

TERTULLIANUS.

OPERA.

1521.

OPERA

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI inter Latinos ecclesiæ scriptores primi, sine quorum lectione nullum diem intermittebat olim diuus Cyprianus, per Beatum Rhenanum Seletstadiensem è tenebris eruta atque à situ pro uirili uindicata, adiectis singulorum librorum argumẽtis & alicubi coniecturis, quibus uetustissimus autor nonnihil illustratur. Quorum catalogum proxima pagina reperies.

¶ Floruit sub CAESS. Seuero Pertinace, & Antonino Caracalla, ualde uicinus Apostolorum temporibus, circa annũ à Christo passo CLX. Quare boni cõsulenda sunt, huius scripta, si alicubi uarient à receptis horum temporum dogmatis, cum omneis synodos antecesserit, Apostolicis illis exceptis, quarum in Actis Lucas commeminit.

¶ Gaude lector, & hunc tibi rarum ac nouum thesaurum para, ac Vale.

Haec omnium, quae unquam factae,
Tertulliani Operum prima Editio est.
MDXXI

Basle 1521. - page 615 Froben

Edit. Gersdorf. Lips.

Ruttenstock Instit. H. E. N. T. enumeratio.

CATALOGVS OPERVM Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, QVAE IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Hunc librũ æmulatus est diuus Cyprianus, cum librum scriberet De bono patientiæ.

Hunc librũ allegat Hieronymus in principio Quæstionũ siue traditionum Hebraicarum in Genesim. Et forte est, cuius epitomen fecisse Nouatianũ idem alibi testatur Hieronymus.

Hunc citat Hieronymus in epistola ad Paulinum.

Vend. in sufu Cur. J. Geel. 1843.

R. memorat insuper.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI, PRINCIPI, AC DOMINO D. STANISLAO TVRZO EPISCOPO OLOMVTZENSI &c. DIGNISSIMO, BEATVS RHENANVS SELETSTADIENSIS, S. D.

VM in hoc uere aureo renascentiū literarum seculo, STANISLAE præsul eximie, quo nō modo tres illustres linguæ passim discuntur, sed & quanto quæq; scripta sunt meliora, tanto pluris fiunt, ab omnibus operam dari uideam, ut optimis studijs quisque pro uirili sua consulat, Et alius quidem incognita adhuc Latinis auribus è Græco uertit, alius indocte uel perperam uersa castigat aut elimat, Alius Latinos autores iniuria temporū deprauatos ueterum collatione exemplarium restituit, aut obscuros explicat, Ego sanè ne prorsus sim asymbolus, operæprecium putaui, si Tertulliani lucubrationes in publicum emitterem autoris non minus uetusti quàm insignis, quibus iam per tot secula studiosi sacrarū literarum caruerunt. Atque cum dispicerem cui nam tam præclara monimenta consecrari deberent, in primis tu dignus mihi uisus es, cui scriptor antiquissimus tanquam optimo patrono dicaretur. Nam ea es eruditione & optimarū disciplinarū peritia præditus, & ijs perspicacissimi ingenij dotibus polles, eáque uitæ sanctimonia cōmendaris, ut autor eruditissimus, acutissimus, feruensque Christianæ pietatis assertor, libenter in sinum tuum conuolet, nimirum ut ipsum aduersus morosos quosdā qui perinde ueteribus ac nouis offenduntur, tuo patrocinio defendas. Nec uero patitur epistolaris angustia

IV

ris angustia, ut uirtutes tuas hic deprædicem, quas non solum Morauia
suspicit, sed & tota Germania admiratur, neque enim latere potest uirtus.
C. Vrsinus Velius. Volumen illæ non exiguū desiderent. Quanquam has C. Vrsinus Veli-
us uir cum ob morum grauitatem, tum ob insignem literaturam non im
merito tibi charus, quem utriusque linguæ exornat peritia, felicissimum in
Vdal. Huttenus. pangendis carminibus, in oratione soluta admirabilē, & Huttenus eque-
I. Vadianus. stris ordinis apud Germanos ingens ornamentū, ac Ioachimus Vadi-
Ianus Dubrauius. anus, & clarissimus uir Ianus Dubrauius quo tu nunc à consilijs uteris,
iam pridem dignissimis æternorum monumentorum præconijs immor
talitati consecrauerunt. Meretur id eximia liberalitas tua, quam sic in ui-
ros doctos exerces, ut ueteris illius Mecœnatis laudem omnium calculis
proxime tibi uendicaris. Suffecerit aūt uel hoc unum incōparabilis pru-
Ludouicus rex Vngariæ. dentiæ probitatisq; tuæ euidentissimū argumentū, quod inclytus Hun
gariæ rex Ludouicus in maximis regni negocijs tuum plerumq; exqui
rit consilium, & in aulam suam huius rei gratia sæpe te euocat. Quidni
Turzonū familia. autē id faceret filius, cuius pater egregiam Turzonum fidem ac pruden
tiam iam olim exploratam habuit, & beneficijs non contemnendis libe
raliter exornauit? Sed cupis fortassis audire quo nam pacto Tertullia-
ni lucubrationes ad me peruenerint. Audi, rem paucis explicabo. Prose-
quebamur anno superiori eximium illum ciuilis prudentiæ & optima-
V. Zasius. rum literarum antistitem Vdalricum Zasium, cum sodalitatis literariæ
salutandæ gratia Seletstadium uenisset, Colmariam usque. quò cum ue
Iacobus Zimermanus decan. Colmariensis. nissemus, insignem illum bonorū studiorū fautorem Dn. Iacobū Zim-
mermanū illic Decanum adiuimus. In cuius bibliotheca libris exquisitis
simis instructa, forte uetustum quendam codicem arripui, nōnulla Ter-
Paterniacum. tulliani continentem opuscula, quem is ex Paterniaco Transiurano cœ-
nobio cōmodū attulerat. Hunc cum me uideret auidius euoluere, liben-
Th. Rappius. ter pro suo candore permisit ut mecū auferrem. Deinde cum paulopost
agerem Argentorati, intellexissemq; Thomam Rappium uirum cū pri-
mis integrum & literatū ad Thermas Hercinias quas uulgus Syluestres
Hirsaugiense cœnobium. appellat proficisci uelle, rogaui hominē ut Hirsaugiense cœnobiū quod
illinc non multum abest, adiret, & Tertulliani uolumina quæ illic extare
acceperam, ad nos commodato deferret. Is cum amore nostri tum adiu
uandi literas studio, negocium id lubens suscepit. Atque (audi fortunā)
uix dum biduum fuerat in Thermis, cum Reuerendus Abbas Hirsaugi
Nicolaus Basellius. ensis cœnobij Benedictinæ familiæ eximiū decus unà cū Venerabili pa-
tre Nicolao Basellio nō tam integritate morū quàm nō uulgari literarū
cognitione sanè quàm celebri, illuc quoq; lotum uenit. Quæ res effecit ut
facilius impetraret quod uolebat, consuetudine uidelicet & cōtubernij &
conuictus fermè menstrua intercedēte, & Basellio uehementer annitente

ut uotis

ut uotis meis ſatis fieret. Itaque Tertulliani libros ſecũ attulit, quos ab illo
paulopoſt apud Baſileã agẽs accepi nõ minori gaudio quàm ſi gẽmas mi
hi miſiſſet. Clamabã ſtatim ὦ τῆς εὐδαιμονίας, felicẽ me putãs cui tãtus the
ſaurus obtigiſſet. Et quia tum apud Frobeniũ præla uacabant, uixdũ per/
ſpecti libri typis excudi cœpti ſunt. Nolebam enim prælorum & cõmo/
dati uoluminis oportunitatem, hoc eſt occaſionẽ ipſam amittere, quippe
qui ſcirem intra præſtitutum tẽpus codicẽ remittendum, & præla ſi ſemel
alicui operi mancipentur, expectandum fore donec id abſoluatur. Quod
niſi hijs rationibus inductus maturandum putaſſem, nõ fuiſſet à nobis
æditus Tertullianus. Nam ſi per ocium mihi cõtigiſſet opus euoluere pri
uſquam informari cœpiſſet, tot mendis compertis ab ædendo ſuperſediſ/
ſem. quis enim cum tam corruptis exemplaribus quicquam agere tentet?
Enimuero ſperabam ego Paterniacenſem codicem in hijs ſaltẽ libris quos
ille cõplectebatur, Hirſaugienſi ſubuẽturũ, ſed diuerſum euenit. Si locus
mẽdoſus accidiſſet, ut ſunt omnia mẽdis plena, tam erat utrobique corru
pta ſcriptura, ut alter ab altero uideretur deſcriptus. Sed quoniã hoc intri/
ueram (iuxta prouerbium) exedundum mihi fuit. Quàm uero moleſtus
fuerit hic labor, dici non poteſt. Hoc unum tamen mihi ſolatio fuit, quod
hac opera uidebam conſuli bonis ſtudijs, & gaudebã uetuſtiſſimũ inter
eccleſiaſticos ſcriptorem qui primus è Chriſtianis apud Latinos rem euã
gelicam à temeritate hæreticorũ ſtuduit aſſerere, erutum è tenebris luce
donari. Quanquã erant quæ inter legendum me offenderent, de quibus
paulopoſt diſputabimus: ſed cogitabam apud me, eſſe ueterem autorẽ
& inter Latinos omniũ primum, qui omnia concilia anteceſſiſſet, in qui/
bus de uarijs rebus ſtatutum eſt, de quibus aliter olim ſenſerunt ueteres:
itaque boni conſulenda & in meliorẽ interpretanda partem, quæ apud
hunc legerentur nõ apertis conciliorũ ſanctionibus, aut illuſtrium docto
rum ſcriptis damnata. Quem animũ ſi candidus quiſque lector attulerit,
nihil dubito quin in perquam paucis ſit offendendus. Fateor enim in No
uæ prophetiæ mentione cuius nõnunquã meminit, & in Monogamiæ li/
bro ubi uim facit uerbis Apoſtolicis, quæ ad ſuã cauſam contentioſe tor-
quet, quemlibet pium multũ offendi: ſed illa magis eſt ridicula & ſtultior,
quàm cui fides haberi poſſit, etiã ſi illam Romanus Pontifex nullus dam
naſſet: ab hac autẽ hodie non ita multũ eſt diſcriminis, cum polygamia
tam paſſim celebretur: ut mittam quod autoritate patrum orthodoxo/
rum iuxta diui Pauli doctrinã, monogamia relata eſt in claſſem eorum
quæ conſuluntur non quæ præcipiuntur, imò ſemper in eo numero fuit,
quẽadmodũ & cœlibatus, contra quorundã hæreticorũ ſententiam qui
ſtupro ſecundas nuptias æquabant. Sed quanquã Tertullianũ diuus Hie
ronymus, æmulatione clericorũ Romanorũ in eam Montani hæreſim ſe

VI

cundas nuptias detestantis, prolapsum esse scribit, uideo tamen quid illũ mouerit, ut monogamiã suaderet, nimirũ quod diem illum ultimũ, quem ipse quodam loco diem expeditionis eleganter uocat, non multũ abesse putabat. in qua opinione nõ ea solum ætas fuit, sed & Gregorius magnus Tiberi inundante præter morem, adesse iam mundi finem arbitrabatur. Et quod uidebat quãtũ periculi esset Christianismo ex imparibus coniugijs, cum Christiana mulier gentili marito sociaretur, quod tum crebro fiebat, ut de cæteris cõmunis uitæ officijs taceamus, quibus cũ magis astringantur coniugati, fortassis nonnihil impediatur interdum is qui toto pectore Christo seruire cupiat, præsertim ea ætate qua Christiani inter ethnicos degebant, illos nonnũquã affinitate contingentes. Et affectibus mũdanis magis sunt obnoxij, qui liberos habent. Prima autẽ illa nascentis ecclesiæ tempora ferro transigebãtur, & sanguine fundendo pro Christo & aduersis fortiter pro religione perpetiendis erant occupata. Quam etiã ob causam diuus Hieronymus minus fauere nuptijs uisus est, ut nõ deessent, qui uirũ optimũ uelut Montanisten subaccusarent. Vnde purgans se sic ad Marcellam scribit, Nos (inquit) secundas nuptias non tam appetimus quàm cõcedimus Paulo iubente, ut uiduæ adolescentulæ nubant: Illi in tantũ putant scelerata coniugia iterata, ut quicũque hoc fecerit, adulter habeatur. Atque utinã Tertullianus tantũ consuluisset unas nuptias, nõ aũt præcepisset, certe melius illius scripta audirent. Nam tametsi quasdã opiniones interdũ secutus est, quæ hodie prorsus sunt ab orthodoxis dãnatæ, tamen nihil æque in causa fuit ut illius opuscula in numerũ apocryphorũ referrẽtur, ut quod Nouæ prophetiæ nõnũquã meminit, & Monogamiam Montanicam propugnat. Siquidem in notissimo illo Gelasij Pontificis decreto, cuius initiũ Sancta Romana ecclesia, Tertulliani libellis primariã autoritatẽ adimit pontificia censura. Nõ quod uetet illos legi, sed quod nolit illos publice legi in templis, propter nimiam autoris uetustatem, aliter nõnunquã uel loquentis uel quorundã ueterũ dogmata secuti, quæ postea testimonijs sacrarũ literarũ cõuicta sint, & ita damnata. Nã hoc significat apocryphi uocabulũ, occultũ uidelicet, quod nõ publice & in tẽplis pronũciari debeat, sed priuatim & domi legi possit. Nec mirũ est uetustissimos illos scriptores Papiam, Meltiadem, Irenæum, & Iustinũ apud Græcos, & Tertullianũ, Apollinariũ, Arnobiũ, & Lactantium apud nos, quædam fortassis prodidisse quæ postea fuerint per autoritatẽ synodalem reprobata, cũ hoc quod est in artibus & prophanis disciplinis ut à posterioribus maiores superent cottidie aliquid adijciẽtibus, & quod ab illis utcunque inuentũ est consumatius reddentibus, etiã in re Theologica usuuenerit, ut Hieronymi seculo homines multo purius fortasse philosophati sint de diuinis quã ætate Tertulliani. Et qui hodie uiuũt Theo

logi

logi multo se putant etiam acutiores omnibus ueteribus,quibus acumen quidem non adimo,sed doctrinã parem nõ concedo,cum hos multi potius philosophos appellãdos censeant quàm Theologos. Tametsi fauore diuini numinis passim nunc Theologi,qui in solis istis contentiosis scriptoribus quos Scholasticos uocant,antehac uersabantur,nunc ueteres autores incipiũt euoluere.quæ res quantũ emolumenti sit allatura toti mũdo,breui apparebit. Me sanè nihil magis extimulauit ut hunc uetustissimum Theologũ in lucẽ emitterẽ,quàm ut Theologis gratificarer,quorũ interest non summulas modo neotericorũ deuorare,uerũ præstãtissimũ atq; uetustissimũ quemque diuinarũ literarũ enarratorem perquandiligenter excutere. In quo genere primũ occupat locum Tertullianus omnium disciplinarũ exacte peritus,& in arcanis literis nulli secundus. Philosophiam calluit egregie, disputandi rationẽ summe tenuit. in rhetoricis exercitatissimus. in omni antiquitatis & gentiliũ literarũ cognitione cõsummatissimus,quam ei laudem Eusebij ecclesiastica historia tribuit. Nam in libro de carne Christi,& de resurrectione carnis quantus in philosophia fuerit aperte cõmonstrat,dum tantũ argumentorũ illinc profert,tam apposite,tam dense,tam acute,ut nihil apud nos extet in hac re quod cum illo conferri possit. In libris aduersus hæreticos quàm animose,quàm docte orthodoxam pietatẽ propugnat? quorũ lectio nobis etiam hoc commodi præbet,quod cognoscimus plenius quibusnam præstigijs & erroribus ueteres illi hæretici,quorũ hodie tantũ nomina tenemus, hominum mentes ludificati fuerint. Nominatim autem quinq; libris illis aduersus Marcionẽ quid doctius? in quibus insanum hominẽ tam acriter urget,ut non habentem quod respondeat,aut quo elabatur,fortissimis argumentorum nexibus cõstringat. quod dum facit,totum Euangeliũ & Paulinas epistolas omneis cum ueteri instrumento confert,& pulchre cõsentire docet, quæ ille ἐκ διαμέτρου discrepare contendebat. Acceptũ dubioprocul diuinæ prouidẽtiæ ferre debemus,quod cum tot autorũ monimenta perierint qui contra Marcionem stilum exeruerũt,hoc dumtaxat opus Tertulliani in nostram usq; ætatem incolume sit seruatum,ut appareat manifesta Marcionis dementia,& Tertulliani studium erga Christianam pietatẽ tandẽ orbi testatum fiat. Quod sanè uolumen Aur. Prudentius cũ ἁμαρτιγένειαν scriberet,hauddubie uelut exemplar æmulatus est. In cæteris libris de pœnitentia, de cultu fœminarum, ad uxorem suam,bone deus quàm pie monet ut professionis nostræ memores, Christianismum non solum uerbis sed & factis exprimamus. Apologeticus postremo scriptus ad gẽtes pro Christianorum expurgatione, quas non & eloquentiæ & eximiæ eruditionis opes ostentat? in quo nõ tam ethnicos superstitiosæ impietatis arguit,quàm à Christianis omnem mali suspitionem gnauiter depellit. An nõ talia scripta à situ & tenebris uindicata publicare,est thesau

Theologi resipiscũt.

Tertulliani libros aduersus Marcionẽ ἐν τῇ ἁμαρτιγενείᾳ Prudẽtius graphice uidetur expressisse.

rum mundo cõmunicare? Quãquã, ut ante testatus sum, sunt quædam in hijs quæ me offendant. Sed formoso nõnunquam corpori omnibusque pulchritudinis numeris cõmendato, neuus aliquis turpiculus inest. Enimuero diuus Hieronymus in epistola ad Tranquillinũ, cũ Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitratur, quomodo Tertullianum, Nouatum, Arnobium, Apollinariũ, & nonnullos ecclesiasticos scriptores Græcos pariter & Latinos, ut bona eorum eligamus, uitemusque contraria, iuxta Apostolũ dicentẽ, Omnia probate, quæ bona sunt tenete, hauddubie significat etiã in Tertulliani libris quædam inesse reprehendenda, præsertim in hijs (ut conijcio) quos de ecstasi conscripsit, qui hodie non extant, fortassis ab illis suppressi qui tranquillitati ecclesiæ consultũ uolebant. nam (eodem autore) in septimo libro operis de ecstasi, Mõtani prophetiam pertinaciter asserit. Sed consiliũ Hieronymi de legendo Origene, nos ad Tertullianũ quoq; accõmodemus, sic huius bona recipientes ut mala respuamus. nam & hic (quod idem de Origene narrat) scripturas in multis bene interpretatus est, & prophetarũ obscura disseruit, & tam noui quàm ueteris testamenti reuelauit maxima sacramenta. Porrò cum nihil sit in gentilium literis uel tam prophanũ uel tam obscœnũ quod nõ magnifice æditum à Christianis legatur, cur tam uetustus autor qui primus inter Latinos sacris enarrandis manus est admolitus, & nascentem Christi doctrinam laboriosissimis scriptis adiuuare tentauit, supprimi debeat non uideo. Et quæ Christianismi pernicies ex impuris quorundã ethnicorum libris oriatur, notius est quàm ut hic sit indicandũ. Nos certe ne quid tale hic accideret, uarijs modis occurrere studuimus. Non enim argumenta singulis libris & marginarias annotationes addidisse contenti, præter admonitionẽ ad lectorem huius uoluminis quæ statim hic subdetur, in operis calce Definitiones ecclesiasticorũ dogmatũ adiecimus, ut si quid aliter à Tertulliano traditũ legerit, ex eo libello sciat quid ab orthodoxis patribus in diuersis synodis sit statutum, quas cum omneis antecesserit Tertullianus, exceptis illis quatuor synodis Apostolicis quarũ Acta meminerunt, minus mirandum est si sui seculi sit interdum opiniones secutus. Multũ sanè ad huius nos autoris lectionẽ animare debet, quod diuus Cyprianus hunc suum magistrũ uocauerit, nullũ diem transmittens in quo non aliquid in huius opusculis legeret. Et Nepotianum celebrãs Hieronymus à lectione Tertulliani cõmendat, cũ inquit, Sermo eius per omne conuiuiũ de scripturis aliquid proponere. Illud (aiebat) Tertulliani istud Cypriani: hoc Lactantij, illud Hilarij est. Idem ex damnato libro de Monogamia nõ ueritus est Paulinũ docere quomodo sancti sint qui de fidelibus idest baptizatis nascuntur, ut appareat prudentẽ lectorem etiã ex spinis rosam, & undecunq; profectũ capere posse. Quid quod ex his libris quædam in alijs autoribus castigari poterũt. Verbi gratia, Marcion

hæreticus

hæreticus uolumẽ æ diderat de discrepãtia ueteris testamẽti & noui, quod ipse Antitheseis inscripsit. Proinde cum Ruffinus calumniator pugnãtes secum Hieronymi sententias colligere conaretur, diuus Hieronymus in sua ad Pammachiũ & Marcellam Apologia, ad id opus Marcionis alludens, Et ἀντιθέσεις (inquit) Marcionis, de meis opusculis fabricatus est. quanquam typis excusa uolumina ἀςτιώσεις habent, sed istam lectionẽ nõ improbabunt qui libros Tertulliani legerint in Marcionẽ, & Hieronymi deinde locum perpenderint. Adhunc modum fortassis alia quoq; restituere licebit. Satis nũc puto liquere reuerendissime pater, quid spectãs has Tertulliani lucubrationes inuulgarim. Quæ sane æditio quantis mihi laboribus constiterit, paucis dici nequeat. Nõ enim solũ attulit difficultatẽ prodigiosa codicum deprauatio, uerumetiã affectati stili durities molestiam addidit. Itaque quãdo loca mendosa deprehendebã & nõ subuenirent exemplaria, sciens religiose esse tractanda autorũ scripta non secus ac res sacras, nihil mutare uolui (qui tamẽ multis mos est) sed cõiecturas quæ tũ in mentẽ forte ueniebãt in marginibus adieci, quarũ nõnullæ nec mihi multũ arrident, uerũ cupiebam lectorẽ dubitaturũ adiuuare. quod si non ubique successit, nõ est idcirco damnandus conatus. Vtinã mihi copia fuisset exemplaris quod in Gorziensi cœnobio seruatur, id abest ad tertiũ miliariũ ab urbe Mediomatricum, & itẽ eius quod apud Fuldã extat, uel eius quod esse Romæ ferunt. Sed spacijs iniqui tẽporis exclusi non potuimus ea nancisci. Quanquã uereor nihil nostris esse emendatiora. quando codices quibus usi sumus Hirsaugiensis & Paterniacensis tam constanter per omnia consentiebant, ex diuersis allati bibliothecis, & non uno tempore descripti. Sed hunc conferendi laborẽ alijs cõmittemus. Nec miretur quisquã cur tot mendæ in Tertulliani scriptis inoleuerint. quarum præcipuæ causæ sunt, neglectus autoris quo multis annis non est lectorum manibus tritus, & ipsum dicẽdi genus affectatum & Aphricanum, quod etiam magis effecit ut minus legeretur, quàm quiduis aliud. Quod superest precor ut tua celsitudo Tertullianũ uelut ab inferis in hanc lucem reuersum suscipiat ac legat, aperte cognitura quantum intersit inter modum tractandi diuinas literas ueterũ & recentiorum istorum. Et me suorum clientulorum numero ascribat. Bene ualeat R. D. T. cui me cõmẽdo. Basileæ. Calendis Iulijs.

M. D XXI.

Locus Hieronymi.

VITA Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI PER BEAT. B. RHENANVM.

DE Tertulliano, cum uicinus uixerit Apostolorū tēporibus, pauca reperiūtur apud autores qui adhuc extāt. Siquidē oēs fermè qui illius ætate scripserūt, & paulopost, penitus interciderunt, quorū in catalogo scriptorū ecclesiasticorū à Hieronymo fit mentio. Proinde cū antiquiora nō habeamus, uitā illius ex eo Hieronymi libello huc trāscribemus. Tertullianus (inquit) presbyter, nūc demū primus post Victorem & Apolloniū latinorū ponitur, prouinciæ Africæ, ciuitatis Carthaginensis, patre Centurione proconsulari. Hic acris & uehemētis ingenij sub Seuero principe & Antonino Caracalla floruit, multáqꝫ scripsit uolumina, quæ quia nota sunt pluribus, prætermittimus. Vidi ego quēdam Paulū Concordiæ, quod oppidū Italiæ est, senem, qui se beati Cypriani iam grandis ætatis notariū, cū ipse admodū esset adolescens, Romæ uidisse diceret, referréqꝫ sibi solitū, nūquā Cyprianū absqꝫ Tertulliani lectione unam diem præterijsse: Ac sibi crebro dicere, Da magistrum, Tertullianū uidelicet significans. Hic cum usqꝫ ad mediā ætatem presbyter ecclesiæ permansisset, inuidia postea & cōtumelijs clericorū Romanæ ecclesiæ, ad Montani dogma delapsus in multis libris nouæ ꝓphetiæ meminit. Specialiter autē aduersum ecclesiā texuit uolumina, De Pudicitia, De persecutiōe, De ieiunijs, De monogamia, De ecstasi libros sex & septimū quē aduersum Apolloniū composuit. Ferturqꝫ uixisse usqꝫ ad decrepitam ætatem, & multa quæ non extant opuscula condidisse. Hactenus Hieronymus. Porrò quod inuidiā & cōtumelias clericorū Romanæ ecclesiæ in causa fuisse scribit, ut ad Mōtani dogma fuerit prolapsus Tertullianus, forte hoc fuit quod cū Montano fauere nonnihil uideretur, statim cōmunione ecclesiæ priuatus est priusquā illi se totū addiceret. qua re commotus in partes Montani transijt, planè eas approbans, quas tantū ante sibi non displicere significauerat. Atque hoc propemodū est quod Paulinus de clericis Romanis Seuero Sulpitio conqueritur, cū inquit, Romæ quoque pauci etiā in clero ipso, à quo solo uidemur scandalizari, morsu inuidiæ cōmouentur. Sed domino gratias qui & mihi miserrimo peccatori suo dedit dicere, Quoniā oderūt me gratis. Quod tamen ad me pertinet, cum ipsis quoqꝫ qui oderunt pacem meam, mente pacificus sum. Si quis enim uult contentiosus esse, hoc nostra consuetudo non recipit. Horum tamen ipsorum qui nos odisse & à consortio sanctitatis suæ segregare

occasio.

A consortio sanctitatis suæ segregare.

gare dicuntur, uix ad nos tenuis fama perlabitur, & ab auribus noſtris ſpinarũ ſepe munitis & aura frigida, uelut importunũ uacui culicis murmur excludit. Hæc Paulinus. Euſebius etiã in opere ſuo Chronico teſtatur Tertullianũ ſub Seuero floruiſſe quum hoc imperante geſta adnotans inquit, Tertullianus Afer Centurionis Proconſularis filius, omnium eccleſiarum ſermone celebratur. Cæterum cum in libro de Monogamia Tertullianus ait, Magis nunc tempus in collecto factũ eſt, annis circiter CLX exinde productis, ab ætate diui Pauli ſupputationẽ temporis init. Nam poſt mediã ætatẽ (ut inquit Hieronymus) ad partes Montani defecit. Igitur non admodũ iuuenis de Monogamia ſcripſit. Lactantius Firmianus diuinarũ inſtitutionũ libro quinto capite primo, recenſens quoſdam ex ueteribus qui rem Chriſtianam tutandam aduerſus ethnicos ſuſceperunt, Septimius quoque Tertullianus (inquit) fuit omni genere literarum peritus, ſed in loquendo parũ facilis, & minus comptus, & multũ obſcurus fuit. Ergo ne hic quidem ſatis celebritatis inuenit. Idem in tertio capite eiuſdẽ libri, Quanquam, inquit, Tertullianus eandẽ cauſam plene perorauerit in eo libro cui Apologetico nomẽ eſt. Loquitur aũt de cauſa Chriſtianorum. Vxorem porrò habuit, ad quam ſcripſit duos libros, adhortans eam ad caſtitatem & uitam uidualem, ſi ipſum contingat priorẽ è uiuis excedere. Autor eſt Aur. Auguſtinus illum relictis Montani ſectatoribus, ſua ſeparatim inſtituiſſe cõuenticula. Forte quod Montaniſtarũ impietatem non probaret. Meminit in opuſculis quæ nos ædidimus quorundam aliorũ librorum quos non putamus hodie extare, uidelicet De ſpectaculis, De ſpe fidelium, De teſtimonio animæ, aduerſus Apellem hæreticum, De anima. Quorundam etiam meminit Hieronymus qui nõ comperiuntur. Vixit aũt uſque ad decrepitam ætatem. Cæterũ omittere nõ poſſumus quod Regino ſcriptor ille rerum Germanicarũ inter martyres Tertullianũ recenſet, qui in eccleſiæ perſecutione pro Chriſto ſanguinẽ fuderũt. Quod quia non traditur à diuo Hieronymo, qui tam candide huic fauit, ut hoc haud fuerit omiſſurus, apud me fidem non meretur.

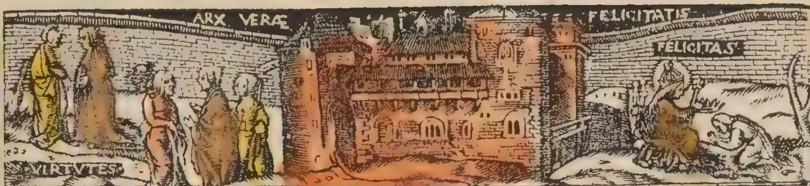

ADMONITIO AD LECTOREM DE QVI-
busdam Tertulliani dogmatis.

APVD Patriarchas & Prophetas dei nomen olim ineffabile erat, abstrusissima diuinitatis mysteria magis solitos reuereri quàm enunciare. Et CHRISTVS ipse seruator noster, & Apostoli, nobis sacrosanctæ trinitatis arcanum paucissimis commendarũt. At postquã hæreticorũ temeritas omnia curiosissime perscrutari cœpit, ac de omnibus loqui, etiã altissima fidei secreta in disputationẽ uocãdo quæ rectius adoret quis quàm excutiat, coacti sunt primi illi Theologi Tertullianus, Origenes, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, & illorũ temporum alij, quanquã subinuiti de diuinis disputare. quod quàm ab illis reuererẽter factum sit & modeste, scripta ipsa testantur. Iohannem sanè Euangelistam, Hieronymus refert, propter Ebionitas refellendos cõpulsum, diuinã edisserere Christi natiuitatẽ. Deinde cũ circa salutis annũ M. CXL. apud Parisios multi essent qui Sũmulas consarcinarent ex antiquis Theologis, ut Petrus Langobardus, Petrus Abelardus, Ioannes Belethus, summulæ Langobardi, qui tum in Academia Parisiensi docebat, à scholasticis recipi cœperunt, Abelardi Theologia, sic enim librũ suũ inscripsit, à quibusdam est erroris notata, cũ tamen non ineleganter scripta sit, nam admodum nuper illam in quadam bibliotheca reperi. Belethus utroq; istorũ posterior fuit. Receptis igitur Langobardi Collectaneis qui postea Parisiorũ præsul factus est, tum primum cœperunt qui hæc edidicissent & alijs item prælegisent doctoris titulũ accipere. Quod sub idem tempus in iure apud Bononiam aiunt accidisse post æditam à Gratiano decretorum rhapsodiã. Mox cum doctorum numerus augeretur, æditæ sunt constitutiones de promotione, de numero annorũ, & sancitum est ut de diuinis differentes non modo recepta scholæ decreta sequerentur, sed & uocabulis uterentur, & loquẽdi formulis in ea schola natis. Ad quæ scriptorũ quorũlibet siue ueterũ siue nouorũ sentẽtias exigerent, tantũnõ hæreseos arguẽdas si dissiderẽt. Quod genus sunt in disputatiõe Trinitatis, Essentia, Personæ, supposita, notiones, relatiões cõmunes, personales, personarũ constitutiuæ, principia generationis, spirationis, distinctionis, relatiões originis, circũincessio, signa naturæ & ordinis, & ex natura rei & originis, & huiusmodi alia multa. Atque tale quidẽ est initiũ regni Theologorum. Porrò qui fieri potest ut ueteres sic locuti fuerint, ut loquuntur isti qui totam Aristotelis philosophiã indocte uersam in suam Theologiam

x quantum hic deficit x
hodie non apparet.

¶ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEATVM RHENANVM.

¶SCRIBIT TERTVLLIANVS quasi Encomium Patientiæ, deũ ipsum afferens patientiæ exemplum. Per contentionem mox impatientiam depingit, huius diabolum faciens autorem, ut illius deum. Concludit impatientiã omnis esse mali seminarium. Paulopost impatientiæ causas ac stimulos Euangelica doctrina retundit. Adhortatur ad patiẽtiam deinde testimonijs & similitudinibus, ut ipse loquitur, dominicis. Affert in exemplum Esaiam, Stephanũ & Iob. In fine pãtiẽtis effigiem graphice deliniat, adulterinam & diabolicam ethnicorum patientiam abominans. Liber est Parænetici generis.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, PRESBYTERI,

¶DE PATIENTIA, LIBER.

ONFITEOR ad dominum deũ satis temere me si non etiam impudenter de patientia componere ausum, cui præstãdæ idoneus omnino non sim, ut homo nullius boni, quãdo oporteat demonstrationẽ & cõmendationẽ alicuius rei adortos, ipsos prius in administratione eius rei deprehendi, & constantiam cõmonendi propriæ conuersationis autoritate dirigere, ne dicta factis deficientibus erubescant. Atq; utinam erubescere istud remediũ ferat, uti pudor nõ exhibẽdi quod alijs suggestum imus, exhibendi fiat magisteriũ, nisi quod bonorum quorundam sicuti & malorum, intolerabilis magnitudo est, ut ad capienda & præstanda ea, sola gratia diuinæ inspirationis operetur. NAM quod maxime bonum, id maxime penes deum, nec alius id quàm qui possidet dispensat, ut cuiq; dignatur. Itaq; uelut solatiũ erit disputare super eo quod frui non datur, uice languentiũ, qui cum uacent à sanitate, de bonis eius tacere non norunt. Ita miserrimus ego

mus ego, ſemper æger caloribus impatientiæ, quam non optineo patien-tiæ ſanitatem, & ſuſpirem & inuocem & perorem neceſſe eſt, cum recordor, & in meæ imbecillitatis contemplatione digero, bonam fidei ualetudinem, & dominicæ diſciplinæ ſanitatem, non facile cuiquam, niſi patientia adſi-deat, prouenire. Ita propoſita dei rebus eſt, ut nullum præceptũ obire quis, nullum opus domino complacitũ perpetrare extraneus à patientia poſſit, Bonum eius etiam qui cæca uiuunt ſummæ uirtutis appellatione honorāt. Philoſophi quidem qui alicuius ſapientiæ animalia deputantur, tantũ illi ſubſignant, ut cum inter ſeſe uarijs ſectarum libidinibus & ſententiarum æmulationibus diſcordent, ſolius tamen patientiæ in commune memores huic uni ſtudiorum ſuorum commiſerint pacem. In eam cõſpirant, in eam fœderantur, illam in adfectatione uirtutis unanimiter ſtudent, omnem ſa-pientiæ oſtentationem de patientia præferunt. Grande teſtimonium eius eſt, cũ etiam uanas ſeculi diſciplinas, ad laudem & gloriam promouet. Aut nunquid potius iniuria, cum diuina res in ſecularibus artibus uolutatur? Sed uiderint illi quos mox ſapientiæ ſuæ cum ſeculo deſtructæ ac dedecora tæ pudebit. Nobis exercendæ patientiæ autoritatem, non adfectatio hu-mana caninæ æquanimitatis ſtupore formata, ſed uiuæ ac cœleſtis diſci-plinæ diuina diſpoſitio †diligat, deum ipſum oſtendens patientiæ exem-plum. Iam primum qui florem lucis huius ſuper iuſtos & iniuſtos æqua-liter ſpargit, qui temporum officia, elementorum ſeruitia, totius genituræ tributa dignis ſimul & indignis patiatur occurrere, ſuſtinens ingratiſſimas nationes, ludibria artium & opera manuum ſuarum adorantes, † nomen familiam ipſius perſequentes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, maligni-tatem cottidie inſoleſcentem, ut ſua ſibi patientia detrahat: plures enim do-minum idcirco non credunt, quia ſeculo iratũ tam diu neſciunt. Et hæc qui-dem diuinæ patientiæ ſpecies, quaſi de longinquo, fors ut de ſupernis, æſti metur. Quid illa autem quæ inter homines palàm in terris quodammodo manu apprehenſa eſt. Naſci ſe deus in utero patitur matris, & expectat, na tus adoleſcere ſuſtinet, & adultus non geſtit agnoſci, ſed cõtumelioſus inſu per ſibi eſt, & à ſeruo ſuo tingitur, & tentatoris congreſſus ſolis uerbis repel lit cum de domino fit magiſter, docens hominem euadere mortem, abſo-lute ſcilicet ueniam offenſæ patientiæ eruditus, non contendit, non recla-mauit, nec quiſquam in plateis uocem eius audiuit. Arundinem quaſſa-tam non fregit, linum fumigans non reſtinxit. nec enim mentitus fuerat propheta, imò ipſius dei conteſtatio, ſpiritum ſuum in filio cum tota pati-entia collocantis. Nullum uolentem ſibi adhærere non ſuſcepit: nullius mē-ſam tectumue deſpexit. Atqui ipſe lauandis diſcipulorum pedibus mini-ſtrauit. Non peccatores, non publicanos aſpernatus eſt. Non illi ſaltim ciui tati quæ eum recipere noluerat iratus eſt, cum etiam diſcipuli tam contume lioſo oppido cœleſtes ignes repræſentari uoluiſſent. Ingratos curauit inſi-

diatoribus

† ...s dirigat.

† In Hirſaugiē ſi codice quidã hũc locum ſic emẽdarat nomẽ cũ familia fortaſſis legendũ, oẽm familiã, uel nomẽ ac familiã.

diatoribus cessit. Parum hoc, si non etiam proditorem suum secum habuit, nec constãter denotauit. Cum uero traditur, cum adducitur, ut pecus ad uictimam, sic enim non magis aperit os, q̃ agnus sub tondentis potestate. Ille, cui legiones angelorum, si uoluisset, uno dicto de cœlis adfuissent: ne unius quidem†educentis gladium ultorem probauit. Patientia domini in Malcho uulnerata est. Itaq; & gladij opera maledixit in posterum, & sanitatis restitutione ei, quem non ipse uexauerat, satisfecit. Proh patiẽtiam, misericordiæ matrem? Taceo quod figitur, in hoc enim uenerat. Nunquid tamen subeundæ morti etiam contumelijs opus fuerat? Sed saginari uoluptate patientiæ discessurus uolebat. Despuitur, uerberatur, deridetur, fœdis uestitur, fœdiorib⁹ coronatur. Mira æquanimitatis fides. Qui in hominis figura proposuerat latere, nihil de impatientia hominis imitatus est. Hinc uel maxime pharisæi dominum agnoscere debuistis: patientiam huiusmodi nemo hominum perpetraret. Talia tantáq; documenta, quorum magnitudo penes nationes quidẽ detrectatio fidei est, penes nos uero ratio & † structio, satis aperte non sermonibus modo in præcipiẽdo, sed etiã passionibus domini sustinẽdo, probant his, quibus credere datum est, patientiam dei esse naturam effectam, & præstantiam ingenitæ cuiusdã proprietatis. Igitur si probos quósq; seruos, & bonæ mẽtis pro ingenio dominico conuersari uidemus (siquidem artificiũ promerẽdi obsequium est: obsequij uero disciplina, morigera subiectio est) quanto magis nos secũdum moratos inueniri oportet? Seruos scilicet dei uiui, cuius iudiciũ in suos, nõ in compede, aut pileo uertitur, sed in æternitate, aut pœnæ, aut salutis. Cui seueritati declinandæ, uel liberalitati inuitandæ, tanta obsequij diligentia opus est, quanta sunt ipsa, quæ aut seueritas cõminatur, aut liberalitas pollicetur. Et tamen nos non de hominibus modo seruitute subnixis, uel quolibet alio iure debitoribus obsequij, uerum etiam de pecudibus, etiam de bestijs obedientiam exprimimus, intelligẽtes usibus nostris eas à domino prouisas traditásq;. Meliora ergo nobis erunt in obsequij disciplina, quæ nobis deus subdit? Agnoscunt deniq; quæ obediunt, nos. Cui soli subditi sumus, domino scilicet, auscultare dubitamus? At q̃ iniustum est, q̃ etiam ingratum, quod per alterius indulgẽtiam de alijs consequaris, idem illi per quem consequeris, de temetipso non rependere. Nec pluribus de obsequij exhibitione debita, à nobis domino deo. Satis enim agnitio dei quid sibi incumbat, intelligit. Ne tamen ut extraneum de obsequio uideamur interiecisse, ipsum quoq; obsequium de patientia trahitur. Nunq̃ impatiẽs obsequitur, aut patiens quis non oblectatur. Quam ergo dominus omniũ bonorum & demonstrator & acceptor, deus in semetipso circumtulit, quis de bono eius late retractet? cui item dubium sit omne bonum, quia ad deum pertineat, pertinentibus ad deum tota mente sectandum: per quæ in expedito & quasi in præscriptionis compendio & commendatio & exhor

†Hirsaug. codex habet discentis, & sic est legendũ, ut discẽtis uocabulo discipulũ intelligas, uidelicet Petrũ. Nã alibi quoq; Tert. hãc uocẽ sic usurpat.

† als instructio.

tatio de patientia constitutum est. Veruntamen procedere disputationem de necessarijs fidei non est ociosum, quia nec infructuosum. Loquacitas in ædificatione nulla turpis, siquando turpis. Itaq; si de aliquo bono sermo est, res postulat, contrarium quoque boni recensere. Quid enim sectãdum sit, magis inluminabis, siquod uitandum sit *proinde digesseris. Considere- (al's * prouide.) mus igitur de impatientia: an sicut patientia in deo, ita aduersaria eius in aduersario nostro nata atque cõperta sit: ut ex isto appareat, quàm principaliter fidei aduersetur. Nam quod ab æmulo dei conceptum est, utique non est amicum dei rebus. Eadem discordia est rerum, quæ et autorum. Porrò cum deus optimus, diabolus econtrario pessimus: ipsa sui diuersitate testantur, neutrum alteri facere, ut nobis non magis à malo aliquid boni, quàm à bono aliquid mali dictum uideri possit. Igitur natales impatiẽtiæ in ipso diabolo deprehendo, iam tunc cum dominum deum uniuersa opera quæ fecisset, imagini suæ id est homini subiecisse impatienter tulit. Nec enim doluisset, si sustinuisset: nec inuidisset homini, si non doluisset. * Adeo decepit eum, quia inuiderat. Inuiderat autem, quia doluerat. Doluerat, quia patienter utique non tulerat. (* al's Ideo) Quid primum fuerit ille angelus perditionis, malus an impatiens contemno quærere: palàm cum sit, impatientiam cum malitia, aut malitiam ab impatientia auspicatam, deinde inter se conspirasse, et indiuiduas in uno patris sinu adoleuisse. At enim quam primus senserat, per quam primus deliquerat, de suo experimento quid ad peccandum adiuuaret structus, eandem impingendo in crimẽ homini aduocauit: conuenta statim illi mulier, non temere dixerim per conloquium ipsũ eius afflata est spiritu impatientia infecto, usq; adeo nunquàm omnino peccasset, si in diuino interdicto patientiam præseruasset. Quid quod non sustinuit sola conuenta: sed apud Adã nondum maritũ, nondum aures sibi debentem, impatiens etiam tacendi est, ad traducem illum eius quod à malo hauserat, facit. Perit igitur et alius homo per impatientiam alterius: perit mox et ipse per impatientiam suam utrobique commissam: et circa dei præmonitionem, et circa diaboli circumscriptionem, illam seruare, hanc refutare non sustinens. Hinc prima iudicij unde delicti origo: hinc deus irasci exorsus, unde offendere homo inductus. Inde in deo prima patientia, unde indignatio prima. Qui tunc maledictione sola contentus, ab animaduersionis impetu in diabolo temperauit. Aut quod crimen ante istud impatientiæ admissum homini imputatur? Innocens erat et deo de proximo amicus, et paradisi colonus. At ubi succidit impatientiæ, desinit deo sapere, desinit cœlestia sustinere posse. Exinde homo terræ datus, et ab oculis dei eiectus, facile usurpari ab impatientia cœpit in omne quod deum offenderet. Nam statim illa semine diaboli concepta, malitiæ fœcunditate, iram filium procreauit: æditum suis artibus erudijt. (Ira.) Quod enim ipsum Adam et Euam morti immerserat, docuit et filium ab

homicidio

homicidio incipere. Fruſtra iſtud impatientiæ adſcripſerim, ſi Cain ille primus homicida, & primus fratricida, oblationes ſuas ad dominum recuſatas æquanimiter, nec impatienter tulit: ſi iratus fratri ſuo non eſt, ſi neminẽ denique interemit. Cum ergo nec occidere potuerit, niſi iratus: nec iraſci, niſi impatiens, demonſtrat quod per iram*ceſſit ad eam referendum, à qua ira ſuggeſta eſt. *Per hæc impatientiæ tunc infantis quodammodo incunabula. Nec mirum, ſi prima deliquit: conſequens eſt, ut quia prima, idcirco & ſola ſit matrix in omne delictum, defundens de ſuo fonte uarias criminũ uenas. De homicidio quidem dictum eſt. Sed ira æditum à primordio, etiam quaſcunq; poſtmodum cauſas ſibi inuenit, ad impatientiam ut ad originem ſui confert. Siue enim quis inimicitijs, ſiue prædæ gratia id ſcelus cõficit, prius eſt ut aut odij, aut auaritiæ fiat impatiens. Quicquid compellit ſine impatientia ſui non eſt, ut perficere poſſit. Quis adulterium ſine libidinis impatientia ſubijt? Quod & ſi precio in fœminis cogitur uenditio illa pudicitiæ, utique impatientia contemnendi lucri ordinatur. Hæc ut principalia penes dominum delicta. Nam ut compẽdio dictum ſit, omne peccatum impatientiæ adſcribendum. Malum impatiẽtia eſt boni. Nemo impudicus non impatiens pudicitiæ, & improbus probitatis, & impius pietatis, & inquietus quieti s. Vt malus unuſquiſque fiat, bonus perſeuerare nõ poterit. Talis igitur exedra delictorum, cur non dominum offendat improbatorem malorum? An non ipſum quoque Iſraël per impatientiã ſemper in deum deliquiſſe manifeſtum, eſt? exinde cũ oblitus brachij cœleſtis quo Aegyptijs afflictationibus fuerat extractus, de Aaron ſibi duces poſtulat, cũ in idolum auri ſui collationes defundit: tã neceſſarias enim Moyſei cum domino congredientis impatienter exceperat moras. Poſt mannæ eſcatilem pluuiam, poſt petræ aquatilem ſequelam deſperant de domino, tridui ſitim non ſuſtinendo. Nã hæc quoque illis impatientia à domino exprobratur. Ac ne ſingula peruagemur, nunquàm non per impatientiam delinquendo perierunt. Quomodo autem prophetis manus intulerunt, niſi per impatientiam audiendi? domino autem ipſi, per impatientiam etiam uidendi. Quod ſi patientiam iniſſent, liberarentur. Ipſa adeo eſt, quæ fidem & ſubſequitur, & antecedit. Denique Abraham deo credidit, & iuſtitiæ deputatus ab illo eſt: ſed fidem eius patientia probauit, cũ filiũ immolare iuſſus eſt, ad fidei non tentationem dixerim ſed typicã cõteſtationem. Cæterum deus quem iuſtitiæ deputaſſet, ſciebat. Tam graue præceptum, quod nec domino perfici placebat, patienter & audiuit, & ſi deus uoluiſſet, impleſſet. Merito ergo benedictus, quia & fidelis: merito fidelis, quia & patiens. Ita fides patientia illuminata, cũ in nationes ſeminaretur, per ſemẽ Abrahæ, quod eſt CHRISTVS, & gratiam legi ſuperduceret, amplíandæ

*al's geſſit.

*Hirſaugi. exẽplar ſic habet: Per hæc ĩpatientia eſt, tũc infantis quodãmodo incunabula. Cæterũ quãta mox incremẽta. Ego malim legere, Sed hæc impatiẽtiæ tunc infan.

*Puto legendum, excetra, uel exhedra

adimplendæq; legi adiutricem suam patientiam præfecit, quod ea sola ad iustitiæ doctrinam retro defuisset. Nam olim & oculum pro oculo, & dentem pro dente repetebant, & malum malo fœnerabant: nondum enim patientia in terris, quia nec fides: scilicet interim impatientia occasionibus legis fruebatur. Facile erat absente domino patientiæ & magistro. Qui postquàm superuenit, & gratiam fidei patientia composuit, iam nec uerbo quidem lacessere, nec fatue quidem dicere sine iudicij periculo licet. Prohibita ira, restricti animi, compressa petulantia manus, exemptum linguæ uenenum, plus lex quam amisit, inuenit: dicente CHRISTO: Diligite inimicos uestros, & maledicẽtibus benedicite: & orate pro persecutoribus uestris, ut filij sitis patris uestri cœlestis. Vides quem nobis patrem patientia adquirat? Hoc principali præcepto uniuersa patientiæ disciplina succincta est, quando ne digne quidem malefacere concessum est. Iam uero percurrentibus nobis causas impatientiæ: cætera quoque præcepta suis locis respondebunt. Si detrimento rei familiaris animus concitatur, omni penè in loco de contemnendo seculo, scripturis dominicis commonetur: nec maior ad pecuniæ contemptum exhortatio subiacet, quàm quod ipse dominus in nullis diuitijs inuenitur. Semper pauperes iustificat, diuites prædamnat. Ita detrimentum patientiæ, fastidium opulentiæ præministrauit, demonstrans per abiectionem diuitiarum, læsuras quoque earum computandas non esse. Quod ergo nobis appetere minime opus est, quia nec dominus appetiuit, detruncatum uel etiam ademptum non ægre sustinere debemus. Cupiditatem omnium malorum radicem spiritus domini per Apostolum pronunciauit. Eam non in concupiscentia alieni tantum constitutã interpretemur: nam & quod nostrum uidetur, alienum est: nihil enim nostrum, quoniam dei omnia, cuius ipsi quoque nos. Itaque si damno adfecti impatienter senserimus, non de nostro amissum dolentes adfines cupiditatis deprehendemur. Alienum quærimus, cum alienum amissum, ægre sustinemus. Qui damni impatientia concitatur, terrena cœlestibus anteponendo, de proximo in deum peccat. Spiritum enim quem à domino sumpsit, secularis rei gratia concutit.* Libenter igitur terrena amittamus, cœlestia tueamur. Totum licet seculum pereat, dum patientiam lucrifaciam. Iam qui minutum sibi aliquid aut furto, aut etiam ignauia, non constanter sustinere constituit: nescio an facile, uel ex animo ipse rei suæ manum inferre posset in causa eleemosynæ. Quis enim ab alio secari omnino non sustinens, ipse ferrum in corpore suo ducit? Patientia in detrimentis, exercitatio est largiendi & communicandi. Non piget donare eũ, qui non timet perdere. Alioquin quomodo duas habens tunicas, alteram earum nudo dabit: nisi idem sit, qui auferenti tunicam, etiam pallium offerre possit

als * Libentes

ferre possit? Quomodo amicos de mammona fabricabimus nobis, si eũ intantum amauerimus, ut amissum non sufferamus? Peribimus cum perdito. Quid hic inuenimus, ubi habemus amittere? Gentilium est omnibus detrimentis impatientiam adhibere, qui rem pecuniariam fortasse animæ anteponant. Nam & faciunt, cum lucri cupiditatibus quæstuosa pericula mercimoniorum in mari exercent: cum pecuniæ causa etiam in foro nihil damnationi timendum adgredi dubitant. Cum denique ludo & castris sese locant, *cum per uia inmemores bestiarum latrocinantur. Nos uero secundum diuersitatem, qua cum illis sumus, non animam pro pecunia, sed pecuniam pro anima deponere conuenit: seu sponte in largiendo, seu patienter in amittendo. Ipsam animam, ipsumq; corpus in seculo isto expositum omnibus ad iniuriam gerimus, eiusq; iniuriæ patientiam subimus, minorum deliberatione lædemur. Absit à seruo CHRISTI tale inquinamentum, ut patientia maioribus tentationibus præparata, in friuolis excidat. Si manu quis tentauerit prouocari, præsto est dominica monela, uerberanti te (inquit) in faciem, etiam alteram genam obuerte. Fatigetur improbitas, patientiâ tuâ. Cuius ictus ille sit, dolore & contumelia constrictus, grauius à domino uapulat. Plus improbum illum cædis, sustinendo. Ab eo enim uapulabit, cuius gratia sustines. Si linguæ amaritudo, maledicto siue conuitio eruperit, respice dictum: Cũ uos maledixerint, gaudete. Dominus ipse maledictus in lege est, & tamen solus est benedictus. Igitur dominum serui consequamur, & maledicamur patienter, ut benedicti esse possimus. Si parum æquanimiter audiam dictum aliquod in me proteruum aut nequam, reddam & ipse amaritudinis uicem necesse est, aut cruciabor impatientia muta. Cum ergo percussero maledictus, quomodo secutus inueniar doctrinam domini, qua traditum est, non uasculorum inquinamentis, sed eorum quæ ex ore promuntur, hominem *communicare. Item, Manere nos omnis uani & super uacui dicti reatum. Sequitur ergo ut à quo nos dominus, idem ab alio æquanimiter pati *admoneat, hic iam* de patientiæ uoluntatem. Nam omnis iniuria, seu lingua, seu manu incussa, cum patientiam offenderit, eodem exitu dispungetur, quo telum aliquod in petra constantissimæ duritiæ libratum, & obtusum. Concidet enim ibidem inrita opera & infructuosa, & nonnunquàm repercussum in eum, qui emisit reciproco impetu sæuiet. Nempe idcirco quis te lædit ut doleas: quia fructus lædentis in dolore lesi est. Ergo cum fructum eius euerteris non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui:

*Sic puto legendũ, cũ per uiã more bestiarum latr.

als * coinquinari

als * admonuerat.
als * dat

tunc tu nõ modo inlæsus ibis, quod etiam solum tibi sufficit, sed insuper aduersarij tui & frustratione oblectatus, & dolore defensus. Hæc est patientiæ utilitas & uoluntas. Ne illa quidem impatientiæ species excusatur, in amissione nostrorum, ubi aliqua doloris patrocinatur adsertio. Præponendus est enim respectus denunciationis Apostoli, qui ait: Ne contristemini dormitione cuiusque, sicut nationes quæ spe carent & merito. Credentes enim resurrectionem CHRISTI, in nostram quoq; credimus, propter quos ille & obijt & resurrexit. Ergo cum constet de resurrectione mortuorum, uacat dolor mortis, uacat & impatientia doloris. Cur ergo doleas, si perisse non credis? Cur impatienter feras subductum interim, quẽ credis reuersurum? Profectio est quam putas mortem. Non est lugendus qui antecedit, sed planè desiderandus. Id quoque desiderium patientia temperandum. Cur enim immoderate feras abisse, quem mox subsequẽris? Cæterum impatientia in huiusmodi, & spei nostræ male ominatur, & fidem præuaricatur. Et CHRISTVM lædimus cum euocatos quosq; ab illo quasi miserandos non æquanimiter accipimus. Cupio, inquit Apostolus, recipi iam & esse cum domino. Quanto melius ostendit uotum Christianorum. Si alios consecutos impatienter dolemus, ipsi consequi nolumus. Est & alius summus impatientiæ stimulus, ultionis libido, negotium curans aut gloriæ, aut malitiæ. Sed & gloria ubique unà & malitia, nunquàm non domino odiosa. Hoc quidem loco cum maxime, cum alterius malitia prouocata superiorem se in exequenda ultione constituit, & remunerans nequam duplicat quod semel factum est. Vltio penes errorem solatium uidetur doloris, penes ueritatem certam redarguitur malignitatis. Quid enim refert inter prouocantem & prouocatum, nisi quod ille prior in maleficio deprehenditur, at ille posterior. Tamen uterq; læsi hominis domino reus est: qui omne nequam & prohibet & damnat. Nulla in maleficio ordinis ratio est: nec locus secernit, quod similitudo coniungit. Absolute itaque præcipitur malum malo non rependendum. Par factum, par habet meritum. Quomodo id obseruabimus, si fastidiẽtes in fastidio ultionis non erimus? Quem autem honorem litabimus domino deo, si nobis arbitrium defensionis arrogauerimus? Nos putres, uasa fictilia, seruulis nostris adsumentibus sibi de conseruis ultionem, grauiter offendimur: eosq; qui nobis patientiam obtulerint suam, ut memores humilitatis, seruitutis, ius dominici honoris diligentes, non probamus modo, sed ampliorẽ q̃ ipsi sibi præsũpsissent satisfactionẽ facimus. Id nobis in domino tã iusto ad æstimandũ, tã potẽti ad pficiendũ periclitatur? Quid ergo credimus iudicẽ illũ si non & ultorẽ? Hoc se nobis repromittit, dicẽs:

dicens: Vindictam mihi, et ego uindicabo: id est, Patientiam mihi, et ego patientiam remunerabo. Cum enim dicit, Nolite iudicare, ne iudicemini, nónne patientiam flagitat? Quis enim non iudicabit alium, nisi qui patiens erit non defendi? Quis idcirco iudicat, ut ignoscat? Ac si ignoscet, tamen iudicantis impatientiam*cauit, et honorem unici iudicis, idest dei abstulit. Quantos uero casus huiusmodi impatientia incusare consueuerat? Quotiens pœnituit defensionem? Quotiens instantia eius deterior inuēta est causis suis? Quoniā nihil impatientia susceptum, sine impetu transigi nouit, nihil impetu actum, non aut offendit, aut corruit, aut præceps abijt. Iam si leuius defendaris, insanies: si uberius, oneraberis. Quid mihi cū ultione, cuius modum regere non possum per impatientiā doloris? Quod si patientiæ incubabo, non dolebo: si non dolebo, ulcisci non desiderabo. Post has principales impatientiæ materias, ut potuimus, regestas, quid inter cæteras euagemur? quæ domi, quæ foris, Lata atq; diffusa est operatio mali. Multiplicia spiritus incitamenta iaculantis, et modo paruula, modo maxima. Sed paruula de sua mediocritate contemnas, maximis pro sua exuperantia cedas. Vbi minor iniuria, ibi nulla necessitas impatientiæ. At ubi maior iniuria, ibi necessarior iniuriæ, medela patientia. Certemus igitur quæ à malo infliguntur sustinere, ut hostis studium, æmulatio nostræ æquanimitatis eludat. Si uero quædam ipsi in nos, aut imprudentia, aut sponte etiam superducimus, æque patienter obeamus, quæ nobis imputamus. Quod si à domino nonnulla credimus incuti, cui magis patientiam quàm domino præbeamus? Quin insuper gratulari et gaudere nos docet, dignatione diuinæ castigationis. Ego, inquit, quos diligo, castigo. O seruum illum beatum, cuius emēdationi dominus instat: cui dignatur irasci, quem admonendi dissimulatione non decipit. Vndiq; igitur adstricti sumus officio patientiæ administrandæ. Quia qua ex parte, aut erroribus nostris, aut Mali insidijs, aut admonitionibus domini interuenimus, eius officij magna merces, felicitas scilicet. Quos enim felices dominus, nisi patientes nuncupauit, dicendo: Beati pauperes spiritu, illorum est enim regnum cœlorū. Nullus profecto spiritu pauper, nisi humilis. Quis enim humilis, nisi patiens? quia nemo subijcere sese potest, sine prima patientia subiectionis ipsius. Beati, inquit, flentes atq; lugentes. Quis talia sine patientia tolerat? Itaq; talibus & aduocatio et risus promittitur. Beati mites. Hoc quidem uocabulo, impatientes non licet omnino censeri. Item cum pacificos eodem titulo felicitatis notat, et filios dei nūcupat, nunquid impatientes pacis adfines? Stultus hoc senserit. Cum uero gaudete et exultate dicit, quotiens uos maledicent et ꝑsequentur: merces enim uestra plurima in cœlo, Id utiq; nō exultationis impatiētiæ pollicetur, quia nemo in aduersis exultauit, nisi ante ea cōtēpserit. Nemo cōtēnet, nisi patiētiā gesserit. Quod

[Marginal notes: mat. 7. — al's* non cauit. — Mali uocabulo, diabolum intelligit. — mat. 5.]

12 ſerit. Quod pacis gratiſſimæ deo attinet diſciplinam, quis omnino impatientiæ natus, uel ſemel ignoſcit fratri ſuo? non dicam ſepties, ſed ſeptuagies ſepties: quis iudicem cum aduerſario ſuo dirigens, negocium conuenientia ſoluet, niſi prius iam doleret, duritiam, amaritudinem, uenena ſcilicet impatientiæ amputaret? Quo modo remittes, & remittetur tibi, ſi tenax iniuriæ per abſentiam patientiæ fueris? Nemo cõuulſus animum in fratrem ſuum, munus apud altare perficiet, niſi prius reconciliando fratri reuerſus ad patientiam fuerit. Sol ſuper iram noſtram ſi occiderit, periclitamur. Nõ licet nobis una die ſine patientia manere. At enim cum omnem ſpeciem ſalutaris diſciplinæ gubernet, quid mirum quod etiam pœnitentiæ miniſtrat, ſolitæ lapſis ſubuenire, cum diſiuncto matrimonio, ex ea tamen cauſa, qua licet ſeu uiro, ſeu fœminæ ad uiduitatis perſeuerantiam ſuſtineri, hæc expectat, hæc exoptat † pœnitentiam quandoq; inituris ſalutẽ. Quantum boni utriq; confert, alterum ad alterum non facit, alterum emendat. Sic et illis dominicarum ſimilitudinum exemplis de patientia ſanctis adeſt. Erroneam ouem patientia paſtoris requirit et inuenit. Nam impatientia unam facile contemneret. Sed laborem inquiſitionis patientia ſuſcipit, et humeris inſuper aduehit baiulus patiens peccatricem derelictam. Illum quoq; prodigum filium patiẽtia patris et recipit, et ueſtit, et paſcit, et apud impatientiam irati fratris excuſat. Saluus eſt igitur qui perierat, quia pœnitentiam inijt. Pœnitentia non perit, quia patientiam inuenit. Nam dilectio ſummum fidei ſacramentum, Chriſtiani nominis theſaurus, quam Apoſtolus totis uiribus ſancti ſpiritus commẽdat, cuius niſi patientiæ diſciplinis eruditur? Dilectio, inquit, magnanimis eſt. Ita patientiam ſumit. Benefica eſt: malum patientia non facit, non æmulatur: id quidem patientiæ proprium eſt. Nec proteruum ſapit, modeſtiam de patientia traxit: non inflatur, nõ ꝓterit, non eñ ad patientiã pertinet. Nec ſua requirit, ſuffert ſua, dum alteri proſit, nec incitatur. Cæterum quid impatiẽtiæ reliquiſſet? Ideo, inquit, dilectio omnia ſuſtinet, om̃ia tolerat, utiq; quia patiens. Merito ergo nunquàm excidet: nam cætera euacuabuntur, conſumabuntur. Exhauriuntur linguæ, ſcientiæ, prophetiæ: permanent fides, ſpes, dilectio. Fides, quam CHRISTI patientia induxit. Spes, quam homini patienti induxit. Dilectio, quam deo magiſtro patientia comitatur.

13 Vſq; huc de patientia tandem ſimplici et uniformi, et tantum in animo conſtituta, † cum eandem etiam in corpore demerendo domino multipliciter ad laborem: utpote quæ ab ipſo domino in Apoſtolis ſuſtinendo uicerit.

14 His patientiæ uiribus ſecatur Eſaias, et de domino non tacet. Lapidatur Stephanus, ſed ueniam hoſtibus ſuis poſtulat. O feliciſſimum illum quoq;, qui omnem patientiæ ſpeciem aduerſus omnem diaboli uim expunxit. Quem non abacti greges, non illæ in pecore diuitiæ, non filij uno ruinæ impetu

† Poſt hæc exoptat ſcriptum erat hæc exortat, legendum exhortatur, niſi qs oſcitãtia librarij, repetitum putet.

† Fortaſſis legẽdũ cũ eadẽ adlaboret.

X hic magnus hiatus. E.L. I II p. 29

uno ruinæ impetu adempti, nō ipsius deniq; corporis in uulnere cruciatus à patientia fide domino dedita exclusit, quem diabolus totis uiribus frustra cæcidit. Neq; eñ à respectu dei tot doloribus auocatus ille est: sed cōstitit nobis in exemplum & testimonium, tam spiritu q; carne, tam animo q; corpore, patientiæ perpetrandæ: ut neq; damnis secularium, nec amissionibus charissimorum, nec corporis quidem conflictationibus succidamus. Quale in illo uiro feretrū deus diabolo extruxit: quale uexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cum ille homo ad omnem aceruum nunciorum, nihil ex ore promeret: nisi deo gratias, cum uxorem iam malis delassatam, & ad praua remedia suadentem execraretur. Quid ridebat deus, quid dissecabatur malus, cum Iob immundam ulceris sui redundantiam, magna æquanimitate destringeret? Cum erumpentes bestiolas, inde in eosdem specus, & pastus † reformasse carnis ludendo reuocaret. Itaq; operarius ille uictoriæ dei, retusis omnibus iaculis tentationum, lorica, clypeoq; patiētiæ, & integritatem mox corporis à deo recuperatam, & quæ amiserat centuplicata possedit. Et si filios quoq; restitui uoluisset, pater iterum uocaretur. Sed maluit in illo die reddi sibi tantum gaudij, securus sic de domino, distulit: sustinuit tam uoluntariam orbitatem, ne sine aliqua patiētia uiueret. Adeo satis idoneus patiētiæ sequester deus. Si iniuriam deposueris penes eum, ultor est. Si damnum, restitutor est: si dolorem, medicus est: si mortē, resuscitator est. Quantum patientiæ licet, ut deum habeat debitorē? Nec immerito enim. Omnia enim placita eius tuetur: omnibus mandatis eius interuenit. Fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuuat, humilitatem instruit, pœnitētiam expectat, exhomologesin adsignat, carnem regit, spiritum seruat, linguam frenat, manum continet, tentationes inculcat, scandala pellit, martyria consumat, pauperem consolatur, diuitem temperat, infirmum nō extendit, ualentem non consumit, fidelem delectat, gentilem inuitat, seruum domino, dominum deo commēdat, fœminam exornat, uirum approbat: amatur in puero, laudatur in iuuene, suspicitur in sene: in omni sexu, in omni ætate formosa est. Age iam si & effigiem, habitumq; eius comprehendamus. Vultus illi tranquillus & placidus, frons pura, nulla mœroris aut iræ rugositate contracta: remissa æque in lætum modum supercilia, oculis humilitate, non infelicitate deiectis. Os taciturnitatis honore signatum. Color, qualis securis & innoxijs. Motus frequens capitis in diabolum, & minax risus. Cæterum amictus circum pectora candidus, & corpori impressus: ut qui nec inflatur, nec inquietatur. Sedet enim in throno spiritus eius mitissimi & mansuetissimi, qui non turbine glomeratur: non nubilo liuet, sed est teneræ serenitatis, apertus & simplex, quem tertio uidit Helias. Nam ubi deus, ibidem & alumna eius, patientia scilicet. Cum ergo spiritus dei descendit, indiuidua patiētia comitatur eū. Si nō cū spiritu admiserimus

† al. as reformate

De exhomologesi, id est, cōfessiōe deo faciēda, habes i libro de pœnitentia.

admiserimus, in nobis morabitur semper: imò nescio an diutius perseueret sine sua comite ac ministra. Omni loco ac tempore tangatur, necesse est. Quodcũq; inimicus eius inflexerit, solus sustinere non poterit, carens instru
16 mento sustinendi. Hæc patientiæ ratio, hæc disciplinæ, hæc opera cælestis, & uere scilicet Christiana: non ut illa patientia gentium terræ, falsa, probrosa. Nã ut in isto quoque domino diabolus emularetur, quasi planè ex pari, nisi quod ipsa diuersitas mali & boni æqualiter magnitudinis par est, docuit & suos patientiam propriam: illam dico, quæ maritos dote uenales, aut lenocinijs negociantes uxorum potestatibus subijcit. Quæ aucupandis orbitatibus omnẽ coacti obsequij laborẽ mentitis adfectionibus tolerat: quæ uentris operarios contumeliosis patrocinijs sub iectione libertatis gulæ addicit. Talia nationes patientiæ studia nouerunt: & tanti boni nomẽ, fœdis operationibus occupant: patiẽtes solius dei uiuunt. Sed uiderint sua & sui præsides †qua patiẽtia subter ignis expectat. Cæterum nos amemus patientiam dei, patientiam Christi: rependamus illi, quam pro nobis ipse defendit. Offeramus patientiam spiritus, patientiã carnis, qui in resurrectionem carnis & spiritus credimus.

† al's quos

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE PATIENTIA FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEAT. RHENANVM.

GIT hoc libro Tertullianus de solida & humana carne CHRISTI contra Marcionem, qui hunc putatiua ac imaginaria fuisse uestitum asseruit, nec natum, hac usus ratione, quod is qui sine fine est, necessario sit etiam inconuertibilis. Profligato Marcione, huius aliquãdo discipulum, sed paulo post desertorem Apellen aggreditur, qui impostricem illam puellam Philumenẽ secutus, solidum CHRISTI corpus, sed sine natiuitate suscipiebat: nam dicebat CHRISTVM de syderibus & substantijs superioris mundi mutuatum esse carnem. In hoc libro sunt quæ euarient à placitis recentiorum Theologorum, ut quod de fratribus loquens dicit, Matrem æque non adhæsisse CHRISTO, cum ab initio statim omnem illi felicitatem tribuãt Theologi isti quos scholasticos appellant. Quanquã à Tertulliani sententia, præter Origenem, non ita abhorrent diuus Aurelius Augustinus, & Ioannes Chrysostomus: deindẽ quod dicit Mariam patefacti corporis lege peperisse, cum omnes hodie Theologorum centuriæ CHRISTVM clauso uirginis utero prodijsse uelint. Nota est Theologorum similitudo de sole per uitrum transparente. Idque miraculo factum asserunt, non agilitatis beneficio quæ gloriosis, ut ipsi uocant, corporibus competat. Quod decretũ suũ Ezechielis uaticinio stabiliunt. Tametsi Tertulliano diuus Ambrosius quoque subscribit. Sed hæc sunt boni cõsulenda, præsertim in tam uetusto scriptore: quo uix alium Christianus orbis antiquiorem habet. Nam qui diuinare potuit quid subtiles isti Theologi tot post ipsum seculis essent definituri? Plus martyrum CHRISTO uitam suam alacriter impendentiũ habuit ea ætas, quàm disputatorũ. Argutias philosophiæ debemus & nimio ocio. Citat ex hoc libro Tertullianum diuus Hieronymus in primo cõmẽtario, quem scripsit in epistolam Pauli ad Galatas, hijs quidem uerbis: Eleganter, inquit, in hoc loco uir doctissimus Tertullianus Apellen & eius uirginem Philumenen, quam angelus quidã diabolici spiritus & peruersus impleuerat, hunc esse scribit angelũ, cui multo ante, quàm Apelles nasceretur, spiritus sancti uaticinio sit anathema per Apostolum prophetatum. Quanquã ex libro de præscriptione hæreticorum potius citasse uidetur, ubi istud apostolicũ in angelũ Apellis itidem torquet: nimirum quod liber ille sit ante hunc cõscriptus. Cæterum de anima suam hic quoque sententiam prodit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE CARNE CHRISTI, LIBER.

VI FIDEM resurrectionis ante istos Sadducæorum propinquos sine controuersia moratam student inquietare, ut eam spem negent etiam ad carnem pertinere, merito quoque carnem CHRISTI quæstionibus distrahunt, tanquàm aut nullam omnino, aut quoquo modo aliam præter humanam: ne si humanam constiterit fuisse, præiudicatum sit aduersus illos eã resurgere omni modo, quæ in CHRISTVM resurrexerit. Igitur unde illi destruunt carnis uota, inde nobis erunt præstruẽda. Exami

da. Examinemus corporalem ſubſtãtiam domini: de ſpiritali enim certum eſt. Caro quæritur, ueritas & qualitas eius retractantur, an fuerit, & unde, & cuiuſmodi fuerit. Renunciatio eius dabit legem noſtræ reſurrectioni. Marcion ut carnem Chriſti negaret, negauit etiam natiuitatem: aut ut natiuitatem negaret, negauit & carnem: ſcilicet ne inuicem ſibi teſtimoniũ redderent. Reſponderẽt natiuitas & caro, quia nec natiuitas ſine carne, nec caro ſine natiuitate: quaſi nõ eadẽ licentia hæretica & ipſe potuiſſet, aut admiſſa carne natiuitatem negare, ut Apelles diſcipulus, & poſtea deſertor ipſius, Aut & carnem & natiuitatem cõfeſſus, aliter illis interpretari, ut condiſcipulus & cõdeſertor eius Valentinus. Sed & qui carnẽ Chriſti putatiuã introduxit, æque potuit natiuitatis quoq; phãtaſmata cõfingere, ut & conceptus, & pregnatus, & partus uirginis, & ipſius exinde infantis ordo τοδοκεῖν haberetur: eoſdẽ oculos, eoſdemq; ſenſus fefelliſſent, quos carnis opinio inluſit. Planè natiuitas à Gabriele adnunciatur. Quid illi cũ angelo creatoris? & in uirginis uterũ conceptus inducitur? quid illi cum Eſaia? creatoris odit moras, qui ſubito CHRISTVM de cœlis deferebat*, aufers hinc (inquit) moleſtos ſemper Cæſaris cenſus, & diuerſoria anguſta, & ſordidos pannos, & dura præſepia. Viderit angelica multitudo dñm ſuũ noctibus honorans. Seruent potius pecora paſtores: & magi ne fatigentur de lõginquo. dono illis aurum ſuũ. Melior ſit & Herodes, ne Hieremias glorietur: Sed nec circũcidatur infans, ne doleat: nec ad templũ deferatur, ne parentes ſuos oneret ſumptu obligationis: nec in manus tradatur Simeoni, ne ſenẽ moriturum exinde conſtet. Taceat & anus illa, ne faſcinet puerum. His opinor conſilijs tot originalia inſtrumenta CHRISTI, delere Marcion auſus eſt, ne caro eius probaretur. Ex qua oro te autoritate? ſi ꝓpheta es, prænũcia aliquid: ſi Apoſtolus, prædica publice: ſi apoſtolicus, cum apoſtolis ſenti: ſi tantum Chriſtianus es, crede quod traditum eſt: ſi nihil iſtorũ es, merito dixerim morere: nam & mortuus es, qui non es Chriſtianus, non credendo quod traditum Chriſtianos facit. Et eo magis mortuus es, qui non es Chriſtianus. Qui cum fuiſſes, excidiſti, reſcindendo quod retro crediſti. Sicut & ipſe confiteris in quadam epiſtola: & tui non negant, & noſtri probant. Igitur reſcindens quod crediſti, iam non credens reſcidiſti: non tamen quia credere deſiſti, recte reſcidiſti. Atqui reſcindendo quod crediſti, ꝓbas ante, quàm reſcinderes aliter fuiſſe quod crediſti, aliter illud ita erat traditum. Porrò quod traditum erat, id erat uerum ut ab eis traditũ, quorum fuit tradere. Ergo quod erat traditum reſcindens, quod erat uerũ reſcidiſti. Nullo iure feciſti: ſed plenius eiuſmodi præſcriptiõibus aduerſus omnes hæreſes, alibi iam uſi ſumus. Poſt quas nunc ex abundãti retractamus, deſiderantes rationem qua non putaueris natum eſſe Chriſtum. Neceſſe eſt quatenus hoc putas arbitrio tuo licuiſſe: ut aut impoſſibilem, aut incõuenientem deo exiſtimaueris natiuitatẽ. Sed deo nihil impoſſibile, niſi quod non uult. An ergo uoluerit naſci? quia ſi uoluit, & natus eſt, conſideremus.

Epiſtola Marcionis

Librũ de præſcriptione hæreticorũ ante hũc librũ ſcripſit

deremus. Ad compendiũ decurro. Si enim nasci se deus noluisset, quacũq; de causa, nec hominem se uideri præstitisset. Nam quis hominem uidens, cum negaret natũ? Itaq; quod noluisset esse, nec uideri omnino uoluisset. Omnis rei displicentis etiam opinio reprobatur. Quia nihil interest, utrum sit quid, an non sit: si cum nõ sit, esse præsumitur. Planè interest illud, ut falsum non patiatur, quod uere non est. Sed satis erat illi, inquis, conscientia sua. Viderint homines, si natum putabant, quia hominem uidebant. Quãto ergo dignius, quantóq; constantius humanam sustinuisset existimationem uere natus, eandem existimationem etiam non natus subiturus cum iniuria conscientiæ suæ, q[illegible] tu ad fiduciam reputas, ut non natus aduersus conscientiam suam natum se existimari sustineret. Quid tanti fuit *edocuit, cũ sciens CHRISTVS quid esset, esse se quod non erat exhiberet. Non potes dicere, si natus fuisset, & hominem uere induisset, deus esse desisset, amittens quod erat, dum assumit quod non erat. Periculum enim status sui deo nullum est. Sed ideo, inquis, nego deum in hominem uere conuersum, ita ut & nasceretur, & carne corporaretur: quia, qui sine fine est, etiã inconuertibilis sit, necesse est. Conuerti enim in aliud, finis est pristini. Nõ competit ergo conuersio, cui non competit finis. Planè natura conuertibiliũ ea lege est, ne permaneant in eo quod conuertitur in eis: & ita non permanendo pereant, dum perdunt cõuertẽdo quod fuerũt: sed nihil deo par est, natura eius ab omniũ rerum conditione distat. Si ergo à deo distãt, à quibus deus distat, cum cõuertuntur amittunt quod fuerũt. Vbi erit diuersitas diuinitatis à cæteris rebus, nisi ut contrarium obtineat: id est, ut deus & in omnia conuerti possit, & qualis est perseuerare. Alioquin par erit eorũ, quæ conuersa amittũt quod fuerũt, quorũ utiq; deus in omnibus par non est: *si nec in exitu conuersionis. Angelos creatoris conuersos in effigiẽ humanam aliquando legisti, & credidisti, & tantam corporis gestasse ueritatem, ut & pedes eis lauerit Abraham, & manibus ipsorum ereptus sit Sodomitis Loth: conluctatus quoq; homini angelus toto corporis pondere dimitti desiderauerit, adeo detinebatur. Quod ergo angelis inferioribus deo licuit, uti conuersi in corpulentiam humanam, angeli nihilominus permanerent: hoc tu potentiori deo aufers, quasi nõ ualuerit CHRISTVS uere hominem indutus, deus perseuerare? Aut nunquid & angeli illi phantasma carnis apparuerunt? sed non audebis hoc dicere. Nam si sic apud te angeli creatoris, sicut & CHRISTVS: eiusdem substãtiæ erit CHRISTVS, cuius angeli: angeli tales, qualis & CHRISTVS. Si scripturas opinioni tuæ resistentes, non de industria alias reiecisses, alias corrupisses: confudisset te hinc euangelium Ioannis, prædicans spiritũ columbæ corpore lapsum desedisse super dominum. Qui spiritus cum hoc esset, tam uere erat & columba, quàm & spiritus: nec interfecerat substantiam propriã, adsumpta substantia extranea. Sed quæris corpus columbæ ubi sit resumpto spiritu in

Als *edoce

Als * sic nec.

cœlum. Aeque angelorum, & eadē ratione interceptum eſt, qua & æditū ſu
erat. Si uidiſſes cū de nihilo proferebatur, ſciſſes, cū in nihilū ſubducebatur.
Si non fuit initium uiſibile, nec finis. Tamē corporis ſoliditas erat, quo mo
4 mento corpus uidebatur. Non poteſt non fuiſſe quod ſcriptum eſt. Igitur
ſi neq; ut impoſſibilem, neq; ut periculoſam deo repudias corporationem,
ſupereſt ut quaſi indignam reijcias & accuſes. Ab ipſa quidem exorſus na
tiuitate perora. Age iam ſpurcitias genitalium in utero elementorum, hu-
moris & ſanguinis, fœda coagula carnis ex eodem cœno alendæ, per nouē
menſes deſcribe. Vterum de die inſoleſcentem, grauem, anxium, nexum, to
tum incertum libidinibus faſtidij & gulæ. Inuehere iam & in ipſum mulie
ris enitentis pudorem, uel pro periculo honorandum, uel pro natura religi-
oſum. Horres utiq; & infantem cum ſuis impedimentis, profuſum utiq; &
oblitum. Dedignaberis quod pannis dirigitur, quod unctionibus forma-
Als * generationem tur, quod blanditijs deridetur. Hanc * uenationem ó Marcion naturæ de-
ſpuis. Et quomodo natus es, odiſti naſcentem hominem: & quomodo di-
ligis aliquem? te quidem planè non amaſti: cum ab eccleſia & fide CHRI-
STI receſſiſti. Sed uideris ſi tibi diſplices, aut ſi aliter natus. Et certe CHRI-
STVS dilexit hominem illum in immunditijs, in utero coagulatum, illum
per pudenda prolatum, illum per ludibria nutritum. Propter eum deſcen-
dit: propter eum prædicauit: propter eum omni ſe humilitate deiecit uſq;
ad mortem, & mortem crucis: amauit utiq; quē magno redemit. Si CHRI-
STVS creator eius eſt, ſuum merito amauit: ſi ab alio deo eſt, magis ada-
mauit, quando alienum redemit. Amauit ergo cum homine etiam nati-
uitatem, etiā carnem eius. Nihil amari poteſt ſine eo per quod eſt, id quod
eſt. Aut aufer natiuitatem, & exhibe hominem. Adime carnem, & præſta
quem deus redemit. Si hæc ſunt homo quem deus redemit, tu hæc erube-
ſcenda illi facis, quæ redemit & indigna? quæ niſi dilexiſſet, nō redemiſſet.
Natiuitate reformata regeneratione cœleſti, carnem ab omni uexatiōe re-
ſtituit. Leproſam emaculat, cæcam perluminat, paralyticā redintegrat, dæ-
moniacam expiat, mortuam reſuſcitat, & naſci in illam erubeſcit. Si reuera
de lupa, aut ſue, aut uacca, prodire uoluiſſet: & feræ aut pecoris corpore in-
dutus regnū cœlorum prædicaret: tua, opinor, illi cēſura præſcriberet? Tur-
pe hoc deo, & indignum hoc dei filio & ſtultum. Propterea qui ita credat,
ſit. Planè ſtultum, ſi de noſtro ſenſu iudicemus deum. Sed circūſpice Mar-
cion, ſi tamen non deleſti. ſtulta mundi elegit deus, ut confundat ſapien-
tes. Quæ nam hæc ſtulta ſunt, conuerſio hominis ad cultum ueri dei, reie-
ctio erroris, diſciplina iuſtitiæ, pudicitiæ, patiētiæ, miſericordiæ, innocētiæ?
omnia hæc quidem ſtulta non ſunt. Quære ergo de quibus dixerit. Et ſi te
præſumpſeris inueniſſe, non erit iam ſtultum credere in deum, natū & qui-
dem ex uirgine: & quidem carneum, qui per illas naturæ contumelias uolu
tatus ſit. Dicat hæc aliquis ſtulta non eſſe: & alia ſint, quæ deus in æmula-

tionem ele-

tionē elegerit sapientiæ secularis. Et tamen apud illam facilius creditur, Iupiter taurus factus aut cygnus, quàm uere homo CHRISTVS penes Marcionem. Sunt planè & alia tam stulta, quæ pertinent ad contumelias & passiones dei. Aut prudētiam dicam deum crucifixū? Aufers hoc quoq; Marcion, imò hoc potius. Quid enim indignius deo? quid magis erubescēdum, nasci, an mori? Carnem gestare, an crucem? circūcidi an suffigi? educari, an sepeliri? in præsepe deponi, an in monumentum recondi? Sapientior eris, si nec ista credideris. Sed non eris sapiens, nisi stultus seculo fueris, dei stulta credendo. An ideo passiones à CHRISTO non rescidisti, quia ut phantasma uacabat ad sensum earum. Diximus retro æque illum & natiuitatis & infantiæ imaginarium imaginariæ, uacua ludibria subire potuisse. Sed iam hic responde interfector ueritatis. Nónne uere crucifixus est deus? nónne uere mortuus, & uere crucifixus? nónne uere resuscitatus? Vt uere scilicet mortuus. Falsò statuit inter nos scire Paulus tantum crucifixum: falsò sepultum ingessit, falsò resuscitatum inculcauit. Falsa est igitur & fides nostra, & phantasma est totum quod speramus à CHRISTO. Scelestissime hominum, qui interemptores excusas dei. Nihil enim ab eis passus est CHRISTVS, si nihil uere est passus. Parce unicæ spei totius orbis, qui destruis necessarium decus fidei. Quodcunque deo indignum est, mihi expedit. Saluus sum, si non confundar de domino meo. Qui me, inquit, confusus fuerit, confundar & ego eius. Alias non inuenio materias confusionis, quæ me per contemptum ruboris probent, bene impudentem, & feliciter stultum: Natus est dei filius non pudet, quia pudendum est. Et mortuus est dei filius. Prorsus credibile est, quia ineptum est: & sepultus, resurrexit. Certum est, quia impossibile. Sed hæc quomodo in illo uera erunt, si ipse non fuit uerus, si non uere habuit in se quod figeretur, quod moreretur, quod sepeliretur & resuscitaretur? carnem scilicet hanc sanguine suffusam, ossibus substructam, neruis intextam, uenis implexam, quæ nasci & mori nouit, humanam sine dubio, ut natam de homine. Ideo quia mortalis hæc est, in CHRISTO homo & filius hominis. Aut cur homo CHRISTVS, & filius hominis, si nihil hominis & nihil ex homine? nisi si aut aliud est homo q̄ caro: aut aliūde caro hominis, quàm ex homine: aut aliud MARIA, quàm homo.* Deus Marcionis aut aliter non diceretur homo CHRISTVS sine carne: nec hominis filius sine aliquo parente homine: sicut nec deus sine spiritu dei, nec dei filius sine deo patre. Ita utriusq; substantiæ census hominē & deum exhibuit. Hinc natum, inde non natum: hinc carneum, inde spiritalem: hinc infirmum, inde præfortem: hinc morientem, inde uiuentē. Quæ proprietas cōditionum, diuinæ & humanæ æqua uti q; naturæ ueritate dispuncta est, eadem fide spiritus & caro: uirtutes spiritum dei, passiones carnem hominis probauerunt. Si uirtutes non sine spiritu, proinde & passiones non sine carne. Si caro cum passionibus ficta, & spiritus ergo cum uir-

tutibus falsus. Quid dimidias mendatio CHRISTVM? totus ueritas fuit. Al's *credi. Maluit, *crede, nasci, quàm ex aliqua parte mentiri. Et quidē in semetipsum: ut carnem gestaret, sine ossibus duram, sine musculis solidam, sine sanguine cruentam, sine tunica uestitam, sine fame esurientem, sine dentibus edentem, sine lingua loquentem: ut phantasma auribus fuerit sermo eius p imaginem uocis. Fuit itaq; phantasma etiā post resurrectionē, cū manus & pedes suos, discipulis inspiciendos offert: aspicite, dicens, quod ego sum: quia spiritus ossa non habet, sicut me habentem uidetis: sine dubio manus & pedes & ossa, quæ spiritus non habet, sed caro. Quomodo hanc uocem interpretaris Marciōn: quia deo optimo, & simplici, & bono tantum infers Al's *Ecce. IESVM? * cæce fallit & decipit, & circumuenit omnium oculos, omniū sensus, omnium accessus, & contactus. Ergo iam CHRISTVM non de cœlo deferre debueras, sed de aliquo circulatorio cætu: nec deum præter hominē sed magum hominem: nec salutis pontificem, sed spectaculi artificem: nec mortuorum suscitatorem, sed uiuorum auocatorē. Nisi quod & si magus fuit, natus est. Sed quid iam discentes Pontici illius, supra magistrum sapere compulsi, concedunt CHRISTO carnis ueritatem, sine præiudicio tamen renuendæ natiuitatis. Habuerit, inquiunt, carnem, dum omnino non natam *paruimus. Igitur de calcaria (quod dici solet) in carbonariā à Marcione ad Apellen, qui posteaquàm à disciplina Marcionis * in muliere lapsus, & dehinc in uirgine Philumene spiritu euersus est, solidū CHRISTI corpus & sine natiuitate suscepit ab ea: prædicans ut angelus quidem illi Philumenes. Eadem uoce Apostolus respondebit: quia ipsum illum iam tunc præcinebat, dicens: Etiam si angelus de cœlis aliter euāgelizauerit uobis, quàm nos euangelizauimus, anathema sit. His uero qui insuper argumentantur, nos resistimus. Confitentur uere corpus habuisse CHRISTVM: unde materia, si non ex ea qualitate, in qua uidebatur? Vnde corpus, si non caro corpus? Vnde caro, si non nata? quia nasci haberet ea futura quæ nascitur. De syderibus, inquiunt, & de substantijs superioris mundi mutuatus est carnem. Et utiq; proponunt non esse mirandum corpus sine natiuitate, cum & apud nos angelis licuerit, nulla uteri opera in carnē processisse. Agnoscimus quidem ita relatum, sed tamen quale est ut alterius regulæ fides, ab ea fide quam impugnat * instruēdum argumentationibus suis mutuetur. Quid illi cum Moysi, qui deum Moysi reijcit? Si alius deus est, aliter sint res eius. Et utantur hæretici omnes scripturis eius, cuius utuntur etiam mundo. Erit illis hoc quoq; in testimonium iudicij, quod de exemplis ipsius blasphemias suas instruunt. Facile est ueritati etiam nihil tale aduersus eos præscribenti obtinere. Igitur qui carnem CHRISTI ad exemplum proponunt angelorum: non natam dicentes scilicet carneā: comparent uelim & causas tam CHRISTI, quàm & angelorum, ob quas in carnem *processerunt. Nullus unquam angelus ideo descēdit ut crucifigeretur, ut mortem

Marginalia: Luc. 24 ⁊. — 6 Marcionē intelligit oriundū ex Ponto. Discentes uocat discipulos, ut supra. Forte legendum * paruifacimus. Prouerbium. al's * in mulierē carne. — Al's * instrumentum — Al's * uenerunt.

ut mortem experiretur, ut à morte resuscitaretur. Si nunquam eiusmodi fuit causa angelorum corporandorum, habes causam cur non nascendo acceperint carnem. Non uenerant mori, ideo nec nasci. At uero CHRISTVS mori missus, nasci quoq; necessario habuit, ut mori posset. Non enim mori solet, nisi quod nascitur. Mutuũ debitum est inter se, natiuitati cũ mortalitate. Forma moriendi, causa nascendi est. Si propter id quod moritur mortuus est CHRISTVS, id autem moritur quod & nascitur: consequens autem erat, imò præcedens, ut æque nasceretur propter id quod nascitur: quia propter idipsum mori habebat. Quod quia id quod nascitur, moritur: non competebat non nasci, pro quo mori competebat? Atqui tunc quoque inter illos angelos ipse dominus apparuit Abrahæ sine natiuitate, cum carne scilicet, pro eadem causæ diuersitate. Sed uos hoc non recipitis, non eum CHRISTVM recipientes: quia iam tunc & adloqui, & liberare, & iudicare humanum genus ediscebat in carnis habitu nõ natæ adhuc quia nondum moriturae, nisi prius & natiuitas eius & mortalitas adnũciarentur. Igitur probent angelos illos de syderibus accepisse substantiam carnis: si non probant, quia nec scriptum est, nec CHRISTI caro inde erit, cui angelorum accommodant exemplum. Constat angelos carnem non propriam gestasse, utputa natura substantiæ spiritalis: et si corporis alicuius, sui tamen generis, in carnem autem humanam transfigurabiles ad tẽpus, ut uideri & congredi cum hominibus possent. Igitur cum relatum non sit, unde sumpserint carnem, relinquitur intellectui nostro, non dubitare, hoc esse proprium angelicæ potestatis ex nulla materia corpus sibi sumere: quãto magis inquis ex aliqua certum est: sed nihil de eo constat, quia scriptura non exhibet. Cæterum quia ualent facere semetipsos quod natura non sunt, cur non ualeãt & ex nulla substantiam facere? si fiunt quod non sunt, cur non ex eo fiant quod non est? Quod autem non est, cum fit, ~~ex ni~~ nihilo est. Propterea nec requiritur, nec ostenditur, quid postea factũ sit corporibus illorum. Quod de nihilo fuit, nihil factũ est. Possunt nihil ipsum conuertere in carnem, qui semetipsos potuerunt conuertere in carnẽ. Plus est naturam demutare, quàm facere materiam. Sed si de materia necesse fuisset angelos sumpsisse carnem, credibilius utique est de terrena materia, quàm de ullo genere cœlestium substantiarum. Cum adeo terrenæ qualitatis extiterit, ut terrenis pabulis pasta sit. Nunc sic quoque syderea* eadem modo terrenis pabulis pasta, quando terrena non esset, quo terrena cœlestibus pasta est, quando cœlestis non esset. Legimus enim, manna esui populo fuisse: Panem, inquit, angelorum edit homo. Non tamen infringitur semel separata conditio dominicæ carnis, ex causa alterius dispositionis. Homo uere futurus usque ad mortem, eam carnem oportebat, indueret: cuius est mors. Eam porrò carnem, cuius est mors, natiuitas antecedit. ¶ Sed quotiens de natiuitate contenditur, omnes

Al's* eodem.

qui respuunt eam ut præiudicantem de carnis in CHRISTO ueritate, ipsum deum uolunt negare esse natum, quod dixerit, Quæ mihi mater, & qui mihi fratres? Audiat igitur & Apelles quid iam responsum sit à nobis Marcioni, eo libello, quo euangelium ipsius prouocauimus: considerandã scilicet materiam pronunciationis istius. Primo quidem nunquam quisquam adnunciasset illi matrem & fratres eius foris stare: qui nõ certus esset habere illum matrem & fratres, & ipsos esse quos tunc nunciabat, uel retro cognitos, uel tunc ibidem *compertos. Licet propterea abstulerint hæreses istæ de euangelio, quod & creditum patrem eius Ioseph fabrũ, & matrem Mariam, & fratres, & sorores eius optime notos sibi esse dicebãt, qui mirabantur doctrinam eius: sed tentandi gratia nunciauerant ei matrẽ & fratres, quos non habebat. Hoc quidem scriptura non dicit, aliâs non tacẽs, cum quid tentationis gratia factum est circa eum. Ecce, inquit, surrexit legis doctor, tentans eum. Et alibi: Et accesserũt ad eum pharisæi, tentãtes quod nemo prohibebat. Hic quoq; significari, tentandi gratia factum. Non recipio quod extra scripturam de tuo infers. Dehinc materia tentatiõis debet subesse, quid tẽtandũ putauerũt in illo, utiq; natus ne esset, an nõ? Si enim hoc negauit responsio eius, hoc captauit nunciatio *tentaris. Sed nulla tentatio tendens ad agnitionem eius, de quo dubitando tentat, ita subito procedit, ut non ante præcedat quæstio, quæ dubitationem inferens cogat tentationem. Porrò si nusquàm de natiuitate CHRISTI uolutatum est, quid tu argumentaris uoluisse illos per tentationem sciscitari, quod nunquam ꝓduxerunt in quæstionem. Eò adijcimus etiam, si tentandus esset de natiuitate: nõ utiq; hoc modo tentaretur, earum personarum adnunciatiõe, quæ poterant etiam nato CHRISTO non fuisse. Omnes nascimur, & tamẽ nõ omnes aut fratres habemus, aut matrem. Adhuc potest & patrẽ magis habere quàm matrem, & auunculos magis quàm fratres: adeo non competit tentatio natiuitatis, quam licebat & sine matris, & sine fratrũ nominatione constare. Facilius planè est, ut certi illum & matrem & fratres habere, diuinitatem potius tentauerint eius, quàm natiuitatem, an intus agens, sciret quid foris esset, mendatio potius præsentiæ eorum, qui in præsenti nõ erãt nisi quod & si *uacuisset tentationis ingenium, poterat euenire ut quos illi nunciabant foris stare, ille eos sciret absentes esse, uel ualetudinis, uel negocij, uel peregrinationis nota iam necessitate. Nemo tentat eo modo, quo posse se sciat ruborem tentationis referre. Nulla igitur materia tentationis competente, liberatur simplicitas nunciatoris, quod uere mater & fratres eius superuenissent. Sed quæ ratio responsi matrem & fratres ad præsens negantis, discat etiam Apelles. Fratres domini non crediderant in illum: sicut & in euangelio ante Marcionem ædito continetur. Mater æque non demonstratur adhæsisse illi, cum Marthæ & Mariæ aliæ in commercio eius frequententur. Hoc denique in loco apparet incre-

Margin notes: mt. 12. 46. — Signat librũ contra Marcionẽ quartum, ut puto. — Als *repertos — Als *tentatoris. — Als *uacauisset.

paret incredulitas eorum, cum is doceret uiam uitæ, cum dei regnum prædicaret, cum languoribus & uitijs medendis operaretur, extraneis defixis in illum, tam proximi aberant. Denique superueniunt, & foris subsistunt, nec introëunt: non computantes scilicet quid intus ageretur, nec sustinent saltem, quasi * necessarius aliquid adferrent eo quod ille tum maxime agebat: sed amplius interpellant, & à tanto opere reuocatum uolunt. Oro te Apelles, uel tu Marcion, si forte tabula ludens, uel de histrionibus, aut aurigis contendens, tali nuncio auocareris? nonne dixisses, quæ mihi mater, aut qui fratres? deum prædicans & probans CHRISTVS, legem & prophetas adimplens, tanti retro æui caliginem dispargens, indigne usus est hoc dicto ad percutiendam incredulitatem foris stantium, uel ad excutiendam importunitatem ab opere reuocãtium? Cæterum ad negandam natiuitatem, alius necessarius fuisset ei locus, & tempus, & ordo sermonis: non eius qui possit pronunciari etiam ab eo, cui & mater esset & fratres, cum indignatio parentes non neget, sed obiurget. Denique potiores fecit alios, & meritum prælationis ostendens, audientiam scilicet uerbi, demonstrat qua conditione negauerit matrem & fratres. Qua enim alios sibi adoptauit, qui ei adhærebant: ea abnegauit illos, qui ab eo absistebant. Solet etiam adimplere CHRISTVS quod alios docet. Quale ergo erat, si docens non tanti facere matrem aut fratres, quanti dei uerbum, ipse dei uerbũ nũciata matre & fraternitate desereret? Negauit itaq; parentes, quomodo docuit negandos pro dei opere. Sed aliâs figura est synagogæ in matre abiuncta, & Iudæorum in fratribus incredulis. Foris erat in illis Israël: discipuli autem noui intus audientes, & credentes, & cohærentes CHRISTO, ecclesiam deliniabant: quam potiorem matrem, & digniorem fraternitatem, recusato carnali genere * nuncupant. Eodem sensu denique & illi exclamationi respondit, non matris uterum & ubera negãs, sed feliciores designãs, qui uerbum dei audiunt. Solis istis capitulis, quibus maxime instructi uidentur, sibi Marcion & Apelles secundum ueritatem integri & incorrupti euangelij interpretatis, satis esse debuerat, ad probationem carnis humanæ in CHRISTO, per defensionẽ natiuitatis. Sed quoniã & isti * Apellaciani carnis ignominiam prætendunt maxime, quam uolunt ab igneo illo præside mali solicitatis animabus abstructam: & idcirco indignã CHRISTO, & idcirco de syderibus illi substantiã cõpetisse, debeo illos de sua paratura repercutere. Angelum quendam inclytum nominant, qui mundũ hunc instituerit, & instituto eo pœnitentiam admiserit. Et hoc suo loco tractauimus. Nam est nobis aduersus illos libellus. An qui spiritum & uoluntatem & uirtutem CHRISTI habuerit ad ea opera, dignum aliquid pœnitentia fecerit, cum angelum etiam de figura erraticæ ouis interpretentur? Teste igitur pœnitẽtia institutoris sui delictum erit mundus, siqdẽ omnis pœnitentia confessio est delicti, quia locum non habet nisi in delicto. Si mun

*Necessarius cõparatiuum est.

Al's * nuncupauit.

Al's * Apelliaci.

Libellus Tertulliani aduersus Apellitas.

cto. Si mundus delictum est, quia corpus & membra, delictũ erit proinde & cœlum & cœlestia cum cœlo. Si cœlestia, & quicquid inde conceptum platũq; est: mala arbor malos fruct⁹ ædat, necesse est. Caro igitur CHRISTI de cœlestibus structa, de peccatis constitit elementis, peccatrix de peccatorio censu: & par erit eius substantiæ, id est nostræ, quam ut peccatricem CHRISTVS dedignatur induere. Ita si nihil de ignominia interest, aut aliam purioris notæ materiam excogitent CHRISTO, quibus displicet nostra. Aut eam cognoscant, qua etiam * cœlesti melior esse non potuit. Legimus planè, primus homo de terræ limo, secundus homo de cœlo. Non tamen ad materiæ differentiam spectat, sed tantum terrenæ retro substãtiæ carnis, primi hominis, id est Adæ, cœlestem de spiritu substantiam opponit, secundi hominis, id est CHRISTI. Et adeo ad spiritum, nõ ad carnem cœlestem hominem refert: ut quos sic comparat, constet in hac carne terrena, cœlestes fieri, spiritu scilicet. Quod si secundum carnem quoq; cœlestis CHRISTVS, non cõpararentur illi non secũdum carnem cœlestes. Si ergo fiunt cœlestes qualis est CHRISTVS, terrenam carnis substantiã gestant. Hic quoq; confirmatur ipsum etiam CHRISTVM in carne terrena fuisse cœlestem, sicut sunt qui ei adæquantur. Prætẽdimus adhuc, nihil quod ex alio acceptum sit, ut aliud sit quàm id de quo sit acceptum: ita in totum aliud est, cui non suggerat unde sit acceptum. Omnis materia sine testimonio originis suæ non est, & si demutetur in nouam proprietatem. Ipsum certe corpus hoc nostrum quod de limo figulatum, etiam ad fabulas nationum ueritas transmisit, utrũq; originis elementum confitetur. Carne terrenã, sanguine aquanã: licet alia sit facies qualitatis. Hoc est quod ex alio aliud fit. Cæterum quid est sanguis quàm rubẽs humor? quid caro quàm terra conuersa in figuras suas? Considera singulas qualitates, musculos ut glebas, ossa ut saxa, etiam circum papillas calculos quosdam. Aspice neruorum tenaces connexus, ut traduces radicum: & uenarum ramosos discursus, ut ambages riuorum. Et lanugines ut muscos, & comam ut cespitem, & ipsos medullarũ in abdito thesauros, ut metalla carnis. Hæc omnia terrenæ originis signa & in CHRISTO fuerunt: hæc sunt quæ illum dei filiũ cœlauere, non aliâs tantummodo hominem existimatum, quàm ex humani substantia corporis. Aut ædite aliquid in illo cœleste de Septentrionibus, & Vergilijs, & * Siculis emendatum. Nam quæ enumerauimus, adeo terrenæ testimonia carnis sunt, ut & nostræ. Sed nihil nouum, nihil peregrinum deprehendo. Denique uerbis tantummodo & factis, doctrina & uirtute sola CHRISTI homines obstupescebant. Notaretur etiam carnis in illo nouitas miraculo habita. Sed carnis terrenæ non mira conditio: ipsa erat quæ cætera eius mirãda faciebat, cũ diceret: Vnde huic doctrina & signa ista. etiã despicientiũ formam eius, hæc erat uox. Adeo nec humanæ honestatis corpus fuit, nedum cœlestis claritatis. Tacentibus apud uos quoq; prophe-

Al's * peccati.
Al's * cœlestis
1. Cor. 15.
Al's * furculis.

quoq; pphetis de ignobili aspectu eius, ipsæ passiones, ipsæq; contumeliæ loquuntur. Passiones quidem humanam carnem, contumeliæ uero inhonestam probauere. An ausus esset aliquis ungue summo perstringere corpus nouũ, *ullam sputaminibus contaminare faciem nisi merẽtem? Quid dicis cœlestem carnem, quam unde cœlestem intelligas, non habes? Quid terrenam negas, quam unde terrenam agnoscas, habes? Esurijt sub diabolo, sitijt sub Samaritide, lachrymatur super Lazarum, trepidat ad mortem. Caro enim, inquit, infirma. Sanguinem fudit postremo. Hæc sunt, opinor, signa cœlestia. Sed quomodo inquam contemni & pati posset, sicut & dixi, siquid in illa carne cœlesti generositate radiasset. Ex hoc ergo conuincimus nihil in illa de cœlis fuisse, propterea ut contemni & pati posset. Conuertor ad illos æque sibi prudentes, qui carnem Christi animalẽ affirmãt, quod anima caro sit facta, ergo & caro anima. Et sicut caro animalis, ita & anima carnalis. Et hic itaq; causas requiro, si ut animam saluam faceret in semetipso suscepit animã Christus: quia salua non esset nisi per ipsum, dũ in ipso non uideo cur eam carnem fecerit animalem, induendo carnẽ, quasi aliter animam saluam facere nõ posset, nisi carneam factam. Cum enim nostras animas non tantum nõ carneas, sed etiam in carne, disiunctas saluas præstet: quanto magis illam, quam ipse suscepit, etiam non carneã redigere potuit in salutem. Item cum præsumat non carnis, sed animæ nostræ solius liberandæ causa processisse Christum: primo quàm absurdum est, ut animam solam liberaturus, id genus corporis eam fecerit, quod non erat liberaturus. Deinde si animas nostras per illam quã gestauit liberare susceperat, illam quoq; quam gestauit, nostrã gestasse debuerat: id est, nostræ formæ, cuiuscũq; formæ est in occulto anima nostra, nõ tamẽ carneæ. Cæterum non nostram animam liberauit, si carneam habuit: nostra enim carnea non est. Porrò si nõ nostram liberauit, nihil ad nos: quia carnea nõ est, quia nõ nostram liberauit. Sed nec liberanda erat, quæ nõ erat nostra, ut scilicet carnea: non enim periclitabatur, si non erat nostra: id est, non carnea: sed liberatam constat illã. Ergo nõ fuit carnea, & fuit nostra, * si ea fuit quæ liberaretur, quoniam periclitabatur. Iam ergo si anima non fuit carnalis in Christo, nec caro potest animalis fuisse. Sed aliam argumẽtationem eorum conuenimus, exigẽtes cur animalem carnẽ subeundo Christus, animam carnalem uideatur habuisse. Deus enim, inquit, gestauit animã uisibilem hominibus exhibere, faciendo eam corpus, quæ retro inuisibilis extiterit. Natura nihil, nec semetipsam uidens, præ impedimẽto carnis huius, ut etiam disceptaretur, nata est anima an non? Itaq; animã corpus effectã in Christo, ut eã & nascentẽ & morientẽ, & quod sit amplius, resurgentẽ uideremus. Ex hoc autẽ quale erit, ut p carnẽ demonstraretur anima sibi aut nobis, quæ per carnem non poterat agnosci, ut sic ostenderetur: dum id fit cui latebat, id est, caro: tenebras uidelicet accepit, ut lucere possit. Denique ad hoc prius retractemus, an isto modo ostendenda fuerit anima, an in

totum in-

Als *illam.

Als * si ea non fuit quæ liberaretur quo modo piclitabatur.

totum inuisibilem eam retro allegēt, utrum quasi incorporalem: an etiam habentē aliquod genus corporis proprij?& tamen cum inuisibilem dicant corporalem eam constituunt, habentem quod inuisibile sit. Nihil enim habens inuisibile, quomodo potest inuisibilis dici?sed ne esse quidem potest

Al's* nihil. *nisi habens per quod sit. Cum autē sit, habeat necesse est aliquid, ꝑ quod est. Si aliquid per quod est, hoc erit corpus eius. Omne quod est, corpus est sui generis: nihil est incorporale, nihil quod non est. Habente igitur anima inuisibile corpus, qui uisibilem eam facere susceperat, utiqꝫ dignius id eius uisibile fecisse, quod inuisibile habebatur. Quia nec hic mendacium, aut infirmitas deo competit. Mendacium, si aliud animā quàm quod erat demonstrauit. Infirmitas, si id quod erat, demonstrare non ualuit. Nemo ostendere uolens hominem, cassidem aut personā ei inducit. Hoc autē factum est animale, si in carne conuersam alienā induit superficiem. Sed & si incorporalis anima deputetur, ut aliqua ui rationis occulta sit quidē anima, corpus tamen nō sit, quicquid est anima. Proinde impossibile deo nō erat, & proposito eiꝰ congruētius competebat, noua aliqua corporis specie eam demonstrare, quàm ista cōmuni omniū, alterius iam noticiæ: ne sine causa uisibilem, ex inuisibili facere gestisset animam, istis scilicet quæstionibus oportunam, per carnis humanæ defensionem. Sed nō poterat CHRISTVS inter homines, nisi homo uideri. Redde igitur CHRISTO fidē suā: ut qui homo uoluerit incedere, animam quoqꝫ humanæ conditionis ostēderit: non faciens eam carneam, sed induens eam carne. Ostēsa sit nūc anima per carnem, si constiterit illam ostendendam, * quomodo fuisse: id est,

Al's* quoquo modo. incognitam sibi & nobis. Quanqꝫ in hoc uana distinctio est, quasi nos seorsum ab anima simus, cum totū quod sumus anima sit. Deniqꝫ sine anima nihil sumus: ne hominis quidem, sed cadaueris nomen. Si ergo ignoramus animam, ipsa se ignorat. Ita superest hoc solūmodo inspicere, an se anima ignorarit, ut nota quo modo fieret. Opinor sensualis est animæ na

Al's* impressius. tura. Adeo nihil animale sine sensu, nihil sensuale sine anima. Et ut* pressius dixerim, animæ anima sensus est. Igitur cū omnibus anima sentire præstet, & ipsa sentiat omniū etiā sensus, nedū qualitates, qui uerisimile est, ut ipsa sensum sui ab initio sortita nō sit? Vnde illi scire quod interdum sibi sit necessarium, ex naturalium necessitate, si non scit suam qualitatē, cui quid necessariū est? Hoc quidem in omni anima recognoscere est, noticiā sui dico, sine qua noticia sui nulla anima se ministrare potuisset. Puto autē magis hominem animal solum rationale computes & animam esse sortitum, quæ illum faciat animal rationale: ipsa in primis rationalis quæ efficit hominem rationale animal, si ipsa rationem suam nescit, ignorans semetipsam. Sed adeo non ignorat, ut autorem & arbitrum & statum suum norit. Nihil adhuc de deo discēs, deum nominat. Nihil adhuc de iudicio eius admittens, deo cōmendare se didicit. Nihil magis audiens, quā spem nullā esse post mortem, & bene & male defuncto cuiqꝫ imprecatur. Plenius hæc

prosequitur

prosequitur libellus, quem scripsimus de testimonio animæ. Alioquin si anima semetipsam ignorans erat ab initio, nihil à CHRISTO cognouisse debuerat, nisi qualis esset. Nunc autem non effigiem suam didicit à CHRISTO, sed salutem. Propterea filius dei descendit, & animam subijt: non ut ipsa se anima cognosceret in CHRISTO, sed ut CHRISTVM in semetipsa. Non enim se ignorando de salute periclitatur, sed dei uerbū. Vita, inquit, manifestata est, non anima. Et ueni, inquit, animā saluam facere. Nō dixit, ostendere. Ignorabamus nimirum animam, licet inuisibilem nasci & mori, nisi corporaliter exhiberetur. Ignorauimus planè resurrecturam cum carne: hoc erit quod CHRISTVS manifestauit. Sed & hoc non aliter in se, quàm in Lazaro aliquo, cuius caro nō erat animalis, ita nec anima carnalis. Quid ergo amplius innotuit nobis, de animæ * ignorantiæ retro dispositione? quid inuisibile eius fuit, quod uisibilitatē per carnem desideraret? Caro facta est anima, ut anima ostenderetur. Nunquid ergo & caro anima facta est, ut caro manifestaretur? Si caro anima est, iam non anima est, sed caro. Si anima caro est, iam nō caro est, sed anima. Vbi ergo caro, & ubi anima est, alterutrum facta est. Imò si neutrum sunt, dum alterutrum alterū fiūt, certe peruersissimum, ut carnem nominantes, animam intelligamus: & animam significantes, carnem interpretemur. Omnia periclitabuntur aliter accipi quàm sunt, & amittere quod sunt, dum aliter accipiūtur. Si aliter quàm sunt, cognominantur: fides nominum, salus est proprietatum. Etiam cū demutantur qualitates, accipiunt uocabulorū possessiones. Verbi gratia: Argilla excocta, testæ uocabulum suscipit. Nec cōmunicat cum uocabulo pristini generis, quia nec cum ipso genere. Proinde & anima CHRISTI caro facta, non potest non id esse quod facta est, & id nō esse quod fuerit, aliud scilicet facta. Et quoniam proximum adhibuimus exemplum plenius eo utemur. Certe enim testa ex argilla unum est corpus, unumq; uocabulum unius scilicet corporis. Nec potest testa dici & argilla: quia quod fuit, non est: non adhæret. Ergo & anima caro facta uniformis, solidata: sed singularitas tuta est, & indiscreta substātia. In CHRISTO uero inuenimus animā & carnē simplicibus & nudis uocabulis æditas, id est animā animā, & carnem carnem: nusq; animā carnem, aut carnem animam: quando ita nominari debuissent, si ita fuissent. Sed etiā sibi quamq; substātiam diuise pronunciata sub ipso, utiq; pro duarum qualitatum distinctione seorsum animam, & seorsum carnem. Quid anxia est, inquit, anima mea usq; ad mortem. & Panis quē ego dedero pro salute mundi, caro mea est. Porrò si anima caro fuisset, unum esset in CHRISTO carnea anima, aut caro animalis. At cum diuidit species, carnem & animam, duo ostendit. Si duo, iam non unum: si non unum, iam nec anima carnalis, nec caro animalis. Vnū enim est anima caro, aut caro anima. Nisi & seorsum aliam gestabat animā, præter eam quæ caro erat: & aliam circumferebat carnem, præter illā quæ anima erat. Quod si una caro, & una anima, illa tristis usq; ad mortem: & illa

Libellus de testimonio aniæ

Als * ignoratę.

panis pro mundi salute, saluus est numerus duarum substantiarum, in suo 14 genere distantium, excludens carneæ animæ unicam speciem. Sed angelū, aiunt, gestauit CHRISTVS. Qua ratione? qua & hominem. Eadem ergo est & causa, ut hominem gestaret. CHRISTVS salus hominis fuit, causa scilicet ad restituendum quod perierat. Homo perierat, hominē restitui oportuerat. Vt angelum gestaret CHRISTVS, nihil tale de causa est. Nā & si angelis perditio reputatur, in ignem præparatum diabolo & angelis eius, nūquam tamen illis restitutio repromissa est. Nullum mandatū de salute angelorū suscepit CHRISTVS à patre. Quod pater neq; repromisit, neq; mādauit, CHRISTVS administrare non potuit. Cui igitur rei angelum quoq; gestauit, nisi ut satellitem fortem, cum quo salutē hominis operaretur. ideo reus enim non erat dei filius, qui solus hominem liberaret, à solo & singulari serpente deiectum. Ergo iam non unus deus, nec unus salutificator, si duo salutis artifices, & utique alter altero indigens. An uero ut per angelū liberaret hominem? cur ergo descendit ad id quod per angelum erat expediturus? Si per angelum, quid & ipse? Si per se, quid & angelus? Dictus est quidem magni consilij angelus, id est nuncius: officij, non naturæ uocabulo. Magnum enim cogitatum patris, super hominis scilicet restitutione, adnunciaturus seculo erat. Non ideo tamen sic angelus intelligendus, ut aliq. Gabriēl aut Michaēl. Nam & filius à domino uineæ mittitur ad cultores, sicut & famuli, de fructibus petitum. Sed non propterea unus ex famulis deputabitur filius: quia famulorum successit officio. Facilius ergo dicam, si forte ipsum filium angelum, id est nūcium patris, ꝙ angelum in filio. Sed cum de filio ipso sit pronunciatum, minuisti eum modico quid citra angelos, quomodo uidebitur angelum induisse, sic infra angelos diminutus, dū homo fit, quâ caro & anima & filius hominis? Quia autē spiritus dei & uirtus altissimi, non potest infra angelos haberi, deus scilicet & dei filius, quanto ergo dum hominem gestat minor angelis factus est, quanto dum angelum gestat. Poterit hæc opinio Ebioni conuenire, qui nudum hominem & tantum ex semine Dauid, non idem & dei filium constituit IESVM. Planè prophetis aliquo gloriosiorem, ut ita in illo angelum fuisse edicat, quemadmodū in aliquo Zacharia, nisi quod CHRISTO nunꝙ est dictū: & ait mihi angelus, qui in me loquebatur. Sed nec quotidianū illud omniū ꝓphetarum: Hæc dicit dominus, Ipse enim erat dominus corā ex sua autoritate pronuncians. Ego aūt dico uobis: Quid ultra? ad hæc Esaiam exclamantē 15 audi. Non angelus neq; legatus, sed ipse dominus saluos eos fecit. Licuit & Valentino ex priuilegio hæretico carnem CHRISTI spiritalem cōminisci. Quid uis eā fingere potuit, quisquis humanā credere noluit. Quādo quod ad omnes dictū est: si humana non fuit, nec ex homine: non uideo ex qua substantia ipse CHRISTVS hominē & filium hominis pronunciarit. Nūc autem uultis occidere hominē, ueritatem ad uos locutum. Et dominus est sabbati filius hominis. De ipso enim Esaias: Homo in plaga, & sciens ferre imbecillitatem

imbecillitatem. Et Hieremias: Et homo est, & quis cognouit illum? Et Daniel: Et super nubes tanquam filius hominis. Etiā Paulus apostolus: Mediator dei & hominum, homo CHRISTVS IESVS. Item Petrus in actis Apostolorum: IESVM Nazarenum uirum uobis à deo destinatū, utique hominem. Hæc sola sufficere uice præscriptionis debuerunt ad testimonium carnis humanæ & ex homine sumptæ, & non spiritalis, sicut nec animalis, nec sydereæ, nec imaginariæ, si sine studio & artificio contentionis hæreses esse potuissent. Nam ut penes quendā ex Valentini ratione legi, primo nō putant terrenā CHRISTO substantiā informatā: ne deterior angelis dn̄s deprehendatur, qui non terrenæ carnis extiterit. Dehinc quod oporteret similem nostri carnem similiter nasci, non de spiritu, nec de deo, sed ex uiri uolūtate. Et cur non de corruptela? sed de incorruptela, & quare non, sicut & illa resurrexit, & in cœlo resumpta est, ita & nostra par eius statim adsumitur. Aut cur illa par nostræ non æque in terram dissoluta est? Talia ethnici uolutabant. Ergo dei filius intantum humilitatis exhaustus: & si resurrexit in exemplum spei nostræ, cur nihil tale de nobis probatum est? Merito ethnici talia, sed merito & hæretici. Nūquid em̄ inter illos distat? nisi quod ethnici non credendo credunt. At hæretici credendo non credūt. Legunt denique minorasti eum modico citra angelos, & negant inferiorem substantiā CHRISTI, nec hominem se, sed uermem pronunciantis, qui nec formā habuit, nec speciem, sed forma eius ignobilis, despecta, citra omnes homines. Homo in plaga, & sciens ferre imbecillitatem. Agnoscunt hominē deo mixtum, & negant hominē. Mortuū credunt, & quod est mortuū ex incorruptela natum esse contendunt, quasi corruptela aliud sit à morte. Sed & nostra caro statim resurgere debebat. Expecta, nōdum inimicos suos CHRISTVS oppressit, ut cum amicis de inimicis triumphet. Insuper argumentādi libidine ex forma ingenij hæretici, locum sibi fecit Alexander ille, quasi nos adfirmemus, CHRISTVM terreni census induisse carnem, ut euacuaret in semetipso carnē peccati. Quod & si diceremus quacunque ratione, muniremus sentētiā nostram, dum ne tanta amentia qua putauit, tanquam ipsam carnē CHRISTI opinemur ut peccatricē, euacuatā in ipso, cum illam & ad dexterā patris in cœlis præsidere meminerimus, & uēturā inde suggestu paternæ claritatis prædicemus. Adeo ut euacuatam non possumus dicere, ita nec peccatricem. Nec euacuatā, in qua dolus non fuit. Defendimus aūt, nō carnem peccati euacuatā esse in CHRISTO, sed peccatū carnis: non materiam, sed naturam: nec substantiā, sed culpā. Secundū Apostoli autoritatē dicentis: Euacuauit peccatū in carne. Nam & alibi: in similitudine, inqt, carnis peccati fuisse Christū: non quod similitudinē carnis acceperit, quasi imaginem corporis, & non ueritatis: sed similitudinē peccatricis carnis uult intelligi. Quod ipsa non peccatrix caro Christi eius fuit par, cuius erat peccatum, genere, non uitio Adæ: quando hinc etiā confirmamus eā fuisse carnem in Christo, cuius natura est in homine peccatrix. Et sic in illa peccatū euacuatum, quod

Valentinus.

Alexander.

 tum, quod

tum:quod in CHRISTO ſine peccato habeatur,quæ in homine ſine pecca-
to non habebatur. Nã neq; ad propoſitũ CHRISTI faceret euacuãtis pec
catũ carnis,non in ea carne euacuare illud,in qua erat natura peccati. Neq;
ad gloriã:quid enim magnum,ſi in carne meliore & alterius,id eſt nõ pec-
catricis natura,neuũ peccati redemit? Ergo,inquis,ſi noſtram induit,pecca-
trix fuit caro CHRISTI. Noli conſtringere explicabilẽ ſenſum:noſtrã enim
induens,ſuã fecit. Cæterum quod ad omnes dictum ſit,qui ideo nõ putant
carnem noſtram in CHRISTO fuiſſe,quia non fuit ex uiri ſemine,recordẽ
tur Adam ipſum in hanc carnem,non ex ſemine uiri factũ. Sicut terra con
uerſa eſt in hanc carnem ſine uiri ſemine, ita & dei uerbum potuit ſine co-
agulo in eiuſdem carnis tranſire materiam. Sed remiſſo Alexandro cũ ſuis
Pſalmi Valentini ſyllogiſmis,quos in argumentationibus torquet,etiã cũ pſalmis Valentini
quos magna impudentia quaſi idonei alicuius autoris interſerit,ad unã iã
lineam congreſſionem dirigamus: An carnem CHRISTVS ex uirgine ac-
ceperit,ut hoc præcipue modo humanã eam conſtet,ſi ex humana matri-
ce ſubſtantiam traxit.quanq; licuit iã & de nomine hominis, de ſtatu qua
litatis,& de ſenſu tractationis,& de exitu paſſionis humanã conſtitiſſe. An
te omnia aũt cõmẽdanda erit ratio quæ præfuit,ut dei filius de uirgine na
ſceretur. Noue naſci debebat,nouæ natiuitatis dedicator. De qua ſignũ da
turus dominus,ab Eſaia prædicabatur. Quod eſt iſtud ſignum? Ecce uirgo
concipiet in utero,& pariet filiũ. Concepit igitur uirgo & peperit Emanue-
lem,nobiſcum deum. Hæc eſt natiuitas noua,dum homo naſcitur in deo.
In quo homine deus natus eſt,carne antiqui ſeminis ſuſcepta, ſine ſemine
antiquo,ut illam nouo ſemine,id eſt ſpiritaliter reformaret,excluſis antiq-
tatis ſordibus expiatam. Sed tota nouitas iſta, ſicut & in omnibus,de uete
ri figurata eſt,rationali per uirginem diſpoſitione domino naſcente. Virgo
erat adhuc terra,nondum opere compreſſa, nondum ſementi ſubacta: ex
ea hominem factum accipimus à deo in animam uiuam. Igitur ſi primus
Adam terra traditur,merito ſequens,uel nouiſſimus Adam:ut Apoſtolus
dixit:proinde de terra,id eſt carne non generationi reſignata in ſpiritum ui
uificantem à deo eſt prolatus. Et tamẽ ne mihi uacet incurſus nominis ad
eundem CHRISTVM,Adam ab apoſtolo dictus eſt,ſi terreni nõ fuit cen-
ſus homo eius. Sed & hic ratio defendit,q, dei imaginẽ & ſimilitudinẽ ſuã
à diabolo captã æmula opatiõe recuperauit. In uirginem enim adhuc Euã
irrepſerat uerbum ædificatorium mortis. In uirginẽ æque introducendum
erat dei uerbum extructorium uitæ,ut quod per eiuſmodi ſexum abierat
in perditionem,per eũdem ſexum redigeretur in ſalutem. Crediderat Eua
ſerpenti,credidit MARIA Gabrieli:quod illa credendo deliquit, hæc credẽ
do deleuit. Sed & Eua nihil tunc cõcepit in utero ex diaboli uerbo,imò cõ-
cepit. Nam exinde ut abiecta pareret,& in doloribus pareret,uerbum dia-
boli ſemen illi fuit. Enixa eſt deniq; diabolũ fratricidam. Contra MARIA
cum ædidit,qui carnalem fratrem Iſraël interemptorem ſuum ſaluũ quan
doq; præſtaret.

doq; præstaret. In uuluã ergo deus uerbũ ſuũ detulit, bonũ fratrem, ut me moriã mali fratris redderet. Inde prodeundũ fuit CHRISTO, ad ſaluté ho minis, quò homo iam damnatus intrauerat. Nunc ut ſimplicius reſpõdea- 18.
mus, nõ cõpetebat ex ſemine humano dei filiũ naſci, niſi totus eſſet fili⁹ ho minis, nõ eſſet & dei filius: nihilq; haberet amplius Salomone, & amplius Iona, & de Ebionis opinione credendus erat. Ergo iam dei filius ex patris dei ſemine, id eſt ſpiritu, ut eſſet hominis filius, caro ea ſola quæ erat ex ho minis carne ſumẽda, ſine uiri ſemine. Vacabat enim ſemẽ uiri, apud haben tẽ dei ſemẽ. Itaq; ſicut nondũ natus ex uirgine, patrẽ deũ habere potuit ſi- ne homine, æque cũ de uirgine naſceretur potuit matrẽ habere ſine homi- ne patre. Sic deniq; homo cũ deo, dũ caro hominis cũ ſpũ dei. Caro ſine ſemine, ex homine: ſpũs cũ ſemine, ex deo. Igit̃ ſi fuit diſpoſitio ratiõis ſup filiũ dei, ex uirgine proferendũ, cur nõ ex uirgine acceperit corpus, quod de uirgine protulit? qa aliud eſt quod à deo ſumpſit. Quoniã, inquiũt, uerbũ caro facta eſt. Vox iſta qd caro factũ ſit cõteſtat̃: nec tamẽ periclitat̃ quaſi ſtatim aliud ſit factũ, caro & nõ uerbũ. Si ex carne factũ eſt uerbum caro, aut ſi ex ſemine ipſo factũ eſt, ſcriptura dicat, cũ ſcriptura nõ dicat niſi qd ſit factũ: nõ, & unde ſit factũ. Ergo ex alio, non ex ſemine ipſo ſuggerit fa- ctũ: ſi nõ ex ſemine ipſo, ſed ex alio, iã hinc tracta, ex q̃ magis credere con- gruat, carnẽ factũ uerbum: niſi ex carne, in qua & factũ eſt: uel qa ipſe dñs ſentẽtialiter & definitiue pronũciauit: Quod in carne natũ eſt, caro eſt: qa ex carne natũ eſt. Sed ſi de homine tantũmodo dixit, non & de ſemetipſo: planè nega hominẽ Chriſtũ, & ita defẽde nõ & in ipſum cõpetiſſe. *Adqn ſubijcit: Et quod de ſpũ natũ eſt, ſpũs eſt. Quia deus ſpũs eſt, & de deo na tus eſt: hoc utiq; uel eo magis in ipſum tendit, ſi & in credẽtes eius. Si ergo & hoc ad ipſum, cur nõ & illud ſupra? neq; eñ diuidere põt hoc ad ipſum, illud ſupra ad cæteros hoĩes, q utrãq; ſubſtãtiã CHRISTI, & carnis & ſpũs nõ negas. Cæterũ tã carnẽ habuit q̃ ſpiritũ. De duarũ ſubſtantiarũ cõdi- tione pronũciat, quas & ipſe geſtat. Nõ põt uideri de ſpũ qdẽ ſuo, de car- ne uero nõ ſua determinaſſe. Ita cum ipſe ſit de ſpũ dei, & ſpũs deus eſt, ex deo natus ipſe eſt & ex carne hominis, homo in carne generatus. Quid eſt 19.
ergo nõ ex ſanguine, nec ex uolũtate carnis, nec ex uolũtate uiri, ſed ex deo natus eſt? Hoc qdẽ capitulo ego potius utar, cũ adulteratores eius obdu- xero. Sic eñ ſcriptũ eſſe cõtendũt: Nõ ex ſanguine, nec ex carnis uolũtate, nec ex uiri, ſed ex deo natus eſt. Quaſi ſupra dictos credẽtes in nomine ei⁹ deſignet, ut oſtẽdat eſſe ſemẽ illius arcanũ electorũ, & ſpiritaliũ, qd ſibi im buunt. Quomodo aũt ita erit, cũ oẽs q credũt in nomine dñi, cõmuni lege generis humani ex ſanguine, & ex carnis, & ex uiri uoluntate naſcãt̃: etiam Valentinus ipſe: adeo ſingulariter, ut de dño ſcriptũ eſt, & ex deo nat⁹ eſt. Merito quia uerbũ dei, & cũ uerbo dei ſpũs, & in ſpũ dei uirtus, & quicqd dei eſt CHRISTVS. Quã caro aũt, nõ ex ſanguine, nec ex carnis & uiri uo- luntate, quia ex dei uoluntate uerbũ caro factũ eſt. Ad carnẽ enim non ad

Als *Atqui

Als *ideo

uerbũ ꝑtinet negatio formalis noſtræ natiuitatis,qa caro ſic habebat naſci, nõ uerbũ.Negãs aũt ex carnis q̊q; uolũtate natũ,cur nõ negauit etiam ex ſubſtãtia carnis:neq; em̃ qa ex ſanguine negauit,ſubſtãtiã carnis rẽnuit,ſed materiã ſeminis,quã cõſtat ſanguinis eſſe calorẽ:ut deſpumatione mutatũ in coagulũ,in caſeo eius eſt ſubſtãtiæ,quã medicando conſtringit,id eſt lactis. Intelligimus ergo ex cõcubitu natiuitatẽ dñi negatã,quod ſapit uolũtas uiri,& carnis,nõ ex uuluæ participatione.Et quid utiq; tã exaggeranter inculcauit,nõ ex ſanguine,nec ex carnis uolũtate aut uiri natũ: niſi quia ea erat caro,quã ex cõcubitu natã nemo dubitaret. Negans porrò ex cõcubitu, nõ negauit ex carne,imò confirmauit ex carne:quia non proinde negauit ex carne,ſicut ex concubitu negauit. Oro uos ſi dei ſpũs non de uulua carnẽ participaturus deſcendit in uuluã,cur deſcẽdit in uuluã? potuit enim extra eam fieri caro ſpiritalis ſimplicius multo, quàm intra uuluam fieret extra uuluam.Sine cauſa eò ſe intulit,unde nihil extulit.Sed nõ ſine cauſa deſcendit in uuluã,ergo ex illa accepit.Quia ſi non ex illa accepit,ſine cauſa in illam deſcendit,maxime eius qualitatis caro futurus,quæ nõ erat uuluæ id eſt ſpiritalis. Qualis eſt autem tortuoſitas ueſtra, ut ipſam ex ſyllabam

Ex. propoſitionis officio adſcriptã auferre quæratis:& alia magis utiq; in hac ſpecie non inuenit̃,penes ſcripturas ſanctas.Per uirginẽ dicitis natum,non ex uirgine.Et in uulua,nõ ex uulua.Quia & angelus in ſomnis ad Ioſeph: Nam quod in ea natũ eſt,inquit,de ſpũ ſancto eſt.nõ dixit ex ea.Nẽpe tamẽ,&ſi ex ea dixiſſet,in ea dixerat:In ea enim erat.Tantundẽ ergo & cũ dicit,in ea,& ex ea,conſonat:quia ex ea erat,quod in ea erat. Sed bene,quod idem dicit Matthæus,originẽ dñi decurrens,ab Abrahã uſq; ad Mariã: Iacob,inquit,generauit Ioſeph,uirum Mariæ,ex qua naſcit̃ Chriſtus.Sed & Paulus Grãmaticis iſtis ſilentiũ imponit.Miſit,inqt,deus filiũ ſuũ factum ex muliere.Nunqd ꝑ mulierẽ,aut in mulierẽ? Hoc quidẽ impreſſius, quod factũ dicit,q̃ natũ:ſimplicius em̃ enũciaſſet natũ.Factũ aũt dicẽdo, & uerbũ caro factum eſt,cõſignauit,& carnis ueritati ex uirgine factæ adſeuerauit.Nobis quoq; ad hanc ſpeciẽ Pſalmi patrocinabunt̃, non quidem apoſtatæ & hæretici & Platonici Valentini,ſed ſanctiſſimi & receptiſſimi prophetæ.Dauid ille apud nos canit Chriſtũ,ꝑ quẽ ſe cecinit ipſe Chriſtus.Accipe & Dauid dño patri deo eloquentẽ:quia tu es qui auulſiſti me ex utero matris meæ.Ecce unũ: Et ſpes mea ab uberibus matris meæ, ſuꝑ te ſum proiectus ex uulua.Ecce aliud:Et ab utero matris meæ deus meus es tu. Ecce aliter:Nunc ad ſenſus ipſos decertemus. Auulſiſti,inquit,ex utero.Quid auellitur,niſi quod inhæret? quod infixũ,innexũ eſt ei, à quo ut auferatur, auellit̃.Si nõ adhæſit utero, quomodo auulſus eſt? ſi adhæſit qui auulſus eſt,quõ adhæſiſſet,niſi dũ ex utero eſt ꝑ illũ neruũ umbilicarem quaſi folliculi ſui traducẽ adnexã origini uuluæ? Etiã cũ quid extraneũ extraneo adglutinat̃:ita concarnat̃ & conuiſcerat̃ cũ eo cui adglutinat̃: ut cũ auellitur, rapiat ſecũ ex corpore aliquid,à quo auellit̃, quaſi ſequelã quandam abru

Valentinus Platonicus.

ruptæ unitatis,& producem mutui coitus. Cæterum quæ ubera matris suæ nominat? sine dubio quæ hausit. Respondeãt obstetrices, medici & physici de liberorum natura, an aliter manare soleant sine uuluæ genitali passiõe pendentibus exinde uenis inferni sanguinis in mamillam, & ipsa translatione decoquentibus in materiã lactis latiorem. Inde adeo fit, ut uberum tempore, menses sanguinum uacent. Quod si uerbum caro ex se factum est, non ex uuluæ communicatione, nihil operata uulua, nihilo iuncta, nihil passa, quomodo fontem suum transfudit in ubera, quæ nisi habendo non mutat? Habere autem sanguinem non potuit lacti subministrando, si non haberet causas sanguinis ipsius, auulsionem scilicet suæ carnis. Quid fuerit nouitatis in CHRISTO ex uirgine nascendi, palàm est: scilicet solummodo hoc quod ex uirgine, secundum rationem quam ædidimus: & uti uirgo esset regeneratio nostra spiritaliter ab omnibus inquinamentis sanctificata p CHRISTVM uirginẽ & ipsum etiã carnaliter ut ex uirginis carne. Si ergo cõtendũt hoc cõpetisse nouitati, ut queadmodũ nõ ex uiri semine, ita nec ex uirginis carne caro fieret dei uerbũ: quare nõ hoc sit tota nouitas, ut caro nõ ex semine nata, carne pcesserit? Accedãt adhuc cõmunius ad cõgressum: Ecce, inqt, uirgo cõcipiet in utero. Quid nã? utiq; dei uerbũ non uiri semine: certe ut pareret filiũ. Nã & pariet, inqt, filiũ. Ergo ut ipsius fuit cõcepisse, ita ipsius est quod peperit: licet nõ ipsius fuerit quod cõcepit. Cõtra, si uerbũ ex se caro factũ est, iã ipsum se cõcepit & pepit, & uacat pphetia. Nõ em̃ uirgo cõcepit, neq; pepit, si nõ qcqd pepit ex uerbo cõcepto caro ipsius est sola. Hæc aũt prophetæ uox euacuabit? an & angeli conceptũ & partũ uirginis annũciantes: an & omnis iã scriptura quæcũq; matrẽ pronũciat Christi? Quõ enim mater, nisi qa in utero eius fuit? sed nihil ex utero eius accepit, quod matrẽ eã faceret, in cuius utero fuit, hoc nomẽ non debet caro extranea. Matris uterũ non appellat, nisi filia uteri, caro. Filia uteri porrò nõ est, si sibi nata est. *Tacebat igit & Elisabeth prophetam pdicãs, iã dñi sui cõsciũ infãtẽ: & insup spũ sancto adimpleta. Sine causa em̃ dicit: Et unde mihi ut mater dñi mei ueniat ad me? Si MARIA nõ filiũ, sed hospitẽ in utero gestabat IESVM, quomõ dicit: Beatus fruct⁹ uteri tui? Quis hic fructus uteri, q nõ ex utero germinauit, q nõ in utero radicẽ egit? Qui nõ eius est, cuius est uter⁹? Et q utiq; fruct⁹ uteri? Christus. An qa ipse est flos de uirga proiecta ex radice Iesse. Radix aũt Iesse, gen⁹ Dauid: uirga ex radice, Maria ex Dauid: flos ex uirga, filius Mariæ, q dicit Iesus Christus; ipse erit & fructus. Flos em̃ fructus, qa p florẽ, & ex flore oĩs fructus *erudit in fructũ. Quid ergo? negãt & fructui suũ florẽ, & flori suã uirgã, & uirgæ suã radicẽ, qmin⁹ radix sibi uendicet p uirgã pprietatẽ eius qd ex uirga est floris & fructus. Siqdẽ oĩs gradus generis ab ultimo ad principalẽ recensetur, ut iã nunc carnẽ Christi, nõ tantũ Mariæ, sed & Dauid p Mariã sciant adhærere deo. Hũc fructũ ex lumbis Dauid, id est ex posteritate carnis ei⁹ iurat illi deus cõsessurũ in throno ipsius. Si ex lumbis Dauid, quanto magis ex lum-

Al's *Tacebit

Al's *cruitur

gis ex lũbis Mariæ, ob quã in lumbis Dauid. Deleãt igit̃ & testimonia dæmonũ, filiũ Dauid proclamantia ad Iesum: sed testimonia Apostolorũ delere nõ* potuerũt, si dæmonũ indigna sũt. Ipse in primis Matthæ9 fidelissimus euangelij cõmentator, ut comes domini: nõ aliã ob causam, quã ut nos originis CHRISTI carnalis cõpotes faceret, ita exorsus est: Liber genituræ IESV CHRISTI filij Dauid, filij Abrahã, his originis fontibus genere manante cũ gradatim ordo deducitur, à CHRISTI natiuitate, quid aliud quã caro ipsa Abrahæ & Dauid, p singulos traducẽ sui faciens in uirginẽ usque describitur inferens Christũ: imò ipse Christus prodit̃ de uirgine? Sed & Paulus, utpote eiusdẽ euangelij & discipulus, & magister, & testis, *quã eiusdem Christi apostolus, cõfirmat Christũ ex semine Dauid secundũ carnẽ, utique ipsius. Ergo ex semine Dauid caro Christi. Sed secundũ Mariæ carnẽ ex semine Dauid: ergo ex Mariæ carne est, dũ ex semine est Dauid. Quócunque detorseris dictũ, aut ex carne est Mariæ: quod ex semine est Dauid, aut ex Dauid semine est, quod ex carne est Mariæ. Totã hãc controuersiã dirimit idẽ apostolus, ipsum definiẽs esse Abrahæ semen. Cũ Abrahã, utique multo magis Dauid, quasi recẽtioris. Retexẽs em̃ pmissionẽ benedictionis nationũ in nomine Abrahã, & in semine tuo benedicent̃ oẽs nationes: nõ, inqt, dixit seminibus tanquã de pluribus, sed semine: de uno, quod est Christus. Qui hæc legimus & credimus, quã debemus & possum9 agnoscere in Christo carnis qualitatẽ? utique nõ aliã, quã Abrahã. Siquidẽ semẽ Abrahã Christus. Nec aliã quã Iesse, siquidẽ ex radice Iesse flos Christus. Nec aliã quã Dauid, siquidẽ fructus ex lumbis Dauid Christus. Nec aliã quã ex Maria, siquidẽ ex Mariæ utero Christus. Et adhuc supius: nec aliã quã Adã, siqdẽ secundus Adã Christus. Cõsequens ergo est, ut aut illos spiritalẽ carnẽ habuisse cõtendãt, quo eadẽ cõditio substãtiæ deducat̃ in Christo, aut cõcedãt carnẽ Christi spiritalẽ nõ fuisse, quæ nõ de spiritali stirpe censet̃. Sed agnoscimus adimpleri propheticã uocẽ Simeonis, sup adhuc recentẽ infantẽ dñm pronunciatã. Ecce hic positus est in ruinã & suscitationẽ multorũ in Israël, & in signũ quod cõtradicit̃. Signũ em̃ natiuitatis Christi, secũdũ Esaiã, propterea dabit uobis dñs ipse signũ, Ecce uirgo cõcipiet in utero, & pariet filium. Agnoscimus ergo signũ cõtradicibile, cõceptũ & partũ uirginis Mariæ: de quo Academici, uti peperit, & nõ peperit: uirgo, & nõ uirgo: quasi nõ & (si ita dicendũ esset) à nobis magis dici cõueniret. Peperit em̃, quæ ex sua carne: & nõ pepit, quæ nõ ex * uirili semine. Et uirgo quantũ à uiro, non uirgo quantũ à partu. Nõ tamẽ ut ideo nõ peperit: & ideo uirgo, quæ nõ uirgo: qa nõ de uisceribus suis mater. Sed apud nos nihil dubiũ, nec retortũ in ancipitẽ defẽsionẽ. Lux, lux: & tenebræ, tenebræ: & est, est: & nõ, nõ. Quod amplius hoc, hoc à malo. Pepit, quæ pepit. Etsi uirgo cõcepit, in partu suo nupsit. Ipsa patefacti corpis lege, in quo nihil interfuit de ui masculi admissi, an emissi, id est illud sexus resignauit. Hæc deniq; uulua est, propter quam & de alijs scriptum est: Omne masculinũ adaperiẽs uuluã, sanctũ uocabit̃ domino.

Marginal notes: Als *poterunt. — MATTHAEVS. — Paulus. — Als *quia — gal. 3. — Als *contradicetur — Academici. — Als *uiri — Als *peperit — Mat. 5. 37.

dño. Quis uere sanct9, q̃ *dei fili9? Quis proprie uuluā adapuit, q̃ q clusā patefecit? Cæterū omnibus nuptiæ patefaciunt. Itaq; magis patefacta est, quia magis erat clausa. Vtiq; magis non uirgo dicenda est q̃ uirgo, saltu quodā mater anteq̃ nupta. Et quid ultra de hoc retractandū est? cum hac ratione Apostolus non ex uirgine, sed ex muliere æditum filiū dei pronunciauit, agnouit adaptæ uuluæ nuptialem passionem. Legimus quidē apud Ezechielē de uacca illa quæ pepit, & non peperit. Sed uidete ne nos iā nūc prouidens spiritus sanctus notarit hac uoce, disceptaturos sup uterū Mariæ. Cæterū non contra illā suā simplicitatē pronunciasset dubitatiue, Esaia dicente, concipiet & pariet. Quod enim Esaias iaculatur in suggillatiōe hæreticorum ipsorum: & in primis, Væ qui faciunt dulce amarū, & tenebras lucem: istos scilicet notat, qui nec uocabula ista in luce proprietatum suarum conseruant: ut anima non alia sit, q̃ quæ uocatur: & caro non alia, q̃ quæ uidetur: & deus non alius, q̃ qui prædicatur. Ideo etiā Marcionem prospiciens, Ego sum, inquit, deus: & alius absq; me non est. Et cum alio idipsum eodem modo dicit: Ante me deus non fuit, nescio quas illas Valentinianorum æonū genealogias pulsat. Et nō ex sanguine, neq; ex carnis & uiri uoluntate, sed & ex deo natus est, Hebioni respondit æque: Etiā si angelus de cœlis aliter euāgelizauerit uobis q̃ nos, anathema sit, ad Energema Apelliacæ uirginis Philumenes filiū dirigit. Certe qui negat CHRISTVM in carne uenisse, hic antichristus est: Nudam & absolutā & simplici nomine naturæ suæ pronuncians carnē, oēs disceptatores eius ferit: Sicut & definiens ipsum quoq; CHRISTVM unū, multiformis Christi argumētatores quatit, qui aliū faciūt Christū, aliū IESVM: aliū elapsum de medijs turbis, aliū detentū: aliū in secessu montis, in ambitu nubis sub tribus arbitris clarum, aliū cæteris passiuū, ignobilē, aliū magnanimū: aliū uero trepidantē: nouissime aliū passum, aliū resuscitatum: p quod suā quoq; in alia carne resurrectionē adseuerant. Sed bene quod idē ueniet de cœlis, q est passus: idē omnibus apparebit, q est resuscitatus. Et uidebunt & agnoscent, q eū cōfixerunt: utiq; ipsam carnē in quā sæuierunt: sine qua, nec ipse esse poterit, nec agnosci. Vt et illi erubescant, qui adfirmant carnē in cœlis uacuam sensu, ut uaginam exempto Christo sedere: aut qui carnē et animā tantundē, aut tantūmodo animā, carnē uero nō iam. Sed hactenus de materia præsenti satis. Iam eñ arbitror instructā esse carnis in Christo, & ex uirgine natæ & humanæ probationē, quod & solū discussum sufficere potuisset, sed citra singularum ex diuerso opinionū congressionē, quàm & argumentationibus earū, & scripturis quibus utuntur prouocauimus: ex abūdanti. uti eo quod probauimus quid, & unde fuerit Christi caro, quid nō fuerit aduersus omnes præiudicauerimus. Vt aūt clausula de præfatione communi faciat, resurrectio nostræ carnis alio libello defendenda, hic habebit præstructionē, manifesto iam quale fuerit quod in CHRISTO* resurrexerit.

Als*sancti

Energema, Philumenes filius.

Als*resurrexit.

Q. SEPT. FLOR. TERTVL. DE CARNE CHRISTI FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEAT. RHENANVM.

IN PRAECEDENTI libro solidam CHRISTI carnē probauit Tertullianus, in qua etiā ille resurrexerit. Nunc de nostræ carnis resurrectione disputationem init in hoc libro, nō magis piam quàm necessariam. Præcipuum enim quiddam mortuorum resurrectio. Primum itaq; cōmemoratis aduersariorū in carnem conuicijs, quibus resurrectionem apud simplices exagitant, dignitatem carnis ostendit, nempe cuius autor ac redemptor sit deus: neq; enim uilem habendam cui deus sui spiritus auram inseruerit, aut contemnendam uideri pro qua lucrifacienda de cœlo descendere uoluerit. Ibi carne m uarijs attollit modis. Deinde de potestate dei disserit, quiduis efficere ualentis. Mox ex reuolubili rerum ordine resurrectionem persuadet, huius specimen exhibens phœnicem. Sed & causam affert resurrectionis, uidelicet quod integritas iudicij de totius hominis repræsentatione constet. Qua iam explicata arguit eos qui resurrection em in arcanis Prophetici instrumenti literis prædicatam, spiritaliter tantū uolebant intelligendam nimium amantes allegoriarum. Ipse cum ex figuratis tum simplicibus atq; apertis Prophetarum oraculis corporalem resurrectionem astruit. Atq; idem deinde facit Euangelicis utens testimonijs, & mox Apostolicis. Vbi pulchre declarat carnis opera ab Apostolo damnari non carnem. Ad hæc ut abunde huic negocio satisfaciat, de qualitate quoq; resurgentium corporum prolixe meminit, quæ non erunt alia, sed aliter reuertentur. Ibi demonstrat aliud esse demutation em, aliud perditionem, Per illam non naturam, sed conditionem reformandam. Postremo Christianorum & ethnicorum eandem esse resurrectionem docens, tradit uita à necessitatibus iam liberata, membra quoq; liberatum iri, sed tamen necessaria futura. In summa colligit, carnem resurrecturam & omnem, & ipsam, & integram. Porrò offendit in hoc libro, quemadmodum in proxime superiori, quod animam corporalem esse scribit, habentem proprium genus substantiuæ soliditatis, per quam quid & sentire & pati possit. De qua re uolumē ædidit, ut ipse testatur, quod suppressum putamus. Sed & alibi deo nescio quid affingit corpulētiæ. Quod Aur. Augustinus excusare conatur, non prorsus impie dictum putans, si recte quis intelligat. Sed hij errores iam olim sunt explosi, quemadmodum & ille, quod status animæ per traducem propagetur. In fine huius libri nouæ prophetiæ meminit, & paulo ante Priscæ prophetidos, ut appareat, serius scriptum. sed & alios quosdam libros suos hic allegat.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE RESVRRECTIONE CARNIS, LIBER.

FIDVCIA Christianorum, resurrectio mortuorum: illa credētes sumus, hoc credere ueritas cogit. Veritatem deus aperit. Sed uulgus inridet, existimans nihil superesse post mortem. Et tamē defunctis parentant, & quidem impensissimo officio pro moribus eorum, pro temporibus esculentorum: ut quos negat sentire quicquam, etiam desiderare præsumat. At ego magis ridebo uulgus, tunc quoque cū ipsos defunctos atrocissime exurit, quos postmodum gulosissime nutrit, iisdem ignibus & promerens & offendens. O pietatem de crudelitate ludentem: sacrificat, an insultat, cum *crematis cremat? PLANE cum uulgo interdum & sapientes sententiam iungunt. Nihil esse post mortē, Epicuri schola est. Ait & Seneca, omnia post mortem finiri, etiam ipsam. Satis est autē, si nō minor philosophia Pythagoræ & Empedocli. Sed Platonici immortalem animam è contrario reclamant: imò adhuc proxime etiam in corpora remeabilem adfirmant, Etsi non in eadem, & si non in humana tantummodo, ut Euphorbus in Pythagoram, Homerus in Pauum recēseantur. Certe recidiuatum animæ corporalem pronunciauerūt, tolerabilius mutata quàm negata qualitate: pulsata salute, licet non addita ueritate. Ita seculum resurrectionem mortuorum, nec cum errat, ignorat. Si uero & apud deum aliqua secta est Epicureis magis adfinis quàm prophetis, sciemus quid audiát à CHRISTO Sadducæi. CHRISTO enim seruabatur omnia retro occulta nudare, dubitata dirigere, prælibata supplere, prædicata repræsentare: mortuorum certe resurrectionem, non modo per semetipsum, uerum etiam in semetipso probare. Nunc autem ad alios Sadducæos præparamur, partiarios sententiæ illorum. Ita dimidiam agnoscunt resurrectionem, solius scilicet animæ, aspernati carnem sicut & ipsum dominū carnis. Nulli denique alij salutem corporali substantiæ inuident, quàm alterius diuinitatis hæretici. Ideoque & CHRISTVM aliter disponere coacti ne creator carnis habeatur, in ipsa prius carne eius errauerunt, aut nullius ueritatis cōtendentes eam secundum Marcionem, & Basiliden, aut propriæ qualitatis secundum hæreses Valentini, & Apellen. Atque ita sequitur, ut salutem eius substantiæ excludant, cuius CHRISTVM negant, certi illam summo præiudicio resurrectiōis instructam, si iam in CHRISTO resurrexerit caro. Propterea & nos uolumē præmisimus de carne CHRISTI, quo eam & solidā probamus aduersum phantasmatis uanitatem, & humanam uindicamus aduersus qualitatis proprietatem, cuius conditio CHRISTVM & hominē

& filium

Als *crematos.
Epicurus.
Seneca.
Pythagoras.
Empedocles.
Euphorbus.
Homerus.
Liber de carne CHRISTI

& filium hominis inscripserit. Carneum enim atq; corporeum probantes eum. Proinde & obducimus, præscribendo nullum alium credẽdum deum præter creatorem, dum talem ostendimus CHRISTVM, in quo dinoscitur deus, qualis promittitur à creatore obducti. Dehinc de deo, carnis autore, & de CHRISTO carnis redemptore, iam & de resurrectione carnis reuincentur, congruenter scilicet & de deo carnis autore, & de CHRISTO carnis redemptore. Hoc fermè modo dicimus ineundam cum hæreticis disceptationẽ. NAM ET ORDO semper à principalibus deduci exposcit, ut de ipso prius constet à quo dicatur dispositum esse quod quæritur. Atq; adeo & hæretici ex conscientia infirmitatis, nunq̃ ordinarie tractãt. Certi enim quàm laborent, in alterius diuinitatis insinuatione, aduersus deum mũdi omnibus naturaliter notum de testimonijs operum, certe et in sacramẽtis priorem, et in prædicationibus manifestiorem, sub obtentu quasi urgẽtioris causæ, id est ipsius humanæ salutis ante omnia requirendæ, à quæstionibus resurrectionis incipiunt: quia durius creditur resurrectio carnis, quàm una diuinitas: atq; ita tractatum uiribus ordinis sui destitutum, et scrupulis potius oneratum, depreciatibus carnis paulatim alterius diuinitatis temperant sensum, ex ipsa spei cõcussione et demutatiõe. Deiectus enim unusquisq; uel motus de gradu eius spei quam susceperat apud creatorem, facile iam declinatur ad alterius spei autorem, etiam ultro suspicãdum. Per diuersitatem enim promissionum, diuersitas insinuatur deorum. Sic multos inretitos uidemus, dum ante de resurrectione carnis eliduntur, q̃ de unione diuinitatis elidunt. Igitur quantũ ad hæreticos, demõstrauimus quo cuneo decurrendum sit à nobis: et occursum est etiã suo quoq; titulo, de deo quidem unico et CHRISTO eius aduersus Marcionem: de carne uero domini, etiam aduersus quatuor hæreses. Ad hanc maxime quæstionem præstruendam, uti nunc de sola carnis resurrectione ita digeram, tanq̃ penes nos incertum, dum sit quoq; certum penes creatorem. Nã et multi rudes, et pleriq; sua fide dubij et simplices: plures quos instrui, dirigi, muniri oportebit: quia et hoc latere unio diuinitatis defendetur: sicut em̃ negata carnis resurrectione concutitur, ita uindicata constabilitur. Animæ autem salutẽ credo retractatu carere. Omnes enim ferè hæretici eã *quomodo uolũt, tamen non negant. Viderit unus (aliqui Lucanus) nec huic quidem substantiæ parcens, quam secundũ Aristotelem dissoluens, aliud quid pro ea subijcit quiddam resurrecturũ. Neq; anima, neq; caro, id est non homo, sed ursus. forsitan tanq̃ Lucanus. Habet et iste à nobis plenissimũ de omni statu animæ stilum, quam in primis immortalem tuentes, solius carnis et defectionem cummaxime adserimus, redactis in ordinariũ materiæ corpus, siqua & alibi pro causarum incursione præstricta distulimus. Nã ut quædam prælibari solenne est: ita & differri necesse est, dum modo & prælibata suppleantur suo corpore, & dilata reddantur suo nomine.
3 Est quidẽ & *cõmunibus sensibus sapere in dei rebus, sed in testimoniũ ueri, nõ in adiutoriũ falsi

Al's *quoquo modo

De Lucano hæretico meminit Tertul. in libro quẽ scripsit aduersus oẽs hæreses. Cæterũ hæc duo uerba (aliqui Lucanus) in cõtextum ex margine puto relata

Al's * de cõmunibus.

iutorium falsi: quod sit secundum diuinam, non contra diuinam dispositionem. Quædam enim & natura nota sunt, ut immortalitas animæ penes plureis, ut deus noster penes omneis. Vtar ergo & sententia Platonis alicuius pronunciantis: Omnis anima immortalis. Vtar & conscientia populi, contestantis deum deorum: utar & reliquis cõmunibus sensibus, qui deum iudicem prædicant: Deus uidet, & deo commendo. At cum aiunt, Mortuũ quod mortuum: &, Viuendum uiuis: &, Post mortem omnia finiũtur, etiã ipsa: tunc meminero & cor uulgi cinerem à deo deputatum, & ipsam sapiẽtiam seculi, stulticiam pronũciatam. Tunc si hæreticus ad uulgi uitia, uel seculi ingenia confugerit, discede dicam ab ethnico hæretice: & si unum estis omnes, qui deum fingitis, dum hoc tamẽ in CHRISTI nomine facis, dum Christianus tibi uideris alius ab ethnico, redde illi suos sensus, quia nec ille de tuis instruitur. Quid cæco duci inniteris, si uideris? quid uestiris à nudo, si CHRISTVM induisti? Quid alieno uteris dypeo, si ab Apostolo armatus es? Ille potius à te discat carnis resurrectionem confiteri, quàm tu ab illo diffiteri. Quia si & à Christianis negari eam oporteret, sufficeret illis de sua scientia, non de uulgi ignorantia instrui. Adeo nõ erit Christianus, qui eam negabit, quam confitentur Christiani: & his argumentis negabit, quibus utitur nõ Christianus. *Auferꝫ deniqꝫ hæreticis quæcunqꝫ ethnici sapiunt, ut de scripturis solis quæstiones suas sistant: & stare non poterunt. Cõmunes enim sensus simplicitas ipsa commendat, & compassio sententiarũ, & familiaritas opinionum, eoqꝫ fidelioribus existimãtur: quia nuda & apta & omnibus nota definiunt. Ratio autem diuina in medulla est, nõ in superficie, & plerũqꝫ æmula manifestis. Itaqꝫ hæretici inde statim incipiũt, & inde præstruunt: dehinc interstruunt, unde sciunt facile capi mentes, de cõmunione fauorabili sensuum. An aliud prius uel magis audias ab hæretico quàm ab ethnico: & non protinus, & non ubiqꝫ conuicium carnis, in originem, in materiam, in casum, in omnem exitum eius, immundæ à primordio, ex fecibus terræ immundioris, deinceps ex seminis sui limo friuolæ, infirmæ, criminosæ, onerosæ, molestæ: & post totum ignobilitatis elogium caducæ, in originem terram, & cadaueris nomen: & de isto quoqꝫ nomine periture in nullum inde iam nomen, in omnis iam uocabuli mortem. Hãc ne ergo uir sapiens & uisui & contactui & recordatui tuo ereptam *persuadere, quod se receptura quandoqꝫ sit in integrum, de corrupto in solidum, de casso in plenum, de inanito in aliquid, omnino de nihilo, & utiqꝫ rehibentibus ea imaginibus & undis, & alius ferarum, & ruinis alitum, & iactibus piscium, & ipsorum propria gula? Adeóne autem eadem sperabitur quæ intercidit, & claudus, et luscus, cæcus, et leprosus, et paralyticus reuertantur ut redisse nõ libeat ad pristinum? an integri? ut iterum talia pati timeant. Quid tum de cõsequentijs carnis? Rursus ne omnia necessaria illi, et in primis pabula atqꝫ potacula, et pulmonibus natandum, et intestinis æstuandum, et pudendis non pudendum, et omnibus membris laborandũ? Rur-

In cõtextũ ex margine puto relata.

al's *Aufer

Al's *fideliores.

Legend. psuadere:

ſus ulcera,& uulnera,& febris,& mors redoptanda. Nimirum hæc erũt uo-
ta carnis recuperandæ,iterum cupere de ea euadere.Et nos quidem hæc ali
quanto honeſtius pro ſtili pudore:cæterum quantum etiam ſpurciloquio,
liceat illorum in congreſſibus experiri,tam ethnicorum quàm hæreticorũ.
5. Igitur quoniam & rudes quicq; de cõmunibus adhuc ſenſibus ſapiunt, &
dubij & ſimplices per eoſdem ſenſus denuo inquietantur, & ubiq; in pri-
mis iſte in nos aries temperatur, quo carnis conditio quaſſatur, neceſſa-
rio & à nobis carnis primum conditio munietur, uituperatione, laudati-
one depulſa.Ita nos rhetoricari quoq; prouocant hæretici,ſicut etiam phi-
loſophari.Futile & friuolum iſtud corpuſculum quod malũ deniq; appel-
lare non horrent,&ſi angelorum fuiſſet operatio,ut Menandro & Marco
placet:etſi ignei alicuius exſtructio æque angeli,ut Apelles docet,ſufficeret
ad autoritatem carnis.Secundæ diuinitatis patrocinium,angelos poſt deũ
nouimus.Iam nunc quiſquis ille ſummus deus hæretici cuiuſq; eſt,non in
merito ab ipſo quoq; deducerem carnis dignitatem, à quo uoluntas pro-
ducendæ ei adfuiſſet.Vtiq; enim prohibuiſſet fieri,quam fieri ſciſſet,ſi fie-
ri noluiſſet.Ita & ſecundum illos æque caro dei res nihil operis nõ eſt,eius
eſt qui paſſus eſt eſſe.Bene autẽ quod & plures & duriores quæq; doctri-
næ,totam hominis figulationem deo noſtro cedunt. Quantus hic ſit,ſatis
noſti,qui unicum credidiſti.Incipiat iam tibi caro placere,cuius artifex tan
tus eſt.Sed & mundus,inquis,dei opus eſt,& tamen præterit habitus hu-
ius mũdi,Apoſtolo quoq; autore.Nec idcirco reſtitutio mundi præiudica-
tur,quia dei opus eſt: & utiq; ſi uniuerſitas inreformabilis poſt deceſſum,
quid portio planè?ſi portio uniuerſitati adæquatur:ad diſtantiã enim pro
uocamus.Primo quidem,quod omnia ſermone dei facta ſunt, & ſine illo
nihil.Caro autem & ſermone dei conſtitit propter formã, ne quid ſine ſer-
mone. Faciamus enim hominem. ante præmiſit. Et amplius, manu pro-
pter prælationem,ne uniuerſitati compararetur. Et finxit deus hominem,
inquit, Magnæ ſine dubio differentiæ ratio pro conditione ſcilicet rerum.
Minora enim quæ fiebant,eo cui fiebant. Siquidem homini fiebant, cui
mox à deo addicta ſunt. Merito igitˀ ut famula,iuſſu & impio,& ſola uo
cali poteſtate uniuerſa proceſſerant. Contra,homo ut dominus eorum,in
hoc ab ipſo deo extructus eſt,ut dominus eſſe poſſit,dũ fit à domino.Ho
minem autem,memento carnem proprie dici,quæ prior uocabulum homi
nis occupauit:& finxit deus hominem,limum de terra.Iam homo,qui ad-
huc limus.Et inſufflauit in faciem eius,flatum uitæ:& factus eſt homo, id
eſt,limus,in animam uiuam.Et poſuit deus hominem, quem finxit in pa-
radiſo.Adeo homo figmentum primo,dehinc totus.Hoc eo cõmendarim
uti quicquid omnino homini à deo proſpectum atq; promiſſum eſt: non
ſoli animæ,uerum & carni ſcias debitum:ut ſi non ex conſortio generis,cer
6 te uel ex priuilegio nominis.Perſequar itaq; propoſitum,ſi tamen tantum
poſſim carni uindicare,quãtum contulit ille,qui eam fecit:iam tunc glorian

tem quod

tem quod illa pusillitas, limus, in manus dei, quæcunq; sunt, peruenit, satis beatus & si solummodo contactus. Quid enim si nullo amplius opere, statim figmentum de contactu dei constitisset. Adeo magna res agebat, qua ista materia extruebatur. Itaq; totiens honoratur, quotiens manus dei patitur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur. Recogita totum illi deum occupatum ac *dedicatum, manu, sensu, opere, cõsilio, sapientia, prouidentia, & ipsa in primis adfectione, quæ liniaméta decebat. Quodcũq; enim limus exprimebatur, CHRISTVS cogitabatur homo futurus, quod & limus & caro. Sermo, quod & terra tunc. Sic enim præfatio patris ad filium: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ nostrã. Et fecit hominem deus. Id utiq; quod finxit ad imaginem dei fecit illũ, scilicet CHRISTI. Et sermo enim deus, qui in effigie dei constitutus, non rapinam existimauit* par in deo. Ita limus ille iam tũc imaginẽ induens CHRISTI futuri in carne, non tantum dei opus erat, sed & pignus. Quo nunc facit ad infuscandam originem carnis nomen terræ uentilare, ut sordentis, ut iacentis elementi? cum etsi alia materia excudendo homini competisset, artificis fastigium recogitari oporteret: qui illam & eligendo dignam iudicasset, & tractando fecisset. Phidiæ manus Iouem Olympium ex ebore molitur, & adoratur: nec iam bestiæ & quidem insulsissimæ dens. Est & summũ seculi numen elephantus. Sed quia Phidias tantus: deus uiuus, deus uer⁹, quamcunq; materiæ uilitatẽ, non de sua operatione purgasset, & ab omni infirmitate sanasset? An hoc supererit, ut honestius homo deũ, quàm hominem deus finxerit? Nunc etsi scandalum limus, alia iam res est. Carnem iam teneo, non terram: licet & caro audiat, Terra es, & in terram ibis. Origo recensetur, non substantia reuocatur. Datum est esse aliquid origine generosius, & demutatione felicius. Nam & aurum terra, quia de terra, hactenus tamen terra. Exquo aurum, longe alia materia, splendidior atq; nobilior de obsolentiore matrice. Ita & deo licuit carnis aurum de limi, quibus putas, sordibus excusato censu eliquasse. Sed dilutior uideat autoritas carnis, quia non & ipsam proprie manus diuina tractauit, sicuti limum. Quãdo in hoc tractauit limum, ut postmodum caro fieret ex limo, carni utique negotium gessit. Sed adhuc uelim discas quomodo & quando caro floruerit ex limo. Neq; enim, ut quidam uolunt, illæ pelliciæ tunicæ, quas Adam & Eua paradisum exuti induerunt, ipsæ erunt carnis ex limo reformatio, cum aliquanto prius et Adam substantiæ suæ traducem in fœminæ iã carne recognouerit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea: Et ipsa delibatio masculi in fœminam carne suppleta sit, limo opinor supplenda: si Adam adhuc limus. Obliteratus igitur & deuoratus est limus in carnem. Quando? cum factus est homo in animam uiuam, de dei flatu, uaporeo scilicet & idoneo torrere quodammodo limum in aliam qualitatem, quasi in testam, ita in carnem, Sic et figulo licet argillam temperato ignis adflatu

Al. * parẽ esse deo.

in materiam robustiorem recorporare, & aliam ex alia stringere speciē, aptiorem pristina, & sui iam generis ac nominis. Nam etsi scriptū est, nunquid argilla dicet figulo, id est homo deo: etsi Apostolus in testaceis ait uasculis, tamen & argilla homo, quia limus ante. Et testa caro, quia ex limo per adflatus diuini uaporem, quam postea pelliceæ tunicæ, id est cutes superductæ uestierunt. Vsq; adeo, si detraxeris cutē, nudaueris carnē, Ita quod hodie spolium efficitur, si detrahatur: hoc fuit indumentum, cum superstruebatur. Hinc & Apostolus circumcisionem, despoliationem carnis appellās, tunicam cutem adfirmauit. Hæc cum ita sint, habes & limum de manu dei gloriosum, & carnem de adflatu dei gloriosiorem, quo pariter caro & limi rudimenta deposuit, & animæ ornamenta suscepit. Non es diligētior deo: Vti tu quidem Scythicas & Indicas gemmas, & rubentis maris grana candentia: non plumbo, non ære, nō ferro, ne argento quoq; oblaqueasset, sed electissimo & insuper operosissimo describes auro, & unguentis preciosissimis quibusq; uasculorum prius congruentiam cures, proinde perfecte ferrugineis gladijs uaginarum adæques dignitatē: Deus uero animæ suæ umbram, spiritus sui auram, oris sui operam uilissimo alicui cōmiserit capulo, & indigne collocando utiq; damnauerit. Collocauit autem an potius inseruit & immiscuit carni, tanta quidem concretione, ut incertum haberi possit, utrum ne caro animam, an carnem anima circumferat: utrum ne animæ caro, an anima pareat carni. Sed & magis animā inuehi atq; dominari credendum est, ut magis deo proximam: hoc quoq; ad gloriam carnis exuberat, quod proximam deo & continet & ipsius dominationis compotē præstat. Quē enim naturæ usum, quem mundi fructum, quem elementorū saporem, non per carnem anima depascitur? quid ni? per quam omni instrumento sensuum fulciatur? Visu, auditu, gustu, odoratu, cōtactu: per quam diuina potestate respersa est. Nihil non sermone perficiens, uel tacite præmisso. Et sermo enim de organo carnis est. Artes per carnem. Studia, ingenia, per carnem. Opera, negotia, officia, per carnem: atq; adeo totum uiuere animæ carnis est, ut non uiuere animæ* aliud sit, quàm à carne diuertere. Sic etiam ipsum mori carnis est, cuius & uiuere. Porrò si uniuersa per carnē subiacent animæ, carni quoq; subiaceant per quod utaris necesse est. Ita caro dum ministra & famula animæ deputatur, consors & cohæres inuenit: si temporalium, cur non & æternorum? Et hæc quidē uelut de publica forma humanæ conditionis suffragia carni procurauerim. Videamus nunc de propria etiam Christiani nominis forma, quanta huic substantiæ friuolæ ac sordidæ, apud deum prærogatiua sit: & si sufficeret illi quod nulla omnino anima salutem possit adipisci, nisi dum est in carne, crediderit: adeo caro salutis est cardo. De qua cum anima deo alligitur, ipsa est quæ efficit, ut anima alligi possit. Sed & caro abluitur, ut anima emaculetur. Caro ungitur, ut anima consecretur. Caro signatur, ut et anima muniat. Caro manus impositiōe

L. oblaquees, hoc est circumsepias, cingas, integas.

Al.* nil aliud.

impositione adumbratur, ut & anima spiritu illuminetur. Caro corpore & sanguine CHRISTI uescitur, ut & anima de deo saginetur. Nõ possunt ergo separari in mercede, quas opera coniungit. Nam & sacrificia deo grata, conflictationes dico animæ, ieiunia, & seras & aridas escas, & adpendices huius officij sordes. Caro de proprio suo incommodo instauratur: uirginitas quoq; & uiduitas, & *modestia in occulto matrimonij dissimulatio, & una noticia eius, de bonis carnis deo * adolantur. Age iam quid de ea sentis, cum pro nominis fide in mediũ extracta, & odio publico exposita decertat, cum in carceribus maceratur, teterrimo lucis exilio, penuria mundi, squalore, pædore, contumelia uictus, ne somno quidem libera, quippe ipsis etiam cubilibus uincta, ipsisq; stramentis lancinata, cum iã & in luce omni tormentorum machinatione laniatur, cum deniq; supplicijs erogatur enisa reddere CHRISTO uicem moriendo pro ipso, & quidem per eandẽ crucem sæpe, nedum per atrociora quoq; ingenia pœnarum. Næ illa beatissima & gloriosissima, quæ potest apud CHRISTVM dominum parere debito tanto, ut hoc solum debeat ei, quod ei debere desierit: hoc magis uincta quod absoluta. Igitur ut retexam quam deus manibus suis ad imaginem dei struxit, quam de suo adflatu ad similitudinem suæ uiuacitatis animauit: quam incolatui, fructui, dominatui totius suæ operationis præposuit: quam sacramentis suis disciplinisque uestiuit, cuius mundicias amat, cuius castigationes probat, cuius passiones sibi adpreciat, hæccine non resurget totiens dei? Absit ut deus manuum suarum operam, ingenij sui curam adflatus sui uaginam, molitionis suæ reginam, liberalitatis suæ hæredem, religionis suæ sacerdotem, testimonij sui militem, CHRISTI sui sororem, in æternum destituat interitum. Bonum deum nouimus: solum optimum *à CHRISTO addiscimus, qui dilectionem mandans, post suam in proximum, faciet & ipse quod præcepit: diliget carnem tot modis sibi proximã. Etsi infirmam, sed uirtus in infirmitate perficitur. Etsi imbecillam, sed medicum nõ desiderant nisi male habentes. Et si inhonestam, sed inhonestioribus maiorem circumdamus honorem. Etsi perditam: sed ego, inquit, ueni, ut quod perijt, saluum faciam. Etsi peccatricem: sed malo mihi, inquit, salutem peccatoris, quàm mortem. Etsi damnatam: sed ego, inquit, percutiam, & sanabo. Quid ea exprobras carni, quæ deum expectant, quæ in deũ sperant? honorantur ab illo? quibus subuenit? Ausim dicere, si hæc carni nõ accidissent, benignitas, gratia, misericordia, omnis uis dei benefica * uacuisset. Tenes scripturas, quibus caro infuscatur? tene etiam quibus inlustrat?. Legis cum quando deprimitur? adige oculos & cũ quando releuatur. Omnis caro fœnum. Nõ hoc solum pronunciauit Esaias, sed et, Omnis caro uidebit salutare dei. Notatur in Genesi, dicẽs deus: Nõ manebit spiritus meus in hominibus istis, quia caro sunt. Sed & auditur per Iohelem: Effundam de spiritu meo in omnem carnem. Apostolum quoq;, ne de uno stilo no-

Al's *modesta.

* Pro adulantur. Sic enim ueteres usurpabant. id quod ex uetustis codicibus liquet.

Al's * à Christo eius

Al's *uacauisset.

 ris, quo

ris,quo carnem plerũq; compungit.Nam etsi negat habitare boni quicquam in carne sua:etsi adfirmat eos qui in carne sint deo placere nõ posse: quia concupiscat aduersus spiritum:etsi qua alia ita ponit,ut carnis non tamen substantia,sed actus inhonoretur: dicemus quidem alibi nihil ꝓprie carni exprobrari oportere,nisi in animæ suggillationem,quæ carnem ministerio sibi subigit.Verum interim & in illis literis Paulus est,cum stigmata CHRISTI in corpore suo portat:cum corpus nostrum ut dei templum uitiari uetat:cum corpora nostra,membra CHRISTI facit:cum monet tollere & magnificare deum in corpore nostro.Itaq; si ignominiæ carnis resurrectionem eius expellunt,cur non dignitates potius inducent? Quoniam deo magis congruit in salutem redigere,quod reprobarit interdum, quàm in perditionem dedere,quod etiam probauit.

11 Hucusq; de præconio carnis aduersus inimicos,& nihilominus amicissimos eius. Nemo enim tam carnaliter uiuit,quàm qui negant carnis resurrectionem.Negantes enim pœnam,despiciunt & disciplinam.De quibus luculenter & paracletus ꝑ Prophetidem Priscam,Carnes sunt,& carnem oderunt.Quam si tanta autoritas munit,quanta illi ad meritum salutis patrocinari possit,nunquid etiam dei ipsius potentiam,& potestatem,& licentiam recensere debemus,an tantus sit qui ualeat dilapsum & deuoratum,& quibuscunq; modis ereptũ tabernaculum carnis reædificare,atq; restituere?an & aliqua nobis exempla huius sui iuris in publico naturæ * promulgaret,ne qui forte adhuc sitiant deum nosse:qui non alia lege credendus est, quàm ut omnia posse credatur.Planè apud philosophos habes,qui mundum hũc innatum infectũq; defendant:sed multo melius quod omnes ferè hæreses natum & factũ mũdum annuentes,conditionem deo nostro adscribunt.Igitur cõfide illum totum hoc ex nihilo protulisse,& deum nosti fidendo,quod tantum deus ualeat.Nam & quidam infirmiores,hoc prius credere de materia potius subiacenti uolunt:ab illo uniuersitatem dedicatam secundũ philosophos.Porrò etsi ita in uero haberetur,cum tam longe alias substantias longéq; alias species ex reformatione materiæ diceretur protulisse, quàm fuisset ipsa materia:non minus defenderem ex nihilo eum protulisse, si ea protulerat, quæ omnino non fuerãt.Quo enim interest ex nihilo quid proferri, an ex aliquo?dum quod non fuit,fiat:quando etiam nõ fuisse,nihil sit fuisse. Sic & fuisse econtrario nonnihil est fuisse.Nunc etsi interest,tamen utrũq; mihi adplaudit.Siue enim ex nihilo deus molitus est cuncta,poterit & carnẽ in nihilum productam exprimere de nihilo.Siue de materia* moderatus est alia,poterit & carnem quocunq; dehaustã euocare de alio.Et utiq; idoneus est reficere,qui fecit.Quanto plus est fecisse,quàm refecisse: initiũ dedisse,quàm reddidisse.Ita restitutionem carnis,faciliorem credas institutione.

12 Aspice nunc ad ipsa quoq; exempla diuinæ potestatis.Dies moritur in noctem,& tenebris usq;quaq; sepelitur.Funestatur mundi honor, omnis substantia denigratur.Sordent,silent, stupent cuncta, ubiq; iustitium est, quies

Prisca prophetis.

Al's *promulget.

Al's *modulatus.

quies rerum. Ita lux amissa lugetur. Et tamen rursus cum suo cultu, cũ do-
te, cũ sole, eadem & integra & tota uniuerso orbi reuiuiscit, interficiens mor
tem suam noctem, rescindens sepulturam suam tenebras, hæres sibimet
existens, donec & nox reuiuiscat cum suo & illa suggestu. Redaccenduntur
enim & stellarum radij, quos matutina suggestio extinxerat. Reducuntur
& syderum absentiæ, quas temporalis distinctio exemerat. Redonantur
& specula lunæ, quæ menstruus numerus adtriuerat. Reuoluũtur hyemes
& æstates, & uerna, & autumna, cum suis uiribus, moribus, fructib9. Quip-
pe etiam terræ de cœlo disciplina est, arbores uestire post spolia, flores de-
nuo colorare, herbas rursus imponere, exhibere eadẽ quæ absumpta sint
semina: nec prius exhibere, quàm absũpta. Mira ratio: de fraudatrice serua
trix. Vt reddat, intercipit: ut custodiat, perdit: ut integret, uitiat: ut etiã am-
pliet, prius decoquit. Siquidem uberiora & cultiora restituit, quàm extermi
nauit. Re uera fœnore interitu, & iniuria usura, & lucro damno, semel dixe-
rim uniuersa conditio recidiua est. Quodcunq; conueneris, fuit. Quodcũq;
amiseris, nihil non iterum est. Omnia in statum redeunt, cum abscesserint.
Ideo finiuntur ut fiant. Nihil deperit, nisi in salutem. Totus igitur hic ordo
reuolubilis rerum, testatio est resurrectionis mortuorum. Operibus eã præ
scripsit de9 ante, quàm literis. Viribus prædicauit ante, quàm uocibus. Præ
misit tibi naturam magistram, summissurus & prophetiã: quo facilius cre-
das prophetiæ, discipulus naturæ: quo statim admittas cum audieris, quod
ubiq; iam uideris. Nec dubites deum carnis etiam resuscitatorẽ, qui omniũ
noris restitutorem. Et utiq; si omnia homini resurgunt cui procurata sunt:
porrò nõ homini nisi & carni, quale est ut ipsa depereat in totum, propter
quam & cui nihil deperit? Si parum uniuersitas resurrectionem figurat, si 13.
nihil tale conditio signat: quia singula eius nõ tam mori quàm desinere di-
cantur, nec redanimari, sed reformari existimentur: accipe plenissimũ atq; fir-
missimum huius spei specimen. Siquidem animalis est res & uitæ obno-
xia & morti: illum dico alitem orientis peculiarem, de singularitate famo-
sum, de posteritate monstruosum: qui semetipsum libenter funerans, reno-
uat natali fine decedens atq; succedens iterum Phœnix. Vbi iam nemo, ite
rum ipse: qui non iam, alius idem. Quid expressius atque signatius in
hanc causam, aut cui alij rei tale documentum? Deus etiam scripturis suis:
Et florebis enim, inquit, uel ut phœnix, id est de morte, de funere, uti
credas, de ignibus quoque substantiam corporis exigi posse. Multis paſ-
seribus antestare nos dominus pronunciauit. Si non & phœnicibus, ni-
hil magnum. Sed homines semel interibunt, auibus Arabiæ de resurre-
ctione securis? Talia interim diuinarum uirium liniamenta, non minus pa 14.
rabolis operato deo quàm locuto, ueniamus & ad ipsa edicta, atq; decre-
ta eius, quo cum maxime diuisionem istam materiæ ordinamus. Exorsi
enim sumus ab autoritate carnis, an ea sit cui dilapsæ salus competat:
dehinc prosecuti de potentia dei, an tanta sit quæ salutem conferre di-

lapsæ rei soleat. Nunc si probauimus utrunque, uelim etiam de causa requiras: an sit aliqua tam digna quæ resurrectionem carnis necessariam, & rationi certe omni modo debitam uindicet: quia subest dicere, & si caro capax restitui, & si diuinitas idonea restituendi, & si causa restitutionis præesse debebit. Accipe igitur & causam, qui apud deum discis tam optimum, quàm & iustum. De suo optimum, de nostro iustum. Nisi enim homo deliquisset, optimum solũmodo deum nosset, ex naturæ proprietate. At nũc etiam iustum eum patitur, ex causæ necessitate. Tamen & hoc ipso, optimũ deum & iustum. Et bono enim iuuando, & malo puniendo, iustitiam exhibens, utrãq; sententiam bono præstat. Hinc uindicans istud, inde remunerans illud. Sed cum Marcione plenius disces, an hoc sit dei totũ. Interim talis est merito noster iudex, quia dominus. Merito dominus, quia autor. Merito autor, quia deus. Hinc & ille, nescio quis, hæreticorum: Merito nõ iudex, non enim deus. Merito: non dominus: non enim autor. Nescio iam si deus, qui nec autor: quod deus, nec dominus autor. Igitur si deo & domino & non autori congruentissimũ est iudicium in hominem destinare, de hoc ipso an dominũ & autorem suum agnoscere & obseruare curaret: an non itaq; iudicium resurrectio expunget? Hæc erit tota causa, imò necessitas resurrectionis, congruentissima scilicet & deo destinatio. Dicis, de cuius dispositione dispicias, an utriq; substantiæ humanæ dijudicandæ, cẽsura diuina præsideat, tam animæ quàm & carni. Quod enim congruet iudicari, hoc competet etiam resuscitari. Dicimus plenum primo perfectũq; credendum iudicium dei, ut ultimũ iam atq; exinde perpetuũ. Vt sic quoq; iustum, dum non in aliquo minus. Vt sic quoq; deo dignũ, dum pro tanta eius patiẽtia plenum atq; perfectum. Itaq; plenitudinem perfectionemq; iudicij, non nisi de totius hominis repræsentatione constare. Totum porrò hominem ex utriusq; substãtiæ congregatiõe parere: idcircóque in utraq; exhibendum, quem totum oporteat iudicari: qui nisi totus, utiq; non uixerit. Qualis ergo uixerit, talem iudicari: quia de eo quod uixerit, habeat iudicari. Vita est enim causa iudicij, per tot substantias dispungẽda, p quod & functa est. Age iam scindant aduersarij nostri carnis animæq; cõtextũ, prius in uitæ administratione, ut ita audeant scindere illud etiam in uitæ remuneratione. Negent operarum societatem, ut merito possint etiã mercedem negare. Non sit particeps in sententia caro, si nõ fuerit & in causa. Sola anima reuocetur, si sola decedit. At enim non magis sola decedit, quàm sola decucurrit. Illud unde decedit uitam hanc dico. Adeo autẽ non solum anima transigit uitam, ut nec cogitatus licet solos, licet nõ ad adfectum per carnem deductos auferamus à collegio carnis. Siquidem in carne, & cũ carne, & per carnem agitur ab anima, quod agitur in corde. Hanc deniq; carnis speciem, arcẽ animæ etiã dominus in suggillationem cogitatuũ taxat. Quid cogitatis in cordibus uestris nequã? Et, Qui conspexerit ad concupiscendũ, iã adulterauit in corde. Adeo & sine opere, & sine effectu, cogitat?

Fort. & causa

carnis est

carnis est actus. Sed & si in cerebro, uel in medio superciliorum discrimine, uel ubi philosophis placet, principalitas sensuum consecrata est, quod egemonicon appellatur: caro erit omne animæ cogitatorium. Nunquàm anima sine carne est. Nihil non cum illa agit, sine qua non est. Quære adhuc an cogitatus quoq; per carnem administrantur, qui per carnem dinoscunt extrinsecus. Volutet aliquid anima, uultus operatur indicium: facies intentionum omniũ speculum est. Negent factorum societatem, cui negare non possunt cogitatorum. Et illi quidem delinquentias carnis enumerant: ergo peccatrix tenebitur supplicio. Nos uero etiam uirtutes carnis opponimus: ergo et bene operata tenebitur præmio. Etsi anima est, quæ agit et impellit in omnia, carnis obsequium est. Deum non licet aut iniustum iudicem credi, aut inertem. Iniustum, si sociam bonorum operum à præmijs arceat. Inertem, si sociã malorũ à supplicijs secernat, cum humana censura eo pfectior habeatur: quo etiã ministros facti cuiusq; deposcit, nec parcens, nec inuidens illis, quo minus cum autoribus aut pœnæ, aut gratiæ cõmunicent fructum. Sed cum imperium animæ, obsequium carni distribuimus, prospiciendum est, ne* & ex hoc alia argumentatione subuertant, ut uelint carnẽ sic in officio animæ collocare, non quasi ministram, ne & sociã cogantur agnoscere. Dicent enim ministros & socios habere arbitrium ministrãdi atq; sociandi, & potestatem suæ uoluntatis in utrũq;, homines scilicet: & ipsos idcirco cum autoribus merita cõmunicare, quibus operam sponte accõmodarint. Carnem autem nihil sapientem, nihil sentientem per semetipsam, non uelle, non nolle de suo habentem, uice potius uasculi apparere animæ, ut instrumentum, non ut ministerium. Itaq; animæ solius iudicium præsidere, qualiter usa sit uasculo carnis: uasculum uero ipsum non esse sententiæ obnoxium: quia nec calicem damnari, siquis eum ueneno temperarit: nec gladium ad bestias pronunciari, siquis eo latrocinium fuerit operatus. Iam ergo innocens caro, ex ea parte qua non reputabuntur illi operæ malæ: & nihil prohibet innocentiæ nomine saluã eam fieri. Licet enim nec bona opera reputentur illi, sicut nec mala: diuinæ tamen benignitati magis competit innocentes liberare: beneficus enim est atq; optimus. Debet autem etiam quod non deberetur offerre: & tamẽ calicẽ nõ dico uenenariũ, in quẽ mors aliqua ructaret, sed fictricis, uel archigalli, uel gladiatoris, aut carnificis spiritu infectum: quæro an minus damnes, quàm oscula ipsorũ: nostris quoq; sordibus nubilũ, uel nõ pro animo temperatũ, elidere solemus: quò magis puero irascamur. Gladiũ uel latrocinijs ebriũ quis nõ à domo tota, nedũ à cubiculo, nedũ à capitis sui officio relegabit: præsumẽs scilicet, nihil aliud se quàm inuidia animarũ, somniaturũ, urgentiũ & inquietantium sanguinis sui concubinũ. At enim & calix bene sibi cõscius, & de diligentia ministerij cõmẽdatus, coronis quoq; potatoris sui *inorbit, aut aspergine florum honorabit. Et gladius bene de bello cruẽtus, & melior homicida, laudẽ suã cõsecratione

Ex. uidetur dispungendũ

Fortassis ornabitur

ſecratione penſabit. Eſt ne ergo et in uaſcula et in inſtrumenta ſententiam figere, ut dominorũ & autorum meritis & ipſa cõmunicent. Vt huic quoq; argumentationi ſatiſfecerim, licet ab exemplo uacet diuerſitas rerũ, Omne enim uas uel inſtrumentum aliunde in uſus uenit, extranea omnino materia à ſubſtantia hominis. Caro autem ab exordio uteri conſita, conformata, congenita animæ, etiam in omni operatione miſcetur illi. Nam & ſi uas uocatur apud Apoſtolum, quam iubet in honore tractare, eadem tamen ab eodem homo appellatur exterior: ille ſcilicet limus, qui prior titulo hominis inciſus eſt: non calicis, aut gladij, aut uaſculi ullius. Vas enim capacitatis nomine dicta eſt, qua animam capit & continet: homo uero de communione naturæ, quæ eam non inſtrumentum in operationibus præſtat, ſed miniſterium. Ita & miniſterium tenebitur iudicio, ut de ſuo nihil ſapiat: quia portio eſt eius, quæ ſapit, non ſuppellex. Hoc & Apoſtolus ſciens nihil carnem agere per ſemetipſam, quod non animæ deputetur: nihilominus peccatricem iudicat carnem, ne eo quod ab anima uideatur impelli, iudicio liberata credatur. Sic & cum aliquas laudis operas carni indicit, glorificate, tollite deũ in corpore ueſtro, certus & hos * coronatus ab anima agi: idcirco tamen & carni eos mandat, quia & illi fructum repromittunt. Alioquin nec exprobratio cõpetiſſet in alienam culpæ, nec adhortatio in extraneam gloriæ: & exprobratio enim, & exhortatio uacarent erga carnẽ, ſi uacaret & merces, quæ in reſurrectione captatur. Simplicior quiſq; fautor ſententiæ noſtræ putabit, carnem etiam idcirco repræſentandam eſſe iudicio: quia aliter anima non capiat paſſionem tormenti ſeu refrigerij, utpote incorporalis: hoc enim uulgus exiſtimat. Nos autem animam corporalem, & hic profitemur, & in ſuo uolumine probamus, habentem proprium genus * ſubſtãtiæ ſoliditatis, per quam quid & ſentire & pati poſſit. Nam & nũc animas torqueri, foueriq; penes inferos, licet nudas, licet adhuc exules carnis, probabit Lazari exemplum. Dedi igitur aduerſario dicere. Ergo quæ habet corpulentiam propriam de ſuo, ſufficiet ad facultatem paſſionis & ſenſus, ut non egeat repræſentatione carnis, imò eatenus egebit: non quia ſentire quid ſine carne non poſſit, ſed quia neceſſe eſt illam etiam cum carne ſentire. Quantum enim ad agendum de ſuo ſufficit, tantum & ad patiendum. Ad agendum autem minus de ſuo ſufficit. Habet enim de ſuo ſolummodo cogitare, uelle, cupere, diſponere. Ad perficiendum autem operam carnis expectat. Sic itaq; et ad patiendum ſocietatem carnis expoſtulat, ut tã plene per eã pati poſſit, q̃ ſine ea plene agere non potuit. Et ideo in quæ de ſuo ſufficit, eorũ interim ſententiã pendit, cõcupiſcentiæ, et cogitatus, et uoluntatis. Porrò ſi hæc ſatis eſſent ad plenitudinem meritorũ, ut non requirerentur et facta, ſufficeret in totũ anima ad perfectionem iudicij de his iudicanda, in quæ agenda ſola ſuffecerat. Cum uero etiam facta deuincta ſint meritis, facta autem per carnem adminiſtrentur: iam non ſufficit animã

Margin notes: Homo exterior vas Apostolo vocatur. — Al's * conatus. — Liber de anima. — Al's * ſubſtantiuæ. — Al's * quâ.

ficit animã sine carne foueri,siue cruciari pro operibus etiam carnis:&si habet corpus ,&si habet membra,quæ proinde illi non sufficiunt adsentiẽdũ nec ad agẽdum perfecte. Idcirco pro quo modo egit,pro eo & patit apud inferos,prior degustãs iudicium sicut prior induxit admissum: expectans tamen & carnem,ut per illam etiam facta compenset,cui cogitata mandauit. Denique hæc erit ratio in ultimum finem destinati iudicij,ut exhibitione carnis omnis diuina censura perfici possit. Alioquin non sustineretur in finem,quod & nunc animæ decerpũtur apud inferos,si solis animabus destinaretur. Hucusq; præstructionibus egerim ad muniendos sensus omniũ scripturarum,quæ carnis recidiuatum pollicentur. Cui cum tota autoritate si iustorum patrociniorum procurent honores dico substantiæ ipsius, tum uires dei,tum exempla earum,tũ rationes iudicij & necessitates ipsius:utiq; secundũ præiudicia tot autoritatũ, scripturas intelligi oportebit:non secundum ingenia hæreticorum,de sola incredulitate uenientia: quia incredibile habeatur restitui substantiam interitu subductam,non quia & substantiæ ipsi * inemeribile sit,aut deo impossibile,aut iudicio inhabitabile:planè incredibile , si nec præiudicatum diuinitus fuerit:nisi quod &si prædicatum id à deo non fuisset,ultro præsumi debuisset,ut propterea non prædicatũ, quia tot autoritatibus præiudicatum. At cum diuinis quoq; uocibus personat,tanto abest ut aliter intelligatur quàm desiderant illa,à quibus etiam si ne diuinis uocibus persuadeatur. Videamus igitur hoc primum, quonam * stilo spes ista proscripta sit. Vnum opinor,apud omnes edictum dei pendet resurrectio mortuorum. Duo uerba expedita,decisa,detersa:ipsa conueniam,ipsa discutiam,cui se substantiæ addicant. Cum audio resurrectionẽ homini imminere,quæram necesse est quid eius cadere sortitum sit. Siquidem nihil resurgere expectabit,nisi quod ante succiderit. Qui ignorat carnem cadere per mortem,potest eam nec stantem nosse per uitam. Sententiam dei,natura pronunciat: Terra es,& in terram ibis. Et qui non audit,uidet. Nulla mors non ruina membrorum. Hanc corporis sortem dominus quoq; expressit,cum ipsa substantia indutus, Diruite,inquit,templũ istud, & ego illud triduo resuscitabo. Ostendit enim cuius sit dirui ; cuius elidi , cuius iacere,cuius & releuari,& resuscitari:quanq; & animã circũferat trepidantẽ usq; ad mortẽ,sed nõ cadentẽ p mortẽ. Quia & scriptura de corpore inquit,suo dixerat. Atq; adeo caro est,quæ morte subruitur: ut exinde à cadendo cadauer renuncietur, Anima porrò nec uocabulo cadit , quia nec habitu ruit. Atqui ipsa est quæ ruinã corpori infert,cũ efflata est: sicut ipsa est,quæ illud de terra suscitabit ingressa. Non potest cadere quæ suscitauit ingressa. Non potest ruere,quæ eligit egressa. Artius dicã, ne in somnũ quidem cadit anima cum corpore,ne tum quidẽ sternitur cũ carne. Sed enim agitat in somnis & iactitat: quiesceret autem si iaceret. Ita nec in ueritate mortis cadit,quæ nec in imagine eius ruit. Sequens nunc uocabulum mortuorum æque dispice cui substantiæ insidat:quanq; in hac materia admittamus

Fortass. *inremeabile.

Al's *titulo

tamus, interdum mortalitatem animæ assignari ab hæreticis: ut si anima mortalis resurrectionem consecutura est, præiudicium sit & carni nõ minus mortali resurrectionem cõmunicaturæ. Sed nunc proprietas uocabuli uindicanda est suæ sorti. Iam quidem eo ipso quod resurrectio caducæ rei est, id est carnis, eadẽ erit & in nomine mortui: quia caducæ rei est resurrectio, quæ dicitur mortuorum. Sic & per Abraham patrem fidei, diuinæ familiaritatis uirũ discimus. Postulans enim Saræ humandæ locũ de filijs Heth: date ergo, inquit, mihi possessionem sepulchri uobiscum, & humabo mortuam meam, carnem scilicet. Neq; enim animæ humandæ spacium desiderasset, etsi anima mortalis crederetur, etsi mortuus dici mereretur. Quod si mortuus corpus est, corporum erit resurrectio cum dicitur mortuorum. Et hæc itaq; dispectio tituli, & præconij ipsius, fidem utiq; defendens uocabulorum, illuc proficere debebit: ut siqua pars diuersa turbat obtentu figurarum & ænigmatum, manifestiora quæq; præualeant, & de incertis certiora præscribant. Nacti enim quidam solennissimam eloquij prophetici formã allegorici & figurati plerũq;, non tamen semper, resurrectionẽ quoq; mortuorum manifeste annunciatam, in imaginariam significationẽ distorquẽt asseuerantes ipsam etiam mortem spiritaliter intelligendam. Non enim hanc esse in uero, quæ sit in medio, dissidium carnis atq; animæ, sed ignorãtiam dei, per quam homo mortuus deo, non minus in errore iacuerit q̃ in sepulchro. Itaq; & resurrectionem eam uindicandam, qua quis addita ueritate redanimatus & reuiuificatus deo, ignorantiæ morte discussa, uelut de sepulchro ueteris hominis eruperit: quia & dominus scribas & pharisæos sepulchris dealbatis adæquauerit. Exinde ergo resurrectionem fide cõsecutos cum domino esse, cum baptisma induerint. Hoc deniq; ingenio etiam in colloquijs sæpe nostros decipere consueuerunt: quasi & ipsi resurrectionem carnis admittant. Væ, inquiunt, qui non in hac carne resurrexerit: ne statim illos percutiant, si resurrectionem statim abnuerint. Tacite autem secundum conscientiam suam hoc sentiunt. Væ qui non, dũ in hac carne est, cognouerit arcana hæretica: hoc est enim apud illos resurrectio. Sed & pleriq; ab excessu animæ resurrectionem uindicantes, de sepulchro exire, de seculo euadere interpretantur: quia & seculum mortuorum sit habitaculum, id est ignorantium deum. Vel etiam de ipso corpore, quia & corpus uice sepulchri conclusam animam, in secularis uitæ morte detineat. Ob huiusmodi igitur coniecturas primam præstructionem eorũ depellã, qua uolunt omnia prophetas per imagines concionatos: quando si ita esset, ne ipsæ quidẽ imagines distingui potuissent, si non & ueritates prædicatæ fuissent, ex quibus imagines deliniarẽtur. Atq; adeo si omnia figuræ, quid erit illud cuius figuræ. quomodo speculũ obtẽdes, si nusq̃ est facies? Adeo autem non omnia imagines, sed & ueritates: nec omnia umbræ, sed & corpora: ut in ipsum quoq; dominum insigniora quæq; luce clarius prædicarentur. Nam et uirgo concepit in utero non figurate, et peperit Emanuelẽ, nobiscũ dominum

biſcum dominũ IESVM, non oblique. Etſi oblique accepturum uirtutem Damaſci & ſpolia Samariæ:ſed manifeſte uenturum in iudicium cũ preſbyteris & principibus populi. Nam & tumultuatæ ſunt gentes in perſona Pilati, & populi meditati ſunt inania,in perſona Iſraëlis. Aſtiterunt reges terræ,Herodes & archontes. Cõgregati ſunt in unum, Annas & Caiphas aduerſus dominũ & aduerſus CHRISTVM eius. Qui & tanquàm ouis ad iugulationem adductus eſt,& tanquàm agnus ante tondentem,ſcilicet Herodem ſine uoce,ſic non aperuit os ſuum:dorſum ſuum ponens ad flagella, & maxillas ad palmas,& faciem non auertens à ſputaminũ iaculis:deputatus etiam inter iniquos,perfoſſus manus & pedes:ſortẽ paſſus in ueſtimento,& potus amaros,& capitum irridẽtium nutus,triginta argenteis appreciatus à proditore. Quæ hic figuræ apud Eſaiam? quæ imagines apud Dauid? quæ ænigmata apud Hieremiam? ne uirtutes quidem eius per parabolas profatos, Aut nunquid nec oculi patefacti ſunt cæcorum,nec inclaruit lingua mutorum,nec manus aridæ, & genua diſſoluta reualuerunt, nec claudi ſalierũt ut ceruus:quæ etſi ſpiritaliter quoque interpretari ſolemus ſecundum comparationem animalium,uitiorum à domino remediatorum, cum tamen & carnaliter adimpleta ſunt,oſtendunt prophetas in utramque ſpeciem prædicaſſe,ſaluo eo quod plures uoces eorum nudæ & ſimplices, & ab omni allegoriæ nubilo puræ defendi poſſunt:ut cum exitus gentium & urbium reſonant,Tyri & Aegypti,& Babylonis,Idumææ, & Carthaginenſium nauium:ut cum ipſius Iſraëlis plagas,aut uenias,captiuitates,reſtitutiones,ultimæque diſperſionis exitum perorant. Quis hæc interpretabitur magis quàm recognoſcet? res in literis tenentur,ut terræ in rebus leguntur. Ita nõ ſemper,nec in omnibus allegorica forma eſt prophetici eloquij, Sed interdum & in quibuſdam. Si ergo interdum & in quibuſdã inquis, cur non & in edicto reſurrectionis ſpiritaliter intelligendæ? quoniamquidẽ plurima ratio intercedit. Primo enim quid facient tot alia inſtrumenta diuina,ita aperte corporalem conteſtantia reſurrectionẽ,ut nullam admittãt figuratæ ſignificantiæ ſuſpicionem. Et utique æquũ ſit quod & ſupra demandauimus,incerta de certis,& obſcura de manifeſtis præiudicari :uel ne inter diſcordiam certorum & incertorum,manifeſtorum & obſcurorũ fides diſſipetur,ueritas periclitetur,ipſa diuinitas ut inconſtans denotetur. Tũc quod uerisimile non eſt,ut ea ſpecies ſacramenti,in quam fides tota cõmittitur,in quam diſciplina tota cõnititur,ambigue * annuata,& obſcure propoſita uideatur:quando ſpes reſurrectiõis niſi manifeſta de periculo & præmio,neminem ad eiuſmodi præſertim religionẽ publico odio & hoſtili elogio obnoxiam perſuaderet. Nullum opus certum,eſt mercedis incertæ. Nullus timor iuſtus,eſt periculi dubij. Et merces autem,& periculum,in reſurrectionis pendet euentu. Etſi temporalia & localia & perſonalia dei decreta atque iudicia in urbes & gentes,& reges,tam aperta prophetia iaculata eſt,quale eſt ut æternæ diſpoſitiones eius & uniuerſales in omne hominũ genus lu-

Malim le. Tũ quod.

Fortaſſ. lege annũciata.

e cem ſui

cem ſui fugerint: quæ quanto maiora, tanto clariora eſſe deberent, ut maiora crederentur. Et puto deo nec liuorem, nec dolum, nec inconſtantiã, nec lenocinium aſſcribi poſſe, per quæ ferè promulgatio maiorũ cauillatur. Poſt hæc ad illas etiam ſcripturas reſpiciendum eſt, quæ non ſinunt reſurrectionẽ ſecundũ animales iſtos, ne dixerim ſpiritales, aut hic iã in ueritatis agnitione præſumi, aut ab exceſſu ſtatim uitæ uindicari. Cum enim & tempora totius ſpei fixa ſint ſacro ſancto ſtilo, nec liceat eam ante conſtitui, in aduentu (opinor) CHRISTI, uota noſtra ſuſpirãt ſeculi huius occaſum, in trãſitum mundi quoq; ad diem domini magnũ, diem iræ & retributionis, diẽ ultimum et occultum: nec ulli præter q̃ patri notũ, et tamen ſignis atq; portentis et concuſſionibus elementorũ, et conflictationibus nationũ prænotatum. Euoluerem prophetias, ſi dominus ipſe tacuiſſet, niſi quod et ꝓphetiæ uox erant domini, ſed plus quod illas ſuo ore conſignat. Interrogatus à diſcipulis quando euentura eſſent, quæ interim de templi exitu eruperat, ordinem temporum primo Iudaicorum uſq; ad excidium Hieruſalem, de hinc cõmuniũ uſq; ad concluſionem ſeculi dirigit. Nam poſteaq; edixit, & tunc erit Hieruſalem conculcatui nationibus donec adimpleantur tempora nationũ allegendarum ſcilicet à deo & congregandarum cum reliquijs Iſraëlis: Inde iam in orbem & in ſeculum prædicat ſecũdum Iohelẽ & Danielem & uniuerſum concilium prophetarũ, futura ſigna in ſole & luna & in ſtellis, concluſionem nationum cum ſtupore ſonitus maris & motus refrigeſcentium hominũ præ metu & expectatione eorũ quæ immineant orbi terræ. Virtutes enim, inquit, cœlorum cõmouebunẽ, & tunc uidebunt filium hominis uenientẽ in nubibus cũ plurimo potentatu et gloria. Vbi autem cœperint iſta fieri, emergetis et eleuabitis capita ueſtra, quod redẽptio ueſtra adpropinquauerit. Et tamen appropinquare eam dixit, non adeſſe iam: & cũ cœperint iſta fieri, nõ cũ facta fuerint: quia cũ facta fuerint, tunc aderit redemptio noſtra, quæ eo uſq; adpropinquare dicitur: erigens interim et excitãs animos, ad proximũ iã ſpei fructũ. Cuius etiã parabola ſubtexitur tenereſcentiũ arborũ in caulẽ floris, et dehinc frugis antecurſorem. Ita et uos cum uideritis omnia iſta fieri, ſcitote in proximo eſſe regnũ dei. Vigilate ergo omni tẽpote, ut digni habeamini effugere omnia iſta. Et ſtetis ante filiũ hominis, utiq; ꝑ reſurrectionẽ omnibus ante tranſactis. Ita et ſi in agnitione ſacramẽti fructificaſſet, ſed in domini repræſentatiõe floreſcit atq; frugeſcit. Quis ergo dominũ tã intẽpeſtiue, tã acerbe excitauit iã ad dexterã dei, ad confringendã terrã ſecundũ Eſaiam, quæ puto adhuc integra eſt? Quis inimicos CHRISTI iã ſubiecit pedibus eius ſecundum Dauid, quaſi uelocior patre, omni adhuc populariũ cœtu reclamante Chriſtianos ad leonẽ? Quis cœlo deſcendentẽ IESVM talẽ conſpexit, qualẽ aſcendentẽ Apoſtoli uiderant, ſecundũ angelorũ cõſtitutũ? Nulla ad hodiernũ tribus ad tribũ pectora ceciderũt, agnoſcentes quẽ pupugerunt. Nemo adhuc excepit Heliã, nemo adhuc fugit antichriſtũ, nemo adhuc Babylonis

Prophetiæ.

Chriſtiani ad Leonẽ Vulgus ethnicorum odio Chriſtianæ profeſſionis, clamabat Chriſtianos eſſe leonibus obijciendos, quæ ſæuiſſima erat eorũ pœna, qui de capitali noxa conuicti forent.

exitum

exitũ fleuit. Est iam qui resurrexerit nisi hæreticus: exijt planè iã de corpis sepulchro, etiã nũc febribus & hulceribus obnoxius, & cõculcauit iam inimicos, etiam nunc luctari habens cũ mundi potentibus. Et utiq; iam regnat, etiã nunc cæsari quæ sunt cæsaris, debens. Docet quidem Apostolus Colossensibus scribens, mortuos fuisse nos aliquãdo alienatos & inimicos sensus dñi, cũ in opibus pessimis agebamus. Dehinc consepultos CHRISTO in baptismate, & conresuscitatos in eo per fidẽ efficaciæ dei, q illũ suscitarit à mortuis. Et uos cũ mortui essetis delictis, & ꝓputiatiõe carnis uestræ, uiuificauit cũ eo, donatis uobis omnibus delictis. Et rursus: Si cum CHRISTO mortui estis ab elementis mundi, quomodo quidã quasi uiuentes in mũdo sententiã fertis? Sed cũ ita nos mortuos faciat spiritaliter, ut tamen & corporaliter quandoq; morituros agnoscat, utiq; & resuscitatos, proinde spiritaliter deputans, æque nõ negat etiam corporaliter resurrecturos. Deniq; si resurrexistis, inquit, cũ CHRISTO, ea quæ sursum sunt quærite: ubi est CHRISTVS in dextera dei residẽs. Ea quæ sursum sunt sapite, nõ quæ deorsum. Ita animo ostendit resurgere, quo solo adhuc possumus cœlestia adtingere. Quæ nõ quærere mus, nec saperemus, si possideremus. Subijcit etiã: Mortui enim estis, scilicet delictis: nõ nobis, sed uita uestra abscondita est cũ CHRISTO in deo. Nondũ ergo adprehensa est, quæ abscõdita est. Sic & Ioãnes: Et nondũ ait *manifestũ est, quid futuri sumus. Scimus quia si manifestauerit, similes ei erimus. Tanto abest, ut simus iã quod nescim⁹: utiq; scituri si iã essemus. Adeo cõtemplatio est spei in hoc spatio ꝑ fidẽ, nõ præsentatio: nec possessio, sed expectatio. De qua spe & expectatiõe Paulus ad Galatas: Nos enim spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus: nõ ait tenemus. Iusticiæ aũt dei dicit ex iudicio quo iudicabit᷑ de mercede: ad quã pendens & ipse, cũ Philippensibus scribit, Si qua, inquit, cõcurrã in resuscitationẽ quæ à mortuis, nõ quia iã accepi aut cõsumatus sum. Et utiq; crediderat, & omnia sacramẽta cognouerat, uas electionis, doctor nationum, & tamẽ adicit: Persequor aũt si adprehendã in quo sum adprehẽsus à Christo. Eo amplius, ego me, fratres, nõ puto adprehendisse, unũ planè, oblitus posteriorũ in priora me extendens, secundũ scopũ ꝓsequor ad palmam incriminationis ꝑ quã cõcurrerẽ, utiq; in resuscitationẽ à mortuis, suo tamen tẽpore, sicut ad Galatas: Bene aũt facientes ne tedeat: tẽpore enim suo metemus. Sicut & ad Timotheũ de Onesiphoro: Det illi dñs inuenire misericordiã in illo die. In quẽ diẽ ac tẽpus & ipsi præcipit custodire mandatum immaculatũ, inreprehensibile, in apparentiã dñi IESV CHRISTI, quã suis tẽporibus ostendet, beatus & solus potentator, & rex regnantiũ de deo dicens: De quibus tẽporibus & Petrus in Actis: Pœniteat uos & respicite ad abolenda delicta uestra, ut tẽpora uobis supueniant refrigerij ex persona dei, & mittat prædesignatũ nobis CHRISTVM, quẽ oportet accipere cœlos adusq; tẽpora exhibitiõis omniũ quæ locutus est deus ore sanctorum prophetarũ. *Quæ tẽpora, cũ Thessalonicensibus disce. Legimus eñ qualiter cõuersi sitis ab idolis, ad seruiendũ uiuo & uero deo, & ad expectandũ à cœlis

Al's *manifestatum.

Al's *Hæc.

à cœlis filiũ eius, quẽ suscitauit ex mortuis, Iesum. Et rursus: Quæ enim spes nostra uel gaudiũ uel exultationis corona, quam ut uos corã dño deo nostro Iesu Christo in aduentu ipsius? Item, Corã deo & patre nostro in aduentũ dñi nostri Iesu Christi, cũ uniuersis sanctis eius. De quorũ dormitione minus mœrenda docens, simul & tẽpora resurrectionis exponit, dicẽs: Si eñ credimus q̃ Iesus mortuus sit & resurrexerit, sic & deus eos qui dormierunt, p Iesum adducet cũ ipso. Hoc enim dicimus uobis in sermõe dei: q̃ nos q uiuimus, q remanemus in aduentũ dñi nostri, nõ præueniem⁹ eos q dormierũt. Quoniã ipse dñs in iussu & in uoce archangeli & tuba dei descendet de cœlo, & mortui in Christo primi resurgent. Deinde nos q uiuimus, q simul cũ illis tollemur in nubibus obuiã Christo in aerẽ: & ita sẽp cũ dño erimus. Quæ uox archangeli, quæ tuba dei audita iã, nisi forte in cubiculis hæreticorũ? Nã & si tuba dei euangelicus sermo dici põt, q illos iam uocaret: Sed aut mortui erunt iã corpaliter ut resurrexerint. Et quõ uiuũt, aut in nubes erepti? & quõ hic sunt miserrimi. Reuera ut Apostolus pnunciauit, qui in ista tantũ uita sperantes habebunt̃ excludendo, dũ præripiũt quod post illã repromittit̃, frustrati circa ueritatẽ, nõ minus q̃ Phygelus & Hermogenes. Et ideo maiestas spũs sancti pspicax eiusmodi sensuũ, & in ipsa ad Thessalonicenses epistola suggerit. De tẽporibus aũt & tẽporum spatijs, frãtres, nõ est necessitas scribendi uobis. Ipsi eñ certissime scitis q̃ dies dñi quasi fur nocte ita adueniet. Cũ dicent pax & tuta somnia, tunc illis repentinus insistet interitus. Et in secũda, pleniore sollicitudine ad eosdem: Obsecro uos, fratres, p aduentũ dñi nostri & congregationẽ nostrã ad illũ, ne cito cõmoueamini animo, neq; turbemini, neq; p spiritũ, neq; p sermonẽ, scilicet pseudoapostolorũ: neq; p epistolã scilicet pseudoprophetarum ac si nostrã, quasi insistat dies dñi. Ne quis uos seducat ullo modo: quõ nisi ueniat abscessio primo, huius utiq; regni & reuelet̃ delinquentiæ homo, id est, antichristus, filius pditionis, qui aduersat̃ & supextollitur omne quod deus dicit̃, uel religio, uti sedeat in tẽplo dei, adfirmans deũ se. Nõnne meministis q̃ cum apud uos essem, hæc dicebam uobis? Et nũc q teneat scitis ad reuelandũ eũ in suo tẽpore. Iã eñ arcanũ iniquitatis agitat̃ tantũ qui nũc tenet teneat, donec de medio fiat: quis? nisi Rhomanus status, cui⁹ abscessio in decẽ reges dispersa antichristi supducet: & tunc reuelabit̃ iniquus, quẽ dñs Iesus interficiet spũ oris sui, & euacuabit apparentia aduentus sui. Cuius est aduẽtus secundũ opationẽ satanæ in omni uirtute & signis atq; portentis mendacij, & in omni seductione iniustitiæ eis qui pereunt. Etiã in Apocalypsi ordo tẽporũ sternitur, quẽ martyrũ quoq; animæ sub altari ultionem & iudiciũ flagitantes sustinere didicerunt: ut prius & orbis de pateris angelorũ, plagas suas ebibat, & prostituta illa ciuitas à decẽ regib⁹ dignos exitus referat, & bestia antichristus cũ suo pseudopropheta certamen ecclesiæ inferat: atq; ita diabolo in abyssum interim religato, primæ resurrectiõis prærogatiua de solis ordinet̃. Dehinc & igne dato, uniuersalis resurrectiõis cẽsura de libris iudicetur. Cum igitur & status temporum ultimorum

Al's* antichristum.

rum

tum scripturæ notent,& totã Christianæ spei frugẽ in exordio seculi collo/cent:apparet autem tunc adimpleri totum quodcunq; nobis à deo repromittit:& uacat,quod hic iam ab hæreticis uindicatur. Aut si & agnitio sacramenti,resurrectio salua utiq; illa creditur quæ in ultimo prædicatur:& sequitur ut eo ipso quod hæc spiritalis uindicetur,illa corporalis præiudicet. Quia si nulla tunc annunciaretur,merito sola hæc & tantummodo spiritalis uindicaretur. Cum uero & in ultimũ tempus educitur,corporalis agnoscitur. Quia nõ & tunc spiritalis annunciaretur resurrectio eiusdem cõditionis,id est spiritalis:cum aut nunc eam deceret expungi sine ulla differentia temporum,aut tunc sub omni clausula temporum. Ita nobis magis cõpetit etiã spiritalẽ defendere resurrectionẽ ab ingressu fidei,q plenitudinem eius agnoscimus* exitum seculi. Vnum adhuc respondebo ad propositionẽ priorem allegoricarũ scripturarũ: licere & nobis corporalem resurrectionem de patrocinio figurati proinde eloquij prophetici uindicare. Ecce enim diuina primordio sententia terram hominem pronunciando: Terra es,& in terram ibis,secundum substantiam scilicet carnis,quæ de terra erat sumpta,& quæ prior homo fuerat appellata,sicut ostendimus,dat mihi disciplinã in carnem quoq; interpretãdi,siquid iræ uel gratiæ in terrã deus statuit: quia nec proprie terra iudicio eius obnoxia est,quæ nihil boni seu mali admisit. Maledicta qdem quo hauserit sanguinem. Sed & hoc ipsum in figurã carnis homicidæ. Nã & si iuuari seu lædi habet terra quoq; propter hominem uti ille iubetur,siue lædatur per cõsistoris sui exitus:quo magis ipse pensabit,quæ propter illũ etiam terra patietur. Itaq; & cũ cõminatur terræ deus, carni potius cõminari eum dicã:& cum qd terræ pollicet̃,carni potius polliceri eum intelligã,ut apud Dauid: Dñs regnauit,exultauit terra:id est,caro sanctorũ,ad quã pertinet regni diuini fructus. Dehinc subiungit: Vidit & cõcussa est terra. Montes sicut cera liquefacti sunt à facie dñi:caro scilicet prophanorum:& uidebunt enim eum in quẽ cõfixerunt. Atq; adeo si simpliciter de terræ elemento utrũq; existimabitur pronunciatũ, quõ cõgruet, & cõcutiet liquefieri eã à facie dñi q̃ supra regnante exultauit? Sic & apud Esaiã bona terræ edetis. Bona carnis intelligentur,quæ illã manẽt in regno dei reformatã & angelificatã: & cõsecuturã, quæ nec oculus uidit,nec auris audiuit,nec in cor hoĩs ascenderũt. Alioqn satis uanum,ut ad obsequiũ deus fructibus agri,& cibarijs uitæ huius inuitet:quæ etiã inreligiosis & blasphemis semel homini addicta cõditione cõmunicat,pluens super bonos & malos,& solẽ suum mittens super iustos & iniustos. Felix nimirum fides,si ea cõsecutura sunt,qbus hostes dei & CHRISTI,nõ modo utuntur,uerum etiã abutuntur,ipsam cõditionem colentes aduersus cõditorem: bulbos & tubera in terra bonis deputabis,dño pronunciante,ne in pane qdem uictu rum hoiem. Sic Iudæi terrena solummodo sperando,cœlestia ammittunt, ignorantes & panem de cœlesti repromissum,& oleum diuinæ unctiõis, et uinũ spiritus,aquã animæ uigorantis ex uite CHRISTI. Sicut et ipsam terram sanctam,Iudaicum proprie solum reputant,carnem potius dñi inter

 pretandam

pretandā,quæ exinde & in oībus CHRISTVM indutis,sancta sit terra. Vere sancta,per incolatū spiritussancti:uere lacte & melle manās p suauitatem spei ipsius:uere Iudæa per dei familiaritatē, Non eñ qui in manifesto Iudæus sed qui in occulto ut & tēplū eadē sit & Hierusalē audiēs ab Esaia,exurge exurge Hierusalē indue fortitudinē brachij tui,Exurge sicut i *primordio,scilicet in illa integritate qua fuerat ante delictū trāgressiōis.Quæ enim in eā Hierusalē uoces eiusmodi cōpetēt exhortatiōis & aduocatiōis, quæ occidit pphetas & lapidauit ad se missos, & ipm postremo dominū suū cōfixit: sed nec ulli omnino terræ salus repromittit',quā optet cū totius mūdi habitu præterire,etiā si quis audebit terrā sanctā paradisum potius argumētari ;quā & patrū dici capiat Adæ scilicet & Euæ . Proinde & in paradisum restitutio carni uidebit' repromissa quæ eū incolare & custodire sortita est,ut talis illuc homo reuocet' qualis inde * pulsus est. Habem⁹ etiā uestimētorū in scripturis mētionē ad spē carnis allegorizare,quia & Apocalypsis Iohānis , hi sunt,ait qui uestimēta sua nō coinquinauerūt cū mulieribus,uirgines scilicet significās,& qui semetipsos castrauerūt ,ppt' regna cœlorū.Itaq; in albis erūt uestibus id est,in claritate , in nube carnis.Et in euāgelio indumētū nuptiale ,sanctitas carnis agnosci potest .Itaq; Esaias docēs q̄le ieiuniū elegerit dñs cū subijcit de mercede bonitatis,tūc,inqt,lumē tuū tēporaneū erumpet & uestimēta tua citius orientur ,non subscribā utiq; nec palliū sed carnē. Volēs accipi ortū carnis resurrecturæ,de mortis occasu prædicauit . Adeo nobis q̄q; suppetit allegoricæ defensio corporalis resurrectiōis.Nā & cū legimus Populus meus introite in cellas promas,quātulū,donec ira mea prætereat,sepulchra erūt cellæ promæ,in qbus paulisp requiescere habebūt, q in finibus seculi sub ultima ira p Antichristi uim excesserint . Aut cur cellarū pmarū potius uocabulo usus est,& nō alicuius loci receptorij ,nisi qa in cellis promis caro salita & usui reposita seruatur depromēda illinc suo tempore . pinde eñ & corpora medicata cōdimentis sepulturæ,mausoleis & monumētis sequestrant',processura inde cū iusserit dñs . Q d' cū ita intelligi cōgruat,& quæ enim ab ira dei cellariorū nos refugia seruabūt ? hoc ipso q̄d ait donec ira prætereat quæ extinguet antichristū , post irā ostēdit pcessurā carnem de sepulchro,in q̄ ante irā fuerit illata, Nā & de cellarijs nō aliud effert' q̄ quod infert',& post antichristi eradicationē agitabit' resurrectio. Scim⁹ autē sicut uocibus ita & rebus prophetatū.Tā dictis q̄ & factis prædicat' resurrectio , cū Moyses manū in sinū cōdit & emortuā profert ,& rursus insinuat & uiuidā explicat,nōne hoc de toto homine portēdit siqdem trina uirtus dei p illa trina signa denotabat' cū suo ordine primo diabolū serpentē quāq; formidabilē subactura homini ,de hinc carnem de sinu mortis retractura , atq; ita omnem sanguinē executura iudicio. De q̄ apud eundem propheten quoniā & uestrū, inquit deus,sanguinē exquirā de omibus bestijs,& de manu hominis & de manu fratris exquirā eū ,Porrò nihil exqrit' nisi quod reposcit': Nihil reposcit' nisi quod & reddetur:& utiq; reddetur,quod ultiōis nomine reposcetur & exquiret' . Neq; enim uindicari poterit,quod oino nō fuerit.Erit aūt dum

restituitur

restituitur,uti uindicetur.In carnē itaq; dirigit̄,quicqd in sanguinē prædicatur,sine qua nō erit sanguis.Caro suscitabitur,ut sanguis uindicetur.Sūt & quædā ita pronunciata, ut allegoriæ quidē nubilo careant: nihilominus tamē ipsius simplicitatis suæ sitiant interpretationē,quale est apud Esaiā: Ego occidā & uiuificabo.Certe posteaq; occiderit,uiuificabit.Ergo p mortē occidens,p resurrectionē uiuificabit.Caro est aūt quæ occiderit p mortē, caro itaq; & uiuificabitur p resurrectionē.Certe si occidere carni animā referet,caro resurgat necesse est,cui anima p occisionē erepta, referenda est p uiuificationē.Igitur si & allegoricæ scripturæ,& argumēta rerū, & simplices uoces resurrectionē carnis quanq; sine nominatione ipsius substantiæ sub radiant:quanto magis quæ hanc spem in ipsas substantias corporales speciali mentione determinant,non erunt deducendæ in quæstionem?Accipe Ezechielem:Et facta est,inquit,sup me manus dñi,& extulit me in spū dñs & posuit me in medio campi.Is erat ossibus refertus,& circūduxit me sup ea p circuitū,& ecce multa sup faciē campi:& ecce arida satis.Et ait ad me: Fili homis si uiuent ossa ista?Et dixi:Adonai dñe tu scis.Et ait ad me:Propheta.in ossa hæc & dices : Ossa arida audite sermonē dñi .Hæc dicit dñs adonai,ossibus istis:Ecce ego adfero in uos spiritū et uiuetis, et dabo i uos spiritum ,& reducā uos in carnes & circūdabo in uobis cutē,& dabo in uobis spiritū,& uiuetis,& cognoscetis q ego dñs.Et pphetaui secundū præceptū,& ecce uox dū ppheto & ecce motus,& accedebāt ossa ad ossa.Et uidi, & ecce sup ossa nerui & caro ascēdit:& circūpositæ sunt eis carnes,& spūs in eis nō erat:& ait ad me : Propheta ad spm fili hominis ppheta & dices ad spm:Hæc dicitdñs adonai:A qtuor uētis ueni spūs et spira in istis interemptis et uiuāt .Et pphetaui ad spm sicut pcepit mihi,et introiuit in ea spiritus, et uixerūt et steterūt sup pedes suos ualētia magna satis.Et ait ad me: Fili hoīs,ossa ista oīs domus Israel est.Ipsi dicunt:Exaruerunt ossa nostra, et perijt spes nostra,auulsi sumus in eis Propterea ppheta ad eos:Ecce ego patefacio sepulchra uestra,et euehā uos de sepulchris uestris populus meus, et inducā uos in terrā Israel:et cognoscetis q ego dñs apui sepulchra uestra et eduxerim uos de sepulchris uestris populus meus,et dabo uobis spiritū et uiuetis et reqescetis in terra uestra,et cognoscetis q ego dñs locutus sim et fecerim,dicit dñs.Hanc quoq; prædicationē scio qualiter cōcutiant in allegoriæ argumentationē:quia dicendo ossa ista oīs domus est Israel,in imaginē ea fecerit Israeli,sed à propria cōditiōe trāstulerit,atq; ita figuratā esse nō uerā resurrectionis prædicationē.Statū em̄ Iudæorū deformari qdam mō emortuū et exaridū et dispersū in cāpo orbis.Itaq; et imaginē resurrectiōis in illū allegorizari,qa recolligi habeat et recōpingi os ad os, id est tribus ad tribū,et populus ad populū:et recorpari carnis facultatē neruis regni.Atq; ita de sepulchris,id est de habitaculis captiuitatis tristissimis atq; teterrimis educi,et refrigerij noīe respirari,et uiuere exinde in terra sua Iudæa.Et qd post hæc?morient̄ sine dubio et qd post mortē?Nulla,opinor resuscitatio,si nō hæc erit ipsa quæ Ezechieli reuelat̄.Sed em̄ et aliàs prædicat̄ resurrectio,ergo et hæc erit,et temere in statū eā Iudaicarū rerum conuertunt.Aut si alia est illa quā defendimus,nihil mea interest,dū sit et corpo

rum reſurrectio,ſicut & rerũ Iudaicarũ. Deniq; hoc ipſo quod recidiuatus
Iudaici ſtatus de recorporatiõe & redanimatione oſſiũ figuratur,id quoq;
euenturum oſſibus probatur. Non enim poſſet de oſſibus figura compo-
ni,ſi non idipſum & oſſibus euenturum eſſet. Nã & ſi figmentum ueritatis
in imagine eſt,imago ipſa in ueritate eſt ſui. Neceſſe eſt eſſe prius ſibi, quo
alij configuretur. De uacuo ſimilitudo nõ cõpetit. De nullo parabola non
cõuenit. Ita oportebit oſſiũ quoq; credi reuiſcerationẽ & reſpirationẽ qua-
lis dicit̃,de qua poſſit exprimi Iudaicarum rerum reformatio qualis adfin
gitur. Sed magis religioſum eſt ueritatẽ de ſuæ ueritate ſimplicitatis defen
di,quam ſenſus diuinæ propoſitionis expoſtulat. Si enim ad res Iudaicas
ſpectaret hæc uiſio:ſtatim reuelato ſitu oſſiũ ſubieciſſet: Oſſa iſta om̃is do
mus Iſraelis eſt,& cætera deinceps. At cum oſtenſis oſſibus de propria ſpe
eorum,quid obloquitur,nondũ nominato Iſraele,fidẽ tentat prophetæ: Fi
li hois,ſi uiuent oſſa,ut & ille reſponderet,dñe tu ſcis. Nõ utiq; deꝰ prophe
tæ fidẽ de ea re tentaſſet,quæ futura nõ eſſet,quã nũq; Iſrael audiſſet,quã
credi nõ oporteret:ſed quoniã prædicabat̃ qdẽ reſurrectio mortuorũ,Iſra-
el uero pro ſua incredulitate diffidens ſcandalizabat̃:& aſpiciens habitum
ſeneſcentis ſepulturæ deſperabat reſurrectionẽ,uel nõ in eã potius animũ
dirigebat,ſed in circũſtantias ſuas. Idcirco deus & prophetã quaſi & ipſum
dubiũ præſtruxit ad cõſtantiã prædicationis,reuelato ordine reſurrectiõis,
& populo id credendũ mãdauit,quod prophetæ reuelauit,ipſos dicens eſſe
oſſa,quæ erãt reſurrectura,q nõ credebãt reſurrectura. Deniq; in clauſula,
& cognoſcetis,inqt,ꝙ ego dñs locutus ſim,& fecerim,id utiq; facturꝰ,quod
fuerat locutus. Cæterũ nõ id facturus quod locutꝰ,ſi aliter facturus. Planè
ſi & populus allegorice muſſitaret,oſſa ſua arefacta,& ſpem ſuã ꝑditã,diſ-
ꝑſionis exitũ,querulus merito uideret̃,& deus figuratã deſperationẽ figu-
rata promiſſione cõſolatus. Sed cũ diſperſionis qdẽ iniuria nondũ populo
accidiſſet,reſurrectiõis uero ſpes apud illum ſepiſſime ceciniſſet,manifeſtus
eſt de corporum interitu labefactans fiduciã reſurrectiõis:ita & deus eã re
ſtruebat fidẽ,quã populus deſtruebat. Quanq; & ſi aliqua præſentiũ rerũ
tunc conflictatione hærebat,Iſraeli nõ idcirco in parabola accipienda eſſet
reuelationis intentio,ſed in teſtationẽ reſurrectionis:ut in illã ſpem erigeret
illos æternæ ſcilicet ſalutis & neceſſarioris reſtitutionis,& auerteret à reſpe-
Al's *alibi. ctu præſentiũ rerũ. Ad hoc em̃ & *alij prophetes: Exibitis de ſepulchris ue-
lut uituli de uinculis ſoluti,& cõculcabitis inimicos. Et rurſus: Gaudebit cor
ueſtrũ,& oſſa ueſtra uelociter orient̃:qa & herba de diſſolutiõe & corrupte
la ſeminis reformat̃. In ſũma:ſi proprie in Iſraelis ſtatum reſurgẽtium oſſi
um imago contenditur,cur etiam non Iſraeli tantũmodo,uerum & omni-
bus gentibus eadem ſpes annunciatur,& recorporandarum & redaniman
darum reliquiarũ,& de ſepulchris excitandorum mortuorũ? de omnibus
eni dictũ eſt: Viuent mortui,& exurgent de ſepulchris:ros eni qui à te,me-
dela oſſibus eorũ. Itẽ alibi: Veniet adorare ois caro in conſpectu dñi, eo
dicit dñs:quãdo? cũ præterire cœpit habitus mũdi huius. Supra em̃,quem-
admodũ

admodum cœlum nouum & terra noua, quæ ego facio in cōſpectu meo di
cit dn̄s, ita ſtabit ſemen ueſtrum, Tunc ergo & quod ſuū dicit, implebit. Et
exibunt, utiq; de ſepulchris, & uidebunt artus eorum q impie egerunt: quo
niam uermis illorum nō decidet, & ignis eorum nō extinguetur: & erit ſa-
tis cōſpectui om̄i carni, ſcilicet quæ reſuſcitata & egreſſa de ſepulchris domi
nū ꝑ hac gratia adorabit. Sed ne ſolūmō eorū corporū reſurrectio uidea
tur prædicari, quæ ſepulchris demandant, habes ſcriptū: Et mandabo piſci
bus maris & eructabunt oſſa quæ ſunt cōmeſta, & facient cōpaginem ad
cōpaginē, & os ad os. Ergo, inquis, & piſces reſuſcitabūtur & cæteræ beſtiæ
& alites carniuoræ, ut uomant quos comederunt: qa & apud Moyſen legis
exquiri ſanguinē de omnibus beſtijs, nō utiq;. Sed idcirco nominant be-
ſtiæ & piſces in redhibitionē carnis & ſanguinis, quo magis exprimatur re
ſurrectio etiā deuoratorū corporū, cū de ipſis deuotatoribus exactio edi-
citur. Puto aūt huius quoq; diuinæ poteſtatis documentū idoneū Ionam
cū incorruptus utraq; ſubſtātia carne atq; anima, de aluo piſcis euoluitur,
& utiq; triduo cōcoquendæ carni uiſcera ceti ſuffeciſſent, *quā capulū, quā
ſepulchrū, quā ſeniū requietæ atq; cōditæ alicui⁹ ſepulturæ: ſaluo eo quod
& beſtias feras in Chriſtianū uel maxime nomen hominis, uel ipſos etiam
iniquitatis angelos figurauit, de qbus ſanguis exigetur ꝑ ultionē penſan-
dā. Quis ergo diſcendi magis adfinis, q̄ præſumendi: & credendi diligen-
tior, q̄ contendendi: & diuinæ potius ſapientiæ religioſus, q̄ ſuæ libidino-
ſus, audiens aliquid à deo deſtinatū in carnes, & cutes, & neruos, & oſſa, ali
ud quid hæc cōmētabitur, quaſi nō in hominē deſtinetur, quod in iſtas ſub
ſtantias prædicatur? Aut em̄ nihil in hominē deſtinatur, non liberalitas re
gni, nō ſeueritas iudicij, nō quodcūq; eſt reſurrectio: aut ſi in hominē deſti-
natur, neceſſe eſt in eas ſubſtātias deſtinetur, ex qbus homo ſtructus eſt, in
quē deſtinatur. Illud etiā de argutiſſimis iſtis demutatoribus oſſiū, & car-
niū, et neruorū, et ſepulchrorū reqro, cur ſiquādo in animā qd pronunciat
nihil aliud animā interpretātur, nec trāſfigūt eā in alterius rei argumentū.
Cū uero in aliquā ſpeciē corporalē quid edicitur, oīa potius adſeuerant, q̄
quod nominatur. Si corpalia parabolæ, ergo et animalia. Si nō et anialia,
ergo nec corpalia. Tā em̄ corpus homo, q̄ et ania, ut nō poſſit altera ſpeci-
es admittere ænigmata, altera excludere. Satis hæc de prophetico inſtrumē
to, ad Euāgelia nunc prouoco. Hic quoq; occurſurus prius eidē aſtutiæ eo-
rū q proinde et dn̄m oīa in parabolis pronunciaſſe cōtendunt, qa ſcriptū
eſt: Hæc oīa locutus eſt Ieſus in parabolis: et ſine parabola nō loquebatur
ad illos, ſcilicet Iudæos. Nā et diſcipuli: Quare, aiunt, in parabolis loqueris?
et dn̄s: Propterea in parabolis loqr ad eos, ut uidētes nō uideāt, et audiētes
nō audiāt: ſecundū Eſaiā, Quod ſi ad Iudæos in parabolis, iā nō ad oēs. Si
ad oēs in parabolis, iā non ſemꝑ nec oīa parabolæ, ſed qdā cū ad qſdā. Ad
qſdā aūt dū ad Iudæos. Nōnunq̄ planē et ad diſcipulos. Sed quō referat
ſcriptura, cōſidera. Dicebat aūt et parabolā ad eos: ergo et nō parabolā di-
cebat: qa nō notaretur cū parabolā loqbatur, ſi ita ſemꝑ loqbatur: et tamē
nullam

Als *qua. Sed puto legendū, quaſi capulū, quaſi ſep. quaſi ſen. Niſi hic ſit Tertulliano loquendi mos, ut qua ſic ne tatur.

Als. *homines.

Als *ſit.

nullā parabolā nō aut ab ipso inuenias edisseratā,ut de seminatore in uerbi administratiōe,aut à cōmentatore euāgelij præluminatā,ut iudicis superbi et uiduæ instātis ad pseuerantiā orationis:aut ultro cōiectandā,ut arboris fici dilatæ in spem, ad instar Iudaicæ infructuositatis.Quod si nec parabolæ obūbrāt euāgelij lucem, tāto abest ut sentētiæ et definitiones,quarū apta natura est,aliter q̃ sonāt,sapiāt.Definitionibus aūt et sententijs dn̄s edicit,siue iudicium,siue regnum dei,siue resurrectionē. Tolerabilius erit, inquit, Tyro,et Sidoni in die iudicij: Et dicite illis quod adpropinquauerit regnū dei.et,Retribuetur tibi in resurrectione iustorum.Si nomina absolute sunt rerum,id est iudicij et regni dei,et resurrectionis,ut nihil eorum in parabolam comprimi possit:nec ea in parabolas compellantur, quæ ad

Al's* dispositionem.

*dispensationem et trāsactionem,et passionem regni,iudicij,et resurrectionis prædicantur:atq; ita corporalia defendētur,ut corporalibus destinata: id est,non spiritalia,quia nō figurata.Nam et ideo præstrinximus tam corpus animæ,q̃ et carnis obnoxiū esse mercedibus pro cōmuni operatione pensandis,ne corporalitas animæ occasionē subministrans figurarū,corporalitatē carnis excludat:cū utrāq; participē et regni,et iudicij,et resurrectionis oporteat credi:et nunc eò pergimus,uti corporalitatē carnalem proprie demonstremus à domino significari in omni resurrectionis mentione, salua animali, quā et ipsam pauci receperunt. In primis cū ad hoc uenisse se dicit,uti quod perijt,saluū faciat. Quid dicis? perisse hominē? sine dubio. Totum ne an ex parte? utiq; totū.Siquidē transgressio quæ perditiōis humanæ causa est,tam animæ instinctu ex cōcupiscentia,q̃ et carnis actu ex degustatione cōmissa,totum hominē elogio transgressionis inscripsit,atq; exinde merito pditiōis impleuit.Totus itaq; saluus fiet,qui perit totus delinquendo:nisi si et ouis illa sine corpore amittit̃,et sine corpore reuocatur. Nā si caro quoq; eius cū anima,quod pecus totū est,humeris boni pastoris aduehitur,ex utraq; utiq; substantia restituendi hominis exemplū est. Aut quàm indignū deo,dimidiū hominē redigere in salutē,penè minus facere,cū etiā secularīū principū plena semp indulgentia uindicet̃. Diabolus ualidior in hominis iniuriā intelligit̃,totū eū elidens:deus infirmior renunciabit̃,nō totū eū releuans. Atqui & Apostolus suggerit: Vbi delictū abūdauerit,illic gratiā supabundasse.Quomodo deniq; saluus habebit̃,q poterit & pditus? carne scilicet pditus,aīa uero saluus:nisi q̄ iā & anima in pdito constituat̃ necesse est,ut salua effici possit? id enim saluū effici oportebit quod pditū fuerit.Porrò aūt recipimus animæ immortalitatē,ut pdita nō in interitū credat̃,sed in suppliciū,id est in gehennā.Etsi ita est,iam nō animā spectabit salus saluā scilicet sua natura p imortalitatē,sed carnē potius quā interibilē cōstat apud omnes.Aut si & anima interibilis,id est,non immortalis quod & caro,iam & carni forma illa ex æquo ꝓficere debebit,ꝑinde mortali & interibili:qa id quod perit,saluū facturus est dn̄s. Nolo nūc

Al's* utrinq; distinet.

cōtētioso fune deducere hac,an illac hominē pditio depostulet, dū utrūq; eū salus*destinet,in ambas substātias pæquata.Ecce em̄ ex quacūq; substā

tia hominē

tia hominẽ pisse præsumpseris,ex altera nõ perit.Saluus ergo erit iã exqua
nõ perit, & saluus nihilominus fiet,exqua perit. Habes totius hoĩs restituti
onem dum & quodcũq; eius perit,saluũ facturus est dñs:& quodcũq; non
perit,utiq; non erit perditurus.Quis ultra de utriusq; substantiæ securitate
dubitabit,cum alterutra salutem consecutura sit? & tamẽ adhuc sensum rei
exprimit dominus:ego,dicens,ueni non ut meam,sed ut patris,qui me mi-
sit,faciam uoluntatem.Quam oro te?ut omne quod dedit mihi non perdã
ex eo quicquam,sed resuscitem illud in nouissima die.Quid à patre CHRI
STVS acceperat,nisi quod & induerat?hominẽ sine dubio,carnis animæq;
texturam.Neutrum ergo eorum quæ accepit perire patietur: imò nec qcq̃
utriusq;,imò nec modicum.Quod si modicum caro,ergo nec carnem:quia
nec modicum,nec quicquam.Atqui si non & carnem resuscitabit nouissi-
ma die,iam non modicum patietur perire de homine. Sed pro tanta dixe-
rim parte propè totum ingerens. Amplius:Hoc est patris uoluntas,ut om
nis qui aspicit filium & credit in eum,habeat uitam æternam:& suscitem il-
lum nouissima die. Plenitudinem extruit resurrectionis : distribuit enim
utrique substantiæ per officia propriam mercedem salutis. Et carni per Al's *filius aspiciebatur.
quam*filius hominis aspiciebatur,& animæ per quam credebatur.Ergo di
ces,illis erit promissa res,à quibus CHRISTVS uidebatur.Sit planè ita, ut
& ad nos eadem spes inde manauerit.Nam si uidentibus & idcirco creden
tibus fructuosa tunc fuerunt opera carnis atq; animæ,multo magis nobis.
Feliciores enim qui non uident & credent,quando & si illis negaretur car-
nis resurrectio certe felicioribus competisset.Quomodo enim felices, si ex
parte perituri?Sed & præcipit eum potius timendum,qui corpus& animã
occidat in gehennam,id est dominũ solum:non qui corpus occidãt,animæ
autem nihil nocere possint,id est humanas potestates. Adeo hic & anima
immortalis natura recognoscitur,quæ non possit occidi ab hominibus, &
carnis esse mortalitatem cuius sit occisio.Atq; ita resurrectionẽ quoq; mor
tuorum carnis esse,quæ in gehennam nisi resuscitata nõ poterit occidi. Sed
quoniam & hic de interpretatione corporis quæstio cauillatur,ego corpus
hominis non aliud intelligam,quàm omnem istam struem carnis,quoquo
genere materiarum concinnatur atq; uariatur,quod uidetur, quod tenet,
quod deniq; ab hominibus occiditur.Sic & parietis corpus non aliud ad-
mittam quàm cæmenta,quàm saxa, quàm lateres.Siquis arcanũ aliquod
corpus inducit,ostendat,reuelet;probet ipsum esse etiam quod occidatur
ab homine,& de illo erit dictum:Item si animæ corpus opponitur,uacabit
astutia.Cum enim utrũq; proponitur,corpus atq; animã occidi in gehen-
nam,distinguitur corpus ab anima,et relinquitur corpus.Intellige id quod
in promptu sit,caro scilicet quæ sicut occidetur in gehennam, si non magis
à deo timuerit occidi, ita & uiuificabitur in uitam æternam, si maluerit ab
hominibus potius interfici.Proinde siquis occisionem carnis atq; animæ in
gehennam,ad interitum et finem utriusq; substantiæ arripiet:non ad sup-
plicium

plicium quasi cõsumendarum,non quasi puniendarum: recordetur ignem gehennæ æternum prædicari,in pœnam æternam,& inde æternitatem oc-
Melius le. & tēpo. cisionis agnoscat propterea humanæ* ut temporali prætimendam. Tūc & æternas substantias credet,quarum æterna sit occisio in pœnam. Certe cū post resurrectionem corpus cum anima occidi habeat in gehennam, satis de utroq; constabit,& de carnali resurrectione,& de æterna occisione. Absurdissimum alioquin si idcirco resuscitata caro occidatur in gehennam,uti finiatur,quod & non resuscitata pateretur. In hoc scilicet reficietur ne sit,cui non esse iam euenit. Eidem nos spei fulciens,passerū quoq; subiungit exēplum,quod ex duobus non cadat alter in terrā sine dei uoluntate:ut & carnem quæ ceciderit in terram,proinde credas & resurgere posse per eiusdem dei uoluntatem. Nam etsi passeribus hoc non licet, sed nos multis passeribus antestamus,eo quod cadentes resurgamus. Quorum deniq; capillos capitis omnes numeratos adfirmans, saluos utiq; repromittit. Perituros enim quæ ratio in numerū redegisset? nisi quia hoc est ut omne quod pater mihi dedit,non perdam ex eo quicq̄:id est,nec capillum,sicut nec oculū nec dentem. Cæterum unde erit fletus & dentium frendor,nisi ex oculis & ex dentibus? occiso scilicet etiam corpore in gehennā,& detruso in tenebras exteriores,quæ oculorum propria sunt tormenta. Siquis in nuptijs minus dignis operibus fuerit indutus,constringēdus statim manibus & pedibus, utpote qui cum corpore surrexerit. Sic ergo & recumbere ipsum in dei regno,& sedere in thronis CHRISTI,& assistere tunc ad dexteram uel sinistrā,& edere de ligno uitæ,corporalis dispositionis fidelissima indicia sunt.

Videamus nunc an & Sadducæorum uersutiam elidens,nostrā magis sententiam erexerit. Causa opinor quæstionis,fuit destructio resurrectiōis. Siquidem Sadducæi neq; animæ neq; carnis admittunt salutem: & ideo ex qua uel maxime specie resurrectionis fides labefactatur, ex ea argumentū problemati suo accōmodauerunt: De carnis scilicet obtētu nupturæ nec ne post resurrectionem,sub eius mulieris persona quæ septē fratribus nupta, in dubio haberetur,cui eorum restitueretur. Porrò seruētur sensus tā quæstionis quàm responsionis,& controuersiæ occursum est. Si enim Sadducæi quidem respuebant resurrectionem,dominus autem eam confirmat,& scripturarum ignaros increpans,earum scilicet quæ resurrectionem prædicassent,& uirtutis dei incredulos,idoneæ utiq; mortuis resuscitādis,postremo subijciens: quàm autem mortui resurgant sine dubio, & confirmando esse quod negabatur: id est,resurrectionem mortuorū apud dominū uiuorum: talem quoq; eam confirmabat esse,qualis negabatur, utriusq; scilicet substantiæ humanæ. Neq; enim si nupturos tunc negabit,ideo nec resurrecturos demonstrabit. Atqui filios resurrectionis appellat,ut per eā quodāmodo nasci habentes,postq̄ non nubent,sed resuscitati,similes enim erūt angelis: quà non nupturi,quia nec morituri,sed quà transituri,in statū angelicum,per indumentum illud incorruptibilitatis,per substantiæ resuscita

tæ tamē

tæ tamen demutationem. Cæterum nec quæreretur nuptuiri, siue moritu-
ri, nec ne rursus essemus, si non eius uel maxime substantiæ restitutio*in Fort.le. *in dubiũ.
deũ uocaretur, quæ proprie & morte & nuptijs fungitur, id est carnis. Ha-
bes igitur dominum confirmantem aduersus hæreticos Iudæorum, quod
& nunc negatur apud Sadducæos Christianorum, solidam resurrectionẽ.
Licet si carnem ait nihil prodesse, ex materia dicti dirigẽdus est sensus. Nã
quia durum & intolerabilem existimauerũt sermonem eius quasi uere car
nem suam illis edendam determinasset, ut in spiritum disponeret statũ sa-
lutis: Præmisit: Spiritus est qui uiuificat. Atq; ita subiunxit: Caro nihil pro
dest. sed ad uiuificãdum, scilicet exequitur etiam quid uelit intelligi spiritũ:
Verba quæ locutus sum uobis, spiritus sũt, uita sunt: sicut & supra: Qui au
dit sermones meos, & credit in eum qui me misit, habet uitam æternam, &
in iudicium non ueniet, sed transiet de morte ad uitam. Itaq; sermonẽ con
stituens uiuificatorem, quia spiritus et uita sermo, eundem etiam carnẽ suã
dixit: quia & sermo caro erat factus. Proinde in causam uitæ adpetendus,
& deuorandus auditu, & ruminandus intellectu, & fide dirigendus. Nam
& pauloante carnem suam, panem quoq; cœlestem pronunciarat, urgens
usq; quaq; per allegoriam necessariorum pabulorum, memoriam patrum,
qui panes & carnes Aegyptiorum præuerterãt diuinæ uocationi. Igitur cõ
uersus ad recogitatus illorum, quia senserat dispargendos, caro, ait, nihil ꝓ
dest. Quid hoc ad destruendam carnis resurrectionem? quasi nõ liceat esse
aliquid: quod etsi nihil prosit, aliud tamen ei prodesse possit. Spiritus pro-
dest, uiuificat enim. Caro nihil prodest, mortificatur enim. Itaq; secundum
nos magis collocauit utriusq; propositionem. Ostendens enim quid pro-
sit, & quid non prosit, pariter inluminauit, quid cui prosit: spiritũ scilicet car
ni mortificatæ uiuificatorem. Veniet enim hora, inquit, cum mortui audiẽt
uocem filij dei: & qui audierint, uiuent. Quid mortuum, nisi caro? & quid
uox dei, nisi sermo? Et quid sermo, nisi spiritus? Merito carnem resuscitatu-
rus quod factum est ipse, & ex morte quam passus est ipse, & ex sepulchro al's*factus
quo illatus est ipse. Deniq; cũ dicit: Ne miremini quod ueniet hora in qua
omnis qui in monumentis sunt, audient uocem filij dei, & procedent, q bo
na fecerunt in uitæ resurrectionem: qui mala, in resurrectionem iudicij. Ne
mo iam poterit aliud mortuos interpretari, qui sint in monumẽtis, nisi cor
pora & carnem: quia nec ipsa monumenta aliud, quàm cadauerum stabu-
la. Siquidẽ & ipsi homines ueteres, id est peccatores: id est, mortui per igno
rantiam dei, quos monumenta intelligendos argumentantur hæretici, de
monumẽtis processuri in iudicium, aperte prædicãtur. Cæterum quomodo
de monumentis monumẽta procedent? Post dicta domini, facta etiã eius
quid sapere credamus, de capulis, de sepulchris mortuos resuscitantis? Cui
rei istud? si ad simplicem ostentationem potestatis: aut ad præsentem gra-
tiam redanimationis? non adeo magnum illi, denuo morituros suscitari.
Enimuero si ad fidem potius sequestrandam futuræ resurrectionis, ergo &

illa corporalis præscribitur, de documenti sui forma. Nec sustinebo dicẽtes, idcirco tunc resurrectionem animæ soli destinatam, in carnem quoq; præcucurrisse, quia nõ potuisset aliter ostendi resurrectio animæ inuisibilis, nisi per uisibilis substantiæ resuscitationem. Male deum norunt, qui non putant illum posse, quod non putant, et tamen sciunt potuisse, si instrumentũ Ioannis norunt. Qui enim animas adhuc solas martyrum sub altari quiescentes conspectui subdidit, posset utiq; et resurgentes oculis exhibere sine carne. At ego deum malo decipere non posse de fallacia solummodo infirmum, ne aliter documẽta præmisisse quàm rem disposuisse uideatur: Imò ne si exemplum resurrectionis sine carne non ualuit inducere, multo magis plenitudinem exempli in eadem substantia exhibere non possit. Nullũ uero exemplum maius est eo, cuius exemplum est. Maius est autẽ si animæ cum corpore resuscitabuntur in documentum sine corpore resurgendi, ut tota hominis salus dimidiæ patrocinaretur, quando exemplorum cõditio illud potius expeteret. quod minus haberetur, animæ dico solius resurrectionem uelut gustum carnis etiam resurrecturæ suo in tempore. Atq; adeo secundum nostram uero æstimationem exempla illa mortuorum à domino suscitatorum, cõmendabant quidem et carnis et animæ resurrectionem: ne cui substantiæ negaretur hoc donum. Quæ tamẽ exempla eo minus aliquid ædebant. Nõ enim in gloriam, nec in incorruptibilitatem, sed in mortem aliam suscitabantur.

39 Quam ediderit CHRISTVS resurrectionem, apostolica quoq; instrumenta testantur. Nam et Apostolis nullũ aliud negocium fuit dũtaxat apud Israëlem, quàm ueteris testamenti resignãdi et noui consignandi, et potius iam dei in CHRISTO concionãdi. Ita et de resurrectione nihil noui intulerant, nisi quod et ipsam in gloriam CHRISTI annunciabant, de cætero simplici et nota iam fide receptam sine ulla qualitatis quæstione, solis refragantibus Sadducæis: adeo facilius fuit negari in totum mortuorum resurrectionem, quàm aliter intelligi. Habes Paulũ apud summos sacerdotes sub tribuno inter Sadducæos et Pharisæos fidei suæ professorem. Viri, inquit, fratrẽs, ego pharisæus sum, filius pharisæorum, de spe nunc et de resurrectione iudicor apud uos utiq; cõmuni. quia iã transgressor legis uidebatur, de præcipuo fidei totius articulo, id est de resurrectione ad Sadducæos sapere existimaretur. Ita quam nolebat uideri rescindere fidem resurrectionis utiq; confirmabat secundum pharisæos, respuẽs negatores eius Sadducæos. Proinde et apud Agrippam nihil se ait proferre, citra quàm prophetæ annunciassent. Ergo seruabat resurrectionem quoq; qualem prophetæ annunciarant. Nam et de resurrectiõe mortuorũ apud Moysen scriptum cõmemorans, corporalem eam norat, in qua scilicet sanguis hominis exquiri habebit. Itaq; talem prædicabat, qualem et pharisæi susceperant, et dominus ipse defenderat, et Sadducæi ne talem quoq; crederent, in totũ esse noluerant. Sed Athenienses aliã intellexerant à Paulo portendi. Deniq; irriserant, nõ irrisuri omnino si animæ solius restitutionẽ ab eo au-

eò audiſſent,ſuſcepiſſent enim uernaculæ ſuæ philoſophiæ frequentiorem præſumptionem. At ubi nationes præconium reſurrectiōis inauditæ retro ipſa nouitate concuſſit,& digna incredulitas rei tantæ quæſtionibus fidem extorquere cœpit:tunc & Apoſtolus per totum penè inſtrumentum fidem huius ſpei corroborare curauit,& eſſe eam oſtendens,& nondū tranſactā: &(de quo magis quærebatur) corporalem: & quod inſuper dubitabatˀ,nō aliter corporalem. Nihil aūt mirum,ſi & ex ipſius inſtrumento captentˀ argumenta,cum oporteat hæreſes eſſe,quæ eſſe non poſſent,ſi non & perperā ſcripturæ intelligi poſſent. Natæ deniq; hæreſes,duos homines ab Apoſtolo æditos interiorē,id eſt animā:& exteriorē,id eſt carnem:ſalutem quidem animæ,id eſt interiori homini:exitiū uero carni,id eſt exteriori adiudicauerunt:quia ſcriptū ſit Corinthijs: Nam &ſi homo noſter exterior corrumpitur,ſed interior renouatur de die & die. Porrò nec anima p ſemetipſam homo,quæ figmento iā homine appellato poſtea inſerta eſt:nec caro ſine anima homo,quæ poſt exiliū animæ cadauer inſcribitur. Ita uocabulum homo conſertarum ſubſtantiarū duarum quodāmodo fabula eſt, ſub quo uocabulo nō poſſunt eſſe*cohærentes. Porrò Apoſtolus interiorē hominem nō tam animā quā mentē atq; animū intelligi mauult,id eſt,nō ſubſtantiā ipſam,ſed ſubſtantiæ ſaporē. Siquidē Epheſijs ſcribens in interiorē hominē habitare CHRISTVM,ſenſibus utiq; intimandū dominū ſignificauit. Deniq; adiunxit: Per fidem,& in cordibus ueſtris & in dilectiōe. Fidē quidē & dilectionē,nō ſubſtantiua animæ ponens,ſed conceptiua. In cordibus aūt dicens quæ ſubſtantiua ſunt carnis,iā & ipſum interiorē hominem carni deputauit,quem in corde conſtituit. Inſpice nunc quomodo exteriorē quidem hominem corrumpi* allegaret,interiorem uero renouari die ac die. Nec illam corruptelam carnis affirmes,quā ex die mortis in ppetuū defectura patiatur:ſed quā in iſtius uitæ ſpacio ante mortē & uſq; ad mortem uexationibus & preſſuris,tormentis atq; ſupplicijs,nominis cauſa experietur. Nam & homo interior hic utiq; renouari habebit p ſuggeſtū ſpiritus,pficiens fide & diſciplina die ac die:nō illic,id eſt nō poſt reſurrectionem:ubi nō utiq; die ac die renouari habemus,ſed ſemel ad ſummā. De ſequentibus diſce. Quod enim ad præſens eſt,inquit, temporale & leue preſſuræ noſtræ ſupgreſſum inſupgreſſum æternū gloriæ pondus pficiā nobis:nō ut*tuentibus quæ uidētur,id eſt paſſiones,ſed quæ nō uidentˀ, id eſt mercedes. Quæ enim uidētur,temporalia ſunt: quæ uero nō uidētur æterna ſunt. Preſſuras enim & læſuras quibus corrūpitur homo exterior,ut leues & temporales,idcirco cōtemnendas affirmat,præferēs mercedū æternarum inuiſibiliū & gloriæ pondus in cōpenſationem laborū,quos hic caro patiēdo corrūpitur. Adeo nō illa eſt corruptio,quā in ppetuū carnis interitū,ad reſurrectionē expellendā exteriori homini aſſcribunt. Sic & alibi: Siquidem,ait,cōpatimur,uti & cōglorificemur. Reputo enim non dignas eſſe paſſiones huius temporis ad futurā gloriā,quæ in nos habet reuelari.

Margin: al's * eſſe niſi cohærentes. | al's * allegarit. | Per nomen hic intelligit,profeſſionē Chriſtianam. | al's * intuentibus.

Et hic minora ostẽdit incõmoda præmijs suis, Porrò si per carnem cõpati-
mur cuius est proprie passionibus corrũpi, eiusdem erit et quod pro cõpas-
sione ꝓmittit: Atq; adeo carni ascribitur ut pressurarũ proprietatem mu-
tet, supra dicit: Cũ uenissemus autem in Macedoniam nullam remissionẽ
habuit caro nostra. De hinc ut et animæ daret compassionem: In omni-
bus, inquit, cõpressi, Extrinsecus pugnæ, debellantes scilicet carnem, intrinse-
cus timor afflictans scilicet animã Adeo & si corrũpitur homo exterior nõ
amittẽs resurrectionem, sed ut sustinens uexationem corrũpi intelligeretur,
& hoc nõ sine interiore. Ita amborũ erit etiam conglorificari sicut & cõpati.
Secundũ collegia laborum, consortia quoq; decurrant necesse est præmio-
rum. Eandem ad hoc sententiam exequitur, remunerationes uexationibus
preferens, Scimus enim, inquit, quoniam & si terrena domus nostri taber-
naculi dissoluatur, habemus domũ nõ manufactã æternam in cœlis, idest
quod pro hoc dissoluetur caro nostra per passiones, quod domicilium
consecuturi sumus in cœlis. Meminerat euangelicæ diffinitionis, Beati qui
persecutionẽ patiunt̃ propter iusticiam, quia illorũ esset regnum cœlorũ.
Non tamen carnis restitutionem negauit, si cõpẽsationem mercedis oppo-
suit, cum ipsi cõpensatio debeatur cui dissolutio reputatur, scilicet carni. Sed
quia domũ dixerat, carnem elegãter uoluit & in mercedis cõparatione uo-
cabulo domus uti, ipsi domui quæ dissoluet̃ per passionẽ meliorem do-
mũ repromittẽs per resurrectionẽ. Nam & dominus multas mãsiões quasi
domus apud patrẽ repromittit Quãquã & de domicilio mũdi potest intel
ligi quo dissoluto æterna sedes repromittat̃ in cœlis, quia & quæ sequun-
tur ad carnem manifeste pertinẽtia ostendũtur. diuisionem em̃ facit apo-
stolus cũ subijcit. Nã & hoc gemimus domiciliũ nostrũ quod de cœlo est
superindui desiderãtes siquidẽ exuti nõ nudi inueniamur, id est, ante uolu
mus superinduere uirtutẽ cœlestẽ æternitatis, quàm carne exuamur: huius
enim gratiæ priuilegiũ illos manet, qui ab aduentu dñi deprehendent̃ in
carne, & propter duritias temporũ antichristi merebunt̃ cõpendio mortis
per demutationẽ expunctæ cõcurrere cũ resurgẽtibus, sicut Thessalonicen-
sibus scribit, Hoc enim dicimus uobis in sermone dñi, quod nos q uiuimus
q remanemus in aduentu dñi, nõ præueniemus eos q dormierũt. Quoni-
am ipse dñs in iussu et in uoce angeli & tuba dei descendet de cœlo, & mor
tui in Christo resurgent primi. De hinc nos cũ ipsis rapiemur in nubibus
obuiã Christo et ita semp̃ cũ dño erimus. Horũ demutationem ad Corin
thios reddit dicens. Omnes qdem resurgemus, nõ aũt omnes demutabi-
mur, in atomo, in momentaneo motu oculi, in nouissima tuba: Sed illi scili
cet soli q inuenient̃ i carne. Et mortui, inqt, resurgẽt, nos demutabimur. Hac
ergo prius positione prospecta reliqua reuocabis ad superiorẽ sensum. Nã
cum adijcit, Oportet em̃ corruptũ istud induere incorruptelam, & mortale
istud induere immortalitatẽ, hoc erit illud domiciliũ de cœlo quod gemen-
tes in hac carne superinduere desideramus, utiq; super carnẽ in qua depre-
hendemur, quia

Hirsaugiense exemplar sic hab. ostendunt priora non ad carnem pertinere.

Als simul rapiemur

hĕdemur qa grauari nos ait q simus in tabernaculo, qđ nolim⁹ exui sed potius supindui, uti deuoretᷣ mortale à uita: scilicet dũ demutatᷣ, supinduẽdo qđ est de cœlis. Quis em̃ nõ desiderabit dũ in carne est supinduere immortalitatẽ, & cõtinuare uitã lucrifactã morte per uicariã demutationẽ, ne inferos experiatᷣ, usq; nouissimum quadrantẽ exacturos? Cæterũ demutationẽ etiã post resurrectionẽ consecuturus est, inferos iã exptus. Ab hinc em̃ definim⁹ carnẽ om̃i modo qdẽ resurrecturã, atq; illa ex demutatione superuentura habitũ angelicũ susceptură. Aut si in his solis q inuenientᷣ in carne demutari eã oportebit, ut deuoretᷣ mortale à uita id est caro ab illo supindumẽto cœlesti, æterno: Ergo q mortui deprehendentᷣ uitã, nõ cõsequentᷣ, priuati iam materia, et ut ita dixerim esca uitæ id est carne. Aut necesse est recipiant eã et illi, ut & in ipsis mortale deuorari possit à uita, si uitã sunt cõsecuturi. Sed in mortuis, inquis, iã deuoratũ erit mortale istud. Nõ utiq; in omnibus. Quãtos enim licebit uel pridianos inueniri, tam recentia cadauera, ut nihil illis deuoratũ uideri possit. Vtiq; enim deuoratũ nõ aliud existimas q̃ interceptũ, q̃ abolitũ, q̃ omni sensu ereptũ: quod comparere omni genere cessauerit: nec gigantũ aũt antiquissima cadauera deuorata constabit, quorũ crates adhuc uiuunt. Diximus iã de isto alibi. Sed & proxime in ista ciuitate cũ hodie fundamenta tot ueterũ sepulturarũ sacrilega conlocarentur: quingentorũ ferè annorũ ossa adhuc succida, & capillos olentes populus exhorruit. Constat nõ tantũ ossa durare, uerũ & dentes incorruptos perennare, quæ ut semina retinentᷣ fructificaturi corporis in resurrectione. Postremo & si tunc deuoratũ inuenietur mortale in omnibus mortuis certe à morte, certe ab æuo, certe p ætatem, nunquid è uita, nunquid à supindumento, nunquid ab immortalitatis ingestu? Porrò quia his ait deuoratum iri mortale, ab aliis negauit. Et utiq; hoc à diuinis uiribus, nõ à naturalibus legibus perfici præstariq; cõueniet. Ergo cum à uita habeat deuorari quod mortale est, id exhiberi omnifariã necesse est ut deuoretur, & deuorari ut demutetur. Si ignem dicas accendi oportere, nõ potes id p quod accẽditur alibi necessarium adfirmare, alibi non. Sic & cũ infulcit, Siquidem exuti non inueniemur nudi, de eis scilicet qui nõ in uita, nec in carne deprehẽdentur à die dñi: non aliàs negauit nudos, quos prædixit exutos, nisi quia reuestitos uoluit intelligi eadem substantia, qua fuertan spoliati. Vt nudi enim inuenientur: carne deposita, uel ex parte discissa siue detrita. Et hoc enim nuditas potest dici. Dehinc recipient eam, ut redinduti carne, fieri possint etiam superinduti immortalitatẽ. Supindui enim nisi uestito iam conuenire nõ poterit. Proinde cum dicit, Itaq; cõfisi semper, & sciẽtes quod cũ immoremur in corpore, peregrinemur à domino. Per fidẽ enim incedimus non per speciem. Manifestũ est hoc quoq; non ptinere ad offuscationẽ carnis quasi separantis nos à domino q̃ diu uiuimus p fidem incedentes, nõ per speciem, id est spe, non re: & ideo subiungit: Fidentes aũt & bonũ* dicẽtes magis peregrinari à corpore & immorari ad dominũ, scilicet ut per speciem

als* demutamur.

De Carthagine loquitur, ut puto.

als* ducentes.

ciẽ magis incedam⁹ quàm per fidẽ,per rẽ potius quàm p̃ spem. Vides quã et hic corporũ cõtemptum ad martyriorum præstantiã referat. Nemo em̃ peregrinatus à corpore statim immorat̃ penes dñm nisi ex martyrij prærogatiua, scilicet paradiso non inferis deuersurus. Defecerant aũt Apostolo uerba ad significãdũ de corpore excessum,an ratione etiã noue loquit̃? tẽporalẽ em̃ absẽtiã à corpore uolẽs significare,peregrinari se deo ab eo dixit qñiã q peregrinat̃ etiã reuertet̃ i domiciliũ. Exinde etiã ad oẽs gestim⁹ inqt,siue peregrinãtes siue imorãtes placibiles deo esse. Om̃es em̃ manifestari nos oportet p̃ tribunali Christi Iesu. Si om̃es,& totos, si oẽs & interiores & exteriores,id est tã animas quàm & corpora:uti unusq̃sq;,inquit,reportet p̃ corpus secundum quæ gessit bonũ siue malũ. Hoc iã quõ legas, quæro:q̃si turbate em̃ p̃ hyperbatõ instruxit,utrũne quæ p̃ corp⁹ reportanda erũt an quæ p̃ corpus gesta sũt. Sed & si quæ p̃ corp⁹ reportãda sũt,corporalis indubitate resurrectio est:& si quæ p̃ corp⁹ gesta sũt p̃ corpus utiq; pẽsanda sunt p̃ qđ & gesta sunt. Ita totus hic à capite tractatus apostoli tali clausula detextus qua carnis resurrectio ostẽdit̃,secũdũ hæc erit intelligẽdus quæ cũ clausula consonãt. Si enim adhuc ad superiora respectes, unde mentio hominis exterioris et interioris inducta est,nónne et dignitatem & spem carnis integrã inuenies? Cũ em̃ de lumine quod illuxerit deus in cordibus nostris ad illuminationẽ agnitionis gloriæ suæ in p̃sona Christi,dicit habere nos thesaurũ istũ in testaceis uasis,scilicet in carne,utrumne quia testacea est secũdũ originẽ in limo destruet̃, an quia diuini thesauri conditoriũ est,extollet̃? Atqui si lumẽ ipsũ illud uerũ quod est in p̃sona Christi, uitã in se cõtinet, eaq; uita cum lumine cõmittit̃ i carnẽ,peritura est in quã uita cõmittit̃. Planè sic periturus & ipse thesaurus, perituris enim peritura credũtur,sicut ueteribus utribus nouũ uinũ. Cũ item subijcit:semp̃ mortificationẽ Christi Iesu circũferẽtes i corpore nostro,q̃lis ista res est quæ post dei templũ iã & sepulchrũ Christi potest dici? Cur autem mortificationẽ dñi circũferimus in corpore? ut & uita,inqt,manifestetur. Vbi? in corpore. In quo? in mortali. ergo in carne plane mortali,secũdũ culpã:sed & uitali secundum gratiã,uide quantã, ut in illa uita Christi manifestetur. In re ergo aliena saluti sed in substãtia p̃petuæ dissolutionis manifestabitur uita Christi æterna,iugis, incorrupta iã & dei uita? aut cuius temporis uita domini manifestabit̃ in corpore nostro,illa quidẽ qua uixit usq; i passionem quæ nõ modo apud Iudæos in manifesto fuit,uerũ etiã omnibus nũc gentibus p̃dita est? Adeo eã significat quæ portas adamãtinas mortis,et æneas seras inferorũ infregit quæ exinde iã nostra est. Deniq; manifestabitur in corpore. quãdo? post mortem. quomodo? dũ resurgim⁹ in corpore,sicut & Christus. Ne enim quis argumẽtetur nũc habere manifestari uitã Iesu in corpore nostro per disciplinã sanctitatis & pacientiæ,& iustitiæ,& sapiẽtiæ quibus domini uita floruerit, p̃uidentissima apostoli intẽtio ingerit. Si enim nos q uiuimus, in mortẽ tradimur propter Iesum ut uita eius manifestetur

nifestetur in corpore nostro mortali, ideo defunctis nobis hoc ait futurum in corpore nostro. Quod si tūc, quomodo nisi resuscitato eo? proinde & in clausula, sciētes, ait, quod qui suscitauit Iesum, & nos suscitabit cū ipso, quia iā resurrexerit à mortuis, nisi quia cum ipso sicut ipsum sapit. Si uero sicut ipsum, nō utiq; sine carne. Sed & rursus alia cæcitate in duos homines impingunt in ueterem et in nouū, monente Apostolo, deponere nos ueterē hominē qui corrūpitur p cōcupiscentiā seductionis, renouari autem spiritu sensus, & induere nouū hominem q secundum deū cōditus est, in iusticia, & religione ueritatis: ut & hic ad duas substantias distinguendo, uetustatē ad carnē, nouitatē ad animā, corruptionem ppetuā ueteri defendat id est carni. Porrò si secūdū substātias, nec anima nouus homo, quia posterior: nec caro ideo uetus, qa prior. quantulū em̄ temporis inter manū dei & adflatū ausim dicere, etiā si multo prior anima caro, eo ipso quod anima impleri se expectauit, priorē eā fecit. Omnis em̄ cōsummatio atq; perfectio, etsi ordine posthumat, effectu anticipat. Magis illud prius est, sine quo priora nō possunt. Si caro uetus homo, quādo istud à primordio? atqui Adā nouus totus, & ex nouo uetus nemo. Nā et exinde à benedictione genituræ, caro atq; anima simul fiūt sine calculo temporis, ut quæ simul in utero etiā seminant, quod docuimus in cōmētario animæ, cōtemperāt fœtu, coætāt natu, duos istos homines sanè ex substātia duplici, non tn̄ et ætate sic unū edūt, dū prior neutre citius est. Totos nos aut ueteres aut nouos esse, qua enim alterū possidemus esse nescim⁹. Sed Apostolus ueterē hominē manifeste notat. Expone em̄, inqt, secundū pristinā cōuersationē ueterem hominē nō secūdū alicuius substātiæ seniū. Neq; em̄ carnē præcipit deponam⁹, sed quæ & alibi carnalia ostēdit opera nō corpora accusans, de qbus & hic subicit: deponētes mēdaciū, loqmini ueritatē unusqsq; ad pximū suum, quoniā membra alterutrū sum⁹. Irascimini aūt, & nolite delinquere. Sol nō occidat sup iracundiā uestrā. Neq; dederitis diabolo locū. Qui furatur, iā nō furet, immò potius laboret operādo manib⁹ uti habeat inpartire indigēti. Oīs sermo turpis nō procedat ex ore uestro, sed qs optim⁹ ad edificationem fidei, ut gratiā audientibus præstet. Et nolite cōtristare spiritum dei sanctū in q̄ signati estis, in redēptiōis die. Omnis amaritudo & ira, & clamor, & blasphemia, auferat à uobis, cū omni malitia. Estote aūt in alterutrū benigni, misericordes, donātes inuicē, sicut & deus uobis donauit in Christo. Igitur q carnē ueterem hominem existimant, cur nō mortem sibi properāt, ut uetere homine deposito præceptis Apostoli occurrant? Nos enim qui totam fidem in carne administrandam credidimus, immo & per carnem, cuius est & os ad proferendum optimum queq; sermonem, & lingua ad nō blasphemandum, & cor ad non indignādum, & manus ad operandum & largiendum, tam uetustatem hominis quàm nouitatem, ad moralem, non ad substantialem differentiam pertinere defendimus. Atq; ita pariter agnoscimus hominem, qui secundum pristinam conuersationem uetus fuerit

Al's resurrexit.

*Al's neuter.

Al's qui furabatur

Al's qui opt.

uetus fuerit, eundem & corrumpi, ita dictum secundum concupiscentiã seductionis, quemadmodum & ueterem secundum pristinam conuersationem, non secundum carnem per interitum perpetuũ. Cæterum carne tã saluum q̃ eundem: utpote uitiosam disciplinam, non corpulentiã exutũ. Talem ubiq; Apostolum recognoscas, ita carnis opera damnantẽ, ut carnem damnare uideatur: sed ne ita quis existimet, ex aliorum uel cohærentiũ sensuũ suggestu procurantem. Nam & dicens eos qui in carne sint deo placere nõ posse, statim de prauo intellectu ad integrum reuocat, adijciẽs: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Eos enim quos in carne esse constabat, negando in carne esse, in operibus carnis nõ esse monstrabat. Atq; ita illos demũ deo placere non posse: non qui in carne essent, sed qui carnaliter uiuerent: placere aũt deo illos qui in carne positi, secundũ spiritũ incederẽt. Et rursus: Corpus quidẽ ait mortuũ, sed propter delinquentiã: sicut spiritũ uitam propter iustitiam. Vitam aũt morti opponens in carne constitutæ, sine dubio illic & uitã repromisit ex iustitia, ubi mortẽ determinauit ex delinquentia. Cæterum frustra opposuit uitam morti, si nõ est illic ubi est & ipsa, cui eam opposuit excludendæ utiq; de corpore. Porrò si uita mortem de corpore excludit, non potest id perficere, nisi illud penetret ubi est quod excludit. Et quid ego nodosius, cum Apostolus absolutius? Si enim, inqt, spiritus eius qui suscitauit IESVM, habitat in uobis: qui suscitauit IESVM à mortuis, suscitabit & mortalia corpora uestra propter inhabitãtẽ spiritũ eius in uobis, ut & si animã quis corpus mortale præsumpserit, cum hoc & carnem negare non possit: carnis quoq; resuscitationẽ cogatur agnoscere secundũ eiusdem status cõmunionẽ. Ex sequentibus adhuc discas opera carnis damnari, non ipsam. Itaq; fratres, ait, debitores sumus nõ carni ad uiuẽdum. si secundũ carnem uixeritis, futurum est ut moriamini: si uero spiritu carnis actus mortificaueritis, uiuetis. Porrò ut ad singula quæq; respondeam, si in carne constitutis secundũ spiritum tamen degentibus salus repromittitur, iam non caro aduersatur saluti, sed operatio carnis. Operatiõe aũt carnis exclusa quæ causa est mortis, salua iam caro ostenditur causa carens mortis. Lex enim, inquit, spiritus uitæ in CHRISTO IESV manumisit me à lege delinquentiæ & mortis, certe quam præmisit habitare in mẽbris uestris. Ergo iam membra nostra lege mortis non tenebuntur, qa nec delinquentiæ à quibus manumissa sunt. Quod enim inualidũ erat legis in quo infirmabatur per carnẽ, misso deus filio suo in simulachro carnis delinquẽtiæ, & per carnẽ dãnauit delinquentiã in carne, nõ carnem in delinquẽtia: neq; enim domus cũ habitatore damnabitur. Habitare eñ peccatũ dixit i corpe nostro. Dãnata aũt delinquẽtia caro absoluta est, sicut indẽnata ea lege mortis & delinquẽtiæ obstricta ẽ. Sic & si sensũ carnis mortẽ appellauit, dehic & inimicitiã ad deũ: sed nõ carnẽ ipsã. Cui ergo, dices, reputabitẽ sensus carnis, si nõ substãtiæ ipsi? planè si ꝓbaueris aliqd carnẽ de suo sape. Si uero sine anima nullius est sensus, intellige sensum carnis ad animã esse

referendũ

referendũ,carni interdũ * deputãdũ,quia propter carnem & ꝑ carnẽ admi Al's deputatum.
nistratur:& ideo habitare ait delinquẽtiã in carne,quia & animæ delinquẽ
tia inducitur,inquilina est carnis mortificatæ quidẽ,sed nõ suo,uerũ delin-
quentiæ nomine.Nã & alibi quomodo,inquit,etiã nunc uelut uiuentes in
mundo sententiã fertis?nõ ad mortuos scribẽs,sed ad eos,qui desinere de-
berent mundialiter uiuere.Hæc enim erit uita mundialis,quam ueterẽ hõ-
minem dicit cõfixũ esse CHRISTO:nõ corporalitatẽ,sed moralitatẽ.Cæte-
rum si nõ ita accipimus,nõ est corporalitas nostra cõfixa,nec crucẽ CHRI-
STI caro nostra ꝑpessa est:sed queãdmodũ adiecit,uti euacuet corpus de
linquentiæ,ꝑ emendationem uitæ,non ꝑ interitũ substãtiæ,sicut ait,uti ha
ctenus delinquentiæ seruiamus.Et ut hac ratione cõmortui in CHRISTO
credamus ꝙ etiã cõuiuamus illi.Sic enim,inquit,& uos reputate mortuos
qdem uos,Cui nã?carni?Non,sed delinquentiæ.Ergo salui erunt carni,ui-
uentes autẽ deo in Christo Iesu ꝑ carnem,utiqꝫ cui mortui nõ erunt,delin
quẽtiæ mortui , nõ carni.Nam & adhuc ingerit.Ne ergo regnauerit in cor
pore uestromortali delinquẽtia,ad obaudiendũ illi,& ad exhibẽdũ mẽbra
uestra arma iniustitiæ delinquẽtiæ,Sed exhibete uosmetipsos deo uelut ex
mortuis uiuos,ñ uelut uiuos,sed uelut ex mortuis uiuos: & mẽbra uestra
arma iusticiæ et rursus, Sicut exhibuistis mẽbra uestra famula immũdiciæ
& iniquitatis ad iniqtatẽ,ita & nunc exhibete mẽbra uestra famula iusticiæ
in sacrificiũ.Cum enim serui essetis delinquentiæ,liberi eratis iusticiæ.Quẽ
ergo fructũ habebatis super his ,de quibus nũc cõfundimini?finis ergo il-
lorum mors.Nũc uero liberi facti à delinquẽtia,famulati autem deo habe-
tis fructum uestrũ in sacrificiũ,finem aũt uitam æternã.Stipendia enim de
linquentiæ mors , donatiuum autem dei, uita æterna in Christo Iesu do-
mino nostro.Ita per portã hãc sensuũ seriemqꝫ ab iniustitia & delinquen-
tia membra nostra diuellẽs,& iustitiæ et sanctimoniæ adiũgens,& trãsfe-
rens eadẽ à stipẽdio mortis,ad donatiuũ uitæ æternæ.carni utiqꝫ cõpensa-
tionẽ salutis reꝓmittit,cui nullã omnino cõpetisset imperari ꝓpriã sancti-
moniæ & iusticiæ disciplinã,si nõ ipsius esset & præmiũ disciplinæ. Sed nec
ipsũ baptisma cõmitti per regenerationẽ * nõ etiã restitutioni inaugurare Al's *nisi etiam
hoc quoqꝫ Apostolo ingerẽte,an ignoratis quod qcũqꝫ in Iesum tincti su-
mus,ĩ mortẽ eius tincti sumus:cõsepulti ergo illi sumꝰ ꝑ baptisma in mor-
tẽ ,uti queãdmodũ surrexit Christus à mortuis,ita & nos in nouitate uitæ
incedamus.Ac ne de ista tantũ uita putes dictũ,quæ ex fide per baptisma
in nouitate uiuenda est,prouidẽtissime adstruit:Si enim cõplantati fueri-
mus,simulachro mortis Christi ,ita et resurrectionis erimus . Per simula-
chrũ eñ morimur in baptismate , sed ꝑ ueritatẽ resurgimus in carne, sicut
& Christus, ut sicut regnauit in morte delictũ,ita & gratia regnet per iusti
ciã in uitã sempiternã,ꝑ Iesum Christũ dñm nostrũ.Quomodo ista si nõ
æque in carne?ubi eñ mors,ibi & uita post mortẽ:quia & uita ibi ante,ubi
postea mors.Nam si regnum mortis nihil operatur quàm carnis dissoluti-
onem ꝓinde

onem: proinde uitam contrariã morti, contrarium oportet operari, id est carnis redintegrationem, uti sicut deuorauerat mors inualescendo, ita & mortali deuorato ab imortalitate, audire possit, Vbi est mors aculeus tuus? ubi est mors contentio tua? sic enim & gratia illic superhabundauit, ubi & iniqtas abundauit. Sic & uirtus in infirmitate perficietur, quod perit saluum faciens, quod mortuũ est uiuificans, quod percussum est sanans, quod lãguit medicans, quod ereptum est redimẽs, quod famulatum est liberans, quod seductum est reuocans, quod elisum est suscitans: & quidem de terra in cœlum, ubi nostrum municipatum Philippenses quoq; ab Apostolo discũt. Vnde & salutificatorem nostrum expectamus IESVM CHRISTVM, qui transfigurauit corpus nostræ humilitatis, conformale corpori gloriæ suæ. sine dubio post resurrectionem: quia nec ipse CHRISTVS glorificatus est ante passionem. Hæc erunt corpora nostra quæ Rhomanos obsecrat exhibere, hostiam uiuam, sanctam, placabilem deo. Quomodo uiuam si peritura sunt? quomodo sanctam, si prophana sunt? quomodo placabilia, si dãnata sunt? Age iam quod ad Thessalonicenses ipsius solis radio putẽ scriptum, ita claret, qualiter accipient lucifugæ isti scripturarum: ipse autem deus pacis sanctificet uos totos? Non sufficit* quod sequitur, & integrum corpus uestrum, & anima & spiritus sine querela cõseruentur in præsentia domini? Habes omnem substantiam hominis saluti destinatam, nec alio tempore quàm in aduẽtu domini, qui clauis est resurrectionis. Sed caro, inqs, & sanguis regnũ dei hæreditate possidere non possunt. Sci mus hoc quoq; scriptum, sed de industria distulimus hucusque, ut quod aduersarij in prima statim acie obstruunt, in ultima congressione prosterneremus, omnib9 quæstionibus quasi auxilijs eius ante *deiectis. Sed & nunc expetent præcedentia recognosci, ut & huic sensui sua origo præiudicet. Vt opinor Apostolus disposita ad Corinthios omni distinctione ecclesiasticæ disciplinæ, summam & sui euangelij & fidei illorum in dominicæ mortis & resurrectionis demandatione concluserat: ut & nostræ spei regulam inde deduceret, unde cõ staret. Itaq; subijcit: Si autẽ CHRISTVS prædicatᷣ, quod à mortuis resurrexerit, quomodo quidam dicunt in uobis, resurrectionem mortuorũ nõ esse? quæ si nõ est, nec CHRISTVS resurrexit. Si CHRISTVS nõ resurrexerit, inanis est prædicatio uestra: inueniemur enĩ falsi testes dei, q testimonium dixerimus quod resuscitauerit CHRISTVM, quem non resuscitauit. Nam si mortui non resurgũt, nec CHRISTVS resurrexit. Si CHRISTVS non resurrexit, uana est fides uestra, quia adhuc in delictis uestris estis. Et qui in Christo dormierunt, perierunt. Per hæc cui nos rei credendæ uidetur extruere? resurrectioni, inquis, mortuorum quæ negabatur. Certe sub exemplo dominicæ resurrectionis, uolens eam credi, certe, inquis, Exemplum porrò ex diuersitate an ex parilitate componitur? utique, inquis, ex parilitate. Quomodo autem CHRISTVS resurrexit, in carne, an non? sine dubio si mortuũ, si sepultum audis secundum scripturas, non

aliâs

sed sequitur Hirs. ex.

*al's * disiectis*

De hoc in ultimo contra Marcionẽ libro plenius.

aliâs q̄ȝ in carne, æque resuscitatum in carne concedis. Ipsum enim quod cecidit in morte, quod iacuit in sepultura, hoc & resurrexit, non tam CHRISTVS in carne quàm caro in Christo. Igitur si ad exemplū Christi resurgemus, qui resurrexit in carne, iam non ad exemplum Christi resurgemus, si non in carne et ipsi resurgemus: quia per hominem, inquit, mors, & per hominem resurrectio, ut separet quidē autores, mortis Adam, Christum resurrectionis: eiusdem autem constitueret substantiæ resurrectionē cuius & mortem, per ipsorum autorum in nomine hominis cōparationē. Si enim sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, carne uiuificabuntur in Christo, sicut in Adam carne moriuntur. Vnusquisque autem in suo ordine, scilicet quia & in suo corpore. Ordo enim meritorum, dispositorū nomine disponetur. Merita autem cū corpori quoq; adscribantur, ordo quoq; corporū disponatur necesse est, ut possit esse meritorū. Si autem & baptizātur quidem pro mortuis, uidebimus an ratione certa illa præsumptione hoc eos instituisse portēdit, qua alij etiā carni ut uicarium baptisma profuturum existimarent ad spem resurrectionis, quæ nisi corporalis, nō nisi aliâs in baptismate corporali obligaretur: qui & ipsos baptizari ait: id est, si non quæ baptizantur corpora resurgunt? Animæ enim non lauatione, sed responsione sancitur. Quid & nos, inquit, omni hora periclitamur, utiq; per carnem. Quotidie morior, utiq; periculis carnis, p̱ quā & depugnauit ad bestias Ephesi, illas scilicet bestias Asiaticæ pressuræ, de qua in secunda ad eosdē: Nolumus enim uos ignorare fratres de pressura nostra apud Asiam, quod super quā supragrauati sumus citra uires, uti ut de uita hæsitaremus. Omnia hæc, nisi fallor, eo enumerat, ut nolēs uanā credi carnis cōflictationē, indubitate uelit credi carnis resurrectionem. Vana enim habenda est conflictatio eius, cuius nulla erit resurrectio. Sed dicet quis. Quomodo resurgent mortui quo autem corpore uenient? Iam hic de qualitatibus corporū differit, an eadem ipsa an alia resumantur. Sed cū eiusmodi quæstio posterior habeatur, sufficiet interim ex hoc quoque corporalem definiri resurrectionem cū de qualitate corporum quærit. Ventum est nūc ad carnem & sanguinē reuera totius quæstionis, quas substantias, quali conditione exhæredauerit. Apostoli æque de antecedentibus discere est. Primus inquit homo de terra Choicus, id est, limacius, id est Adā Secundus homo de cœlo, id est sermo dei, id est Christus, non aliâs tamen homo licet de cœlo, nisi quia & ipse caro atq; anima, qd' homo, quod Adam. Nā & si supra nouissimus Adā dicet, de consortio substantiæ commercium nominis traxit: quia nec Adam ex semine caro quod & Christus. Qualis ergo choicus tales & choici, qualis cœlestis, tales & cœlestes. Substantia tales? an primo disciplina, de hinc & dignitate quàm disciplina captauit? At qui substantia nullo modo se parabuntur choici atq; cœlestes semel ab Apostolo homines dicti. Si enim & CHRISTVS solus uere cœlestis, immò & super cœlestis homo tamen quàm caro atque anima nihilo

For. præsumptio, & mox existimarunt, & supra quidam. fort. dicat uł' diceret

Als, exhæredauerit Apostolus æque

nihilo ex ista substantiarum conditione à choica qualitate discernit. Proinde & qui cœlestes secundum illum non de substantia præsenti, sed de futura claritate cœlestes prædicati intelliguntur: quia & retro unde distinctio ista manauit de dignitatis differentia ostensa est: alia supercœlestium gloria, alia superterrenorum: & alia solis, alia lunæ, alia stellarum. Quia & stella à stella differt in gloria, non tamen in substantia. Denique præmissa differentia dignitatis in eadem substantia & nunc sectandæ & tunc capessendæ subiungit etiam exhortationem, ut & hic habitum CHRISTI sectemur ex disciplina, & illic fastigium consequamur ex gloria. Sicut portauimus imaginem choici, portemus etiam imaginem supercœlestis. Portauimus enim imaginem choici per collegium transgressionis, per consortium mortis, per exilium paradisi. Nam si & in carne sic putatur imago Adæ, sed non carnē monemur exponere. Si non carnē, ergo conuersationem, ut proinde & cœlestis imaginem gestemus in nobis: non iam dei, nec iam in cœlo constituti, sed secundum liniamenta CHRISTI incedentes in sanctitate & iustitia & ueritate. Atque adeo ad disciplinam totum hoc dirigit, ut hic dicat portādam imaginem CHRISTI in ista carne et in isto tempore disciplinæ. Portemus enim præceptiuo modo, dicēs, huic tempori loquitur, in quo homo nulla alia substantia est, quàm caro et anima. Aut etsi quam aliā, id est cœlestem substantiam hæc fides spectat, huic tamen repromissa sit, cui ad illā elaborare mandatur. Cum igitur imaginem et choici et cœlestis in conuersatione constituat, illam gerendam, hanc uero sectandam: dehinc adiungit Hoc enim dico, id est, propterea. Quæ? quæ supra dixi, Propterea coniunctio est. Est enim sensus supplementum antecedentibus reddēs, quod caro et sanguis regnum dei hæreditate possidere non possunt, nihil aliud intelligi mandat carnem et sanguinem, quàm supradictam imaginē choici, quæ si in conuersatione censetur uetustatis, conuersatio autem uetustatis nō capiat dei regnum: proinde caro et sanguis non capiendo dei regnum ad conuersationem rediguntur ueritatis. Planè si nunquam Apostolus pro operibus substantiam posuit, nec hic ita utatur. Si uero in carne adhuc cōstitutos negauit esse in carne, in operibus carnis negans esse, formā eius subruere non debes: non substantiam, sed opera substantiæ alienantis à dei regno. Quibus etiam ad Galatas manifestatis, prædicere se et prædixisse profitetur: quod qui talia agant, regnum dei non sint in hæreditate cōsecuturi: nō portantes scilicet imaginem cœlestis, sicut portauerant choici. Ideoque ex uetere conuersatione, nihil aliud deputandi, quàm caro et sanguis. Nam etsi subito in hanc definitionem erupisset Apostolus, eliminandam carnem et sanguinem à dei regno, sine ullius supra sensus præstructiōe, nónne duas istas substantias: proinde hominē ueterem interpretaretur carni et sanguini deditum, id est esui et potui, cuius sit dicere aduersus fidē resurrectionis, Manducemus et bibamus, cras enī moriemur? Et hoc enim infulciēs Apostolus, carnem et sanguinem de fructibus ipsorum manducandi et bibendi sugillauit.

lauit. Sed & omissis huiusmodi interpretationibus carnis & sanguinis opera taxantibus, ipsas quoq; substantias nō aliter, quàm sunt, intellectas licebit resurrectioni uindicare. Non enim resurrectio carni & sanguini directo negatur, sed dei regnum quod obuenit resurrectioni. Est autem & in iudicium resurrectio, imò & confirmatur carnis resurrectio generalis, cum specialis excipitur. Dum enim in quem statum non resurgat edicitur, in quē resurgat subauditur. Atq; ita dum pro meritis distinctionem resurrectionis opus substantiæ non genus patitur, apparet hinc quoq; carnem & sanguinem nomine culpæ, non substantiæ arceri à dei regno, nomine tamen formæ resurgere in iudicium: quia non resurgant in regnum. Adhuc dicam: Caro & sanguis regnum dei hæreditate possidere non possunt: Merito sola & per semetipsa: ut ostenderet adhuc spiritum illi necessarium. Spiritus enim est qui uiuificat in regnum dei, caro nihil prodest. Prodesse tamen illi aliud potest, id est spiritus, & per spiritum opera quoq; spiritus. Resurgunt itaq; ex eo quo omnis caro & sanguis in qualitate sua. Sed quorum adire regnum dei: inducere oportebit uim incorruptibilitatis & immortalitatis, sine qua regnum dei adire non possunt, anteq̃ consequi eam possint. Merito ergo caro & sanguis ut diximus sola, regnum dei capere deficiunt. Iam uero cum deuorari habeat corruptiuum istud ab incorruptibilitate, id est caro: & mortale istud ab immortalitate, id est sanguis post resurrectionem ex demutatione: merito demutata ac deuorata caro & sanguis, regnum dei hæreditati possidere nō possunt, non tamē nō resuscitata. Sunt qui carnem & sanguinem Iudaismum uelint accipi propter circumcisionem alienum & ipsum à dei regno: quia & ille uetustati deputetur, & hoc titulo iam & alibi ab Apostolo denotetur, qui post reuelatum in se filium dei, ad euangelizādum eum in nationibus, statim non retulerit ad carnem & sanguinem, id est ad circumcisionem, id est ad Iudaismum: sicut ad Galatas scribit. Sed ꝓ omnibus iam stabit, quod clausulam reseruauimus etiā pro Apostolo ipso reuera maximæ inconsiderantiæ reuincendo, si tam abrupte ut quidā uolunt clausis (quod aiunt) oculis, sine distinctione, omnē passim carnem & sanguinem à regno dei extruxit, utiq; & ab ipsa regia cœlorum: cū illic adhuc sedeat IESVS ad dexteram patris, homo & si deus: Adam nouissimus & si sermo primarius: Caro & sanguis, & si nostris puriora: idem tamen & substantia & forma qua ascendit, talis etiam descensurus (ut angeli adfirmā) t agnoscendis scilicet eis qui illum conuulnerauerunt. Hic sequester dei atq; hominū appellatus, ex utriusq; partis deposito commisso sibi, carnis quoq; depositum seruat in semetipso, arrabonē summæ totius. Quemadmodum enim nobis arrabonem spiritus reliquit, ita & à nobis arrabonem carnis accepit, & uexit in cœlum pignus totius summæ, illuc quandoq; redigendæ. Securi estote caro & sanguis, usurpastis & cœlum & regnum dei in CHRISTO. Aut si negent uos in CHRISTO, negent & in cœlo Christum, qui uobis cœlum negauerunt. Ita nec corruptela, inquit, in incorruptelā hæ

Prouerbium.

Per angelos, prophetas intelligit.

 reditati

reditati habebit:non ut carnem & ſanguinem exiſtimes corruptelam, quã do ipſa ſint potius obnoxia corruptelæ,per mortem ſcilicet. Siquidẽ mors eſt,quæ carnem & ſanguinem non modo corrumpit,uerum etiã conſumit. Sed quoniam opera carnis & ſanguinis non poſſe conſequi regnum dei edixerat:quo magis hoc exaggeraret,ipſi quoq; corruptelæ,id eſt morti cui carnis & ſanguinis opera proficiũt,hæreditatem incorruptelæ ademit. Nã & paulo poſt ipſius mortis quodammodo mortem expreſſit,deuorata eſt mors,dicens in contentione. Vbi eſt mors aculeus tuus? ubi eſt mors potẽtia tua? Aculeus autem mortis delinquentia:hæc erit corruptela. Virtus autem delinquentiæ lex:illa alia ſine dubio quam conſtituit in membris ſuis militãtẽ aduerſus legem animi ſui,ipſam ſcilicet uim delinquendi cõtra uolũtatem. Nam &ſi ſupra nouiſſimum inimicum mortem euacuari ait,hoc modo nec corruptela hæreditatẽ incorruptelæ conſequitur:id eſt,nec mors perſeuerauit,quando & quomodo defectura? cum in atomo,in momentaneo oculi motu,in nouiſſima tuba & mortui reſurgent incorrupti,qui hi niſi qui ante corrupti,id eſt corpa,id eſt caro & ſanguis? & nos demutamur. De qua habitudine niſi in qua deprehendemur? Oportet enim corruptiuum iſtud induere immortalitatẽ. Quid mortale,niſi caro? quid corruptiuum,niſi ſanguis? ac ne putes aliud ſentire apoſtolum prouidentem tibi,& ut de carne dictum intelligas laborantem,cum dicit iſtud corruptiuum, & iſtud mortale,cutem ipſam tenens dicit. Certe iſtud niſi de ſubiecto,niſi de comparenti pronunciaſſe non potuit. Demonſtrationis corporalis,eſt uerbum. Aliud autem erit corruptiuum,aliud corruptela: & aliud mortale, & aliud mortalitas. Aliud eñ quod patit̃,aliud quod pati efficit. Ita quæ patiuntur corruptelam & mortalitatẽ,caro ſcilicet & ſanguis,ea neceſſe eſt patiantur & incorruptelam & immortalitatem. Videmus iam nunc quo corpore uenturos mortuos diſputet. Et bene quod erupit ſtatim oſtẽdere,quaſi quis eiuſmodi quærat. Stulte,inquit,tu quod ſeminas nónne uiuificatur, niſi mortuũ fuerit? Hoc ergo iam de exemplo ſeminis conſtet, nõ aliam uiuificari carnem,quàm ipſam quæ erit mortua, & ita ſequentia relucebunt. Nihil enim aduerſus regulam exẽpli licebit intelligi, quia ſequit̃ & quod ſeminas,non corpus quod futurũ eſt ſeminas:idcirco aliud reſurrecturum corpus:quàm quod moriendo ſeminatur exiſtimes. Cæterum excidiſti ab exemplo. Nunquàm enim frumento ſeminato & in terra diſſoluto hordeum erumpit: & non idipſum genus grani, eademq; natura & qualitas & forma. Deniq; unde? ſi non idipſum,& corruptela enim ipſum eſt,dũ ipſius eſt. Non enim & ſuggerit quomodo non quod futurum eſt corpus ſeminetur dicens,ſed nudum granum:ſi forte frumenti,uel alicuius eiuſmodi:deus autem dat illi corpus prout uult,certe ei grano quod nudum ſeminari ait. Certe inquis,ergo ſaluum eſt cui dare habet deus corpus. Quomodo autem ſaluum eſt,ſi nuſquam eſt:ſi non reſurgit, ſi non id ipſum reſurgit? Si non reſurgit,ſaluum non eſt. Si non eſt et ſaluum,accipere corpus à

deo

deo non poteſt. Sed enim ſaluum omni modo conſtat. Ad quid ergo dabit illi deus prout uult corpus, habenti utiq; proprium corpus illud nudũ, niſi ut iam * nõdum reſurgat: ergo additum erit quod corpori ſupſtruitur: nec exterminatur illud cui ſuperſtruitur, ſed augetur. Saluum eſt aũt quod augetur: ſeritur enim ſolũmodo granum ſine folliculi ueſte, ſine fundamẽto ſpicæ, ſine munimento ariſtæ, ſine ſuperbia culmi. Exurgit autem copia fœneratum, compagine ædificatum, ordine ſtructum, cultu munitũ, & uſq; quaq; ueſtitum. Hæc ſunt ei corpus à deo aliud, in quod non abolitiõe, ſed ampliatione mutatur. Et unicuiq; ſeminũ ſuũ corpus putari non ſuum, id eſt, nõ priſtinũ: ut tunc & illud ſuũ ſit, quod extrinſecus à deo acquirit. Serui igitur exemplo, & conſerua ſpeculum eius carni, eandem credens fructificaturam quæ ſit ſeminata. Ipſam, & ſi plenior eſt: non aliam, & ſi aliter reuertentem. Accipiet enim & ipſa ſuggeſtum & ornatum, qualem illi deus uoluerit ſuperducere ſecundum merita. Sine dubio ad hoc direxit, nõ omnis caro eadem caro, non ad denegandam ſubſtantiæ cõmunionẽ, ſed prærogatiuæ, per æquationem corpus honoris, non generis in differentiam redigens. In hoc & figurata ſubijcit exempla animaliũ & elementorũ. Alia caro hominis, id eſt, ſerui dei, qui uere homo eſt: alia iumenti, id eſt, ethnici: de quo & propheta: Aſſimilatus eſt, inquit, homo inrationabilibus iumentis. Alia caro uolatilium, id eſt, martyrum, qui ad ſuperiora conãtur: alia piſcium, id eſt, quibus aqua baptiſmatis ſufficit. Sic & de ſupercœleſtibus corporibus argumentari conuenit. Alia ſolis gloria, id eſt, CHRISTI: & alia lunæ, id eſt, eccleſiæ: & alia ſtellarum, id eſt, ſeminis Abrahæ. Et ſtella enim à ſtella differt in gloria: & corpora terrena et cœleſtia, Iudæos ſcilicet et *Chriſtianos. Cæterum ſi non figurate, ſatis uane mulorũ et miluorũ carnes, et corpora cœleſtium luminũ appoſuit humanis: non pertinentia ad conditionis comparationẽ, ſicut nec ad reſurrectionis conſecutionem. Poſtremo cum per hæc differentiã gloriæ, non ſubſtantiæ concluſiſſet: ſic, inquit, et reſurrectio mortuorũ: quoniam non de alio aliquo, ſed de ſola gloria differens. Rurſus enim reſurrectionẽ ad eandem ſubſtantiam reuocans, et ad granum denuo ſpectans: ſeminatur, inquit, corruptela, reſurgit incorruptela: ſeminatur in dedecoratione, reſurgit in gloria: ſeminatur in infirmitate, reſurgit in uirtute: ſeminatur corpus animale, reſurgit ſpiritale. Certe nõ aliud reſurgit, quàm quod ſeminatur: nec aliud ſeminatur, quàm quod diſſoluitur humi: nec aliud diſſoluitur humi, quàm caro: hanc enim ſententiã deus eliſit: Terra es, et in terrã ibis: quia et de terra erat ſumpta. Hinc et Apoſtolus concepit ſeminari eã dicere cũ rehibetur in terram: quia et ſeminibus ſequeſtratoriũ terra eſt: illic deponẽdis, et inde repetẽdis. Ideoq; et cõſignat imprimens, ſic enim ſcriptũ eſt: ne aliud exiſtimes eſſe ſeminari, q; in terrã ibis, ex qua es ſumptus, ſic ne alterius q; carnis: ſic eñ ſcriptũ eſt. Sed corp⁹ animale animã quidã argumentantur, ut illã à carne auocent recidiuatam. Porrò cũ conſtet fixũq; ſit illud reſurrecturũ corpus quod fuerit ſeminatũ

Al's *nudum.

Al's *Iudæus & Chriſtianus.

/53

ad ipsius rei exhibitionem prouocabuntur. Aut ostendant animã seminatam post mortẽ, id est, mortuã: id est, humi elisam, disiectam, dissolutam, quod in illam à deo decretũ non est: proponant corruptelã eius, & dedecorationẽ, infirmitatẽ, ut ipsius sit etiã consurgere in incorruptelã, & in gloriã, & in uirtutẽ. Sed enim in Lazaro præcipuo resurrectionis exemplo caro iacuit ĩ infirmitate, caro penè cõputruit in dedecoratione, caro interim putruit in corruptionẽ: & tamen Lazarus caro resurrexit, cum anima quidẽ, sed incorrupta: quã nemo uinculis lineis strinxerat, nemo in sepulchro collocarat, nemo iã fœtere senserat, nemo quatriduo uiderat seminatã. Totũ habitũ, totum exitũ Lazari, omniũ quoq; caro hodie experitur: anima uero nullius. In qua ergo stilus Apostoli cõparet, de qua eum loqui constat, ea erit & corpus animale cũ seminatur, & spiritale cũ suscitatur. Nam ut ita intelligas manũ adhuc porrigit, æque de eiusdẽ scripturæ autoritate factũ retexẽs primũ hominẽ Adam in animã uiuentẽ. Si Adam homo primus, caro autem homo ante animã, sine dubio caro erit facta in animã uiuentem. Porrò in animã cũ esset corpus, utiq; ad animale corpus est facta. Quid eam appellari uelint, quàm quod per animã facta est, q̃ quod ante animã non fuit, q̃ quod post animã non erit, nisi cũ resurgit. Recepta enim anima rursus animale corpus efficitur, ut fiat spiritale. Non enim resurgit, nisi quod fuit. Ita unde carni cõpetit corpus animale dici, inde animæ nullo modo competit. Caro enim ante corpus, q̃ animale corpus. Animata enim, postea facta est corpus animale. Anima uero & si corpus, tamen quia ipsa est corpus, nõ animata, sed anima potius: animale corpus non potest dici, nec fieri quod fecit. Alij *aiunt, accidens facit: illud aũt non. Accidens aũt alij, quomodo se faciet animalẽ? sicut ergo animale corpus caro recipiens animã, ita & postea spiritale induens spiritũ. Hunc ordinẽ Apostolus disponẽs in Adã quoq; & in CHRISTO, eũ merito distinguit, ut in capitibus distinctionis ipsius: & cũ CHRISTVM nouissimũ Adã appellat. Hinc eũ recognosce ad carnis non ad animæ resurrectionẽ, omnibus doctrinæ uiribus operatũ. Si enim & primus homo Adam caro, non anima, qui deniq; in animã uiuã factus est: & nouissimus Adã CHRISTVS ideo Adã, quia homo: ideo homo, q̃a caro, non quia anima: atq; ita subiungit: Non primum quod spiritale, sed quod animale: postea quod spiritale, secundũ utrũq; Adã. Et quid tibi uidetur corpus animale & corpus spiritale in eadẽ carne distinguere: cuius distinctionẽ in utroq; Adã, id est, in utroq; homine præstruxit? ex qua enim substantia pariant inter se CHRISTVS & Adã, scilicet ex carne, licet & ex anima. Sed carnis nomine homo uterq; sunt. Prior enim caro homo, ex illa & ordinẽ admittere potuerunt: ut alter primus, alter nouissimus homo, id est, Adã, deputarentur. Cæterũ diuersa in ordinẽ disponi nõ possunt, de substantia dũtaxat. De loco eñ aut tẽpore, aut conditiõe forsitan possint. Hic aũt de substantia carnis, primus & nouissimus dicti sunt, sicut & rursus primus homo de terra, & secundus de cœlo. Quia & si de cœlo secundum spiri

Lazarus præcipuũ exẽplũ resurrectiõis

Als Alij enim.*

dum ſpiritum,ſed homo ſecundum carnem.Itaq; cum carni conueniat ordo in utroq; Adam,non animæ:ut primus homo in animam uiuam,nouiſſimus in ſpiritũ uiuificantem,diſtincti ſint: æque diſtinctio eorum carni diſtinctionem præiudicauit,ut de carne ſit dictum:non primũ quod ſpiritale,ſed quod animale:poſtea quod ſpiritale:atq; ita eadẽ ſit & ſupra intellegenda:& quæ ſeminetur corpus animale,& quæ reſurgat corpus ſpiritale:quia non primũ quod ſpiritale,ſed quod animale:quia primus Adam in animam,nouiſſimus Adam in ſpiritum. Totum de homine, totum de carne,quando de homine.Quid ergo dicemus?nõnne & nunc habet caro ſpiritum ex fide?ut quærendum ſit,quomodo corpus animale dicat̃ ſeminari.* Planè accepit & hic ſpiritum ex fide,ut quærẽdum ſit,quomodo corpus animale dicatur ſeminari.Planè accepit & hic ſpiritum caro,ſed arrabonem. Animæ autem non arrabonem,ſed plenitudinem.Itaq; etiã propterea maioris ſubſtantiæ nomine animale corpus nuncupata eſt,in qua ſeminatur futura.Proinde plenitudinem ſpiritus,inſuper ſpiritale in qua reſuſcitatur. Quid mirum ſi magis inde uocitata eſt,unde cõferta eſt,quàm unde diſperſa eſt? Ita de uocabulorum occaſionibus plurimũ quæſtiões ſubornantur,ſicut & de uerborũ cõmunionibus.Nam quia & illud apud Apoſtolum poſitum eſt uti deuoretur mortale à uita,caro ſcilicet: deuorationẽ quoq; ad perditionem ſcilicet carnis arripiunt, quaſi non bilem & dolorem dicamur deuorare,id eſt,abſcondere,* adtegere,& intra noſmetipſos continere.Deniq; cum & illud ſcriptum ſit: Oportet mortale hoc induere immortalitatẽ:oſtenditur quomodo mortale deuoretur à uita,dum indutum immortalitate abſconditur,& tegitur,& intus continetur:nondũ abſumitur & amittit̃.Ergo & mors,inquis,ſalua erit,cum fuerit deuorata: ideo diſcerne pro ſenſibus cõmunionẽ uerborum,& integre intelligis. Aliud enĩ mors,& aliud mortale.Mors non capit immortalitatẽ,mortale autem capit.Deniq; & ſcriptum eſt,quod neceſſe ſit mortale hoc induere immortalitatem.Quomodo ergo capit,dum deuoratur à uita,dum recipitur,& redigitur,& includitur in ipſam?Cæterum mors merito interitu deuorat̃,quia et ipſa in hoc deuorat.Deuorauit,inquit,mors inualeſcendo,& ideo deuorata eſt in contentionem. Vbi eſt mors aculeus tuus?ubi eſt mors contentio tua?Proinde & uita mortis ſcilicet æmula per contentionẽ,deuorabit in ſalutem,quod per contentionem tuã deuorauerat mors in interitũ. Quanquàm igitur reſurrecturam carnem probantes,hoc ipſo non aliam reſurrecturam probemus,quàm de qua agitur:tamen ſingulæ quæſtiones et cauſæ earum proprios quoq; flagitant congreſſus,licet aliunde iam cæſæ. Interpretabimur itaq; plenius & uim & rationem demutationis quæ fermè ſubminiſtrat alterius carnis reſurrecturæ præſumptionem,quaſi demutari deſinere ſit in totum,et de priſtino perire. Diſcernenda eſt autem demutatio ab omni argumento perditionis. Aliud enim demutatio, aliud pditio.

*Hec uerba uidentur errore librarij repetita.

Al's*ac tegere.

Porrò non aliud,si ita demutabitur caro,ut pereat.Peribit autem demuta
ta,si non ipsa permanserit in demutationem,quæ exhibita fuerit in resurre
ctione.Quemadmodum enim perit,si non resurgit:ita &si resurgit quidẽ,
uerum in demutationem subducitur,æque perit.Aeque enim nõ erit, si nõ
resurrexerit.Et quàm ineptum,si in hoc resurgit,ut non sit,quæ potuit non
resurrexisse,necesse: quia non esse iam cœperat. Non miscebuntur omni-
no diuersa mutatio atq; perditio.Operibus utiq; diuersa. Perdit hæc, illa
mutat.Quomodo ergo quod perditum est,mutatum nõ est:ita quod mu-
tatum est,perditum non est.Perisse enim est in totum nõ esse quod fuerit:
mutatum esse,aliter esse est.Sed porrò dum aliter est, idipsum potest esse:
habet enim esse quod non perit.Mutationem enim passum est,non perdi
tionem. Atq; adeo potest & demutari quid & ipsum esse nihilominus, ut
& totus homo in hoc æuo substantia quidem ipse sit,multifariam tamẽ de
mutetur:& habitu,& ipsa corpulentia,& ualetudine,& conditione,& digni
tate,& ætate,studio,negotio,artificio,facultatibus,sedibus,legibus,morib9,
Fort. amittat hois. nec quicquam tamen admittat homini,nec ita alius efficiatur ut cesset idẽ
esse:imò nec alius efficitur,sed aliud.Hanc formã demutationis diuina etiã
Ex. documenta testãtur.Mutatur Mosei manus & quidem ad instar emortuæ
exanguis & exalbida,frigida:sed & recepto calore,et refuso colore,eadẽ ca-
ro et sanguis est.Mutatur postea et facies eiusdem, incontemplabili darita
act. 6. te.Sed Moyses erat proinde qui non uidebatur. Sic et Stephanus angeli-
cum iam fastigium induerat,sed non alia genua lapidationi succiderant.
mat. 17. Dominus quoq; in secessu montis etiam uestimenta luce mutauerat, sed
liniamenta Petro agnoscibilia seruauerat.Vbi etiam Moyses & Helias,al-
ter in imagine carnis nondum receptæ,alter in ueritate nõdum defunctæ,
eandem tamen habitudinem corporis,etiam in gloria perseuerare docue-
phi. 3. runt.De quo exemplo instructus & Paulus:Qui transfigurauit,inquit,cor
pus humilitatis nostræ conformale corpori gloriæ suæ. Quod &si transfi-
1 reg. 10. gurationem & conuersionem in transitum substantiæ cuiusq; defendis: er
go & Saul in alium uirum conuersus,de corpore suo excessit, Et ipse Sata-
nas cum in angelum lucis transfiguratur,qualitatem suam amittit? nõ opi-
Als* euentu. nor.Ita & in resurrectionis euentum mutari,cõuerti,reformari licebit cum
56 salute substantiæ.Etenim quàm absurdum,quàm uero ethnicum, utrunq;
Als* mercede. autem quàm deo indignum,aliam substantiam operari, aliam mercedem
dispungi:ut hæc quidem caro per martyria lanietur, alia uero coronetur.
Item econtrario hæc quidem caro in spurcitijs uolutetur,alia uero damne-
tur.Nónne præstat omnẽ semel fidem à spe resurrectionis abducere,quàm
de grauitate atq; iusticia dei ludere?Marcionem pro Valẽtino resuscitari?
quando neque mentem,neque memoriam,neq; cõscientiam hominis ho-
dierni credibile sit aboleri,per indumentum illud mutatorium immortali-
tatis & incorruptelæ,uacaturo scilicet emolumento & fructu resurrectiõis,

et statu di-

& statu diuini utrobicp iudicij. Si non meminerim me esse qui merui, quomodo gloriam deo dicam? quomodo canam illi nouum canticũ, nesciens me esse qui gratiam debeam? Cur autem solius carnis demutatio excipitur non & animæ simul quæ in omnibus præfuit carni: quale est? eadẽ anima quæ in hac carne totum uitæ ordinem decucurrit, quæ in hac carne deũ didicit, & CHRISTVM induit, & spem salutis seminauit: in alia nescio qua metat fructum? Næ illa gratiosissima caro, cui gratis uita constabit. Quod si non et anima mutabitur, iam nec animæ resurrectio est: nec ipsa enim resurrexisse credetur, si non alia resurrexerit. Hinc iam illa uulgaris incredulitatis argutia est: si, inquiunt, ipsa eademcp substantia reuocatur cũ sua forma, linea, qualitate: ergo et cum insignibus suis reliquis: Itacp et cæci et claudi, et paralytici: et ut quis in signis excesserit, ita et reuertetur. Quid nunc? et si ita dedignaris tantam gratiam qualiscunqꝫ à deo consequi. Non enim et nunc animæ solius admittẽs salutem, dimidiatis hominibus eadem adscribis. Quid est credere resurrectionem, nisi integram credere? Si enim caro de dissolutione reparabitur, multo magis de uexatione reuocabitur. MINORIBVS maiora præscribunt. Cuiuscũcp membri detrũcatio, uel obtusio, nónne mors membri est? si uniuersalis mors resurrectione rescindit, quid portionalis? Si demutamur in gloriam, quanto magis in incolumitatem? Vitiatio corporum accidẽs res est: integritas propria est. In hac nascimur. Etiam si in utero uexemur, iam hominis est passio. Prius est genus, quàm casus. Quomodo uita confertur à deo, ita et refertur. Quales eã accipimus, tales et recipimus. Naturæ, non iniuriæ reddimur: quod nascimur, non quod lædimur, reuiuiscimus. Si non integros deus suscitat, non suscitat mortuos. Quis enim mortuus integer. et si integer, moritur. Quis incolumis, qui exanimis? quod corpus inlæsum, cum interemptum, cum frigidũ, cum expallidum, cum edurum, cum cadauer? quãdo magis homo debilis, nisi cum totus? quando magis paralyticus, nisi cum immobilis? ita nihil aliud est mortuum resuscitari, quàm integrũ fieri: ne ex ea parte mortuus adhuc sit, ex qua non resurrexerit. Idoneus deus reficere quod fecit. Hanc suam & potestatem & liberalitatem satis iam in CHRISTO spopondit, imò & ostendit: non tantum resuscitatorem carnis, uerum etiam redintegratorem. Atque adeo & Apostolus: Et mortui, inquit, resurgent incorrupti. Quomodo nisi integri, qui retro corrupti? tam uitio ualetudinis quàm & senio sepulturæ. Nam & supra utrunque proponens, oportere, et corruptiuum istud induere incorruptelam, & mortale istud immortalitatem: non iterauit sententiam, sed differentiam demandauit. Immortalitatem enim ad rescissionem mortis, incorruptelam ad oblite/rationem corruptelæ diuidendo: alteram ad resurrectionem, alteram ad redintegrationem temperauit. Puto autem & Thessalonicensibus omnis substantiæ integritatem repromisit. Itacp nec in posterum timebuntur

corporum labes. Nihil poterit admittere integritas uel conseruata, uel restituta, exquo illi etiam siquid amiserat, redditur. Præscribēs enim ad hoc easdem passiones obituram carnem, si eadem resurrectura dicatur, naturā aduersus dominum suum temere defendis, legem aduersus gratiam impie asseris, quasi domino nō liceat & mutare naturam, & sine lege seruare. Quò ergo legimus: quæ impossibilia apud homines, possibilia apud deum? & Stulta mundi elegit deus, ut sapientia mūdi confundat? Oro te si famulū tuum libertate mutaueris: quia eadem caro atq; anima permanebunt, quæ flagellis & compedibus & stigmatibus obnoxiæ retro fuerant, idcircó ne illa eadem pati oportebit? non opinor. Atqui & uestis albæ nitore, & aurei anuli honore, & patroni nomine, ac tribu mensaq; honorat. Permitte hāc & deo potestatem per uim demutationis illius conditionem, non naturam reformandi, dum & passiones auferuntur, & munitiones conferuntur. Ita manebit quidem caro etiā post resurrectionē, eatenus passibilis quâ ipsa, quâ eadem, eâ tamen impassibilis: quia in hoc ipsum manumissa à domino, ne ultra pati possit. Iocunditas, inquit Esaias, æterna super caput eorū. Nihil æternum nisi post resurrectionem. Aufugit, inquit, dolor & mœror, & gemitus ab illis. Proinde & Ioanni angelus: Et delebit deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Vtiq; ex isdem oculis qui retro fleuerāt, quiq; adhuc flere potuissent, si non omnem lachrymæ imbrem indulgentia diuina siccaret. Et rursus: Deus enim delebit omnem lachrymam ab oculis eorum: &, mors hactenus, igitur & corruptela hactenus. Proinde per incorruptelam fugata, quemadmodum per immortalitatem. Si dolor, & mœror, & gemitus, ipsaq; mors ex læsuris & animæ & carnis obueniunt, quomodo auferentur nisi cessauerint, causæ scilicet læsuræ carnis atq; animæ? ubi casus aduersi apud dominū? aut ubi incursus infesti apud CHRISTVM? ubi dæmonici impetus apud spiritum sanctum, iam & ipso diabolo cū angelis suis ignibus merso? Vbi necessitas, aut quod dicit, fortuna uel, Fatū? quæ resuscitatis plaga post ueniam? quæ reconciliatis ira post gratiam? quæ infirmitas post uirtutem, quæ imbecillitas post salutem? Quod uestimenta & calciamenta filiorum Israēlis quadraginta illis annis indetrita, inobsoleta manserunt: Quod & in ipsis corporibus unguium & capillorum, & facilia crementa habilitatis & dignitatis iusticia defixit, ne etiā enormitas corruptela deputaretur: Quod Babylonij ignes trium fratrum, nec tiāras, nec* sarabas, quanquàm Iudæis alienas læserunt: Quod Ionas deuoratus à belua maris, in cuius aluo naufragia digerebantur, triduo post incolumis expuitur: Quod hodie Enoch & Helias, nondum resurrectione dispuncti: quia nec morte functi, quâ tamen de orbe translati: & hoc ipso iam æternitatis candidati, ab omni uitio, & ab omni damno, & ab omni iniuria, & contumelia emunitatem carnis ediscunt: cui nam fidei testimonium signant, nisi qua credi oportet, hæc futuræ integritatis esse documenta

Ap.

Nu.

Dan. 3.

Als * sarabeas.

documenta. Figuræ enim nostræ fuerunt Apostolo autore, quæ scripta sunt, ut & dominum potentiorem credamus, omni corporum lege, & carnis magis utiq; & conseruatorem, cuius etiam uestimenta, etiam calciamēta protexit. Sed futurum, inquis, æuum alterius est dispositionis & æternæ: igitur huius æui substantiam non æternam diuersa possidere non posse. Planè si homo propter dispositionem futuram, & non dispositio ꝓpter hominem: sed enim Apostolus scribens, siue mundus, siue uita, siue mors, siue futura, siue præsentia, omnia uestra sunt. Eosdem constituit hæredes etiam futurorum. Nihil tibi largitur Esaias, dicens: Omnis caro fœnum. Et alibi: Et uidebit omnis caro salutare domini. Exitus non substantias distinxit. Quis enim iudicium dei non in sententia duplici statuit salutis & pœnæ? omnis igitur caro fœnum, quæ igni destinatur: & omnis caro uidebit salutare domini, quæ saluti ordinatur. Ego me scio neq; alia carne adulteria cōmisisse, neq; nunc alia carne ad continentiam eniti. Siquis est, bina pudēda circumferens, potest iam & demere fœnum carnis immundæ, & solam sibi reseruare quæ uisura sit domini salutare. Sed cum idem prophetes etiā nationes ostendat, nunc deputatas: uelut puluerem & saliuam, nunc sperāturas & credituras in nomen & in brachium domini, nunquid & de nationibus fallimur? Et aliæ quidem sunt crediturae, aliæ in puluerem deputatæ, ex diuersitate substantiæ. Sed & CHRISTVS intra oceanum, & de isto cœlo quod nobis incumbat, uerum lumē nationibus offulsit. Et ipsi Valentiniani hic errare didicerunt: nec alia erit forma nationum credentium, nisi quæ & non credentium, de carne, de anima. Sicut ergo easdem nationes non genere, sed sorte distinxit: ita & carnes quæ in ipsis nationibus una substātia est, non materia, sed mercede disiunxit. Ecce autem ut adhuc cōtrouersiam exaggerant carni maxime eidem, de officijs quoq; membrorū argumentātur, aut & ipsa dicētes permanere debere in suis operibus & fructibus, ut eidem corpulētiæ adscripta: aut quia constet discessura esse officia membrorum, corpulentiam quoq; eradant, cuius scilicet ꝑseuerantia credenda non sit, utiq; sine membris: quia nec membra credenda sint sine officijs. Quò enim iam, inquiunt, spelunca hæc oris, & dentium statio, & gulæ lapsus, & competum stomachi, & aluei gurges, & intestinorum perplexa proceritas, cum esui & potui locus non erit? quo huiusmodi membra admittunt, subigunt, deuoluunt, diuidunt, digerunt, egerunt? quò manus ipsæ & pedes, & operarij quiq; artus, cum uictus etiam cura cessabit? quò renes conscij seminum, & reliqua genitalium utriusque sexus, & conceptuum stabula, & uberum fontes, discessuro concubitu, & fœtu, & educatu? Postremo, quo totum corpus, totum scilicet uacaturum? Ad hæc ergo præstruximus non oportere committi futurorum atque præsentium dispositiones, intercessura tunc demutatione: & nunc superstruimus officia ista mēbrorum necessitatibus uitæ huius, eò usq; consistere, donec & ipsa uita trāsferatur, à temporalitate in æternitatem, sicut animale corpus in spiritale: dū mortale

Cōpitū stomachi uocat cōuenticulū & receptaculum, quod in hoc uidelicet conueniat, quicquid eduliorū per os immittitur. Sumpta est metaphora à uijs cōpetentibus ac cōuenientibus: nā hinc compitum deducunt Grāmatici.

dum mortale istud induit imortalitatem, et corruptiuum istud in corruptelam: et ipsa autem liberata tunc uita necessitatibus, liberabuntur et mēbra ab officijs: nec ideo non erunt necessaria. Licet enim officijs liberentur, sed iudicijs retinentur, ut quis referat per corpus prout gessit. Saluum enim hominem tribunal dei exigit: saluū uero sine mēbris non. Licet enim ex quorum nō officijs, sed substantijs constat: nisi forte, & nauem sine carina, sine prora, sine puppi, sine compaginis totius incolumitate saluā adseuerabis: & tamen nauem procella dissipatam, uel carie dissolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem sæpe conspeximus etiam titulo restitutiōis gloriātem: de dei artificio & arbitrio & iure torquemur? Porrò si diues dominus & liberalis adfectui aut gloriæ suæ præstans, solam nauis restitutionem hactenus eam uoluerit operari: idcirco tunc negabis necessariā illi cōpaginem pristinam, ut exinde iam uacaturam, cū soli saluti nauis sine operatione conueniat. Igitur hoc tantummodo discere sufficit, an dominus hominem saluti destinando, carnem destinarit: an eandē uelit denuo esse quā non debebis & futura membrorum uacatione præscribere denuo esse non posse. Licet enim esse quid denuo, & nihilominus uacare: nec potest autē dici uacare, si non sit. At enim si sit, poterit & non uacare. Nihil ēm apud deū uacabit. Sed accepisti homo, os ad uorandum atq; potandum: cur non potius ad eloquendum, ut à cæteris animalibus distes? cur non potius ad prædicandum deum? ut etiam hominibus antistes. Deniq; Adam ante nomina animalibus enunciauit, quàm de arbore decerpsit: ante etiam prophetauit, quàm uorauit. Sed accepisti dentes ad macellum corrodendum: cur nō potius ad omnem hiatum & rictum tuum coronandum? cur non potius ad pulsus linguæ temperandos, ad uocis articulos offensione signandos? deniq; & edentulus. Sed audi & uide ut honorem oris, & organum dentiū quæras. Forata sunt inferna in uiro & in fœmina, nimirum quâ libidines fluitent: cur non magis defluxura colentur? Est adhuc fœminis intus, quò semina congerantur, an quò sanguinis onera secedant, quem pigrior sexus discutere non sufficit. Dicenda enim & hæc, quatenus quæ uolunt & qualiter uolunt, & quorum uolunt officia membrorum ludibriose de industria suffundendæ resurrectionis oblatrant: non recogitantes ipsas prius causas necessitatis tunc uacaturas cibi famem, & potus sitim, & concubitus genituram, & operationis uictum. Sublata enim morte, neque uictus fulcimenta ad præsidia uitæ, neque generis *subparitura grauis erit membris. Cæterum & hodie uacare intestinis & pudendis licebit. Quadraginta diebus Moyses & Helias ieiunio functi, solo deo alebantur. Iam tunc enim dedicabatur: non in pane uiuit homo, sed in dei uerbo. Ecce uirtutis futuræ liniamenta. Nos quoque ut possumus, os cibo excusamus, etiam sexum à congressione subducimus: Quot spadones uoluntarij? quot uirgines CHRISTI maritatæ? quot steriles utriusque naturæ infructuosis genitalibus structi? Nam & si hic iam uacare est, & officia & emolumēta

Puto sic legendum, sine mēbris nō licet esse, ex quorum.

Als subparatura.*

emolumenta membrorum temporali uacatione ut in temporali dispositione, nec homo tamen minus saluus est. Proinde homine saluo, & quidem magis tunc ut in æterna dispositione magis non desiderabimus, quæ iam hic non desiderare consueuimus. Sed huic disceptationi, finem dominica pronunciatio imponit. Erunt, inquit, tanquam angeli. Si non nubendo, quia nec moriendo: utique nec ulli simili necessitati succidendo corporalis conditionis. Quia & angeli aliquando tanquam homines fuerunt, edendo & bibendo, & pedes lauacro porrigendo. Humanam enim induerant superficiem, salua intus substantia propria. Igitur si angeli facti tanquam homines in eadem substantia spiritus carnalem tractationem susceperunt, cur non & homines facti tanquam angeli in eadem substantia carnis, spiritalem subeant dispositionem? non magis solennibus carnis obnoxij sub angelico indumento, quàm angeli tunc solennibus spiritus sub humano. Nec ideo non permansuri in carne, quia non & in solennibus carnis, cum nec angeli ideo non & spiritu permanserint, quia non & in solennibus spiritus. Denique non dixit, erunt angeli ne homines negaret, sed tanquam angeli ut homines conseruaret. Non abstulit substantiam, cui similitudinem attribuit. Resurget igitur caro, & quidem omnis, & quidem ipsa, & quidem integra: in deposito est ubicunque apud deum, per fidelissimum sequestrem dei & hominum IESVM CHRISTVM, qui & homini deum, & hominem deo reddet: carni spiritum, & spiritui carnem. Vtrunque iam in semetipso fœderauit: sponsam sponso, & sponsum sponsæ comparauit. Nam & si animam quis contenderit sponsam, uel dotis nomine sequetur animam caro. Non erit anima prostituta ut nuda suscipiatur à sponso. Habet instrumentum, habet cultum, habet mancipium suum carnem, ut collatanea comitabitur. Sed caro est sponsa, quæ & in CHRISTO IESV spiritum sponsum per sanguinem passa est. Huius interitum quem putas, secessum scias esse. Non sola anima seponitur: habet & caro secessus suos. Interim in aquis, in ignibus, in alitibus, in bestijs, cum in hæc dissolui uidetur, uelut in uasa transfunditur. Si etiam ipsa uasa defecerint, cum de illis quoque effluxerit in suam matricem terram quasi per ambages resorbetur: ut rursus ex illa *præsentetur Adam auditurus à domino: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est: uere tunc compos mali quod euasit, & boni quod inuasit. Quid anima inuides carni? nemo tam proximus tibi quem post dominum diligas: nemo magis frater tuus, quæ tecum etiam in deo nascitur. Tu potius illi exorare debueras resurrectionem, per te, si forte deliquit. Sed nihil mirum si odisti, cuius autorem quoque respuisti: quam & in CHRISTO aut negare aut mutare consuesti. Proinde & ipsum sermonem dei, qui caro factus est, uel stilo uel interpretatione corrumpens arcana, etiam apocryphorum superducens blasphemiæ fabulas. At enim deus omnipotens aduersus hæc incredulitatis & peruersitatis ingenia, prouidentissima

Alij * repræsentetur

uidentiſſima gratia ſua, effundens in nouiſſimis diebus de ſuo ſpiritu in omnem carnem, in ſeruos ſuos & ancillas, & fidem laborantem reſurrectionis carnalis animauit, & priſtina inſtrumenta manifeſtis uerborũ & ſenſuum luminibus ab omni ambiguitatis obſcuritate purgauit. Nã quia hæreſes eſſe oportuerat, ut probabiles quiq; manifeſtentur; hæ autem ſine aliquibus occaſionibus ſcripturarum audere non poterant. Idcirco priſtina inſtrumenta quaſdam materias uidentur ſubminiſtraſſe, & ipſas quidem ijſdem literis reuincibiles. Sed quoniam nec diſſimulare ſpiritum ſanctum oportebat, quo minus & huiuſmodi eloquijs ſuperinundaret, quæ nullis hæreticorum uerſutijs ſemina ſubſpargerent, imò & ueteres eorum ceſpites uellerent, idcirco iam omnes retro ambiguitates & quas uolunt parabolas, aperta atq; perſpicua totius ſacramenti prædicatione diſcuſſit, per nouam prophetiam de paracleto inundantem: cuius ſi hauſeris fontes, nullam poteris ſitire doctrinam, nullus te ardor exuret quæſtionum: reſurrectionem quoq; carnis uſq;quaq; potando, refrigerabis.

Videtur loqui de prophetia Montani.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE RESVRRECTIONE CARNIS, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEAT. RHENANVM.

E PRAESCRIPTIONIBVS aduersus omnes hæreses tractaturus, in primis docet hæreses exemplo Febris non admirandas, sed deuitandas potius. nam admirationem offendiculo non carere. Proinde taleis in ruinam ædificari solitos, quasi ueritatem obtineāt hæreses, ubi uiderint insigneis homines à regula lapsos: perinde ac si fides ex personis probanda ueniat, & nō potius ex fide personæ: non cogitantes quosdam dominicorum discipulorum offendiculum passos, CHRISTVM reliquisse: & Iudam fuisse de Apostolis. Neq; mirandum, si qui desciscant à nobis per impostores decepti, quando CHRISTVS sub typo rapacium luporum ouilem gregem infestantium prænūciauit hæreticos in ecclesiam subingressuros: & Paulus hæreses oportere esse scripsit, ut probabiles quiq; manifestentur, quos uidelicet deprauare nequierint: non quidem inter bona hæreses annumerans, sed inter pessima. Nec illud uero curiositati suæ quosdā recte prætexere quod dixit Apostolus, Omnia probate. Hæreses porrò dictas ex interpretatione electionis, qua quis nouum aliquod inueniens dogma, uel ab alio prius inuentum amplectens, utitur. At hoc Christianis non licere qui duces sequimur Apostolos: nam & ij non suam, sed à CHRISTO doctrinam maioribus nostris tradiderunt. Ipsas insuper hæreses à philosophia subornari: Valentinum fuisse Platonicum, Marcionem Stoicum: nec secus cæteras hæreticorū assertiones à philosophis esse desumptas: Dialecticam esse contentione molestam. At Apostolum præmonuisse nos, ut à philosophia caueremus, quam ipse pulchre compertam habebat, Athenis inter philosophos aliquādo uersatus. Deniq; nobis curiositate opus non esse post CHRISTVM IESVM, nec inquisitione post Euangelium. Deinde refellit eos, qui dominicum illud præceptum, Quærite, & inuenietis, ad ineundam defendendamq; curiositatem detorquebant, ut sic ipsis uel iussu dominico liceret esse curiosis, ostendens in quem sensum CHRISTVS id sit locutus. Proponit regulam ac summam fidei, quam ubiq; incolumem oporteat manere. Fidem exercitationi scripturarum præfert. Hæreticos non admittendos ad disputationem de scripturis: cum quod orthodoxis tantum competit scripturarum possessio, tum quod ex congressionibus istis plus est mali quàm boni. CHRISTVM cum in terris agebat, quicquid erat necessariū abunde docuisse, elegisseq; duodecim discipulos, quos post resurrectionem suam iusserit ire ut docerent ethnicos. Eos apostolos primum institutis per Iudæam ecclesijs, in orbem deinde profectos, apud unamquāq; ciuitatem ecclesias condidisse, quæ uocatæ sint Apostolicæ, à quibus cæteræ mutuo sumpserint doctrinam. Porro unam esse primam Apostolicam, à qua reliquæ. Hāc nulli loco affigit. Præscribit aduersus hæreses à reuelatione CHRISTI, à doctrina apostolorum, & à ueritate Apostolicarum ecclesiarum originalium, scilicet & matricū. Reliquam doctrinam omnem quæ huic contraria sit, de mendacio præiudicandā. Mox arguit eos, qui dicebant Apostolos non omnia scisse, in hunc errorem lapsi, ꝙ Petrus & qui cum eo erant, à Paulo reprehensi legantur. Sed & eos refellit, qui cōcedebant Apostolos omnia quidem nouisse, sed non omnia uolebant illos omnibus reuelasse: quod Paulus ad Timotheum scribens dixerit, Bonum depositum custodi. Correptas à Paulo fuisse ecclesias, sed & emendatas, aut, ut ipsius utar uerbo recorrectas. Præscribit à concordi diuersarum ecclesiarum doctrina, & mox à posteritate hæresium, atq; à contrarietate hæreticorum, si cū Apostolis conferantur: qua non minus pugnant in doctrina quàm in moribus. Præscribit etiam à notatiōe hæ-

resium ab Apostolis facta. Hortatur insuper ut qui pie curiosus esse uelit, ecclesias Apostolicas pcurrat, in Achaia Corinthiensem, in Macedonia Philippēsem, Ephesinam in Asia, Rhomanam in Italia. Recenset institutionē Rhomanæ ecclesiæ. Hæreses de nostro fructificasse non nostras: Ad hæc scripturas nunc manu, nunc sensu fuisse ab hæreticis interuersas: cuius sensus diabolus sit autor, pessimus ille Christianæ religionis æmulus, Mox depingit uitam ac mores hæreticorum. Postremo futuri nos admonet iudicij, in quo male audient à iusto iudice hæretici, frustra tū se excusaturi. Ibi deum per Ironiam hæreticis loquentem facit, Ex hoc libro facile liquebit lectori, qui non sit omnino stupidus, quo pacto Rhomanus Pontifex ad istam autoritatem peruenerit, quam hodie habet. Cæterum quāquàm honorifico laudis elogio Rhomanam exornat ecclesiam, non tamen tantam illam facit, quantam hodie fieri uidemus. nam Apostolicis ecclesijs illam annumerat, non solam facit Apostolicam, hoc est summatem facit, non summam. Atq; idem scribit quarto libro contra Marcionem, ijs uerbis, In summa si constat id uerius quod prius, id prius quod & ab initio, ab initio quod ab Apostolis, pariter utiq; constabit id esse ab Apostolis traditum, quod apud ecclesias Apostolorū fuerit sacrosanctū. Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauserint, ad quam regulā Galatæ sint recorrecti, quid legant Philippenses, Thessalonicenses, Ephesij, quid etiam Rhomani de proximo sonent, quibus Euangelium & Petrus & Paulus sanguine quoq; suo signatū reliquerunt. Habemus & Iohannis alumnas ecclesias. Et cætera. Porrò si supesset Tertullianus, non istud impune diceret. nam quas tragœdias, ob similem causam, cum hæc adornaretur æditio, uidimus excitatas: cum Germani negarent se quorundam expilationes diutius laturos & alias indignitates, quibus diu se pressos conquerebantur, per eos qui maiorum suorum simplicitate forent abusi. Illi uicissim gladios & fasciculos minarentur, qui potius debebāt docere, & pugnare gladio spiritus quod est uerbū dei. Spes omnis in Christiana modestia, ac lenitate Euangelica.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE PRAESCRIPTIONIBVS HAERETICORVM, LIBER.

1. CONDITIO præsentiū temporū etiā hanc ammonitionē prouocat nostrā, non oportere nos mirari super hæreses istas, siue quia sunt: futuræ enim prænunciabanē: siue quia fidem quorundā subuertunt: ad hoc enim sunt, ut fides habēdo tentationē, haberet etiam probationē. Vane ergo & inconsiderate plerique hoc ipso scandalizant, quod tantū hæreses ualeāt, *quantū sint: cū quod sortitū est omni modo sit, sicut causā

Alias quantum sint, fuissent.

2. accipit ob quam sit, sic uim cōsequitur per quā sit nec esse nō possit. Febrē deniq; inter cæteros mortiferos & cruciarios exitus erogando homini deputatam, neq; quia est miramur: est enim: neq; quia erogat hominem, ad hoc enim est. Proinde hæreses, ad languorē & interitum fidei productas, si expauescimus hoc eas posse, prius est ut expauescamus hoc eas esse, quæ

Simile.

dum

dũ sunt, habent posse: & dum possunt, habent esse. Sed enim febrẽ ut malum, & de causa & de potentia sua, ut notũ est, abominamur potius quàm miramur, & quantum in nobis est præcauemus, non habẽtes abolitionem eius in nostra potestate. Hæreses uero mortem æternam, & maioris ignis ardorẽ inferenteis malunt quidam mirari quod hoc possint, quàm deuitare ne possint: cum habeant deuitandi potestatem. Cæterum nihil ualebũt, si illas tantum ualere non mirentur. Aut enim dum mirantur, in scandalũ subministrantur: aut quia scandalizantur, ideo mirantur, quod tantum ualeant, quasi ex aliqua ueritate ueniant. Mirum scilicet ut malum uires suas habeat nisi quod hæreses apud eos multum ualent, qui in fide non ualent. In pugna pugilum & gladiatorum, plerũq; non quia fortis est, uincit quis, aut quia non potest uinci: sed quoniã ille qui uictus est, nullis uiribus fuit: adeo idem ille uictor bene ualeti postea comparatus, etiam superatus recedit. Non aliter hæreses de quorundam infirmitatibus habent, quod ualent, nihil ualentes si in bene ualentem fidem incurrant. Solent quidem isti miriones etiam de quibusdã personis ab hæresi captis, ædificari in ruinã. Quare illa uel ille fidelissimi, & prudentissimi, & *uetustissimi in ecclesia, in illam partem transierunt? Quis hoc dicens, non ipse sibi respondit? Neque prudentes, neq; fideles, neq; usitatos æstimandos, quos hæreses potuerint demutare? Et hoc mirum (opinor) ut probatus aliquis retro, postea excidat? Saul bonus præ cæteris, liuore postea euertitur. Dauid uir bonus secũdum cor domini, postea cædis & stupri reus est. Salomon omni gratia & sapientia donatus à domino, ad idololatriam à mulieribus inducitur. Soli enim dei filio seruabatur sine delicto permanere. Quid ergo si episcopus, si diaconus, si uidua, si uirgo, si doctor, si etiam martyr lapsus à regula fuerit: ideo hæreses ueritatem uidebuntur obtinere? Ex personis probamus fidẽ, an ex fide personas? Nemo sapiens est, nemo fidelis, nemo maior nisi Christianus. Nemo autem Christianus, nisi qui ad finem usq; perseuerauerit. Tu ut homo extrinsecus unumquẽq; nosti: putas quod uides. Vides autẽ quousq; oculos habes. Sed oculi, inquit, domini alti. Homo in faciem, deus in præcordia contẽplatur. Et ideo cognoscit dominus qui sunt eius: & plantam quam non plantauit, eradicat: & de primis nouissimos ostendit: & uẽtilabrum in manu portat ad purgandam aream suam. Auolent quantum uolunt paleæ leuis fidei, quocunq; adflatu tentationum, eo purior massa frumenti in horrea domini reponetur. Nonne ab ipso domino quidam discentium scandalizati deuerterũt? nec tamen propterea, cæteri quoq; discedendum à uestigijs eius putauerunt: sed qui scierunt illum uitæ esse uerbũ, & à deo uenisse, perseuerauerunt in comitatu eius usq; ad finem: cum illi si uellent, & ipsis discedere placide obtulisset. Minus est si & apostolum eius aliqui, Phygelus, & Hermogenes, & Philetus, & Hymenæus reliquerunt: ipse traditor CHRISTI de Apostolis fuit. Miramur de ecclesijs eius, si à qui-

Al's *usitatissimi.

Al's *ille uel illis.

buſdam deſeruntur, cum ea nos oſtendunt Chriſtianos quæ patimur, ad exemplum ipſius CHRISTI. Ex nobis, inquit, prodierunt, ſed non fuerunt ex nobis. Si fuiſſent ex nobis, permanſiſſent utiq; nobiſcum. Quin potius memores ſimus tam dominicarum pronunciationum, quàm apoſtolicarū literarum, quæ nobis & futuras hæreſes prænunciauerunt, & fugiēdas præfinierunt: ut ſicut eſſe illas non expaueſcimus, ita & poſſe id propter quod fugiendæ ſunt non miremur. Inſtruit dominus multos eſſe uenturos ſub pellibus ouium, rapaces lupos. Quæ nam iſtæ ſunt pelles ouium, niſi nominis Chriſtiani extrinſecus ſuperficies? Qui lupi rapaces, niſi ſenſus & ſpiritus ſubdoli, ad infeſtandum gregem CHRISTI intrinſecus deliteſcentes? Qui pſeudoprophetæ ſunt, niſi falſi prædicatores? Qui pſeudoapoſtoli, niſi adulteri euangelizatores? Qui antichriſti interim & ſemper, niſi CHRISTI rebelles? Hoc erunt hæreſes non minus doctrinarum peruerſitate eccleſiam laceſſentes, quàm tunc antichriſtus perſecutionum atrocitate perſequetur: niſi quod, perſecutio & martyres facit, Hæreſes apoſtatas tantum. Et ideo hæreſes quoq; oportebat eſſe, ut probabiles quiq; manifeſtarentur: tam qui in perſecutionibus ſteterint, quàm qui ad hæreſes non exorbitauerunt. Neq; enim eos probatos intelligi * iuuet, qui in hæreſim fidē demutant. Sicut ex diuerſo ſibi interpretantur, quia dixit alibi: Omnia examinate, quod bonum eſt tenete. Quaſi non liceat omnibus male examinatis iniectione alicuius mali impingere per errorem. Porrò ſi diſſenſiones & ſchiſmata increpat, quæ ſine dubio mala ſunt, & incontinenti, hæreſes ſubiungit: quod malis adiūgat malum utiq; profitetur, & quidem maius: cum idem crediſſe ſe dicat, de ſchiſmatibus & diſſenſionibus: quia ſciret etiam hæreſes oportere eſſe. Oſtendit enim grauioris mali deſpectu de leuiorib9 ſe facile crediſſe: certe non ut ideo de malis crediderit, quia hæreſes bonæ eſſent, ſed uti de peioris quoq; notæ tentationibus præmoneret nōn eſſe mirandum, quaſi diceret tendere ad probabiles quoſq; manifeſtandos, ſcilicet quos non potuerint deprauare. Deniq; ſi totum capitulum ad unitatem continendam, & ſeparationes cohercendas aptes: hæreſes uero nō minus ab unitate diuellunt, quàm ſchiſmata & diſſenſiones, ſine dubio & hæreſes in ea conditione reprehenſionis conſtituit, in qua & ſchiſmata & diſſenſiones. Ac per hoc non eos probabiles facit, qui in hæreſes diuerterint, cum maxime diuerti ab eiuſmodi obiurgans, & docens unum omnes loqui, & ipſum ſapere: quod etiam hæreſes non ſinunt. Nec diutius de iſto, ſi idem & Paulus, qui & alibi hæreſes inter carnalia crimina enumerat, ſcribens ad Galatas: Et qui Tito ſuggerit hominem hæreticum, poſt primam correptionem recuſandum, quod peruerſus ſit eiuſmodi & delinquat, ut à ſemetipſo damnatus. Sed & in omni penè epiſtola de adulterinis doctrinis fugiendis inculcans hæreſes taxat: quarum opera ſunt adulteræ doctrinæ, Hæreſes dictæ Græca uoce ex interpretatione electionis, qua quis ſiue ad inſtituē

ad instituendas, siue ad suscipiendas eas utitur. Ideo & sibi damnatum dixit hæreticum: quia & in quo damnatur, sibi elegit. Nobis uero nihil ex nostro arbitrio indulgere licet, sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. APOSTOLOS domini habemus autores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt: sed acceptam à CHRISTO disciplinam fideliter nationibus adsignauerunt. Itaq; etiam si angelus de cœlis aliter euangelizaret, anathema diceretur à nobis. Prouiderat iam tunc spiritus sanctus futurum in uirgine quadam Philumene angelum seductionis, transfiguratem se in angelum lucis: cuius signis & præstigijs Apelles inductus, nouam hæresim induxit. Hæ sũt doctrinæ hominũ & dæmoniorum, prurientibus auribus natæ, de ingenio sapiẽtiæ secularis: quã dominus stultitiam uocans, stulta mundi confusione etiam philosophiæ ipsius elegit. Ea est enim materia sapiẽtiæ secularis, temeraria interpres diuinæ naturæ dispositiõis. IPSAE DENIQVE hæreses à philosophia subornãtur. Inde æones & formæ, nescio quæ, & trinitas hominis apud Valentinum, Platonicus fuerat. Inde Marcionis deus melior de trãquillitate à Stoicis uenerat: & uti anima interire dicatur, ab Epicureis obseruatur. Et ut carnis restitutio negetur, de una omniũ philosophorum schola sumitur. Et ubi materia cũ deo æquatur, Zenonis disciplina est: & ubi aliquid de igneo deo alligatur, Heraclitus interuenit. Eædem materiæ apud hæreticos & philosophos uolutantur: ijdem retractatus implicantur. Vnde malum, & quare? & unde homo, & quomodo? Et quod proxime Valentinus proposuit, Vnde deus? Scilicet & de Enthymesi, & * Tectromate sequitur Aristotelem, qui illis Dialecticam instituit, artificem struendi & destruendi, uersipellẽ, in sententijs coactam, in coniecturis duram, in argumentis operariam, contentione molestam, etiam sibijpsi omnia tractantem, ne quid omnino tractauerit. Hinc illæ fabulæ & genealogiæ indeterminabiles, & quæstiões infructuosæ, & sermones serpentes, uelut cancer: à quibus nos Apostolus refrenans, nominatim philosophiam & inanem seductionem contestatus, caueri oportere, scribens ad Colossenses: Videte ne quis sit circumueniẽs uos per philosophiam & inanem seductionem, secundum traditionem hominum, præter prouidentiam spiritus sancti. Fuerat Athenis, & istam sapientiam humanam, adfectatricem & interpolatricem ueritatis, de cõgressibus nouerat: ipsam quoq; in suas hæreses * multipartitas uarietatis sectarũ inuicem repugnãtium. Quid ergo Athenis & Hierosolymis? quid Academiæ & ecclesiæ? quid hæreticis & Christianis? Nostra institutio de porticu Salomonis est: qui & ipse tradiderat dominũ in simplicitate cordis esse quærẽdum. Viderint qui Stoicum, & Platonicum, & Dialecticum Christianismo *protulerunt. NOBIS CVRIOSITATE opus non est post CHRISTVM IESVM, nec inquisitione post Euangelium. Cum credimus, nihil desidera-

APOSTOLI.

Sapientia secularis.

Ex philosophia hæresium origo.

* Leg. ectromate: Nã Hieronymus in Amos prophetã primo cõmentario scribit Valẽtinũ ex æonibus suis extremũ, hoc est trigesimum, Christũ uocare, & ἔκτρωμα, hoc est abortiuum.

*Fort. le. multipartitam.

*Melius prætulerũt

mus ultra credere. Hoc enī prius credimus nō esse, quod ultra credere debemus. Venio itaq; ad illū articulū, quē & nostri prætendūt ad ineundā curiositatē, & hæretici inculcāt ad importandā curiositatē. Scriptū est inquiūt: Quærite, & inuenietis. Quādo hāc uocē dominus emisit, recordemur. Puto in primitijs ipsis doctrinæ suæ cū adhuc dubitaret apud oēs, an CHRISTVS esset. Et cū adhuc nec Petrus illū dei filium pnunciasset: cū etiā Iohānes de illo certus esse desisset. Quærite, & inuenietis, quando quærēdus adhuc erat, & hoc quātū ad Iudæos. Ad illos enim pertinet totus sermo suggillationis istius, qui habebant ubi quærerēt CHRISTVM. Habēt, inquit, Moysen & Heliam: id est, legem & prophetas CHRISTVM prædicantes, secundum quod & alibi aperte: Scrutamini scripturas, in quibus salutē speratis. Illæ enim de me loquuntur. Hic erit, quærite & inuenietis. Nam & sequentia in Iudæos competere manifestum est, pulsate & aperietur uobis. Iudæi retro penes deum fuerant: dehinc eiecti ob delicta, extra deum esse cœperunt. Nationes uero nunquam penes deum, nisi stillicidium de situla, & puluis ex area, & foris semper. Itaque foris semper, quomodo pulsabit eò ubi nunquam fuit? quam ianuam nouit, in qua nec receptus, nec eiect9 aliquando? an qui scit se intus fuisse & foras actum: is potius pulsabit, & ostium nouit? Etiam petite & accipietis, ei competit, qui sciebat à quo erat aliquid promissum, à deo scilicet Abraham, Isaac & Iacob: quem nationes non magis nouerant, quàm ullā repromissionē eius. Et ideo ad Israël loqbat: Non sum, inquit, missus, nisi ad oues pditas domus Israëlis. Nōdū canibus iactabat panem filiorum: nondum in uiam gentium uel nationum ire mandabat. Siquidem in finem præcepit, ut uaderent ad docēdas & tingendas nationes, consecuturi mox spiritum sanctum paracletum, qui illos deducturus esset in omnem ueritatem. Et hoc ergo illos facit. Quod si nationibus destinati doctores Apostoli, ipsi quoq; doctorem consecuturi erāt paracletum, multo magis uacabat erga nos, quærite & inuenietis: quibus ultro erat obuentura doctrina per Apostolos, & ipsis Apostolis p spiritum sanctum. Omnia quidem dicta domini omnibus posita sunt: p aures Iudæorum ad nos transierunt. Sed pleraq; in personas directa, nō proprietatem admonitionis nobis constituerunt, sed exemplum. Cedo nunc sponte de gradu isto: omnibus dictum sit, Quærite & inuenietis: tamen & hic expetit sensus, certare cum interpretationis gubernaculo. Nulla uox diuina ita dissoluta est & diffusa, ut uerba tantum defendantur, & ratio uerborum nō constituatur. Sed in primis hoc propono. Vnum itaq; & certū aliquid institutū esse à CHRISTO, quod credere omni modo debeant nationes: & idcirco quærere, ut possint cum inuenerint credere. Vnius porrò & certi instituti, infinita inquisitio nō potest esse: quærendū est donec inuenias, & credendum ubi inueneris: & nihil amplius, nisi custodiendū, quod

credidisti

Ioan. 5.

Matth. 15.

*Fort. erga. M.

credidisti: dum insuper credis, alium non esse credendum. Ideóq; nec requirendum cum id inueneris, & credideris quod ab eo institutum est: qui non aliud tibi mandat inquirendum, quàm quod instituit. De hoc quidē siquis dubitat, constabit penes nos esse, id quod à CHRISTO institutum est. Interim ex fiducia probationis præuento, admonens quosdam nihil esse quærendum ultra quod crediderunt, id esse quod quærere debuerunt, Quærite & inuenietis, sine disciplina rationis interpretentur. Ratio autem dicti huius in tribus articulis constitit. In re, in tempore, in modo. In re: ut quid sit quærendum, consideres. In tempore, ut quando. In modo, ut quousq;. Igitur quærendum est quod CHRISTVS instituit, utiq; donec inuenias. Inuenisti autem cum credidisti. Nam non credidisses, si non inuenisses: sicut nec quæsisses, nisi ut inuenires. Ad hoc ergo quæris, ut inuenias: & ad hoc inuenies, ut credas. Omnem prolationem quærendi & inueniendi statuit fructus ipse quærendi. Hanc tibi fossam determinauit ipse qui te non uult aliud credere, quàm quod instituit, ideóq; nec quærere. Cæterum si quæ talia tanta ab alijs sunt instituta: propterea intantum quærere debemus, inquantum possumus inuenire. Semper quæremus, & nunquàm omnino credemus? Vbi enim erit finis quærendi? ubi statio credendi? ubi expunctio inueniendi? apud Marcionem: sed & Valentinus proponit, Quærite & inuenietis. Apud Valētinum: sed & Apelles hac me pronunciatione pulsauit, & Hebion, & Simon, & omnes ex ordine non habent aliud, quo se mihi insinuantes me sibi adducant. Et erit itaq; nusquàm dum ubiq; conuenio, Quærite & inuenietis: & uelint sic nusquàm, quasi qui nunquam adprehenderim illud quod CHRISTVS instituit: quod credi necesse est, quod quæri oportet. Impune erratur, nisi delinquatur: quamuis errare, delinquere est. Impune inquam uagatur, qui nihil deserit. At enim quod si debui credere, credidi: & aliud denuo puto requirendum: spero utiq; aliud esse inueniēdum, nullo modo speraturus istud nisi quia aut non credideram qui uidebar credidisse, aut desij credidisse. Ita fidem meam deserens, negator inuenior. Semel dixerim: Nemo quærit, nisi qui aut non habuit, aut perdidit. Perdiderat unam ex decem dragmis anus illa. & ideo quærebat. Vbi tamen inuenit, quærere desijt. Panem uicinus non habebat, & ideo pulsabat. Vbi tamen apertum est ei, & accepit, pulsare cessauit. Vidua à iudice petebat audiri, quia non admittebatur: sed ubi audita est, hactenus institit. Adeo finis est, & quærendi, & pulsandi, & petendi. Petenti enim dabitur, inquit, & pulsanti aperietur, & quærenti inuenietur. Viderit qui quærit semper, quia non inuenit. Illic enim quærit, ubi non inuenietur. Viderit qui semper pulsat, quia nunquàm aperietur. Illuc enim pulsat, ubi nemo est. Viderit qui semper petit, quia nunquā auditur. Ab eo enim petit, qui non

12. auditu. Nobis & quærendum est adhuc & semper. Vbi tamen quæri oportet? Apud hæreticos, ubi omnia extranea & aduersaria nostræ ueritati, ad quos uetamur accedere? Quis seruus cibaria ab extraneo, ne dicam ab inimico domini sui sperat? Quis miles ab infœderatis, ne dicam ab hostibus regibus, donatiuum & stipendium captat, nisi planè desertor & transfuga & rebellis? Etiam anus illa intra tectum suum dragmam requirebat: etiam pulsator ille uicini ianuam tundebat: etiam uidua illa non inimicum licet durum iudicem interpellabat. Nemo inde strui potest, unde destruit. Nemo ab eo inluminatur, à quo contenebratur. Quæramus ergo in nostro, & à nostris, & de nostro: in quo duntaxat, quod salua regula fidei potest in quæstionē deuenire.

REGVLA FIDEI.

13. REGVLA EST AVTEM FIDEI, ut iam hinc quid credamus profiteamur, illa scilicet qua creditur unum omnino deum esse, nec alium præter mundi *creatorem, qui uniuersa de nihilo produxerit per uerbum suum primo omnium emissum: id uerbum filius eius appellatum in nomine dei, uarie uisum Patriarchis, in Prophetis semper auditū: postremo delatum ex spiritu patris dei & uirtute, in uirginem MARIAM, carnē factum in utero eius, & ex ea natum, egisse IESVM CHRISTVM, exinde prædicasse nouam legem, & nouam promissionem regni cœlorum, uirtutes fecisse, sedisse ad dexteram patris, fixum cruci, tertia die resurrexisse: In cœlos ereptum, sedere ad dexteram patris, misisse uicariā uim spiritus sancti, qui credentes agat: uenturum cum claritate ad sumendos sanctos: in uitæ æternæ & promissorum cœlestium fructum, & ad prophanos iudicandos igni perpetuo, facta utriusq; partis resuscitatione cum carnis restitutione.

Al's *conditorem.

Hæc regula à CHRISTO ut probabitur instituta, nullas habet apud nos quæstiones, nisi quas hæreses inferunt, & quæ hæreticos faciunt.

14. Cæterum manente forma eius in suo ordine, quantum libet quæras & tractes: & omnem libidinem curiositatis effundas: siquid tibi uidetur uel ambiguitate pendēre, uel obscuritate obumbrari. Est utiq; frater aliquis doctor gratia scientiæ donatus: est aliquis inter exercitatos conuersatus, aliquid tecum curiosius tamen quærens: nouissime ignorare melius est, ne quod non debeas, noris. Fides, inquit, tua te saluum fecit: non exercitatio scripturarum. Fides in regula posita est: habet legem & salutem, de obseruatione legis: exercitatio autem in curiositate consistit, habens gloriam solam de peritiæ studio. Cedat curiositas fidei, cedat gloria saluti. Certe aut non obstrepāt, aut quiescant, aduersus regulam. Nihil scire, omnia scire est. Vt non inimici essent ueritatis hæretici, ut de refugiendis eis non præmoneremur, quale est conferre cum hominibus, qui & ipsi adhuc se quærere confitentur? Si enim uere adhuc quærunt, nihil adhuc certi reprehenderunt, & ideo quodcunque uidentur interim tenere dubitationem suam ostendunt, quamdiu quærunt. Itaque tu qui proinde quæris, spectas ad eos

FIDES.

qui & ipsi

qui & ipsi quærunt, dubius ad dubios, incertus ad incertos, cæcus à cæcis in foueam deducaris necesse est. Sed cum decipiendi gratia prætendant se ad huc quærere, ut nobis per sollicitudinis iniectionem tractatus suos insinuent: deniq; ubi adierunt ad nos *statimq; dicebant quærenda esse, defendunt: iam illos sic debemus refutare, ut sciant nos non CHRISTO, sed sibi negatores esse. Cum enim quærunt adhuc, nondum tenent. Cum autem tenent, nondum crediderunt, non sunt Christiani. At cum tenent quidem & credunt, quærendum tamen dicunt ut defendant. Antequàm defendāt, negant quod credunt: confitentes se nondum credidisse, dum quærunt. Qui ergo nec sibi sūt Christiani, quāto magis nobis, qui p fallaciā ueniūt? qualem fidem disputant, cui ueritati patrocinantur, qui eam à mendacio inducunt? sed ipsi de scripturis agunt, & de scripturis suadēt: aliunde scilicet suadere non possent de rebus fidei, nisi ex literis fidei. Venimus igitur ad propositum. Hoc enim dirigebam, & præstamus adlocutiōis præfationem, ut iam hinc de eo congrediamur, de quo aduersarij prouocant: scripturas obtendunt, & hac sua audacia statim quosdam mouent. In ipso uero cōgressu firmos quidem fatigant, infirmos capiunt, medios cum scrupulo dimittunt. Hunc igitur potissimum gradum obstruimus, non admittēdi eos ad illam de scripturis disputationem: si hæ sunt illæ uires eorum, uti ne eas habere possint. Dispici debet cui competat possessio scripturarum, ne is admittatur ad eandem, cui nullo modo competit. Hoc de consilio diffidētiæ, aut de studio aliter ineundæ constitutionis induxerim, nisi ratio constiterit: in primis illa, quod fides nostra obsequium Apostolo debeat, prohibēti quæstiones inire, nouis uocibus aures accommodare, hæreticum post unā correptionem conuenire, non post disputationem. Adeo interdixit disputationem, correptionem designans causa hæretici conueniendi. Et hoc unam scilicet, quia non est Christianus. Ne more Christiani semel & iterum, & sub duobus aut tribus testibus castigandus uideretur: cum ob hoc sit castigandus, propter quod non sit cum illo disputandum. Deinde quoniā nihil pficiat congressio scripturarum, nisi planè ut aut stomachi quis ineat uersionem, aut cerebri. Ista hæresis non recipit quasdam scripturas: & si quas recipit, adiectionibus & detractionibus ad dispositionem instituti sui interuertit. Et si recipit, non recipit integras. Et si aliquatenus integras præstat, nihilominus diuersas expositiones commentata conuertit. Tantum ueritati obstrepit adulter sensus, quantum & corruptor stilus: uariæ præsumptionis necessario uolunt agnoscere ea, per quæ reuincuntur. His nituntur quæ ex falso composuerunt, & quæ de ambiguitate cœperunt. Quid promouebis exercitatissime scripturarum? cū siquid defenderis, negetur ex diuerso. Siquid negaueris, defendatur. Et tu quidem nihil perdes, nisi uocem in contentionem. Nihil consequeris, nisi uilem de blasphemati-

one laudem

Al's *statim quæ.

DIS PV TA TI O NES.

18. one laudem. Ille uero si quis est cuius causa in congressum descendis scriptu
rarum, ut eum dubitantem confirmes ad ueritatem: an magis ad hæreses
deuerget? hoc ipso motus, quod te uideat nihil ꝑmouisse æquo gradu ne-
gandi & defendendi, diuersa parte statutum, certe & pari altercatione incer
tior discedet, nesciens quam hæresin iudicet. Hæc utiq; & ipsi habẽt in nos
retorquere. Necesse est enim * ut illos dicere nobis potius adulteria scriptu-
rarum, & expositionum eorum mendacia inferri, qui proinde sibi defendãt
19. ueritatem. Ergo non ad scripturas prouocandum est: nec in his constituen-
dum certamen, quibus aut nulla aut incerta uictoria est, aut parũ certa. Nã
& si non ita euaderet conlatio scripturarum, ut utranq; partem parem siste
ret ordo rerum, desiderabat illud prius proponi, quod nunc solum disputã
dum est: quibus competat fides ipsa, cuius sint scripturæ: à quo, & ꝑ quos,
& quando, & quibus sit tradita disciplina qua fiunt Christiani. Vbi enim
apparuerit esse ueritatem disciplinæ & fidei Christianæ, illic erit ueritas scri
pturarum & expositionum, & omnium traditionum Christianorum.
20. CHRISTVS IESVS dominus noster (permittat dicere interim) quisquis
est, cuiuscunque dei filius, cuiuscunque materiæ homo, & deus, cuiuscunq;
fidei præceptor, cuiuscunq; mercedis promissor: quid esset, quid fuisset, quã
patris uoluntatem administraret, quid homini agendum determinaret,
quàmdiu in terris agebat, ipse pronunciabat, siue populo palàm, siue discẽ
tibus seorsum. Ex quibus duodecim præcipuos lateri suo adlegerat destina
tos nationibus magistros. Itaq; uno eorum decusso, reliquos undecim re-
grediens ad patrem post resurrectionem, iussit ire & docere nationes, tin-
gendas in patrem & in filium & spiritum sanctum. Statim igitur APO-
STOLI quos hæc appellatio missos interpretatur, assumpto per sortẽ duo
decimo Matthia in locum Iudæ ex autoritate prophetiæ, qua est in psal-
mo Dauid consecutio promissa, uim spiritus sancti ad uirtutes & eloquiũ
primo per Iudæam contestata fide in IESVM CHRISTVM & ecclesijs in
stitutis, dehinc in orbem profecti, eandem doctrinam eiusdem fidei natio-
nibus promulgauerunt. Et proinde ecclesias apud unamquanq; ciuitatem
condiderunt. Quibus traducem fidei & semina doctrinæ, cæteræ exinde
*doctrinæ ecclesiæ multæ sunt, & quotidie mutuantur ut ecclesiæ fiant. Ac
fiant. Ac per hoc & ipsæ apostolicæ deputabuntur, ut soboles Apo-
stolicarum ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur.
†Necesse est itaque tot ac tantæ ecclesiæ, unam esse illam ab Apostolis
primam, ex qua omnes. Sic omnes primæ, & oẽs Apostolicæ, dum
unam omnes probant unitatem: Communicatio pacis, & appellatio
fraternitatis, & * contestatio hospitalitatis: quæ iura non alia ratio re-
21. git, quàm eiusdem sacramenti una traditio. Hinc igitur dirigimus præ-
scriptionem: Si* deus Iesus Christus apostolos misit ad prædicandum,

als. *dominus.

alios

Als * & illos.

Als * in spi.

*Doctrinæ uidetur esse superfluũ, non erat in Hirsaug. codice. Ego sic leg. opinor, A quibus t. f. e. s. d. cæteræ exinde ecclesiæ mutuatæ sunt.

Als * contesseratio.

†Ex Hirsaug. codice nõ minus mendoso q̃ erat Paterniacensis, cõijcio sic lege. Omne g. ad. o. s. censeatur necesse est. Itaq; tot ac tãtæ ecclesiæ, una est illa ab

alios non esse recipiendos prædicatores, quàm quos CHRISTVS instituit: quia nec alius patrem nouit nisi filius, & cui filius reuelauit: & nec alijs uidetur reuelasse filius, quàm apostolis quos misit ad prædicādum, utiq; quod illis reuelauit. Quid autem prædicauerint, id est, quid illis CHRISTVS reuelauerit, & hic præscribam: non aliter probari debere, nisi per easdē ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderūt, ipsi eis prædicando, tā uiua (quod aiūt) uoce, quàm per epistolas postea. Si hæc ita sunt, constat proinde omnē doctrinam, quæ cum illis ecclesijs Apostolicis matricibus & originalibus fidei conspiret, ueritati deputandam: & sine dubio tenentes, quod ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli à CHRISTO, CHRISTVS à deo suscepit; Reliquā uero omnem doctrinam de mendacio præiudicandam, quæ sapiat contra ueritatem ecclesiarum, & Apostolorum, & CHRISTI, & dei. Superest ergo uti demonstremus, an nostra doctrina, cuius regulam supra edidimus de Apostolorum traditione censeatur, & ex hoc ipso, an cæteræ de mendacio ueniant. Cōmunicamus cum ecclesijs apostolicis, quod nulla doctrina diuersa: hoc est testimonium ueritatis. Sed quoniam tum expedita probatio est, ut si statim proferatur, nihil iam sit retractandum: ac si prolata non sit à nobis, locum interim demus diuersæ parti, siquid putant ad infirmandā hanc præscriptionem mouere se posse. Solent dicere non omnia Apostolos scisse, eadem agitati dementia qua rursus conuertunt: omnia quidem Apostolos scisse, sed nō omnia omnib9 tradidisse, In utroq; CHRISTVM reprehensioni inijcientes, quia ut minus instructos, aut parū simplices apostolos miserit. Quis enim integræ mentis, credere potest aliquid eos ignorasse, quos magistros dominus dedit, indiuiduos habitos in comitatu, in discipulatu, in conuictu, quibus obscura quæq; seorsum disserebat, illis dicens datum esse cognoscere arcana, quæ populo intelligere non liceret. Latuit aliquid Petrum ædificandæ ecclesiæ petram dictum, claues regni cœlorum consecutū, & soluendi & alligandi in cœlis & in terris potestatē? Latuit & Iohannem aliquid dilectissimū domino, pectori eius incubantem, cui soli dominns Iudam traditorem demonstrauit, quem loco suo filium MARIAE demandauit? Quid eos ignorasse uoluit, quibus etiam gloriā suā exhibuit, & Moysen, & Heliam, & insuper de cœlo patris uocem? Nō quasi cæteros reprobans, sed quoniā in tribus testibus stabit omne uerbū. Ignorauerunt itaq; & illi quibus post resurrectionē quoq; in itinere omnes scripturas edisserere dignatus est. Dixerat planè aliquando: Multa habeo adhuc uobis loqui, sed non potestis modo ea sustinere: tamen adijciens: Cúm uenerit ille spiritus ueritatis, ipse uos docet in omni ueritate: ostēdit illos nihil ignorasse, quos omnem ueritatem cōsecuturos per spiritum ueritatis repromiserat. Et utique impleuit repromissum, probantibus Actis Apostolorū descensum spiritus sancti. Nedum spiritum sanctū possint agnoscere discētibus missum: sed nec ecclesiā se dicāt defendere, qui quādo, & quibus incunabulis institutū est hoc corpus, ꝓbare nō habēt. Tāti em̄ est illis non habere

Apostolis prima, ex qua oēs. Nec adhuc tamen perfecta est sententia. Malim repetere, necesse est. Alioquin sensus autoris est, Itaq; tot ac tantæ sunt ecclesiæ, sed una est illa.

habere probationes eorum quæ defendunt:ne pariter admittantur tradu-
ctiones eorum quæ mentiuntur. Proponunt ergo ad ſuggillandā ignoran
tiam aliquam Apoſtolorum,quod Petrus & qui cum eo erant, reprehenſi
ſint à Paulo. Adeo,inquiunt,aliquid eis defuit: Vt ex hoc etiam illud ſtru-
ant,potuiſſe poſtea pleniorem ſcientiā ſuperuenire,qualis obuenerit Pau-
lo reprehendenti anteceſſores. Poſſumus & hic Acta Apoſtolorū repudiā
tibus dicere:Prius eſt uti oſtendatis quis iſte Paulus,& quid ante Apoſto
lum,& quomodo Apoſtolus:quatenus & aliâs ad quæſtiones plurimum
eo utuntur. Neq; enim pſeudoapoſtolū ſe de perſecutore profitetur. ſuffi-
cit unicuiq; examinate credenti,quando nec deus de ſe teſtimoniū dixerit:
Sed credēt ſine ſcripturis,ut credant aduerſus ſcripturas:tamen doceant ex
eo quod allegant,Petrū à Paulo reprehenſum, alius euangelij formam à
Paulo ſuperductā citra eam quā præmiſerat Petrus,& cæteri. Atqui demu
tatus in prædicatorē de perſecutore deducitur ad fratres à fratribus, ut un9
*ab illis. ex fratribus:*ab illo ad illos,qui ab Apoſtolis fidē induerant. Dehinc,ſicu
ti ipſe enarrat,aſcendit Hieroſolymā cognoſcendi Petri cauſa,ex officio &
iure ſcilicet eiuſdē fidei & prædicationis. Nā & illi non eſſent ammirati de
perſecutore factū prædicatorē,ſi aliquid contrariū prædicaret:nec dominū
præterea magnificaſſent,quia aduerſarius eius Paulus obuenerat. Itaq; &
dexterā ei dederunt ſignū concordiæ & conuenientiæ:& inter ſe diſtributio
nē officij ordinauerunt,non ſeparationē euangelij:nec ut aliud alter,ſed ut
alijs alter prædicarent,Petrus in circūciſionē,Paulus in nationes. Cæterum
ſi reprehenſus eſt Petrus quod conuixiſſet ethnicis, poſtea ſe à côuictu eo-
rum ſeparabat perſonarū reſpectu, utiq; conuerſatiōis fuit uitiū nō prædi
cationis. Non enim ex hoc alius deus quàm creator, & alius CHRISTVS,
quàm ex MARIA,& alia ſpes quàm reſurrectio annunciabatur. Non mi-
hi tā bene eſt,imò non mihi male eſt,ut Apoſtolos cōmittā. Sed quomo-
do peruerſiſſimi iſti illā reprehenſionē ad hoc obtendunt,ut ſuſpectam fa-
ciant doctrinā ſuperiorē:reſpondebo quaſi pro Petro,ipſum Paulū dixiſ-
ſe factū ſe omnibus eſſe omnia,Iudæis Iudæū,non Iudæis non Iudæum,
ut omnes lucrifaceret. Adeo pro tēporibus & perſonis & cauſis quædā re-
prehendebant,in quæ & ipſi æque pro temporibus, & perſonis, & cau-
ſis committebāt: quemadmodum ſi & Petrus reprehenderet Paulū,quod
prohibens circūciſionē circūciderit ipſe Timotheū. Viderint qui de Apo-
ſtolis iudicant. Bene quod Petrus Paulo & in martyrio adæquatur. Sed &
Fort. *& in paradiſum delatus audijt. in tertiū uſq; cœlū ereptus Paulus eſt*in paradiſum dilatus,audijt quædā
illic quæ non poſſunt uideri fuiſſe,quæ illū in aliā doctrinā inſtructiorem
præſtarent:cū ita fuerit cōditio eorū ut nulli hominū proderentur. Quod
ſi ad alicuius conſcientiā manauit,neſcio quid illud:& hoc ſe aliqua hæreſis
ſequi affirmat,aut Paulus ſecreti proditi reus eſt,aut et alius poſtea in pa-
radiſum ereptus debet oſtendi,cui permiſſum ſit eloqui,quæ Paulo muti-
re non licuit. Sed ut diximus eadem dementia eſt,cum cōfitentur quidem
nihil apo-

nihil Apostolos ignorasse, nec diuersa inter se prædicasse, sed non omnia uolunt illos omnibus reuelasse: quædam palàm, & uniuersis: quædam secreto, & paucis demandasse: quia & hoc uerbo usus est Paulus ad Timotheũ: O Timothee depositum custodi. Et rursum: Bonum depositum custodi. Quod hoc depositum est, tam idoneum, ut alterius doctrinæ deputetur? An illius denunciationis, de quo ait? Hanc denunciationem cõmẽdo apud te filiole Timothee. Item illius præcepti, de quo ait: Denuncio tibi ante deum, qui uiuificat omnia, & IESVM CHRISTVM, qui testificatus est sub Pontio Pilato bonam confessionem, ut custodias præceptum. Quod autẽ præceptum, & quæ denunciatio supra & infra ex scriptis,* intelligerat: non nescio quid subostendi hoc dicto * remotiore doctrina, sed potius inculcari de non admittenda alia præter eam, quam audierat ab ipso: & puto, coram multis, inquit, testibus. Quos multos testes, si nolunt ecclesiam intelligi? nihil interest quomodo nihil tacitum fuerit, quod sub multis testibus ꝓferebatur. Sed nec quia monet illum hæc fidelibus hominibus demandare qui idonei sint, & alios docere: id quoq; argumentum occulti alicuius euangelij interpretandum est. Nam & cum dicit hæc, de eis dicit, de quib⁹ in præsenti scribebat. De occultis autem ut de absentibus apud conscientiam, non hæc, sed illa dixisset. Porrò consequens erat, ut cui demandabat euãgelij administrationem, non passim nec inconsiderate administrandam, adiecerat: & secundum dominicam uocem, ne margaritam porcis, & sanctum canib⁹ iactaret. Dominus palàm edixit, sine ulla significatione alicuius taciti sacramenti: Ipse præceperat: Siquid in tenebris & in abscondito audissent, in lucem & in tectis prædicarent. Ipse per similitudinem præfigurauerat: ne unã mnam, id est, unum uerbum eius, sine fructu in abdito reseruarent. Ipse docebat lucernam non sub modio * obstrui solere, sed in candelabrum constitui, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Hæc Apostoli aut neglexerunt, si non adimpleuerunt, abscondentes aliquid de lumine, id est, dei uerbo, CHRISTI sacramento. Neminem quod scio uerebantur, non Iudæorum uim, non ethnicorum: quo magis utiq; in ecclesia libere prædicabant, qui in synagogis & in locis publicis nõ tacebãt: imò neq; Iudæos conuertere, neq; ethnicos inducere potuissent, nisi quod credi ab eis uolebant, * ordinari exponerent. Multomagis iam credentibus ecclesijs, nihil subtraxissent, quod alijs paucis seorsum demandarent: quanquàm & si quædam inter domesticos, ut ita dixerim, disserebant, non tamen ea fuisse credendum est: quæ aliam regulam fidei superducerent, diuersam & contrariam illi, quam catholice in medium proferebant: ut alium dominũ in ecclesia dicerent, aliũ in hospitio: & aliam CHRISTI substantiam designarent in aperto, aliam in secreto: & aliam spem resurrectionis apud omnes annunciarent, aliam apud paucos: cum ipsi obseruarent in epistolis suis, ut idipsum & unum loquerentur omnes: & non essent schismata & dissensiones in ecclesia: siue quia Paulus, siue alij eadem prædicarent. Alioquin meminerant, Sit sermo uester est

Puto leg. *intelligere erat. & paulo post remotioris doctrinæ.

Alij *abstrudi.

Puto leg. ordinarie.

est:non,non. Quod amplius,hoc à malo est,ne euangelium in diuersitate

27 tractarent. Si ergo incredibile est,uel ignorasse Apostolos plenitudinẽ prædicationis,uel nõ omnem ordinem regulæ omnibus ædidisse,uideamus ne Apostoli quidem simpliciter & plene,ecclesiæ autem suo uitio aliter acceperint quàm Apostoli præferebant. Omnia ista scrupulositatis incitamenta, inuenias prætendi ab hæreticis. Tenent correptas ab Apostolo ecclesias, O insensati Galatæ,quis uos fascinauit? &,tã bene currebatis,quis uos impedijt? ipsumq; principium. Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui uos uocauit in gratiã,ad aliud Euangelium. Item ad Corinthios scriptum, quod essent adhuc carnales qui lacte educarentur,nondum idonei ad pabulum:qui putarent se scire aliquid,quando nondum scirent,quemadmodum sciri oporteret. Cum correptas ecclesias opponunt,credant * emendatas. Sed & illas recognoscant, de quarum fide & scientia & conuersatione Apostolus gaudet,& deo gratias agit:qui tamen hodie cum illis correptis unius institutionis iura miscent.

Als & emẽdatas.*

28 Age nunc omnes errauerint: deceptus sit & Apostolus de testimonio reddendo quibusdam,nullam respexerit spiritus sanctus uti eam in ueritate deduceret, ad hoc missus à CHRISTO, ad hoc postulatus de patre,ut esset doctor ueritatis. * Neglexit,ait,officiũ dei uilic⁹,CHRISTVS uicari⁹:sinẽs ecclesias aliter interim intellegere,aliter credere,quod ipse per apostolos prædicabat. Et quid uerisimile est,ut tot ac tãtæ in unam fidem errauerint? Nullus inter multos euentus unus exitus uariasse debuerat ordinem doctrinæ ecclesiarum. Cæterum quod apud multos unum inuenitur,non est erratum. Audeat ergo aliquis dicere illos errasse qui tradiderunt.

Opinor le. neglexerit officiũ, dei uillicus, Christi uicarius. Vt de spiritu sancto intelligas.*

29 Quoquo modo sit erratum:tam diu utiq; errauit error, quàm diu hæreses non erant. Aliquos Marcionitas & Valentinianos liberãda ueritas expectabat. Interea perperam euangelizabatur. Tot milia milium perperam tincta, tot opera fidei perperam ministrata, tot uirtutes, tot charismata perperam operata,tot sacerdotia,tot ministeria perperã functa ,tot deniq; martyria perperam & inuacuum. Quale est ut ante res dei curent,quàm cuius dei notum esset? Ante Christiani, quàm CHRISTVS inuentus:ante hæreses,quàm uera doctrina:sed enim in omnibus ueritas imaginem antecedit, Postremo,similitudo succedit. Cæterum satis ineptũ, ut prior in doctrina hæresis habeatur:uel quoniã ipsa est quæ futuras hæreses & cauendas prænunciabat. Ad eius doctrinæ ecclesiam scriptum est, imò ipsa doctrina ad ecclesiam suã scribit:Et si angelus de cœlo aliter euangelizauerit citra quàm nos,anathema sit.

30 Vbi tunc Marcion,Ponticus nauclerus,Stoicæ studiosus? Vbi tunc Valentinus Platonicæ sectator? Nã constat illos,neq; adeo olim,fuisse Antonini ferè principatu,& in catholicã penè doctrinam credidisse apud ecclesiam Rhomanensem , sub episcopatu Eleutheri.* Benedicti,donec ob inquietam eorũ semper curiositatem, qua fratres quoq; uiciabant, semel & iterum eiecti. Marcion quidem cum ducentis S-H. quæ ecclesiæ intulerat nouissime in perpetuum discidium relegatus

Miror unde Benedictus huc irrepserit, qui nõ sub Antonino Cæs. Rhomanum

legatus, uenena doctrinarum suarum disseminauit. Postmodum Marcion poenitentiam confessus, cum conditione datæ sibi occurrit, ita pacẽ receptu-rus, si cæteros quoque quos perditioni erudisset, ecclesiæ restitueret, morte præuentus est. Oportebat enim hæreses esse: nec tamen ideo bonum hære-sis, quia esse eas oportebat: quasi non & malum oportuerit esse. Nã & do-minum tradi oportebat, sed uæ traditori, ne quid etiam hinc hæresis defen-dat. Sed & Apellis stemma retractãdum est. Tam nõ uetus & ipse quàm Marcion institutor & præformator eius, sed lapsus in foemina desertor cõ-tinentiæ Marcionensis, ab oculis sanctissimi magistri Alexandriam seces-sit. Inde post annos regressus non melior, nisi tantum quã iam non Marci-onites, in alteram foeminam impegit, illam uirginem Philumenen, quã su-pra edidimus; postea uero immane prostibulum & ipsam in Ergemate cir-cumuẽtus, quæ ab ea didicit * facinorosus scripsit. Adhuc in seculo supsunt qui meminerint eorum, etiam proprij discentes, & successores ipsorum, ne posteriores negare possint: quanquàm & de operibus suis, ut dixit domi-nus, reuincuntur. Si enim Marcion nouum testamentum à uetere separa-uit: quia separare non posset, nisi quod unicum fuit. Vnitum ergo ante ꝙ separaretur, postea factum separatum, posteriorem ostendit separatorem. Item Valentinus aliter exponens & sine dubio emendans, hoc nomine qc quid emendat, ut mendosum retro alterius fuisse demonstret. Hos utiq; in signiores, & frequentiores adulteros ueritatis nominamus. Cæterum & Ni gidius nescio qui & Hermogenes, & multi alij adhuc ambulant peruerten-tes uias dei. Cupio ostendant mihi ex qua autoritate prodierunt. Si aliũ deum prædicant, quomodo eius dei rebus & literis & nominibus utuntur aduersus quem prædicant? si eiusdem, quomodo aliter? Probent se nouos Apostolos esse: dicant CHRISTVM iterum descendisse, iterum ipsum do-cuisse, iterum crucifixum, iterum resuscitatum: sic enim Apostolos solet fa-cere, dare illis præterea uirtutem, eadem signa edendi, quæ & ipsi. Volo igi-tur uirtutes eorum proferre, nisi quod agnosco maximam uirtutem eorũ, qua Apostolos in peruersum æmulantur. Illi enim de mortuis suscitabant, isti de uiuis mortuos faciunt. Sed ab excessu reuertar ad principalitatẽ ueri-tatis, & posteritatem mendacitati deputandam, ex illius quoque parabo-læ patrocinio, quæ bonum semen frumẽti à domino seminatum in primo reconstituit. Auenarum autem sterilis foeni adulterium, ab inimico diabo-lo postea superducit. Pro parte enim doctrinarum, distinctionem figurat: quia & alibi uerbũ dei seminis similitudo est, ita ex ipso ordine manifesta-tur, id esse dominicũ & uerum, quod sit prius traditũ. Id aũt extraneum & falsum, quod sit posterius inmissum. Ea sententia manebit aduersus poste riores quasq; hæreses, quibus nulla constantia & cõscientia * cõcedit ad de-fendendã sibi ueritatẽ. Cæterum si quæ audent interferere se ætati apostoli-cæ, ut ideo uideant ab Apostolis traditæ, quia sub Apostolis fuerũt: possu mus dicere, Aedant ergo origines ecclesiarũ suarum: euoluãt ordinem epi-

egit episcopum, sed sub Tiberio secũdo multis annis illo po sterior: apposuit hũc monachus aliquis.

1. Co. 11.

**Phanerosin.*

Ironia

§ 31.

§ 32.

*Als *concepit.*

scoporum suorum. Ita per successiones ab initio decurrente, ut primus ille episcopus aliquem ex Apostolis, uel Apostolicis uiris: qui tamen, cũ Apostolis perseuerauerit, habuerit autorem & antecessorem. Hoc enim modo ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt, sicut Smyrnæorum ecclesia Polycarpum ab Iohanne conlocatum refert: sicut Rhomanorum Clementem à Petro ordinatum, id & proinde utiq; & cæteræ exhibent, quos Apostoli in episcopatum constitutos, Apostolici seminis traduces habeant. Cõfingant tale aliquid hæretici. Quid enim illis post blasphemiam inlicitum est? sed & si confinxerint, nihil ꝓmouebunt. Ipsa enim doctrina eorum cum Apostolica comparata, ex diuersitate & contrarietate sua pronunciabit, neque Apostoli alicuius autoris esse neq; apostolici: quia sicut Apostoli nõ diuersa inter se docuissent, ita & Apostolici non contraria Apostolis ædidissent: nisi illi qui ab Apostolis desciuerunt, & aliter prædicauerunt. Ad hãc itaq; formam prouocabuntur ab illis ecclesijs, quæ licet nullam ex Apostolis uel Apostolicis autorem suũ proferant, ut multo posteriores, quæ deniq; quotidie instituuntur: tamen in eadem fide conspirantes, non minus Apostolicæ deputantur pro cõsanguinitate doctrinæ. Ita omnes hæreses ad utrãq; formam nostris ecclesijs prouocatæ, probent se quaquâ putant Apostolicas. Sed adeo nec sunt, nec possunt probare quod non sunt: nec recipiuntur in pacem & in cõmunicationem ab ecclesijs quoquo modo Apostolicis: scilicet ob diuersitatem sacramenti, nullo modo Apostolicæ.

ECCLESIAE APOSTOLICAE

Adhibeo super hæc, ipsarum doctrinarum recognitionem, quæ sub Apostolis fuerunt, ab isdem Apostolis & demonstratæ & deieratæ. Nam & sic facilius traducentur: dum aut iam tunc fuisse deprehenduntur, aut ex illis quæ iam tunc fuerunt semina sumpsisse. Paulus in prima ad Corinthios, notat negatores & dubitatores resurrectiõis. Hæc opinio prima Sadducæorum. Partem eius usurpat Marcion, & Apelles, & Valentinus, & si qui alij resurrectionem infringunt. Ad Galatas scribens, inuehitur in obseruatores & defensores circumcisionis & legis. Hebionis hæresis sic est. Timotheum instruens, nuptiarum quoq; interdictores suggillat. Ita instituunt Marcion, & Apelles eius secutor. Aeque tangit eos qui dicerent factam iam resurrectionẽ: sic se Valentiniani adseuerant. Sed & cum genealogias indeterminatas nominat, Valentinus agnoscitur: apud quem æon ille, nescio qui, noui & non unius nominis generat, & sua charitate sensum & ueritatem, & hi æque procreant duo, sermonem & uitam. Dehinc & isti generant hominem & ecclesiã: de qua prima hæc ideo decas æonum: exinde decem alij, & duodecim reliqui æones miris nominibus oriuntur, in meram fabulam triginta æonum. Idem Apostolus cum improbat elementis seruientes, aliquem Hermogenem ostendit, qui materiam non natam introducens, deo non nato eã cõparat: & ita matrem elementorum deam faciens, potest ei seruire quã deo comparat. Iohannes uero in Apocalypsi idolothyta edentes & stupra committentes, iubet castigare. Sunt & nunc alij Nicolaitæ, Gaiana hæresis dicitur. At in

tur. At in epiſtola eos maxime antichriſtos uocat, qui CHRISTVM nega-
rent in carne ueniſſe, & qui nō putarent IESVM eſſe filium dei. Illud Mar-
cion, hoc Hebeion uindicauit. Simonianæ autem magiæ diſciplina angelis
ſeruiens, utiq; & ipſa inter idololatrias deputabatur: & à Petro apoſtolo in
ipſo Simone damnabatur. Hæc ſunt, ut arbitror, genera doctrinarū adul-
terinarum, quæ ſub Apoſtolis fuiſſe ab ipſis Apoſtolis diſcimus, & tamen
nullam inuenimus inſtitutionem, ut diuerſitates peruerſitatū quæ de deo
creatore uniuerſorum controuerſiam mouerint, nemo alterum deum au-
ſus eſt ſuſpicari, facilius de filio quàm de patre hæſitabatur, donec Marcion
præter creatorem alium deum ſolius bonitatis induceret, Apelles creatorē
angelum neſcio quem glorioſum ſuperioris dei, faceret deum legis & Iſra-
elis, illum igneum adfirmans. Valentinus æonas ſuos ſpargeret, & unius
æonis uitium in originem deduceret dei creatoris. His ſolis & his primis re
uelata eſt ueritas diuinitatis, maiorem ſcilicet dignationem & pleniorē gra
tiam à diabolo conſecutis: qui deum ſic quoq; uoluerit æmulari, & de do-
ctrinis uenenorum, quod dominū negauit, ipſe faceret diſcipulos ſup ma-
giſtrum. Eligant igitur ſibi tempora uniuerſæ hæreſes, quæ quādo fuerint,
dum non interſit, quæ quando de ueritate non ſint: utiq; quæ ſub Apoſto
lis non fuerunt, fuiſſe non poſſunt. Si enim fuiſſent, nominarentur & ipſæ,
ut & ipſæ coërcendæ. Quæ uero ſub Apoſtolis fuerunt, in ſua nominatiōe
*dignantur. Siue ergo eædem nunc ſunt aliquanto expolitiores, quæ ſub Al's*damnātur.
apoſtolis rudes, habent ſuam exinde damnationem: ſiue aliæ quidem illæ
fuerunt, aliæ autem poſtea obortæ quaſdā ex illis opiniones uſurpauerūt,
habendo cum eis conſortium prædicationis, habent neceſſe eſt etiam cōſor
tium damnationis: præcedente illo fine ſupradicto poſteritatis, quo & ſi ni-
hil de damnaticijs participarentur, de ætate ſola præiudicarentur. Tāto ma
gis adulteræ, quanto nec ab Apoſtolis nominatæ. Vnde firmius cōſtat has
eſſe, quæ adhuc tunc nunciabantur futuræ. His definitionibus prouocatæ
à nobis & reuictæ hæreſes omēs, ſiue quā poſteræ, ſiue quā coætaneæ apo-
ſtolorum, dummodo diuerſæ: ſiue generaliter, ſiue ſpecialiter notatæ ab eis
dūmodo prædamnatæ audeant reſpondere, & ipſæ aliquas eiuſmodi præ
ſcriptiones aduerſus noſtram diſciplinam. Si enim negant ueritatē eius, de
bent probare illam quoq; hæreſim eadem forma reuictam, qua ipſæ reuin
cuntur: & oſtendere ſimul ubi nam quærenda ſit ueritas, quā apud illas nō
eſſe iam conſtat. Poſterior noſtra res nomen, imò omnibus prior eſt. Hoc
erit teſtimonium ueritatis ubiq; occupantis principatum. Ab apoſtolis nō
damnatur, imò defenditur. Hoc erit indicium proprietatis. *Quā enim dā- Puto le.* quā enim nō damnant, qui extraneam quāq; damnauerunt.
nant, qui extraneam quāq; nō damnauerūt: ſuā oſtendūt, ideóq; & defen-
dunt. Age iam qui uoles curioſitatē melius exercere in negotio ſalutis tuæ,
percurre ECCLESIAS APOSTOLICAS, apud quas ipſæ adhuc cathedræ
apoſtolorum ſuis locis præſidentur, apud quas *autenticæ literæ eorū reci- Al's*ipſæ autent.
tant, ſonantes uocem, repræſentantes faciem. Proxima eſt tibi Achaia: ha

ECCLESIAE APOSTOLICAE. Rhomana ecclesia.

bes Corinthum. Si non longe es à Macedonia, habes Philippos. Si potes in Asiã tẽdere, habes Ephesum. Si autẽ Italiæ adiaceris, habes Rhomanã: unde nobis quoq; autoritas præsto est statuta. Felix ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli, cum sanguine suo profuderunt. Vbi Petrus passioni dominicæ adæquat, ubi Paulus Iohannis exitu coronatur, ubi apostolus Iohannes postea quàm in oleum igneum demersus, nihil passus est, in insulã relegatur. Videamus quid dixerit, quid docuerit.

Aphricanæ ecclesiæ

Cum Aphricanis quoq; ecclesijs contestatur: unum deum nouit creatorem uniuersitatis, & CHRISTVM IESVM ex uirgine MARIA filium dei creatoris, & carnis resurrectionem. Legem & prophetas cum euangelicis & apostolicis literis miscet. Inde portat fidem, aqua signat, sancto spiritu uestit, eucharistia pascit, martyrium exhortatur: & ita aduersus hanc institutionem neminem recipit. Hæc est institutio, non dico iam quæ futuras hæreses prænunciabat, sed de qua hæreses prodierunt. Sed non omnes ex illa, ex quo factæ sunt aduersus illam. Etiam de oliuæ nucleo mitis & opimæ & suauissimæ, uentosa & uana caprificus exurgit. Ita & hæreses de nostro fructificauerunt, nõ nostræ: degeneres ueritatis grano, & mendacio syluestres. Si hæc ita se habẽt, ut ueritas nobis adiudicetur, quicunq; in ea regula incedimus, quam ecclesia ab Apostolis, Apostoli à CHRISTO, CHRISTVS à deo tradidit: cõstat ratio propositi nostri definientis non esse admittendos hæreticos * adeundã de scripturis prouocationẽ: quos sine scripturis probamus ad scripturas nõ ptinere.

Fort. le. *ad incudã

Si enim hæretici sunt, Christiani esse non possunt: nõ à CHRISTO habendo quod de sua electione sectati, hæreticorum nomine admittunt. Ita non Christiani, nullum ius capiunt Christianarum literarum, ad quos merito dicendum est, qui estis? quando, & unde uenistis? quid in meo agitis non mei? quo deniq; Marciõn iure syluam meam cædis? qua licẽtia Valentine fontes meos transuertis? qua potestate Apelles limites meos cõmoues? quid hic cæteri ad uoluntatem uestram seminatis & pascitis? Mea est possessio, olim possideo: habeo origines firmas, & ipsis autoribus quorum fuit res. Ego sum hæres Apostolorum. Sicut cauerunt testamẽto suo, sicut fidei cõmiserunt, sicut adiurauerunt, ita teneo. Vos certe exhæredauerunt semper & abdicauerunt, ut extraneos, ut inimicos.

Vnde autem extranei & inimici Apostolis hæretici, nisi ex diuersitate doctrinæ: quã unusquisq; de suo arbitrio, aduersus Apostolos, aut protulit aut recepit. Illic igitur & scripturarum & expositionũ adulteratio deputanda est, ubi diuersitas inuenitur doctrinæ. Quibus fuit propositũ aliter docendi, necessitas instituit aliter disponendi instrumenta doctrinæ. Aliâs enim nõ potuissent aliter docere, nisi aliter haberent p quæ docerent. Sicut illis non potuisset succedere corruptela doctrinæ eius, ita & nobis integritas doctrinæ non cõpetisset sine integritate eorũ p quæ doctrina tractatur. Etenim quid contrarium nobis in nostris? quid de ꝓprio intulimus, ut aliquid contrariũ ei & in scripturis deprehensum, detractione uel adiectione uel transmutatione remedia-

remus

remus? quod sumus, hoc sunt. Inde scripturæ ab initio suo. Ex illis sumus, ante quam nihil aliter fuit quam sumus, Quid deniq; fuit ante quam nobis interpolarent? Cũ aũt oĩs interpolatio posterior credẽda sit, ueniens * itaq; ex causa æmulatiõis (qua neq; prior, neq; *domesticarũ est eius quam qd' æmulatur) tã incredibile est sapiẽti cuicq;, ut nõ adulterũ stilũ intulisse uideamur scripturis, q sumus & primi & ex ipsis, quam illos nõ intulisse qui sunt & posteri & aduersi. Alius manu scripturas, alius sensu expositiões interuertit. Neq; enim si Valẽtinus integro instrumẽto * & ut uidetur nõ callidiore ingenio quàm Marcion? Marcion enim exerte & palàm machæra, non stilo usus est: quoniam ad materiam suam cædem scripturarum confecit. Valentinus autem pepercit: quoniam non ad materiam scripturas, sed materiam ad scripturas excogitauit: & tamen plus abstulit, & plus adiecit, auferens proprietates singulorum quoq; uerborum, & adijciens dispositiones non comparẽtium rerum. Hæc sunt ingenia de spiritalibus nequitiæ, cum quibus luctatio est nobis fratres, merito contemplandæ fidei necessaria, ut electi manifestentur, ut reprobi detegantur. Et ideo habent uim & excogitandis instruendisq; erroribus facilitatem: non adeo mirandam quasi difficilem & inexplicabilem, cum de secularibus quoque scripturis exemplum præsto sit eiusmodi facilitatis: quo ius hodie ex Vergilio fabula in totum, aliam componi materiam secundum uersus, uersibus secundum materias concinnatis. Denique Ouidius citra Medeam Tragœdiam ex Vergilio plenissime expressit. Meus quidam propinquus ex eodem Poëta, inter cætera stili sui otia pinacem Cebetis explicuit. Homeri centonas sententiam uocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum sarciunt corpus. Et utique fœcundior diuina literatura ad facultatem cuiuscunque materiæ. Nec periclitor dicere ipsas quoq; scripturas sic esse ex dei uoluntate dispositas, ut hæreticis materias subministrarent, cum legam oportere hæreses esse, quæ sine scripturis esse non possent. Sed quæritur, à quo intellectus interpretetur, eorum quæ ad hæreses faciant. A diabolo scilicet, cuius sunt pares interuertendi ueritatem: qui ipsas quoque res sacramentorum diuinorum, in idolorum mysterijs æmulatur. Tingit & ipse quosdam utiq; credentes & fideles suos: expiationem delictorum de lauacro repromittit, & si adhuc meminit Mythræ, signat illic in frontibus milites suos: celebrat & panis oblationem, & imaginem resurrectionis inducit: & sub gladio redimit coronam. Quid quod & summum pontificem *nuptijs statuit? Habet & uirgines, habet & continentes. Cæterum si Numæ Pompilij superstitiones reuoluamus, si sacerdotalia officia insignia & priuilegia, si sacrificantia ministeria, & instrumenta & uasa ipsorum sacrificiorum, ac piaculorum & uotorum curiositates consideremus: nonne manifeste diabolus morositatem illã Iudææ imitatus est? Qui ergo ipsas res de quibus sacramenta CHRISTI administrãtur tam æmulanter adfectauit exprimere in negocijs idololatriæ, utique &

Als * utiq;.
Als * uti.
§ 39
Ouidius ex Vergilio tragœdiã expressit.
Tabula Cebetis.
Homeri centones.
§ 40
Mythras.
Hirsau. exẽp. habet * in unius nuptijs.

idem & eodem ingenio gestijt & potuit instrumenta quoq; diuinarum re
rum & sanctorum Christianorũ,sensum de sensibus,uerba de uerbis, pa-
rabolas de parabolis,prophanæ & æmulæ fidei attentare.Et ideo neq; à di
abolo immissa esse spiritalia nequitiæ,ex quibus etiam hæreses ueniũt,du
bitare quis debeat:neq; ab idololatria distare hæreses,cũ & autoris & ope
ris eiusdem sint cuius & idololatria. Deum aut fingunt alium aduersus cre
atorem:aut si unicum creatorem confitentur,aliter eum disserunt, quàm in
41. uero est.Ita omne mendacium de deo uel natio quodãmodo sexus est ido
lolatriæ. Non omittam ipsius etiam conuersationis hæreticæ descriptionẽ.
Quàm futilis,quàm terrena,quàm humana sit:sine grauitate,sine autorita
te,sine disciplina aut fidei suæ congruens.In primis quis catechumenus, qs
fidelis incertum est:pariter adeunt,pariter audiunt,pariter orant:etiã ethni
ci si superuenerint sanctum canibus,& porcis margaritas: licet non uersas
iactabunt,simplicitatem uolunt esse,post rationem disciplinæ,cuius penes
nos curam lenocinium uocant:pacem quoq; passim cum omnibus miscẽt.
Als * uerum in. Nihil enim * in uerum est illis,licet diuersa tractantibus dum ad unius ue-
ritatis expugnationem conspirent. Omnes scientiam pollicẽtur.Ante sunt
perfecti cathecumini,quàm edocti.Ipsæ mulieres hæreticæ,quàm procaces
quæ audeant docere,contendere,exorcismos agere,curationes repromitte-
re,fortasse an & tingere? Ordinationes eorum temerariæ,leues,inconstan-
Als * nunc. tes,*Tunc neophytos conlocãt:nunc seculo obstrictos,nunc apostatas no-
stros,ut gloria eos obligent,quia ueritate non possunt. Nusquàm facilius
proficitur,quàm in castris rebellium,ubi ipsum esse illic promereri est.Itaq;
alius hodie episcopus,cras alius: hodie diaconus,qui cras lector:hodie pre
42 sbyter,qui cras laicus.Nam & laicis sacerdotalia munera iniungũt. De uer-
bi autem administratione quid tam? cum hoc sit negocium illis, non ethni
cos conuertendi,sed nostros euertendi,hanc magis gloriam captant,si stan
tibus ruinam non si iacentibus eleuationem operentur. Quoniã & ipsum
opus eorum non de suo proprio ædificio uenit,sed de ueritatis destructio-
ne nostra suffodiunt,ut sua ædificent.Adime illis legem Moysi,& prophe-
tas,& creatorem deum,accusationem & loqui non habent.Ita fit ut ruinas
facilius operentur stantium ædificiorum,quàm extructiones iacentiũ rui-
narum.Ad hæc solũmodo opera humiles,& blandi,& summissi agunt.Cæ
terum nec suis præsidibus reuerentiam nouerunt.Et hoc est quod schisma-
ta apud hæreticos ferè non sunt:quia cum sint, non parent schismata . Est
enim unitas ipsa.Mentior si non etiam à regulis suis uariant inter se, dum
unusquisq; proinde suo arbitrio modulatur quæ accepit,quemadmodum
de arbitrio ea composuit ille qui tradidit. Agnoscit naturam suam & ori-
ginis suæ more profectus rei. Idem licuit Valentinianis quod Valenti-
no, idem Marcionitis quod Marcioni de arbitrio suo fidem innouare.
Denique penitus inspectæ hæreses omnes in multis cum autoribus su-
is dissentientes deprehenduntur . Plerique nec ecclesias habent , sine

matre

matre, sine deo orba fide exteriores quasi sibilatæ uagantur. Notata sunt 43.
etiã cõmercia hæreticorũ cũ magis quàm pluribus, cum circulatoribus, cum Astrologis, cum philosophis curiositati scilicet deditis. Quærite & inuenietis, ubiq; meminerunt. Adeo & de genere cõuersationis qualitas fidei æstimari potest, doctrinæ inde disciplina est. Negant deum timendum. Itaq; libera sunt illis omnia & soluta. Vbi autem deus non timetur, nisi ubi non est? Vbi deus non est, nec ueritas ulla est. Merito & talis disciplina est. At ubi deus, ibi metus in deum, qui est initium sapientiæ. Vbi metus in deum, ibi grauitas, honestas & diligẽtia adtonita, & cura sollicita, & adiectio explorata, & cõmunicatio deliberata, & promissio emerita, & subiectio religiosa, & apparitio deuota, & pressio modesta, & ecclesia unita, & dei omĩa.
Proinde hæc pressiora apud nos testimonia disciplinæ ad probationẽ ueritatis accedunt: à qua diuertere nemini expedit, qui meminerit futuri iudicij quo omnes nos necesse est apud CHRISTI tribunal astare, reddentes rationem in primis ipsius fidei. Quid ergo dicent qui illam stuprauerint adulterio hæretico uirginem traditam à CHRISTO? *allegabũt nihil unquã sibi ab illo uel ab Apostolis eius, de sæuis & peruersis doctrinis futuris ꝓnunciatum, & de cauendis & de abominãdis quid præceptum? Agnoscũt suam potius culpam, quàm suorum qui nos ante præstruxerunt. Adijcient præterea multa de autoritate cuiusq; doctoris hæretici, illos maxima doctrinæ suæ confirmasse, mortuos suscitasse, debiles reformasse, futura significasse: uti merito Apostoli crederent, *quia si nec hoc scriptum sit, uẽturos multos, qui etiam uirtutes maximas ædiderunt, ad fallaciam muniendam corruptæ prædicationis. Itaq; ueniam merebuntur. Si uero memores dominicarum & apostolicarum denunciationũ in fide integra steterint, credo de uenia periclitabuntur, respondente deo: prænũciaueram planæ futuros fallaciæ magistros in meo nomine, & prophetarũ, & apostolorũ etiam. Et discentibus meis eadem ad uos prædicare mandaueram, sed cum uos non crederetis semel. Euangelium & eiusdem regulæ doctrinam apostolis meis delegaueram: sed libuit mihi postea aliqua inde mutare. Resurrectionem promiseram etiam carnis: sed recogitaui ne implere non possem. Natũ me ostenderam ex uirgine, sed postea turpe mihi uisum est. Patrem dixeram, qui solem & pluuias facit: sed alius me pater melius adoptauit. Prohibuerã uos aurem accõmodare hæreticis, sed erraui. Alia capit opinari eos, qui exorbitant, & fidei ueritatis periculum non cauent. Sed nunc quidem generaliter actum est nobis aduersus hæreses omnes, certis & iustis & necessarijs præscriptionibus repellendas à conlatione scripturarum. De reliquo si dei gratia annuerit, etiam specialiter quibusdam respondebimus.

Marginal notes: Als* Credo allega. — Puto le. *quasi nec. — Ironice.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE PRAESCRIPTIONIBVS ADVERSVS HAERESES OMNEIS, FINIS.

x vide in fine pag. 105.

ARGVMENTVM SEQVENTIS LIBELLI, PER BEAT. RHENANVM.

·l·titulo carentem

HIC LIBELLVS nihil aliud continet, quàm catalogum ac nomenclaturam hæreticorum, non disputationem. Proinde sic illum eram inscripturus, quem ἀνεπίγραφον repereram in Paterniacensi codice: nisi in altero libro titulum habuisset aduersus omneis hæreses. Et Ang. Politianus opera Tertulliani recẽsens, libri meminit aduersus omneis hæreticos, hunc hauddubie designãs. Porrò in Hirsaugiensi codice præcedebat librũ de Præscriptionibus, sed id Librarij incuria factum puto: cum nihil aliud sit, quàm Appendix quædam superioris libri, indicans quo tempore quæque hæresis eruperit, & quam profiteatur impietatem.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS OMNEIS HAERESES, SEV POTIVS DE HAERESIBVS LIBER.

QVORVM hæreticorum, ut plura prætercam, pauca perstringã: taceo enim Iudaismi hæreticos, Dositheum inquam Samaritanum, qui primus ausus est prophetas, quasi non in spiritu sancto locutos repudiare. Taceo Sadducæos, qui ex huius erroris radice surgentes, ausi sunt ad hãc hæresim etiam resurrectionem carnis negare. Prætermitto Pharisæos, qui additamẽta quædam legis adstruendo à Iudæis diuisi sunt. Vnde etiam hoc accipere ipsum quod habẽt nomen, digni fuerunt. Cum his etiam Herodianos, qui CHRISTVM Herodem esse dixerunt. Ad eos me conuerto, qui ex Euangelio hæretici esse uoluerunt: ex quibus est primus omniũ Simon Magus, qui in Actis Apostolorum condignam meruit ab apostolo Petro iustamq́ sententiam. Hic ausus est summam se dicere uirtutem, id est, summum deum. Mũdum autem ab angelis suis institutum, *ac dæmone se oberrante qui esset sapientia discendi: se quærendum apud Iudæos, se in phantasmate dei nõ passum, sed esse quasi passum. Post hunc Menander, discipulus ipsius, similiter magus, eadem dicens quæ Simon ipse: quicquid se Simon dixerat, hoc se Menander esse dicebat, Negans habere posse quenquam salutem, nisi in nomine suo baptizatus fuisset. Secutus est post hæc & Saturnin⁹, & hic similiter dicens, Innascibilem uirtutem, id est, deum, in summis & illis infinitis partib⁹ & in superioribus manere, longe autem distantur: & ab hoc angelos inferiores

Dositheus Samaritanus. Sadducæi. Pharisæi. Herodiani. 46 Simon Magus. Hirsaug. exẽ. sic habet, *à dæmõe se errante, qui esset sapiẽtia descendisse. Menander. Saturninus.

ores mundum fecisse:& quia splendor quidam luminis desursum in inferioribus refulsisset,ad similitudinem illius luminis angelos hominem instituere, angelos curasse:hunc super terram iacuisse reptantem,cuius lumē illud & uirtutem illam superiorem propter misericordiam,scintillam saluā esse: cæteram hominis perire;CHRISTVM in substantia corporis non fuisse,& phantasmate tantum quasi passum fuisse,resurrectionem carnis nullo modo futuram esse.Postea Basilides hæreticus erupit:hic esse dicit, summum deum nomine Abraxaen, quo mentem creatam,quam Græce νοῦν appellat.Inde uerbum ex illo prouidentiam,uirtutem,& sapientiam.Ex ipsis inde principatus,& potestates,& angelos factos: deinde infinitas angelorū æditiones & probolas,ab istis angelis trecētos sexagintaquinq; cœlos institutos:& mundum in honore Abranxat,cuius nomen hūc in se habeat numerum computatum.In ultimis quidem angelis,& qui hunc fecerunt mundum nouissimum ponit Iudæorum deum:id est,deum legis & prophetarum:quem deum negat,sed angelum dicit.Huic sortito obtigisse semē Abrahæ, atq; ideo hunc de terra ex Aegypto filios Israël in terra Chanaān transtulisse.Hunc turbulentiorem præ cæteris angelis,atq; ideo & seditiones frequenter & bella concutere, sed & humanum sanguinem fundere: CHRISTVM autem non ab hoc qui fecerit mundum, sed ab illo Abraxa missum uenisse in phantasmate:sine substantia carnis fuisse.Hunc passum apud Iudæos nō esse,sed uice ipsius Simonem crucifixum esse:unde nec in eum credendum esse qui sit crucifixus,ne quis confiteatur in Simonem credidisse. Martyria negat esse facienda.Carnis resurrectionem grauiter impugnat,negans salutem corporibus repromissam.Alter hæreticus Nicolaus emersit:hic de septem diaconis,q in Actis Apostolorum allecti sūt,fuit. Hic dicit tenebras in concupiscentiam luminis,sed quidem fœda & obscœna fuisse ex hac permixtione:pudor est dicere quæ fœtida & immūda sunt & cætera obscœna.Omnes enim refert quosdā turpitudinis natos,& complexus, & permixtiones execrabiles obscœnasq; coniunctas, & quædā ex ipsis adhuc turpiora.Natos præterea dæmones,& deos,& spiritus septem, & alia satis sacrilega pariter& fœda,quæ referre erubescim⁹,etiā præterim⁹. Satis est nobis quod totam istam hæresim Nicolaitarū ,Apocalypsis domini grauissima sententiæ autoritate damnauit , dicendo quia hoc tenes: odisti doctrinam Nicolaitarum,quam & ego odi.Accesserunt his hæretici etiam illi,qui Ophitæ nuncupantur.Nam serpentem magnificant intantum,ut illum etiam ipsi CHRISTO præferant.Ipse enim, inquiunt, sciētiæ nobis boni & mali originem dedit.Huius animaduertens potentiā & maiestatem Moyses,inquiunt,æreū posuit serpentē:& quicūq; ipsum aspexerunt,sanitatem consecuti sunt.Ipsi aiunt:præterea CHRISTVS in Euangelio suo imitatur serpentis ipsius sacram potestatem docendo.Et sicut Moyses exaltauit serpentē in deserto,ita exaltari oportet filium hominis.Ipsum introducunt ad benedicenda eucharistia sua. Sed tota istius erroris & scœ

Basilides. Nicolaus. 147. Ophitæ. Io. 3.

na & do

na & doctrina inde fluxit. Dicunt enim de illo summo primario æone cōplures alios æones extitisse inferiores, omnibus tamen istis æonem antestare, cuius sit nomen Ialdabaoth. Hunc autem conceptum esse ex altero æone, à quibus insertoribus permixtus: seq; postea cum in superiora uoluisset eniti, grauitate materiæ permixta sibi, non potuisse ad superna peruenire, in medietate relictum, extendisse totum, effecisse sic cœlū. Ialdabaoth tamen inferius discendisse, & fecisse sibi filios septem: quem occlusisse superiora dilatione: ut quia angeli quæ superiora essent, scire non possent, ipsum solum deum putarent. Virtutes igitur illas & angelos inferiores hominem fecisse: & quia ab infirmioribus & mediocribus uirtutib⁹ institutus esset, quasi uermem iacuisse reptantem: illum uero æonem ex quo Ialdabaoth processisset, inuidia cōmotum, scintillam quandam iacenti homini immisisse, qua excitatus per prudētiam saperet & intellegere posset superiora. Sic rursum Ialdabaoth istum in indignationem conuersum ex semetipso ædidisse uirtutem, & similitudinem serpentis, & hanc fuisse uirtutem in paradiso: id est istum fuisse serpentem, cui Eua quasi filio dei crediderat. Decerpsit, inquiunt, de fructu arboris, atq; ideo generi humano scientiam bonorum & malorum contribuit. CHRISTVM autem non in substantia carnis fuisse: salutem carnis sperandam omnino non esse. Necnon etiam erupit alia quoq; hæresis, quæ dicitur Chaldæorum. Et ipsi enim magnificant Cain, quasi ex quadam potenti uirtute conceptum, quæ operata sit in ipso. Nā Abel ex inferiore uirtute conceptum, procreatum: & ideo inferiorem repertum. Hi qui hoc adserunt, etiam Iudam proditorem defendunt, admirabilem illum & magnum esse memorātes, propter utilitates quas humano generi cōtulisse iactatur. Quidam enim ipsorum gratiarum actionem Iudæ propter hanc causam reddendam putant. Animaduertens enim, inquiūt, Iudas, quod CHRISTVS uellet ueritatem subuertere, tradidit illum, ne subuerti ueritas posset. Et alij sic contra dísputāt & dicūt. Quia potestates hæ mundi nolebant pati CHRISTVM, ne humano generi per mortem ipsius salus pararetur, saluti consulens generis humani: tradidit CHRISTVM, ut salus quæ impediebatur per uirtutes, quæ obsistebant ne pateret CHRISTVS, impediri omnino non posset: & ideo per passionem CHRISTI nō posset salus humani generis retardari. Sed & illa hæresis processit, quæ dicitur Setthoitarum. Huius peruersitatis doctrina hæc est: Duos homines ab angelis constitutos, Cain & Abel: propter hos magnas inter angelos cōtentiones & discordias extitisse: ob hanc causam illam uirtutem quæ super omnes uirtutes esset, quam matrem pronunciant, dum Abel interfectū dicerent, *uoluisset concipi & nasci hunc Seth loco Abelis: ut euacuarent angeli illi, qui duos priores illos homines condidissent: dum hoc semen mundum moritur & nascitur. Permixtiones enim dicunt angelorum & hominum iniquas fuisse: ob quam causam illam uirtutē quam (sicut diximus) pnunciant matrē, ad uindictam etiam catadysmum inducere, ut & illud p mixtiōis

Chaldæi.

Setthoitæ. Hos alij Sethianos appellāt

*Als *uoluisse.*

mixtionis semen tolleretur:& hoc solum semen,quod esset purum,integrũ custodiretur.Sed enim illos,*quo seminis illos priores instituissent, occulte & latenter,& ignorãte illa matre uirtute, cum illis octo animabus in arcam misisse,etiam semen*Cham quo semen malitiæ non periret, sed cum cæteris cõseruatũ,& post cataclysmum terris redditũ, exemplo cæterorum excresceret,& effunderetur,& totum orbem & impleret & occuparet.De CHRISTO autem sic sentiunt,*ut dicant illum tantummodo, sed & pro ipso,sed ipsum fuisse. Carpocrates præterea hanc tulit sectam: Vnam esse dicit uirtutem,in superioribus principalem;ex hac prolatos angelos,atque uirtutes, quos distantes longe à superioribus uirtutum, mundum istum in inferioribus partibus condidisse, CHRISTVM non ex uirgine Maria natum, sed ex semine Ioseph*hominem tantũmodo genitum;sanè præ cæteris iustitiæ cultu *integritate meliorem; hunc apud Iudæos passum; solam animam ipsius in cœlo receptam, eo quod & firmior & robustior ex cæteris fuerit: & quo colligeret tentata animarum sola salute,multas corporis resurrectioneis.Post hunc Corinthus hæreticus erupit,similia docens.Nã & ipse mundum institutũ esse ab illis dicit,CHRISTVM ex semine Ioseph natum proponit,hominem illum tantũmodo sine diuinitate cõtendens, ipsam quoq; legem ab angelis datam perhibens:Iudæorum deum,non dominũ, sed angelum promens:huius successor Ebion fuit, Corintho non in omni parte consentiens,quod à deo dicat mundum,non ab angelis factum:& quia scriptum sit,nemo discipulus super magistrum,nec seruus super dominum,legem esse proponit,scilicet ad excludendum euangelium,& uindicandũ Iudaismum. Valentinus autem hæreticus multas introduxit fabulas,has ego *circumdicens breuiter expediam.Introducit enim pleromate æones triginta: exponit autem hos per syzygias,id est coniugationes quasdam. Nam dicit in primis esse bython & silentium,ex his processisse semen,mentem,& ueritatem,ex quibus erupisse uerbum & uitam:de quibus rursum creatum hominẽ & ecclesiam. Sed enim ex eis quoq; processisse duodecim æonas, de sermone autem & uita:æonas alios decem,hæc esse æonum triacontada, quæ*sint in pleromate ex octoade & decade,ac duodecade. Tricesimũ autem æonem bython illum uidere uoluisse, & ad uidendũ illum ausum esse in superiora conscendere.Et quoniam ad magnitudinem ipsius uidendam capax nõ fuit,in defectione fuisse, & penè dissolutum esse,nisi quia*misisset ad constabiliendum illum,ille quem appellat Horon confirmasset illum dicto,hoc pronunciatio appellat.Istum autem æonem in defectionẽ factum Achamote,dicit in passionibus desiderij quibusdam fuisse,& ex passionibus materias ædidisse.Expauit enim,inquit, & extimuit,& contristatus est, & ex his passionibus concepit & ædidit. Hinc fecit cœlum & terram, & mare,& omnia quæcunq; sunt in eis, ob quam causam omnia infirma esse & fragilia,& caduca,& mortalia quæcũq; sunt ab ipso facta:quoniã quidem

k ipse

Al's *quos priores.
Fort. *Cain.
*Fort. leg. ut dicãt illum nõ pro nobis tantũmodo, sed & pro ipso seipsum fuisse.
Carpocrates.
Al's *homine.
Al's *uitæ integritate.
Corinthus.
Ebion.
Valentinus.
Al's *circũcidens.
Al's *sit.
Al's *missus.

ipſe fuerit deceptatione conceptus, atque prolatus, hunc tamen inſtituiſſe iſtum mundum ex his materijs, quas Achamote uel pauendo, uel timendo, uel contriſtando, uel ſuadendo præſtiterat. Nam ex pauore, inquit, tenebræ factæ ſunt: ex timore & ignorantia, ſpiritus nequitiæ & malignitatis: ex triſtitia & lachrymis, humida fontium, fluminum materia, mariſque.

Al's quē bython, fort. qui eſt bythos.* CHRISTVM autem miſſum ab illo propatore, qui eſt*bythion. Hunc autem in ſubſtantia corporis noſtri nō fuiſſe, ſed ſpiritale, neſcio quod corpus de cœlo deferentem: quaſi aqua per fiſtulam, ſic per Mariam uirginē tranſmeaſſe. Nihil inde uel accipientem, uel mutuantem: reſurrectionem huius carnis negat, ſed alterius. Legis & prophetarum quædam probat, quædam improbat: id eſt, omnia improbat, dum quædam reprobat: euangelium habet etiam ſuum, præter hæc noſtra.

Ptolemæus. Secundus. Poſt hunc extiterunt Ptolemæus, & Secundus hæretici, qui cum Valentino per omnia conſentiunt, in illo ſolo diſferunt. Nam cum Valentinus æonas tantū triginta finxiſſet, iſti addiderūt alios complures. quatuor enim primum, deinde alios octo adgregauerunt. Et quod dicit Valentinus æonem triginta exceſſiſſe de pleromate ut in defectionem, negant iſti. Non enim ex illa triacontade fuiſſe hunc, qui fuerit in defectionem propter deſiderium uidendi propatoris.

Heracleon. Extitit præterea Heracleon alter hæreticus, qui cū Valentino paria ſentit. ſed nouitate quadam pronūciationis, uult uideri alia ſentire. Introducit enim in primis illud fuiſſe quod pronunciat, & deinde ex illa monade duo, ac deinde reliquos æonas, deinde introducit totum Valentinū.

Marcus. Colarbaſus. Non defuerunt poſt hos Marcus quidam & Colarbaſus, nouam hæreſim ex Græcorum alphabeto componentes. Negant enim ueritatē ſine iſtis poſſe literis inueniri, imò totam plenitudinem & perfectionem ueritatis, in iſtis literis eſſe diſpoſitam. Propter hanc em̄ cauſam CHRISTVM dixiſſe: Ego ſum α & ω. Deniq; IESVM CHRISTVM deſcendiſſe, id eſt, columbam in IESVM ueniſſe, quæ Græco nomine cum περιστερὰ pronuncietur, habere ſecundum numerū, DCCCI. percurrunt iſti ω, ψ, χ, φ, υ, τ, totum uſq; ad alphabeta, & computant ogdoadas & decadas, ita afferre illorum omnes uanitates ut ineptum ſit & ocioſum, quod tamen non tantum iam uanum, ſed etiam periculoſum ſit. Alterum deum fingunt præter creatorem, CHRISTVM in ſubſtantia negant carnis fuiſſe, negant carnis reſurrectionē futuram.

Cerdon. Accedit his Cerdon quidam, hic introducit initia duo, id eſt duos deos, unū bonum, & alterū ſæuum. Bonum ſuperiorem: ſæuum hunc, mundi creatorem. Hic prophetias & legem repudiat, deo creatori renunciat, ſuperioris dei filiū CHRISTVM ueniſſe tractat: hunc in ſubſtantia carnis negat, in phantaſmate ſolo fuiſſe pronunciat: nec omnino paſſum, ſed quaſi paſſum: nec ex uirgine natum, ſed omnino nec natum. Reſurrectionem animæ tantummodo probat, corporis negat. Solum euangelium Lucæ, nec tamen totum recipit. Apoſtoli Pauli neq; omnes, neq; totas epiſtolas ſumit. Acta Apoſtolorum & Apocalypſim

calypſim quaſi falſa reijcit. Poſt hunc diſcipulus ipſius emerſit Marcion qui *Marcion.*
dam nomine, Ponticus genere, epiſcopi filius, propter ſtuprum cuiuſdam
uirginis ab eccleſiæ communicatione abiectus: hic ex occaſione qua dictum *ams. 7.*
ſit, Omnis arbor bona, bonos fructus facit: mala autem, malos. hæreſim
Cerdonis adprobare conatus eſt, eadem dicere, quæ ille ſuperior hæreticus
ante dixerat. Extitit poſt hunc Lucanus quidam nomine, Marcionis ſecta *Lucanus.*
tor atque diſcipulus, & hic per eadem uadens blaſphemiæ genera, eadem
docet quæ Marcion & Cerdon docuerant. Poſt hos ſubſequitur Apelles *Apelles.*
diſcipulus Marcionis, qui poſtea quàm in carnem ſuam lapſus eſt, à Mar-
cione ſegregatus eſt: hic introducit unum deum infinitis ſuperioribus parti
bus, hunc poteſtates multas, angeloſque feciſſe: propterea & aliam uirtutẽ
quam dicit, dominum dicit, ſed angelum ponit: hoc uult uideri mundum
inſtitutum ad imitationem mundi ſuperioris: cui *mundi permiſcuiſſe pœ- *Fort. *mundo.*
nitentiam, quia non illum tam perfecte feciſſet, quàm ille ſuperior mundus
inſtitutus fuiſſet. Legem & Prophetas repudiat: CHRIRTVM neque in
phantaſmate dicit fuiſſe ſicut Marcion, neque in ſubſtantia ueri corporis,
ut euangelium docet, ſed in eo quo de ſuperioribus partibus deſcenderet,
ipſo deſcenſu ſydeream ſibi carnem, & aëream contexuiſſe: hunc in reſurre-
ctione ſingulis quibuſque elementis, quæ in deſcenſu ſuo mutata fuiſſent,
in aſcenſu reddidiſſe, & ſic diſperſis quibuſque corporis ſui partibus, in cœ-
lo ſpiritum tantum reddidiſſe: hic carnis reſurrectionem negat: ſolo utitur
& apoſtolo, ſed Marcionis, id eſt, non toto. Animarum ſolarum dicit ſalu-
tem. Habet præterea priuatas, ſed extraordinarias lectiones ſuas, quas ap
pellant phaneroſeis Philumenis cuiuſdam puellæ, quanquam ſi *prophetiſ *Philumene.*
ſam ſequitur. Habet præterea ſuos libros, quos inſcripſit ſyllogiſmorum, in *Fort. leg. quam ipſe ſicut prophetiſſam ſequitur.*
quibus probare uult, quod omnia quæcunque Moyſes de deo ſcripſerit,
uera non ſint, ſed falſa ſint. His hæreticis omnibus accedit Tacianus qui- *Syllogiſmi Apellis.*
dam alter hæreticus, hic Iuſtini martyris diſcipulus fuit, poſt hunc diuiſa *Tacianus.*
ſentire cœpit. Totus enim ſecundum Valentinũ capit, adijciens illud, quod
iam nec ſalutem conſequi poſſe, quaſi non ſi rami ſalui fiunt, & radix ſalua
ſit. Acceſſerunt alij hæretici, qui dicuntur ſecundum Phrygas: ſed horum *Secundũ Phrygas.*
non una doctrina eſt. Sunt enim qui Cata Proclum dicantur, hi habent *Cata Proclum.*
aliam communem blaſphemiam, aliam blaſphemiam non communem,
ſed peculiarem & ſuam: & communem quidem illam, qua in Apoſtolis qui
dem dicant ſpiritum ſanctum fuiſſe, paracletum non fuiſſe. Et quia di-
cant paracletum plura in Montano dixiſſe, quàm CHRISTVM in euan-
gelium protuliſſe: nec tantum plura, ſed etiam meliora atque maiora. Pri-
uatam blaſphemiã illi qui ſunt Cata Aeſchinen hanc habent, qua adijciũt *Cata Aeſchinen.*
etiam hoc, uti dicant, CHRISTVM ipſum eſſe filium & patrem. Eſt præ-
terea his omnibus etiam Blaſtus accedens, qui latenter Iudaiſmum uult in- *Blaſtus.*
troducere. Paſcha enim dicit non aliter cuſtodiendum eſſe, niſi ſecundum

legem Moysi xiiij. mensis. Quis autem nesciat, quoniam euangelica gratia euacuatur, si ad legem CHRISTVM redigit? Accedit his Theodotus hæreticus Byzantius, qui postea quàm CHRISTVM *pro nomine adprehensus negauit, in CHRISTVM blasphemare non destitit. Doctrinam enim introduxit, qua CHRISTVM hominem tantummodo diceret, deum autem illum negaret. Ex spiritu quidem sancto natum ex uirgine, sed hominem solitarium atque nudum, nullo alio præ cæteris, nisi sola iustitiæ autoritate. Alter post hunc Theodotus hæreticus erupit, qui & ipse introduxit alteram sectam, & ipsum hominem CHRISTVM tantummodo dicit ex spiritu sancto, ex uirgine Maria conceptum pariter & natum, sed hunc inferiorem esse quàm Melchisedech, eo quod dictum sit de CHRISTO: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Nam illum Melchisedech præcipua* & Græcia cœlestem esse uirtutem, eo quod agat CHRISTVS pro hominibus, deprecator & aduocatus ipsorum factus: Melchisedech, facere pro cœlestibus angelis atque uirtutibus. Nam esse illum usque adeo CHRISTO meliorem, ut apator sit, ametor sit, agenealogitus sit, cuius neque initium, neque finis comprehensus sit, aut cõprehendi possit. Sed post hos omnes etiã Praxeas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus corroborare curauit: hic deum patrẽ omnipotentem IESVM CHRISTVM esse dicit, hunc crucifixum passumque contendit, mortuum, præterea seipsum sibi sedere ad dexterã suam, cum profana & sacrilega temeritate proponit.

Theodotus.

Pro nomine, hoc est ob professionem nominis Christiani.

Theodotus posterior.

**Fort. egregiam.*

Praxeas.

Victorinus.

*

¶ Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE HÆRESIBVS LIBRI, FINIS.

Aduersus Judaeos.

¶ ARGVMENTVM SEQVENTIS LIBRI PER BEATVM RHENANVM.

Arrogans Iudæorum supercilium ex Paulinis epistolis satis notum esse potest. Nulla gens unquam alienos à sua religione magis est execrata, cunctis uicissim inuisissima, sic nimirũ dignam inexpiabilis odij sui mercedem reportãs odium. Quo minus mirandũ est si Iudæi qui CHRISTO nomen dederant, ethnicos non putabant recipiendos, sibi tantum Euangelicam legem datam contendentes, ut quondam lex illa Mosaica tradita fuit. Proinde disputationem Christiani hoc est qui ex ethnicis Seruatori nostro fuerat initiatus, cum Iudæo proselyto suæ duntaxat genti CHRISTVM uendicante habitam, Tertullianus in literas retulit. Ostendit autem per figuras instrumenti ueteris, ethnicos ad Euangelicam legem admittendos, negans interim Mosaicam legem primam fuisse quam deus hominibus præscripserit, sed omnium antiquissimam in paradiso, mox patriarchis naturalem fuisse datam, deinde Mosaicam prodijsse quæ pro tempore sit exhibita. Porrò legis præcepta pro conditione temporum à deo mutari, nostræ saluti consultum esse uolente. Itaque circuncisionem carnalem, obseruationem sabbati, sacrificiáque terrenarum oblationum, rebus spiritalibus cessisse quarum erant figuræ. Prosequitur præcipua disputationis capita Prophetarum agens testimonijs, De sabbato, circuncisione, & legis utriusque obseruatione, De natiuitate CHRISTI, qui prior fuit aduentus, nimirum sese deijcientis, De eius æterno regno, De illius Passione, & euersione Hierusalem, De probatione Natiuitatis, ubi refelluntur argumenta quibus CHRISTI passionem impugnant Iudæi, De figuris dominicæ passionis ex ueteri instrumento, De uastatione Israel, De gentibus quæ CHRISTO crediture forent, Iudæis illum respuentibus, Demum de posteriore CHRISTI aduentu, qui cũ magnificus sit futurus, solus Iudæis arridet, sublimem duntaxat CHRISTVM agnoscẽtibus. Ex hoc libro diuus Hieronymus bonam capitis partem citat, Danielem prophetam enarrans. Et uidetur Cyprianus hoc uolumen æmulatus suos illos ad Quirinum libros texuisse, nam is Tertullianum sedulo solet imitari, cuius scriptis assidue lectis pectus suum egregie referserat. Exemplo sit unicus de patientia libellus, quem Cyprianus totum sibi uendicauit, uerbis tantum non etiam sententijs interpolatis. Est autem candidior Tertulliano faciliórq;. Porrò nõ fugiat lectorem, huius operis materiam etiam in libris aduersus Marcionem haberi, præsertim in tertio, ijsdem sanè uerbis, sed nonnihil fusius tractam, ubi hoc ipsum probat, CHRISTVM uidelicet fuisse de quo tot olim oracula Prophetæ ædiderint.

Q. SEPTIMII TERTVLLIANI, ADVERSVS IVDAEOS, LIBER.

PROXIME accidit, diſputatio habita eſt Chriſtiano & proſelyto Iudæo. Alternis uicibus contentioſo fune, uterqꝫ, diē in ueſperā traxerunt. Obſtrepentibus etiam quibuſdam ſpectātibus, ſingulorū nubilo quodā ueritas obūbrabatur. Placuit ergo quod per concentum diſputationis minus plene potuit dilucidari, inſpici curioſius, & lectionibus ſtilo quæſtiones retractatas terminare. Nam occaſio quidem defendendi etiam gentibus ſibi diuinam gratiam, habuit hinc prærogatiuam quod ſibi uindicare dei legem inſtituerit homo ex gētibus, nec de proſapia Iſraëlitum Iudæus: hoc enim ſat eſt, poſſe gentes admitti ad dei legem, ne Iſraël adhuc ſuperbiat, quod gentes uelut ſtillicidium ſitulæ, aut puluis ex area deputentur. Quanquam habeamus ipſum deum idoneum pollicitatorem, & fidelem ſponſorem, qui Abrahæ promiſerat, quod in ſemine eius benedicerētur nationes terræ, & quod ex utero Rebeccæ duo populi & duæ gētes eſſent proceſſuræ utiqꝫ Iudæorū, id eſt Iſraëlis, & gētium, id eſt noſter: uterqꝫ ergo & populus & gens eſt appellatus, ne de nominis appellatione priuilegiū gratiæ ſibi quis audeat defendere. Duos etenim populos & duas gentes proceſſuras ex unius fœminæ utero deus deſtinauit, nec diſcreuit gratiam in nominis appellatione, ſed in partus æditione: ut qui prior eſſet de utero proceſſurus, minori ſubijceretur, id eſt poſteriori. Sic namqꝫ ad Rebeccam deus locutus eſt: Duæ gentes in utero tuo ſunt, & duo populi de uentre tuo diuidentur, & populus populū ſuperabit, & maior ſeruiet minori. Itaqꝫ cū populus ſeu gens Iudæorū anterior ſit tempore, & maior per gratiā primæ dignationis in lege, noſter uero minor ætate temporum de Rebecca, de duobus populis intelligitur, id poſſe in ultimo ſeculi ſpacio adeptos noticiam diuinæ miſerationis, proculdubio ſecundū*dictū diuinæ locutionis, prior maior populus, id eſt iudaicus, ſeruiat neceſſe eſt minori, & minor populus, id eſt Chriſtianus, ſuperet maiorē. Nā & ſecundū memorias populus Iudæorum, id eſt antiquior, derelicto deo, idolis ſeruiuit, & diuinitate abrelicta ſimulachris fuit deditus, dicente populo ad Aaron: Fac nobis deos qui nos antecedant. Quod cū ex monilibus fœminarum & anulis uirorū aurum fuiſſet igne conflatū, & proceſſiſſet eis bubulum caput, cui figmēto uniuerſus Iſraël ab relicto deo honorē dederunt dicētes: Hi ſunt dij qui nos eiecerūt de terra Aegypti. Sic nāqꝫ poſterioribus temporibus quibus reges eis imperabāt, & cū Hieroboam uaccas aureas & lucos colebāt, & Bahali ſe mancipabāt. Vnde probatur eos ſemper idololatriæ crimine reos deſignatos ex

Al's *edictum.

inſtrumento

instrumēto diuinarū scripturarū. Noster uero populus minor, id est posterior, relictis idolis quibus ante deseruiebat, ad eundē deum conuersus est, à quo Israël, ut supra memorauimus, abscesserat. Sic nāq; populus minor, id est posterior, populū maiorē superauit, dū gratiā diuinæ dignationis consequitur, à qua Israël est repudiatus. Igitur gradū conferamus, & summam quæstionis ipsius, certis lineis determinemus. Cur etem deus uniuersitatis conditor, mundi totius gubernator, hominis plasmator, uniuersarū gentiū sator, legē per Moysen uni populo dedisse credatur, & non omnibus gentibus attribuisse dicatur? Nisi enim omnibus eam dedisset, nullo pacto ad eam etiā proselytos ex gentibus accessum habere permitteret. Sed ut congruit bonitati dei & æquitati ipsius, utpote plasmatoris generis humani omnibus gentibus eandē legē dedit, quā certis & statutis temporibus obseruari præcepit, quando uoluit, & per quos uoluit, & sicut uoluit. Namque in principio mūdi ipsi Adæ & Euæ legē dedit, ne de fructu arboris plātatæ in medio paradisi ederēt: quod si cōtra fecissent, morte morerētur. Quæ lex eis sufficeret si esset custodita. In hac enim lege Adæ data, omnia præcepta condita recognoscimus, quæ postea pullulauerunt data per Moysen, id est Diliges dominū deum tuū de toto corde tuo, & ex tota anima tua, & diliges proximū tibi tanq; te. Et non occides, nō mœchaberis, non fraudaueris, falsum testimoniū non dices. Honora patrem tuū & matrem, & alienū non cōcupisces. Primordialis lex est em̄ data Adæ & Euæ in paradiso quasi matrix omniū præceptorū dei. Deniq; si dominū deū suū dilexissent, contra præceptū eius nō fecissent: si proximū diligerēt, id est semetipsos, persuasioni serpentis nō credidissent, atq; ita in semetipsos homicidiū non cōmisissent, *excedendo de immortalitate, faciendo contra dei præceptū. A furto quoq; abstinuissent, & de fructu arboris clàm nō degustassent, nec à cōspectu domini dei nostri sub arbore delitescere gestissent. Nec falsum asseuerāti diabolo participes efficerent, credendo ei quod similes deo essent futuri. Atq; ita nec deū offendissent ut patrē, qui eos de limo terræ quasi ex utero matris figurauerat. Si alienū non cōcupiscerēt, de fructu inlicito non gustassent. Igitur hac generali & primordiali dei lege quā in arboris fructu obseruari deus sanxerat, omnia præcepta legis posterioris specialiter indita fuisse cognoscimus, quæ suis tēporibus ædita germinauerūt. Eiusdē est em̄ postea docere legē, q ante præmiserat præceptū, quoniā & ipsi9 est erudire postea, q ante iustos formare instituerat. Quid em̄ mirū si is auget disciplinā, q instituit: si is pficit q cœpit. Deniq; ante legē Moysi scriptā in tabulis lapideis, legē fuisse cōtendo nō scriptā, quæ naturaliter intellegebatᷣ & à patrib9 custodiebatᷣ. Nā unde Noe iustus inuētus, si nō illū naturalis legis iustitia pcedebat? unde Abrahā amicus dei deputatus, si nō de æquitate & iustitia legis naturalis? unde Melchisedech sacerdos dei sūmi nūcupatus, si nō ante Leuiticæ legis sacerdotiū Leuitæ fuerunt, q sacrificia deo offerebāt? sic em̄

Als *excidendo.

Peccatum primum Adami e transgr. esse totius Decalogi.

post supra scriptos patriarchas data lex est Moysi, eo tēpore posteaquàm ab Aegypto excesserunt, post interuallum multorum temporum & spacia. Deniq; post quadringentos & triginta annos Abrahæ data est lex. Vnde intellegimus dei legem etiam ante Moysen, nec in Oreb tantum, aut in Syna & in eremo primum, sed antiquiorem primum in paradiso, post patriarchis, atq; ita & Iudæis certis temporibus reformatam, ut nō iam ad Moysi legem ita attendamus, quasi ad principalem legem, sed ad subsequentem, quā certo tempore deus & gentibus exhibuit, & repromissam per Prophetas in melius reformauit: & præmonuit futuram, ut sicuti certo tempore data est lex per Moysen, ita temporaliter obseruata & custodita credatur. Nec adimamus hanc dei potestatem, pro temporum conditione legis præcepta reformantem in hominis salute. Deniq; qui contendit & sabbatum adhuc obseruandum quasi salutis medelam, & circūcisionem octaui diei propter mortis cōminationem, doceat in præteritum iustos sabbatizasse, aut circūcidisse, & sic amicos dei effectos. Nam si circuncisio purgat hominem, deus Adā incircūcisum cū faceret, cur eū non circūcidit, uel postea quàm deliquit si purgat circūcisio? Certe in paradiso constituens eum incircūcisum, colonū paradisi præfecit. Igitur cū neq; circūcisum, neq; sabbatizantē deus Adam instituerit, consequēter quoq; sobolem eius Abel offerentem sibi sacrificia, incircuncisum, nec sabbatizantem laudauit, accepto ferens quæ offerebat in simplicitate cordis, & reprobans sacrificium fratris Cain, qui quod offerebat, non recte diuidebat. Noe quoq; incircūcisum deus, sed & non sabbatizantem de diluuio liberauit. Nam & Enoch iustissimum nō circūcisum nec sabbatizantem de hoc mundo transtulit, qui necdum mortem gustauit, ut æternitatis candidatus, iam nobis ostenderet, nos quoque sine legis onere, Moysi, deo posse placere. Melchisedech quoq; summi dei sacerdos, incircūcisus & non sabbatizans, ad sacerdotium dei allectus est. Et probatus Loth frater Abrahæ, quod pro meritis iustitiæ suæ sine legis obseruatione de Sodomitarum incendio sit liberatus. Sed Abraham, inquis, circūcisus est. Sed ante deo placuit quàm circūcideretur, nec tamē sabbatizauit. Acceperat enī circūcisionem, sed quæ esset in signū temporis illius, non in salutis prærogatiuam. Deniq; sequentes patriarchæ incircuncisi fuerunt, ut Mechisedech, qui ipsi Abrahæ iam circunciso reuertenti de prælio, panem & uinum obtulit incircuncisus. Sed & filius, inquit, Moysi cum ab angelo præfocatus fuisset, si nō Seffora mater eius calculo præputium infantis circūcidisset. Vnde, inquit, circūcisionis maximum periculum est, si præputium carnis quis non circunciderit. Et ideo si salutem circuncisio omnimodo adfert, etiā ipse Moyses in filio suo non intermisisset, quo minus octaua die circūcideret eū, quando constet Sepphorā coactam ab angelo id fecisse in itinere. Cōsideremus itaq; qd' nō potuerit unius infantis coacta circūcisio omni populo præscribere, & quasi legē huius præcepti cōdere in salutē. Nā prouidēs deus quod

hanc

hanc circũcisionẽ in signũ, non in salutẽ esset daturus populo Israel, iccirco filiũ Moysi ducis futuri instigat circuncidi, ut cum cœpisset per eum populo dare præceptũ circũcisionis, nõ aspernaretur populus, uidẽs exemplũ istud in*iudicis filiũ iam celebratum. Dari enim habebat circũcisio, sed in signũ: unde Israel in nouissimo tempore dinosci haberet, quãdo secundũ sua merita in sanctam ciuitatem ingredi prohiberetur, secundum uerba prophetarum dicentium: Terra uestra deserta, ciuitates uestræ igni exustæ, regionẽ uestram in conspectu uestro alieni comedent, & deserta & subuersa à populis extraneis. Derelinquetur filia Syon sicut casa in uinea, & sicut custodiarium in cucumerario, & quasi ciuitas quæ expugnatur. Et ideo subsequẽs sermo Prophetæ exprobrat eis Esaias dicẽs: Filios generaui & exaltaui, ipsi autem spreuerũt me. Et iterũ: Et si extenderitis manus, auertam faciem meam à uobis. Et si multiplicaueritis preces, non exaudiã uos: manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Et iterum: Væ gens peccatrix, populus plenus peccatis, filij scelerati: dereliquistis deum, & in indignationem misistis sanctum Israel. Hæc igitur dei prouidẽtia fuit, dandi circũcisionem Israel in signum, unde dinosci posset cum adueniret tempus, quod meritis suis supradictis in Hierusalem admitti prohiberentur, quod & quia futurum erat nunciabatur, & quia factũ uidemus recognoscimus. Sic ergo circũcisio carnalis, quæ temporalis erat, *imbuta est in signum populo cõtumaci: ita spiritalis circũcisio est in salutem populo obaudienti, dicente propheta Hieremia: Innouate uobis nouitatem, & nolite seminare in spinis. Circũcidimini deo, & circuncidite præputium cordis uestri. Et alio loco dicit: Ecce enim dies uenient dicit dominus, & disponam domui Iudæ & domui Iacob testamentum nouum, nõ tale quale iam dedi patribus eorum, in die quo eos eduxi de terra Aegypti. Vnde intellegimus & priorem circũcisionem tunc datam cessaturam, & nouam legem nõ talem qualem iam dederat patribus processuram annunciari, sicut Esaias prædicauit dicens: Quod in nouissimis diebus manifestus futurus esset mons domini, & domus dei super uertices montium: & exaltabitur, inquit, super colles, & ueniẽt super illum omnes gentes, & ambulabunt multi & dicent: Venite ascendamus in montẽ domini, & in domũ dei Iacob: *nõ in Esau prioris populi, sed in Iacob sequẽtis, id est populi nostri, cuius mons CHRISTVS est sine manibus concidentiũ præcisus, implẽs omnẽ terrã, apud Danielem ostensus. Deniq; ex hac domo dei Iacob, etiã legẽ nouam processurã sequentibus uerbis annũciat Esaias dicẽs: De Syon enim exiet lex & uerbũ domini ex Hierusalẽ, & iudicabit inter gẽtes, id est inter nos qui ex gentibus sumus uocati, & concident, inquit, gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces, & nõ accipiet gens super gentẽ gladiũ, & iam nõ dicentur præliari. Igitur intellegunt alij q̃ nos, qui noua lege edocti ista obseruamus, obliterata ueteri lege, cui9 obolitionẽ futurã actus ipse demõstrat. Nã uetus lex ultione gladij se uindicabat, & oculũ pro oculo eruebat; & uindictam

Als* ducis.
Fort. * tributa.
als* non in E. p. filij.

& uindictam iniuriæ retribuebat. Noua autem clementiam designabat, & pristinam ferocitatem gladiorum & lancearum ad tranquillitatem conuertebat, & belli pristina in æmulos legis, & hostis executionem, in pacificos actus arandæ & colendæ terræ reformabat. Igitur, sicut supra ostendimus, quod uetus lex & circuncisio carnalis cessatura pronunciata est, ita & nouæ legis, & spiritalis circuncisionis obseruantia, in pacis obsequia eluxit. Populus enim, inquit, quem non noueram seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi, Prophetæ adnunciauerunt. Quis autem populus qui deum ignorabat, nisi noster, qui retro deum nesciebamus, & quis in auditu auris obediuit ei, nisi nos, qui relictis idolis, ad deum conuersi sumus. Nam Israel, qui deo fuerat cognitus, quicq́ ab eo in Aegypto exaltatus fuerat, & per Erythræum pelagum transuectus est, quicq́ in eremo manna cibatus XL. annis, ad instar æternitatis redactus, nec humanis passionibus contaminatus, aut seculi huius cibis pastus, sed angelorum panibus manna cibatus, satisque beneficijs deo obligatus, domini & dei sui oblitus est, dicens ad Aaron: Fac nobis deos qui nos præcedant: Moyses enim ille, qui nos eiecit de terra Aegypti, dereliquit nos, & quid illi acciderit nescimus. Et ideo nos qui non populus dei retro, facti sumus populus eius, accipiendo nouam legem & supra dictam, & nouam circuncisionem ante prædictam. Sequitur itaq;, ut quatenus circuncisionis carnalis, & legis ueteris abolitio expuncta suis temporibus demonstratur, itaque sabbati quoque obseruatio temporalis fuisse demonstretur. Dicunt enim Iudæi, quod à primordio sanctificauerit deus diem septimum, requiescendo in eo ab omnibus operibus suis quæ fecit, & inde etiam Moysen dixisse ad populum: Memento te diem sabbatorum sanctificare eum: omne opus seruile non facietis in eo, præterquàm quod ad animam pertinet. Vnde nos intellegimus magis sabbatizare nos ab omni opere seruili semper debere, & non tantum septimo quoq; die, sed per omne tempus. Ac per hoc quærendum nobis, quod sabbatum nos deus uellet custodire. Nam sabbatum æternũ, & sabbatum temporale scripruræ designāt. Dicit enim Esaias propheta: Sabbata uestra odit anima mea. Et alio loco dicit: Sabbata mea profanastis. Vnde dinoscimus sabbatum temporale esse humanum, & sabbatum æternum censeri diuinum, de quo per Esaiam prædicat: Et erit, inquit, mensis ex mense, & dies de die, & sabbatum de sabbato, & ueniet omnis caro adorare in Hierusalem, dicit dominus. Quod intellegimus adimpletum temporibus CHRISTI, quando omnis caro, id est omnis gens adorare in Hierusalem uenit deum patrē, per IESVM CHRISTVM filiũ eius, sicut per prophetā prædictũ est: Ecce Proselyti per me ad te ibunt. Sic igitur ante hoc sabbatũ temporale erat, & sabbatũ æternũ præostensum & prædictum, quomodo & ante circuncisionem carnalem fuit & spiritalis circuncisio præostensa. Deniq; doceant sicuti iam prælocuti sumus, Adam sabbatizasse, aut Abel ho-

stiam

ſtiam deo ſanctam offerentē, ſabbati religionem placuiſſe: aut Enoch tranſlatum, ſabbati cultorem fuiſſe: aut Noe arcæ fabricatorem propter diluuium immenſum, ſabbatum obſeruaſſe: aut Abraham in obſeruatione ſabbati, Iſaac filium ſuum obtuliſſe. aut Melchiſedech in ſuo ſacerdotio legem ſabbati accepiſſe. Sed dicturi ſunt Iudæi, ex quo hoc præceptum datum eſt per Moyſen, exinde obſeruandum fuiſſe. Manifeſtum eſt itaq;, non æternum nec ſpiritale, ſed temporale fuiſſe præceptum, quod quandoque ceſſaret. Denique adeo non in uacatione ſabbati, id eſt diei ſeptimi, hæc ſolennitas celebranda eſt, ut IESVS Naue eo tempore quo Hiericho ciuitatem debellabat, præceptum ſibi à deo diceret, uti populo mandaret, ut ſacerdotes arcam teſtamenti dei ſeptem diebus circūferrent in circuitu ciuitatis: atque ita ſeptimi diei circuitu peracto, ſponte ruerunt muri ciuitatis. Quod ita factum eſt, & finito ſpacio diei ſeptimi, ſicut prædictum erat ruerunt muri ciuitatis. Ex quo manifeſte oſtenditur, in numero iſtorum dierum ſeptem incurriſſe diem ſabbati. Septem enim dies undecunque initium acceperint: ſabbati diem ſecum concludant neceſſe eſt, quo die non tantum ſacerdotes ſint operati, ſed & in ore gladij præda facta ſit ciuitas ab omni populo Iſraël. Nec dubium eſt opus ſeruile eos operatos, cum prædas belli agerent ex dei præcepto. Nam & temporibus Machabæorum ſabbatis pugnando fortiter fecerunt, & *hoſtiles Allophylos expugnauerunt, legemque paternam ad priſtinum uitæ ſtatum pugnando ſabbatis reuocauerunt. Nec putem aliam legem eos defendiſſe, niſi in qua de die ſabbatorum meminerant eſſe præſcriptum. Vnde manifeſtum eſt ad tempus & præſentis cauſæ neceſſitatem conualuiſſe, ut non ad perpetui temporis obſeruationem huiuſmodi legem eis deus ante dediſſet. Sic & ſacrificia terrenarum oblationum, & ſpiritalium ſacrificiorum prædicta oſtendimus. Et quidem à primordio maioris filij, id eſt Iſraël, terrena fuiſſe in Cain præoſtenſa ſacrificia, & minoris filij Abel, id eſt populi noſtri ſacrificia diuerſa demonſtrata. Namque maior natu Cain de fructu terræ obtulit munera deo: minor uero filius Abel de fructu ouium ſuarum. Reſpexit deus in Abel & in munera eius, in Cain autem & in munera eius non reſpexit. Et dixit deus ad Cain: Quare concidit uultus tuus, quoniam ſi recte quidem offeras, non recte autem diuidas, peccaſti. quieſce. Ad te enim conuerſio eius, & tu dominaberis eius. Et tunc dixit Cain ad Abel fratrem ſuum: Eamus in campum, & abijt cum eo illic, & interfecit eum. Et tunc dixit deus ad Cain: Vbi eſt frater tuus? Et dixit: Neſcio. Nunquid cuſtos ſum ego fratris mei? Et dixit ei deus: Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Propter quod maledicta terra, quæ aperuit os ſuum ad excipiendum ſanguinem fratris tui. Gemens & tremens eris ſuper terram, & omnis qui te inuenerit occidet. Ex hoc igitur duplicia duorum populorum ſacrificia præoſtenſa, iam nunc à primordio animaduertimus.

Deniq;

Deniq; cum per Moysen in Leuitico lex sacerdotalis conscriberetur, inuenimus præscriptum populo Israeli, ut sacrificia nullo in loco offerrentur deo, quàm in terra promissionis, quam dominus deus daturus esset populo Israeli, & patribus eorum. Et introducto Israel, illic celebrarentur sacrificia & holocausta tam pro peccatis quàm pro animabus, & nusquam alibi nisi in terram sanctam. Cur itaq; postea per prophetas prædicat spiritus futurum, ut in omni terra, aut in omni loco offerātur sacrificia deo, sicuti ipse per Malachiam angelum unum ex duodecim prophetis dicit: Non recipiam sacrificium de manibus uestris, quoniam ab oriente sole, usque ad occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus, dicit dominus omnipotens. Et in omni loco offeruntur sacrificia munda nomini meo. Item in Psalmis Dauid dicit: Adferte deo patriæ gentiū. Indubitate quod in omni terra exire habebat prædicatio Apostolorū. Adferte deo claritatē & honorem, adferte deo sacrificia nominis eius. Tollite hostias & introite in atria eius. Namq; quod non terrenis sacrificijs, sed spiritalibus deo litandum sit, ita legimus ut scriptum est: Cor contribulatum hostia est dei. Et alibi: Sacrifica deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua. Sic itaq; sacrificia spiritalia laudis designantur, & cor contribulatum acceptabile sacrificium deo demonstratur. Itaq; quomodó carnalia sacrificia reprobata intelleguntur, de quibus & Esaias loquitur dicens: Quò mihi multitudinem sacrificiorum uestrorum dicit dominus? ita sacrificia spiritalia accepta prædicātur, ut prophetæ adnunciant: Quoniam & si adtuleritis, inquit, mihi similam, uanum est: incensum abominatio est mihi. Et alibi dicit: Holocaustomata & sacrificia uestra, & adipem hircorum, & sanguinem taurorum nolo. Nec si ueniatis uideri mihi, quis enim exquisiuit hæc de manibus uestris? Spiritalia uero sacrificia de quibus prædictum est, & sicut supra dicit: Non est mihi uoluntas in uobis, dicit dominus. Sacrificia non accipiam de manibus uestris: quoniam ab oriente sole usq; in occidentem nomen meum clarificatum est in omnibus gentibus, dicit dominus. De spiritalibus uero sacrificijs, addit dicens: Et in omni loco sacrificia munda offerentur* mihi, dicit dominus.

Als* nomini meo.

DE SABBATO ET CIRCVNCISIONE, ET LEGIS ET VETERIS ET NOVAE OBSERVATIONE, SIC DICIT.

6.

IGitur cum manifestum sit, & sabbatum temporale ostensum, & sabbatum æternū prædicatum: circūcisionem carnalem prædictam, & circūcisionem spiritalem præindicatā: legem quoq; temporalem, & legem æternalem denunciatam: sacrificia carnalia, & sacrificia spiritalia præostensa: sequitur, ut præcedenti tempore datis omnibus istis præceptis carnaliter populo Israel, superueniret tempus quo legis antiquæ & ceremoniarum ueterum præcepta cessarent, & nouæ legis promissio, & spiritalium sacrificiorum agnitio, & noui testamenti pollicitatio

tatio superueniret, fulgente nobis lumine ex alto, qui sedebamus in tenebris, & in umbra mortis detinebamur, oriret lumē. Itaq; necessitas nobis incumbit, ut quoniā prædicatam nouā legem à prophetis prædiximus eam & non talis qualis iam data esset patribus eorū, eo tempore quo eos de terra Aegypti produxit, ostendere & probare debeamus, tā legem illā ueterē cessasse, quā legem nouam promissam nūc operari. Et quidē in primis quærendum, an expectetur nouæ legis lator, & noui testamenti hæres & nouorum sacrificiorum sacerdos, & nouæ circūcisionis purgator, & æterni sabbati cultor, qui legem ueterem compescat, & uetus testamentū statuat, & noua sacrificia offerat & ceremonias antiquas reprimat: & circumcisionē ueterem cum suo sibi sabbato compescat, & nouum regnū quod non corrumpatur adnuntiet.

DE NATIVITATE CHRISTI. ADVENTVS PRIMVS. Hic

Nam etiam nouæ legis lator, sabbati spiritalis cultor, sacrificiorū æternorum antistes, regni æterni æternus dominator, quærendum an iā uenerit, an nec ne. Et si iam uenit seruiendū est illi. Si nec dum uenit: sustinendus est, dum modo manifestus sit aduētus eius*cum primæ legis ueteris præcepta, & operari debere nouæ legis exordia, & in primis definiendum est nō potuisse cessare legem antiquā & prophetas, nisi uenisset is qui per eandem legem, & per eosdem prophetas uenturus adnuntiabatur. Igitur in isto gradu conferamus an qui uenturus est CHRISTVS iam uenerit, an uenturus adhuc speretur. Quod ipsum ut probari possit: etiam tempora sunt nobis requirēda quando uenturum CHRISTVM prophetæ annunciauerunt, ut si in ista tempora recognouerimus uenisse eum, sine dubio ipsum esse credamus, quē uenturum prophetæ canebant. In quem nos gentes scilicet credituri annuntiabamur. Et cum constiterit uenisse, indubitate etiam legem nouam ab ipso datam esse credamus, & testamentū nouum ab ipso & per ipsum nobis dispositum nō diffiteamur. Venturum enim CHRISTVM nec Iudæos refutare scimus utpote qui in aduentum eius spē suam porrigant. Nec de isto pluribus quærendū cum retro omnes prophetæ de eo precinuerint ut Isaias dicit, Sic dicit dominus deus CHRISTO meo domino, cuius tenui dextrā ut exaudiant illū gētes, fortitudines regū disrumpam: aperiā ante illum portas, & ciuitates non claudentur illi. Quod ipsum adimpletū uidemus. Cui enim dexteram tenet pater deus, nisi CHRISTO filio suo: quem exaudierūt omnes gentes id est cui omēs gentes crediderunt, cuius & prædicatores Apostoli in psalmis Dauid ostendunt, in uniuersa, inquit, terra exijt sonus eorum: & usq; ad terminos terræ uerba eorū. In quē enim aliū uniuersæ gētes crediderunt, nisi in CHRISTO qui iā uenit: Cui enim & aliæ gētes crediderunt, Parthi, Medi Elamitæ & qui inhabitant Mesopotamiam, Armeniā, Phrygiam, Cap

Al's *comprimere.

Al. *an qui uenturus Christus adnuntiabatur.

Esa.

Ψ 18.

act. 2.

padociam, & incolentes Põtum & Asiam, Pamphyliam, inmorantes Aegyptum, & regionem Africæ quæ est trãs Cyrenen, inhabitantes Romã & incolæ tunc, & in Hierusalem Iudæi, & cæteræ gẽtes: etiam Getulorum uarietates, & Maurorum multi fines, Hispaniarũ omnes termini, & Galliarum diuersæ nationes, & Britannorum inaccessa Rhomanis loca CHRISTO uero subdita, & Sarmatarum & Dacorum, & Germanorũ, & Scytharum & abditarum multarum gentium, & prouinciarum & insularum multarũ nobis ignotarum: & quæ enumerare minus possumus, in quibus omnibus locis CHRISTI nomen qui iam uenit, regnat, utpote ante quẽ omniũ ciui-
Esa. 45. tatũ portæ sunt apertæ, & cui nullæ sunt clausæ, ante quẽ seræ ferreæ sunt cõminutæ, & ualuæ æreæ sunt apertæ: quãquam & ista spiritaliter sint intelligenda quo præcordia singulorũ uarijs modis à diabolo obsessa, fide Christi sint reserata, attamen perspicue sunt adimpleta, utpote in quibus omnibus locis populus nominis CHRISTI inhabitet. Quis enim omnibus gentibus regnare potuisset, nisi Christus dei filius? qui omnibus in æternum regnaturus nuntiabatur.

¶ DE REGNO CHRISTI AETERNO.

NAm si Salomon regnauit, sed in finibus Iudæ tãtum, à Bersabeæ usq; Dan termini regni eius signant᷑. Si uero Babylonijs & Parthis regnauit Darius, nõ habuit potestatem ulterius, ultra fines regni sui, non habuit in omnibus gentibus potestatem. Si Aegyptijs Pharao uel quisque ei in hæreditate regni successit, illic tãtum potitus est regni sui dominium. Si Nabuchodonosor cum suis regulis, ab India usq; Aehiopiam habuit regni sui terminos. Si Alexander Macedo nunquã Asiam uniuersam & cæteras regiones postea quàm deuicerat tenuit. Si Germani adhuc usq; limites transgredi non sinuntur. Britanniæ intra Oceani ambitum cõclusæ sunt. Maurorum gentes, & Getulorum barbariæ à Rhomanis obsidentur, ne *religionum suarum fines excedant. Quid de Rhomanis dicã qui de legionum suarum præsidijs imperiũ suum muniunt. Nec trans istas gentes porrigere uires regni sui possunt. CHRISTI autem regnum & nomen ubique porrigitur, ubique creditur ab omnibus gentibus supra enumeratis colitur, ubiq; regnat, ubique adoratur, omnibus ubique tribuitur æqualiter: non regis apud illum maior gratia, non *Barbara alicuius imperiosi lætitia, non dignitatum aut natalium cuiusquam discreta merita, omnibus æqualis, omnibus rex, omnibus iudex, omnibus deus & dominus est. Nec dubites credere quod asseueras, cum uideamus fieri. Itaque requirenda tempora prædicta & futuræ natiuitatis CHRISTI, & passionis eius, & exterminij ciuitatis Hierusalem, id est uastationis eius.

Puto regionum legendum.

Al's *Barbari.

De passione

DE PASSIONE CHRISTI, ET VASTATIONE HIERVSALEM.

Icit enim Daniel: Et ciuitatem sanctam, & sanctum terminari cum duce uenturo, & destrui pinnaculum usque ad interitum, Venturi itaque CHRISTI ducis sunt tempora requirenda. quæ inuestigabimus in Daniele, quibus computatis probabimus uenisse eum, etiam ex temporibus præscriptis, & ex signis competentibus, & ex operationibus eius. quæ probamus, & ex consequentibus quæ post aduentum eius futura adnunciabantur, ut tam adimpleta omnia, quàm perspecta credamus. Sic igitur de eo Daniel prædicauit, ut & quando, & quo in tempore gentes esset liberaturus ostenderet, & quoniam post passionem CRHISTI ista ciuitas exterminari haberet. Dicit enim sic: In primo anno sub Dario filio Assueri ex semine Medorum, qui regnauit super regnum Chaldæorum, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum. Et adhuc me loquente in oratione, ecce uir Gabriel quem uidi in uisione in principio, uolans, & tetigit me, quasi hora sacrificij uespertini, & intellegere fecit me, & locutus est mecum, & dixit: Daniel, nunc exiui imbuere te intelligentia, in principio obseruationis tuæ exiuit sermo. Et ego ueni ut adnunciem tibi, quia uir desideriorum tu es, & cogita in uerbo & intellege in uisione. LXX hebdomadæ breuiatæ sunt super plebem tuam & super ciuitatem sanctam, quo adusque inueteretur delictum, & signentur peccata, & exorentur iustitiæ, & inducatur iustitia æterna. Et ut signetur uisio & prophetes, & ut ungatur sanctus sanctorum. Et scies & perspicies, & intelleges à profectione sermonis, integrando & reædificando Hierusalem usque ad CHRISTVM ducem, hebdomades LXII & dimidia, & conuertet & ædificabitur in lætíciam, & conuallationem, & innouabuntur tempora, & post hebdomadas has LXII, & exterminabitur unctio, & non erit, & ciuitatem sanctam exterminabit cum duce adueniente, & concidentur quomodo in cataclysmo usque in finem belli quod concidetur usque ad interitum: & confirmabit testamentum in multis: hebdomada una, & dimidia hebdomadis auferetur meum sacrificium & libatio, & in sancto execratio uastationis, usque ad finem temporis consummatio dabitur super hac uastatione. Animaduertamus igitur terminũ, quomodo in uerbo quas dixit LXX hebdomadas futuras, in quibus si receperint eum, ædificabitur in latitudinem, & in longitudinem, & innouabuntur tempora. Prouidens autem deus quid esset futurum, quoniam non tantum non recipient eum, uerum & insequentur, & tradent eum morti, & recapitulauit & dixit: In LXXII hebdomadibus nasci illum & ungi sanctum sanctorum. Hebdomades autem

VII & dimidia cum implerētur, pati haberet, & ciuitatem exterminari post
unam & dimidiam hebdomadam, quo scilicet septem & dimidia hebdo-
madæ completæ sunt. Dicit enim sic: Et ciuitatē & sanctum exterminari cū
duce uenturo, & concidentur sicut in cataclysmo, & destruet pinnaculū usq;
ad interitum. Vnde igitur ostendimus quoniam uenit CHRISTVS intra
LXII & dimidiam hebdomadas? Numerabimus autem à primo anno
Darij, quomodo in ipso tempore ostenditur Danieli uisio ipsa. Dicit enim:
Al's *à pphetatiōe. Et intellege & conijce *à profectione sermonis, respondere me tibi hæc.
Vnde à primo anno Darij debemus computare, quando hanc uisionem
uidit Daniel. Videamus igitur anni quomodo impleantur usq; ad aduen-
tum CHRISTI. Darius enim regnauit annis XVIIII. Artaxerxes regna-
uit annis XL. Deinde rex Ochus, qui & Cyrus, regnauit annis XXIIII. Ar
gus anno uno. Alius Darius, qui & Melas nominatus est, annis XXI. Ale
Al's *XII. xander Macedo annis *X. Deinde post Alexandrum, qui & Medis & Per
sis regnarat, quos reuicerat, & in Alexandriam regnum suum firmauerat,
quando & nomine suo eam appellauit. Postea regnauit illic in Alexandria
Soter annis XXXV, cui succedit Philadelphus, & regnauit annis XXX
VIII. Huic succedit Euergetes, annis XXV. deinde Philopator annis XVII.
Al's *XXVIIII. post hunc Epiphanes, annis XXIIII. Item alius Euergetes, annis *XXVII.
Al's *XXXVIII Soter annis XXXIIII. Ptolemæus annis *XXXVII. Cleopatra annis XX.
mensibus V. Item adhuc Cleopatra conregnauit sub Augusto annis XIII.
Post Cleopatram Augustus alijs annis XLVIII. nam omnes anni imperij
Augusti, fuerūt anni LVI. Videamus autē quoniā quadragesimo & primo
anno imperij Augusti, quo post mortem Cleopatræ imperauit, nascitur
CHRISTVS. Et superuixit idem Augustus, ex quo nascitur CHRISTVS,
annis XV. & erunt reliqua tempora annorum in diem natiuitatis CHRI-
STI anni XLI. Efficiuntur autem anni CCCCXXXVI, menses V. Vnde
adimplentur LXII hebdomadæ & dimidia, quæ efficiunt annos CCCC
XXXVII, menses VI, in diem natiuitatis CHRISTI. Et manifesta est iusti
Al's *manifestata. tia æterna, & unctus est sanctus sanctorum, id est CHRISTVS, & *signata
est uisio & prophetes, & dimissa sunt peccata, quæ per fidē nominis CHRI
STI, omnibus in eum credentibus tribuuntur. Quid est autem quod dicit
signari uisum & prophetam? quoniam omnes Prophetæ nunciabant de
illo, quod esset uenturus & pati haberet. Igitur quoniam adimpleta est pro
phetia per aduentum eius, propterea signari uisionem & prophetiam dice-
bat, quoniam ipse est signaculum omniū Prophetarum, adimplens omnia
quæ retro de eo Prophetæ nunciauerant. Post enim aduentum CHRISTI
& passionem ipsius, iam non uisio, neque prophetes est, qui CHRISTVM
nunciet uenturum. Denique hoc si non ita est, exhibeant Iudæi prophe-

tarum

tarũ post CHRISTVM aliqua uolumina,angelorum aliquorũ uisibilia miracula,quæ retro patriarchæ uiderunt usq; ad aduentum CHRISTI, qui iam uenit,ex quo signata est uisio & prophetia,id est statuta.Et merito Euangelista: Lex & prophetæ usque ad Ioannem baptizatorem. Baptizato enim CHRISTO,id est sanctificante aquas in suo baptismate,omnis plenitudo spiritalium retro charismatum in CHRISTO cessερunt,signante uisionem & prophetias omnes,quas aduentu suo adimpleuit. Vnde firmissime dicit aduentum eius signare uisum & Prophetas.Itaque ostendentes & numerum annorum & tempus, LX duarum & dimidiæ hebdomadarum adimpletarum,tunc uenisse CHRISTVM, id est natum. Videamus quid aliæ VII & dimidiæ hebdomades, quæ sunt subdiuisæ in abscisione priorum hebdomadarum,in quo actu sint adimpletæ. Post enim Augustum,qui superuixit post natiuitatẽ CHRISTI, anni XV efficiuntur,cui succedit Tiberius Cæsar,& imperium habuit annis XXII, mensibus VII, diebus*XX.huius quintodecimo anno imperij passus est CHRISTVS, annos habens quasi XXX cum pateretur.Item Caius Cæsar,qui & Caligula,annis III,mensibus VIII, diebus XIII. Tiberius Claudius annis XIII, mensibus VII, diebus XX. Nero Cæsar annis XI, mensibus VIIII, diebus XIII. Galba mensibus VII, diebus *VI. Otho mensibus III, diebus V. Vitellius mensibus VIII,diebus*X. Vespasianus anno primo imperij sui debellauit Iudæos, & fiunt, anni*XLII, menses VI. nam imperauit annis XI, atque ita in diem expugnationis suæ Iudæi impleuerunt hebdomadas LXX,prædictas in Daniele.Igitur expletis his quoque temporibus, & debellatis Iudæis,postea cessauerunt illic libamina & sacrificia,quæ exinde illic celebrari non potuerunt. Nam & unctio illic exterminata est post passionem CHRISTI. Erat enim prædictum exterminari illic unctionem,sicut est in Psalmis, prophetatum: Exterminauerunt manus meas & pedes. Quæ passio huius exterminij intra tempora LXX hebdomadarũ perfecta est sub Tiberio Cæsare, COSS. Rubellio Gemino, & Rufio Gemino,mense Martio,temporibus paschæ,die VIII Calendarũ Aprilium,die prima azymorum, quo agnum ut occiderent ad uesperam, à Moyse fuerat præceptum.Itaque omnis synagoga filiorum Israël eum interfecit,dicentes ad Pilatum, cum uellet eum dimittere: Sanguis huius super nos & super filios nostros. Et si hunc dimiseris,non es amicus Cæsaris:ut adimpleri possent omnia que de eo fuerant scripta.

Als*XXVIII.
Refertur hæc tert. sententia ab Eusebio in opere Chronico.
Als*XXVIII.
Als* XXVIII.
Als*LII.

ITEM PROBATIO NATIVITATIS CHRISTI.

9.

Ncipiamus igitur probare natiuitatem CHRISTI, à Prophetis esse nunciatam: sic Esaias dicit: Audite domus Dauid, non pusillum uobis certamen cum hominibus, quoniam deus præstat certamen, propter hoc ipse deus dabit uobis signum: Ecce uirgo concipiet & pariet filium, & uocabitis nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobiscum deus, butyrum & mel manducabit: quoniam prius quàm cognoscat infans uocare patrem aut matrem, accipiet uirtutem Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Itaque dicunt Iudæi, prouocemus istam prædicationem Esaiæ, & faciamus comparationem, an CHRISTO qui iam uenit, competat illi primo nomen quod Esaias prædicauit, & insignia eius quæ de eo nunciauit. Equidem Esaias prædicat eum Emanuelem uocari oportere, dehinc uirtutem sumpturũ Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorũ. Porrò, inquiunt, iste qui uenit, neq; sub eiusmodi nomine est dictus, neque re bellica functus. At nos econtrario, admonendos eos existimauimus, uti cohærentia quoque huius capituli recognoscant: subiuncta est enim & interpretatio Emanuel nobiscum deus, uti non solum sonum nominis expectes, sed & sensum. Sonus enim Hebraicus, quod est Emanuel, id est nobiscum deus, suæ gentis est. *Quære ergo an ista uox nobiscum deus, quod est Emanuel, exinde quo CHRISTVS inluxit agitetur in CHRISTO: & puto ex toto nõ negabis. Nam qui ex Iudaismo credunt CHRISTO, ex quo in eum credunt, Emanuel cum uolent dicere, nobiscum deum esse significant, atque ita constat iam uenisse illum qui prædicabatᷣ Emanuel, quia quod significat Emanuel uenit, id est nobiscum deus. Aeque sono nominis inducuntur, cũ uirtutem Damasci & spolia Samariæ, & regnum Assyriorum sic accipiunt, quasi bellatorem portendant CHRISTVM, non animaduertentes quid scriptura præmittat: quoniam prius quàm cognoscat puer uocare patrem aut matrem, accipiet uirtutem Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Ante est enim inspicias ætatis demonstrationem, an uirum iam CHRISTVM exhibere ista ætas possit, nedum imperatorẽ, scilicet uagitu ad arma esset conuocaturus infans, & signum belli

Hæc erant in Paterniacensi codice in margine asscripta, sed sic ut uiderẽtur referenda in contextũ. Sẽsus autẽ eius, quod est deus nobiscum, ex interpretatione communis est. Vide tertium librũ aduersus Marcionẽ.

belli non tuba, sed crepitaculo daturus, nec ex equo uel de muro, sed de nutricis & gerulæ suæ dorso siue collo hostem designaturus: atque ita Damascum & Samariam pro mammis subacturus. Aliud est, si penes uos infantes in prælio erumpunt, credo ad solem uncti prius, dehinc pannis armati, & butyro stipendiati, qui ante norint lanceare, quàm lancinare. Etenim uero si nusquam hoc natura concedit, ante militare quàm uirum facere, ante uirtutem Damasci sumere quàm patrem nosse, sequitur ut figurate pronunciatum uideatur. Sed & uirginem, inquiunt, parere natura non patitur, & tamen credendum est Prophetæ, & merito, Præstruxit enim fidem incredibili rei, dicendo quod signum esset futurum. Propterea, inquit, dabitur uobis signum, Ecce uirgo concipiet in utero & pariet filium. Signum autem à deo, nisi nouitas aliqua monstruosa fuisset, signum non uideretur. Denique si quando ad deijciendos aliquos ab hac diuina prædicatione uel conuertere singulos simplices quosque gestitis, mentiri audetis quasi non uirginem, sed iuuenculam concepturam & parituram scriptura contineat. Hinc quoque reuincimini, quod nihil signi uideri possit, res cottidiana, iuuenculæ scilicet prægnatus & partus: in signum ergo nobis posita uirgo mater merito creditur, infans uero bellator non æque: & hic enim signi ratio uersatur. Sed signo natiuitatis nouæ adscripto, exinde post signum alius iam ordo infantis edicitur, mel & butyrum manducaturi. Nec hoc utiq; in signum est, infantia est. sed accepturum uirtutem Damasci, & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum, hoc est mirabile signum. Seruate modum ætatis, & quærite sensum prædicationis, imò reddite ueritati, quæ credere non uultis, & tam intelligitur prophetia renunciata, quàm creditur expuncta. Accepit CHRISTVS infans uirtutem Damasci, & spolia Samariæ. Maneant enim orientales illi Magi, infantiam CHRISTI ut regem auro, thure, & myrrha remunerantes, & accepit infans uirtutem Damasci sine prælio & armis. Nam præter quod omnibus notum est orientis uirtutem, id est uires auro & odoribus pollere solitam, certe est creatori, & ex diuinis scripturis uirtutem quoque cæterarum gentium aurum constituere. Sicut per Zachariam dicit: Et Iudas prætendit Israël, & congregauit omnem ualentiam populorum per circuitum aurum & argentum. Nam de hoc auri munere etiam Dauid dixit: Et dabitur illi de auro Arabiæ. Et iterum: Reges Arabum & Saba

munera adferent illi. Nam & magos reges ferè habuit Oriens, & Damascus Arabiæ retro deputabatur, antequàm transscripta esset in Syrophœnicen ex distinctione Syriarum, cuius tunc uirtutem CHRISTVS accepit, accipiendo insignia eius, aurum scilicet & odores. Spolia autem Samariæ ipsos magos, qui cum illum cognouissent, & muneribus honorassent, & genu posito adorassent, quasi dominum regem sub testimonio iudicis & indicis stellæ spolia sunt facti Samariæ, id est idololatriæ credentes uidelicet in CHRISTO. Idololatriam enim Samariæ nomine notauit, ut ignominiosæ ob idololatriam, quæ desciuerat tunc à deo sub rege Hieroboam. Nec hoc enim nouum scripturis diuinis figurate uti translatione hominum, ex comparatione criminum. Nam & archontas Sodomorum appellat archontas uestros, & populum uestrum populum Gomorræ uocat, cum iam olim essent ciuitates istæ extinctæ. Et alibi per Prophetam ad populum Israël dicit: Pater, inquit, tuus Amorreus & mater tua Cethea. Quorum ex genere procreati nō sunt, sed ob consimilem impietatem quos aliquando etiam filios suos dixerat per Esaiam prophetam: Filios generaui & exaltaui. Sic & Aegyptus nonnunquam totus orbis intellegitur apud illum, superstitionis & maledictionis elogio. Sic & Babylon apud Ioannem nostrum, RHOMANAE urbis figuram portat, proinde & magnæ & regno superbæ, & sanctorum debellatricis. Hoc itaque modo magos quoque Samaritanorum appellatione titulauit, & despoliatos quod habuerant, cum Samaritis, ut diximus, idololatriam aduersus dominum. Aduersus regem autem Assyriorum, aduersus diabolum, qui ad hoc se regnare putat, si sanctos à religione dei deturbat. Adiuuabitur autem hæc nostra interpretatio, dum & alibi bellatorem CHRISTVM scripturæ designant, ob armorum quorundam uocabula, & eiusmodi uerba. Sed ex reliquorum sensuum comparatione conuincentur Iudæi: Accingere, inquit Dauid, ensem supra femur. Sed quid supra legis de CHRISTO ὡραῖος τῷ κάλλει. tempestiuus decore super filios hominum, diffusa est gratia in labiis tuis. Valde autem absurdum est, si quem ad bellum ense cingebat, ei de tempestiuitate decoris, & labiorum gratia blandiebatur: de quo subiungens dicebat: Extende & prospera & regna. Et adiecit: Propter lenitatem & iustitiam tuam. Quis ensem accingetur, & non contraria lenitati & iustitiæ exercet? id est dolum, & asperitatem

Babylon Rhoma.

tem

tem & iniustitiam, propria scilicet negocia præliorum. Videamus ergo an alius sit ensis ille, cuius est alius actus, id est dei sermo diuinus, bis acutus, ut duobus testamentis legis antiquæ & legis nouæ, acutus sapientiæ suæ æquitate, reddens unicuique secundum actum suum. Licuit ergo & CHRISTO dei in Psalmis sine bellicis rebus, ensem sermonis dei præcingi figurato, cui prædicta tempestiuitas congruat cum gratia labiorum, quem tunc cingebatur super femur apud Dauid, quando uenturus in terras ex dei patris decreto nunciabatur: Deducit, inquit, te magnitudo dexteræ tuæ *uirtus scilicet gratiæ spiritalis, de qua CHRISTI agnitio deducitur: Sagittæ tuæ, inquit, acutæ, peruolantia ubique dei præcepta, minantes traductionem uniuscuiusque cordis & compungentis & transfigentis conscientiam. Namque populi sub te cadent, utique adorantes: Sic bellipotens & armiger CHRISTVS accipiet spolia non solius Samariæ, uerum & omnium gentium. Agnosce & spolia figurata, cuius & arma allegorica didicisti, atque ita intantum CHRISTVS qui uenit non fuit bellator, quia non talis ab Esaia prædicabatur. Sed si CHRISTVS, inquiunt, qui uenturus creditur à Iudæis & dicitur, *non est IESVS, quare is qui uenit IESVS CHRISTVS appellatur? Constabit autem utrumque nomen in CHRISTO dei, in quo inuenitur etiam IESVS appellatus. Disce erroris tui morem, dum Moysi successor destinaretur, Auses filius Naue transfertur, certe de pristino nomine incipit uocari IESVS. Certe, inquis, hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia IESVS CHRISTVS secundum populum quod sumus nos nationes in seculo in deserto commorantes, antea introducturus esset in terrã repromissionis melle & lacte manantem, id est in uitæ æternæ repromissionẽ, qua nihil dulcius: in quam non per Moysen, id est non per legis disciplinam, sed per Iesum, id est per nouæ legis gratiam prouenire habebat circuncisus nobis petrina acie, id est CHRISTI præceptis. Petra enim CHRISTVS multis modis & figuris prædicatus est: ideo is uir qui in huius sacramenti imagine sperabatur, etiam nominis dominici inauguratus est figura, ut Iesus nominaretur. Nam qui ad Moysen loquebatur, ipse erat dei filius, qui & semper uidebatur. Deum enim patrem nemo uidit unquam, & uixit: & ideo constat ipsum dei filium Moysi esse locutum, & dixisse ad populũ: Ecce mitto angelum meũ ante faciem tuã, id est populi, qui te custodiat in itinere, & introducat in terram quã præparauit tibi. Intende illi & audi eum, & ne inobediens fueris ei, non enim cælauit te, quoniã nomen meũ super illum est. Populũ enim introducturus erat Iesus in terrã repromissionis, nõ Moyses: angelum quidem dixit eum, ob magnitudinẽ uirtutũ, quas erat æditurus, quas uirtutes fecit Iesus Naue, & ipsi legitis, & officiũ prophetæ nũciantis scilicet diuinã uoluntatẽ: sicuti & præcursorem

Negocia præliorũ, dolus & iniustitia.

Al's *uirtutis.

*Puto sic leg. non etiam Iesus à Iudæis dicitur.

sorem CHRISTI Ioannem, futurum angelum appellat, per prophetam spiritus dicens, ex persona patris: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, id est CHRISTI, qui præparabit uiam tuam ante te. Nec nouum est spiritui sancto, angelos appellare eos, quos ministros suæ uirtutis deus præfecit. Idem enim Ioannes non tantum angelus CHRISTI uocatus est, sed & lucerna lucens ante CHRISTVM. Paraui enim, inquit, lucernam CHRISTO meo Dauid prædicat, quem ipse CHRISTVS ueniens adimplere Prophetas, dicit ad Iudæos: Ille fuit, inquit, lucerna ardens & lucens: Vtpote qui non tantum uias eius parabat in eremo, sed & agnum dei demonstrando, inluminabat mentes hominum, præconio suo, ut eum esse intellegerent agnum, quem Moyses passurum nunciabat. Sic & IESVS ob nominis sui futurum sacramentum: id enim nomen suum confirmauit, quod ipse ei indiderat, quia non angelum nec auxen, sed IESVM eum iusserat exinde uocari. Sic igitur utrumque nomen competit CHRISTO dei, ut & IESVS appellaretur: & quoniam ex semine Dauid, genus trahere deberet uirgo, ex qua nasci oportuit CHRISTVM, ut supra memorauimus, euidenter Esaias Propheta in sequentibus dixit: Et nascetur, inquit, uirga de radice Iesse, quod est Maria, & flos de radice, Ascendet in illum spiritus dei, & spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus agnitionis & pietatis, spiritus consilij & uirtutis, spiritus dei timoris implebit illum. Neque enim ulli hominum uniuersitas spiritalium documentorum competebat, nisi CHRISTO florido quidem ob gloriam, ob gratiam adæquatum, ex stirpe autem Iesse deputatum, per Mariam scilicet inde censendum. Fuit enim de patria Bethlehem & de domo Dauid, sicut apud Rhomanos in cēsu descripta est Maria, ex qua nascitur CHRISTVS. Expostulo etiam & quia à Prophetis prædicabatur ex Iesse genere uenturus, & omnem humilitatem & patientiam, & tranquillitatem esset exhibiturus an uenerit, atque ita is homo qui talis ostenditur, ipse erit CHRISTVS, qui uenit. De hoc enim Propheta Esaias dicit: Homo in plaga positus, & sciēs ferre imbecillitatē, qui tanquam ouis ad uictimam ductus est, & sicut agnus coram tondente se, non aperuit os suum. Sic neque contendit, neque clamauit, neque audita est foris uox eius, qui arundinem contusam Israëlis fidem non comminuit: qui linum ardens, id est momentaneum ardorem gentium non extinxit, sed lucernam magis fecit ortu luminis sui, non potest alius esse quàm qui prædicabatur. Oportet itaque actum CHRISTI eius qui uenit ad scripturarum regulam recognosci. Duplici enim, nisi fallor, operatione distinctum eum legimus, prædicationis & uirtutis, sed de utroque populo sic dispositam: itaque specialiter dispungamus ordinem cœptum, docentes prædicatorem adnunciatum CHRISTVM, ut per Esaiam dixit: Exclama, inquit, in uigore,

uigore,& ne peperceris, exalta ut tuba uocem tuam, adnuncia plebi meæ facinora ipsorum,& domui Iacob delicta eorum. Me de die in diem quærunt,& cognoscere uias meas cupiunt. Quasi populus qui iustitiam fecerit, & iudicium dei non dereliquerit.& reliqua. Virtutes autem facturum à patre,Esaias dicit: Ecce deus noster iudicium retribuet, ipse ueniet & saluos faciet nos. Tunc infirmi curabuntur, & oculi cæcorum uidebunt, & aures surdorum audient,& mutorum linguæ soluentur,& claudus saliet uelut ceruus,& cætera quæ operatum CHRISTVM,nec uos diffitemini, utpote qui dicebatis, quod propter opera eum non lapidaretis,sed quoniam ista sabbatis faciebat.

ITEM NEGANTES IVDAEI PASSIONEM CHRISTI IN CRVCE.

DE exitu planè passionis eius ambigitis, negantes passionē crucis in Christum prædicatam: & argumentantes insuper non esse credendum ut ad id genus mortis exposuerit deus filium suū quod ipse dixit:Maledictus omnis homo qui pepēdit in ligno. Sed huius maledictionis sensum antecedit rerum probatio. Dicit enim in Deuteronomio, si autem fuerit in aliquo delictum, ita ut iudicium mortis sit, & morietur,& suspendetis eum in ligno. Sed & sepultura sepelietis ipsa die: quoniam maledictus à deo est omnis qui suspensus fuerit in ligno, & non inquinabitis terram quam dominus deus tuus dabit in sortem. Igitur non in hanc passionem Christum maledixit,sed distinctionem fecit, ut in aliquo delicto iudicium mortis habuisset & moreret̄ suspensus in ligno. Hic maledictus à deo esset qui propter merita delictorum suorum suspenderetur in ligno. Alioquin Christus qui dolum de ore suo locutus non est, quique omnem iusticiam & humilitatem exhibuit,& ut supra de eo prædictum memorauimus non pro meritis suis,in id genus mortis expositus est: sed ut ea quæ prædicata sunt à prophetis, per uos ei obuentura implerentur, sicut in psalmis ipse spiritus Christi iam canebat dicens: Retribuebāt mihi mala pro bonis,& quæ non rapueram tunc exsoluebam, Exterminauerunt manus meas & pedes,& miserunt in potum meum fel,& in siti mea potauerunt me aceto, super uestem meam miserunt sortem, sicuti cætera quæ in illum commissuri essetis prædicta sunt. Quæ quidem omnia ista perpessus non pro actu suo aliquo malo passus est,sed ut scripturæ implerentur de ore prophetarum. Et utique sacramentum passionis ipsius figurari in prædicationibus oportuerat: quantóque incredibile tanto magis scandalum futurum,si nude prædicetur:quantóque magnificum, tanto magis obumbrandum, ut difficultas intellectus gratiam deo quæreret.

Item

ITEM PATRIARCHAE OSTENDVNT FIGVRAM CRVCIS.

Itaque in primis Isaac cum à patre hostia duceretur, lignumq; ipse sibi portans, CHRISTI exitum iam tunc denotabat, in uictima concessi à patre, lignum passionis suæ baiulantis. Ioseph & ipse CHRISTVM figurauit, uel hoc solo, ne cursum demorer ipse, quod persecutionem à fratribus passus est & uenundatus est in Aegyptum, ob dei gratiam, sicut & CHRISTVS ab Israel à fratribus uenundatus, à Iuda cũ traditur. Nam & benedicitur à patre in hæc uerba. Ioseph tauri decor eius, cornua unicornis cornua eius, in eis nationes uentilabit pariter ad summum usq; terræ. Non utiq; rhinoceros destinabatur unicornis, uel Minotaurus bicornis, sed Christus in illo significabatur, Taurus ob utrãq; dispositionẽ, alijs ferus ut iudex, alijs mãsuetus ut saluator: cuius cornua essent æstimata. Nam & in antẽna nauis quæ crucis pars est, hoc extremitates huius uocantur. Vnicornis autem media stipite palus: hac denique uirtute crucis, & hoc more cornutus, uniuersas gentes & nunc uentilat per fidem, auferens à terra in cœlum, & tũc uentilabit per iudicium descendens de cœlo in terram. Idem erit & alibi taurus apud eãdem scripturam, cum Iacob Simeõ & Leui exporrigit benedictionẽ, de scribis & pharisæis prophetat, ex illis enim deducitur census illorum. Interpretatur enim spiritaliter sic. Simeon & Leui perfecerunt iniquitatem ex sua secta, qua scilicet Christum sũt persecuti. In cõciliũ eorum ne ueniat anima mea, & in stationem eorum ne incubuerint uiscera mea, quoniam in indignatiõe sua interfecerũt homines id est prophetas, in cõcupiscẽtia sua subneruauerunt taurũ: id est Christum, quẽ post necem prophetarum interfecerũt, & neruos eius suffigendo clauis deseuierunt, Cæterum uanum, si post homicidium iam ab eis commissum, alijs & non ipsis exprobrat carnificinã. Iam uero Moyses, quid utique tantum tunc cum Iesus aduersus Amelech præliabatur, extensis manibus orabat residens, quando in rebus tam attonitis magis utiq; genibus positis & manibus cædentibus pectus, & facie humi uolutata orationem commẽdare debuisset? nisi quia illic ubi nomen IESV dicebatur dimicaturi quandoq; aduersus diabolum, crucis habitus quoq; erat necessarius, per quã IESVS uictoriã esset relaturus. idem rursus Moyses post interdictam omnis rei similitudinem, cur æneum serpentem ligno impositũ pendentis habitu in spectaculum Israeli salutare proposuit, eo tempore quo à serpentibus post idololatriam exterminabantur? nisi quod hic dominicã crucem intentabat qua serpẽs diabolus designabatur & læso cuiq; ab eiusmodi colubris id est angelis eius, à delictorum peccantia ad Christi crucis sacramenta intentus, saluus efficiebatur. Nam qui in illam tunc respiciebat, à morsu serpentiũ liberabatur. Age nũc si legisti penes prophetam in psalmis, Dominus regnauit à ligno, expecto quid intelligas, ne forte lignariũ aliquem regem significari putetis, & non Christũ, qui exinde à passione Christi superata morte

Gen. 49.

r. 5. 6. 7.

Al's * Christi cruce istius sa.

ψ.

rata morte regnauit. Proinde & Esaias: Quoniam puer, inquit, natus est nobis, & datus est nobis filius. Quid nouum, si non de filio dei dicit, & natus est nobis, cuius imperium initium factum est super humerum ipsius? Quis omnino regum, insigne potestatis suæ *humero præfert, & non aut capite diadema, aut in manu sceptrum, aut aliqua proprietate usus noua? sed solus nouus rex seculorum, CHRISTVS IESVS nouam gloriam & potestatem & sublimitatem suam in humero extulit, crucem scilicet, ut secundum priorem prophetiam exinde dominus regnaret à ligno. De hoc enim ligno etiam deus insinuat per Hieremiam quod essetis dicturi: Venite mittamus in panem eius lignum, & conteramus eum à terra uiuorum, & nomen illius non memorabitur amplius. Vtiq; in corpus eius lignum missum est. Sic enim CHRISTVS reuelauit, panem corpus suum appellans, cuius retro corpus in panem prophetes nũciauit. Si adhuc quæres dominicæ crucis prædicationes, satis iam poterit tibi facere XXI psalmus totam CHRISTI continens passionẽ, canentis iam tunc gloriam suam, Foderunt, inquit, manus meas & pedes: quæ propria est atrocitas crucis. Et rursus cum auxilium patris imploraret: Saluum me fac, inquit, ex ore leonis, utiq; mortis, & de cornibus unicornuorum humilitatem meam. De apicibus scilicet CHRISTI crucis, ut supra ostendimus. quam crucem nec ipse Dauid passus est, nec ullus regum Iudæorũ, ne putetis alterius prophetari passionem, quàm eius qui solus à populo tam insigniter crucifixus est. Nunc si omnes interpretationes istas respuerit & inriserit duritia cordis uestri, probauimus sufficere posse mortẽ CHRISTI prophetatam, ut ex hoc quod non esset ædita, qualis mors intelligatur ꝑ crucẽ euenisse, nec alij deputandũ fuisse passionẽ crucis quàm cuius mors prædicabatur. Nam mortẽ eius & passionem eius, & sepulturam una uoce Esaias dicit: A facinoribus, inquit, populi mei perductus est ad mortẽ, & dabo malos pro sepultura eius, & diuites pro morte eius, quia scelus nõ fecit, nec dolus in ore eius inuentus est, & deus uoluit eximere à morte animam eius, & cætera. Dicit etiam adhuc: Sepultura eius *ablata est è medio. Quomodo nisi per resurrectionem? Deniq; subiungit idem Esaias: Propterea ipse multos in hæreditatem habebit, & multorum diuidet spolia. Quis enim alius, nisi qui natus est, ut supra ostendimus, pro eo quo tradita est in morte anima eius? Ostensa enim causa gratiæ eius, pro iniuria scilicet mortis repensandæ, pariter ostensum est hæc illum propter mortem consecuturum, post mortem utiq; post resurrectionem consecuturum. Nam quod in passione eius accidit, ut media dies tenebresceret, Amos propheta annũciat dicẽs: Et erit, inquit, in die illa dicit dominus, occidet sol media die, tenebrescet super terram dies luminis, & conuertam dies festos uestros in luctum, & omnia cantica uestra in lamentationem, & imponam super lumbos uestros saccum, & super omne caput caluitium, & ponam eum quasi luctum delicti, & eos qui cũ illo quasi diem mœroris. Hoc

Al's *humerum.

Corpus Christi, panis.

*Exemp. Hirsaug. sic habet, sublata ẽ è medio, nec sepult⁹ est enĩ nisi mortuus, nec sepultura eius sublata est è medio, nisi ꝑ resurrectionẽ

enim & Moyses initio primi mensis nouorum facturos uos prophetauit, cum omne uulgus filiorum Israël ad uesperam agnum esset immolaturũ, & hanc solennitatem diei huius, id est paschæ azymorum, cum amaritudine manducaturos præcanebat: & adiecit pascha esse domini, id est passionẽ CHRISTI. Quod ita quoq; adimpletum est, ut prima die azymorum interficeretis CHRISTVM, *ut & prophetiæ implerentur. Prophetabit dies uesperam facere, id est tenebras efficere: quæ media die factæ sunt, atq; ita dies festos uestros conuertit deus in luctum, & cantica uestra in lamentationem. Post passionem enim CHRISTI etiam captiuitas uobis & dispersio obuẽnit, prædicata per spiritum sanctum.

Al's * & ut, et mox, properauit.

DE VASTATIONE ISRAEL POST PASSIONEM DOMINI.

11.

Nam & pro istis meritis uestris, cladem uestram futuram Ezechiel nunciat: & non solum in isto seculo quæ iam euenit, sed in die tribulationis quæ subsequetur. Qua clade nemo liberabitur, nisi qui passione CHRISTI, quem respuitis, fuerit obsignatus. Sic enim scriptum est: Et dixit dominus ad me, Fili hominis, uidisti quæ seniores Israël faciunt: unusquisq; eorum in tenebris, unusquisq; in cubiculo absconso. quoniam dixerunt: Non uidet nos dominus, dereliquit dominus terrã. & dixit ad me: Adhuc conuersus uidebis facinora maiora quæ isti faciunt. Et introduxit me ad limina ianuæ domus domini quæ aspicit ad Aquilonem, & ecce illic mulieres sedentes & plangentes Thãmuz. & dixit dominus ad me: Fili hominis, uidisti? Nunquid modica domui Iuda, ut faciant facinora quæ fecerunt? & adhuc uisurus es adfectiones maiores eorum. Et introduxit me in ædem domus domini interiorem, & ecce in liminibus templi domini inter medium elam & inter mediũ altaris, quasi *uiginti uiri posteriora sua dederunt ad templum domini, & facies suas cõtra orientem, hi adorabãt solem. & dixit ad me: Vides fili hominis? Nunquid pusilla domui Iudæ, ut faciant facinora quæ fecerunt hi? quoniam impleuerunt impietates suas, & ecce ipsi quasi subsannãtes. Ego faciam cum indignatione mea, non parcet oculus meus, neque miserebor. Exclamabunt ad aures meas uoce magna, & non exaudiam eos, sed neq; miserebor, & exclamabit in aures meas uoce magna dicens: Adproximauit uindicta ciuitatis huius, & unusquisq; habuit uasa exterminij in manu sua. Et ecce sex uiri ueniebãt à uia portæ altæ, quæ respiciebat ad Aquilonem, & uniuscuiusq; bipennis dispersionis erat in manu eius, & unus uir in medio eorum indutus poderem, & zona saphyri in lumbis eius, & introierunt & steterunt in proximis altaris ærei, & claritas dei Israël ascendit à Cherubin quæ fuerũt super eam in subdiuali domus, & uocauit hominem qui indutus erat poderem, qui habuit super lumbos suos zonam, & dixit ad eum dominus: Transi per mediam Hierusalem, & scribe signum Tau in frontibus uirorum qui gemunt

Ezech. 8

Al's * uigintiquinq;

& dolent super omnia facinora quæ fiunt in medio eorum. Et in his dixit ad audientem: Ite post eum in ciuitatem & concidite, & nolite parcere oculis uestris, & ne misereamini senioris aut iuuenis aut uirginis, & paruulos & mulieres interficite omnes ut perdeleantur. Omnes autem super quos est Tau signum ne accesseritis, & à sanctis meis incipite. Huius autem signi sacramentum uarijs modis prædicatum est, in quo uita hominibus præstruebatur, in quo Iudæi non essent credituri. sicut Moyses ante nunciabat in Exodo dicēs: Eijciemini de terra in qua introibitis, & in nationibus illis nō eritis in requiem. Et non erit stabilitas uestigij pedis tui, & dabit tibi deus cor tædians, & tabescentem animam, & oculos deficientes, ut non uideant, & erit uita tua pendens in ligno ante oculos tuos, & non credes uitæ tuæ. Itaq; quoniam impleta est prophetia per aduentum eius, id est per natiuitatem, quam supra memorauimus, & passionem quam euidēter ediximus, propterea & Daniel signari uisionem & propheten dicebat, quoniā CHRISTVS est signaculum omnium prophetarum, adimplens omnia quæ retro erant de eo nunciata: post enim aduentū eius & passionem ipsius iam non uisio, neq; prophetes. Vnde firmissime dicit aduentum eius signare uisum & prophetiam. Itaq; ostendentes & numerum annorum, & tempus LXII. & dimidiæ hebdomadarū adimpletarum, probauimus tunc uenisse CHRISTVM, id est natum, & quatuor & dimidiæ hebdomadarū, quæ sunt subdiuisæ in abscisionem priorum hebdomadarum, intra quæ tempora passum ostendimus CHRISTVM, atq; ita LXX hebdomadibus conclusis, & ciuitate exterminata, & sacrificium & unctionem, exinde cessare. Sufficit huc usq; de his interim ordinem CHRISTI decurrisse, quod talis probatur qualis adnunciabatur, etiam ex ista consonantia scripturarum, qua ex præiudicio maioris partis, aduersum Iudæos, elocuti sumus. Neq; enim in dubium deducant uel negent, quæ scripta proferimus: ut ex hoc quoq; paria esse scripturis diuinis negare non possint: ut quæ post CHRISTVM futura præcanebantur adimpleta cognoscantur, nisi ille uenisset post quem habebant expungi quæ nunciabantur, quæ completa sunt etiam probarentur.

ITEM DE CLARITATE GENTIVM IN CHRISTO IESV.

ASpicite uniuersas nationes, de uoragine erroris hunani, exinde emergētes ad dominū deum creatorem & CHRISTVM eius. Et si audes negare prophetatum, statim tibi promissio patris occurrit in Psalmis dicens: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. Nec poteris eū Dauid filiū dicere, quàm CHRISTVM: aut terminos terræ Dauid potius promissos, qui intra unicam Iudæam regnauit, quàm CHRISTO, qui totū iam orbem euangelij sui fide cepit, sicut per Esaiam dicit: Ecce dedi te in dispositionem generis mei in lucem gentium, ut aperias oculos cæcorum utiq; errantium, exsoluere de uinculis uinctos;

id est delictis liberare:& de domo carceris,id est mortis,sedētes in tenebris
ignorantiæ scilicet. Quæ si per CHRISTVM eueniunt, non in alium erunt,
13./ Fort. *per quem. prophetata quàm per*aliquem expuncta consideramus. Igitur quoniā filij
Israël adfirmant nos errare recipiendo CHRISTVM,qui iam uenit,præscri
bamus eis ex ipsis scripturis iam uenisse CHRISTVM qui prædicabatur.
Quamuis ex temporibus Danielis prædicantis probauerimus iam uenisse
CHRISTVM qui nunciabatur. Nasci enim eum oportuit in Bethlehem Iu
mich. dæ. Sic enim scriptum est in propheta: Et tu Bethlehem non minima es in
ducibus Iudæ. Ex te enim exiet dux qui pascet populum meū Israël. Si au-
tem adhuc natus non est,qui processurus dux de tribu Iuda ex Bethlehem
nunciabatur, oportet enim eum de tribu Iuda & à Bethlehem procedere:
animaduertimus autem tunc neminem de genere Israël in ciuitate Bethle-
hem remansisse, & exinde quod interdictum est,ne in confinio ipsius regio
nis demoretur quisquam Iudæorum, ut hoc quoq; esset adimpletum per
prophetam: Terra uestra deserta, ciuitates uestræ igni exustæ, id est quod
belli tempore eis euenerit,regionem uestram in conspectu uestro exteri co-
medent,& deserta & subuersa erit à populis alienis. Et alio loco sic per Pro
phetam dicitur: Regem cum claritate uidebitis,id est CHRISTVM facien-
tem uirtutes in gloria dei patris,& oculi uestri uidebunt terram de longin-
quo,quod uos pro meritis uestris post expugnationē Hierusalē prohibiti
ingredi in terrā uestram,de longinquo eam oculis tantū uidere permissum
est. Anima,inquit,uestra meditabitur timorem,scilicet quo tempore exci-
dium sui passi sunt. Quomodo igitur nascetur dux de Iudæa, & quatenus
procederet de Bethlehem,sicuti diuina prophetarum uolumina nunciant,
cum nullus omnino sit illic in hodiernum derelictus ex Israël,cuius ex stirpe
possit nasci CHRISTVS. Secundum Iudæos adhuc non uenit cum uenire
cœperit. Vnde ungetur? Lex em̄ præcepit in captiuitate non licere unctionē
chrismatis regalis confici. Si autē iam nec unctio nō est illis,ut Daniel pro-
phetauit. Dicit em̄,exterminabitur unctio,ergo iam nō est illic unctio,quia
nec templum ubi erat cornu de quo reges ungebantur. Si ergo non est un-
ctio,unde ungetur dux qui nascetur in Bethlehem? aut quomodo procedet
Als *de semine. de Bethlehem,cum de *germine Israël nullus omnino sit in Bethlehem? Ite
rato deniq; ostendimus, & uenisse iam CHRISTVM secundum prophe-
tas,& passum,& in cœlis iam receptum,& inde uenturum secundum prædi
cationes prophetarum. nam post aduentum eius secundū Danielem,quod
ipsa ciuitas exterminari haberet legimus,& ita factum recognoscimus. Di-
cit enim scriptura: Sic & ciuitatem & sanctum simul exterminari cum duce,
indubitate qui de Bethlehem & de tribu Iuda esset processurus. Vnde &
manifestum est quod ciuitas simul eo tempore exterminari deberet, cum
ducator eius in ea pati haberet, secundum scripturas prophetarum dicen-
tium: Expandi manus meas tota die ad populum contumacem & contra
dicentem

dicentem mihi. Qui ambulat uiam non bonam, sed post peccata sua. Et in ψ 21.
Psalmis dicit: Exterminauerunt manus meas & pedes, dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi autem contemplati sunt & uiderunt me, & in siti mea potauerunt me aceto. Hæc Dauid passus non est, ut de se merito dixisse uideatur, sed CHRISTVS qui crucifixus est. Manus autem & pedes nō exterminantur, nisi eius qui in ligno suspenditur. Vnde & ipse Dauid regnaturum ex ligno dominū dicebat: nam & alibi Propheta ligni huius fructum prædicat dicens: Terra dedit benedictiones suas. Vtiq; illa terra uirgo nondum pluuijs rigata, nec imbribus fœcundata; ex qua homo tunc primum plasmatus est, ex qua nūc CHRISTVS secundum carnem ex uirgine natus est. Et lignum, inquit, attulit fructum suum. Non illud lignum in paradiso, quod mortem dedit protoplastis, sed lignum passionis CHRISTI, unde uita pendens à uobis credita non est. Hoc enim lignum tunc in sacramento erat, quo Moyses aquā amarā indulcauit, unde populus qui siti peribat in eremo, bibēdo reuixit: sicuti nos qui de seculi calamitatibus extracti, in quo cōmorabamur siti pereuntes, id est uerbo diuino propinati, ligno passionis CHRISTI aquam baptismatis potantes, fide quæ est in eum reuiximus, à qua fide Israël excidit, secundum Hieremiam dicentem: Mittite, & interrogate nimis, si facta sunt talia. Si mutabunt gentes deos suos, & isti non sunt dij. Populus autē meus mutauit gloriam suam, ex quo nihil proderit eis. Expauit cœlum super isto. Et quomodo & quando expauit? Indubitate quando passus est CHRISTVS. Et horruit, inquit, plurimum nimis, & sol media die tenebrificauit. Et quando horruit nimis, nisi in passione CHRISTI, cum terra quoq; contremuit, & uelum templi scissum est, & monumenta dirupta sunt? Quoniam duo hæc mala fecit populus. Me, inquit, dereliquerunt fontem aquæ uitæ, & foderunt sibi lacus contritos, qui non poterant aquam continere, indubitate non recipiendo CHRISTVM fontē aquæ uitæ. Lacus cōtribulatos cœperunt habere, id est synagogas in dispersiones gentium, in quibus iam spiritus sanctus non immoratur, ut in prætcritum in templo commorabatur ante aduentum CHRISTI, qui est uerum dei templum. Nam & istam sitim diuini spiritus eos passuros dixerat propheta Esaias dicens: Ecce qui seruiunt mihi manducabunt, uos autem esurietis. Seruientes mihi potabuntur, uos autem sitietis, & ad contribulationē spiritus ululabitis. Remittetis enim nomen uestrum, in satietatem electis meis, uos autem interficiet dominus. Eis autem qui seruiunt mihi, nomen nominabitur nouum, quod benedicetur in terris. Adhuc huius ligni sacramentum etiam in Regnorū legimus celebratum. Nam cum filij prophetarum super flumen Iordanen lignū securibus cæderent, exilijt ferrum, & mersum est in flumine, atq; ita Heliseo propheta superueniente petunt ab eo filij prophetarum uti ferrum flumini quod mersum fuerat erueret. Atq; ita Heliseus accepto ligno, & misso in eum locū ubi submersum fuerat ferrum,

ſtatim ſupernatauit,& lignum merſum eſt,quod receperunt filij propheta rum.Ex quo intellexerunt quod Heliæ ſpiritus in eum ſit repræſentatus. Quid manifeſtius huius ligni ſacramento? quod duritia huius ſeculi merſa in profundo erroris,& à ligno CHRISTI,id eſt paſſionis eius in baptiſmo liberatur,ut quod perierat olim per lignum in Adam,id reſtitueretur per lignum CHRISTI. Nobis igitur qui ſucceſſimus in loco prophetarum ea ſuſtinentibus hodie in ſeculo quæ ſemper paſſi ſunt prophetæ propter diuinam religionem. Alios enim lapidauerũt,alios fugauerunt, plures uero ad mortis necem tradiderunt, quod negare non poſſunt. Hoc lignum ſibi & Iſaac filius Abrahæ ad ſacrificium ipſe portabat,cũ ſibi eum deus hoſtiam fieri præcepiſſet. Sed quoniam hæc fuerant ſacramenta, quæ temporibus CHRISTI perficienda ſeruabãtur, Et Iſaac cũ ligno reſeruatus eſt,& ariete oblato in uepre cornibus hærẽte,Et CHRISTVS ſuis temporibus lignũ humeris ſuis portauit, inhærens cornibus crucis corona ſpinea in capite eius circũdata. Hunc enim oportebat pro omnibus gẽtibus fieri ſacrificium,qui tanquam ouis ad uictimam ductus eſt:& uelut agnus coram tondente ſe ſine uoce,ſic non aperuit os ſuum. Hic enim Pilato interrogante,nihil locutus eſt:in humilitate enim iudicium eius ſublatum eſt. Natiuitatem autem eius quis enarrauit? quia nullus omnino hominum natiuitatis CHRISTI fuit conſcius,in conceptu,cũ uirgo Maria uerbo dei prægnans inueniretur, & quia tolleretur à terra uita eius. Cur itaq; poſt reſurrectionem eius à mortuis,quia dies tertia effecta eſt,cœli eum receperũt, ſecundum prophetiam Eſaiæ emiſſam huiuſmodi: Ante lucem ſurgent ad me dicentes, Eamus & reuertamur ad dominum deum,quoniam ipſe eripiet & liberabit nos.poſt biduum,die tertia, quæ eſt reſurrectio eius glorioſa de terra in cœlos eum recepit,unde & uenerat ipſe ſpiritus ad uirginem:cuius neque natiuitatem, neque paſſionem Iudæi agnouerunt. Igitur quoniam adhuc contendunt Iudæi,uecdum ueniſſe CHRISTVM,quem tot modis adprobauimus ueniſſe,recognoſcant Iudæi,exitum ſuum, quem poſt aduentum CHRISTI relaturi præcinebantur ob impietatem,qua eum & deſpexerunt,& interfecerunt. Primo enim ex qua die ſecundum dictum Eſaiæ: Proiecit homo abominamẽta ſua aurea & argẽtea quæ fecerũt,adorare uanis & nociuis,id eſt ex quo gentes nos dilucidata pectora, per CHRISTI ueritatẽ proiecimus idola, Videant Iudæi,& quod ſequitur expunctum eſt, Tulit enim dominus ſabaoth à Iudæis & ab Hieruſalem, inter cætera, & ſapientem architectum,qui ædificat eccleſiam dei templum,& ciuitatem ſanctam & domum domini. Nam exinde deſtitit apud illos dei gratia. Et mandatum eſt nubibus ne pluerent imbrem ſuper uineam Soreth, id eſt cœleſtibus beneficijs, ne proueniret domus Iſraelis. Fecerat enim ſpinas,ex quibus CHRISTVM coronauerat, & non iuſtitiam, ſed clamorem, quo in cruce eum extorſerat, & ita ſubtractis chariſmatis prioribus. Lex & prophetæ uſq; ad Ioannem fuerunt,

Hoc caput reſtitui poteſt ex tertio lib. aduerſus Martionẽ. ubi hæc oĩa ad uerbum inuenies. Idem fieri poterit in cæteris capitibus, illinc emendandis.

fuerunt,& piscina Bethsaida usq; ad aduentum CHRISTI curando ualetudines ab Israel. Desijt à beneficijs deinde,cum perseuerantia furoris sui nomen domini per ipsos blasphemaretur. Sicut scriptum est: Propter uos nomen dei blasphematur in gẽtibus. Ab illis enim incepit infamia,& tempus medium à Tiberio usque ad Vespasianum.*Quæ cum ita cõmisissent, nec intellexissent CHRISTVM in tempore suæ uisitationis inueniendum, facta est terra eorum deserta,& ciuitates eorum igni exustæ. Regiones ipsorum in conspectu eorum extranei deuorantes, derelicta filia Syon tanquã specula in uinea,uelut in cucumerario casula,ex quo scilicet Israel dominum non cognouit,& populus eum non intellexit,sed dereliquit magis,& ad indignationẽ prouocauit sanctũ Israel. Sicut Machæræ cõditionalis cõminatio:Si nolueritis,nec obaudieritis,gladius uos comedet. Ex quo probamus Machæram CHRISTVM fuisse, quem non audiendo perierunt, qui & in Psalmo dispersionem eius postulat à patre dicens: Disperge illos in uirtute tua.Qui & rursum per Esaiam in exustionem eorum orat: Propter me,inquit,hæc facta sunt uobis,in anxietate dormietis.Hæc igitur cũ pati prædicẽtur Iudæi ꝓpter CHRISTVM,& passos eos esse inueniamus, & in dispersionem demorari cernamus,manifestum est propter CHRISTVM Iudæis ista accidisse,conspirante sensu scripturarũ cum exitu rerum,& ordinis temporum. Aut si nondum uenit CHRISTVS,propter quem hæc passuri prædicabantur:cum uenerit ergo patientur,& ubi tunc filia Syon relinquenda, quæ inuida hodie est?ubi ciuitates exurendæ, quæ iam in tumulis exustæ sunt?ubi dispersio gentis,quæ iam extitit res?Redde statum Iudææ quem CHRISTVS inueniat,& alium contende uenire. Discite nunc ex abundantia erroris uestri ducatum. Duos dicimus CHRISTI habitus à Prophetis demonstratos, totidem aduentus eius prænotatos. Vnum in humilitate utiq; primum,cum tanquam ouis ad uictimam duci habebat, & tanquam agnus ante tondentem sine uoce,sic non aperuit os,ne aspectu quidem honestus.Annunciauimus enim,inquit,de illo sicut puerulus,sicut radix in terra sitienti,& non erat ei species neque gloria. Et uidimus eum & non habebat speciem neq; decorem,sed species eius inhonorata, deficiens citra filios hominũ,homo in plaga,& sciens ferre infirmitatem,scilicet ut positus à patre in lapidem offensionis, & minoratus ab eo modicum citra angelos:uermem se pronunciat,& non hominem,ignominiam hominis, & abiectionẽ populi. Quæ ignobilitatis argumenta, primo aduentui competunt, sicut sublimitatis secundo cum fiet.

Al's * Qui cum.

¶ ITEM DE SECVNDO ADVENTV CHRISTI.

IAm non lapis offensionis, nec petra scandali, sed lapis summus angularis,post reprobationẽ adsumptus, & sublimatus in consummationẽ.Et petra sanè illa apud Danielem de monte præcisa, quæ imaginem secularium regnorum cõminuet & conteret.

conteret. De quo secundo aduentu eiusdem, Daniel dixit: Et ecce cum nubibus cœli tanquam filius hominis ueniens, uenit usque ad ueterem dierum, & aderat in conspectu eius. Et qui adsistebant adduxerunt illum, & data est ei potestas regia, & omnes nationes terræ secundum genus, & omnis gloria seruient illi, & potestas illius æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Tunc scilicet speciem honorabilem, & decorem habiturus est indeficientem supra filios hominum: tempestiuus enim decore citra filios hominum. Effusa est gratia, inquit, in labijs tuis, propterea benedixit te deus in secula. Accingere ensem tuum circa femur tuũ potens tempestiuitate & pulchritudine tua. cum & pater postea cum diminuit illum, modicum quid citra angelos, gloria & honore coronauit illum & subiecit omnia sub pedibus eius, & tunc cognoscent eum quem pupugerunt. Et cædent pectora sua tribus ad tribum, utique quod retro non agnouerint eum, in humilitate conditionis humanæ constitutum. Hieremias inquit, Homo est, & quis cognoscet illum? quia & natiuitatẽ eius, inquit Esaias, quis enarrauit? Sic & apud Zachariam ait, in persona ipsius, imò & in ipsius nominis sacramẽto uerissim⁹ sacerdos patris CHRISTVS ipsius duplici habitu in duos aduentus deliniatur. Primo sordibus indutus est, id est carnis passibilis & mortalis indignitate, cum & diabolus aduersabatur ei, autor scilicet Iudæ traditoris, qui eum etiam post baptismum tentauerat. Dehinc spoliatus pristinas sordes, exornatus podere & mitra, & cidarim mundum, id est secundi aduentus, quoniam gloriam & honorem adeptus demonstratur. Nec poteritis eum Ioseph filium dicere, qui nulla omnino ueste sordida, sed semper sacerdotali fuit exornatus, nec unquam sacerdotali munere priuatus. Sed IESVS iste CHRISTVS dei patris summi sacerdos, qui primo aduentu suo humana forma & passibilis uenit in humilitate usque ad passionem, ipse etiam effectus hostia per omnia pro omnibus nobis, qui post resurrectionem suam indutus poderem, sacerdos in æternum dei patris nuncupatus est. Sic enim & duorum hircorum qui ieiunio offerebantur faciam interpretationem. Nónne & illi utrumq; ordinem nominis CHRISTI qui iam uenit ostendunt? pares quidem atque consimiles, propter eundem domini conspectum, quia non in alia uenturus est forma, ut quia cognosci habet à quibus & læsus est. Vnus autem eorum circundatus coccino, maledictus & consputatus, & conuulsus, & cõpunctus, à populo extra ciuitatem abijciebatur in perditionem manifestis*notis insignibus CHRISTI passionis, qui coccinea circũdatus ueste, & cõsputatus, & omnibus cõtumelijs afflictus, extra ciuitatẽ crucifixus est. Alter uero pro delictis oblatus, & sacerdotibus tantum templi in pabulum datus, secundæ repræsentationis argumenta signabat, qua delictis omnibus expiatis, sacerdotes tẽpli spiritalis, id est ecclesiæ, dominicæ gratiæ quasi uisceratione quadam fruerẽtur, ieiunantibus cæteris à salute. Igitur quoniã primus aduẽtus

Al. *notatus.

& plurimis

& plurimis figuris obscuratus, & omni inhonestate prostratus canebatur. secundus uero & manifestus & deo condignus, iccirco quem facile & intelligere & credere potuerunt, eum solum intuentes, id est secundum qui est in honore & gloria, non immerito decepti sunt circa indigniorem certe obscuriorem, id est primum. Atq; ita in hodiernũ negant uenisse CHRISTVM, quia non in sublimitate uenerit, dum ignorant in humilitate primo fuisse uenturum. Sufficit huc usq; de his, interim ordinẽ CHRISTI decucurrisse, quo talis probatur, qualis annunciabatur: ut iam ex ista cõsonantia scripturarum diuinarum intelligamus, & quæ post CHRISTVM futura prædicabantur, ex dispositione diuina credantur expuncta. Nisi enim ille uenisset post quem habebãt expungi, nullo modo uenissent, quæ in aduentum eius futura prædicabantur. Igitur si uniuersas nationes de profundo erroris humani exinde emergentes ad deum creatorem & CHRISTVM eius cernitis, quod prophetatum nõ audetis negare. Quia & si negaretis, statim uobis in psalmis sicuti iã prælocuti sumus, promissio patris occurreret dicẽtis: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Pete à me & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã & possessionẽ tuã terminos terræ. Nec poteritis in istã prædicationem magis Dauid filiũ Salomonẽ uindicare, quã CHRISTVM dei filiũ dicere: nec terminos terræ, Dauid filio promissos, qui intra unicã Iudæã regnauit, quã CHRISTO filio dei, qui totum iam orbem euangelij sui radijs inluminauit. Deniq; & thronus in æuum magis CHRISTO dei filio competit, quàm Salomoni temporali scilicet regi, qui solo Israëli regnauit. CHRISTVM enim hodie inuocant nationes, quæ eum non sciebant, & populi hodie ad CHRISTVM confugiunt, quem retro ignorabant. Non potes futurũ contendere, quod uides fieri. Hæc autem prophetata nega, cum coràm uidentur, aut adimpleta cum legũtur: aut si non negas utrumq;, in eo erunt adimpleta, in quem sunt prophetata.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS IVDAEOS LIBRI, FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI PRIMI ADVERSVS MARCIONEM, PER BEAT. RHENANVM.

MARCION, ut autor est Tertullianus in catalogo Hæresium, natione Ponticus, episcopi filius, cum ob uiolatam uirginem ecclesiastica communione priuatus esset, ultionis (ut uerisimile est) studio, quod etiam aliâs plus semel accidisse legimus, Cerdonis hæresim amplecti cœpit, permotus, ut uolunt, Euangelica illa sententia, Omnis arbor bona, bonos fructus profert: mala autem, malos. Quam CHRISTVS non dijs, sed hominibus per allegoriam adcommodauit. Itaque Cerdonis impij magistri impius discipulus, profiteri cœpit quæ ille docuerat, duo uidelicet esse initia, duos, inquam, deos, sed longe dissimillimos, Alterum bonum, mitem, ac sedatum, & nihil aliud quàm optimum, qui per CHRISTVM filium suum paulo serius nobis sit reuelatus, hunc superiorem uocat, Alterum truculentum, ac sæuum, sanguinariumq́, quippe qui bellis ac cædibus delectetur. Ab hoc uult mundum esse conditum, quem minorem appellat, & asserit ueteris testamenti promulgatorem, ut superior ille noui fuit. Proinde legem & prophetas reijcit, indigne de Creatore sentiens. At melioris illius dei sui filium esse CHRISTVM affirmat, quem tamen haud uera carne fuisse uestitum tradit, sed solum imaginarias: nec uere passum nec natum. Resurrectionem animæ tantum cōcedit, corporis negat. Ex Euangelistis solum Lucā agnoscit, sed tamen non totū. Nec Paulinas epistolas omneis recipit, nec totas. Acta Apostolorum & Apocalypsim pro falsis damnat. Huius itaque dogmata destructurus Tertullianus, ostendit nouum illum deum meram esse fabulam, quando constet duos deos esse non posse, uel ex hac regula, quod deus quiddam summe magnum sit. at hoc non fuerit, si sit cui adæquetur. Nec uero diuersitatem duos admittere deos, nedum æqualitatem. Nolebant autem inconueniens uideri Marcionitæ, duos esse deos, modo dispareis affirmarent. Et quia mire sibi placebāt de nouo deo suo, docet nouitatem haud abesse à specie fictionis. id quod ex dijs Rhomanæ superstitionis liquet, quos illa leui de causa cottidie nouos commenta est. Sed enim huic malo occurrentes Marcionitæ, dicebant agnitione duntaxat nouum esse, non re ipsa. Quod egregie confutat Tertullianus, probans deum nunquam latuisse, sed à primordio conditi mundi cum ipsis statim rebus in hominum deuenisse cognitionem, utputa cuius amplissima sint testimonia totum quod nos sumus, & in quo sumus, nempe mundus uniuersus. Proinde cum peculiariter deo conueniat, aliquid condere, hoc argumento nullus esse comperietur deus Marcionis, cuius nullum opus demonstrari possit. Quod si esset, esset utique sine causa, quando re caret, quæ solet esse causa, ut sit aliquis, cuius res est: & impudentiæ malitiæque notam non effugeret. Iam ut dei sui ignauiā excusarent Marcionitæ, mundum hunc aiebant opus esse parum deo dignū, bestiolas & alia ad exornandam hanc rerum uniuersitatem creata, palàm irridentes. Quibus respondens Tertullianus, de dignitate pulchritudineque mundi nonnihil obiter disserit. Deinde probat deum Marcionis non habere suum mundum supra Creatorem, nec esse rerum inuisibilium autorem, nec item à CHRISTO reuelatum, sed ab illo mendaciter confictum, uel hoc argumento certissimo, quod ætate Pauli nulla sit de deo facta quæstio, quem omnes unum credebant

debant, nempe creatorem. quanquam de conuersatione interim & disciplina uariatū est etiam inter Apostolos, ut indicat Pauli illa cum Petro disceptatio. Sub hæc osten dit deum Marcionis esse mali permissorem, ac planè malignum, ut qui non statim homini succurrerit. Nec fuisse rationem cur illius benignitas alieno homini subueni re uoluerit: quando sic benignum esse, sit iniuriam facere. Præterea non solum iniu stam esse, sed inperfectam illius benignitatem, quod animam tantum liberet, corpus perire sinens, cuius apud Marcionē resurrectio negat. In summa, bonitatē (ut ipsius utar uerbis) minime deo adæquari, ut neq; ingenitā, neq; rationalē, neq; perfectam, sed improbam & iniustam, & ipso iam bonitatis nomine indignam. His absolutis tractat quæstionem, An deus de sola bonitate sit censendus, ostendens etiam iudi cium deo conuenire. Epicuricum uero Marcionis deum, stupidum esse, qui non offendatur hominibus ipsius præcepta cōtemnentibus, non irascatur, nō sumat uin dictam, omnium affectuum expers. Demum rursus summatim colligit, dei Marcio nici neq; statum, neque conditionem, neq; naturam, neq; ullam rationem, deniq; nec fidei eius sacramentum baptismū consistere. Porrò quoniam nullum regenerationis lauacro censebat abluendum, nisi cœlibem aut matrimonio uel huius fructui renun ciantem, ostendit hanc institutionem absurdam esse atque damnabilem. Vbi de ma trimonio ualde Christiane loquitur, admiscens tamen paululum de dogmate Mon tani, de unis uidelicet nuptijs, cum inquit, Sed etsi nubendi iam modus ponitur, quem quidem apud nos spiritalis ratio Paracleto autore defendit, unum in fide ma trimonium præscribens. &c. Atque hæc libro primo. Refert diuus Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorū, Smnyrnensem episcopum Polycarpum, cum huic Rhomæ forte fortuna Marcion obuius factus, dixisset, Cognoscis nos? respon disse, cognosco primogenitum diaboli. Eodem autore, nominatim aduersus Mar cionem scripsere, Theophilus Antiochensis episcopus, Philippus episcopus Creten sis, Modestus & Rhodon. Ipse uero passim in suis scriptis hominem dementiæ ar guit, in Paulinis præcipue commentarijs.

Q. SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER PRIMVS.

SI QVID RETRO gestum est nobis aduersus Marcionem, iam hinc uiderit. Nouam rem aggredimur ex uetere. Primum opusculum quasi properatum pleniore postea compositione rescideram. Hanc quoque nondum exemplarijs suffectam fraude tunc fratris dehinc apostatæ amisi, qui forte descripserat quædam mendosissime &* exhibuit. Frequentiæ emendationis necessitas facta est. Innouationis eius occasio aliquid adijcere persuasit. Ita stilus iste nunc de secundo tertius, & de tertio iam hinc primus, hunc opusculi sui exitum necessario præfatur, ne quenquā uarietas eius in disperso reperta confundat. Pontus qui igitur Euxinus negatur,

Fratrē uocat Christianum.

**For. leg. exhib. frequentiæ. Emend. n. f. est innouationis. Innouationis. Nisi malis legere frequētis, aut frequentia.*

gatur, nomine illuditur. Cæterū hoſpitalem Pontum nec de ſitu æſtimes: ita ab humanioribus fretis noſtris,quaſi quodam barbariæ ſuæ pudore ſeceſſit:gentes ferociſſimæ inhabitant, ſi tamen habitatur in plauſtro. Sedes incerta,uita cruda,libido promiſcua & plurimum nuda,etiam cum abſcondunt,ſuſpenſis de iugo pharetris:ut indicibus notentur ne quis intercedat. Ita nec armis ſuis erubeſcunt. Parentum cadauera cum pecudibus cæſa,conuiuio cōuorant. Qui non ita deceſſerint,ut eſcatiles fuerint,maledicta mors eſt. Nec fœminæ ſexu mitigantur ſecundum pudorem, ubera excludunt, penſum ſecuribus faciunt, malunt militare quàm nubere. Duritia de cœlo quoq;. Dies nunquam patens,ſol nunquam libens,unus aër, nebula:totus annus hybernū,omne quod flauerit Aquilo eſt. Liquores ignibus redeūt, amnes glacie negātur,montes pruina exaggerātur. Omnia torpent,omnia rigent:nihil illic niſi feritas calet,illa ſcilicet,quæ fabulas ſcenis dedit,de ſacrificijs Taurorum,& amoribus Colchorum,& crucibus Caucaſorum. Sed nihil tam barbarum ac triſte apud Pontum,quàm quod illic Marcion natus eſt,Scytha tetrior, Hamaxobio inſtabilior,Maſſageta inhumanior,Amazonia audacior,nubilo obſcurior,hyeme frigidior,gelu fragilior,Hiſtro fallacior,Caucaſo abruptior. Quid ni? Penes quem uerus Prometheus deus omnipotens blaſphemijs laciniatur. Iam & beſtijs illius barbariei importunior Marcion. Quis enim tam caſtrator carnis Caſtor, quàm qui nuptias abſtulit? Quis tam cōmeſor mus Ponticus, quàm qui euangelia corroſit? Næ tu Euxine probabiliorem feram philoſophis ædidiſti, quàm Chriſtianis. Nam ille canicula Diogenes hominem inuenire cupiebat, lucernam meridie circūferens: Marcion deū quē inuenerat,extincto lumine fidei ſuæ amiſit. Non negabūt diſcipuli eius primā illis fidem nobiſcum fuiſſe,ipſius literis teſtibus,ut hinc iam deſtinari poſſit hæreticus,qui deſerto quod prius fuerat,id poſtea ſibi elegerit,quod retro non erat. Intantum enim hæreſis deputabitur,quod poſtea inducitur:inquātum ueritas habebitur,quod retro & à primordio traditum eſt. Sed alius libellus hunc gradum ſuſtinebit aduerſus hæreticos,etiam ſine retractatu doctrinarū reuincendos,quod hoc ſint de præſcriptione nouitatis. Nunc quatenus admittenda cōgreſſio eſt,interdum ne compendium præſcriptionis ubiq; aduocatum, diffidētiæ deputetur,regulam aduerſarij prius prætexam, ne cui lateat,in qua principalis quæſtio dimicatura eſt. Duos Ponticos deos affert, tanq; duas Symplegadas naufragij ſui,quem negare non potuit, id eſt creatorem,id eſt noſtrum:& quem probare non poterit, id eſt ſuum:paſſus infelix huius præſumptionis inſtinctum,de ſimplici capitulo dominicæ prænunciationis, in homines non in deos diſponētis exempla illa bonæ & malæ arboris,quod neq; bona malos,neq; mala bonos proferat fructus,id eſt,neque mens uel fides bona,malas ædat operas,neq; mala bonas. Languens enim (quod & nunc multi,& maxime hæretici) circa mali quæſtionē, Vnde malum,& obtunſis

tunſis ſenſibus,ipſa enormitate curioſitatis,inueniens creatorē pronuncian tem:Ego ſum qui condo mala,quanto ipſum præſumpſerat mali autorem, & ex alijs argumētis quæ ita perſuadent peruerſo cuiq;, tanto in creatorem interpretatus,malam arborem malos fructus condentē,ſcilicet mala,alium deum præſumpſit eſſe debere in partem bonæ arboris bonos fructus.Et ita in CHRISTO quaſi aliam inueniens diſpoſitionem.ſolius & puræ benignitatis ut diuerſæ à creatore,facile nouam & hoſpitam argumentatus eſt diuinitatem in CHRISTO ſuo reuelatam,modicóque exinde fermento totam fidei maſſam hæretico acrore decepit. Habuit & Cerdonē quendam informatorem ſcandali huius,quo facilius duos deos cæci perſpexiſſe ſe exiſtimauerunt. Vnum enim non integre uiderant. Lippientibus etiam ſingularis lucerna numeroſa eſt. Alterum igitur deum quem confiteri cogebatur, de malo infamando deſtruxit.Alterū quem cōmentari connitebatur,de bono præſtruendo conſtruxit.Has naturas quibus diſpoſuerit articulis,per ipſas reſponſiones noſtras oſtendimus.Principalis itaq; & exinde tota cōgreſſio de numero,an duos deos liceat induci, ſi forte Poëtica & Pictoria licentia, & tertia iam hæretica.Sed ueritas Chriſtiana deſtricte pronunciauit, Deus ſi non unus eſt,non eſt.Quia dignius credimus non eſſe,quodcunq; nō ita fuerit ut eſſe debebit. Deum autem ut ſcias unum eſſe debere, quære quid ſit deus,& non aliter inuenies.Quantum humana conditio de deo definire poteſt,id definio quod & omnium conſcientia agnoſcet,deum ſummū eſſe magnum,in æternitate cōſtitutum,innatum,infectum, ſine initio,ſine fine. Hunc enim ſtatum æternitati cenſendum, quæ ſummum magnum,deum efficiat,dum hoc eſt in deo ipſa,atq; ita & cætera,ut ſit deus ſummum magnum,& forma,& ratione,& ui, & poteſtate. Cum de iſto conueniat apud omnes(nemo enim negabit deum,ſummum magnū quid eſſe,niſi qui poterit deum,imum,modicum quid econtrario pronunciare, ut deum neget, auferendo quod dei eſt) quæ erit iam conditio ipſius ſummi magni?nempe ut nihil illi adæquetur,id eſt ut non ſit aliud ſummum magnum:quia ſi fuerit,adæquabitur:& ſi adæquabitur,non erit iam ſummum magnū euerſa conditione,& ut ita dixerim lege,quæ ſummo magno nihil ſinit adæquari.Ergo unicum ſit neceſſe eſt quod fuerit ſummum magnum, par non habendo,ne non ſit ſummum magnum.Ergo non aliter erit quàm per quod habet eſſe,id eſt unicum omnino.Proinde deus cum ſummum magnū ſit, recte ueritas noſtra pronunciauit,Deus ſi non unus eſt,non eſt.Non quaſi dubitemus eſſe deum,dicendo ſi non unus,non eſt:ſed quia quem confidimus eſſe,ijdem definiamus eſſe.Quod ſi non eſt,deus non eſt,& ſummum ſcilicet magnū.Porrò ſummū magnū unicū ſit neceſſe eſt.Ergo & deus unicus erit,non aliter deus,niſi ſummum magnum. Nec aliter ſummum magnum,niſi parem non habens. Nec aliter parem nō habens,niſi unicus fuerit.Certe quemcunq; alium deum induxeris, non alia poteris eum forma

tueri deum,quàm ut & illi proprium diuinitatis aſſcripſeris, ſicut æternum
ita & ſummum magnum. Duo ergo ſumma magna quomodo conſiſtent,
cum hoc ſit ſummum magnum,par non habere? Par autem nõ habere,uni
competat,in duobus eſſe nullo modo poſſit. Sed argumentabitur quilibet,
poſſe & duo ſumma magna conſiſtere diſtincta atque diſiuncta in ſuis
finibus.& utique aduocabit exemplum: Regna terrarum tanta numero,&
tamen ſumma magna in ſuis quibuſq; regionibus,& putabit ubiq; huma-
na diuinis conferenda. Iam ergo ſi huic argumẽtationi locus dabitur,quid
prohibet nõ dico & tertium & quartum deum inducere,uerum tot iam nu-
mero, quot & gentium reges. De deo agitur,cuius hoc principaliter pro-
prium eſt,nullius exempli capere comparationem. Hoc natura ipſa,ſi non
aliquis Eſaias,uel ipſe per Eſaiam deus concionabitur,Cui me ſimilabitis?
Diuinis forſitan comparabuntur humana:deo noſtra. Aliud enim deus,
aliud quæ dei. Deniq; qui exemplo uteris regis quaſi ſummi magni, uide
ne iam non poſſis eo uti.Rex enim etſi ſummũ magnũ eſt in ſuo ſolio uſq;
ad deum,tamen infra deum.Comparatus autem ad deum,excidet iam de
ſummo magno trãſlatio in deum.Hoc ſi ita,quomodo uteris eius rei exem
plo ad dei comparationẽ? quæ dum ad comparationem accedit,amittitur.
Quid nunc,ſi nec inter reges plurifarium uideri poteſt ſummum magnũ,
ſed unicum & ſingulare,apud eum ſcilicet qui rex regum ob ſummitatẽ ma
gnitudinis & ſubiectionem cæterorum graduum quaſi culmen dominatio
nis excipitur? Sed etiam alterius formæ reges,qui ſingulares in unione im-
perij præſunt,ſi in minutalibus,ut ita dixerim,regnis undiq; conferantur in
examinationem,qua conſtet quis eorum præcellat in ſubſtantijs & uiribus
regni,in unum neceſſe eſt ſummitas magnitudinis eliquetur, omnibus gra
datim per comparationis exitum de magnitudinis ſumma expreſſis & ex-
cluſis. Adeo etſi in diſperſo multifarium uidetur ſummum magnum,ſuis ui
ribus,& ſua natura,& ſuo ſtatu unicum eſt. Proinde cum duo dij conferun
tur ut duo reges & duo ſumma magna, in alterum cõcedat neceſſe eſt unio
ſummi magni ex ſententia comparationis, quia ſummum ex uictoria ſua
conſtat,ſuperato æmulo alio magno,non tamen ſummo,atq; ex defectio-
ne æmuli ſolitudinem quandã de ſingularitate præſtantiæ ſuæ poſſidens,
unicum eſt. Ineluctabilis iſte complexus,in hoc ſententiam conſtringit,aut
negandum deum eſſe ſummũ magnum,quod nemo patietur ſapiens,aut
nulli alij cõmunicandum. Aut quæ ratio duo ſumma magna compoſuit?
Primo enim exigam,cur nõ plura ſi duo, quando locupletiorem oporteret
credi ſubſtantiam diuinitatis,ſi competeret ei numerus. Honeſtior & libera
lior Valentinus, qui ſimul auſus eſt duos concipere Bythiun & Sigeneũ.
uſq; ad XXX æonum fœtus,tanquam Aeoneiæ ſcrofæ examen diuinitatis
effudit. Quæcunq; ratio plura ſumma magna non patitur admitti,eadem
nec duo ut ipſa plura poſt unum. Poſt unum enim numerus. Quæ potuit
duo

duo admittere,eadem potuit,& plura poteſt. Duo enim multitudo,unione iam exceſſa. Deniq; apud nos uis rationis iſtius ipſo termino plures deos credi non ſinit, quod nec duos illa regula unum deum ſiſtens, qua deum id eſſe oporteat,cui nihil adæquetur ut ſummo magno:unicum autem ſit, cui nihil adæquetur. Iam nunc duo ſumma magna,duo paria,cui operæpre cio,cui emolumento deputarentur? quid interfuit numeri, cum duo paria nõ differant uno? Vna enim res eſt,quæ eadem in duobus eſt.etiam ſi plu ra eſſent paria,tantundem omnia unum fuiſſent, nullo inter ſe differendo quâ paria. Porrò ſi neutrum ex duobus altero diſtat,iam ut ambo ſumma magna,quæ dei ambo,neutrum plus altero præſtat,nullam rationem numeri ſui oſtendunt,præſtantiam non habentes. Numerus autem diuinitatis ſumma ratione conſtare deberet,uel quoniam & cultura eius in anceps deduceretur. Ecce em̃ duos intuens deos,tam pares quàm duo ſumma magna,quid facerem ſi ambos colerem? Vererer ne abundantia officiĳ ſuperſtitio potius quàm religio exiſtimaretur, quia duos tam pares, & in altero ambos poſſem in uno demereri:Hoc ipſum teſtimonio præſtans parilitati & unitati eorum, dum alterum in altero uenerarer, dum in uno mihi duo ſunt. Si alterum colerem, æque recogitarem ne ſuffundere uiderer numeri uanitatem ſine differentia ſuperuacui,hoc eſt, ut tutius cenſerem neutrum colendum, quàm alterum cum ſcrupulo colendum, aut ambos uane. Sic adhuc uidemur diſputare,quaſi Marcion duos pares cõſtituat. Nam dum defendimus deum ſummum magnum unicum credi oportere, excludentes ab eo parilitatem, tanquam de duobus paribus,de his retractauimus,nihilominus tamen docendo pares eſſe non poſſe ſecundum ſummi magni formam,ſatis confirmauimus duos eſſe non poſſe. Alioqui certi, Marcionem diſpares deos conſtituere, alterum,iudicem,ferum, bellipotentem:alterum mitem,placidum,& tantũmodo bonum atq; optimum. Diſpiciamus æque & hanc partem,an diuerſitas ſaltim duos capiat,ſi parilitas capere non potuit. Porrò & hic eadem regula ſummi magni patrocinabitur nobis,utpote quæ totum ſtatum uindicet diuinitatis. Conueniens enim & quodãmodo iniecta manu detinens aduerſariĳ ſenſum non negantis creatorem deum, iuſtiſſime præſcribo,illi diuerſitati locum non eſſe inter eos qui ex æquo deos confeſſus,non poteſt facere diuerſos. Non quia non & homines,licet ſub eadem appellatione diuerſiſſimos eſſe,ſed quia deus non erit dicendus, quia nec credendus niſi ſummum magnum. Cum ergo ſummũ magnum cogatur agnoſcere quem deum non negat, non poteſt admitti ut ſummo magno aliquam aſſcribat diminutionem, qua ſubĳciatur aliĳ ſummo magno. Deſinit enim ſi ſubĳciatur. Non eſt autem dei deſinere de ſtatu ſuo, id eſt de ſummo magno. Nam & in illo deo potiore periclitari poterit ſummum magnum,ſi depreciari capit in creatore. Ita cum duo dĳ pronunciantur duo ſumma magna,neceſſe eſt neutrum altero aut maius ſit aut minus,

neutrũ altero aut ſublimius aut deiectius. Nega deum quem dicis deteriorem. Nega ſummũ magnum, quem credis minorem. Deum uero cõfeſſus utrumqꝫ, duo ſumma magna confeſſus eſt. Nihil alteri adimes, aut alteri aſſcribes. Agnoſcens diuinitatem, negaſti diuerſitatem. Tentabis ad hæc de nomine dei concutere retractatum, ut paſſiuo & in alios quoque permiſſo, quia ſcriptum ſit, Deus deorum ſtetit in eccleſia deorum, in medio autem deos dijudicauit: Et, ego dixi, uos dij eſtis. Nec tamen idcirco eis competat poſſeſſio ſummi magni, quia dei cognominentur, ita nec creatori. reſpondebo, & ſtulto qui nec hoc recogitauerit, ne tantundem & in deum Marcionis poſſit retorqueri, ut & illum deum dictum, nec ideo tamen ſummum magnum probatum, ſicut nec angeli aut homines creatoris. Si communio nominum conditionibus præiudicat, quanti nequam ſerui regum nominibus inſultant, Alexandri & Darij & Olofernis. Nec tamẽ ideo regibus id quod ſunt, detrahetur. nam & ipſa idola gentium dei uulgo, ſed deus nemo ea re
Als *uoce uel nota. qua deus dicitur. Ita ego nõ nomine dei nec ſono nec* notæ nominis huius ſummũ magnum in creatore defendo, ſed ipſi ſubſtantiæ cui nomen hoc contigit, hanc inueniens ſolam innatam, infectam, ſolam æternam, & uniuerſitatis conditricem, non nomini, ſed ſtatui: nec appellationi, ſed conditioni eius ſummũ magnum, & aſſcribo & uendico. Et ideo quia deus iam uocari obtinuit ſubſtãtia cui aſſcribo, nomini me aſſcribere putas, quia neceſſe eſt per nomen oſtendam cui aſſcribam ſubſtantiæ, ſcilicet qua conſtat qui deus dicitur, & ſummũ magnum ex ſubſtantia, non ex nomine deputatur. Deniqꝫ hoc & Marcion ſuo deo uendicans, ſecundum ſtatum, nõ ſecundũ uocabulũ uendicat. Id ergo ſummũ magnũ, quod deo aſſcribimus ex ſubſtãtiæ lege, nõ ex nominis ſorte, cõtendimus ex pari eſſe debere in duobus, qui ea ſubſtantia conſtant qua deus dicitur: quia qui in quantum dij uocantur, id eſt ſumma magna, ſubſtantiæ ſcilicet merito innatæ & æternæ, ac per hoc magnæ & ſummæ, in tantum non poſſit ſummum magnum minus & deterius alio ſummo magno haberi. Si ſummi magni felicitas & ſublimitas & integritas ſtabit in deo Marcionis, ſtabit æque & in noſtro. Si non & in noſtro, æque nec in Marcionis. Ergo nec paria erunt duo ſumma magna, quia prohibet diſpoſita iam regula ſummi magni comparationem nõ ſuſtinentis. Nec diſparia, quia & alia ſummi magni regula occurrit, diminutionem non admittens. Hæſiſti Marcion in medio Ponti tui æſtu, utrimque te fluctus inuoluũt ueritatis, nec pares nec diſpares deos ſiſtere potes. Duo enim non ſunt quod pertineat proprie ad numeri retractatum. Quanquã tota materia de duobus dijs dimicetur, his interim lineis eã clauſimus, intra quas de ſingularibus iam proprietatibus congrediemur. Primo, ſupercilio ſtuporem ſuum ædificant Marcionitæ, quod nouum deum præferãt, quaſi nos ueteris dei pudeat. Inflantur & pueri nouis calceis, ſed à uetere pædagogo calceati, mox uanam gloriam uapulabunt. Nouũ igitur audiens deũ in uetere

in uetere mundo,& in uetere æuo, & sub uetere deo ignotum, inauditum, quem tantis retro seculis neminem, & ipsum ignorantia antiquũ, quidam IESVM CHRISTVM, & ille in ueteribus nominibus nouus reuelauerit, nec alius ante hac. Gratias ago huic gloriæ eorum maximo adiutorio eius: hinc iam hæresim probaturus, nouæ scilicet diuinitatis professionem. Hæc erit nouitas quæ etiam ethnicis deos peperit, nouo semper ac nouo titulo consecrationis cuiusq;. quis deus nouus, nisi falsus? Ne Saturnum quidem tãta hodie antiquitas deũ probabit, quia & illũ nouitas aliquãdo produxerit, cum primum consecrauit. At enim uiua & germana diuinitas, nec de nouitate, nec de uetustate, sed de sua ueritate censetur. Non habet tẽpus æternitas. Omne enim tempus ipsa est. Quod facit, pati non potest. Caret ætate, quod non licet nasci. Deus si est, uetus non erit: si est nouus, non fuit. Nouitas initium testificatur: uetustas finem cõminatur. Deus autem tam alienus ab initio & fine est, quàm à tempore arbitro & metatore initij & finis. Scio quidem quo sensu nouũ deum iactitẽt, agnitione utiq;. Sed & ipsam nouitatis cognitionẽ, percutientẽ rudes animas, ipsamq; naturalẽ nouitatis gratiositatem uolui repercutere: & hinc iam de ignoto deo prouocare: utiq; enim quem agnitione nouũ opponunt, ignotum ante agnitionem demonstrant. Age igitur ad lineas rursum & in gradum. Persuade deum ignotum esse potuisse. Inuenio planè ignotis deis aras prostitutas, sed Attica idololatria est. Item incertis deis, sed superstitio Rhomana est. Porrò incerti dei minus noti ut minus certi, & proinde ignoti quâ minus certi, quem titulum incidemus ex duobus deo Marcionis? Vtrumq; opinor, & nunc incerto & retro ignoto. Sicut enim ignotum eum fecit deus notus creator, ita & incertũ deus certus. Sed nõ euagabor uti dicam, deus si ignotus fuit, latuitq;, illum regio latebrarum obumbrauit, noua utiq; & ipsa & ignota, & similiter nunc quoq; incerta certe immensa aliqua & maior indubitato eo quem abscondit. Sed breuiter proponam, & plenissime exequar, præscribens deum ignorari nec potuisse nomine magnitudinis, nec debuisse nomine benignitatis, præsertim in utroq; prælatiorem nostro creatore. Sed quoniam animaduerto in quibusdam ad formã creatoris prouocari oportere, omnis dei noui & retro ignoti probationem, hoc ipsum ratione fieri à nobis prius commendare debebo, quo constantius utar rationis æditæ patrocinio. Ante omnia quidem quale est, ut qui deũ agnoscis creatorem, & priorem de noticia confiteris, non ijsdem modis & alium scias tibi examinandum? quibus iam in alio didicistis, deum nosse omneis res. Anterior posteriori normam præministrauit. Duo nunc dei proponuntur, ignotus & notus. De noto uacat quæstio: esse eum constat, quia notus nõ fuisset, nisi esset. De ignoto instat altercatio: potest enim & nõ esse, quia si esset, notus fuisset. Quod ergo quæritur, quamdiu ignoratur, in incerto est, quãdiu quæritur: & potest non esse, quamdiu in incerto est. Habes deum certum quâ notum, & incertum

quâ ignotum. Si ita eſt,ecquid tibi uidetur iuſta ratione defendi,ut ad nor
mam & formam & regulam certorum probentur incerta? Cæterum ſi ad
hāc cauſam & ipſam adhuc incertam,etiā argumenta de incertis adhibean
tur,ſeries implicabitur quæſtionum, ex ipſorum quoque argumentorum
æque incertorum retractatu periclitantium de fide per incertum,& ibitur in
illas iam indeterminabiles quæſtiones,quas Apoſtolus non amat:*ſi non
de certis & indubitatis, & abſolutis regulæ partibus,incertis & dubijs & in-
expeditis præiudicabunt planè,in quibus diuerſitas ſtatus inuenitur: for-
taſſe an nō prouocentur incerta ad formam certorum,ut liberata à reliqua
comparationis prouocatione per diuerſitatem ſtatus principalis? Cum ue-
re duo dij proponuntur, communis eſt illis ſtatus principalis. Quid enim
deus eſt? ambo ſunt innati,infecti,æterni. Hic erit ſtatus principalis. Cætera
uiderit Marcion,ſi in diuerſitate diſpoſuit. Poſteriora enim ſunt in retra-
ctatu,imò nec admittentur ſi de principali ſtatu conſtet. Porrò cōſtat quia
dij ambo:& ita de quorum ſtatu conſtat communem eſſe, cum ſub eo ad
probationem deuocantur,ſi incerta ſunt,ad eorum certorum formam pro-
uocanda erunt,cum quibus de cōmunione ſtatus principalis cenſentur,ut
proinde & de probatione cōmunicent. Hinc itaq; conſtantiſſime dirigam
deum nō eſſe qui ſit hodie incertus,quia retro ignotus:quando quem con-
ſtat eſſe,ex hoc ipſo conſtat,quod nunquā fuerit ignotus,ideo nec incertus.
10. Siquidem à primordio rerum,conditor earum cum ipſis pariter compertus
eſt,ipſis ad hoc prolatis,ut deus cognoſceretur. Nec enim ſi aliquando po-
ſterior Moyſes,primus uidetur in templo literarum ſuarum deum mundi
dedicaſſe,idcirco à Pentateucho natales agnitionis ſupputabuntur,cum to-
tus Moyſi ſtilus noticiam creatoris nō inſtituat, ſed à primordio enarret à
paradiſo & Adam,non ab Aegypto & Moyſe recenſendam. Deniq; maior
popularitas generis humani,ne nominis quidem Moyſi compotes,nedum
inſtrumenti,deum Moyſi tamē norunt:etiam*tantam idololatriæ domina
tionem obumbrante,ſeorſum tamen illum quaſi proprio nomine deū per-
hibent,& deum deorum,& ſi deus dederit,& quod deo placet, & deo com-
mendo. Vide an nouerint,quē omnia poſſe teſtantur. Nec hoc ullis Moyſi
libris debent. Ante anima,quàm prophetia. Animæ enim à primordio con
ſcientia,dei dos eſt:eadem nec alia & in Aegyptijs & in Syris & in Pōticis.
Noli barbare hæretice priorem Abraham conſtituere, quàm mundum. Et
ſi unius familiæ deus fuiſſet creator,tamen poſterior tuo non erat,etiā Pon
ticis ante eum notus. Accipe igitur ab anteceſſore formam, à certo certus,à
cognito incognitus. Nunquam deus latebit,nunquam deus deerit:ſemper
intelligitur,ſemper audietur,etiam uidebitur quomodo uolet. Habet deus
teſtimonia totū hoc quod ſumus,& in quo ſumus. Sic probatur & deus &
11. unus,dum nō ignoratur,alio adhuc probari laborante. Et merito,inquiūt:
Quis enim non tam ſuis notus eſt quàm extraneis? Nemo. Teneo & hanc
uocem.

Fort. *Si uero de certis.

*Fort. leg. tanta id. dominatione.

uocem. Quale est enim, ut aliquid extraneũ deo sit, cui nihil extraneũ esset, si quis esset: quia dei hoc est, omnia illius esse, & omnia ad illum pertinere: uel ne statim audiret à nobis, quid ergo illi cũ extraneis? Quod plenius suo loco audiet. At nunc satis est, nullum probari cuius nihil probatur. sicut eñ creator, ex hoc & deus, & indubitatus deus, quia omnia ipsius, & nihil extraneum illi: ita & alius idcirco non deus, quia omnia non eius, ideóq; & extranea. Deniq; si uniuersitas creatoris est, iam nec locum uideo dei alterius: plena & occupata sunt omnia suo autore. Si uacat aliquid spacij alicuius diuinitati in creaturis, planè falsè uacabit. Patet mẽdacio ueritas. Tanta uis idolorum, cur nõ recipiat alicubi deum Marcionis? Igitur ex forma hoc & creatoris expostulo, deũ ex operibus cognosci debuisse alicuius ꝓprij sui mundi & hominis & seculi: Quando etiam error orbis propterea deos præsumpserit, quos homines interdum confitetur, quoniam ab unoquoq; prospectum uidetur utilitatibus & cõmodis uitæ: Ita & hoc ex forma dei creditum est diuinũ esse instituere uel demonstrare, quid aptum & necessarium sit rebus humanis. Adeo inde autoritas accõmodata si falsæ diuinitati, unde præcesserat ueræ, unã saltim cicerculã deus Marcionis propriã protulisse debuerat, ut nouus aliquis Triptolemus prædicaretur. Aut exhibe rationẽ deo dignam, cur nihil condiderit, si est? quia condidisset, si fuisset, illo scilicet præiudicio, quo & nostrum deum non aliâs manifestum est esse, quàm quia totũ condidit hoc. Semel enim præscriptio stabit non posse illos, & deum confiteri creatorem, & eum quẽ uolunt æque deum credi, non ad eius formã probare, quem & ipsi & omnes deum: ut quãdo hoc ipso nemo creatorem deũ dubitet, quia totum hoc condidit, hoc ipso nemo debeat credere deum & illum qui nihil condidit, nisi ratio forte proferatur. Duplex ista uideatur necesse est, ut aut noluerit condere quid, aut non potuerit. Tertium cessat: sed non potuisse, indignum deo est. Noluisse, an dignum, uolo inquirere. Dic mihi Marciõn, uoluit deus tuus cognosci se quocunq; in tempore, an non? alio proposito & descendit & prædicauit & passus resurrexit, quàm uti cognosceretur? Et sine dubio si cognitus est, uoluit. nihil enim circa eum fieret nisi uoluisset. Quid ergo tantopere noticiam sui procurauit, ut in dedecore carnis exhiberetur, & quidẽ maiore si falsè. Nam hoc turpius, si & mentitus est substantiam corporis, qui & maledictum in se creatoris admisit, ligno suspensus. Quanto honestius per aliqua propriæ molitionis indicia cognitionem sui præstruxisset, maxime aduersus eum cognosci habens, apud quem ex operibus ab initio cognitus non erat. Nam & quale est ut creator quidem ignorans esse alium super se deum, ut uolunt Marcionitæ, qui solum se etiam iurans asseuerabat, tantis operibus noticiam sui armauerit, quam potuerat non ita curasse secundum singularitatis suæ præsumptionem: Ille autem sublimior sciens inferiorem deum tam instructum, nulla sibi prospexerit, agnoscendo paraturam. Quando etiam insigniora

& superbiora

& superbiora opera debuisset condidisse, ut & deus ex operibus cognoscere tur secundum creatorem, ut ex honestioribus potior & generosior creatore.
12. Cæterum & si esse eum possemus confiteri, sine causa esse eum deberemus argumentari. Sine causa enim esset, qui rem non haberet, quia res omnis causa est, ut sit aliquis cuius res sit. Porrò in quantum nihil oportet esse sine causa, id est sine re, quia si sine causa sit, perinde est atq; si non sit, non habens rei causam res ipsa: In tantum deum dignius credam non esse, quàm esse sine causa. Sine causa est enim, qui rem non habendo, non habet causam. Deus autem sine causa, id est sine re esse non debet. Ita quoties ostendo eum sine causa esse tanquam sit, hoc constituo non esse illum: quia si fuisset, omnino sine causa non fuisset. Sic & ipsam fidem dico illum sine causa ab homine captare, aliter solito deum credere ex operum autoritate formatum, quia nihil tale prospexit, per quod homo deum didicit. Nam & si credunt plerique in illum, non statim ratione credunt, non habentes dei pignus, opera eius deo digna. Itaq; hoc nomine cessationis & defectionis operum, & impudentiæ & malignitatis affinis est. Impudentiæ, qua fidem non debitam sibi captat, cui præstruendæ nihil prospexit. Malignitatis, qua plures incredulitatis reos fecit, nihil fidei procurando.
13. Cum deum hoc gradu expellimus, cui nulla conditio tam propria & deo digna, quàm creatoris testimonium præsignauerit, narem cõtrahentes impudentissimi Marcionitæ, conuertuntur ad destructionem operum creatoris. Nimirum, inquiunt, grande opus & dignum deo mũdus. Nunquid ergo creator minime deus? Planè deus. Ergo nec mundus deo indignus: nihil etenim deus indignũ se fecit. Etsi mundum homini, non sibi fecit: etsi omne opus inferius est suo artifice, Et tamen si quale quid fecisse indignum est deo, quãto indignius deo est nihil eum omnino fecisse, uel indignum, quo posset etiam digniorũ autor sperari? Vt ergo aliquid & de isto huius mundi indigno loquar, cui & apud Græcos ornamenti & cultus, non sordium nomen est, indignas uidelicet substantias ipsi illi sapientiæ professores, de quorum ingenijs omnis hæresis animatur, deos pronunciauerunt, ut Thales aquam, ut Heraclitus ignem, ut Anaximenes aërem, ut Anaximander uniuersa cœlestia, ut Strato cœlum & terram, ut Zeno aërem & ætherem, ut Plato sydera, quod genus deorum igneum appellat. Cum de mundo, considerando scilicet & magnitudinem, & uim & potestatem, & honorem, & decorem, opem, fidem, legem singulorum elementorum, quæ omnibus gignendis, alendis, conficiendis, reficiendísq; conspirant, ut plerique Physicorum formidauerint initiũ ac finem mundo constare, ne substantiæ eius tantæ scilicet minus dij haberentur: quos colunt & Persarum Magi, & Aegyptiorum Hierophantæ, & Indorum Gymnosophistæ. Ipsa quoq; uulgaris superstitio communis idolatriæ, cum in simulachris de nominibus & fabulis ueterum mortuorum pudet, ad interpretationem naturalium refugit, & dedecus suum ingenio obumbrat,

De philosophorum ingenijs omnis hæresis animatur.

obumbrat, figurans Iouem in ſubſtantiam feruidam, & Iunonem eius in aëream, ſecundum ſonum Græcorũ uocabulorum, item Veſtam in ignem, & Camenas in aquas, & Magnam matrẽ in terram, ſeminalia demeſſam, lacertis aratam, lauacris rigatã. Sic & Oſiris quod ſemper ſepelitur & in uiuido quæritur, & cum gaudio inuenitur, reciprocarũ frugum & uiuidorum elementorum, & recidiui anni fidem argumentantur: ſicut aridæ & ardentis naturæ ſacramenta leones mire philoſophantur. Et ſuperiores quidem ſitu aut ſtatu ſubſtantias ſufficit, facilius deos habitas, quàm deo indignas. Ad humilia deficiam. Vnus opinor, de ſæpibus floſculus, non dico de pratis, una cuiuſlibet maris conchula, non dico de rubro, una tetra pauonis pennula, taceo de pauo, ſordidum artificem pronunciabit tibi creatorẽ? At cum & animalia irrides minutiora, quæ maximus artifex de induſtria ingenijs aut uiribus ampliauit, ſic magnitudinem in mediocritate probari docens, quemadmodum uirtutem in infirmitate ſecundum Apoſtolum, imitare ſi potes apis ædificia, formicæ ſtabula, araneæ retia, bombycis ſtamina: ſuſtine ſi potes illas ipſas lectuli & tegetis tuæ beſtias, cantharidis uenena, muſcæ ſpicula, culicis & tubam & lanceam, qualia erunt maiora cum tam modicis aut iuuaris aut læderis, ut nec in modicis deſpicias creatorem? Poſtremo te tibi circumfer intus ac foris, conſidera hominẽ, placebit tibi uel hoc opus dei noſtri, quod tuus dominꝰ ille deus melior adamauit, ꝓpter quẽ in hæc paupertina elementa de tertio cœlo deſcendere laborauit, cuius cauſa in hac cellula creatoris etiam crucifixus eſt. Sed ille quidem uſque nũc nec aquam reprobauit creatoris qua ſuos abluit, nec oleum quo ſuos unguit, nec mellis & lactis ſocietatem qua ſuos infantat, nec panem quo ipſum corpus ſuum repræſentat, etiam in ſacramentis proprijs egens mendicitatibus creatoris. At tu ſuper magiſtrum diſcipulus, & ſeruus ſuper dominum, ſublimius illo ſapis, deſtrues quæ ille deſiderat. Volo inſpicere ſi ex fide ſaltim, ut non & ipſe quæ deſtruis appetas. Aduerſaris cœlo, & libertatẽ cœli inhabitationibus captas. Deſpicis terrã, planè inimica, iam tuæ carnis matricẽ, & omnes medullas eius uictui extorques? Reprobas & mare, ſed uſq; ad copias eius quas ſanctiorem cibum deputas. Roſam tibi ſi obtulero, nõ faſtidies creatorem. *Hypocrita muta porcartere ſi probes te, id eſt repudiatorẽ Marcionitam creatoris. Nam hæc apud uos pro martyrio affectari debuiſſet, ſi uobis mundus diſpliceret. In quamcunq; materiam reſolueris, ſubſtantia creatoris uteris. Quanta obſtinatio duritiæ tuæ. Deprecias in quibus & uiuis & moreris. Poſt hæc uel ante hæc cum dixeris eſſe & illi conditionem ſuam, & ſuum mundum, & ſuum cœlum, de cœlo quidem illo tertio uidebimus, ſi & ad Apoſtolum ueſtrum diſcutiendum peruenerimus. Interim quæcunq; ſubſtantia eſt, cum ſuo utiq; deo apparuiſſe debuerat. At nunc quale eſt ut dominus à XII Tiberij Cæſaris reuelatus ſit, ſubſtantia uero à XV iam Seueri imperatoris nulla omnino comperta ſit, quæ friuolis creatoris præcellens

Iupiter.
Iuno.
Veſta.
Camenæ.
Magna mater.
Oſiris.

SA CRA MEN TA.

*Poſt multas coniecturas, ſic mihi tãdẽ huius loci germana lectio reſtitui poſſe uiſa eſt, ſi legas muta apocartereſi. Nã ἀποκαρτερεῖν Græcis ẽ, autore Suida, cũ quis uel fame uel laqueo uitã finit. un de ἀποκαρτέρησις. Quod uocabulũ in Apologetico quoq; Tertullianus uſurpat, ſic ſcribens, Lycurgus ἀποκαρτέρησιν optauit, qd' leges eiꝰ Lacones emẽdaſſẽt. Elegãter aũt muta dixit, qd' hoc uidelicet pacto reſpondendi difficultate ſe liberare poſſit.

lens utiq; latere desisset, nō latēte iam domino suo & autore? Et ideo si ipsa non potuit manifestari in hoc mundo, quomodo dominus paruit eius in hoc mundo? Si dominum cepit hic mundus, cur substantiam capere non potuit, nisi domino fortasse maiorem? Iam nunc de loco quæstio est, pertinens & ad mundum illum superiorem, & ad ipsum deum eius. Ecce enim si & ille habet mundum suum infra se super creatorem, in loco utique fecit eum, cuius spaciū uacabat inter pedes suos & caput creatoris. Ergo & deus ipse in loco erat, & mundum in loco faciebat. Et erit iam locus ille maior, & deo & mundo. Nihil enim non maius est id quod capit, eo quod capitur.
Al's *subscidiua. Et uidendum ne qua adhuc illic uacent *subsciua, in quibus & tertius aliqui
Aliqui pro aliquis. stipare deus se cum mundo suo possit. Ergo iam incipe deos computare. Erit enim & locus deus, non tantum quâ deo maior, sed & quâ innatus & infectus, ac per hoc æternus, & deo par, in quo semper deus fuerit. Dehinc si & ille mundum ex aliqua materia subiacente molitus est, innata & infecta & cōtemporali deo, quemadmodū de creatore Marcion sentit, redigis & hoc ad maiestatem loci, qui & deum & materiā duos deos dusit. Et Materia enim deus secundum formam diuinitatis innata scilicet, & infecta, & æterna. aut si de nihilo molitus est mundum, hoc & de creatore sentire cogetur, cui materiam subijcit in substantia mundi. Sed ex materia & ille fecisse debebit, eadem ratione occurrente illi quoq; deo, quæ opponeretur creatori, ut æque deo. Atque ita tres interim mihi deos numera Marcionis, factorem, & Locum, & Materiam. Proinde & creatorem in loco facit, utiq; eadē conditione censendo, & materiam ei subijcit, utiq; innatam & infectam, & hoc nomine æternam, ut domino amplius, & malum materiæ deputans, innatum innatæ, infectum infectæ, & æternum æternæ, quartum iam hic deū fecit. Habes igitur in superioribus tres substātias diuinitatis, in inferioribus quatuor. His cū accedunt & sui CHRISTI, alter qui apparuit sub Tiberio, alter qui à creatore promittitur, manifestam iam fraudē Marcion patitur ab eis, qui duos illum deos inferre præsumunt, cum nouem assignet licet
16. nesciens. Non comparente igitur mundo alio, sicut nec deo eius, cōsequens est ut duas species rerum, uisibilia & inuisibilia duobus autoribus deis diuidant, & ita suo deo inuisibilia defendant. Quis autē poterit inducere in animum nisi spiritus hæreticus, eius esse inuisibilia qui nihil uisibile præmiserit, quàm eius qui uisibilia operatus, inuisibilium quoq; fidem fecerit: cum iustius multo sit aliquibus exemplarijs annuere quàm nullis? Videbimus & Apostolus cui autori inuisibilia deputet, cū & illum explorauerimus. Nunc enim cōmunibus plurimum sensibus, & argumētationibus iustis secuturæ scripturarum quoq; aduocationi fidem sternimus, confirmantes diuersita-
Al's *deo creatori. tem hanc uisibilium & inuisibilium à *deo creatore deputandam, sicuti tota operatio eius ex diuersitatibus constat, ex corporalibus & incorporalibus, ex animalibus & inanimalibus, ex uocalibus & mutis, ex mobilibus & statiuis,

tiuis,ex genitalibus & ſterilibus,ex aridis & ſiccis,ex calidis & frigidis. Sic & hominem ipſum diuerſitas temperauit,tam in corpore quàm in ſenſu. Alia membra fortia,alia infirma:alia honeſta,alia inhoneſta:alia gemina, alia unica:alia comparia,alia diſparia. Proinde & in ſenſu nunc lætitia,nunc anxietas:nunc amor,nũc odium:nunc ira,nũc lenitas. Quod ſi ita eſt,ut æmula inter ſe conditionis uniuerſitas, iſta modulata ſit,iam igitur & uiſibilibus inuiſibilia debentur,nõ alteri autori deputanda,quàm cui & æmula eorum ipſum creatorem diuerſum notant,iubentem quæ prohibuit, & prohibentem quæ iuſſit,percutientem & ſanantem. Cur in hac ſola ſpecie uniformẽ eum capiunt uiſibilium ſolũmodo conditorem, quem proinde credendum ſit,& uiſibilia & inuiſibilia condidiſſe, quemadmodũ & uitam & mortem, & mala & pacem? Et utiq; ſi illa inuiſibilia maiora ſunt uiſibilibus creaturis ſuo loco magnis, ſic quoq; congruit eius eſſe maiora,cuius & magna,quia nec magna nedum maiora ei competant,cuius nec modica comparent. His compreſſi,erumpunt dicere: Sufficit unicum hoc opus deo noſtro,quod hominem liberauit ſumma & præcipua bonitate ſua,& omnibus locuſtis anteponenda. O deum maiorem,cuius tam magnum opus non potuit inueniri,quàm in homine dei minoris. Enimuero prius eſt ut probes eum eſſe per quem deum probari oportet,per opera tunc,deinde per beneficia. Primo enim quæritur an ſit, & ita qualis ſit. Alterum de operibus, alterum de beneficijs dei dinoſcitur, Cæterum nõ quia liberaſſe dicitur hominem,ideo eſſe eum conſtat:ſed ſi eſſe conſtiterit,tunc & liberaſſe dicetur,ut & an liberauerit conſtet,quia potuerit & eſſe, & non liberaſſe. Quomodo ergo quia liberaſſe dicetur, etiam eſſe credetur, cum potuerit & eſſe, & non liberaſſe? nunc in iſto articulo ab ignoti dei quæſtione deducta,ſatis conſtitit,tam nihil illum condidiſſe,quàm debuiſſe condidiſſe:uti cognoſceretur ex operibus,quia ſi fuiſſet, cognoſci debuiſſet, Et utiq; à primordio rerum, deum enim non decuiſſe latuiſſe: Regrediar neceſſe eſt ad originem quæſtionis dei ignoti,ut cæteros quoq; ramulos eius excutiã. Primo enim quæri oportebit,qui poſtea ſe protulerit in noticiam,cur poſtea & non à primordio rerum:quibus utique neceſſarius,quâ deus,& quidem melior quo neceſſarior latere non debuit. Non enim poteſt dici non fuiſſe aut materiã aut cauſam cognoſcendi deum,cum & homo à primordio eſſet in ſeculo,cui nũc ſubuenit & malicia creatoris,aduerſus quã ut bonus ſubuenit. Igit̃ aut ignorauit & cauſam & materiam ſuæ reuelationis neceſſariæ,aut dubitauit,aut nõ potuit,aut noluit. Omnia hæc deo indigna maxime optimo. Sed & hũc locũ alibi implebim9 exprobratiõe ſeræ reuelatiõis, ſicut nũc ſola demõſtratiõe. Proceſſerit age iã in noticiã quãdo uoluit,quãdo potuit,quãdo hora fatalis aduenit:fortaſſe em̃ Anabibazon ei obſtabat,aut aliquæ maleficæ, aut Saturnus quadratus,aut Mars trigonus. Nam & Mathematici plurimũ Marcionitæ,nec hoc erubeſcentes de ipſis etiam ſtellis uiuere creatoris. Tractandum

Anabibazon, hoc eſt aſcendens.

dum & hic de reuelationis qualitate, an digne cognitus sit, ut constet an uere, & ita credatur esse quem digne cõstiterit reuelatum. digna enim deo, probabunt deum. Nos definimus deum primo natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum. Natura ex operibus, doctrina ex prædicationibus. Sed cui nulla natura est, naturalia instrumenta nõ suppetunt. Ergo uel prædicationibus reuelationem sui debuerat operari maxime aduersus eum reuelandus, qui & conditionis & prædicationis operibus tot ac tantis, uix tamen hominem fide impleuerat. Quomodo itaq; reuelatus est, si per humanã coniecturã negas deum aliâs cognosci posse quàm per semetipsum: nec tantum ad formam prouocans creatoris, uerum & ad cõditionem tam diuinæ magnitudinis quàm humanæ mediocritatis: ne maior deo homo uideri possit, qui eum non ultro uolentem cognosci, suis uiribus quodammodo in publicum agnitionis extraxerit: cum humana mediocritas facilius deos fingere sibi norit, secundum totius æui experimenta, quàm uerum sectari, quem natura iam intelligunt. Alioquin si sic homo deum cõmentabitur, quomodo Romulus Consum, & Tatius Cloacinam, & Hostilius Pauorem, & Metellus Alburnum, & quidam ante hoc tempus Antinoum, hoc alijs licebit: nos Marcionem nauclerum nouimus, nõ regem nec imperatorem.

Adrianum Imp. designat.

19. Imò, inquiunt Marcionitæ, deus noster, etsi non ab initio, etsi non per conditionem, sed per semetipsum reuelatus est, in CHRISTO IESV. Dabitur, & in CHRISTVM, liber de omni statu eius. Distingui enim materias oportet, quo plenius & ordinatius retractentur. Interim satis erit, ad præsentem gradum ita occurrere, ut ostendam CHRISTVM IESVM non alterius dei circũlatorem quàm creatoris. Et quidem paucis. Anno XV Tiberij CHRISTVS IESVS de cœlo manare dignatus est, spiritus salutaris Marcionis salutis, qui ita uoluit. Quoto quidem anno Antonini Maioris de Ponto suo exhalauerit, aula canicularis non curaui inuestigare, de quo tamen constat, Antoninus hæreticus est, sub Pio impius. A Tiberio autem usq; ad Antoninum anni ferè C.XV. & dimidium anni cum dimidio mensis: tantundem temporis ponunt inter CHRISTVM & Marcionem. Cum igitur sub Antonino primus Marcion hunc deum induxerit, sicut probauimus, statim qui sapis plana res est. præiudicant tempora quod sub Antonino primum processit, sub Tiberio nõ processisse, id est deum Antonini, imperij Tiberiani non fuisse: atq; ita non à CHRISTO reuelatum, quem constat à Marcione primo prædicatum. Hoc nunc ut probem constare, quod superest ab ipsis aduersarijs sumam. Separatio legis & Euangelij, propriũ & principale opus est Marcionis: nec poterunt negare discipuli eius quod in summo instrumento habent, quo deniq; initiantur & indicantur in hanc hæresim. Nam hæ sunt Antithesis Martionis, id est cõtrariæ oppositiones, quæ conantur discordiam cum lege cõmittere, ut ex diuersitate sententiarũ utriusq; instrumenti, diuersitatem quoq; argumẽtentur deorum. Igitur cũ ea separatio

Nẽpe tertius liber huius opis aduersus Marcionem.

Quid si legas aura canicularis. respondet enĩ ei quod ante dictũ est, spiritus salutaris.

Antitheses Marcionis.

ea separatio legis & Euangelij, ipsa sit, quæ alium deum Euangelij insinuauerit, aduersus deum legis, apparet ante eam separationem deū in noticia non fuisse, qui ab argumēto separationis innotuit, atq; ita nō à CHRISTO reuelatum, qui fuit ante separationem, sed à Marcione cōmentatum, qui instituit separationem aduersus Euangelij legisq; pacem, quam retro illæsam & inconcussam ab apparentia CHRISTI usque ad audaciam Marcionis, illa utiq; ratio seruauit, quæ nō alium deum & legis & Euangelij tuebatur, præter creatorem, aduersus quem tanto post tempore separatio à Pontico immissa est. Huic expeditissimæ probationi defensio quoq; à nobis necessaria est, aduersus obstrepitacula diuersæ partis. Aiūt enim Marcionem non tam innouasse regulā separatione legis & Euangelij, quàm retro adulteratam recurasse. O CHRISTE patientissime domine, qui tot annis interuersionem prædicationis tuæ sustinuisti, donec tibi Marcion subueniret. Nam & ipsum Petrum cæterosque, columnas Apostolatus à Paulo reprehensos opponunt, quod non recto pede incederent ad Euangelij ueritatem, ab illo certe Paulo qui adhuc in gratia rudis, trepidans deniq; ne in uacuum cucurrisset aut curreret, tunc primū cum antecessoribus Apostolis cōferebat. Igitur si feruēter adhuc ut Neophytus aduersus Iudaismū aliquid in cōuersatione reprehendendum existimauit, passiuum scilicet conuictum, postmodum & ipse usu omnibus omnia futurus ut omnes lucraretur, Iudæis quasi Iudæus, & eis qui sub lege tanquam in lege, tu illam solius conuersationis placituræ postea accusatori suo reprehensionem, susceptam uis haberi etiam de prædicationis erga deum præuaricatione. Atquin de prædicationis unitate, quod supra legimus, dextras iunxerāt, & ipsa officij distributione de Euangelij societate condixerant: sicut & alibi, Siue ego, inquit, siue illi, sic prædicamus. Sed & si quosdam falsos fratres irrepsisse describit, qui uellent Galatas ad aliud Euangelium transferre, ipse demonstrat adulterium illud Euangelij non ad alterius dei & CHRISTI fidem transferendam, sed ad disciplinam legis conseruandā habuisse intentionem, deprehendens scilicet illos circūcisionem uindicantes, & obseruantes tempora, & dies, & menses, & annos Iudaicarum ceremoniarū, quas iam exclusas agnouisse debuerant, secundum innouatam dispositionē creatoris, olim de hoc prædicantis per prophetas suos, ut per Esaiam: Vetera transierunt, inquit, ecce noua quæ ego nunc facio. Et alibi: Et disponam testamentū, non quale disposui ad patres uestros, cū illos eduxissem de terra Aegypti. Sic & per Hieremiam: Renouate uobis nouamen nouum, & circumcidimini deo uestro, & circumcidimini præputia cordis uestri. Hanc ergo circūcisionem iam sistens Apostolus, & hoc nouamen: illas quoq; uetustates ceremoniarum dissuadebat, de quibus idem conditor earum quandoq; cessaturis profitebatur, per Osee: Et auertam omnes iucunditates eius, & dies festos eius, & Neomenias, & sabbata, & omnes ceremonias eius. Sic enim & per Esaiam:

Columnæ apostolatus.

Neomenias uestras & sabbata & diem magnum non sustineo, ferias & ieiunium, & dies festos uestros, odit anima mea. Quod & si creator omnia hæc iam pridem recusauerat, & Apostolus ea iam recusanda pronũciabat, ipsa Apostoli sententia consentanea decretis creatoris, probat non alium deũ ab Apostolo prædicatũ, quàm cuius decreta cupiebat iã agnosci, falsos & apostolos & fratres notans in hac causa, qui Euangelium CHRISTI creatoris transferrent, à nouitate prænunciata à creatore, ad uetustatem recusatam à creatore. Cæterum si quâ nouum deum prædicans, ueteris dei legem cupiebat excludere, quare de deo quidem nouo nihil præscribit, sed de uetere lege solummodo: nisi quoniam fide manente in creatorem, sola lex eius concessare debebat? ut & Psalmus ille præcinuerat: Disrumpamus uincula à nobis eorum, & abijciamus eorũ iugum à nobis: Ex quo scilicet tumultuatæ sunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt reges terræ & magistratus circumuenerunt in unum, aduersus dominum & aduersus CHRISTVM eius. Et utiq; si alius deus prædicaretur à Paulo, nulla disceptatio esset, seruandæ legis, nec ne, non pertinẽtis scilicet ad dominum nouum, & æmulum legis. Ipsa enim dei nouitas atq; diuersitas abstulisset non modo quæstionem, ueteris & alienæ legis, uerum omnem eius mentionem. Sed hic erat totus status quæstionis, quod cum idem deus legis in CHRISTO prædicaretur, legi eius derogaretur. Stabat igitur fides semper in creatore & CHRISTO eius, sed cõuersatio & disciplina nutabat. Nam & alij de idolothyto edendo, alij de mulierum uelamento, alij de nuptijs uel repudijs, nonnulli & de spe resurrectionis disceptabant, de deo nemo. Nam fuisset hæc quoq; quæstio disceptata, & ipsa apud Apostolũ inueniretur, uel quanto principalis. Quod si post Apostolorum tempora adulteriũ ueritas passa est, circa dei regulam, ergo iam Apostolica traditio nihil passa est in tempore suo circa dei regulam. Et nõ alia agnoscenda erit traditio Apostolorum, quàm quæ hodie apud ipsorũ ecclesias æditur. Nullam autem Apostolici census ecclesiam inuenias, quæ nõ in creatore Christianizet. Aut si hæ erunt à primordio corruptæ, quæ erunt integræ? nimirum aduersariæ creatoris. Exhibe ergo aliquam ex tuis Apostolici census, & obduxeris. Igitur cum omnibus modis constet alium deum in regula sacramenti istius non fuisse à CHRISTO usq; ad Marcionem quàm creatorem, satis iam & probatio nostra munita est, qua ostendimus noticiam dei hæretice ex Euangelij & legis separatione cepisse, & definitio superior instructa est, non esse credendum deum quem homo de suis sensibus composuerit, nisi planè prophetes id est nõ de suis sensibus. Quod si Marcion poterit dici, debebit etiam probari. Nihil retractare oportebat. hoc enim cuneo ueritatis, omnis extruditur hæresis, cum CHRISTVS non alterius dei quàm creatoris circumlator ostẽditur. Sed quomodo funditus euẽtetur Antichristus, nisi cæteris quoq; iniectionibus eius elidendis locus detur, relaxata præscriptionum defensione?

ECCLESIAE APOSTOLORVM.

ne? Accedamus igitur iam hinc ad ipsam dei personam, uel potius umbrã & fantasma, secundum CHRISTVM ipsius, per idq; examinetur per quod creatori præfertur. Et utiq; erunt regulæ certæ ad examinandam dei bonitatem. Sed prius est ut inueniam illam & apprehendã, & ita ad regulas perducam. Cum enim circumspicio tempora, nusquam est, à primordio materiarum, & in introitu causarũ, cum quibus debuerat inueniri, exinde agens quo agi habuit. Erat enim iam mors, & aculeus mortis delictum, & ipsa malitia creatoris, aduersus quam subuenire deberet alterius dei bonitas. Primæ huic regulæ diuinæ bonitatis occurrens, si se naturalem probaret, statim succurrens ut causa cœpit. Omnia enim in deo naturalia & ingenita esse debebunt, ut sint æterna secundum statum ipsius, ne obuenientia & extranea reputentur, ac per hoc temporalia & æternitatis aliena, ita & bonitas perennis & iugis exigetur in deo, quæ in thesauris naturalium proprietatũ reposita & parata antecederet causas & materias suas, & primam quamq; susciperet, non despiceret & destitueret si antecedebat. Deniq; & hic non minus quæram, cur non à primordio operata sit bonitas eius, quàm de ipso quæsiuimus, cur non à primordio sit reuelatus. Quid ni? Qui per bonitatẽ reuelari haberet, si qui fuisset. Non posse quid, deo non licet, nedum naturalibus suis fungi: quæ si cõtinentur quo minus currant, naturalia nõ erunt. & ocium enim sui natura nõ nouit. Hinc censetur si agatur. Sic nec noluisse uidebitur exercere bonitatem interim naturæ nomine. Natura enim si non potest nolle, quæ si ita dirigit, ut si cessauerit non sit. Sed cessauit aliquando in deo Marcionis de opere bonitatis. Ergo non fuit naturalis bonitas, quæ potuit aliquando cessasse, quod naturalibus non licet. Et si non erit naturalis, iam nec æterna credenda, nec deo par, quia non æterna, dum non naturalis: quæ deniq; nullam sui perpetuitatem, aut de præterito constituat, aut de futuro repromittat. Nam & à primordio non fuit, & in finem sine dubio non erit. Potest enim & non esse quandoq;, sicut non fuit aliquando. Igitur cum constet in primordio cessasse bonitatem dei, illius enim à primordio liberauit hominem, & uoluntate potius eam quàm infirmitate cessasse, iam uoluntas suppressæ bonitatis, finis inueniet malignitatis. Quid enim tam malignum quàm nolle prodesse cum possis? quàm utilitate cruciari, quàm iniuriam sinere: totum deniq; creatoris elogium in illum rescribetur, qui sæuitias eius, bonitatis suæ mora iuuit. Nam in cuius manu est quid, ne fiat, eius iam deputatur cũ iam fit. Homo damnatur in mortem ob unius arbusculæ delibationem, & exinde prosiliunt delicta cum pœnis, & pereunt iam omnes qui paradisi nullum cespitem norunt. Et hoc melior aliqui deus aut nescit aut sustinet? Sic ut ex hoc melior inueniretur, quanto creator deterior haberetur. Satis & in isto consilio maliciosus, qui & illum uoluit * oneratum operationibus eius admisisset, seculum in uexatione detinuit. Quid de tali medico iudicabis, qui nutriat morbum mora præsidij, & periculum extendat

Leg. honoratũ operatiõibus eius admisisse, & seculum.

extendat dilatione remedij, quo preciosius aut famosius curet? Talis & in
deum Martionis dicenda sentētia est, mali permissorem, iniuriæ fautorem,
gratiæ lenocinatorem, benignitatis præuaricatorem, quam non statim cau
sæ suæ exhibuit. Planè si natura bonus, exhibiturus, & non accessione, si in-
genio optimus & nō disciplina, si ab æuo deus & non à Tiberio, imò (quod
uerius) à Cerdone & Marcione. Tiberio nunc deus ille præstiterit, ut impe-
rio eius diuina bonitas in terris dedicaretur. Aliam illi regulam prætendo,
sicut naturalia ita rationalia esse in deo omnia. Exigo rationem bonitatis:
quia nec aliud quid bonum haberi liceat, quod non rationaliter bonum sit,
nedum ut ipsa bonitas irrationalis deprehendatur. Facilius malum cui ra-
tionis aliquid affuerit, pro bono habebitur, quàm ut bonum ratione deser
tum non pro malo iudicetur. Nego rationalem bonitatem dei Marcionis,
iam hoc primo quod in salutem processerit hominis alieni. Scio dicturos,
atquin hāc esse principalem & perfectam bonitatem, cum sine ullo debito
familiaritatis, in extraneos uoluntaria & libera effunditur, secundum quam
inimicos quoq; nostros & hoc nomine iam extraneos diligere iubeamur.
Cum ergo non à primordio hominem respexit, à primordio extraneum
cessando, præiudicauit, cum extraneo nihil sibi esse. Cæterum disciplinam
diligendi extraneum uel inimicum, antecessit præceptum diligendi proxi-
mum tanquam teipsum. Quod etsi ex lege creatoris & tu quoq; illud exci
pere debebis, ut à CHRISTO nō destructum, sed potius extructum. Nam
quo magis proximū diligas, diligere iuberis inimicum & extraneum. Exag
geratio est debitæ bonitatis, exactio indebitæ. Antecedit autem debita in-
debitam, ut principalis, ut dignior ministra & comite sua, id est indebita.
Prior igitur cum prima bonitatis ratio sit, in rem suam exhiberi ex iustitia,
secunda autem in alienam ex redundantia iustitiæ super Scribarū & Phari
sæorum, quale est secundam ei rationem referri, cui deficit prima, nō haben
tis propriū hominem, ac per hoc quoq; exiguæ? Porrò exigua quæ suum
Fort. *Exhibe rei. nō habuit, quomodo in alienum redundauit? *Exhibere principalem ratio
nem, & tūc uendica sequentem. Nulla res sine ordine rationalis potest uen
dicari, tanto abest ut ratio ipsa in aliquo ordinem amittat. Sit nunc & à se-
cundo gradu incipiens ratio bonitatis in extraneum scilicet, nec secūdus illi
gradus ratione constabit, alio modo destructus. Tunc enim rationalis ha-
bebitur uel secūda in extraneum bonitas, si sine iniuria eius operetur, cuius
est res. Quamcunq; bonitatem, iustitia prima efficit rationalem. Sic & in
principali gradu rationalis erit, cum in rem suam exhibetur, si iusta sit. Sic
& in extraneum rationalis uideri poterit, si non sit iniusta. Cæterum qualis
bonitas quæ per iniuriam constat, & quidem pro extraneo? fortasse enim
pro domestico aliquatenus rationalis habeatur bonitas iniuriosa. Pro ex-
traneo uero, cui nec proba legitime deberetur, qua ratione tam iniusta ra-
tionalis defendetur? Quid em̄ iniustius, quid iniquius & improbius, quàm
ita

ita alieno benefacere seruo, ut domino eripiatur, ut alij uendicetur, ut aduersus caput domini subornetur? Et quidem quo indignius, in ipsa adhuc domo domini, de ipsius adhuc horreis uiuens, sub ipsius adhuc plagis tremens? Talis assertor etiam damnaretur in seculo, nedum plagiator. Non aliter deus Marcionis inrumpens in alienum mundum, eripiens deo hominem, patri filium, educatori alumnum, domino famulum, ut eum efficiat deo impium, patri irreligiosum, educatori ingratum, domino nequam. Oro te si rationalis bonitas talem facit, qualem faceret irrationalis? Non putem impudentiorem, quàm qui in aliena aqua alij deo tinguitur. Ad alienum cœlum alij deo expanditur: in aliena terra alij deo sternitur: super alienũ panem alij deo gratiarum actionibus fungitur: de alienis bonis ob alium deum nomine eleemosynæ & dilectionis operatur. Quis iste deus tam bonus, ut homo ab illo malus fiat: tam propitius, ut alium illi deum & dominum quidem faciat iratum? Sed deus sicut æternus & rationalis, ita opinor & perfectus in omnibus. Eritis enim perfecti quemadmodum pater uester qui in cœlis est. Exhibe perfectam quoque bonitatem eius. Et si de imperfecta satis constat, quæ neque naturalis inuenitur, neque rationalis, nunc & alio ordine traducetur: nec iam imperfecta, imò & defecta exigua & exhausta, minor numero materiarum suarum, quæ nõ in omnibus exhibetur. Non enim omnes salui fiunt, sed pauciores omnibus & Iudæis & Christianis creatoris. Pluribus uero pereuntibus, quomodo perfecta defenditur bonitas ex maiore parte cessatrix, paucis aliqua, pluribus nulla, cedens perditioni, partiaria exitij? Quod si plures salui non erunt, erit iam non bonitas, sed malitia perfectior. Sicut enim bonitatis operatio est, quæ facit saluos, ita malignitatis quæ non facit saluos. Magis autem non faciens saluos, dum paucos facit, perfectior erit in non iuuando quàm iuuando. Non poteris & in creatorem referre bonitatem, in omnes defectionem: Quem enim iudicem tenes, dispensatorem si forte bonitatis ostendis intelligendum, non profusorem, quod tuo uendicas, usqueadeo hac sola eum præfers bonitate creatori, quam si solam profitetur & totam, nulli deesse debuerat. Sed nolo iam de parte maiore pereuntium, imperfectum bonitatis arguere deum Marcionis: sufficit ipsos qui saluos facit, imperfectæ salutis inuentos, imperfectam bonitatem eius ostendere: scilicet animatenus saluos, carne deperditos, quæ apud illum non resurgit. Vnde hæc dimidiatio salutis, nisi ex defectione bonitatis? Quid erat perfectæ bonitatis, quàm totum hominem redigere in salutem? Totum damnatum à creatore, totum à deo optimo allectum? Quod si iam & caro tinguitur apud illum, & caro de nuptijs tollitur, & caro in confessione nominis deseuitur, sed & si carni delicta reputãtur, præcedit animæ reatus, & culpæ principatus animæ potius adscribendus, cui caro ministri nomine occurrit. Carẽs deniq; anima

Eucharistia.

caro, hactenus peccat. Ita & in hoc iniusta bonitas: & sic quoque imperfecta, innocentiorem substantiam relinquens in exitium, obsequio non arbitrio delinquentem: cuius CHRISTVS etsi non induit ueritatem ut tuæ hæresi uisum est, imaginem tamen eius subire dignatus est, ipsum quod mentitus est illam aliquid ei *debui debuisse. Quid est autẽ homo aliud quàm caro? Siquidem nomen hominis, materia corporalis, non animalis, ab autore sortita est. Et fecit hominem deus, inquit, limum de terra, non animam. anima enim de afflatu. Et factus est homo in animam uiuam. Quid, utiq; qui de limo? Et posuit deus hominem in paradiso quod finxit, non quod flauit. Qui caro nunc, non qui anima. Itaque si ita est quo ore contendes perfectum bonitate titulum, quæ non iam à partitione speciali hominis liberandi defecit, sed à ꝓprietate generali? Si plena est gratia, & solida misericordia quæ soli animæ salutaris est, plus præstat hæc uita, qua toti & integri fruimur. Cæterum ex parte resurgere, multari erit, non liberari. Erat & illud perfectæ bonitatis, ut homo liberatus in fidem dei optimi, statim eximeretur de domicilio atq; dominatu dei sæui. At nunc & febricitas ó Marcionita, & cæteros tribulos & spinas dolor carnis tuæ tibi edit, nec fulminibus tantum, aut bellis, & pestibus, aliisque plagis creatoris, sed & scorpiis eius obiectus, in quo te putas liberatum de regno eius, cuius te muscæ adhuc calcant? Si de futuro erutus es, cur non & de præsenti, ut perfecta est? Alia est nostra conditio, apud autorem, apud iudicem, apud offensum principem generis: Tu tantummodo bonum deum præfers. non potes autem perfecte deum ostendere, à quo non perfecte liberaris. Quod attinet ad bonitatis quæstionem, his lineis deduximus eam minime deo adæquari, ut neque ingenitam, neque rationalem, neque perfectam, sed & improbam & iniustam, & ipso iam bonitatis nomine indignam, quod scilicet in quantum deo congruat, in tantum deum non esse conueniat, qui de tali bonitate etiam præferatur, nec de tali modo, uerum & sola. Iam enim & hoc discuti par est, an deus de sola bonitate censendus sit, negatis cæteris appendicibus, sensibus & affectibus, quos Marcionitæ quidem à deo suo abiigunt in creatorem: nos uero & agnoscimus in creatore ut deo dignos. Et ex hoc quoque negabimus deum, in quo non omnia quæ deo digna sint, constent. Si aliquem de Epicuri schola deũ, affectauit CHRISTI nomine titulare, ut quod beatum & incorruptibile sit, neque sibi neque alii molestias præstet, Hanc enim sententiam ruminans Marcion, remouit ab illo seueritates & iudiciarias uires: aut in totum immobilem & stupentem deum concepisse debuerat, Et quid illi cum CHRISTO molesto & Iudæis per doctrinam, & sibi per IESVM: aut & de cæteris motibus eum agnouisse, Et quid illi cum Epicuro, nec sibi nec Christianis necessario? Ecce enim hoc ipso quod retro quietus, qui nec noticiam sui aliquo interim opere curauerit,

*Debui uidetur superesse.

Deus de Epicuri schola.

rauerit, post tantum æui senserit in hominis salutem, utique per uoluntatem, nonne concussibilis tunc fuit nouæ uoluntati, ut & cæteris motibus ui deatur obnoxius? Quæ autem uoluntas sine concupiscentiæ stimulo est? Quis uolet, quod non concupiscet? Sed & cura accedet uoluntati. Quis enim uolet quod & concupiscet & non curauit? Igitur cum & uoluit & concupiit in hominis salutem, iam & sibi & aliis negocium fecit, Epicuro nolente, consiliario Marcionis. Nam & aduersarium sibi constituit, ipsum illud, aduersus quod & uoluit & concupiit & curauit, siue delictum, siue mortem, In primis ipsum arbitrum eorum, & dominum hominis creatorem. Porrò nihil sine æmulatione decurret, quod sine aduersario non erit. Denique uolens & concupiscens, & curans hominem liberare, hoc ipso iam æmulatur, & eum à quo liberat, aduersus eum scilicet sibi liberaturus, cum de quibus liberat in alia liberaturus. Proinde enim æmulationi occurrant necesse est officiales suæ in ea quæ æmulatur, ira, discordia, odium, dedignatio, indigna bilis, nolentia, offensa. Hæc omnia si æmulationi assistunt, æmulatio autem liberando homini procurat: liberatio autẽ hominis operatio bonitatis est, nõ poterit ea bonitas sine suis dotibus, id est sine sensibus & affectibus per quod administratur aduersus creatorẽ: ne sic quoque irrationalis præscribatur, si careat & sensibus & affectibus debitis. Hæc multo plenius defendemus in causa creatoris, in qua & exprobrantur. At hic sufficit peruersissimum deum ostendi, in ipso præconio solitariæ bonitatis, qua nolunt ei asscribere eiusmodi motus animi, quos in creatore reprehendũt. Si enim neque æmulatur, neque irascitur, neque damnat, neque uexat, utpote qui nec iudicem præstat, non inuenio quomodo illi disciplinarum ratio consistat, & quidem plenior. Quale est enim ut præcepta constituat non executurus, ut delicta prohibeat non uindicaturus, quia non iudicaturus: extraneus scilicet ab omnibus sensibus seueritatis & animaduersionis. Cur enim prohibet admitti, quod non defendit admissum? cum multo rectius non prohibuisset quod defensurus non esset, quàm ut non defenderet quod prohibuisset: imò & permisisse directo debuit, sine causa prohibiturus, non ut defensurus. Nam & nunc tacite permissum est, quod sine ultione prohibetur: Et utique non aliud prohibet admitti, quàm quod non amat fieri. Stupidissimus ergo qui non offenditur facto, quod non amat fieri: quando offensa comes sit frustratæ uoluntatis. Aut si offenditur, debet irasci: si irascitur, debet ulcisci. Nam & ultio fructus est iræ: & ira debitum offensæ, & offensa ut dixi comes frustratæ uoluntatis. Sed non ulciscitur, ergo nec offenditur. Sed non offenditur, ergo nec læditur uoluntas eius cum fit quod fieri noluit: & fit iam delictum secundum uoluntatem eius, quia non fit aduersus uoluntatem, quod non lædit uoluntatem. Aut si hoc erit

Epicurus, consiliarius Marcionis.

diuinæ uirtutis ſiue bonitatis, nolle quidem fieri, & prohibere fieri, non moueri tamen ſi fiat: Dicimus iam motum eſſe illum qui noluit, & uane non moueri ad factum, qui motus ſit ad non faciendum, quando noluit fieri. *Fort. nõne & iud. Nolendo enim prohibuit: *non enim & iudicauit nolendo fieri, & idcirco prohibendo. non faciendum enim iudicauit, & prohibendum pronunciauit. Ergo & ille iam iudicat, ſi indignũ eſt deum iudicare, aut ſi eatenus dignum eſt deum iudicare, quâ tantummodo nolit & prohibeat, non etiam defendat admiſſum. Atquin nihil deo tam indignum quàm non exequi quod noluit, & prohibuit admitti. Primo quod qualicunque ſententiæ ſuæ & legi, debeat uindictam in autoritatem & obſequij neceſſitatem. Secundo quia æmulum ſit neceſſe eſt, quod noluit admitti, & nolendo prohibuit. Malo autem parcere deum, indignius ſit, quàm animaduertere. Et quidem deo optimo, qui non aliâs plene bonus ſit, niſi mali æmulus, uti boni amorem odio mali exerceat: ut boni tutelam expugnatione mali impleat.

27./ Sed iudicat planè malum nolendo, & damnat prohibendo: dimittit autem non uindicando, & abſoluit non puniendo. O deum ueritatis præuaricatorem, ſententiæ ſuæ circumſcriptorem, timet damnare quod damnat, timet odiſſe quod non amat, factum ſinit quod fieri non ſinit, mauult oſtendere quid *Fort. bonitatis imaginaria diſc. nolit quàm probare. Hoc erit *bonitas imaginaria, diſciplina, phantaſma, & ipſa transfunctoria præcepta, ſecura delicta. Audite peccatores, quiq; nondum hoc eſtis ut eſſe poſſitis, deus melior inuentus eſt, qui nec offenditur, nec iraſcitur, nec ulciſcitur, cui nullus ignis coquitur in gehenna, cui nullus dentium frendor horret in exterioribus tenebris, bonus tantum eſt. Denique prohibet delinquere, ſed literis ſolis. In uobis eſt ſi uelitis illi obſequium ſubſignare, ut honorem deo habuiſſe uideamini: timorem enim non uult. Atque adeo ſe præferunt Marcionitæ, quod deum ſuum omnino non timeant: malus autem, inquiunt, timebitur, bonus autem diligitur. Stulte, quem dominum appellas, negas timendum, cum hoc nomen poteſtatis ſit etiam timendæ. At quomodo diliges, niſi timeas non diligere? Planè nec pater tuus eſt in quem competat & amor propter pietatem, & timor propter poteſtatem: nec legitimus dominus ut diligas propter huma- Plagiarij. nitatem, & timeas propter diſciplinam. Sic denique Plagiarij diliguntur, non etiam timentur. Non enim timebitur niſi iuſta & ordinaria dominatio: diligi autem poteſt etiam adultera. Sollicitatione enim conſtat, non autoritate: & adulatione, non poteſtate. Quid denique adulantius quàm delicta non exequi? Age itaque qui deum non times quaſi bonum, quid nõ in omnem libidinem ebullis, ſummum quod ſciam fructum uitæ omnibus qui deum non timent? Quid non frequentas tam ſolenneis uoluptates circumfurenteis, & caueæ ſæuientis & ſcenæ laſciuientis? Quid non & in perſecutionibus ſtatim oblata acerra animam negatione lucraris?

ris? Absit, inquis, absit. Ergo iam times delictum, & timendo probasti illum timeri, qui prohibet delictum. Aliud est si eadem dei tui peruersitate, quem non times obseruas, qua & ille quod non uindicat prohibet. Multo adhuc uanius cum interrogati quid fiet peccatori cuique dei illorum, respondent, abijci illum quasi ab oculis. Nónne & hoc iudicio agitur? iudicatur enim abijciendus & utique iudicio damnationis: nisi in salutem abijciatur peccator, ut & hoc deo optimo competat. Et quid erit abijci, nisi amittere id quod erat consecuturus si non abijceretur? id est salutem. Ergo salutis in detrimentum abijcietur: & hoc decerni non poterit nisi ab irato, & offenso, & executore delicti, id est iudice. Exitus autem illi abiecto quis? ab igne inquiunt, creatoris deprehendetur. Adeó ne nullum habet elementum, uel in hanc causam prouisum, quo peccatores suos uel sine sæuitia religet, ne illos dedat creatori? Quid tunc creator? Credo sulphurationem eis gehennam præparauit ut blasphemis suis scilicet: nisi quod deus zelotes fortasse, an desertoribus aduersarij sui parcat? O deum usquequaque peruersum, ubique irrationalem, in omnibus uanum, atque ita neminem: Cuius non statum, non conditionem, non naturam, non ullum ordinem uideo consistere, iam nec ipsum fidei eius sacramentum. Cui enim rei baptisma quoque apud eum exigitur, si remissio delictorum est? Quomodo uidebitur delicta dimittere, qui non uidebitur retinere? Quia retineret, si iudicaret. Si absolutio mortis est, quomodo absolueret à morte, qui non deuinxit ad mortem? deuinxisset enim, si à primordio damnasset. Si regeneratio est hominis, quomodo regenerat qui non generauit? Iteratio enim non competit ei, à quo quid nec semel factum est. Si consecutio est spiritus sancti, quomodo spiritum attribuet, qui animam non prius contulit? quia suffectura est quodammodo spiritus anima. Signat igitur hominem nũquam apud se resignatum: Lauat hominem, nunquam apud se coinquinatum: & in hoc totum salutis sacramentum, carnem mergit exortem salutis: nec rusticus terram rigabit fructum non relaturam, nisi tam uanus, ut deus Marcionis, proinde cum tantam siue sarcinam siue gloriam infirmissimæ aut indignissimæ carni imponit sanctitatem. Quid dicam autem de disciplinæ uanitate, qua sanctificat substantiam sanctam? Quid autem onerat infirmã, aut exornat indignam? Quid non salute remunerat, quam onerat uel exornat? Quid fraudat mercedem operis, non * reprehendens carni salutem? * Fort. rependens.
Quid & honorem sanctitatis in illa mori patitur? Non tinguitur apud illum caro nisi uirgo, nisi uidua, nisi cœlebs, nisi diuortio baptisma mercata, quasi non etiam Spadonibus ex nuptijs nata. Sine dubio ex damnatione coniugij, institutio ista constabit. Videamus an iusta, non quasi destructuri felicitatem sanctitatis, ut aliqui Nicolaitæ assertores libidinis atque luxuriæ, sed qui sanctitatem sine nuptiarum damnatione nouerimus, & sectemur, & præferamus, non ut malo bonum, sed ut bono melius. non enim Nicolaitæ.

proijcimus,

proijcimus,sed deponimus nuptias:nec præscribimus,sed suademus,sanctitatem seruantes,& bonum,& melius pro uiribus cuiusque sectando: Tunc deniq; coniugium exerte defendentes cum inimice accusatur, spurcitiæ nomine,in destructionem creatoris,qui proinde coniugium pro rei honestate benedixit, in crementum generis humani, quemadmodum & uniuersum conditionis in integros & bonos usus. Non ideo autem & cibi damnabuntur,quia operosius exquisiti,in gulam cõmittunt,tunc, Nec uestitus ideo accusabuntur,quia preciosius comparati, in ambitionem tumescunt. Sic nec matrimonij res ideo despuentur,quia intemperantius diffusæ in luxuriam inardescunt. Multum differt inter causam & culpam,inter statum & excessum. Ita huiusmodi non institutio,sed exorbitatio reprobanda est,secundũ censuram institutoris ipsius,cuius est,tam, Crescite & multiplicamini,quàm &, Non adulterabis,& uxorem proximi tui nõ concupisces, Morte puniendis,& incestam sacrilegam atq; monstruosam in masculos & in pecudes libidinum insaniam. Sed & si nubendi iam modus ponitur, quem quidem apud nos spiritalis ratio Paracleto autore defendit,unum in fide matrimonium præscribens,eiusdem erit modum figere,qui modum aliquando diffuderat:is colliget, qui sparsit:is cædet syluam,qui plantauit:is metet segetẽ, qui seminauit:is dicet,superest ut & qui uxores habent,sic sint quasi non habeant,cuius & retro fuit, Crescite & multiplicamini: eiusdem finis cuius & initium. Non tamen accusanda cæditur sylua,nec ut damnanda secatur seges,sed ut tempori suo parens. Sic & connubij res non ut mala,securem & falcem admittit sanctitatis,sed ut matura, defungi ut ipsi sanctitati reseruata,cui cædendo præstaret esse. Vnde iam dicam deum Marcionis,cum matrimonium ut malum & impudicitiæ negocium reprobat,aduersus ipsam facere sanctitatem,cui uidetur studere. Materiam enim eius eradit. Quia si nuptiæ non erunt,sanctitas nulla est. Vacat enim abstinentiæ testimoniũ, cum licentia eripitur. quoniam ita quædam in diuersis probantur. Sicut & uirtus in infirmitate perficit,sic & abstinentia nubendi in facultate dinoscitur. Quis deniq; abstinens dicetur,sublato eo à quo abstinendũ est? Quæ temperantia gulæ in fame? quæ ambitionis repudiatio in egestate? quæ libidinis infrenatio in castratione? Iam uero sementem generis humani compescere totum,nescio an hoc quoq; optimo deo cõgruat. Quomodo enim saluum hominem uolet,quem uetat nasci,de quo nascitur auferendo? quomodo habebit in quo bonitatem suam signet,quem esse nõ patitur? Quomodo diligit,cuius originem non amat? Timet forsitan redundantiam sobolis,ne laboret plures liberando,ne multos faciat hæreticos, ne generosiores habeat Marcionitas ex Marcionitis. Non erit humanior duricia Pharaonis nascentiũ enecatrix. nam ille animas adimit,hic non dat. Ille aufert à uita,hic non admittit in uitam. Nihil apud ambos de homicidio differt. sub utroq; homo interficitur, sub altero iam æditus, sub altero ædendus,

MATRIMONIVM.

Montanizat hic.

Gratus esses ó deus hæretice, si isses in dispositionem creatoris, quod marem & fœminam miscuit, utiq; enim & Marcion tuus ex nuptijs natus est. Satis hæc de deo Marcionis, quē & definitiones unicæ diuinitatis, & conditiones statum eius omnino non esse confirmantes, sed & totius opusculi series in hoc utiq; succedit. Proinde si cui minus quid uidemur egisse, speret reseruatum suo tempore, sicut & ipsarum scripturarū examinatione, quibus Marcion utitur.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM, LIBRI PRIMI, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SECVNDI ADVERSVS MARCIONEM, PER BEAT. RHENANVM.

VEMADMODVM primo libro deum Marcionis esse non posse ualidissimis argumentis comprobauit, sic hoc secundo quicquid unquam à deo patre & creatore factum est, sapientissime factū demonstrat, proinde præter hunc non alium credendum. Atque in ipso quidē libri uestibulo curiositatis quosdam notat, qui humanæ conditionis obliti magno supercilio de diuinis censuram peragunt, Marcionitarum temeritatem taxans. Mox exorsus institutam disputationem, creatoris bonitatem probat non nuperam esse, sed æternam. Quod dum facit creationem hominis & mundi recenset, & de lege cōmeminit quam homini deus præscripsit. Quoniam autem in hac re uersantes hæretici, urgere solebant orthodoxos, Cur deus passus sit hominem labi, quando bonus est, quando futuri præscius, quando prohibere potuit, alioqui non omnipotens auditurus, ad hanc quæstionem argute respondet, materiam liberi arbitrij elegantissime explicans, & ostendēs bonitatem dei semper cum ratione conspirare: proinde ob grauitatem, patientiam ac fidem dei decuisse, ut homo sibi liber relinqueretur. Non erant segnes in excogitandis argumentis aduersarij pietatis, sic obijciētes, *Si est afflatus dei anima, aliquo modo hominis peccatum ad deum pertingit.* Hoc iaculum depellit ea dexteritate, qua deum mox uindicat immunem à flagitio diabolicæ seductionis, quo deum hæretici aspergebant, ut conditorem. Ibi de præstantia angelicæ naturæ, ex literis arcanis. Post hæc ostendit donec diuinū præceptum homo præuaricaretur, deum tantum bonum fuisse, post uero iudicem & seuerum, Item nihil bonum quod iniustum, ut bonum omne quod iustum, itaq; iustitiam bonitati diuinæ coæternam existere, Ad hæc, timorem iudicij salutem afferre, subinferēs iustitiam esse plenitudinem ac perfectionem diuinitatis. Exponit obiter quo sensu deus malorum conditor dicatur. Et mox argute colligit, *Si quis bene rem expendat, iustitiam esse, quæ primum seueritas uideatur, quod hæc sit iustitiæ debitum*. Nec exprobrari posse iudici quæ accidunt iudici, uacantia & ipsa culpa sicut & iudex. Quo loco quorundam stultæ obiectioni respondens, de affectibus humanis & diuinis, sed suo modo & ex nostra comparatione, nonnihil differere cogitur. Sub hæc de doctrinis, disciplinis,

plinis, præceptis & consilijs creatoris disputaturus, ut deo dignis & bonitati cõsentaneis, à scelere primum excusat Aegypti direptionem ab Hebræis factam, Deinde refellit aliquot Antitheseis de arcæ circumlatione, de æneo serpẽtis simulachro, de sacrificijs, de reprobatione quorundam probatorum, & approbatione reproborum, de pœnitentia diuina, de Adæ & Abelis ignorantia, de descensu dei, de iuramento, & demum de CHRISTI indignitatibus quas sponte suscepit. postremo Antithesibus Marcionis, Antitheseis alias opponit, malo nodo (quod aiunt) malum quærens cuneum, & ineptijs ineptias refellens. Porrò Marcion opus ædiderat Antitheses inscriptum, hoc est pugnantes inuicem positiones, quo conabatur legem ab Euangelio separare, & duos indicare deos, sed diuersos, ueteris instrumenti sæuum, noui mitem. Aduersus id Antitheseon opus, hos quinq; libros ueluti quandam aciem Tertullianus dirigit, ne quis hic tantum putet contra illas agi. De hoc in principio quarti libri plura reperies.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER SECVNDVS.

1 OCCASIO reformandi opusculi huius, cui quid acciderit, primo libello præfati sum⁹, hoc quoq; contulit nobis, uti duobus dijs aduersus Marcionem retractandis, suũ cuiq; titulum & uolumen distingueremus pro materiæ diuisione, alterum deum definientes omnino non esse, alterum defendentes digne deum esse: quatenus ita Pontico placuit, alterum inducere, alterum excludere. Non enim poterat ædificare mendacium sine demolitione ueritatis: Aliud subruere necesse habuit, ut quod uellet extrueret. Sic ædificat, qui propria paratura caret. Oportuerat autem in hoc solum disceptasse, quod nemo sit deus ille qui creatori superducitur, ut falso deo depulso, regulis certis & unicam & perfectam præscribentibus diuinitatem, nihil iam quæreretur in deum uerum: quem quanto constaret esse, sic quoq; dum alium esse non constat, tanto qualemcunq; sine controuersia haberi deceret, adorandum potius quàm iudicandum, & demerendum magis quàm retractandum, uel quàm timendum ob seueritatẽ. Quid enim amplius homini necessarium, quàm cura in deum uerum, in quem (ut
2 ita dixerim) inciderat, quia alius deus non erat. At nunc negocium patitur, deus omnipotens, dominus, & conditor uniuersitatis. Ideo tantum opinor, quia à primordio notus est, quia nunquam latuit, quia semper illuxit, etiam ante Romulum ipsum, nedum ante Tiberium, nisi quod solis hæreticis cognitus non est, qui ei negocium faciunt: Propterea alium deum existimantes

mantes præſumendum, quia quem conſtat eſſe *reprehendendum magis poſſunt quàm negare, de arbitrio ſenſus ſui penſitantes deum aliqui, proinde atque ſi cæcus uel fluitantibus oculis, ideo alium ſolem præſumere uelit mitiorem & ſalubriorem, quia quem uideat non uidet. Vnicus ſol eſt, ó homo, qui mundum hunc temperat, & quando non putas optimus & utilis, & cum tibi acrior & infeſtior uel etiam ſordidior atq; corruptior, rationi tamen ſuæ par eſt. Eam tu ſi perſpicere non uales, iam nec illius alterius ſolis, ſi qui fuiſſet, radios ſuſtinere potuiſſes, utique maioris. Nam qui in inferiorem deum cæcutis, quid in ſublimiorem? Quin potius infirmitati tuæ, parcis, nec in periculum extenderis, habens deum certum, & indubitatum, & hoc ipſo ſatis uiſum, cum id primum conſpexeris eum eſſe, quē non ſcias niſi ex parte qua uoluit ipſe. Sed deum quidem ut ſciens non negas, ut neſciens retractas: imò & accuſas quaſi ſciens, quem ſi ſcires nō accuſares, imò nec retractares: reddens nomen illi, negas ſubſtantiam nominis, id eſt magnitudinis, quæ deus dicitur, nō tantam eam agnoſcens, quantam ſi homo omnifariam noſſe potuiſſet, magnitudo non eſſet. Ipſe iam Apoſtolus proſpiciens hæretica corda, Quis inquit, cognouit ſenſum domini, aut quis cōſiliarius eius fuit? aut ad quem conſultauit, aut uiam intellectus & ſcientiæ quis demonſtrauit ei? Cui & Apoſtolus contradicet, O profundum diuitiarum & ſophiæ dei, ut inueſtigabilia iudicia eius, utiq; dei iudicis: Et inueſtigabiles uiæ eius, utiq; intellectus & ſcientiæ, quas ei nemo mōſtrauit, niſi forte iſti cenſores diuinitatis, dicentes, Sic non debuit deus: &, ſic magis debuit: quaſi cognoſcat aliquis quæ ſint in deo, niſi ſpiritus dei. Mundi autem habentes ſpiritum, non agnoſcentes inſipientiam dei, per ſapientiam deū, conſultiores ſibimet uidentur deo. Quoniam ſicut ſapientia mundi ſtulticia eſt penes deum, ita & ſapientia dei ſtulticia eſt penes mundum. Sed nos ſcimus ſtultum dei ſapientius hominibus, & inualidum dei ualidius hominibus. Et ita deus tunc maxime magnus, cum homini puſillus, & tunc maxime optimus cum homini non bonus. Et tunc maxime unus, cum homini duo aut plures. Quod ſi à primordio homo animalis non recipiens quæ ſunt ſpiritus, ſtulticiam exiſtimauit dei legem, ut quam obſeruare neglexit, ideóq; non habendo fidem etiam quod uidebatur habere, ademptum eſt illi, paradiſi gratia, & familiaritas dei, per quā omnia dei cognouiſſet, ſi obediſſet, quid mirum ſi redhibitus materiæ ſuæ, & in ergaſtulum terræ laborandæ relegatus, in ipſo opere prono & deuexo ad terram, uſurpatum ex illa ſpiritū mundi uniuerſo generi ſuo tradidit, dūtaxat animali & hæretico nō recipienti quæ ſunt dei? Aut quis dubitabit ipſum illud Adæ delictum hæreſim pronunciare, quod per *lectionem ſuæ potius quàm diuinæ ſententiæ admiſit, niſi quod Adam nunq; figulo ſuo dixit, non prudenter definxiſti me: confeſſus eſt ſeductionem, non occultauit ſeductricem: rudis adhuc hæreticus fuit. Non obaudijt: non tamen blaſphemauit creatorem,

*Fort. ſic leg. eſſe, reprehendere.

1. cor. 1.

1. cor. 2.

* Leg. electionem.

p nec

nec reprehendit autorē, quē à primordio sui & bonū & optimū inuenerat,
Fort. sibi. & ipse si forte iudicē fecerat à primordio. Igitur oportebit ineūtes examinationē in deū notū, si quæritur in qua conditione sit notus, ab operibus eius incipere, quæ priora sunt homine, ut statim cū ipso comperta bonitas eius, & exinde constituta atq; præscripta, aliquem sensum suggerat nobis intelligendi, qualiter sequēs rerum ordinatio euaserit. Possunt aūt discipuli Marcionis recognoscentes bonitatem dei nostri, dignam quoq; deo agnoscere per eosdem titulos, per quos indignā ostendimus in deo illorum. Iam hoc ipso quod materia est agnitionis suæ, non apud aliū inuenit, sed de suo sibi fecit. Prima deniq; bonitas creatoris, qua se deus noluit in æternum latere, id est non esse aliquid cui deus cognosceretur. Quid enim tam bonū quàm noticia & fructus dei? nam etsi nondum apparebat, hoc bonum esse, quia nondum erat quicquam cui appareret, sed deus præsciebat quid boni appariturum esset: & ideo in suam summam cōmisit bonitatem, apparituri boni negociatricem, non utiq; repentinam nec obuenticiæ bonitatis, nec prouocaticiæ animationis, quasi exinde censendā quo cœpit operari. Si enim ipse constituit initium, exinde quo cœpit operari, non habuit initium ipsa cum fecit. Initio autem facto, ab ea etiā ratio temporum nata est, utpote quibus distinguēdis & notandis, sydera & luminaria cœlestia disposita sunt. Erunt enim, inquit, in tempora, & menses, & annos. Ergo nec tempus habuit, ante tempus, quæ fecit tempus, sicut nec initium ante initiū, quæ cōstituit initiū. Atq; ita carēs & ordine initij, & modo tēporis, de immensa & interminabili ætate censebitur: nec poterit repētina uel obuenticia & ꝓuocatitia reputari, non habens unde reputetur, id est aliquā temporis speciē, sed æterna & deo ingenita, & perpetua præsumenda, ac per hoc deo digna, suffundens iam hinc bonitatem dei Marcionis, non dico initijs & temporibus, sed ipsa malitia creatoris posteriorem, si tamē malitia potuit à bonitate cōmitti. Igitur cum cognoscendo deo hominem prospexisset bonitas dei ipsius, etiam hoc præconio suo addidit, quod prius domicilium homini commentata est, aliquam postmodum molem maximam, postmodum & maiorem, ut in magna tanquam in minore proluderet atq; proficeret, & ita de bono dei, id est de magno ad optimum quoq; eius, id est ad maius habitaculum promoueretur. Adhibet operi bono optimum etiam ministrum, sermonem suum, Eructauit, inquit, cor meum uerbum, sermonem optimum. Agnoscat hinc primum fructum optimū utiq; optimæ arboris: Marcion imperitissimus, rusticus quidem in malam, bonam inseruit: sed nō ualebit, blasphemiæ surculus, arescet cum suo artifice, & ita se bonæ arboris natura testabitur. Aspice ad summā, qualia sermo fructificauerit, Et dixit deus, fiat: & factum est, & uidit deus quia bonum, non quasi nesciens bonum, nisi uideret, sed quia bonum, ideo uidens, honorans, & cōsignans, & dispungens bonitatem operum dignatione conspectus. Sic & benedicebat quæ benefaciebat, ut tibi totus deus

tus deus cōmendaretur bonus,& dicere & facere. Maledicere adhuc ſermō
nō norat,quia nec malefacere. Videbimus cauſas quæ hoc quoqꝫ à deo exe-
gerunt. Interim mundus ex bonis omnibus conſtitit, ſatis præmonſtrans,
quantum boni pararetur illi,cui præparabatur hoc totum. Quis deniqꝫ di-
gnus incolere dei opera,quàm ipſius imago & ſimilitudo? Eam quoqꝫ bo-
nitas & quidem operantior operata eſt,non imperiali uerbo, ſed familiari
manu,etiam uerbo blandiēte præmiſſo,Faciamus hominem ad imaginem
& ſimilitudinem noſtram:bonitas dixit, bonitas finxit de limo, in tantam
ſubſtantiam carnis ex una materia,tot qualitatibus extructam, Bonitas in-
flauit,in animam non mortuam,ſed uiuam,Bonitas præfecit uniuerſis fru-
endis atqꝫ regnandis,etiam cognominandis,Bonitas amplius delitias adie
cit homini,ut quanqꝫ totius orbis poſſidens in amœnioribus moraretur,
tranſlatus in paradiſum,iam tunc de mundo in eccleſiam. Eadem bonitas
& adiutorium proſpexit,ne quid non boni: Non eſt enim,inquit, bonum,
ſolum eſſe hominem. Sciebat illi ſexum Mariæ,& deinceps eccleſiæ profu-
turum. Sed & quam arguis legem,quam in controuerſias torques,bonitas
erogauit,conſulens homini quo deo adhæreret,ne non tam liber quàm ab-
iectus uideretur æquandus famulis ſuis,cæteris animalibus ſolutis à deo &
ex faſtidio liberis,ſed ut ſolus homo gloriaretur,quod ſolus dignus fuiſſet,
qui legē à deo ſumeret,utqꝫ animal intellectus rationale & ſcientiæ capax,
ipſa quoque libertate rationali contineretur, ei ſubiectus qui ſubiecerat illi
omnia. Cuius legis obſeruandæ conſilium, bonitas pariter aſſcripſit: Qua
die autem ederitis,morte moriemini. Benigniſſime enim demonſtrauit exi
tum tranſgreſſionis,ne ignorantia periculi negligentiam iuuaret obſequij.
Porrò ſi legis imponendæ ratio præceſſit,ſequebatur etiam obſeruandæ:ut
pœna tranſgreſſioni aſſcriberetur, quam tamē euenire noluit,qui ante præ
dixit. Agnoſce igitur bonitatem dei noſtri interim,uel huc uſqꝫ ex operibus
bonis,ex benedictionibus bonis,ex indulgentijs,ex prouidētijs,ex legibus,
& præmunitionibus bonis & benignis. Iam hinc ad quæſtiones omneis,
canes, quos foras Apoſtolus expellit,latrantes in deum ueritatis. Hæc ſunt
argumentationum oſſa quæ obroditis,Si deus bonus,& præſcius futuri,&
auertendi mali potens,cur hominem & quidem imaginē & ſimilitudinem
ſuam,imò & ſubſtantiam ſuam, per animæ ſcilicet cenſum, paſſus eſt labi
de obſequio legis in mortē,circūuentum à diabolo? Si enim & bonus,qui
euenire tale quid nollet,& præſcius qui euenturū nō ignoraret, & potēs qui
depellere ualeret,nullo modo euenisset,quod ſub his tribus conditionibus
diuinæ maieſtatis euenire non poſſet. Quod ſi euenit,abſolutum eſt è con-
trario deum neqꝫ bonum credendum,neqꝫ præſcium,neqꝫ potentem. Siqui
dem in quantum nihil tale euenisset, ſi talis deus, id eſt bonus & præſcius
& potens:in tantum ideo*uenit,quia non talis deus. Ad hæc prius eſt iſtas *Fort. euenit.
ſpecies in creatore defendere quæ in dubium uocantur, bonitatem dico &

præſcientiam & potentiam. Nec immorabor huic articulo præeunte definitione etiam ipſius CHRISTI, Ex operibus ineundæ probationis. Opera creatoris, utrumq; teſtantur, & bonitatem eius qua bona, ſicut oſtendimus, & potētia qua tanta, & quidem ex nihilo. Nam & ſi ex aliqua materia, ut quidam uolunt, hoc ipſo tamen ex nihilo dum non id fuerunt quod ſunt. Poſtremo uel ſic magna dum bona, uel ſic deus potens dum omnia ipſius, unde & omnipotens. De præſcientia uero quid dicam, quæ tātos habet teſtes, quantos fecit prophetas? Quanquam quis præſciētiæ titulus in omnium autore, qua uniuerſa utique diſponendo præſcijt, & præſciendo diſpoſuit certe ipſam tranſgreſſionem, quam niſi præſciſſet, nec cautionem eius delegaſſet ſub metu mortis. Igitur ſi & fuerunt in deo iſtæ facultates, præ quibus nihil mali euenire homini aut potuiſſet aut debuiſſet, & nihilominus euenit: uideamus & hominis conditionem, ne per illam potius euenerit, quod per deum euenire non potuit. Liberum & ſui arbitrij & ſuæ poteſtatis inuenio hominem à deo inſtitutum, nullam magis imaginem & ſimilitudinem dei in illo animaduertens, quàm eiuſmodi ſtatus formam. Neque enim facie & corporalibus lineis tam uarijs in genere humano ad uniformem deum expreſſus eſt, ſed in ea ſubſtantia quam ab ipſo deo traxit, id eſt animam, ad formam dei ſpondentis, & arbitrij ſui libertate, & poteſtate ſignatus eſt. Hunc ſtatum eius confirmauit etiam ipſa lex, tunc à deo poſita. Non enim poneretur lex ei, qui non haberet obſequium debitum legi in ſua poteſtate: nec rurſus comminatio mortis trāſgreſſioni adſcriberetur, ſi non & contemptus legis in arbitrij libertatem homini deputaretur. Sic & in poſteris legibus creatoris, inuenias proponētis ante hominem, bonum & malum, uitam & mortem. Sed nec aliâs totum ordinem diſciplinæ per præcepta diſpoſitum, auocāte deo & minante, exhortante, niſi & ad obſequium & ad contemptum, libero & uoluntario homini. Sed quoniam ex hoc iam intelligimus eos ſtruētes liberam hominis poteſtatem arbitrij ſui, ut quod ei euenit, non deo ſed ipſi debeat exprobrari, ne & tu hinc iam opponas, non ita illum inſtitui debuiſſe, ſi libertas & poteſtas arbitrij exitioſa futura eſſet, hoc quoq; prius defendā, ita inſtitui debuiſſe, quo fortius commendem, & ita inſtitutū & digne deo inſtitutum, potiore oſtenſa ea cauſa, quæ ita fecit inſtitui. Bonitas dei & ratio eius, huic quoq; inſtituto patrocinabuntur, in omnibus conſpirantes apud deum noſtrum. Nec ratio enim ſine bonitate ratio eſt, nec bonitas ſine ratione bonitas, niſi forte penes deū Martionis, irrationaliter bonū, ſicut oſtendimus. Oportebat deum cognoſci bonum, hoc utiq; & rationale. Oportebat dignū aliquid eſſe, quod deū cognoſceret. Quid tam dignum proſpici poſſet, quàm imago dei & ſimilitudo? Et hoc bonum ſine dubio & rationale. Oportebat igitur imaginem & ſimilitudinem dei, liberi arbitrij & ſuæ poteſtatis inſtitui, in qua hoc ipſum imago & ſimilitudo dei deputaretur: Arbitrij ſcilicet libertas & poteſtas, in

quam

Marginal notes: Bonitas. Potentia. Præſcientia. Liberum arbitriū.

quam rem ea substantia homini accõmodata est, quæ huius status esset, afflatus dei utique liberi & suæ potestatis. Sed & aliâs, quale erat ut totius mundi possidens homo, non in primis animi sui possessione regnaret, alio rum dominus sui famulus? Habes igitur & bonitatem dei agnoscere, ex di gnatione, & rationem ex dispositione. Sola nunc bonitas deputetur, quæ tantum homini largita sit, id est arbitrij libertatem. Aliud sibi ratio defendat in eiusmodi institutionem. Nam bonus natura deus solus. Qui enim quod est sine initio habet, non institutione habet illud, sed natura. Homo autem qui totus ex institutione est, habens initium, cum initio sortitus est formam qua esset: atq; ita non natura in bonum dispositus est, sed institutione, non suum habens bonus esse, quia non natura in bonum dispositus est, sed institutione, secundum institutorem bonum, scilicet bonorum conditorem. Vt ergo bonum iam suum haberet homo, emancipatum sibi à deo; & fieret proprietas iam boni in homine, & quodammodo natura, de institutione asscripta est illi, quasi libripense mancipati à deo boni, libertas & potestas arbitrij: quæ efficeret bonũ ut proprium iam sponte præstari ab homine, quoniam & hoc ratio bonitatis exigeret uoluntarie exercendæ, ex libertate scilicet arbitrij non fauente, institutionis nõ seruiente: ut ita demum bonus consisteret homo, si secundum institutionem quidem, sed ex uoluntate iam bonus inueniretur, quasi de ꝓprietate naturæ: proinde ut & cõtra malum. Nam & illud utiq; deus prouidebat, ut fortior homo prætenderet, liber scilicet & suæ potestatis, quia si caperet hoc iure, ut bonum quoq;, non uoluntate abiret sed necessitate, usurpabilis etiam malo futurus esset ex infirmitate seruitij, proinde & malo sicut bono famulus. Tota ergo libertas arbitrij in utramq; partem concessa est illi, ut sui dominus constanter occurreret, & bono sponte seruando, & malo sponte uitando. quoniam & aliâs positum hominem sub iudicio dei, oportebat iustum illud efficere de arbitrij sui meritis, liberi scilicet. Cæterum nec boni nec mali merces iure pensaretur ei, qui aut bonus aut malus necessitate fuisset inuentus, non uoluntate. In hoc & lex constituta est, nõ excludens sed probans libertatem de obsequio sponte præstando, uel transgressione sponte cõmittenda, ita in utrumq; exitum libertas patuit arbitrij. Igitur si & bonitas & ratio dei, inuenitur circa libertatem arbitrij concessam homini, non oportet omissa prima definitione bonitatis atq; rationis, quæ ante omnem tractatum constituenda est, post factis præiudicare, non ita deum instituere debuisse, qui aliter quàm deo deceret euasit, sed dispecto quia ita debuerit instituere, saluo eo quod dispectum est, cætera explorare. Cæterum facile est offendentes statim in hominis ruinam, anteq̃ conditionem eius inspexerint, in autorem referre quod accidit, quia nec autoris examinata sit ratio. Deniq; & bonitas dei à primordio operum perspecta, persuadebit nihil à deo mali euenire potuisse: Et libertas hominis recogitata se potius ream ostendit, quod ipsa cõmisit. Hac

definitione omnia deo salua sunt,& natura bonitatis,& ratio dispositionis, & præscientiæ & potentiæ copia. Exigere tamen à deo debes & grauitatem summam,& fidem præcipuam in omni institutione eius, & desinas quærere an deo nolente potuerit quid euenire. Tenens enim grauitatem & fidem dei boni,sed rationalibus institutionibus uindicandas, nec illud mira beris quod deus non intercesserit aduersus ea quæ noluit euenire ut conser uaret ea quæ uoluit. Si enim semel homini permiserat arbitrij libertatem & potestatem, & digne permiserat, sicut ostendimus, utique fruendas eas ex ipsa institutionis autoritate permiserat, fruendas autem quantum in ipso, secundum ipsum,id est secundum deum,id est in bonum. Quis enim aduersus se permittet aliquid? Quantum uero in homine secundum motus libertatis ipsius. Quis enim non hoc præstat ei cui quid semel frui præstat, ut pro animo & arbitrio suo fruatur? Igitur consequens erat uti deus secederet à libertate, semel concessa homini, id est contineret in ipso & præscientiam & præpotentiam suam, per quas intercessisse potuisset, quo minus homo male libertate sua frui aggressus, in periculum laberetur. Si enim intercessisset,rescidisset arbitrij libertatem, quam ratione & bonitate permiserat. Denique puta intercessisse,puta rescidisse illum arbitrij libertatem,dum reuocat ab arbore,dum ipsum circumscriptorem colubrum à con gressu fœminæ arcet, nónne exclamaret Marcion, O dominum futilem, instabilem, infidelem, rescindentem quæ instituit? Cur permiserat liberum arbitrium,si intercedit? Cur intercedit,si permisit. Eligat ubi semetipsum erroris notet,institutiōe an in rescissione. Nōne tūc magis deceptus ex inpræ scientia futuri uideretur cum obstitisset, & quod quasi ignorans quomodo euasurum esset indulserat,quis non diceret? Sed & si præscierat male hominem institutione sua usurum,quid tam dignum deo, quàm grauitas,quàm fides institutionum qualiumcunq;? Vidisset homo si non bene*depinxisset,quod bene acceperat, ipse legi reus fuisset, cui obsequi noluisset,non ut legislator ipse fraudem legi suæ faceret non sinendo præscriptum eius impleri. Hæc dignissime peroraturus in creatorem,si libero arbitrio hominis ex prouidentia & potētia,quas exigis,obstitisset,nunc tibi insusurra pro creatore & grauitatem & patientiam & fidem, institutionibus suis functo ut & rationalibus & bonis. Neq; enim ad uiuendum solummodo produxerat hominem,ut non ad recte uiuendum,in respectu scilicet dei legisq; eius. Igitur uiuere quidem illi ipse præstiterat, facto in animam uiuam. Recte uero uiuere demandarat,admonito in legis obsequium. Ita nō in mortem institutū hominem probat,qui nunc cupit in uitam restitutum, malens peccatoris pœnitentiam quàm mortem. Igitur sicut deus homini uitæ statum induxit,ita homo sibi mortis statum attraxit. Et hoc non per infirmitatem,sicuti nec per ignorantiam,ne quid autori imputaretur. Nam & si angelus qui seduxit,sed liber & suæ potestatis qui seductus est, sed ima

Fort. *expunxisset uel depunxisset.

go &

go & ſimilitudo dei, fortior angelo, ſed afflatus dei generoſior ſpiritu mate/riali quo angeli conſtiterunt. Qui facit, inquit, ſpiritus angelos, & apparitores flammam ignis. Quia nec uniuerſitatem homini ſubiecíſſet infirmo dominandi, & non potiori angelis, quibus nihil tale ſubiecit: ſic nec legis pondus impoſuiſſet, ſi grauis lex inualido ſuſtinendi: nec quem excuſabilem ſciret nomine imbecillitatis, cum definitione mortis conueniſſet. Poſtremo non libertate nec poteſtate arbitrij feciſſet infirmum, ſed potius defectione earum. Atque adeo eundem hominem, eandem ſubſtantiam animæ, eundem Adæ ſtatum, eadem arbitrij libertas & poteſtas, uictorem efficit hodie de eodem diabolo, cum ſecundum obſequium legum eius adminiſtratur. Quoquo tamen, inquis, modo ſubſtantia creatoris delicti capax inuenitur, cum afflatus dei, id eſt anima in homine deliquit. Nec poteſt non ad originalem ſummam referri corruptio portionis. Ad hoc interpretanda erit qualitas animæ. In primis tenendum quod Græca ſcriptura ſignauit, afflatum nominans, non ſpiritum. Quidam enim de Græco interpretantes, non recogitata differentia, nec curata proprietate uerborum, pro afflatu ſpiritum ponunt, & dant hæreticis occaſionem ſpiritum dei delicto infuſcandi, id eſt ipſum deum: & uſurpata iam quæſtio eſt. Intellige itaque afflatum minorem ſpiritum eſſe, & ſi de ſpiritu accidit, ut aurulam eius, non tamen ſpiritum. nam & aura uento rarior: etſi de uento aura, non tamen uentus aura. Capit etiam imaginem ſpiritus dicere flatum. nam & ideo homo imago dei, id eſt ſpiritus: deus enim ſpiritus. Imago ergo ſpiritus, afflatus. Porrò imago ueritati non uſquequaque adæquabitur. Aliud eſt enim ſecundum ueritatem eſſe, aliud ipſam ueritatem eſſe. Sic & afflatus cum imago ſit ſpiritus, non poteſt ita imaginem dei comparare, ut quia ueritas, id eſt ſpiritus, id eſt deus ſine delicto eſt, ideo & afflatus, id eſt imago non debuerit admiſiſſe delictum. In hoc erit imago minor ueritate, & afflatus ſpiritu inferior, habens illas utique lineas dei, quâ immortalis anima, quâ libera & ſui arbitrij, quâ præſcia plerumque, quâ rationalis, capax intellectus & ſcientiæ, tamen & in his imago, & non uſque ad ipſam uim diuinitatis. Sic nec uſque ad integritatem à delicto: quia hoc ſoli deo cedit, id eſt ueritati, & hoc ſolum imagini non licet. Sicut enim imago cum omnes lineas exprimat ueritatis, ui tamen ipſa caret, non habens motum: ita & anima imago ſpiritus, ſolam uim eius exprimere non ualuit, id eſt non delinquendi felicitatem. Cæterum non eſſet anima ſed ſpiritus, nec homo qui animam ſortitus eſt, ſed deus. Et aliâs autem non omne quod dei erit, deus habebitur, ut expoſtules deum & afflatum, id eſt uacuum à delicto, quia dei ſit afflatus. Nec tu enim ſi in tibiam flaueris, hominem tibiam feceris, quanquam de anima tua flaueris. Sicut & deus de ſpiritu ſuo. Denique cum manifeſte ſcriptura dicat, flaſſe deum in faciem hominis, & factum hominem in animam uiuam, non in ſpiritum

 uiuificatorẽ,

uiuificatorem,separauit eam à conditione factoris. Opus enim aliud sit necesse est ab artifice, id est inferius artifice. Nec urceus enim factus à figulo ipse erit figulus, ita nec afflatus factus à spiritu, ideo erit spiritus, ipsum quod anima uocitatus est flatus. Vide etiam ne de afflatus conditione transierit in aliquam diminutiorem qualitatem. Ergo, inquis, dedisti animæ infirmitatem supra negatam. Planè cum illam exigis deo parem, id est delicti immunem, dico infirmam. Cum uero ad angelum prouocatur, fortiorem defendam necesse est dominum uniuersitatis, cui iam angeli ministrant. Qui etiam angelos iudicaturus est, si in dei lege constiterit, quod in primordio noluit. hoc ipsum ergo potuit afflatus dei admittere: potuit, sed non debuit. Potuisse enim habuit per substantiæ exilitatem, qua afflatus non spiritus: non debuisse autem per arbitrij potestatem, qua liber non seruus, assistente amplius demonstratione non delinquendi sub comminatione moriendi, qua substrueretur substantiæ exilitas, & regeretur sententiæ libertas. Itaq; non per illud iam uideri potest anima deliquisse, quod illi cũ deo affine est, id est per afflatum, sed per illud quod substantiæ accessit, id est per liberum arbitrium, à deo quidem rationaliter attributum, ab homine uero quâ uoluit agitatum. Quod si ita se habent, omnis iam dei dispositio de mali exprobratione purgatur. Libertas enim arbitrij non ei culpam suã respuet à quo data est, sed à quo non ut debuit administrata est. Quod deniq; malum describes creatori? Si delictum hominis, non erit dei quod est hominis. nec idem habẽdus est delicti autor, qui inuenitur interdictor, imò & condemnator. Si mors malum, nec mors comminatori suo, sed contemptori faciet inuidiam, ut autori. Contemnendo enim eam fecit, nõ utiq; futurã si non contempsisset. Sed & si non ab homine in diabolum transcripseris mali elogium, ut instinctorem delicti, uti sic quoq; in creatorem dirigas culpam, ut in autorem diaboli, qui fecit angelos spiritus: ergo quod factus à deo est, id est angelus, id erit eius qui fecit. Quod autem factus à deo non est, id est diabolus, id est delator, superest ut ipse sese fecerit deferendo deo & quidẽ falsum, primo quod deus illos ex omni ligno edere uetuisset, dehinc quasi morituri non essent si edissent, tertio quasi deus illis inuidisset diuinitatem. Vnde igitur malitia mendacij & fallaciæ in homines, & infamiæ in deũ? à deo utiq; non, qui & angelum ex forma operum bonorũ instituit bonum. Deniq; sapientissimus omniũ æditur, antequàm diabolus, nisi malum est sapiẽtia. Et si euoluas Ezechielis prophetiam, facile animaduertes tam institutione bonum angelum illum, quàm sponte corruptum: in personã enim principis Sor, ad diabolũ pronũciatur, Et factus est sermo domini ad me dicens: Fili hominis sume planctum super principem Sor, & dices: Hæc dicit dominus, Tu es resignaculum similitudinis, qui scilicet integritatem imaginis & similitudinis resignaueris corona decoris (hoc ut eminentissimo angelorum, ut archangelo, ut sapientissimo omnium) in delitijs
paradisi

paradisi dei tui natus es. Illic enim ubi deus in secunda animalium figuræ formatione angelos fecerat, lapidem optimum indutus est, Sardium, Topazium, Smaragdum, Carbunculum, Sapphirum, Iaspin, Ligurium, Achaten, Amethystum, Chrysolitum, Berillum, Onychinum, & auro replesti horrea tua & thesauros tuos. Ex qua die conditus es, cum Cherubin posui te in monte sancto dei, fuisti in medio lapidum igneorum, fuisti inuituperabilis in diebus tuis ex qua die cõditus es, donec inuentæ sunt læsuræ tuæ de multitudine negociationis tuæ. Promas tuas replesti, & dereliquisti. & cætera, quæ ad sugillationem angeli, non ad illius principis, proprie pertinere manifestum est, eo quod nemo hominum in paradiso dei natus sit, ne ipse quidem Adam, translatus potius illuc: nec cũ Cherubin positus in monte sancto dei, id est in sublimitate cœlesti, de qua Satanan dominus quoq; decidisse testatur: nec inter lapides igneos demoratus, inter gẽmantes syderum ardentium radios, unde etiam quasi fulgur deiectus est Satanas. Sed ipse autor delicti in persona peccatoris uiri denotabatur, retro quidem inuituperabilis à die conditionis suæ, à deo in bonum conditus, ut à bono cõditore inuituperabilium conditionum, & excultus omni gloria angelica, & apud deum constitutus quâ bonus apud bonũ: postea uero à semetipso translatus in malum. Ex quo eñ, inquit, apparuerunt læsuræ tuæ, illi eas reputans, quibus scilicet læsit hominem electum à dei obsequio, & ex illo deliquit, ex quo delictũ seminauit, atq; ita exinde negociationis, id est malitiæ suæ multitudinem exercuit delictorum scilicet & censuum, non minus & ipse liberi arbitrij institutus, ut spiritus. Nihil enim deus proximum sibi non libertate eiusmodi ordinasset. Quẽ tamen & prædamnãdo testatus est, ab institutionis forma libidine propria conceptæ ultro malitiæ exorbitasse, & commeatum operationibus eius admetiendo rationem bonitatis suæ egit: eodem consilio differẽs extinctionẽ diaboli, quo hominis restitutionẽ. Certamini enim dedit spatiũ, ut & homo eadem arbitrij libertate elideret inimicũ qua succederet illi, probans suam non dei culpam: & ita salutem digne per uictoriam recuperaret, & diabolus amarius puniretur, ab eo quem eliserat ante, deuictus: & deus tanto magis bonus inueniretur, sustinens hominem gloriosiorem in paradisum ad licentiam decerpendæ arboris uitæ iam de uita regressurum. Igitur usq; ad delictum hominis deus à primordio tantum bonus, exinde iudex & seuerus, & quod Marcionitæ uolunt, sæuus: Statim mulier in doloribus parere, & uiro seruire damnatur. sed quæ ante sine ulla contristatione per benedictionem incrementũ generis audierat, crescite tantum & multiplicamini: sed quæ in adiutorium masculo, non in seruitiũ fuerat destinata. Statim & terra maledicit̃, sed ante benedicta. Statim tribuli & spinæ, sed ante fœnum & herbæ & arborum fructuosa. Statim sudor & labor panis, sed ante ex omni ligno uictus immunis, & alimẽta secura. Exinde homo ad terram, sed ante de terra. Exinde ad mortem, sed ante ad uitã.

Exinde

Exinde in scorteis uestibus, sed ante sine scrupulo nudus. Ita prior bonitas
Fort. *posterior seueritas. dei secũdum naturam,*seuerior posteritas secundum causam. Illa ingenita,
hæc accidens. Illa propria, hæc accõmodata. Illa ædita, hæc adhibita. Nec
natura enim inoperatam debuit continuisse bonitatem, nec causa dissimu-
latam euasisse seueritatem. Alteram sibi, alteram rei deus præstitit. Incipe
nũc etiam iudicis statum ut adfinem mali arguere, qui idcirco alium deum
somniasti solummodo bonum, quia non potes iudicem: quanquã & illum
ut iudicem ostendimus. Aut si non iudicem, certe peruersum ac uanum di-
sciplinæ non uindicandæ, id est, nõ iudicandæ constitutorem. non reprobas
autem deum iudicem, qui non iudicem deum probas. Ipsam sine dubio iu-
Fort. *aut & eam. stitiam accusare debebis, quæ iudicẽ præstat.*aut det eam in species malitiæ
deputare, id est iniustitiam in titulos bonitatis asscribere. Nunc enim iusti-
tia malum, si iniustitia bonum. Porrò cum cogeris iniustitiam de pessimis
pronunciare, eodem iugo urgeris iustitiam de optimis censere. Nihil enim
æmulum mali non bonum, sicut & boni æmulum nihil non malum. Igitur
quanto malum iniustitia, tanto bonum iustitia. Nec species solummodo,
sed tutela reputãda bonitatis: quia bonitas nisi iustitia regatur ut iusta sit,
nõ erit bonitas si iniusta sit. Nihil enim bonũ quod iniustum. bonum autẽ
12. omne, quod iustum. Ita si societas & conspiratio bonitatis atq; iustitiæ, sepa
ratione earum nõ potes carere, quo ore constitues diuersitatẽ duorum deo-
rum in separatione seorsum deputans deũ bonũ, & seorsum deũ iustum?
Illic cõsistit bonũ ubi & iustũ. A primordio deniq; creator tã bonus, quàm
& iustus. pariter utrũq; processit. bonitas eius operata est mundum: iustitia
modulata est. Quæ etiã dum mundũ iudicauit ex bonis faciendũ, quia cũ
bonitatis cõsilio iudicauit, iustitiæ opus est, quod inter lucẽ & tenebras sepa
ratio pronũciata est, inter diem & noctem, inter cœlum & terrã, inter aquã
superiorẽ & inferiorẽ, inter maris cetũ & aridæ molem, inter luminaria ma
iora & minora, diurna atq; nocturna, inter marem & fœminam, & inter ar
borem agnitionis mortis & uitæ, inter orbem & paradisum, inter aquige-
na & terrigena animalia. Omnia ut bonitas concepit, ita iustitia distinxit.
totum hoc iudicato, dispositum & ordinatum est. Omnis situs, habitus ele
mentorum, effectus, motus, status, ortus, occasus singulorum, iudicia sunt
creatoris, ne putes eum exinde iudicem definiendũ quo malum cœpit, atq;
ita iustitiam de causa mali offusces. His enim modis ostendimus eam cum
auctrice omniũ bonitate prodisse, ut & ipsam ingenitam deo & naturalem
nec obuentitiam deputandam, quæ in domino inuenta sit arbitratrix ope-
13. rum eius. Atenim ut malum postea erupit, atq; inde iam cœpit bonitas dei
cum aduersario agere, aliud quoq; negocium eadem illa iustitia dei nacta
est: iam secundum aduersionem dirigendæ bonitatis, ut se possit à libertate
eius, qua & ultro deus bonus pro meritis cuiusq; pensetur, dignis offeratur,
indignis denegetur, ingratis auferatur, proinde omnibus æmulis uindicet.

Ita

Ita omne hoc iustitiæ opus ꝓcuratio bonitatis est,quod iudicãdo damnat, quod damnãdo punit,quod ut dicitis sæuit,utiq; bono non malo,proficit. Deniq; timor iudicij ad bonũ,nõ ad malũ confert. Nõ enim sufficiebat bonum per semetipsum commendari, iam sub aduersario laborans. Nam & si cõmendabile per semetipsum,non tamen & conseruabile quia expugnabile iam per aduersarium,nisi uis aliqua præesset timendi,quæ bonũ etiam nolentes appetere & custodire compelleret. Cæterum tot illecebris mali expugnantibus bonũ,quis illud appeteret quod impune contemneret? Quis custodiret quod sine periculo amitteret? Legis mali uiam latam & multo frequentiorem,nónne omnes illaberentur,si nihil in illa timeretur? Horremus terribiles minas creatoris,& uix à malo auellimur. Quid si nihil minaretur? Hanc iustitiam malum dices,quæ malo non fauet? Hanc bonum negabis,quæ bono non prospicit? Qualẽ oportet deũ uelles? qualem malles? Expediret sub quo delicta gauderent, cui diabolus illuderet: illum bonum iudicares deum,qui hominẽ posset magis malum facere,securitate delicti? Quis boni autor,nisi q & exactor? Proinde quis mali extraneus,nisi qui & inimicus? Quis inimicus,nisi qui & expugnator? Quis expugnator,nisi qui & punitor? Sic totus deus bonus est,dum pro bono omnia est. Sic denique omnipotens, quia & iuuandi & lædendi potens. Minus est, tantummodo prodesse,quia nõ aliud quid possit*cum prodesse: de eiusmodi qua fiducia bonũ sperẽ,si hoc solũ potest? quomodo innocentiæ mercedẽ sectere,si non & nocentiæ speciem? diffidam necesse est,ne nec alteram partem remunere tur,qui utramq; non ualuit. usqueadeo iustitia etiam plenitudo est diuinitatis ipsius,exhibens deum perfectum, & patrem & dominum: Patrem,clementia: dominum,disciplina. Patrem,potestate blanda: dominum, seuera. Patrem,diligendum pie: dominũ,timendum necessarie. Diligendum, quia malit misericordiam quàm sacrificium, & timendum quia nolit peccatum, diligendum quia malit pœnitentiam peccatoris quàm mortem, & timendum quia nolit peccatores sui iam non pœnitentes. Ideo lex utrũq; definit, diliges deum & timebis deum. Aliud obsecutori proposuit, aliud exorbitatori. Ad omnia tibi occurrit deus,id est percutiens sed & sanans, mortificans sed & uiuificans,humilians sed & sublimans. Condens mala, sed & pacem faciens,ut etiam & hic respondeam hæreticis. Ecce enim,inquiũt,ipse se conditorem profitetur malorum, dicens: Ego sum qui condo mala. Amplexi enim uocabuli cõmunionem,duas malorum species in ambiguitate turbantem,quia mala dicuntur & delicta & supplicia,passim uolunt eum conditorem intelligi malorum,ut malitiæ autor renuncietur. Nos autem adhibita distinctione utriusq; formæ,separatis malis delictis & malis supplicijs, malis culpæ,& malis pœnæ,suum cuiq; parti definimus autorem. Malorũ quidem peccati & culpæ diabolum, Malorũ uero supplicij & pœnæ deum creatorem: ut illa pars malitiæ deputetur,ista iustitiæ mala cõdentis iudicia ad-

Al's* quàm ꝓdesse. Iustitia. s/14. Deus mali conditor.

uerſus mala delicti. De his ergo creator profitetur malis quæ congruunt iu
dici. Quæ quidem illis mala ſunt quibus rependuntur. Cæterũ ſuo nomine
bona quâ iuſta,& bonorum defenſoria,& delictorum inimica. Atq; in hoc
ordine deo digna. Aut proba ea iniuſta,ut probes malitiæ deputanda, id
eſt iniuſtitiæ mala:quia ſi iuſtitiæ erunt,iam mala non erunt,ſed bona, ma
lis tantũmodo mala,quibus etiã directo bona pro malis damnantur. Con
ſtitue igitur iniuſte hominem diuinæ legis uoluntarium contemptorem id
tetuliſſe quo noluit caruiſſe:iniuſte malitiam æui illius imbribus,dehinc &
ignibus cæſam:iniuſte Aegyptum fœdiſſimã, ſuperſtitioſam, amplius ho/
ſpitis populi conflictatricem, decemplici caſtigatione percuſſam. Indurat
cor Pharaonis,& meruerat in exitiũ ſubminiſtrari,qui iam negauerat deũ,
qui iam legatos eius toties ſuperbus excuſſerat, qui iam populo laborem
operis adiecerat:poſtremo quâ Aegyptius, olim deo reus fuerat gẽtilis ido
lolatriæ,ibi & Crocodilum citius colens quàm deũ uiuũ. Impedit & ipſum
populũ,ſed ingratũ. Immiſit & pueris urſos,ſed irreuerẽtibus in prophetã.
15. Iuſtitiã ergo primo iudicis deſpice,cuius ſi ratio conſtiterit,tunc & ſeueritas
& per quæ ſeueritas decurrit,rationi & iuſtitiæ reputabũtur. Ac ne pluribus
immoremur,aſſerite cauſas cæteras quoq; ut ſententias condemnetis:excu/
ſate delicta,ut iudicia reprobetis. Nolite reprehendere iudicem,ſed reuinci-
te malum iudicem. Nam & patrum delicta de filijs exigebat:duritia popu
li talia remedia compulerat,ut uel poſteritatibus ſuis proſpicientes,legi diui
næ obedirent. Quis enim non magis filiorum ſalutem,quàm ſuam curet?
Sed & ſi benedictio patrum ſemini quoque eorum deſtinabatur, ſine ullo
adhuc merito eius,cur non & reatus patrum in filios quoq; redundaret? Si/
cut gratia,ita & offenſa:ut per totum genus,& gratia decurreret, & offenſa,
ſaluo eo quod poſtea decerni habebat,non dicturos acidam uuam patres
manducaſſe,& filiorum dentes obſtupuiſſe,id eſt non ſumpturum patrem
delictum filij,nec filium delictum patris,ſed unũquemq; delicti ſui reum fu
turum:ut poſt duritiã populi,duritia legis edomita, iuſtitia iam nõ genus,
ſed perſonas iudicaret: Quanq; ſi Euangelium ueritatis accipias, ad quos
pertineat ſententia reddentis in filios patrum delicta, cognoſces,ad illos ſci
licet qui hanc ultro ſibi ſententiam fuerant irrogaturi, Sanguis illius ſuper
capita noſtra & filiorum noſtrorum. Hac itaq; omnis prouidentia dei cen-
16. ſuit,quod iam audierat. Bona igitur & ſeueritas quia iuſta,ſi bonus iudex,
id eſt iuſtus. Item cætera bona per quæ opus bonum currit bonæ ſeuerita-
tis,ſiue ira,ſiue æmulatio,ſiue ſæuitia. Debita em̃ omnia hæc ſunt ſeueritati,
ſicut ſeueritas debitum eſt iuſtitiæ. Vindicanda erat procacitas ætatis uere-
cundiam debentis. Atq; ita non poterunt iudici exprobari,quæ iudici acce
dunt,carentia & ipſa culpa ſicut iudex. Quid enim ſi medicum quidem di-
cas eſſe debere,Ferramẽta uero eius accuſes,quod ſecent tonſuram & ampu
tent,& conſtrictent,quando ſine inſtrumento artis medicus eſſe nõ poſſit?
Sed

Sed accuſa male ſecantem, importune amputantẽ, temere inurentem, atque ita ferramẽta quoq; eius ut mala miniſteria reprehende, Proinde eſt enim cum deum quidem iudicem admittis, eos uero motus & ſenſus per quos iudicat deſtruis. Deũ nos à prophetis & à CHRISTO, non à philoſophis nec ab Epicuro erudimur, qui credimus deum etiam in terris egiſſe & humani habitus humilitatẽ ſuſcepiſſe, ex cauſa humanæ ſalutis, longe ſumus à ſententia eorum qui nolunt deum curare quicquam. Inde uenit ad hæreticos quoq; definitio eiuſmodi, Si deus iraſcitur & æmulatur, & extollitur, & exacerbatur: ergo & corrumpetur, ergo & morietur. Bene autem quod Chriſtianorum eſt, etiam mortuum deum credere, & tamen uiuentem in æuo æuorum. Stultiſſimi qui de humanis diuina præiudicant, ut quomodo in homine corruptoriæ conditionis habẽtur huiuſmodi paſſiones, idcirco & in deo eiuſdem ſtatus exiſtimentur. Diſcerne ſubſtantias, & ſuos eis diſtribue ſenſus, tam diuerſos quàm ſubſtantiæ exigunt, licet uocabulis communicare uideantur. Nam & dexteram, & oculos, & pedes dei legimus, nec ideo tamen humanis comparabuntur, quia de appellatione ſociantur. Quanta erit diuerſitas diuini corporis & humani ſub eiſdem nominibus membrorũ, tanta erit & animi *diuinitas, & humani differentia ſub eiſdem licet uocabulis ſenſuũ, quos tam corruptorios efficit in homine corruptibilitas ſubſtantiæ humanæ, quàm incorruptorios in deo efficit incorruptibilitas ſubſtantiæ diuinæ. Certe deum confiteris creatorem? Certe, inquis. Quomodo ergo in deo humanum aliquid exiſtimas, & nõ diuinum omne? Quem deum non negas, confiteris non humanum. Siquidem deum confitendo, præiudicaſti utiq; illum ab omni humanarum conditionum qualitate diuerſum. Porrò cum pariter agnoſcas hominem à deo inflatum in animã uiuam, nõ deum ab homine, ſatis peruerſum eſt ut in deo potius humana conſtituas, quàm in homine diuina, & hominis imagine deum imbuas potius, quàm dei hominẽ. Et hæc ergo imago cenſenda eſt dei in homine, quod eoſdem motus & ſenſus habeat humanus animus, quos & deus, licet non taleis qualeis deus. Pro ſubſtantia enim & ſtatus eorum & exitus diſtant. Denique contrarios eorum ſenſus lenitatem dico, patientiam, miſericordiam, ipſamque matricem earum bonitatem, cur diuina præſumitis? Nec tamen perfecte ea obtinemus, quia ſolus deus perfectus. ita & illas ſpecies prædico, & exaſperationeis non tã feliciter patimur, quia ſolus deus de incorruptibilitatis proprietate felix. Iraſcetur enim, ſed non exacerbabitur, ſed non periclitabitur, mouebitur ſed non euertetur. Omnia neceſſe eſt adhibeat propter omnia, tot ſenſus, quot & cauſas, Et iram propter ſceleſtos, & bilem propter ingratos, & æmulationem propter ſuperbos, & quicquid non expedit malis. Sic & miſericordiam propter errantes, & patientiam propter non reſpicientes, & præſtantiam propter merentes, & quicquid bonis opus eſt. Quæ omnia patitur ſuo more, quo eum pati condecet, propter quem homo eadem pati

Fort. *diuini.

17. tur æque suo more. Hæc ita dispecta totum ordinem dei iudicis operariũ, & (ut dignius dixerim) protectorem catholicæ & summæ illius bonitatis ostendunt, quam semotam à iudiciarijs sensibus, & in suo statu puram, nolunt Marcionitæ in eodem deo agnoscere, pluentẽ super bonos & malos, & solem suum oriri facientẽ super iustos & iniustos: quod alius deus omnino non præstat. Nam & si hoc quoque testimonium CHRISTI in creatorem, Marcion de Euangelio eradere ausus est, sed ipse mundus inscriptus est, & omni à cõscientia legitur: & erit hæc ipsa patientia creatoris in iudiciũ Marcionis, illa patientia quæ expectat pœnitentiã potius peccatoris, quàm mortem, & mauult misericordiam quàm sacrificium, auertens iam destinatum exitium Niniuitis, & largiens spatium uitæ Ezechiæ lachrymis, & restituens statum regni Babylonis tyranno pœnitentia functo: Illam dico misericordiam, quæ & filium Saulis moriturum, ex deuotione populi cõcessit, & Dauid delicta in domũ Vriæ confessum, uenia liberauit: & ipsum Israël toties restituit, quoties iudicauit: toties refouit, quoties & increpuit. Non solum igitur iudicem aspiciens, conuertere & ad optimi exempla, notans cum ulciscitur, considera cum indulget. repende austeritati lenitatem: cum utrumque conueneris in creatore, inuenies in eo & illud propter quem alterum deum credis. Veni denique ad inspectationem doctrinarum, disciplinarum, præceptorum, consiliorumque eius. Dices forsitan, hæc etiam humanis legibus determinaris. Sed ante Lycurgos & Solonas omneis, Moyses & deus. Nulla posteritas non à primordijs accipit. Tamen non à tuo deo didicit creator meus præscribere, Non occides, non adulterabis, non furaberis, non falsum testimonium dices, alienum non concupisces, Honora patrẽ & matrem, & diliges proximum tuum ut teipsum. Ad hæc innocentiæ, pudicitiæ, & iustitiæ, & pietatis, principalia consulta: accedunt etiam humanitatis præscripta, cum septimo quoque anno seruitia libertate soluuntur: cum eodem tempore agro parcitur egenis cedendo locum: boui etiam terenti uincula oris remittuntur ad fructum præsentis laboris, quo facilius in pecudibus præmeditata humanitas, in hominum refrigeria erudiretur.
18. Sed quæ potius legis bona defendam, quàm quæ hæresis cõcupijt, ut talionis definitionem, oculum pro oculo, dentem pro dente, & liuorẽ pro liuore repetentis? Non enim iniuriæ mutuo exercendæ licentiam sapit, sed in totum cohibendæ uiolentiæ prospicit, ut quia durissimo & infideli in deum populo longum uel etiam incredibile uideretur à deo expectare defensam, edicendam postea per prophetam: Mihi defensam, & ego defendam dicit dominus: interim cõmissio iniuriæ metu uicis statim occursuræ repastinaretur: & licentia retributionis, prohibitio esset prouocatiõis, ut sic improbitas æstuata cessaret, dum secunda permissa, prima terretur: & prima deterrita, nec secunda cõmittitur, qua & aliàs facilior timor talionis per eundẽ saporem passionis. Nihil amarius, quàm id ipsum pati, quod feceris alijs. Et si lex aliquid cibis detrahit, & im-

munda

munda pronũciat animalia, quæ aliquando benedicta ſunt, conſilium exercendæ continentiæ intellege, & frenos impoſitos illi gulæ agnoſce, quæ cum panem ederet angelorum, cucumeres & pepones Aegyptiorũ deſiderabat. Agnoſce ſimul & comitibus gulæ, libidini ſcilicet atq; luxuriæ proſpectum, quæ ferè uentris caſtigatione frigeſcunt. Manducauerat enim populus & biberat, & ſurrexerat ludere: proinde ut & pecuniæ ardor reſtringeret ex parte qua de uictus neceſſitate cauſatur, precioſorum ciborum ambitio detracta eſt. Poſtremo ut facilius homo ad ieiunandũ deo formaretur, paucis & nõ glorioſis eſcis aſſuefactus, & nihil de lautioribus eſuriturus. Reprehẽdendus ſanè creator, quod cibos potius populo ſuo abſtulit, quàm ingratioribus Marcionitis. Sacrificiorũ quoq; onera, & operationum & oblationũ negocioſas ſcrupuloſitates nemo reprehendat, quaſi deus talia ſibi proprie deſiderauerit, qui tam manifeſte exclamat, Quo mihi multitudinem ſacrificiorum ueſtrorum? Et quis exquiſiuit iſta de manibus ueſtris? ſed illam dei induſtriam ſentiat qua populum pronum in idololatriam & tranſgreſſionem, eiuſmodi officijs religioni ſuæ uoluit aſtringere, quibus ſuperſtitio ſeculi agebatur, ut ab ea auocaret illos, ſibi iubens fieri quaſi deſideranti ne ſimulachris faciendis delinqueret. Sed & in ipſis commercijs uitæ & conuerſationis humanæ domi ac foris, aduſq; curam uaſculorum omnifariã diſtinxit, ut iſtis legalibus diſciplinis occurrentibus ubiq;, ne ulli momenta uacarent à dei reſpectu. Quid enim faceret beatũ hominẽ, quàm in lege domini uoluntas eius, & in lege domini meditabitur die ac nocte? Quam legẽ non duritia promulgauit autoris, ſed ratio ſummæ benignitatis populi potius duritiam edomãtis, & rudem obſequio fidem operoſis officijs dedolantis, ut nihil de arcanis attingam *ſignificantis legis ſpiritalis ſcilicet & propheticæ, & in omnibus penè argumẽtis figuratæ. Sufficit enim in præſenti ſi ſimpliciter hominẽ deo obligabat, ut nemo eam reprobare debeat, niſi cui non placet deo deſeruire. Ad hoc beneficium non onus legis adiuuandum, ſed etiam prophetas eadem bonitas dei ordinauit docentes deo digna, auferre nequitias de anima, diſcere benefacere, exquirere iudicium, iudicare pupillo, & iuſtificare uiduam, diligere quæſtiones, fugere improborũ contactum, dimittere cõflictam integram, diſſipare ſcripturam iniuſtam, infringere panem eſurienti, ut tectum non habentem inducere in domum tuam, nudum ſi uideris contegere, & domeſticos ſeminis tui non deſpicere, compeſcere linguam à malo, & labia ne loquantur dolum, declinare à malo & facere bonum, quærere pacem & ſectari eam: iraſci & non delinquere, id eſt in ira non perſeuerare, ſiue ſæuire: non abire in concilium impiorum, nec ſtare in uia peccatorum, nec in cathedra peſtilentium ſedere, Sed ubi? Vide quàm bonum & iucundum habitare fratres in unum, meditantes die ac nocte in lege domini. Quia bonum ſcilicet fidere in deum, quàm fidere in hominẽ: & ſperare in deum, quàm ſperare in hominem. Qualis enim apud deũ merces

for. *ſignificãtijs

ψ. 1. ces homini?& erit tanq̃ lignum quod plantatum eſt iuxta exitus aquarũ, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo: Et folium eius non decidet,& omnia quæcunq; faciet proſperabuntur illi: ψ. 15. Innocẽs autem & purus corde, qui non accipiet inuanum nomen dei, & non iurauit ad proximum ſuum in dolo, iſte accipiet benedictionem à domino,& miſericordiam à deo ſalutificatore ſuo. Oculi enim domini ſuper timentes eum, ſperantes in miſericordiam ipſius, ad deliberãdas animas eorum de morte, utiq; æterna,& nutricandos eos in fame, utiq; uitæ æternæ. Multæ enim preſſuræ iuſtorũ,& ex omnibus liberauit eos dominus. Honorabilis mors in cõſpectu domini ſanctorum eius. Dominus cuſtodiuit omnia oſſa eorum, & non cõminuetur. Redemit dominus animas ſeruorum ſuorum. Pauca iſta de tantis ſcripturis creatoris intulimus,& nihil puto iam ad teſtimonium dei optimi deeſſe, quod ſatis & præcepta bonitatis,& promiſſa conſignant. Sed enim ſæpe iſti, quorum figura, illud quoq; piſculentum de cibis lex recuſauit, ut traductionem ſui ſentiunt, tenebras hinc blaſphemiæ interuomunt, atque ita intentionem uniuſcuiuſq; iam proximã diſpargunt, iactando & aſſeuerando ea quæ relucentem bonitatem creatoris infuſcent. Sed & per iſtas caligines, ſequemur nequitiam,& in lucem extrahemus ingenia tenebrarum, obijcientia creatori uel maxime fraudẽ illam & rapinã auri & argẽti, mandata ab illo Hebræis in Aegyptios. Age infeliciſſime hæretice, te ipſũ expoſtulo arbitrũ, cognoſce in utramq; gentem prius,& ita de autore præcepti iudicabis. Repoſcunt Aegyptij de Hebræis uaſa aurea & argentea, cõtra Hebræi mutuas petitiones inſtituunt, allegantes ſibi quoq; eorundem patrum nomine, ex eodem ſcripturæ inſtrumẽto, mercedes reſtitui oportere illius operariæ ſeruitutis, pro laterinis deductis, pro ciuitatibus & uillis ædificatis. Quid iudicabis optimi dei elector? Hebræos fraudem agnoſcere debere, an Aegyptios cõpenſationem? Nam & aiũt ita actum per legatos utrimq; Aegyptiorum quidem repetentium uaſa, Iudæorum uero repoſcentiũ operas ſuas:& tamen has iuſtitia renunciauerunt ſibi Aegyptij. Hodie aduerſus Marcionitas amplius allegant Hebræi, negantes compenſationi ſatis eſſe, quantumuis illud auri & argenti, *ſexcentorum milium operæ per tot annos uel ſingulis nummis diurnis æſtimentur. quæ autem pars maior repetentium uaſa, an incolentium uillas & urbes? Querela ergo maior Aegyptiorum, an gratia Hebræorum? ut ſolo iniuriarum iudicio Hebræi Aegyptios repercuterent, liberi homines in ergaſtulum ſubacti, ut ſolas ſcapulas ſuas ſcribæ eorum apud ſubſellia ſua oſtenderent flagellorum contumelioſa atrocitate laceratas, non paucis lancibus & ſcyphis pauciorum utiq; diuitum ubiq;, ſed totis & ipſorum facultatibus,& popularium omniũ collationibus ſatisfaciendum Hebræis pronũciaſſet. Igitur ſi bona Hebræorũ cauſa, bona iam & cauſa, id eſt mandatum creatoris, qui & Aegyptios gratos fecit neſcientes,& ſuum populum in tempore expeditionis anguſto, aliquo

Fort. *ſi ſexcẽtorũ,

ſolatio

ſolatio tacitæ compenſationis expunxit. Planè minus exigi iuſſit. Hebræis etiã filios Aegyptij reſtituere debuerant. Sic & in cæteris contrarietates præceptorum ei exprobras, ut mobili & inſtabili, prohibentis ſabbatis operari, & iubentis arcam circũferri per dies octo, id eſt etiam ſabbato, in expugnatione ciuitatis Hiericho. Nec ſabbati enim inſpicis legem, opera humana non diuina prohibentem. Siquidem ſex, inquit, diebus operare, & facies omnia opera tua. Septima autem die ſabbata domino deo tuo, non facies in ea omne opus: quod utiq; tuum. Conſequens enim eſt, ut ea opera ſabbato auferret, quæ ſex diebus ſupra indixerat, tua ſcilicet, id eſt humana & cottidiana. Arcam uero circumferre, neq; cottidianum opus uideri poteſt, neq; humanum, ſed & rarum & ſacroſanctum, & ex ipſo tunc dei præcepto utiq; diuinũ. Quod & ipſe quid ſignificaret ediſſererem, ni nimis longum eſſet figuras argumentorum omniũ creatoris expandere, quas forſitan nec admittis. Sed plus eſt ſi de abſolutis reuincamini, ſimplicitate ueritatis, non curioſitate. ſicut & nunc certa diſtinctio eſt ſabbati, humana nõ diuina opera prohibentis. Ideóq; qui ſabbatis lignatum ierat, morti datus eſt. ſuum enim opus fecerat, lege interdictum. Qui uero arcam ſabbatis circumtulerant, impune geſſerunt. non ſuum enim opus, ſed dei, ex præcepto ſcilicet ipſius amminiſtrauerant. Proinde & ſimilitudinem uetans fieri omnium, quæ in cælo & in terra & in aquis, oſtendit & cauſas idololatriæ ſcilicet, quæ ſubſtantiam cohibentes, ſubijcit enim, non adorabitis ea neq; ſeruietis illis. Serpentis autẽ ænei effigies poſtea præcepta Moyſi à domino, non ad idololatriæ titulum pertinebat, ſed ad remediandos eos, qui à ſerpentibus infeſtabantur. Et taceo de figura remedij. Sic & Cherubin & Seraphin aurea in arcæ figuratũ exemplum, certe ſimplex ornamentum, accõmodata ſuggeſtui, longe diuerſas habendo cauſas ab idololatriæ conditione, ob quã ſimilitudo prohibetur, non uidentur ſimilitudinũ prohibitarum legi refragari, non in eo ſimilitudinis ſtatu deprehenſa, ob quem ſimilitudo prohibetur. Diximus de ſacrificiorum rationali inſtitutione, auocanti ſcilicet ab idolis ad deum officia ea, quæ ſi rurſus eiecerat, dicens, Quò mihi multitudinem ſacrificiorum ueſtrorum? hoc ipſum uoluit intelligi, quod non ſibi ea proprie exegiſſet. Non enim bibam, inquit, ſanguinem taurorum. quia & alibi ait, Deus æternus non eſuriet nec ſitiet. Nam & ſi ad oblationes Abel aduertis, & holocauſta Noe odoratus eſt libenter, quæ iocunditas ſiue uiſcerũ ueruecinorum, ſiue nidoris ardentiũ uictimarum? Sed animus ſimplex & deum metuens offerentium ea, quæ à deo habebãt & pabuli & ſuauis olentiæ, gratiæ apud deum deputabatur, nõ quæ fiebant exigentis, ſed illud propter quod fiebant, ob honorem ſcilicet dei. Si cliens diuiti aut regi nihil deſideranti, tamen aliquid uiliſſimi munuſculi obtulerit, quantitas & qualitas muneris infuſcabit diuitẽ & regem, an delectabit titulus officij? At ſi cliens ei munera ultro uel etiam dicto ordine ſuo offerat, & ſolennia regis obſer-

uet,non ex fide tamen nec corde puro nec pleno circa cætera quoque obſe-
quia,nónne conſequens ut rex ille uel diues exclamet, quò mihi multitudi
nem munerum tuorum? Plenus ſum.Et ſolennitates & dies feſtos & ueſtra
ſabbata dicendo,quæ ſecundum libidinem ſuam,nō ſecundum religionem
dei celebrabant deo,ſua iam non dei fecerant: conditionalem idcirco & ra
tionalem demonſtrauit recuſationem eorum quæ adminiſtranda præſcri-
23 pſerat/Si uero etiam circa perſonas legem uultis intellegi,cum reprobat ali-
quando probatos,aut improuidum cum probat quandoqꝫ reprobandos,
quaſi iudicia ſua aut damnet præterita,aut ignoret futura. Atquin nihil tā
bono & iudici conuenit, quàm pro præſentibus meritis & reijcere & adlige
re.Eligitur Saul,ſed nondum deſpector prophetæ Samuelis. Reijcitur Sa-
lomon,ſed iam à mulieribus alienis poſſeſſus, & idolis Moabitarū & Sido
niorum mancipatus. Quid faceret creator ne à Marcionitis reprehendere
tur? Bene adhuc agentes prædamnaret iam propter futura delicta.ſed dei
boni non erat,nondū merentes prædamnare.Proinde peccantes nunc non
recuſaret propter priſtina benefacta.ſed iuſti iudicis non erat, reſciſſis iam
bonis priſtinis ſcelera donare. Aut quis hominū ſine delicto,ut eum deus
ſemper eligeret,quem nunqꝫ poſſet recuſare? Vel quis item ſine aliquo bo-
no opere,ut eum deus ſemper recuſaret,quē nunqꝫ poſſet eligere? Exhibe
bonum ſemper,& non recuſabitur:exhibe malum, & nunqꝫ eligetur. Cæte
rum ſi idem homo ut in utroqꝫ pro temporibus,in utroque diſpungetur à
deo,& bono & iudice,qui non leuitate aut improuidentia ſententias uertit,
ſed cenſura grauiſſima & prouidentiſſima merita temporis cuiuſqꝫ diſpen-
24 for. *apud creatorē ſat/Sic & pœnitentiam *apud praue interpretaris, quaſi proinde mobili-
tate uel improuidētia,imò iam ex delicti recordatione pœniteat, quoniam
quidem dixerit,pœnituit quod regem fecerit Saul,præſcribens ſcilicet pœni
tentiam,confeſſionem ſapere mali operis alicuius uel erroris.Porrò nō ſem
per. Euenit enim in bonis factis pœnitētiæ confeſſio,ad inuidiam & expro
brationem eius,qui beneficij ingratus extiterit.ſicut & tunc circa perſonam
Saulis honorandam annunciatur à creatore,qui non deliquerat cum Sau-
lem aſſumit in regnum,& ſancto ſpiritu auget,optimum enim adhuc,qua-
lis,inquit,non erat in filijs Iſraelis,digniſſime adlegerat,ſed nec ignorauerat
ita euenturum.Nemo enim te ſuſtinebit improuidentiā aſſcribentem deo,
ei,quem deum nō negans confiteris & prouidum.Hæc enim illi propria di
uinitas conſtat.Sed malum factum Saulis (ut dixi) onerabat pœnitentiæ
ſuæ profeſſione,quam uacante delicto circa Saulis adlectionē, conſequens
eſt,inuidioſam potius intellegi, non criminoſam. Ecce,inquis, criminoſam
eam animaduerto,circa Niniuitas dicente ſcriptura Ionæ: Et pœnituit do-
minum de malitia quam dixerat facturum ſe illis,nec fecit. Sicut & ipſe Io-
nas ad deum,Propterea præueni profugere in Tharſos,quia cognoueram
te eſſe miſericordem & miſereſcentem,patientem & plurimū miſericordiæ,
pœnitentem

pœnitentem malitiarum. Bene igitur quod præmisit optimi dei titulum, patientissimi scilicet super malos, & abundantissimi misericordiæ & miserationis super agnoscentes & deplangentes delicta sua, quales tunc Niniuitæ. Si enim optimus, qui talis, de isto prius cessisse debebis, non competere in talem, id est in optimum, etiam malitiæ cõcursum. Et quia & Marcion defendit arborem bonam malos quoq; fructus non licere producere, sed malitiã tamen nominauit quod optimus non capit, nunquid aliqua interpretatio subest earum malitiarum intelligendarum, quæ possint & in optimum decucurrisse? Subest autem. Dicimus deniq; malitiam nũc significari, nõ quæ ad naturam redigatur creatoris quasi mali, sed quæ ad potestatem quasi iudicis, secundum quam enũciarit, Ego sum qui condo mala: & ecce ego emitto in uos mala nõ peccatoria, sed ultoria, quorum satis diluimus infamiam ut congruentium iudici. Sicut autem licet mala dicantur non reprehenduntur in iudice, nec hoc nomine suo malum iudicem ostendunt, ita & malitia hæc erit intelligenda, nunc, quæ ex illis malis iudiciarijs deputata, cum ipsis competat iudici. Nam & apud Græcos interdũ malitiæ pro uexationibus & læsuris, non pro malignitatibus ponũt, sicut & in isto articulo. Atq; adeo si eius malitiæ pœnituit creatorem, quasi creaturæ reprobandæ scilicet, & *delictum uindicandæ: Atqui nec hic ullum admissum criminosum reputabitur creatori, qui iniquissimam ciuitatem digne meritóq; decreuerat abolendam: Ita quod iuste destinaucrat non male destinans, ex iustitia non ex malitia destinarat: sed pœnam ipsam malitiam nominauit, ex malo & merito & passionis ipsius. Ergo dices, si malitiam iustitiæ nomine excusas, quia iuste exitium destinarat in Niniuitas, sic quoque culpandus est, qui iustitiæ utiq; non pœnitendæ pœnitentiam gessit: imò nec iustitiæ *inquam pœnitebit deum, & superest iam agnoscere quid sit pœnitẽtia dei. Non enim si hominem ex recordatione plurimum delicti interdum, & ex alicuius boni operis ingratia pœnitet, ideo & deum proinde. In quantum enim deus nec malum admittit, nec bonum damnat, in tantum nec pœnitentiæ boni aut mali apud eum locus est. Nam & hoc tibi eadem scriptura determinat, dicente Samuele Sauli, Discidit dominus regnum Israelis de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo, optimo super te, & scindetur Israel in duas partes, & non conuertetur, neq; pœnitentiam aget, quia non sicut homo est ad pœnitendum. Hæc itaq; definitio in omnibus aliam formam diuinæ pœnitentiæ statuit, quæ neq; ex improuidẽtia, neq; ex leuitate, neq; ex ulla boni aut mali operis damnatione reputetur, sicut humana. Quis ergo erit mos pœnitentiæ diuinæ iam relucet, si non ad humanas conditiones eam referas. Nihil enim aliud intellegetur, quàm simplex conuersio sententiæ prioris, quæ etiam sine reprehensione eius possit admitti, etiã in homine nedum in deo, cuius omnis sententia caret culpa. nam & in Græco sono, pœnitentiæ nomen non ex delicti cõfessione, sed ex animi demutatione compositum est,

Fort. *ob delictum.

Fort. *unquam.

Pœnitentia dei.

μετάνοια.

quam apud deum pro rerum uariantium sese occursu,rei ostendimus. Iam nunc ut omnia eiusmodi expediam,ad cæteras pusillitates & infirmitates & incongruentias (ut putatis) interpretandas purgandasq; pertendam: Inclamat deus, Adam ubi es? scilicet ignorās ubi esset: & causato nuditatis pudore,an de arbore gustasset interrogat, scilicet incertus: imò nec incertus admissi,nec ignorans loci. Enimuero oportebat conscientia peccati delitescentem,euocatum prodire in conspectum domini,non sola nominis inclamatione,sed cum aliqua iam tunc admissi sugillatione. Nec enim simplici modo,id est interrogatorio sono legendum est, ubi es Adam? sed impresso & incusso & imputatiuo, Adam ubi es? id est in perditione es,id est iā hic non es,ut & increpandi & dolendi exitus uox sit. Cæterum qui totum orbē comprehendit manu uelut nidum,cuius cœlum thronus,& terra scabellum,nimirū huius oculos aliqua paradisi portio euaserat,quo minus illi ubicunq; Adam ante euocationem uiseretur,tam latens quàm de interdicta fruge sumens? Speculatorem uineæ uel horti tui,lupus aut furūculus non latet: deū puto de sublimioribus oculatiorē aliquid subiecti præterire nō posse. Stulte

Naso agis.

qui tantum argumentum diuinæ maiestatis & humanæ instructionis,naso agis. Interrogat deus quasi incertus, ut & hic liberi arbitrij improbans hominem in causa,aut negationis,aut ut confessionis daret ei locū sponte confitenti delictum,& hoc nomine releuandi,sicut de Cain sciscitatur,ubi nam frater eius,quasi non iam uociferatum à terra sanguinem Abelis audisset, sed ut & ille haberet potestatem ex eadem arbitrij potestate sponte negandi delicti,& hoc nomine grauandi: atq; ita nobis conderentur exempla confitendorum potius delictorum,quàm negandorum,ut iam tūc initiaretur Euangelica doctrina, Ex ore tuo cōiustificaberis, & ex ore tuo damnaberis. Nam etsi Adam propter statū legis deditus morti est,sed spes ei salua est, dicente domino: Ecce Adam factus est tanq; unus ex nobis,de futura scilicet adlectione hominis in diuinitatem. Deniq; quid sequitur? Et nunc nequando extendat manum & sumat de ligno uitæ & uiuat in æuum. Interponens enim & nunc præsentis temporis uerbum temporale,& ad præsens dilationem uitæ fecisse se ostendit. Ideóq; nec maledixit ipsum Adam nec

Candidati restitutionis.

Euam,ut restitutioni candidatos,ut confessione releuatos. Cain uero & maledixit,& cupidum morte luere delictum,mori interim uetuit: ut præter admissum,etiam negationis eius oneratum. Hæc erit ignorantia dei nostri, quæ ideo simulabatur,ne delinquens homo quid sibi agendum sit ignoret. Sed ad Sodomam & Gomorram descendens, Videbo,ait,si secundum clamorem peruenientem ad me consumantur,si uero nō,ut agnoscam. Et hic uidelicet ex ignorantia incertus,& scire cupidus. An hic sonus pronūciationis necessarius,non dubitatiuum,sed cōminatiuum exprimens sensum sub sciscitationis obtentu? Quod si descensum quoq; dei irrides,quasi aliter nō potuerit perficere iudicium,nisi descendisset, uide ne tuum æque deum pulses.

ses. Nam & ille descẽdit, ut quod uellet efficeret. Sed & iurat deus: nunquid forte per deum Marcionis. imò, inquit, multo uanius, quod per semetipsum quid uellet faceret. Si alius deus non erat in conscientia eius, hoc cum maxime iurantis, alium absq; se omnino non esse, Igitur peierantẽ deprehendis, *ad uane peierantem. Sed non potest uideri peierasse, qui alium esse nõ sciuit, ut dicitis. Quod enim scit, hoc deierans, uere nõ peierauit. Sed nec uane deierat, alium deum non esse. Tunc enim uane deieraret, si non fuissent qui alios deos crederent, tunc quidem simulachrorum cultores, nunc uero & hæreticos. Iurat igitur per semetipsum, ut uel iuranti deo, credas alium deum omnino non esse. Hoc ut deus faceret, tu quoq; Marcion coëgisti. Iam tunc enim prouidebaris. Proinde si & in promissionibus aut cõminationibus iurat, fidem in primordijs arduam extorquens, nihil deo indignum est, quod efficit deo credere. Satis & tunc pusillus deus in ipsa etiam ferocia sua, cum ob uituli consecrationẽ efferatus in populum, de famulo suo postulat Moyse, Sine me, & indignatus ira, disperdam illos, & faciam te in nationem magnam. Vnde meliorem soletis affirmare Moysen deo suo, deprecatorem, imò & prohibitorem iræ. Non facies enim istud, aut & me unà cum eis impende. Miserando uos quoque cum populo qui CHRISTVM non agnoscitis, in persona Moysi figuratum, patris deprecatorem, & oblatorem animæ suæ pro populi salute. Sed sufficit si & Moysi proprie donatus est populus ad præsens, quod ut famulus postulare posset à domino, id dominus à se postulauit. Ad hoc enim famulo dixit, Sine me, & disperdã illos, ut ille postulando & semetipsum offerendo non sineret: atq; ita disceres quantum liceat fideli & Prophetæ apud deum. Iam nũc ut & cætera compendio absoluam, quæcunq; adhuc ut pusilla & infirma, & indigna colligitis ad destructionem creatoris, simplici & certa ratione proponam: Deum non potuisse humanos cõgressus inire, nisi humanos & sensus & affectus suscepisset, per quos uim maiestatis suæ intolerabilem utiq; humanæ mediocritati, humilitate temperaret, sibi quidem indigna, homini autem necessaria, & ita iam deo digna: quia nihil tam dignum deo, quàm salus hominis. De isto pluribus retractarem, si cum ethnicis agerem, quanq; & cum hæreticis nõ multo congressio stet. Quatenus & ipsi deum in figura & in reliquo ordine humanæ conditionis deuersatum iam credidistis, Non exigetis utiq; diutius persuaderi deum conformasse semetipsum humanitati, sed de uestra fide reuincimini. Si enim deus, & quidem sublimior, tanta humilitate fastigium maiestatis suæ strauit, ut etiam morti subijceret, & morti crucis, cur non putetis nostro quoque deo aliquas pusillitates congruisse, tolerabiliores tamen Iudaicis cõtumelijs & patibulis & sepulchris. An hæ sunt pusillitates, quæ iam hinc præiudicare debebũt CHRISTVM humanis passionibus obiectum, eius dei esse, cuius humanitates exprobrantur à uobis? Nam & profitemur CHRISTVM semper egisse in dei patris nomine, ipsum ab initio conuersatum,

Fort. *aut uane.

tum, ipsum cõgressum cum Patriarchis & Prophetis, filium creatoris, sermonem eius, quem ex semetipso proferendo filium fecit, ut exinde omni dispositioni suæ uoluntatiq; præfecit, diminuẽs illum modico citra angelos, sicut apud eum scriptum est. Qua diminutione in hac quoq; dispositus est à patre, quæ ut humana reprehenditis, Ediscẽs iam inde à primordio iam inde hominem, quod erat futurus in fine. Ille est qui descẽdit, ille qui interrogat, ille qui postulat, ille qui iurat. Cæterum quia patrem nemini uisum, etiam commune testabitur Euangelium, dicente CHRISTO: Nemo cognouit patrem nisi filius. Ipse enim & ueteri testamento pronunciarat, Deum nemo uidebit, & uiuet, patrem inuisibilem determinans, in cuius autoritate & nomine ipse erat deus, qui uidebatur dei filius. Sed & penes nos CHRISTVS in persona CHRISTI accipitur, quia & hoc modo noster est. Igitur quæcunq; exigitis deo digna habebuntur in patre inuisibili, incongressibiliq; & placido, & (ut ita dixerim) philosophorum deo. Quæcunq; autem ut indigna reprehenditis, deputabuntur in filio, & uiso, & audito, & congresso, arbitro patris & ministro, miscentem in semetipso hominem & deum, in uirtutibus deum, in pusillitatibus hominem, ut tantum homini conferat, quantum deo detrahit: totum deniq; dei mei penes uos dedecus sacramentũ est

for. * cõuersabat. humanæ salutis. *Conseruabatur deus, ut homo diuina agere doceret. Ex æquo agebat deus cum homine, ut homo ex æquo agere cum deo posset. Deus pusillus inuentus est, ut homo maximus fieret. Qui talem deum dedignaris, nescio an ex fide credas deum crucifixum. Quanta itaq; peruersitas uestra erga utrumq; ordinem creatoris. Iudicem eum designatis, & seueritatem iudicis secundum merita causarum congruentem pro sæuitia exprobratis. Deum optimum exigitis, & lenitatem eius benignitati cõgruentem, pro captu mediocritatis humanæ deiectius conuersatam, ut pusillitatem depreciatis. Nec magnus uobis placet, nec modicus, nec iudex, nec amicus. Quid si non eadem & in uestro deprehendantur? Iudicem quidem & illum esse iam ostendimus, in libello suo: & de iudice necessarie seuerum, & de seuero sicut sæuum, si tamen sæuum. Nunc & de pusillitatibus, & malignitatibus, cæterisq; notis, & ipsum aduersus Marcionem Antithesis æmulas faciam. Si ignorauit deus meus esse alium super se, etiã tuus omnino non sciuit esse alium infra se. Quod enim ait Heraclitus ille tenebrosus, eadem uia sursum & deorsum. Deniq; si nõ ignorasset, & ab initio ei occurrisset. Delictum & mortem, & ipsum autorem delicti diabolum, & omne malum, quem deus meus passus est esse, hoc & tuus qui illum pati passus est. Mutauit sentẽtias suas deus noster, proinde quã & uester. qui enim genus humanũ tam sero respexit, eam sententiam mutauit, quã tanto æuo nõ respexit? pœnituit ma

Fort. * quoque. li* quo deũ nostrum, sed & uestrum. Eo enim quod tandem animaduertit, ad hominis salutem, pœnitentiam dissimulationis pristinam fecit, debitam malo facto. Porrò malum factum deputabitur neglĩgẽtia salutis humanæ,

non

nisi per pœnitentiam emendata apud deum uestrum. Mandauit fraudem deus noster, sed auri & argenti. Quanto autem homo preciosior auro & argento, tanto fraudulentior deus uester, qui hominẽ domino & factori suo eripit. Oculum pro oculo reposcit deus noster, sed & uester uicẽ prohibens, iterabilem magis iniuriam facit. Quis enim nõ rursus percutiet, non repercussus? Nescit deus noster qualeis adlegeret, ergo nec uester. Iudam traditorem non adlegisset, si præscisset. Si & mentitũ alicubi dicis creatorem, longe maius mendacium est in tuo CHRISTO, cuius corpus nõ fuit uerum. Multos sæuitia dei mei absumpsit, tuus quoq; deus quos saluos non facit, utiq; in exitium disponit. Deus meus aliquẽ iussit occidi, tuus semetipsum uoluit interfici, nõ minus homicida in semetipsum, quàm in eo à quo uellet occidi. Multos autẽ occidisse deũ eius probabo Marcioni. Nam fecit homicidã, utiq; periturũ, nisi si populus nihil deliquit in CHRISTVM. Sed expedita uirtus ueritatis, paucis amat. Multa*mendacia erũt necessaria. Cæterũ ipsas quoq; Antitheseis Marcionis cominus cecidissem, si operosiore destructione earũ egeret defensio creatoris tam boni quàm & iudicis, secũdũ utriusq; partis exempla cõgruentia deo, ut ostendimus. Quod si utraq; pars bonitatis atq; iustitiæ dignã plenitudinẽ diuinitatis efficiunt, omnia potentis compendio, interim possum Antitheseis retudisse, gestiẽteis ex qualitatibus ingeniorũ siue legum siue uirtutũ discernere, atq; ita alienare CHRISTVM à creatore ut optimũ à iudice, & mitem à fero, & salutarẽ ab exitioso. Magis enim eos cõiungunt, quos in eis diuersitatibus ponunt quæ deo cõgruunt. Aufer titulũ Marcionis, & intentionẽ atq; propositũ operis ipsius, & nihil aliud præstare quàm demonstrationẽ eiusdem dei optimi & iudicis, quia hæc duo in solum deũ competunt. Nam & ipsum studiũ meis exemplis opponendi CHRISTVM creatori, ad unitatẽ magis spectat. Adeo eñ ipsa & una erat substãtia*diuinitatibus bona & seuera, & eisdẽ exemplis & in similibus argumentis, ut bonitatẽ suã uoluerit ostendere, in quibus præmiserat seueritatẽ. Quia nec mirũ erat, diuersitas tẽporalis, si postea deus mitior pro rebus edomitis, q retro austerior pro indomitis. Ita per Antitheseis facilius ostẽdi potest ordo creatoris à CHRISTO reformatus. Quo repercussus & redditus potius quàm exclusus, præsertim deũ tuũ ab omni motu amariore secernas, utiq; & ab æmulatione creatoris scilicet. Nã si ita est, quomodo eũ Antitheses singulas species creatoris æmulatũ demõstrant? Agnoscã igitur & in hoc p illas deũ meũ zelotẽ, qui res suas * arbustiores in primordijs, bona ut rationali æmulatiõe maturitatis præcurauerit suo iure, cuius Antitheseis etiã ipse mũdus eius agnoscet ex contrarietatibus elementorũ, summa tamẽ ratione modulatus. Quãobrem incõsiderantissime Marciõn aliũ deũ lucis ostẽdisse debueras, aliũ uero tenebrarũ, quo facilius aliũ bonitatis aliũ seueritatis psuasisses. Cæterũ eius erit Antithesis, cuius est & in mũdo.

Fort*mendacio.

Fort*diuinitatis.

* Arbustiores uidetur usurpare pro ferociores, sũpta metaphora ab arbustis luxuriantibus. Qua dictiõe si recte memini etiam alibi utitur. Alioq putabã l. austeriores, ut mox bona & rat. Nã cõparationẽ facit maturitatis ad nouũ testamentũ, & acerbitatis ad uetus. ó duritiem Aphricanã. Arbustandi uerbo Plinius utitur.

SECVNDI ADVERSVS MARCIONEM LIBRI, FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI TERTII ADVERSVS MARCIONEM, PER BEAT. RHENANVM.

POSTQVAM primo libro ostendit deum Marcionis illum meliorē, esse non posse, & mox secundo creatorem ab omni sæuitia asseruit clementer seuerum & seuere clementem, nam utrumq; necessarium, hoc tertium uolumen CHRISTO dicauit, quem uel hoc argumento non alium quēpiam patrem habere probat quàm deum creatorem, quod apud ecclesias ab Apostolis institutas, & non minus ore quàm stilo confirmatas, de hac re nihil unquam scrupuli fuit, priusquàm Cerdonis insania, cui Marcion subscripsit, orbi innotesceret. Igitur indecens fuisse dicit, ut tam subito uenerit ὡς ἀπὸ τῆς μηχανῆς iuxta prouerbium, nullis prophetarū uaticinijs prænūciatus. Sic enim CHRISTVS Marcionis in mundum irrepsit, ut solent in ædes diuitum furunculi. Stultum autem est eum potius CHRISTVM recipere, qui ex improuiso uenerit, quàm eū qui tot prophetarum oraculis sit demonstratus? Quoniam uero non sunt efficaciora argumenta, quàm quæ ex arcanis literis petuntur, præfatus de duplici forma Prophetici sermonis, ad ipsas ueteris instrumenti scripturas descendit, ut cum has à CHRISTO ostenderit adimpletas, CHRISTVM creatori uendicet, cui Marcion illas tribuebat, & sunt quidem tribuendæ? Rursus pro se Iudæos allegabant Marcionitæ CHRISTVM ut alienum execratos, & in hunc mortē grassatos, quod haud facturi fuissent illorum iudicio, nisi alterius dei cognouissent. His respōdet, CHRISTVM Iudæis eatenus ignotū fuisse, quatenus nō melioris cuiuspiā dei filium, sed solū hominem & legalium ceremoniarū præuaricatorē arbitrabantur. Nam & à prophetis duplex aduentus CHRISTI insinuatus est, & prædictum, quod in priori illum Iudæi non forent agnituri, & ideo in crucem sublaturi. Ad quam rem duorum etiam hircorum qui ieiunio offerebantur allegoriam accommodat. Iam quia Marcionitæ nihilo crassis Iudæis perspicatiores, offensi incōmoditatibus quibus humana natura patet, ob quas uidelicet Iudæi CHRISTVM reiecerant, negabant CHRISTVM uera carne uestitum fuisse, ne natum concedere cogerentur, repetit disputationem de carne CHRISTI, cui peculiare uolumē aliquando dedit. Mox exponit Esaiæ uaticiniū prædicētis CHRISTVM Emmanuelē uocandum, & uirtutem Damasci sumpturū & spolia Samariæ, aduersus regē Assyriorū. nā hæc de CHRISTO creatoris dicta uolebat Marcion ut bellatore, nolens figuratum esse sermonē. Deinde docet CHRISTI uocabulum, non Marcionici dei filio competere, multo minus nomen IESV, sed filio creatoris. Atq; ita pergit uaticinia cōmemorare, quæ de CHRISTI natiuitate & eius contemptibili sorte, ac figuris atrocissimi supplicij quo in crucem suffixus est, olim prophetæ ædiderant. Postremo probat CHRISTVM uenisse uel hoc argumento, quod iam euenerint quæ post illum futura nunciabantur. nam & ethnici fidem susceperunt, & Iudæi ob pertinaciam suam & intentatam CHRISTO mortem male sunt accepti. Quis autem expectet Iudæam desertum iri, quæ iam olim euastata est? & populum Iudaicum exilio multandum, qui abhinc tot annos è suis sedibus est eiectus? Cæterū ubi in calce de restitutione Iudææ loquitur, apparet eum huius fuisse sententiæ, ut putarit in hac terra uelut in campis quibusdam Elysijs post resurrectionem nos suauiter acturos, idq; mille annis. Nam hoc nomine notatur, in

Definitionibus

Definitionibus ecclesiasticorum dogmatum. Qui error insigneis aliquot uiros etiam inuoluit, uidelicet Lactantium, Victorinum, Seuerum, è Græcis Irenæum & Apollinarium, ceu Hieronymus autor est exponens Ezechielis caput xxxvj. Hos quidam Milliarios uocant. Opus uero de spe fidelium, in quo uerisimile est hoc ab illo astrui, hodie non extat, citatur tamen à Hieronymo loco quo diximus. Porrò huius libri nonnulla capita reperiuntur in uolumine quod scripsit aduersus Iudæos, quædam in libro de carne CHRISTI, ut nescias an hinc illuc transtulerit, an ediuerso. Habebāt aūt olim eruditi certos locos paratos, quibus ubilibet uti poterāt, si exigeret materia.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER TERTIVS.

ECVNDVM uestigia pristini operis qđ amissum reformare perseueramus, iam hinc ordo de CHRISTO, licet ex abundanti, post decursam defensionē unicæ diuinitatis. Satis etenim præiudicatum est, CHRISTVM nō alterius dei intelligendum, quàm creatoris, cum determinatum est, alium deum nō credendum præter creatorem, quem adeo CHRISTVS prædicauerit, & deinceps Apostoli non alterius CHRISTVM annunciauerint, quàm eius dei quem CHRISTVS prædicauit, id est creatoris, ut nulla mentio alterius dei, atq; ita nec alterius CHRISTI agitata sit, ante scandalum Marcionis. Facillime hoc probatur Apostolicarū & hæreticarum ecclesiarum recensu: illic scilicet pronūciandam regulæ interuersionē, ubi posteritas inuenitur. Quod etiam primo libello *intexuisset & nūc congressio ista seorsum in CHRISTVM examinatura, eo utiq; ꝓficiet, ut dum CHRISTVM probamus creatoris, sic quoque deus Marcionis excludatur. Decet ueritatem totis uiribus uti suis, non ut laborantem. Cæterum in præscriptionum compendijs uincit. Sed decretum est ut gestientē ubiq; aduersario occurrere, in tantū furenti, ut facilius præsumpserit eum uenisse CHRISTVM, qui nunq; sit annunciatus, quàm eum qui semper sit prædicatus. Hinc deniq; gradū confero, an debuerit tam subito uenisse. Primo, quia & ipse dei sui filius. hoc enim ordinis fuerit, ut ante pater filium profiteretur, quàm patrem filius: & ante pater de filio testaretur, quàm filius de patre. Dehinc & qua missus præter filij nomen. Proinde enim præcessisse debuerat mittentis patrocinium in testimonium missi, quia nemo ueniens ex alterius autoritate, ipse eam sibi ex sua affirmatione defendit, sed ab ipsa defensionem potius expectat, præeunte suggestu eius, qui autoritatem

*Fort. *intexui. Sed & nunc.*

præstat. Cæterum nec filius agnoscetur, quem nunq̄ pater nuncupauit: nec missus credetur, quem nunq̄ mandator designauit. Nuncupaturus pater, & designaturus mandator, si fuisset. Suspectū habebitur omne, quod *exorbitaria regula rerumq; principales gradus non sinit posterius agnosci patrem post filium, & mandatorem post mandatum, & CHRISTVM post deum. Nihil origine sua prius est in agnitione, quia nec in dispositione, subito filius & subito missus & subito CHRISTVS. Atqui nihil putem à deo subitum, quia nihil à deo non dispositum. Si autem dispositum, cur & non prædicatum, ut probari posset & dispositum ex prædicatione, & diuinū ex dispositione. Et utiq; tantum opus, quod scilicet humanæ saluti parabatur, uel eatenus subitum non fuisset, quâ per fidem profuturū. In quantū enim credi habebat ut prodesset, in tantū paraturam desiderabat ut credi posset, substructam fundamentis dispositionis & prædicationis, quo ordine fides informata, merito & homini indicaretur à deo, & deo exhiberetur ab homine. Ex agnitione debes credere quia posset, quæ scilicet credere didicisset ex prædicatione. Non fuit, inquis, ordo eiusmodi necessarius, quia statim se & filium & missum, & dei CHRISTVM, rebus ipsis esset probaturus per documenta uirtutum. At ego negabo solam hanc illi speciem ad testimonium competisse, quam & ipse postmodum exautorauit. Siquidem edicens multos uenturos, & signa facturos, & uirtutes magnas æædituros, auersionem etiam electorum, nec ideo tamen admittendos, temerariam signorū & uirtutum fidem ostendit, ut etiam apud pseudochristos facillimarū. Aut quale est si inde se uoluit probari, & intelligi, & recipi, ex uirtutibus dico, unde *cæteris noluit æque & ipsos tam subito uenturos, quàm à nullo autore prædicatos? Sed quia prior eis uenit, & prior uirtutum documēta signauit, idcirco quasi locum in balneis, ita fidem occupauit, posteris quibusq; præripuit. Vide ne & ipse in cōditione posteriorū deprehendatur, posterior inuentus creatore, ante iam cognito, & proinde uirtutes ante operato, & nō aliter præfato, nō esse alijs credendū, post eū scilicet. Igitur sic priorē uenisse, & priorē de posteris pronunciasse, Hoc fidem cludet, prædamnatus erit & ipse iam ab eo quo posterior est agnitus, & solius erit autoritas creatoris hoc in posteris constituendi, qui nullo posterior non potuit. Iam nunc cum probaturus sim creatorē, easdem uirtutes, quas solas ad fidem CHRISTO tuo uendicas, interdum per famulos suos retro ædidisse, interdū per CHRISTVM suum ædendas destinasse, possum & ex hoc merito præscribere, tanto magis CHRISTVM non ex solis uirtutibus credendū fuisse, quanto illum non alterius quàm creatoris interpretari potuissent, ut respondentes uirtutibus creatoris, & æditis per famulos suos, & in CHRISTVM suum repromissis: quanq̄ etsi alia documenta inuenirentur in tuo CHRISTO, noua scilicet, facilius crederemus etiam noua eiusdem esse cuius & uetera, quàm cuius tantummodo noua, egentia experimentis fidei uictricis uetustatis: ut sic quoq; prædicatus

For. *exorbitarit à regula. Rerūq; principalis.

Fort. cæteros.

Locum in balneis occupare.

prædicatus uenire debuerit, tam prædicationibus proprijs extruentibus ei fidem, quàm & uirtutibus, præsertim aduersus CHRISTVM creatoris uenturum, & signis & prophetis proprijs munitum, ut æmulus CHRISTI per omnes diuersitatum species reluceret. Sed quomodo à deo nunc᷑ prædicato CHRISTVS eius prædicaretur? Hoc est ergo quod exigit, nec deum, nec CHRISTVM tuum credi, quia & deus ignotus esse non debuit, & CHRISTVS agnosci per deum debuit. Dedignatus opinor est imitari ordinē dei nostri, ut displicentis, ut cūmaxime reuincendi: Nouus noue uenire uoluit, filius ante patris professionem, & missus ante mandatoris autoritatem, ut & ipse fidem monstruosissimam induceret, qua ante crederetur CHRISTVM uenisse, quàm sciretur fuisse. Competit mihi etiam illud retractare; cur non post CHRISTVM uenerit. Nam cum intueor dominum eius, tanto æuo patientissimum acerbissimi creatoris annunciantis interea in homines CHRISTVM suum, quacunque id ratione fecit, tam reuelationem quàm intercessionem suam differens, eadem ratione dico illum patientiam debuisse creatori, in CHRISTO quoq᷑ suo dispositiones suas executuro, ut pfecta & expleta omni operatione æmuli dei & æmuli CHRISTI, tunc & ipse proprias dispositiones superduceret. Cæterum pœnitentia tantæ patientiæ fecit, quod nō in finem rerum creatoris perseuerauerit. Vane sustinuit prædicari CHRISTVM eius, quem non sustinuit exhiberi. Aut sine causa intercidit temporis alieni decursum, aut sine causa tam diu non intercidit. Quid illum detinuit, quidúe turbauit? Atquin in utrumq᷑ commisit, post creatorem quidem tam tarde reuelatus, ante CHRISTVM uero eius tam propere. Alterum uero iam dudum debuerat traduxisse, alterum nondum: Ne illum quidem tam diu sæuientē sustinuisse: Istum uero adhuc quiescentem inquietasse, circa ambos excidens ab optimi dei titulo: certe uarius & ipse & incertus, tepidus scilicet in creatorem, & calidus in CHRISTVM, & uanus utrobiq᷑. Non magis enim compescuit creatorem, quàm obstitit CHRISTO. Manet & creator, qualis omnino est: ueniet & CHRISTVS qualis & scribitur. Quid uenit post creatorem, quem emendare non ualuit? Quid ante CHRISTVM eius reuelatus est, quem reuocare non potuerit? Aut si emendauit creatorem, post illum reuelatus, ut emēdanda præcederent: ergo & CHRISTVM eius æque emendaturus expectasse debuerat, proinde & illius posterior emendator futurus, sicut creatoris. Aliud est si & ipse post illum rursus adueniet, ut primo quidē aduentu processerit aduersus creatorem, legem & prophetas destruens eius: Secundo uero procedat aduersus CHRISTVM, regnum redarguens eius. Tunc ergo conclusurus ordinem suum, tunc si forte credendus est: aut si iam hinc perfecta res est eius, uane ergo uenturus est, nihil scilicet peracturus. His præluserim quasi de gradu primo adhuc, & quasi de longinquo. Sed & hinc iam ad certum & cominus dimicaturus, uideo aliquas etiam nūc lineas præducendas,

ad quas erit dimicandum, ad scripturas scilicet creatoris. Secundum eas enim probaturus, CHRISTVM creatoris fuisse, ut postea CHRISTO suo adimpletas, necesse habeo ipsarum quoque scripturarum formam, & (ut ita dixerim) naturam demandare, ne tunc in controuersiam deductæ cum adhibentur ad causas, & sua & causarum defensione commixtæ, obtundant lectoris intentionem. Duas itaque causas Prophetici eloquij adlego

proprietas eloquij prophetici.

agnoscēdas abhinc aduersarijs nostris. Vnā qua futura interdum pro iam transactis enunciantur. Nam & diuinitati competit, quæcunq; decreuerit, ut perfecta reputare, quia non sit apud illam differentia temporis, apud quam uniformem statum temporis dirigit æternitas ipsa. Et diuinationi propheticæ magis familiare est, id quod prospiciat, dū prospicit, iam uisum atq; ita iam expunctum, id est omni modo futurū demonstrare: Sicut per Esaiam, Dorsum meum posui in flagella, maxillas autem meas in palmas, faciem meam uero nō auerti à sputaminibus. Siue enim CHRISTVS iam tunc in semetipsum secundum nos, siue Prophetes de semetipso secundum Iudæos pronūciabat, nondum tamen factum pro iam transacto sonabat. Alia species erit, qua pleraq; figurate portenduntur per ænigmata, & allegorias, & parabolas, aliter intelligenda quàm scripta sunt. Nam & montes legimus destillaturos dulcorem, non tamen ut sapam de petris, aut fructum de rupibus speres. Et terram audimus lacte & melle manantē, ut de glebis credas te unquā placentas & samias coacturum: quia nec statim aquilicem & agricolam se deus repromisit, dicens: Ponam flumina in regione sitienti, & in solitudine buxum & cedrum. Sicut & prædicans de nationum conuersione, Benedicent me bestiæ agri, syrenes & filiæ passerum. Non utiq; ab hirundinum pullis & uulpeculis, & illis monstruosis fabulosisque cantricibus fausta omnia relaturus est. Et quid ego de isto genere amplius? cū etiā hæreticorum Apostolus ipsam legem indulgentem bubus terentibus, os liberum, nō de bubus sed de nobis interpretetur: & petram potui subministrando comitem CHRISTVM adlēget fuisse: docens proinde ad Galatas, duo argumenta filiorū Abrahæ allegorice cucurrisse: & suggerēs Ephesijs quod in primordio de homine prædicatum est, relicturum patrem & matrem: & futuris duobus in unam carnem, id se in CHRISTVM & ecclesiam agnoscere. Si satis constat de istis interim duabus proprietatibus Iudaicæ literaturæ, memento lector constitisse, ut cum tale quid adhibuerimus, nō retractetur de forma scripturæ, sed de statu causæ. Cum igitur hæretica dementia eum CHRISTVM uenisse præsumeret, qui nunq; fuerat annūciatus, sequebatur ut eum CHRISTVM nondum uenisse contenderent, qui semper fuerat prædicatus: Atq; ita coacta est cum Iudaico errore sociari, & ab eo argumentationem sibi struere, quasi Iudæi certi & ipsi alium fuisse qui uenit, nō modo respuerint eum ut extraneum, uerum & interfecerint eum ut aduersarium: agnituri sine dubio, & omni officio religionis prosecuturi, si ipsorū fuisset.

fuiſſet. Scilicet nauclero illi non quidem Rhodia lex, ſed Pontica cauerat, errare Iudæos in CHRISTVM ſuum non licere, quando etſi nihil tale prædicatum in illos inueniretur, uel ſola utiq; humana conditio deceptui obnoxia, perſuaſiſſet, Iudæos errare potuiſſe, quâ homines: nec ſtatim in præiudicium ſumendum de ſententia eorum, quos credibile fuerit erraſſe. Porrò cum & prædicatum ſit non agnituros eos CHRISTVM, ideóq; etiã peremp turos: Iam ergo ipſe erit & ignoratus & interemptus ab illis, in quem ita admiſſuri prænotabantur. Hoc ſi probari exigis, non eas ſcripturas euoluã, quæ interemptibilẽ CHRISTVM edicentes utiq; & ignorabilem affirmãt: niſi enim ignoratus nihil ſcilicet pati poſſet: Sed reſeruatis eis ad cauſam paſſionum, eas prædicationes in præſenti ſufficiet adhibere, quæ interim ignorabilem probent CHRISTVM: Et hoc breuiter, dum oſtendunt omnẽ uim intellectus ademptam populo à creatore, Auferam, inquit, ſapientiam ſapientium illorum, & prudentiam prudentium eorum abſcondam: Et aure audietis, & non audietis: & oculis uidebitis, & non uidebitis: Incraſſatum eſt enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos concluſerunt, nequãdo auribus audiant, & oculis uideant, & corde coniiciant, & conuertantur, & ſanem illos. Hanc enim obtunſionem ſalutarium ſenſuũ meruerant, labiis diligentes deum, corde autem longe abſiſtentes ab eo. Igitur ſi CHRISTVS quidem annunciabatur à creatore ſolidante tonitruũ, & concludente ſpiritum, & annunciante in homines CHRISTVM ſuum ſecundũ Iohelem prophetam: ſi omnis ſpes Iudæorum nedum dicam etiam gentium, in CHRISTI reuelationem deſtinabatur, ſine dubio id demõſtrabantur non agnituri & non intellecturi, ablatis & intelligentiæ uiribus ſapientia atq; prudentia, quod annunciabatur, id eſt CHRISTVS, erraturis in eũ principalibus ſapientibus eorum, id eſt ſcribis: & prudentibus, id eſt Pharisæis, pariter & populo auribus audituro, & non audituro, utique CHRISTVM docentem: & oculis uiſuro, & non uiſuro, utiq; CHRISTVM ſigna facientem: ſecundum quod & alibi, Et quis cæcus, niſi pueri mei? Et quis ſurdus, niſi qui dominatur eorum? Sed & cum exprobrat per eũdem Eſaiam, ca. 1. filios generaui & exaltaui, at illi me reiecerunt, Agnouit bos poſſeſſorẽ ſuũ, & aſinus præſepe domini ſui, Iſraël autem me nõ cognouit, & populus me nõ intellexit. Nos quidem certi, CHRISTVM ſemper in prophetis locutũ, ſpiritum ſcilicet creatoris, ſicut Propheta teſtatur, Perſona ſpiritus noſtri CHRISTVM dominum, quia ab initio uicarius patris in dei nomine & auditus ſit & uiſus: Scimus ipſius uoces eiuſmodi fuiſſe iam tunc Iſraeli exprobranti, quæ in illum cõmiſſuri prædicabãtur, Dereliquiſtis dominum, & in iram prouocaſtis ſanctum. Iſraël uero ſi non in CHRISTVM, ſed in ipſum potius deum uolueris referre, omnem Iudaicæ ignorantiæ de priſtino reputationem, nolens etiam retro ſermonem & ſpiritum, id eſt CHRISTVM creatoris deſpectum ab eis & non agnitum, ſic quoq; reuinceris. Non ne-

gans enim filium & spiritum & substantiã creatoris esse CHRISTVM eius, concedas necesse est, eos qui patrem non agnouerint, nec filium agnoscere potuisse, per eiusdem substantiæ conditionem, cuius si plenitudo intellecta non est, multo magis portio, certe quâ plenitudinis consors. His ita dispectis, iam apparet quomodo & respuerint Iudæi CHRISTVM, & interemerint, non ut extraneum CHRISTVM intellegentes, sed ut suum non agnoscentes: quia nec extraneum intellegere potuissent, de quo nihil unquã fuerat annũciatum: nõ intellegere potuissent, de quo semper fuerat prædicatũ. Id enim intellegi uel non intellegi capit, quod habendo substantiam prædicationis, habebit & materiam uel agnitionis uel erroris. Quod uero materia caret, non admittit sapientiæ euentum. Et adeo non quâ alterius dei, CHRISTVM auersati persecutiq; sunt, sed quâ solũmodo hominem, quẽ planum in signis, & æmulum in doctrinis existimabant, ut & ipsum hominem quâ suum, id est Iudæum, sed Iudaismi exorbitatorem & destructorẽ, deduxerint in iudicium, & suo iure punierint, alienũ scilicet non iudicaturi. Tanto abest ut alienum CHRISTVM intellexisse uideantur, qui nec hominem eius ut alienum iudicauerunt. Dicat nũc hæreticus, ex abundanti cum ipso licebit Iudæo rationem quoque errorum eius, à quo ducatum mutuatus, in hac argumentatione, cæcus à cæco in eandem decidit foueam. Duos dicimus CHRISTI habitus à prophetis demonstratos, totidem aduentus eius prænotasse: unum in humilitate, utiq; primum, cum tanquam ouis ad uictimam deduci habebat, & tanquam agnus ante tondẽtem sine uoce ita non aperiens os, ne aspectu quidem honestus: Annunciauimus enim, inquit, de illo sicut puerulus, sicut radix in terra sitienti, & non est species eius neq; gloria, Et uidimus eum, & non habebat speciẽ neq; decorẽ: sed species eius inhonorata, deficiens citra filios hominum, homo in plaga, & sciens ferre infirmitatem, ut positus à patre in lapidem offensionis & petram scandali, minoratus ab eo modicum citra angelos, uermem se pronuncians, & non hominem: ignominiam hominis, & nullificamẽ populi. Quæ ignobilitatis argumenta primo aduentui competunt, sicut sublimitatis secundo cum fiet iam non lapis offensionis nec petra scandali, sed lapis summus angularis post reprobationem assumptus, & sublimatus in consummationẽ templi, ecclesiæ scilicet. Et petra sanè illa apud Danielem de monte præcisa, quæ imaginem secularium regnorum cõminuet & conteret. De quo aduentu idem prophetes: Et ecce cum nubibus cœli tanquam filius hominis ueniens uenit usq; ad ueterem dierum, aderat in conspectu eius: Et qui assistebant adduxerunt illum, & data est ei potestas regia: & omnes nationes terræ secundũ genera, & omnis gloria famulabunda, & potestas eius usque in æuum, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non uitiabitur. Tunc scilicet habiturus & speciem honorabilem, & decorem indeficientem super filios hominum: Tempestiuus enim, inquit, decore citra filios hominum, effusa est gratia in labijs

Hic uidetur facta transpositio.

Planum, hoc est impostorem.

Dan.

labijs tuis, propterea benedixit te deus in æuum, Accingere enſem ſuper femur tuũ, potens tẽpeſtiuitate tua & pulchritudine tua: cũ & pater poſteaq̃ diminuit eum modicũ quid citra angelos, gloria & honore coronabit illum & ſubijciet omnia pedibus eius, Tunc & cognoſcent eum qui compugerũt, & cædent pectora ſua tribus ad tribum, utiq; quod retro non agnouerunt eum in humilitate conditionis humanæ: Et homo eſt, inquit Hieremias, & quis cognoſcet illum? quia & Natiuitatẽ eius Eſaias, quis, inquit, enarrabit? Sic & apud Zachariam in perſona IESV, imò & in ipſo nominis ſacramento, uerus ſummus ſacerdos patris CHRISTVS IESVS, duplici habitu in duos aduentus deliniatur, Primo ſordidis indutus, id eſt carnis paſſibilis & mortalis indignitate, cum & diabolus aduerſabatur ei, autor ſcilicet Iudæ traditoris, ne dicam etiam poſt baptiſma tentator. Dehinc deſpoliatus priſtinas ſordes, & exornatus podere & mitra & cidari munda, id eſt ſecundi aduentus gloria & honore. Si enim & duorum hircorum qui ieiunio offerebãtur, faciam interpretationem, nónne & illi utrumq; ordinem CHRISTI figurãt? Pares quidem atq; conſimiles propter eundem dominum conſpectum, quia non in alia uenturus eſt forma, ut qui agnoſci habeat à quibus læſus eſt. Alter autem eorum circumdatus coccino, maledictus & cõſputus, & conuulſus, & compunctus à populo extra ciuitatem abijciebatur in perditionem, manifeſtis notatus inſignibus dominicæ paſſionis. Alter uero pro delictis oblatus, & ſacerdotibus templi in pabulum datus, ſecundæ repræſentationis argumẽta ſignabat, qua delictis omnibus expiatis ſacerdotes templi ſpiritalis, id eſt eccleſiæ, dominicæ gratiæ quaſi uiſceratione quadam fruerentur ieiunantibus cæteris à ſalute. Igitur quoniã primus aduentus & plurimum figuris obſcuratus, & omni inhoneſtate proſtratus canebatur, Secundus uero & manifeſtus & deo condignus: idcirco quem facile & intellegere & credere potuerunt, eum ſolum intuentes, id eſt ſecundum, non immerito decepti ſunt circa obſcuriorem certe indigniorem, id eſt primum: Atq; ita in hodiernum negant ueniſſe CHRISTVM ſuũ, quia non in ſublimitate uenerit, dum ignorãt etiam in humilitate fuiſſe uenturum. Deſinat nunc hæreticus, à Iudæo, Aſpis (quod aiunt) à uipera mutuari uenenum: euomat iam hinc proprij ingenij uirus, phantaſma uindicãs CHRISTVM, niſi quod & iſta ſententia alios habebit autores, præcoquos & abortiuos quodãmodo Marcionitas, quos Apoſtolus Ioannes Antichriſtos pronunciauit, negantes CHRISTVM in carne ueniſſe, & tamen non ut alterius dei ius conſtituerent, quia & *de iſti notati fuiſſent, ſed quoniam incredibile præſumpſerãt deũ carnem. Quo magis Antichriſtus Marcion ſibi eam rapuit præſumptionem, aptior ſcilicet ad renuendã corporalem ſubſtantiã CHRISTI, qui ipſum deum eius nec autorem carnis induxerat, nec reſuſcitatorẽ, optimum uidelicet, & in iſto, & diuerſiſſimum à mendacijs & fallacijs creatoris. Et ideo CHRISTVS eius ne mentiretur, ne falleret, & hoc modo creato-

Viſceratio.

Prouerbium.

Fort. *de iſto.

ris forsitan deputaretur, non erat quod uidebatur, & quod erat mentiebat, caro nec caro, homo nec homo. Proinde deus CHRISTVS nec deus. Cur enim non etiam dei phantasma portauerit? An credam ei de interiore substantia, qui sit de exteriore frustratus? Quomodo uerax habebitur in occulto, tam fallax repertus in aperto? Quomodo autem in semetipso ueritatẽ spiritus fallaciã carnis confundẽs, negatã ab Apostolo, lucis, id est ueritatis, & fallaciæ, id est tenebrarum commisit cõmunicationem? Iam nunc cũ mendacium deprehẽditur CHRISTVS, caro: sequitur, ut & omnia quæ per carnem CHRISTI gesta sunt, mendacio gesta sint, Congressus, contactus, conuictus, ipsæ quoq; uirtutes. Si enim tangendo aliquem liberauit à uitio, uel tactus ab aliquo, quod corporaliter actum est, non potest uere actum credi, sine corporis ipsius ueritate. Nihil solidum ab inani, nihil plenũ à uacuo perfici licuit. Putatiuus habitus, putatiuus actus: imaginarius operator, imaginariæ operæ. Sic nec passiones CHRISTI eius fidem merebuntur. Nihil enim passus est, qui non uere est passus. Vere autem pati, phantasma non potuit. Euersum est igitur totum dei opus. Totum Christiani nominis & pondus & fructus, mors CHRISTI negatur, quam tam impresse Apostolus demandat, utiq; ueram, summum eam fundamentum Euangelij constituens, & salutis nostræ & prædicationis suæ, Tradidi enim, inquit, uobis in primis, quod CHRISTVS mortuus sit pro peccatis nostris, & quod sepultus sit, & quod resurrexit tertia die. Porrò si caro eius negatur, quomodo mors eius asseueratur, quæ propria carnis est passio, per mortem deuertentis in terram, de qua est sumpta, secundum legem sui autoris? Negata uero morte dum caro negatur, nec de resurrectione constabit. Eadem enim ratio ne non resurrexit, qua mortuus non est, non habendo substantiam scilicet carnis, cuius sicut & mors, ita & resurrectio est. Proinde resurrectiõe CHRISTI infirmata, etiam nostra subuersa est. Nec ea enim ualebit, propter quã CHRISTVS uenit, si CHRISTVS non ualebit. Nam sicut illi qui dicebant resurrectionem mortuorum non esse, reuincuntur ab Apostolo ex resurrectione CHRISTI, ita resurrectione CHRISTI non consistente, aufertur & mortuorum resurrectio. Atq; ita inanis est & fides nostra, inanis est prædicatio Apostolorum. Inueniũtur autem etiam falsi testes dei, quod testimonium dixerint quasi resuscitauerit CHRISTVM, quem non resuscitauit. Et sumus adhuc in delictis. Et qui in CHRISTO dormierunt, perierunt: sanè resurrecturi, sed phantasmate forsitan sicut & CHRISTVS. In ista quæstione qui putaueris opponendos esse nobis angelos creatoris, quasi & illi in phantasmate putatiuæ utiq; carnis egerint apud Abraham & Loth, & tamen uere sint & congressi, & pasti, & operati quod mandatũ eis fuerat, Primo nõ admitteris ad eius dei exempla quem destruis. Nam & quanto meliorem & perfectiorem deum inducis, tanto non competunt illi eius exempla, quo nisi diuersus in totum, non erit omnino melior atq; perfectior. De
hinc

1. Cor. 15.

hinc ſcito nec illud concedi tibi, ut putatiua fuerit in angelis caro, ſed ueræ & ſolidæ ſubſtantiæ humanæ. Si enim difficile non fuit illi, putatiuæ carnis ueros & ſenſus & actus exhibere, multo facilius habuit ueris & ſenſib⁹ & actibus ueram dediſſe ſubſtantiã carnis, uel quâ proprius autor & artifex eius. Tuus autẽ deus eo quod carnẽ nullam omnino produxerit, merito fortaſſe phantaſma eius intulerit, cuius non ualuerat ueritatem. Meus autem deus qui illam de limo ſumptam, in hac reformauit qualitate, nondum ex ſemine coniugali, & tamen carnem, æque potuit ex quacunq; materia angelis quoq; aſtruxiſſe carnem, qui etiam mundum ex nihilo in tot & talia corpora, & quidem uerbo ædificauit. Et utiq; ſi deus tuus ueram quandoq; ſubſtantiam angelorum hominibus pollicetur, erunt enim, inquit, ſicut angeli, cur non & deus meus ueram ſubſtantiam hominum angelis accõmodarit, unde ſumptam? Quia nec tu mihi reſpondebis, unde illa apud te angelica ſumat, ſufficit mihi hoc definire, quod deo congruit, ueritatẽ ſcilicet eius rei quã tribus teſtibus ſenſib⁹ obiecit, uiſui, tactui, auditui: Difficilius deo mentiri, quàm carnis ueritatẽ unde producere, licet non natæ. Cæterũ & alijs hæreticis definientibus carnem illam in angelis ex carne naſci debuiſſe, ſi uere fuiſſet humana, certa ratione reſpondemus, qua & humana uere fuerit, & innata. Humana uere propter dei ueritatem à mẽdacio & fallacia extranei. Et quia nõ poſſent humanitus tractari ab hominibus, niſi in ſubſtantia humana. Innata autem, quia ſolus CHRISTVS in carnem ex carne naſci habebat, ut natiuitatem noſtram natiuitate ſua reformaret. Atq; ita etiã mortem noſtram, morte ſua diſſolueret, reſurgendo in carne in qua natus eſt, ut & mori poſſet. Ideóq; & ipſe cum angelis tunc apud Abraham in ueritate quidem carnis apparuit, ſed nondum natæ, quia nondum morituræ, ſed & diſcentis iam inter homines conuerſari. Quo magis angeli neq; ad moriendum pro nobis diſpoſiti, breuem carnis cõmeatum non debuerunt naſcendo ſumpſiſſe, quia nec moriendo depoſituri eam fuerant, ſed unde ſumptã, & quoquo modo mentiti omnino dimiſſam. Mentiti eã tamen non ſunt, ſi creator facit angelos ſpiritus, & apparitores ſuos ignem flagrantẽ: tam uere ſpiritus quàm & ignẽ, idẽ illos uere fecit & carnẽ: ut nunc recordemur & hæreticis renunciemus eius eſſe promiſſum, homines in angelos reformandi quandoq;, qui angelos in homines formarit aliquãdo. Igitur nõ admiſſum ad conſortium exemplorum creatoris ut alienorum, & ſuas habentiũ cauſas, uelim ædas & ipſe conſilium dei, ũti quo CHRISTVM ſuum non in ueritate carnis exhibuit, ſi aſpernatus eſt illam ut terrenam, & (ut dicitis) ſtercoribus inferſam, cur non & ſimulachrũ eius proinde deſpexit? Nullius enim dedignãdæ rei imago dignãda eſt. Sequitur ſtatũ ſimilitudo. Sed quomodo inter homines conuerſaretur, niſi per imaginem ſubſtantiæ humanæ? Cur ergo non potius per ueritatem, ut uere cõuerſaretur ſi neceſſe habebat conuerſari? quanto dignius neceſſitas fidem, quàm *ſtoſam adminiſtraſſet? Fort. *ſtropham.

set? Satis miserum deum instituis, hoc ipso quod CHRISTVM suum non potuit exhibere nisi in indignæ rei effigie, & quidem alienæ. Aliquantis enim indignis conueniet, ut si nostris sicut alienis non congruet uti, licet dignis. cur enim non in aliqua alia digniore substantia uenit, & in primis sua, ne & indigna & aliena uideretur eguisse? Si creator meus per rubũ quoque & ignem, id est postea per nubem & globum cum homine congressus est, & elementorũ corporibus in repræsentationibus sui usus est, satis hæc exempla diuinæ potestatis ostendũt, deũ nõ eguisse aut falsæ aut etiã ueræ carnis paratura. Cæterum si ad certum spectamus, nulla substantia digna est quã deus induat. Quodcunq; induerit ipse dignum facit, absq; mendacio tamẽ. Et ideo quale est, ut dedecus existimarit ueritatem potius quàm mendaciũ carnis? Atquin honorauit illam fingendo. Quanta iam caro est, cuius phantasma necessarium fuit deo superiori? Totas istas præstigias putatiuæ in CHRISTO corpulentiæ, Marcion illa intẽtione suscepit, ne ex testimonio substantiæ humanæ, natiuitas quoq; eius defenderet, atq; ita CHRISTVS creatoris uindicaretur, ut qui nascibilis ac per hoc carneus annunciaretur. Stultissime & hic Ponticus, quasi non facilius crederetur caro in deo nõ nata, quàm falsa, præstruentibus uel maxime fidem istam angelis Creatoris in carne uera conuersatis, nec tamẽ nata. Nam & Philumene illa magis persuasit Apelli, cæterisq; desertoribus Marcionis, ex fide quidẽ CHRISTVM circumtulisse carnem, nullius tamẽ natiuitatis, utpote de elementis eam mutuatum. Quod si uerebatur Marcion, ne fides carnis, natiuitatis quoq; fidẽ induceret, sine dubio qui homo uidebatur, natus utiq; credebatur. Nam & mulier quædam exclamauerat, Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ hausisti. Et quomodo mater & fratres eius dicti sunt foris stare? Et uidebimus de his capitulis suo tempore. Certe cum & ipse se filium hominis prædicaret, natum scilicet profitebatur. Nunc & hæc omnia ad Euangelij distulerim examinationem: tamen quod supra statui, si omni modo natus credi habebat qui homo uidebatur, uane natiuitatis fidem consilio imaginariæ carnis expugnandam putauit. Quid enim profuit nõ uere fuisse quod pro uero haberetur, tam carnẽ quàm natiuitatem: aut si dixeris, uiderit opinio humana, Iam deum tuum honoras fallaciæ titulo, si aliud se sciebat esse, quàm quod homines fecerat opinari. Iam tunc potuisti etiam natiuitatem putatiuam illi accõmodasse, ne in hanc quoq; impegisses quæstionẽ. Nam & mulierculæ nõnunq; prægnantes sibi uidentur, aut sanguinis tributo, aut aliqua ualetudine inflatæ. Et utiq; debuerat phantasmatis scenam decucurrisse, ne originem carnem non dealtasset, qui personam substantiæ ipsius egisset. Planè natiuitatis mendacium recusasti: Ipsam enim carnem ueram ædidisti. Turpissimũ scilicet dei, etiã uera natiuitas. Age iam perora in illa sanctissima & reuerenda opera naturæ, inuehere in totum quod es, carnis atq; animæ originem destrue: cloacam uoca uterum tanti animalis, id est

Sic uidetur legendũ & distinguendum, cõueniet uti nostris; sicut &c.

Philumene.

Fort. expungendã.

Fort. carne.

hominis

hominis producendi officinam, persequere & partus immũda & pudenda tormenta. Et ipsius exinde puerperij spurcos, anxios, ludicros exitus. Tamẽ cum omnia ista destruxeris, ut deo digna confirmes, nõ erit indignior mor te natiuitas, & cruce infantia, & natura pœna, & carne damnatio. Si uere ista passus est CHRISTVS, minus fuisset nasci. Si mendacio passus est, ut phantasma, potuit & mendacio nasci. Summa ista Marcionis argumenta, per quæ alium efficit CHRISTVM, satis opinor ostendimus, nõ consistere omnino, dum docemus magis utiq; competere deo ueritatem quàm mendaciũ eius habitus, in quo CHRISTVM suũ exhibuit. Si ueritas fuit, caro fuit: si caro fuit, natus est. Ea eñ quæ expugnat hæc hæresis, cõfirmantur, cũ ea per quæ expugnat destruũtur. Itaq; si carneus habebit', quia natus, & natus quia carneus, quia phantasma non fuerit, ipse erit agnoscendus, qui in carne & ex natiuitate uenturus annunciabatur à creatoris Prophetis, utpote CHRISTVS creatoris. Prouoca nũc, ut soles, ad hanc Esaiæ comparatio nem CHRISTI, contendens illam in nullo conuenire. Primo enim, inquis, CHRISTVS Esaiæ Emmanuel uocari habebit, dehinc uirtutem sumere Damasci & spolia Samariæ, aduersum regem Assyriorum. Porrò iste qui uenit, neq; sub eiusmodi nomine est æditus, neq; ulla re bellica functus est. At ego te admonebo uti cohærentia quoq; utriusq; capituli recognoscas. Subiuncta est enim & interpretatio Emmanuelis, nobiscum deus, uti non solũ sonũ nominis spectes, sed & sensum. Sonus enim Hebraicus, quod est Emmanuel, suæ gentis est. Sensus autem eius, quod est deus nobiscum, ex inter pretatione cõmunis est. Quære ergo an ista uox, nobiscum deus, quod est Emmanuel, exinde quod CHRISTVS illuxit, agitetur in CHRISTO. Et puto nõ negabis, utpote qui & ipse dicas, deus nobiscum dicitur, id est Emmanuel. Aut si tam uanus es, ut quia penes te nobiscũ dicitur, non Emmanuel, idcirco nolis uenisse illum cuius proprium sit uocari Emmanuel, quasi non hoc sit & deus nobiscũ: inuenies apud Hebræos Christianos, imò & Marcionitas Emmanuelem nominare, cum uolunt dicere nobiscum deus: sicut & omnis gens quoquo sono dixerit, deus nobiscum deus, Emmanuelem pronunciauit, in sensu sonum expungens. Quod si Emmanuel nobiscum deus est, deus autem nobiscum CHRISTVS est, qui etiã in nobis est. quotquot eñ in CHRISTVM tincti estis, CHRISTVM induistis, tam proprius est CHRISTVS in significatione nominis, quod est nobiscum deus, quàm in sono nominis, quod est Emmanuel. Atq; ita constat uenisse iam illum qui prædicabatur Emmanuel, quia quod significat Emmanuel uenit, id est nobiscum deus. Aeque sono nominũ duceris, cum uirtutẽ Damasci, & spolia Samariæ, & regem Assyriorum, sic accipis quasi bellatorem portendant, CHRISTVM creatoris, nõ animaduertens quid scriptura promittat. Quoniam priusquàm cognoscat uocare patrem & matrem, accipiet uirtutẽ Damasci & spolia Samariæ aduersus regem Assyriorum. Ante est enim inspi ciat

ciat ætatis demonstrationem, an hominē iam CHRISTVM exhibere posſit, nedum imperatorē. Scilicet uagitu ad arma eſſet conuocaturus infans, & ſigna belli non tuba, ſed crepitacillo daturus: nec ex equo uel de curru uel de muro, ſed de nutricis aut gerulæ ſuæ collo ſiue dorſo hoſtem deſtinaturus: atq; ita Damaſcum & Samariam pro mammillis ſubacturus. Aliud eſt ſi penes Ponticos Barbaricæ gentis infantes in prælium erumpunt, credo ad ſolem uncti prius, dehinc pannis armati, & butyro ſtipendiati, qui ante norint lanceare quàm lancinare. Enimuero ſi nuſquam hoc natura concedit, ante militare quàm uiuere, ante uirtutem Damaſci ſumere quàm patris & matris uocabulum noſſe, ſequitur ut figurata pronunciatio uideatur. Sed & uirginem, inquit, parere natura non patitur, & tamen creditur prophetæ. Et merito, Præſtruxit enim fidem incredibili rei, rationem ædendo quod in ſigno eſſet futura. Propterea, inquit, dabit nobis dominus ſignum, Ecce uirgo cōcipiet in utero, & pariet filium. Signū autem à deo niſi nouitas aliqua monſtruoſa tam dignum non fuiſſet. Denique & Iudæi ſiquando ad nos deijciendos mentiri audent, quaſi non uirginem, ſed iuuenculam cōcepturam & parituram contineat, hinc reuincuntur, quod nihil ſigni uideri poſſit, res cottidiana iuuenculæ ſcilicet prægnatus & partus. In ſignum ergo diſpoſita uirgo, & mater, merito crederetur: infans uero bellator non æque. Non enim & hic ſigni ratio uerſatur. ſed ſigno natiuitatis nouæ aſſcripto, exinde poſt ſignum alibi ordo iam infantis edicitur, mel & butyrum manducaturi. Nec hoc utiq; in ſignum eſt, malitiæ nō aſſentaturi, & hoc enim infantia eſt, ſed accepturi uirtutem Damaſci & ſpolia Samariæ aduerſus regem Aſſyriorum. Serua modum ætatis, & quære ſenſum prædicationis: imò redde Euangelio ueritatis, quæ poſterior detraxiſti, & tam intellegitur prophetia, quàm renunciatur expuncta. Maneant autem orientales illi Magi, in infantia CHRISTVM recentem auro & thure munerantes, & accepit infans uirtutem Damaſci ſine prælio & armis. Nam præter quod omnibus notum eſt, orientis uirtutem, id eſt uim & uires auro & odoribus pollere ſolitam, certe eſt creatori uirtutem cæterarum quoque gentium aurum conſtituere, ſicut per Zachariam, Et Iudas prætendet apud Hieruſalem, & congregauit omnem ualentiam populorum per circuitum aurum & argentum. De illo autem tunc auri munere etiam Dauid, Et dabitur illi ex auro Arabiæ. Et rurſus, Reges Arabum & Saba munera offerent illi. Nam & Magos reges habuit ferè Oriēs, & Damaſcus Arabiæ retro deputabatur, antequàm trāſcripta erat in Syrophœnicen, ex diſtinctione Syriarū, cuius tunc uirtutem CHRISTVS accepit, accipiendo inſignia eius, aurum ſcilicet & odores: Spolia autē Samariæ, ipſos Magos: qui cum illum cognouiſſent, & muneribus honoraſſent, & genu poſito adoraſſent quaſi deum & regem ſub teſtimonio indicis & ducis ſtellæ, ſpolia ſunt facti Samariæ, id eſt idololatriæ, credentes uidelicet in CHRISTVM. Idololatriam enim Samariæ nomine

mine notauit, ut ignominiose ob idololatriam qua desciuerat tūc à deo sub rege Hieroboam. Nec hoc enim nouum est creatori figurate uti translatione nominum, ex comparatione criminum. Nam & archontas Sodomorū, appellat archontas Iudæorum, & populum ipsum, populum Gomorræ uocat. Et idem alibi: Pater, inquit, tuus Amorreus, & mater tua Cethea: ob consimilem impietatem, Quos aliquando etiam suos filios dixerat, filios generaui & exaltaui. Sic & Aegyptus nōnunquam totus orbis intellegitur apud illum, superstitionis & maledictionis elogio. Sic & Babylon etiam apud Ioannem nostrum Rhomanæ urbis figura est, proinde magnæ & regno superbæ & sanctorum dei debellatricis. Hoc itaq; usu Magos quoq; Samaritarum appellatione titulauit, despoliatos quod habuerant cum Samaritis, ut diximus, idololatriam. Aduersus regem autem Assyriorū, aduersus Herodem intellege, cui utiq; aduersati sunt Magi, tunc non renunciando de CHRISTO, quem intercipere quærebat. Adiuuabitur hæc nostra interpretatio, dum & alibi bellatorē existimans CHRISTVM, ob armorū quorundam uocabula & eiusmodi uerba, ex reliquorum quoq; sensuum comparatione conuinceris: Accingere, inquit Dauid, ense super femur. Sed quid supra legis de CHRISTO? Tempestiuus decore præter filios hominum, effusa est gratia in labijs tuis. Rideo, si quem ad bellum ense cingebat, ei de tempestiuitate decoris, & labiorum gratia blandiebatur: Sic item subiungens, & extende & prosperare & regna: adiecit, propter ueritatem & lenitatem & iustitiam. Quis enim ense operabitur, & nō contraria potius dolum & asperitatem & iniustitiam, propria scilicet negocia præliorum? Videamus ergo an alius sit ensis ille, cuius alius est actus. Nā & Apostolus Ioannes in Apocalypsi ensem describit ex ore dei prodeuntē bis acutum, præacutum, quem intellegi oportet sermonem diuinum, bis acutum duobus testamentis legis & Euangelij, acutum sapientia, infestum*diabolum, armantem nos aduersus hostes spiritalis nequitiæ, & concupiscentiæ omnis, amputantem etiam à charissimis ob dei nomen. Quod si Ioannem agnitum nō uis, habes communem magistrum Paulum, præcingentem lumbos nostros ueritate & lorica iustitiæ, & calciantem nos præparatione Euangelij pacis, non belli, assumere iubentē scutum fidei, in quo possimus omnia diaboli ignita tela extinguere, & galeam salutaris, & gladiū spiritus, quod est, inquit, dei sermo. Hanc & dominus ipse machæram uenit mittere in terram, non pacem. Si tuus CHRISTVS est, ergo & ipse bellator est. Si bellator nō est, machæram intentans allegoricam, licuit ergo & CHRISTO creatoris in psalmo sine bellicis rebus ense sermonis præcingi figurato, cui supradicta tempestiuitas cōgruat, & gratia labiorum, quem tunc iam cingebatur super femur apud Dauid, quādoq; missurus in terram. Hoc est enim quod ait, Et extende & prosperare & regna. Extendens sermonem in omnem terram, ad uniuersarum gentium uocationem, prosperaturus successu fidei, qua est receptus, & re-

Rhoma Babylon.

Fort. *diabolo.

gnans exinde quâ mortem resurrectione deuicit. Et deducet te, inquit, mirificè dextera tua. Virtus scilicet gratiæ spiritalis, qua CHRISTI agnitio deducitur. Sagittæ tuæ acutæ, peruolantia ubiq; præcepta, & minæ & traductiones cordis compungentes & transfigentes cõscientiam quamq;, Populi sub te concident, utiq; adorantes. Sic bellipotens & armiger CHRISTVS creatoris: sic & nunc accipiens spolia non solius Samariæ, uerum & omnium gentium. Agnosce & spolia figurata, cuius & arma allegorice didicisti. Figurate itaq; & domino eiusmodi loquente, & Apostolo scribente, non temere interpretationibus eius utimur, quarum exempla etiam aduersarij admittũt, atq; ita in tantum Esaiæ erit CHRISTVS qui uenit, in quantum nõ fuit bellator, quia non talis ab Esaia prædicatur. De quæstione carnis, & per eam natiuitatis, & unius interim nominis Emmanuelis huc usq;. De cæteris uero nominibus, & in primis CHRISTI, quid pars diuersa respondebit? Si proinde cõmune est apud uos CHRISTI nomen, quemadmodum & dei, ut sicut utriusq; dei filium CHRISTVM competat dici, sic utrumq; patrem dominum: certa ratio huic argumentationi refragabitur. Dei enim nomen quasi naturale diuinitatis, potest in omnes communicari, quibus diuinitas uindicatur, sicut & idolis, dicente Apostolo, Nam & sunt qui dicuntur dij, siue in cœlo, siue in terris. CHRISTI uero nomen non ex natura ueniens, sed ex dispositione, propriũ eius efficitur, à quo dispositum inuenitur. Nec in cõmunicationem alij deo subiacet, maxime æmulo, & habenti suã dispositionem, cui & nomina priuata debebit. Quale est enim quod diuersas dispositiones duorum cõmentati deorum, societatem nominum admittunt, in discordiam dispositionum? quando nulla magis probatio assisteret duorum & æmulorum deorum, quàm si in dispositionem eorum etiam diuersitas nominum inueniretur. Nullus enim status differentiarum, non nisi proprietatibus appellationum consignatur. Quibus deficientibus siquando, nunc Græca catachresis de alieno abutendo succurrit: apud deum autem deficere puto nihil debet, nec de alieno instrui dispositiones eius. Quis hic deus est, qui filio quoq; suo nomina à creatore uendicat? non dico aliena, sed uetera & uulgata, quæ uel sic non competerent deo nouo & incognito. Quomodo deniq; docet nouã plagulam non adsui ueteri uestimento, nec uinum nouum ueteribus utribus credi, assutus ipse & indutus nominum senio? Quomodo abscidit Euãgelium à lege, tota lege uestitus? in nomine scilicet CHRISTI. Quis illum prohibuit aliud uocari, aliud prædicantem, aliunde uenientẽ, cum propterea nec corporis susceperit ueritatẽ, ne CHRISTVS creatoris crederetur? Vane autem noluit eum se uideri, quem uoluit uocari: quando & si uere corporeus fuisset, magis CHRISTVS creatoris nõ uideretur, si non uocaretur. At nunc substantiam respuit, cuius nomen accepit, etiam substantiam probaturus ex nomine. Si enim CHRISTVS unctus est, ungui utiq; corporis passio est. Qui corpus nõ habuit, ungui omnino non

no non potuit. Qui ungui omnino non potuit, CHRISTVS uocari nullo modo potuit. Aliud est, si & nominis phātasma affectauit. Sed quomodo, inquit, irreperet in Iudæorum fidem, nisi per solenne apud eos & familiare nomen? Inconstantem aut subdolum deum narras. aut diffidentiæ aut malitiositatis consilium est, fallendo quid promouere. Multo liberius atq; simplicius egerunt pseudoprophetæ, aduersus creatorem in sui dei nomine uenientes. Sed nec effectum consilij huius inuenio, cum facilius aut suum crediderint CHRISTVM, aut planū potius aliquem, quàm alterius dei CHRISTVM, sicut Euangelium probabit. Nunc si nomē CHRISTI ut sportulam furunculus captauit, cur etiam IESVS uoluit appellari, non tam expectabili apud Iudæos nomine? Nec enim si nos per dei gratiam intellectum consecuti sacramentorum eius, hoc quoq; nomen agnoscimus CHRISTO destinatum, ideo & Iudæis quibus adempta est sapientia, nota erit res. Deniq; ad hodiernum, CHRISTVM sperant non IESVM, & Heliam potius interpretantur CHRISTVM quàm IESVM. Qui ergo & in eo nomine uenit in quo CHRISTVS præsumebatur, potuit in eo solo nomine uenisse, quod solum præsumebatur. Cæterum cum duo miscuit, speratum & insperatum, expugnatur utrumq; consilium eius. Siue enim in deo CHRISTVS, ut interim quasi creatoris irreperet, obrepit IESVS, quia non sperabatur IESVS in CHRISTO creatoris. siue ut alterius haberetur, non sinit CHRISTVS, quia non alterius sperabatur CHRISTVS quàm creatoris. Quid horū constare possit ignoro. Constabit autem utrumq; in CHRISTO creatoris, in quo inuenitur etiam IESVS. Quomodo inquis? disce & hic cum partiarijs erroris tui Iudæis. Cum successor Moysi destinaretur Auses filius Naue, transfertur certe de pristino nomine, & incipit uocari IESVS. Certe, inquis, hanc prius dicimus figuram futuri fuisse. Nam quia IESVS CHRISTVS secundum populum, quod sumus nos, nati in seculi desertis, introducturus erat in terram promissionis melle & lacte manantē, id est uitæ æternæ possessionem, qua nihil dulcius, idq; non per Moysen, id est non per legis disciplinam, sed per IESVM per Euangelij gratiam prouenire habebat, circumcisis nobis petrina acie, id est CHRISTI. Petra enim CHRISTVS. Ideo is uir qui in huius sacramenti imagines parabatur, etiam nominis dominici inaugurat⁹ est figura, IESVS cognominatus. Hoc nomē ipse CHRISTVS suum iam tunc esse testatus est, cum ad Moysen loquebatur. Quis enim loquebatur nisi spiritus creatoris, qui est CHRISTVS? Cum ergo mandato diceret populo, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui te custodiat in uia, & introducat in terram quam paraui tibi, intendite illi & exaudite eum, ne inobaudieritis eum. Non enim cælaui te, quoniā nomen meū super illum est. Angelum quidem meū dixit ob magnitudinem uirtutum quas erat æditurus, & ob officium prophetæ nunciantis scilicet diuinam uoluntatem: IESVM autem ob nominis sui futuri sacramentū. Identidem nomen

Planum, hoc est impostorem.

Fort. ideo.

men suum confirmauit, quod ipse ei indiderat, quia non angelum nec Ausen, sed IESVS eum iusserat exinde uocitari. Ergo si utrumq; nomen competit in CHRISTVM creatoris, tanto utrumq; non cõpetit in CHRISTVM non creatoris, sicut non reliquus ordo. Facienda est deniq; iam hinc inter nos certa ista & iusta præscriptio, & utriq; parti necessaria, qua determinatũ sit nihil omnino cõmune esse debere alterius dei CHRISTVM cum CHRISTO creatoris. Nam & à nobis proinde diuersitas defendenda est, sicut à nobis repugnanda est: quia nec uos probare poteritis alterius dei uenisse CHRISTVM, nisi eum longe alium demonstraueritis à CHRISTO creatoris: nec nos eum creatoris uendicare, nisi talem eum ostenderimus, qualis cõstituitur à creatore. De nominibus iam obduximus. Mihi uẽdico CHRISTVM, mihi defendo IESVM. Reliquum ordinem eius cum scripturis conferamus. Quodcũq; illud corpusculum sit, quoniã habitũ, & quoniã conspectum fuit, si inglorius, si ignobilis, si inhonorabilis, meus erit CHRISTVS, talis enim habitu & aspectu annunciabatur. Adest rursus Esaias: Annũciauimus, inquit, coram ipso uelut puerulus, uelut radix in terra sitienti, & non est species eius neq; gloria: & uidimus eum, & nõ habebat speciem neq; decorem, Sed species eius inhonorata, deficiens citra omnes homines. Sicut & supra patris ad filium uox, Quemadmodum expauescent multi super te, sic sine gloria erit ab hominibus forma tua. Nã etsi tempestiuus decore apud Dauid citra filios hominũ, sed in allegorico illo statu gratiæ spiritalis, cum accingitur ense sermonis, qui uere species & decor & gloria ipsius est. Cæterum habitu incorporabili apud eundem Prophetam, uermis etiam & non homo, ignominia hominis & nullificamen populi. Neq; interiorem qualitatem eius cuiusmodi annũcias. Si enim plenitudo in illo spiritus constitit, agnosco uirgam de radice Iesse. flos eius meus erit CHRISTVS, in quo requieuit secundum Esaiam spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus cõsilij & uigoris, spiritus agnitionis & pietatis, spiritus timoris dei. Neq; ẽm ulli hominum, diuersitas spiritalium documentorum competebat nisi in CHRISTVM, flori quidem ob gratiam spiritus adæquatum, ex stirpe autẽ Iesse deputatum per Mariam inde censendam. Expostulo autem de proposito, si das ei omnis humilitatis & patientiæ & tranquillitatis intentionem, & ex his Esaiæ erit CHRISTVS, homo in plaga, & sciẽs ferre imbecillitatem: qui tanquam ouis ad uictimam adductus est, & tanquam agnus ante tondentem non aperuit os. Qui neq; contendit neq; clamauit, nec audita est foris uox eius, qui harundinem contusam, id est quassam Iudæorum fidem non cõminuit, qui linum ardens, id est momentaneum ardorem gentium non extinxit. Nõ potest alius esse, quàm qui prædicebat. Oportet actum eius ad scripturarum regulam recognosci, duplici, nisi fallor, operatione distinctum, prædicationis & uirtutis. Sed de utroq; titulo sic disponam, ut quoniam ipsum quoq; Marcionis euangelium excuti placuit, de speciebus do-

ctrinarum

ctrinarum & signorum*illud differamus quasi in rem præsentẽ. Hic autẽ ge- Fort. *illuc.
neraliter expungamus ordinem cœptum, docentes prædicatorem interim
annunciari CHRISTVM per Esaiam: Quis enim, inquit, in uobis qui deũ
metuit, & exaudiet uocem filij eius. Item medicatorẽ. Ipse enim, inquit, im-
becillitates nostras abstulit, & languores portauit. De exitu planè puto di-
uersitatem tentatis inducere, negantes passionẽ crucis in CHRISTVM crea-
toris prædicatam, & argumentantes insuper non esse credendũ, ut in id ge-
nus mortis exposuerit creator filium suum, quod ipse maledixerat: Maledi-
ctus, inquit, omnis qui pepẽderit in ligno. Sed huius maledictionis sensum
differo digne sola prædicatione crucis, de qua nunc maxime quæritur, quia
& aliâs antecedit rerũ probatio, rationẽ. De figuris prius edocebo. Et utiq;
uel maxime sacramentũ istud figurari in prædicatione oportebat: quanto
incredibile, tanto magis scandalo futurum, si nude prædicaretur: quantóq;
magnificum, tanto magis obumbrandũ, ut difficultas intellectus gratiã dei
quæreret. Itaq; in primis Isaac cum à patre in hostiam deditus, lignum sibi
ipse portaret, CHRISTI exitum iam tunc denotabat, in uictimã concessi à
patre, & lignũ passionis suæ baiulantis. Ioseph & ipse CHRISTVM figura-
tus, nec hoc solo (ne demorer cursum) quod persecutionẽ à fratribus passus
est ob dei gratiam, sicut & CHRISTVS à Iudæis, carnaliter fratribus cũ be-
nedicitur à patre, etiã in hæc uerba, Tauri decor eius, cornua unicornis, cor-
nua eius, in eis nationes uentilabit pariter ad summũ usq; terræ. Non utiq;
rhinoceros destinabatur unicornis, nec Minotaurus bicornis, sed CHRI-
STVS in illo significabatur, taurus ob utramq; dispositionem, alijs ferus ut
iudex, alijs mansuetus ut saluator. Cuius cornua essent crucis extrema. Nã
& in antemna, quæ crucis pars est, extremitates cornua uocãtur. Vnicornis
autẽ media stipitis palus. Hac deniq; uirtute crucis, & hoc more cornutus,
uniuersas gentes & nunc uentilat per fidẽ, auferens à terra in cœlum, & tunc
per iudicium uentilabit, deijciens de cœlo in terrã. Idem erit & alibi Taurus
apud eandem scripturã, cum Iacob in Simeonem & Leui, id est in Scribas
& Pharisæos. Ex illis enim deducitur sensus istorũ. Spiritaliter interpretatur,
Simeon & Leui pfecerũt iniquitatẽ, ex sua hæresi, qua scilicet CHRISTVM
sunt persecuti. In cõcilium eorũ ne uenerit anima mea, & in stationẽ eorum
ne incubuerint iecora mea, quia in indignatione sua interfecerũt homines,
id est Prophetas, & in cõcupiscẽtia sua ciciderũt neruos, tauro id est CHRI
STO, quẽ post necem Prophetarũ suffigendo, neruos utiq; eius clauis de-
sæuierunt. Cæterũ uanũ si post homicidia, alicuius bouis illis exprobrat car
nificinã. Iam uero Moyses quid utiq; tunc tantũ cũ IESVS aduersus Ama
lech præliabatur, expansis manibus orat residens, quãdo in rebus tã attoni-
tis, magis utiq; genibus dispositis, & manibus cædẽtibus pectus, & facie hu
mi uolutante, orationẽ cõmendare debuisset? nisi quia illic ubi est nomẽ do
mini, dimicabat, dimicaturi quãdoq; aduersus diabolũ, crucis quoq; erat ha
bitus necessarius, p quã IESVS uictoriã esset relaturus. Idẽ rursus Moyses

post interdictã omnis rei similitudinẽ, cur æreũ serpentem ligno impositũ, pendentis habitu in spectaculũ salutare proposuit? An & hic dominicæ crucis uim intentabat, qua serpẽs diabolus publicabatur, & læso cuiq; à spiritalibus colubris, intuenti tamẽ & credẽti in eã, sanitas morsuũ peccatorũ, & sanitas exinde prædicabatur? Age nũc si legisti penes Dauid, dominus regnauit à ligno, expecto quid intelligas, nisi forte lignariũ aliquẽ regẽ significari Iudæorũ, & nõ CHRISTVM, qui exinde à passione ligni superata morte regnauit. Etsi enim mors ab Adam regnauit usq; ad CHRISTVM, cur CHRISTVS nõ regnasse dicat à ligno, ex quo crucis ligno mortuus, regnũ mortis exclusit? Proinde & Esaias: Quoniã, inqt, puer natus est nobis. Quid noui si nõ de filio dei? dicit, & datus est nobis, cuius imperiũ factum est super humerũ ipsius. Quis omnino regũ insigne potestatis suæ humero præfert, & non aut capite diadema, aut manu sceptrũ, aut aliquã propriæ uestis notã? Sed solus nouus rex nouorũ æuorũ CHRISTVS IESVS, nouæ gloriæ & potestatẽ & sublimitatẽ suã humero extulit, crucẽ scilicet ut secundũ superiorem prophetiã exinde dominus regnaret à ligno. Hoc lignũ & Hieremias tibi insinuat, dicturis prædicans Iudæis, Venite inijciamus lignũ in panem eius, utiq; in corpus. Sic eẽ deus in euangelio quoq; uestro reuelauit, panẽ corpus suũ appellãs, ut & hinc iam eum intelligas corporis sui figurã panis dedisse, cui⁹ retro corpus in panẽ Prophetes figurauit, ipso domino hoc sacramentũ postea interpretaturo. Si adhuc quæris dominicæ crucis prædicationẽ, satis iam tibi potest facere xxi. psalmus totã CHRISTI cõtinens passionẽ, canentis iam tunc gloriã suã: Foderunt, inquit, manus meas, & pedes, quæ propria atrocia crucis. Et rursus cum auxiliũ patris implorat: Saluũ, inquit, fac me ex ore leonis, utiq; mortis, & de cornibus unicornis humilitatẽ, de apicibus scilicet crucis, ut supra ostendimus. Quam crucẽ nec ipse Dauid passus est, nec ullus rex Iudæorũ, ne putes alterius alicuius, q solus à populo tã insigniter crucifixus est. Nũc & si omnes istas interp̃tationes respuerit & irriserit, hæretica duritia, concedã illi nullam CHRISTI crucẽ significare *me à creatore: quia nec ex hoc ꝑbabit aliũ esse qui crucifixus est, nisi forte ostenderit hunc exitũ eius à suo deo prædicatũ, ut diuersitas passionũ, ac per hoc etiã ꝑsonarũ, ex diuersitate prædicationũ uindicet. Cæterũ nec ipso CHRISTO eius prædicato, nedũ cruce ipsius, sufficit in meũ CHRISTVM solius mortis prophetia: Ex hoc eẽ quod nõ est ædita qualitas mortis, potuit & per crucẽ euenisse, Tunc alij deputanda, si in aliũ fuisset prædicatũ: nisi si nec mortẽ uolet CHRISTI mei prophetatã, quo magis erubescat si suũ quidẽ CHRISTVM mortuũ annũciat, quẽ negat natum: meũ uero mortalem negat, quẽ nascibilem confitetur. Et mortẽ autẽ & sepulturã & resurrectionem CHRISTI mei, una uoce Esaiæ uolo ostendere, dicẽtis, Sepultura eius sublata de medio est. Nec sepultus eẽ esset nisi mortuus, nec sepultura eius sublata de medio, nisi p resurrectionẽ. Deniq; subiecit: Propterea ipse multos hæreditati habebit, & multorũ diuidet spolia, pro eo quod tradita est anima eius

Corpus domini.

*Forte leg. Christi mei crucem significari à creat.

ma eius in mortē. Ostensa est enī causa gratiæ huius, ꝓ iniuria scilicet mor
tis repensandæ. pariter ostensum est, hæc illū propter mortē consecuturum,
post mortē utiq; per resurrectionē consecuturus. Sufficit hucusq; de his in-
terim ordinē CHRISTI decucurrisse, quo talis ꝓbatus qualiter annūciaba
tur, nō alius haberi debeat, quàm qui talis annūciabatur, ut iam ex ista con
sonantia rerū eius, & scripturarū creatoris, illis etiam restituenda sit fides ex
præiudicio maioris partis, quæ ad diuersas sententias uel in dubium dedu-
cuntur uel negantur. Amplius nūc superstruimus ea quoq; paria ex scriptu
ris creatoris, quæq; post CHRISTVM futura præcinebantur. Nec enim di-
spositio expuncta inueniretur, si non ille uenisset, post quem habebat eue-
nire. Aspice uniuersas nationes de uoragine erroris humani, exinde emer
gentes ad deum creatorem, ad deum CHRISTVM, & si audes nega pro-
phetatum, Sed statim tibi in psalmis promissio patris occurrit: Filius meus
es tu, ego hodie generaui te. Postula de me & dabo tibi gentes hæredita-
tem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Nec poteris magis Dauid
filium eius uendicare quàm CHRISTVM: aut terminos terræ Dauid po-
tius promissos, qui intra unicam Iudæorum gentem regnarit, quàm CHRI
STO, qui totum iam orbem Euāgelij sui fide cepit. Sic & per Esaiam: Ecce
dedi te in dispositionem generis, in lucem nationum aperire oculos cæco-
rum, utique errantium, exoluere de uinculis uinctos, id est de delictis libe-
rare, & de cella carceris, id est mortis, sedentes in tenebris, ignorantiæ scilicet.
Quæ si per CHRISTVM eueniunt, non in alium erunt prophetata, quàm
per quem eueniunt. Item alibi: Ecce testimonium eum nationibus posui,
principem & imperantem nationibus. Nationes quæ te non sciunt, inuoca
bunt te, & populi confugient ad te. Nec enim hæc in Dauid interpretabe-
ris, quia præmisit, Et disponam uobis dispositionem æternam, religiosa &
fidelia Dauid. Atquin hinc magis CHRISTVM intelligere debebis ex Da
uid deputatum carnali genere ob MARIAE uirginis censum. De hoc enim
promisso iuratur in psalmo ad Dauid: Ex fructu uentris tui collocabo su-
per thronum tuum. Quis iste uenter est? Ipsius Dauid? Vtique non.
Neq; enim pariturus esset Dauid. Sed nec uxoris eius. Non enim dixisset,
ex fructu uentris tui, sed potius, ex fructu uentris uxoris tuæ. Ipsius autem
dicendo uentrem, superest ut aliquem de genere eius ostenderit, cuius uen
tris futurus esset fructus caro CHRISTI, quæ ex utero MARIAE floruit.
Ideóque & fructum uentris tantum nominauit, ut proprie uentris, quasi
solius uentris, non etiam uiri: & ipsum uentrem ad Dauid redegit, ad
principem generis, & familiæ patrem: quia uiro deputare non poterat uir
ginis uentrem. Itaque in CHRISTO noua dispositio inuenitur hodie.
Hæc erit quam tunc creator pollicebatur, religiosa & fidelia Dauid ap-
pellans quæ erant CHRISTI, quia CHRISTVS ex Dauid, imò ipsa erit
caro eius religiosa & fidelia Dauid, tam sancta religione, & fidelis ex resur
rectione. Nam & Nathan propheta in prima Basiliarum, professionem *Hoc est, in primo Regnorum.*

s 4 ad Dauid

ad Dauid facit:Semini eius quod erit,inquit,ex uẽtre ipſius.Hoc ſi in Salo
monẽ ſimpliciter ediſſeres,riſum mihi incuties. Videbitur em̃ Dauid pepe
riſſe Salomonẽ.An & hic CHRISTVS ſignificat̃,ex eo uẽtre ſemẽ Dauid,
qui eſſet ex Dauid,id eſt Mariæ:quia & ædem dei magis CHRISTVS ædi
ficaturus eſſet hominẽ ſcilicet ſanctũ, in quo potiore tẽplo inhabitaret dei
ſpiritus,in dei filiũ magis CHRISTVS habendus eſſet q̃ Salomon filius
Dauid.Deniq; & thronus in æuũ,& regnũ in æuũ,magis CHRISTO com
petit quàm Salomoni temporali ſcilicet regi:ſed à CHRISTO miſericordia
dei non abſceſſit,Salomoni uero etiã ira dei acceſſit,poſt luxuriã & idolola
triã.Suſcitauit enim illi Satan hoſtẽ Idumæum. Cum ergo nihil horũ com
petat in Salomonẽ,ſed in CHRISTVM, certa erit ratio interpretationũ no
ſtrarũ,ipſo etiã exitu rerũ probante,quas in CHRISTVM apparet prædica
tas:& ita in hoc erũt ſancta & fidelia Dauid.Hũc deus teſtimoniũ nationi-
bus poſuit,nõ Dauid:principẽ & imperantẽ nationibus,nõ Dauid,qui ſoli
Iſraeli imperauit.CHRISTVM hodie inuocãt nationes quæ eũ nõ ſciebant,
& populi ad CHRISTVM hodie cõfugiunt,quẽ retro ignorabãt.Non po-
teſt futurũ dici,quod uides fieri.Sic nec illã iniectionẽ tuã potes ſiſtere ad
differẽtiã duorũ Chriſtorũ,quaſi Iudaicus quidẽ CHRISTVS populo ſoli
ex diſperſione redigendo deſtinetur à creatore,Veſter uero omni humano
generi liberando,collatus ſit à deo optimo:cũ poſtremo priores inueniãtur
Chriſtiani creatoris q̃ Marcionis,exinde uocatis omnib9 populis in regno
eius,ex quo deus regnauit à ligno.nullo adhuc Cerdone, nedũ Marcione.
Sed & reuictus de nationũ uocatione, cõuertere iam in proſelytos. Quæris
qui de nationibus trãſeunt ad creatorẽ,quãdo & proſelyti diuerſæ & ꝓpriæ
cõditionis ſeorſum à Propheta nominẽtur:Ecce,inquit Eſaias,proſelyti per
me accedẽt ad te,oſtendẽs ipſos quoq; proſelytos ꝑ CHRISTVM acceſſu-
ros ad deũ,& nationes quod ſumus nos,proinde ſuã habeãt nominationẽ
ſperãtes in CHRISTVM,Et in nomine,inquit,eius natiões ſperabũt. Proſe
lyti autẽ quos in nationũ prædicatione ſubſtituis, non in CHRISTI nomi
ne ſperare ſolent,ſed in Moyſi ordine,à quo inſtitutio illorũ eſt.Cæterũ alle
ctio nationũ à nouiſſimis diebus exorta eſt.Iiſdem uerbis Eſaias:Et erit,in-
quit,in nouiſſimis diebus manifeſtus mons dñi,utiq; ſublimitas dei, ædes
dei ſuper ſummos mõtes,utiq; Chriſtus catholicũ dei templũ,in quo deus
colit̃ conſtitutũ,ſuper omnes em̃ eminẽtias uirtutũ,& poteſtatũ. Et ueniẽt
ad eũ uniuerſæ nationes,& ibũt multi,& dicẽt:Venite aſcẽdamus in montẽ
domini,& in ædẽ dei Iacob,& annũciabit nobis uiã ſuã,& incedemus in ea.
Ex Sion em̃ exibit lex,& ſermo dñi ex Hieruſalem.Hæc erit uia nouæ legis
euangeliũ,& noui ſermonis in Chriſto, iã nõ in Moyſen: Et iudicabit inter
natiões,de errore ſcilicet earũ. Et reuincet ppl'm amplũ, ipſorũ in primis Iu
dæorũ & ꝓſelytorũ.Et cõcident machæras ſuas in aratra,& libinas in falces,
.i.animorũ nocentiũ & linguarũ infeſtarũ, & oĩs malitiæ atq; blaſphemiæ
ingenia,cõuertent in ſtudia modeſtiæ & pacis.Et nõ accipiet gens ſup gentẽ
machæram

machæram utiq; discordiæ, & non discent amplius bellare, id est inimicitias perficere, ut & hic discas CHRISTVM non bellipotentem, sed paciferum repromissum. Hæc autẽ prophetata nega, cum coràm uidentur, aut adimpleta cum leguntur. Aut si nõ negas utrumq;, in eo erunt adimpleta, in quem sunt prophetata. Inspice enim adhuc etiam ipsum introgressum, atq; decursum uocationis in nationes à nouissimis diebus adeuntes ad deum creatorem, non in proselytos, quorum à primis magis diebus allectio est. Etenim fidem istam Apostoli induxerunt. Habes & Apostolorum opus prædicatum, Quàm tempestiui pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona, non bellum nec malum. Respondit & Psalmus: In omnẽ terram exiuit sonus eorum, & in terminos terræ uoces eorum, circũferentium scilicet legem ex Sion profectam, & sermonẽ domini ex Hierusalem, ut fieret quod scriptum est: Longe quiq; à iustitia mea, appropinquauerunt iustitiæ meæ & ueritati. Cum huic negocio accingerẽtur Apostoli, renũciauerunt presbyteris, & archontibus, & sacerdotibus Iudæorũ. An non uel maxime, inquit, ut alterius dei prædicatores? Atquin ipsius eiusdem, cuius scripturam cũmaxime implebãt, diuertite diuertite inclamat Esaias, excedite illinc, & immundum ne attigeritis, blasphemiã scilicet in CHRISTVM. Excedite de medio eius, utiq; synagogæ, separamini qui domini causam portatis. Iam enim secundum suprascripta reuelauerat dominus brachio suo sanctum, id est uirtute sua CHRISTVM coram nationibus, ut uiderint uniuersæ nationes & summa terræ salutem, quæ erat à deo. Sic & ab ipso Iudaismo diuertentes. cum legis obligamẽta & onera, euangelica iam libertate mutarent, psalmũ exequebantur, Disrumpamus uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum eorum: Postea certe quàm tumultuatæ sunt gentes, & populi meditati sunt inania, Astiterunt reges terræ, & principes congregati sunt in unũ, aduersus dominũ & aduersus CHRISTVM eius. Quæ dehinc passi sũt Apostoli? Omnẽ, inquis, iniquitatẽ persecutionũ ab hominibus scilicet creatoris, ut aduersarij eius, quem* prædicabas: & quæ creator si aduersarius erat CHRISTI, non modo prædicat hoc passuros Apostolos eius, uerũ & exprobrat. Fort. *prædicabãt. Nam neq; prædicaret alterius dei ordinem quẽ ignorabat, ut uultis, neque exprobrasset quod ipse curasset. Videte quomodo erit iustus, nec quisq; excipit corde, & uiri iusti auferentur, nec quisq; animaduertit. A persona enim iustitiæ sublatus est iustus. quis nisi CHRISTVS? Venite, inquiunt, auferamus iustum, quia inutilis est nobis. Præmittẽs itaq; & subiungens proinde passum etiã CHRISTVM, æque iustos eius eadẽ passuros, tam Apostolos quàm & deinceps omnes fideles prophetauit signatos, illa nota scilicet de qua Ezechiel: Dicit dñs ad me, Pertrãsi in medio portæ in media Hierusalẽ, & da signa Thau in frontibus uirorũ. Ipsa est enim litera Græcorum Tau, nostra aũt T. species crucis quã portẽdebat futurã in frõtibus nostris apud uerã & catholicã Hierusalẽ, in qua fratres CHRISTI filios scilicet dei gloriã

Mel. relaturos. forte deo relaturus Psalmus uigesimusprimus canit ex psona ipsius CHRISTI ad patrem: Enarrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ hymnum tibi dicam. Quod enim in nomine & spiritu ipsius hodie fieri habebat, merito à se futurum prædicabat. Et paulo infra: A te laus mihi in ecclesia magna. Et in quinquagesimoseptimo: In ecclesijs benedicite dominũ deum, ut pariter concurreret & Micheæ prophetia: Non est uoluntas mea dicit dominus, & sacrificia uestra non accipiam: quoniam ab ortu solis usq; in occasum nomen meum gloriatum est in nationibus, & in omni loco sacrificium nomini meo offertur, & sacrificium mũdum: Gloriæ scilicet relatio & benedictio & laus & hymni. Quæ omnia cum in te quoq; deprehendantur, & signaculum frontium, & ecclesiarum sacramenta, & mundiciæ sacrificiorum, debes iam erumpere uti dicas, spiritũ creatoris tuo CHRISTO prophetasse. Nunc quia cum Iudæis negas uenisse CHRISTVM eorum, recognosce & exitum ipsorum, quem post CHRISTVM relaturi prædicabãtur ob impietatem qua eum despexerunt & interemerunt. Primũ enim ex die qua secundum Esaiam proiecit homo aspernamẽta sua aurea & argentea, quæ fecerunt adorandis uanis & nociuis, id est ex quo genus hominum dilucidata per CHRISTVM ueritate idola proiecit, uide an quod sequitur expunctum sit: Abstulit enim dominus sabaoth à Iudæa, & ab Hierusalem inter cætera, & prophetam, & sapientem architectum, spiritum scilicet sanctum, qui ædificat ecclesiam, templum scilicet & domum & ciuitatem dei. Nam exinde apud illos destitit dei gratia, & mandatũ est nubibus ne pluerent imbrem super uineam Soreth, id est cœlestibus beneficijs, ne prouenirent domui Israëlis. Fecerat enim spinas, ex quibus dominum coronauerat: & non iustitiam, sed clamorem quo in crucem eum extorserat. Et ita subtractis charismatũ roribus, lex & Prophetæ usq; ad Ioannẽ. dehinc cũ ea perseuerantia furoris, & nomẽ domini per ipsos blasphemaretur, sicut scriptũ est: Propter uos blasphematur nomen meum in nationibus, Ab illis enim cœpit infamia: & tempus medium à Tiberio usq; ad Vespasianũ, non pœnitentiam intellexissent, facta est terra eorũ deserta, ciuitates eorũ exustæ, regionem eorum sub ipsorum conspectu extranei deuorant, derelicta filia Sion, & tanquam specula in uinea uel in cucumerario casula, ex quo scilicet Israël dominũ non cognouit, & populus eum non intellexit, sed dereliquit, & in indignationem prouocauit sanctum Israëlis. Sic & machæræ conditionalis cõminatio, Si nolueritis nec audieritis me, machæra uos comedet, probauit CHRISTVM fuisse, quem nõ audiendo, perierunt. Qui & in psalmo quinquagesimoseptimo dispersionem eis postulat à patre: Disperde eos in uirtute tua. Qui & rursus per Esaiam in exustionem eorum perorans: Propter me hæc, inquit, facta sunt uobis: in anxietate dormietis. Satis uane, si hæc non propter eum passi sunt, qui propter se passuros pronunciarat, sed propter CHRISTVM dei alterius. Atquin CHRISTVM, inquã, alterius dei dicitis,

dicitis, à creatoris uirtutibus & potestatibus, ut ab æmulis in crucem actum. Sed ecce defensus ostenditur à creatore, & dati sunt pessimi pro sepultura eius, qui scilicet subreptam eam asseuerauerāt: & locupletes pro morte eius, qui scilicet & à Iuda traditionem redemerant, & à militibus falsum testimoniū cadaueris subrepti. Igitur aut non propter illum acciderunt ista Iudæis, sed reuinceris conspirante & sensu scripturarum cum exitu rerum & ordine temporum: aut si propter illum acciderunt, non potuit creator ulcisci, nisi suum CHRISTVM, remuneraturus potius Iudam, si aduersarium domini sui peremissent. Certe si nondum uenit CHRISTVS creatoris, propter quē hæc passuri prædicantur, cum uenerit ergo, patientur. Et ubi tunc filia Sion derelinquenda, quæ nulla hodie est? Vbi ciuitates exurendæ, quæ iam in tumulis? Vbi dispersio gentis, quæ iam extorris? Redde statum Iudææ, quem CHRISTVS creatoris inueniat, & alium contende uenisse. Iam uero quale est ut per cœlum suum admiserit, quem in terra sua esset interempturus, honestiore & gloriosiore regni sui regione uiolata, ipsa aula sua & arce calcata? An hoc magis affectauit? Plane zelotes, tamen uicit. Erubesce qui uicto deo credis. Quid sperabis ab eo qui se protegere nō ualuit? Aut enim per infirmitatem oppressus est à uirtutibus & hominibus creatoris, aut per malitiositatem: ut tantum illis sceleris patientia infigeret. Imò, inquis, spero ab illo: quod & ipsum faciat, ad testimonium diuersitatis regnum dei æternæ & cœlestis possessionis. Cæterum uester CHRISTVS pristinum statum Iudæis pollicetur, ex restitutione terræ, & post decursum uitæ apud inferos, in sinu Abrahæ refrigerium. deum optimū si reddit placatus, quod & abstulerat iratus. O deum tuum, qui & cædit & sanat: condit mala & facit pacem. O deum etiam ad inferos usq; misericordem. Sed de sinu Abrahæ suo tempore. De restitutione uero Iudææ, quā & ipsi Iudæi ita, ut describitur, *separant, locorum & regionū nominibus inducti, quomodo allegorica interpretatio in CHRISTVM & in ecclesiam, & habitum & fructum eius spiritaliter competat, & longum est persequi, & in alio opere digestum, quod inscribimus de spe fidelium, & in præsenti uel eo ociosum, quia non de terrena, sed de cœlesti promissione sit quæstio. Nam & confitemur in terra nobis regnū repromissum, sed ante cœlum, sed alio statu, utpote post resurrectionem in mille annos in ciuitate diuini operis Hierusalem cœlo delata: quam & Apostolus matrem nostram sursum designat: & πολίτευμα nostrum, id est municipatum in cœlis esse pronuncians, alicui utiq; cœlesti ciuitati eum deputat. Hanc & Ezechiel nouit, & apostolus Ioannes uidit. Et quia apud fidem nostram est nouæ prophetiæ sermo testatus, ut etiam effigiem ciuitatis ante repræsentationem eius conspectui futuram in signū prædicarit. Deniq; expunctum est Orientali expeditione. Constat enim, ethnicis quoque testibus, in Iudæa per dies quadraginta matutinis momentis ciuitatem de cœlo pepēdisse, omni mœniorum habitu euanescente

de profectu

Fort. *sperant.

Opus de spe fidelium

de profectu diei,& aliâs de proximo nullam. Hanc dicimus excipiendis reſurrectione ſanctis,& refouendis omnium bonorum utique ſpiritalium copia,in compenſationem eorum quæ in ſeculo uel deſpeximus uel amiſimus à deo proſpectam.Siquidem & iuſtum & deo dignum,illic quoq; exultare famulos eius,ubi ſunt & afflicti in nomine ipſius. Hæc ratio regni cœleſtis, poſt cuius mille annos,intra quam ætatem concluditur ſanctorum reſurrectio pro meritis maturius uel tardius reſurgentium, tunc & mundi deſtructione & iudicij confragatione commiſſa, demutati in atomo in angelicam ſubſtantiam,ſcilicet per illud incorruptelæ ſuperindumentum transferemur in cœleſte regnum: de quo nunc ſic ideo retractatur, quaſi non prædicato apud creatorem,ac per hoc alterius dei CHRISTVM,probante, à quo primo & ſolo ſit reuelatum. Diſce iam hinc illud & prædicatum à creatore, & ſine prædicatione credendũ apud creatorem. Quid tibi uidetur cum Abrahæ ſemẽ poſt primam promiſſionem quam in multitudinem arenæ repromittitur,ad inſtar quoq; ſtellarum deſtinatur:nonne & terrenæ & cœleſtis diſpoſitionis auſpicia ſunt? Cum Iſaac benedicens Iacob filium ſuum,det ait tibi deus de rore cœli,& de opimitate terræ. Nonne utriuſq; indulgẽtiæ exempla ſunt? Deniq; animaduertenda eſt hic etiam ſtructura benedictionis ipſius. Nam circa Iacob, qui quidem poſterioris & prælatioris populi figura eſt,id eſt noſtri: prima promiſſio cœleſtis eſt roris:ſecunda, terrenæ opimitatis. Nos enim primo ad cœleſtia inuitamur, cum à ſeculo auellimur: & ita poſtea inuenimur etiam terrena conſecuturi. Et euangelium quoque ueſtrum habet: Quærite primum regnum dei, & hæc adijcientur uobis. Cæterum ab Eſau promittit benedictionem terrenam,& ſubijcit cœleſtem,de opimitate terræ dicens,Erit inhabitatio tua & à rore cœli. Iudæorum enim diſpoſitio in Eſau priorum natu, & poſteriorum affectu filiorũ, à terrenis bonis imbuta,per legem poſtea ad cœleſtia per euangelium credendo deducitur. Cum uero Iacob ſomniat ſcalas obfirmatas in terra ad cœlum,& angelos alios aſcendẽtes,& alios deſcendentes, innixum deſuper dominum,temere ſi forte interpretabimur,ſcalis his iter ad cœlum demonſtrari,quò alij perueniant,alij decidant,domini conſtitutum eſſe iudicium? Cur autem ut euigilauit,& primum loci horrore concuſſus eſt,conuertitur ad interpretationem ſomni? Cum enim dixiſſet, quàm terribilis eſt locus iſte,Non eſt,inquit,aliud:ſed ædes dei,& hæc porta cœli. CHRISTVM dominum enim uiderat, templum dei, & portam eundem per quem aditur cœlum.Et utique portam cœli non nominaſſet,ſi cœlum non aditur apud creatorem.Sed eſt & porta quæ recipit,& quæ perducit,ſtrata iam à CHRISTO,de quo Amos:Qui ædificat in cœlum aſcenſum ſuum;utiq; non ſibi ſoli,ſed & ſuis qui cum illo erunt.Et circumdabis enim illos tibi,inquit, tanquam ornamentum ſponſæ. Ita per illum aſcenſum ad cœleſtia regna tendentes,miratur ſpiritus dicens: Volant uelut qui ſunt milui, ut nubes uolant,

lant,& uelut pulli columbarum,ad me scilicet simpliciter ut columbæ. Auferemur enim in nubes obuiam domino, secundum Apostolum, illo scilicet filio hominis ueniente in nubibus,secundum Danielem:& ita semper cum domino erimus,eatenus dum & in terra & in cœlo,qui ob utriusq; promissionis ingratos,ipsa enim etiam elementa testantur: Audi cœlum & in aures percipe terra. Et ego quidem,etiamsi nullam spei cœlestis manum mihi toties scriptura porrigente,satis haberem,huius quoque promissionis præiudicium,quod iam terrenam gratiam teneam, expectarem aliquid & de cœlo à deo cœli sicut & terræ, ita crederem CHRISTVM sublimiora pollicentem,eius esse qui & humiliora promiserat:qui experimenta maiorum de paruulis fecerat,qui hoc inauditi si forte regni præconiũ soli CHRISTO reseruauerat:ut per famulos quidem terrena gloria,cœlestis uero per ipsum deum annunciaretur. At tu hinc quoq; alium argumentaris CHRISTVM, quod regnum nouum annunciet. Prius est, aliquod exemplum indulgentiæ proferas, ne merito dubitem de fide tantæ promissionis quam spero. Nam didici,imò ante omnia est,ut quem cœlestia prædicas repromittere, aliquod cœlum probes eius. At nunc uocas ad cœnam, nec domum ostendis:allegas regnum,nec regiam monstras. An quia CHRISTVS tuus cœleste regnum repromittit, non habens cœlum, quomodo & hominem præstitit non habens carnem? O phantasma omne:ò præstigia magnæ etiam promissionis.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI TERTII, ADVERSVS MARCIONEM, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI QVARTI ADVERSVS MARCIONEM, PER BEAT. RHENANVM.

SCRIPSERAT Marcion opus Antitheseon,quibus Euangelium suum impudenter adulteratum fulciebat,uendicans id CHRISTO melioris dei filio. Nam uetus instrumentum Creatoris uideri uolebat, cuius scripturæ cum Euangelica doctrina ex diametro,quod aiunt, pugnarent. Eas Antitheseis in hoc quarto libro sic conuincit, ut planum faciat nihil inesse nouo instrumento,quod non in ueteri contineatur figuris & umbris pleno. Et quanquam utriusq; præceptorum & ceremoniarum diuersitatem non negat,docet tamẽ illam eodem tendere,nempe in unum deum. Nam & Euangelica

doctrina est à Creatore prædicata, significante uetus instrumentum temporale futurum dum mutabile ostendit, nouum autem æternum, ut est apud Esaiam. Sed quia Marcion Euangelium Lucæ uelut à fautoribus Iudaismi corruptum, per Antitheseis suas arguebat, de Euangelijs, ac Euangeliorum autoribus & autoritate ecclesiarum Apostolicarum prolixe differit, inde Lucæ Euangelio fidem astruens quod ecclesiarum Apostolicarum calculis sit comprobatum, & uicissim Euangelio Marcionis autoritatem abrogans, quod posterius sit, nũquam ab orthodoxis receptum. at ueritas falsitatem præcedat necesse est. Veris igitur scripturis adulterinam Marcionis doctrinam profligat, nihil ultra desiderans quàm ut si CHRISTVM Creatoris prophetias adimplesse, & legem adiuuisse conuicerit, Creatoris filiũ certo probasse credatur. Proinde refellit Antitheseis Marcionis, quibus cum ex alijs, tum ex ipsis CHRISTI gestis demonstrare nitebatur alium esse CHRISTVM, quem Creator aliquando missurus esset ad restituendam rem Iudaicam: alium qui uenisset ad afferendum genus humanum, à deo quondam ignoto reuelatus. Idq; facit comparans oracula prophetarũ cum hijs quæ CHRISTVS gessit, uidelicet de paralytici curatione, de peccatorum remissione, de uocabulo filij hominis, de publicano adlecto in comitatum, de Iohanne præparatore uiarum dominicarum, de CHRISTO sponso, de nouo testamento, de sabbato per CHRISTVM non obseruato, de ascensu in montem, de uoce nocturnæ precationis ad patrem, de Apostolorum numero, de mutato nomine Simonis in Petrum, de gentilium ad CHRISTVM affluxu. Quibus decursis, CHRISTI doctrinam cum decretis committit creatoris. Et docet quidem CHRISTVM Euangelicam doctrinam ut consentaneum supplementum & Colophonem (quod aiunt) disciplinæ Creatoris addidisse. Siquidem CHRISTI præcepta adiuuant, non destruunt ueterem legem. Et est probabile eius esse Euangelicum dogma, qui ante in ueteri testamento ueluti quædam huius præludia ac figuras præmiserit. Nam hæc uidetur mens fuisse Creatoris Iudaico populo legem præscribentis, ut sic paulatim homines ad perfectum uiuendi institutum assuefaceret, qualis est Christianismus. Proinde colligit nullum alium deum à CHRISTO reuelatum, præter Creatorem, cuius ueterem doctrinam ubique in Euangelio licet animaduertere. Paulo post narrat quo pacto Iohannes Baptista fuerit offendiculum passus, auditis uirtutibus CHRISTI. nam hoc solebat obijcere Marcion. Mox hæc præcipue percurrit, De remissione peccatorum mulieris peccatricis, Quod diuites mulieres CHRISTO forent adhæsuræ, Quod in parabolis locuturus esset, Quod CHRISTVS uere natus sit, Quod mari & uentis esset precepturus, Quod sit expugnator spiritalium hostium, De quibusdam imbecillitatibus quas CHRISTO obijciebant Marcionitæ, & primum De ignorantia, De populis à CHRISTO pastis, De Petri attestatione pro omnibus Apostolis facta, Tu es CHRISTVS, De æmulatione CHRISTI, Quod CHRISTVS cum Moyse & Helia fuerit cõspectus in mõte, De paruulis à CHRISTO dilectis, Lenitatem CHRISTI promissam à creatore, De recusato comite, De alijs LXX discipulis adlectis. Atque huius quidem generis alia multa tractat, totũ uidelicet Euangelium transcurrendo, quæ sigillatim enumerare longum esset, fastidium fortassis lectori generatura, ad ipsam uoluminis lectionem properanti. Cæterum summa totius disputationis huc spectat, ut probet CHRISTVM magis legem & prophetas excoluisse quàm reiecisse. nam spiritalem illis sensum adcommodauit: quod utique extruere fuit, non destruere. Sed libet ipsius autoris epilogum ex calce libri huc transscribere, Impleuimus, inquit, ut opinor sponsionem. Exhibuimus IHESVM CHRISTVM, prophetarum doctrinis, sententijs, affectibus, sensibus, uirtutibus, passionibus, etiam resurrectione non alium quàm Creatoris. His nimirum uerbis, totius huius libri summam breuiter complexus est.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER QVARTVS.

MNEM sententiam, & omnem paraturam impij atq; sacrilegi Marcionis, ad ipsum iam euangelium eius prouocamus, quod interpolando suum fecit. Et ut fidem instrueret, dotem quandam cõmentatus est illi, opus ex contrarietatum oppositionibus, Antithesis cognominatũ, & ad separationem legis & euangelij coactum: quã duos deos diuidens, proinde diuersos, alterum alterius instrumenti, uel (quod magis usui est dicere) testamenti, ut exinde euangelio quoq; secundum Antitheseis credendo patrocinaretur. Sed & istas proprio congressu cominus, id est per singulas iniectiones Pontici cecidissem, si non multo oportunius in ipso, & cum ipso euangelio, cui procurant, retunderentur: quanq; tam facile est præscriptiue occurrere. Equidem ut accepto eas faciam ut rato habeam, ut nobiscũ facere dicã, quo magis de cæcitate autoris sui erubescant, nostræ iam Antitheses aduersus Marcionem. Atq; adeo confiteor alium ordinem decucurrisse in ueteri dispositione apud creatorem, alium in nouo apud CHRISTVM. Nonne ergo distare documenta eloquij, præcepta uirtutis, legis disciplinas, dum tamen tota diuersitas in unum & eundem deum competat, illum scilicet à quo constat eam dispositam sicut & prædicatam. Olim concionatur Esaias prodituram ex Sion legem, & sermonem domini ex Hierusalem, aliam utiq; legem, aliumq; sermonem: deniq; iudicabit, inquit, inter nationes, & traducet populum plurimũ, scilicet nõ unius gentis Iudæorũ, sed nationum quæ per nouam legem euangelij, & nouum sermonem Apostolorũ iudicantur & traducuntur apud semetipsas de pristino errore, simul crediderunt: atque exinde concidunt machæras suas in aratra, & sibinas, quod genus uenabulorum est, in falces, id est feros & sæuos quondam animos conuertunt in sensus probos, & bonæ frugis operarios. Et rursus: Audite me audite me, & populus meus & reges auribus intẽdite in me, quoniã lex prodibit à me, & iudicium meum in lucem nationum, quo iudicauerat atq; decreuerat nationes quoq; illuminandas per euangelij legem atq; sermonem. Hæc erit lex, & apud Dauid inuituperabilis, quâ perfecta, conuertens animã, utiq; ab idolis ad deum. hic erit & sermo, de quo idem Esaias: Quomodo, inquit, decisum sermonẽ faciet dominus in terra. Compendiatum est

Antitheses Marcionis.

tum est enim nouum testamentum,& à legis laciniosis oneribus expeditũ. Sed quid pluribus,cum manifestius,& luce ipsa clarius nouatio prædicetur à creatore per eundẽ. Ne rememineritis proprium,& antiqua ne recogitaueritis. Vetera transierunt,noua oriuntur. Ecce facio noua quæ nũc orientur. Item per Hieremiam: Nouate uobis nouamẽ nouum,& ne seueritis in spinas,& circumcidimini præpucio cordis uestri. Et alibi:Ecce uenient dies dicit dominus,& perficiã domui Iacob & domui Iudæ testamentum nouũ, non secundum testamentum quod disposui patribus eorum,in die qua arripui dispositionem eorum,ad educendos eos de terra Aegypti. Adeo pristinum testamentum temporale significat, dum mutabile ostendit, etiam dum æternum de postero pollicetur. Nam per Esaiam: Audite me & uiuetis,& disponam uobis testamentum æternum,adijciẽs sancta & fidelia Dauid,ut id testamentum in CHRISTO decursurum demonstraret. Eundem ex genere Dauid secundũ MARIAE censum,etiam in uirga ex radice Iesse processura figurate prædicabat. Igitur si alias leges alios'q; sermones,& nouas testamentorum dispositiones à creatore dixit futuras, ut etiam ipsorũ sacrificiorum alia officia potiora,& quidem apud nationes destinarit,dicente Malachin: Non est uoluntas mea in uobis, inquit dominus, & sacrificia uestra non excipiam de manibus uestris,quoniam à solis ortu usq; ad occasum glorificatum est in nationibus nomen meum,& in omni loco sacrificiũ nomini meo offeretur,& sacrificium mundum,scilicet simplex oratio de conscientia pura. Necesse est omnis demutatio ueniens,ex innouatione,diuersitatem ineat cum his quorum sit, & contrarietatẽ ex diuersitate. Sicut enim nihil demutatum quod non diuersum,ita nihil diuersum quod non contrarium. Eiusdem ergo deputabitur etiam contrarietas ex diuersitate,cuius fuerit demutatio ex innouatione. Qui disposuit demutationem, iste instituit & diuersitatem. Qui prædicauit innouationem,iste prænunciauit & contrarietatem. Quid differentiã rerum ad distantiam interpretaris potestatum? Quid Antitheseis exemplorũ distorques aduersus creatorem,quas in ipsis quoq; sensibus & affectiõibus eius potes recognoscere? Ego,inquit,pcutiã, & ego sanabo: Ego,inquit,occidam,& ego uiuificabo, condens scilicet mala & faciens pacem. Qua etiam soles illum mobilitatis quoq; & inconstantiæ nomine reprehendere, prohibentem quæ iubet, & iubentem quæ prohibet. Cur ergo non & Antitheseis ad naturalia reputasti,cõtrarij sibi semper creatoris? Nec mundum saltim recogitare potuisti, nisi fallor,etiã apud Ponticos ex diuersitatibus constructum æmularum inuicem substantiarũ. Prius itaq; debueras alium deum luminis, alium tenebrarũ determinasse, ut ita posses alium legis,alium euangelij asseuerasse. Cæterum præiudicatũ est ex manifestis,cuius opera & ingenia per Antitheseis constant, eadẽ forma constare etiam sacramenta. Habes nunc Ãtithesis expeditam à nobis responsionem. Transeo nunc ad euangelij sanè non Iudaici,sed Pontici interim

Sacrificiũ mũdum.

terim adulterati demonstrationem, præstructuram, ordinem, quem aggredimur. Constituimus in primis, euangelicum instrumentum, Apostolos autores habere, quibus hoc munus euangelij promulgandi ab ipso domino sit impositum, Si & apostolicos, nõ tamen solos, sed cum apostolis, & post apostolicos: quoniam prædicatio discipulorum suspecta fieri posset de gloriæ studio, si non assistat illi autoritas magistrorũ, imò CHRISTI, quæ magistros Apostolos fecit. Deniq; nobis fidem ex apostolis Ioannes & Matthæus insinuant, ex apostolicis Lucas & Marcus instaurant, ijsdem regulis exorsi, quantum ad unicum deum attinet creatorem & CHRISTVM eius, natum ex uirgine, supplementũ legis & prophetarum. Viderit enim si narrationum dispositio uariauit, dummodo de capite fidei conueniat, de quo cum Marcione nõ conuenit. Contra, Marcion euangelio scilicet suo nullum adscribit autorem, quia non licuerit illi titulum quoq; affigere, cui nefas nõ fuit ipsum corpus euertere. Et possem hic iam gradum figere, nõ agnoscendum contendens opus, quod non erigat frontem, quod nullam constantiam præferat, nullam fidem repromittat de plenitudine tituli, & professione debita autoris. Sed per omnia cõgredi maluimus, nec dissimulamus quod ex nostro intellegi potest. Nam ex his cõmentatoribus quos habemus, Lucam uidetur Marcion elegisse, quem cæderet. Porrò Lucas non apostolus, sed apostolicus: nõ magister, sed discipulus, utiq; magistro minor, certe tanto posterior, quanto posterioris apostoli sectator, Pauli sine dubio: ut etsi sub ipsius Pauli nomine euangelium Marcion intulisset, non sufficeret ad fidem singularitas instrumenti destituta patrocinio antecessorum. Exigeretur enim id quoque euãgelium quod Paulus inuenit, cui fidem dedidit, cui mox suum congruere gestijt. Siquidem propterea Hierosolymam ascendit ad cognoscendos Apostolos, & consultandos, ne forte in uacuũ cucurrisset, id est ne non secundum illos credidisset, & non secundum illos euangelizaret. Deniq; ut cum autoribus contulit & conuẽnit de regula fidei, dexteras miscuere, & exinde officia prædicandi distinxerunt, ut illi in Iudæos, Paulus in Iudæos & in nationes. Igitur si ipse illuminator Lucæ, autoritatem antecessorum & fidei & prædicationi suæ optauit, quanto magis eam euangelio Lucæ expostulem, quæ euangelio magistri eius fuit necessaria? Aliud est, si penes Marcionem à discipulatu Lucæ, cœpit religionis Christianæ sacramentum. Cæterum si & retro decucurrit, habuit utiq; autenticam paraturam, per quam ad Lucam usq; peruẽnit, cuius testimonio assistente Lucas quoq; possit admitti. Sed enim Marcion nactus epistolam Pauli ad Galatas, etiam ipsos Apostolos suggillantis, ut non recto pede incedentes ad ueritatẽ euangelij, simul & accusantis pseudapostolos quosdam peruertentes euãgeliũ CHRISTI, connititur ad destruendum statum eorum euangeliorum, quæ propria & sub Apostolorum nomine æduntur, uel etiam Apostolicorum, ut scilicet fidem quam illis adimit, suo conferat. Porrò etsi repre-

Euãgelicum instrumentum.

Iohannes. Matthæus. Lucas. Marcus.

Lucas euãgelij Paulini scriptor.

Paulus.

Columnæ. hensus est Petrus & Iohannes & Iacobus, qui existimabãtur columnæ, ma
» nifesta causa est. Personarum enim respectu uidebantur uariare cõuictum,
» & tamen cum ipse Paulus omnibus omnia fieret, ut omnes lucraretur, po-
» tuit & Petro hoc in consilio fuisse, aliquid aliter agendi quàm docebat. Pro-
» inde si & pseudapostoli irrepserant, horum quoq; qualitas ædita, circumcisi
» onem uindicantiũ & Iudaicos fastus: adeo non de prædicatione, sed de con
» uersatione à Paulo denotabãtur, æque denotaturo, si quid de deo creatore
aut CHRISTO eius errassent. Igit̃ distinguẽda erũt singula. Si Apostolos
præuaricationis & simulationis suspectos Marcion haberi queritur, usq; ad
Euangelij deprauationẽ, CHRISTVM iam accusat, accusando quos CHRI
STVS elegit. Si uero Apostoli quidem integrum euangelium cõtulerunt,
de sola conuictus inæqualitate reprehensi, pseudapostoli autem ueritatem
eorum interpolauerunt, & inde sunt nostra digesta, quod erit germanum
illud Apostolorũ instrumentũ, quod adulteros passum est, quod Paulum
illuminauit, & ab eo Lucam? Aut si tam funditus deletũ est, ut cataclysmo
quodam, ita inundatione falsariorum obliteratum, iam ergo nec Marcion
habet uerum. Aut si ipsum erit uerum, id est Apostolorum quod Marcion
habet solus: & quomodo nostro consonat, quod non Apostolorũ, sed Lu-
cæ refertur? Aut si non statim Lucæ deputandum est quo Marcion utitur,
quia nostro consonat scilicet adulterato, etiam circa titulum cæterorũ Apo-
stolorum est, iam ergo & nostrum quod illi consonat æque Apostolorum
est, sed adulteratum. De titulo quoq; funis ergo ducendus est cõtentionis,
pari hinc inde nisu fluctuãte. Ego meum dico uerum, Marcion suum. Ego
Marcionis affirmo adulteratum, Marcion meum. Quis inter nos determi-
Inuenietur superest. nabit, nisi temporis ratio, ei præscribens autoritatem, quod antiquius repe
rietur, & ei præiudicans uitiationẽ, quod posterius reuincetur,* inuenietur?
In quantum enim falsum corruptio est ueri, in tantum præcedat necesse est
ueritas falsum. Prior erit res passione, & materia æmulatione. Alioquin
quàm absurdum ut si nostrũ antiquius probauerimus, Marcionis uero po
sterius, & nostrum ante uideatur falsum, quàm habuerit de ueritate mate-
riam, & Marcionis ante credatur æmulationem à nostro expertum quàm
est æditum, & postremo id uerius existimetur, quod est serius, post tot ac
tanta iam opera atque documenta Christianæ religionis seculo ædita, quæ
ædi utiq; non potuissent sine euangelij ueritate, id est ante euangelij uerita
tem. Quod ergo pertinet ad euangelium interim Lucæ, quatenus cõmunio
eius inter nos & Marcionem de ueritate disceptat, adeo antiquius Marcion
est, quod est secundum nos, ut & ipse illi Marcion aliquãdo crediderit, cum
& pecuniã in primo calore fidei catholicæ ecclesiæ contulit, proiectam mox
cum ipso postea quàm in hæresim suam à nostra ueritate descijt. Quid nũc
si negauerint Marcionitæ, primam apud nos fidẽ eius, aduersus epistolam
quoq; ipsius? Quid si nec epistolam agnouerint? Certe Antitheses nõ mo
do fatẽtur

do fatetur Marcionis, sed & præferũt: ex his mihi probatio sufficit. Si enim id euangelium quod Lucæ refertur, penes nos, uiderimus an & penes Marcionem, ipsum est quod Marcion per Antitheseis suas arguit, ut interpolatum à protectoribus Iudaismi ad cõcorporationem legis & prophetarum, qua etiam CHRISTVM inde confingerent. Vtiq; non potuisset arguere, nisi quod inuenerat. Nemo post futura reprehendit quæ ignorat futura. emendatio culpam non antecedit. Emendator sanè euangelij à Tiberianis usque ad Antoniana tempora euersi, Marcion solus & primus obuẽnit, expectatus tam diu à CHRISTO, pœnitẽte iam quod Apostolos præmisisse properasset sine præsidio Marcionis, nisi quod humanæ temeritatis, non diuinæ autoritatis negocium est hæresis, quæ sic semper emẽdat euangelia dum uitiat: Cũ & si discipulus Marcion, non tamen super magistrum, Et si apostolus Marcion, Siue ego, inquit Paulus, siue illi sic prædicamus, Et si prophetes Marcion, Et spiritus prophetarũ prophetis erunt subditi, non euersionis sunt, sed pacis. Etiam si angelus Marcion, citius anathema dicendus quàm euangelizator, quia aliter euangelizauit. Itaque dum emendat, utrumq; confirmat, & nostrum alterius, id emẽdans quod inuenit: & id posterius, quod de nostri emendatione constituens suum & nouum fecit. In summa, si constat id uerius quod prius, id prius quod & ab initio, ab initio quod ab Apostolis, pariter utiq; constabit id esse ab Apostolis traditum quod apud ecclesias Apostolorũ fuerit sacrosanctum. Videamus quod lac à Paulo Corinthij hauserint, ad quã regulam Galatæ sint recorrecti, quid legãt Philippenses, Thessalonicenses, Ephesij, quid etiam Rhomani de proximo sonent, quibus euangelium & Petrus & Paulus sanguine quoq; suo signatum reliquerunt. Habemus & Iohannis alumnas ecclesias. Nam & si Apocalypsim eius Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recensus, in Iohannem stabit autorem. Sic & cæterorũ generositas recognoscitur. Dico itaq; apud illas, nec solas iam Apostolicas, sed apud uniuersas, quæ illis de societate sacramenti confœderãtur, id euangelium Lucæ ab initio æditionis suæ stare, quod cummaxime tuemur. Marcionis uero plerisq; nec notum, nullis notum, ut non eodem natum. Habet planè & illud ecclesias, sed suas, tam posteras quàm adulteras, quarum si censum requiras, facilius apostaticum inuenias quàm Apostolicum, Marcione scilicet conditore, uel aliquo de Marcionis examine. Faciunt fauos & uespæ, faciunt ecclesias & Marcionitæ. Eadem autoritas ecclesiarum Apostolicarum, cæteris quoq; patrocinabitur euangelijs, quæ proinde per illas & secundũ illas habemus, Iohannis dico & Matthæi: licet & Marcus quod æddidit Petri affirmetur, cuius interpres Marcus. Nam & Lucæ digestum, Paulo asscribere solent, capita magistrorũ uideri quæ discipuli promulgarint. Itaq; & de his Marcion flagitandus, quod omissis eis, Lucæ potius institerit, quasi non & hæc apud ecclesias à primordio fuerint, quemadmodum & Lucæ. Atquin hæc magis

ECCLESIAE APOSTOLICAE.

Autoritas ecclesiarũ apostolicarum.

à primordio fuisse credibile est, ut priora quâ Apostolica, ut cum ipsis ecclesijs dedicata. Cæterum quale est, si nihil Apostoli ædiderunt, ut discipuli potius ædiderint, qui nec discipuli existere potuissent sine ulla doctrina magistrorum? Igitur dum constet hæc quoque apud ecclesias fuisse, cur non hæc quoq; Marcion attigit, aut emendanda si adulterata, aut agnoscenda si integra? Nam & competit ut si qui euangelium peruertebant, eorum magis curarent peruersionem, quorum sciebant autoritatē receptiorem. Ideo & pseudapostoli, quod per falsum Apostolos imitarentur. In quātum ergo emendasset quæ fuissent emendanda si fuissent corrupta, in tantum confirmauit non fuisse corrupta, quæ nō putauit emendanda. Deniq; emendauit quod corruptum existimauit. Sed nec hoc merito: quia non fuit corruptum. Si enim Apostolica integre decucurrerūt, Lucæ autem quod est secundū nos, adeo congruit regulæ eorum, ut cum illis apud ecclesias maneat, iam & Lucæ constat integrū decucurrisse usq; ad sacrilegium Marcionis. Deniq; ubi manus illi Marcion intulit, tunc diuersum & æmulum factum est Apostolicis. Igitur dabo consilium discipulis eius, ut aut & illa cōuertant, licet sero ad formam sui, quo cum Apostolicis conuenire uideantur. Nam & cottidie reformant illud prout à nobis cottidie reuincuntur, aut erubescunt de magistro utrobiq; traducto, cum euangelij ueritatem nunc ex conscientia tramittit, nunc ex impudentia euertit. His ferè compendijs utimur, cum de euangelijs aduersus hæreticos expedimur, defendentibus, & temporum ordinem posteritati falsariorū præscribentem, & autoritatem ecclesiarum traditioni Apostolorum patrocinantem: quia ueritas falsum præcedat necesse est, & ab eis præcedat à quibus tradita est. Sed alium iam hinc inimus gradum, ipsum (ut professi sumus) euangelium Marcionis prouocantes, sic quoque probaturi adulteratum. Certe enim totū quod elorabit etiam Antitheseis præstruendo, in hoc cogit ut ueteris & noui testamenti diuersitatem constituat, proinde CHRISTVM suum à creatore separaturū ut deum alterius, ut alienum legis & prophetarum. Certe propterea contraria quæq; sententiæ suæ erasit cōspirantia cū creatore, quasi ab assertoribus eius intexta: cōpetentia autem sententiæ suæ reseruauit. Hæc conueniemus, hæc amplectemur, si nobiscum magis fuerint, si Marcionis præsumptionem percusserint. Tunc & illa constabit eodem uitio hæreticæ cæcitatis erasa, quo & hæc reseruata. Sic habebit intentio & forma opusculi nostri, sub illa utiq; conditione quæ ex utraq; parte cōdicta sit. Constituit Marcion aliū esse CHRISTVM qui Tiberianis temporibus à deo quondam ignoto reuelatus sit in salutem omniū gentium, Alium qui à deo creatore in restitutionem Iudaici status sit destinatus, quandoq; uenturus. Intra hos magnam & omnem differentiam scindit, quantam inter iustum & bonum, quantā inter legem & euangelium, quantam inter Iudaismum & Christianismum. Hinc erit & nostra præscriptio qua defigimus nihil dei alterius cōmune esse debere cum creatore. Cæterū

Pseudapostoli.

Autoritas ecclesiarum.

6. S.

Port. elaborauit.

Christus.

re. Cæterum creatoris pronunciandū, si administrauerit dispositiones eius, si impleuerit prophetias eius, si adiuuerit leges eius, si repræsentauerit promissiones eius, si restaurauerit uirtutes eius, si sentētias reformauerit, si mores, si proprietates expresserit. Huius pacti & huius præscripti, quæso te, lector memineris ubiq;, & incipe recognoscere aut Marcionis CHRISTVM aut creatoris. Anno quintodecimo principatus Tiberiani, proponit eū descendisse in ciuitatē Galilææ Capharnaum, utiq; de cœlo creatoris, in quo de suo ante descenderat. Et quid ergo ordinis fuerat, ut prius de suo cœlo in creatoris descendens describeretur. Cur enim non & ista reprehēdam quæ non implent fidem ordinariæ narrationis, deficientis in mendacio semper. Planè semel dicta sint, per quæ iam alibi retractauimus, An descēdens per creatorem, Et quidem aduersus ipsum, potuerit ab eo admitti, & inde tramitti in terram æque ipsius. Nunc autem & reliquum ordinem descensionis expostulo, tenens descendisse illum. Viderit enim sicubi apparuisse positum est. apparere subitum, ex inopinato, sapit conspectum qui semel impegerit oculos in id quod sine mora apparuit. Descendisse autem dum fit uidetur, & subijcit oculos, de facto etiam ordinem facit. Atq; ita cogit exigere, quali habitu, quali suggestu, quonam impetu uel temperamento, etiam quo in tempore diei noctisue descenderit. Præterea quis uiderit descendentem, quis retulerit, quis asseuerauerit, rem utiq; nec asseueranti facile credendam. Indignum deniq; ut Romulus quidem ascensus sui in cœlum habuerit Proculū affirmatorem, CHRISTVS uero dei, descensus de cœlo sui non inuenerit annunciatorem, quasi non sic & ille ascenderit ijsdē mendacij scalis, sicut & iste descendit. Quid autem illi cum Galilæa, si non erat creatoris, cui ista regio destinabatur ingressuro prædicationem, dicente Esaia. Hoc primum bibito cito facito, regio Zabulon & terra Neptalim, & cæteri qui maritimam & Iordanis Galilææ nationū populus, qui sedetis in tenebris, uidete lumen magnum, qui habitatis, sedentes in umbra mortis, lumen ortum est super uos. Bene autem quod & deus Marcionis illuminator uindicatur nationum, quo magis debuerit, uel de cœlo descendere, & si utiq; in Pontum potius descendere quàm in Galilæam. Cæterum & in loco & illuminationis opere secundum prædicationem occurrentibus CHRISTO, iā eum prophetatum incipimus agnoscere, ostendētem in primo ingressu uenisse se, nō ut legē & prophetas dissolueret, sed ut potius adimpleret. Hoc enim Marcion, ut additum erasit. Sed frustra negauit CHRISTVM dixisse, quod statim fecit ex parte, prophetiā enim interim de loco adimpleuit, & de cœlo statim ad synagogā, ut dici solet. Ad quod uenimus. Hoc age Marcion. Aufer etiam illud de euangelio, Non sum missus, nisi ad oues perditas domus Israël. Et non est, auferre panem filijs, & dare eū canibus, ne scilicet CHRISTVS Israëlis uideretur. Sufficiant mihi facta pro dictis. Detrahe uocem CHRISTI mei, res loquentur. Ecce uenit in synogagam certe ad

Deest uerbum estis uel habitatis.

oues

oues perditas domus Israëlis. Ecce doctrinæ suæ panē prioribus offert Israëlitis: certe ut filios præfert. Ecce alijs eum nondum impertit: certe ut canes præterit. Quibus autem magis impertisset quàm extraneis creatoris, si ipse in primis non fuisset creatoris? Et tamen quomodo in synagogam potuit admitti, tam repentinus, tā ignotus, cuius nemo adhuc, certus, de tribu, de

Census Augusti. populo, de domo? de censu deniq; Augusti, quem testem fidelissimum dominicæ natiuitatis Romana archiua custodiunt? Meminerant certe, nisi circumcisum scirent, non admittendum in sancta sanctorum. Sed & si passim synagoga adiretur, non tamen ad docendum nisi ab optime cognito & explorato, & probato, iam pridem in hoc ipsum, uel aliunde cōmendato cum hoc munere. Stupebant autem omnes ad doctrinam eius, planè quoniam, inquit, in potestate erat sermo eius. Non quoniam aduersus legem & prophetas docebat. Vtiq; enim eloquiū diuinum & uim & gratiā præstabat, magis extruens q̄ destruens substantiam legis & prophetarum. Alioquin non stuperent, sed horrerent. Nec mirarentur, sed statim auersarentur destructorem legis & prophetarum, & utiq; in primis alterius dei prædicatorem, quia nec potuisset aduersus legem & prophetas docere, & hoc nomine aduersus creatorem, non præmissa diuersæ atq; æmulæ diuinitatis professiōe. Cum ergo nihil tale scriptura significet, nisi solam uim & potestatē sermonis admirationi fuisse, facilius ostendit, secundum creatorem docuisse illum, quia non negauit, quàm aduersus creatorem, quia non significauit. Atq; ita aut eius erit agnoscendus secundum quem docuit, aut præuaricator iudicandus, si secundum eum aduersus, quem uenerat docuit. Exclamat ibidem spiritus dæmonis: Quid nobis & tibi est IHESV? Venisti perdere nos. Scio qui sis, sanctus dei. Hic ego non retractabo, an & hoc cognomentum competierit ei, quem nec CHRISTVM uocari oporteret, si non creatoris. Alibi iam de nominibus expostulatum est. At nunc discepto, quomodo eum uocari cognouerit dæmon, nulla unq̄ retro emissa prædicatione in illum, à deo ignoto, & in id temporis muto, cuius nec sanctum eum contestari potuit, ut ignoto iam ipsi suo creatori. Quid autem iam tale ædiderat nouæ diuinitatis, per quod possit alterius dei sanctus intelligi? Tantum quod synagogam introgressus, & nec sermonē operatus aliquid aduersus creatorem? Sicut ergo quem ignorabat, nullo modo poterat IHESVM & sanctum dei agnoscere, ita quem norat agnouit. Nam & prophetam meminerat sanctum dei prædicasse, & IHESVM nomen dei esse in filio Naue. Hæc & ab angelo exceperat secundū nostrum euāgelium. Propterea quod in te nascet̄, uocabitur sanctū filius dei, & uocabis nomē eius IESVM. Sed & habebat utiq; sensum aliquē dominicæ dispositionis, licet dæmon tamē magis q̄ alienæ & nondū satis cognitæ, nā & præmisit. Quid nobis & tibi? Non quasi in extraneum IHESV, ad quem pertinēt spiritus creatoris. Nec enim dixit, quid tibi & nobis, sed quid nobis & tibi. Sed deplorans & sorti suæ exprobrans quam iam uidens, adijcit, Venisti perdere nos, Adeo iudi-

cis &

cis & ultoris, & ut ita dixerim ſæui dei filium agnouerat IHESVM, non optimi illius & perdere & punire neſcientis. Quorſum hunc locū præmiſimus? ut IHESVM & à dæmone non alium doceamus agnitum, & à ſemetipſo nō alium cōfirmatum q̄ creatoris. Atquin, inquis, increpuit illum IHESVS: planè ut inuidioſum, & in ipſa cōfeſſione petulantem, ut male adulantem: quaſi hæc eſſet ſumma gloria CHRISTI, ſi ad perditionem dæmonum ueniſſet, & non potius ad hominum ſalutem, qui nec diſcipulos de ſubactione ſpirituū, ſed de candida ſalutis gloriari uolebat. Aut cur eum increpuit? Si quaſi mentitum in totum: ergo non fuit IHESVS, nec dei ſanctus omnino. Si quaſi ex parte mentitum, quod eum IHESVM quidē & ſanctū dei, ſed creatoris exiſtimaſſet: iniuſtiſſime increpuit hoc ſentientem, quod ſciebat ſentiendū, & hoc nō æſtimantē quod ignorabat æſtimandū, aliū IHESVM & alterius dei ſanctum. Quod ſi ueriſimiliorē ſtatum nō habet increpatio, niſi quē nos interpretamur, iam ergo & dæmon nihil mentitus eſt, nō ob mēdaciū increpitus. ipſe enim erat IHESVS, præter quē aliū dæmon agnouiſſe non poterat, & IHESVS eum confirmauit quem agnouerat dæmon, dum non ob mendacium increpat dæmonem. Nazaræus uocari habebat ſecundum prophetiam CHRISTVS creatoris. Vnde & ipſo nomine nos Iudæi Nazarenos appellant per eum. Nam & ſumus de quibus ſcriptum eſt: Nazaræi exaltati ſunt ſuper niuem. Qui ſcilicet retro luridati delinquentiæ maculis, & nigrati ignorantiæ tenebris. CHRISTO autem appellatio Nazaræi competitura erat ex infantiæ latebris quas apud Nazareth deſcendit uitādo Archelaum filiū Herodis. Hoc propterea non omiſi, quia CHRISTVM Marcionis oportuerat omne cōmercium eieraſſe etiam locorum familiarium CHRISTI creatoris, habentem tanta Iudææ oppida non ita CHRISTO creatoris per prophetas emancipata. Cæterum prophetarum erit CHRISTVS, ubicunq; ſecundum prophetas inuenitur. Et tamē apud Nazareth quoq; nihil noui notat' prædicaſſe, dum aliò merito unius prouerbij eiectus refertur. Hic primum manus ei iniectas animaduertens, neceſſe habeo iam de ſubſtantia eius corporali præfinire, quod non poſſit phantaſma credi, qui contactum, & quidem uiolentia plenum, detentus & captus & ad præcipitium uſq; protractus, admiſerit. Nam & ſi per medios euaſit, ſed ante iam uim expertus, & poſtea dimiſſus, ſcilicet ſoluto, uti aſſolet, tumultu, uel etiam irrupto, non tamen per caliginem eius, o quæ nulli omnino tactui ſuccidiſſet, ſi fuiſſet.

Candidam ſubſtantiue uidetur pro ueſte uſurpare. à qua dicti ſunt cādidati. Poteris hic recte beneficiū interpretari

Nazareni

Fort. in quas.

Forte leg. per caliginem eluſo quæ m.

Tangere enim & tangi, niſi corpus, nulla poteſt res,

Lucretius.

etiam ſecularis ſapientiæ digna ſententia eſt. Ad ſummam, & ipſe mox tetigit alios quibus manus imponens utiq; ſentiēdas, beneficia medicinarū cōferebat, tā uera, tam nō imaginaria, quàm erāt per quas cōferebat. Ipſe igitur eſt CHRISTVS Eſaiæ, remediator ualitudinum. Hic, inquit, imbecillitates noſtras aufert, & languores portabit. Portare autē Græci etiam pro eo ſolent

solent ponere quod est tollere. Sufficit interim mihi generalis repromissio. Quodcunq; curauerit IHESVS, meus est. Veniemus tamē & ad species curationum. Cæterū & à dæmonijs liberare, curatio est ualitudinis. Itaq; spiritus nequam quasi ex forma iam prioris exempli, cum testimonio excedebant uociferātes, Tu es filius dei. Cuius dei, uel pateat: sed proinde increpabantur & iubebantur tacere. Proinde enim CHRISTVS ab hominibus nō à spiritibus immūdis uolebat se filium dei agnosci. Ille CHRISTVS duntaxat cui hoc congruebat, quia præmiserat per quos posset agnosci, & utiq; digniores prædicatores. Illius erat, præconium immundi spiritus respuere, cui sancti abundabant. Porrò qui nunq; fuerat annunciatus, si tamen uolebat agnosci, frustra autem uenerat si nolebat non esse, & aspernatus testimonium alienæ & cuiuscunq; substantiæ qui propriæ non habebat, qui in aliena descenderat: Iam nunc & quā destructor creatoris, nihil magis gestisset quàm à spiritibus ipsius agnosci, & diuulgari præ timore, nisi quod Marcion deum suum timeri negat, defendens bonum non timeri, sed iudicem, apud quē sint materiæ timoris, ira, sæuitia, iudicia, uindicta, damnatio. Sed & dæmonia timore utiq; cedebant. Ergo timendi dei filium confitebātur, occasionem habitura non cedendi, si non timendi. Et ille iussu & increpitu ea expellens, non suasu quā bonus timendum se exhibebat. Aut nunquid ideo increpabat quia timebatur nolens timeri? Et quomodo ea uolebat excedere, quod nisi timore non facerent? Cæcidit ergo in necessitatem quā disparem se naturæ suæ ageret, cum posset, ut bonus semel eis parcere. Cecidit & in aliam præuaricationis notam, cum se à dæmonijs quasi filiū creatoris sustineret timeri, ut iam non propria potestate expelleret dæmonia, sed per creatoris autoritatē,* in solitudinem procedij solennis. Et huiusmodi regio creatoris. Oportebat sermonem illic quoq; uideri in corpore, ubi egerat aliquando & in nube. Competebat & euāgelio habitus loci, qui placuerat & legi. Capiat itaq; iocunditatem solitudo, hoc Esaias promiserat. Detentus à turbis, oportet me, inquit, & alijs ciuitatibus annunciare regnū dei. Offenderat iam alicubi deum suum non puto adhuc usq;. Sed de his loquebatur qui alium quoq; deum nouerant, nec hoc credo. Ergo si nec ille alium deum ædiderat, nec illi nouerant præter creatorem, eiusdem dei regnum portendebat, quem solum sciebat notum eis, qui audiebant de tot generibus operum. Quid utiq; ad piscaturam respexit, ut ab illa in Apostolos sumeret Symonem, & filios Zebedæi? Non enim simplex factū uideri potest, de quo argumentum processurum erat, dicens Petro trepidanti de copiosa indagine piscium. Ne time, ab hinc enim homines eris capiens. Hoc enim dicto intellectū illis suggerebat adimpletæ prophetiæ,* se enim esse qui per Hieremiam pronunciarat. Ecce ego mittam piscatores multos, & piscabuntur illos homines scilicet. Deniq; relictis nauiculis secuti sunt eū, ipsum intellegentes, qui cœperat facere quod edixerat. Aliud est si affectauit de naui

Sic puto leg. & pūctandū: In solitudinem procedit. Solēnis & huiusmodi regio creatoris.

Fort. se eum esse

uit de nauiculariorum collegio allegere, habiturus Apostolum quandoq; nauclerũ Marcionem. Præstruximus quidẽ aduersus antitheseis nihil ꝓficere proposito Marcionis, quam putat diuersitatem legis & euangelij, ut & hanc à creatore dispositam, deniq; prædicatam in promissione nouæ legis, & noui sermonis, & noui testamenti. Sed quoniam attentius argumẽtatur apud illum suum, nescio quem συνταλαίπωρον, id est, cõmiseronem, & συμπα-σούμενον, id est coodibilem, in leprosi purgationem, non pigebit ei occurrere: & in primis figuratæ legis uim ostendere, quæ in exemplo leprosi nõ cõtingendi, imò ab omni cõmercio submouendi, cõmunicationem prohibebat hominis delictis cõmaculati, cum qualibus & Apostolus cibum quoq; uetat sumere. Participari enim stigmata delictorum quasi ex contagione, si qui se cum peccatore miscuerit. Itaq; dominus uolens altius intelligi legem, per carnalia spiritalia significantem: & hoc nomine non destruens, sed magis extruens, quam pertinentius uolebat agnosci: tetigit leprosum, à quo et si homo inquinari potuisset, deus utiq; non inquinaretur, incõtaminabilis scilicet. Ita non præscribetur illi quod debuerit legẽ obseruare, & nõ cõtingere immundum, quem contactus immundi non erat inquinaturus. Hoc magis meo CHRISTO competere, sic doceo, dum tuo non competere demonstro. Si enim ut æmulus legis tetigit leprosum, nihil faciẽs præceptum legis, per contemptum inquinamenti, quomodo posset inquinari, qui corpus non habebat quod inquinaretur? Phantasma enim inquinari nõ posset. Qui ergo inquinari non poterat ut phantasma, iam non uirtute diuina incontaminabilis erit, sed phantasmatis inanitate: nec contempsisse uideri potest inquinamentum, cuius materiam nõ habebat. Ita nec legem destruxisse qui inquinamentum ex occasione phantasmatis non ex ostentatione uirtutis euaserat. Si autem Helisæus prophetes creatoris unicum leprosum Naaman Syrum ex tot leprosis Israhelitis emundauit, nec hoc ad diuersitatem facit CHRISTI, quasi hoc modo meliori se dum Israhelitẽ leprosum emundat extraneus, quem suus dominus emundare non ualuerat, Syro facilius emundato, significat per nationes emundationis in CHRISTO lumine earum quæ septem maculis capitalium delictorum inhorrerẽt idololatria, blasphemia, homicidio, adulterio, stupro, falso testimonio, fraude. Quapropter septies quasi per singulos titulos in Iordane lauit: simul & ut totius hebdomadis caneret expiationem. Et quia unius lauacri uis & plenitudo CHRISTO soli dicabatur, facturo in terris, sicut sermonem compendiatum, ita & lauacrum. Nam & hoc opponit Marcion, Helisæum quidẽ materia eguisse, aquam adhibuisse, & eam septies, CHRISTVM uerbo uero solo, & hoc semel functo, curationem statim repræsentasse, quasi non audeam & uerbum ipsum in substantiam creatoris uindicare. Nullius rei non ille potior autor, qui prior. Incredibile planè, ut potestas creatoris uerbo remedium uitij unius operata sit, quæ uerbo tantam mundi molem semel protulit

Forte leg. *meliorie dum.*

Septem maculæ capitalium delictorũ.

tulit

tulit? Vnde magis dinoscitur Christus creatoris, quàm ex uerbi potestate? Sed ideo alius Christus, quia aliter quàm Helisæus, quia potentior dominus famulo suo. Quid constituis Marcion, proinde res agi à seruis, quemadmodum ab ipsis dominis? Nõ times, ne in dedecus tibi uertat, si ideo Christum negas creatoris, quia potentior fuerit famulo creatoris, qui ad Helisæi pusillitatem maior agnoscitur, si tamen maior. Par enim curatio, licet distet operatio. Quid amplius præstitit tuus Christus, quàm meus Helisæus? Imò quid magnum præstitit tui Christi uerbum? cum id præstiterit quod fluuius creatoris. Secundum hæc cætera quoq; occurrunt. Quantũ enim ad gloriæ humanæ auersionem pertinebat, uetuit eum diuulgare. Quantum autẽ ad tutelam legis, iussit ordinem impleri. Vade, ostende te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses. Argumenta enim figurata utputa prophetæ legis adhuc in suis imaginibus tuebatur, quæ significabant hominẽ quondam peccatorem, uerbo mox dei emaculatum, offerre debere munus deo apud templum, orationem scilicet & actionem gratiarum apud ecclesiam, per Christum Iesum catholicum patris sacerdotem. Itaq; adiecit, ut sit uobis in testimonium. Sine dubio quo testabatur, se legem non dissoluere, sed adimplere. Quo testabatur seipsum esse, qui morbos & ualetudines eorum suscepturus annunciabatur. Hanc tam congruentem & debitam interpretationem testimonij adulator Christi sui Marcion, sub obtentu mãsuetudinis & lenitatis quærit excludere. Nam & bonus inquit, præterea sciens omnem qui lepra esset liberatus, solennia legis executurũ, idéo ita præcipit. Quid tum? Perseuerauit ne in bonitate, id est, permissione legis, aut non? Si enim bonus perseuerauit, nusquàm destructor erit legis, nec dei alterius habebitur, cessante legis destructione per quam alterius dei uindicatur. Si non perseuerauit bonus, destruendo postea legem, falsum ergo testimonium postea collocauit apud illos in curatione leprosi: deseruit enim bonitatem, dum destruit legem. Malus iam, quando legis euersor: si bonus cum legis indultor. Sed & eo quod indulsit legi obsequium, bonam legem confirmauit. Nemo enim malo * obsequio patitur. Ergo & sic malus, si obsequium malæ legi indulsit: & sic deterior, si bonæ legis destructor aduenit. Proinde si ut sciens omnem qui lepra liberatus esset, ita facturum: ideo præcepit munus offerre: potuit & non præcepisse quod sciebat ultro futurum. In uanum ergo descendit quasi legem destructurus, cum cedit obsecutoribus legis. Atquin quasi sciens formam eorum magis ab ea auertendos præuenire debuerat, si in hoc uenerat. Cur enim non tacuit, ut homo solo suo arbitrio, legi obediret? tunc enim aliquatenus posset uideri patientiæ suæ præstitisse. Sed adijcit etiam autoritatem suam exaggeratam testimonij pondere: cuius iam testimonij, nisi legis assertæ? certe nihil interest quomodo firmauerit legem, siue quâ bonus, siue quâ superuacuus, siue quâ patiens, siue quâ inconstans, dum

VADE, OSTENDE TE SACERDOTI.

Forte * obsequi.

ſtans, dum te Marcion de gradu pellam. Ecce præcepit legem impleri. Quocunque modo præcipit, eodem potuit etiam illam præmiſiſſe ſententiam: Non ueni legem diſſoluere, ſed adimplere. Quid ergo tibi fuit de euangelio eraſiſſe quod ſaluum eſt? confeſſus es enim præ bonitate feciſſe illum quod negas dixiſſe. Conſtat ergo dixiſſe illum, quia & fecit, & te potius uocem domini de Euangelio eradicaſſe, quàm noſtras inieciſſe. Curatur & paralyticus, & quidem in cœtu ſpectãte populo. Videbit enim, inquit Eſaias, populus ſublimitatem domini, & gloriam dei. Quam ſublimitatem, & quã gloriam? Conualeſcite manus dimiſſæ, & genua diſſoluta: hoc erit paralyſis. Conualeſcite, nec timete. Non ocioſe iterans: conualeſcite, nec uane ſubiungens, nec timete: quoniam cum redintegratione membrorũ, uiriũ quoq; repræſentationem pollicebatur, Exurge, & tolle grabatum tuum, ſimul & animi uigorem. At non timendos qui dicturi erant, Quis dimittet peccata niſi ſolus deus? Habes itaq; & ſpecialis medicinæ diſpunctam prophetiã, & eorum quæ medicinam ſunt ſecuta. Pariter & dimiſſorem delictorum CHRISTVM recognoſce apud eundem prophetam, Quomodo, inquit, in plurimis dimittet delicta eorum: & delicta noſtra ipſe aufert. Nam & in priore ex ipſius domini perſona: Et ſi fuerint delicta ueſtra tanq̃ roſeum, uelut niuem exalbabo. Et ſi tanq̃ coccinium, uelut lanam exalbabo. In roſeo, ſanguinem oſtendens prophetarum: in coccino domini, ut clariorem. Etiam Micheas de uenia delictorum: Quis deus, quomodo tu? eximẽs iniquitates & præteriens iniuſtitias reſiduis hæreditatis tuæ, & nõ tenuit in teſtimonium iram ſuam, quia uoluit: & miſericordem auertet, & miſerebitur noſtri. Dimerget delicta noſtra, & dimerget in profundo maris peccata noſtra. Sed & ſi nihil tale in CHRISTVM fuiſſet prædicatum, haberem huius benignitatis exempla in creatore, promittentia mihi & in filio patris affectus. Video Niniuitas ſcelerum ueniam conſecutos à creatore: ne dixerim tunc quoq; à CHRISTO, qui à primordio egit in patris nomine. Lego & Nathan prophetam agnoſcenti Dauid delictum ſuũ in Vriam, dixiſſe: Et dominus circunduxit delictum tuũ, & non morieris. Proinde & Achab regem, maritum Iezabel, reum idololatriæ & ſanguinis Nabuthæ, ueniam meruiſſe, pœnitentiæ nomine. Ionathan, filium Saulis, reſignati ieiunij culpam deprecatione deleſſe. Quid de ipſo populo retexam totiens delictorũ indulgẽtia reſtituto, ab eo ſcilicet deo, qui mauult miſericordiam, quàm ſacrificium: & peccatoris pœnitentiam, quàm mortem. Prius eſt igitur, neges creatorem indulſiſſe aliquando delicta. Conſequens eſt, ut oſtendas nec in CHRISTVM ſuum tale quid eum prædicaſſe: & ita probabis nouam iſtã CHRISTI noui ſcilicet benignitatem, ſi probaueris, nec parem creatori, nec prædicatam à creatore. Sed & peccata dimittere, an eius poſſit eſſe qui negetur tenere: & an eius ſit abſoluere, cuius non ſit etiam damnare: & an cõgruat eum ignoſcere, in quem nihil ſit admiſſum, alibi iam congreſſi malumus

 admonere

Filius hominis admonere quàm retractare. De filio hominis duplex est nostra præscriptio neq; mentiri posse CHRISTVM, ut se filium hominis pronunciaret, si non uere erat: neq; filium hominis constitui, qui non sit natus ex homine, uel patre, uel matre: atq; ita discutiendum, cuius hominis filius accipi debeat, patris an matris. Si ex deo patre est, utique non est ex homine. Si nō & ex homine, superest ut ex homine sit matre. Si ex homine, iam apparet, quia ex uirgine. Cui enim pater non datur, nec uir matri eius deputabitur. Porrò cui uir non deputabitur, uirgo est. Cæterum duo iam patres habebuntur, deus & homo, si non uirgo sit mater. Habebit enim uirum ut uirgo nō sit, & habendo uirū duos patres faciet, deum & hominem, ei q & dei & hominis esset filius. Talem si forte Castori aut Herculi natiuitatem tradunt fabulæ. Si hæc ita distinguuntur, id est, si ex matre filius est hominis, quia ex patre non est: ex matre autem uirgine, quia non ex patre homine: hic erit CHRISTVS Esaiæ, quem concepturam uirginē prædicat. Qua igitur ratione admittas filium hominis Marcion circunspicere non possum: si patris hominis, negas dei filium: si & dei, Herculē de fabula facis Christum: si matris tantum hominis, meum concedis: si neque patris hominis, ergo nullius hominis est filius: & necesse est mendacium admiserit, qui se quod nō erat, dixit. Vnum potest angustijs tuis subuenire, si audeas aut deum tuum patrem CHRISTI hominem quoque cognominare: quod de eo nec fecit Valentinus: aut uirginem hominem negare, quod nec Valentinus quidem fecit. Quid nūc si ipso titulo filij hominis, censetur CHRISTVS apud Danielem? nónne sufficit ad probationem prophetici Christi? Cum enim id se appellat quod in Christū prædicabatur creatoris, sine dubio ipsum se præstat intelligi in quem prædicabatur nominum cōmunio simplex, si forte uideri potest, & tamen nec Christum, nec Iesum uocari debuisse defendimus, diuersitatis conditionē tenētes. Appellatio autem quod est filius hominis inquantum ex accidentia inuenit, intantum difficile est ut & ipsa concurrat super nominis cōmunionem. Ex accidenti enim proprio est, maxime cum causa non conuenit eadem, per quam deueniat in cōmunionem. Atq; adeo si & Christus Marcionis natus ex homine diceretur, tunc & ipse caperet appellationis cōmunionem, & essent duo filij hominis: sicut & duo Christi, & duo Iesus. Ergo cum appellatio propria est eius in quo habet causam, si & alij uendicetur in quo est cōmunio nominis, non etiam appellationis, suspecta iam fit cōmunio nominis quoque in eo cui uēdicatur, in eo sine causa cōmunio appellationis: & sequitur ut unus idemq; credatur, qui & nominis & appellationis capacior inuenitur, dum alter excluditur, qui nō habet appellationis cōmunionem, carens causa. Nec alius erit capacior utriusque, quàm qui prior, & nomen sortitus est Christi, & appellationem filij hominis, Iesus scilicet creatoris. Hic erat uisus Babylonio regi in fornace cum martyribus suis quartus, tanquàm filius hominis. Item ipse Daniel, reuelatus directo

Forte ex accidenti ei uenit, uel aduenit.*

directo filius hominis ueniẽs cum cœli nubibus iudex,ſicut & ſcriptura demonſtrat. Hoc dixi ſufficere potuiſſe de nominatione prophetica circa filiũ hominis. Sed plus mihi ſcriptura confert,ipſius ſcilicet domini interpretatione. Nam cum Iudæi ſolummodo hominem eius intuẽtes,nec dum & deum,certi,quâ dei quoque filium merito retractarent,non poſſe hominem delicta dimittere,ſed deum ſolum,cur non ſecundum intentionem eorum de homine eis reſpondit, Habere eum poteſtatem dimittendi delicta,quãdo & filium hominis nominans hominem nominaret? niſi quia ideo ipſa uoluit eos appellatione filij hominis ex inſtrumento Danielis repercutere: ut oſtenderet & hominem qui delicta dimitteret,illum ſcilicet ſolum filium hominis apud Danielis prophetiam,conſecutum,iudicandi poteſtatem,ac per eam utique & dimittẽdi delicta. Qui enim iudicat & abſoluit. Vt ſcandalo iſto diſcuſſo per ſcripturæ recordationem facilius eum agnoſcerent, ipſum eſſe filium hominis ex ipſa peccatorum remiſſiõe. Deniq; nuſquàm adhuc profeſſus eſt ſe filium hominis,quàm in iſto loco primum, in quo primum peccata dimiſit,id eſt,in quo primum iudicauit,dum abſoluit. Ad hæc quodcunque diuerſa pars fuerit argumentata quale ſit inſpice. Nam in illam neceſſe eſt amentiã tendat,ut & filium hominis defendat,ne mendacẽ eũ faciat,& ex homine neget natum,ne filium uirginis cõcedat. Quod ſi & autoritas diuina,& rerum natura,& cõmunis ſapientia non admittunt in inſaniam hæreticam,occaſio eſt & hic,interpellandi quàm breuiſſime de ſubſtãtia corporis aduerſus phantaſmata Marcionis. Si natus ex homine eſt,ut filius hominis,corpus ex corpore eſt. Planè facilius inuenias hominẽ natum cor non habere uel cerebrum,ſicut ipſum Marcionem, quàm corpus ut CHRISTVM Marcionis. Atque adeo inſpice cor Pontici aut cerebrum. Publicanum adlectum à domino in argumentum deducit,quaſi ab aduerſario legis adlectum, extraneum legis & Iudaiſmi prophanum. Excidit ei uel de Petro legis homine,& tamen non tantum adlecto, ſed etiam teſtimonium conſecuto agnitionis præſtitæ à patre. Nuſquàm legerat lumen,& ſpem,& ſpectationem nationum,prædicari Chriſtum. Atquin probauit potius Iudæos,dicendo, Medicum ſanis non eſſe neceſſariũ,ſed male habentibus. Si enim male ualentes uoluit intelligi ethnicos & publicanos,quos adlegebat,ſanos Iudæos confirmabat,quibus medicum neceſſarium negabat. Hoc ſi ita eſt,male deſcendit ad legem deſtruendam, quaſi ad malam ualetudinem remediãdam:in qua qui agebant,bene ualebant, quibus medicus neceſſarius non erat. Quale eſt autem ut ſimilitudinẽ medici propoſuerit,nec impleuerit? Nam ſicut ſanis medicum nemo adhibet, ita nec intantum extraneis,quantum eſt homo à deo Marcionis,ſuum habens & autorem & protectorem,& ab illo potius medicũ Chriſtum. Hoc ſimilitudo præiudicat ab eo magis præſtari medicũ,ad quẽ ꝑtinẽt qui languent. Vnde autem & Iohannes uenit in medium? ſubito CHRISTVS,

Petrus.

subito & Iohannes. Sic sunt omnia apud Marcionem, quæ suum & plenũ habent ordinem apud creatorem. Sed de Iohanne cætera alibi. Ad præsentes enim quosq; articulos respondendum est. Nunc illud tuebor ut demonstrem & Iohannem CHRISTO, & Christum Iohanni conuenire, utiq; ꝓphetæ creatoris, quã Christum creatoris: atq; ita erubescat hæreticus, Iohãnis ordinem frustra frustratus. Si enim nihil omnino administrasset Iohãnes, secundum Esaiam, uociferator in solitudinem, & præparator uiarũ dominicarum per denunciationem & laudationem pœnitentiæ, si non etiam ipsum inter cæteros tinxisset, nemo discipulos Christi manducantes & bibẽtes ad formam discipulorum Iohannis assidue ieiunantium & orantium prouocasset: quia si qua diuersitas staret intra Christum & Iohannem, & gregem utriusq;, nulla esset comparationis exactio, uacaret prouocationis intentio. Nemo enim miraretur, & nemo torqueretur, si diuersæ diuinitatis æmulæ prædicationis, de disciplinis quoq; inter se non conuenirent, nõ cõuenientes prius de autoritatibus disciplinarum: adeo Iohannis erat Christus, & Iohãnes Christi: ambo creatoris, & ambo de lege & prophetis, prædicatores & magistri. Sed Christus reiecisset Iohannis disciplinam ut dei alterius, & discipulos defendisset, ut merito aliter *intercedentes, aliam scilicet & contrariam initiatos diuinitatem. At nunc humiliter reddens rationem, quod non possent ieiunare filij sponsi quàm diu cũ eis esset spõsus: postea uero ieiunaturos promittens cum ablatus ab eis sponsus esset: nec discipulos defendit, sed potius excusauit, quasi non sine ratione reprehẽsos: nec Iohannis reiecit disciplinam, sed magis concessit tempori Iohannis, eam præstans ut temporis, ut tempore suo eam destinãs reiecturos. Alioquin eã & defensuros, æmulos eius si non ipsius fuisset. Iam quærat, teneo meũ Christum etiam in nomine sponsi: de quo psalmus: Ipse tanquàm sponsus egrediens de thalamo suo. A summo cœli profectio eius, & deuersio eius ad sũmum usq; eius. Qui etiam per Esaiam gaudens ad patrem: Exultet, inquit, anima mea in domino: induit enim me indumentum salutaris, & tunicam iocunditatis, uelut sponso, circumposuit mihi mitram uelut sponsæ. In se & ecclesiam deputat: de qua idẽ spiritus ad ipsum: Et circunpones tibi omnes eos uelut ornamentum sponsæ. Hanc sponsam Christus sibi per Salomonem ex uocatione gentium arcessit: *Siquit est legisti, ueni sponsa de Libano. Eleganter Libani utiq; montis mentiõe iniecta, qui turris uocabulo est penes Græcos: de idololatria enim sibi sponsabat ecclesiam. Nega te nunc dementissimum Marcion. Ecce legem tui quoq; dei impugnas, nuptias nõ coniungit, coniunctas non admittit: neminem tingit, nisi cœlibem, aut spadonem. Mortis autem repudio baptisma seruat. Quid itaq; Christum ei9 sponsum facis? Illius hoc nomen est, qui masculum & fœminam cõiunxit: non qui separauit. Errasti in illa etiam domini pronunciatiõe, qua uidetur noua & uetera discernere. Inflatus es utribus ueteribus, & excerebratus es

Forte *incedentes

Forte *Siquidem.

nouo ui

nouo uino:atq; ita ueteri,id est priori euangelio pannum hæreticæ nouita tis assuisti. In quo alter creator uelim discere,cum per Hieremiam præcepit: Nouate uobis nouamē nouū,nónne à ueteribus auertit? cū p Esaiā edicit: Vetera transierunt,& ecce noua quæ ego facio,nónne ad noua conuertit? Olim hāc statuimus destinationē pristinorū à creatore potius repromissā à CHRISTO exhiberi,sub unius dei & eiusdē dei autoritate,cuius sint & uetera & noua. Nā & uinū nouū id non cōmittit in ueteres utres,qui & ueteres utres habuerit:& nouū additamentū nemo inijcit ueteri uestimēto,nisi cui nō defuerit &uetus uestimentū. Ille nō facit quid,si faciendū nō est,q habeat unde faciat,si faciendum esset. Itaq; si in hoc dirigebat similitudinē,ut ostenderet se euangelij nouitatē separare à legis uetustate,suā demōstrabat & illā à qua separabat,alienorū separationē nō fuisse notandā, quia nemo alienis sua adiungit,ut ab alienis separare possit. Separatio p cōiunctionē capit de qua fit. Itaq; sepabat,& in uno ostendebat fuisse,sicut & fuissent si nō separaret. Et tamē si cōcedim⁹ separationē istā p reformationē,p amplitudinē,p pfectū:sicut fructus separat̃ à semine,cū sit fructus ex semine: sic & euāgeliū separat̃ à lege,dū puehit̃ ex lege. Aliud ab illa,sed non alienū. Diuersū,sed nō cōtrariū. Nec forma sermonis in CHRISTO noua cū similitudines obijcit,cū quæstiōes refutat, De septuagesimo uenit psalmo: Aperiā,inqt,in parabolā os meū: id est,similitudinē: eloquar pblemata, id est, edisserā quæstiōes. Si hominē alterius gētis pbare uoluisses,utiq; de pprietate loquelæ probares. De sabbato quoq; illud præmitto,nec hāc quæstionē cōsistere potuisses,si nō deū sabbati circūferret CHRISTVS. Nec enī disceptaret̃ cur destrueret sabbatū,si destruere deberet, Porrò destruere deberet,si alterius dei esset:nec qsq; miraret̃ facientē quod illi cōgruebat. Mirabant̃ ergo,qa nō cōgruebat illi deū creatorē circūferre,& sabbatū eius impugnare. Et ut prima quæq; decidamus,ne eadē ubiq; nouemus ad omnē argumētationē aduersarij ex aliqua noua CHRISTI institutiōe nitentem. Hæc iā definitio stabit,ideo de nouitate institutionis cuiusq; disceptatū,qa de nouitate diuinitatis nihil erat usq; adhuc æditū,sicuti nec disceptatum: nec posse retorqueri ex ipsa nouitate institutiōis cuiusq;,satis aliā à Christo demōstratā diuinitatē,quādo & ipsam nouitatē pronūciatā à creatore cōstiterit,in Christo nō esse mirandā. Et oportuerit utiq; prius aliū deū exponi, postea disciplinā eius induci:qa deus autoritatē præstet disciplinæ,non deo disciplina:nisi si & Marcion planè tā puersas nō p magistrū literas didicit, sed p literas magistrū. Cætera de sabbato ita dirigo. Si sabbatū Christ⁹ interuertit,secundū exēplū fecit creatoris. Siquidē in obsidiōe ciuitatis Hierichōtis circūlata p muros arca testamēti octo diebus,etiā sabbato: ex præcepto creatoris sabbatū opatione destruxit,ut putāt q hoc & de Christo existimāt,ignorātes neq; Christum sabbatū destruxisse,neq; creatorē,ut mox docebimus. & tamen per IESVM tunc quoque concussum est sabbatū,ut & hoc in CHRISTVM renunciaretur,etiam si odio insecutus est solennissi-

 mū Iu-

Forta* aliter

mum Iudæorum diem, ut CHRISTVS nõ Iudæorum, de odio quoq; sabbati professus creatorem, ut CHRISTVS ipsius sequebatur, exclamantem ore Esaiæ: Neomenias & sabbata uestra odit anima mea. Sed & hæc quoquo modo dicta sint, scimus adhibendam tamen in hac specie etiam abruptam defensionem aduersus abruptam prouocationem. Nũc & ad ipsam materiam disceptabo, in qua uisa est destruere sabbatum CHRISTI disciplina. Esurierant discipuli, ea die spicas decerptas manibus efflixerant, cibũ operati, ferias ruperãt. Excusat illos CHRISTVS, & reus est sabbati læsi, accusant pharisæi, Marcion captat status cõtrouersiæ, quasi ut aliquid eludã cum mei domini ueritate scripti & uoluntatis: de scriptura enim sumit̃ creatoris, & de CHRISTI uoluntate color, *quia si de exẽplo Dauid introgressi sabbatis templum, & operati cibum, audenter fractis panibus propositionis. Forte *quasi Meminerat enim & ille hoc priuilegium donatum sabbato à primordio, quo die ipse cõpertus est, ueniam, ieiunij dico. Cum enim prohibuisset creator in biduum legi manna, solummodo pmisit in parasceue, ut sabbati sequẽtis ferias pridiana pabuli paratura ieiunio liberaret. Bene igit̃ quod & causam eandem secutus est dominus in sabbati, si ita uolunt, diei destructione: bene quod & affectum creatoris expressit in sabbati non ieiunandi honore. Deniq; tunc demum sabbatum destruxisset, etiam ipsum creatorem, si discipulos sabbato ieiunare mandasset aduersus statum scripti & uoluntatis creatoris. Sed quoniam discipulos non cõstanter tuebatur, sed excusat, quoniam humanã opponit necessitatẽ quasi deprecatricem: quoniã potiorem honorem sabbati seruat non contristandi quàm uocãdi: quoniã Dauid comitesq; eius cũ discipulis suis æquat in culpa & in uenia: quoniã placet illi quia creator indulsit: quoniam de exemplo eius & ipse tã bonus est, ideo alienus est à creatore? Exinde obseruãt pharisæi, si medicinas sabbatis ageret, ut accusarent eum, certe quâ sabbati destructorem, nõ quâ noui dei professorem: fortasse enim solum articulũ utiq; ingeram, aliũ CHRISTVM nusquàm prædicatum. In totum autem errabunt pharisæi circa sabbati legem, non animaduertentes conditionaliter eum indicentẽ ferias operum sub certa specie eorum. Nam cum de die sabbati dicit, Omne opus tuum non facies in ea, dicendo tuum, de humano opere definijt, quod quisq; ex artificio uel negotio suo exequitur, non de diuino. Opus autem salutis & incolumitatis non est hominis, sed dei propriũ, sicut & rursus in lege: Nõ facies, inquit, omne opus in ea, nisi quod fiet omni aniæ, id est, in causa animæ liberandæ. Quia opus dei etiã p hominẽ fieri potest in salutẽ animæ, à deo tamẽ, quod facturus fuerat & CHRISTVS homo, qa & deus. In hũc ergo sensũ legis inducere uolens illos, p manus arefactæ restitutionẽ, interrogat, Licet ne sabbatis benefacere, an non? Animã liberare, an pdere? Vt id operis promittẽs quod pro anima facturus esset, admoneret eos, quæ opera sabbati lex prohiberet, humana scilicet. Et quæ præciperet, diuina scilicet,

quæ fierẽt

quæ fierent animæ omnia. Dominus sabbati dictus, quia sabbatum ut rē suam tuebatur. Quod etiam si destruxisset, merito, quâ dominus magis ille qui instituit. Sed non omnino destruxit quâ dominus, ut hinc iam apparere possit, ne tum quidem in arcæ circūlatione apud Hierichontem sabbatum à creatore destructum. Nam & illud opus dei erat, quod ipse præceperat, & quod propter animas disposuerat hominum suorum, in discrimine belli constitutas. Sed & si odium alicubi sabbatorum professus est, uestra sabbata dicendo, hominū ea deputans, non sua: quæ sine dei timore celebrat populus plenus delictis, labijs deum diligens, non corde: suis sabbatis id est quæcūq; disciplina eius agerentur, alium statū fecit, quæ per eundem postea prophetem tenuerat delicta, & nō profananda pronunciat. Ita nec Christus omnino sabbatū rescindit, cuius legē tenuit: & supra in causa discipulorū pro anima opatus. Esurientibus enim solatiū cibi indulsit: & nunc manū aridā curans: factis ubiq; ingerens, Nō ueni dissoluere legē, sed adimplere, si Marcion hac uoce os ei obstruxit. Adimpleuit enim & hic legē, dū cōditionē interpretat eius, dū operū differentiā illuminat, dū facit quæ lex de sabbati ferijs excipit, dū ipsum sabbati diē benedictione patris à primordio sanctū, benefactiōe sua efficit sanctiorē, in quo scilicet diuina præsidia ministrabat, quod aduersarius alijs dieb9 præstitisset, ne sabbatū creatoris ornaret, ne opa debita sabbato redderet. In quo die si & Helisæus ꝓphetæ Sunamitidis filiū mortuū restituit in uita, uides pharisæe, tuq; Marciōn, olim creatoris esse sabbatis benefacere: animā liberare, nō ꝑdere: nihil Christū noui intulisse, quod nō sit ex forma, ex lenitate, ex misericordia, ex prædicatione quoq; creatoris. Nā & hic specialis medicinæ ꝓphetiā repræsentat. Inualescunt manus dissolutæ, sicut & genua dissoluta in paralytico. Certe euangelizat Sion & Hierusalē pacē, & bona omnia: certe ascendit in mōtē, & illic ꝑnoctat in oratione, & utiq; audit à patre. Euolue igitur prophetas, & ordinē totū recognosce. In montē, inquit, excelsum Esaias ascende, qui euangelizas Sion: extolle cū uigore uocē tuā, qui euangelizas Hierusalē. Adhuc in uigore obstupescebant in doctrina eius: erat enim docens tanq; uirtutē habens. Et rursus: Propterea cognoscet populus nomē meū in illa die. Quod nomen nisi Christi, quod ego sum ipse qui loquor? Tunc enim ipse erat, qui in prophetis loquebatur, sermo, filius creatoris. Assumdum hora est in montibus, ut euangelizans auditionem pacis, ut euangelizans bona. Item Naum ex duodecim, quoniā ecce ueloces pedes in monte euangelizantis pacem. De uoce autem nocturnæ orationis ad patrē manifeste psalmus: Deus meus clamabo per diem, & exaudies, & nocte, & nō in uanitatem mihi. Et alibi de loco & uoce eadem psalmus: Voce mea ad dominum exclamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo. Habes nominis repræsentationem, habes sanctum euangelizantis: habes locum montis, & tempus noctis, & sonum uocis, & auditum patris, habes

Christum

CHRISTVM prophetarum. Cur autem duodecim Apostolos elegit, & nō alium quemlibet numerum, ne & ex hoc meum CHRISTVM interpretari possem, non tantum uocibus prophetarum, sed & argumentis rerum prædicatum? Huius enim numeri figuras apud creatorem deprehendo: Duodecim fontes Elim, & duodecim gemmas in tunica sacerdotali Aaronis, & duodecim lapides ab IESV de Iordane electos, & in arcam testamenti conditos. Totidem enim Apostoli portendebātur, proinde ut fontes & amnes rigaturi, aridum retro & desertum à notitia orbem nationum: sicut & p Esaiam: Ponam intra in aquosa flumina. Proinde ut gemmæ illuminaturæ, sacram ecclesiæ uestem, quam induit CHRISTVS pontifex patris. Proinde ut & lapides solidi fide, quos de lauacro Iordanis IESVS uerus elegit, & in sacrarium testamenti sui recepit. Quid tale de numeri defensione competit CHRISTO Marcionis? Non potest simpliciter factum ab illo quid uideri, quod potest uideri non simpliciter factum à meo. Eius erit res, apud quē inuenitur rei præparatura. Mutat & Petro nomen de Simone, quia & creator Abrahæ & Saræ, & Auseæ nomina reformauit, hunc uocando IESVM, illis syllabas adijciendo. Sed & cur Petrum? Si ob uigorem fidei: multæ materiæ solidæq; nomen de suo accommodarent. An quia & petra & lapis CHRISTVS? Siquidem & legimus positum eum in lapidem offendiculi, & in petram scandali. Omitto cætera. Itaque affectauit charissimo discipulorum, de figuris suis peculiariter nomen cōmunicare, puto propius quàm de non suis. Conueniunt à Tyro & ex alijs regionibus multitudo etiā trāsmarina. Hoc expectabat psalmus. Et ecce Allophyli & Tyrus, & populus Aethiopum isti fuerunt illic. Mater Sion dicet homo, & homo factus est in illa, quoniam deus homo natus est, & ædificauit eam uolūtate patris, ut scias ad eum tunc gentiles conuenisse: qui deus homo natus erat, ædificaturus ecclesiam ex uolūtate patris, ex Allophylis quoq;. Sic & Esaias: Ecce isti ueniunt de longinquo, isti autem ueniunt ab Aquilone & mari: alij autē de terra Persarum. De quibus & rursus: Attolle per circuitum oculos tuos, & uide, omnes congregati sunt. De quibus & infra: Vides ignotos & extraneos, & dices cordi tuo, Quis istos genuit mihi? Porrò hos quis mihi educauit? At hi mihi ubi fuerunt? Hic erit CHRISTVS non prophetarum? Et quis erit CHRISTVS Marcionitarum? si peruersitas placet, qui non fuerit prophetarum. Venio nunc ad ordinarias sententias eius, per quas proprietatem doctrinæ suæ inducit ad edictum (ut ita dixerim) CHRISTI, Beati mendici (sic enim exigit interpretatio uocabuli quod in Græco est) quoniā illorum est regnum dei. Iam hoc ipsum quod à benedictionibus cœpit creatoris est: qui uniuersa prout ædidit, nulla alia uoce quàm *bene dignis dedicauit. Eructuauit, inquit, cor meum sermonem optimum. Hic erit sermo optimus, benedictionis scilicet, qui & noui quoq; testamēti iniciator agnoscitur de ueteri exemplo. Quid ergo mirum, si & ab affectibus creatoris ingressus

Margin notes: APOSTOLI. — De nomine Petri. — Petrus charissimus discipulus. — forte *benedictionis.

ingressus est? per huiusmodi dictionem, semper mendicos, & pauperes, & humileis, ac uiduas, & pupillos usque diligentis, consolantis, asserentis, uindicantis, ut hanc CHRISTI quasi priuatam benignitatem, riuulum credas de fontibus saluatoris. Reuera quò dirigam nescio, in tanta frequētia eiusmodi uocum, tanquàm in sylua, uel in prato, uel in nemore, pomorum passim, prout incidit res, petenda est: inclamat psalmus: Iudicate pupillo & mēdico, & humilem & pauperem iuste tractate. Liberate pauperem, & mendicum de manu peccatoris eruite. Item psalmus septuagesimus primus: Iustitia iudicabis mendicos populi, & faciet saluos filios pauperum. Et in sequentibus de CHRISTO: Omnes nationes seruient ei. Dauid autem uni genti Iudaicæ præfuit, ne qui in Dauid putet dictum: quia & ille susceperat humileis, & necessitatibus laboranteis. Quod liberauerit, inquit, à dynasta mendicum, parcet mendico & pauperi: & animas pauperum saluas faciet, ex usura, & iniustitia redimet eorum animas: & honoratum nomē eorum in conspectu ipsius. Item: Auertantur peccatores in inferos, omnes nationes quæ dei obliuiscuntur: quoniam non in finem obliuioni habebitur mendicus: tolerantia pauperum non peribit in finem. Item: Quis sicut deus noster, qui habitat in excelsis, & humilia prospectat in cœlo & in terra. Qui suscitat mendicum de terra, & de stercore exaltat pauperem: uti sedere eum faciat cum principibus populi, utique in regno suo. Sic & retro in Basilijs, Anna mater Samuhelis spiritu gloriam deo reddens: Qui, inquit, excitat pauperem de terra, & mendicum, uti sedere eum faciat cum dynastis populi, & in thronis gloriæ utique regalibus. Per Esaiam uero quomodo inuehitur in uexatores egenorum: Vos autem ad quid incenditis uineam meam, & rapinam mendici in domibus uestris? Cur uos læditis populum meum, & faciem mendicorum confunditis? Et rursus: Væ qui scribunt nequitiam, scribentes enim scribunt nequam, uitantes iudicia mendicorum, & diripientes iudicata pauperum populi mei. Quæ iudicia populis quoq; & uiduis exigit, ut & ipsis egenis solatij. Iudicate pupillo, & iuste tractate uiduam, & uenite conciliemur, dicit dominus. Cui tantus affectus in omnem conditionem humilitatis creatoris est, eius erit & regnum quod à CHRISTO repromittitur, ad cuius affectum iam dudum pertinēt hij, quibus repromittitur. Nam etsi putas creatoris quidem terrenas promissiones fuisse, Christi uero cœlestes, bene quod cœlum nullius alterius usq; adhuc dei apparet, nisi cuius & terra. Bene quod creator uel minora promisit, ut facilius illi & de maioribus credam, quàm qui nunq; de minoribus prius fidem liberalitatis suæ struxit: Beati esurientes, quoniam saturabuntur. Possem hunc titulum superiorem transmisisse, quod nō alij sunt esurientes, q̄ paupes & mendici: si non & hāc promissionē creator specialiter in Euāgelio scilicet sui præstructionē destinasset. Siquidē p Esaiā de eis quos uocaturus esset à summo terræ nationes, Ecce, inquit, uelociter, leuiter aduenient. Velociter

leuiter,quia properātes sub finibus temporum. Leuiter,quia sine oneribus pristinæ legis. Non esurient,neq; sitient. Ergo saturabuntur. Quod utiq; nisi esurientibus & sitientibus non promittitur. Et rursus: Ecce,inquit,qui seruiunt mihi saturabuntur,uos autem esurietis. Ecce qui seruiunt mihi,bibēt, uos autē sitietis. Videbimus & contraria ista,an CHRISTO præministrentur interim. Quod esurientibus saturitatem repromittit, dei creatoris est. Beati plorantes, quia ridebunt. Decurre sententiam Esaiæ: Ecce qui seruiunt mihi, oblectabūtur, uos autem confundemini. Ecce qui seruiunt mihi, exultabunt in iocunditate: uos autem clamabitis præ dolore cordis. Et hæc contraria apud CHRISTVM recognosce. Certe oblectatio & exultatio in iocunditate illis promittitur,qui in diuersa conditione sunt,mœstis
ψ. 127. & tristibus & anxijs. Scilicet etiam psalmus CXXVII. Qui seminant,inqt, in lachrymis,in exultatione metent. Porrò tam exultantibus & iocunditatem capientibus risus accedit,quàm mœrentibus & dolentibus fletus. Ita creator materias risus & fletus prædicās,risuros plorantes prior dixit. Igit' qua consolatione pauperum,& humilium,& esurientium,& flentium exorsus est,statim se illum repræsentare gestiuit, quem demonstrauerat per
ε. 61. Esaiam: Spiritus domini super me,propter quod unxit me ad euangelizādum pauperibus, Beati mendici,quoniam illorum est regnum cœlorū. Misit me,curare obtritos corde: Beati qui esuriunt,quoniam saturabūtur. Aduocare languentes: Beati qui plorant, quoniam ridebunt. Dare lugentibus Sionis gloriam,& pro cinere unguēti iocunditatem,& gloriæ habitum pro spiritu tædij. Hæc si statim admissus CHRISTVS administrauit, aut ipse est qui se ad hæc uenturum prædicauit: aut si nondum uenit qui prædicauit,ridicule,sed necessarie dixerim fortasse,mandauerit CHRISTO Marcionis. Beati eritis cum uos odio habebunt homines,& exprobrabunt, & eijcient nomen uestrum, uelut malum, propter filium hominis. Hac pronunciatione sine dubio ad tolerantiam exhortatur. Quid minus crea-
ε. tor per Esaiam? Ne metueritis ignominiam ab hominibus, & nullificatione eorum ne minuamini. Quæ ignominia, quæ nullificatio? quæ futura erat propter filium hominis. Quem istum? qui est secundum creatorē. Vnde probabimus? Excidio in ipsum quoq; prædicato: sicut per Esaiam ad au-
ε. tores Iudæos: Propter uos blasphematur nomen meum in nationibus. Et alibi: Sancite eum qui circumscribit animam suam,qui aspernamēto habetur à nationibus famulis & magistratibus. Si enim odium in illum filiū hominis prædicabatur,qui secundum creatorem est, Euangelium autē nomē Christianorum,utiq; à CHRISTO deductum,odio futurum contestatur, propter filium hominis,quod est CHRISTVS: eum filium hominis in causa odij constituit,qui erat secundum creatorem,in quem odium prædicabatur. Et utiq; si nondum uenisset,nō potuisset nominis odium, quod agitur hodie,personam nominis antecessisse. Nam & sancit' penes nos, & animā

suam circū

suam circumscribit, Propter nos eam ponens, & aspernamento habetur à nationibus. Et qui natus est ipse erit filius hominis, propter quem & nomē nostrum recusatur. Secundum hæc inquit faciebant prophetis patres eorū: Et CHRISTVM uersipellem nunc destructorem, nunc assertorem prophetarum, destruebat ut æmulus, conuertens discipulos eorum sibi asserebat ut amicus, suggillans insectatores eorū. Porrò inquantum congruisset CHRISTO Marcionis assertio prophetarū ad quorum uenerat destructionē, intantum cōgruit CHRISTO creatoris suggillatio in insectatores prophetarum quos in omnibus adimplebat. Vel quia magis creatoris est delicta patrū filijs exprobrare, quàm eius dei qui nec propria cuiusq; castigat. Sed nō statim, inquis, prophetas tuebatur, si iniquitatem Iudæorū affirmatā uolebat, quod nec cū prophetis suis pie egissent. Atquin nulla hic iniquitas exprobranda erat Iudæis, laudandis potius & probandis si eos figurauerunt ad quorū destructionem, post tantū æui deus optimus motus est. Sed puto iam & non optimus, iam aliquid & cum creatore moratus, nec in totum Epicuri deus. Ecce enim demutat in maledictione, & ostendit eū se esse qui nouit offendi & irasci: Væ enim dicit. Sed sit nobis quæstio de uerbi istius qualitate, quasi nō tam maledictionis sit quàm admonitionis. Et quid causæ interest quando & admonitio non sit sine aculeo cōminationis, maxime per uæ amarior facta? & admonitio autem & cōminatio eius erūt qui norit irasci. Nemo enī admonebit & nemo cōminabitur, ne quid faciat, nisi qui factum uindicabit. Nemo uindicarit, nisi qui norit irasci. Alij ignoscūt quidem uerbum maledictionis, sed uolūt CHRISTVM sic uæ pronūciasse, nō quasi ex sentētia sua proprie, sed quod uæ à creatore sit, & uoluerit illis asperitatem creatoris opponere, quo suā supra in benedictionibus sufferētiam cōmendaret, quasi nō creatori cōpetat, quā utrumq; præstāti & bonum deū & iudicem, ut quia promiserat in benedictionibus benignitatem, subijceret etiam in maledictionibus seueritatē, amplitudinem disciplinæ utriusq; instruendæ, tam ad benedictionem sectādam, q̄ ad maledictionem præcauendam. Nam & ita præmiserat. Ecce posui ante uos benedictionē & maledictionem. Quod etiā in hanc euangelij dispositionem portendebat. Alioquin qualis est ille qui ut suā insinuaret bonitatē, creatoris opposuit asperitatē? dei alterius infirma cōmendatio est, quæ destructione fulcitur. Atquin opponens asperitatem creatoris, timendū eum confirmauit. Si timendum, magis utiq; obaudiendum quàm negligēdum. Et incipit iam CHRISTVS Marcionis creatori docere: tunc, si uæ creatoris est quod induit & expectat, ergo CHRISTVS non est diuitibus offensus, sed creator, & ratas habet CHRISTVS diuitum causas, superbiam dico, & gloriam & seculi studia, & dei incuriam, per quæ uæ mœrentibus à creatore. Sed quomodo nō eiusdē sit diuites reprobare, qui supra mendicos probarit? Nemo non contrarium eius quod probauerit reprobat. Itaq; si creatori deputabitur maledictio in

Væ. (margin)

Diuitum causæ. (margin)

x diuites

diuites, eiusdem defendetur benedictio in mendicos, & totum iam opus CHRISTI, creatoris est. Si deo Marcionis ascribetur benedictio in mendicos, eiusdem imponetur & maledictio in diuites: & erit par iam creatoris tā bonus quàm & iudex: nec erit iam discrimini locus quo duo dei fiunt, sublatóq; discrimine supererit unum deum renunciari creatorem. Igitur uæ, si & uox maledictionis est, uel alicuius austerioris inclamationis, & à CHRISTO dirigitur in diuites, debeo creatorem diuitum quoque aspernatorem probare, sicut probaui mendicorum aduocatorem: ut CHRISTVM in hac quoque sententia creatoris ostendam locupletantis Salomonem. Sed quia permissa sibi optione maluit ea postulare quæ sciebat deo grata, sapientiā, & meruerat etiam diuitias consequi, quas non magis uoluit: quanquam &
Fort. diuites. diuitias præstare non incongruens deo sit. Per quas & diuitiæ solatio iuuantur, & multa in deo opera iustitiæ & dilectionis administrantur. Sed accidentia uitia diuitijs illa in euangelio quoq; uæ diuitibus asscribunt: Quoniam, inquit, recepistis aduocationem uestram. Vtiq; & diuitijs de gloria earum & secularibus fructibus, utiq; in Deuteronomio, Moyses, ne inquit cum manducaueris, & repletus fueris, & domus magnas ædificaueris, pecoribus, & bubus tuis multiplicatis, & pecunia & auro exaltetur cor tuum, & obliuiscaris domini dei tui. Quemadmodum & Ezechiam regem thesauris inflatum, & de eis potius quàm de deo gloriatum apud illos qui ex Perside aduenerant, insilit per Esaiam. Ecce dies ueniunt & auferentur omnia, quæ in domo tua sunt, & quæ patres tui congesserunt in Babylonem transferuntur. Sic & per Hieremiam quoq; ædidit. Ne glorietur diues in diuitijs suis, & qui gloriatur scilicet in deo glorietur. Sic & in filias Sionis inuehitur per, Esaiam, cultu & diuitiarum abundantia inflatas comminabundus. Et alibi, Nobilibus & superbis dilatabit Orcus animā suam, & aperuit os suū, & descendent indyti, & magni, & diuites. Hoc erit CHRISTI uæ super diuites: & humiliabitur homo utiq; exaltatus diuitijs, & honorabitur uir utiq; ob substantiam honorabilis. De quibus & rursus. Ecce dominus uirtutum conturbabit gloriosos cum ualentia, & elati comminuētur, & ruent gladio sublimes. qui magis quàm diuites? Quia receperint scilicet aduocationem suam, gloriam & honorem, sublimitatem & diuitias. A quibus auertēs nos
Fort. ex diuitijs. & in psalmo XLVIII. Ne timueris inquit cum diues factus fueris homo, & cum abundabit gloria eius, quoniam cum morietur non tollet omnia, sed descendet cum illo gloria sua. Item in LXI. Ne desideraueris diuitias, & si relucent ne adieceris cor. Idipsum postremo uerbum, Væ, olim per Amos in diuites affluentes diuitijs destinatur: Væ enim inquit, qui dormiunt in lectis eburnacijs, & delicijs fluunt in thoris, qui edūt hœdos de gregibus caprarum, & uitulos de gregibus boum, lactantes, complaudentes ad sonum organorum, tanquam perseuerantia deputauerunt, & nō tanquam fugientia, qui bibunt uinum liquatum, & unguentis primarijs unguntur. Igitur
& si

& si tantummodo dehortantem à diuitijs ostenderem creatorem, non etiã prædamnantem diuites etiam uerbo ipso quo & CHRISTVS, nemo dubitaret ab eodem adiectam in diuites cõminationem per uæ CHRISTI, à quo ipsarum materiarũ, id est diuitiarum dehortatio præcucurrisset. comminatio enim dehortationis accessio est. Ingerit uæ etiam saturatis, quia esurient: etiam ridentibus nunc, quia lugebunt. Hic respondebunt illa quæ supra benedictionibus opposita sunt apud creatorem. Ecce qui mihi seruiunt saturabuntur, Vos autem esurietis, utique quia saturati estis. Et ecce qui mihi seruiunt oblectabuntur, uos autem confundemini, utique ploraturi qui nunc ridetis. Sicut enim in psalmo: Qui seminant in lachrymis in lætitia metent: ita in euangelio: Qui in risu seminant scilicet & lætitia, in lachrymis metent. Hæc olim creator simul posuit, CHRISTVS solummodo distinguendo, non mutando renouauit. Væ cum uobis benedixerint homines, secundum hæc faciebant & pseudoprophetis patres illorum: Aeque creator benedictionis & laudis humanæ sectatores incusat per Esaiam: Populus meus qui uos beatos dicunt, seducunt uos, & uias pedum uestrorum disturbant. Prohibet & aliàs fidere omnino in hominem, sic & in laudem hominis, ut per Hieremiam, Maledictus homo qui spem habet in homine. Nam & in psalmo CXVIII. Bonum est fidere in deum quàm fidere in hominem. Et bonum est sperare in deum, quàm sperare in principes. Ita totum quod ab homine captatur, abdixit creator, nedum benedictionem. Pseudoprophetas autem laudatos siue benedictos à patribus eorum, tam eius est exprobrare, tam prophetas uexatos & recusatos: sicut iniuriæ prophetarum non pertinuissent ad deum ipsorum, ita nec gratiæ pseudoprophetarum displicuissent, nisi deo prophetarum. Sed uobis dico, inquit, qui auditis: ostendens hoc olim mandatum à creatore, Loquere in aures audientium. Diligite inimicos uestros, & benedicite eos qui uos oderunt, & orate pro eis qui uos calumniantur. Hæc creator una pronunciatione clusit per Esaiam: Dicite fratres nostri estis, eis qui uos oderunt. Si enim qui inimici sunt & oderunt & maledicent, & calumniantur, fratres appellandi sunt, utique & benedici odientes & orari pro calumniatoribus iussit, qui eos fratres deputari præcepit. Nouam planè patientiam docet CHRISTVS, etiam uicem iniuriæ cohibens permissam à creatore, oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente: contra ipse alteram amplius maxillam offerri iubens, & super tunicam pallio quoque cedi. Plane hæc CHRISTVS adiecerit ut suppleméta cõsentanea disciplinæ creatoris. Atque adeo hoc statim renunciandum est, an disciplina patientiæ prædicat penes creatorem. Sic per Zachariam præcepit, ne unusquisque malitiæ fratris sui meminerit, sed nec proximi. Nam & rursus: Maliciam, inquit, proximi sui

Fort. quàm prophetas.

Noua Christi patientia.

al. prædicatur.

quisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit iniuriæ, qui indixit obliuionem. Sed & cum dicit: Mihi uindictam, & ego uindicabo: proinde patientiam docet uindictæ, & peccatricem. Inquantum ergo fidem non capit, ut idem uideatur, & dentem pro dente, oculum pro oculo, in uicem iniuriam exigere, qui non modo uicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem iniuriæ prohibet: Intantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo & dentem pro dente censuerit, non ad secundam iniuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed ad primam coërcẽdam quam prohibuerat talione opposito, ut unusquisq; respiciẽs lætitiã secũdæ iniuriæ à prima semetipsum cõtineret. Facilius enim uim comprimi scit repræsentatione talionis, quàm repromissione ultionis. Vtrumq; autem constituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui deo crederet, ultionem à deo expectaret: qui minus fideret, legis talionis timeret. Hanc legis uoluntatem de intellectu laborantem, dominus & sabbati & legis, & omnium paternarum dispositionum CHRISTVS & reuelauit & compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis uicem iniuriæ extingueret, quam & lex per talionem uoluerat impedisse, certe quam prophetia manifeste coërcuerat, & memoriam iniuriæ prohibens, & ultionem ad deum redigens. Ita si quid CHRISTVS intulit, non aduersario, sed adiutore præcepto, non destruxit disciplinas creatoris. Denique si in ipsam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plene atque perfecte considerem, non consistet, si non est creatoris, qui uindictam repromittit, qui iudicem præstat. Alioquin si tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, sed & aliam maxillam præbendi: & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi: & non modo non retinendi tunicam, sed & amplius & pallium concedendi, is mihi imponit qui non sit me defensurus, inuacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod est ultio, quam mihi permisisse debuerat, si ipse non præstat: aut si mihi non permittebat, ipse præstaret. Quoniã & disciplinæ interest iniuriã uindicari. metu enim ultionis omnis iniquitas refrenatur. Cæterum passim emissa libertate dominabitur, utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis securitate. Sed hoc est dei optimi & tantum boni, patientiæ iniuriam facere, uiolentiæ ianuam pandere, probos non defendere, improbos non coërcere. Omni petenti te dato, utique indigenti, uel tantomagis indigenti, si etiam & abundanti. Ne quis ergo indigeat, datorem imparatam habens in deuteronomio formam creatoris: Non erit, inquit, in te indigens: uti benedicens benedicat te dominus deus tuus. Datorem scilicet, qui fecerit non esse indigentem. Et plus hic, non enim petenti iubet dari

Fort. expectatricem

Fort. in datorem habes

iubet dari: Sed non sit, inquit, indigens in te, id est cura ultro ne sit. quo magis petenti præiudicat dandum, etiam in sequentibus: Si autem fuerit indigens è fratribus tuis, non auertes cor tuum, nec constringes manum tuam à fratre indigente. Aperiens aperies illi manum, fœnus fœnerabis illi quantum desiderat. fœnus enim nisi petenti dari nõ solet, sed dato fœnore postmodum. Nunc si qui uoluerit argumentari, creatorem quidem fratribus dari iussisse, CHRISTVM uero omnibus petentibus, ut hoc sit nouum atq; diuersum, imò unum erit, & his per quæ lex creatoris erit in CHRISTO. Non enim aliud CHRISTVS in omnes præcepit, quàm quod creator in fratres. Nam & si maior est bonitas quæ operatur in extraneos, sed non prior ea quæ ante deberet in proximos. Quis enim poterit diligere extraneos? Quod si secundus gradus bonitatis est in extraneos, qui in proximos primus est, eiusdem erit secundus gradus cuius & primus, facilius, quàm ut eius sit secundus, cuius non existit primus. Ita creator & secundum naturæ ordinem, primum in proximos docuit benignitatem, emissurus eã postea in extraneos, & secundum rationem dispositionis suæ, primo in Iudæos, postea & in omne hominum genus. Ideóq; quamdiu intra Israelem erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mãdabat. At ubi CHRISTO dedit gentes hæreditatem, & possessionem terminos terræ, & cœpit expungi quod dictum est per Osee: Non populus meus, populus meus: & non misericordiam cõsecuta, misericordiam cõsequuta, natio scilicet: & inde CHRISTVS in omnes legem paternæ benignitatis extendit, neminem excipiens in miseratione sicut in uocatione. Ita & si quid amplius docuit, hoc quoque in hæreditatem gentium accepit: Et sicut uobis fieri uultis ab hominibus, ita & uos facite illis. In isto præcepto utiq; alia pars eius subauditur: Et sicut uobis non uultis fieri ab hominibus, ita & uos ne faciatis illis. Hoc si nouus deus & ignotus retro, & nondum planè æditus præcepit, qui me nulla ante hac institutione formauerit, qua prius scirem quid deberem mihi uelle uel nolle: atq; ita & alijs facere, quæ & mihi uellem nõ facere, & quæ mihi nollem, passiuitatem sententiæ meæ permisit: nec astrinxit me ad conuenientiam uoluntatis & facti, ut id alijs faciam quod mihi uelim, & id nec alijs faciam quod mihi nolim. Nõ enim definijt quid mihi atq; alijs debeã uelle uel nolle ut ad legem uoluntati sperem factum, & possim alij non præstare, quod ab alio mihi uelim præstitum, amorem, obsequium, solatium, præsidium, & eiusmodi bona, proinde & alij facere quod ab alio mihi fieri nolim, uim, iniuriam, contumeliam, fraudem, & eiusmodi mala. Deniq; hac inconuenientia uoluntatis & facti, agunt Ethnici nondum ab eo instructi. Nam & si natura bonum & malum notum est, non tamen dei disciplina, à

qua cognita, tunc demum conuenientia uoluntatis & facti ex fide, ut sub metu dei agitur. Itaque deus Marcionis cum maxime reuelatus sit, tamen reuelatus non potuit huius præcepti, de quo agitur, tam strictum, & obscurum, & cæcum adhuc, & facilius pro meo potius arbitrio interpretandum, compendium emittere, cuius nullam præstrinxerat distinctionem. At enim creator meus olim & ubique præcepit indigentes, pauperes, & pupillos, & uiduas, protegi, iuuari, refrigerari: sicut & per Esaiam, infringito panem tuum mendicis: & qui sine tecto sunt, in domum tuam inducito, & nudum si uideris tegito. Item per Ezechielem de uiro iusto, Panem suum dabit esurienti, & nudum conteget. Satis ergo iam tunc me docuit ea facere alijs, quæ mihi uelim fieri. Proinde denuncians non occides, non adulterabis, non furaberis, non falsum testimonium dices, docuit ne faciam alijs quæ fieri mihi nolim, & ideo ipsius erit præceptum in Euangelio, qui illud retro & præstruxit & distinxit, & ad arbitrium disciplinæ suæ disposuit, & merito iam compendio substrinxit, quoniam & aliâs recisum sermonem facturus in terris dominus, id est CHRISTVS prædicabatur. Hic nunc de fœnore cum interponit, Et si fœneraueritis à quibus speratis uos recepturos, quæ gratia est uobis? percurre sequentia Ezechielis de eodem uiro iusto, Pecuniam, inquit, suam fœnore non dedit, & quod abundauerit non sumet, fœnoris scilicet redundantiam quod est usura. Prius igitur fuit ut fructum fœnoris eradicaret quo facilius assuefaceret hominem, ipsi quoque fœnori sic forte perdendo, cuius fructum didicisset amittere. Hanc etenim dicimus operam legis fuisse procurantis Euangelio, quorundam tunc fidem paulatim ad perfectum disciplinæ CHRISTIANAE nitorem, primis quibusque præceptis balbutientis adhuc benignitatis informabat. Nam & supra, Et pignus inquit reddes, Beati utique si non sit soluendum, quia solutori utique pignus restituendum esse utrum homo scriberet, Multo manifestius in Deuteronomio. Non dormies super pignus eius, Redditione reddes illi pallium circa solis occasum, & dormiet in pallio suo. Adhuc clarius supra, Dimittes omne debitum quod tibi proximus debet, & fratrem tuum non reposces: quoniam remissio domini dei tui inuocata est. Porrò cum debitum dimitti iubet, utique non exoluturo. Plus enim est & si exoluturo, cum reposci uetat, quid aliud docet quàm non exoluturos fœneremus qui tam detrimentum fœnori indixit? Et eritis filij dei. Nihil impudentius, si ille nos sibi filios faciet, qui nobis filios facere non permisit, auferendo connubium: quomodo in id nomen allecturus est suos quod iam erasit? Filius spadonis esse non possum, maxime cum patrem habeam eundem quem & omnia.

Fort. fœnoris.

omnia. Nam tam pater omnium qui conditor uniuersitatis, quàm spado qui nullius substantiæ conditor. & si marem ac fœminam non miscuisset creator, & si non uniuersis quoque animalibus filios concessisset, hoc eram eius ante paradisum, ante delictum, ante exilium, ante duos, unum denuo factus. filius fui statim cum è manibus enixus est, cum de suo halitu mouit. Ille me nunc rursus filium nuncupat, iam non in animam, sed in spiritum pariens, quia ipse, inquit, suauis est aduersus ingratos & malos. Euge Marcion, satis ingeniose detraxisti illi pluuias & soles, ne creator uideretur. Sed quis iste suauis, qui ne cognitus quidem usque adhuc. quomodo suauis à quo nulla beneficia præcesserant. Hoc genus suauitatis qua sol & imbres qui fœnerauerat, non recepturus ab humano genere ut creator, qui pro tanta elementorum liberalitate facilius idolis quàm sibi debitum gratiæ referentes homines usque adhuc sustinet: Vere suauis etiam spiritalibus commodis. Eloquia enim domini dulciora super mel & fauos. Ille igitur & ingratos suggillauit qui gratos experiri merebatur. Cuius solem & imbres, tu quoque Marcion ingratos habuisti. Cæterum tuus non poterat iam queri ingratos qui non parauerat gratos. Misericordiam quoque præcipiens, Estote inquit misericordes, sicut pater misertus est uestri. hoc erit, Panem infringito esurienti, & sine tecto in domum tuam inducito. Et nudum si uideris tegito, & iudicate pupillo, & iustificate uiduam. agnosco doctrinam eius ueterem qui mauult misericordiam, quàm sacrificium. Aut si aliud nunc misericordiam præcepit, quia & ipse misericors sit, cur tanto æuo misericors mihi non fuit? Nolite iudicare ne iudicemini. Nolite condemnare ne condemnemini. Dimittite & dimittemini. Date & dabitur uobis, mensuram bonam pressam ac fluentem dabunt in sinum uestrum. Eadem qua mensi eritis mensura remetietur uobis: Vt opinor hæc retributionem pro meritis prouocatam sonat. A quo ergo retributio? Si ab hominibus tantum, ergo humanam docet disciplinam & mercedem, & in totum hominibus obediemus. si à creatore ut à iudice, & dispunctore meritorum, ergo illi nostrum impellit obsequium, apud quem constituit retributionem captandam uel timendam pro ut quisque iudicauerit, aut condemnauerit, aut dimiserit, aut mensus fuerit. Si ab ipso, Ergo & ille iam iudicat, quod Marcion negat. Eligant itaque Marcionitæ ne tanti sit, de magistri regula excidere, quàm CHRISTVM aut hominibus aut creatori docentem habere. Sed cæcus cæcum ducit in foueam. Credunt aliqui Marcioni. Sed non est discipulus super magistrum.

Hoc meminisse

Hoc meminiſſe debuerat Apelles, Marcionis de diſcipulo emendator. Eximat & de oculo ſuo trabem hæreticus, tunc in oculo CHRISTIANI, ſi quam putaſti ſtipulam, reuincat: proinde & arbor bona non proferat malum fructum, quia nec ueritas hæreſim: nec mala bonum: quia nec hæreſis ueritatem. Sic nec Marcion aliquid boni de theſauro Cerdonis malo protulit, nec Apelles de Marcionis. Multo enim hæc congruentius in ipſos interpretabimur, quæ CHRISTVS in homines allegorizauit non in duos deos, ſecundum ſcandalum Martionis. Puto me non timere huic uſque adhuc lineæ inſiſtere, qua definio nuſquam omnino alium deum à CHRISTO reuelatum. In hoc ſolo adulterium Marcionis manus ſtupuiſſe miror, niſi quod etiam latrones timent. Nullum maleficium
b ſine formidine eſt, quia nec ſine conſcientia ſui. Tam diu ergo & Iudæi non alium deum norant, quàm præter quem neminem adhuc norant: nec alium deum appellabant, quàm quem ſolum norant. Si ita eſt, quis uidebitur dixiſſe, quid uocas domine domine? Vtrum ne qui nunquam hoc fuerat uocatus, ut nuſquam adhuc æditus? An ille qui ſemper dominus habebatur, ut à primordio cognitus? deus ſcilicet Iudæorum. Quis item adieciſſe potuiſſet, & non facitis quæ dico? Vtrum ne qui cum maxime edocere tentabat: an qui à primordio ad illos & legis & prophetarum eloquia mandauerat? Qui & inobaudientiam illis exprobrare poſſet, etiam ſi nunquam aliâs exprobraſſet? Porrò qui ante CHRISTVM, Populus iſte me labijs diligit, cor autem eorum longe abſiſtit à me, concionatus eſt, ueterem utique illis contumaciam imputabat. Alioquin quàm abſurdum, ut nouus deus nouus CHRISTVS nouæ, tantæque religionis illuminator, contumaces & inobſequentes pronunciaret, quos non potuiſſet experiri, proinde extollenda fide Centurionis, incredibile, ſi is profeſſus eſt talem ſe fidem nec in Iſrahêle inueniſſe. ad quem non pertinebat fides Iſrahel. Sed nec exinde pertinere poterat adhuc cruda ut probaretur uel compararetur, ne dixerim adhuc nulla. Sed cur non licuerit illi alienæ fidei exemplo uti. Quoniam ſi ita eſſet talem fidem nec in Iſrahêle unquam fuiſſe. Cæterum dicens talem fidem debuiſſe inuenire in Iſrahêle, quicq; ad hoc ueniſſet, ut eam inueniret, deus ſcilicet & CHRISTVS Iſrahêlis, quam non ſuggillaſſet, niſi exactor & ſectator eius. Aemulus uero etiã maluiſſet eam talem inuentã, ad quam infirmandam & deſtruendam magis uenerat, non ad comprobandam. Reſuſcitauit & mortuum filium uiduæ. non nouũ documentum. Hoc & prophetæ creatoris ædiderant? quanto magis filius? Adeo autem in illud uſque momenti, nullum alium dominus CHRISTVS intulerat, ut mnes illic

ocr eator

creatori gloriam retulerint, dicentes magnus prophetes prodijt in nobis, & respexit deus populum suum. Quis deus? utique cuius populus, & à quo Prophetæ. Quod si illi quidem creatorem glorificabant, CHRISTVS & audiens & sciens non corrigebat, & quidem in tanto documento mortui resuscitati creatorem adhuc orantes, sine dubio aut non alium circumferebat deum, quàm quem in suis beneficijs atque uirtutibus honorari sustinebat: aut quale est ut illos tam diu errantes sustineret, ad hoc ueniens ut errori eorum mederetur. Sed scandalizatur Ioannes auditis uirtutibus CHRISTI, ut alterius ad decorationem scandali prius expediam quo facilius hæretici scandalum explodam. Ipso iam domino uirtutum sermone & spiritu patris operante in terris, & prædicante, necesse erat portionem spiritus sancti, qui & forma prophetici moduli in Ioanne egerat præparaturam uiarum dominicarum, abscedere iam ab Ioanne, redactam scilicet in domino, ut in massalem suam summam. Itaque Ioannes communis iam homo & unus de turba, scandalizabatur quidem quâ homo, sed non quâ alium CHRISTVM sperans uel intelligens, qui neque unde speraret ut nihil noui docentem uel operantem. Nemo hæsitabit de aliquo quem dum scit non esse, nec sperat nec intelligit. Ioannes autem certus erat neminem deum præter creatorem, uel quâ Iudæus etiam Prophetes planè facilius: quasi hæsitauit de eo quem cum sciat esse, an ipse sit nesciat. Hoc igitur metu & Ioannes, Tu es, inquit, qui uenis, an alium speramus? Simpliciter inquirens an ipse uenisset quem expectabat, Tu es, qui uenis, uel qui uenturus est, an alium expectamus? Id est an alius est quem expectamus, si non tu es quem uenturum expectamus? Sperabat enim sicut omnes opinabantur, ex similitudine documentorum, potuisse & prophetam, interim missum esse, à quo alius esset, id est maior ipse scilicet dominus, qui uenturus expectabatur. Atque adeo hoc erat Ioannis scandalum, quod dubitabat ipsum uenisse quem expectabât, quem & prædicatis operationibus agnouisse debuerant, ut dominus, per easdem operationes agnoscendum se nũciauerit Ioanni. Quæ cum constent prædicata in CHRISTVM creatoris, sicut ad singula ostendimus, satis peruersum, ut CHRISTVM non creatoris per eas renunciarit intelligendum, per quæ magis CHRISTVM creatoris agnosci compellebat. Multo peruersius, si & testimonium Ioannis perhibet non Ioannis CHRISTVS, propheten eum confirmans, immò & supra ut angelum ingerens, etiam scriptum super illo, Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparet uiam tuam. Eleganter ad superiorem sensum scandalizati Ioannis commemorans prophetiam: ut confirmans præcursorem Ioannem iam aduenisse, extingueret scrupulum interrogationis illius, Tu es qui uenis, an alium expectamus?

Fort. At ego ratioinem.

Præcursore

Præcursore enim iam functo officium, præparata uia domini, ipse erat intelligendus, cui præcursor ministrauerat, maior quidem omnibus natis mulierum. Sed non ideo subiecto ei qui minor fuerit in regno dei, quasi alterius sit dei regnum in quo modicus quis maior erit Ioanne, alterius Ioannis qui omnibus natis mulierum maior sit. Siue enim de quocunque dicit modico per humilitatem, siue de semetipso, quia minor Ioanne habebatur, omnibus scilicet in solitudinem concurrentibus ad Ioannem potius quàm ad CHRISTVM, Quid existis uidere in solitudinem? Tantundem & creatori competit, & Ioannem ipsius esse maiorem natis mulierum, & CHRISTVM uel quemque modicum, qui maior Ioanne futurus sit in regno æque creatoris, & qui sit maior tanto propheta, qui non fuerit scandalizatus in CHRISTVM, quod tunc Ioannem minuit. Diximus de remissione peccatorum. Illius autem peccatricis fœminæ argumentum eò pertinebit, ut cum pedes domini osculis figeret, lachrymis inundaret, crinibus detergeret, unguento perduceret, solidi corporis ueritatem nō phantasma inane tractauerit, & ut peccatricis pœnitentia secūdum creatorem meruerit ueniam, præponere solitum sacrificio. Sed & si pœnitentiæ stimulus ex fide acciderat, per pœnitentiam ex fide iustificatam, ab eo audiit, fides tua te saluam fecit, qui per Abacuc pronunciarat, Iustus ex fide sua uiuit. Quod diuites CHRISTO mulieres adhærebant, quæ & de facultatibus suis ministrabant ei, inter quas & uxor Regis procuratoris, de prophetia est. Has enim uocabat per Esaiam mulieres diuites, Exurgite & audite uocem meam: ut discipulas primo, dehinc ut operarias & ministras ostenderet, filiæ in spe audite sermones dei. Anni mementote cum labore in spe. Cum labore enim quò sequebantur, & ob spem ministrabant. Aeque de parabolis semel sufficiat probatum, hoc genus eloquii à creatore promissum. At nunc illa quoque pronunciatio eius ad populum, Aure audietis & non audietis, dedit CHRISTO frequenter inculcare, qui habet aures audiat. Non quasi ex diuersitate auditum permitteret CHRISTVS, quem ademisset creator: sed quia comminationē exhortatio sequebatur. Primo aure audietis & non audietis, dehinc qui habet aures audiat. non enim audiebant ultro qui aures habebant: sed ostendebat aures cordis necessarias quibus illos auditurus negarat creator. Et ideo per CHRISTVM adiicit, Videte quomodo audiatis & non audiatis: non corde scilicet audientes, sed aure. Si dignum sensum pronunciationi accommodes, pro sensu eius qui auditui suscitabat etiam dicendo, Videte quomodo audiatis, non audituris minabatur. Sanè nominatur mitissimus deus, quia nec iudicat, nec irascitur. Hoc probat etiam subiacens sensus. Ei qui habet dabitur, ab eo autem qui non habet etiam

Fort. misericordiam præponere.

bet, etiam quod habere se putat auferetur ei. Quid dabitur? Adiectio fidei uel intellectus uel salus ipsa. Quid auferetur? Vtique quod dabitur A quo dabitur, & auferetur. Si à creatore auferetur, ab eo & dabitur. Si à deo Marcionis dabitur, ab eo & auferetur, quoquo tamen nomine comminatur ablationem, non erit eius dei qui nescit comminari, quia non nouit irasci. Miror autem cum lucernam negat abscondi solere, qui se tanto seculo absconderat maius & necessarius lumen, Cum omnia de occulto, in apertum repromittit, qui deum suum usque adhuc obumbrat, expectans opinor nasci Marcionem. Venimus ad constantissimum argumentum omnium qui domini natiuitatem in controuersiam*defuerunt, Ipse, inquiunt, contestatur se non esse natum, dicendo, Quæ mihi mater, & qui mihi fratres? Ita semper hæretici aut nudas & simplices uoces, coniecturis quo uolunt rapiunt, aut rursus conditionales & rationales, simplicitatis conditione dissoluunt. Vt hoc in loco nos contrario dicimus, Primo, non potuisse illi annunciari, quod mater & fratres eius foris starent quærentes uidere eum, si nulla illi mater & fratres nulli fuissent, quos utique norat, qui annuntiarat, uel retro notos, uel tunc ibidem compertos, dum eum uidere desiderant, uel dum ipsi nuntium mandant. Ad hanc primam propositionem nostram solet ex diuerso responderi, Quid enim si tentandi gratia nunciatum est ei? Sed hoc scriptura non dicit, quæ quanto significare solet ex tentatione quid factum, ecce legis doctor assurrexit tentans eum, & de tributi consultatione, & accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, tanto ubi non facit tentationis mentionem, non admittit tentationis interpretationem. Et tamen ex abundanti causas tentationis expostulo, cui rei tentauerint illum, per nominationem matris & fratrum. Si ut scirent natusne, esset, an non. quando de hoc fuit quæstio quam ex ista tentatione discuterent? Quis autem dubitaret natum, quem uideret hominem? Quem audisset filium se hominis professum: Quem de conspectu omnis humanæ qualitatis dubitaret deum, aut filium dei credere, propheten facilius existimantes, Licet magnum aliquem utique tamen natum. Etiam si in exploratione natiuitatis tentandus fuisset, quodcunque aliud argumentum tentationi competisset, quàm per earum personarum mentionem quas potuit etiam natus non habere. Dic mihi, omnibus natis mater aduiuit? omnibus natis adgenerantur & fratres? non licet patres magis & sorores habere, uel & neminem? Sed & census constat actos sub Augusto nunc in Iudæam per Sentium Saturninum, apud quos genus eius inquirere potuissent. Adeo nullo modo constitit ratio tentationis istius: & uere mater & fratres eius foris stabant. Et superest inspicere sensum non simpliciter pronunciantis, Quæ mihi mater aut fratres, quasi ad generis & natiuitatis negationem. Sed & ex causæ necessitate & conditione rationali, Tam proximas enim personas foris stare extraneis intus defixis ad sermones eius,

Fort. deferunt.

Fort. magum.

Sentius Saturninus

amplius

amplius & auocare eum à solenni opere quærentes, merito indignatus est. non tam negauit quàm abdicauit. Atq; adeo cũ præmisisset, quis mihi mater & qui mihi fratres? subiungens, nisi qui audiunt uerba mea & faciunt ea, transtulit sanguinis nomina in alios quos magis proximos pro fide iudicaret. Nemo autem transfert quid, nisi ab eo qui habet id quod transfert. Si ergo matrem & fratres eos fecit qui non erant, quomodo negauit eos qui erant? meritorum scilicet conditione, non ex proximorum negatione: in semetipso docens, qui patrem aut matrem aut fratres præponeret uerbo dei, non esse dignum discipulum. Cæterũ ex hoc magis matrem & fratres confitebatur, quod illos nolebat agnoscere: quod alios adoptabat, cõfirmabat, quos & offensa negauit, quibus non ut ueriores substituit sed ut digniores. Deniq; nihil magnum, si fidem sanguini præposuit, quem non habebat.

20. Quis autem iste est qui uentis & mari imperat? Nimirum nouus dominator atq; possessor elementorum, subacti iam & exclusi creatoris: non ita est. Sed agnorant substantiæ autorẽ suum, quæ famulis quoq; eius ob audire consueuerant. Inspice Exodum Mārtion, Aspice mari rubro uastiori super omnia stagna Iudææ, uirga Moysi imperantem, ut funditus proscissum, & pari utrinq; stupore discriminis fixum, sicco populum pede, intestino itinere transmitteret, rursusq; sub eiusdẽ uirgæ nutu, redeunte natura, Aegyptiũ & exercitum undarũ concordia obrueret, in quod opus & Austri seruierũt. Lege ex sorte familiæ dirimendæ in trãsitu eius Iordanis machæram fuisse, cuius impetũ atq; decursum planè & IESVS docuerat prophetis transmeãtibus stare. Quid ad hæc? Si tuus CHRISTVS est, non erit potentior famulis creatoris. Sed his solis exemplis usus essem, si non etiam prædicatio marinæ istius expeditionis CHRISTVM antecessisset. Nam cum transfretat: psalmus expungitur, Dominus, inquit, super aquas multas. Cũ undas freti discutit, Abacuc adimpletur, Dispergens, inquit, aquas itinere. Cum ad minas eius eliditur mare, Naum quoq; absoluitur, comminans, inquit, mari & arefaciens illud, utiq; cũ uentis quibus inquietabatur. Vnde uis meũ uindicem CHRISTVM, de exemplis an de prophetis creatoris? Age nunc qui militarem & armatum bellatorem prædicare putas, nõ figurate nec allegorice, qui bellũ spiritale aduersus spiritales hostes, spiritali militia, & spiritalibus armis, spiritaliter debellaturus esset. Cum inuenis in uno homine multitudinem dæmonũ, legionem se professam, utiq; spiritalem, disce & CHRISTVM expugnatorem spiritalium hostium, spiritaliter armatum. Et spiritaliter bellicosum intelligendum, Atq; ita ipsum esse, qui cum legione quoq; dæmonum erat dimicaturus. Et ut de hoc bello psalmus possit uideri pronunciasse. Dominus ualidus, dominus potens in bello. Nam cũ ultimo hoste morte præliatus per trophæũ Crucis triumphauit. Cuius autem dei filium Iesum legio testatus est? Sine dubio cuius tormenta & abyssum nouerant & timebant. nec enim uidebant posse ignorasse adhuc quod noui & ignoti

Aegyptium hoc est Pharaonem.

ignoti dei uirtus operaretur in terris: quia uerisimile non est creatorē ignorasse. Si enim alium superesse deum ignorauerat aliquando, tamē iam infra cœlum suum agentem, utiq; compererat. Quod autem dominus comperisset, iam & uniuersæ familiæ innotuisset in eodem mundo & intra eundem ambitum cœli, quo peregrina diuinitas cōuersaretur. Inquātum ergo & creator sciſſet eam, & substantiæ eius, si fuisset, intantum quia nulla fuit, non alium dæmones sciebant quàm dei sui CHRISTVM. Non depetunt ab alio quod meminissent petendum sibi à creatore, ueniam scilicet abyssi creatoris. Deniq; impetrauerunt, quo merito? Quia mentiti erāt, quia sæui dei filium cum fecerant? Et qualis erit qui mentitos iuuabat, qui infamantes sustinebat? Sed enim quia mentiti non erant, quia deum abyssi & suū cognouerunt, ita eum se & ipse confirmauit, quem cognouerūt dæmones IESVM iudicem & ultoris dei filiū. Ecce aliquid & de illis pusillitatibus & infirmitatibus creatoris in CHRISTO. Ignorantiam enim & ego ascribere ei uolo. Permittite mihi aduersus hæreticum. Tangitur à fœmina quæ sangui ne fluitabat, & nesciuit à qua. Quis me, inquit, tetigit? Etiam excusantib⁹ discipulis, perseuerat in ignorātiæ uoce. Tetigit me aliquis, idq; de argumento affirmat. Sensi enim uirtutē ex me profectam. Quid dicit hæreticus? Sciebát ne personam? Et cur quasi ignorans loquebatur? Vt confessionem certe prouocaret, ut timorem probaret. Sic & Adam aliquādo quæsierat, quasi ignorans, Adam ubi es? Habes & creatorem cum CHRISTO excusatū, & CHRISTVM creatori adæquatum. Sed & hoc, qui aduersarius legis: ut quia lex à contactu fœminæ sanguinantis summouet, idcirco gestierit non tantum contactum eius admittere, sed etiam sanitatem donare. O deū nō natura beneficum, sed æmulatiōe. At enim si fidem mulieris inuenimus ita meruisse, cum dicit: Fides tua te saluam fecit, quis es ut æmulationē legis interpreteris in isto facto, quod ipse dominus ex fidei remuneratiōe æditum ostendit? Sed hanc uis mulieris fidem constituere, qua cōtempserat legem. Et cui credibile, ut mulier nullius adhuc dei conscia, nullius adhuc nouæ legis initiata, legem irrumperet, eam cui adhuc tenebatur? Qua deniq; fide irrupit? in quem deum credens, quem spernens? Creatorem? Certe enim ex fide tetigit. Si ex fide creatoris, quæ alium deum ignorabat: & quomodo legem eius irrupit? Tam enim irrupit, si irrupit quàm ex fide creatoris. Quomodo enim utrunq; cōueniet, ut & irruperit, & ex fide eam irruperit, propter quam irrupisse nō debuit? dicam: fides hæc fuit primo, qua deum suū confidebat misericordiā malle quàm ipsum sacrificium, qua eum deum certa erat operari in CHRISTO, qua sic eum tetigit, non ut hominem sanctum, nec ut prophetam, quem contaminabilem pro humana substantia sciret: sed ut ipsum deum, quem nulla spurcitia pollui posse præsumpserat. Itaq; non temere interpretata est sibi legem, ea contaminari significantem,

quæ eſſent contaminabilia: non deum, quem in CHRISTO cõfidebat. Sed & illud recogitauit, ordinarium & ſolenne mẽſtrui uel partualis ſanguinis fluxum in lege taxari, qui ueniat ex officio naturæ, non ex uitio ualetudinis. Illa autem ex uitio ualetudinis redundabat, cui non modum temporis, ſed diuinæ miſericordiæ auxilium neceſſarium ſciebat. Atque ita poteſt legem nõ irrupiſſe, ſed diſtinxiſſe. Hæc erit fides, quæ contulerat, etiam intellectum. Niſi credideritis, inquit, non intelligetis. Hanc fidem probans CHRISTVS eius fœminæ, quæ ſolum credebat creatorem, eius fidei ſe deum reſpondit, quam probauit. Nec illud omittam, quod dum tangitur ueſtimentum eius, utique corpori non phantaſmati inditum, corpus quoque demonſtrabatur. Non quaſi iam de hoc retractemus, ſed quia ad præſentem conſpirat quæſtionem. Si enim non erat ueritas corporis, phantaſma utique contaminari quâ res uacua non poſſet. Qui ergo non poteſt contaminari præ inanitate ſubſtantiæ, quomodo uoluiſſet. ut æmulus legis mentiebatur, qui non uere polluebatur. Dimittit diſcipulos ad prædicandum dei regnum. Nunquid uel hic ædidit, cuius. Prohibet eos uictui aut ueſtitui quid in uiam ferre. Quis hoc mandaſſet, niſi qui & coruos pauit, & flores agri ueſtit? Qui boui quoque terenti libertatem oris ad ueniam pabuli ex opere ſummouendi ante præcepit: quia dignus operarius mercede ſua. Hæc Marcion deleat, dum ſenſui ſalua ſint. At cum iubet puluerem excutere de pedibus, in eos à quibus excepti non fuiſſent, & hoc in teſtimonium mandat fieri: nemo teſtatur quod non iudicio deſtinatur: inhumanitatem qui in teſtationem redigi iubet, iudicem comminatur. Nullum deum nouum à CHRISTO probatum, illa etiam opinio omniũ declarauit, quia CHRISTVM IESVM, alij Iohannem, alij Heliam, alij unum aliquem ex ueteribus prophetis Herodi aſſeuerabant. Ex quibus quicunque fuiſſet, non utique ob hoc eſt ſuſcitatus, ut alium deum poſt reſurrectionem prædicaret. Paſcit populum in ſolitudine, de priſtino ſcilicet more. Aut ſi non eadem & maieſtas, ergo iam minor eſt creatore, qui non uno die, ſed annis quadraginta, nec de inferioribus materijs panis & piſcis, ſed de manna cœleſti, nec quinque circiter, ſed ſexcenta milia hominum protelauit. Adeo autem ea fuit maieſtas, ut & pabuli exiguitatem non tantum ſufficere, uerum etiam exuberare, de priſtino uoluerit exemplo. Sic enim & in tempore famis ſub Helia uiduæ Sareptenſi modica & ſuprema alimenta, ex prophetæ benedictione per totum famis tempus redundauerant. Habes tertiam Baſiliarum, ſi & quartam reſoluas, inuenies totum hunc ordinem, CHRISTVM circa illum dei hominem, qui oblatos ſibi decem hordeaceos panes cum populo diſtribui iuſſiſſet, & miniſter eius proinde comparata multitudine & pabuli mediocritate, reſpondiſſet, quid ergo hoc idem inſpectum centum milibus hominum? Da, inquit, & manducabunt:

ducabunt:quoniam hoc dicit dominus:Manducabunt & relinquent reliquias secundum dictum domini. O CHRISTVM & in nouis ueterē. Hæc itaque quæ uiderat Petrus, & cum pristinis comparat, & non tantum retro facta, sed & in futurum iam tunc prophetantia recognouerat: interroganti domino, quis nam illis uideretur, cum pro omnibus responderet: Tu es CHRISTVS: non potest non eum sensisse CHRISTVM, nisi quem nouerat in scripturis, quem iam recensebat in factis. Hoc & ipse confirmat usque adhuc patiens, imò & silentium indicens. Si enim Petrus quidem non poterat alium eum confiteri, quàm creatoris: ille autem præcepit, ne cui dicerent, utique id noluit prouulgari quod Petrus senserat. Imò inquis quia non recte senserat, noluit mendacium disseminari. Sed aliam silentij causam edixit, quia oporteret filium hominis multa pati, & reprobari à presbyteris & scribis & sacerdotibus, & interfici, & post tertium diem resurgere. Quæ cum prædicata sint, & ipsa in CHRISTVM creatoris, sicut suis locis implebimus: sic quoque ipsum se ostendit esse, in quem prædicabantur. Certe & si non essent prædicata, eam causam indicti silentij protulit, quæ non Petri errorem demonstraret, obeundarum passionum necessitatem. Qui uoluerit, inquit, animam suam saluam facere, perdet illam: & qui perdiderit eam propter me, saluam faciet eam. Certe filius hominis hanc sententiam emisit. Perspice igitur & tu cum rege Babylonio, fornacem eius ardentem, & inuenies illic tanquàm filium hominis (nondum enim uere erat, nondum scilicet natus ex homine) iam tunc istos exitus constituentem. Saluas facit animas trium fratrum, qui eas pro deo perdere conspirauerant: Chaldæorum uero perdidit, quas illi per idololatriam saluas facere maluerant. Quæ est ista noua doctrina, cuius uetera documenta sunt? Quanquàm & prædicationes martyriorum tam futurorum, quàm à deo mercedem relaturorum decucurrerunt. Vide, inquit Esaias, quomodo perit iustus, & nemo excipit corde. Et uiri iusti auferuntur, & nemo considerat. Quando magis hoc fit, quàm in persecutione sanctorum eius? Vtiq; non simplex, nec de naturæ lege communis. Et illa insignis & pro fide militaris: in qua qui animam suam propter deum perdit, seruat illam: ut & hic tamen iudicem cognoscas, qui malum animæ lucrum perditione eius, & bonum animæ detrimentum, salute eius remuneraturus. Sed & zeloten deum mihi exhibet, malum malo reddentem, Qui confusus, inquit, me fuerit, & ego confundar eius. Quando nec confusionis materia cōueniat, nisi meo CHRISTO: cuius ordo magis pudendus, ut etiam hæreticorum conuicijs pateat, omnem natiuitatis & educationis fœditatem, & ipsius etiam carnis indignitatem, quanta amaritudine possunt perorantibus. Cæterum quomodo ille erit obnoxius confusionis, qui eam non capit. Non uulua

Petrus respōdit pro omnibus Apostolis.

licet uirginis, tamen fœminæ coagulatum: & si non semine, tamen ex lege substantiæ corporalis, ex semine & humore: non caro habitus ante formã: non pecus dictus post figuram: non decem mensium cruciatu deliberatus: non subita dolorum concussione cum tãti temporis cœno per corporis cloacam effusus ad terram, nec statim lucem lachrymis auspicatus, & primo retinaculi sui uulnere, nec multum ablutus, nec sale & melle medicatus: nec pannis iam sepulturæ inuolucrum initiatus: nec exinde per immundicias inter sinus uolutatus, molestus uberibus, diu infans, uix puer,* tardus homo: sed de cœlo expositus, semel grandis, semel totus, statim CHRISTVS, spiritus, & uirtus, & deus tantum. Cæterum non uerus, qui non uidebatur, ita nec de crucis maledicto erubescendus, cuius carebat ueritate carens corpore. Non poterat itaque dixisse: Qui mei confusus fuerit. noster hoc debuit pronunciasse, minoratus à patre modico citra angelos: uermis, & non homo: ignominia hominis, & nullificamen populi: quatinus ita uoluit, ut liuore eius sanaremur: ut dedecore eius salus nostra constaret. Et merito se pro suo homine deposuit, pro imagine & similitudine sua, non aliena: tunc, ut quoniam homo erubuerat lapidem & lignum adorans, eadem constantia non confusus de CHRISTO, pro impudentia idololatriæ, satis deo faceret per impudentiam fidei. Quid horum CHRISTO tuo competit Martion ad meritum confusionis? Planè pudere te debet, quod illum ipse finxisti. Nam & hoc uel maxime erubescere debuisti, quod illum cum Moyse & Helia in secessum montis conspici pateris, quorum destructor aduenerat. Hoc scilicet intelligi uoluit, uox illa de cœlo: Hic est filius meus dilectus, hunc audite: id est, non Moysen, iam & Heliam. Ergo sufficiebat uox sola sine ostentatione Moysi & Heliæ. Definiendo enim quem audirent, quoscunque alios uetuisset audiri. Aut nunquid Esaiam & Hieremiam, cæterosque quos non ostendit, permisit audiri, si uetuit quos ostendit? Nunc & si præsentia illorum fuit necessaria, non utique in colloquio ostenderentur, quod familiaritatis indicium est, nec in consortio claritatis, quod dignationis & gratiæ exemplum est: sed & in sordibus aliquibus, quod destructionis argumentum est, imò in tenebris creatoris, quibus discutiendis erat missus, longe etiam discreti à claritate CHRISTI, qui uoces & literas ipsas eorum, ab Euangelio suo erat separaturus. Sic in alienos demonstrat illos, dum secum habet? Sic relinquendos docet, quos sibi iungit? Sic destruit, quos de radijs suis extruit? Quid faceret CHRISTVS ipsorum? Credo secundum peruersitatem, tales eos reuelasset, quales CHRISTVS Marcionis debuisset: aut quoscunque alios secum, quàm prophetas suos. Sed quid tam CHRISTVS creatoris, quàm secum ostendere prædicatores suos? Cum illis uideri quibus in

Fort. *tardius

bus in reuelationibus erat uisus. Cum illis loqui, qui eum fuerant locuti. Cum eis gloriam suam communicare, à quibus dominus gloriæ nuncupabatur, cum principalibus suis: quorum alter populi informator aliquando, alter reformator quandoque: alter initiator ueteris testamenti, alter consumator noui. Igitur & Petrus meritum contubernium CHRISTI sui agnoscens indiuiduitate eius, suggerit consilium, Bonum est nos hic esse. Bonum planè, ubi Moyses scilicet & Helias. Et faciamus hic tria tabernacula. Vnum tibi, & Moysi unum, & Heliæ unum. Sed nesciens quid diceret. Quomodo nesciens? utrum ne simplici errore an ratione, quam defendimus in causa nouæ prophetiæ, gratiæ extasin, id est amentiā conuenire? In spiritum enim homo constitutus, præsertim cum gloriam dei conspicit, uel cum per ipsum deus loquitur, necesse est excidat sensu, obumbratus scilicet uirtute diuina, de quo inter nos & Psychicos quæstio est. Interim facile est amentiam Petri probare. Quomodo enim Moysen & Heliam cognouisset nisi in spiritu? Nec enim imagines eorum uel statuas populus habuisset & similitudines lege prohibente, nisi quia in spiritu uiderat: & ita quod dixisset in spiritu, non in sensu constitutus, scire non poterat. Cæterum si sic nescit quasi errans, eo quod putaret illorum esse CHRISTVM, ergo iam constat & supra Petrum interrogatum à CHRISTO quem se existimarent, ut de creatoris dixisse, Tu es CHRISTVS: quasi tunc alterius dei illum cognouisset, hic quoque non errasset. Quod si ideo & hic errauit, quia & supra, ergo certus es in illum diem quoque nullam nouam diuinitatem à CHRISTO reuelatam, & usque adhuc non errasse Petrum, CHRISTO usque adhuc nihil eiusmodi reuelante: & tam diu non alterius deputandū CHRISTVM, quàm creatoris, cuius omnem & hic ordinem expressit. Tres de discentibus arbitros futuræ uisionis & uocis assumit. Et hoc creatoris est, In tribus, inquit, testibus stabit omne uerbum. In montem secedit: agnosco formam loci. Nam & pristinum populum apud montem & uisione & uoce sua creator initiarat. Oportebat in eo suggestu consignari nouum testamentum, in quo conscriptum uetus fuerat. Sub eodem etiam ambitu nubis, quam nemo dubitauit de aëre creatoris conglobatam, nisi & nubes suas illò deduxerat, quia & ipse per cœlum creatoris uiam ruperat: aut proinde & nubilo creatoris precario usus est. Itaque nec nunc muta nubes fuit, sed uox solita de cœlo, & patris nouum testimonium super filio. atque in primo psalmo, Filius meus es tu: ego hodie genui te. De quo & per Esaiā. Quis deum metuens, audiat uocem filij eius? Itaque iam repræsentans eum, Hic est filius meus, Vtique subauditur quem repromisit. Si enim repromisit aliquando, & postea dicit, Hic est: eius est exhibentis uoce uti in demonstratione promisit qui aliquando promisit, non eius cui possit re-

Videtur mētionem facere septem librorum de ecstasi.

Psychici.

Fort. quia si.

Fort. in demonstratione promissi.

ſponderi. Ipſe enim tu quis es qui dicas? Hic eſt filius meus. de quo non magis præmiſiſti quàm te ipſum, quod prius erat reuelaſti. Hunc igitur audite quem ab initio ædixerat audiendum in nomine prophetæ, quoniã & prophetes exiſtimari habebat à populo. Prophetam inquit Moyſes, ſuſcitabit uobis deus ex filijs ueſtris, ſecundum carnalem ſcilicet cenſum: tanquam me audietis illum. Omnis autem qui illum nõ audierit, exterminabitur anima eius de populo ſuo. Sic & Eſaias. Quis in uobis metuens exaudiat uocem filij eius. Quam & ipſe pater commendaturus erat: Siſtens, enim, inquit uerba filij ſui, dicendo ſcilicet hic eſt filius meus dilectus, hunc audite. Itaque & ſi facta tranſlatio ſit auditionis à Moyſe & Helia in CHRISTO, ſed non ut ab alio deo, nec ad alium CHRISTVM, ſed à creatore in CHRISTVM eius ſecundum deceſſionem ueteris, & ſucceſſionem noui teſtamenti. Non legatus, inquit Eſaias, nec nuntius, ſed ipſe deus ſaluos eos faciet, ipſe iam prædicans & implens legem & prophetas. Tradidit igitur pater filio diſcipulos nouos, oſtenſis prius cum illo Moyſe & Helia in claritatis prærogatiua, atque ita dimiſſis quaſi iam & officio & honore diſpunctis, ut hoc ipſum confirmaretur propter Marcionem, ſocietatem, eſſe etiam claritatis CHRISTI cum Moyſe & Helia. Totum autem habitum uiſionis iſtius habemus etiam apud Abacuc, ubi ſpiritus ex perſona interdum Apoſtolorum, Domine audiui auditum tuum & extimui. Quam magis quàm uocis cœleſtis iſtius, hic eſt filius meus dilectus hunc audite? Conſiderauí operam tuam excidi mente. Quando magis quàm cum uiſa claritate eius, neſcijt quid diceret Petrus. In medio duorum animalium cognoſceris Moyſi & Heliæ. De quibus & Zacharias uidit in figura duarum olearum, & duorum ramulorum oleæ. Nam hi ſunt de quibus dictum eſt, Illi duo filij opimitatis aſſiſtunt domino uniuerſæ terræ. Et rurſum idem Abacuc. Operuit cœlos uirtus, utique nubilo illo. Et ſplendor eius ut lux erit: Vtique qua etiam ueſtitus eius refulſit. Et ſi commemoremur promiſſionis Moyſi, hic inuenietur expuncta. Cum enim deſideraſſet conſpectum domini Moyſes dicens, ſi inueni gratiam coram te manifeſta te mihi ut cognoſcenter uideam te: eũ conſpectum deſiderans in quo hominem eſſet acturus, quod Propheta ſciebat, cæterum dei faciem, iam audierat: Nemo homo uidebit me & uiuet. Et hunc, inquit, ſermonẽ quem dixiſti faciam tibi: Et rurſus Moyſes. Oſtẽde mihi gloriam tuam. Et dominus ſimiliter de futuro. Ego præcedam in gloria mea. Et reliqua. Et in nouiſſimo. Et tunc uidebis poſteriora mea, non lumbos nec ſuras, ſed quam deſiderauerat gloriam in poſterioribus temporibus reuelandam, in qua facie ad faciem uiſibilem ſe ei repromiſerat, etiam ad Aaronem dicens, Et ſi fuerit Prophetes in uobis in uiſione cognoſcar illi, & in uiſionem loquor ad eum, non quomodo ad Moyſen, os ad os loquar in

quar, in specie itaque hominis quam erat gestaturus, non in ænigmate. Nam & si Marcion noluit eum colloquentem domino ostensum, sed stantem tamen, & stans os ad os stabat, & faciem ad faciem cum illo, inquit, non extra illum in gloriam ipsius nedum in conspectu: de qua gloria non aliter illustratus discessit à CHRISTO quàm solebat à creatore, proinde tunc oculos percutere filiorum Israhêlis quemadmodum & nunc excæcati Marcionis, qui hoc quoque argumentum aduersus se facere non uidit. Suscipio in me personam Israhêlis. Stet CHRISTVS Marcionis & exclamet: O genitura incredula, quousque ero apud uos? Statim à me audire debebit. Quisquis es ἐπερχόμενε prius æde qui sis, & à quo uenias, & quod in nobis tibi ius. Vsque adhuc creatoris est totum apud: planè si ab illo uenis, & illi agis, admittimus increpationem. Si uero ab alio, dicas uelim quid nobis unquam de tuo commisisti, quod credere debuissemus, ut exprobes incredulitatem, qui nec te ipsum aliquando nobis reuelasti. Quàm olim apud nos agere cœpisti? ut tempus queraris in quibus nos sustinuisti, ut patientiam imputes. Asinus de Aesopi puteo, modo uenis, & iam exclamas. Suscipio adhuc & personam discipulorum in quos insilijt. O natio incredula quàm diu ero uobiscum, quàm diu uos sustinebo? Hanc eruptionem, eius utique hoc modo iustitiæ repercuterem, Quisquis es ἐπερχόμενε prius æde, qui sis, à quo uenias, quod tibi ius sit in nobis usque adhuc? puto creatoris es, & ideo secuti sumus recognoscentes omnia illius in te. Quod si ab illo uenis, admittimus increpationem. Si uero alij agis, oro te, dicas, quid nobis aliquando duntaxat de tuo, quod iam credidisse debuissemus, ut exprobes incredulitatem, qui nec auditorem tuum usque adhuc ædis. Quam olim autem apud nos agere cœpisti? ut tempus quoque opponas. in quibus autem nos sustinuisti? ut & pacientiam iactes. Asinus de Aesopi puteo modo huc apparuit, & iam exclamat: Quis nouit iniustitiam increpationis retudisset, si eius eum credidisset qui nondum quæri debuisset: nisi quod nec ille eos insilisset, si non olim apud illos in lege, prophetis, in uirtutibus & beneficijs diuersatus, incredulos semper fuisset expertus. Sed ecce CHRISTVS diligit paruulos, taleis esse docens debere qui semper maiores uelint esse. Creator autem ursos pueris immisit, ulciscens Heliseum propheten, conuitia ab eis passum. Satis impudens Antithesis, cum tam diuersa committit, paruulos & pueros: innocentem adhuc ætatem, & iudicij iam capacem, quæ conuitiari poterat, ne dicam blasphemari. Quâ ergo iustus deus, nec pueris impijs pepercit, exigens maiori ætati honorem & utique magis à minore. Quâ uero bonus, adeo diligit paruulos, ut apud

Fort. caput.

Fort. autorem]

Fort. non ita iniu.

Aegyptum benefecerit obſtetricibus protegentibus partus Hebræos peri-
Fort.creatore. clitantes ædicto Pharaonis. Ita & hæc affectio CHRISTI, cum creator eſt.
Iam nunc deus Marcionis qui connubi~~um aue~~rſatur, quomodo uideri
poteſt paruulorum dilector quorum tota cauſa connubium eſt? Qui ſe-
Fort.Ne ille. men odit, fructum quoque execretur neceſſe eſt. Nec ille ſæuior habendus
Aegyptio rege. Nam Pharao educari non ſinebat infantes. Iſte nec naſci,
auferens uitam illis etiam decem menſium in utero. At enim quanto credi-
bilius, ut eius deputetur affectio in paruulos, qui benedicendo connubium
in propagationem generis humani, ipſum quoque fructum connubij be-
nedicendo promiſit, qui de infantia primus eſt. Repræſentat creator igni-
um plagam Helia poſtulante in illo pſeudopropheta. Agnoſco iudicis ſe-
ueritatem. Econtrario CHRISTI eandem animaduerſionem, deſtinan-
tis diſcipulos ſuper illum uiculum Samaritarum. Agnoſcat & hæreticus ab
eodem ſeueriſſimo iudice promitti hanc CHRISTI lenitatem, Non con-
tendet, inquit, nec uox eius in platea audietur. Harundinem quaſſatam
non comminuet, & linum fumigans non extinguet. Talis utique multo
magis homines non erat crematurus. Nam & tunc ad Heliam, non in igni,
inquit, dominus ſed in ſpiritu miti. At enim humaniſſimus deus cur recu-
ſat eum, qui ſe tam indiuiduum illi comitem offert? Si quia ſuperbe uel ex
hypocriſi dixerat, ſequar te quocunque ieris, ergo aut ſuperbiam aut hy-
pocriſin recuſandam iudicando, iudicem geſſit. Et utique damnauit, quem
recuſauit, non ſecuturum ſcilicet ſalutem. Nam ſicut ad ſalutem uocat quem
non recuſat, uel etiam quem ultro uocat, ita in perditionem damnat quem
recuſat. Illi autem cauſato patris ſepulturam cum reſpondet, Sine mortui
ſepeliant mortuos ſuos, tu autem uade & annuntia regnum dei, utramque
legem creatoris manifeſte confirmauit, & de ſacerdotio in Leuitico prohibē
tem ~~ſacer~~dotes ſupremis etiam parentum intereſſe: Super omnem, inquit,
animam defunctam ſacerdos non introibit, & ſuper patrem ſuum non cō-
taminabitur: Et de deuotione in Arithmis, Nam & illic qui ſe deo uouerit,
inter cætera iubet, ne ſuper ullam animam introeat defunctam, ne ſuper pa
tris quidem, aut matris, aut fratris. Puto autem & deuotioni & ſacerdotio
deſtinabat, quem prædicando regno dei imbuerat. At ſi nō ita eſt, ſatis im-
pius pronunciandus, qui nulla ratione legis intercedente, ſepulturas paren-
tum deſpici à filijs imperabat. Cum uero & tertium illum, prius ſuis uale-
dicere parantem, prohibet retro reſpectare, ſectam creatoris exequitur.
24. Hoc & ille noluerat feciſſe quos ex Sodomis liberarat. Allegit & alios ſep-
tuaginta Apoſtolos ſuper duodecim. Quò enim XII. ſecundum totidem
fontes in Elim, ſi non & ſeptuaginta ſecundum totidem orbuſta palma-
rum? Antitheſeis, plurimum, cauſarū diuerſitas fecit nō poteſtatū. Sed qui
diuerſitatem

diuersitatem causarum non respexit, facile eam potestatum existimauit. Profectionem filiorum Israhelis, creator, etiam illis spolijs aureorum & argenteorum uasculorum, & uestium, præter oneribus consparsionum offarcinatam educit ex Aegypto: CHRISTVS autem nec uirgam discipulis in uiam ferre præscripsit. Illi enim in solitudinem promouebantur, hij autẽ in ciuitates mittebantur. Considera causarum offerentiam, & intelliges unã & eandem potestatem, quæ secundum penuriam & copiam expeditionem suorum disposuit, proinde per ciuitates habundaturam circuiens, sicut & egituram per solitudinem struxerat. Etiam calciamenta portare uetuit illos. Ipse enim erat sub quo nec in solitudine per tot annos populus calciamenta detriuerat. Neminem, inquit, in uia salutaueritis. O CHRISTVM destructorem prophetarũ, à quibus hoc quoq; accepit Helisæus, cum Gezin puerum suum mitteret in uiam ad filium Sunamitidis, resuscitandum de morte, puto sic ei præcepit: Accinge lumbos tuos, & sume bacillum meũ in manum, & uade: quemcunque conueneris in uia, ne benedixeris eum: id est, ne salutaueris. Et qui te benedixerit, ne responderis ei: id est, ne resalutaueris. Quæ est enim inter uias benedictio, nisi ex occursu, mutua salutatio? Sic & dominus, Vt in quam introissent domum, pacem ei dicere: exemplo eodem est. Mandauit enim & hoc Helisæus, cum introisset ad Sunamiten, diceret ei: Pax uiro tuo, pax filio. Hæc erunt potius nostræ Antithesis, quæ comparant non quæ separant CHRISTVM. Dignus autem operarius mercede sua: quis magis pronunciarit, quàm deus iudex? Quia & hoc ipsum, iudicare est, dignum facere mercede operarium. Nulla retributio non ex iudicatione cõstitit. Iam nunc & hic lex consignatur creatoris, etiam boues operantes, dignos operarios mercede iudicantis. Boui, inquit, terenti os non colligabis. Quis tam præstans in homines, nisi qui & in pecudes? Quod si & CHRISTVS dignos pronunciat mercede operarios, excusauit præceptum illud creatoris de uasis aureis & argenteis Aegyptiorum auferendis. Qui enim uillas & urbes operati fuerint Aegyptijs, digni utiq; operarij mercede, non ad fraudem sunt instincti, sed ad mercedis compensationem, quam aliâs à dominatoribus exigere non poterant. Regnũ dei neq; nouum, neque inauditum sic quoque confirmauit, dum illud iubet annunciari appropinquasse. Quod enim longe fuerit aliquando, id potest dici appropinquasse. Si autem nunquàm retro fuisset, antequàm appropinquasset, nec dici potuisset appropinquasse, quod nunquàm longe fuisset. Omne quod nouum & incognitum est, subitum est. Omne quod subitum est, cum annunciatur, tunc primum spem inducens, tunc primum accepit tẽpus. Cæterum nec retro tardasse poterit, quàm diu non annunciabatur: nec ex quo annunciari cœperit, appropinquasse. Etiam adijcit, ut eis qui illos non

Als * strinxerat.

los non recepissent, dicerent: Scitote tamen appropinquasse regnum dei: si hoc non & comminationis gratia mādat, uanissime mandat. Quid enim ad illos si appropinquaret regnum, nisi quia cum iudicio appropinquat, in salutem scilicet eorum, qui annunciationem eius recepissent. Quomodo? Si comminatio non potest sine executione, habes deum executorem in cōminatore, & iudicem in utroque. Sic & puluerem iubet excuti in illos, in testificationem & hæret etiam terræ eorum, nedum cōmunicationis reliquæ. Si enim inhumanitas & inhospitalitas nullam ab eo relaturæ sunt ultionem: cui rei præmittit testificationem minas utique portendentem? Porrò cum etiam creator in Deuteronomio Ammonitas & Moabitas prohibeat recipi in ecclesia, quod populum Aegypto profectum inhumane & inhospitaliter copijs defraudassent: ergo in CHRISTVM inde manasse constabit cōmunicationis interdictum, ubi habet formam. Qui uos spernit, me spernit. Hoc & Moysi creator: Non te contempserunt, sed me. Tam enim Apostolus Moyses, quàm & Apostoli Prophetæ. Aequāda erit autoritas utriusque officij, ab uno eodemq; domino Apostolorum & Prophetarum. Quis nunc dabit potestatem calcandi super colubros & scorpios. Vtrûm ne omnium animalium dominus, an nec unius deus? Sed bene quod creator hanc potestatem etiam paruulis puerulis per Esaiam repromisit, conijcere manum in cauernam aspidum, & in cubile natorum aspidum, nec omnino lædi. Et utique sciemus salua simplicitate scripturæ. Nam nec & ipsæ bestiæ nocere potuerunt, ubi fides fuerit, figurate scorpios & colubros portēdi spiritalia malitiæ, quorum ipse quoque princeps in serpentis & draconis, & eminentissimæ cuiusque bestiæ nomine deputetur penes creatorem, largitum hanc potestatem priori CHRISTO suo, sicut nonagesimus psalmus ad eum: Super aspidem & basiliscum incedes, & conculcabis leonē & draconem. Sicut etiam Esaias: Illa die superducet dominus deus machæram sanctam, magnam & fortem, CHRISTVM scilicet suum in draconem illū colubrum magnum & tortuosum, & interficiet eum illa die. Sed cū idem uia munda & uia sancta uocabitur, & non transibit illic immundum, nec erit illic uia immunda: qui autem dispersi erunt, uadent in ea, & non errabunt: & non erit iam illic leo, nec ex bestijs pessimis quicquàm ascendet in eam, nec inuenietur illic: cum uiam fides demonstret, per quam ad deū perueniemus: iam tunc eidem uiæ, id est, fidei hanc euacuationem & subiectionem bestiarum pollicetur. Denique & tempora promissionis congruere inuenias, si quæ antecedunt, legas: Inualescite manus dimissæ & genua resoluta. Tunc patefient oculi cæcorum, & aures exaudient surdorum. Tunc saliet claudus ut ceruus, & clara erit lingua mutorum. Igitur ubi medicinarum ædidit beneficia, tunc & scorpios & serpentes sanctis suis subdidit, ille

scilicet qui

ſcilicet qui hanc poteſtatem, ut & alijs præſtaret, prior acceperat à patre: & ſecundum ordinem prædicationis exhibuit. Quis dominus cœli inuocabitur, qui non prius factor oſtenditur? Gratias enim inquit ago, & confiteor domine cœli, quod ea quæ erant abſcondita ſapientibus & prudentibus, reuelauerit paruulis. Quæ iſta? & cuius? & à quo abſcōdita? & à quo reuelata? Si à deo Marcionis abſcondita, & à quo reuelata? Si à deo Marcionis abſcondita & reuelata, qui omnino nihil præmiſerat in quo aliquid abſconditum eſſe potuiſſet, non prophetias, non parabolas, non uiſiones, non ulla rerum, aut uerborum, aut nominum argumenta, per allegorias & figuras, uel ænigmatum nebulas obumbrata: ſed ipſam magnitudinem ſui abſconderat, quam cummaxime per CHRISTVM reuelabat. Satis inique. Quid enim deliquerant ſapientes & prudentes, ut abſconderetur illis deus: ad quem cognoſcendum non ſuffecerat ſapientia atq; prudentia illorum. Nulla uia data ab ipſo per aliquam operum prædicationem, uel ueſtigia, per quæ ſapientes atq; prudentes deducerentur: quanq; etſi in aliquo deliquiſſent erga deum ignotum, pone nunc notum, non tamen zeloten eum experiri debuiſſent, qui diſſimilis creatoris inducitur. Igitur ſi nec materias præmiſerat, in quibus aliquid occultaſſet: nec reos habuerat, à quibus occultaſſet, nec debuerat occultaſſe, etiam ſi habuiſſet: iam nec reuelator, ipſe erit, qui abſconditor non fuit: ita nec dominus cœli, nec pater CHRISTI, ſed ille, in quem competunt omnia. Nam & abſcondit præmiſſo obſcuritatis propheticæ inſtrumento cuius intellectum fides meretur: niſi credideritis, non intelligetis, & reos habuit ſapientes atq; prudentes ex ipſis operibus tot ac tantis intelligibilem deum non requirentes, uel perperam in illum philoſophantes, & ingenia hæreticis ſubminiſtrantes: & nouiſſime zelotes eſt. Denique olim hoc per Eſaiam concionabatur, quod CHRISTVS gratulatur. Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium zelabo. Sicut & alibi tam abſcōdiſſe, quàm reuelaturū eſſe ſignificat. Et dabo illis theſauros abſconditos, inuiſibiles aperiam illis. Et rurſus: Quis alius diſijciet ſigna uentriloquorum, & diuinationes ex corde: auertens in poſteriora ſapientes, & cogitationes eorum infatuans? Si autem & CHRISTVM ſuum illuminatorem nationum deſignauit: poſui te in lucem nationum, quas interpretamur in nomine paruulorum, ſenſu ſcilicet retro paruos, & imprudentia infantes, iam uero & humilitate fidei puſillas: facilius utiq; credemus eundem etiam paruulis reuelaſſe per CHRISTVM, qui & retro abſconderit, & per CHRISTVM reuelationē repromiſerit. Aut ſi deus Marcionis ea quæ à creatore abſcōdita retro fuerāt, patefecit: ergo iā creatori negotiū geſſit, res eius ediſſerēs. Sed in deſtructionē, inqs, uti traduceret eas. Ergo illis traduxiſſe debuerat, qbus creator abſcōdidit ſapiētibus & prudentibus. Si eñ benignitate faciebat, illis erat

agnitio præ-

agnitio præstanda, quibus fuerat negata: non paruulis, quibus nihil creator inuiderat. Et tamen usq; adhuc, puto, probamus extructionem potius legis & prophetarum inueniri in CHRISTO, quàm destructionẽ. Omnia sibi tradita dicit à patre. Credas, si creatoris est CHRISTVS, cuius omnia, & quia non minorum, si tradidit omnia filio creator, quæ per eum cõdidit, per sermonem suum scilicet. Cæterum si eperchomenus ille, quæ sũt omnia quæ illi à patre sunt tradita? quæ sunt creatoris. Ergo bona sunt quæ pater filio tradidit: & bonus iam creator, cuius omnia bona sunt: & ille iam nõ bonus, qui in aliena bona inuasit, ut filio traderet, docens alieno abstinere. Certe mendicissimus, qui nec filium unde ditaret, habuit, nisi de alieno. Aut si nihil de creatoris traditũ est ei à patre: & quo modo hominem creatoris sibi uendicat? Aut si solus homo ei traditus est, omnia homo non est. Scriptura autem omnium edicit traditionem filio factã. Sed & si omnia ad hominum genera, id est, ad omnes nationes interpretaberis, & has filio tradidisse creatoris est. Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Aut si habet & ipse aliqua sua, quæ omnia filio traderet, pariter cum homine creatoris, ostende unum aliquem, ex omnibus in fidem, in exemplum, ne tam merito nõ credam eius esse omnia, cuius nihil uideo, quàm merito credam, etiam quæ non uideo eius esse, cuius sunt uniuersa quæ uideo. Sed nemo scit qui sit pater, nisi filius: & qui sit filius, nisi pater. Nemo enim scit patrem, nisi filius, & filium nisi pater, & cuicunque filius reuelauerit. Atque ita CHRISTVS ignotum deum prædicauit. Hinc enim & alij hæretici fulciuntur, opponentes creatorem omnibus notum, & Israheli secundum familiaritatem, & nationibus secundum naturalem. Et quomodo ipse testatur nec Israheli cognitum se, Israhel autem me non cognouit, & populus me non intellexit, nec nationes. Ecce enim nec de nationibus, inquit, nemo: propter quod & illas stillicidium situlæ deputauit. Et Sionem tanquàm speculam in uinea dereliquit. Vide ergo an cõfirmatio sit propheticæ uocis & exprobrantis ignorantiam in deum humanam, quæ fuerit ad filium usque. Nam & ideo subtexuit ab eo cognosci patrem, cui filius reuelauerit: quoniam ipse erat qui positus à patre illuminatio nationum annunciabatur, utique de deo illuminandarum, etiam Israhelem utique per agnitionem dei pleniorem. Ita non proficient argumenta in fidem dei alterius, quæ creatori competere possunt: quia quæ competunt creatori, hæc poterunt in fidem proficere dei alterius: si & sequentia inspicias. Beati oculi qui uident quæ uidetis. Dico enim uobis, quia prophetæ non uiderunt quæ uos uidetis: de superiori sensu descendunt. Adeo neminem ut decuit deũ cognouisse, quando nec prophetæ uidissent, quæ sub CHRISTO uidebãt. Nam si non meus esset CHRISTVS, nec prophetarum hoc in loco mentionem collocasset. Quid enim mirum, si non uiderant res dei ignoti, & tanto post

to post æuo reuelati? Quæ autem fuisset felicitas eorum qui tunc uidebant quæ alij merito uidisse non poterant, si non erant consecuti repræsentationem eorum quæ nunq; prædicarant, nisi quoniam qui poterant uidisse, qui dei sui res quas etiam prædicauerant nõ tamen uiderant? Hæc autem felicitas erit aliorũ, qui uidebant quam alij tantũ prædicauerant. Deniq; ostendemus & ia mostendimus ea uisa in CHRISTO quæ fuerãt prædicata: abscondita tamen, & ab ipsis prophetis, ut absconderentur & à sapientibus & à prudentibus seculi. In Euangelio ueritatis, legis doctor dominũ aggressus quid faciens, inquit, uitam æternam cõsequar? Ita hæretico uita solũmodo posita est sine æternæ mentione, ut doctor de ea uita uideatur cõsuluisse, quæ in lege promittitur à creatore longæua æterna. Et dominus, ideo illi secundum legem responsum dedit: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua & totis uiribus tuis, quoniã de lege uitæ sciscitabatur. Sed sciebat utiq; legis doctor quo pacto uitam legalem cõsequi posset, ut non de ea interrogasset, cuius regulas etiam docebat. Sed quia & mortui iam suscitabantur à CHRISTO, exsuscitatus ad spem æternæ uitæ per exempla recidiuæ, ne plus aliquid obseruationis aliquid exigeret sublimior spei, idcirco consuluit de æternæ uitæ consecutione. Itaq; dominus ut nec ipse alius, nec aliud nouum inferens præceptum, quàm quod principaliter ad omnem salutem, & utramq; uitam facit, ipsum caput ei legis opponit omnifariam diligendi dominũ deum suũ. Deniq; si de uita longæua & ille consuluit & CHRISTVS respondit, quæ sit penes creatorem, nõ de æterna quæ sit penes Martionis deum, quomodo consequitur æternã? Non utiq; eodem modo quo & longæuam. Pro differẽtia enim mercedũ, operarum quoq; credenda distantia est. Ergo non ex dilectione dei tui consequetur uitam æternam Marcionites: Sicut longæuam dilector creatoris. Sed quale est, ut nõ magis diligendus sit qui æternam pollicetur, si diligendus est qui longæuam repromittit? Ergo eiusdem erit utraq; uita, cum eadem est utriq; uitæ captanda disciplina. Quod creator docet, id et CHRISTO opus est diligi, ut præstet, interueniente & hic illa præscriptione qua facilius apud eum debeãt credi maiora, apud quẽ minora præcedunt, quàm apud eum cui nullam de maioribus fidem aliqua minora præparauerũt. Viderit nũc si æternam nostri addiderunt. Hæc mihi satis est, quod CHRISTVS ille æternæ longæ uitæ inuitator, de longæua consultus quam destruebat, nõ æternam, potius exhortatus est hominẽ quam inferebat. Quid oro te fecisset CHRISTVS creatoris, si qui creatori diligendo ædificauerat hominem, non erat creatoris? Credo negasset diligendum creatorem. Cum in quodã loco orasset ad patrem illum superiorẽ, satis impudẽtibus & temerarijs oculis suspiciens ad cœlum creatoris, à quo tam aspero & sæuo & grandine, & fulmine potuisset elidi, sicut & th̄m suffugi ab eo potuit. Aggressus eum ex discipulis quidam Domine, inquit, doce nos orare, sicut & Ioãnes discipulos suos

Fort. thymiama.

Orat. docuit, Scilicet quia alium deũ aliter existimaret orãdum. Hoc qui præsumpserat, prius est probet alium deum æditũ à CHRISTO. Nemo enim ante uoluisset orare nosse, quàm didicisset quẽ oraret. Igitur si didicerat, ꝓba. Si nusquã, usque adhuc ꝓbas, scito illũ in creatorẽ formã orationis postulasse, in quem etiã discipuli Ioãnis orabant. Sed quia & Ioãnes nouũ aliquẽ ordinem orationis induxerat, ideo hoc & à CHRISTO discipulus eius expostulandũ nõ immerito præsumpserat, ut & illi de proprio magistri sui instituto, non aliũ, sed aliter deũ orarent. Proinde nec CHRISTVS ante orationis notitiam discipulo cõtulisset, quàm dei ipsius. Ita & ipse in eũ docuit orationem quẽ discipulus usq; adhuc nouerat. Deniq; sensus orationis quẽ deum sapiant recognosce. Cui dicã pater? Ei qui me omnino nõ fecit, à quo originem non traho, an ei qui me faciũdo & instruendo generauit? A quo spiritum sanctum postulem? à quo nec mundialis spiritus præstatur? an à quo fiũt etiã angeli, spiritus, cuius & in primordio spiritus sup aquas ferebatur? Eius regnũ optabo uenire, quẽ nunquam regem gloriæ audiui? an in cuius manu etiã corda sunt regum? Quis dabit mihi panem cottidianũ? qui nec milium mihi condit, an qui etiã de cœlo panẽ angelorũ cottidianũ populo suo præstitit? Quis mihi delicta dimittet? qui ea non iudicando non retinet, an qui si non dimiserit retinebit ut iudicet? Quis non sinet nos deduci in tentationem? quem poterit tentator non timere, an qui à primordio tentatorem angelũ prædamnauit? Hoc ordine qui alij deo supplicat & nõ creatori, non orat illum sed infamat. Proinde à quo petam ut accipiam? Apud quem quærã ut inueniã? Ad quem pulsabo ut aperiatur mihi? Quis habet petenti dare: nisi cuius omnia? Cuius sum etiã ipse qui peto. Quid aũt perdidi apud deũ illum, ut apud eum quæram & inueniã? Si sapiẽtiã atq; prudentiam? has creator abscõdit. apud eum ergo quærã? Si salutem & uitam, & has apud creatorem. Nihil alibi quæretur ut inueniatur, quàm ubi latuit ut apparuit. Sic nec aliorsum pulsabo, quàm unde sum functus. Deniq; sic accipere & inuenire, & admitti, laboris & instãtiæ fructus est, illi qui petit, & quæsiuit, & pulsauit. Intellige hæc à creatore mãdari & repromitti. Ille enim Fort. suo. deus optimus, ultro ueniens ad præstandum non sui homini, nullum illi laborem, nec instantiam induxisset. Iam enim non optimus si non ultro daret petenti, & inuenire præstaret non quærenti, & aperiret nõ pulsanti. Creator autem potuit indicere ista per CHRISTVM, ut quia delinquendo homo offenderat deum suũ, laboraret, & instantia petendi acciperet, & quærẽdi inueniret, & pulsandi introiret. Sic & præmissa similitudo nocturnũ panis petitorem amici facit non alienũ, & ad amicũ pulsantem nõ ad ignotũ. Amicus aũt etiã si offendit, magis creatoris est homo quàm dei Marcionis. Itaq; ad eum pulsat, ad quem ius illi erat, cuius ianuam norat, quem habere panes sciebat, cubantem iam cum infantibus quos nasci uoluerat. Etiam quod sero pulsatur, creatoris est tempus, illius & serũ, cuius seculũ & seculi occasus.

occasus. Ad deum autem nouum, nemo sero pulsasset, tantũ quod lucescentum creator est, qui & ianuam olim nationibus clauserit quæ olim pulsabatur. O, deus iste exurgit & dat, & si iam non quasi amico non tamen quasi extraneo homini, sed quasi molesto inquit. Molestum autem tam cito deus recens neminem pati potuit. Agnosce igitur & patrem quem etiã appellas creatorem. Ipse est qui scit quid filij postulet. Nam & panem petentibus, de cœlo dedit manna, & carnem desiderãtibus emisit ortygometram, non serpentem pro pisce, nec scorpium pro ouo. Illius autem erit non dare malum pro bono, cuius utrumq; sit. Cæterũ deus Marcionis nõ habens scorpium, non poterat id se dicere non daturum, quod non habebat. Sed ille qui habens & scorpium non dat. Itaque & spiritum sanctũ is dabit, apud quẽ est, & non sanctus. Cũ surdũ dæmoniũ expulisset, ut & in ista specie curationis Esaiæ occurrisset, in Belzebule dictus eijcere dæmonia, si ego in Belzebule eicio dæmonia, filij uestri in quo eijciunt? Hac uoce quid magis portendit, quàm in eo eicere se, in quo & filij eorum? In uirtute scilicet creatoris. Nam si putas sic accipiendum, Si ego in Belzebule, filij uestri in quo? quasi illos suggillaret in Belzebule eijcientes, resistet tibi prior sensus, non posse Satanam diuidi aduersus semetipsum. Adeo nec illi in Belzebule eiciebant, sed ut diximus in uirtute creatoris, quam ut intellegi faceret, subiungit: Quod si ego in digito dei expello dæmonia, ergó ne appropinquabit in uos regnũ dei? Apud Pharaonem enim uenefici illi adhibiti aduersus Moysen, uirtutem creatoris digitum dei appellauerunt. Digitus dei est hoc quod significaret etiam modicum, ualidissimum tamen. Hoc & CHRISTVS ostendens, cõmemorator non obliterator uetustatum scilicet suarum, uirtutem dei digitum dei dixit non alterius intelligendam, quàm eius apud quem hoc erat appellata. Ergo & regnum ipsius appropinquauerat, cuius & uirtus digitus uocabatur. Merito igitur applicuit ad parabolã fortis illius armati, quẽ ualidior alius oppressit, principem dæmoniorum quem Belzebulem & Satanam supra dixerat, significans digito dei oppressum, non creatorem ab alio deo subactum. Cæterum quo modo adhuc staret regnũ eius in suis terminis, & legibus & officijs, quem licet integro mundo uel sic potuisset uideri superasse, ualidior ille deus Marcionis, si nõ secundũ legem eius etiã Marcionitæ morerentur, in terrã defluendo sæpe, & à scorpio docti nõ esse superatum creatorem. Exclamat mulier de turba, beatũ uterum qui illũ portasset, & ubera quæ illum educassent: Et dominus, imò beati qui sermonẽ dei audiunt & faciunt. Quia & retro sic reiecerat matrem aut fratres, dum auditores & obsecutores dei præfert. Nam nec hic mater assistebat illi. Adeo nec retro negauerat natum cum id rursus habiturus proinde felicitatem ab utero & uberibus matris suæ transtulit in discipulos, à qua nõ transtulisset si eam non haberet. Alibi malo purgare quæ reprehendunt Marcionitæ in creatore. Hic enim sufficit si ea in CHRISTO reperiũtur. Ecce inæqualis & ipse inconstans,

constans,leuis,aliud docens aliud faciens: Iubet omni petenti dare,& ipse signum petentibus non dat. Tāto æuo lucem suam ab hominibus abscondit,& negat lucernam abstruendā sed confirmat super cādelabrum proponendam,ut omnibus luceat:uetat remaledicere,multomagis utique maledicere. Et uæ ingerit Pharisæis & doctoribus legis. Quis est tam similis dei mei CHRISTVS nisi ipsius? Sæpe iam finximus nullo modo potuisse illū destructorem legis denotari,si alium deum prouulgasset. Ideo & tunc Pharisæus qui illum uocarat ad prandium, retractabat penes se cur non prius tinctus esset quàm recubuisset,secundum legem qui deum legis circumferret. Iesus autem etiam interpretatus est ei legem, dicens,illos calicis & catini exteriora emundare,interiora autem ipsorum plena esse rapina & iniquitate,ut significaret uasculorum munditias hominum esse intelligendas apud deum. Quia & Pharisæus de homine non de calice illoto apud se tractauerat. Ideo exteriora,inquit,calicis lauatis,id est carnē:interiora autem uestra non emundatis, id est animam: adijciens, Nonne qui exteriora fecit, id est carnem & interiora fecit, id est animam:quod digito aperte demonstrauit, ad eundem deum pertinere munditias hominis exterioris & interioris,cuius uterque sit,præponentis misericordiam nō modo lauacro hominis, sed etiam sacrificio. Subiūgit enim. Date quæ habetis eleemosynam,& omnia munda erunt uobis. Quod si & alius potest deus misericordiam mandasse, non tamen antequam cognitus. Porrò & hic apparet illos non de deo increpitos, sed de eius disciplina, à quo illis & figurate uasculorum munditiæ,& manifeste misericordiarum opera imperabantur. Sic & holuscula decimantes,uocationem autem & dilectionem dei prætereūtes obiurgat. Cuius dei uocationem & dilectionem,nisi cuius & rutam & mentam, ex forma legis & decimis offerebant? Totum enim exprobrationis hoc erat quod modica curabant,ei utique cui maiora non exhibebant,dicenti, Diliges dominum deum tuum ex toto corde,& ex tota anima tua,& ex totis uiribus tuis, qui te uocauit ex Aegypto. Cæterū nec tempus admisisset,ut CHRISTVS tam præcoquam imò tam acerbam adhuc dilectionem expostularet nouam,& recenti deo,ne dixerim nondum palàm facto. Primatum quoque captantes locorum,& honorem salutationum,cum incusat,sectam creatoris administrat,eiusmodi principes Sodomorum archontas appellans: Prohibens etiam confidere in præpositos,imò & in totum,miserrimum hominū pronunciātis qui spem habet in homine. Quod si propterea quis affectat principatum ut de officijs aliorum glorietur,qui officia uetuit eiusmodi sperandi,& confidendi in hominem idem & affectatores principatuum increpuit. Inuehitur & in doctores ipsos legis, quod onerarent alios importabilibus oneribus,quæ ipsi ne digito quidem aggredi auderent,nō legis onera suggillans quasi detestator eius. quomodo enim detestator? qui cum maxime potiora legis prætereuntes incusabat, eleemosynam & uocationem & dilectionem

Onera legis.

ctionem

ctionem dei, ne hæc quidem grauia, ne dum decimas rutarum & mũditias catinorum. Cæterum excusandos potius censuisset, si importabilia portare non possent. Sed quæ onera taxat, quæ ipsi de suo exaggerabant, docentes præcepta doctrinas hominũ, cõmodorum suorũ causa, iungentes domum ad domũ, ut quæ proximi sunt auferrẽt clamãtes populũ, amãtes munera, sectantes retributionẽ, diripientes iudicata pauperum, uti esset illis uidua in rapinam, & pupillus in prædam. De quibus idem Esaias, uæ qui ualent in Israhẽle. Et rursus. Qui uos postulant, dominãtur uestri. Qui magis quàm legis doctores? Hi si & CHRISTO displicebant, ut sui displicebant. Alienæ enim legis doctores nõ omnino pulsasset. Cur autem uæ audiũt etiã quod ædificarent prophetis monimenta interemptis à patribus eorum, laude potius digni, qui ex isto opere pietatis testabantur se nõ consentire factis patrum, si non erat zelotes, qualem arguunt Marcionitæ, delicta patrum de filijs exigentem usq; in quartam natiuitatem? Quam uero clauem habebant legis doctores, nisi interpretationem legis? ad cuius intellectũ neq; ipsi adibant non credentes scilicet. Nisi enim credideritis, nõ intelligetis, Neq; alios admittebãt. utiq; docebãt præcepta potius & doctrinas hominũ. Qui ergo nec ipsos introeũtes, nec alijs aditum præstãtes, increpabat, obtrectator habendus est legis an fautor? Si obtrectator, placere debebant & præclusores legis. Si fautor, iam nõ & æmulus legis. Sed hæc omnia ad infuscandũ creatorem ingerebat ut sæuũ, erga quẽ delinquentes uæ habituri essent. Et quia sæuum nõ potius timeret prouocare despiciendo, ab eo, tãto magis ergo demerẽdum docebat quem timendũ ingerebat. Sic oportebat CHRISTVM creatoris. Merito itaq; non placebat illi hypocrisis Pharisæorũ labijs scilicet amantium deum non corde. Cauete, inquit discipulis, à fermento Pharisæorum quod est hypocrisis, non prædicatio creatoris. Odit contumaces patris filius, non uult suos tales existere in illum, non in alium, in quem hypocrisis fuisset admissa, cuius exemplum à discipulis caueretur. Ita Pharisæorũ perhibet exemplũ. In eum prohibebat illud admitti, in quem admittebãt Pharisæi. Igitur quoniã hypocrisim eorũ taxarat utiq; celantem occulta cordis, & incredulitatis secreta superficij talibus officijs obumbrãtem, quæ clauem agnitionis habens, nec in ipsa introiret nec alios sineret: ideo adijcit, Nihil autem opertum quod non patefiet & nihil absconditum quod non dinoscetur: ne quis existimet illum dei ignoti retro & occulti reuelationem & adagnitionem intentare cum subijciat, etiam quæ inter se mussitarent uel tractarent, scilicet super ipso dicentes, Hic non expellit dæmonia nisi in Belzebul, in apertum processura, & in ore hominum futura, & Euangelij promulgatione. Dehinc conuersus ad discipulos, Dico autem, inquit, uobis amicis, nolite terreri ab eis qui uos solummodo occidere possunt, nec post hoc ullã in uobis habent potestatem. Sed hijs erit Esaias prædicẽs: Vide quomodo iustus aufertur, & nemo aduertit. Demonstrabo autem uobis quem timea-

Fort. supficialibus.

 tis. Timete

tis.Timete eum qui poſtquam occiderit,poteſtatem habeat mittendi in gehennam,creatorem utiq;,Ita dico uobis hunc timete.Et hoc in loco ſufficeret mihi,ſi quem timeri iubet,offendi uetat:& quem offendi uetat,demereri iubet:& qui hæc mandat ipſius eſt ,cuius timendo ,& non offendendo,& demerendo procurat.Sed habeo & de ſequentibus ſumere. Dico enim uobis,omnis qui confitebitur me coram hominibus ,confitebor in illo coram deo.Qui cōfitebuntur autem in CHRISTO,occidi habebunt coram hominibus,nihil utique amplius paſſuri poſt occiſionem ab illis. Hi ergo erunt quos ſupra præmonet ,ne timeant tantummodo occidi. Ideo præmittens non timendam occiſionem ,ut ſubiungeret ſuſtinendam confeſſionem ,Et omnis qui negauerit me coram hominibus,denegabitur coram deo . ab eo utiq; qui illum confitentem confeſſurus fuiſſet. Si enim confeſſorem confitebitur,ipſe eſt qui & negatorem negabit.Porrò ſi confeſſor eſt,cui nihil timendum eſt poſt occiſionem,negator erit cui timendum eſt etiā poſt mortem. Itaque cum creatoris ſit quod timendum eſt poſt mortem ,gehennæ ſcilicet pœna ,& negator ergo creatoris eſt. Si autem negator ,& confeſſor, qui poſt occiſionem nihil ab homine paſſurus eſt ,à deo planè paſſurus ſi negaret:atque ita CHRISTVS creatoris eſt qui oſtendit negatores ſuos creatoris gehennam timere debere.Poſt deterritam itaque negationem,ſequitur & blaſphemiæ formidandæ admonitio , Qui dixerit in filium hominis remittetur,illi autem qui dixerit in ſpiritum ſanctum ,non remittetur ei remiſſio.Quod ſi iam & retentio delicti ,iudicem deum ſapiunt,cuius erit ſpiritus ſanctus non blaſphemandus?non remiſſuri ſcilicet blaſphemiam,Sicut & ſupra non negandus,occiſuri ſcilicet etiam in gehennam. Quod ſi & blaſphemiam CHRISTVS à creatore auertit,quomodo aduerſarius ei uenerit non ſcio.Aut ſi & per hæc ſeueritatem eius infuſcat non remiſſuri blaſphemiam,& occiſuri etiam in gehennā ,ſupereſt ut & illius diuerſi dei impune & ſpiritus blaſphemetur,& CHRISTVS negetur ,& nihil interſit de cultu eius deue contemptu : Et ſicut de contemptu nulla pœna , ita & de cultu nulla ſperanda ſit merces.Perductos ad poteſtates,prohibet ad interrogationem cogitare de reſponſione.Sanctus enim,inquit , ſpiritus docebit uos ipſa hora,quid eloqui debeatis.Si eiuſmodi documētum creatoris eſt,eius erit & præceptū cuius præceſſit exemplū. Balaam Prophetes in Arithmis arceſſitus à rege Balach ,ad maledicendum Iſrahelem , cum quo prælium inibat,ſimul ſpiritu implebatur,non ad quam uenerat maledictionem , ſed quam illi ipſa hora ſpiritus ſuggerebat,benedictionem pronunciabat,ante profeſſus apud nuntios regis ,mox etiam apud ipſum , id ſe pronunciaturū quod deus ori eius indidiſſet. Hæ ſunt nouæ doctrinæ noui CHRISTI quas olim famuli creatoris initiauerunt. Ecce planè diuerſum exemplum Moyſi & CHRISTI. Moyſes rixantibus fratribus ultro intercedit ,& iniurioſum increpat. Quid proximum tuum percutis? Et reijcitur ab illo.Quis te conſtituit

te constituit magistrum aut iudicem super nos? CHRISTVS uero postulatus à quodam, ut inter illum & fratrem ipsius diuidunda hæreditate componeret, operam suam, & quidem tam probæ causæ denegauit. Iam ergo melior Moyses meus CHRISTO tuo, fratrum paci studens, iniuriæ occurrens. Sed enim optimi & nō iudicis dei CHRISTVS, quis me, inquit, iudicem cōstituit super uos? Aliam uocem excusationis inuenire nō potuit, ne ea uteretur, qua improbus uir, & impius frater assertorem probitatis atque pietatis excusserat. Deniq; probauit malam uocem, utendo ea, & malum factū, pacis inter fratres componendæ declinationem. Aut nunquid indigne tulerit, hoc dicto fugatum Moysen? Ideóq; in causa pari disceptantium fratrum, uoluit illos commemoratione eiusdem dicti confudisse? planè ita. Si ipse enim tunc fuerat in Moyse, qui talia audierat spiritus scilicet creatoris. Puto iam alibi satis commendasse nos diuitiarum gloriam dānari à deo nostro, ipsos dynastas detrahente de solio, & pauperes alleuante de sterquilinio. Ab eo ergo erit & parabola diuitis blandientis sibi de prouentu agrorum suorum, cui deus dicit: Stulte hac nocte animam tuā reposcent. Quæ autem parasti cuius erūt? Sic deniq; rex de gazis & apothecis deliciarum suarum, apud Persas gloriatus, per Esaiam male audiuit. Quis nollet curā nos agere animæ de uictu, & corpori de uestitu, nisi qui ista homini ante prospexit, & exinde præstans merito curam eorum, tanquam æmulam liberalitatis suæ prohibet, qui & substantiam ipsius animæ accommodauit potiorem esca, & materiam ipsius corporis figurauit potiorem tunica, cuius & corui non serunt, nec metunt, nec in apothecas cōdunt, & tamen aluntur ab ipso. Cuius & lilia & fœnum non texunt, nec nent, & tamen uestiuntur ab ipso. Cuius & Salomon gloriosissimus, nec ullo tamen flosculo cultior. Cæterum nihil tam abruptum quàm ut alius præstet, alius de præstantia eius securos agere mandet, & quidem derogator ipsius. Deniq; si quasi derogator creatoris, non uult de eiusmodi friuolis cogitari, de quibus nec corui, nec lilia laborēt, ultro scilicet pro sua uilitate subiectis, paulopost parebit. Interim cur illos modicæ fidei incusat, id est cuius fidei? eius ne quam nondum poterāt perfectam exhibere deo: tantū quod uelatò cummaxime discētes eum: an quam hoc ipso titulo debebant creatori, uti crederent hæc illum ultro generi humano sumministrare, nec de eis cogitarent? Nam & cum subijcit. Hæc enim nationes mundi quærunt, non credendo scilicet in deum conditorem omnium & probatorem: quos pares gentium nolebat in eundem deū, modicos fidei increpabat, in quem gentes incredulos notabat. Porrò cū & adijcit, scit autem pater opus esse hæc uobis, prius quæram quem patrem intelligi uelit CHRISTVS. Si ipsorum creatorem demonstrat, & bonum confirmat, qui scit quid filijs opus sit. Sin illum alium deum, quomodo scit necessarium esse homini uictū atq; uestitū, quorū nihil præstitit? Si enim scisset præstitisset. Cæterū si scit quæ sūt homini necessaria, nec tamē præstitit, aut

malignitate aut infirmitate non præstitit. Professus autem necessaria hæc homini, utiq; bona confirmauit. Nihil enim mali necessariũ, & non erit iam depreciator operum & indulgentiarum creatoris, ut quod supra distuli expunxerim. Porrò si quæ necessaria scit homini alius, & prospexit & præstat, quomodo hæc ipse promittit? An de alieno bonus est? Quærite enim inqt regnum dei, & hæc uobis adijcientur. Vtiq; ab ipso. Quod si ab ipso, qualis est qui aliena præstabit? Si à creatore cuius & sunt, quis est qui aliena promittat? Ea si regno accedunt secundo gradu restituenda, eius est secundus gradus cuius & primus. Eius uictus atq; uestitus, cuius & regnum. Ita tota promissio creatoris est, parabolarum status, similitudinum peræquatio, si nec in alium spectant, quàm cui per omnia paria uenerint, id sumus serui. Dominum enim habemus deum. Succingere debemus lumbos, id est expediti esse ab impedimentis laciniosæ uitæ & implicitæ. Item lucernas ardentes habere, id est mentes à fide accensas, & operibus ueritatis relucẽtes, atq; ita expectare dominum, id est CHRISTVM. Vnde redeuntem? si à nuptijs creatoris, est cuius nuptiæ. Si non creatoris, nec ipse Marcion inuitatus ad nuptias isset, deum suum intuẽs detestatorem nuptiarum. Defecit itaq; parabola in persona domini, si non esset cui nuptiæ competunt. In sequenti quoque parabola satis errat, qui furem illum cuius horam si pater familiæ sciret, non sineret suffŏdi domum suam in personam disponit creatoris. Fur enim creator, quomodo uideri potest dominus totius hominis? Nemo sua furatur aut suffŏdit, sed ille potius qui in aliena descendit, & hominem à domino eius alienat. Porrò cum furem nobis Diabolũ demonstret, cuius horam etiam in primordio si homo scisset nunquam ab eo suffossus esset, propterea iubet ut parati simus, quia qua nõ putamus hora, filius hominis adueniet: non quasi ipse sit fur, sed iudex scilicet eorũ, qui se non parauerint nec cauerint furem. Ergo si ipse est filius hominis, iudicem teneo, & in iudice creatorem defendo. Si uero CHRISTVM creatoris, in nomine filij hominis hoc loco ostendit, ut eum furem portendat, qui quando uenturus sit ignoremus, habes supra scriptũ neminem rei suæ furem esse: saluo & illo quod in quantum timendum creatorem ingerit, intantum illi negocium agens creatoris est. Itaq; interroganti Petro, in illos an & in omneis parabolam: dixit, & ad ipsos & ad uniuersos qui ecclesijs præfuturi essent proponi tactorum similitudinem, quorũ qui bene tractauerit conseruos absentia domini, reuerso eo omnibus bonis præponetur. Qui uero secus egerit, reuerso domino qua die non putauerit, hora qua non scierit, illo scilicet filio hominis CHRISTO creatoris non fure, sed iudice, segregabitur, & pars eius cum infidelibus ponetur. Proinde igitur aut & hic iudicem dominum opponit, & illi catechizat: aut si deum optimum, iam & illum iudicem affirmat, licet nolit hæreticus. Temperare enim tentant hunc sensum, cum deo eius uindicatur, quasi tranquillitatis sit & mansuetudinis, segregare solummodo

Marginalia: Succingere lũbos. — Lucernæ ardentes. — Fur, diabolus. — Conserui.

modo & partem eius cum infidelibus ponere, ac si non sit uocatus ut statui suo redditos, quasi non & hoc ipsum iudicato fiat. stultitia. Quis erit exitus segregatorum? Nonne amissio salutis? Si quidem ab eis segregabũtur qui salutem cõsequentur. Quid igitur infideliũ status? Nonne dãnatio? Aut si nihil patientur segregati & infideles, æque ex diuerso nihil consequentur retenti & fideles. Si uero cõsequentur salutem retenti & fideles, hanc amittant necesse est ex diuerso segregati & infideles. Hoc erit iudicium, quod qui intendit creatoris est. Quem alium intellegam cedentẽ seruos paucis aut multis plagis, & pro ut commisit illis, ita & exigentem ab eis, quàm retributorẽ deum? Cui me decet obsequi, nisi remuneratori. Proclamat CHRISTVS tuus, Ignem ueni mittere in terram. Ille optimus, nullius gehennæ dominus qui paulo ante discipulos ne ignem postularent inhumanissimo uiculo coercuerat, quando iste Sodomam & Gomorram nimbo igneo exussit, quãdo cantatum est, ignis ante ipsum procedet, & cremabit inimicos eius, quando per Osee cõminatus est, ignẽ emittam in ciuitates Iudææ, uel per Esaiã, Ignis exarsit ex indignatione mea. nõ mentiatur. si non est ille qui de rubo quoque ardenti, uocem suam emisit: uiderit quem ignem intellegendum contendas. Etiam si figura est: hoc ipso quod de meo elemento argumenta sensui suo sumit, meus est qui de meis utitur. Illius erit similitudo ignis, cuius & ueritas. Ipse melius interpretabitur ignis istius qualitatem, adijciens, Putatis uenisse me pacem mittere in terram? non, dico uobis, sed separationem. Machæram quidem scriptum est. Sed Marcion emendat, quasi non & separatio opus sit machæræ. Igitur & ignem euersionis intendit, qui pacem negauit. Quale prælium, tale & incendium. Qualis machæra talis & flamma, neutra congruens domino. Denique diuidetur, inquit, pater in filium, & filius in patrem: & mater in filiam, & filia in matrem: & nurus in socrum, & socrus in nurum. Hoc prælium inter parentes si in ipsis uerbis tuba cecinit prophetæ, uereor ne Micheas CHRISTO Marcionis prædicaret. Et ideo hypocritas pronunciabat, cœli quidem & terræ faciem probantes, tempus uero illud non dinoscentes. Quo scilicet adimplens omnia quæ super ipsos fuerant prædicata, nec aliter docens debuerat agnosci. Cæterum quis posset eius tempora nosse, cuius per quæ probaret non habebat. Merito & probat etiam quod iustum non à semetipsis iudicarent. Olim hoc mandat, per Ezechielem, Iustum iudicium & pacatorium iudicate. Per Hieremiam, facite iudicium & iustitiã. Per Esaiam, iudicate pupillo & iustificate uiduam imputans etiam uineæ Soreth, quod nõ iudiciũ fecisset sed clamorem. Qui ergo docuerat ut facerent ex præcepto, is exigebat ut facerẽt & ex arbitrio. Qui seminauerit præceptum, ille & redundantiã eius urgebat. Iam uero quàm absurdum ut ille mandaret iuste iudicare, qui deum iudicem iustum destruebat. Nam & iudicem qui mittit in carcerẽ, nec ducit inde, nisi soluto etiã nouissimo quadrante, in persona creatoris obtrectatiõis nomine

Fort. exprobat.

differunt

diſſerunt. Ad quod neceſſe habeo eodem gradu occurrere. Quotieſcumq; enim ſeueritas creatoris opponitur, totiēs illius eſt CHRISTVS, cui per ti-
30. morem cogit obſequiū. Quæſtionem rurſus de curatiōe ſabbati facta quomodo diſcuſſit? Vnuſquiſq; ueſtrum ſabbatis non ſoluet aſinū aut bouem ſuum à præſepi, & ducit ad potū? Ergo ſecundum conditionem legis, operatus legem, confirmauit, non diſſoluit, iubentem nullum opus fieri, niſi quod fieret omni animæ. quanto potius humanæ? Parabolarum congruentiam ubiq; recognoſcor exigere. Simile eſt regnū dei, inquit, grano ſinapis, quod accepit homo, & ſeminauit in horto ſuo. Quis in perſona hominis intelligēdus? Vtiq; CHRISTVS: Quia licet Marcionis, filius hominis eſt dictus, qui accepit à patre ſemen regni, ſermonem ſcilicet Euangelij, & ſeminauit in horto iſto, utiq; in mūdo, puta nūc in homine. Sed cū in ſuo horto dixerit, nec mundus aūt nec homo illius ſit ſed creatoris, ergo qui in ſuū ſeminarit, creator oſtenditur. Aut ſi (ut hunc laqueū euadant) cōuerterint homines in perſonam CHRISTI, in hominē accipientem ſemen regni, & ſeminātem in horto cordis ſui, nec ipſa materia alij conueniet quàm creatori. Quale eſt enim ut leniſſimi dei regnū, quod etiā iudicij feruor lachrymoſa auſteritate ſubſequitur? De ſequenti planè ſimilitudine, Vereor, ne forte alterius dei regno portendat. Fermento enim comparauit illud, non azymis quæ familiariora ſunt creatori. Congruit & hæc coniectura mendicantibus argumenta. Itaque & ego uanitatem uanitate depellam, fermentationem quoq; congruere dicens regno creatoris, quia poſt illam clibanus uel furnus gehennæ ſequatur. Quoties adhuc ſe iudicem oſtendit, & in iudice creatorem? Quoties utique eiecit & damnat reiciendo. Sicut hic quoque cum ſurrexerit, inquit, pater familiæ. Quò? niſi quo dixit Eſaias, Cum ſurrexerit comminuere terram, & cluſerit oſtium, utiq; excludendis iniquis, quibus pulſantibus reſpondebit, neſcio unde ſitis. Et rurſus enumerātibus quod coram illo ediderint, & biberint, & in plateis eorum docuerit, adijciet, Recedite à me omnes operarij iniquitatis, illic erit fletus & frendor dentium. Vbi? foris ſcilicet, ubi erunt excluſi, oſtio cluſo ab eo. Ergo erit pœna, à quo fit excluſio in pœnam, cum uidebunt iuſtos introeuntes in regnum dei, ſe uero detineri foris. A quo? Si à creatore? quis erit ergo intus recipiens iuſtos in regnum? deus bonus. Quid ergo illuc creatori, ut foris detineat in pœnam, quod aduerſarius eius excluſit ſuſcipiēdos à ſe? Si utique magis in aduerſarij bilem? Sed & ille excluſurus iniquos, ſciat utique creatorem illos detenturum in pœnam, an non ſciat oportet. Ergo, aut nolente eo detinebuntur, & minor eſt illo qui detinet, cedens ei nolens: aut ſi uult ita fieri, ipſe ita faciendum iudicauit, & non erit melior creatore ipſe autor infamiæ creatoris. Hæc ſi nulla ratione conſiſtunt, ut alius punire, alius liberare credatur, unius erit tam iudicium quàm & regnum: & dum unius eſt utrunq;, qui &
31. iudicat creatoris eſt. Ad prandiū uel ad cœnā qualeis uocari iubet? Qualeis

oſtenderat

ostenderat per Esaiam, Confringe panem tuũ esurienti, & mendicos & qui sine tecto sunt induc in domũ tuam, qui scilicet & humanitatis istius uicem retribuere non possint. Hanc si CHRISTVS captari uetat, in resurrectione eam repromittens, creatoris est forma cui nõ placent amãtes munera, sectãtes retributionem. Etiam inuitatoris parabola cui magis parti occurrat expendo. Homo quidã fecit cœnam & uocauit multos: Vtiq; cœnæ paratura, uitæ æternæ saturitatẽ figurat. Dico primo extraneos & nullius iuris affines inuitari ad cœnã nõ solere, certe facilius solere domesticos & familiareis. Ergo creatoris est inuitasse, ad quẽ pertinebãt qui inuitabãtur, & per Adã quâ homines, & patres, quâ Iudaici, non eius ad quem neq; natura pertinebant neq; prærogatiua. De hinc si is mittit ad cõuiuas qui cœnam parauit, sic quoq; creatoris est cœna qui misit ad conuiuas admonendos, ante iam uocatos per patres, admonẽdos aũt per Prophetas, nõ qui neminem miserit admonendũ, nec qui nihil prius egerit ad uocandum, sed ipse descẽderit subito. tantũ quod innotescẽs, iam inuitãs: tantũ quod inuitãs iam in cõuiuiũ cogens, eãdem faciẽs horam cœnandi & ad cœnam inuitandi. Excusant se inuitati. Si ab alio deo, merito, quia subito inuitati. Si nõ merito, ergo nec subito. Si aũt non subito inuitati, ergo à creatore à quo olim: Cuius deniq; declinauerant uocationẽ, tunc primo dicentes ad Aaronem, fac nobis deos qui præeant nobis. Atq; exinde aure audiẽtes & nõ audiẽtes uocationẽ scilicet dei, qui pertinẽtissime ad hãc parabolã per Hieremiã, audite inquit uocẽ meã, & ero uobis in dominũ & uos mihi in populũ, & ibitis in omnibus uijs meis quascũq; mãdauero uobis. Ecce inuitatio dei. Et non audierũt, inquit, & non aduerterũt aurẽ suã. Ecce recusatio populi. Sed abierunt in hijs quæ concupiuerunt corde suo malo. Agrum emi, & boues mercatus sum, & uxorem duxi. Et adhuc ingerit, Et emisi omneis ad uos famulos meos Prophetas. Hic erit spiritus sanctus admonitor cõuiuarũ, die & ante lucẽ. Et nõ audijt populus meus. & nõ intẽdit aurib⁹ suis. Et obdurauit collũ suũ. Hoc ut patrifamiliæ renũciatũ est, motus tũc (Bene quod & motus. Negat enim Marcion moueri deũ suum ita & hoc meus est) mandat de plateis & uicis ciuitatis facere sublectionẽ. Videamus an eo sensu quo rursus per Hieremiam, Nunquid solitudo factus sum domui Israhelis? aut terra in incultum derelicta? Id est, Nunquid non habeo quos allegam, aut unde allegã. Quoniã dixit populus meus nõ uenimus ad te. Itaq; misit ad alios uocandos, ex eadẽ adhuc ciuitate. De hinc loco abũdante, præcepit etiã de uijs & sepibus colligi, id est nos iam de extraneis gentibus, illa scilicet æmulatione, qua in Deuteronomio, Auertam faciem meam ab eis, & monstrabo quid illis in nouissimis, id est alios possessuros locum eorum: quoniam genitura peruersa est, filij in quibus fides non est. Illi obæmulati sunt me in non deo, & prouocauerunt me in iram in idolis suis: & ego obæmulabor eos in non natione insipienti: prouocabo eos in irã, in nouis scilicet quorũ spem Iudæi gerunt

gerunt: de qua illos gustaturos negat dominus, derelicto Sione tanquã specula in uinea & in cucumerario casula, posteaquam & nouissimã in CHRISTO inuitationem recusauit. Quid ex hoc ordine secundum dispositionem & prædicationes creatoris recensendo, cõpetere potest illic cuius nec ordinẽ habet nec dispositionem ad parabolæ conspirationem, qui totum opus semel fecit? Aut quæ erit prima uocatio eius, & quæ secũdo actu admonitio? Ante debent alij excusare, postea alij cõuenisse. Nunc autem pariter utrãq; partem inuitare uenit, de ciuitate, de sepibus, aduersus speculum parabolæ: nec potest iam fastidiosos iudicare quos nunquam retro inuitauit, quos cũ maxime aggreditur. Aut si de futuro eos iudicat, contempturos uocationẽ: ergo & sublectionem loco eorum ex gentibus de futuro portẽdit. Planè ad hoc secundo uenturus est ut gentibus prædicet. Et si uenturus est aũt, puto non quasi uocaturus adhuc cõuiuas, sed iam collocaturus. Interea qui cœnæ istius uocationem in cœleste conuiuiũ interpretaris spiritalis saturitatis, & iocunditatis, memento & terrenas promissiones uini & olei & frumenti &
32. ipsius ciuitatis æque in spiritalia figurari à creatore. Ouem & Dragmã perditam quis requirit? Nónne qui perdidit? Quis autem perdidit? Nónne qui habuit? Qui uero habuit? Nónne cuius fuit? Si igitur homo non alterius est res, quàm creatoris, is eum habuit cuius fuit. Is perdidit qui habuit. Is requisiuit, qui perdidit. Is inuenit, qui quæsiuit. Is exultauit, qui inuenit. Ita utriusq; parabolæ argumentum, uacat circum eum, cuius non est ouis neque dragma, id est homo. Non enim perdidit quia nõ habuit: nec requisiuit, quia nõ perdidit: nec inuenit, quia nec requisiuit: nec exultauit, quia nõ inuenit. Atq; adeo exultare illius est de pœnitentia peccatoris, id est de perditi recuperatione, qui se professus est olim, malle peccatoris pœnitentiam
33. quàm mortem. Quibus duobus dominis neget posse seruiri, quia alterum offendi sit necesse, alterũ defendi, ipse declarat, deum proponens & Mammonam. Deinde Mammonam quem intellegi uelit, si interpretem non habes, ab ipso potes discere. Admonens enim nos, de secularibus suffragia nobis prospicere amicitiarum, secundum serui illius exemplũ, qui ab actu summotus, dominicos debitores diminuit cautiõibus, releuat in subsidium sibi, Et ego, inquit, dico uobis facite uobis amicos de Mammona iniustitiæ, de nũmo, scilicet de quo & seruus ille. Iniustitiæ enim autorem & dominatorẽ totius seculi nũmum scimus omnes, cui famulatam uidens Pharisæorũ cupiditatem amentauit hanc sententiam, Non potestis deo seruire & Mammonæ. Irridebãt deniq; Pharisæi pecuniæ cupidi, quod intellexissent scilicet Mammonam de nũmo dictum, ne quis existimet in Mammona creatorẽ intelligendum, & CHRISTVM à creatoris illos seruitute reuocasse. Quid nunc potius? Ex hoc disce unum à CHRISTO deum ostẽsum. Duos enim dominus nominauit Deum & Mammonã, creatorem & nũmum. Deniq; non potestis deo seruire, utiq; ei cui seruire uidebantur: & Mammonæ cui magis

Amentauit, id est, emisit, ab amento q̄d lorũ significat.

Fort. Quin nunc p. ex hoc.

magis destinabâtur. Quod si ipse alium se ageret, non duos dominos, sed tres demonstrasset. Et creator enim dominus, quia deus. Et utiq; magis dominus, quàm mammonas: magisque non obseruandus, quâ magis dominus. Quale est enim, ut qui mammonã dominũ dixerat, & cum deo iunxerat, uere ipsorum dominũ taceret, id est, creatorem? Aut nunquid tacẽdo eo concessit, seruiendum ei esse. Si solũmodo sibi & mammonæ negauit posse seruiri? Ita cum unũ deum ponit nominaturus & creatorem, si alius esset ipse, creatorem nominauit, quem dominũ sine alio deo non posuit. Et illud itaq; relucebit, quomodo dictum sit: In mammona iniusto fideles nõ extitistis: quod uerum est, quis uobis credet? In nummo scilicet iniusto, non in creatore: quem & Marcion iustum facit. Et si in alieno fideles inuenti non estis, meum quis dabit uobis? Alienũ enim debet esse à seruis dei, quod iniustum est. Creator alio modo alienus erat pharisæis, proprius deus Iudaicæ gentis. Si ergo hæc non cadunt in creatorem, sed in mammonam, quis uobis credet, quod uerius est? & quis uobis dabit quod meum est? non potest quasi alius dixisse de alterius dei gratia. Tũc enim uideretur ita dixisse, si eos in creatorem, non in mammonã infideles notando, per creatoris mentionem distinctiones fecisset dei alterius nõ cõmissuri suam ueritatem infidelibus creatoris. Quoniam tunc alterius uideri potest, si non ad hoc ꝑponatur, ut à re de qua agitur separetur. Si autem & iustificantes se coram hominibus pharisæi spem mercedis in homine ponebant, illo eos sensu increpabat, quo & propheta Hieremias: Miser homo qui spem habet in homine. Si & adijcit: Scit autẽ deus corda uestra, Illius dei uim cõmemorabat: Lucernam se pronunciabat, scrutantẽ renes & corda. Si superbiam tangit, quod elatum est apud homines perosum est deo, Esaiam ponit ante oculos: Dies enim domini sabaoth, in omnem cõtumeliosum & superbum, in omnem sublimem & elatum, & humiliabuntur. Possum iam colligere cur tãto æuo deus Marcionis fuerit in occulto. Expectabat, opinor, donec hæc omnia disceret à creatore. Didicit ergo usq; ad Iohãnis tempora, atq; ita exinde processit annunciare regnum dei, dicens: Lex & prophetæ usq; ad Iohannem, ex quo regnum dei annunciatur: quasi nõ & nos limitem quendã agnoscamus Iohannem constitutum inter uetera & noua, ad quem desineret Iudaismus, & à quo inciperet Christianismus: non tamẽ ut ab alia uirtute facta sit sedatio legis & prophetarum, & initiatio Euãgelij, in quo est dei regnum, CHRISTVS ipse. Nam & si probauimus & uetera trãsitura, & noua successura prædicari à creatore, si & Iohannes antecursor & præparator ostenditur uiarum domini, Euangelium superducturi, & regnum dei promulgaturi: & ex hoc iam, quod Iohãnes uenit, ipse erit CHRISTVS, qui Iohannem erit subsecuturus ut antecursorem: & si desierũt uetera, & cœperũt noua interstite Iohanne, nõ erit mirum quod ex dispositione est creatoris: ut unde magis probetur, quàm ex legis & prophetarum in Iohannem oc-

 casu, &

casu,& exinde ortu regnum dei. Transeat igitur cœlum & terra citius, sicut & lex & prophetæ, quàm unus apex uerborum domini. Verbum enim, inquit Esaias, dei nostri manet in æuum. Nam quoniam in Esaia iam tunc CHRISTVS, sermo scilicet & spiritus creatoris, Iohannem prædicarat, uocē clamantis in deserto parare uiam domini: in hoc uenturum, ut legis & prophetarum ordo exinde cessaret, per adimpletionem, nō per destructionē, & regnū dei à Christo annūciaretur: ideo subtexuit, facilius elementa transitura, quàm uerba sua: confirmans, hoc quoq; quod de Iohāne dixerat, nō præterisse. Sed Christus diuortium iubet, dicēs: Qui dimiserit uxorem suā & aliam duxerit, adulterium cōmittet. Qui dimissam à uiro duxerit, æque adulter est: ut sic quoq; prohibeat diuortium, illicitum facit repudiatæ matrimonium. Moyses uero permittit repudium in Deuteronomio: Si sumpserit quis uxorē, & habitauerit cum ea, & euenerit non inuenire eam apud eum gratiam, eo quod inuentum sit in illa impudicum negocium: scribet libellum repudij, & dabit in manū eius, & dimittet illam de domo sua. Vides diuersitatem legis & Euangelij, Moysi & Christi? Planè: non enim recepisti illud quoq; Euangeliū eiusdē ueritatis, & eiusdē Christi, in quo prohibēs diuortium, propriam quæstionē eius absoluit: Moyses propter duritiam cordis uestri præcepit libellum repudij dare: à primordio autem non fuit sic: quia scilicet qui marem & fœminam fecerat, erūt duo, dixerat, in carne una. Quod deus itaq; iunxit, homo disiunxerit? Hoc enim responso, & Moysi constitutionem protexit, ut sui & creatoris institutionem direxerit, ut Christus ipsius. Sed quatenus ex his reuincendus es, quærere cœpisti, sic tibi occurram. Ac si meus Christus, nónne & ipse prohibēs diuortiū, & patrē tamen gestans eum qui marē & fœminā iunxit, excusauerit potius quàm destruxerit Moysi cōstitutionē. Sed ecce sic tuus sit iste Christus cōtrariā docens Moysi, & creatori: ut si non contrarium ostēdero meus sit. Dico enim illum conditionaliter nūc fecisse diuortij prohibitionem, si ideo quis dimittat uxorem & aliam ducat. Qui dimiserit, inquit, uxorem, & aliam duxerit, adulterium cōmisit. Et qui à marito dimissam duxerit, æque adulter est, ex eadem uti q; causa dimissam qua nō licet dimitti ut alia ducat: illicite enim dimissam pro indimissa ducens, adulter. Manet enim matrimonium quod non rite diremptū est. Manente matrimonio, nubere adulteriū est. Ita si cōditionaliter prohibuit dimittere uxorē, non in totū prohibuit. Et quod nō prohibuit in totum, permisit. Alia subijci causa cessat, ob quam prohibuit: etiā nō cōtrariū Moysi docet, cuius præceptū alicubi cōseruat. Nondū dico cōfirmat: aut si omnino nō negas pmitti diuortiū à Christo, quomodo tu nuptias dirimis, nec cōiungens marē & fœminā, nec alibi coniunctos ad sacramentū baptismatis & eucharistiæ admittēs, nisi intra se cōiurauerint aduersus fructum nuptiarum, ut aduersus ipsum creatorem. Certe quid facit apud te maritus, si uxor eius cōmiserit adulterium. Habebit ne illam? Sed

*For. *quæ recepisti.*

Baptisma et eucharistia duo sacramēta primitiuæ ecclesiæ.

nec tuū

nec tuũ Apoſtolũ ſinere cõiungi proſtitutæ,membra Chriſti. Habet itaq;
& Chriſtum aſſertorem iuſtitia diuortij. Iam hinc cõfirmatur ab illo Moy/
ſes ex eodem titulo prohibens repudium,quo & Chriſtus,ſi inuentum fue
rit in muliere negotium impudicum. Nam & in Euangelio Matthæi: Qui
dimiſerit,inquit,uxorem ſuam præter cauſam adulterij,facit eam adultera/
ri,atq; adulter cenſetur:& ille qui dimiſſam à uiro duxerit. Cæterum præter
& cauſa adulterij,nec creator diſiungit quod ipſe ſcilicet cõiunxit, eodẽ alibi
Moyſe conſtituente eum qui ex compreſſione matrimoniũ fecerat,nõ poſ/
ſe dimittere uxorem in omne tempus. Quod ſi ex uiolentia coactum matri
moniũ ſtabit,quanto magis & conuenientia uoluntariũ? Sicut & ꝓphetiæ
autoritate,uxorem iuuentutis tuæ non dimittes. Habes itaq; Chriſtum ul-
tro ueſtigia ubiq; creatoris ineuntem,tam in permittendo repudio, q̃ in ꝓ
hibendo. Habes etiam nuptiarum quóque uelis latere proſpectorem,quas
nec ſeparari uult prohibendo repudium, nec cum maſculo haberi tunc ꝑ-
mittendo diuortium. Erubeſce non coniungens quos tuus quoq; Chriſtus
cõiunxit. Erubeſce etiam diſiungens ſine eo merito,quos diſiungi uoluit & — *Forte noluit*
tuus Chriſtus. Debeo nũc & illud oſtendere,unde hanc ſententiã deduxe/
rit dominus, quóue direxerit. Ita enim plenius conſtabit,eadẽ ad Moyſen
deſtruendum expectaſſe per repudij propoſitionem ſubito interpoſitam:
quia nec ſubito interpoſita eſt,habens radicem ex eadem Iohãnis mentio-
ne. Iohãnes enim retundens Herodem,quod aduerſus legem uxorem fra-
tris ſui defuncti duxiſſet,habentis filiam ex illa,nõ alia:hoc ꝑmittente,imò
& præcipiente lege:quia ſi frater* illecebris deceſſerit, ut à fratre ipſius & ex
coſta ipſius ſupara165retur ſemen illi,coniectus in carcerẽ fuerat ab eodẽ poſt/
modũ & occiſus. Facta igitur mentiõe Iohãnis dominus,& utiq; ſucceſſus
exitus eius,illicitorum matrimoniorũ & adulteri figura iaculatus eſt in He/
rodem,adulterum pronuncians,etiã qui dimiſſam à uiro duxerit:quo ma/
gis impietatem Herodis oneraret:qui nõ minus morte quàm repudio di-
miſſam à uiro duxerat. Et hoc fratre habente ex illa filiam, & uel eo nomi-
ne illicita ex libidinis,non ex legis inſtinctu:ac propterea propheten quoq;
aſſertorem legis occiderat. Hoc mihi diſſeruiſſe proficiet,etiã ad ſubſequẽs
argumentũ diuitis apud inferos dolentis,& pauperis in ſinu Abrahæ requie/
ſcentis. Nam & illud quantũ ad ſcripturæ ſuperficiẽ ſubito propoſitum eſt,
quantum ad intentionem ſenſus, & ipſum cohæret mentioni Iohãnis ma/
le tractati,& ſuggillati Herodis male meritati,utriuſq; exitum deformans,
Herodis tormenta,& Iohãnis refrigeria,ut iam audiret Herodes: Habent
illic Moyſen & prophetas,illos audiant. Sed Marcion aliorſum cogit, ſcili/
cet ut utrãq; mercedem creatoris,ſiue tormenti,ſiue refrigerij apud inferos,
determinet eis poſitam qui legi & prophetis obedierint,Chriſti uero & dei
ſui cœleſtem definiat ſinum & portum. Reſpõdebimus,& hæc ipſa ſcriptu/
ra reuincente oculos eius,quæ ad inferos diſcernit Abrahæ ſinum pauperi.

*Puto legendũ * illiberis. Qua noua dictione ſignificat eũ qui ſine liberis eſt. Nec hoc alienũ uidetur ab affectatiõe Africana. Librarius inſolentia dictionis offenſus,illecebris ſuppoſuit.*

Aliud enim inferi, ut puto, aliud quoq; Abrahæ sinus. Nam & magnū ait intercidere regiones istas profundum, & transitum utrunq; prohibere. Sed nec alleuasset diues oculos & quidem de longinquo, nisi in superiora, & de altitudinis longinquo per immensam illam distantiā sublimitatis & ꝓfunditatis. Vnde apparet sapienti cuiq;, qui aliquando Elysios audierit, esse aliquam localem determinationē, quæ sinus dicta sit Abrahæ ad recipiendas animas filiorum eius, etiā ex nationibus, patris scilicet multarū nationū in Abrahæ censum deputandarum, & ex eadē fide qua & Abraham deo credidit: nullo sub iugo legis, nec in signo circūcisionis. Eam itaq; regionem, sinū dico Abrahæ, & non cœlestem, sublimiorē tamen inferis: interim refrigerium, præterea animabus iustorū, donec consumatio rerum resurrectionem omniū plenitudine mercedis expungat: Tunc appaitura cœlesti promissione quā Marcion suo uendicat, quasi non à creatore promulgatā. Ad quam ascensum suū CHRISTVS ædificat in cœlum, secundū Osee: utique suis, ubi est & locus æternus, de quo Esaias: Quis annūciabit uobis locum æternum, nisi scilicet CHRISTVS incedens in iustitia, loquens uiam rectā, odio habens iniustitiā & iniquitatem? Quod si æternus locus repromittetur, & ascensus in cœlum ædificatur à creatore, promittente etiā semē Abrahæ uelut stellas cœli futurū, utiq; ob cœlestem promissionem: salua ea promissione, cur nō capiat sinū Abrahæ dici, temporale aliquod animarum fidelium receptaculum, in quo iam delinietur futuri imago, ac candida quædam utriusq; iudicij prospiciatur. Admonens quoq; uos hæreticos dum in uita estis Moysen & prophetas unū deum prædicātes creatorem, & unum CHRISTVM prædicantes eius, & utrūq; iudicium pœnæ & salutis æternæ apud unicum deum positum, qui occidat & uiuificet. Imò, inquit, nostri dei monela de cœlo, nō Moysen & prophetas iussit audiri, sed CHRISTVM: Hunc audite. Merito. Tunc enim Apostoli satis iam audierant Moysen & prophetas, qui secuti erāt CHRISTVM, credēdo Moysi & prophetis. Nec enim accepisset Petrus dicere: Tu es CHRISTVS, anteq; audisset & credidisset Moysi & prophetis. A quibus solis adhuc CHRISTVS annunciabatur. Hæc igitur fides eorum meruerat, ut etiam uoce cœlesti cōfirmaretur iubente illum audiri, quem agnouerant euangelizantē pacem, euangelizantē bona, annunciantem locum æternum, ædificantem illis asċēsum suū in cœlum. Apud inferos autem de eis dictum est: Habent illic Moysen & ꝓphetas, audiant illos: qui nō credebant, uel qui nec omnino *si credebāt esse post mortem superbiæ diuitiarum, & gloriæ delitiarum, supplicia annunciata à Moyse & prophetis: decreta autem ab eo deo, qui de thronis deponit dynastas, & de sterquilinijs eleuat inopes. Ita cum utriq; pronunciatiōis diuersitas competat creatori, non erit diuinitatum statuenda distantia, sed ipsarum materiarū. Conuersus ibidem ad discipulos, Væ dicit autori scandalorum, expedisse ei si natus non fuisset, aut si molino saxo ad collum deligato præcipi-

Sinus Abrahæ

Candida pro spe & expectatione.

Fort. *sic cre.

35 Luc. 17. Scandal.

to præcipitatus esset in profundũ, quàm unũ ex illis modicis utiq; discipulis eius scandalizasset. Aestima quale supplicium cõminetur illi. Nec enim alius ulciscetur scandalum discipulorum eius. Agnosce igitur & iudicem, & illo affectu pronunciantem de cura suorum, quo & creator retro: Qui tetigerit uos, ac si pupillam oculi mei tangat. Idem sensus eiusdem est: Peccãtem fratrem iubet corripi: quod qui non fecerit, utique deliquit, aut ex odio uolens fratrem in delicto perseuerare, aut ex acceptione personæ, parcens ei: habens Leuiticum: Non odies fratrem tuum in animo tuo. Traductione non traduces proximũ tuũ, utiq; & fratrem, & non sumes ꝑpter illum delictum. Nec mirum si ita docet, qui pecora quoq; fratris tui, si errãtia in uia inueneris, prohibet despicias: quo minus ea reducas fratri, nedum ipsum sibi. Sed & ueniã* dei fratri in te delinquenti iubet etiam septies, parum planè. Plus est enim apud creatorem, qui nec modum statuit, in infinitum pronuncians, Fratris malitiæ memor ne sis. nec petẽti eã præstes mãdat, sed & nõ petenti. Non enim dones offensam uult, sed obliuiscaris. Lex leprosorũ quantæ sit interpretationis erga species ipsius uitij, & inspectationis summi sacerdotis. nostrum erit scire, Marcionis, morositatẽ legis opponere, ut & hic CHRISTVM æmulum eius affirmet præuenientem solẽnia legis etiam in curatione decem leprosorum, quos tantũmodo ire iussos, ut se ostenderent sacerdotibus, in itinere purgauit, sine tactu iam & sine uerbo tacita potestate, & sola uoluntate: quasi necesse sit semel remediatore lãguorum & uitiorum annunciato CHRISTO, & de effectibus probato, de qualitatibus curationum retractari: aut creatorem in CHRISTO ad legem prouocari: si quid aliter quàm lege distinxit, ipse perfecit: cum aliter utiq; dominus per semetipsum operetur, siue per filium, aliter prophetas famulos suos maximæ documenta uirtutis & potestatis, quæ ut clariora & ualidiora quã propria, distare à uicarijs fas est. Sed eiusmodi & alibi iã dicta sint in documento superiore. Nunc & si præfatus est multos tũc fuisse leprosos apud Israhel, in diebus Helisæi prophetæ, & neminem eorum purgatum nisi Neeman Syrum: non utiq; & numerus faciet ad differentiam deorum, in destructionem creatoris, unum remediantis, & prælationem eius qui decem emundarit. Quis enim dubitabit plureis potuisse curari ab eo, q unũ curasset, quàm ab illo decem, qui nunquàm retro unum. Sed hac cum maxime pronunciatione diffidentiam Israhelis uel superbiam pulsat: quod cũ multi essent illic leprosi, & prophetes non deesset, etiam in ædito documento, nemo decucurrisset ad deum operantem in prophetis. Igitur quoniam ipse erat autenticus pontifex dei patris, inspexit illos secundum legis arcanum, significantis CHRISTVM esse uerum disceptatorem & elimatorẽ humanarum macularũ. Sed & quod in manifesto fuit legis, præcepit: Ite ostẽdite uos sacerdotibus. Cur, si illos ante erat emundaturus. An quasi legis illusor, ut in itinere curatis ostenderet, nihil esse legẽ cũ ipsis sacerdotibus? &

Forte *des fra.

utique:uiderit ſi cui tam opinioſus uidebitur CHRISTVS, imò digniora ſunt interpretanda, & fidei iuſtiora. Ideo illos remediatos, quâ ſecundum legẽ iuſſi abire ad ſacerdotes obaudierant:neq; enim credibile eſt emeruiſſe medicinã à deſtructore legis *obſecratores legis. Sed cur priſtino lepro ſo nihil tale præcepit, qa nec Heliſæus Syro Neman:& tamẽ nõ idcirco non erat creatoris. Satis reſpondi, ſed qui credidit, intelligit etiã altius aliqd. Diſce igitur & cauſas. In Samariæ regionibus res agebatur, unde erat & unus interim ex leproſis. Samaria aũt deſciuerat ab Iſrahele, habẽs ſchiſma illud ex nouẽ tribubus, quas auulſas per Achiam prophetã, collocauerat apud Samariã Hieroboam. Sed & aliâs ſemper ſibi placentes erant Samaritani de montibus & puteis patrũ:ſicut in Euangelio Iohannis Samaritana illa in colloquio domini apud puteum, Ne tu maior ſis, & cætera. Et rurſus:Patres noſtri in iſto monte adorauerunt, & uos dicitis qa Hieroſolymis oportet adorare. Itaq; qui & per Eſaiam: Væ qui dixerit eis qui cõfident in monte Samariæ, iã & ipſam reſtituere dignatus, de induſtria, iubet oſtendere ſe ſacerdotibus, utiq; qui nõ erant niſi ubi & templum, ſubijciẽs, Samaritani Iudæo, quoniã ex Iudæis ſalus, licet Iſrahelitæ & Samaritæ:tota enim promiſſio tribui Iudæ CHRISTVS fuit, ut ſcirent Hieroſolymis eſſe & ſacerdotes & templum, & matricẽ religionis, & fontẽ nõ puteum ſalutis. Et ideo ut uidit agnouiſſe legem illos Hieroſolymis expungendam, ex fide iam iuſtificandos ſine legis ordine remediauit. Vnde & unũ illũ ſolutum ex decẽ, memorẽ diuinæ gratiæ Samariten miratus: non mãdat offerre munus ex lege, quia ſatis iam obtulerat, gloriam deo reddens:hoc & domino uolẽte interpretari legem. Et tamen cui deo gratiã reddidit Samarites, quando nec Iſrahelites alium deum uſq; adhuc didiciſſet? Cui alij quàm cui omẽs remediati retro à CHRISTO? Et ideo fides tua te ſaluũ fecit, audijt: qa intellexerat ueram ſe deo omnipotenti oblationẽ, gratiarum ſcilicet actionẽ, apud uerum templum & uerum pontificẽ eius, CHRISTVM facere debere. Sed nec phariſæi poſſunt uideri de alterius dei regno conſuluiſſe dominum, quando uenturum ſit, quàm diu alius à CHRISTO æditus deus non erat:nec ille de alterius regno reſpondiſſe, q̃ de cuius cõſulebatur. Non uenit, inquit, regnũ dei cum obſeruatione. nec dicunt:Ecce hic, ecce illic. Ecce em̃ regnum dei intra uos eſt. Quis nõ ita interpretabitur, intra uos eſt, id eſt, in manu, in poteſtate ueſtra:ſi audiatis, ſi faciatis dei præceptum? Quod ſi in præcepto eſt dei regnũ, propone igitur contra, ſecundũ noſtras antitheſeis, Moyſen, & una ſentẽtia eſt. Præceptũ, inquit excelſum nõ eſt, nec lõge à te. Nõ in cœlo eſt, ut dicas, quis aſcendit in cœlũ, & deponit nobis illud? Et auditũ illud faciemus. Nec ultra mare eſt, ut dicas, quis trãſfretabit & ſumet illud nobis, & auditũ illud faciemus. Propè te eſt uerbũ, in ore tuo, & in corde tuo, & in manibus tuis facere illud. Hoc erit nõ hic, nec illic: Ecce em̃ intra uos eſt regnũ dei. Et ne argumentet̃ audacia hæretica, de regno creatoris, de

*Forte *obſeruatores.*

Vera oblatio

toris, de quo cõsulebatur, nõ de suo respondisse eis dominũ, sequentia obsistunt. dicens enim filium hominis ante multa pati & reprobari oportere, ante aduentũ suũ, in quo & regnũ substantialiter reuelabit, suũ ostendit & regnũ de quo responderat, quod passiones & reprobatiões ipsius expectabat. Reprobari aũt habẽs & postea agnosci, & assumi, & extolli, etiã ipsum uerbum reprobari, inde decerpsit ubi in lapidis ænigmate utraq; reuelatio eius apud Dauid canebatur. Prima recusabilis, secunda honorabilis. Lapis inquit, quẽ reprobauerunt ædificantes, iste factus est in caput anguli. A domino factũ est hoc. Vanũ enim si credidimus deum de contumelia aut gloria scilicet alicuius prædicasse: non ut eum portenderet, quẽ & in lapidis & in petræ & in montis figura portenderat. Sed si de suo loquitur aduẽtu, cur eum diebus Noẽ & Loth comparat tetris & atrocibus, deus & lenis & mitis? Cur admonet meminisse uxoris Loth, quæ præceptũ creatoris non impune cõtempsit, si nõ cũ iudicio uenit uindicãdorũ præceptorũ suorũ? Etiã si uindicatur, & ille si iudicat me, non debuit per eius documenta formare quẽ destruit, ne ille me formare uideat. Si uero & hic nõ de suo loquit aduentu, sed de Iudæi CHRISTI, expectemus etiã nunc ne quid de suo prædicet, illũ interim esse credentes, quẽ omni loco prædicat. Nã & orandi perseuerantiã & instantiã mandans, parabolã iudicis ponit, coacti audire uiduam, instantia & perseuerantia interpellationũ eius. Ergo iudicẽ deum ostẽdit orandũ, nõ se, si nõ ipse est iudex: sed subiunxit facturũ deũ uindictam electorum suorum. Si ergo ipse erit iudex qui & uindex: si creatorem ergo meliorem deum probauit, quem electorum suorum clamãtium ad eum die & nocte uindicem ostendit. Et tamen cum templum creatoris inducit, & duos adorantes diuersa mente describit, Pharisæum in superbia, publicanum in humilitate: ideóq; alterum reprobatum, alterum iustificatum descendisse: utiq; docendo qua disciplina sit orandum, eum & hic orandum cõstituit, à quo relaturi essent. Iam orandi disciplinã siue reprobatricẽ superbiæ, siue iustificationẽ humilitatis alterius dei: nec templũ, nec oratoris, nec iudiciũ inuenio penes CHRISTVM, nisi creatoris. Illũ iubet adorare in humilitate ut alleuatorẽ humiliũ: nõ in superbia, ut destructorẽ superborũ. Quẽ aliũ adorãdũ mihi ostẽdit, qua disciplina, qua spe? Neminẽ opinor. Nã & quã docuit orationẽ creatori probauimus cõuenire. Aliud est si etiã adorari*quam deus optimus & ultro bonus nõ uult. Sed qs optimus, nisi unus, inquit, deus? Nõ quasi ex duobus dijs unũ optimũ ostenderit, sed unũ esse optimũ deũ solum, qui sic unus sit optimus, q̃ solus deus. Et utiq; optimus, qui pluit super iustos & iniustos, & solẽ suũ oriri facit super bonos & malos: sustinẽs & alẽs & iuuans etiam Marcionitas. Deniq; interrogatus ab illo quodam, præceptor optime, qd faciens uitã æternã possidebo: de præceptis creatoris an ea sciret, id est, faceret, expostulauit: ad contestandũ præceptoris creatoris uitã acquiri sempiternã. Quicq; illũ principaliora quæq; affirmasset obseruasse se ab

Forte*quã uel quia deus optimus.

Forte*quã uel quia solus deus.

Forte*præceptis

se ab adolescentia. Vnum, inquit, tibi deest. Omnia quæcũq; habes, uende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me. Age Marciõn omnesq; iam cõmiserones & coodibiles eius hæretici quid audebitis dicere? Recidit ne CHRISTVS priora præcepta, non occidendi, non adulterandi, non furandi, nõ falsum testandi, diligendi patrem & matrem?
Forte * An ne Ante & illa seruauit, & quod deerat adiecit? quanq; & hoc præceptum largitionis in egenos ubiq; diffusum sit in lege & prophetis, uti gloriosissim⁹
Forte * multo ille obseruator præceptorum, pecuniam * multã cariorem habiturus traduceretur. Saluũ est igitur & hoc in Euangelio: Non ueni dissoluere legem & prophetas, sed potius adimplere. Simul & cætera dubitatione liberauit, manifestando unius esse & dei nomen & optimi, & uitam æternam & thesaurum in cœlo, & semetipsum, cuius præcepta supplendo & conseruauit & auxit: secundũ Micheam quoq; hoc loco recognoscendus, dicentẽ: Si annunciauit tibi homo quid bonũ? Aut quid à te dominus exquirit, quàm facere iudicium, diligere misericordiã, & paratum esse sequi dominũ deum tuum? Et homo enim CHRISTVS annuncians quid sit bonũ, scientiã legis præcepta, inquit, scis? facere iudicium. Vende, inquit, quæ habes: dilige misericordiã, & da, inquit, egenis. Paratũ se, inquit, ire cum domino, & Veni, inquit, sequere me. Tam distincta fuit à primordio Iudæa gens, p tribus & populos & familias, & domos, ut nemo facile ignorari de genere potuit. Sed uel de recentibus Augustianis censibus adhuc tũc fortasse pendẽtibus. IESVS autem Marcionis & natus nõ dubitaretur, qui homo uidebatur: utiq; quâ non natus nullam potuerat generis sui in publico habuisse notitiã: sed erat unus aliqui deputandus ex ijs, qui quo modo ignoti habebantur. Cum igitur prætereuntẽ illum cæcus audisset, cur exclamauit, IESV fili Dauid miserere mei: nisi quia filius Dauid est, ex familia Dauid nõ temere deputabat per matrẽ & fratres, qui aliquando ex notitia utiq; annũciati ei fuerãt? Sed antecedentes increpabant cæcum, uti taceret. Merito, quoniam quidem uociferabatur, nõ quia de Dauid filio mentiebatur. Aut doce increpãtes illos scisse, quod Iesus non esset filius Dauid: ut idcirco silentium cæco indixisse credantur. Sed & si doceres, facilius illos ignorasse præsumeret, quàm dominum palàm in se prædicationẽ sustinere potuisse. Sed patiens dominus, nõ tamẽ cõfirmator erroris, imò etiam detector creatoris: ut nõ prius hanc cæcitatem hominis illius enubilasset, ne ultra Iesum filiũ Dauid existimaret. Atquin ne patientiã eius infamaretis, nec ullam rationem dissimulationis illi affigeretis, ne filiũ Dauid negaretis, manifestissime cõfirmauit cæci prædicationẽ, & ipsa remuneratione medicinæ, & testimonio fidei. Fides, inqt, tua te saluũ fecit. Quid uis cæcum credidisse? Ab illo deo descendisse Iesum ad detectionem creatoris, ad destructionem legis & prophetarum, nõ illũ esse qui ex radice Iesse, & ex fructu lumborũ Dauid destinabatur: cæcorũ quoq; remunerator. Sed nondum puto eiusmodi tunc cæci erant, qualis Marcion

Marcion,ut hæc fuerit cæci illius fides,qua crediderit in uoce, Iesu fili Da-uid:qui hoc se & cognouit,& cognosci ab omnibus uoluit. Fidem hominis & si melius oculatam,& si ueri luminis compotem, exteriore quoq; uisione donauit,ut & nos regulam simulq; mercedem fidei disceremus: Qui uult uidere Iesum Dauid filium,credat per uirginis censum. Qui non ita credet, nõ audiet ab illo, Fides tua te saluũ fecit. Atq; ita cæcus remanebit ruens in antithesim,ruentem & ipsam antithesim. Sic enim cæcus cæcũ deducere so-let. Nam si aliquando Dauidem in recuperatione Sionis,offenderant cæci resistentes,quo minus admitteretur,in figuram populi,proinde cæci nõ ad-missuri quandoq; CHRISTVM filium Dauid:ideo CHRISTVS ex diuer so cæco subuenit,ut hinc se ostenderet nõ esse filium Dauid,& ex animi di uersitate bonus cæcis,quos ille iusserat cædi. Et cur fidei, & quidem prauæ præstitisse se dixit? Atquin & hoc filius Dauid antithesim de suo retunden dam. Nam qui Dauid offenderant cæci? Nunc uero eius,deinde carnis ho-mo supplicem se obtulerat filio Dauid, idcirco ei satisfacienti quodãmodo placatus filius Dauid,restituit lumina:cui testimonio fidei,qua hoc ipsum ædiderat exorandum sibi esse filium Dauid:& tamen Dauid audacia ho-minum puto offenderit,non ualetudo. Consequitur & Zachæi domus sa-lutem. Quo merito? Nunquid uel ille crediderat CHRISTVM à Marcio-ne uenisse? Atquin adhuc in auribus erat omniũ uox illa cæci, Miserere mei Iesu fili Dauid:& omnis populus laudes referebant deo:nõ Marcionis,sed Dauid. Enimuero Zachæus & si allophylus,fortasse tamen aliqua notitia scripturarum ex cõmercio Iudaico afflatus:plus est autem,& ignorãs Esaiã præcepta eius impleuerat. Confringito,inquit,panẽ tuũ esurienti:& nõ ha-bentes tectum,in domũ tuam inducito. Hoc cummaxime agebat, exceptũ domo sua pascens dominũ. Et nudum si uideris,tegito. Hoc cummaxime promittebat,in omnia misericordiæ opera dimidium substantiæ offerens, dissoluens uiolentiorum contractum obnoxijs, & dimittens conflictatos, in laxamentum,& omnem cõscriptionem iniquam dissipans, dicendo: & si cui quid per calumniã eripui,quadruplũ reddo. Itaq; dominus: Hodie,in-quit,salus huic domui. Testimoniũ dixit salutaria esse quæ præceperat pro phetes creatoris. Cum uero dicit: Venit enim filius hominis saluum facere quod perijt. Iam nõ contendo eum uenisse,ut saluũ faceret quod perierat, cuius fuerat,& cui perierat,quod saluũ uenerat facere:sed in alterius quæ-stionis gradum dirigo. De homine agi nulla dubitatio est hic,cũ ex dua-bus substantijs constet,ex corpore & anima:quærendũ est,ex qua substan-tiæ specie perijsse uideatur. Si ex corpore,ergo corpus perierat,anima non. Quod perierat,saluũ facit filius hominis:habet igitur & caro salutem. Si & anima perierat,animæ pditio saluti destinatur: caro quæ nõ perijt, salua est. Si totus homo perierat ex utraq; substãtia, totus homo saluus fiat,necesse est:& elisa est sententia hæreticorum negantium carnis salutem. Iã & Chri

stus creato

Luc 19. Zachæus. 37.

ſtus creatoris confirmatur, qui ſecundum creatorem totius hominis ſalutẽ pollicebatur. Seruorum quoq; parabola, qui ſecundum rationem fœneratæ pecuniæ dominicæ diiudicatur: iudicem oſtẽdit deum, etiam ex parte ſeueritatis: non tantũ honorãtem, uerũ & auferentem quod quis uideat habuiſſe. Aut ſi & hic creatorem finxerit auſterum, tollentem quod non poſuerit, & metentem quod non ſeuerit: hic quoq; me ille inſtruit, cuius pecuniã ut fœnerem edocet. Sciebat CHRISTVS baptiſma Iohannis unde eſſet, & cur quaſi neſciens interrogabat? Sciebat non reſponſuros ſibi phariſæos, & cur fruſtra interrogabat? An ut ex ore ipſorũ iudicaret illos, uel ex corde? Refer ergo & hæc ad excuſationẽ creatoris, & ad comparationẽ CHRISTI: & conſidera iam, quid ſecuturum eſſet, ſi quid phariſæi ad interrogationem renunciaſſent. Puta illos renunciaſſe humanũ Iohãnis baptiſma: ſtatim lapidibus eliſi fuiſſent. Exiſteret aliquis Marcion aduerſus Marcionem qui diceret: O deum optimum, ô deum diuerſum à creatoris exemplis. Sciens præceps ituros homines, ipſe illos in * prærupiũ impoſuit. Sic enim de creatore in arboris lege tractatur. Sed de cœlis fuit baptiſma Iohannis. Et quare, inquit CHRISTVS, nõ credidiſtis ei? ergo qui credi uoluerat Iohãni increpaturus quod non credidiſſent, eius erat cuius ſacramentum Iohannes adminiſtrabat. Certe nolentibus renunciare quid ſaperent, cũ & ipſe uicem opponit: & ego non dico uobis in qua uirtute hæc facio, malum malo reddidit. Reddite quæ Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt dei deo. Quæ erũt dei? quæ ſimilia ſint denario Cæſaris, imago ſcilicet & ſimilitudo eius. Hominẽ igitur reddi iubet creatori, in cuius imagine & ſimilitudine & nomine & materia expreſſus eſt. Quærat ſibi monetam deus Marcionis. CHRISTVS denarium hominis ſuo Cæſari iubet reddi, non alieno: niſi quod neceſſe eſt qui ſuum denariũ non habet. Iuſta & digna præſcriptio eſt in omni quæſtione, ad propoſitum interrogationis pertinere debere ſenſum reſponſionis. Cæterum aliud conſulenti, aliud reſpondere dementis eſt. Quo magis abſit à CHRISTO quod ne homini quidem conuenit. Sadducæi reſurrectionis negatores, de ea habentes interrogationem propoſuerãt domino, ex lege materiam mulieris, quæ ſeptem fratribus ex ordine defunctis, ſecundũ præceptum legale nupſiſſet, cuius uiri deputanda eſſet in reſurrectiõe. Hæc fuit materia quæſtionis, hæc ſubſtantia conſultationis. Ad hoc reſpondiſſe CHRISTVM neceſſe eſt. Neminẽ timuit, ut quæſtiones aut declinaſſe uideatur: aut per occaſionem earum, quod aliàs palàm non docebat ſuboſtẽdiſſe. Reſpondit igitur. Huius quidem æui filios nubere. Vides quàm pertinenter ad cauſam. Quia de æuo uenturo quærebatur, in quo neminem nubere definiturus præſtruxit: hic quidem nubi ubi ſit & mori. Quos uero dignatus ſit deus illius æui poſſeſſione & reſurrectione à mortuis, neque nubere, neque nubi, quia nec morituri iam ſint, cum ſimiles angelorum fiant, dei reſurrectionis filij facti. Cùm igitur cenſus reſponſionis nõ ad aliud ſit dirigendus

For. *in præcipitiũ Niſi prærupiũ uſurpat nouo more.

dirigendus, quàm ad propositum interrogationis: si hoc censu responsioìs propositum absoluitur interrogationis: non ad aliud responsio domini sapit, quàm quo quæstio absoluitur. Habes & tempora permissarũ & negatarum nuptiarum, non ex sua propria, sed ex resurrectionis quæstione. Habes & ipsius resurrectionis confirmationem, & totum quod Sadducæi sciscitabantur, non de alio deo interrogantes, nec de proprio nuptiarum iure quærentes. Quod si ad ea facis respondere CHRISTVM, de quibus nõ est consultus, negas eum, de quibus interrogatus est, respondere potuisse, Sadducæorum scilicet sapientia captum. Ex abundanti nunc & post præscriptionem retractabo aduersus argumentationes cohærentes. Nacti enim scripturæ textum, ita in legendo decucurrerunt. Quos autem dignatus est deus, illius æui deo adiungat, quo alium deum faciunt illius æui. Cum sic legi oportet: Quos autem dignatus est deus, ut facta hic distinctione post deũ ad sequẽtia pertineat illius æui: id est, quos dignatus sit deus, illius æui, possessione & resurrectione. Non enim de deo, sed de statu illius æui consulebatur, cuius uxor futura esset post resurrectionem in illo æuo. Sic & de ipsis nuptijs responsum subuertunt: ut filij huius æui nubunt, & nubẽtur, de hominibus dictum sit creatoris nuptias promittentis: se autem quos deus illius æui alter scilicet dignatus sit resurrectione iam & hic non nubere: qa nõ sunt filij huius æui, quando de nuptijs illius æui consultus nõ de huius eas negauerat de quibus consulebatur. Itaq; q ipsam uim & uocis & pronũciationis & distinctionis exceperant: nihil aliud senserunt, quàm quod ad materiam consultationis pertinebat. Atq; adeo scribæ Magister, inquiunt, bene dixisti. Confirmauerat enim per resurrectionem formam eius ædendo aduersus Sadducæorum opinionem. Deniq; testimonium eorum qui ita cum respondisse præsumpserant, non recusauit. Si aũt scribæ CHRISTVM filium Dauid existimabãt, ipse autem Dauid dominũ eum appellat, quid hoc ad CHRISTVM? Non Dauid errorem scribarum obtundebat, sed honorem CHRISTO Dauid procurabat: quem dominum CHRISTVM magis quàm filium Dauid confirmabat, quod non congrueret destructori creatoris. At ex nostra parte quanquàm cõueniens interpretatio: nã qui olim à cæco illo filius Dauid fuerat inuocatus, quod tunc reticuit, non habens in præsentia scribas, nunc ultro coram eis de industria protulit, ut se quem cæcus secundum scribarum doctrinam, filium tantum Dauid prædicarat, dominum quoq; eius ostenderet, remunerata quidem fide cæci, qua filiũ Dauid crediderat in illum: pulsata uero traditione scribarum, qua nõ & dominum eum norant: quodcunq; ad gloriam spectaret CHRISTI creatoris, sic non alius tueretur, quàm CHRISTVS creatoris. Olim constitit de nominum proprietate, ei illam, qui prior & CHRISTVM suum in homines annunciaret, & IESVM transnominaret. Cõstabit itaq; & de impudẽtia eius, qui multos dicat uenturos in nomine ipsius: quod non sit ipsius, si nõ Christus &

ſtus & Ieſus creatoris eſt,ad quem proprietas nominũ pertinet, Amplius, & prohibeat eos recipi quorum & ipſe par ſit utiq;: & proinde in nomine uenit alieno,ſi non ipſius erat à mendacio nominis præuenire diſcipulos, q per proprietatem nominis poſſidebat ueritatem eius. Venient deniq; illi,dicentes:Ego ſum Chriſtus.Recipies eos qui conſimilem recepiſti.Et hic em̃ in nomine ſuo uenit.Quid nunc,quod & ipſe ueniet nominũ dominus Ieſus creatoris? Reijcies illum? Et quàm iniquũ,quàm iniuſtũ,& optimo deo indignum,ut non recipias eum in ſuo nomine uenientem,qui alium in nomine eius recepiſti. Videamus & quæ ſigna tẽporibus imponat.Bella,opinor,& regnum ſuper regnum,& gentem ſuper gentem,& peſtem,& fames terræq; motus,& formidines,& ꝓdigia de cœlo:quæ omnia ſeuero & atroci deo congruunt.Hæc cum adijcit etiam oportere fieri,quem ſe præſtat deſtructorem,an probatorem creatoris? cuius diſpoſitiones confirmat impleri oportere,quas ut optimus tam triſtes,quàm atroces abſtuliſſet,potius q̃ conſtituiſſet,ſi non ipſius fuiſſent.Ante hæc autem perſecutiones eis prædicat & paſſiones uenturas, in martyrium,utiq; & in ſalutem : accipe prædicatum in Zacharia:Dominus,inquit,omnipotens proteget eos & cõſumet illos,& lapidabunt lapidibus fundæ:& bibunt ſanguinẽ illorum uelut uinũ,& replebũt pateras quaſi altaris:& ſaluos eos faciet illo die,uelut oues populum ſuũ,qui lapides ſancti uolutãt.Et ne putes hæc in paſſiones prædicari,quæ illos tot bellorum nomine ab Allophylis manebant, reſpice ad ſpecies.Nemo in prædicatione bellorum legitimis armis debellandorum, lapidationem enumerat popularibus cœtibus magis & inermi tumultui familiarem.Nemo tanta in bello ſanguinis flumina paterarũ capacitate metitur,aut unius altaris cruentatione adæquat.Nemo oues appellat eos, qui in bello armati & ipſi ex eadem feritate certantes,cadunt.ſed qui in ſua proprietate atq; patientia dedentes potius ſemetipſos, quàm uindicantes trucidantur.Deniq; qui lapides,inquit,ſancti uolutant: non quia milites pugnant.Lapides enim ſunt & fundamenta,ſuper quæ nos ædificamur,extructi ſecundum Paulum,ſuper fundamentum Apoſtolorum qui lapides ſancti oppoſiti omniũ offenſui uolutabant.Et hic igitur ipſe uetat cogitari,qd reſponderi oporteat apud tribunalia,q & Balæ quod non cogitauerat,imò contra quàm cogitauerat,ſuggeſſit:& Moyſi cauſato linguæ tarditatem,os repromiſit:& ſapientiam ipſam,cui nemo reſiſteret,per Eſaiã demõſtrauit. Hic dicent,ego dei ſum,& clamabit in nomine Iacob,& alius inſcribetur in nomine Iſrahelis. Quid enim ſapientius & incontradicibilius confeſſione ſimplici & exerta in martyris nomine cum deo inualeſcentis: Quod eſt interpretatio Iſrahelis.Nec mirum ſi is cohibuit præcogitationem,qui & ipſe à patre excepit pronũciandi tempeſtiue ſubminiſtrationem.Dominus mihi dat linguam diſciplinæ,quando debeam proferre ſermonem,niſi Marcion Chriſtum non ſubiectum patri infert. A proximis quoq; pſecutiones

& nominis

& nominis ex odio utiq; blasphemiã prædicatã, nõ debeo usus ostendere. Sed per tolerantiam, inquit, saluos facietis uosmetipsos, de qua scilicet psalmus, Tolerantia, inquit, iustorum non periet in finem. Quia & alibi. Honorabilis mors iustorum: ex tolerantia sine dubio, quia & Zacharias: Corona autem erit eis qui tolerauerint. Sed ne audeas argumentari Apostolos ut alterius dei præcones, à Iudæis uexatos, memento Prophetas quoq; eadem à Iudæis passos, tamen non alterius dei Apostolos fuisse, quàm creatoris. Sed monstrato dehinc tẽpore excidiũ cœpisse uallari exercitibus Hierusalẽ, Signa iam ultimus finis enarrat, solis & lunæ syderumq; prodigia, Et inter angustias nationũ obstupescẽtiũ uelut à sonitu maris fluctuãtis pro expectatione imminentiũ orbi malorũ. Quod & ipsæ uires cœlorum concuti habeant, accipe Iohelem. Et dabo prodigia in cœlo, & in terra sanguinẽ & ignẽ & fumi uaporem. Sol cõuertetur in tenebras & in sanguinem luna, priusq; adueniat dies magnus & illustris domini. Habes & Abacũ, Fluminibus disrumpetur terra: uidebunt te & parturient populi dispergens aquas gressu. Dedit abyssus sonum suũ: sublimitas timoris eius elata est: Sol & luna constitit in suo ordine, in lucem coruscationis tuæ ibunt in fulgorem, fulgur scutum tuum, in cõminatione tua diminues terram, Et indignatione tua depones nationes. Conueniunt opinor & domini pronũciationes & prophetarum de concussionibus mundi, & orbis elementorum, & nationũ. Post hæc quid dominus? Et tunc uidebunt filium hominis uenientem de cœlis cum plurima uirtute. Cum autem hæc fient erigetis uos, & leuabitis capita, quoniam appropinquabit redemptio uestra. In tempore scilicet regni, de quo subiecta erit ipsa parabola. Sic & uos cũ uideritis omnia hæc fieri, scitote appropinquasse regnũ dei. Hæc erit dies magnus domini & illustris, uenientis de cœlis filij hominis secũdum Danielem, Ecce cũ cœli nubibus tanq; filius hominis adueniens &c. Et data est illi regia potestas, quam in parabola postulaturus exegerat, relicta pecunia seruis, qua fœneraretur, & uniuersæ nationes quas promiserat ei in psalmo pater. Postula de me & dabo tibi gẽtes hæreditatem tuam. Et gloria omnis seruiens illi, & potestas eius æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur, quia nec moriẽtur in illo, nec nubent, sed erunt sicut angeli. De eodem aduẽtu filij hominis & fructu eius apud Abacum. Existi in salute populi tui ad saluos faciendos CHRISTOS tuos. Erecturus scilicet se & capita leuaturus in tempore regni redemptus. Igitur cum & hæc quæ sunt promissionum proinde conueniant sicut & illa quæ sunt cõcussionum ex cõsonantia propheticarum & dominicarum pronũciationum, nullam hic poteris interstruere distinctionẽ, ut concussiones quidem referas ad creatorem seuitiæ scilicet deum, quas nec sinere necdum expectare deberet deus optimus. Promissiones uero deo optimo deputes, quas creator ignorãs illum non prophetasset. Aut si suas prophetauit non distãtes à promissionibus CHRISTI, par erit in libertate optimo

Fort. excidij.

Fort. erecturos.

deo:nec plus uidebit̃ à CHRISTO tuo repromitti, q̃ à meo filio hominis. Ipsum decursum scripturæ euãgelicæ ab interrogatione discipulorũ usq; ad parabolã fici, ita inuenies cõtextu sensus, filio hominis hinc atq; illinc adhærere, ut in illũ cõpingat, & tristia & læta, & concussiones, & promissiones: nec possis separare ab illo alterã partẽ. Vnius enim filij hominis aduẽtu cõstituto inter duos exitus concussionũ & promissionum, necesse est ad unũ pertineant filiũ hominis, & incõmoda nationũ, & uota sanctorũ, qui ita positus est in medio ut cõmunis exitibus ambobus, alterũ cõclusurus aduentu suo, id est incõmoda nationũ, alterum incipiẽs, id est uota sanctorũ: ut siue mei CHRISTI cõcesseris aduentũ filij hominis, quo mala imminẽtia ei reputes quæ aduentũ eius antecedunt cogaris etiã bona ei ascribere, quæ ab aduẽtu eius oriuntur, cogaris mala quoque ei deputare quæ aduentũ eius antecedunt. Tam enim mala cohærent aduentui filij hominis antecedẽdo, quàm & bona subsequendo. Quære igitur quem ex duobus Christis cõstituas in persona unius filij hominis, in quam utraq; dispositio referatur. Aut & creatorem optimũ aut & deũ tuũ asperum dedisti natura. In summa ipsius parabolæ considera exemplũ, aspice ficũ & arbores omnes cũ fructũ protulerint, intelligent homines æstatẽ appropinquasse. Sic & uos cũ uideritis hæc fieri, scitote in proximo esse regnũ dei. Si enim fructificationes arbuscularũ signũ æstiuo tempori præstant antecedendo illud: proinde conflictationes orbis, signũ prænotãt regni præcedendo illud. Omne aũt signũ eius est res, cuius est signũ. Et omni rei ab eo imponit̃ signũ, cuius est res. Ita si cõflictationes signa sunt regni, sicut fructificationes æstatis, ergo & regnũ creatoris est, cuius cõflictationes deputãtur, quæ signa sunt regni. Præmiserat oportere hæc fieri tam atrocia tam dira deus optimus, certe à ꝓphetis & à lege prædicata, adeo legẽ & prophetas nõ destruebat: cũq; prædicauerant cõfirmat perfici oportere. Adhuc ingerit nõ trãsiturũ cœlum ac terrã, nisi omnia peragantur. Quæ nã ista? Si quæ à creatore fiunt, merito sustinebũt elementa domini sui ordinẽ expungi. Si quæ à deo optimo, nescio an sustineat cœlũ & terra perfici, quæ æmulus statuit. Hoc si patietur creator, zelotes deus nõ est. Trãseat age nũc terra & cœlũ. Sic enim dominus eorũ destinauit, dum uerbũ eius maneat in æuum. Sic enim & Esaias ꝓnunciauit. Admoneantur & discipuli ne quãdo grauentur corda eorũ crapula & ebrietate & secularibus curis, & insistat eis repentinus dies ille uelut laqueus, utiq; oblitis deum & plenitudine & cogitatione mundi, Moysi erit admonitio. Adeo is liberauit à laqueo diei illius, q hãc admõitionẽ retro intulit. Erãt & loca alia apud Hierusalẽ ad docendũ, erãt & extra Hierusalẽ ad secedendũ. Sed enim per diem in templo docebat, ut qui per Osee prædixerat, in tẽplo meo me inuenerunt, & illic disputatũ est ad eos: ad noctẽ uero in elæonem secedebat. Sic enim Zacharias demonstrarat. Et stabãt pedes eius in montẽ elæone. Erãt horæ quoq; auditorio cõpetẽtes. Diluculo cõueniendũ erat, quia per Esaiã cum dixisset,

ἐλαιῶν, id est Oliuetum.

cum dixisset dominus, Dat mihi linguam disciplinæ, adiecit, apposuit mihi mane autẽ ad audiendũ. Si hoc est prophetias dissoluere, quid erit adimplere? Proinde scit & quando pati oporteret eũ, cuius passionẽ lex figurat. Nã & tot festis Iudæorũ Paschæ diem egit. In hoc enim sacramentũ pronũciarat Moyses, Pascha est domini. Ideo & affectũ suum ostendit, Cõcupiscentia cõcupiui Pascha edere uobiscũ ante quàm patiar. O legis destructorem qui cõcupierat etiã Pascha seruare. Nimirum ueruecina illum Iudaica delectaret? An ipse erat qui tanq̃ ouis ad uictimã adduci habens, & tãq̃ ouis corã tondente, sic os nõ aperturus, figurã sanguinis sui salutaris implere concupiscebat? Poterat & ab extraneo quolibet tradi, ne dicerem & in hoc psalmum expunctum, qui mecũ panẽ edit leuabit in me plantã. Poterat & sine præmio tradi. Quãta enim opera traditoris circa eũ, qui populũ corã offendens, nec tradi magis potuisset quàm inuadi? Sed hoc alij cõpetisset CHRISTO, nõ qui prophetias adimplebat. Scriptũ est enim, Pro eo quod uenũdedere iustum. Nã & quãtitatem & exitiũ precij, postea Iuda pœnitente reuocati & in emptionẽ dati agri figuli, sicut in Euangelio Matthæi cõtinetur Hieremias præcanit, Et acceperunt triginta argenteos pretiũ appreciati uel honorati, & dederunt ea in agrũ figuli. Professus itaq; se cõcupiscentia cõcupisse edere pascha ut suũ (indignum enim ut quid alienũ cõcupisceret deus) acceptũ panẽ & distributum discipulis, corpus suũ illũ fecit, hoc est corpus meum dicendo, id est figura corporis mei. Figura autẽ non fuisset, nisi ueritatis esset corpus. Cæterũ uacua res, quod est phantasma, figurã capere non posset. Aut si propterea panem corpus sibi finxit, quia corporis carebat ueritate, ergo panẽ debuit tradere pro nobis. Faciebat ad uanitatẽ Marcionis ut panis crucifigeretur. Cur aũt panem corpus suũ appellat, & nõ magis peponem, quem Marcion cordis loco habuit, nõ intelligens ueterẽ fuisse istã figuram corporis CHRISTI, dicentis per Hieremiã: Aduersus me cogitauerunt cogitatũ, dicentes, Venite coiciamus lignũ in panem eius, scilicet crucẽ in corpus eius: Itaq; illuminator antiquitatũ quid tunc uoluerit significasse panem, satis declarauit, corpus suũ uocans panem. Sic & in calicis mentione testamentũ constituens, sanguine suo obsignatum, substantiã corporis confirmauit. Nullius enim corporis sanguis potest esse, nisi carnis. Nã & si qua corporis qualitas non carnea opponetur nobis, certe sanguinem nisi carnea non habebit. Ita consistit probatio corporis de testimonio carnis, probatio carnis de testimonio sanguinis. Vt autem & sanguinis ueterem figuram in uno recognoscas, aderit Esaias. Quis, inquit, qui aduenit ex Edom? rubor uestimentorũ eius ex Busor? Sic decorus in stola uiolenta cum fortitudine? Quare rubra uestimenta tua? & indumenta sicut de foro torcularis pleno conculcato? Spiritus enim propheticus uelut iam cõtẽplabundus dominũ ad passionẽ ueniẽtẽ, carne scilicet uestitũ, ut in ea passum, cruẽtum habitum carnis, in uestimentorum rubore designatum, cõculcatæ & expressæ ui passionis

EVCHARISTIA.

Lactãtius F. corpus Christi ideo scribit Panem à Hieremia appellatũ, quia ipse est, inquit, cibus, & uita hominum, qui credunt in carnem quam portauit li. IIII. Cap. XVIII

ſionis tanq̃ in foro torcularis,quia exinde quaſi cruentati homines de uini rubore deſcendant. Multo manifeſtius Geneſis in benedictione Iudæ,ex cuius tribu,carnis cenſus CHRISTI proceſſurus,iam tunc CHRISTVM in Iuda declinabat,Lauabit,inquit,in uino ſtolam ſuã,& in ſanguine uuæ amictum ſuũ,ſtolã & amictum carnem demõſtrans,& uinũ ſanguinem. Ita & nũc ſanguinem ſuũ in uino cõſecrauit,qui tũc uinum in ſanguine figurauit. Væ ait,per quẽ traditur filius hominis.Ergo iam uæ cõſtat imprecatiõis & cõminationis inclamationem intelligendã,& irato & offenſo deputãdam, niſi ſi Iudas impune erat tantũ ſceleris relaturus. Aut ſi impune,uacat uæ.Si non impune,utiq; ab eo puniendus in quẽ ſcelus traditionis admiſit.Porrò ſi ſciens paſſus eſt hominem,quem ipſe comitatui ſuo aſciuerat,in tantũ ſcelus ruere,noli iam de creatore circa Adam retractare, quæ in tuum quoq; deum retorquentur:aut ignoraſſe illũ qui nõ ex prouidentia obſtitit peccaturo:aut obſiſtere non potuiſſe,ſi ignorabat:aut noluiſſe ſi & ſciebat & poterat:atq; ita malicioſum iudicandum,qui paſſus ſit hominem ſuum ex delicto perire.Suadeo igitur agnoſcas potius & in iſto creatorem,quàm parẽ illi deum optimũ,aduerſus ſententiam tuã facias.Nã & Petrũ præſumptorie aliquid elocutũ,negationi potius deſtinando,Zelotem deum tibi oſtendit.Debuit etiã oſculo tradi Propheticus ſcilicet CHRISTVS,ut eius ſcilicet filius qui labijs à populo diligebatur. Perductus in conſeſſum an ipſe eſſet CHRISTVS,interrogatur. De quo CHRISTO Iudæi quæſiſſent niſi de ſuo? Cur ergo non uel tunc aliũ eis prodidit? ut pati poſſet,inquis,id eſt ut ille optimus ignorãtes adhuc in ſcelus mergeret. Atquin & ſi dixiſſet,paſſurus eſſet.Si dixero enim,inquit,uobis nõ creditis.Porrò non credituri,perſeueraſſent in necem eius.Et cur nõ magis paſſurus eſſet,ſi alterius dei,ac per hoc aduerſarium creatoris manifeſtaſſet? Ergo non ut pateretur,aliũ ſe tũc quoq; ſuperſedit oſtendere:ſed quomodo ex ore eius confeſſionem extorquere cupiebant,nec cõfeſſo tamẽ credituri,qui eum ex operibus ſcripturas adimplentibus agnouiſſe debuerãt:Ita eius fuit occultaſſe ſe,cui ultro debebatur agnitio.Et tamen adhuc eis manũ porrigẽs, Abhinc,inquit,erit filius hominis ſedens ad dexteram uirtutis dei.Suggerebat enim ſe eſſe Danielis prophetia filium hominis,& de pſalmo Dauid ſedentem ad dexteram dei. Itaq; & iſto dicto & ſcripturæ cõparatione illuminati,quem ſe uellet intelligi,ergo inquiunt,tu dei filius es. Cuius dei,niſi quem ſolũ nouerant? Cuius dei niſi quem in pſalmo meminerãt dixiſſe filio ſuo, Sede ad dexterã meã. Sed reſpondit,uos dicitis:quaſi non ego.Atquin cõfirmauit id ſe eſſe quod illi dixerant,dum rurſus interrogant. Vnde autem probabis interrogatiue, & non ipſos confirmatiue pronunciaſſe,Ergo tu filius dei es? Vt quia oblique oſtenderat ſe per ſcripturas filium dei intelligendum,ſic ſenſerint,ergo tu dei es filius quod te non uis aperte dicere:atq; ita & ille,uos dicitis,confirmatiue reſpondit:& adeo ſic fuit pronunciatio eius,ut perſeuerauerit in eo,

Furt. deliniabat, uel declarabat.

quod pronunciatio sapiebat. Perductum enim illum ad Pilatum onerare
cœperunt, quod se regem diceret CHRISTVM, sine dubio dei filiũ sessurũ
ad dei dexteram. Cæterum alio eum titulo grauassent incerti an filium dei
se dixisset, si Vos dicitis sic pronunciasset, hoc se esse quod dicerent. Pilato
quoq; interroganti, tu es CHRISTVS, proinde tu dicis, ne metu potestatis
uideretur amplius respondisse. Constitutus est igitur dominus in iudicio.
Et statuit in iudicio populum suũ. Ipse dominus in iudicium uenit cũ pres-
byteris & archontibus populi, secundum Esaiã. Atque exinde omne scriptũ
passionis suæ impleuit, Tumultuatæ sunt ibidem nationes, & populi medi-
tati sunt inania. Astiterunt reges terræ, & archontes congregati sunt in unũ
aduersus dominum & aduersus CHRISTVM eius. Nationes, Romani, qui
cum Pilato fuerant. Populi, tribus Israhelis. Reges in Herode, Archontes in
summis sacerdotibus. Nam & Herodi uelut munus à Pilato missus, Osee
uocibus fidem reddidit, de CHRISTO enim prophetauerat. Et uinctũ eũ
ducent xenium regi. Delectatus est deniq; Herodes uiso IESV, nec uocem
ullam ab eo audiuit. Tanq̃ agnus enim coram tondente, sic non aperuit os
suũ, quia dominus dederat illi linguam disciplinæ, ut sciret quomodo eum
oporteret proferre sermonem: Illam scilicet linguã quam in psalmo adglu-
tinatam gutturi suo tunc probabat non loquendo. Et Barrabas quidem no
centissimus, uita, ut bonus, donatur CHRISTVS uero iustissimus, ut homi-
cida morti expostulatur. Sed & duo scelesti circũfigũtur illi, ut inter iniquos
scilicet deputaretur. Vestitum planè eius à militibus diuisum, partim sorte
concessum Marcion abstulit, respiciens psalmi prophetiam. Dispertiti sibi
sunt uestimenta mea, & in uestitum meum sortem miserunt. Aufer igitur &
tamen ipsam. Idem enim psalmus de eo non tacet, Foderunt manus meas
& pedes: totus in illo exitus legitur. Circundederũt me canes, synagoga ma
leficorum circumuallauit me. Omnes qui spectabant me, naso irridebant
me. Locuti sunt labijs, & capita mouerũt. Sperauit in deum, liberet eũ. Quo
iam testimonium uestimentorũ habe falsi tui prædam? Totus psalmus ue-
stimenta sunt CHRISTI. Ecce autẽ & elementa cõcutiuntur, dominus enim
patiebatur ipsorum. Cæterum aduersario læso cœlum luminibus floruisset,
magis sol radijs insultasset, magis dies stetisset, libenter spectans pendẽtem
in patibulo CHRISTVM Marcionis. Hæc argumenta quoq; mihi compe-
tissent, & si non fuissent prædicata, Cœlum, inquit Esaias, uestiam tenebris.
Hic erit dies de quo & Amos, Et erit illa die, dicit dominus, occidet sol meri-
die. Habes & horæ sextæ significationem, & contenebrauit super terrã. Scis-
sum est & templi uelum, angeli eruptione derelinquentis filiam Sionis, tan
quam in uinea speculam, & in cucumerario casulam. O quãtũ perseuerauit
etiam XXX. psalmo CHRISTVM ipsum reddere, Vociferatur ad patrem,
ut & moriens ultima uoce ꝓphetas adimpleret. Hoc dicto expirauit. Quis?
Spiritus semetipsum, an caro spiritum? Sed spiritus semetipsum expirare

Fort. carnẽ ipsam.

Fort. habes.

non potuit. Alius est qui expirat, alius qui expiratur. Si spiritus expiratur, ab alio expiretur necesse est. Quod si solus spiritus fuisset, discessisse potius diceretur quam expirasse. Quis igitur expirat spiritũ nisi caro? quæ expirat quãdo illum habet, & ita eum cum amittit expirat. Denique si caro non fuisset: phantasma carnis, Phantasma autem spiritus fuit: Spiritus autem semetipsum expirauit, & expirando discessit. Sine dubio phantasma discessit, cum spiritus qui erat phantasma discessit, & nusquam comparuit phantasma cũ spiritu. Nihil ergo remãsit in ligno. Nihil pependit etiam post expirationem. Nihil de Pilato postulatum. Nihil de patibulo detractum. Nihil in sindone inuolutum. Nihil sepulchro nouo cõditum. Atquin non nihil. Quid igitur illud fuit, si phãtasma? Adhuc ergo inerat & CHRISTVS. Si discesserat CHRISTVS, ergo abstulerant phantasma. Superest impudentiæ hæreticæ dicere phantasma illic phantasmatis remansisse. Sed si & Ioseph corpus fuisse nouerat, quod tota pietate tractauit. Ille Ioseph qui non consenserat in scelere Iudæis, Beatus uir qui non abijt in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestium non sedit. Oportuerat etiam sepultorem domini prophetari ac iam tunc merito benedici, si nec mulierum illarum officium præterit prophetia, quæ ante lucem conuenerunt ad sepulchrum cum odorum paratura. De hoc enim per Osee, ut quærant, inquit, faciem meam, ante lucem uigilabunt ad me dicentes, Eamus & cõuertamur ad dominũ, quia ipse eripuit, dixit, & curabit nos, percussit, & miserebitur nostri, sanabit nos post biduum, in die tertia resurgemus. Quis enim hæc non credat in recogitatu mulierum illarum uolutata, inter dolorem præsentis destitutionis, qua percussæ sibi uidebantur à domino, & spem resurrectionis ipsius qua restitui rite arbitrantur. Corpore autem nõ inuento, sublata erat sepultura eius de medio, secundum Esaiam. Sed & duo ibidem angeli apparuerunt: Tot ferè laterensibus uti solebat in duobus testibus consistens dei sermo. Reuertentes quoque à sepulchro mulieres, & ab illa angelorum uisione prospiciebat Esaias: Mulieres, inquit, uenite, Venientes à uisione, uenite ad renunciandam scilicet domini resurrectionem. Bene autem quod incredulitas discipulorum perseuerabat, ut in finem usque defensio nostra consisteret, CHRISTVM IESVM nõ alium se discipulis ædidisse quàm prophetarum. Nam cum duo ex illis iter agerent, & dominus eis adhæsisset, nõ cõparans quod ipse esset, etiam dissimulans de conscientia rei gestæ, Nos aũt putabamus, inquiunt, ipsum esse redemptorem Israhelis, utique suũ CHRISTVM, id est creatoris: adeo nec alium se ædiderat illis. Cæterum non existimarent eum creatoris. Et cum creatoris existimaretur, non sustinuisset hanc de se existimationem, si nõ is esset qui existimatur. Aut ipse erit autor erroris, & præuaricator ueritatis aduersus dei optimi titulum. Sed nec post resurrectionem alium se eis ostendit, quàm quem existimatum sibi dixerãt. Planè inuectus est in illis, O insensati & tardi corde in non credẽdo omnibus

bus quæ locutus est ad uos. Quæ nam locutus? Alterius se dei esse probat, & manus de deo. An eadem & angeli ad mulieres? rememoramini quæ locutus sit uobis in Galilæa dicens, quod oportet tradi filium hominis & tamen figi, & tertia die resurgere. Et quare oportebat? nisi quia ita à deo creatore scriptum. Igitur increpauit illos ut de sola passione scandalizatos, & ut dubios de fide resurrectionis annunciatæ sibi à fœminis, per quæ non crediderant ipsum fuisse quem existimarant. Itaq; quod existimauerant id uolens credidisse, eum se confirmabat quem existimauerant, creatoris scilicet CHRISTVM redemptorem Israhëlis. De corporis autem ueritate quid potest clarius? cum hæsitantibus eis ne phantasma esset, imò phantasma credentibus: quid turbati estis? Et quid cogitationes subeunt in corda uestra? Videte manus meas & pedes, quia ego ipse sum, quoniam spiritus ossa nõ habet sicut me uidetis habere. Et Marcion quædam contraria sibi illa, credo industria eradere de Euangelio suo noluit, ut ex his quæ eradere potuit nec erasit, illa quæ erasit nec negetur erasisse, aut merito erasisse dicatur. Nec parcit nisi eis quæ non minus aliter interpretando quam delendo subuertit. Vult itaque sic dictum, quasi, spiritus ossa non habet, sicut me uidetis habentem, ad spiritum referatur, sicut me uidetis habentem, uel non habentem ossa, sicut & spiritus. Et quæ ratio tortuositatis istius? cum simpliciter pnunciare potuisset, quia spiritus ossa non habet, sic me uidetis non habentem. Cur autem inspectui eorum manus & pedes suos offert, quæ membra & ossibus constant? Si ossa nõ habebat, cur adijcit. Et scitote quia ego sum, quem scilicet corporeum retro nouerãt? Aut si phantasma erat usq; quaq;, cur illos phantasma credentes increpabat? Atquin adhuc eis non credentibus propterea cibum desiderauit, ut se ostenderet etiam dentes habere. Impleuimus, ut opinor, sponsionem, Exhibuimus IESVM CHRISTVM prophetarum doctrinis, sententijs, affectibus, sensibus, uirtutibus, passionibus, etiam resurrectione, non alium quàm creatoris. Siquidem & Apostolos mittens ad prædicandum uniuersis nationibus, in omnem terram exire sonum eorum, & in terminos terræ uoces eorum, psalmum adimplendo, præcepit. Misereor tui Marcion, frustra laborasti. CHRISTVS enim IESVS in Euangelio tuo, meus est.

Fort. cruci figi, ut carnem.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBRI QVARTI, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEAT. RHENANVM.

VERISSIMVM est quod alibi dixit Tertullianus, de Philosophorum ingenijs omnem hæresim animari. Siquidem Marcion hinc deum suum meliorem commentus est, quod Stoicæ scholæ decreta, cuius ille fuit alumnus, ἀπάθειαν hoc est affectuum uacuitatem tantopere prædicent. de qua seipsos etiam superbe iactant eius factionis cõsecranei. quod diuus Hieronymus nullo modo ferre potest. Enimuero superioribus libris egregie confutatus est, legem ab euangelio separans, & nouum ac meliorem deum comminiscens qui Christum in terras miserit: quatenus uidelicet id partim ex instrumento ueteri, partim ex Euangelio pro sua libidine corrupto, persuadere molitus est. Iam quoniam ex Paulinis quoque epistolis simili temeritate adulteratis, & prout ipsi uel cõmodum uel incommodum erat demutatis, insaniam suam Apostolico calculo comprobare tentabat, ostendit hoc postremo libro non alium Christum in illis prædicari, quàm creatoris. Quod si Paulus in quosdam inuehatur ceremonijs ueteris legis rursus utentes, non ideo creatori illum aduersari, qui ipse per Prophetas suos testatus sit umbras ueteris legis desituras exorta luce Euangelica. Agitur autem hic idem argumentum fucante sua Marcione ex uerbis Paulinis, & uicissim refellente Tertulliano, quod prioribus libris ante tractatum est. Porrò quod omnibus epistolis excussis (præter eas quæ sunt ad Titum & Timotheum quas reijciebat Marcion) illius quæ ad Hebræos inscribitur non est facta mentio, satis declarat, ea ætate Paulo non fuisse tributam.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS MARCIONEM LIBER QVINTVS.

1./ NIHIL sine origine nisi deus solus. Quæ quantum præcedit in statu omnium rerum, tantum præcedat necesse est etiam in retractatu earum, ut cõstare de statu possit. Quia nec habeas despicere quid quale sit, nisi certus an sit, cũ cognoueris unde sit. Et ideo ex opusculi ordine ad hanc materiam deuolutus, Apostoli quoque originem à Marcione desidero, nouꝰ aliquĩ discipulus, nec ullius alterius auditor, qui nihil interim credam nisi nihil temere credẽdum: temere porrò credi quodcũq; sine originis agnitione credetur: quicq; dignissime ad sollicitudinem

tudinem

tudinem redigam istam inquisitionem, cum is mihi adfirmatur Apostolus quem in albo Apostolorũ apud Euãgelium non deprehendo. Denique audiens postea eũ à domino allectũ iam in cœlis quiescentẽ, quasi inprouidẽtiam existimo si nõ ante scit illũ sibi necessarium CHRISTVS, sed iam ordinato officio Apostolatus & in sua opera dimisso, ex incursu nõ ex prospectu adijciendũ existimauit, necessitate, ut ita dixerim, nõ uoluntate. Quamobrem Pontice naucl ere si nunquam furtiuas merces uel illicitas in acatos tuas recepisti, si nullũ omnino onus auertisti uel adulterasti, cautior utique & fidelior in dei rebus, ædas uelim nobis quo symbolo susceperis Apostolum Paulum, quis illum tituli charactere percussit. Quis trãsmiserit tibi, quis imposuerit ut possis eum constanter exponere, ne illius probetur qui omnia Apostolatus eius instrumenta protulerit. Ipse se, inquit, Apostolũ est professus, & quidem non ab hominibus, nec per hominem, sed per IESVM CHRISTVM. Planè profiteri potest semetipsum quis. Verum professio eius alterius autoritate cõficitur: alius scribit: alius subscribit, alius obsignat, alius actis refert. Nemo sibi & professor & testis est. Præter hæc utique legisti multos uẽturos, qui dicãt, ego sum CHRISTVS. Si est qui se CHRISTVM mentiatur, quantomagis qui se Apostolum prædicet CHRISTI? Adhuc ego in persona discipuli & inquisitoris cõuersor, ut iam hinc & fidem tuam obtundam, qui unde eam probes non habes: & impudentiam suffundam, qui uindicas, & unde possis uindicare non recipis. Sic CHRISTVS, sic Apostolus, ut alterius dum non probantur nisi de instrumento creatoris. Non mihi Paulum etiam Genesis olim repromisit? Inter illas enim figuras & propheticas super filios suos benedictiones, Iacob cum ad Beniamin dixisset, Beniamin, inquit, lupus rapax ad matutinum comedet adhuc, & ad uesperam dabit escam. Ex tribu enim Beniamin oriturum Paulum prouidebat, lupum rapacem, ad matutinum comedentem, id est prima ætate uastaturũ pecora domini, ut persecutorem ecclesiarum, dehinc ad uesperam escam daturum, id est deuergẽte iam ætate oues CHRISTI educaturum, ut doctorem nationũ. Nã & Saulis primo asperitas insectatiõis erga Dauid, dehinc pœnitentia & satisfactio, bona pro malis recipientis, non aliud portendebat quàm Paulum in Saule secundum tribus, & IESVM in Dauid secundum uirginis censum. Hæc figurarum sacramenta si tibi displicent, certe Acta Apostolorum hinc mihi ordinem Pauli tradiderunt à te quoque non negandum. Inde Apostolum ostendo persecutorem, non ab hominibus, neque per hominem: inde & ipsi credere inducor: inde te à defensione eius expello, nec timeo dicentem, Tu ergo negas Apostolum Paulum? Non blasphemo quem tueor. Nego ut te probare compellam. Nego ut meum esse conuincam. Aut si ad nostram fidem spectas, recipe quæ eam faciant. Statiuam prouocas, æde quæ eam præstruunt: Aut proba esse quæ credis: aut si non probas, quomodo credis? Aut qualis

Album Apostolorũ

ἄκατος Græcis cymbam seu lintrem significat.

P A V L V S.

Fort. Si ad tuum.

qualis es aduersus eum credens, à quo solo probatur esse quod credis? Habe nunc Apostolum de meo sicut & CHRISTVM: quàm meum Apostolum, quàm & CHRISTVM. Iisdem & hic dimicabimus lineis: in ipso gradu prouocabimus præscriptiõis, Oportere scilicet & Apostolũ qui creatoris negetur, imò & aduersus creatorẽ ꝓferatur, nihil docere, nihil sapere, nihil uelle secundũ creatorẽ. Et in primis tãta constãtia aliũ deum edicere, quãta à lege creatoris abrupit. Neqꝫ enim uerisimile est ut auertens à Iudaismo nõ pariter ostenderet in cuius dei fidem auerteret: quia nemo trãsire posset ad creatorẽ, nesciens ad quem trãseũdũ sibi esset. Siue enim CHRISTVS iam aliũ deũ reuelauerat, sequebatur etiã Apostoli testatio, uel ne nõ eius dei Apostolus haberetur quem CHRISTVS reuelauerat, & quia nõ licebat abscõdi ab Apostolo qui iam reuelatus fuisset à CHRISTO: Siue nihil tale de deo CHRISTVS reuelauerat, At tãto magis ab Apostolo debuerat reuelari, q iam nõ posset ab alio, nõ credẽdus sine dubio si nec ab Apostolo reuelatus. Quod idcirco præstruximus, ut iam hinc profiteamur nos proinde probaturos, nullum alium deũ ab Apostolo circumlatum, sicut probauimus nec à CHRISTO, ex ipsis utiqꝫ epistolis Pauli, quas proinde mutilatas etiam de numero, forma iam hæretici Euangelij præiudicasse debebit.

Fort. tam.

¶DE EPISTOLA AD GALATAS.

PRincipalem aduersus Iudaismũ epistolã nos quoqꝫ cõfitemur quæ Galatas docet, & amplectimur. Etenim omnẽ illã legis ueteris abolitionem, ut & ipsam de creatoris uenientẽ dispositiõe, sicut sæpe iã in isto ordine tractauimus, de prædicata nouatiõe à prophetis dei nostri. Quod si creator quidẽ uetera cessura promisit nouis scilicet orituris, Christus uero tẽpus distinctiõis isti⁹, Lex & ꝓphetæ usqꝫ ad Ioãnẽ, terminũ in Ioãne statuẽs, intra utrũqꝫ ordinẽ desinentiũ exinde ueterũ & incipientiũ nouorũ, necessarie & Apostolus in CHRISTO post Ioãnẽ reuelato, uetera infirmat, noua uero cõfirmat: atqꝫ ita nõ alterius dei fidẽ curat quàm creatoris, apud quẽ & uetera decessura prædicabãtur. Igit̃ & legis destructio, & Euãgelij ædificatio, ꝓ me faciũt in ista quoqꝫ epistola, ad eam Galatarũ præsumptionẽ pertinẽtes, qua præsumebãt CHRISTVM utputa creatoris (salua creatoris lege) credẽdũ: quod adhuc incredibile uideret̃ legẽ à suo autore deponi. Porrò si omino aliũ deũ ab Apostolo audissent ultro utiqꝫ scissent abscedendũ sibi esse à lege eius dei quẽ reliquissent, aliũ secuti. Quis eni expectaret diutius discere, quod nouã deberet sectari disciplinã, q nouũ deũ recepisset? Imò qa eadẽ quidẽ diuinitas prædicabatur in Euãgelio, quæ semper nota fuerat in lege, disciplina uero nõ eadem, hic erat totus quæstionis status, an lex creatoris ab Euangelio deberet excludi in CHRISTO creatoris. Denique aufer hunc statum, & uacat quæstio. Vacante autem quæstione, ultro omnibus agnoscentibus discedendum sibi esse ab ordine creatoris per fidem dei alterius, nulla Apostolo materia competisset, id tam

tiſſet, id tam preſſe docēdi, quod ultro fides ipſa dictaſſet. Igitur tota intentio epiſtolæ iſtius nihil aliud docet quàm legis deceſſionē uenientē de creatoris diſpoſitione, ut adhuc ſuggeremus. Si itē nullius noui dei exerit mētionem, quod nuſq́ magis feciſſet quàm in iſta materia, ut rationē ſcilicet ablegendæ legis, unica hac & ſufficientiſſima definitione ꝓponeret nouæ diuinitatis, apparet quomodo ſciebat mirari uos tam cito trāſferri ab eo q uos uocauit in gratiā, ad aliud Euāgeliū, Ex cōuerſatione aliud, nō ex religione. Ex diſciplina, nō ex diuinitate. Quoniā quidē euāgelium CHRISTI à lege euocare deberet ad gratiā, non à creatore ad aliū deum. Nemo enim illos mouerat à creatore, ut uiderentur ſic ad aliud euāgelium tranſferri, quaſi dū ad creatorem tranſferuntur. Nā & adijciens, quod aliud euangeliū, omnino non eſſet creatoris, cōfirmat id, quod eſſe defendit. Si enim & creator euāgelium repromittit, dicens per Eſaiā: Aſcende in mōtem excelſum, qui euāgelizas Sioni, extolle uocem in ualentia tua qui euāgelizas Hieruſalem. Item ad Apoſtolorū perſonā: Quàm tēpeſtiui pedes euangelizantiū pacem, euāgelizantiū bona, utiq́ & nationibus euangelizātiū, quoniam & in nomine eius, inquit, nationes ſperabūt, CHRISTVS ſcilicet cui ait, Poſui te in lumen nationū. Eſt aūt euangelium etiā dei noui, quod uis, tūc ab Apoſtolo defenſum. Iam ergo duo ſunt euangelia apud duos deos, & mentitus erit Apoſtolus dicens, quod aliud omnino non eſt, cum ſit & aliud, cum ſic ſuū Euāgelium defendere potuiſſet, ut potius demonſtraret non ut unum determinaret. Sed fortaſſe ut fugias hinc. Et ideo dices, Subtexuit, licet angelus de cœlo aliter euangelizauerit, anathema ſit, quia & creatorem ſciebat euangelizaturū. Rurſus ergo te implicas. Hoc eſt enim quo aſtringeris, Duo enim Euangelia cōfirmare, nō eſt eius qui aliud iam negarit. Tamen lucet ſenſus eius qui ſuā præmiſit perſonā. Sed & ſi nos aut angelus de cœlo aliter euangelizauerit. Verbi enim gratia dictū eſt. Cæterum, ſi nec ipſe aliter euangelizaturus, utiq́ nec angelus. Ita angelū ad hoc nominauit quo multomagis hominibus non eſſet credendum, quando nec angelo, & nec Apoſtolo: non angelum ad Euangelium referret creatoris. Exinde decurrens ordinē cōuerſionis ſuæ de perſecutore in Apoſtolum ſcripturā Apoſtolicorū confirmat, apud quā ipſa etiā epiſtolæ iſti⁹ materia recognoſcitur, interceſſiſſe quoſdā qui dicerēt circūcidi oportere, & obſeruādū eſſe Moyſi legē, tūc Apoſtolos de iſta quæſtione cōſultos ex autoritate ſpiritus renūciaſſe, nō eſſe imponēda onera hominibus quæ patres ipſi nō potuiſſent ſuſtinere. Quod ſi & ex hoc cōgruūt Paulo Apoſtolorū Acta, cur ea reſpuatis iam apparet, ut deū ſcilicet nō aliū prædicātia q́ creatorem, nec CHRISTVM alterius q́ creatoris, quādo nec promiſſio ſpiritusſancti aliūde ꝓbetur exhibita quàm de inſtrumēto autorū. Quæ utiq́ uerisimile nō eſt, ex parte qdē Apoſtolo cōuenire, cū ordinē eius ſecūdū ipſius teſtimoniū oſtēdūt, ex parte uero diſſidere, cū diuinitatē in CHRISTO creatoris annūciant, ut prædicationē quidem

Fort. Christi.

Apoſtolorum

Apostolorum non sit secutus Paulus, qui formã ab eis dedocendæ legis acæpit. Deniq; ad patrocinium Petri cæterorumq; Apostolorum ascendisse Hierosolymã post annos XIIII. scribit ut cõferret cum illis de Euangelij sui regula, ne inuacuum tot ãnis cucurrisset, aut curreret, si qua citra formã illorum euangelizaret: adeo ab illis probari & constabiliri desiderarat. Quod si quando uultis Iudaismi magis adfines subintellegi: cum uero nec Titum dicit circumcisum, iam incipit ostendere solam circumcisionis quæstionem, & defensionem adhuc legis concussam ab eis, quos propterea falsos & superductitios fratres appellat, nõ aliud statuere pergentes quàm perseuerantiã legis, ex fide sine dubio integra creatoris, atq; ita peruertentes euangeliũ, nõ interpolatione scripturæ, qua CHRISTVM creatoris effingerent, sed retentione ueteris disciplinæ, ne legem creatoris excluderent. Ergo propter falsos, inquit, superductitios fratres, qui subintrauerant ad speculandam libertatem nostram quam habemus in CHRISTO, ut nos subigerẽt seruituti, nec ad horã cessimus subiectioni. Intendamus enim & sensui ipsi, & causæ eius, & apparebit uitiatio scripturæ. Cum præmittit, sed nec Titus qui mecũ erat, cum esset Græcus, coactus est circũcidi: dehinc subiungit, propter superinductitios falsos fratres, & reliqua: contrarij utiq; facti incipit reddere rationẽ, ostendens propter quid fecerit, quod nec fecisset, nec ostendisset, si illud propter quod fecit non accidisset. Deniq; dicas uelim, si non subintroissent falsi illi fratres ad speculandam libertatem eorũ, cessissent subiectioni? non opinor. Ergo cesserunt, quia fuerunt ꝓpter quos cederetur. Hoc enim rudi fidei & adhuc de legis obseruatione suspensæ competebat, ipso quoq; Apostolo ne in uacuum cucurrisset aut curreret suspecto. Itaq; frustrandi erãt falsi fratres, speculantes ueritatem CHRISTIANAM, ne ante eam in seruitutẽ abducerent Iudaismi, quàm Paulus sciret se non uacuũ cucurrisse, quàm dexteras ei darent antecessores, quàm ex censu eorũ in nationes prædicandi munus subiret. Necessariũ igitur cessitat tẽpus, & sic ei ratio constat Timotheũ circumcidendi, & rasos introducendi in templum, quæ in Actis educuntur, adeo uera ut Apostolo consonent profitenti factum se Iudæis Iudæum, ut Iudæos lucrifaceret, & sub lege agentem propter eos qui sub lege agerent, sic & propter superinductos illos, & omnibus nouissime omnia factum, ut omnes lucraretur. Si hæc quoq; intelligi ex hoc postulãt. Id quoque nemo dubitabit eius dei & CHRISTI prædicatorem Paulum, cuius legem, quamuis excludens interim, tamen pro temporibus admiserat, statim amoliendã si nouum deũ protulisset. Bene igitur quod & dexteras Paulo dederunt Petrus & Iacobus, & Ioãnes, & de officij distributione pepigerunt, ut Paulus in nationes, illi in circũcisione, tantum ut meminissent egenorum. Et hoc secundum legem creatoris, pauperes & egenos fouentis, sicut in Euangelij uestri retractatu probatum est. Adeo constat de lege sola fuisse quæstionem, dum ostenditur quid ex lege custodiri conuenerit. Sed reprehẽdit Petrum

non recto pede incedentem ad Euangelij ueritatem. Planè reprehendit, non ob aliud tamen, quàm ob inconstantiam uictus, quem pro personarũ qualitate uariabat, timens eos qui erant ex circumcisione: non ob aliquã diuinitatis peruersitatem, de qua & alijs in faciẽ restitisset, qui de minore causa conuersatiõis ambiguæ Petro ipsi non pepercit: si quomodo Marcionitæ uolunt credi. De cætero pergat Apostolus negans ex operibus legis iustificari hominem, sed ex fide, eiusdem tamen dei cuius & lex. Nec enim laborasset fidem à lege discernere, quam diuersitas ipsius diuinitatis ultro discreuisset, si fuisset. Merito non reædificabat, quæ destruxit. Destrui autẽ lex habuit, & quo uox Iohannis clamauit in eremo, Parate uias domini, ut fierent riui & colles, & montes repleti & humiliati, & tortuosa & aspera in rectitudinẽ & in campos, id est, legis difficultates in Euangelij facilitates. Meminerat iam & psalmi esse tempus: Disrumpamus à nobis uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum ipsorum, ex quo tumultuatæ sunt gentes, & populi meditati sunt inania: Astiterunt reges terræ, & magistratus congregati sunt in unum, aduersus dominũ, & aduersus CHRISTVM ipsius, ut iã ex fidei libertate iustificetur homo, non ex legis seruitute: quia iustus ex fide uiuit. Quod si prophetes Abacum pronunciauit, habes & Apostolum prophetas confirmantẽ, sicut & CHRISTVS. Eius ergo dei erit fides in qua uiuet iustus: cuius & lex, in qua non iustificatur operarius. Proinde si in lege maledictio est, in fide uero benedictio: utrũq; habes propositum apud creatorem: Ecce posui, inquit, ante te maledictionem & benedictionẽ. Non potest distantiam uindicare: quæ & si rerum est, non ideo autorum, quæ ab uno autore proponitur. Cur autem CHRISTVS factus sit pro nobis maledictio, ipso apostolo edocente manifestum est, quàm nobiscum faciat, id est, secundum fidem creatoris. Neq; enim quia creator pronunciauit, Maledictus omnis in ligno suspẽsus: ideo uidebitur alterius dei esse Christus, & idcirco à creatore iam tunc in legẽ maledictus. Et quomodo præmaledixisset eum creator quem ignorat? Cur autem non magis competat creatori filium suum dedisse maledictioni suæ, quàm illi deo tuo subdidisse maledictioni? Et quidem pro homine alieno? Deniq; si atrox uidetur hoc in creatore circa filium, proinde tuo in deo. Si uero ratio, nec lex in tuo: proinde & in meo, & magis in meo. Facilius enim crederetur eius esse per maledictionem CHRISTI, benedictionẽ prospexisse homini, qui & maledictionẽ aliquando & benedictionem proposuerit ante hominem, quàm qui neutrũ unquàm sit apud te professus. Accepimus igitur benedictionem spiritalẽ. Per fidem, inquit, ex qua scilicet uiuit iustus secundum creatorem. Hoc est ergo quod dico eius dei fidem esse, cuius est forma gratiæ fidei. Sed & cum adijcit, Omnes enim filij estis fidei. ostẽditur, quid supra hæretica industria eraserit, mentionem scilicet Abrahæ, qua nos Apostolus filios Abrahæ p fidem affirmat: secundum quam mentionem hic quoq; filios fidei notauit.

For. *Sed q. M. u. c de cætero parcat a. postolus.

Cæterum quomodo filij fidei? Et cuius fidei, si nõ Abrahæ? Si enim Abraham deo credidit, & deputatum est iustitiæ: atq; exinde pater multarũ nationum meruit nuncupari, nos autem credendo deo magis proinde iustificamur, sicut Abraham, & uitam proinde consequimur, sicut iustus ex fide uiuit. Sic fit ut & supra, filios nos Abrahæ pronunciarit, qua patres fidei, & hic filios fidei per quam Abrahã pater nationũ fuerat repromissus. Ipsum quod fidem à circũcisione reuocabat, nónne Abrahæ filios cõstituere quærebat, qui in carnis integritate crediderat? Denique alterius dei fides ad formam dei alterius nõ potest admitti, Vt credẽtes iustitiæ deputet, ut iustos uiuere faciat, ut nationes filios fidei dicat: totum hoc eius est, apud quẽ ante iam notum est sub eadem Abrahæ mentione dum ipso sensu reuincat.

G. c. 4. 4. Adhuc, inquit, secundum hominem dico, dum essemus paruuli sub elementis mundi eramus positi ad deseruiendum eis. Atquin nõ est hoc humanitus dictum, Nõ enim exemplum est, sed ueritas. Quis enim paruulus utiq; sensu, quod sunt nationes: non elementis subiectus est mundi, quæ ꝑ deo suspicit? Illud autem facit, quod cum secundum hominem dixisset, tamẽ testamẽtum hominis nemo spernit aut superordinat. Exemplo enim humani testamenti permanentis diuinum tuebatur. Abrahæ dictæ promissiões & semini eius. Nõ dixit seminibus, quasi pluribus, sed semini tanquàm uni

Spongia Marcionis. quod CHRISTVS est. Erubescat spongia Marcionis, nisi quod ex abundanti retracto quæ abstulit, cum ualidius sit illum ex his re uinci quæ seruauit. Cum autem euenit impleri tempus, misit deus filium suum, utiq; is qui etiam ipsorum temporum deus est, quibus seculũ constat: qui signa quoq; temporũ ordinauit, soles, & lunas, & sydera, & stellas: qui filij deniq; sui reuelationem in extremitatem temporum & disposuit & prædicauit. In nouissimis diebus erit manifestus mõs domini, & in nouissimis diebus effun

Ioel. c. 2. dam de spiritu meo in omnem carnem, secundum Iohelem. Ipsius erat sustinuisse tempus impleri, cuius erat etiam finis temporis sicut initium. Cæterum deus ille otiosus, nec operationis, nec prædicatiõis ullius, atq; ita nec temporis alicuius quid omnino egit, quod efficeret tempus impleri, etiã implendum sustineri? Si nihil, satis uanum est ut creatoris tempora sustinuerit seruiens creatori. Cui autem rei misit filium suũ? ut eos qui sub lege erãt, redimeret: hoc est, ut efficeret tortuosa in uiam rectam, & aspera in uias lenes, secundum Esaiam, ut uetera transirent, & noua orirentur. Lex noua ex Sion, & sermo domini ex Hierusalem: & ut adoptionem filiorum acciperemus, utiq; nationes quæ filij nõ eramus. Et ipse enim erit lux nationum, & in nomine eius nationes sperabunt. Itaque ut certum est, & nos filios dei esse, misit spiritum suum in corda nostra clamantem, Abba pater. In nouissimis enim, inquit, diebus effundam de meo spiritu in omnem carnem. Cuius gratia, nisi cuius & ꝓmissio gratiæ? Quis pater, nisi qui & factor? Post

Elementa has itaq; diuitias nõ erat reuertendum ad infirma & mendica elemẽta. Elemẽta

menta autem apud Rhomanos quoque etiam primæ literæ solēt dici. Nō ergo per mundialium elementorum derogationem à deo eorum auertere cupiebat: & si dicendo supra, si ergo his qui in natura sunt dei, seruitis, Physicæ, id est, naturalis superstitionis elementa pro deo habentis suggillat errorem, nec sic tamē elementorum deum taxans. Sed quæ uelit intelligi elemēta, primas scilicet literas legis, ipse declarat. Dies obseruatis & mēses, & tempora, & annos, & sabbata, ut opinor, & cœnas puras, & ieiunia, & dies magnos. Cessare enim ab his quoque sicut & circūcisione oportebat, ex decretis creatoris: qui & per Esaiam, Neomenias uestras, & sabbata, & diē magnum nō sustinebo, ieiuniū, & ferias, & cerimonia uestra odit anima mea. Et per Amos: Odi, reieci cerimonias uestras, & nō adorabor in frequentijs uestris. Item per Osee: Auertam uniuersas iocunditates eius, & cerimonia eius, & sabbata, & neomenias eius, & omnes frequentias eius. Quæ ipse cōstituerat, inquis, erasit, magis quàm alius. Aut si alius, ergo ille adiuuit, sententiam creatoris auferens, quæ & ille damnauerat. Sed nō huius loci quæstio, cur leges suas creator infregerit. Sufficit quod infracturum ꝓbauimus ut cōfirmetur nihil Apostolum aduersus creatorem determinasse, cū & ipsa amolitio legis à creatore sit. Sed ut furibus solet aliquid excidere de præda in iudicium, ita credo & Marcionem nouissimā Abrahæ mentionem dereliquisse, nullam magis auferendam, & si ex parte conuertit. Si enim Abrahā duos liberos habuit, unum ex ancilla, & alium ex libera: sed qui ex ancilla, carnaliter natus est: qui uero ex libera, per repromissionem. Quæ sunt allegorica, id est, aliud portendentia. Hæc sunt enim duo testamēta, siue duæ ostensiones, sicut inuenimus interpretatum. Vnum à monte Syna in synagogam Iudæorum, secundum legem, generās in seruitutem. Alium super omnem principatum generās, uim, dominationē, & omne nomē quod nominatur: nō tantū in hoc æuo, sed & in futuro, quæ est mater nostra, in quē repromisimus sanctam ecclesiam: ideóq; adijcit: Propter quod fratres nō sumus ancillæ filij, sed liberæ: utique manifestauit & Christianismi generositatem in filio Abrahæ ex libera nato, allegoriæ habere sacramentum, sicut & Iudaismi seruitutem legalem in filio ancillæ. Atq; ita eius dei esse utrāq; dispositionem, apud quem inuenimus utriusq; dispositionis declinationem. Ipsū quod ait, qua libertate CHRISTVS uos manumisit, nónne eū cōstituit manumissorē, q fuit dominus? alienos em̄ seruos ne Galba manumisit, facilius liberos solutos. Ab eo igitur præstabitur libertas, apud quē fuit seruitus legis. Et merito non decebat manumissos rursus iugo seruitutis uel legis astringi, iam psalmo adimpleto: Disrumpamus uincula eorum, & abijciamus à nobis iugum ipsorum. Postquàm archontes congregati sunt in unum, aduersus dominū & aduersus CHRISTVM ipsius. De seruitute igitur exemptos, ipsam seruitutis notam eradere perseuerabat circūcisionē, ex prædicationis scilicet propheticæ autoritate, memor dictum per Hieremiā:

Allegorica.

Sacramentū allegoriæ.

Forte* deliniationē

Forte* libertos solutus, aut libertis solutus

Circūcisio, nota seruitutis.

Et circūcidimini præputia cordis ueſtri. Quia & Moyſes: Circūcidetis duricordiam ueſtram: id eſt, nō carnem. Deniq; ſi circūciſionem ab alio deo ueniens excludebat, cur etiam præputiationem negat quicq; ualere in CHRISTO ſicut ex circūciſione: præferre enim debebat æmulam eius quam expugnabat, ſi ab æmulo circūciſionis deo eſſet. Porrò quia & circūciſio & præputiatio uni deo deputabātur, ideo utraq; in CHRISTO uacabat, propter fidei prælationem, illius fidei de qua erat ſcriptum: Et in nomine eius nationes credent: illius fidei quam dicendo per dilectionem perfici, ſic quoq; creatoris oſtēdit. Siue enim dilectionem dicit quæ in deum: & hoc creatoris eſt: Diliges deum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uiribus tuis: ſiue quæ in proximum: & proximum tuum tanquàm te, creatoris eſt. Qui autem turbat uos, iudicium feret. A quo deo? Ab optimo. Sed ille nō iudicat. A creatore? Sed nec ille damnabit aſſertorem circūciſionis. Quod ſi non erit alius qui iudicet niſi creator: iam ergo nō damnauit legis defenſores, niſi qui ipſe eam ceſſare conſtituit. Quid nunc ſi & confirmat illam ex parte, quia debet. Tota enim, inquit, lex in uobis adimpleta eſt: Diliges ꝓximū tuū tanquàm te. Aut ſi ſic uult intelligi, adimpleta eſt, quaſi iam non adimplenda: ergo nō uult ut diligam proximū tanquàm me, ut & hoc cum lege ceſſauerit. Sed perſeuerandū erit ſemper in iſto præcepto. Ergo lex creatoris etiam ab aduerſario probata eſt: nec diſpendiū, ſed compendium ab eo conſecuta eſt, redacta ſumma in unū iam præceptū. Sed nec hoc alij magis competit quàm autori. Atq; adeo cum dicit, Onera ueſtra inuicem ſuſtinete, & ſic adimplebitis legem CHRISTI: ſi hoc non poteſt fieri, niſi quis diligat proximū ſibi tanquàm ſe, apparet: diliges proximū tibi tanquàm te: per quod auditur, inuicem onera ueſtra portate, CHRISTI eſſe legem, quæ ſit creatoris: atq; ita CHRISTVM creatoris eſſe, dum Chriſti eſt lex creatoris. Erratis deus non deridetur. Atquin derideri poteſt deus Marcionis, qui nec iraſci nouit, nec ulciſci. Quod enim ſeuerit homo, hoc & metet. Ergo retributionis & iudicij deus intentat. Bonum autem facientes nō fatigemur: & dum habemus tempus, operemur bonum. Nega creatorem bonum facere præcepiſſe, & diuerſa doctrina ſit diuerſæ diuinitatis. Porrò ſi retributionem prædicat, ab eodem erit & corruptionis, meſſis & uitæ. Tempore autē ſuo metemus, quia & Eccleſiaſticus, Tempus, inquit, erit omni rei. Sed & mihi famulo creatoris mundus crucifixus eſt, nō tamē deus mūdo. Et ego mūdo, nō tamē deo mundi. Mundū enim quantum ad conuerſationē eius poſuit, cui renunciando mutuo tranſfigimur, & inuicem morimur, perſecutores uocat Chriſti. Cum uero adijcit ſignata Chriſti in corpore ſuo geſtare ſe, utiq; corporalia competunt: iam non putatiuam, ſed ueram & ſolidā carnem profeſſus eſt Chriſti, cuius ſtigmata corporalia oſtendit.

Stigmata.

❡ DE EPISTOLA AD CORINTHIOS PRIMA.

PRæſtructio ſuperioris epiſtolæ ita duxit, ut de titulo eius nō retractauerim, certus

rim,certus & alibi retractari eum posse,cõmunẽ scilicet & eundẽ in epistolis omnibus, Quod nõ utiq; salutem præscribit eis: quibus scribit,sed gratiam & pacem ,nõ dico quid illi cum Iudaico adhuc more destructori Iudaismi. Nam & hodie Iudæi in pacis nomine appellant,& retro in scripturis sic salutabant.Sed intelligo illum defendisse officio suo prædicationem creatoris, Quàm maturi pedes euangelizantium bona,euangelizantium pacem. Euangelizator enim bonorum,id est,gratiæ dei pacem quam præferẽdam sciebat.Hæc cum adeo patre nostro & domino Iesu annunciãs,cõmunibus nominibus utatur,competentibus nostro quoq; sacramento:non puto dispici posse quis deus pater & dominus Iesus prædicetur,nisi ex accedẽtibus cui magis competant.Primo quidem patrem dominũ præscribo, nõ alium agnoscendum, quàm & hominis & uniuersitatis creatorem & institutorẽ. Porrò patri etiam domini nomen accedere ob potestatem , quod & filius per patrem capiat.Dehinc gratiam & pacem nõ solum eius esse à quo prædicabantur,sed eius qui fuerit offensus. Nec gratia enim fit,nisi offensæ:nec pax,nisi belli.Et populus autem per disciplinæ trãsgressionem,& omne hominũ genus per naturæ dissimulationem,& deliquerat,& debellauerat aduersus creatorem. Deus autem Marcionis,& quia ignotus,nõ potuit offendi,& quia nescit irasci:quæ ergo gratia à non offenso?quæ pax à nõ rebellato?aut crucem CHRISTI,stultitiam esse perituris:uirtutem autẽ & sapientiam dei, salutem consecuturis.Et ut ostenderet unde hoc eueniret aliquid. Scriptum est enim:Perdam sapientiam sapientiũ,& prudentiã prudẽtium irritam faciam.Si hæc creatoris sunt & ad causam crucis pertinent, stultitiã deputat:ergo & crux & per crucem CHRISTVS ad creatorem pertinebit,à quo prædicatum est quod ad crucem pertinet. Aut si creator quâ æmulus, idcirco sapientiã abstulit,ut crux Christi scilicet aduersarij stultitia deputetur:& quomodo potest aliquid ad crucem Christi nõ sui,creator pronunciasse,quẽ ignorabat cũ prædicabat.Sed & cur apud dominũ optimum & profusæ misericordiæ:alij salutem referunt,credentes crucem uirtutem & sapientiam dei esse:alij perditionem quibus Christi crux stultitia reputatur, si non creatoris est aliquã & populo & humani generis offensam,detrimento sapientiæ atq; prudentiæ multasse.Hoc sequentia confirmabunt,cum dicit:Nõnne infatuauit deus sapientiã mundi.Cũq; & hic adijcit,quare?quoniam in dei sapientia non intellexit mundus per sapientiam dominum boni,dixit deus per stultitiã prædicationis saluos facere credentes. Sed prius de mundo disceptabo,quatinus subtilissimi hæretici hic uel maxime mundum per dominũ mundi interpretantur,nos autem hominẽ qui sit in mũdo intelligimus ex forma simplici loquelæ humanæ,qua plerũq; id quod continet ponimus pro eo quod continetur.Circus clamauit,& forum locutum est,& basilica fremuit:id est,qui in his locis rem egerunt.Igitur, qa homo,nõ deus mundi,in sapientia nõ cognouit deum, quam cognoscere debuerat

Forte * Ait crucem.

buerat,& Iudæus in ſapientia ſcripturarũ,& omnis gens in ſapientia operum:ideo deus idem,qui ſapientia ſua nõ erat agnitus,ſtatuit ſapientiã hominũ ſtultitia repercutere,ſaluos faciendo credentes quoſq; in ſtultam crucis prædicationẽ. Quoniã Iudæi ſigna deſiderant,qui iam de deo certi eſſe debuerant:& Græci ſapientiã quærunt,qui ſuam ſcilicet nõ dei ſapientiam ſiſtunt. Cæterũ ſi nouus deus prædicaretur, quid deliquerant Iudæi, ſigna deſiderantes quibus crederent? aut Græci ſapientiã ſectantes,cui magis crederent? Ita & remuneratio ipſa in Iudæos & Græcos,& zeloten deũ confirmat & iudicẽ,qui ex tributione æmula & iudice,infatuauerit ſapientiã mundi. Quod ſi eius ſunt & cauſæ,cuius adhibentur ſcripturæ,ergo de creatore tractans Apoſtolus nõ intellecto, creatorẽ utiq; docet intelligendũ. Etiam quod ſcandalum Iudæis prædicat CHRISTVM:prophetiã ſuper illo conſignat creatoris dicentis per Eſaiam:Ecce poſui in Sion lapidẽ offenſionis,& petram ſcãdali:petra autem fuit CHRISTVS.etiam Marcion ſeruat. Quid eſt autem ſtultũ dei,ſapiẽtius hominibus,niſi crux & mors Chriſti? Quid infirmũ dei,fortius homine,niſi natiuitas & caro dei? Cæterũ ſi nec natus ex uirgine CHRISTVS,nec carne conſtructus,ac per hoc neq; crucem,neq; mortem uere perpeſſus eſt,nihil in illo fuit ſtultũ & infirmũ:nec iam ſtulta mundi elegit deus,ut confundat ſapientiã:nec infirma mũdi elegit deus,ut confundat fortia:nec inhoneſta & minima & contemptibilia,quæ nõ ſunt, id eſt,quæ nõ uere ſunt,ut confundat,quæ ſunt,id eſt,quæ uere ſunt. Nihil enim à deo diſpoſitum,uere modicum & ignobile & cõtẽptibile. Sed quod ab homine,apud creatorem aut etiam uetera,ſtultitiæ,& infirmitati,& inhoneſtati,& puſillitati,& cõtemptui deputari poſſunt. Quid ſtultius, quid infirmius,quàm ſacrificiorũ cruentorum,& holocauſtomata idolorũ à deo exactio? Quid infirmius,quàm uaſculorum & grabatorũ purgatio? Quid inhoneſtius,quàm carnis iam erubeſcentis alia dedecoratio? Quid tam humile,quàm talionis indictio? Quid tam contemptibile,quàm ciborũ exceptio? Totum quod ſciam uetus teſtamentũ omnis hæreticus irridet. Stulta enim mundi elegit deus,ut confundat ſapientiã. Marcionis deus nihil tale, quia nec æmulatur contraria à contrarijs redarguere,ne glorietur omnis caro:ut quemadmodũ ſcriptum eſt:Qui gloriatur,in deo glorietur. In quo? Vtiq; in eo,qui hoc præcepit:niſi creator præcepit ut in deũ Marcionis glorietur. Igitur per hæc omnia oſtendit,cuius dei ſapiẽtiam loquatur inter perfectos:eius ſcilicet,qui ſapientiã ſapientũ abſtulerit,& prudentiã prudentiũ irritam fecerit:qui infatuauerit ſapientiã mundi,ſtulta eligens eius & diſponens in ſalutem:hanc dicit ſapientiã in occulto fuiſſe,quæ fuerit in ſtultis & in puſillis & inhoneſtis:quæ latuerit etiã ſub figuris allegoricis & ænigmatibus reuelãda poſtmodũ in Chriſto,poſito in lumẽ nationũ,à creatore promittente p Eſaiæ uocẽ,patefacturũ ſe theſauros inuiſibileis & occultos. Nã ut abſcõderit aliqd is deus,q nihil egit omnino in quod aliqd abſcondiſſe

existimaretur, satis incredibile. Ipse si esset, latere nō posset, nedū aliqua eius sacramenta. Creator aūt tam ipse notus, q̄ & sacramēta eius, palàm scilicet decurrentia apud Israhel, sed de significantijs obumbrata, in quibus sapientia dei delitescebat inter pfectos narrāda suo in tēpore: ꝓposita uero inproposita dei ante secula. Cuius & secula, nisi creatoris? Si enim & secula temporibus structa sunt, tēpora aūt diebus & mensibus & annis cōpinguntur, dies porrò & menses, & anni, solibus & lunis & syderibus creatoris signantur, in hoc ab eo positis, Et erunt enim, inquit, in signa mensiū & annorū, apparet & secula creatoris esse: & omne quod ante secula propositū dicatur, nō alterius esse, q̄ cuius & secula. Aut probet dei sui secula Marcion: ostendat & mundū ipsum, in quo secula deputentur, uas quodāmodo tēporum & signa aliqua uel ortaneorū. Si nihil demonstrat, reuertor ut & illud dicā: cur autē ante secula creatoris proposuit gloriā nostrā? posset uideri eam ante secula proposuisse, quam introductione seculi reuelasset. At cū id facit penè iā totis seculis creatoris prodactis, uane ante secula proposuit, & nō magis intra secula quod reuelaturus erat penè post secula. Non enim eius est festinasse in proponendo, cuius & retardasse in reuelādo. Creatori aūt cōpetit utrūq; & ante secula* pfuisse, & in fine seculorū reuelasse: quia & quod ꝓposuit, & reuelauit medio spacio seculorū in figuris & ænigmatibus & allegorijs præministrauit. Sed quia subijcit de gloria nostra, quod eā nemo ex principib9 huius æui scierit: cæterū si scissent, nunq̄ dominū gloriæ crucifixissent: argumentatur hæreticus, principes huius æui, dominū, alterius scilicet dei CHRISTVM, cruci eū fixerint: ut hoc & in ipsum redigat creatorem. Porrò cui supra ostēderimus, quibus modis gloria nostra à creatore sit deputanda, præiudicatū esse debebit, eā quæ in occulto fuerit apud creatorē, merito ignotam etiā ab omnibus uirtutibus & potestatibus creatoris: quia nec famulis liceat cōsilia nosse dominorū, nedū illis apostatis angelis, ipsiq; principi trāsgressionis diabolo, quos magis extraneos fuisse cōtenderim ob culpam, ab omni cōscientia dispositionū creatoris. Sed iā nec mihi cōpetit principes huius æui uirtutes & potestates interpretari creatoris: qa ignorātiā illis adscribit Apostolus: Iesum aūt & secundū nostrū Euangeliū Diabolus quoq; in tentatiōe cognouit: & secundū cōmune instrumentū, spiritus nequā, sciebat eū sanctū dei esse, & Iesum uocari, & in pditionē eorū uenisse. Etiā parabola fortis illius armati, quem alius ualidior obrepsit, & uasa eius occupauit, si in creatoris accipitur apud Marcionem, iam nec ignorasse ultra potuit creator deū gloriæ, dum ab eo opprimitur: nec in cruce eū figere, aduersus quē ualere non potuit: & superest ut secundum me quidem credibile sit, sciētes uirtutes & potestates creatoris deū gloriæ CHRISTVM suū crucifixerint, qua desperatione & malitiæ redundantia serui quoque scelestissimi dominos suos interficere non dubitant. Scriptum est enim apud me, Satanam in Iudam introisse. Secundum autem Marcionem, nec Apostolus hoc loco

Forte *ortū eorum.

Fort. *proposuisse.

patitur ignorantiam asscribi uirtutibus creatoris in gloriæ dominum, quia scilicet non illas uult intelligi principes huius æui. Quod si non uidetur de spiritalibus dixisse principibus, ergo de secularibus dixit, dei populo principali utiq; non inter natiões, de ipsis Archontibus eius, de rege Herode, etiã de Pilato, & quo maior principatus huius æui Romana dignitas præsidebat. Ita & cum destruuntur argumentatione diuersæ partis, nostræ expositiones ædificantur. Sed uis adhuc gloriam nostram dei tui esse, & apud eũ in occulto fuisse, & quare adhuc edom & deus instrumento & Apostolus nititur. Quid illi cum sententijs prophetarum ubiq;? Quis enim cognouit sensum domini, & quis illi consiliarius fuit. Esaias est: Quid illi etiã cum exẽplis dei nostri? Nam quod architectum se prudẽtem affirmat, hoc inuenimus significari depalatorem disciplinæ diuinæ à creatore, per Esaiam: Auferam enim, inquit, à Iudæa inter cætera & sapientem architectum. Et nun quid ipse tunc Paulus destinabatur, de Iudæa, id est, de Iudaismo aufferri habens in ædificationem Christianismi, positurus unicum fundamentum quod est CHRISTVS. Quia & de hoc per eundem prophetam creator: Ecce ego, inquit, inijcio in fundamẽta Sionis lapidẽ preciosum honorabilem & qui in eum crediderit, nõ cõfundetur: nisi si structorẽ se terreni operis deus profitebat', ut nõ de Christo suo significaret, qui futurus esset fundamentum credentium in eum, super quod prout quisq; superstruxerit dignã scilicet uel indignam doctrinam, si opus eius per ignem probabitur: si merces illi per ignẽ rependetur creatoris est: quia p ignẽ iudicatur uestra superædificatio, utiq; sui super fundamẽti, id est, sui Christi. Nescitis quod templum dei sitis, & in uobis inhabitet spiritus dei? Si homo & res, & opus, & imago & similitudo, & caro per terram, & anima per afflatũ creatoris est: tutus ergo in alieno habitat deus Marcionis, si nõ creatoris sumus templũ. Quod si templum dei quis uitiauerit, uitiabitur utiq; à deo templi. Vltorem intentans, creatorẽ intentabis. Stulti estote, ut sitis sapientes. Quare? Sapientia enim huius mundi, stultitia est penes deum. Penes quem deũ? Si nihil nobis & adhuc sensum pristina præiudicauerũt, bene quod & hic astruit: Scriptum est enim: Deprehendes sapientes in nequitia illorũ. Et rursus: Dominus scit cogitationes sapientium, quod sint superuacuæ: in totum ẽm præscriptum à nobis erit, nulla illum sententia uti potuisse eius dei, quẽ destruere deberet, si nõ illi doceret. Ergo, inquit, nemo glorietur in homine. Et hoc secundũ creatoris disciplinam, miserum hominẽ qui spem habet in hominem, & bonũ & fidere in deo, quàm fidere in hominibus: ita & gloriari. Et occulta tenebrarũ ipse illuminabit, utiq; p CHRISTVM, qui CHRISTVM illuminationẽ repromisit, se quoq; lucernã pronunciauit, scrutantem corda & renes. Ab illo erit & laus unicuiq;, à quo & contrarium laudis ut à iudice. Certe, inquis, uel hic mundũ deum mundi interpretatur, dicendo: Spectaculum facti sumus mundo, & angelis & hominibus. Qui si mundũ homines mun-

Christus, fundamentũ credentium.

Forte * tuus i. a. h. d. Marciõ si nos.

7. /

nes mundi significasset,non etiam homines postmodum nominasset.Imò ne ita argumentareris prouidentia spiritus sancti demonstrauit,quomodo dixisset,Spectaculum facti sumus mundo,dum angelis qui mundo ministrant,& hominibus quibus ministrant: Verebatur nimirum tantæ cõstantiæ uir,ne dicam spiritus sanctus,præsertim ad filios scribens,quos in Euangelio generauerat,libere deum mundi nominare *aduersus,nisi exerte non posset uideri prædicare. Non defendo secundum legem creatoris displicuisse illum,qui mulierem patris sui habuit:cõmunis & publicæ religionis secutus sit disciplinam. Sed cum eum damnat dedendum Satanæ,damnatoris dei præco est. Viderit & quomodo dixerit in interitũ carnis,ut spiritus saluus sit in die domini,dum & de carnis interitu,& de salute spiritus iudicarit:& auferri iubens malum de medio,creatoris frequentissimã sententiã cõmemorauerit. Expurgate uetus fermentũ,ut sitis noua cõspersio, sicut estis azymi. Ergo azymi figuræ erant nostræ apud creatorem. Sic & pascha nostrum immolatus est CHRISTVS. Quare pascha CHRISTI, si nõ pascha figura Christi? per similitudinem sanguinis salutaris & pecoris Christi. Quid nobis & CHRISTO imagines imbuit solennium creatoris, si nõ erãt nostræ? Auertens autem nos à fornicatione,manifestat carnis resurrectionem. Corpus,inquit,non fornicationi,sed domino,& dominus corpori, ut templum deo,& deus templo. Templum ergo dei peribit,& deus templo. Atquin uides quem dominus suscitauit. Et nos suscitauit,in corpore quoq; suscitauit:quia corpus domino,& dominus corpori. Et bene quod aggerat Nescitis corpora uestra membra esse Christi. Quid dicet hæreticus: Mẽbra Christi non resurgent,quæ nostra iam non sunt. Empti eñ sumus magno. Planè nullus in phãtasma fuit CHRISTVS,nec habuit ullã substantiã corporis,quam pro nostris corporibus dependerit:ergo & CHRISTVS habuit quo nos redimeret:& si aliquo magno redemit hæc corpora,in quæ eadẽ mittenda fornicatio non erit ut in membra iam Christi,non nostra,utiq; sibi salua præstabit,quæ magno comparauit. Iam nunc quomodo honorabimus,quomodo tollemus deum in corpore perituro? Sequitur de nuptijs congredi,quas Marcion constantior Apostolo prohibet. Etenim Apostolus,& si bonum continentiæ præfert,tamen coniugium & contrahi permittit,usui esse,& magis retineri quàm disiungi suadet. Planè Christus uetat diuortium,Moyses uero permittit. Marcion totum concubitum auferẽs fidelibus (uiderint enim catechumeni eius) repudium ante nuptias iubens, cuius sententiam sequitur,Moysi an Christi? Atquin & Christus cũ præcipit mulierẽ à uiro non discedere:aut si discesserit,manere innuptam:aut reconciliari uiro:& repudium permisit,quod non in totum prohibuit,& matrimonium confirmauit,quod primo uetuit disiungi:& si forte disiunctum, uoluit reformari. Sed & continentiæ quas ait causas? Quia tempus in collecto est,putaueram quia deus alius in Christo:& tamen quod est collectio temporis

For. *aduersus quẽ

For. *nullo si phãt.

temporis,ab eo erit & quod collectioni temporis cõgruit. Nemo alieno tẽpori consulit. Pusillum deum affirmas tuum Marciõn,quem in aliquo coangustat tempus creatoris. Certe præscribens tantum in domino esse nubendum,*ne quid fidelis ethnicum matrimoniũ contrahat:legem tuet creatoris allophylorum nuptias ubiq; prohibẽtis. Sed & si sunt qui dicunt dei, siue in cœlis,siue in terris, apparet quomodo dixerit,non quia si uere sint, sed quia sint qui dicantur quando non sint. De idolis enim cœpit de idolothytis disputaturus: Scimus quod idolum nihil sit. Creatorem aũt & Marcion deum non negat:ergo non potest uideri Apostolus creatorem quoq; inter eos posuisse,qui dei dicantur,& tamẽ non sint,quãdo & si fuissent,nobis tamen unus esset deus pater. Ex quo omnia nobis, nisi cuius omnia? Quæ nã ista? Habes in pteritis,omnia uestra sunt,siue Paulus,siue Apollo,siue Cephas:siue mundus,siue uita,siue mors:siue præsentia,siue futura: adeo omniũ deum creatorem facit:à quo & mundus,& uita, & mors, quæ alterius dei esse non possunt. Ab eo igitur inter omnia & CHRISTVS. Ex labore suo unumquemq; docens uiuere oportere: satis exempla præmiserat militum,pastorum,rusticorum,sed diuina illa autoritas deerat. Legem igitur opponit creatoris ingratis,quam destruebat:sui enim dei nullam talem habebat. Boui,inquit,terenti os non obligabis.& adijcit: Nunquid de bubus pertinet ad dominũ,etiam de bubus propter homines benignum:propter nos enim scriptum est,inquit. Ergo & legem allegoricam secundũ nos probauit,& de Euangelio uiuentibus patrocinantem,ac propter hoc nõ alterius esse euangelizatores,quàm cuius lex,quæ prospexit illis cum dicit: ꝓpter nos enim scriptum est. Sed noluit uti legis potestate, quia maluit gratis laborare. Hoc ad gloriam suam retulit,quam negauit quenquam euacuaturum,non ad legis destructionem,qua alium probauit usurum. Ecce eñ & in petram offendit cæcus Marcion,de qua bibebant in solitudine patres nostri. Si enim petra illa CHRISTVS fuit,utiq; creatoris,cuius & populus. Cui rei figuram extranei sacramenti interpretatur? An ut hoc ipsum doceret,figurata fuisse uetera in CHRISTVM ex illis recensendum? Nam & reliquum exitum populi decursurus præmittit. Hæc autem exẽpla nobis sunt facta. Dic mihi,à creatore alterius quidem ignoti dei hominibus exempla sunt facta,an alius deus ab alio mutuatur exempla? Equidem æmulo de illo me terret sibi,à quo fidem meam transfert. Meliorem me illi aduersarius faciet. Iam si deliquero eadem quæ & populus,eadém ne passurus sum, an non? Atquin si non eadem,uane mihi timenda proponit,quæ nõ sum passurus. Passurus autem à quo ero? Si à creatore,qualia infligere ipsius est? Et quale erit ut peccatorem æmuli sui puniat magis,quàm cõtrario foueat deus zelotes. Si ab illo deo? Atquin punire nõ nouit. Ita tota ista propositio Apostoli,nulla ratione consistit,si non ad disciplinam creatoris est. Deniq; & in clausula præfationi respondet. Hæc autem quemadmodum euenerũt illis

For. *ne quis

illis, scripta sunt ad nos cōmonendos, in quos fines æuorum decucurrerūt. O creatorem & præscium iam & admonitorem alienorum Christianorū. *Præter eos quando paria eorum quæ retractata sunt quædam, & breuiter expugno. Magnum argumētum dei alterius, permissio omniū obsoniorum, aduersus legem: quasi non & ipsi confiteamur legis onera dimissa: sed ab eo qui imposuit, qui nouationē repromisit: ita & cibos qui abstulit, reddidit, quod & à primordio præstitit. Cæterum si quis alius deus fuisset destructor dei nostri, nihil magis suos prohibuisset, quàm de copijs aduersarij uiuere. Caput uiri CHRISTVS est. Quis Christus, qui nō est uiri autor? Caput enim ad autoritatem posuit: autoritas autem nō alterius erit, quàm autoris. Cuius deniq; uiri caput est? Certe de quo subijcit: Vir enim nō debet caput uelare, cum sit dei imago. Igitur si creatoris est imago, ille enim CHRISTVM sermonem suum intuens hominē futurū: Faciamus, inquit, hominē ad imaginē & similitudinem nostram, quomodo possum alterū habere caput, non eum cuius imago sum? Cum enim imago sim creatoris, nō est in me locus capitis alterius. Sed & quare mulier potestatē sup caput habere debebit? Si quia ex uiro, & propter uirum facta est secundū institutionem creatoris, sic quoq; eius disciplinam Apostolus curauit, de cuius institutione causas disciplinæ interpretatur. Adijcit etiam propter angelos. Quos? id est, cuius? Si creatoris, apostatas, merito ut illa facies quæ eos scādalizauit notā quandam referat de habitu humilitatis & obscuratione decoris. Si uero propter angelos dei alterius, quid uereretur si nec ipsi Marcionitæ fœminas appetunt. Sæpe iam ostendimus hæreses apud Apostolum inter mala ut malum poni, & eos probabiles intelligēdos, qui hæreseis ut malum fugiant. Proinde panis & calicis sacramentū iam in Euangelio probauimus, corporis & sanguinis dominici ueritatē aduersus phantasma Marcionis. Sed & omnem iudicij mentionem creatori competere ut deo iudici, toto penè opere tractatum est. Nunc de spiritalibus dico, hæc quoque in CHRISTVM à creatore promissa, sub illa proscriptione iustissima opinor, qua non alterius credenda sit exhibitio, quàm cuius probata fuerit repromissio. Pronunciauit Esaias: Prodibit uirga de radice Iesse, & flos de radice ascendet, de uirga, & requiescet super eum spiritus domini. Dehinc species eius enumerat. Spiritus sapientiæ & intelligentiæ, spiritus consilij & ualentiæ, & spiritus agnitionis, & religionis. Spiritus eum repleuit timoris dei. CHRISTVM enim in floris figura ostendit oriturum, & uirga profecta de radice Iesse, id est, uirgine generis Dauid filij Iesse, in quo CHRISTVS consistere habere tota substantia spiritus, non quasi postea obuētura illi, qui semper spiritus dei fuerit, ante carnem quoq;, ne ex hoc argumenteris prophetiam ad eum CHRISTVM pertinere, qui ut homo tantum ex solo censu Dauid, postea cōsecuturus sit dei sui spiritum. Sed quoniam exinde quo floruisset in carne sumpta ex stirpe Dauid, requiescere in illo omnis haberet

Forte *prætereo & mox expungo.

18.

operatio

operatio gratiæ ſpiritalis,& conceſſare & finem facere quãtum ad Iudæos: ſicut & res ipſa teſtatur,nihil exinde ſperãte penes illos ſpiritu creatoris,ablato à Iudæa ſapiente & prudente architecto & conſiliario & propheta, ut hæc ſit lex & propheta uſq; ad Iohannẽ. Accipe nunc quomodo & à Chriſto in cœlum recepto chariſmata obuentura pronunciarit. Aſcendit in ſublimitatem,id eſt,in cœlum,captiuam duxit captiuitatem,id eſt,mortem uel humanã ſeruitutem,dedit data filijs hominũ,id eſt,donatiua quæ*chariſmata dicimus. Eleganter filijs hominũ ait,non paſſim hominibus,nos oſtẽdens filios hominũ,id eſt,uere hominũ Apoſtolorũ. In Euangelio enim, inquit,ego uos generaui. Et filij mei quos parturio rurſus. Iam nunc ex illa promiſſio ſpiritus abſolute facta per Iohelem: In nouiſſimis temporib⁹ effundam de meo ſpiritu,in omnem carnem & prophetabunt filij filiæq; eorum. Et ſuper ſeruos & ancillas meas de meo ſpiritu effundam. Et utique ſi in nouiſſimos dies gratiam ſpiritus creator repromiſit, CHRISTVS autẽ ſpiritalium diſpenſator in nouiſſimis diebus apparuit,dicẽte Apoſtolo: At ubi tempus expletum eſt miſit deus filium ſuum. & rurſus: Quia tẽpus iam in collecto eſt,apparet & de temporum ultimorum prædicatione, hãc gratiam ſpiritus,ad CHRISTVM prædicatoris pertinere. Compara denique ſpecies Apoſtoli & Eſaiæ: Alij,inquit,datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ. Statim & Eſaias ſpiritum ſapientiæ poſuit. Alij ſermo ſcientiæ. Hic erit ſermo intelligentiæ & conſilij: alij fides in eodem ſpiritu. Hic erit ſpiritus religionis & timoris dei. Alij donũ curationũ,alij uirtutum. Hic erit ualentiæ ſpiritus. Alij prophetia, alij diſtinctio ſpirituum,alij genera linguarum,alij interpretatio linguarum. Hic erit agnitionis ſpiritus. Vides Apoſtolũ & in diſtributione facienda unius ſpiritus, & in ſpecialitate interpretanda prophetæ conſpirantem. Poſſum dicere ipſum qui corporis noſtri permulta & diuerſa membra unitate chariſmatum uariorum compagini adæquauit, eundẽ & corporis humani & ſpiritusſancti dominũ oſtendit,qui* meritus chariſmatũ,noluerit eſſe in corpore ſpiritus,quæ nec in corpe humano collocauit,qui de dilectione quoq; omnibus chariſmatibus proponẽda, Apoſtolorum inſtruxerit principali præcepto,quod probauit & Chriſtus, Diliges dominũ de totis præcordijs,& totis uiribus,& tota anima tua, & ꝓximum tibi tanquàm te. Quod &ſi in lege ſcriptum eſſet, cõmemorat in alijs linguis,& in alijs labijs locuturum creatorem. Cum hac cõmemoratiõe chariſma linguarum confirmat,nec hic poteſt uideri alienum chariſma creatoris prædicationes cõfirmaſſe: æque præſcribens ſilẽtium mulieribus in eccleſia,ne quid diſcendi dũtaxat gloria loquantur. Cæterum prophetandi ius & illas habere iam oſtendit,cum mulieri etiam prophetanti uelamẽ imponit. Ex lege accipit ſubijciẽdæ fœminæ autoritatem,quam ut ſemel dixerim noſſe nõ debuit niſi in deſtructionem. Sed ut iam à ſpiritalibus recedam⁹, res ipſæ probare debebunt,quis noſtrum temere deo ſuo uindicet, & à noſtræ partis

Chariſmata, id eſt, donatiua.

*Fort. *merita chariſmatum.*

*For. *Apl'm.*

*For. *docẽdi.*

ſtræ partis poſſit opponi. Hæc & ſi creator repromiſit in ſuũ CHRISTVM nondum reuelatum, ut Iudæis tantum deſtinatum, ſuas habitura in ſuo tẽpore, in ſuo CHRISTO, & in ſuo populo operationes: exhibeat itaq; Marcion dei ſui dona, aliquos prophetas, qui tamen non de humano ſenſu, ſed de dei ſpiritu ſint locuti, qui & futura pronunciarint & cordis occulta traduxerint. Aedat aliquem pſalmũ, aliquam uiſionem, aliquam orationẽ, dumtaxat ſpiritalem, in extaſi, id eſt amentia, ſi qua linguæ interpretatio acceſſit. Probet etiam mihi mulierem apud ſe propheta ſſe, ex illis ſuis ſanctioribus fœminis, magnis. Dicam. Si hæc omnia facilius à me proferuntur, & utique conſpirantia regulis & diſpoſitionibus & diſciplinis creatoris, ſine dubio dei mei erit & CHRISTVS, & ſpiritus, & Apoſtolus. Habet profeſſionem meã qui uoluerit eam exigere. Interim Marcionites nihil ex huiuſmodi exhibebit, qui tum etiam pronunciare cuius magis CHRISTVS non dum ſit reuelatus: ſicut meus expectandus eſt, qui à primordio prædicatus eſt, illius idcirco non eſt, quia non à primordio ſit. Melius nos credimus in CHRISTO futurum, quàm hæreticus in nullum. Mortuorum reſurrectionem quomodo quidam tunc negarint prius deſpiciendum eſt. Vtiq; eodem modo quo & nunc. Si quidem ſemper reſurrectio carnis negatur. Cæterum animam & ſapientiũ plures diuinam uindicantes ſaluã repromittunt, & uulgus ipſum ea præſumptione defunctos colit, qua animas eorũ manere confidit. Cæterum corpora aut ignibus ſtatim aut feris, aut etiam diligentiſſime cõdita, temporibus tamen aboleri manifeſtum eſt. Si ergo carnis reſurrectionem negãtes, Apoſtolus retundit, utiq; aduerſus illos tuetur, quod illi negabant, carnis ſcilicet reſurrectionem. Habes compendio reſpõſum. Cætera iam ex abundanti. Nam & ipſum quod mortuorũ reſurrectio dicitur, exigit defendi proprietates uocabulorum mortuorum. Ita mortuũ uocabulum non eſt niſi quod amiſit animam, de cuius facultate uiuebat. Corpus eſt quod amittit animã, & amittẽdo fit mortuũ: ita mortui uocabulum corpori competit. Porrò ſi reſurrectio mortui eſt, mortuũ autem non aliud eſt quàm corpus, corporis erit reſurrectio. Sic & reſurrectionis uocabulũ, non aliam rem uindicat, quàm quæ cecidit. Surgere enim poteſt dici & quod omnino non cecidit, quod ſemper retro iacuit. Reſurgere autem nõ eſt niſi eius quod cecidit. Iterum enim reſurgendo quia cecidit reſurgere dicitur. Re enim ſyllaba iteratiõi ſemper adhibetur. Cadere ergo dicimus corpus in terrã per mortem, ſicut & res ipſa teſtatur, Ex dei lege corpori enim dictum eſt, Terra es & in terrã ibis. Ita quod de terra eſt, ibit in terram. Hoc abit quod in terram ibit, hoc reſurgit quod cadit. Quia per hominem mors, & per hominem reſurrectio. Hic mihi & CHRISTI corpus oſtenditur in nomine hominis, qui conſtat ex corpore, ut ſæpe iã docuimus. Quod ſi ſic in CHRISTO uiuificamur omnes ſicut mortificamur in Adam, quãdo in Adã corpore mortificemur, ſic neceſſe eſt & in CHRISTI corpore uiuificemur. Cæterũ ſimilitudo nõ cõ-

Fort. Qui timet iã.

ſtat,ſi non in eadē ſubſtātia mortificationis in Adam,uiuificatio cōcurrat in CHRISTO.Sed interpoſuit adhuc aliquid de CHRISTO,& ꝓpter præſentem diſceptationē nō omittēdū.Tāto magis enim probabitur carnis reſurrectio,quāto CHRISTVM eius dei oſtendero,apud quē creditur carnis reſurrectio .Cū dicit,oportet enim regnare eū ,donec ponā inimicos eius ſub pedes eius. Iam quidē & ex hoc cultorē deū edicit,atq; exinde ipſum q hoc Chriſto repromiſerit,ſede ad dexterā meā donec ponā inimicos tuos ſcabellū pedū tuorū,uirgā uirtutis tuæ emittet domin⁹ ex Sion , & dominabit in medio inimicorū tuorū,tecū.Sed neceſſe eſt ad meā ſentētiā pertinere. Defendā eas ſcripturas quas & Iudæi nobis auocare conātur.Dicūt deniq; hūc pſalmum in Ezechiā ceciniſſe,qui ait,Sedit ad dexterā templi & hoſtes eius auerterit deus & aſſumpſerit,propterea igitur & cætera,ante luciferū ex utero generaui te in Ezechiā cōuenire,& ante Ezechiæ natiuitatē.Nos ædimus Euangelia ,de quorū fide aliquid utiq; iam in tāto opere iſtos confirmaſſe debemus,nocturna natiuitate declarantia dominū,ut hoc ſit ante luciferū, & ex ſtella Magis intellecta ,& ex teſtimonio angeli qui nocte paſtoribus annunciauit natū eſſe cūmaxime CHRISTVM:& ex loco partus:in diuerſorium enim ad noctē cōuenitur.Fortaſſe an & myſtice factum ſit,ut nocte CHRISTVS naſceretur,lux ueritatis futurus ignorantiæ tenebris. Sed nec generaui te dixiſſet deus niſi filio puero. Nam & ſi de toto populo ait,filios generaui,ſed nō adiecit ex utero.Cur aūt adiecit ex utero,tam uane,quaſi aliqui hominū ex utero natus dubitaretur,niſi quia curioſius uoluit intelligi in Chriſtum ,ex utero generaui te ,id eſt ex ſolo utero ſine uiri ſemine, carni deputans ex utero ſpiritus,quod & ipſo hic accedit, Tu es ſacerdos in æuum.Nec ſacerdos aūt Ezechias,nec in æuum,& ſi fuiſſet. Secundū ordinem,inquit,Melchiſedec.quid Ezechias ad Melchiſedec altiſſimi ſacerdotē, & quidem nō circūciſum? Qui abraham circūciſum iam accepta decimarū oblatione benedixit?At in Chriſtum conueniet ordo Melchiſedec,quoniā quidem CHRISTVS proprius & legitimus dei antiſtes,præputiati ſacerdotij pontifex,tum in nationibus conſtitutus,à quibus magis ſuſcipi habebat cogniturā ſe quādoq; circūciſionem ,& Abrahæ gentē cū ultimo uenerit acceptatione & bene dignabitur.Eſt & alius pſalmus ita incipiens,Deus iudicium tuū regi da,id eſt Chriſto regnaturo,& iuſtitiā tuā filio regis,id eſt populo Chriſti.Filij enim eius ſunt qui in ipſo renaſcuntur.Sed & hic pſalmus Salomoni canere dicetur.quæ tamen ſoli competunt Chriſto,docere nō poterunt etiam cætera nō ad Salomonem,ſed ad Chriſtum pertinere?Deſcēdit,inquit ,tanquā imber ſuper uellus ,& uelut ſtillæ deſtillantes in terram: Placidum deſcenſum eius & inſenſibilem deſcribens de cœlo in carnem.Salomon autem & ſi deſcendit alicunde,nō tamē ſicut imber,quia nō de cœlo. Sed ſimpliciora quæq; proponam: Dominabitur ,inquit ,à mari ad mare, & à flumine uſq; ad terminos terræ. Hoc ſoli datum eſt Chriſto.Cæterum

Fort.ultorem.

Salomon

Salomon uni & modicæ Iudææ imperauit. Adorabũt illum omnes reges. quẽ omnes nisi CHRISTVM? Et seruient ei omnes natiões.cui omnes nisi Christo? Sit nomẽ eius in æuũ. Cuius nomen æternũ nisi Christi? Ante solem manebit nomen eius. Ante solẽ enim sermo dei,id est CHRISTVS. Et benedicẽtur in illo uniuersæ gẽtes. In Salomone nulla natio benedicitur: in Christo uero omnis. Quid nunc si & deũ eũ iste psalmus demõstrat,& beatum eũ dicent. Quomodo benedictus dominus deus Israhelis qui facit mirabilia solus. Benedictũ nomen gloriæ eius & replebitur uniuersa terra gloria eius. Contra Salomonẽ audeo dicere ,etiã quam habuit in deo gloriam amisit per mulierẽ in idololatriã usq; pertractus. Itaq; cũ in medio psalmo illud quod positũ sit, inimici eius puluerem lingunt,subiecti utiq; pedibus ipsius,ad illud pertinebit,ꝓpter quod hunc psalmũ & intuli & ad meã sententiã defendi,ut cõfirmauerim & regni gloriã,& inimicorũ subiectionẽ,secundum dispositionem creatoris,cõsecuturum,nõ aliũ credendũ,quàm creatoris. Reuertamur nunc ad resurrectionẽ,cui & aliâs quidem proprio uolumine satisfecimus omnibus hæreticis resistentes,sed nec hic desumus ꝓpter eos qui illud opusculũ ignorant. Quid,ait,facient qui pro mortuis baptizãtur,si mortui nõ resurgunt? Viderit institutio iste Calendæ si forte Februariæ respondebunt illi pro mortuis petere. Noli ergo Apostolũ nouũ statim autorem aut cõfirmatorem eum denotare,ut tanto magis sisteret carnis resurrectionem,quãto illi qui uane pro mortuis baptizarẽtur,fide resurrectionis hoc facerent. Habemus illũ alicubi unius baptismi definitorem. Igitur & pro mortuis tingi pro corporibus est tingi , mortuũ enim corpus ostendimus. Quid facient qui pro corporibus baptizãtur,si corpora nõ resurgunt? atq; adeo recte hunc gradum figimus,ut & Apostolus secundã discrepationem æque de corpore induxerit. Sed dicent quidã: Quomodo mortui resurgent? Quo aũt corpore uenient? Defensa etenim resurrectione quæ negabatur,cõsequẽs erat de qualitate corporis retractare,quæ nõ uidebat᷑. Sed de ista cum alijs cõgredi conuenit. Marcion enim in totũ carnis resurrectionem nõ admittẽs,& soli animæ salutẽ repromittẽs,nõ qualitatis,sed substãtiæ facit quæstionẽ. Porrò & ex his manifestissime obducitur quæ Apostolus ad qualitatẽ corporis tractat propter illos qui dicunt ,Quomodo resurgent mortui? Quo aũt corpore uenient? Iam enim prædicauit resurrecturũ esse corpus,id de corporis qualitate tractauit. Deniq; si proponit exempla grani tritici,uel alicuius eiusmodi,quibus det corpus deus ꝑ ut uolet ,si unicuiq; seminum proprium ait esse corpus ,ut aliam quidem carnem hominum,aliam uero pecudum & uolucrum ,& corpora cœlestia atq; terrena & aliam gloriã solis,& lunæ aliam,& stellarum aliã,non carnalem & corporalem portendit resurrectionem,quam per carnalia & corporalia exempla cõmendat,nónne etiam ab eo deo eam spondet à quo sunt & exempla? Sic & resurrectio inquit. Quomodo? Sicut & granũ corpus seritur , corpus resur-

Fort. deum meum.

Fort. Contra, Salomon (audeo dicere)

Liber de resurrectione carnis.

Fort. ista.

git. Seminationem deniq; uocauit dissolutionem corporis in terrā, quia seritur in corruptela, in honestatem, in uirtutem, cuius ille ordo in dissolutione eius, & hic in resurrectione corporis scilicet sicut & granū. Cæterū si auferas corpus resurrectioni quod dedisti dissolutioni, ubi consistet diuersitas exitus? Proinde & si seritur anima, resurgit spiritale. Et si habet aliquod proprium corpus anima uel spiritus, ut possit uideri corpus animale animam significare, & corpus spiritale spiritum, non ideo animā dicit in resurrectione spiritum futuram, sed corpus quod cum anima nascendo & per animam uiuendo, animale dici capit, futurum spiritale, dum per spiritum surgit in æternitatem. Deniq; si non anima sed caro seminatur in corruptela dum dissoluitur in terra, iam non anima erit corpus animale, sed caro quæ fuit corpus animale. Siquidem de animali efficitur spiritale, sicut & infra dicit: Nō primum quod spiritale. Ad hoc enim & de ipso CHRISTO præstruit factus primus homo Adam, in animam uiuam, nouissimus Adam in spiritū uiuificantem, licet stultissimus hæreticus noluerit ita esse. Dominum enim posuit nouissimum, pro nouissimo Adam, ueritus scilicet nisi & dominum nouissimum haberet Adam, & eiusdem CHRISTVM defenderemus in Adam nouissimo cuius & primum. Sed falsum relucet. Cur enim primus Adam nisi quia & nouissimus Adam? Non habent ordinem inter se nisi paria quæq; & eiusdem uel nominis uel substantiæ uel autoris. Nam & si potest in diuersis quoq; esse aliud primum aliud nouissimum, sed unius autoris. Cæterum si & autor alius, & ipse quidē potest nouissimus dici. Quod tamen intulerit primum est, nouissimum autem si primo par sit. Par autem primo non est, quia non eiusdem autoris est. Eodem modo & in nomine hominis reuincetur. Primus, inquit, homo de humo terrenus, secundus dominus de cœlo. Quare secundus si non homo quod & primus? Aut nunquid & primus dominus, si & secundus? Sed sufficit, si in Euangelio filium hominis adhibet CHRISTVM & hominem, & in homine Adam eum negare non poterit. Sequētia quoq; eum cōprimunt. Cum enim dicit Apostolus, qualis qui de terra, homo scilicet, tales & terreni homines utiq;. Ergo & qualis qui de cœlo homo, tales & qui de cœlo homines. Non enim poterat hominibus terrenis non homines cœlestes opposuisse, ut statū ac spem studiosius distingueret in appellationis societate. Statu enim ac spe dicit terrenos atq; cœlestes homines, tamen ex pari, qui secundum exitum aut in Adam aut in CHRISTO deputantur. Et ideo iam ad exhortationem spei cœlestis, sicut portauimus, inquit, imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis, non ad substantiam ullam referens resurrectionis, sed ad præsentis temporis disciplinam. Portemus enim, inquit, non portabimus, præceptiue, non promissiue, uolens nos sicut ipse incessit ita incedere, & à terreni, id est ueteris hominis imagine abscedere, quæ est carnalis operatio. Deniq; quid subiungit? Hoc enim dico fratres, quia caro & sanguis regnum dei nō possidebunt:

debunt: Opera scilicet carnis & sanguinis. Quibus & ad Galatas scribēs, abstulit dei regnū, solitus & aliâs substantiā pro operibus substantiæ ponere, ut cū dicit, eos qui in carne sunt deo placere non posse. Quando enim placere poterimus deo nisi dum in carne hac sumus? Aliud tēpus, operationis nullū opinor est. Sed si in carne quāquā cōstituti carnis opera fugiamus, tū nō erimus in carne, dū nō in substātia carnis nō sumus, sed in culpa. Quod si in nomine carnis, opera non substātiā carnis iubemur exponere, operibus ergo carnis nō substātiæ carnis in nomine denegatur dei regnū. Non enim id dānatur in quod male fit, sed id quod fit. Venenū dare scelus est, calix tamen in quo datur reus non est. Ita & corpus carnaliū operū uas est, anima est aūt quæ in illo uenenū alicuius mali facti tēperat. Quale est aūt, ut si anima auctrix operū carnis merebitur dei regnū, per expiationem eorū quæ in corpore admisit: corpus ministrū, solūmodo in dānatione permaneat? Beneficio absoluto calix erit puniēdus. Et tamē nō utiq; carni defendimus dei regnū, sed resurrectionē substantiæ suæ, quasi ianuam regni per quam aditur. Cæterū aliud resurrectio, aliud regnum. Primo enim resurrectio, dehinc regnū. Resurgere itaq; dicimus carnem, sed mutatā consequi regnū. Resurgent enim mortui incorrupti, illi scilicet qui fuerāt corrupti dilapsis corporibus in interitum. Et nos mutabimur in atomo, in oculi momentaneo motu. Oportet enim corruptiuū hoc, tenēs utiq; carnē suā dicebat Apostolus, induere incorruptelā, & mortale hoc immortalitatē, ut scilicet habilis substātia efficiatur regno dei. Erimus enim sicut angeli. Hæc erit demutatio carnis, sed resuscitatæ. Aut si nulla erit, quomodo induet incorruptelā, & immortalitatem? Aliud igitur facta per demutationē, tūc cōsequetur dei regnū, iam nō caro nec sanguis, sed quod illi corpus dei dederit. Et ideo recte Apostolus, Caro & sanguis regnum dei non consequetur, demutationi illud adscribēs quæ accedit resurrectioni. Si autem tunc fiet uerbū, quod scriptum est apud creatorem, Vbi est mors uictoria uel contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Verbum autem hoc creatoris est, per Prophetam, eius erit & res, id est regnum, cuius & uerbum fiet in regno: nec alij deo gratias dicit quod nobis uictoriam utiq; de morte referre præstiterit, quàm illi à quo uerbū insultatorium de morte & triumphatorium accepit.

Fort. in quo male.

Fort. deus dederit.

DE EPISTOLA SECVNDA AD CORINTHIOS.

SI deus cōmune uocabulum factū est uitio erroris humani, quatinus plures dei dicūtur atq; credūtur in seculo, benedictus tamen deus domini mei IESV CHRISTI nō alius quàm creator intellegetur qui & uniuersa benedixit: habes Genesim: Et ab uniuersis benedicit: habes Danielē: proinde si pater potest dici sterilis dei nullius magis nomie quàm creatoris, misericordiarū tamen pater idem erit qui misericors & miserator & misericordiæ plurimus est dictus. Habes apud Ionam cū ipso misericordiæ exemplo, quā Niniuitis exorantibus præstitit facilius, & Ezechiæ

 fletibus

fletibus flecti,& Achab marito Iezabel deprecanti sanguinẽ ignoscere Nabuthæ,& Dauid agnoscẽti delictũ statim indulgere,malens scilicet pœnitẽtiam peccatoris quàm mortem,utiq; & misericordiæ affectum. Si quid tale Martionis deus ædidit uel edixit,agnoscam patrem misericordiarũ.Si uero ex eo tempore hunc titulum ei asscribit,quo reuelatus quasi exinde sit pater misericordiarũ,quo liberare instituit genus humanũ: Atquin & nos ex eo tempore negamus illũ,ex quo dicitur reuelatus. nõ potest igitur aliquid ei ascribere,quem tũc ostẽdit cũ aliquid ei ascribit. Si enim prius cõstaret eum esse,tunc & ascribi ei potest.Accidens enim est quod ascribitur:accidẽtia aũt antecedit ipsius rei ostensio cui accidũt,maxime cum iam alterius est quod ascribitur ei qui prius nõ sit ostensus. Tãto magis negabitur esse quãto per quod affirmatur esse,eius est qui iam ostensus est. Sic & testamentũ nouũ non alterius erit,quàm qui illud repromisit:& si nõ litera,& eius spiritus hoc erit nouitas.Deniq; qui literã tabulis lapideis inciderat,idẽ & de spiritu edixerat,Effundã de meo spiritu in omnẽ carnem.Et si litera occidit,spiritus uero uiuificat,eius utrunq; est qui ait,Ego occidam & ego uiuificabo,percutiã & sanabo.Olim duplicem uim creatoris uindicamus & iudicis & boni,litera occidentis per legem,& spiritu uiuificãtis per Euãgeliũ.Nõ possunt duos deos facere,qui & si diuersa,apud unũ recenseri præuenerũt.Cõmemorat & de uelamine Moysi quo faciem tegebat incontemplabilem filijs Israhel. Si ideo ut claritatẽ maiorẽ defenderet noui testamenti,quod manet in gloria, quod ueteris quod euacuari habebat,hoc & meæ cõuenit fidei proponenti Euangeliũ legi.& uide ne magis meæ.Illic enim erit superponi quid ubi fuerit & illud cui superponitur. At cum dicit sed obtunsi sunt sensus mũdi non utiq; creatoris,sed populi qui in mũdo est.De Israhel enim dicit,ad hodiernum usq; uelamen,id ipsum in corde eorũ figuratũ ostendit fuisse uelamen faciei in Moyse uelaminis cordis in populo,quia nec nũc apud illos perspiciatur Moyses corde,sicut ne facie tũc.Quid est ergo adhuc uelatũ in Moyse quod pertineat ad Paulũ? Si CHRISTVS creatoris à Moyse prædicatus nondũ uenit,quomodo iam optatus & uelata adhuc denotãtur corda Iudæorũ,nõdũ exhibitis prædicationibus Moysi,id est de CHRISTO in quo eũ intelligere deberent? Quid & Apostolũ CHRISTI alterius,si dei sui sacramenta Iudæi nõ intelligebãt,nisi quia uelamen cordis illorũ ad cæcitatẽ qua nõ perspexerãt CHRISTVM Moysi pertinebat? Deniq; quid seqtur? Cũ uero cõuerterit ad deũ auferetur uelamẽ,hoc Iudæo ꝓprie dicit ad quẽ & est uelamẽ Moysi,qui cũ trãsierit in fidẽ CHRISTI,intelligit Moysen de CHRISTO prædicasse.Cæterũ quomodo auferetur uelamentũ creatoris in Christo dei alterius,cuius sacramẽta uelasse nõ potuit creator? ignoti uidelicet ignota dicit.Ergo nos iam aperta facie utiq; cordis quod uelatum est in Iudæis,cõtemplãtes CHRISTVM,eadẽ imagine trãsfigurari à gloria,qua scilicet & Moyses trãsfigurabatur à gloria domini in gloriã:ita corporalem

Fort. quam ueteris.

Fort. iam opertus.

Moysi

Moysi illuminationẽ de cõgressu domini,& corporale uelamẽ de infirmita te populi proponens,& spiritalẽ reuelationẽ & spiritalem charitatẽ in Christo superducẽs,tãquã à domino,inquit,spirituũ,totũ ordinem Moysi,figuram ignorati apud Iudæos,agniti uero apud nos Christi fuisse testatur.Scimus quosdã sensus ambiguitatẽ pati posse,de sono pronũciationis,aut de modo distinctionis,cũ duplicitas earũ intercedit. Hãc Marcion captauit sic legẽdo,in qbus deus æui hui⁹:ut creatorẽ ostẽdẽs deũ huius æui,aliũ suggerat deũ alterius æui.Nos cõtra sic distinguẽdũ dicim⁹,In qbus deus.Dehĩc æui hui⁹ excæcauit mẽtes infideliũ:in qbus,Iudæis infidelib⁹ in qbus optũ est aliquibus Euãgeliũ adhuc sub uelamine Moysi.Illis em̃ deus labijs diligẽtibus eũ,corde aũt lõge absistẽtibus ab eo ,minatus fuerat,Aure audietis & nõ audietis.Oculis uidebitis &nõ uidebitis,Et nisi credideritis ,nec intellegetis,Et auferã sapiẽtiã sapiẽtiũ,& prudẽtiã prudentiũ irritã faciã. Hæc aũt nõ utiq; de Euãgelio dei ignoti abscõdendo minabatur. Ita & si huius æui deus,sed infideliũ huius æui excæcat cor,quod Christũ ei⁹nõ ultro recognouerint,de scripturis intelligẽdũ.Et positũ in ãbiguitate distinctiõishactenus tractasse ne aduersario ꝓdesset cõtẽtus uictoriæ,næ ultro possum & in totũ cõtẽtionẽ hãc præterisse.simpliciori respõso præ manu erit,esse huius æui dominũ,diabolũ interpretari,q dixerit Propheta referẽte ,Ero similis altissimi, ponã in nubibus thronũ meũ:sicut & tota huius æui supstitio illi mãcipata est,q excæcet infideliũ corda ,& in primis apostatæ Marcionis.Deniq; non uidit occurrẽtẽ sibi clausulã sensus,quoniã deus q dixit ex tenebris lucẽ lucescere,reluxit in cordibus nostris ad illuminationẽ agnitiõis suæ. In persona Christi qs dixit fiat lux?Et inluminatione mũdi quis Christo ait? Posui te in lumẽ nationũ sedentiũ scilicet in tenebris,& in umbra mortis.Cui respondet spiritus in psalmo ex ꝓuidẽtia futuri,Significatũ est,inqt,sup nos lumẽ ꝑsonæ tuæ domine.Persona aũt dei CHRISTVS dominus.Vnde & Apostolus supra,Qui est imago,inqt,dei.Igitur si Christus ꝑsona creatoris dicẽtis,fiat lux,& Christus & Apostoli,& Euãgeliũ,& uelamẽ & Moyses ,& tota series secũdũ testimoniũ clausulæ creatoris est,dei huius æui certe nõ eius qui nũq; dixit,fiat lux.Præterea hic & de alia epistola quã nos ad Ephesios ꝓscriptã habem⁹ ,hæretice uero ad Laodicenos. Ait em̃ meminisse natiões quod illo in tẽpore cũ essent sine Christo,alieni ab Israhẽle sine cõuersatiõe & testamẽtis,& spe ꝓmissiõis,etiã sine domino essent,in mũdo utiq;,& si de creatore.Ergo si nationes sine deo dixit esse ,deus aũt illis diabolus est non creator,apparet dominũ æui huius eum intellegendum quem nationes pro deo receperũt,nõ creatorem quẽ ignorãt.Quale est aũt ut nõ eiusdẽ habeatur thesaurus in fictilib⁹ uasis nostris,cuius & uasa sunt? Nã si gloria dei est in fictilibus uasis tantum thesauri haberi,uasa autem fictilia creatoris sunt, ergo & gloria creatoris est , cuius uasa eminentiam uirtutis dei sapiunt , & uirtus ipsa. Quia propterea in uasa fictilia commissa sunt ,ut eminentia Fort.Prætereo]

eius probaretur. Cæterum iam nõ erit alterius dei gloria, ideoq; nec uirtus, sed magis dedecus & infirmitas cuius eminentiam fictilia & quidem aliena ceperunt. Quod si hæc sunt fictilia uasa in quibus tanta nos pati dicit, in quibus etiam mortificationem circũferimus dei, satis ingratus deus & iniustus, si non & hanc substantiam resuscitaturus, in qua pro fide eius tanta tolerantur, in qua & mors CHRISTI circumfertur, in qua & eminentia uirtutis consecratur. Sed enim proponit ut & uita CHRISTI manifestetur in corpore nostro, scilicet sicut & mors eius circumfertur in corpore. De qua ergo CHRISTI uita dicit? Qua nunc uiuimus in illo? Et quomodo in sequentibus nõ ad uisibilia nec ad tẽporalia, sed ad inuisibilia & ad æterna, id est nõ præsentia sed ad futura exhortat? Quod si de futura uita dicit CHRISTI, in corpore eã dicens appariturã, manifeste carnis resurrectionẽ prædicauit, exteriorẽ quidem hominem nostrũ corrũpi dicens, & nõ quasi æterno interitu post mortẽ: uerũ laboribus & incõmodis de quibus præmisit adijciens, & nõ deficiemus. Nã & interiorẽ hominem nostrũ renouari de die in diem dicens, hic utrũq; demõstrat: & corporis corruptionẽ ex uexatione tentationum, & animi renouationẽ ex cõtemplatione promissionũ.

12. Terreni domicilij nostri. nõ sic ait habere nos domũ æternã, nõ manu factã, in cœlo, quia quæ manu facta sit creatoris intereat, in totũ dissoluta post mortẽ. Hæc eñ ad mortis metũ & ad ipsius dissolutionis cõtristationẽ cõsolandã, retractãs etiã per sequentia manifestius, cũ subijcit, ingemere nos de isto tabernaculo corporis terreni, quod de cœlo est superinduere cupientes. Siquidem & despoliati nõ inueniemur nudi, id est recipiemus quod despoliati sumus, id est corpus. Et rursus. Etenim q sumus in isto tabernaculo corporis ingemimus quod grauemur, nolentes exui, sed superindui. Hic enim expressit, quod in prima epistola strinxit, Et mortui resurgent incorrupti, qui iam obierunt: & nos mutabimur, qui in carne fuerimus reprehẽsi à deo. Hij & illi enim resurgent incorrupti, recepto scilicet corpore: & qui de integro ut ex hoc sint incorrupti, & hi propter temporis ultimum iam momentum, & propter merita uexationũ antichristi, compendium mortis: & mutati consequentur superindui magis quod de cœlo est, quàm exui corpus. Ita si hij super corpus induent cœleste illud, utiq; & mortui recipient corpus super quod & ipsi induant incorruptelam de cœlo: quia & de illis ait, necesse est corruptiuum istud induere incorruptelam, & mortale istud immortalitatem. Illi induunt cum receperint corpus, isti superinduunt quia non amiserint corpus: & ideo

Fort. non temere. temere dixit, nolentes exui corpore, sed superindui, id est nolentes mortẽ experiri sed uita præueniri: uti deuoretur mortale hoc à uita, dũ eripitur morti per supindumẽtũ demutatiõis. Ideo qa ostendit hoc melius esse ne cõtristemur mortis si forte præuentu, & arrabonẽ nos spiritus dicit à deo habere, quasi pignoratos in eãdẽ spẽ supindumenti: & abesse à domino quã diu in carne sumus, ac ꝓpterea debere boni ducere abesse potius à corpore & esse

cum

cũ domino, ut & mortẽ excipiamus: atq; adeo omnes ait nos oportere manifestari ante tribunal CHRISTI, ut recipiat unusquisq; quæ per corpus admisit siue bonũ siue malũ. Si enim tũc retributio meritorũ quomodo iã aliqui cũ deo poterunt deputari? Et tribunal aũt nominando, & dispunctionẽ boni ac mali operis, utriusq; sentẽtiæ iudicem ostẽdit, & temporaliũ omniũ repræsentationẽ cõfirmauit. Nõ enim poterit quod corpore admissum est, non corpore iudicari. Iniquus enim deus, si nõ per id punitur quis aut iuuatur per quod operatus est? Si qua ergo conditio noua in CHRISTO, uetera transierunt, ecce noua facta sunt omnia, impleta est Esaiæ prophetia. Si etiã iubet ut mundemus nos ab inquinamento, carnis & sanguinis, nõ substantiã capere regnũ dei, si & uirginem sanctã destinat, ecclesiam assignare CHRISTO utiq; ut spõsam sponso: nõ potest imago cõiungi inimico ueritatis rei ipsius. Si & pseudapostolos dicit operarios dolosos trãsfiguratores sui per hypocrisin scilicet, cõuersationis non prædicationis adulteratæ reos taxat: adeo de disciplina nõ de diuinitate dissidebatur. Si trãsfiguratur satanas in angelũ lucis, nõ potest hoc dirigi in creatorẽ. Deus enim nõ angelus creator, in deũ lucis nõ in ãgelũ trãsfigurare se dictus esset, si nõ eũ Satanan significaret, quẽ & nos & Marcion angelũ nouim⁹ de paradiso. Suus stilus est ad omnẽ quã patitur quæstionẽ. Hic illud forte mirabor si propriũ potuit habere paradisum deus, nullius terrenæ dispositiõis, nisi si etiã paradiso creatoris precario usus est sicut & mũdo. Et tamẽ hominem tollere ad cœlũ creatoris exemplũ est in Helia. Magis uero mirabor dominũ optimũ percutiendi & sæuiendi alienũ, nec propriũ saltẽ sed creatoris angelũ Satanæ colaphizando Apostolo suo applicuisse, & ter ab eo obsecratũ non cõcessisse. Emendat igitur & deus Marcionis secundũ creatorem elatos æmulãtem ut deponentem scilicet de solio dynastas. Aut nũquid ipse est qui & in corpus Iob dedit Satanæ potestatem, ut uirtus in infirmitate cõprobaretur? Quid & formã legis adhuc tenet Galatarũ castigator, in tribus testibus præfiniẽs staturum omne uerbum? Quid & nõ parsurum se peccatoribus comminatur, lenissimi dei prædicator? Imò & ipsam durius agendi in præsentia potestatem à domino datam sibi affirmat. Nega nũc hæretice timeri deũ tuum cuius Apostolus timebatur.

DE EPISTOLA AD ROMANOS.

QVanto opusculum profligatur breuiter, iam retractanda sunt quæ rursus occurrunt, quædam uero extra mittenda quæ sæpius occurrerunt. Piget de lege adhuc congredi, quoties probat uera concessionem eius, nullum argumentum præstare diuersi dei in CHRISTO prædicatam scilicet, & repromissam in CHRISTVM apud creatorem, quatinus & ipsa epistola legem plurimũ uidetur excludere. Sed & iudicẽ deũ ab Apostolo circũferri sæpe iam ostẽdimus, & in iudice ultorem, & creatorem in ultore. Itaq; & hic cum dicit non enim me pudet

Fort. Quando, nisi sit quãto pro inquã tum.

Fort. quoties probatur con.

/13.

Euangelij

Euãgelij. Virtus enim dei est in salutẽ omni credenti Iudæo & Græco, quia iustitia dei in eo reuelatur, ex fide in fidem: sine dubio & Euangeliũ & salutẽ iusto deo deputat, nõ bono, ut ita dixerim secundũ hæretici distinctionem, trãsferenti, ex fide legis in fidẽ Euãgelij, suæ utiq; legis, & sui Euãgelij. Quoniam & irã dicit reuelari de cœlo super impietatem loci, in iustitiã hominum qui ueritatem in iustitia detineant. Cuius dei ira? utiq; creatoris. Ergo & ueritas eius erit, cuius & ira quæ reuelari habet in ultionem ueritatis. Etiã adijciens, scimus autem iudicium dei secundum ueritatem esse, & iram ipsa probauit, ex qua uenit iudicium pro ueritate, & ueritatem rursus eiusdem dei confirmauit, cuius iram probauit probãdo iudicium: Aliud est si ueritatem dei alterius in iniustitia detentam creator iratus ulciscitur. Quantas autem foueas in ista uel maxime epistola Marcion fecerit, aut referendo quæ uoluit, de nostri instrumenti integritate parebit. Mihi sufficit quæ proinde eradenda non uidit, quasi negligentias & cæcitates eius accipere. Si enim iudicauit deus occulta hominum, tam eorum qui in lege deliquerunt, quàm eorum qui sine lege, quia & hi legem ignorãt, & natura faciunt quæ sunt legis: utiq; is deus iudicabit cuius sunt & lex, & ipsa natura, quæ legis est instar, ignorantibus legem: iudicabit autem. Quomodo? Secundũ Euãgeliũ, inquit, per CHRISTVM. Ergo & Euangelium & CHRISTVS illius sunt, cuius & lex & natura, quæ per Euãgeliũ & CHRISTVM uindicabuntur, adeo illo iudicio dei quod & supra secundũ ueritatem. Ergo qua defendenda reueletur de cœlo ira, nõ nisi à deo iræ: ita & hic sensus pristino cohærẽs, ĩ quo iudiciũ creatoris edicitur, nõ potest in aliũ deum referri, qui nec iudicat nec irascitur, sed in illũ cuius dum hæc sunt, iudiciũ dico & ira, etiã illa ipsius sint necesse est, per quẽ hæc habent transigi euangelium & CHRISTVS. Et ideo uehitur in trãsgressores legis, docentes non furari & furãtes, ut homo dei legis, nõ ut creatorẽ ipsum his modis tangens, qui & furari uetans fraudẽ mãdauerit in Aegyptios auri & argenti, quẽadmodum & cætera in illũ retorquent. Scilicet Apostolus uerebatur cõuitiũ deo palàm facere, à quo nõ uerebatur diuertisse? Adeo autem Iudæos ingesserat, ut ingesserit propheticã increpationẽ, Propter uos nomen dei blasphematur. Quàm ergo peruersum, ut ipse blasphemaret eũ, cuius blasphemãdi causa malos exprobrat. Præfert & circũcisionem cordis præputiationi: apud deũ legis, est facta circumcisio cordis non carnis, spiritu non litera. Quod si hæc est circumcisio Hieremiæ, & circumcidemini præputia cordis: sicut & Moyses circumcidemini duricordiam uestram, eius erit spiritus circumcidens cor, cuius & litera metens carnem eius: & Iudæus qui in occulto, cuius & Iudæus in aperto: quia nec Iudæum nominare uellet Apostolus non Iudæorum dei seruũ. Tunc lex, nũc iustitia dei per fidẽ CHRISTI. Quæ est ista distinctio? Seruiuit deus dispositioni creatoris, dans ei tempus & legi eius: An eius tunc cuius & nunc? eius lex, cuius & fides. CHRISTI distinctio dispositio nunc est, nõ deorum

monet

monet iustificatos ex fide Christi,nō ex lege pacē ad deū habere. Ad quē? cuius nusquā fuimus hostes,an cuius legi & naturæ rebellauimus? Nā si in eū cōpetit pax,cū quo fuit bellū,ei & iustificabimur,& ei⁹ erit CHRISTVS, ex cuius fide iustificabimur,ad cuius pacē cōpetit redigi,hostes eius aliquan do.Lex aūt,inquit,subintroiuit,ut abundaret delictū.Quare?ut superabun daret,inquit,gratia.Cuius dei gratia,si nō cuius & lex?nisi si creator ideo in- tercalauit,ut negociū procuraret gratiæ dei alterius & quidem æmuli,ne di- xerim ignoti;ut quēadmodum apud ipsum regnauerat peccatum in mor- tem,Ita & gratia regnaret in iustitia,in uitā per IESVM CHRISTVM ad- uersariū ipsius. Propter hoc omnia cōcluserat lex creatoris sub delictum,& totum mundū deduxerat in reatum,& omne os obstruxerat ne qui gloria- retur per illam:ut gratia seruaretur in gloriam CHRISTI non creatoris ,sed Marcionis. Possum & hic de substantia Christi præstruere , ex prospectu quæstionis subsecuturæ.Mortuos enim nos,inquit,legi.Ergo corpus Chri- sti & potest corpus cōtendi,non statim caro. Sed & quæcūq; substantia sit, cū eius nominat corpus quē subijcit,ex mortuis resurrexisse,nō potest aliud corpus intelligi quàm carnis,in quā lex mortis est dicta.Ecce aūt & testimo nium perhibet legi,& causa delicti eam excusat.Quid ergo dicemus? Quia lex peccatū?Absit.Erubesce Marcion.Absit abominari.postulo criminatio- nem legis.Sed ego delictū nō scio nisi per legē.O summū ex hoc præconiū legis,per quam licuit delictū latere.Non ergo lex seduxit ,sed peccatum per præcepti occasionē.Quid deo imputas legis,quod legi eius Apostolus im- putare nō audet? Atquin & accumulat lex sancta,& præceptū eius iustū & bonū.Si taliter ueneratur legē creatoris , quomodo ipsum destruat nescio. Quis discernit duos deos iustū aliū,bonū aliū,cū is utrūq; debeat credi,cu- ius præceptū & bonū & iustū est.Si aūt & spiritalē cōfirmat legē,utiq; & ꝓ pheticā,utiq; & figuratā.Debeo enim & hinc cōstituere CHRISTVM in le- ge figurate prædicatū,quo nec à Iudæis omnibus potuerit agnosci.Hunc si pater misit in similitudinē carnis peccati,nō ideo phātasma dicetur caro quæ in illo uidebat̃.Peccatū eñ carni supra ascripsit,& illā fecit legē peccati habi tantē in mēbris suis ,& aduersantē legi sensus:ob hoc igitur missum filiū in similitudinē carnis peccati,ut peccati carnē simili substantia redimeret,id est carni,quæ peccatrici carni similis esset,cū peccatrix ipsa non esset.Nā & hæc erit dei uirtus in substātia pari perficere salutē.Non enim magnū,si spiritus dei carnem remediaret,sed si caro consimilis peccatrici ,dū caro est ,sed non peccati.Ita similitudo ad titulum peccati pertinebit,non ad substantiæ men datium.Nam nec addidisset,peccati,si substātiæ similitudinē uellet intelligi, ut negaret ueritatem.Tantū enim carnis posuisset,nō & peccati. Cum uero tunc sic struxit carnis peccati,& substātiā cōfirmauit,id est carnē,& similitu- dinē ad uitiū substātiæ retulit,id est ad peccatū .Puta nūc similitudinē sub- stātiæ dictā,nō ideo negabit̃ substātiæ ueritas.Cur ergo similis uera?Quia uera

uera quidem ſed non ex ſemine de ſtatu ſimili, ſed uera de cenſu, non uero
diſſimilis. Cæterũ ſimilitudo in cõtrarijs nulla eſt. Spiritus nõ diceretur car-
nis ſimilitudo, quia nec caro ſimilitudinẽ ſpiritus caperet. Sed phantaſma di
ceretur, ſi id quod nõ erat uidebatur. Similitudo aũt dicitur, cũ eſt quod ui-
detur. Eſt enim, dũ alterius par eſt. Phantaſma aũt quâ hoc tantũ eſt, non
» eſt ſimilitudo. Et hic aũt eſt. Ipſe ediſſerẽs, quomodo nolit eſſe nos in carne,
» cũ ſimus in carne, ut ſcilicet nõ ſimus ex operibus carnis, oſtẽdit hac ratione
» ſcripſiſſe, caro & ſanguis regnũ dei cõſequi nõ poſſunt, nõ ſubſtãtiã dãnãs,
» ſed opera eius, quæ poſſũt nõ admitti à nobis in carne adhuc poſitis: nõ ad
» reatum ſubſtãtiæ, ſed ad conuerſationis pertinebũt. Item ſi corpus quidem
Fort. ſed corp. mortuũ propter delictũ, adeo nõ animæ & corporis mors eſt, ſpiritus autẽ
uita propter iuſtitiã, cui mors obuenit propter delictũ, id eſt corpori. Non
enim alicui reſtituitur, niſi qui illud amiſit, & ita erit reſurrectio mortuorum,
dum eſt corporum. Nam ſubiungit, Qui ſuſcitauit CHRISTVM à mortuis
uiuificauit & mortalia corpora ueſtra, Adeo & carnis reſurrectionem cõfir-
mauit, abſq; qua nec corpus aliud dici capit, nec mortale aliud intellegi, &
CHRISTI ſubſtantiam corporalem probauit. Siquidem proinde uiuifica-
buntur & mortalia corpora noſtra, quẽadmodum & ille reſuſcitatus eſt, nõ
aliâs proinde, niſi quia in corpore. Salio & hic ampliſſimum abruptũ inter-
ciſæ ſcripturæ, ſed apprehẽdo teſtimoniũ perhibentẽ Apoſtolũ Iſraheli qđ
zelum dei habeãt, ſui utiq;, nõ tamen per ſcientiã. Deũ enim, inquit, ignorã
tes, & ſuam iuſtitiam ſiſtere quærentes, non ſubiecerunt ſe iuſtitiæ dei. Finis
etenim legis Chriſtus in iuſtitia omni credenti. Hic erit, argumentatio hære-
tici, quaſi deum ſuperiorem ignorauerint Iudæi, qui aduerſus eũ iuſtitiam
ſuã, id eſt legis ſuæ cõſtituerint, nõ recipientes Chriſtum finem legis. Cur er
go zelo eorũ erga deũ propriũ teſtimoniũ perhibet, ſi nõ & inſcitiã erga eũ-
dem deũ eis exprobrat? quod zelo quidẽ dei agerentur, ſed nõ per ſcientiã,
ignorãtes ſcilicet eũ dum diſpoſitiões eius in Chriſto ignorãt cõſumationẽ
legi ſtatuturo atq; ita ſuam iuſtitiã tuentur aduerſus illũ. Atq; adeo ipſe cre
ator & ignorãtiã erga ſe eorũ cõteſtatur, Iſrahẽl me nõ agnouit & populus
me nõ intellexit. Et quod iuſtitiã ſuã magis ſiſterẽt, docẽtes doctrinas præce
pta hominũ, necnõ & cõgregati eſſent aduerſus dominũ & aduerſus Chri-
ſtũ ipſius, ex inſcitia ſcilicet. Nihil igitur poteſt in aliũ deũ exponi quod cõ-
petit in creatorem, quia & aliâs immerito Apoſtolus Iudæos de ignorantia
ſuggillaſſet, erga deum ignotum. Quid enim deliquerãt, ſi iuſtitiam dei ſui
aduerſus eum ſiſtebant, quem ignorabant? Atquin exclamat, O profun-
dum diuitiarum & ſapientiæ dei, & inueſtigabiles uiæ eius. Vnde iræ eru-
ptio? ex recordatione ſcilicet ſcripturarum quas retro reuoluerat ex contem
platione ſacramentorum quæ ſupra diſſeruerat in fidem CHRISTI, ex le-
ge uenientem. Hæc ſi Marcion de induſtria eraſit, quid Apoſtolus eius ex-
clamat, nullas intuens diuitias dei tam pauperis & egeni, quàm qui nihil

condidit

condidit, nihil prædicauit, nihil deniq; habuit, ut q in aliena descẽdit? Sed enim & Apostolus, & diuitiæ creatoris olim absconditæ, nunc reseratæ. Sic enim repromiserat: Et dabo illis thesauros occultos, inuisibiles aperiam eis. Inde ergo exclamatum est: O profundum diuitiarum & sapientiæ dei, cuius iam thesauri patebant. Id Esaiæ, & sequẽtia de eiusdẽ prophetæ instrumento. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius fuit? quis porrexit ei, & retribuetur illi? Qui tanta de scripturis ademisti, quid ista seruasti, quasi nõ & hæc creatoris? Planè noui dei præcepta, uideamus. Odio, inquit, habentes malum, & bono adhærentes. Aliud est enim apud creatorem: Auferte malum de uobis, & declina à malo & fac bonum. Amore fraternitatis inuicem affectuosi: nõ enim idipsum est, Diliges proximũ tanq; te. Spe gaudentes utiq; dei. Bonum est enim sperare in domino, quàm sperare in magistratus. Pressuram sustinentes: Exaudiet enim te dominus in die pressuræ. Habes psalmũ: Benedicite, & nolite maledicere. Quis hoc docebit, quàm qui omnia benedictionibus cõdidit. Nõ altum sapiẽtes, sed humilibus assentantes, ne sitis apud uos sapientes. Væ enim audiunt p Esaiã: Malum p malo nemini retribueritis. Et malitiæ fratris tui ne memineritis. Nec uosmetipsos ulciscentes: Mihi enim uindictam & ego uindicabo, dicit dominus. Pacem cum hominibus habetote: ergo & legalis talio nõ retributionem iniuriæ, sed inceptionem metu retributionis comprimebat. Merito itaq; totam creatoris disciplinam principali præcepto eius cõclusit: Diliges proximũ tanq; te. Hoc legis supplementũ, si ex ipsa lege est: quis sit deus legis, iam ignoro. Metuo ne deus Marcionis. Si uero Euangeliũ Christi hoc præcepto adimpletur, Christi autem non est creatoris, quo iam contendimus? Dixerit CHRISTVS, aut non ego ueni legem dissoluere, sed implere. Frustra de ista sententia neganda Pontus laborauit, si Euangeliũ legẽ non adimpleuit. Ecce lex Euangelium adimpleuit. Bene autẽ quod & in clausula, tribunal Christi comminatur, utiq; iudicis & ultoris, utiq; creatoris, illum certe constituens promerendũ quẽ intentat timendũ, etiã si aliũ p̃dicaret.

Talio legalis

Ponticus

DE EPISTOLA AD THESSALONICENSES PRIMA. /15.

Breuioribus quoq; epistolis non pigebit intendere. Est sapor & in paucis. Occiderãt Iudæi prophetas suos. Possum dicere, Quid ad Apostolum dei alterius & quidem optimi, qui nec suorũ delicta damnare dicatur: quiq; & ipse prophetas eosdẽ destruendo quodãmodo pimat? Quid mali admisit apud illum Israhel, si occidit, quos & ille reprobauit? si prior inimicam in eos sententiã statuit? deliquit autẽ apud deum ipsorum. Is & pbauit iniquitatem ad quam ptinet læsus. Certe quiuis alius quàm aduersari9 læsisset: nec onerasset illos, imputando etiã domini necem, qui & dominum interfecerunt dicẽdo, & pphetas suos: licet suos adiectio sit hæretici. Quid enim tam acerbũ, si alterius dei prædicatorẽ CHRISTVM interemerũt, qui sui dei prophetas cõtrucidauerunt? Status aũt exaggerationis, quod & do

minũ & famulos eius peremissent. Deniq; si alterius dei CHRISTVM, alterius prophetas peremerunt: æquauit impietates, non exaggerauit. Aequanda aũt non fuit, ergo exaggerari non potuit, nisi in eundem dominũ commissa, ex utroq; titulo: ergo eius dominus deus CHRISTVS & prophetæ. Quam autem sanctitatẽ nostram, uoluntatẽ dei dicat, ex contrarijs quæ ꝓhibet, agnosceres. Abstinere enim, inquit, à stupro, nõ à matrimonio. Scire unumquemq; suũ uas in honore tractare. Quomodo? dum non in libidine qua gentes. Libido aũt nec apud gentes matrimonio ascribitur, sed extraordinarijs, & nõ naturalibus & portẽtuosis. Luxuria est turpitudini quoq; & immundiciæ non contraria: quæ non matrimoniũ excludat, sed libidinẽ: quæ uas nostrum in honore matrimonij tractet. Hunc autẽ locum salua alterius, id est, plenioris sanctitatis prælatione, tractauerim: continentiã & uirginitatem nuptijs anteponens, sed non prohibitis: destructores eñ dei nuptiarum, non sectatores castitatis retundo. Ait eos qui remaneant in aduẽtu Christi, cum eis qui mortui in Christo primi resurgẽt, quod in nubibus auferentur in aëre obuiam domino. Agnosco his iam tunc prospectis mirari substantias cœlestes ipsam Hierusalẽ quæ sursum est: & per Esaiã pronunciare, qui nam huc uelut nubes uolant, tanq; columbæ cũ pullis ad me. Hũc ascẽsum si Christus nobis præparauit, ille erit Christus de quo Osee, qui ascensum suũ ædificat in cœlos, utiq; sibi & suis. Exinde à quo sperabo nunc nisi à quo hæc audiui? Quem spiritũ prohibet extingui, & quas prophetias uetat nihil haberi? utiq; non creatoris spiritũ, nec creatoris prophetias secundũ Marcionẽ. Quæ enim destruit, ipse iam extinxit, & nihil fecit, nec potest prohibere quæ nihil fecit. Ergo incumbit Marcioni exhibere hodie apud ecclesiam suam exinde spiritum dei sui, quod non sit extinguendus, & prophetias quæ non sint nihil habendæ. Et si exhibuit quod putat, sciat nos quodcũq; illud ad formã spiritalis & propheticæ gratiæ atq; uirtutis prouolaturos, ut & futura prænunciet, & occulta cordis reuelet, & sacramenta edisserat. Cũ nihil tale protulerit ac probarit nos proferemus & spiritum & prophetias creatoris secundum ipsum prædicantes: atq; ita constabit Apostolũ de qbus dixerit, de eis scilicet quæ futura erant in ecclesia eius dei, qui dum est, spiritus quoq; eius operatur, & promissio celebrat. Age nunc qui salutem carnis abnuitis, & si quando corpus in huiusmodi prænominatur, aliud nescio quid interpretamini illud, quàm substantiã carnis: quo modo Apostolus omnes in nouis substantijs certis nominibus distinxit? & omnes in uno uoto constituit salutis, optans ut spiritus noster & corpus & anima sine querela in aduentu domini & salutificaris nostri Christi cõseruentur. Nam & animã posuit & corpus, tam duas res quàm diuersas: licet enim & anima & corpus sit aliquod suæ qualitatis, sicut & spiritus: cum tamen & corpus & anima distincte nominantur, habet anima suũ uocabulum proprium, nõ egens cõmuni uocabulo corporis, id relinquitur carni quæ

Salutificatoris.

For. & anima corpus.*

ni quæ nõ nominata proprio,cõmuni utatur necesse est. Etenim aliam substantiam in homine nõ uideo post spiritum & animã,cui uocabulum corporis accõmodetur:præter carnem. Hanc totiens in corporis nomine intellegens quotiens non nominatur:multo magis hic,cũq; dicitur corpus,suo nomine appellatur.

DE EPISTOLA AD THESSALONICENSES SECVNDA. /16.

Cogimur quædam identidem iterare,ut cohærente eis cõfirmemus. Dominũ & hic retributorem utriusq; meriti,dicimus circũferri ab Apostolo aut creatorem,aut quod nolit Marcion parẽ creatoris,apud quem iustum sit afflictatoribus nostris rependi afflictationem:& nobis qui afflicte mur requietem, in reuelatione domini Iesu uenientis à cœlo cum angelis uirtutis suæ,& in flãma ignis. Sed flãmam & ignem delendo hæreticus extinxit,ne scilicet nostratem deum faceret. Lucet tamen uanitas lituræ. Cum enim ad ultionem uenturum scribat Apostolus dominũ exigendam de eis qui deum ignorent,& qui nõ obaudiant Euangelio,quos ait pœnam luituros exitialem æternam à facie domini,& à gloria ualentiæ eius:sequitur ut flammã ignis inducat,scilicet ueniens ad puniendũ: ita & in hoc nolente Marcione crematoris dei CHRISTVS,& in illo creatoris est,quod etiam de ignorantibus dominũ ulciscitur: id est,de ethnicis. Seorsum enim posuit, Euangelio non obaudientes, siue Christianos peccatores,siue Iudæos. Porrò de ethnicis exigere pœnas, qui Euangeliũ forte non norint:non est dei eius,qui naturaliter sit ignotus: nec usquàm nisi in Euangelio sit reuelatus,non omnibus scibilis. Creatori autẽ etiam naturalis agnitio debetur ex operibus intelligendo,& exinde in pleniorem noticiam requirendo. Illius est ergo etiam ignorantes deum plecte re,quem non liceat ignorare. Ipsum quod ait à facie domini & à gloria ualentiæ eius:uerbis usus Esaiæ:ex ipsa causa eundem sapit dominũ cõsurgẽtem ut cõminuat terrã. Quis est autem homo delicti,filius perditionis,quẽ reuelari prius oportet ante domini aduentũ,extollens se super omne quod deus dicitur,& omnẽ religionem cõsecuturus in templo dei,& deũ se iactaturus? Secundum nos quidem Antichristus,ut docent ueteres ac nouæ ꝓphetiæ:ut Iohannes apostolus,qui iam Antichristos dicit processisse in mũdum præcursores Antichristi,spiritus,negantes CHRISTVM in carne uenisse:& soluentes Iesum scilicet in deo creatore. Secundum uero Marcionẽ nescio ne CHRISTVS sit creatoris. Nõdum uenit apud illum. cuius? quis est autem ex duobus? Quæro,cur ueniat in omni uirtute & signis & ostentis mendacij? propterea,inquit,quod dilectionem ueritatis nõ susceperint, ut salui essent:& propter hoc erit eis instinctum fallaciæ,ut iudicẽtur omnes, qui non crediderunt ueritati,sed consenserunt iniquitati. Igitur si Antichristus & secundum creatorem,deus erit creator qui eum mittit ad impingendos eos in errorem,qui non crediderunt ueritati,ut salui fierent: eiusdẽ erit

ueritas & salus,qui ea summissu erroris ulciscitur,id est,creatoris:cui & competit zelus ipse,errore decipere quos ueritate non cepit. Si uero nõ est Antichristus secundum nos,ergo CHRISTVS est creatoris secundũ Marcionem.Et quale erit ut ad ulciscendam ueritatem suam CHRISTVM creatori summittat? Sed & de Antichristo consentit. Proinde dixerim, quale est ut illis Satanas angelus creatoris sit necessarius,& occidatur ab eo, habens fallaciæ operatione fungi creatori? In summa si indubitatum est eius esse & angelum,& ueritatem,& salutem,cuius & ira & æmulatio,& fallaciæ immissio aduersus contemptores & desultores,etiam aduersus ignorantes:ut iam & Marcion de gradu cedat,deum quoq; summũ zeloten concedens, quis dignius irascetur? puto qui à primordio rerum naturam,opibus, beneficijs,plagis, prædicationum testibus,ad agnitionẽ sui præstruxit,nec tamen agnitus est: an qui semel unico Euangelij instrumento,& ipso incerto, næ palàm alium deum prædicante,productus est. Ita cui competit uindicta,ei competit materia uindictæ:Euangelium dico,& ueritas,& salus. Iubere autem operari eum qui uelit manducare,eius disciplina est, qui boui trituranti os liberum iussit.

17.

DE EPISTOLA AD LAODICENOS.

Ephesiorũ inscriptionẽ, in Laodicenos trãstulit Marcion.

Cclesiæ quidem ueritate epistolam istam ad Ephesios habem9 emissam,non ad Laodicenos,sed Marcion ei titulum aliquando interpolare gestijt:quasi & in isto diligẽtissimus explorator. Nihil autem de titulis interest, cum ad omnes Apostolus scripserit dum ad quosdam:Certe tamen eum deum prædicans in Christo,cui competunt quæ prædicantur. Cui ergo competent secundũ boni existimationem quam proposuerit in sacramento uolũtatis suæ,in dispensationem adimpletionis temporum(uti pax dixerim,sicut uerbum illud in Græco sonare)recapitulare,id est,ad initium redigere,uel ab initio recẽsere omnia in CHRISTVM,quæ in cœlis,& quæ in terris,nisi cuius omnia erũt ab initio: etiam ipsum initium,à quo & tempora & temporum adimpletiones:dispẽsatio ob quam omnia ad initium recẽsentur in Christo? Alterius autẽ dei quod initium,id est,unde:cuius opus nullum? quæ tẽpora sine initio? quæ adimpletio sine temporibus? quæ dispensatio sine adimpletione? Deniq; quid in terris egit iam olim,ut longa aliqua temporum adimplendorũ dispensatio reputetur,ad recensenda omnia in Christo, etiam quæ in cœlis? Nec in cœlis autem res ab altero actas existimabimus quæcũq; sunt,quàm ab eo à quo & in terris acta omnibus constat. Quod si non capit, alterius omnia ista deputari ab initio,quàm creatoris:quis credet ab alio ea recenseri in Christum alium & nõ à suo autore,& in suum Christum? Si creatoris sunt,diuersa sint necesse est à diuerso deo. Si diuersa,utiq; contraria. Quomodo ergo cõtraria recenseantur in eum,à quo deniq; destruuntur? Nã & sequentia quem renunciant Christum,cum dicit: Vt simus in laudem gloriæ nos

Fort. legenqũ Vt ita dixerim. & mox, ĩ græco sonat Interpretatur autem Græcũ Pauli uerbum quod est, ἀνακεφαλαιώσασθαι. Nisi intelligas pace grãmaticorũ.

riæ nos qui præsperauimus in Christum? Qui enim præsperasse potuerũt, id est, ante sperasse in deum, quàm uenisset, nisi Iudæi quibus Christus prænunciabatur ab initio? Qui ergo prænunciabatur, ille præsperabatur. Atq; adeo hoc ad se, id est, ad Iudæos refert, ut distinctionem faciat cõuersus ad nationes: in quo & uos cum audissetis sermonem ueritatis Euangelium, in quo credidistis & signati estis spiritu promissionis eius sancto. Cuius promissionis? factæ per Iohelem: In nouissimis diebus effundam de meo spiritu in omnem carnem: id est, & in nationes. Ita spiritus & Euangeliũ in eo erit CHRISTO, qui præsperabatur, dum prædicabatur. Sed & pater gloriæ ille est, cuius Christus rex gloriæ canitur in psalmo ascendens: Quis est iste rex gloriæ? dominus uirtutum ipse est rex gloriæ. Ab illo spiritus sapientiæ optatur: apud quem hæ quoq; spiritalium species enumerantur, inter septẽ spiritus per Esaiam. Ille dabit illuminatos cordis oculos, qui etiam exteriores oculos luce ditauit, cui displicet cæcitas populi. Et quis cæcus nisi pueri mei: & excæcati sunt famuli dei. Apud illum sunt & diuitiæ hæreditatis in sanctis, qui eam hæreditatem ex uocatione nationum repromisit: Postula de me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Ille inoperatus est in Christum ualentiam suam, suscitando eum à mortuis, & collocando eũ ad dexteram suam, & subijciendo omnia, qui & dixit: Sede ad dexteram meam, donec ponã inimicos tuos scabellũ pedũ tuorũ. Quia & alibi spiritus ad patrem de filio: Omnia subiecisti sub pedibus eius. Si ex his alius deus, & ali9 Christus infertur, quæ recognoscuntur in creatore, quæramus iam creatorẽ. Planè puto inuenimus, cum dicit illos delictis mortuos, non in quibus ingressi erant secundum æuũ mundi huius, secundum principem potestatis aëris, q opat in filijs incredulitatis. Sed mundũ nõ potest & hic ꝓ deo mundi Marcion interptari. Nõ eñ simile est creatũ creatori, factũ factori, mundus deo. Sed nec princeps ptãtis aëris dicet, q est princeps ptãtis seculorũ. Nũq; eñ præses superiorũ de inferiorib9 notat, licet & inferiora ipsi deputentur. Sed nec incredulitas operator uideri potest, quã ipse potius & à Iudæis & à nationibus patitur. Sufficit igitur si hæc non cadunt in creatorem. Si autem & est in quem magis competat, utiq; magis hoc Apostolus scijt. quis iste? Sine dubio ille, qui ipsi creatori filios incredulitatis obstruit, aëre isto potius, sicut dicere eum profert & refert: Ponam in nubibus thronum meum, ero similis altissimo. Hic erit diabolus, quem & alibi, si tamen ita & Apostolum legi uolunt, deum æui huius agnoscemus. Ita enim totum seculum mendacio diuinitatis impleuit. Qui planè si nõ fuisset, tunc hæc in creatorem spectasse potuissent. Sed & in Iudaismo conuersatus fuerat Apostolus: nõ quia interposuit de delictis, in quibus & nos omnes cõuersati sum9: ideo delictorum dominũ & principem aëris huius creatorem præstat intelligi, sed quia in Iudaismo unus fuerat de filijs incredulitatis, diabolũ * habẽtis operatorem, cu m persequerentur ecclesiam & Christum creatoris: propter quod

For. *habẽs & mox persequeretur

 pter quod

pter quod & nõ iracundiæ filij fuimus,inquit,ſed naturæ.Ne quia filios appellauit Iudæos creator,argumentetur hoc hæreticus dominũ iræ creatorẽ. Cum enim dicit: Fuimus natura filij iracundiæ:creatoris autem non natura ſunt filij Iudæi,ſed allectione patrum:iræ filios ad naturam retulit,nõ ad creatorem,ad ſummã ſubiungens:ſicut & cæteri,qui utiq; filij dei non ſunt. Apparet cõmuni naturæ omniũ hominũ & delicta & concupiſcentias carnis,& incredulitatem & iracundiam reputari,diabolo tamen captante naturam,quam & ipſe iam fecit delicti ſemine illato. Forte *ſuã fecit Ipſius,inquit,ſumus factura conditi in CHRISTO.Aliud eſt facere,aliud condere.Sed utrũq; uni dedit.Homo autem factura creatoris eſt.Idem ergo cõdidit in CHRISTO qui & fecit.Quantum enim ad ſubſtantiam,fecit:quantum ad gratiã, condidit.Inſpice & cohærentia Memores uos aliquando nationes in carne,qui appellamini præputiũ ab ea quæ dicitur circumciſio in carne manu facta, quod eſſetis illo in tempore ſine Chriſto,alienati à conuerſatione Iſrahelis & peregrini teſtamentorum & promiſſionis eorum:ſpem non habentes, & ſine deo in mundo.Sine quo autem deo fuerunt natiões, & ſine quo Chriſto? Vtiq; eo cuius erat conuerſatio Iſrahelis,& teſtamenta,& ꝓmiſſio. At nunc,inquit,in Chriſto uos qui eratis lõge,facti eſtis propè in ſanguine eiꝰ. A quibus erant retro longe? A quibus ſupra dicit:A Chriſto creatoris,à cõuerſatione Iſrahelis,à teſtamentis,à ſpe promiſſionis,à deo ipſo. Si hæc ita ſunt,ergo his propè fiunt nunc nationes in CHRISTO,à quibus tunc longe fuerant.Si autem conuerſationi Iſrahelis,quæ eſt in religione dei creatoris,& teſtamentis,& promiſſioni,& ipſi deo eorum,proximi ſumus facti in CHRISTO:ridiculum ſatis ſi non alterius dei CHRISTVS de longinquo admouit creatori.Meminerat Apoſtolus ita prædicatum de nationum uocatione ex longinquo uocandarum.Qui longe erant à me appropinquauerunt iuſticiæ meæ.Tam enim iuſtitia,quàm & pax creatoris,in CHRISTO annunciabatur,ut ſæpe iam oſtendimus.Itaq; ipſe eſt,inquit,pax noſtra q fecit duo unum, Iudaicum ſcilicet populum & Gentilem. Quod propè & quod longe ſoluto medio pariete inimicitiæ in carne ſua.Sed Marcion abſtulit,ſua:ut inimicitiæ daret carnẽ,quaſi carnali uitio,non CHRISTO æmulæ. Sic ubi alibi dixit,& hic nõ Marrucine? ſed Pontice, cuius ſupra ſanguinem cõfeſſus es,hic negas carnem. Si legem præceptorum ſententijs uacuã fecit,adimplendo certe legem(uacat enim iam nõ adulterabis,cum dicit̃,nec uidebis ad concupiſcendum: uacat nõ occides,cũ dicitur,nec maledices)aduerſariũ legis de adiutore nõ poteſt facere, ut duos cõderet in ſemetipſo q fecerat idem condens.Secundum quod & ſupra,Ipſius enim factura ſumꝰ conditi in CHRISTO,in unũ nouũ hominẽ faciens pacem. Si uere nouũ, uere & hominẽ,nõ phantaſma:nouũ autem & noue natum ex uirgine,dei ſpiritu:ut reconciliet ambos deo,& deo quem utrũq; genus offenderat. Et Iudaicum & Gẽtilem populum in uno corpore,inquit,tum interfecit. Sed

For. * tum interficeret inimicitiam.

inimicitiã

inimicitiam in eo per crucem. Ita & hic caro corpus in Christo, quod crucẽ
pati potuit. Hoc itaq; annunciare pacem eis qui propè, & eis qui longe ac/
cessum consecuti simul ad patrem. Iam non sumus peregrini, nec aduenæ,
sed conciues sanctorum, sed domestici dei: utiq; eius, à quo supra ostendi-
mus alienos fuisse nos, & longe constitutos. Superædificati sup fundamen/
tum Apostolorum. Abstulit hæreticus & prophetarum oblitus dominum
posuisse in ecclesia, sicut apostolos, ita & prophetas. Timuit si nonne & su/ Forte *timuit Sinõ
per ueterum prophetarum fundamenta ædificatio nostra cõstaret in Chri ne &c. ut alludat ad
sto, cum ipse apostolus ubiq; nos de prophetis extruere non cesset. Vnde Sinonẽ Virgilianũ
enim accepit summũ lapidem angularem dicere CHRISTVM, nisi de psal
mi significatione: Lapis quem reprobauerunt ædificantes, iste factus est in
summo anguli, de manibus hæretici præcidendis? Nõ miror si syllabas sub Forte *præcidẽdus.
trahit, cum paginas totas plerunq; subducit. Datam, inquit, sibi apostolus /18.
gratiam nouissimo omniũ, illuminandi omnes: quæ dispensatio sacramen
ti occulti ab æuis in deo qui omnia cõdidit, rapuit hæreticus in præpositio
nem, & ita legi fecit, occulti ab æui deo, qui omnia condidit. Sed emicat fal/
sum. Infert enim Apostolus, ut nota fiat principatibus & potestatibus, insu
per cœlestibus, per ecclesiam, multifaria sapientia dei. Cuius dicit principati
bus & potestatibus? Si creatoris? quale est ut principatibus & potestatibus
eius ostendi uoluerit deus ille sapientiam suam, ipsi autem nõ? quãdo nec
potestates sine suo principe potuissent quid cognoscere: aut si ideo deũ nõ
nominauit hic, quasi in illis & princeps ipse reputetur, ergo & occultatũ sa-
cramentum principatibus & potestatibus eius, qui omnia condit, pronun-
ciasset: proinde in illis deputans ipsum. Quod si illis dicit occultatum, ille de
bebat dixisse manifestum: ergo nõ deo erat occultatũ, sed in deo omniũ cõ/
ditore, occultum autem principatibus & potestatibus eius. Quis eñ cogno
uit sensum domini, aut quis consiliarius ei fuit? Hic captus hæreticus for-
tasse mutauit uti dicat, deum suum suis potestatibus & principatibus notã
facere uoluisse dispensationem sui sacramenti, quam ignorasset deus cõdi/
tor omniũ. Et quo competebat prætendere ignorantiam creatoris extranei
& longa separatiõe discreti? cum domestici quoq; superioris dei nescissent:
tamen & creatori notum erat futurum. An non utiq; notum quod sub cœ/
lo & in terra eius habebat reuelari? Ergo ex hoc cõfirmat quod supra stru-
ximus: si enim creator cogniturus erat quandoq; occultum illud dei supio-
ris sacramentũ: & ita scriptura habebat occulti deo, qui omnia condidit: sic
inferre debuerat, ut nota fiat illi multifaria sapientia dei, tunc & potestati-
bus & principatibus cuiuscũq; dei, cum quibus sciturus esset creator. Adeo
subtractum cõstat, quod & sic ueritati suæ saluum est. Volo nunc & ego ti/
bi de allegorijs Apostoli controuersiam nectere, quas nouas in prophetis
habuisset formas? Captiuam, inquit, duxit captiuitatem. Quibus armis? q/
bus prælijs? de cuius gentis uastatione? de cuius ciuitatis euersiõe? quas fœ-

minas,quos pueros,quósue regulos catenis uictor inferuit? Nã & cũ apud Dauid CHRISTVS canitur fuccinctus gladio fuper femur:aut apud Efaiã fpolia accipiens Samariæ & uirtutem Damafci,uere cum & uifibilem excõdis præliatorem:agnofce igitur iam & armaturam & militiam eius fpiritalem,fi iam didicifti effe captiuitatem fpiritalem,ut & hanc illius agnofcas: uel quia & captiuitatis huius mẽtionem de prophetis Apoftolus fumpfit, à quibus & mandata,deponentes mendacium,loquimini ueritatẽ ad proximũ quifq;:Et irafcimini & nolite delinquere,ipfis uerbis quibus pfalmus exponeret fenfus eius,* fol ut nõ excidat fuper iracudiam ueftram. Nolite cõmunicare operibus tenebrarum.Cum iufto enim iuftus eris, & peruerfo peruerteris.Et auferte malum de medio ueftrum. Et exite de medio eorũ: & inmundũ ne attigeritis.Separamini q fertis uafa domini.Sic & inebriari uino dedecori inde eft,ubi fanctorum inebriatores increpantur. Et potũ dabitis fanctis meis uinũ,quod prohibitus erat potare & Aaron facerdos, & filij eius,cum adirent ad fancta,& pfalmis & hymnis deo canerent:docere illius eft,qui cum tympanis potius & pfalterijs uinũ bibentes incufari à deo norat.Ita cuius inuenio præcepta & femina præceptorum uel augmenta,eius Apoftolum agnofco.Cæterum mulieres uiris fubiectas effe debere unde confirmat? quia uir,inquit,caput eft mulieris. Dic mihi Marciõn de opere creatoris,deus tuus legi fuæ aftruit autoritatem? Hoc iam planè minus eft,cũ & ipfi Chrifto fuo & ecclefiæ eius inde fatũ fumit,ficut & CHRISTVS caput eft ecclefiæ.Similiter & cum dicit:Carnem fuam diligit,q uxorem diligit,ficut & CHRISTVS ecclefiam. Vides comparari operi creatoris CHRISTVM tuum,& ecclefiam tuam:quantum honoris carni datur in ecclefiæ nomine. Nemo ,inquit,carnem fuam odio habet,nifi planè Marcion folus:fed & nutrit & fouet eam,ficut Chriftus ecclefiam. At tu folus eã odifti,auferens illi refurrectionẽ:odiffe debebis & ecclefiã,quia proinde diligitur à Chrifto. At enim Chriftus amauit & carnẽ ficut ecclefiã. Nemo nõ diliget imaginem quoq; fponfæ,imò & feruabit illam,& honorabit ,& coronabit:habet fimilitudo cum ueritatis honore cõfortium. Laborabo ego nunc eundem deum probare mafculi,& Chriftum mulieris,ecclefiæ carnis & fpiritus:ipfo Apoftolo fententiam creatoris adhibente, imò & differente:Propter hanc relinquet homo patrem & matrem,& erunt duo in carne una.Sacramentũ hoc magnũ eft.Sufficit inter ifta,fi creatoris magna funt apud Apoftolum facramenta,minima apud hæreticos.Sed ego autem dico,inquit in Chriftum & ecclefiam.Habet interpretationem,non feparationem facramenti.Oftẽdit figurã facramẽti ab eo præminiftratam,cui[9] erat utiq; facramentum.Quid uidetur Marcioni? creator quidem ignoto deo figuras præminiftrare non potuit,etiam quia aduerfario.Si noto, deus fuperior ab inferiore,& ad deftruendum potius mutuari nihil debuit.Obaudiant & parentibus filij.Nam & fi Marcion abftulit:hoc eft enim primum in

promiffione

Forte Sol autem nõ occid.*

Forte ftatũ.*

For. Habes inter. & mox Audifti figuram facr,*

promissione præceptum: Lex loquitur: honora patrem & matrem: & parētes enutrite filios in disciplina & correptione domini. Audisti enim & ueteribus dictum: Narrabitis hæc in auribus filiorum uestrorum, & filij uestri æque in aures filiorum suorū. Quo iam mihi duos deos si una est disciplina? Et si duo sunt, illum sequar qui prior docuit. Sed aduersus munditenētes luctatio si nobis, ó quanti iam dij creatores. Cur enim non & hoc uindicem unum munditenentem nominari debuisset, si creatorem significabat, cuius essent quas præmisit potestates? Porrò cū supra quidem induere nos iubeat armaturam, in qua stemus ad machinationes diaboli, iam ostendit diaboli esse quæ diabolo subiungit, potestates & munditenētes tenebrarū istarum, quæ & nos diabolo deputamus. Aut si diabolus creator est, quis erit diabolus apud creatorem? An si duo dij, ita & duo diaboli, & pluraliter potestates & munditenentes? Sed quomodo creator, & diabolus & deus idem? cū diabolus nō idem & deus & diabolus. Aut eñ ambo & dei si iā diaboli: aut qui deus hic & nō diabolus, sicut nec diabolus deus. Ipsum uocabulum diaboli, quæro ex qua delatura competat creatori: fortasse detulit aliquam dei superioris intentionem, quod ipse ab archangelo passus est, & quidem mentito. Non ideo enim interdixerat illius arbusculæ gustū, ne dei fierent, sed ne de transgressione morerentur. Nec spiritalia autem nequitiæ ideo creatorem significabunt, quia adiecit in cœlis. Sciebat enim & Apostolus in cœlis operata esse spiritalia nequitiæ angelorum scandalizatorū in filias hominū. Et quale erat ut ambiguitatibus & per ænigmata nescio quæ creatorem taxaret, qui in catenis iam constitutus, quo ob libertatem prædicationis constantiam manifestandi sacramenti in apertione oris, quam ibi expostulare à deo mandabat, ecclesiæ utiq; præstabat. Diabolus.

DE EPISTOLA AD COLOSSENSES.

/19.

Soleo in præscriptione aduersus hæreses omnes de testimonio temporum compendium figere, priorem uindicans regulam nostram omni hæretica posteritate. Hoc nunc probabit & Apostolus, dicens: De spe reposita in cœlis, quā audistis in sermone ueritatis Euangelij, quod peruenit ad uos sicut & in totum mundum. Nam si iam traditio euangelica ubiq; manauerat, quanto magis nunc? Porrò si nostra est, quæ ubiq; manauit, magis quàm omnis hæretica, nedū Antoniniani Marcionis, nostra erit apostolica. Marcionis autem cum totum impleuerit mundum, ne tunc quidem se defendere poterit de apostolica. Eam enim & sic cōstabit esse, quæ prior mundum repleuit illius scilicet dei Euangelio: q & hæc cecinit de prædicationibus eius: In omnem terram exijt sonus eorum, & in terminos orbis uerba eorum. Inuisibilis dei imaginem ait CHRISTVM. Sed nos enim inuisibilem dicimus patrem CHRISTI, scientes filium semper retro uisum, si quibus uisus in dei nomine, ut imaginem ipsius: ne quam & hinc differentiam scindat dei uisibilis & inuisibilis, cū olim dei nostri sit definitio: Dominū nemo uidebit, & uiuet. Si nō est CHRISTVS primogenitus conditionis, ut sermo creatoris, per quem omnia facta sunt, & sine quo

Antoninianū uocat Marcionē, quod sub Antonino Cæs. floru erit.

Deū nemo uidebit.

nihil

nihil factum est: si non in illo condita sunt uniuersa in cœlis & in terris, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, si non cuncta per illum & in illo sunt cõdita (hæc enim Marcioni displicere oportebat) non utiq; tam nude posuisset Apostolus: Et ipse est ante omnes. Quomodo enim ante omnes, si non ante omnia? Quomodo ante omnia, si nõ primogenitus cõditionis, si nõ sermo creatoris? Vnde ante oẽs probabitur fuisse, qui post omnia apparuit? Quis scit priorem fuisse quẽ esse nescijt? Quomodo autem boni duxit omnem plenitudinem in semetipso habitare? Primo enim, quæ est ista plenitudo, nisi ex illis quæ Marcion detraxit: conditis in CHRISTO, in cœlis & in terris, angelis & hominibus: nisi ex illis inuisibilibus & uisibilibus, nisi ex thronis & dominationibus, & principatibus, & potestatibus? Aut si hæc pseudoapostoli nostri & Iudaici euangelizatores de suo intulerint, & ad plenitudinem sui dei Marcion qui nihil condidit: cæterum quale est ut plenitudinem creatoris, æmulus & destructor ei9 in suo CHRISTO habitare uoluerit? Cui deniq; recõciliat omnia in semetipsum, pacem faciens per crucis suæ sanguinẽ, nisi quẽ offenderant una ipsa, aduersus quem rebellauerant per transgressionẽ, cuius nouisse fuerant? Conciliari enim extraneo possent, reconciliari uero nõ alij quàm suo. Ita & nos quondam alienatos & inimicos sensu, in malis opibus creatori redigit in gratiam, cuius admiseramus offensam colentes conditionem aduersus creatorem. Sicubi autem & ecclesiã corpus CHRISTI dicit esse, ut hic, ait, adimplere se reliqua pressurarum CHRISTI in carne, pro corpore eius quod est in ecclesia: nõ propterea & in totum mentionem corporis transferes à substantia carnis. Nam & supra reconciliari nos ait in corpore eius morte, quod est ecclesia, sed nõ prospere & in totum mentionem corporis transferes à substantia carnis. Nam & supra reconciliari nos ait in corpore eius, per mortem utiq; in eo corpore, in quo mori potuit per carnem. Mortuus est, nõ per ecclesiam planè propter ecclesiam corpus commutando pro corpore, carnale pro spiritali. At cum monet cauendũ à subtililoquentia & philosophia, ut inani seductione, quæ sit secundum elemẽta mundi: nõ secundum cœlum aut terram dicens, sed secundum literas seculares, & secundum traditionem scilicet hominum subtililoquorum & philosophorum: longum est quidem & alterius operis ostendere, hac sententia omnes hæreses damnari, quod omnes & subtililoquentiæ uiribus & philosophiæ regulis constent. Sed Marcion principalem suæ fidei terminum de Epicuri schola agnoscat, dominum inferens, nec hebetem nec timeri dicat: eum, collocans & cum deo creatore materiam de porticu Stoicorũ, negans carnis resurrectionem, de qua proinde nulla philosophia consentit. Cuius ingenijs tam longe abest ueritas nostra, ut & iram dei excitare formidet, & omnia illum ex nihilo protulisse confidat, & carnem eandem restituturum repromittat, & CHRISTVM ex uulua uirginis natum non erubescat, ridentibus philosophis & hæreticis & ethnicis ipsis. Stulta enim mũdi elegit deus, ut confundat sapientes: ille sine dubio qui ex respectu huius suæ dispositionis

Forte of. uniuersa, & mox. cuius nouissime.*

Philosophia

VERITAS CHRISTIANA.

tionis, perditurum se sapientiam sapientium præminabatur. Hac simplicitate ueritatis contraria subtililoquentiæ & philosophiæ, nihil peruersi possumus sapere. Deniq; si nos deus cum CHRISTO uiuificat, donãs delicta nobis, nõ possumus credere ab eo delicta donari, in quem admissa non fuerint, ut retro ignotum. Age iam cum dicit: Nemo uos iudicet in cibo & potu & in parte diei festi, & Neomeniæ, & sabbati, quæ est umbra futurorum: corpus autem Christi, quid tibi uidetur Marcion? De lege iam non retractamus, nisi quod & hic quemadmodum exclusa sit edocet, dum scilicet de umbra transfertur in corpus, id est, de figuris ad ueritatem, quod est Christus. Ergo & umbra eius cuius & corpus, id est, & lux eius & CHRISTVS. Segrega alij deo legem, & alij deo CHRISTVM, si potes aliquã umbrã ab eo corpore, cuius umbra est separare. Manifeste legis est Christus, si corp⁹ est umbræ. Si autem & aliquos taxat, qui ex uisionibus angelicis dicebant, cibis abstinẽdum, ne attigeris, ne gustaueris uolentes in humilitate sensus incedere nõ tenentes caput: nõ ideo legem & Moysen pulsat, quasi de angelica superstitione cõstituerit interdictionem quorundam edulium. Moysen enim à deo accepisse legem cõstat. Deniq; hanc disciplinam secundum præcepta, inquit, & doctrinam hominũ deputauit in eos, qui caput non tenerẽt: id est, in ipsum, in quo omnia recensentur, in Christum ad initium reuocata, etiam in differentia escarum cætera præceptorum: ut eadem satis sit iam alibi docuisse quàm à creatore manarit: qui cum uetera prædicaret trãsitura, noua facturus uniuersa: mandãs etiam: Nouate uobis nouamen nouum, iam tum docebat exponere ueterem hominem, & nouũ induere.

DE EPISTOLA AD PHILIPPENSES. /20.

CVm prædicationis enumerat ueritatẽ quod alij ex fiducia uinculorum eius, audentius sermonem enunciarent, alij per inuidiam & cõtentionem: quidam uero & per sermonis existimationem, pleriq; ex dilectione, nõnulli ex æmulatione: iã aliqui & ex simulate Christum prædicarent, erat utiq; uel hic locus taxandi ipsius prædicationis de diuersitate sentẽtiæ, quæ tantã efficeret etiam animorũ ueritatem. Sed causas solas animorum nõ regulas sacramẽtorum in diuersitate proponẽs, unũ tamẽ Christum & unum eius deum, quocũq; cõsilio prædicatum cõfirmat: & ideo nihil mea, inquit, siue causatiõe siue ueritate Christus annũcietur: quia unus annũciabatur siue excusatione, siue ex ueritate fidei. Ad fidem enim prædicationis retulit mẽtionem ueritatis, nõ ad regulæ ipsius, quia una quidem erat regula: sed fides prædicantium quorundã uera: id est, simplex, quorundam animis docta. Quod cum ita sit, apparet eũ Christũ prædicatũ, qui semper annũciabat. Nã si alius lõge ab Apostolo induceret, fecisset diuersitatẽ non ita spei. Nec enim defuisset qui prædicatiõe euãgelicã nihilominus in Christũ creatoris interpretarent, cũ & hodie maior pars sit oibus in locis sentẽtiæ nostræ q̃ hæreticæ: quo nec hic Apostolus de diuersitatis denotatiõe & increpatiõe tacuisset: ita cũ diuersitas ne taxat qdẽ, nouitas nõ probat. Planè de substantia CHRISTI putãt & hic Marcioni

Ex simultate, uel simulato.

Forte quorundam nimis suspecta.*

*Forte*fec. diuersitatem nouitas rei.*

Marcionitæ suffragari apostolũ sibi, quod phantasma carnis fuerit in Christo, cũ dicit, quod in effigie dei cõstitut⁹, nõ rapinã existimauit pariari deo. Sed & hæc sit, semetipsum accepta effigie serui non ueritate, & in similitudine homis, nõ in homine, & figura inuẽtus homo nõ substãtia: id est, nõ carne, quasi & nõ figura & similitudo & effigies substãtiæ quoq; accedant. Bene aũt quod & alibi Christi imaginẽ dei inuisibilis appellat. Nunqd ergo & hic qua in effigie eum dei collocat æque nõ erit dei? CHRISTVS uero si nec homo uere fuit in effigie hois cõstitutus, utrobiq; eñ ueritas necesse habebit excludi, si effigies, & similitudo, & figura phantasmati uindicabitur. Quod si in effigie & in imagine qua fili⁹ in patris uere dei præiudicat⁹ est: & iã* ne effigie & imagine hois qua filius hois. Vere hominẽ inuentũ, nã & inuentũ ratiõe posuit, id est, certissime hominẽ: quod enim inuenitur, constat esse. Sic & deus inuẽtus est ꝑ uirtutẽ, sicut homo ꝑ carnẽ: qa nec morti subditũ ꝓnũciasset, nõ in substãtia mortali cõstitutũ. Plus est aũt quod adiecit, & mortẽ crucẽ. Nõ eñ exaggerat atrocitatẽ, extollẽdo uirtutẽ collectionis, quã imaginariã phantasmate scisset frustrato potius eã quam experto, nec uirtutẽ functo in passione, sed lusu. Quæ aũt retro lucri duxerat? Quæ & supra numerat gloriã carnis in nota circũcisionis generis Hebræi, ex Hebræo *censum titulũ tribus Beniamin pharisææ cãdidæ dignitatẽ. Hæc nõ detrimẽto sibi deputat, non deũ, sed stuporẽ Iudæorũ. Hæc existere cor existimat præ cõpatiõe agnitiõis Christi, nõ præ reiectiõe dei creatoris, habẽs iusticiã non suã iã quæ ex lege, sed quæ ꝑ ipsum scilicet Christũ. Ex deo ergo inqs, hac distinctiõe lex non ex deo erat Christi. Subtiliter satis. Accipe itaq; subtilius. Cũ eñ dicit non quæ ex lege, sed quæ ꝑ ipsum, nõ dixisset ꝑ ipsum de alio q̃ cuius fuit lex. Noster, inqt, municipatus in cœlis. Agnosco ueterẽ ad Abrahã ꝓmissionẽ creatoris: Et faciã semẽ tuũ tãq̃ stellas in cœlo. Ideo stella à stella differt in gloria. Quod si Christus aduenięs de cœlis, trãsfigurauit corpus humilitatis nostræ cõformale corpori gloriæ suæ: resurget ergo corpus hoc nostrum quod humiliat̃ in passionibus, & in ipsa lege mortis in terrã deiectũ. Quomodo eñ trãsfigurabit̃, si nullũ erit? aut si de eis dictũ, q in aduẽtu dei deprehẽsi in carne deputari habebũt, qd facient q primi resurgent? Nõ habebũt de quo trãsfigurent̃. Atqn, cũ illis dicit, simul rapiemur in nubib⁹ obuiã dño. Si cũ illis sublati, utiq; cũ illis & trãsfigurati.

For. * *hæc sic uel sed.*

In effigie

Forte * *censu. Candidam ue stem uocat*

Forte * *hæc & stercora exist.*

¶ DE EPISTOLA AD PHILEMONEM.

SOli huic epistolæ breuitas sua ꝓfuit, ut falsarias man⁹ Marciõis euaderet. Miror tñ cũ ad unũ hoĩem literas factas recepit, qd ad Timotheũ duas, & unã ad Titũ de ecclesiastico statu compositas recusauerit. Affectauit, opinor, etiã numerũ epistolarũ interpolare. Memẽto inspector, q; æque ꝑtractata sũt retro de apostolo quoq; ꝓbauerim⁹: & si q̃ in hoc op⁹ dilata erãt expunxerim⁹: ne aut hic supuacuã existimes iterationẽ, q̃ cõfirmauim⁹ spem pristinã: aut illic suspectã habeas dilationẽ, qua eruimus tpa ista. Si totũ opusculũ inspexeris, nec hic redũdãtiã, nec illic diffidentiã iudicabis. ¶ LIBRI QVINTI FINIS.

For. * *ea quæ retractata*

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEATVM RHENANVM.

Hermogenes Stoicorum opinionem secutus, asserebat materiam semper fuisse, nec initium habentem, nec finem: & deum huic appropinquando cōdidisse mundum: ut rursus uerissimum sit quod hoc libro scribit Tertullianus, Philosophos Patriarchas esse hæreticorum. Contra hunc solidis argumentis disputat, refellens illius ratiões, quibus in hanc sentētiam inductus uidebatur: ac ostendens hoc esse præponere materiā deo, deum uero subijcere qui de materia cuncta produxerit. De hoc sic scribit in libro de Præscriptionibus hæreticorum. Idem Apostolus, inquit, cum improbat elemētis seruientes, aliquem Hermogenem ostendit, qui materiam non natam introducēs, deo non nato eam comparat: & ita matrem elementorum deam faciens, potest ei seruire quam deo cōparat. Hactenus ille. Porrò liber est ualde doctus, sed mirū in modum deprauatus. Quædam à nobis sunt restituta, quædam ab alijs auxilio castigatioris alicuius exemplaris reponi poterunt.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS HERMOGENEM LIBER.

Solemus hæreticis compendij gratia de posteritate præscribere. inquantū enim ueritatis regula prior quæ etiam futuras hæreses renunciauit, intantum posteriores quæq; doctrinæ hæreses præiudicabuntur, quia sunt quæ futuræ ueritatis antiquiore regula prænūciabantur. Hermogenis autem doctrina tam nouella, deniq; ad hodiernū homo in seculo, & natura quoq; hæreticus, etiam turbulentus, qui loquacitatem facundiā existimet, & impudentiam constantiam deputet, & maledicere singulis officium bonæ constantiæ iudicet. Præterea pingit licite, nubit assidue, legem dei in libidinem defendit, inartem cōtemnit, bis falsarius & cauterio & stilo. totus adulter, & prædicationis & carnis. Siquidem & nubētium contagio fœtet: nec ipse apostolicus Hermogenes in regula perseuerauit. Sed uiderit persona, cū doctrina mihi quæstio est: CHRISTVM dominū non alium uidetur aliter cognoscere, alium tamē facit quem aliter cognoscit: imò totum quod est deus aufert, nolens illū ex nihilo uniuersa fecisse. A Christianis enim cōuersus ad philosophos, de ecclesia in Academiam & Porticum, inde sumpsit à Stoicis materiam cū domino ponere, quæ & ipsa semper fuerit neq; nata, neq; facta, nec initiū habens *Philosophi*

omnino nec finem, ex qua dominus omnia postea fecerit. Hanc primã umbram plane sine lumine pessimus pictor illis argumẽtationibus colorauit: Præstruens aut dominum de semetipso fecisse cuncta, aut de nihilo, aut de aliquo: ut cum ostenderit neq; ex semetipso fecisse potuisse, neq; ex nihilo: quod superest exinde cõfirmet, ex aliquo eum fecisse, atq; ita aliquid illud materiã fuisse. Negat illum ex semetipso facere potuisse: quia partes ipsius fuissent, quæcũq; ex semetipso fecisset dominus. Porrò in partes nõ deueni re, ut indiuisibilem & indemutabilem, & eundem semper quâ dominus. Cæterum si de semetipso fecisset aliquid, ipsius fuisset aliquid. Omne autem & quod fieret & quod faceret imperfectum habendum: quia ex parte fieret, & ex parte faceret: ut si totus totum fecisset, oportuisset illum simul & totum esse & non totum, quia oporteret & totum esse ut faceret semetipsum, & totum non esse ut fieret de semetipso. Porrò difficillimum. Si enim esset, non fieret, esset enim: si uero non esset, non faceret: quia nihil esset. Eum autem qui semper sit non fieri, sed esse illum in æuum æuorũ. Igitur non de semetipso fecisse illum qui non eius fieret conditionis, ut de semetipso facere potuisset: proinde ex nihilo non potuisse eum facere sic cõ tendit, bonum & optimum definiens dominũ, qui bona atq; optima tã ue lit facere quàm sit: imò nihil non bonum atq; optimum & uelle eum & face re. Igitur omnia ab eo bona & optima oportuisse fieri secundum conditio nem ipsius. Inueniri autem & mala ab eo facta, utiq; non ex arbitrio, nec ex uoluntate: quia si ex arbitrio & uoluntate, nihil incongruẽs & indignum si bi faceret. Quod ergo non arbitrio suo fecerit, intelligi oportere ex uitio alicuius rei factum, ex materia esse sine dubio. Adijcit & aliud: Deum semper deum etiam dominũ fuisse, nunquàm nõn deum. Nullo porrò modo potuisse illum semper dominũ haberi, sicut & semper deus: si non fuisset ali quid retro semper, cuius semper dominus haberetur: fuisse itaq; materiam semper deo domino. Hanc coniecturam eius iam hinc destruere properabo, quam hactenus propter non intelligentes adiecisse duxi, ut sciat, cætera q̃q; argumẽta tã intelligi, q̃ꝫ reuinci. Dei nomẽ dicim⁹ semp fuisse apud semetipsum & in semetipso, dominũ uero non semper: diuersa enim utriusq; cõditio: sed deus substãtiæ ipsius nomẽ, illud diuinitatis, dominus uero nõ substãtiæ, sed potestatis: substãtiã semper fuisse cum suo nomine, quod est deus: postea dominus accedẽtis scilicet rei mẽtio. Nam exquo esse cœperũt in quæ potestas domini ageret, ex illo per accessionem potestatis & factus & dictus est dominus: quia & pater deus est, & iudex deus est: non tamen ideo pater & iudex semper, quia deus semper. Nã nec pater potuit esse ante filium, nec iudex ante delictum. Fuit autem tempus cum ei delictum & filius non fuit, quod iudicem & qui patrem dominũ faceret. Sic & dominus non antea quorum dominus existeret, sed dominus tãtum futurus quandoq;, sicut pater per filium, sicut iudex per delictum, ita & dominus per ea,

quæ

quæ sibi seruitura fecisset. Argumentari tibi uideor Hermogenes. Nauiter scriptura nobis patrocinatur, quæ utrunque nomen ei distinxit, & suo tempore ostendit. Nam dominus quidem quod erat semper, statim nominat: In principio fecit deus cœlum & terram. Ac deinceps quàm diu faciebat, quorum dominus futurus erat, deus solummodo ponit. Et dixit deus, & fecit deus, & uidit deus: & nusquàm adhuc dominus. At ubi uniuersa pfecit, ipsumq; uel maxime hominem qui proprie dominus & intellecturus erat, dominus etiam cognominaturus, tunc etiam dominus nomen adiunxit. Et accepit deus dominus hominem quem finxit, & præcepit dominus deus.* Ac exinde dominus qui retro deus tantũ, ex quo habuit cuius esset. Nam deus sibi erat, rebus autem tunc deus cum & dominus. Igit inquantum putabit ideo materiam semper fuisse, quia dominus semper esset: intãtum constabit nihil fuisse, quia constat dominũ non semper fuisse, Adijciã & ego propter non intelligentes, quorum Hermogenes extrema linea est: & quidem ex pœnitentia illius retorquebo aduersus illum. Cum enim neget materiam natam aut factam, sic quoq; inuenio domini nomen deo nõ competisse in materiam: quia libera fuerit necesse est, quæ originem non habendo, non habuit rem, quod erat nemini seruiens. Itaq; exquo deus potestatem suam exercuit in eam faciendo ex materia, ex illo materia dominũ deum passa, demonstrat hoc, illum tam diu non fuisse, quàm diu fuit hoc. Hinc deniq; incipiam de materia retractare, quod eam deus sibi comparet proinde non natam, proinde non factam, proinde æternam: sine initio, sine fine proposita. Quis enim alius dei census, quàm æternitas? quis alius æternitatis status, quàm semper fuisse & futurum esse, ex prærogatiua nullius initij & nullius finis? Hoc si dei est proprium, solius dei erit, cuius est pprium. Sed quia & si alij asscribatur, iam non erit dei proprium, sed cõmune cum eo cui & asscribitur. Nam & si sunt qui dicuntur dij siue in cœlo, siue in terra nomine: cæterũ unus deus pater, ex quo omnia: qui eo magis apud nos solius dei esse debeat, quod dei proprium est: & ut dixi iam non pprium esset, quia alterius esset. Quod si deus est, unicum sit necesse est, ut unius sit. Aut quid erit unicum & singulare, nisi cui nihil adæquabitur? quid principale, nisi quod super omnia, nisi quod ante omnia, & ex quo omnia? Hæc deus solus habẽdo unus est. Si & alius habuerit: tot iam erunt dij, quot habuerint quæ dei sunt. Ita Hermogenes duos deos infert. Materiam parem deo infert. Deum autem unum esse oportet: quia quod summũ sit, de9 est: summum autem non erit, nisi quod unicum fuerit. Vnicum autem esse nõ poterit, cui aliquid adæquabitur. Adæquabitur autem deo materia, cum æterna censetur. Sed deus, deus est: & materia, materia est. Quasi diuersitas nominũ comparationi resistat, si status idem uindicetur: sit & natura diuersa, sit & forma non eadem, dum nomini ipsius status una sit ratio. Innatus

Aliàs Adæ.

Extrema linea non intelligentium.

deus,an non,& innata materia? Semper deus, an non semper & materia? Ambo sine initio,ambo sine fine,ambo etiam autores uniuersitatis:tam q fecit,quàm de qua fecit. Neque enim potest non & materia auctrix omniũ deputari,de qua uniuersitas consistit. Quomodo respondebit,non statim materiam comparari deo,si quid dei habeat:quia non totum habendo nõ concurrat in plenitudinem comparationis? Quid deo reliquit amplius,ut nõ totum dei,materiæ dedisse uideatur,uel qua inquit:& sic habente materia salua sit deo & autoritatis & substantiæ,qua solus & primus autor est, & dominus omnium censeatur. Veritas autem sic unum deum exigit defendendo, ut solius sit quicquid ipsius est. Ita enim ipsius erit si fuerit solius:& ex hoc alius deus non possit admitti,dum nemini licet habere de deo aliquid. Ergo,inquis,nec nos habemus dei aliquid:imò habemus & habebimus,sed ab ipso,non à nobis. Nam & dei erimus, si meruerimus illi esse de quibus prædicauit,Ego dixi,uos dij estis:& stetit deus in ecclesia deorũ: sed ex gratia ipsius, non ex nostra proprietate: quia ipse est solus, qui deos faciat. Materia autem proprium facit,quod cum deo habet. Aut si à deo accepit,quod est dei,ordinem dico æternitatis,potest & credi & habere illã cum deo aliquid,& deum illam non esse. Quale est autem cum confitetur ille aliquid cum deo habere,& uult solius dei esse,quod materiam non negat habere? Dicit saluum deo esse,ut & solus sit & primus, & omnium autor,& omnium dominus,& nemini comparandus,per quæ nec est. Materiæ quoque adscribit,ille quidem deus,contestabitur deus, & iurauit nonnunquàm per semetipsum,quod alius non sit qualis ipse: sed mendacem eum faciet Hermogenes:erit enim & materia qualis deus, infecta, innata, initium non habens,nec finem. Dicet deus:ego primus, & quomodo primus,cui materia coætanea est? Inter coætaneos autem & cõtemporales ordo non est,aut & materia prima est. Extendi, inquit, cœlum solus: atquin non solus,cum ea enim extendit,de qua & extendit. Cum proponit saluo dei statu fuisse materiã,uide ne irrideatur à nobis,proinde saluo statu materiæ fuisse deus,cõmuni tamen statu amborum. Saluum ergo erit & materiæ ut & ipsa fuerit:sed cum deo,quia & deus solus: sed cum illa. Et ipsa prima cum deo,quia & deus primus cum illa: sed & illa incomparabilis cũ deo,quia & deus incomparabilis cum illa,& auctrix cum deo,& domina cũ deo:sic aliquid & non totum materiæ habere. Ita illi nihil reliquit Hermogenes,quod nõ & materiæ cõtulisset:ut nõ materia deo,sed de⁹ potius materiæ comparetur. Atque adeo cum ea propria dei uindicamus semper fuisse,sine initio,sine fine,& primum fuisse & solum,& omnium autorem, materiæ quoque competat: Quæro quid diuersum & alienum à deo,ac p hoc priuatum materia possederit, per quod deo non compararetur? In qua omnia dei propria recensentur. satis præiudicant de reliqua comparatione,si

For. *salua ratio

one, si minorem & inferiorem materiam deo, & idcirco diuersam ab eo, & idcirco incomparabilem illi contendit, ut maiori, ut superiori: præscribo non capere ullam diminutionem & humiliationem, quod sit æternum & innatum: quia hoc & deum faciat tantum, quantus est, nullo minorem, neque subiectiorem, imò omnibus maiorem & sublimiorem. Sicut enim cætera quæ nascuntur, aut finiunt, & idcirco æterna non sunt semel opposita fini, quæ & initio admittunt ea quæ deus non capit, diminutionem dico interim & subiectionem: quia nata & facta sunt, ita & deus ideo ea non capit: quia nec natus omnino, nec factus est. Et materiæ autem status talis est, Igitur & duobus æternis, ut innatis, ut infectis deo atque materiæ ob eandem rationem communis status, ex æquo habentibus id, quod neque diminui, nec subijci admittit, id est, æternitatem: neutrum dicimus altero esse minorem siue maiorem: neutrum altero humiliorem, siue superiorem, sed stare ambo ex pari magna, ex pari sublimia, ex pari solidæ & perfectæ felicitatis, quæ censetur æternitas. Neque enim proximi erimus opinionibus nationum, quæ si quando coguntur deum confiteri, tamen & alios infra illum uolunt. Diuinitas autem gradum non habet utpote unica, quæ si & in materia erit, ut proinde innata & infecta, & æterna, aderit utrobique: quia minor se nusquàm poterit esse. Quomodo ergo discernere audebit Hermogenes, atque ita subijcere deo materiam, æternam æterno, innatam innato, autricem autori? dicere audentem, & ego prima, & ego ante omnia, & ego à qua omnia: pares fuimus, simul fuimus: ambo sine inicio, sine fine: ambo sine autore, sine deo. Quis me deus subijcit contemporali, coætaneo? si quia deus dicitur, Habeo & ego meum nomen. Aut ego sum deus, aut ille materia: quia ambo sumus quod alter est nostrum. Putas itaque materiam deo non comparasse, quam scilicet subijciat illi? Atquin etiam præponit illam deo, & deum potius subijcit materiæ, cum uult eum de materia cuncta fecisse. Si enim ex illa usus est ad opera mundi: iam & materia superior inuenitur, quæ illi copiam operandi subministrauit, & deus subiectus materiæ uidetur, cuius substantiæ eguit. Nemo enim non eget eo de cuius utitur: nemo non subijcitur ei cuius eget, ut possit uti: sic & nemo de alieno utendo non minor est eo de cuius utitur. Et nemo qui præstat de suo uti, non in hoc non superior est eo cui præstat uti. Itaque materia ipsa quidem deo non eguit, sed eguisse deo præstitit, diuite & locuplete & liberali, minori opinor & inualido & minus idoneo de nihilo facere quæ uelit. Grande reuera beneficium deo contulit, ut haberet hodie per quem deus cognosceretur, & omnipotens uocaretur, nisi quod iam non omnipotens:

Nationes

si non & hoc potens, ex nihilo omnia proferre. Sanè & sibi præstitit aliquid materia, ut & ipsa cum deo possit agnosci coæqualis deo, immò & adiutrix: nisi quod solus eam Hermogenes cognouit, ET HAERETICORVM PATRIARCHAE PHILOSOPHI. Prophetis enim & Apostolis usque adhuc latuit, Puto & CHRISTVM non potest dicere deum ut dominum materia usum ad opera mundi: deus enim non potuit esse substantiæ coæqualis. sed precario forsitan usus est: & ideo precario, non dominio, ut cum ea mala non esset, de mala tamen sustinuerit uti, scilicet ex necessitate mediocritatis suæ, qua non ualebat ex nihilo uti: non ex potestate quam sibi habuisset omnino ut deus in materiam, quam malā norat, antè eam in bono conuertisset ut dominus & bonus, ut ita de bono, non de malo uteretur. sed quia bonus quidem, deum autem non ideò qualem habuit alia usus, necessitatem suam ostendit, cedentem conditioni materiæ: quā si dominus fuisset, emendasset. Sic enim Hermogeni respondendum est cum ex dominio defendit deum materia usum, & de re non sua, scilicet non facta ab ipso. Iam ergo malum ab ipso qui est mali si non autor, quia non effector: certe permissor, quia dominator. Si uero materia non & ipsius qua malum dei non erit, de alieno ergo usus, aut precario usus est qua egens eius: aut & iniuria, qua præualens eius. His enim tribus modis aliena sumuntur: Iure, beneficio, impetu, id est dominio precario, ui, dominio non suppetente. Eligat Hermogenes, quid deo cōgruat, precario an ui de materia cuncta fecisse. Non ergo melius censuisset deus nihil omnino faciendum quàm precario, aut ui faciendum, & quidem de malo. Nonne etiam si materia optima fuisset, quæ indecorum sibi existimasset de alieno licet bono factæ satis. Itaque gloriæ suæ causa molitus est mundum, ut debitorem se alienæ substantiæ ostenderet & quidem non bonæ. Ergo, inquit, ex nihilo faceret, ut mala quoque arbitrio eius imputarentur. Magna, bona fide, cæcitas hæreticorum pro huiusmodi argumentatione, cum ideo aut alium deum bonum & optimum uolunt credi, quia mali autorem existiment creatorem: & materiam cum creatore proponunt, ut alium à materia, non à creatore deducant, quando nullus omnino deus liberetur ista quæstione, ut non autor mali uideri proinde possit, quisquis ille est qui malum & si non ipse fecit, tamen à quocunque & unde unde passus est fieri. Audiat igitur & Hermogenes, dum alibi de mali ratione distinguimus, interim se quoq; nihil egisse hac sua iniectione. Ecce enim & si non autor, sed assentator mali inuenitur deus, qui malum materiæ tanto sustinuit de bono ante mundi constitutionem, quam ut bonus & mali æmulus emendasse debuerat. Aut enim potuit emendare, sed noluit: aut uoluit quidem, uerum non po-

Philosophi hæreticorum patriarchæ. Citatur à Hieronymo in epistola ad Ctesiphontem.

Fort. si habuisset.

Fort. sed quia bonus quidē, non aūt dominus, ideo qualem habuit, tali usus.

Fort. quàm in dec. & mox, faceret satis.

non potuit infirmus deus. Si potuit & noluit, malus & ipse, quia malo fauit: & sic iam habetur eius, quod licet non instituerit, qui tamen si noluisset illud esse non esset, ipse iam fecit esse, quod noluit non esse. Quo quid est turpius? si id uoluit esse quod ipse noluit fecisse, aduersũ semetipsum egit, cũ & uoluit esse quod noluit fecisse, & noluit fecisse quod uoluit esse. Quasi bonum uoluit esse, & quasi malum noluit fecisse. Quod non faciendo malum iudicauit, id sustinendo bonum prænunciauit: malum pro bono sustinendo, & non potius eradicando, assertor eius inuentus est. Male si per uoluntatem, turpiter si per necessitatem: aut famulus erit mali deus aut amicus. cum materiæ malo conuersatus, nedum etiam de malo eius operatus. Et tamen non de nobis persuadet Hermogenes malam esse materiam. Non enim poterit non malum dicere, cui malũ ascribit: nam definimus diminutionem & subiectionem capere nõ posse. Quod si ita erit æternum, ut alij coæterno inferius deputetur, ita & nũc nec malum dicimus competere illi: quia nec subijci ex hoc possit, quod nullo modo potest subijci, quia æternum est. Sed cum aliâs summũ bonum constet esse quod sit æternum ut deus, per quod solus est deus, dũ æternus est: & ita bonus, dum deus, quomodo materiæ inerit malum, quam ut æternam summũ bonum credi necesse est? Aut si quod æternũ est, poterit & mali capax esse, poterit hoc & in deum credi, & sine causa gestiuit malum à deo transferre, si competit & æterno, competendo materiæ. Iam uero si quod æternum est malum potest credi, inuincibile & insuperabile erit malum ut æternum: & tamen nos frustra laboramus de auferendo malo ex nobis ipsis, cum & deus hoc frustra mandat & præcipit: imò & iudicium frustra constituit deus, in iustitia utiq; puniturus, quibus contra malum finis, cum præses eius diabolus abierit in ignem, quẽ præparauit illi deus & angelis eius prius in puteum abyssi religatus, cũ reuelatio filiorum dei redemerit conditionem à malo utiq; uanitatis obiectam, cum restituta innocentia & integritate conditionis pecora condixerint bestijs, nec paruuli de serpentibus luserint, cum pater filio posuerit inimicos sub pedes utiq; operarios mali. Itaque si finis malo competit, necesse est competierit initium. Erit materia habens initium, habendo & finem mali. Quæ enim malo deputantur, secundum mali statum computantur. Age nunc malam ac pessimam credamus esse materiam utique natura: sicut deum bonum & optimum credimus proinde natura: porrò naturam certam & fixam haberi oportebit tam in malo perseuerantem apud materiam, quàm & in bono apud deum inconuertibilem & indemutabilem. Scilicet qua si demutabitur natura in materia de malo in bonum demutari poterit, & in deo de bono non in malum. Hoc loco dicet aliquis: Ergo de lapidibus filij Abra-

hæ non suscitabuntur, & genimina uiperarum non facient pœni-
tentiæ fructum, & filij iræ non fient filij pacis, si natura mutabilis non
erit. Temere ad ista exempla respicies ó homo: non enim competunt
ad causam materiæ, quæ innata est, ea quæ nata sunt lapides & uipe-
ræ & homines: horum enim natura habendo institutionem, habere
poterit & cessationem. Materiam uero tene semel æternam determina-
tam, ut infectam, ut innatam: & ideo indemutabilis & incorruptibilis
naturæ credendam, ex ipsius etiam sententia Hermogenis, quam oppo
nit cum deum negat ex semetipso facere potuisse: quia non demute-
tur quod sit æternum, amissurum scilicet quod fuerat, dum fit ex de-
mutatione quod non erat, si non esset æternum. Dominum uero æter-
num aliud esse non posse, quàm quod est semper. Hac & ego defi-
nitione merito illum repercutiam, materiam æque reprehendo, cum
ex illa mala pessima, etiam bona atque optima fiunt: & uidit deus
quia bona, & benedixit ea deus, utique quasi optima, non certe qua-
si mala ac pessima. Demutationem igitur admisit materia, & si ita est,
statum æternitatis amisit: mortua est denique sua forma. sed æterni-
tas amitti non potest: quia nisi amitti non possit, æternitas non est.
Ergo nec demutationem potuit admisisse: quia si æternitas est, demu-
13. tari nullo modo potest: & quæretur, quomodo ex ea bona facta sint,
quæ ex demutatione nullo modo facta sunt? Vnde in mala ac pessima
boni atque optimi semen? Certe nec bona arbor, fructus malos ædit:
quia nec deus nisi bonus: nec mala arbor, bonos: quia nec materia est
Forte *nisi pessima. *pessima. Aut si dabimus illi aliquid, etiam boni germinis, iam non erit
uniformis naturæ, id est, malæ in totum: sed & tantum duplex, id est, bo-
næ & malæ naturæ. Et quæretur iterum, an in bono & malo potuerit
conuenire luci & tenebris, dulci & amaro. Aut si potuit utriusque di-
uersitas boni & mali concurrisse, & duplex natura fuisse materiæ am-
borum ferax fructuum, iam nec bona ipsa deo deputabuntur, ut nec
mala illi imputentur: sed utraque species de materiæ proprietate sum-
pta, ad materiam pertinebit. Quo pacto neque gratiam bonorum
deo debebimus, nec inuidiam malorum, quia nihil de suo operatus
14. ingenio, per quod probabitur manifeste materiæ deseruisse. Nam &
si dicatur, licet ex occasione materiæ, suo tamen arbitrio bona pro-
tulisse, quasi nactus bonum materiæ, quanquàm & hoc turpe sit:
Certe cum ex eadem etiam mala profert, uel hæc utique non de suo
arbitrio proferendo seruit materiæ, aliud non habens facere quàm
ex malo proferre, inuitus utique quâ bonus, ex necessitate ut inui-
tus, & ex seruitute ut ex necessitate. Quid ergo dignius, ex ne-
cessitate eum condidisse mala, an ex uoluntate? Siquidem ex neces-
sitate

ſitate condidit,ſi ex materia.Ex uoluntate,ſi ex nihilo.Iam enim ſine cauſa laboras,ne malorum autor conſtituatur deus: quia &ſi de materia fecit,ipſi deputabuntur qui fecit, proinde quatenus fecit. Planè ſic intereſt unde fecerit,ac ſi de nihilo feciſſet: nec intereſt unde fecerit, ut inde fecerit, unde eum magis decuit.Magis autem eũ decuit ex uoluntate feciſſe quàm ex neceſſitate:id eſt ex nihilo potius quàm ex materia. Dignius eſt deum etiam malorum autorem liberum credere,quàm ſeruum:quæcunque poteſtas ei,quàm puſillitas competit. Si & ſic concedimus materiam quidem nihil boni habuiſſe,dominum uero ſi quid boni ædidit ſua uirtute ædidiſſe,aliæ æque oborientur quæſtiones.Primo ſi bonum in materia omnino non fuit,nõ ex materia bonum factum,quod materia ſcilicet non habuit. Dehinc ſi non ex materia, iam ergo ex deo factum.Si nec ex deo, iam ergo ex nihilo factum.Hoc enim ſupereſt ſecundum Hermogenis diſpoſitionem. Porrò ſi bonum,neque ex materia factum eſt:quia non erat in illa ut in mala, neque ex deo:quia nihil potuit ex deo fieri,ſicut definit Hermogenes:inuenitur bonum iam ex nihilo factum,ut ex nullo factum, ut neque ex materia neque ex deo. Et ſi bonum ex nihilo, cur non & malum? imò cur non omnia ex nihilo,ſi aliquid ex nihilo? niſi ſi inſufficiens fuit diuina uirtus omnibus producendis,quæ aliquid protulerit ex nihilo:aut ſi ex materia mala bonum proceſſit:quia neque ex nihilo, neque ex deo, ſequetur ut ex conuerſione proceſſerit materiæ. Contra denegant iam æterni conuerſionem:ita unde bonum conſtitit,iam negabit Hermogenes inde illud con ſtare potuiſſe.Neceſſe eſt autem ex aliquo eorum proceſſerit, ex quibus negauit procedere potuiſſe. Cæterum ſi ideo malum non ex nihilo,ne dei fiat,de cuius arbitrio uidebitur factum,ſed ex materia :ut ipſius ſit, de cuius ſubſtantia erit factum: & hic ut dixi autor mali habebitur deus, qui cum eadem uirtute & uoluntate debuiſſet omnia ex materia protuliſſe:aut tantum bona non omnia tamen bona,protuliſſet etiam mala, utique aut uolens eſſe mala ſi poterat efficere neceſſe eſſet:aut non ualens efficere omnia bona.ſi uoluit & non fecit,dum nihil interſit per infirmitatem dominus autor mali extiterit an per uoluntatem. Aut quæ fuit ratio,ut cum bona feciſſet quaſi bonus,etiam mala protuliſſet quaſi non bonus, cum non congruentia ſibi ſolummodo ædidit. Quid neceſſe erat ſuo opere prolato, etiam materiæ negocium curare, proinde & malum proferendo,ſolus ut cognoſceretur bonus de bono? Materia autem ne cognoſceretur mala de malo plus bonum floruiſſet ſine mali afflatu. Nam & Hermogenes expugnat quorundam argumentationes, dicentium mala neceſſaria fuiſſe ad inluminationem bonorum, ex contrarijs intelligendorum. Ergo aut nec propterea locus mali proferendi fuit. Aut ſiqua alia ratio exegit illud induci, cur non & ex nihilo potuerit induci ipſa ratione excuſatura dominum

Forte *ne eſſent

dominum ne mali autor existimaretur:quæ nunc de materia operatur,cum mala excuſat,ſi excuſat:adeo ubique & undique illuc compellitur quæſtio quo nolunt:qui ipſam mali rationem nõ examinando nec dinoſcẽdo,quomodo illud aut deo adtribuant,aut à deo ſeparent,pluribus & indignioribus deſtructionibus deo obijciunt. Igitur in præſtructione huius articuli, & alibi forſitan retractandi quidem,definio,aut deo adſcribendum & bonum & malum,quæ ex materia fecit:aut materiæ ipſi ex qua fecit:aut utrũque utriq; qui ambo ſibi obligantur,qui fecit,& de qua fecit:aut alterum alteri. tertius enim præter materiam & deus non eſt. Porrò ſi deus erit utrũque,uidebitur deus etiam mali autor:deus autem ut bonus autor mali nõ erit. ſi materia utrũq;,uidebitur materia etiam boni matrix, mala autem in totum materia boni non erit matrix.ſi utriuſq; erit utrunq;:in hoc quoque comparabitur deo materia,& pares erunt ambo,ex æquo mali ac boni adfines:æquari autem deo materia non debet,ne duos deos efficiat:ſi alterum alterius,utique deo bonum,& materiæ malum:neque malum deo,neq; materiæ bonum adſcribetur:& bona autem & mala deus de materia faciendo cum ea facit. Hæc ſi ita ſunt,neſcio qua poſſit euadere ſententia Hermogenes,qui,deus quoquomodo de materia malum condidit,ſiue uoluntate,ſiue neceſſitate, ſiue ratione,non putet mali autorem. Porrò ſi mali autor eſt

Forte* excludas iam

ipſe qui fecit,planè ſocia materia per ſubſtantiæ ſuggeſtum.excuſas iã cauſam materiæ introducendæ. Nihilominus enim,& per materiam deus autor mali oſtenditur,ſi ideo materia præſumpta eſt,ne deus mali autor uideretur:excluſa itaque materia dum excluditur cauſa eius, ſupereſt uti deus omnia ex nihilo feciſſe conſtet. Videbimus an & mala:cum apparuerit quæ mala,& an mala. Interim & quæ putas :dignius enim de ſuo arbitrio produxit , hæc quoque producendo de nihilo,quàm de præiudicio alieno, ſi de materia produxiſſet. Libertas,non neceſſitas,deo competit: malo uoluerit mala à ſemetipſo condidiſſe, quàm non potuerit non condidiſſe. Vnici dei ſtatus hanc regulam uindicat:non aliter unici,niſi quia ſolius: nõ aliter ſolius, niſi quia nihil cũ illo: ſic & primus erit,quia omnia poſt illum: ſic omnia poſt illum, quia omnia ab illo: ſic ab illo, quia ex nihilo: ut illi quoque ſcripturæ ratio conſtet, Quis cognouit ſenſum domini? aut quis illi conſiliarius fuit? aut quem conſultatus eſt? aut uiam intelligentiæ & ſcientiæ quis demonſtrauit illi? quis tradidit & retribuetur ei? Nemo utique: quia nulla uis, nulla materia, nulla natura ſubſtantiæ alterius aderit illi. Porrò ſi de aliquo operatus eſt, neceſſe eſt ab eaipſa acceperit & conſilium & tractatum diſpoſitionis, ut uiam intelligentiæ & ſcientiæ. Pro qualitate enim rei operari habuit, & ſecundum ingenium materiæ, non ſecundum ſuum arbitrium: adeo ut & mala pro natura non ſua,ſed ſubſtantiæ fecerit. Si neceſſaria eſt deo materia ad opera mundi ut Her-

moge nes

mogenes exiſtimauit:habuit deus materiam longe digniorem & idoniorẽ,
non apud philoſophos æſtimandam,ſed apud prophetas intelligendã, ſo
phiã ſuã ſcilicet: hæc deniq; ſola cognouit ſenſũ domini. Quis em̃ ſcit quæ
ſunt dei,& quæ in ipſo,niſi ſpiritus qui in ipſo? Sophia aũt ſpiritus.hæc illi
cõſiliarius fuit,uia intelligentiæ & ſcientiæ ipſa eſt. Ex hac fecit,faciendo per
illã,& faciendo cum illa. Cum pararet cœlum,inquit,aderam illi,& cum for/
tia faciebat ſuper uentos,quæ ſurſum nubila, & cum firmos ponebat mon/
tes eius quæ ſub cœlo eſt,ego eram compingens cum ipſo. Ego erã ad quẽ
gaudebat:cottidie autem oblectabar in perſona eius. Quando oblectaba/
tur? Cum perfeciſſet orbem,& inoblectabatur in filijs hominum. Quis nõ
hanc potius omnium fontem & originem cõmendet? materiã uero mate/
riarum,non ſibi ſubditam,nõ ſtatu diuerſam,nõ motu inquietam,non ha *Aliàs *non ſic.*
bitu informem,ſed inſitam,& propriam, & compoſitam,& decoram. Qua-
li deo potuit eguiſſe? Sui magis quàm alieni. Deniq; ut neceſſariam ſenſit *Aliàs * alienigenis, ſic enim habet exemplar Hirſaugienſe, unde etiã cõijcio ſuis legendũ, non ſui, & fortaſſis paulo ante nõ deo, ſed deus.*
ad opera mundi,ſtatim eam condit & generat in ſemetipſo. Dominus,in-
quit,condidit me initium uiarum ſuarum in opera ſua:ante ſecula fundauit
me:prius quàm faceret terram,prius quàm montes collocarentur:ante oẽs
autem colles generauit me:prior autem abyſſo genita. Cum agnoſcat ergo
Hermogenes idcirco etiam ſophiam dei natam & conditam prædicari, ne
quid innatum & inconditum præter ſolum deum crederemus. Si enim in-
tra dominũ quod ex ipſo & in ipſo fuit,ſine initio non fuit: ſophia ſcilicet
ipſius exinde nata & cõdita,ex quo in ſenſu dei ad opera mundi diſponen
da cœpit agitari:multo magis non capit ſine initio quicquàm fuiſſe, quod
extra dominũ fuerit. Si uero ſophia eadem dei ſermo eſt ſenſu ſophia, &
ſine quo factum eſt nihil,ſicut & diſpoſitũ ſine ſophia,quale eſt ut filio dei
ſermone unigenito & primogenito aliquid fuerit præter patrem antiquius:
& hoc modo utique generoſius,nedum quod innatum fortius,& quod in/
fectum factũ ualidius? quia quod ut eſſet nullius eguit autoris,multo ſubli
mius erit eo quod ut eſſet aliquem habuit autorem:proinde ſi malum qui
dem innatum eſt,id eſt ſermo dei. Eructauit enim,inquit,ſermonem opti-
mum:non ſcio an à bono malum poſſit adduci,ualidius ab infirmo,ut in/
natum à nato. Ita & hoc nomine materiã deo præponit Hermogenes,præ
ponendo eam filio. Filius enim ſermo,& deus ſermo:& ego & pater unum
ſumus:niſi quod ſuſtinebit æquo animo filius eam præponi ſibi, quæ pa/
tri adæquatur. Sed & ad originale inſtrumentum Moyſi prouocabo, un/
de & diuerſa pars ſuſpiciones ſuas ingratis fulcire conatur,ne ſcilicet nõ in/
de inſtrui uideretur unde oportet. Itaque occaſiones ſibi ſumpſit quorun/
dam uerborum,ut hæreticis ferè mos eſt ſimplicia quæque torquere. Nam
& ipſum principium, in quo deus fecit & cœlum & terram, aliquid uolunt
fuiſſe,quaſi ſubſtantiuum & corpulentum,quod in materiam interpretari
poſſit. Nos autem unicuiq; uocabulo proprietatem,cum uindicamus prin/
cipium

cipium initiũ esse,& cõpetisse ita poni rebus incipientibus fieri. Nihil enim quod fieri habet sine initio esse, quin initium sit illi ipsum dum incipit fieri. Ita principium siue initium inceptionis esse uerbum, non alicuius substantiæ nomen. Iam nunc si principalia deo opera cœlum & terra sunt, quæ ante omnia deus fecit suorum esse proprie principium, quæ priora sunt facta meritóque sic perfectam scripturam, In principio fecit deus cœlum & terram, quemadmodum dixisset, in finem deus fecit cœlum & terram: si post uniuersa fecisset: aut si principium aliqua substantia est, erit & finis aliqua materia. Planè licebit etiam substantiuum aliquid principium esse alij rei, quæ ex ipso sit futura: ut argilla principium testæ, ut semen principium herbæ. Sed cum ita utimur uocabulo principij quasi originis, non quasi ordinis nomine: adijcimus & mentionem ipsius rei specialiter, quam uolumus principium alterius rei. De cætero si sic ponamus, uerbi gratia: In principio fecit figulus peluim uel urnam: iam non materiam significauit principium: non enim argillam nominaui principium, sed ordinem operis: quia figulus ante cætera primum peluim & urnam fecit, exinde facturus & cætera: ad ordinationem operum principij uocabulum pertinebit, non ad originem substantiarum. Possunt & aliter principium interpretari non ab re tamen: nam & in græco principij uocabulum, quod est arche, nõ tantum ordinatiuum, sed & potestatiuum capit principatum. Vnde & archontes dicunt principes & magistratus. Ergo secundum hanc quoque significationem principium pro principatu & potestate sumetur. In principatu enim & in potestate deus fecit cœlum & terram. Sed ut nihil aliud significet græca uox, quàm principium: & principium nihil aliud capiat, quàm initium: habemus etiam illam initium agnoscere, quæ dicit: Dominus condidit me in opera sua. Si enim per sophiam dei omnia facta sunt, & cœlum ergo & terram deus faciens in principio, id est, initio in sophia sua fecit. Denique si principium materiam significaret, non ita scriptura instruxisset, In principio deus fecit, sed ex principio. Non enim in materia, sed ex materia fecisset. De sophia autem potuit dici in principio. In sophia enim primo fecit, in qua cogitando & disponendo iam fecerat: quoniam & si ex materia facturus fuisset, ante in sophia cogitando & disponendo iam fecerat. Quoniam & si erat initium uiarum: quia cogitatio & dispositio prima sophiæ sit operatio, de cogitatu uiam operibus instituens, hanc & inde autoritatem scripturæ mihi uindico, quod & deus qui fecit, & ea quæ fecit, ostendens unde fecerit, non proinde testatur. Nam cum in omni operatiõe tria sint principalia, qui facit, & quod fit, & ex quo fit: tria nomina sũt ædeda in legitima operis enarratione: persona factoris, species facti, forma materiæ. Si materia non ædetur, ubi & opera & operæ operator æduntur, apparet ex nihilo eum operatum. Proinde enim æderetur ex quo, si ex aliquo fuisset operatus. Denique Euangelium ut supplementum instrumenti ueteris ad

tis adhibebo, in quo uel eo magis debuerat ostendi deus ex aliqua materia uniuersa fecisse, quo illic etiã per quem omnia fecerit reuelatur. In principio erat sermo. In quo principio scilicet deus fecit cœlum & terrã. Et sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Omnia per illũ facta sunt, & sine illo factũ est nihil. Cum igitur & hic manifestetur & factor, id est deus, & facta, id est omnia. Et per quem, id est sermo, nónne & unde omnia facta essent à deo, per sermonẽ exegisset ordo profiteri, si ex aliquo facta essent? ita quod non fuit, non potuit scriptura profiteri. Et non profitendo, satis probauit non fuisse: quia profiteretur si fuisset. Ergo inquis, si tu ideo præiudicas ex nihilo facta omnia quia non sit manifeste relatum de materia præcedenti factum quid, uide ne diuersa pars ideo cõtendat ex materia omnia facta, quia proinde non aperte significatum sit, ex nihilo quid factum. Planè retorqueri quædam facile possunt: non statim & ex æquo admitti, ubi diuersitas causa est. Dico enim & si non aperte scriptura pronũciauit ex nihilo facta omnia, sicut nec ex materia, non tãtam fuisse necessitatem aperte significãdi de nihilo facta omnia, quanta esset, si ex materia facta fuissent. Quoniã quod fit ex nihilo, eo ipso dum non ostenditur ex aliquo factum, manifestatur ex nihilo factum: & nõ periclitatur ne ex aliquo factũ existimetur, quãdo non demonstretur ex quo sit factum. Quod autem ex aliquo fit, nisi hoc ipsum aperte declaratur ex aliquo factum, illud dum ex quo factum sit ostẽditur periclitabitur, primo uideri ex nihilo factum, quia non æditur ex quo sit factum. Dehinc & si ea sit conditione ut non possit uideri ex aliquo, proinde periclitabitur, ex alio lõge factum uideri, quàm ex quo factum est, dum non proponitur unde sit factum. Ita si ex nihilo deus cuncta fecisse non potuit, scriptura non adiecisset illum ex nihilo fecisse. Ex materia eum fecisse omnimodo debuit edixisse, licet ex materia fecisset, quia illud in toto habebat intellegi, & si nõ significaretur. At istud in dubio, nisi significaretur. Atq; adeo spiritus sanctus hanc scripturæ suæ rationem cõstituit, ut cum quid ex aliquo fit, & quod fit, & unde fit, referat. Fructificet, inquit, terra herbam fœni, seminantem semen secundum genus, & secundum similitudinem, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in similitudinem. Et factum est sic. Et produxit terra herbam fœni seminantem semen secundum genus, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in ipso in similitudinem. Factum est sic. Et produxit terra herbam fœni seminantem semen secundum genus, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semẽ in ipso secundum genus. Et rursus. Et dixit deus: Producant aquæ repentia animarum uiuarum, & uolatilia uolantia super terram per firmamentũ cœli. Et factum est sic. Et fecit deus cetos magnos, & omnem animam animalium repentiũ, quæ produxerũt aquæ secundum genus ipsorum. Item post hæc. Et dixit deus. Producat terra animam uiuentem secũdum genus, quadrupedia & repentia, & bestias terræ, secundum genus ipsorum. Si ergo ex

iam factis rebus, alias res deus proferens, ostendit p̄ prophetã & dicit quid unde protulerit. quãquam possimus unde illas prolatas estimare, dũ ne ex nihilo. Iam enim facta erãt quædã ex quibus prolatæ uideri possent. Si tã- tam curã instructionis nostræ insumpsit spũssanctus, ut sciremus q̃d unde processerit, nónne proinde nos & de cœlo & de terra cõpotes reddidisset si- gnificãdo unde ea esset operatus? Si de aliqua materia origo constaret illo- rum: ut tãtomagis ex nihilo ea uideretur operatus, quanto nihil adhuc erat factum, ex quo operatus uideretur. Itaq; sicut ea quæ de aliquo p̄lata sunt ostendit unde prolata sint: Ita quæ nõ ostendit unde prolata sint, ex nihilo prolata confirmat. Igitur in principio deus fecit cœlũ & terrã. Adoro scriptu ræ plenitudinẽ qua mihi & factorem manifestat & facta. In euãgelio uero amplius & ministrũ atque arbitrum rectoris inuenio sermonem. An aũt de aliqua subiacenti materia facta sint omnia, nusquã adhuc legi. Scriptũ esse doceat Hermogenis officina. Si nõ est scriptũ, timeat uæ illud adijcientibus

23. aut detrahentibus destinatum. Sed ex sequentibus argumentatur, quia scri

Fort. & in terre. ptum sit, Terra aũt, erat inuisibilis & incõposita. Nã & terræ nomen redigit materiam, quia terra sit quæ facta est ex illa. Et erat, in hoc dirigit, quasi quæ semper retro fuerit innata & infecta. Inuisibilis aũt & rudis quia informem & confusam & inconditam uult fuisse materiã. Has quidem opiniones eius singillatim reuincã, sed interim uolo sic ei respondere. Putamus his articulis materiam demõstrari. Nunquid tamẽ, quia erat ante omnia & tale aliquid esse ex ea factum scriptura significat? Atquin nihil tale significat. Fuerit licet materia, quantum sibi licet, uel potius Hermogeni, potuit & fuisse, & tamen nihil deus ex illa fecisse, uel quia non decebat deũ alicuius eguisse, certe quia nec ostenditur quicquã ex materia fecisse. Sine causa ergo esset inquis. Non planè adeo sine causa. Nã & si mundus non est factus ex illa, sed hæresis fa cta est, & quidẽ hoc impudentior, quod nõ ex materia facta est hæresis, sed

24. materiã ipsam potius hæresis fecit. Reuertor nũc ad singulos articulos, per quos putauit significatã esse materiã, & primo de nominibus expostulabo. Horũ eñ alterũ legimus, quod est terræ: alterũ nõ inuenimus, quod est ma teriæ. Quæro ergo cũ materiæ nominatio nõ extet i scriptura, quomodo ei etiã terræ appellatio adcõmodetur in alio iam genere substantiæ nota, quo magis materiæ quoq; nominatio extitisse debuerat, cõsecuta etiã terræ ap- pellationem, ut scirem terram cõmune cũ materia esse nomen ne illud ei soli

Fort. notum est. substãtiæ uindicarẽ, cuius & proprium, in qua magis natum est, uel ne illud in quãcunq; aliam speciẽ, nec utiq; omni materiæ cõmunicare possem si uel- lem. Cum enim nõ extat proprium uocabulum eius rei cui cõmune uocabu lum adscribitur, quanto nõ comparet cui adscribatur, cuicumq; alij poterit adscribi. Ita Hermogenes, & si materiã ostenderet nominatam, deberet ean dem probare terram quoq; cognominatã, ut ita utrũq; illi uocabulum uin-

25. dicaret. Vult igitur duas proponi terras in ista scriptura, unam quã in prin- cipio deus

cipio deus fecit. Aliã materiã ex qua fecit, de qua dictũ sit, terra aũt erat inuisibilis & rudis. Vtiq; si quærã ex duabus quæ cui nomen terræ adcõmodari id dicetur, hãc quæ facta sit ex illa ex qua facta est uocabulũ deriuasse, quia ueri similius sit ab origine sobolẽ potius quàm originem à sobole uocitari, hoc si ita est, alia nobis obuoluit quæstio, an cõpetat terrã hanc quam deus fecit, ex illa ex qua fecit cognomentũ deriuasse. Audio eñ apud Hermogenem cæterosq; materiarios hæreticos terrã quidẽ illã informẽ & inuisibilẽ & rudem fuisse. Hanc uero nostrã proinde & formã & conspectũ, & cultũ, à deo consecutã. Aliud ergo factã quàm erat ea ex qua facta est. Porrò aliud facta, nõ potuit cũ ea de nomine sociari, à cuius cõditione desciuerat. Si nomen propriũ materiæ illius fuit terra hæc quæ non est materia, aliud scilicet facta, terræ quoq; nõ capit nomen alienũ & statu suo extraneũ. Sed materia facta, id est ex terra habuit cũ sua origine cõsortiũ nominis, sicut & generis. Non à deo. Nã & testam licet ex argilla confectã iam non argillã uocabo, sed testam, & electrum licet ex auro & argẽto fœderatum, nec argentum tamen nec aurũ appellabo, sed electrũ, à cuius habitu quod diuertit, pariter & à uocatu eius recedit appellationis, sicut & cõditionis proprietate. Quàm aũt trãsierit de statu terræ illi9, id est materiæ ista terra, uel eo palàm est, qđ hæc apud Genesim testimoniũ boni accipit. Et uidit deus quia bonum, illa aũt apud Hermogenẽ in originẽ & causam malorũ deputatur. Postremo si ideo hæc terra, quia & illa, cur non & materia hæc quoq; quia & illa? Imò iã & cœlum & omnia, si ex materia cõstant, & terræ & materiæ uocari debuerunt. Satis ista de terræ nomine, in quo materiam intellegi uoluit, quod nomen unius elementi omnes sciũt, natura primũ, dehinc scriptura docẽte, nisi si & Sileno illi apud Midam regem adseuerãti de alio orbe credendum est autore Theopompo, sed & deos multos idem refert. Nobis aũt unus deus & una est terra, quam in principio deus fecit. Cuius ordinẽ incipiens scriptura decurrere, Primo factã eam edicit, dehinc qualitatẽ ipsius edisserit, sicut & cœlum primo factum professa, in principio deus fecit cœlum. Dehinc dispositionem eius superducit, & separauit inter aquã quæ erat infra firmamentum, & quæ erat super firmamẽtum. Et uocauit deus firmamentum cœlum, ipsum quod in primordio fecerat. Proinde & de homine, & fecit deus hominem, ad imaginẽ dei fecit illũ. Dehinc qualiter fecerit reddit. Et finxit deus hominem de limo terræ, & adflauit in faciẽ eius flatũ uitæ, & factus est homo in animã uiuã. Et utiq; sic decet narrationẽ inire: Primo præfari, postea prosequi. Nominare, deinde describere. Alioquin uanũ, si eius rei cuius nullam præmiserat mentionẽ, id est materiæ, ne ipsum quidem nomen, subito formam & habitum promulgauit, Ante enarrat qualis esset, antequam an esset. Ostendit figuram deformati, nomen abscõdit. At quanto credibilius secundum nos eius rei dispositionẽ scriptura subiunxit, cuius institutionem simulq; nominationem præmisit. Quàm deniq; integer sensus est, in principio deus fecit cœlum & terram, terra aũt erat inuisibilis & rudis, quam deus

Materiarij hæretici.

Silenus. Midas. Theopompus.

scilicet fecit. de qua scriptura cũ maxime edixerat. Nam & autem ipsum ue
Autem. Erat. lut fibula coniunctiuæ particulæ ad cõnexũ narrationi adpositum est, terra
aũt. Hoc eñ uerbo reuertitur ad eã, de qua supra dixerat, & alligat sensum,
adeo aufer hinc aũt, & soluta compago est, ut tunc possit de alia terra dictũ
27./ uideri, terra erat inuisibilis & rudis. Sed tu supcilio capitis & nutu digiti ad
cõmodato altius tollens, & quasi retro iactans, erat inquis, quasi semp fuerit
scilicet innata & infecta, & idcirco materia credenda. At ego sine ullo lenoci
nio pronunciationis simpliciter respondebo, de omni re posse dici erat, etiã
de ea quæ facta, quæ nata sit, quæ aliquando non fuerit, & quæ materia nõ
sit. Omne enim quod habet esse, unde habet siue per initiũ, siue initio, hoc
ipo quod est, etiã erat dicet̃. Cui cõpetit prima uerbi positio, in definitionẽ,
eiusdem etiam declinatio uerbi decurret in relationẽ. Est definitionis caput,
erat relationi facit. Hæ sunt argutiæ & subtilitates hæreticorũ simplicitatem
cõmunium uerborũ torquentes in quæstionẽ magnam. Scilicet quæstio est
hereticorum argutie quedam si erat terra quæ facta est. Sanè discutiẽdũ, an ei cõpetat inuisibilem & rudẽ
fuisse quæ facta est, an ei ex qua facta est, ut eiusdem sit erat, cuius & quod
28./ erat. Atquin non tantũ probabimus istũ habitũ huic terræ cõpetisse, sed &
illi alijs nõ competisse. Nam si nuda sit materia deo subiacebat, nullo scilicet
elemento obstruente. Siquidẽ nondũ quicq̃ erat præter ipsam & deũ, utiq;
inuisibilis esse non poterat, quia & si tenebras uolet in substantia fuisse ma-
teriæ (cui articulo respõdere debebimus suo ordine) etiam homini tenebræ,
uisibiles sunt. Hoc eñ ipsum quod sunt tenebræ uident̃, nedũ deo. Et utiq;
si inuisibilis esset, nullo modo cognosceretur qualitas eius. Vnde ergo com-
pertus est Hermogenes informẽ & cõfusam & inquietã illã fuisse, quæ ut in-
uisibilis latebat: aut si hoc à deo reuelatũ est, pbare debet. Sic & an rudis di
ci potuerit expostulo. Certe enim rude illud est quod imperfectũ est. Certe
imperfectũ nõ potest esse, nisi quod factũ est. Quod enim minus factũ est,
impfectũ est. Certe inquis. Ergo materia quæ facta nõ erat, in totũ imperfe
cta esse nõ potuit, Quæ impfecta nõ fuit, etiã rudis nõ fuit, initiũ nõ habẽs.
Quia facta nõ fuit, caruit & rudimento. Initij eñ accidens est rudimentum.
Terra uero quæ facta est, meruit & rudis dici. Statim enim ut facta est, ha-
29./ buit impfectæ locũ, ante pfectionẽ. Siquidẽ omnia opera sua deus ordine
cõsummauit, incultis primo elemẽtis, depalans quodãmodo mũdũ, dehinc
exornatis uelut dedicans. Nã & lumen nõ statim splẽdore solis impleuit, &
tenebras nõ statim solatio lunæ temperauit, & cœlũ nõ statim syderib⁹ stel
lisque signauit, & materiã nõ statim beluis frequentauit, & ipsam terrã non
statim uaria fœcunditate dotauit. Sed primo esse ei cõtulit. Dehinc nõ inua
Esai. cuum esse suppleuit. Sic enim & Esaias non inuacuũ ait fecit illã, sed inhabi-
tari. Postea ergo quã facta est, futura etiã perfecta, interim erat inuisibilis &
rudis. Rudis quidem, hoc quoque ipso quod inuisibilis. Vt nec uisui pfecta
simul & ut de reliquo nondum instructa. Inuisibilis uero ut adhuc aquis
tanq̃ monimento genitalis humoris obducta: qua forma, etiã adfinis eius

caro

caro nostra producitur. Nã & Dauid ita canit. Domini est terra & plenitu- ψ.
do eius, orbis terræ, & omnes qui habitant in illa. Ipse super maria fundauit
eum, & super flumina præparauit eum. Segregatis enim aquis in cauatiorẽ
sinũ, emicantior facta est arida, quæ ante hac aquis tegebatur. Exinde itaq;
& uisibilis efficitur, dicente deo: Congregetur aqua incongregatione una,
& uideatur arida. Videatur, inquit, non fiat. Iam enim facta erat, sed inuisi-
bilis usq; tunc uideri sustinebat. Arida autem quod erat futura ex diuortio
humoris tamen terra & uocauit deus aridam terram, non materiam. Sic &
perfectionem postea consecuta, desinit rudis haberi, cum pronunciat deus.
Fruticet terra herbam fœni seminantem semen secundum genus, & secun-
dum similitudinem, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in
ipso in similitudinẽ. Item. Producat terra animã uiuam secundum genus, &
quadrupedia & repentia, & bestias terræ secundum genus. Impleuit igitur
ordinem suũ scriptura diuina. Quam enim prædixerat inuisibilẽ & rudem,
ei & uisionem reddidit & perfectionem. Non alia autem materia erat inuisi
bilis & rudis. Ergo materia erit postea uisibilis & perfecta. Volo itaq; uide-
re materiã. Visibilis enim facta est. Volo & perfectã eã recognoscere, ut ex
illa etiã fœni herbã, & ex illa decerpã lignum fructũ, & ex illa animalia usui *Fort. ligni fructum.*
meo famulentur. sed materia quidem nusquã. terra uero hæc, id est coram.
hanc uideo. hac perfruor, ex quo inuisibilis & rudis esse desijt, de qua mani-
festissime Esaias. hæc dicit dominus qui fecit cœlũ. Iste deus qui demonstra
uit terram & facit illã. Certe eandem demõstrauit, quam & fecit. Quomodo
demõstrauit? utiq; dicendo, uideatur arida. Quare uideri iubet, nisi quia re-
tro non uidebatur? ut sic quoq; eam nõ inuacuũ fecisset faciendo uisibilem
& ita habilem: & sic per omnia probatur nobis, hãc quam incolimus eãdem
& factã esse à deo & ostensam, nec aliã fuisse rudẽ & inuisibilẽ quàm quæ &
facta & ostẽsa est. atq; ita terra aũt erat inuisibilis & rudis, ad eã ptinet quã
deus cũ cœlo separauit. Sic & sequentia cõiecturam Hermogenis instruere
uidebũtur, & tenebræ super abyssum, & spiritus dei super aquas ferebatur,
quasi & hæ confusæ substantiæ, massalis illius molis argumenta portendãt.
Atquin singillatim definiens, tenebras, abyssum spiritus dei aquas, nihil cõ-
fusum, nec in cõfusione incertũ æstimari facit tam diuisa relatio certorum &
distinctorum elementorum. Hoc quidem amplius, cum situs proprios eis
adscribit, tenebras super abyssum, spiritus super aquas negauit confusionẽ
substantiarum, quarũ demonstrando dispositionẽ, demonstrauit etiam di-
stinctionem. Vanitimum deniq; ut materia quæ informis inducitur, de tot *Fort. Vanissimum.*
formarum uocabulis informis adseueretur non ædito quid sit illud corpus
confusionis quod unicũ utiq; credendũ est, si informe est. uniforme etenim
quod informe est, informe autem quod ex uarietate cõfusum est, unam ha-
beat necesse est speciem: quod non habet speciem, dum ex multis unam ha-
bet speciem. Cæterũ aut habebat in se species istas materia de quarum uo-
cabulis intellegẽdas esse tenebras dico & abyssum, & spiritum, & aquas, aut

non habebat. Si enim habebat, quomodo inducitur non habens formas?
31. Si non habebat, agnoſcitur. ſed & illud utiq; captabitur de cœlo ſolo & de
terra iſta ſcripturam ſignificaſſe quod eā in principio deus fecerit. De ſpecie
bus autem ſupradictis nihil tale: & ideo eas quæ factæ nō ſignificentur, ad
infectam materiā pertinere. reſpondebimus huic quoq; ſcrupulo. Scriptura
diuina ſatis differeret, ſummas ipſas rerū, à deo factas cōmendaſſet cœlum
& terram, habētes utiq; ſuggeſtus ſuos proprios qui in ipſis ſummis intelle
Fort. differit. & mox cōmendans & coe. gi poſſent. Suggeſtus autē cœli & terræ primo tūc fuerint tenebræ & abyſ-
ſus & ſpiritus & aquæ. Nā terræ quidem ſuberat abyſſus tenebræ. Si enim
abyſſus infra terram, tenebræ autem ſuper abyſſum, ſine dubio & tenebræ
& abyſſus infra terrā. Cœlo uero ſpiritus & aquæ ſubiacebant. nam ſi aquæ
Fort. quæ eam. ſuper terram, quale eam texerāt, ſpiritus autem ſuper aquas, pariter & ſpiri-
tus & aquæ ſuper terram. Quæ uero ſuper terram, ea utiq; infra cœlum, &
ſicut terra abyſſo & tenebris, ita & cœlum ſpiritus & aquis incubabat & cō-
plectebantur: & ita nouum nō eſt ut id ſolum quod cōtinet nominetur quâ
ſummale. In iſto autē intellegatur & quod continetur quâ portionale. Ecce
ſi dicam ciuitas extruxit theatrum, & circū, ſcena autem erat talis & talis, &
ſtatuæ ſuper euripum, & obeliſcus ſuper omnia ferebatur, quia non & has
ſpecies edixerim factas à ciuitate, non erunt ab ea cum circo & theatro? an
ideo non adieci factas has quoq; ſpecies, qua inerant eis quæ facta prædi-
Fort. ineſſe. xeram, & ineſt ſe quibus inerāt intellegi poterant. ſed uacet hoc exemplum
ut humanū. aliud de autoritate ſcripturæ ipſius arripiam. Fecit inquit deus
hominem de terra, & adflauit in faciem eius flatum uitæ, et factus eſt ho-
mo in animam uiuam. Faciem quidem eius hic nominat, ſed nec ipſam fa-
Fort. enimuero & oſſa. ctā à deo dixit, cui tam uero & oſſa & carnē & oculos & ſudorem & ſangui-
nem poſtea loquitur, quæ nec tunc facta à deo ſignificauit. Quid reſpon-
debit Hermogenes? Nunquid & membra hominis ad materiā pertinebūt,
quia nō nominatim facta referūtur. An & hæc in hominis factitatione cen-
ſetur: proinde mēbra erāt cœli & terræ abyſſus & tenebræ ſpiritus. ea quæ in
corporibus in membra ſunt facta, in corporibus & mēbra ſunt nominata.
Nullū elementū non membrū eſt eius elemēti quo cōtinetur. Omnia autē
32. elementa cœlo aut terra cōtinentur. Hæc reſponderim pro ſcriptura præſen
Fort. cōmentari. ti quatinus hic ſolorū corporū factitationem cōmendari uidetur cœli & ter-
ræ, ſcit eſſe qui ultro in corporibus & membra cognoſcerent. Et ideo compē-
dio uſa eſt. prouidit tamen & hebetes & inſidioſos, qui diſſimulato tacito in
tellectu ipſius quoq; membris uerbum factitationis ſignificatorum exige-
rent. Itaq; & propter iſtos ſingulas ſpecies factas, docet alijs in locis habere
ſophiam, Prior autem abyſſo genita ſum dicentē, ut credas abyſſum quoq;
genitam id eſt factā quia & filios facimus, licet generemus, nihil intereſt fa-
cta an nata ſit abyſſus, dum initium detur illi quod non daretur ſi materiæ
ſubijciatᵉ. eſſet de tenebris uero ipſe ad minus per Eſaiā, ego, qui ſtruxi lucē
& feci tenebras. De ſpiritu æque Amos qui ſoli dat tonitruū & condit ſpiri-
tum, &

tũ,& adnunciat in homines CHRISTVM suũ:eũ spiritũ cõditũ ostẽdens, qui in terras cõditas deputabatur,qui super aquas ferebatur,librator & ad flator & animator uniuersitatis,nõ ut quidam putãt ipsum deũ significari spiritũ qa deus spirit9. Neq; enim aquæ dominũ sustinere sufficerẽt,sed eũ spiritũ dicit de quo etiã uẽti cõstiterũt,ut ait p Esaiã,quia spirit9 à me exiuit, & flatũ omnem ego feci. Item de aquis eadẽ sophia. Et quom firmos ponebat fontes quæ sub cœlo,ego erã modulãs cũ ipso. Cũ ergo & eas species pbamus à deo factas,& si in Genesi tantũmodo nominãt sine factitationis mẽtiõe,respõdebitur fortasse ex diuerso planè factas eas,sed ex materia: ut stilus quidẽ Moysi & tenebræ sup abyssum & spiritus dei sup aquas ferebatur,materiã sonet. Cæteræ uero scripturæ quæ ex materia factæ sunt species in disperso demõstrent. Ergo sicut terra de terra,ita & abyssus ex abysso,& tenebræ ex tenebris,& spiritus & aquæ ex spiritu ex aquis cõstiterũt. Et sicut supra diximus,nõ potuit informis fuisse materia,species habebat ut & aliæ ex ea sint cõfectæ,nisi quod non aliæ,sed ipsæ ex semetipsis. Siquidẽ nõ capit diuersas fuisse quæ ijsdem nominibus æduntur:quod iam operatio diuina ociosa uideri possit,si qua ferant fecit,cũ generosiora esset,quæ nõ erãt facta,quàm si fierent. Igitur ut cõcludam aut materiã tũc significauit,Moyses scribit,& tenebræ super abyssum,& spiritus dei super aquas ferebatur, At cum hæ species alibi postea demonstrãtur factæ à deo,debuerũt æque demonstrari ex materia quam Moyses promiserat factæ:aut si species istas & non materiã significauit Moyses,ubi materia demõstrata sit quæro,sed dũ illã Hermogenes inter colores suos inuenit(inter scripturas enim dei inueni re non potuerit)satis est quod omnia & facta à deo cõstat & ex materia facta non cõstat,quæ etiam si fuisset ipsam quoq; à deo factã credidissemus, quia nihil innatũ præter deũ præscribentes optineremus. In hunc usq; articulum locus est retractaui donec ad scripturas prouocata deficiat exhibitio materiæ:expedita summa est:nihil inuenio factũ,nihil ex nihilo,quia quod factum inuenio non fuisse cognosco,etiam si quid ex aliquo factum est ex facto habet censum,ut ex terra herba & fructus & pecudes,& figuratio hominis ipsius,ut ex aquis natatiles & uolatiles animæ.huiusmodi originis rerum ex his prolatarum,potero materias appellare. Sed factas à deo & ipsas. Cæterum omne ex nihilo constitisse illa postremo diuina dispositio suadebit,quæ omnia ex nihilo redactura est. Siquidem & cœlum conuoluetur ut liber,immò nusquam fiet cum ipsa terra cum qua primordio factum est. Cœlum & terra præteribunt inquit, cœlum primum & terra prima abierunt,& locus non est inuentus illis,quia scilicet quod & finitio cum amittit. Sic & Dauid, opera manuum suarum cœli & ipsi peribunt. Nam & si mutauit illos uelut opertorium & mutabuntur. Sed & mutari perire est pristino statui, quæ dum mutantur amittunt. & stellæ quidem de cœlo ruent, sicut fici arbor cum ualido commota uento acerua sua amittit, Montes uero tanquam cera liquescent à conspectu domini

Fort. fontes aquarũ quæ sub.
Alias, prodamus.
Fort. si quæ erant ex mox essent.
Fort. dum scribit.
Fort. retractatui.
Fort. in nihilo.
Fort, quod & finit, locum a. m.

cum ſurrexerit,ſcilicet confringere terram. Sed & paludes,inquit ,arefaciam
& quærent aquam nec inuenient ,etiam mare hactenus. Quæ omnia & ſi
aliter putauerit ſpiritaliter interpretanda non tamen poterit auferre uerita/
tem ita futurorũ quomodo ſcripta ſunt. Si quæ enim figuræ ſunt,ex rebus
cõſiſtentibus fiant neceſſe eſt,non ex uacantibus,quia nihil poteſt ad ſimili/
tudinem de ſuo præſtare,niſi ſit ipſum quod tali ſimilitudine præſtet. Re/
uertor igitur ad cauſam definientem omnia ex nihilo ædita ,in nihilo peruẽ
tura,ex æterno em̃ id eſt ex materia nihil deus interibile feciſſet,nec ex ma/
ioribus minora condidiſſet cui magis congruat ex minoribus maiora ꝑdu/
cere,id eſt ex interibili æternum quod & carni noſtræ pollicetur,cuius uirtu/
tes & poteſtates ſuas hũc iã adrabonem uoluit in nobis collocaſſe,ut creda/
mus etiã illũ uniuerſitatẽ ex nihilo uelut emortuã quæ ſcilicet nõ erit in hoc
35. ut eſſet ſuſcitaſſe. De cætero uero ſtatu materiæ,& ſi nõ eſt retractãdũ,pri⁹
enim erat ut eã eſſe conſtaret,tamen ac ſi conſtiterit,perſequendus eſt ordo,
Fort.reliquus ſtatus. quo magis eã nõ eſſe cõſtet,cuius nec reliquo ſtatu cõſiſtat,ſimul ut cõtrarie
tates ſuas agnoſcat Hermogenes:prima inquit facie uidetur nobis incorpo
ralis eſſe materia. Exquiſita aũt ratiõe recta inuenitur ,neq; corporalis,neq;
incorporalis.quæ eſt iſta ratio recta quæ nihil recti renunciat,& eſt nihil cer
ti? Niſi fallor enim omnis res aut corporalis ſit neceſſe eſt,ut cõcedã interim
eſſe aliquid incorporale de ſubſtãtijs dũtaxat cũ ipſa ſubſtantia corpus ſit
rei cuiuſq;,certe poſt corporale & incorporale nihil tertiũ.age nunc ſit & ter/
tium,quod illa recta ratio Hermogeniana cõpererit , quod neq; corporalẽ
neq; incorporalem materiã facit,ubi eſt,quale eſt,quid uocatur,quid deſcri/
bitur,quid intelligit? tantũ hoc ratio renunciauit nec corporalẽ materiã nec
36. incorporalẽ? Sed ecce contrariũ ſubijcit,aut alia fortaſſe ratio ei occurrit ex,
parte corporalem renũcians materiã & ex parte incorporalẽ. Iã ergo nónne
utrum ſit utrunq; materia cenſenda eſt. Erit enim corporalis & incorporalis
al's reciprocationis. aduerſus renũciationem* reparationis illius,planè rationem non reddentes
Fort.reddentis. ſentẽtiæ ſuæ,ſicut hæc alia reddit. Corporale enim materiæ uult eſſe de quo
corpora ædãtur:incorporale uero,incõditum motum eius. Si enim,ait ,cor/
pus tãtũmodo eſſet ,nihil ei incorporale appareret,id eſt motus. Si uero in
totũ incorporalis fuiſſet,nullũ corpus ex ea fieret.quãto hæc rectior ratiõis,
Fort.l.rectior ratio niſi qđ ſcit quâ rat. loquitur autem εἰρωνικῶς, Hermogenem ridens qui pictor eſſet. ſi quod ſit rectas lineas duci Hermogenes quam rationi ſatis,pictor te bar/
dior nõ eſt. Qui enim tibi cõcedit motũ,in ſecundã partẽ ſubſtantiæ deputa
ret:cũ ſubſtantiua res nõ ſit,quia nec corporalis,ſed accidens ſi forte ſubſtã/
tiæ & corpori,ut actus & pulſus,ut lapſus,ut caſus,ita & motus. Nam ſiue à
ſemetipſo quid mouetur , actus eius eſt motus , certe pars ſubſtantiæ non
eſt,ſicut tu motum ſubſtantiã facis materiæ incorporalem. Omnia denique
mouentur,aut à ſemetipſis ut animalia,aut ab alijs ut inanimalia , tamen
nec hominem,nec lapidem & corporalem & incorporalem dicemus,quia &
corpus habeat & motũ,ſed unã omnibus formã ſolius corporalitatis,quæ
Fort.incorporalia. ſubſtãtiæ res eſt,ſi qua incorpora eis adſunt,aut actus,aut paſſiones aut of/
ficia

ficia, aut libidines eorũ nõ portiones deputamus. Quo ergo facit, portionẽ materiæ in motũ disponere qui nõ ad substantiã pertinet, sed ad substãtiæ habitũ? Quid enim si immobilẽ placuisset tibi inducere materiã, nunqd im mobilitas secũda pars formæ uideret? Sic itaq; nec motus. sed de motu & alibi licebit. Nũc eñ uideo te ad illã rursus rationẽ reuerti, quæ tibi nihil certi renunciare cõsueuit. Nã sicut nec corporalẽ nec incorporalẽ infert materiã, ita nec bonã nec malã adlegasset. Proinde superargumẽtasset. Si enim iniquis esset bona quæ semp hoc fuerat, nõ desideraret cõpositionẽ dei: si esset natura mala, non accepisset trãslationẽ in melius: nec quicquã cõpositionis suæ adplicuisset illi deus tali natura: Inuacuũ eñ laborasset. Verba hæc tua sunt: quorũ te & alibi meminisse oportuerat nequid his cõtrariũ infert. Sed quoniã de mali & boni ambiguitate super materiã in præteritis aliquid retractauimus, nunc ad præsentẽ, & solã propositionẽ & argumentationẽ tuã respondebo. Nec dicã & hic te certum aliquid debuisse pronũciasse, aut bona aut mala aut tertium aliquid, sed nec hic quod tibi libuit pronũciasse custodisse. Rescindes enim quod pronũciasti nec bonã nec malã, quia cũ dicis si esset bona non desideraret cõponi, habeo mala portẽtis: & cũ adpones si esset mala natura non admitterẽ in melius translationẽ, bona subostendes: atq; ita & boni & mali adfinẽ cõstituisti, ei quam nec bonã nec malã pnunciasti. Si aũt & argumentationẽ qua putasti te ppositionẽ tuã cõfirmaturũ, retundam, illud: Oppono etiã illud, si bona fuisset materia semp, quare non desiderasset in melius reformari: quod bonũ nõ desiderat, aut nõ optat, aut nõ capit profectũ, ut fiat de bono melius: æque si mala natura fuisset, quare nõ potuerit à deo cõuerti, ut à potẽtiore, ut ab eo q lapidũ quoq; naturã cõuertere ualeat in filios Abrahæ. Nẽpe ergo nõ tantũ cõparas dominũ materiæ, sed & subicis, à quo naturã materiã deuinci & edomari melius potuisset. Sed & quam hic nõ uis naturã malã alibi te cõfessum negauit. De situ materiæ id tracto, quod & de modo ut puersitatẽ tuã traducat: subiacẽtẽ facit deo materiã, & utiq; locũ illi q sit intra deũ, in loco ergo materia, si in loco, ergo intra locũ: si intra locũ, ergo determinat à loco, intra quẽ est: si determinatur habet lineã extremã, quã quantũ proprie pictor agnoscit finẽ esse omni rei cuius linea extrema est. nõ ergo erit infinita materia, quæ dũ in loco quo est à loco determinatur, & dum determinatur ab illo, extrema eũ linea patit. at tu infinitam facis dicens, Infinita est aũt eo quod semp est. Et si qui discipulorũ tuorũ uoluerit argumẽtari, quasi infinitã æuo, nõ modo corporis intelligi uelis: atquin corparaliter ĩfinitã ut corporaliter immẽsam & ĩcircũscriptã, sequentia ostendũt, unde inquis nec tota fabricat, sed partes eius. adeo corpore infinita non tẽpore est: & obduceris corporeã infinitam facies eũ locũ, & adscribens, intra locum & extremum loci lineam includes. Sed tamen cur non totam eam formauerit deus? Non scio nisi quã, aut inualidus aut inuidus, itaq; ut dimidiũ eius quæ nõ tota formata sit, quæro qualis tota fuerit agnoscam. Debuerat enim deus ut exẽplariũ antiquitatis ad gloriã operis palàm

Fort. super argumẽtas, Sed enim si.

Fort. inferres.

Sic puto leg. cõponi à deo malam portẽdis. & mox, non admitteret. bonam subostẽdis. & supra, rescindis, & adponis. ei quam, ei uidetur superesse. sicut & pnomẽ illud post retundam uidetur expungendum.

Fort. natura materiæ, & mox, natura malam negabit.

Fort. corpore eam finitam faciens cum locum ei.

39. palàm feciſſe, ſit nũc definitiua ſicut rectius tibi uidetur per demutationes
ſuas & trãſlatiões, ſic & cõprehenſibiles ut quæ fabricatur inquis à deo quia
& cõuertibilis & demutabilis & diſpartibilis. Demutationes em̃ eius, inqs,
diſpartibilem eã oſtendũt. Et hic à lineis tuis excidiſti, quibus circa perſonã
dei uſus es, præſcribẽs deũ illũ nõ ex ſemetipſo feciſſe qa in partes uenire nõ
poſſet. Quis ita æternus & manens in æuũ, ac per hoc immutabilis & indiui
ſibilis. ſi & materia eadẽ æternitate cenſetur, neq; initiũ habens neq; finem,
Fort. pati diſp. quã nec cum illo neceſſ. & uires. eadẽ ratione nõ poterit pater diſpertitionẽ & demutationẽ qua nec deus. in
æternitatis cõſortio poſita participet eũ illi neceſſe eſt ut uires & leges & con
ditiones æternitatis. Atq; cũ dicis partes aũt eius omnia ſimul ex oĩbus ha-
bent ut ex partibus totũ dinoſcatur, utiq; eas partes intelligi uis, quæ ex illa
prolatæ ſunt quæ hodie uident̃ à nobis. Quomodo ergo oĩa ex om̃ibus ha
bẽt utiq; ex priſtinis. Quãdo quæ hodie uidẽtur aliter habeãt quã priſtina
40. fuerũt. Dicis ĩ melius reformatã materiã utiq; deteriorib⁹, & uis meliora, de-
teriorũ exẽplariũ ferre. cõfuſa res erat. Nũc uero cõpoſita eſt, & uis ex cõpoſi
tis, incõpoſita præberi. nulla res ſpeculũ eſt alterius, id eſt nõ coæqualis. Ne-
mo ſe apud tonſorẽ pro homine mulũ inſpexit, niſi ſi q putat in hac extru-
Fort. concepta. ctiõe mũdi diſpoſita iã & cõtẽpta informẽ & incultã materiã reſpõdere. qd
hodie informe ĩ mũdo, qd tetrũ ſpeciatũ in materia? aut ſpeculũ ſit mũdus
materiæ cũ ornamenti nomine ſit penes Græcos mũdus, quomodo inorna
Fort. ex partibus. ta materiæ imaginẽ præfert ut dicas totũ ei⁹ ex paſſib⁹ cognoſci, certe ex illo
totũ erit etiã hoc quod nõ uenit in deformationẽ, & ſupra ædidiſti nõ totã
Fort. rude & cõfuſum & incõpoſitũ non poteſt. eã fabricatã. Igitur uel hoc rude & cõfugi & mihi cõputum nõ in poteſt ex
politis & diſtinctis & cõpoſitis recognoſci, quæ nec partes materiæ appella-
41. ri conuenit, cum à forma eius ex mutatione diuiſa receſſerunt. Reuertor ad
motũ ut ubiq; te lubricum oſtendã, incõditus & incõfuſus & turbulẽtus fuit
materiæ motus. Sic enim & ollæ undiq; ebulliẽtis ſimilitudinẽ oppones. &
quomodo alibi ali⁹ à te adfirmat̃? cũ em̃ uis materiã nec bonã nec malã in-
ducere, Igitur inquis ſubiacẽs materia æqualis momenti habens motũ, neq;
ad bonũ neq; ad malũ plurimũ uertit. ſi æqualis momẽti iam nõ turbulen-
tus, nec cacabacius, ſed compoſitus & tẽperatus ſcilicet, qui inter bonũ & ma
lum ſuo arbitrio agitatus in neutrã tamẽ partẽ pnus & præceps mediar qd̃
Fort. mediarquate (quod aiunt.) aiunt ginaten ex ui librato ĩpetu ferebat̃. Hæc inqes nõ eſt hæc turbulẽta &
paſſiuitas nõ eſt, ſed moderatio & modeſtia & iuſtitia mutationis neutram
Fort. in alterum. partẽ iudicãtis. Planè ſi huc & illuc aut in tale rerũ magis pcliuarũt tũc incõ
cinnitatis & inæqualitatis & turbulentiæ denotari mereret̃. Porrò ſi neq; ad
bonũ neq; ad malũ pnior erat motus, utiq; iter bonũ & malũ agebat̃. Et ex
hoc quoq; materiam determinabilẽ adparet, cuius motus nec malo nec bo-
no pnus, eo quod in neutrũ uertebat intra utrũq; ab utroq; cenſebat, & hoc
nomine ab utroq; determinabat̃. Sed & bonũ & malũ in loco facis, cũ dicis
motũ materiæ in neutrũ eorũ fuiſſe propẽſum. Materia em̃ quæ ĩ loco erat,
neq; huc neq; illuc deuergẽs, ĩ loca nõ deuergebat in qbus erat bonũ & ma-
lum. Dans

lũ dãs aũt locum bono & malo,corporalia ea facis faciẽdo localia,qa quæ lo
cũ habent,prius est ut corporalia sint.Deniq; incorporalia propriũ locũ nõ
haberent,nisi in corpore cum corpori accedunt.Bonum autẽ & malum non
deuergent materia ut aut corporalia aut localia non deuergebat. Bonum
ergo & malum errasse substantias esse uis.Substantias enim facis quibus lo
ca adsignas. Loca autem adsignas cum materiæ motum ab utraq; regione
suspendis/Dispersisti omnia ne de ꝓxio quàm cõtraria sibi sint reluceret.At /42.
ego colligã singula & conferã:inconditũ adseueras motũ materiæ eãq; adi-
cis sectari informitatem.Dehinc alibi desiderare cõponi.adeo desiderat for-
mationẽ quæ sectatur informitatem,aut sectatur iformitatẽ quæ desiderat
formationẽ.nõ uis uideri deũ æquari materiæ ,& subijcis habere illa cũ deo
cõmune.Impossibile enim inquis nõ habentem illã cõmunionẽ aliquod cũ *Fort.commune*
deo ,ornari eã ab ipso.Atquin si cõmune aliquid habebat cũ deo nõ deside *aliquid.*
rabat exornari ab ipso,pars scilicet dei per cõmunionẽ. Aut & deus poterat
ornari à materia habendo cũ illa aliquid,& ipse cõmune:etiã in hoc necessi-
tati subijci dei si fuit aliquid in materia propter quod eam formare. Cõmu- *Fort.subijcis &*
ne aũt inter illos facis quod à semetipsis mouentur & semper moueãtur:qd *mox formaret.*
minus materiæ quàm deo adscribis,totũ cõsortiũ diuinitatis,hoc erit liber-
tas & æternitas motus.sed deus cõposite ,'materia incondite mouent᷑ tamẽ
diuinũ proinde motu ,proinde libero & æterno. Atquin plus materiæ das
cui licuit sic moueri quomodo deo non licuit.De motu & illud notauerim. /43.
Nã secundũ ollæ similitudinẽ,sic erit inquis materiæ motus,antequã dispo
neret᷑,concretus,inquiet⁹,inadprehẽsibilis præ nimietate certaminis:dehinc
subijcis,Stetit aũt in dei cõpositionẽ,& inadprehensibilẽ habuit inconditũ
motũ præ tarditate inconditi motus,supra certamen motus adscribis,sic tar
ditatẽ.Nã de natura materiæ quoties cadas accipis supra iudices.Si autem
esset materia naturã mala,non accepisset trãslationẽ in melius:nec dei aliqd *Fort.deus.*
cõpositionis accommodasset illi.Inuacuũ enim laboras,nõ iusti igitur duas *Fort.nouisti igitur*
sententias,nec materiã natura malã ,nec naturã eius à deo potuisse cõuerti,
horũ immemor postea inferens.At ubi accepit cõpositionẽ à deo & ornata
est,cessauit à natura:si in bonũ reformata est , utiq; de malo reformata est.
Et si per cõpositionẽ dei cessauit à natura mali,natura cessauit ergo ,& mala
fuit natura ante cõpositionem,& desinere potuit à natura post reformatio-
nẽ.Sed & qualiter opatũ facias deũ,sequit᷑ ut ostendã.Planè à philosophis /44.
recessisse,tamẽ & à prophetis.Stoici eñ uolũt deũ sicq; materiã decucurrisse *Fort.recessisse te*
quomodo mel ꝑ fauos.At tu nõ inquis pertrãsiens illã facit mũdũ,sed solũ- *& à p.*
modo apparẽs & appropinquans ei:sicut facit quid decor solũmodo appa-
rens,& magnes lapis solũmodo adpropinquãs. Quid simile deus fabricãs
mũdũ & decor uulnerãs animũ,aut magnes adtrahẽs ferrũ? Nã & si appa-
ruit deus materiæ,sed nõ uulnerauit illã qđ decor animũ:& si adpropinqua
uit,sed nõ cohæsit illi,quod magnes ferro.Puta nũc exẽpla ut cõpetere ,certè
si apparendo

si apparendo & adpropinquando materiæ, fecit ex illa deus mundũ, utique ex quo apparuit fecit, & ex quo adpropinquauit. Ergo quando non fecerat retro, nec apparuerat illi, nec appropinquauerat. Et cui credibile est deum non apparuisse materiæ? uel qua consubstantiali suæ per æternitatem ab ea longe fuisse? quam credimus ubiq; esse, & ubiq; apparere. Cui etiam inanimalia & incorporalia laudes canunt apud Danielem. quantus hic locus in quo deus à materia tantum distabat, ut neq; appareret, neq; adpropinquaret ante mũdi molitionem? credo peregrinatus est ad illã de longinquo, cũ primũ ei uoluit apparere & adpropinquare. At enim prophetæ & Apostoli non ita tradũt mundũ à deo factũ, apparete solũmodo & adpropinquãte materiæ, quia nec materiã ullã nomiauerũt. Sed primo sophiã cõditã initia uiarũ in opera ipsius. Dehinc & sermonẽ prolatũ per quẽ omnia facta sunt & sine quo factũ est nihil. Deniq; sermone eius cœli cõfirmati sunt, & spiritu ipsius uniuersæ uirtutes eorum. Hic est deus dextra & manus ambæ per quas operatus est atq; molitus est. Opera enim manuũ tuarũ, inquit, cœli p quas & mẽsus est cœlũ, & palmo terrã. Non ita deo adulari ut uelis illũ solo uisu & solo accessu tot ac tãtas substãtias ꝓtulisse & non proprijs uiribus instituisse. Sic enim & Hieremias cõmendat, deus faciẽs terrã in ualẽtia sua, parans orbẽ in intellegẽtia sua, & suo sensu extẽdit cœlos: hæc sunt uires ei⁹ quibus enixus, totũ hoc condidit. Maior est gloria eius, si laborauit. Deniq; septima die requieuit ab operibus, utrũq; suo more. Aut si adpresso dũmodo & adpropinquãs fecit hũc mundũ, nũquid cũ facere desijt, rursus adparere & adpropinquare cessauit? Atquin magis apparere cœpit & ubiq; cõueniri deus, ex quo factus est mũdus. Vides ergo queadmodũ operatione deus uniuersa cõstituit, ualẽtia faciẽs terrã, itelligẽtia parãs orbẽ, & sensu extẽdens cœlũ: nõ adparens solũmodo nec adpropinquãs, sed adhibẽs tãtos animi sui nisus, sophiã, ualentiã, sensum, sermonẽ, spiritũ, uirtutem. Quæ illi nõ erũt necessaria: ut adparendo tãtũmodo & adpropinquãdo ꝑfectus fuisset. Hæc autẽ sunt inuisibilia eius quæ secũdũ ea cœlũ ab institutiõe mũdi factis eius cõspici, unũ ne materiæ nescio quæ, sed sensualia ipsi⁹. Quis enim cõstituit sensum domini, de quo & clamat, ꝓfundũ diuitiarũ & sophiæ, ut inuentibilia iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Quid hæc magis sapiũt, quàm ut ex nihilo omnia facta sint? quæ nec inueniri nec inuestigari nisi solo deo possent, alioqui inuestigabilia, si ex materia sunt inuestigata & nõ inuenta. Igitur inquãtum constituit materiam nullam fuisse, ex hoc etiã quod nec talẽ cõpetat fuisse qualis inducitur, in tãtũ probaretur omnia à deo ex nihilo facta, nisi quod Hermogenes eodẽ statũ describendi materiæ quod est ipse, incõditũ, cõfusum, turbulentũ ancipitis & præcipitis & feruidi motus, documentis artis suæ de ostendit ipse pinxit.

Fort. noli ita.

Fort. si ad partus tantummodo.

Fort. quo sic, & mox cõspici posset, non mat. & mox de quo exclamat.

Fort. eũdem describendo, quo est ipse, deo ostendit.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI ADVERSVS HERMOGENEM, FINIS.

Argumentum

Aduersus Valentinianos.

¶ ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

VALENTINVS Platonicæ Philoſophiæ ſectator, cum cuiuſdam eccleſiæ epiſcopatū ambiret, & ipſius nō fuiſſet habita ratio, quodam alio qui pro nomine Chriſti multa paſſus erat, ad id muneris aſcito, offenſus hac re, ueteris cuiuſdam opinionis præſtigias aduerſus orthodoxos docere cœpit, hoc uidelicet pacto ſui cōtemptum ulturus. Id autem tanto facilius potuit, quanto Platoni magis ſolenne eſt, ſuam philoſophiam quibuſdam obumbrare figmentis, in cuius ille ſchola fuerat uerſatus. Itaq; nænias excogitauit Platonicis numeris obſcuriores, & Silenis Alcibiadeis re ipſa magis ridiculas, non in ſpeciem tantum, quas ſuis ſectatoribus uelut mera diuinitatis myſteria proponebat. Vide quantum Chriſtianiſmo ſemper nocuerit philoſophia. Cupiebat hic præſtigiator puriſſimæ ſimpliciſſimæq; religioni Chriſtianæ, Platonicas fabulas inuehere. Quam impietatē ineptijs ineptias addentes propagarūt poſtea Ptolemæus, Heracleon, Secūdus, Marcus, & Theotimus, quos hic collegium Valentinianorum appellat. Atq; aduerſus eos hoc agit uolumine, peregrinis & coactis nominibus uanitatem ſuam tegentes, qualia ſunt Bythios, Sige, Nus, Acinetos, Achamoth, Ien, & ſimilia multa. De Valentino ſic ſcribit in libro de præſcriptionibus hæreticorum. Sed & cum genealogias (inquit) indeterminatas nominat Paulus, Valētinus agnoſcitur. Apud quē æon ille, neſcio qui, noui & non unius nominis generat è ſua Charite & ſilentiū & Veritatē: & hij æque procreant duo: Sermonē, & uitam. Dehinc & iſti generant hominē & eccleſiam, de qua prima hæc ideo decas æonum, exinde decem alij, & duodecim reliqui æones miris nominibus oriuntur in meram fabulam triginta æonum. Hec ibi. Meminit rurſus eiuſdē in Catalago hæreſeôn aliquanto copioſius. Nec tacet Auguſtinus in libro de hæreſibus ad Quoduultdeum. Diuus Hieronymus exponēs illud Nahum prophetæ, Ex te enim exibit cogitans contra dominū maliciā, An non, inquit, uidetur eſſe aduerſus deum malicia & præuaricatio, dicere, quod Valentinus, quaſi obortiuū errantis ſapientiæ extremum æditum creatorem? Hæc illic. Idem alibi principes hæreticorū recenſens, Marcionem, Bardeſanen, Tacianum, primo loco ponit Valentinū. Quem ſecundo anno Antonini Pij ſub pontifice Higino Romā ueniſſe Euſebius autor eſt in Chronicis, quo tēpore Cerdon Marcionis Magiſter etiam in urbem uenerit. Porrò Gnoſticorum quos à Valētinianis deſcendiſſe uult, princeps fuit Baſilides. Ipſi ſibi hoc uocabulum indiderunt, ex ſcientiæ præſtantia, qua ſe præditos iactabant.

¶ ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, ADVERSVS VALENTINIANOS, LIBER.

ALENTINIANI frequentiſſimũ planè collegiũ inter hæreticos, quia plurimũ ex apoſtatis ueritatis, & ad fabulas facile eſt, & diſciplina nõ terret. nihil magis curãt quàm occultare quod prædicãt, ſi tamen prædicãt qui occultant. Cuſtodiæ officiũ conſcientiæ officiũ eſt. Confuſio prædicatur, dum religio adſeueratur. Nã & illa Eleuſinia, hæreſis & ipſa Atticæ ſuperſtitionis, quod tacent pudor eſt. Idcirco & aditum prius cruciant, diutius initiant, quàm conſignant, cum & portas ante quinquennium inſtituunt, ut opinionem ſuſpẽdio cognitionis ædificent: atq; ita tantam maieſtatem exhibere uideantur, quantam præſtruxerunt cupiditatem. Sequitur iam ſilentij officium. adtente cuſtoditur quod tarde inuenitur. Cæterum tota in adytis diuinitas, tot ſuſpiria portarum, totum ſignaculum linguæ, ſimulachrum membri uirilis reuelatur. Sed naturæ uenerãdũ nomẽ allegorica diſpoſitio prætendẽs, patrocinio coactæ figuræ ſacrilegium obſcurat, & cõuitium falſis ſimulachris excuſat. Proinde quos nunc deſtinamus hæreticos, ſanctis nominibus & titulis & argumẽtis ueræ religionis, uaniſſima atq; turpiſſima figmenta configurantes, facili claritati ex diuinæ copiæ occaſione, quia de multis multa ſuccedere eſt, Eleuſiniana Valentiniana fecerunt lenocinia, ſancta ſilentio magno, ſola taciturnitate cœleſtia. Si bona fide quæras, concreto uultu, ſuſpenſo ſupercilio, Altum eſt aiunt. Si ſubtiliter tentes, per ambiguitates bilingues communem fidem adfirmãt. Si ſcire te ſuboſtendas, negãt quicquid agnoſcunt. Si cõminus certe ſtatuam, ſimplicitatem ſuã cæde diſpergunt. ne diſcipulis quidem proprijs ante committũt, quàm ſuos fecerint. Habent artificium quo prius perſuadeant, quàm edoceant. Veritas autem docẽdo perſuadet: non ſuadẽdo docet. Ideóq; ſimplices notamur apud illos, ut hoc tantum, non etiam ſapientes: quaſi ſtatim defigere cogitur à ſimplicitate ſapiẽtia, domino utrãq; iungente. Eſtote prudentes ut ſerpentes, & ſimplices ut columbæ. Aut ſi nos propterea inſipientes quia ſimplices, Num ergo & illi propterea non ſimplices, quia ſapientes? Nocentiſſimi autẽ qui non ſimplices, ſicut ſtultiſſimi qui non ſapientes. Et tamen malim in eam partem, meliori ſumi uitio, ſi forte

Eleuſina. — *Initiandi modus in Eleuſinijs ſacris.* — *Phallus.* — *Eleuſinia.* — *Altum eſt.* — *Fort. certes, tuam ſimpl.* — *Simplices.* — *Fort. l. deficere cogatur.* — *Mat. x.*

præſtat

præſtat minus ſapere quàm peius,errare quàm fallere. Porrò facies dei expectat in ſimplicitate quærendi,ut docet ipſa Sophia,non quidem Valentini,ſed Salomonis. Deinde infantes teſtimonium CHRISTI,ſanguine litauerunt. Pueros uocem qui crucē clamant? nec pueri erant,nec infantes,id eſt ſimplices non erant. Repuerafcere nos & Apoſtolus iubet ſecūdum deum, ut malitia infantes per ſimplicitatem,ita,demū ſapientes ſenſibus ſimul dedi in ſapientiæ ordinem ,de ſimplicitate manādi. In ſumma, CHRISTVM columba demonſtrare ſolita eſt,ſerpens uero tentare. Illa & à primordio diuinæ pacis præco. Ille à primordio diuinæ imaginis prædo. Ita facilius ſimplicitas ſola deum & agnoſcere poterit & oſtendere ,prudentia ſola concutere potius & prodere. Abſcōdat itaq; ſe ſerpens quantum poteſt,totamq; prudentiam in latebrarū ambagibus torqueat:alte habitet,in cæca detrudatur,per amfractus ſeriem ſuam euoluat ,tortuoſe procedat nec ſemel totus, lucifuga beſtia. Noſtræ columbæ domus ſimplex , etiam in æditis ſemper & apertis & ad lucem,amat figuram ſpiritus ſancti,orientē CHRISTI figuram. Nihil ueritas erubeſcit,niſi ſolūmodo abſcondi: quia nec pudebit ullū aures ei dedere,eū deum recognoſcere,quem iam illi natura cōmiſit ,quem quotidie in operibus omnibus ſentit,hoc ſolo minus notū quod unicū non putauit,quod in numero nominauit,quod in aliĳs adorauit. Alioquin à turba eorum & aliam frequētiam ſuadere,à domeſtico principatu ad incognitum tranſmouere,à manifeſto ad occultum retorquere,de limine offendere eſt. Iam ſi & in totā fabulā initietur ,nónne tale aliquid dabitur te in infantia inter ſomni difficultates à nutricula audiſſe,Lamiæ turres,& pectines ſolis? Sed qui ex alia conſcientia uenerit fidei,ſi ſtatim inueniat tot nomina æonum,tot coniugia,tot gemina,tot exitus,tot euentus,felicitatis,infelicitates diſperſæ atq; conciſæ diuinitatis ,dubitabit ne ibidem pronunciare has eſſe fabulas & genealogias indeterminatas,quas Apoſtoli ſpiritus his iam tunc pullulantibus ſeminibus hæreticis dānare præuenit? Merito itaq; non ſimplices,merito tantūmodo prudentes,qui talia neq; facile producūt,neq; exerte defendunt,ſed nec omnes quos edocent,perdocent. Vtiq; aſtute ,ut pudenda. Cæterum inhumane, ſi honeſta. Et tamen ſimplices nos omnes ſumus. Denique hunc primum cuneum congreſſionis armauimus ,detectorem & deſignatorem totius conſcientiæ illorum,primamq; hanc uictoriam auſpicamur,quia quod tanto impendio abſconditur,etiam ſolūmodo demonſtrare,deſtruere eſt. Nouimus inquam optime originem quoq; ipſorum,& ſcimus cur Valentinianos appellemus,licet non eſſe uideantur. Abſceſſerunt enim à conditore,ſed minime origo deletur,& ſi forte mutatur:teſtatio eſt ipſa mutatio. Sperauerat Epiſcopatum Valentinus,quia & ingenio poterat & eloquio. Sed alium ex martyrĳ prærogatiua loci potitum indignatus,de eccleſia autenticæ regulæ abrupit(ut ſolent animi pro prioratu exciti ,præſumptione ultionis accendi)ad expugnandam conuerſus ueritatem,&

Aliâs de limine fidē offendere eſt.

Turres lamiæ. Pectines Solis.

Fort. germina.

Aliâs nos, omnia ſcimus.

Valentinus.

tem,& cuiusdam ueteris opinionis semini nactus colubroso uiam delinia-uit. Eam postmodum Ptolemæus intrauit, nominibus & numeris æonum distinctis in personale substantia, sed extra deum determinatas quas Valentinus in ipsa summa diuinitatis ut sensus & adfectus motus incluserat. Deduxit & Heracleon inde tramites quosdam, & Secundus, & Magus Marcus: multum circa imagines legis Theotimus operatus est. Ita nusquã iam Valentinus, & tamen Valentiniani qui per Valentinum. Solus ad hodiernum Antiochiæ Axionicus memoriam Valentini integra custodia regular eius consulatur. Alioquin tantum se huic hæresi suadere permissum est, quantum lupæ fœminæ formam quotidie superare solenne est. Quid iniquum spiritale illud semen suum sic in uno quoque recenseat? Si aliquid noui adstruxerint reuelationem statim appellant presumptionem, & charisma ingenium, nec unitatem, sed diuersitatem. Ideóq; prospicimus seposita illa solenni dissimulatione sua, plerosque diuidi, quibusdam articulis, etiam bona fide dicturos, hoc ita non est, & hoc aliter accipio, & hoc non agnosco. Varietate enim innouatur regularum facies. Habet etiam colores ignorantiarum. Mihi autem cum Archetypis erit limes principalium magistrorum, non cum adfectatis ducibus passiuorum discipulorum. Nec undique dicemur ipsi nobis finxisse materias, quas tot iam uiri sanctitate, & præstantia insignes, nec solum nostri antecessores, sed ipsorum hæresiarcharum contemporales, instructissimis uoluminibus & prodiderunt & retuderunt, ut Iustinus Philosophus & martyr, ut Miltiades ecclesiarum sophista, ut Irenæus omniũ doctrinarum curiosissimus explorator, ut Proculus nostræ uirginis senectæ, & CHRISTIANAE eloquentiæ dignitas: quos in omni opere fidei, quemadmodum in isto optauerim assequi. Aut si in totũ hæreses non sunt, ut qui eas pellunt finxisse credantur, mentietur Apostolus prædicator illarum. Porrò si sunt, non aliæ erunt quàm quæ retractãtur. Nemo tam ociosus fertur stilo, ut materias habens fingat. Igitur hoc libello quo demonstrationem solum præmittentes solius arcani, ne quem ex nominibus tam peregrinis, & coactis, & compactis, & ambiguis, caligo suffundat, quomodo eis usuri simus prius demandabo. Quorundam enim de Græco interpretatio nõ occurrit ad expeditam proinde nominis formã, quorundam, nec de sexu genera conueniunt, quorundam usitatior in Græco notitia est. Itaq; plurimum Græco ponemus. significantiæ per paginarũ limites aderunt, nec Latinis quidem deerũt Græca, sed in lineis desuper notabuntur, ut signum hoc sit personalium nominum propter ambiguitates eorum qui cum alia significatione cõmunicant. Quanquam autem distulerim congestionem, solam interim professus narrationem, sicubi tamen indignitas meruerit suggillari, non erit delibatione transpunctoria expugnatio congressionis. Lusionem deputa lector ante pugnam ostendam, sed nõ in prima uulnera. Si & ridebitur alicubi, materijs ipsis satisfiet. Multa sunt sic digna

Ptolemæus. Heracleon. Secundus. Marcus. Theotimus. Antiochia. Axionicus. Al's regulare eius consolatur. Iustinus. Miltiades. Irenæus. Proculus. Fort. in Græca.

sic digna reuinci, ne grauitate adorentur. Vanitati proprie festiuitas cedit. Congruit & ueritati ridere, quia lætans de æmulis suis ludere quia secura est. Curandum plane, ne risus eius rideatur, si fuerit indignus. Cæterum ubicunque dignus risus, officium est. Denique hoc modo incipiã. Primus omnium Ennius poëta Romanus, cœnacula maxima cœli simpliciter pronũciauit, elati situs nomine, uel quia Iouẽ illic epulãtẽ legerat apud Homerũ. Sed hæretici quãtas supnitates supernitatũ, & quãtas sublimitates sublimitatũ in habitaculum dei sui cuiusque suspẽderint, extulerint, expanderint, mirũ est, etiã creatori nostro. Enniana cœnacula in ædicularum disposita sint forma, aliis atque aliis pergulis superstructis, & unicuique deo per totidẽ scalas distributis, quot hæreses fuerint. Meritoriũ factus est mũdus. Insulã credas, tanta tabulata cœlorum nescio ubi. Illic etiã Valentinianorũ deus ad summas tegulas habitat, hunc substantialiter quidem αἰῶνα τέλειον appellant. Personaliter uero προάρχην & τὴν ἀρχήν, etiam Bythion, quod in sublimibus habitanti minime congruebat, innatum, immensum, infinitum, inuisibilem, æternumque definiunt, quasi statim probent esse, si talem definiant qualem scimus esse debere, sic & ante omnia fuisse dicatur. Sed ut sit expostulo, nec aliud magis in huiusmodi denoto, quàm quod post omnia inueniuntur, qui ante omnia fuisse dicuntur, & quidem non suase. Itaque Bythios iste infinitis retro æuis in maxima & altissima quiete in ocio plurimo, placidæ & ut ita dixerim stupentis diuinitatis, qualem iussit Epicurus, & tamẽ quẽ solũ uolũt, dantei secundã in ipso & cũ ipso personã & notam, quã & Charin & Sigen insuper nominant, & forte accedunt in illa cõmendatissima quiete, mouere eum de proferendo tandem initio rerum à semetipso. Hoc uice seminis in Sigæ suæ uelut in genitalibus uuluæ locis collocat. Suscipit illa statim & prægnãs efficitur, & parit utique silẽtio Sigen, & quem parit Nus est, simillimum patri & parem per omnia. Denique solus hic capere sufficit immensam illam & incomprehensibilem magnitudinem patris, ita & ipse pater dicitur, & initium omnium & proprie Monogenes. Atquin non proprie, siquidem non solus agnoscitur. Nam cum illo pcessit & fœmina, cui ueritas Monogenes, quia prior genitus, quanto congruẽtius Protogenes uocaretur. Ergo Bythios, & Sige, Nus, & Veritas, prima quadriga defenditur. Valentinianæ factionis, matrix & origo cunctorum. Namque ibidem Nus simul accepit prolationis suæ officium, emittit & ipse ex semetipso Sermonem & Vitam, quæ si retro non erat utique nec in Bythion. Et quale est ut inde obita non fuerit? sed & hæc soboles, ad initium uniuersitatis, & formati Pleromatis totius emissa, facit fructum, Hominem & Ecclesiam procreat, habes Ogdoadem, tetradẽ duplicem, ex cõiunctionibus masculorũ & fœminarũ, cellas ut ita dixerim, primordialiũ Aeonum, fraterna connubia Valentinianorũ deorum, census omnes sanctitatis & maiestatis hæreticæ, nescio criminũ an numinũ turbã, certe fontem reliquæ fœcunditatis. Ecce enim secunda tetras, sermo & Vita

Margin notes: 17. — Ennius. — Aliàs, insulam feliculam credas. — Charis gratia. Sige, Silentium. — Fort. l. & parit utique Sige hoc est Silentium. — Nus. — Veritas. μονογενής. — Sermo. Vita. — Homo. Ecclesia. — 18.

Homo & Ecclesia,quod in patris gloriam fruticasset ,huic numero gestientes,& ipsi tale quid patri de suo offerre alios ebulliunt fœtus ,proinde coniugalis,per copulã utriusq; naturæ .Ac Sermo & Vita decuriã æonum simul fundunt:illac Homo & Ecclesia,duos amplius æquiparãdo parẽtibus,quia & ipsi duo cũ illis decẽ tot efficiunt,quot ipsi ꝓcreauerũt. Reddo nũc nomina quos decuriã dixi.Bythios, & Mixis,& Hedone ,Acinetos,& Syncrasis Monogenes,& Macaria. Contra duodenarius numerus hi erunt:Paracletus,& Pistis,Patricos,& Elpis,Metricos,& Agape,Aenos,& Synesis,Ecclesiasticus,& Macariotes ,& Eletus ,& Sophia. Cogor hic quid ista nomina desiderẽt proferre de pari exemplo , In isclis Karthaginiensibus,fuit quidã rigidissimus rhetor Latinus Phorphorus nomine,cũ uirum fortem peroraret: Venio,inquit,ad uos optimi ciues de prælio cũ uictoria mea cum felicitate uestra,ampliatus,gloriosus,fortunatus,maximus ,triũphalis.Et scholastici statim familiæ Phorphorisæ acclamant. Audisti fortunatam,& Hedonen,& acinetum & hæletum,acclama familiæ Ptolemæisæ. Hoc erit Pleroma illud arcanum diuinitatis tricenariæ plenitudo. Videamus quæ sint istorum priuilegia numerorũ,quaternarij,& octonarij , & duodenarij. Interim in tricenario fœcunditas tota deficit.castrata est uis & potestas & libido genitalis æonum ,quasi nõ & numerorum tanta adhuc coagula superessent, & nulla alia de pædagogio nomina. Quare enim nõ & quinquaginta & cẽtum procreantur? quare non & sterceiæ & Syntrophi nominantur? Sed & hoc exceptio personarum est,quod solus ille Nus ex omnibus immensi patris fruitur notione:gaudens & exultans,illis utiq; merentibus. Planè Nus & quantum in ipso fuit,& uoluerat & tentauerat,cæteris quoq; communicare quæ norat,quantus & quàm incomprehensibilis pater,sed intercessit mater Sige. Illa scilicet quæ & ipsis hæreticis suis tacere præscribit.Etsi de patris nutu aiunt factum,uolentis omnes in desiderium sui accendi. Itaque dum macerantur intra semetipsos,dum tacita cupidine cognoscendi patrem urũtur,penè scelus factum est. Namque ex illis duodecim æonibus quos Homo & Ecclesia ædiderant , nouissima natu Aeon ,uiderit Solœcismus,Sophia enim nomen est,incontinentia suisne coniugis Philetis societate prorumpit in patrem inquirere,& genus contrahit uitij,quod exorsum quidem fuerat in illis alijs qui circa Nun,in hunc autem uel in Sophiam deriuarat, ut solent uitia in corpore alibi connata in aliud membrum perniciem suam efflare. Sed enim sub prætexto dilectionis in patrem æmulatio superabat in Nun solum de patre gaudentem. Vt uero impossibilia contendens Sophia frustrarat,& uincitur difficultate & extenditur affectione,modico abfuit præ ui dulcedinis & laboris deuorari,& in reliquam substantiã dissolui: nec aliâs quam pereundo cessasset, nisi bono fato in Horon incursasset. Quædam & huic uis est fundamentum , uniuersitatis illius extrinsecus custos,& quem Crucem appellant & Lytroten,& Carpisten. Ita Sophia peri-

Fort. In scholis. Phosphorus.

Fort. Phosphoricæ & mox, Ptolemaicæ.

Aliâs sui ne cõiugis Phileti.

culo

culo exempta & tarde persuasa, de inclinata inuestigatione patris conquieuit, & totam animationem Enthymesi cum passione quæ insuper acciderat exposuit. Sed quidam exitum Sophiæ & restitutionem aliter somniauerunt. Post irritos conatus & spei deiectionem, deformatam eam pallore credo & macie & incuria, propè utique patrem non minus denegatum dolebat quàm amissum. Dehinc in illo mœrore ex semetipsa sola, nulla opera coniugij concepit, & procreat fœminam. Miraris hæc? Et gallina sortita est de suo parere. Sed & uultures fœminas tantum parere aiunt & tamen sine masculo mater. Et metuere postremo ne finis quoque insisteret, hærere de ratione casus, curare de occultatione. Remedia nusquam. Vbi enim iam Tragœdiæ & comœdiæ à quibus forma mutuaretur exponendi, quod circa pudorem erat natum. Dum in malis res est: suspicit, conuertit ad patrem, sed incassum enisa, & uires deserebant, in preces succedit. Tota etiam propinquitas pro ea supplicat, uel maxime Nus, quid in causa mali tanti? Nullus tamen Sophiæ exitus. uacuit omnes ærumnæ eius operantur. Siquidem & illa tunc conflictatio in materiæ originem peruenit. ignorantia pauorem, mœror substantiæ fiunt. Ibidem pater motus, aliquando motus, quē supra diximus Horon per monogenē Nun in hæc promit in imagine sua fœmina marem, qui æde patris ex uita uariant. Adijciunt autem Horo etiam metagogia circunductorem uocari, & Horoten huius prædicant opera, & repressam ab inlicitis & purgatam à malis, & deinceps confirmatam Sophiam & coniugio restitutam, & ipsam quidem in Pleromatis censura mansisse. Enthymesin uero eius & illam adpendicen passione abhorrere, ligatam & crucifixam, & extra æuum factā malum (quod aiunt) foras. spiritalem tamen substantiam illam, ut naturalem quendam impetum Aeonis, sed informem & inspectatam, quatenus nihil adprehendisset, Ideóque fructum infirmum, & fœminam pronunciatam. Igitur post Enthymesin extorrem & matrem eius Sophiam coniugi reducem, ille iterum Monogenes, ille Nous, ociosus planè de patris cura, atq; prospectus solidandis rebus, & Pleromati muniendo iamq; figendo, ne qua eiusmodi rursus concussio incuteret, nouam excludit copulationem CHRISTVM, & spiritum sanctum turpissimum putem duorum masculorum, aut fœmina erit spiritus sanctus, & uulneratur à fœmina masculus. nomen in his datur unum, procurare concinnationem Aeonum, & dabis officij societatem. duæ Scholæ, protinus duæ cathedræ, inauguratio quædam diuidendæ doctrinæ Valentini, CHRISTI erat inducere æonas naturam coniugiorum. Vides quam rem planè & innati coniectationem, & idoneos efficere generandi in se agnitionem patris, quod capere eum non sit neque comprehendere, non uisu denique, non auditu compotiri eius nisi per Monogenen. Et tamen tolerabo quod ita discedunt patrem nosse ne nos & illud magis. Doctrinæ denotabo peruersitatem, quod docebantur

Enthymesis.

bantur

bantur, incōprehensibilem quidem patris causam esse perpetuitatis ipsorū. Comprehensibilē uero eius, generationis illorum & formationis esse rationem. Hac enim dispositione illud opinor insinuatur experiri deum non adprehendi, siquidem inadprehensibile eius perpetuitatis est causa. Adprehēsibilem autē nō perpetuitatis, sed natiuitatis & formationis egentiū perpetuitatis. Filiū autem constituūt adprehensibilem patris, quomodo tamē adprehendatur, tū prolatus CHRISTVS edocuit: spiritus uero sancti propria unde doctrinæ studio omnes peræquati, gratiarū actionē prosequi nosset, & uerā inducerentur quietē. Itaq; omnes forma & sciētia peræquātur, facti omnes quod unusquisq;, nemo aliud, qa alteri omnes refundūtur in Nun, omnes in Homines, in Philetos, Et quæ fœminæ in Sicas, in Zoas, in Ecclesias, in fortunatas, ut Ouidius metamorphoseis suas deleuisset, si hodie maiorem cognouisset. Exinde refecti sunt, & constabiliti sunt, & in requiem ex ueritate cōpositi, magno cū gaudij fructu hymnis patrē cōcinūt. Diffundebatur & ipse lætitia, & utiq; bene cantantibus filijs nepotibus. Quidni diffunderetur omni iocunditate Pleromate liberato? Quis naucierus non etiā cū dedecore lætatur? Videm9 quotidie nauticorū lasciuias gaudiorū. Itaq; ut nautæ ad symbolā semper exultāt, tale aliquid & Aeones unū iā omnes etiā forma, nedū sententia, cōuenientibus ipsis quoq; fratribus & magistris CHRISTO & spiritu, quod optimū atq; pulcherrimū unusquisq; florebat, cōferūt in mediū. Vane opinor. Si enim unū erant omnes ex supradicta peræquatione uacabat symbolæ ratio, quæ fermè ex uarietatis gratia constat. Vnū omnes bonū cōferebāt, quod omnes erāt. De modo forsitan fuerit ratio, aut de forma ipsius iā peræquationis. Igit ex ære collocatio (quod aiūt) in honorem & gloriā patris, pulcherrimū Pleromatis sydus fructūq; perfectum cōpingunt. Ieiuniū eū cognominant Soterē, & CHRISTVM, & Sermonem de patruitis, & omnia iam ut ex omniū defloratione constructum graculū Aesopi, Pandorā Hesiodi, Acci Patinā, Nestoris cocetū, Miscellaneam Ptolemæi. Quā propius fuit, de aliquibus hostias curis pancapipannirapiā uocari, à tā ociosis autoribus nominū. Vt aūt tantū sigillariū extrinsecus quoq; inornassent, satellites ei angelos proferunt. Par genus, si inter se potest fieri. Si uero Soteri constantiuos (ambigue enim positū inueni) quæ erit eminētia eius inter satellites coæquales? Cōtinet hic igitur ordo primā professionem, pariter & nascentiū & nubentiū & generātiū æonū Sophiæ ex desiderio patris, periculosissimū casum mori oportunissimū, auxiliū Enthymeseos, & cōiūctæ passiōis expiatū CHRISTO, & spiritus sancti pædagogatū, æonū tutelarē reformatū, Soteris pauoninū ornatum, Angelorum cōparaticium antistatum, quod superest inquis, uos ualete & plaudite. Imò quod superest, inquā, uos audite & proicite. Cæterum hæc intra cœtum pleromatis decucurrisse dicuntur. Prima tragediæ scena. Alia autem transipariū cothurnatio est, extra pleroma dico, & tamē exit9 sub sinu patris intra ambitum

Ouidius.

Collato uel collatitio.

Als Quin propius.

Locus hic est mire deprauatus. Fort. l. pancapiā & panrapiā quod omnia capiat omniáq; rapiat de prioribus ipse diuinabis. nam mihi diu cogitanti nihil in mentē uenit quod ad modum quadret.

ambitum Hori cuſtodes qualis extra iam in libero ubi deus nō erat. Nāqꝫ /14.
Enthymeſis ſiue iam Achamoth, quod abhinc ſcriptam hoc ſolo ininter-
pretabili nomine, ut cum uitio indiuiduæ paſſionis exploſa eſt in loca lumi
nis aliena quod pleromatis res eſt, in uacuum atque inane illud Epicuri mi
ſerabilis, etiam de loco eſt: certe nec forma nec facies ulla, deueſtiua ſcilicet *Fort. de feſtina ſci.*
& abortiua genitura. dum ita rerum habet flectitur, à ſuperioribus CHRI- *Fort. habena.*
STVS deducitur, per Horon aborſum ut illud informat de ſuis uiribus, ſo-
lius ſubſtantiæ non etiam ſcientiæ forma, & tamen cum aliquo peculio re-
linquitur: iteratur odor incorruptibilitatis quo compos ſe caſus ſui potio-
rum deſiderio ſuppararetur. hac miſericordia functus non ſine ſpiritus ſan-
cti ſocietate, recurrit CHRISTVS in pleroma. Vſus eſt rerum, ex liberalita-
tibus quoque nomina accedere. Enthymeſis de actu fuit, Achamoth unde,
adhuc quæritur. Sophia de matre manat. Spirit⁹ ſanctus ex angelo accipit
CHRISTVM, à quo derelicta ſe ſtatim ſenſerat, deſiderium. Itaqꝫ proſiluit
& ipſa lumen eius inquirere, quem ſi omnino non nouerat, ut inuiſibiliter
operatum, quomodo lumen eius ignotum cum ipſo requirebat? Tamē ten
tauit, & fortaſſe adprehendiſſet, ſi non idem Horos qui matri eius tam
proſpere uenerat, nunc tam importune filiæ occurriſſet, ut etiam inclamaue-
rit in eam Iao, quaſi porrò Quirites, aut fidem Cæſaris. inde inuenitur Iao
in ſcripturis. Ita depulſa quominus pergeret, nec habens ſuperuolare cru-
cem, id eſt Horon, quia nullum catuli laureolum fuerit exercitata, ut de ſti-
tuta ut paſſioni illi ſuæ in trichea multiplicia atque perplexa, omni genere
eius cœpit adfligi mœrore, quod non perpetraſſet inceptum metum, ne ſi
ut luce, ita & uita orbaretur, conſternatione tum ignorantia. Nec ut mater
eius. Illa enim Aeon ad hæc pro conditione deterius inſurgente, adhuc &
alio fluctu conuerſionis in CHRISTVM, à quo uiuificata fuerat, & in hanc
ipſam conuerſionem temperata. Age nunc diſcant Pythagorici agnoſcāt *Pythagorici.* /15.
Stoici, Plato ipſe, unde materiam quam innatam uolūt & originem & ſub- *Stoici. Plato.*
ſtantiam traxerit in omnem hanc ſtruem mundi, quod nec Mercurius ille *Mercurius.*
Triſmegiſtus magiſter omnium Phyſicorum recogitauit. Audiſti conuer-
ſionem, genus aliud paſſionis. Ex hac omnis anima huiuſmodi dicitur
conſtitiſſe, etiam ipſius Demiurgi, id eſt dei noſtri. Audiſti mœrorem &
timorem. Ex his initiata ſunt cætera. Nam ex lachrymis eius uniuerſa aqua
tum natura manauit. Hic æſtimandum quem exitum duxerit, quantis la-
chrymarum generibus inundauerit. Habuit & ſalſas, habuit & amaras &
dulces, & calidas, & frigidas guttas, & bituminoſas, & ferruginantes, & ſul-
phurātes utiqꝫ, & uenenatas, ut & Nonacris inde ſudauerit quæ Alexādrū *Nonacris.*
occidit, & liceſiarium inde defluxerit quæ ebrios efficit, & Salmacis inde ſe *Liceſiarium.*
ſoluerit quæ maſculos molleſcit. Cœleſtes ibres pipiauit Achamothe. Nos *Salmacis.*
in ciſternis etiā alienos luctus & lachrymas ſeruare curamus. Proinde ex cō
ſternatione & pauore corporali elemēta ducta ſunt. & tamē in tāta circūſtā
tia ſolitudinis

tia ſolitudinis, in tanto circumſpectu deſtitutionis ridebat interdum, qua conſpecti CHRISTI recordans, eodẽ gaudio riſu lumen effulſit. Cuius hoc prouidẽtiæ beneficium quæ illam ridere cogebat? idcirco ne ſemper nos in tenebris moraremur. Nec obſtupeſcas, quis lætitia eius tam ſplendidum elementum radiauerit mũdo, cum mœſticia quoque eius tam neceſſarium inſtrumentum defuerit ſeculo. O riſum illuminatorem, ó fletũ rigatorem. & tamen poterat remedio iam agere cum illius loci horrore. Omnẽ enim obſcuritatẽ eius diſcuſſit. ſed quoties ridere uoluiſſet, uel ne cogeretur deſertores ſuos ſupplicare?

16. Conuertitur enim ad preces & ipſa more materno. Sed CHRISTVS quem iam pigebat extra Pleroma proficiſci, uicarium præficit Paracletũ, Soterem. Hic erit IESVS, largito ei patre uniuerſo æonũ ſummam poteſtatem ſubijciendis eis omnibus, uti in ipſo ſecundum Apoſtolũ omnia cõfœderentur: Ad eam emittit cũ officio atq; comitatu coætaneorũ Angelorũ, credas & cum duodecim facibus. ibidẽ aduentu pompatico eius concuſſa Achamoth, protinus uelamentum ſibi obduxit, ex officio primo uenerationis & uerecundiæ. Dehinc contemplatur eum fructiferum ſuggeſtum, quibus inde conceperat uiribus occurrit illi quirie chære. Hic opinor ſuſceptam ille confirmat atq; confirmat agnitione iam & ab omnibus iniurijs paſſionis expumicat, non eadem negligentia in exterminium diſcretis quæ acciderat in caſibus matris. Sed enim exercitata uicia, & uſu uirioſa confudit. Atq; ita maſſaliter ſolidata defixit ſeorſum in materiæ corporalẽ paraturam, commutans ex incorporali paſſione indita habilitatem atq; naturam qua peruenire mox poſſet in æmulas æquiparantias corpulẽtiarum, ut duplex ſubſtantiarum conditio ordinaretur, de uicijs peſſima, de conuerſione paſſionalis. Hæc erit materia quæ nos cõmiſit cũ Hermogene cæteriſq; qui deum ex materia, non ex nihilo operatum cuncta præſumunt.

Fort. uniuerſorum.

Cum duodecim facibus, aduentu pompatico.

Fort. l. κύριε χαῖρε.

Hermogenes.

17. Abhinc Achamota expedita tandem de malis omnibus, ecce iam proficit, & inopera maiora frugeſcit. Præ gaudio enim tanti ex infelicitate ſucceſſus concalefacta, ſimulq; contemplatione ipſa angelicorum luminum, ut ita dixerim, ſubfermentata, pudet, ſed aliter exprimere nõ eſt, quodãmodo ſubſtruit intra & ipſa in illos, & conceptu ſtatim intumuit ſpirituali ad imaginẽ ipſam, quã uis lætantis ex lætitia prurientis intentionis imbiberat, & ſibi intimarat. Peperit denique & facta eſt exinde trinitas generum ex trinitate cauſarum. Vnum materiale quod ex paſſione. Aliud animale quod ex conuerſione. Tertium ſpiritale, quod ex imaginatione.

18. Hac autoritate trium ſcilicet liberorum agendis rebus exercitior facta, formare ſingula genera cõſtituit. Sed ſpiritale quidem non ita potuit attingere ut & ipſa ſpiritalis. Ferè enim paria & conſubſtantiua, in alterutrum ualere ſocietas naturæ negauit. Eo animo ſi unum ad animale conuertit, prolatis Soteris diſciplinis. Et primum, quod cum magno horrore blaſphemiæ & pronunciandum & legendum eſt & audiendum deum fingi adhuc noſtrum & omnium

Autoritas trium liberorum.

(præter hæreticorum)patrem & deum Demiurgum & regem uniuersorum quæ postea illum. Ab illo enim, si tamen ab illo & non ab ipso potius Achamoth à quo occulto nihil sentiēs eius, & uelut singillario extrīsecus ductu, in omnem operationem mouebatur. Deniq; ex hac personarum in operibus ambiguitate nomen illi Metropatoris miscuerunt, distinctis appellationibus cæteris secūdum status & situs operum. ut animalium quidem substantiarum quas ad dextram commendant, patrem nūcupent. Maternarū uero quas ad læuam delegāt, Demiurgum nominent. Regem autem communiter in uniuersitatē. Sed nec nominū proprietas competit proprietati operū de quibus nomina omnia, cum deberet illa hæc: uocitari à qua res agebant, nisi quod iam nec ab illa. Cum enim dicāt Achamoth in honorem æonum imagines commentatam, rursus hoc in Soterem autorem detorquent, qui per illam sit operatus, ut ipsam quidem imaginem patris inuisibilis, & incogniti darent incognitam. Licet & inuisibilis Demiurgo: eūdem aūt Demiurgum nōn filiū effingerēt. Archangeli uero Demiurgi opus, reliquos æonas exprimerent. Cum imagines audio tantas trium, quæro non ius, nunc ut imagines rideam peruersissimi pictoris illorum? Fœmina Chamoth, imaginem patris, & ignarum matris demiurgum, multo magis patris imaginem, non ignorantis patrem, & Angelos famulos simulacra dominorum, hoc est mulum de asino pingere, & Ptolemæum describere de Valentino. Igitur Demiurgus extra pleromatis limites constitutus, in ignominiosa æterni exilij uastitate nouam prouinciam condidit, hunc mundum repurgata confusione & distincta diuersitate duplicis substantiæ illius destrusæ, animaliū & materiarum, ex incorporalibus corpora ædificat, grauia, læuia, sublimantia, atque uergentia, cœlestia atque terrena, cum ipsam cœlorum septemplicem scenam solio desuper suo finit. Vnde & sabbatum dictum est, ab hebdomade sedis suæ. & Ogdoada mater Chamoth ab argumēto Ogdoadis primi genitalis. Cœlos autem noëros deputant, & interdum angelos eos faciunt, sicut & ipsum Demiurgum, sicut & Paradisum archangelum quartū, quomodo & hunc supra cœlum tertium pangunt, ex cuius uirtute sumpserit Adam deuersatus illic inter nubeculas & arbusculas. Satis meminerat Ptolemæus puerilium dicibulorum, in mari poma nasci, & in arbore pisces, sic & in cœlestibus nuceta præsumpsit. Operatur Demiurgus ignorās, & ideo fortasse non scit arbores in sola terra institui oportere. Planè mater sciebat. Quid ni suggerebat? quæ & effectū suū ministrabat. Sed tātū fastigium filio exstruēs per ea opera quæ illū & patrē & deū & regē ante Valentinianorū ingenia testātur, cur sibi quoq; ista noluit esse nota, postea quæram. Interim teneā deū Sophiā cognominari, & terrā, & matrē quasi matrē terra, & quod magis rideas etiam spiritū sanctū. Ita omnē illi honorē cōtulerūt fœminæ puto & barbā: ne dixerim cætera: alioquin Demiurgus adeo rerū nō erat cōpos de animalibus scilicet censu inualitudinis spiritalia accedere,

Fort. post illum. & mox, ab ipsa potius.

Mulum de asino pingere.

Puerilia dicibula.

dere,ut se solũ ratus,concionaret̃,Ego deus & absq; me non est.certe tamen non fuisse se retrosciebat.Ergo & factum intelligebat, & factitatorem facti esse quẽcumq;.Quomodo ergo solus sibi uidebatur, & si non certus,saltim
22. suspectus de aliquo factitatore? Tolerabilior infamia est apud illos in diabolũ,uel quia origo sordidior capit.Ex nequitia em̃ mœroris illius deputa-
Fort.militiarum. tur,ex qua angelorum & dæmonum,& omnium spiritalium militarium genituras notant,& tamen diabolum quoq; opus demiurgi affirmant & Mũditenentem appellant & superiorum magis gnarum defendunt ut spiritalem natura,quàm demiurgum,ut animalem.Meretur ab illis prælationem,
23. cui omnes hæreses procurantur. Singularium autem potestatum arces his finibus collocãt.In summis summitatibus præsident,Tricenarius pleroma, Horo signante lineam extremam:inferius illũ metatur medietatem Achamoth filium calcans. Subest enim Demiurgus in hebdomade sua,magis diabolus. In isto nobiscum conuenit mundo,coëlementato & concorporificato (ut supra æditũ est)ex Sophiæ utilissimis casibus,qua nec aërem habere reciprocandi spiritus spacium,teneram omnium corporum uestem,colorem omnium iudicem,organũ temporũ,si non & istum Sophiæ mœstitia colasset,sicut animalia metus,sicut conuersio eius ipsum Demiurgũ.His omnibus elementis atq; corporibus,ignis inflabellatus est:cuius originalẽ Sophiæ passionem,quia nondum ædiderunt,ego interim argumentabor motiunculis eius excussum. Credas enim illam in tãtis uexationibus etiam
24. febricitasse. Cum talia de deo uel de dijs,qualia de homine figmenta? Molitus enim mũdum Demiurgus,ad hominem manus confert,& substantiã si capit non ex ista,inquiunt,arida quam nos unicam nouimus terram. quasi non & si arida postmodum,adhuc tamen tunc aquis ante segregatis superstite limo siccauerit:sed ex inuisibili corpore materiæ illius, scilicet philosophicæ,defluxili & fusili eius:quod unde fuerit,audeo æstimare:quia nusquã est.Si enim fusile & fluxile liquoris est qualitas,liquor autem omnis de Sophiæ fletibus,fluxit,sequitur ut limum ex pituitis & gramis Sophiæ constituisse credamus,quæ lachrymarũ proinde sunt feces,sicut aquarum,quod desidet limus est.Figulat ita hominem Demiurgus,& de afflatu suo animat,sic erit & choïcus & animalis,ad imaginẽ & similitudinem factus:quadruplex res,ut imago quidem choicus deputetur,materiali scilicet.Et si non ex materia Demiurgus.Similitudo aũt animalis.Hoc enim & Demiurgus. habes duos interim.Carnalem superficiem postea aiunt choico supertextã,
25. & hanc esse pelliceam tunicã obnoxiam sensui. Inerat autem in Achamoth, ex substantia Sophiæ matris,peculium quoddam seminis spiritalis,sicut & ipsa Achamotha in filio Demiurgo sequestrauerat,ne hoc quidem gnaro. Accipe industriam clandestinæ prouidentiæ huius. Ad hoc enim & deposuerat & occultauerat,ut cum Demiurgus animam mox de suo afflatu in Adam cõmunicaret,pariter & semen illud spiritale quasi per carnalem animam

mam deriuaretur in choicum: atq; ita fœturatum in corpore materiali, uelut in utero & adultum illic idoneum inueniret suscipiendo quandoq; sermone perfecto. Itaq; cū demiurgus traducē animæ suæ cōmittit in Adam, latuit homo spiritalis flatu, IESVS insertus, & pariter corpori inductus, quia non magis semen nouerat matris demiurgus quàm ipsam. Hoc semē ecclesiā dicunt, ecclesiæ supernæ speculū, & hominis incēsum. Proinde eum ab Achamoth deputantes quemadmodū animalē à demiurgo: choicum substantia arches carne, materia. Habes nouū, id est, in quadruplū Gerionem. Sic & exitū singulis diuidunt. Materiali quidē, id est, carnali, quē & sinistrū uocant indubitatū interitū. Animali uero quē & dextrū appellāt dubitatū euentum, utpote inter materialē spiritalemq; nuncianti & illac debito quam plurimū adnuerit. Cæterū spiritalē emitti in animalis cōparationē ut erudiri cū eo & exerceri in conuersationibus potuit. Indiguisse enim animalē etiam sensibilium disciplinarū, in hoc & paraturā mundi prospectam, in hoc & Soterem in mūdo repræsentatū, in salutē scilicet animalis. Alia adhuc cōpositione monstrosum, uolunt illū prospicias earū substantiarū inuidisse, quarū summā salutis esset redacturus, ut spiritalē quidē susceperis ab Achamoth: animalē uero quē mox à demiurgo induit CHRISTVM. Cæterū corporalē ex animali substantia. sed miro & inenarrabili ratiōis ingenio constructā, administrationis causam ui contulisse, quo congressui & conspectui & contactui & defunctui ingratis* subiacent. Materiale autē nihil in illo fuisse utpote salutis alienū, quasi alijs fuerit necessarius quàm egētibus salute. Et totum hoc, ut carnis nostræ habitū alienando à CHRISTO à spe etiā salutis excipiant. Nunc reddo de CHRISTO in quē tanti licentiā Ien inserunt quidā, quanta spiritale semen animali cū inflatu infulciūt, fartilia nescio quæ cōmenti, & hominū & deorū suorū: esse etiā demiurgo suū CHRISTVM filium naturalē. Deniq; animalē prolatum ab ipso promulgatum profertis, in præpositionū quæstiōibus positū, id est per uirginē, nō ex uirgine æditum: quia delatus in uirginē transmeatorio potius quàm generatorio more processerit, per ipsam, non ex ipsa: nō matrē eam, sed uiam passus. Super hunc itaq; CHRISTVM deuolasse tunc in baptismatis sacramento Ien per effigiem columbæ. Fuisse aūt & in CHRISTO etiā ex Achamoth spiritalis seminis condimentū ne marcesceret, scilicet reliqua farsura. Nam in figurā principalis tetradis, quatuor eum substantijs stipant: spiritalis Achamothiana, animalis Demiurgina, corporalis Ine enarratiua, & illa sotericiana, id est, columbina. Et soter quidē permāsit in CHRISTO, impassibilis, inlæsibilis, inadprehensibilis. Deniq; cum ad adprehensiones uenitur, discessit ab illo in cognitione Pilati. Proinde nec matris semen admisit, iniurias æque in subditiuū, & ne ipsi quidem Demiurgo compertū. Patitur uero animalis & carneus CHRISTVS, in deliniatione supioris CHRISTI, qui Achamoth formandū, substantiuali, non agnitionali forma cruci,

Forte* subiaceret

id est, Horo fuerat innixus. Ita omnia in imagine surgēt, planè & ipsi imaginarij Christiani. 28. Interea Demiurgus omniū adhuc nescius, ut si aliquid & ipse per prophetas concionabitur, ne huius quidē operis sui intelligens. Diuidunt enim & prophetiare patrocinium in Achamoth, semen in Demiurgum. Vbi aduentū Soteris accepit propere & ouanter accurrit, cū omnibus uiribus suis, Centurio de Euangelio. Et de omnibus inluminatus, ab illo etiam spem suam discit, quod successurus sit in locū matris. Ita exinde securus dispensationē mūdi huius uel maxime ecclesiæ protegendæ nomine quāto te oportuerit insequitur. 29. Colligam nunc ex disperso ad cōcludendū, quæ de totius generis humani dispositione iusserat, triformē naturam primordio profecti: & tamen *inunitā in Adam: inde iam diuidūt p singulares generum proprietates, nacti occasionem distinctionis huiusmodi ex posteritate ipsius Adæ, moralibus quoq; differentijs tripartitæ Cain & Abel. Sed fontes quodāmodo generis humani in totidē deriuant argumenta, naturæ atq; sententiæ, choicum saluti degeneratū: ad Cain redigūt animale mediæ spei deliberatū. Ad Abel cōponūt spiritale certæ saluti præiudicatū in Seth recondunt. Sic & animas ipsas duplici proprietate discernunt bonas & malas: secundū choicum statū ex Cain, & animalē ex Abel, spiritalem ex Seth. De obuenientia superducunt, iam non naturā, sed indulgentiam, ut quos Achamoth in supiorib⁹ in animas bonas depluat, id est animali sensui inscriptas. Choicum enim genus id est malas animas nūquàm capere salutaria. Inmutabilē enim & inreformabilē naturā pronunciauerūt. Id ergo granum seminis spiritalis modicū & paruulum iactu, sed eruditus huius fides augetur atq; prouehitur. Supra diximus animæ quæ hoc ipso ita cæteris præuertant: ut Demiurgus tunc ignorans magni eas fecerit. Ex eorum ergo laterculo, & in reges & in sacerdotes allegare cōsueuerat, quæ nūc quoq; si plenam atq; perfectam notitiam adprehenderint, istarum næniarū naturificatæ iam spiritalis conditionis germanitate certam obtinebunt salutē, 30. imò omnimodo debitā. Ideóq; nec operationes necessarias sibi existimāt, nec ulla disciplinæ munia obseruant. Martyrij quoq; eludentes necessitatē, qua uolunt interpretatione. Hanc enim regulam animali semini præstitutam: ut salutē quā non de priuilegio status possidemus, de suffragio actus elaboremus. Nobis enim in scriptura huius seminis qui imperfectæ essentiæ sumus, quia norimus Philetū, & utiq; abortui deputatur, quod mater illorum. Sed nobis quidem quasi excesserimus in aliquod disciplinæ iugū, si *obtortuerimus in operibus sanctitatis atq; iustitiæ, si confitendum alibi, nescio ubi, & non sub potestatibus istius seculi, apud tribunalia præsidum optauerimus. Illi uero & de passiuitate uitæ, & diligentia delictorum, generositatem suam uindicent, blandiuntur suis Achamoth, quoniā & ipsa delinquendo proficit. Nam & honorandorum coniugiorum supernorū gratiæ dicitur apud illos meditandū atq; celebrandū semper sacramentū committi,

Aliâs unitatē in Adam

Aliâs *ex earū eni.

Forte *obtorpuerimus, uel obtorti erimus.

mitti,id est,semini adhærendũ. Alioquin degenerem nec legitimũ ueritatis qui deuersatus in mundo non amauerit fœminã,nec se ei iunxerit. Et quid facient spadones,quos uidemus apud illos? Superest de cõsummatione & dispensatione mercedis. Subito Achamoth totam massam seminis sui pressserit,dein colligere in horreum cœperit,uel cũ ad molas delatũ & defarinatum in consparsionis salutaria absconderit,donec totũ confrequentet*, tunc consummatio urgebit. Igitur in primis ipsa Achamoth,de regione medietatis,de tabulato secundo in summũ transferetur restituta pleromatiæ,statim excipit comparcinus ille Soter sponsus,scilicet ambo coniugiũ nouum fiet. Hic erit in scripturis sponsus,& sponsalis Pleroma. Credas enim ubi de loco in locum trãsmigratur, leges quoq; Iulias interuenire,sicut & Cainam Et Demiurgus,tunc de hebdomade cœlesti in superiora mutauit,in uacuum iam cœnaculũ matris scientiã,nec uidens illam. Nam si ita erat , semper ignorare maluisset. Humana uero gens in hos exitus ibit choicæ & materialis notæ,totum interitũ:quia omnis caro fœnũ. Et anima mortalis apud illos,nisi quæ salutem fide inuenerit. Iustorum animæ,id est,nostræ ad Demiurgum in medietatis receptacula transmittentur. Agimus gratias,cõtenti erimus cũ deo nostro deputari,qua census nihil animale in Pleromatis palatiũ admittitur,nisi spiritale examen Valentini. Illic itaq; primo dispoliantur homines ipsi,id est,interiores. Despoliari est autẽ deponere animas, quibus induti uidebantur,easq; Demiurgo suo reddent,quas ab eo auerterant. Ipsi autem spiritus in totum fient intellectuales:neq; *detenui,neq; conspectui obnoxij,atq; ita inuisibiliter in Pleroma recipiuntur furtim. Si ita est,quid deinde? Angelis distribuentur satellitibus Soteris,in filio putas? non. Sed in adparatoris. Ne istud quidẽ. Sed in imaginis? utinam uel hoc inquit. Erro si nõ putet dicere in sponsa est. Tunc illi Sabinas raptas inter se de matrimonijs laudẽt. Hæc erit spiritaliũ merces:hoc præmiũ credẽdi. Fabulæ tales utiles, ut Marcus,aut. Gaius in hanc carnem barbatus, & hæc anima seuerus,maritus,pater,auus,proauus:certe quod sufficit masculus in symphone Pleromatis ab angelo tacendo iam dixi,& forsitan parias aliquẽ Onesimũ æonem his nuptijs recte deducendis pro face & flammeo. Tunc credo ille ignis arcanus erumpet,& uniuersam substantiã depopulatus,ipse quoq; decineratis omnibus in nihilum finietur,& nulla iam fabula. Sed ne ego temerarius,qui tantũ sacramentũ etiam inludendo prodiderim. Verendũ mihi est,ne Achamoth quæ se nec filio agnitã uoluit,insaniat:ne Philetus irascatur,ne fortuna acerbetur. Et tamen homo sum Demiurgi,illuc habeo deuertere,ubi post excessum omnino non nubitur, ubi superindui potuit,quàm despoliari:ubi & si despolior,sexui meo deputor angelis:nõ angelus,nõ angela:nemo mihi quicquã faciet,quẽ & tũc masculum inuenient. Producam deniq; uelut epicitharisma post fabulã tantam etiam illa quæ ne ordini obstreperent,& lectoris intentionem interiectiõe

Aliàs *salutar

Forte *detentui

ἐπικιθάρισμα.

dispargerent hunc malui in locum distulisse,aliter atq; aliter cōmēdata ab
emendatoribus Ptolemæi. Extiterunt enim de schola ipsius discipuli sup
magistrum,qui duplex coniugium Bythio suo adfingerent,Cogitationem
& uoluntatem. Vna enim satis non erat cogitatio,qua nihil producere po-
tuisset.Ex duabus facillime prolatum,primū coniugium Monogenes ueri
tatem. Ad imagines quidem cogitatiōis fœminā Veritatem,ad imaginem
uoluntatis,marem Monogenen.Voluntas enim uisa,utiq; effectum præ-
34. stat cogitationi,ueritatis obtinet sensum.Pudiciores alij honorem diuinita
tis recordati,ut etiam unius coniugis dedecus ab eo auellerēt,maluerūt nul
lum Bythio sexum deputare:& fortasse hoc dominū non hic deus neutro
genere pronuncient.Alij contra magis & masculum & fœminā dicunt. Ne
Fenestella apud solos Lunenses Hermaphroditū existimet annaliū cōmentator Fe-
35. nestella.Sunt,inquit,qui nec principatū Bythio defendant,sed posthuma-
tum.Ogdoadē ante omnia præmittentes ex tetrade quidem & ipsam, sed
& alijs nominibus deriuatam.Primo enim constituunt proarchen & secun
dum Anennoëton, tertio archeton, quarto aoraton. Exproarche itaq; ꝓ-
cessisse primo & quinto loco archen,ex anennoëton secundo & sexto loco
acataleptō,ex arceto,tertio & septimo loco Anonomastū:ex inuisibili,quar
to & octauo loco Ageneton.Hoc quæ ratio disponat ut singula binis locis
& quidem tam intercisis nascantur malo ignorare quàm discere. Quid eī
36. recti habent,quæ tam peruerse proferuntur?Quanto meliores qui totum
hoc tædium de medio amoliti,nullum æonem uoluerunt,alium ex alio per
Forte * à dæmonio uel Gemonios. gradus reuera Gemonio structum. Sed mappa (quod aiunt) missa semel
octoiugem istam & ex parte Ennoea eius ex causa.Ex ipso deniq; rerū mo
tum ominare gerunt,cum inquiunt cogitauit proferre.Hoc pater dictus est
cū protulit:quia uero protulit hic ueritas appellata est.Cū semetipsum uo-
luit probari,hoc homo pronunciatus est.Quos autem præcogitauit,cū ꝓ-
tulit,tunc ecclesia nuncupata est.Sonuit homo sermonē,& hic est primoge
nitus filius,& sermoni accessit uita,& Ogdoas prima cōclusa est,sed hoc tæ-
37. dium nō pusillum.Accipe alia ingenia Circuriániana insignioris apud eos
magistri,qui & pontificali sua autoritate in hunc modū censuit.Est,inquit,
ante oīa Proarche,inexcogitabile & inenarrabile.Inenarrabile,quod ego
nomino Monoteta.Cum hac erat alia uirtus,quam & ipsam appello En-
noteta,id est,solita:sed unitas cum unū essent,protulerunt:non præferentes
initiū omniū intellectuale,innascibile,inuisibile,quod sermo uocauit.Huic
adest cum substantia uirtus quam appellat unio. Hæc igitur uirtutes soli-
ta unitas unio cæteras prolationes eorum propagarunt,ó differentia.Mu-
tetur unio & unitas,singularitas & suū & solitā, quancq; designaueris unū
38. est.Humanior iam Secundus ut breuior,Ogdoaden in duas tetradas diui
dens in dexteram & sinistram,in lumen & tenebras,tantum quod desultri-
cem & defectricem illam uirtutem non uult ab aliquo deducere æonū, sed
à fructib⁹

à fructibus de substantia ueniant. De ipso *iam domino. Ien, quanta diuersitas scinditur. Hi ex omniũ æonum flosculis eum cõstruunt, illi ex solis decem constitisse cõtendũt, quos Sermo & Vita ꝓtulerunt. Inde & in ipsum sermonis & uitæ concurrerunt oculi: isti ex CHRISTO potius ex hominis & ecclesiæ fœtu: ideóq; filium hominis auite pronũciatũ, *alia CHRISTO & spiritu sancto constabiliendæ cõuersitati prouisis, confictum, & in se paternæ appellationis hæredem. Sunt qui filium hominis aliunde conceperint dicendum: quanquàm ipsum patrem pro magno nominis sacramẽto hominẽ appellasse præsumpserint. Vt quid amplius speres de eius dei fide cui nunc adæquaris? Talia ingenia *superfruticãt apud illos ex materni seminis redundantia: atq; ita insolescentes doctrinæ Valentinianorum, in syluas iam exoleuerunt Gnosticorum.

Aliàs * iam dicto.

Forte * alij à Chri. & mox, uniuersitati

Aliàs * superfructificant.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI ADVERSVS VALENTINIANOS, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

ORthodoxam pietatem tres personas in diuinis constituentẽ hoc uolumine propugnat, aduersus Praxean, qui dicebat unicum dominum omnipotentem mundi conditorem, nempe patrem ipsum, & natum & cruci suffixum: ipsum deniq; esse IESVM CHRISTVM. Ab illo cognominati sunt Praxeiani, huic impietati subscribentes. Quibus similes sunt quos Aur. Augustinus Noëtianos appellat, & Sabellianos. qui omnes cõmuni uocabulo Patripassiani uocantur. Praxeæ meminit Tertullianus in Catalogo hæreseôn, in fine, cum inquit: Sed post hos omnes etiam Praxeas quidam hæresim introduxit, quam Victorinus corroborare curauit. Hic deum patrem omnipotentem, IESVM CHRISTVM esse dicit: hunc crucifixum, passumq; cõtendit, mortuum, præterea seipsum sibi sedere ad dexteram suam cum prophana & sacrilega temeritate proponit.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, ADVERSVS PRAXEAN, LIBER.

Arie diabolus æmulatus est ueritatem. Adfectauit illam aliquando defendendo cõcutere. Vnicum dominũ uindicat omnipotentẽ mundi cõditorem, ut & de unico hæresim faciat. Ipsum dicit patrem descendisse in uirgine, ipsum ex ea natum, ipsum passum. Deniq; ipsum esse IESVM CHRISTVM. Excidit sibi coluber, quia IESVM CHRISTVM post baptisma Iohannis tentãs, ut filium dei adgressus est, certus filium deum habere, uel ex ipsis scripturis de quibus tunc tentationem struebat. Si tu es filius dei, dic ut lapides isti panes fiant. Item: Si tu es filius dei, deijce te hinc, Scriptum est enim, quod mãdauit angelis suis super te, utiq; pater, ut te manibus suis tollant, necubi ad lapidem pedem tuũ offendas. Aut nunquid mẽdacium Euangelijs exprobrauit, dicens: Viderit Matthæus & Lucas. Cæterum ego ad ipsum deum accessi, ipsum omnipotentẽ cõminus tentaui. Ideo & accessi, ideo & tentaui. Cæterum si filius dei esset, nunquàm illum fortasse dignarer. Sed enim ipse potius à primordio mendax est: & si quem hominem de suo subornauit ut Praxean. Nam iste primus ex Asia hoc genus peruersitatis intulit Romanæ humo. Et aliâs inquietus, insuper de iactatiõe martyrij inflatus, ob solum & simplex & breue carceris tædiũ, quando & si corpus suũ tradidisset exurendum, nihil profecisset, dilectionẽ dei nõ habens, cuius charismata quoq; expugnauit. Nam idem tũc episcopum Romanũ agnoscentẽ iam prophetias Montani, Priscæ, Maximillæ, & ex ea agnitione pacem ecclesijs Asiæ, & Phrygiæ inferentem, falsa de ipsis prophetis & ecclesijs eorum adseuerando, & præcessorum eius autoritates defendendo, coẽgit & literas pacis reuocare iam emissas, & à proposito recipiendorum charismatum cõcessare. Ita duo negotia diaboli Praxeas Romæ procurauit, prophetiam expulit, & hæresim intulit. Paracletum fugauit & patrem crucifixit. Fructificauerant auenæ Praxeanæ, hic quoq; superseminatæ dormientibus multis in simplicitate doctrinæ: traductæ dehinc per quem deus uoluit, etiam euulsæ uidebantur. Deniq; cauerat pristinum doctor de emẽdatiõe sua: & manet chirographũ apud Psychicos, apud quos tunc gesta res est. exinde silentium. Et nos quidem postea agnitio paracleti, atq; defensio, disiunxit à Psychicis. Auenæ uero illæ ubiq; tunc semen excusserant. Ita aliq̃diu per hypocrisin subdola uiuacitate latitauit: & nũc denuo erupit. Sed & denuo eradicabitur, si uoluerit dominus in isto cõmeatu

Montanizat.

Psychici.

si quo

si quo minus die suo colligentur omnes adulteræ fruges,& cũ cæteris scandalis igni inextinguibili cremabũtur. Itaq; post tempus pater natus,& pater passus,ipse deus dominus omnipotẽs IESVS CHRISTVS prædicatur. Nos uero & semp,& nunc magis ut instructiores p Paracletũ deductorẽ, scilicet omnis ueritatis unicũ quidẽ deũ credimus:sub hac tamẽ dispensatione quã οἰκονομίαν dicimus,ut unici dei sit & filius sermo ipsius,qui ex ipso pcesserit, p quẽ omnia facta sunt,& sine quo factũ est nihil. Hũc missum à patre in uirginẽ,& ex ea natum hominẽ & deum,filium hominis & filium dei,& cognominatũ IESVM CHRISTVM. Hunc passum,hunc mortuum & sepultum secũdũ scripturas,& resuscitatum à patre,& in cœlo resumptũ, sedere ad dexterã patris,uenturum iudicare uiuos & mortuos. Qui exinde miserit secundũ pmissionẽ suã à patre spiritũ sanctũ paracletũ,sanctificatorẽ fidei eorum qui credunt in patrẽ & filium & spiritũ sanctũ. Hanc regulam ab initio Euãgelij decucurrisse,etiam ante priores quosq; hæreticos, nedum ante Praxeã hesternum,pro babit tam ipsa posteritas omniũ hæreticorum,quàm ipsa nouellitas Praxeæ hesterni. Quo peræque aduersus uniuersas hæreses iam hinc præiudicatum sit,id esse uerum quodcũq; primũ: id esse adulterũ,quodcunq; posterius. Sed salua ista præscriptione,ubique tamen propter instructionem & munitionem quorundam,dandus est etiam retractatibus locus:uel ne uideatur unaquæq; peruersitas,nõ examinata,sed præiudicata damnari,maxime hæc,quæ se existimat merã ueritatem possidere,dum unicum deum nõ aliâs putat credendũ,quàm si ipsum eundemq; & patrem & filium & spiritum sanctũ dicat:quasi nõ sic quoq; unus sit omnia,dum ex uno omnia,per substãtiæ scilicet unitatẽ: & nihilominus custodiatur οἰκονομίας sacramentum,quæ unitatẽ in trinitatẽ disponit, tres dirigens,patrẽ,& filium,& spiritum sanctũ. Tres autẽ non statu,sed gradu: nec substãtia,sed forma:nec potestate,sed specie. Vnius autẽ substantiæ, & unius status,& unius potestatis: qa unus deus,ex quo & gradus isti & formæ & species,in nomine patris & filij & spiritus sancti deputant. Quomodo numerum sine diuisione patiuntur,procedentes tractatus demonstrabunt. Simplices enim quiq;,ne dixerim imprudentes & idiotæ, quæ maior semper credentium pars est:quoniam & ipsa regula fidei à pluribus dijs seculi,ad unicum & uerum deum transfert:nõ intelligentes unicum quidem, sed cum sua οἰκονομίᾳ esse credendum, expauescunt ad οἰκονομίαν numerũ & dispositionem trinitatis,diuisionem præsumunt unitatis. Quando unitas ex semetipsa deriuans trinitatem,non destruatur ab illa,sed administretur. Itaque duos & tres iam iactitant à nobis prædicari, se uero unius dei cultores præsumunt:quasi non & unitas inrationaliter collecta hæresim faciat, & trinitas rationaliter expensa, ueritatem constituat. Monarchiam (inquiunt)tenemus. Et ita solium ipsum uocaliter exprimunt etiam Latini, & tam opifice: ut putes illos tam bene intelligere monarchiam,

Paracletus Montanicus.

quàm enunciant. Sed monarchiam sonare student Latini, οἰκονομίαν intelligere nolunt etiam Græci. At ego si quid utriusque linguæ præcerpsi, monarchiam nihil aliud significare scio, quàm singulare & unicum imperium: non tamen præscribere monarchiam ideo, quia unius sit eius, cuius sit aut filium non habere, aut ipsum se sibi filium fecisse, aut monarchiam suam non per quos uelit administrare. Atquin nullam dico dominationē ita unius sui esse, ita singularem, ita monarchiam, ut non etiam per alias proximas personas administretur, quas ipsa prospexerit officiales sibi. Si uero & filius fuerit ei, cuius monarchia sit, nō statim diuidi eam, & monarchiam esse desinere, si particeps eius adsumatur & filius: sed proinde illius esse principaliter à quo cōmunicatur in filium: & dum illius est, proinde monarchiam esse quæ à duobus tam unicis continetur. Igitur si & monarchia diuina per tot legiones & exercitus angelorum administratur, sicut scriptum est: Milies centies centena milia adsistebāt ei, & milies centena milia apparebant ei: nec ideo unius esse desijt, ut desinat monarchia esse, quia per tāta milia uirtutum procuratur, quale est ut deus diuisionem & dispersionem pati uideatur in filio & in spiritu sancto, secundum & tertium sortitis locum, tam cōsortibus substantiæ patris, quas non patitur in tot angelorum numero? Et quidem tam à substantia patris membra & pignora, & instrumenta, & ipsam uim, ac totum censum monarchiæ, euersionem deputas eius non recte. Malo te ad sensum rei, quàm ad sonum uocabuli exerceas. Euersio enim monarchiæ illa est tibi intelligenda, cū alia dominatio suæ cōditionis & proprij status, ac per hoc æmula superducitur, cū alius deus infertur aduersus creatorem. Tunc male, cum plures secūdum Valentinos, & prodigos tūc in monarchiæ euersionem, cum in creatoris destructionē. Cæterum, qui filium nō aliunde deduco, sed de substātia patris nihil facientem sine patris uoluntate, omnem à patre consecutum potestatē, quomodo possum de fide destruere monarchiam, quam à patre filio traditam, in filio seruo? Hoc mihi & in tertium gradum dictum sit, quia spiritum non aliunde puto, quàm à patre per filium. Vide ergo ne tu potius monarchiā destruas qui dispositionem & dispensationem eius euertis in tot nominibus cōstitutam, in quot deus uoluit. Adeo autem manet in suo statu, licet trinitas inferatur, ut etiam restitui habeat patri à filio. Siquidem Apostolus scribit de ultimo fine, cum tradiderit regnum deo & patri. Oportet enim eū regnare usq; dum ponat inimicos eius deus sub pedes ipsius, scilicet secundum psalmum: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellū pedum tuorum. Cum autem subiecta erunt illi omnia, absq; eo qui ei subiecit omnia, tunc & ipse subijcietur illi, qui ei subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. Videmus igitur nō obesse monarchiæ filium, & si hodie apud filium est, quia & in suo statu est apud filiū, & cum suo statu restituetur patri à filio: ita eam nemo hoc nomine destruet. Filium admittat, cui & traditam eā

For. * Valētinianos

For. * destruet, si filium admittat.

1. cor. 15.

tam eam à patre,& à quo quandoq; reſtituẽdam patri conſtat.Hoc uno ca
pitulo epiſtolæ Apoſtolicæ potuimus iam & patrem & filium oſtendiſſe
duos eſſe,præterquàm ex nominibus patris & filij,etiam ex eo quod qui tra
didit regnum,&cui tradidit,item qui ſubiecit,duo ſint neceſſe eſt.Sed quia
duos unum uolunt eſſe,ut idem pater & filius habeatur:oportet & totũ de
filio examinari,an ſit,& qui ſit,& quomodo ſit: & ita res ipſa formã ſuam
ſcripturis & interpretationibus earum patrocinantibus uindicabit. Aiunt
quidem & Geneſim in Hebraico ita incipere:In principio deus fecit ſibi fi-
lium.Hoc ut firmum nõ ſit,alia me argumẽta deducunt ab ipſa dei diſpoſi
tione,qua fuit ante mundi cõſtitutionem,aduſq; filij generationem. Ante
omnia enim deus erat ſolus,ipſe ſibi,& mundus,& locus, & omnia. Solus
autem:quia nihil extrinſecus præter illum. Cæterum ne tũc quidem ſolus:
habebat enim ſecum,quam habebat in ſemetipſo, rationem ſuam ſcilicet.
Rationalis enim deus,& ratio in ipſo prius:& ita ab ipſo omnia. Quæ ra-
tio ſenſus ipſius eſt,hanc Græci λόγον dicunt,quo uocabulo etiam ſermo-
nem appellamus.Ideóq; iam in uſu eſt noſtrorum per ſimplicitatem inter-
pretatiõis,ſermonem dicere in primordio apud deum fuiſſe,cum magis ra-
tionem competat antiquiorem haberi:quia nõ ſermonalis à principio,ſed
rationalis deus etiam ante principium, & quia ipſe quoq; ſermo ratiõe cõ-
ſiſtens,priorem eam ut ſubſtantiam ſuam oſtendat:tamen & ſic nihil inter
eſt.Nam & ſi deus nondum ſermonem ſuum miſerat,proinde eum cum
ipſa & in ipſa ratione intra ſemetipſum habebat,tacite cogitando & diſpo-
nendo ſecum,quæ per ſermonem mox erat dicturus.Cum ratiõe enim ſua
cogitans atq; diſponens ſermonem eam efficiebat,quam ſermone tracta-
bat.Idq; quo facilius intelligas ex teipſo,à me recognoſce,ut ex imagine &
ſimilitudine dei,quo habeas & tu in temetipſo rationẽ,qui es animal ratio-
nale,à rationali ſcilicet artifice nõ tantum factus,ſed etiam ex ſubſtãtia ipſi
us animatus.Vide cum tacitus tecum ipſe congrederis rationẽ. Hoc ipſum
age intra te,occurrente ea tibi cũ ſermone ad omnẽ cogitatus tui motũ, ad
omnẽ ſenſus tui pulſum.Quodcunq; cogitaueris,ſermo eſt:quodcũq; ſen
ſeris,ratio eſt.Loquaris illud in animo,neceſſe eſt:& dum loqueris, cõlocu
torem pateris ſermonem,in quo ineſt hæc ipſa ratio,qua cum eo cogitãs lo
quaris,per quem loquens cogitas.Ita ſecũdus quodãmodo in te eſt ſermo
per quẽ loqueris cogitando,& p quẽ cogitas loquendo,ipſe ſermo alius eſt.
Quando ergo plenius hoc agit̃ in deo,cuius tu quoq; imago & ſimilitudo
cenſeris,quod habeat in ſe etiam tacendo rationem,& in ratione ſermonẽ:
poſſum itaq; non temere præſtruxiſſe,& tunc deum ante uniuerſitatis con
ſtitutionem ſolum non fuiſſe, habentem in ſemetipſo proinde rationem,
& in ratione ſermonem,quem ſecundum à ſe faceret agitãdo intra ſe. Hæc
uis & hæc diuini ſenſus diſpoſitio,apud ſcripturas etiam in Sophiæ nomi-
ne oſtenditur.Quid enim ſapientius ratione dei,ſiue ſermone? Itaque So-

phiã

phiam quoq; exaudi, ut secundam personam conditam. Primo dominus creauit me initium uiarum in opera sua, prius quàm terram faceret, prius quàm montes collocarentur: ante omnes autem colles generauit me in sensu suo scilicet condens & generans: dehinc adsistentem eam ipsa separatione cognosce. Cum pararet, inquit, cœlum aderam illi simul. Et quom fortia faciebat super uentos, quæ sursum nubila: & quom tutos ponebat fontes eius quæ sub cœlo, ego eram cum illo compingens, ego eram ad quem gaudebat: cottidie autem oblectabar in persona ipsius. Nam ut primũ deus uoluit ea quæ cum Sophiæ ratione & sermone disposuerat intra se, in substantias & species suas ædere, ipsum primum protulit sermonem, habẽtem in se indiuiduas suas rationes Sophiam, ut per ipsum fierent uniuersa per quem erant cogitata atq; disposita, imò & facta iam quantũ in dei sensu. Hoc enim eis deerat, ut coràm quoque in suis speciebus atque substantijs cognoscerentur & tenerentur. Tunc igitur etiam ipse sermo speciẽ & ornatum suum sumit sonum & uocem, cum dicit deus: Fiat lux. Hæc est natiuitas perfecta sermonis, dum ex deo procedit: cõditus ab eo primum ad cogitatum in nomine Sophiæ. Dominus condidit me initium uiarũ. Dehinc generatus ad effectum: Cum pararet cœlum, aderam illi. Exinde eum parẽ sibi faciẽs, de quo procedẽdo filius factus est, Primogenitus, ut ante omnia genitus: & unigenitus, ut solus ex deo genitus: proprie de uulua cordis ipsius, secũdum quod & pater ipse testatur: Eructauit cor meum sermonẽ optimum. Ad quem deinceps gaudens, proinde gaudenti in persona illius: Fili9 meus es tu, ego hodie genui te, & ante luciferum genui te. Sic & filius ex sua persona profitetur patrem in nomine Sophiæ: Dominus condidit me initium uiarum in opera sua. Ante omnes autem colles generauit me. Nam si hic quidem Sophia uidetur dicere conditam se à domino in opera & uias eius: alibi autem per sermonem ostenditur, omnia facta esse, & sine illo nihil factum, sicut & rursum: Sermone eius cœli confirmati sunt, & spiritu eius omnes uires eorum: utique eo spiritu qui sermoni inerat, apparet unam eandemq; uim esse nunc in nomine Sophiæ, nunc in appellatione sermonis, quæ initium accepit uiarum in dei opera, & quæ cœlum confirmauit: per quam omnia facta sunt, & sine qua nihil factum est. Nec diuti9 de isto, quasi nõ ipse sit sermo, & in Sophiæ & in rationis, & in omnis diuini animi & spiritus nomine, qui filius factus est dei, de quo prodeundo generatus est. Ergo, inquis, das aliquam substãtiam esse sermonem spiritu & Sophiæ traditione constructam. Planè. Non uis enim eum substantiuum habere in re per substantiæ proprietatem, ut res & persona quædam uideri possit, & ita capias secundus à deo constitutus duos efficere, patrem & filium, deum & sermonẽ. Quid est enim dices sermo, nisi uox & sonus oris, & sicut Grãmatici tradunt, aër offensus intelligibilis auditu: cæterũ uacuũ nescio qd & inane & incorporale. At ego nihil dico de deo inane & uacuũ prodire

prodire potuisse, ut nō de inani & uacuo prolatum, nec carere substantia, quod de tanta substantia processit, & tantas substātias fecit: fecit em̄ & ipse quæ facta sunt per illum. Quale est ut nihil sit ipse, sine quo nihil factū est: ut inanis solida, & uacuus plena, & incorporalis corporalia sit operatus? Nā & si potest aliquando, quid fieri diuersum eius per quod fit: nihil tamē potest fieri per id quod uacuum & inane est. Vacua & inanis res est sermo dei, qui filius dictus est, qui ipse deus cognominatus est: Et sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Scriptum est: Non sumes nomē dei in uanum. Hic certe est, qui in effigie dei cōstitutus: non rapinam existimauit esse se æqualem deo. In qua effigie dei? utique in alia, nō tamen in nulla. Quis enim negauit deum corpus esse, & si deus spiritus est? spiritus em̄ corpus sui generis in sua effigie. Sed & si inuisibilia illa quæcunq; sunt habent apud deū, & suum corpus & suam formam, per quæ soli deo uisibilia sunt, quanto magis quod ex ipsius substantiæ missum est, sine substātia non erit? quæcūq; ergo substantia sermonis fuit, illam dico personam, & illi nomen filij uindico: & dum filium agnosco, secundum à patre defendo. Hoc si qui putauerit me probolen aliquam introducere, id est, prolationem rei alterius ex altera, quod facit Valentinus, alium atque alium æonem de æone producens: primo quidem dicam tibi, nō ideo nō utitur & ueritas uocabulo isto, & reaccessu eius, quia & hæresis utitur, imò hæresis poti⁹ ex ueritate accepit, quod ad mēdacium suum strueret. Prolatus est sermo dei an nō? Hic mecum gradum fige. Si prolatus est, cognosce probolen ueritatis, & uiderit hæresis si quid de ueritate imitata est. Iam nunc quæritur, quis quomodo utatur aliqua re, & uocabulo eius. Valentinus probolas suas discernit & separat ab autore: & ita longe ab eo ponit, ut æon patrem nesciat. Denique desiderat nosse, nec potest, imò & penè deuoratur & dissoluitur in reliquam substantiam. Apud nos autem solus filius patrem nouit, & sinum patris ipse exposuit, & omnia apud patrem audiuit & uidit: & quæ mādatus est à patre, ea & loquitur. Nec suam, sed patris perfecit uolūtatem: quam de ꝓximo, imò de initio nouerat. Quis em̄ scit quæ sint in deo, nisi spiritus qui in ipso est? sermo autem spiritu structus est, & ut ita dixerim, sermonis corpus est spiritus. Sermo ergo & in patre semper sicut dicit: Ego in patre. Et apud deum semper, sicut scriptum est: Et sermo erat apud deum. Et nunquàm separat⁹ à patre, aut alius à patre: quia ego & pater unum sumus. Hæc erit probola ueritatis, custos unitatis, qua prolatum dicimus filium à patre, sed nō paratum. Protulit enim deus sermonem, quemadmodum etiam paradetus docet: Sicut radix fruticem, & fons fluuium, & sol radium. Nam & istæ species probolæ sunt earum substātiarum, ex quibus prodeunt. Nec dubitauerim filium dicere, & radicis fruticē, & fontis fluuiū, & solis radium: quia omnis origo parens est: & omne quod ex origine profertur, progenies est: multo magis sermo dei, qui etiam proprie nomē filij accepit: nec frutex tamē à radice,

Hic notatur erroris Tertullianus.

προβολή.

dice,nec fluuius à fonte,nec radius à ſole diſcernitur, ſicut nec à deo ſermo. Igitur ſecundum horum exemplorum formā,profiteor me duos dicere,de/um & ſermonem eius,patrem & filium ipſius. Nam & radix & frutex duæ res ſunt,ſed coniunctæ. Et fons & flumen duæ ſpecies ſunt, ſed indiuiſæ. Et ſol & radiꝰ duæ formæ ſunt,ſed cohærentes. Omne quod prodit ex aliquo, ſecundum ſit eius neceſſe eſt de quo prodit,nō ideo tamen eſt ſeparatum. Secundus autem ubi eſt,duo ſunt. Et tertius ubi eſt,tres ſunt. Tertius enim eſt ſpiritus à deo & filio,ſicut tertius à radice fructus ex frutice. Et tertius à fonte,riuus ex flumine. Et tertius à ſole,apex ex radio. nihil tamē à matrice alienatur,à qua proprietates ſuas ducit. Ita trinitas per cōſertos & cōnexos gradus à patre decurrēs, & monarchiæ nihil obſtrepit,& οἰκονομίας ſtatum protegit. Hanc me regulam profeſſum, qua inſeparatos ab alterutro patrē & filium & ſpiritum teſtor,tene ubique,& ita quid quomodo dicat̃ agno/ſces. Ecce enim dico alium eſſe patrem,& alium filium,& alium ſpiritū. Male accepit idiotes quiſque aut peruerſus hoc dictum,quaſi diuerſitatē ſonet & ex diuerſitate ſeparationem protendat,patris & filij & ſpiritus. Neceſſitate autem hoc dico,cum eundem patrem & filium & ſpiritum contendunt, aduerſus οἰκονομίαν monarchiæ adulantes,non tamen diuerſitate alium fi/lium à patre,ſed diſtributione:nec diuiſiōe alium,ſed diſtinctione: quia nō

Hic & alibi caute legendus Tertullianus, & ab orthodoxis ſcriptoribus ſtādum.

ſit idem pater & filius, uel modulo alius ab alio. Pater enim tota ſubſtan/tia eſt,filius uero deriuatio totius & portio,ſicut ipſe profitetur: quia pater maior me eſt. A quo & minor natu canit̃ in pſalmo: Modico quid,citra an/gelos. Sic & pater alius à filio dum filio maior, dum alius qui generat, ali/us qui generatur: dum alius qui mittit,alius qui mittitur: dum alius qui fa/cit,alius per quem fit. Bene quod & dominus uſus hoc uerbo in pſona Pa/radeti,non diuiſionem ſignificauit,ſed diſpoſitionem. Rogabo enim,inqt, patrem,& alium aduocatum mittet uobis,ſpiritum ueritatis. Sic alium à ſe Paradetum, quomodo & nos à patre alium filium,ut tertium gradū oſtenderet in Paradeto,ſicut nos ſecundum in filio,propter οἰκονομίας obſeruati/onem. Ipſum quod pater & filius dicuntur,nónne aliud ab alio eſt: utique enim omnia quod uocantur,hoc erunt: & quod erunt, hoc uocabuntur: & permiſcere ſe diuerſitas uocabulorum nō poteſt omnino: quia nec rerum, quarum erunt uocabula,eſt eſt,non nō: nam quod amplius eſt,hoc à malo eſt. Ita aut pater aut filius eſt,& neq; dies eadem & nox,neq; pater idē & fi

Monarchiani.

lius,ut ſint ambo unus & utrūq; alter,quod uaniſſimi iſti Monarchiani uolunt,ipſe ſe inquiunt filium ſibi fecit. Atquin pater filium facit,& patrem fi/lius. Et qui ex alterutro fiunt,à ſemetipſis ſibi fieri nullo modo poſſunt, ut pater ſe ſibi filium faciat, & filius ſe ſibi patrem præſtet: quæ inſtituit deus etiam ipſe cuſtodit. Habeat neceſſe eſt pater filium,ut pater ſit: & filius pa/trem,ut filius ſit. Aliud eſt autem habere,aliud eſſe. Verbi gratia,ut maritꝰ ſim,habeam oportet uxorem,non ipſe mihi ero uxor. Sic etiā ut pater ſim

filium habeo,non ipse mihi ero filius.Et ut filius sim,patrē habeo ,non ipse mihi ero pater.Quæ enim me faciunt si habuero.Tunc ero pater si filiū habeam.Filius ero,si patrem.Porrò si ipse ero quid eorū,iam nō habeo quod ipse ero,nec patrem,quia ipse ero pater. nec filiū,quia ipse ero filius. In quātum autē alterum ex his habere me oportet,alterū esse: Intantū si utrumq; fuero,alterum nō ero,dum alterum nō habeo. Si enim ipse ero filius qui & pater,iam nō habeo filiū,sed ipse sum filius.Nō habendo aūt filiū,dū ipse sum filius,quomodo pater ero? Habere enim filiū debeo,ut pater sim.Non sum ergo filius,quia patrē nō habeo qui facit filiū.Aeque si ipe sum pater q & filius,iā nō habeo patrē,sed ipse sum pater.Nō habēdo aūt patrē,dū ipe sum pater,quomodo filius ero? Habere enim patrē debeo,ut filius sim. Nō ergo ero pater,qa filiū nō habeo,q facit patrē: hoc erit totū ingeniū diaboli,alterū ex altero excludere,dū utrūq; in unū sub monarchiæ fauore cōdudens,neutrū haberi facit.Vt & pater nō sit qui scilicet filiū nō habet.Et filiꝰ nō sit qui æque patrē nō habet.Dū enim pater est,filius nō erit.Sic monarchiam tenent,qui nec patrē nec filium cōtinent.Sed nihil deo difficile. Quis hoc nesciat:& impossibilia apud seculum,possibilia apud deū quis ignoret? & stulta mundi elegit deus,ut cōfundat sapientia.Legimus omnia.Ergo inquiunt difficile nō fuit deo:ipsum se & patrē & filiū facere ,aduersus traditā formā rebus humanis.Nam & sterilem parere contra naturam difficile deo nō fuit sicut nec uirginē.Planè nihil deo difficile sensi.Tam abrupte in præsumptionibus nostris hac sententia utamur,quiduis de deo confingere poterimus,quasi fecerit,quia facere potuerit. Non autem quia omnia potest facere ,ideóq; credendum est illum fecisse,etiam quod non fecerit.Sed an fecerit requirendum.Potuit ita saluus sim ,deus pennis hominem ad uolandum instruxisse quod & miluis præstitit ,non tamen quia potuit statim & fecit.Potuit & Praxean &,omnes pariter hæreticos statim extinxisse,nō tamen quia potuit extinxit.Oportebat eñ & miluos esse ,& hæreticos ,oportebat & patrem crucifigi. Hac ratione erit aliquid & difficile deo,id scilicet quodcunq; non fecerit,non quia non potuerit,sed quia noluerit. Dei enim posse,uelle est,& non posse,nolle.quod autem uoluit , & potuit & ostendit. Ergo quia si uoluit semetipsum sibi filium facere ,potuit:& quia si potuit fecit,tunc probabis illum & potuisse & uoluisse,si probaueris illum fecisse.Probare autem tam aperte debebis ex scripturis,quàm nos probamus illum sibi filium fecisse sermonem suum. Si enim filium nominat , filius autem nō alius erit quàm qui ex ipso prodijt.Sermo autem prodijt ex ipso,hic erit filius,non ipse de quo prodijt. Nō enim ipse prodijt ex semetipso. Porrò qui eundem patrem dicis & filium,eundē & protulisse ex semetipso facis & prodisse,quod deus est , si potuit fecisse quod tamen non fecit,aut exhibe ꝓbationem quam expostulo meæ similem,id est sic scripturas eundem filium & patrem ostēdere,quēadmodum apud nos distincte pater & filius demonstrantur

Alias si uoluisset deus.

ſtrantur,diſtincte inquam nō diuiſe,ſicut ego profero dictū à deo:Eructuauit cor meum ſermonem optimum. Hæc tu contra opponas alicubi dixiſſe deum:Eructuauit me cor meū ſermonem optimū,ut ipſe ſit qui & eructuauit,& quod eructuauit,& ipſe qui protulerit,& qui prolatus ſit,ſi ipſe eſt & ſermo & deus. Ecce ego propono patrem filio dixiſſe,filius meus es tu,ego hodie generaui te. Si uelis ut credam ipſum eſſe patrem & filium,oſtende ſic pronunciatum alibi. Dominus dixit ad ſe filius meus ſum ego,ego hodie generaui me. Proinde & ante luciferum generaui me. Et dominus condidi me initium uiarum in opera mea,ante omnes autē colles generaui me, & ſi qua alia in hunc modum ſunt. Quem autem uerebatur deus dominus uniuerſitatis ita pronunciare,ſi ita res erat: an uerebatur ne nō crederetur ſi ſimpliciter ſe & patrem & filium pronunciaſſet? Vnū tamen ueritus eſt mētiri. Veritus autem ſemetipſum & ſuam ueritatem. Et ideo ueracem deum credens,ſcio illum non aliter quàm diſpoſuit pronunciaſſe,nec aliter diſpoſuiſſe quàm pronunciauit. Tu porrò eum mendacem efficias & fallacem & deceptorem fidei huius,ſi cum ipſe eſſet ſibi filius,alij dabat filij perſonam: quando ſcripturæ omnes & demonſtrationem & diſtinctionem trinitatis oſtendant,à quibus & præſcriptio noſtra deducitur,non poſſe unum atque eundem uideri qui loquitur,& de quo loquitur, & ad quem loquitur, quia neq; peruerſitas neq; fallacia deo congruat, ut cum ipſe eſſet ad quem loquebatur,ad alium potius & non ad ſemetipſum loquebatur. Accipe igitur & alias uoces patris de filio per Eſaiam. Ecce filius meus quem elegi dilectus meus in quem bene ſenſi. Ponam ſpiritum meum ſuper ipſum,& iuditium nationibus annunciabit. Accipe & ad ipſum. Magnum tibi eſt ut uoceris filius meus ad ſtatuendas tribus Iacob, & ad conuertendam diſperſionem Iſrahelis. Poſui te in lucem nationum,ut ſis ſalus in extremum terræ. Accipe nunc & filij uoces de patre. Spiritus domini ſuper me quapropter unxit me ad euangelizandum hominibus. Item in pſalmo ad patrem de eodem. Ne derelinqueris me donec annuntiem brachium tuum natiuitati uniuerſæ uenturæ. Item in alio. Domine quid multiplicati ſunt qui comprimunt me. Sed & omnes penè pſalmi, CHRISTI perſonam ſuſtinent,filium ad patrem,id eſt CHRISTVM ad deum uerba facientem repræſentant. Animaduerte etiā ſpiritum loquentem ex tertia perſona de patre & filio. Dixit dominus domino meo ſede ad dextram meam,donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Item per Eſaiam. Hec dicit dominus domino meo CHRISTO. Item per eundem ad patrem de filio. Domine quis credidit auditui noſtro,& brachium domini cui reuelatum eſt? Annunciauimus de illo,ſicut puerulus,ſicut radix in terra ſitienti, & non erat forma eius,nec gloria. Hæc pauca de multis. Nec enim affectamus uniuerſas ſcripturas euoluere cum & in ſingulis capitulis plenam maieſtatem & autoritatem conteſtantes maiorem congreſſum in retractatibus habemus. His itaque paucis,tam

cis,tam manifeste distinctio trinitatis exponitur. Est enim ipse qui pronunciat,spiritus,& pater ad quem pronunciat,& filius de quo pronunciat. Sic & cætera quæ nūc ad patrem de filio uel ad filium,nunc ad filium de patre,uel ad patrem,nunc ad spiritum pronuntiantur,unamquãq; personam in sua proprietate constituunt. Si te adhuc numerus scandalizat trinitatis quasi non cõnexæ in unitaté simplici ,interrogo quomodo unicus & singularis pluraliter loquitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram,cum debuerit dixisse,Faciam hominem ad imaginem & similitudinē meam,utpote unicus & singularis? sed & in sequentibus. Ecce Adam factus est tanq; unus ex nobis ,Fallit aut ludit ut cum unus & solus & singularis esset numerose loqueretur : aut nunquid angelis loquebatur ut Iudæi interpretantur,quia nec ipsi filium agnoscunt:an quia ipse erat pater,filius,spiritus,ideo pluralem se præstans,pluraliter sibi loquebatur,imò quia iam adhærebat illi filius secūda persona sermo ipsius,& tertia,spiritus in sermone. ideo pluraliter pronunciauit ,faciamus ,& nostram ,& nobis. Cum quibus enim faciebat hominem,& quibus faciebat similem , filio quidem qui erat induiturus hominem ,spiritu uero qui erat sanctificaturus hominem quasi cum ministris & arbitris ex unitate trinitatis loquebatur. Denique sequens scriptura distinguit inter personas. Deus hominem , ad imaginem dei fecit illum. Cur non suam si unus qui faciebat ,& non erat ad cuius faciebat. Erat autem ad cuius imaginem faciebat. Ad filij scilicet qui homo futurus certior & uerior imaginem suam fecerat dici hominem qui tunc de limo formari habebat imago uero & similitudo. Sed & in antecedentibus operibus mundi quomodo scriptum est ,primum quidem nondum filio apparente, & dixit deus: Fiat lux,& facta est,ipse statim sermo lux uera quæ illuminat hominem uenientem in hunc mundum,& per illum mundialis quoq; lux. Exinde autē in sermone CHRISTO assistente & amministrante deus uoluit fieri,& deus fecit,& dixit deus,fiat firmamentum,& fecit deus firmamētum,& dixit deus: Fiant luminaria , & fecit deus luminare maius & minus. Sed & cætera utiq; idem fecit qui & priora,id est sermo dei per quē omnia facta sunt,& sine quo factum est nihil. Qui si ipse deus est,secundum Iohānem deus erat sermo,habes duos. Alium dicentem ut fiat,alium facientem. Alium autem quomodo accipere debeas iam professus sum,personæ,non substantiæ nomine,ad distinctionem,nō ad diuisionem. Cæterum ubique teneo unam substantiã in tribus cohærentibus. Tamen alium dicã oportet ex necessitate sensus eū qui iubet & eū q facit. Nã nec iuberet si ipse faceret dū iuberet fieri per eū. Tamē iubebat,haud sibi iussurus si unus esset,aut sine iussu factur9,quia nō expectasset ut sibi iuberet. Ergo inqs si deus dixit, & deus fecit,si alius deus dixit,& alius fecit,duo dij prædicãt. Si tã durus es, puta interim,& ut adhuc amplius hoc putes ,accipe & in psalmo duos deos dictos: Thronus tuus deus in æuū uirga regni tui. Dilexisti iustitiã & odisti

iniquitatẽ, ꝓpterea unxit te deus, deꝰ tuus. Si ad deũ loquitur & unctũ, deũ à deo affirmat, sed hic duos deos pro uirga regni tui. Inde & Esaias ad personam CHRISTI, & Seboin, inquit, uiri elati ad te transibunt, & post te sequũtur uincti manibus, & te adorabũt, quia in te deus est. Tu enim es deus noster & nesciebamus, deus Israhelis. Et hic em̃ dicẽdo deus in te & tu deus, duos proponit qui erant in CHRISTUM & spiritum. Ipsum plus est quod in Euangelio totidem inuenies: In principio erat sermo, & sermo erat apud deum, & deus erat sermo. Vnus qui erat, & alius penes quẽ erat. Sed & nomen domini in duobus lego. Dixit dominus domino meo, sede ad dexterã meam. Et Esaias hæc dicit. Domine quis credidit auditui nostro, & brachiũ domini cui reuelatũ est? Brachiũ enim suũ nõ dixisset, si nõ dominũ patrẽ, & dominũ filium intelligi uellet. Etiã adhuc antiquior Genesis. Et pluit dominus super Sodomã & Gomorrã sulphur & ignẽ de cœlo à domino. Hæc autẽ nega scripta, aut qs es ut nõ putes accipiẽda queadmodũ scripta sunt, maxime quæ non in allegorijs & parabolis, sed in definitionibus certis, & simplicibus habẽt sensum. Quod si ex illis es qui tũc dominũ nõ sustinebãt dei se filium ostendentem ne eum dominũ crederent, recordare tu cum illis scriptum esse. Ego dixi uos dĳ estis, & filĳ altissimi. Et stetit deus in ecclesia deorum, ut si homines per fidem filios dei factos, deos scriptura pronũciare non timuit, scias illam multo magis uero & unico dei filio domini nomẽ iure contulisse. Ergo inquis prouocabo te ut hodie quoq; ex autoritate istarũ scripturarum constanter duos deos & duos dominos prædices. Absit. Nos enim qui & tempora & causas scripturarũ per dei gratiam inspicimus, maxime paracleti non hominum discipuli, duos quidem definimus patrem & filium, & iam tres cum spiritu sancto secundum rationem œconomiæ quæ facit numerũ, ne ut uestra peruersitas infert pater ipse credatur natus & passus, quod non licet credi, quoniã nõ ita traditũ est. duos tamẽ deos & duos dominos nunquã ex ore nostro proferimus, nõ quasi nõ & pater deus & filius deus, & spiritus deus, & deus unusquisq;, sed quoniã retro & duo dĳ & duo domini prædicabãtur, ut ubi uenisset CHRISTVS, & deus agnosceret̃, & dominus uocaretur, quia filius dei & domini. Si enim una persona & dei & domini in scripturis inueniret̃, merito CHRISTVS nõ esset admissus ad nomẽ dei & ad domini. Nemo em̃ alius præter unus deus & unus dominꝰ prædicabatur, & futurũ erat ut ipse pater descẽdisse uideretur, qa unus deus & unus dominus legebatur, & tota œconomia eius obumbraretur, quæ in materiã fidei prospecta atq; dispensata est. At ubi uenit CHRISTVS & cognitus est à nobis quod ipse qui numerũ retro fecerat factus secũdus à patre, & cũ spiritu tertius, & iã pater per ipsum plenius manifestatus, redactũ est iam nomẽ dei & domini in unione. Et quia nationes à multitudine idolorum trãsirent ad unicũ deũ, ut differẽtia cõstitueretur inter cultores unius & plurimæ diuinitatis. Nã & lucere ĩ mũdo Christianos oportebat ut filios lucis

Aliàs profecta.

lucis,lumen mundi unũ & deum & dominũ colentes & nominãtes. Cæterũ si ex cõscientia qua scimus dei nomẽ & domini,& patri & filio & spiritui con uenire,deos & dominos nominaremus,extinxissemus facies nostras etiam ad martyria timidiores,quibus euadendi quaq; patet occasio iurãtibus statim per deos & dominos,ut quidã hæretici quorũ dij plures.Itaq; deos omnino non dicã,nec dominos ,sed Apostolum sequar ut si pariter nominãdi fuerint pater & filius,deũ patrẽ appellẽ & IESVM CHRISTVM dominum nominẽ.Solũ aũt CHRISTVM potero deũ dicere sicut idem Apostolus. Ex quibus CHRISTVS qui est inquit deus super omnia benedictus in æuũ omne. Nã & radiũ solis seorsum solẽ uocabo. solẽ aũt nominãs cuius est radius,nõ statim & radiũ solẽ appellabo.Nã & si soles duos faciã,tamẽ & solẽ et radium eius tam duas res et duas species unius et indiuisæ substantiæ numerabo,qua deũ et sermonẽ eius quam patrẽ et filiũ. Adhuc et illa nobis regula adsistit duos uindicãtibus patrem et filiũ,quem inuisibilem deũ determinauit.Cum enim Moyses in Aegypto desiderasset domini cõspectũ dicens:si ergo inueni gratiã corã te,manifesta mihi te , ut cognoscenter uideã te:non potes uidere,inquit,faciem meã.Non enim uidebit homo faciẽ meã & uiuet,id est morietur qui uiderit.Inuenimus enim et à multis deũ uisum, & neminẽ tamen eorum qui eum uiderãt mortuũ. Visum quidẽ deũ secundũ hominũ capacitates,nõ secundũ plenitudinẽ diuinitatis.Nã Patriarchæ deum uidisse referũtur,ut Abraham & Iacob.Et prophetæ ut Esaias,ut Ezechiel & tamen mortui non sunt.Igitur aut mori debuerãt si eũ uiderãt,Deũ enim nemo uidebit & uiuet:aut si deũ uiderũt & mortui nõ sunt,scriptura mentitur,deum dixisse,faciẽ meã homo si uiderit nõ uiuet.Aut scriptura mẽtitur cũ inuisum aut cũ uisum deum profert.Iã ergo alius erit qui uidebatur quia nõ potest idem inuisibilis definiri qui uidebatur,& cõsequens erit ut inuisibilem patrẽ intelligamus pro plenitudine maiestatis,uisibilẽ uero filium agnoscamus pro modulo deriuationis : sicut nec solẽ nobis cõtemplari licet quãtum ad ipsam substãtiæ summã quæ est in cœlis,radiũ autẽ eius toleramus oculis pro tẽperatura portionis quæ in terrã inde porrigitur.Hic ex diuerso uolet aliquis etiam filiũ inuisibilẽ cõtendere , ut sermonẽ ut spiritũ,& dum unã cõditionem patris & filij uindicat,unũ potius atq; eundem cõfirmare patrẽ & filiũ.Sed diximus scripturã differentiæ patrocinari,per uisibilis & inuisibilis distinctionem. Nã & illud adijciunt ad argumentationem. Quod si filius tunc ad Moysen loquebatur ipse faciẽ suã nemini uisibilẽ pronunciaret,quia scilicet ipse inuisibilis pater fuerit in filij nomine. Ac per hoc sic eundem uolunt accipi & uisibilem & inuisibilẽ:quomodo eundem patrẽ & filium,quoniã & paulo supra antequã faciem Moysi negasset , & scriptũ sit dominum ad Moysen locutum corã,uelut si quis loquatur ad amicũ suũ non minus quàm & Iacob:Ego uidi,inquit,dominum facie ad faciem.Ergo uisibilis & inuisibilis idem.Et quia idem utrũq;,ideo & ipse pater inuisibilis

Rom. 9.

Fort.quàm deum.

quia & filius uisibilis,quasi non expositio scripturæ quæ fit à nobis,filio cō petat patre seposito in sua uisibilitate. Dicimus enim & filium suo nomine eatenus inuisibilem quâ sermo & spiritus dei ex substantiæ conditione iam nunc,& quia deus & sermo & spiritus dei:uisibilem autem fuisse ante carnē eo modo quo dicit ad Aaron,& Mariā: Et si fuerit prophetes in uobis in ui sione cognoscar illi,& in somnio loquar illi,nō quomodo Moysi os ad os lo quar illis in specie,id est i ueritate & nō in ænigmate,id est nō imagine sicut & Apostolus: Nūc uidemus tanquā per speculū in ænigmate,tūc aūtē facie ad faciem. Igitur cū Moysi seruat cōspectum suū & colloquiū facie ad faciē in futurum:nam hoc postea adimpletū est ,in montis secessu sicut legimus in euāgelio uisum cū illo Moysen colloquentē,apparet retro semper in speculo & ænigmate & uisione & somnio deum,id est filium dei,uisum,tam ꝓphetis & Patriarchis,quàm & ipsi adhuc Moysi:& ipse quidem dominus si forte corā ad faciem loquebatur nō tamen ut est ,homo faciem eius uideret ni forte in speculo & in ænigmate. Deniq; si sic Moysi locutus est dominus ut & Moyses faciem eius cominus sciret ,quomodo statim atq; ibidem desiderat faciem eius uidere,quam si uideret nō desideraret? Quomodo æque & dominus negat uideri faciem suā posse quam ostenderat,si tamen ostenderat:aut quæ est facies dei,cuius cōspectus negatur,si erat quæ uisa est? Vidi inquit Iacob deum facie ad faciem,& salua facta est anima mea. Alia debet esse facies,quæ si uideatur occidit. Aut nunquid filius quidē uidebatur? & si facies,sed ipsum hoc in uisione,& somno ,& speculo ,& ænigmate,quia sermo spiritus,nisi imaginaria forma uideri nō potest. Faciē autem suā dicit inuisibilē patrem. Quis enim pater? num facies erit filij nomine autoritatis quam genitus à patre cōsequitur. Nō enim & de aliqua maiore persona cōgruit dicere , facies mea est ille homo:& faciē mihi præstat:pater inqt maior me est. Ergo facies erit filij pater. Nam & scriptura quid dicit:spiritus personæ eius,CHRISTVS dominus. Ergo si CHRISTVS personæ paternæ spiritus est,merito spiritus cuius persona erat,id est patris eius faciē suā ex unitate scilicet pronūciauit. Mirarer planè an facies filij pater accipi possit qui est caput eius. Caput enim CHRISTI deus. Si hunc articulū quæstionibus scripturæ ueteris nō expediā ,de nouo testamento sumā confirmationē nostræ interpretatiōis:ne quodcūq; in filiū reputo,in patrē proinde defendas. Ecce enim & in Euāgelijs & in Apostolis uisibilē et inuisibilem deū deprehēdo, sub manifesta & personali distinctione conditionis utriusq;. Exclamat quodammodo Iohānes:Deū nemo uidit unquā,utiq; nec retro. Ademit eñ tēporis quæstionē,dicendo dominū nūquā uisum. Cōfirmat et Apostolus de deo. Quē nemo uidit hominū,sed nec uideri potest,scilicet quia morietᵘ qui uidebit. Idē ipsi Apostoli & uidisse se CHRISTVM & cōtrectasse testātur. Porrò si ipse est CHRISTVS pater & filius ,quomodo uisus est & inuisus? Ad hāc diuersitatē uisi & inuisi in unū cōferedā ,quis ex diuerso nō argumētabitur

tabitur,recte utrũq; dictũ,uisibilẽ quidẽ in carne,inuisibilẽ uero ante carnẽ: ut idem sit pater inuisibilis ante carnem,qui & filius uisibilis,in carne. Atqui si idem ante carnẽ inuisibilis,quomodo uisus etiã retro inuenitur ante carnẽ? Aeque si idem post carnem uisibilis, quomodo & nũc inuisibilis pronũciatur ab Apostolis? nisi quia alius qui & retro uisus i ænigmate plenius uisibilem caro effecit,sermo scilicet qui et caro factus est: alius quẽ nunquã quisquam uidit nisi pater,scilicet cuius est sermo. Deniq; inspiciamus quẽ Apostoli uiderint. Quod uidimus inquit Iohãnes,quod audiuim9,oculis nostris uidimus,et manus nostræ cõtrectauerũt de sermone uitæ. Sermo eñ uitæ caro factus & auditus & uisus et contrectatus qa caro,qui ante carnẽ sermo tantũ in primordio apud deũ patrẽ,nõ pater apud sermonẽ. Nã et si deus sermo sed apud deũ,qa ex deo deus,qa cũ patre apud patrẽ. Et uidim9 gloriã eius tãquã unigeniti à patre,utiq; filij:scilicet uisibilis glorificati à patre inuisibili. Et ideo q̃modo sermonẽ dei deũ dixerat ut adiuuaret aduersariorũ præsumptionem quasi patrem ipsum uidisset,ad distinguendũ inter inuisibilem patrẽ & filiũ uisibilẽ superdicit ex habũdãti: Deũ nemo uidit unquã. Quem deũ:sermonẽ? Atquin uidimus & audiuimus et cõtrectauimus, de sermone uitæ prædictũ est. Sed quem deũ,scilicet patrẽ apud quẽ deus erat sermo unigenitus filius qui est in sinu patris ipse disseruit. Ipse et auditus et uisus,et ne phantasma crederetur,etiã contrectatus. Hũc et Paulus cõspexit nec tamẽ patrem uidit. Nónne,inquit,uidi Iesum? CHRISTUM autem & ipsum dominũ cognominauit,quorũ patres et ex qbus CHRISTVS secundũ carnem,q est per omnia deus benedictus in æuũ. Ostendit et uisibilem domini filiũ,id est sermonẽ dei,qa qui caro fact9 est, CHRISTVS dictus est. De patre aũt ad Timotheũ. Quem nemo uidit hominũ,sed nec uidere potest. Exaggerans amplius. Qui solus habet immortalitatẽ,et lucẽ habitat inaccessibilẽ. De quo & supra dixerat. Regi aũt seculorũ,immortali,inuisibili, soli deo,ut & cõtraria ipsi filio adscriberemus mortalitatẽ,accessibilitatẽ,quẽ mortuũ cõtestatur secundũ scripturas,ut à se nouissime uisum per accessibilem utiq; lucẽ,quanquã & illã neq; & ipse sine periculo luminis expert9 est, neq; Petrus & Iohãnes & Iacobus sine ratione et amẽtia,q si nõ passuri filij gloriã,sed patrẽ uidissent credo morituri ibidẽ. Deũ eñ nemo uidebit et uiuet. Si hæc ita sunt cõstat eũ semp uisũ ab initio,q uisus fuerit in fine. Et eũ nec in fine uisum,q nec ab initio fuit uisus,et ita duos esse,uisum et inuisum. Filius ergo uisus est sp,et filius cõuersatus est semp,et filius opatus est semp,ex autoritate patris et uolũtate:qa filius nihil à semetipso potest facere,nisi uiderit patrẽ facientẽ in sensu scilicet sentientẽ. Pater eñ sensu agit. Filius uero qui in patris sensu est,uidens perficit. Sic omnia p filiũ facta sunt,et sine illo factum est nihil. Nec putes sola opera mundi per filium facta,sed et quæ à deo exinde gesta sunt. Pater enim qui diligit filium et omnia tradidit in sinu eius,utiq; à primordio diligit, & à primordio tradidit. Ex quo,

à primordio sermo erat apud deum,& deus erat sermo ,cui data est omnis potestas à patre in cœlis & in terra. Non iudicat pater quenquã,sed omne iudicium tradidit filio,à primordio tamẽ. Omnẽ enim dicens potestatem, & omne iudicium , & omnia per eum facta ,& omnia tradita in manu eius, nullã exceptionem temporis permittit.quia omnia non erunt,si non omnis temporis fuerint.Filius itaq; est qui & ab initio iudicauit turrem supbissimã elidens,linguásq; disperdẽs orbem totum aquarũ uiolentia puniens ,pluẽs super Sodomã & Gomorram ignem & sulphurem,deus à deo.Ipse enim & ad humana semper colloquia descendit ,ab Adam usq; ad Patriarchas ,& Prophetas,in uisione,in somno,in speculo,in ænigmate,ordinem suũ præstruens ab initio semper quæ erat persecuturus infinita,semper ediscebat,& deus in terris cũ hominibus cõuersari,nõ alius quàm sermo qui caro erat futurus.Ediscebat autem ut nobis fidem sterneret ,ut facilius crederemus filiũ dei descendisse in seculum ,& retro tale quid gestum cognosceremus. Propter nos enim sicut scripta sunt,ita & gesta sunt , in quos æuorũ fines decucurrerunt.Sic etiã adfectus humanos sciebat iam tũc,suscepturus etiã ipsas substãtias hominis,carnem & animã:interrogãs Adam quasi nesciens,Vbi es Adã:pœnitẽs quod hominem fecisset ,quasi nõ præsciẽs,tentãs Abrahã, quasi ignorans quid sit in homine:Offensus ,reconciliatus eisdem:Et si qua hæretici adprehendunt quasi deo indigna ,ad destructionẽ creatoris,ignorantes hæc in filium competisse ,qui etiam passiones humanas , & sitim & esuriem,& lachrymas,& ipsam natiuitatem , ipsamq; mortem erat subiturus,Propter hoc minoratus à patre modicũ citra angelos.Sed hæretici quidem nec filio dei deputabunt cõuenire , quæ tu ipse patri inducis,quasi ipse se deminorauerit propter nos ,cum scriptura alium dicat ab alio minoratũ, non ipsum à semetipso.Quid si & alius qui coronabatur gloriam & honorem,alius qui coronabat,utiq; filium pater. Cæterum quale est,ut deus omnipotens ille inuisibilis quem nemo uidit hominũ nec uidere potest,ille qui inaccessibilẽ lucem habitat,ille qui nõ habitat in manu factis ,à cuius cõspectu terra contremescit ,montes liquescunt ut cera , qui totum orbem manu adprehendit uelut nidum,cui cœlũ Thronus,& terra scabellũ,in quo omnis locus,nõ ipse in loco,qui uniuersitatis extrema linea est,ille altissimus,in paradiso ad uesperam deambulauit , quærens Adam , & Arcam post introitum Noẽ clauserit ,& apud Abraham sub quercu refrigerauerit.& Moysen de rubo ardenti uocarit , & in fornace Babylonij regis , quartus apparuerit : quanquam filius hominis est dictus , & in imagine,& speculo , & ænigmate. Scilicet & hæc nec de filio dei credenda fuisse , si scripta non essent, fortasse non credenda de patre,licet scripta,quem isti in uuluam MARIAE deducunt , & in Pilati tribunal imponunt , & in monumentis Ioseph reconcludunt . Hinc igitur apparet error illorum . Ignorantes enim à primordio , omnem ordinem diuinæ dispositionis per filium decucurrisse.

Vniuersitatis extrema linea.

ipſum credũt patrem & uiſum & cõgreſſum, & operatum, & ſitim, & eſuriẽ paſſum, aduerſus prophetã dicentem: Deus æternus nõ ſitiet nec eſuriet omnino, quãto magis nec morietur, nec ſepelietur. Et ita unũ deum ſemper egiſſe, id eſt patrẽ quæ per filiũ geſta ſunt, facilius exiſtimauerũt, patrẽ in filij nomine egiſſe, quàm filiũ in patris, dicẽte ipſo domino: Ego ueni in patris mei nomine: Itẽ ad ipſum patrẽ: Nomen tuũ manifeſtaui hominibus cõdicente etiam ſcriptura: Benedictus qui uenit in nomine domini, utiq; filius in patris nomine: & nomẽ patris deus omnipotẽs dominus uirtutũ, rex Iſrahẽlis qui eſt. Quatenus ita ſcripturæ docent. Hæc dicimus & in filiũ cõpetiſſe, & in his filium ueniſſe, & in his ſemper egiſſe, & ſic ea in ſe hominibus manifeſtaſſe. Omnia inquit patris, mea ſunt. Cur non & nomina? Cum ergo legis deum omnipotentẽ, & altiſſimũ, & deũ uirtutũ, & regẽ Iſrahẽlis, & qui eſt, uide ne per hæc filius etiã demõſtretur ſuo iure deus, quâ ſermo dei omñipotentis, quaq; omnium accepit poteſtatem altiſſimus, quâ dextera dei exaltatus, ſicut Petrus in Actis cõcionatur. Dominus uirtutũ, quia omnia ſubiecta ſunt illi à patre. Rex Iſrahẽlis, quia illi ꝓprie excidit ſors gentis iſtius. Itẽ qui eſt: quoniã multi filij dicũtur & nõ ſunt. Si aũt uolunt & CHRISTI nomen patris eſſe, audiunt ſuo loco. Interim hic mihi promotum ſit reſponſum aduerſus id, quod & de Apocalypſi Iohãnis ꝓferũt. Ergo domin9 qui eſt & qui erat & qui fuit, & uenit omnipotens, & ſicubi alibi dei omnipotentis appellationem nõ putãt etiã filio conuenire, quaſi qui uẽturus ſit omnipotens, cum & filius omnipotẽtis tam omnipotens ſit dei filius, quàm deus dei filius. Sed hanc ſocietatem nominum paternorũ in filio, ne facile perſpiciant, perturbat illos ſcriptura, ſi quando unicum deum ſtatuit, quaſi nõ eadem, & deos & dominos duos propoſuerit, ut ſupra oſtẽdimus. Ergo quia duos & unum inquiunt inuenimus, ideo ambo unus atq; idem, & filius et pater. Porrò non periclitatur ſcriptura, ut illi de tua argumentatione ſuccurras, ne ſibi cõtraria uideatur. Habet rationem, & cum unicum deum ſtatuit, & cum duos patrem & filium oſtendit, et ſufficit ſibi. Filium nominari ab ea conſtat. Saluo enim filio recte unicum deum poteſt determinaſſe cuius eſt filius. Non enim deſinit eſſe qui habet filium ipſe unicus, ſuo ſcilicet nomine quotiens ſine filio nominatur. Sine filio autem nominatur, cum principaliter determinatur, ut prima perſona quæ ante filij nomen erat proponenda, quia pater ante cognoſcitur, & poſt patrem filius nominatur. Igitur unus deus pater, & abſq; eo alius non eſt. Quod ipſe inſerens, non filiũ negat, ſed alium deum. Cæterũ alius à patre filius nõ eſt. Denique inſpice ſequentia huiuſmodi pronunciationum, & inuenies ferè ad idolorũ factitatores atq; cultores definitionem earum pertinere, ut multitudinem falſorum deorum unio diuinitatis expellat, habens tamẽ filium quanto indiuiduum & inſeparatum à patre, tanto in patre reputandum, & ſi non nominatum. Atquin ſi nominaſſet illum, ſeparaſſet, ita dicẽs. Alius præter me nõ eſt niſi filius

filius meus. Alium enim etiam filium fecisset, quem de alijs excepisset. Puta
solem dicere: Ego sol, & alius præter me nõ est, nisi radius meus, nónne de-
notasset uanitatem, quasi non & radius in sole deputetur. Itaq; per semetip
sum nõ esse alium deũ, hoc propter idololatriam tam nationũ quàm Isra-
hêlis: Etiam propter hæreticos, qui sicut nationes manibus, ita & ipsi uerbis
idola fabricãtur, id est alium deũ & alium CHRISTVM. Igitur & cũ se unũ
pronũciabat filio pater, procurabat ne ab alio deo CHRISTVS uenisse cre-
datur, sed ab illo q prædixerat: Ego deus & alius absq; me nõ est, qui se uni-
cum, sed cũ filio ostẽdit, cũ quo cœlũ solus extẽdit. Qui & hoc dictũ eius, in
argumentũ singularitatis arripient: Extendi, inquit, cœlũ solus. Quantũ ad
cæteras uirtutes solus, præstruens aduersus cõiecturas hæreticorũ, qui mun-
dum ab angelis & potestatibus diuersis uolũt structum, qui & ipsum creato
rem, aut angelum faciũt, aut ad alia quæ extrinsecus, ut opera mũdi ignorã-
tem quoq; subornatum. Aut si sic solus cœlum extendit, quomodo isti præ-
sumunt in peruersum hæretici, quasi singularis, nõ admittatur sophia illa di
cens, cum pararet cœlum ego aderam illi. Et si dixit, quis cognouit sensum
Alias non fuit. domini, & quis illi consilio fuit, utiq; præter Sophiã fuit, quæ illi aderat. In
ipso tamen & cum illo uniuersa compingebat, non ignorante quid faceret.
Præter sophiam autem, præter filium dicit qui est CHRISTVS, Sophia &
uirtus dei, secundum Apostolum, solus sciens sensum patris. Quis enim scit
quæ sunt in deo nisi spiritus qui in ipso est? non qui extra ipsum erat. Ergo
qui non solũ deum faceret, nisi à cæteris solũ. Sed euangeliũ recusetur, quod
dicat omnia per sermonem à deo facta esse, & sine eo nihil factum. Nisi eñ
fallor & alibi scriptũ est. Sermone eius cœli firmati sunt, & spiritu eius om̃is
uirtus eorũ. Et sermo autẽ uirtus: & Sophia ipse erit dei filius. Ita si per filiũ
omnia, cœlum quoq; per filium extendens, non solus extẽdit, nisi illa ratio-
Aliâs à cæteris. ne qua cæteris solus. Atq; adeo statim de filio loquitur. Quis alius deiecit si-
gna uentriloquorum & diuinationes à corde, auertens sapientes retrorsum
& cõsilium eorũ infatuans, sistens uerba filij sui dicendo scilicet, hic est filius
meus dilectus hunc audite. Ita filium subiũgens, ipse interpretator est, quo-
modo cœlum solus extenderit, scilicet cum filio solus, sicut cum filio unum.
Proinde & filij erit uox, extendi cœlum solus, quia sermone cœli confirmati
sunt. Quia Sophia in sermone adsistente paratũ est cœlũ, & omnia per ser-
monem sunt facta, cõpetit & filium solum extendisse cœlũ, quia solus ope-
rationi patris ministrauit. Idem erit dicens. Ego primus, & in superuentura
ego sum. Primum scilicet omnium sermo. In principio erat sermo, in quo
principio prolatus à patre est. Cæterum pater nõ habens initium ut à nullo
prolatus, ut innatus, non potest uideri: qui solus fuit semper, ordinem habe
re non potuit. Igitur si propterea eundem & patrẽ & filiũ credendũ putaue
runt ut unũ deũ uindicent, saluus est unio eius, qui cũ sit unus, habeat & fi-
lium æque & ipsum eisdẽ scripturis cõprehensum. Si filium nolunt secundũ
à patre

à patre reputari,ne secundus duos faciat deos dici ,ostendimus etiam duos deos in scriptura relatos & duos dominos:& tamen ne de isto scandalizentur,rationem reddimus,qua dei nõ duo dicantur nec domini,sed qua pater & filius duo:& hoc non ex separatione substantiæ, sed ex dispositione cum indiuiduum & inseparatum filium à patre pronunciamus,nec statu,sed gradu aliũ,qui & si deus dicatur,quando nominatur singularis ,non ideo duos deos faciat sed unũ,hoc ipso quod & deus ex unitate patris uocari habeat. Sed argumentationibus eorum adhuc retundendis,opera præbenda est,si quid de scripturis ad sententiam suam excerpent cætera nolentes intueri, quæ & ipsa regulam seruant, & quidem salua unione diuinitatis,& monarchiæ sonitu. Nam sicut in ueteribus nihil aliud tenent,quàm Ego deus & alius præter me non est :Ita in Euangelio responsionem domini ad Philippum tuẽtur,ego & pater unum sumus,& qui me uiderit,uidit & patrem, & ego in patre & pater in me.His tribus capitulis totum instrumentũ utriusq; testamenti,uolunt credere,cum oporteat secundum plura intellegi pauciora.Sed proprium hoc est omnium hæreticorum. Nam quia pauca sunt quæ in sylua inueniri possunt,pauca aduersus plura defendunt,& posteriora aduersus priora suscipiunt.Regula , autem omni rei ab initio constituta, in prioribus,& in posteriora præscribit,utique & in paucioribus. Aspice itaque quanta præscribant tibi,etiam in Euangelio ante Philippi consultationem,& ante omnem argumentationem tuam,& in primis ipsa statim præfatio Iohãnis euangelizatoris demõstrat,quid retro fuerit qui caro fieri habebat:In principio erat sermo,& sermo erat apud deum,& deus erat sermo. Hic erat in principio apud deũ.Omnia per ipsum facta sunt,& sine ipso factum est nihil. Nam si hæc non aliter accipi licet, quàm quomodo scripta sunt,indubitanter alius ostenditur ,qui fuerit à principio , alius apud quem fuit.Alium sermonem dei,alium dominum,licet & deus sermo ,sed quâ dei filius,non qua pater. Alium per quem omnia ,alium à quo omnia. Alium autem quomodo prædicamus,sæpe iam ædidimus. Quo aliũ dicamus necesse est.Non eundem autem non quasi separatum ,dispositione alium nõ diuisione. Hic ergo factus est caro. non ipse cuius erat sermo . huius gloria uisa est tanquam unici à patre ,nõ tanquam patris. Hic unius sinum patris disseruit , non sinum suum pater . Præcedit enim. Deum nemo uidit unquam.Inde etsi agnus dei ab Iohanne designatur ,non ipse cuius est dilectus.Certe filius dei semper,sed non ipse cuius est filius.Hoc eũ Nathanael statim sensit,sicut & alibi Petrus:Tu es filius dei.hoc & ipse recte sensisse illos confirmat.Nathanael quidem respondens, quia dixit ,uidi te sub ficu, ideo credis. Petrum uero beatum adfirmans , cui non caro neque sanguis reuelasset,quod & patrem senserat,sed pater qui in cœlis est.Quo dicto utriusque personæ constituit distinctionem,& filij in terris,quem Petrus agnouerat dei filiũ,& patris q in cœlis qui Petro reuelauerat quod Petrus agno-

uerat

Io. 2. uerat dei filium CHRISTVM. Cũ in templo introijt, ædẽ patris appellat ut
3 c. filius. Cum ad Nicodemũ dicit, ita inquit dilexit deus mundũ, ut filiũ suũ
unicum dederit, in quem omnis qui crediderit nõ pereat, sed habeat uitam
sempiternã. Et rursus. Nõ enim misit deus filiũ suũ in mũdũ ut iudicet mũ
dum, sed ut saluus sit mundus per eum. Qui crediderit in illũ non iudicatur.
Qui nõ crediderit in illũ, iam iudicatus est, quia nõ credidit in nomine unici
filij dei. Iohãnes autẽ cũ interrogaret᷑ quid de IESV cõtingeret, pater inquit
dilexit filium, & omnia tradidit in manu eius. Qui credidit in filium, habet
uitam æternã. Qui nõ credidit in filio dei, nõ uidebit deũ, sed ira dei mane-
4 c. bit super eum. Quẽ uero Samaritidi ostendit? Si messiã qui dicitur CHRI-
STVS, filiũ utiq; se nõ patrẽ demõstrauit. Qui & alibi Christus dei filius nõ
pater dictus est. Exinde discipulis, Meũ est inquit ut faciã uoluntatẽ eius q̃
me misit, ut consummẽ opus eius. Et ad Iudæos de paralytici sanitate, Pater
c. 5. meus usq; modo operat᷑, & ego operor. Pater & ego filius dicit. Deniq; pro
pter hoc magis Iudæi illũ ĩterficere uolebãt. Nõ tamẽ quod solueret sabba-
tum, sed quod patrẽ suũ deum diceret, æquans se deo. Tũc ergo dicebat ad
eos. Nihil filius facere potest à semetipso, nisi uideat patrem facientẽ. Quæ
enim ille facit, eadẽ & filius facit. Pater enim diligit filiũ, & omnia demõstra
uit illi quæ ille fecit, & maiora ista opera demonstrauit illi ut uos miremini.
Quomodo em̃ suscitat mortuos & uiuificat, ita & filius quos uult uiuificat.
Neq; em̃ pater iudicat, sed om̃e iudiciũ dedit filio, uti omnes honorẽt filiũ,
sicut honorãt patrẽ. Qui nõ honorat filiũ, nõ honorat patrẽ, qui filiũ misit.
Amen amẽ dico uobis, quod q̃ audit sermones & credit ei qui me misit, ha-
bet uitã æternã, & in iudiciũ nõ ueniet, sed trãsit de morte in uitã. Amẽ dico
uobis quod ueniet hora qua mortui audiẽt uocẽ filij dei, & cũ audierint ui-
uent. Sicut enim pater habet uitã æternã à semetipso, ita & filio dedit uitam
æternam habere in semetipso, & iudicium dedit illi facere in potestate, quia
filius hominis est. Per carnẽ scilicet, sicut & filius dei per spiritũ eius. Adhuc
c. 6. adijcit. Ego autẽ habeo maius quã Iohãnis testimoniũ. Opera em̃ quæ pa
ter mihi dedit cõsummare, illa ipsa de me testimoniũ perhibẽt, quod me pa
ter miserit. Et qui me misit pater, ipse testimoniũ dixit de me. Subiũgẽs aũt,
neq; uocẽ eius audistis unquã, neq; formã eius uidistis, cõfirmat retro non
patrem, sed filiũ fuisse, qui uidebatur & audiebatur. Deniq; dicit. Ego ueni
in patris mei nomine, & nõ me recepistis. Adeo semper filius erat in dei & re
gis, & domini omnipotẽtis & altissimi nomine. Interrogãtibus autẽ quid fa
cere debeãt, respondit, ut credatis in eũ quẽ deus misit. Panẽ quoq; se adfir-
mat quẽ pater præstaret de cœlo. Ergo omne quod ei daret pater ad se ue-
nire, nec reiecturũ se, quia de cœlo descẽdisset, nõ ut suã, sed ut patris faceret
uoluntatem. Voluntatem autẽ patris esse, uti qui uiderit filium & crediderit
in eum, uitam & resurrectionem consequatur. Neminem porrò ad se ueni-
re posse, nisi quem pater adducat, omnem qui à patre audisset & didicisset

uenire ad se,nõ quasi patrem aliquis uiderit:adijciens & hic, ut ostenderet patris esse sermonem per quem docti fiant. At cum discedunt ab eo multi & Apostolis suis offert,si uelint discedere & ipsi:quid respondit Simon Petrus? quò discedimus? uerba uitæ habes,& nos credimus quod tu sis CHRISTVS. Patrem illum esse,an patris CHRISTVM? cuius autem doctrinã dicit,ad quam mirabantur,suã an patris? æque ambigẽtibus inter se, ne ipse esset CHRISTVS:utiq; nõ pater,sed filius. Neq; me scitis,inquit,unde sim: & nõ ueni à meipso,sed est uerus qui me misit,quem uos non nostis. Ego noui illũ,quia apud illũ sum. Non dixit,quia ipse sum,& ipse me misi,sed ille me misit. Item cum misissent ad inuadendum eum pharisæi,Modicũ adhuc temporis ait uobiscum sum,& uado ad eum qui me misit. At ubi se negat esse solũ:sed ego,inquit,& qui me misit pater,nónne duos demonstrat, tam duos quàm inseparatos? imò totum erat hoc quod docebat inseparatos duos esse. Siquidem & legem proponens duorum hominum testimonium confirmantem,subiungit:Ego testimoniũ dico de me: & testimoniũ dicit de me,qui me misit,pater. Quod si unus esset,dum idem est & filius, & pater,non uteretur legis patrocinio fidem imponentis:nõ unius testimonio,sed duorum. Item interrogatus ubi esset pater:neque se, neque patrem notum esse illis respondens,duos dixit ignotos. Quod si ipsum nossent, patrem nossent:nõ quidem quasi ipse esset pater & filius,sed quia per indiuiduitatem neque agnosci neq; ignorari alter sine altero potest. Qui me, ait, misit,uerax est:& ego quæ ab eo audiui,ea & loquor in mundum. Interpretante extrinsecus scriptura,nõ cognouisse illos quod de patre dixisset,cũ scilicet cognoscere debuissent sermones patris in filio esse,legendo apud Hieremiã:Et dixit mihi dominus:Ecce dedi sermones meos in os tuũ. Et apud Esaiam:Dominus dat mihi linguã disciplinæ ad cognoscendum quando oporteat dicere sermonẽ. Sicut ipse rursus: Tũc,inqt,cognoscetis quod ego sim, & à memetipso nihil loquar: sed sicut me docuit,ita & loquor. Quia & qui me misit,mecum est. Et hoc ad testimonium indiuiduorum duorũ. Itẽ in altercatione Iudæorum exprobrans quod occidere eum uellent:Ego,inquit,quæ uidi penes patrem meũ loquor: & uos quod uidistis penes patrẽ uestrum id facitis:& nunc uultis occidere hominẽ, ueritatẽ uobis locutum, quam audiuit à deo. Et si deus esset pater uester, dilexissetis me. Ego enim ex deo exiui & ueni:& tamen nõ separamus,licet exisse dixerit, ut quidã arripiunt huius dicti occasionem. Exiuit autem à patre,ut radius ex sole,ut riuus ex fonte,ut frutex ex semine. Ego dæmonium non habeo, sed honoro patrem meum. Et si ego me ipse glorificem,nihil est gloria mea. Est qui me glorificet,pater:quem uos dicitis deum esse uestrum. Nec nostis illũ.at ego noui eum. Et si dicam non noui,ero similis uestri mendax. Sed noui illũ, & sermonem eius seruo. At cum subiungit:Abraham diem meũ uidit, & lætatus est:nempe demonstrat filium Abrahæ retro uisum,nõ patrem. Item

ſuper cæcum illum patris opera dicit ſe facere oportere, cui poſt reſtitutionem luminũ: Tu, inquit, credis in filium dei? & interroganti quis eſſet iſte, ipſe ſe demonſtrans, utique filium demonſtrauit, quem credendum eſſe dixerat. Dehinc cognoſci ſe profitetur à patre, & patrem à ſe. Et ideo ſe diligi à patre, quod animã ſuam ponat: quia hoc præceptum accepiſſet à patre. Et interrogatus à Iudæis, ſi ipſe eſſet CHRISTVS utiq; deus: nam uſque in hodiernum Iudæi CHRISTVM dei, non ipſum patrem ſperant: quia nunquàm CHRISTVS pater ſcriptus eſt uenturus. Loquor, inqt, uobis & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris, ipſa de me teſtimonium dicunt. Quod teſtimonium? ipſum ſcilicet eſſe, de quo interrogabant, id eſt, CHRISTVM dei: De ouibus etiam ſuis, quod nemo illas de manu eius eriperet. Pater enim quod mihi dedit, maius eſt omnibus. Et ego & pater unũ ſumus. Hic ergo iam gradum uolunt figere ſtulti, imò cæci qui non uideant: Primo ego & pater, duorum eſſe ſignificationem. Dehinc in nouiſſimo, ſumus: nõ ex unius eſſe perſona, quod pluraliter dictum eſt. Tunc quod unũ ſumus, nõ unus ſumus. Si enim dixiſſet quod unus ſumus, potuiſſet adiuuare ſententiam illorum. Vnus enim ſingularis numeri ſignificatio uidet. Adhuc cum duo, maſculini generis. Vnum dicit neutrali uerbo: quod non pertinet ad ſingularitatẽ, ſed ad unitatẽ, ad ſimilitudinẽ, ad cõiunctionẽ, ad dilectionẽ patris, qui filium diligit, & ad obſequiũ filij, qui uoluntati patris obſequitur. Vnũ ſumus, dicens, ego & pater: oſtẽdit duos eſſe, quos æquat & iungit. Adeo addit etiam multa ſe opera à patre oſtendiſſe, quorum nihil lapidari mereretur. Et ne putarent ideo ſe illum lapidare debere, quaſi ſe deũ ipſum, id eſt, patrẽ uoluiſſet intelligi, quia dixerat: Ego & pater unum ſumus: quâ filium dei deum oſtendens, nõ quâ ipſum deum. Si in lege, inquit, ſcriptum eſt: Ego dixi, uos dij eſtis, & non poteſt ſolui ſcriptura: quem pater ſanctificauit, & miſit in mundũ, uos eum blaſphemare dicitis: quia dixerat, filius dei ſum? ſi nõ facio opera patris mei, nolite credere: ſi uero facio & mihi credere nõ uultis, uel ꝓpter opera credite. Et ſcitote quod ego in patre ſim, & pater in me. Per opera ergo erit pater in filio, & filius in patre: & ita per opera intelligimus unũ eſſe patrem. Adeo totum hoc perſeuerabat inducere, ut duo tamen crederentur in una uirtute: quia aliter filius credi nõ

Maria magdalena. poſſet, niſi duo crederentur. Poſt hæc autem Maria filium dei eũ confeſſa, nõ magis errauit quàm Petrus & Nathanahel: quanquàm & ſi erraſſet, ſtatim didiciſſet. Ecce enim ad ſuſcitandum fratrem eius à mortuis ad cœlũ & ad patrem dominus ſuſpiciens, Pater, inquit, utique filius, gratias ago tibi, quod me ſemper exaudias. propter iſtas turbas circumſtantes dixi, ut credant quod tu me miſeris. Sed & in conturbatione animæ, Et quid dicam? Pater, ſaluũ me fac de iſta hora. Atquin propter hoc ueni in iſtam horam. Verum pater glorifica nomen tuum, in quo erat filius. Ego, inquit, ueni in patris mei nomine. Inde ſcilicet ſuffecerat filij ad patrem uox. Ecce ex abun

dantia

dantia reſpondet de cœlo,pater filio conteſtať:Hic eſt filius meus dilectus, in quo bene ſenſi,audite illum.Ita & iſto:Glorificaui,& glorificabo.Rurſus Quot perſonæ tibi uidentur peruerſiſſime Praxea, niſi quot & uoces? Habes filium in terris,habes patrem in cœlis.Non eſt ſeparatio iſta,ſed diſpoſitio diuina.Cæterum ſcimus deum etiam intra abyſſos eſſe,& ubiq; conſiſtere,ſed ui & poteſtate.Filium quoq; ut indiuiduũ cum ipſo ubiq;.Tamẽ in ipſa οἰκονομίᾳ pater uoluit filium in terris haberi,ſe uero in cœlis. Quod & ipſe filius ſuſpiciẽs,& orabat & poſtulabat à patre:quo & nos erectos docebat orare:Pater noſter,qui es in cœlis:cum ſit & ubiq;.Hanc ſedem ſuam uoluit.Pater minorauit filium,modico citra angelos ad terram dimittẽdo, gloria tamen & honore coronaturus,illum in cœlos reſumendo .Hæc iam præſtabat illi,dicens:Et glorificaui,& glorificabo.Poſtulat filius de terris:pater promittit à cœlis.Quid mendacẽ facis & patrem & filium?Si autem pater de cœlis loquebatur ad filium:ſi autem pater cum ipſe eſſet filius apud terras,aut filius ad patrem precabatur,cum ipſe eſſet filius apud cœlos,quale eſt ut filius item poſtulet à ſemetipſo,poſtulando à patre?filius erat pater.Aut iterum pater ſibi ipſe promitteret,promittendo filio ſi pater erat:ut ſic duos diuiſos diceremus,quomodo iactitatis tolerabilius erat duos diuiſos,quàm unum deum uerſipellem prædicare.Itaq; ad iſtos nũc dominus pronunciauit:Non propter me iſta uox uenit,ſed propter uos,ut credãt & hi,& patrem & filium in ſuis quẽq; nominibus & perſonis & locis.Sed adhuc exclamat IESVS & dicit:Qui credit in me,nõ in me credit:ſed in eũ credit,qui me miſit:quia per filium in patrem creditur:& autoritas credendi filio,pater eſt.Et qui conſpicit,conſpicit eum qui me miſit.Quomodo?quoniam ſcilicet à memetipſo non ſum locutus,ſed qui me miſit pater,ipſe mihi mandatum dedit,quid dicam,& quid loquar. Dominus enim dat mihi linguam diſciplinæ,ad cognoſcendum quando oporteat dicere ſermonem, quem ego loquor:ſicut mihi pater dixit,ita & loquor.Hæc quomodo dicta ſint,euangelizator & utiq; tam charus diſcipulus Iohannes magis quàm Praxeas nominat:ideóq; ipſe de ſuo ſenſu:Ante autẽ ſolennitatẽ Paſchæ, inqt,ſciẽs IESVS omnia ſibi tradita à patre eſſe, & ſe ex deo eſſe,& ad deũ uadere.Sed Praxeas ipſum uult patrẽ de ſemetipſo exiſſe, & ad ſemetipſũ abiſſe,ut diabolus in cor Iudæ,non filij traditionem,ſed patris ipſius inmiſerit. Nec diabolo bene nec hæretico: quia nec in filio bono ſuo diabolus operatus eſt traditionem.Filius enim traditus eſt dei,qui erat in filio hominis:ſicut ſcriptura ſubiungit:Nunc glorificatus eſt filius hominis,& deus glorificatus eſt in illo.Quis deus?utiq; non pater,ſed ſermo patris, qui erat in filio hominis:id eſt,in carne in qua & glorificatus iã:uirtute uero & ſermone,& ante IESVM:& deus,inquit,glorificauit illum in ſemetipſo:id eſt,pater filium quem in ſemetipſo habens:& ſi porrectum ad terram,mox per reſurrectionem morte deuicta.Erant planè qui & tunc non intelligerẽt.Quo

niam & Thomas aliquandiu incredulus, domino enim inquit: Nō ſcimus quò eas, & quomodo uiam nouimus? Et IESVS: Ego ſum uia, ueritas & uita. Nemo uenit ad patrem, niſi per me. Si cognouiſſetis me, cognouiſſetis & patrem: ſed & abhinc noſtis illum, & uidiſtis illū. Et peruenimus iam ad Philippū, qui ſpe excitatus uidendi patris: nec intelligens quomodo uiſum patrem audiſſet: Oſtende, inquit, nobis patrem, & ſufficit nobis. Et dominus: Philippe, tanto tempore uobiſcum ſum, & non cognouiſtis me: quem dicit cognoſci ab illis debuiſſe: hoc enim ſolum diſcuti oportet, quaſi patrē, an quaſi filium? Si quaſi patrem, doceat Praxeas tāto tēpore CHRISTVM cum eis conuerſatum, patrē aliquando non dico intelligi, uerū uel æſtimari potuiſſe. nobis omnes ſcripturæ, & ueteres CHRISTVM dei, & nouæ filiū dei præfiniunt. Hoc & retro prædicabatur: hoc & ab ipſo CHRISTO pronunciabatur: imò iam & ab ipſo patre coràm de cœlis filium profitente, & filium glorificante: Hic eſt filius meus. Et glorificaui, & glorificabo. Hoc & à diſcipulis credebatur: hoc & à Iudæis non credebatur: hoc ſe uolens credi ab illis, omni hora patrem nominabat, & patrem præferebat, & patrem honorabat. Si ita eſt, ergo nō patrem tanto tempore ſecum conuerſatū ignorauerant, ſed filium: & dominus eum ſe ignorari exprobrans, quem ignorauerant, eum utiq; agnoſci uolebat, quem tanto nō agnoſci tempore exprobrauerat, id eſt, filium. Et apparere iam poteſt quomodo dictū ſit: Qui me uidet, uidet & patrem. Scilicet quo & ſupra. Ego & pater unū ſumus. Quare? quia ego ex deo exiui & ueni: & ego ſum uia. Nemo ad patrem uenit, niſi per me: & nemo ad me uenit, niſi pater eum adduxerit: & omnia mihi pater tradidit: & ſicut pater uiuificat, ita & filius: & ſi me cognouiſtis, & patrē cognouiſtis. Secundū hæc enim uicarium ſe patris oſtenderat, per quē pater & uideretur in factis, & audiretur in uerbis, & cognoſceretur in filio, facta & uerba patris adminiſtrante: quia inuiſibilis pater, quod & Philippus didicerat in lege & meminiſſe debuerat: Deum nemo uidebit, & uiuet. Et ideo ſuggillatur patrem uidere deſiderans quaſi uiſibilem, & inſtruitur uiſibilem eum in filio fieri ex uirtutibus, non ex perſonæ repræſentatione. Deniq; ſi patrem eundem filium uellet intelligi, dicēdo: Qui me uidet, patrē uidet, quomodo ſubijcit? Non credis quia ego in patre, & pater in me? Debuerat enim ſubiunxiſſe, Non credis quia ego ſum pater? Aut quo exaggerauit, ſi nō illud manifeſtauit quod uoluerat intelligi ſic? ſcilicet filiū eſſe. Porrò dicendo, non credis quia ego in patre & pater in me: propterea potius exaggerauit, ne quia dixerat: Qui me uidit, & patrem uidit, pater exiſtimaretur: quod nunquàm exiſtimari ſe uoluit, qui ſemper ſe filium, & à patre ueniſſe profitebatur. Igitur & manifeſtam fecit duarum perſonarū coniunctionem, ne pater ſeorſum quaſi uiſibilis in conſpectu deſideraretur: & ut filius repræſentator patris haberetur. Et nihilomin9 hoc quoq; interpretatus eſt, quomodo pater eſſet in filio, & filius in patre. Verba, inquit, quæ ego lo/

ego loquor uobis non sunt mea,utiq; quia patris. Pater autem manens in
me,facit opera. Per opera ergo uirtutum,& uerba doctrinæ manens in fi-
lio pater,per ea uidetur,per quæ manet,& per eũ in quo manet:ex hoc ipso
apparente proprietate utriusq; personæ, dum dicit:Ego sum in patre,& pa
ter in me. Atq; adeo credite ait. Quid? Me patrem esse. Nõ puto scriptum
esse:Sed quia ego in patre,& pater in me. Si quo minus, uel propter opera
credite. Ea utiq; opera,per quæ pater in filio:non uisu,sed sensu uidebatur.
Post Philippum & totam substantiam quæstionis istius,quæ in finẽ Euan
gelij perseuerant,in eodem genere sermonis,quo pater & filius in sua pro-
prietate distinguitur:paracletum quoq; à patre se postulaturum,cum ascẽ-
disset ad patrem,& missurum repromittit & quidem alium:sed iam præmi
simus quomodo alium. cæterum de meo sumet,inquit,sicut ipse de patris.
ita cõnexus patris in filio,& filij in paracleto,tres efficit cohærentes,alterum
ex altero. Qui tres unum sunt,non unus:quomodo dictum est,Ego & pa-
ter unum sumus:ad substantiæ unitatem,nõ ad numeri singularitatẽ. Per-
curre adhuc,& inuenies quem patrem credis,uite patris dictum,& patrem
agricolam:utiq; in terra tu putas fuisse. Hunc rursus in cœlis à filio agnosci
cum illuc respiciens discipulos suos patri tradidit. Sed & si in isto Euãgelio
non est reuelatum,Deus meus ad quid me dereliquisti? & Pater in tuis ma
nibus depono spiritum meum:Tamen post resurrectionẽ,&*deuictæ glo *Forte* deuicta. & mox, necessitate,*
ria mortis exposita necessitatem omnis humilitatis,cum iam patrem se pos
set ostendere,tam fideli fœminæ ex dilectione,non ex curiositate,nec ex in-
credulitate Thomæ tangere eum adgressæ:Ne,inquit,contigeris me,nõdũ
ascendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos:quia & in hoc fili-
um ostendit. Filios enim appellasset illos,si pater fuisset,& dices eis:Ascen-
do ad patrem meum & patrem uestrum,deum meũ & deum uestrum:pa-
ter ad patrem,& deus ad deum. An filius ad patrem,& sermo ad deũ? Ipsa
quoq; clausula Euangelij, propter quid consignat hæc scripta: Nisi ut cre-
datis,inquit, IESVM CHRISTVM filium dei. Igitur quæcũq; ex his puta-
ueris ad demonstrationem eiusdem patris & filij proficere tibi posse,aduer
sus definitiuam Euangelij sententiam niteris. Non ideo enim scripta sunt,
ut patrẽ credas in IESVM CHRISTVM,sed ut filiũ. Propter unũ Philippi
sermonem,& domini responsionẽ ad eum:uidemur Iohãnis Euangelium
decucurrisse,ne tot manifeste pronũciata,& ante & postea unus sermo sub-
uertat. Secundum omnia potius quàm aduersus omnia,etiam aduersus su
os sensus interpretandus. Cæterum ut alia Euangelia non interponã,quæ
natiuitate dominica fidem confirmant:sufficit enim qui nasci habebat ex
uirgine,ab ipso annunciari angelo filium dei determinatum. Spiritus dei su
perueniet in te,& uirtus altissimi obumbrabit te. Propterea quod nascetur
ex te sanctum,uocabitur filius dei. Volent quidem & hic argumentari,sed
ueritas præualebit. Nempe,inquiunt,filius dei deus est,& uirtus altissimi al

tiſſimus eſt. Nec pudet illos inijcere, quod ſi eſſet, ſcriptum fuiſſet. Quē em̄ uerebatur ut non aperte pronunciaret, deus ſuperueniet, & altiſſimus obū- brabit te: dicens autem ſpiritus dei, & ſi ſpiritus dei, tamen non directo deū nominans, portionem totius intelligi uoluit, quæ ceſſura erat in filij nomē, hic ſpiritus dei, idem erit ſermo. Sic enim Iohanne dicente, Sermo caro fa- ctus eſt: ſpiritum quoq; intelligimus in mentiōe ſermonis: ita & hic ſermo nem quoq; agnoſcimus in nomine ſpiritus. Nam & ſpiritus ſubſtantia eſt ſermonis, & ſermo operatio ſpiritus, & duo unū ſunt. Cæterum alium Io- hannes profitebitur carnem factum, alium angelus carnem futurum: ſi nō & ſpiritus ſermo eſt, & ſermo ſpiritus. Sicut ergo ſermo dei non eſt ipſe cu- ius eſt, ita nec ſpiritus: & ſi deus dictus eſt, non tamen ipſe eſt cuius eſt di- ctus. Nulla res alicuius ipſa eſt cui⁹ eſt, planè cum quid ex ipſo eſt: & ſic ei⁹ eſt dum ex ipſo ſit, poteſt tale quid eſſe, quale & ipſe ex quo eſt, & cui⁹ eſt. Et ideo ſpiritus deus, & ſermo deus, quia ex deo: non tamē ipſe ex quo eſt. Quod deus dei, tanquàm ſubſtantiua res non erit ipſe deus. ſed hactenus deus: quia ex ipſius dei ſubſtantia, quæ & ſubſtātiua res eſt, & ut portio ali- qua totius. Multo magis uirtus altiſſimi nō erit, ipſe altiſſimus, qui nec ſub- ſtantiua res eſt quod eſt ſpiritus, ſicut nec ſapientia, nec prouidentia: & hæc enim ſubſtantiæ non ſunt, ſed accidentia uniuſcuiuſq; ſubſtātiæ. uirtus ſpi- ritui accidit, nec ipſa erit ſpiritus. His itaq; rebus quodcūq; ſunt, ſpiritu dei & ſermone & uirtute conlatis in uirginē, quod de ea naſcitur filius dei eſt, ſi hoc ſe & in iſtis Euangelijs ipſe teſtatur ſtatim à puero: Non ſcitis, inquit, quod in patris mei me eſſe oportet? Hoc & ſatanas, eū in tentationibus no uit, ſi filius dei es. Hoc & exinde dæmonia confitentur. Scimus qui ſis, filius dei. Patrem & ipſe adorat. CHRISTVM ſe dei à Petro agnitum nō negat, inſultans in ſpiritu ad patrē: Cōfiteor, inqt, tibi pater, quod abſcōderis hæc à ſapientibus. Hic quoq; patrem nemini notum niſi filio affirmat, & patris filium confeſſurum confeſſores, & negaturum negatores ſuos apud patrē, inducens parabolam filij, non patris, in uineam miſſi poſt aliquot ſeruos, & occiſi à malis ruſticis & à patre defenſi, ignorans & ipſe diem & horam ulti- mam ſoli patri notam: diſponens regnum diſcipulis quo modo & ſibi diſ- poſitum dicit à patre: habens poteſtatem legiones angelorum poſtulandi ad auxiliū à patre ſi uellet: exclamans quod ſe deus reliquiſſet, in patris ma nibus ſpiritum ponens: & poſt reſurrectionem ſpondens miſſurum ſe diſci pulis promiſſionem patris: & nouiſſime mandans ut tinguerent in patrem & filium & ſpiritum ſanctum, nō in unū: nam nec ſemel, ſed ter, ad ſingula nomina in perſonas ſingulas tinguimur. Et quid ego in tā manifeſtis mo- rabor, cum ea aggredi debeam, de quibus manifeſta obumbrare quærunt. undiq; enim obducti diſtinctione patris & filij, quam manente cōiunctio- ne diſponimus ut ſolis, & radij, & fontis, & fluuij: per indiuiduū tamen nu merum duorum et trium: aliter eā ad ſuam nihilominus ſententiā interpre

tari co

tari conantur:ut æque in una persona utrũque distinguant,patrem & filiũ, dicentes filium carnem esse,id est,hominẽ,id est,Iesum:patrẽ aũt spiritũ,id est deum,id est,Christum.Et qui unũ eundẽq; contendunt patrẽ & filiũ,iã incipiunt diuidere illos potius quàm unare.Si eñ alius est Iesus,alius Christus,alius erit filius pater,quia filius Iesus,& pater Christus. Talem monarchiam apud Valentinũ fortasse didicerunt,duos facere,Iesum & Christũ. Sed & hæc iniectio eorum ex * retractatis iam retusa est, quod sermo dei uel spiritus dei & uirtus altissimi dictus sit,quem patrẽ faciunt. Non enim ipsæ sunt cuius dicuntur,sed ex ipso & ipsius,& aliter tamen in isto capitulo reuincentur.Ecce,inquiunt,ab angelo prædicatũ est,Propterea quod nascetur sanctum,uocabitur filius dei.Caro itaq; nata est,Caro itaq; erit filius dei.Imò de spiritu dei dictum est.Certe enim de spiritu sancto uirgo cõcepit:& quod concepit,id peperit:id ergo nasci habebat quod erat conceptũ, & pariundũ:id est,spiritus:cuius & uocabit nomẽ emanuhel,quod est interpretatũ,nobiscũ deus.Caro aũt deus nõ est,ut de illa dictũ sit, uocabit sanctũ,filius dei:sed ille qui in ea natus est,deus:de quo & psalmus: Quoniã deus homo natus est in illa,& ædificauit eã uoluntate patris.Quis deus in ea natus?sermo & spiritus,qui cũ sermone de patris uoluntate natus est. Igit sermo in carne,dũ & de hoc quærendum,quomodo sermo caro sit factus,utrũm ne quasi trãsfiguratus in carne,an indutus carnẽ,imò indutus. Cæterũ deum inmutabilẽ & informabilẽ credi necesse est,ut æternũ. Transfiguratio autem interemptio est pristini.Omne enim quodcũq; transfiguratur in aliud,desinit esse quod fuerat,& incipit esse quod nõ erat. Deus autem neque desinit esse,neque aliud potest esse.Sermo autem deus,& sermo domini manet in æuum, perseuerando scilicet in sua forma, Quem si non capit configurari,consequens est,ut sic caro factus intellegatur,dũ fit in carne,& manifestatur & uidetur,& contrectatur per carnem: quia & cætera sic accipi exigunt.Si enim sermo ex transfiguratione & demutatione substantiæ caro factus est,una iam erat substantia Iesus ex duabus,ex carne & spiritu:mixtura quædã ut electrũ ex auro & argento:et incipit nec aurum esse, id est,spiritus:neq; argentũ,id est,caro:dũ alterũ altero mutat,et tertiũ qd efficitur,neq; ergo deus erit Iesus.Sermo eñ desijt esse,qui caro factus est. Neque homo caro.Caro enim nõ proprie est,quia sermo fuit.Ita ex utroque neutrũ est:aliud longe tertiũ est,quàm utrũque. Sed enim inuenimus illum directo,et deum et hominẽ expositum,ipso hoc psalmo suggerente: Quoniã deus homo natus est in illa,et ædificauit eã uolũtate patris.Certe usquequaque filiũ dei et filiũ hominis cũ deũ et hominẽ,sine dubio secundũ utrãque substantiã in sua ꝓprietate distantẽ: qa neque sermo aliud q̃ deus,neque caro aliud q̃ homo.Sic et Apostolus de utraque eius substantia docet:Qui factus est,inqt,ex semine Dauid,hic erit homo et filius hominis,q definit⁹ est fili⁹ dei secũdũ spiritũ.Hic erit de⁹,et sermo dei fili⁹. Vide-

Aliàs *ex prætractatis.

 mus du-

mus duplicem statum, non confusum, sed coniunctum in una persona, deum & hominem IESVM. De CHRISTO autem differo. Et adeo salua est utriusq; proprietas substantiæ, ut & spiritus res suas egerit in illo: id est, uirtutes & opera & signa, & caro passiones suas functa sit, esuriens sub diabolo, sitiens sub Samaritide, flens Lazarum, anxia usq; ad mortem, denique & mortua est. Quod si tertium quid esset ex utroq; confusum ut electrum, non tam distincta documenta parerent utriusq; substãtiæ. Sed & spiritus carnalia, & caro spiritalia egisset ex translatione, ut neq; carnalia neq; spiritalia, sed tertiæ alicuius formæ ex confusione: imò aut sermo mortuus esset, aut caro mortua nõ esset, si sermo conuersus esset in carnem: aut caro enim immortalis fuisset, aut sermo mortalis. Sed quia substantiæ ambæ in statu suo quæq; distincte agebant, ideo illis & operæ & exitus sui occurrerũt. Disce igitur cum Nicodemo, Quia quod in carne natum est, caro est: & quod de spiritu, spiritus est. Neq; caro spiritus fit, neque spiritus caro: in uno planè esse possunt. Ex his IESVS constitit, ex carne homo, ex spiritu deus: quẽ tunc angelus ex ea parte qua spiritus erat, dei filium pronunciauit, seruans carni filium hominis dici. Sic & Apostolus etiam dei & hominũ appellans sequestrem, utriusque substantiæ cõfirmauit. Nouissime qui filium dei carnem interpretaris, exhibe qui sit filius hominis, aut nũquid spiritus erit? sed spiritum patrem ipsum uis haberi, quia deus spiritus, quasi non & dei spiritus: sicut & sermo deus, & dei sermo. Itaque CHRISTVM facis patrẽ, stultissime, qui nec ipsam uim inspicias nominis huius, si tamen nomen est CHRISTVS & nõ appellatio: potius enim unctus significatur. Vnctus autem non magis nomen est, quàm uestitus, quàm calceatus, accidẽs nomini res. At tu, si ex aliquo argumẽto uestitus quoq; uocaretur Iesus quomodo CHRISTVS ab unctionis sacramento, æque Iesum filium dei diceres, uestitum uero patrem crederes. Nunc de CHRISTO. si pater CHRISTVS est, pater unctus est, & utique ab alio. Aut si à semetipso, proba. Sed nõ ita docent Acta Apostolorum in illa exclamatione ad deum. Cõuenerunt enim uniuersi in ista ciuitate aduersus sanctum filium tuum, quẽ unxisti. Herodes & Pilatus cum nationibus: ita & filium dei Iesum cõtestati sunt, & filiũ à patre unctum. Ergo dominus idem erit Christus, qui à patre unctus est: non pater, qui filium unxit. Sic & Petrus, Firmissime itaq; cognoscat omnis domus Israhel, quod & dominũ & Christum, id est, unctum fecerit eũ deus hunc Iesum quem uos crucifixistis. Iohannes autem etiam mendacem notat eum, qui negauerit Iesum esse Christum. Contra de deo natum omnẽ qui crediderit Iesum esse Christũ. Propter quod & hortatur ut credamus nomini filij eius Iesu Christi, ut scilicet cõmunio sit nobis cum patre & filio eius Iesu Christo. Sic & Paulus ubique deum patrem ponit & dominũ nostrũ Iesum Christum. Cum ad Romanos scribit, Gratias agit deo per dominũ nostrum Iesum Christum. Cum ad Galatas, Non ab hominibus se apostolũ præ

Aliàs exclamatione ecclesiæ.

Aliàs Ergo Iesus idem.

stolum præfert,nec per hominem,sed per IESVM CHRISTVM & deum patrem.Et habes totum instrumentum eius quæ in hunc modum pronunciant,& duos proponunt, deum & patrem,& dominũ nostrũ Iesum Christum filium patris,& Iesum ipsum esse Christum. In altero quoq; nomine dei filium.Nam exinde eo iure quo utrunque nomen unius est,id est,dei filius,etiam alterum sine altero eiusdem est:& siue Iesus tantummodo positum est,intelligitur & CHRISTVS:quia Iesus Christus unctus est.Siue solummodo deest & Iesus,quia unctus est Iesus.Quorum nominũ alterum est proprium,quod ab angelo impositum est:Alterum accidens, quod ab unctione conuenit,dũ tamen Christus filius sit,nõ pater. Postremo quàm cæcus est,qui nec in CHRISTI nomine intelligit alium deum portendi, si Christi nomen patri adscribat.Si enim CHRISTVS pater deus est, qui dicit:Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum,& deum meum & deum uestrum,utique alium patrem super se & deum ostendit.Si itẽ pater Christus est,alius est qui solidat tonitruũ & condit spiritum,& adnunciat in homines CHRISTVM suum.Et si adstiterunt reges terræ,& archontes cõgregati sunt in unum aduersus Christum ipsius,alius erit dominus,contra cuius Christum cõgregati sunt reges & archontes.Et si hæc dicit dominus domino meo CHRISTO,alius erit dominus qui loquitur ad patrem Christi. Et cum Apostolus scribit,uti deus domini nostri Iesu Christi,det uobis spiritum sapientiæ,& agnitionis,alius erit deus Christi Iesu charismatum spiritalium largitor.Certe ne per omnia euagemur,qui suscitauit Christum,suscitaturus est & mortalia corpa nostra,tanquàm alius erit suscitator quàm pater mortuus,& pater suscitatus,si Christus qui est mortu9 pater est.Obmutescat obmutescat ista blasphemia,sufficiat Christum filium dei mortuum dici:& hoc qa ita scriptum est.Nam & Apostolus non sine onere pronuncians Christum mortuũ adiecit,secundum scripturas,ut duriciam pronunciationis scripturarum autoritate molliret,& scandalum auditori euerteret.Quanquàm cum duæ substantiæ censeantur in Christo Iesu diuina & humana,constet autem immortalem esse diuinam,eam mortalẽ quæ humana sit,apparet quatenus eum mortuum dicat:id est,quâ carnem & hominem & filium hominis,non quâ spiritum & sermonem & dei filium.Dicẽdo deniq; Christus mortuus est,id est,unctus:id quod unctum est, mortuum ostendit:id est,carnem.Ergo,inquis, & nos eadem ratione dicentes, qua nos filium non blasphemamus in dominũ deum:non enim ex diuina sed ex humana substantia mortuũ dicimus.At cum blasphematis non tantum quia mortuũ dicitis patrem,sed & quia crucifixum:maledictio em̃ crucifixi quæ ex lege in filium competit, quia Christus pro nobis maledictio factus est non pater, Christum in patrem cõuertentes in patrẽ blasphematis.Nos autem dicentes Christum crucifixum,nõ maledicimus illũ,sed maledictum legis referimus, quia nec Apostolus hoc dicens blasphemauit.

Sicut autẽ

Sicut autem de quo quid capit dici sine blasphemia dicitur: ita quod nõ capit, blasphemia est si dicatur. Ergo nec compassus est pater filio, sicut directam blasphemiam in patrem ueriti, diminui eam hoc modo sperant, concedentes iam patrem & filium duos esse, si filius siquidem patitur: pater uero compatitur. Stulti & in hoc. Quid est enim compati, quàm cũ alio pati? Porrò si impassibilis pater, utiq; & incompassibilis. Aut si cõpassibilis, utiq; passibilis. Nihil ei *ueluti mortuo præstas. Times dicere passibilem, quem dicis compassibilem. Tam autem compassibilis pater est, quàm impassibilis etiã filius ex ea conditione qua deus est. Sed quomodo filius passus est, si non compassus est & pater? separatur à filio, non à deo. Nam & fluuius si aliqua turbulentia contaminatur, quãquàm una substantia de fonte decurrat, nec secernatur à fonte, tamen fluuij iniuria non pertinebit ad fontẽ. Et licet aqua fontis sitiue patiatur in fluuio, dum nõ in fonte patitur, sed in fluuio: non fons patitur, sed fluuius qui ex fonte est: ita & spiritus dei pati possit in filio, quia non in patre pateretur, sed in filio, pater passus nõ uideretur. Sed sufficit nihil spiritum dei passum suo nomine: quia si quid passus est, in filio quidem erat, ut pater cum filio pateretur in carne: quia hoc retractatus. nec quisquàm negauit, quando & nos pati pro deo possumus, si spiritus dei sit in nobis, qui & loquitur de nobis, quæ sunt confessionis: nõ ipse tamẽ patiens, sed pati posse præstás. Alioquin si ultra pergens potero tibi durius respondere, & te cum ipsius domini pronunciatione cõmittere, uti dicam quid de isto quæris? Habes ipsum exclamantem in passiõe: Deus meus deus meus ut quid me dereliquisti? Ergo aut filius patiebatur à patre derelictus, & pater passus non est, qui filium dereliquit: aut si pater erat qui patiebatur, ad quem deum exclamabat? sed hæc uox carnis & animæ, id est hominis, non sermonis, nec spiritus, id est, non dei propterea emissa est, ut impassibilem deum ostenderet, qui sic filium dereliquit, dum hominẽ eius tradidit in mortem. Hoc & Apostolus sensit, scribens: si pater filio nõ pepercit. Hoc & Esaias prior pronunciauit, & dominus eum tradidit pro delictis nostris. Sic reliquit, dum non parcet, sic reliquit dum tradet. Cæterum non reliquit pater filium, in cuius manibus filius spiritum suum posuit. Deniq; posuit, & statim obijt: Spiritu enim manẽte in carne, caro omnino mori non potest. Ita relinqui à patre mori fuit filio. Filius igitur & moritur & resuscitatur à patre secundum scripturas. Filius ascendit in superiora cœlorum, qui & descendit in interiora terræ: hic sedet ad dexteram patris, nõ pater ad suam. Hunc uidet Stephanus cum lapidaretur adhuc stantẽ ad dexteram dei, ut exinde sessurum, donec ponat illi pater omnes inimicos sub pedibus suis. Hic & uenturus est rursus super nubes cœli, talis qualis & ascẽdit. Hic interim acceptum à patre munus effudit spiritum sanctum, tertium nomen diuinitatis, unius prædicatorẽ monarchiæ, sed & οἰκονομίας interpretatorem, si quis sermones nouæ prophetiæ eius admiserit, & deductoris omnis ue-

Alias *uelut morituro.

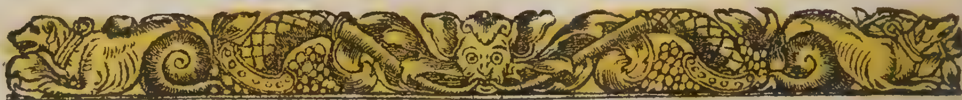
Fort. retractauimus

Prophetia Mõtani.

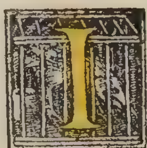
omnis ueritatis, quæ est in patre & filio & spiritu sancto secundũ Christianum sacramentum. Cæterum Iudaicæ fidei ista res, sic unum deum credere ut filium adnumerare ei nolis, & post filium, spiritum. Quid enim erit inter nos & illos nisi differentia ista? quod opus Euangelij? quæ est substantia noui testamenti, statuens legem & prophetas usq; ad Iohannem, si nõ exinde pater & filius & spiritus tres crediti unum deum sistunt? Sic deus uoluit nouare sacramentum, ut noue unus crederetur per filium & spiritũ, ut coràm iam deus in suis proprijs nominibus & personis cognosceretur, qui & retro per filium & spiritum prædicatus non intelligebatur. Viderint igitur antichristi, qui negant patrem & filium. Negant enim patrem, dum eundem filium dicunt, & negant filium dum eundem patrem credunt, dando illis quæ non sunt, auferendo quæ sunt. Qui uero confessus fuerit CHRISTVM filium dei, non patrem, deus in illo manet, & ipse in deo. Nos credimus testimonium dei, quo testatus est de filio suo. Qui filium non habet, nec uitam habet. Non habet autem filium, qui eum aliũ quàm filiũ credit.

¶ Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI ADVERSVS PRAXEAN, FINIS.

DE CORONA MILITIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

IN ipſis Chriſtianæ fidei initijs, quia paulatim ſe ethnici noſtris adiungebant, omnino opus fuit, ut à prophanis gentilium ceremonijs caueret qui CHRISTO nomen dediſſent. Itaqꝫ non ſolum ab his temperandum fuit, quæ manifeſtam præ ſe ferrent impietatem: ſed etiam ab illis, quæ poſſint indifferẽtia uocari: hoc eſt, neqꝫ bona neqꝫ mala: partim ne quiſqꝫ infirmior ex Chriſtianis offenderetur, partim ne ethnici in ſuis confirmarentur erroribus, dum rectius putant quod etiam Chriſtianos obſeruare uident. Nam coronam frondeam in capite ferre aut non ferre, parum ſane retulerit. Cæterũ quia gentiles ex ſacrorum ſuorum conſuetudine ſic incedebant, curandum fuit Chriſtianis, ne prophanis illorum ritibus ſubſcribere uiderentur. Proinde cum Impp. Cæſs. L. Sept. Seuerus pater, & M. Aur. Antoninus Caracalla, filius, donatiuũ militibus dari iuſſiſſent, & Tribunus id iam erogaret ſingulis ex ordine uocatis (hunc enim morem fuiſſe, Seuerus Sulpitius innuit in uita diui Martini) quidam acceſſit in manu lauream caſtrenſem tenens, quam cæteri in capite geſtabant ob ſolennia Cæſarum. Admiratus hoc Tribunus, quanquam ex militum murmure ſuſpicabatur id quod res erat, quærit tamen quid ſibi hoc uelit. Reſpondet miles ſe Chriſtianũ eſſe, proinde non ſibi licere laureatum incedere. Id quod habita huius rei cognitione poſtea compertum eſt. Rapitur itaqꝫ ſtatim in carcerem, pœnam deſertæ idololatriæ luiturus. Hoc factum cum quidam etiam ex Chriſtianis improbarent, quod uidelicet ambitioſius paulo, nec in tempore, nimirum cum nihil eſſet neceſſe, Chriſtianiſmum fuiſſet profeſſus, Tertullianus conſuetudinem Chriſtianorum qua non coronabantur, hoc libro defendendam duxit. Et in hoc quidem argumento multum laborat, undique corradens quod pro ſuo faciat inſtituto. Non aliud ſentit in Apologetico, cum inquit, Non emo capiti coronam. quid tua intereſt emptis nihilominus floribus quomodo utar? puto gratius eſſe liberis, & ſolutis, & undique uagis. Sed & ſi in coronam coactis, coronam naribus admouimus, uiderint qui per capillum odorantur. Porrò quoniam in hoc libro ceremoniarum quarundam meminit, quibus maiores noſtri ſub Apoſtolorum tempora ſunt uſi, libet hic Annotationes præmittere quo ſtudioſis antiquitatis Chriſtianæ gratificer, adiectis etiam quæ cũ apud alios ſcriptores, tum apud hunc noſtrum de iiſdem rebus comperi. Quæ res etiam occaſionem mihi dedit explicandi loca aliquot obſcuriora.

ANNOTATIONES IN LIBRVM SEQVENTEM.

Aquam adituri.) Baptizandi ritum oſtendit, qui in uſu ueterum fuit. nam tum adulti ferè regenerationis lauacro tingebantur. Qui mos uſqꝫ ad tempora Caroli Magni & Ludouici Auguſti ſeruatus eſt. Indicant hoc leges ab illis ſancitæ quibus cauetur ne quenquam ſacerdotes baptizent excepto mortis articulo præterquam in Paſcha & Pentecoſte. Eas ſanctiones complectitur uolumẽ legum Pipini, Caroli Magni, Ludouici, & Lotharij, quas Anſegiſus abbas collegit, & extat adhuc in multis bibliothecis. Seletſtadij ſanè habetur apud Fidei, & Argentinæ. Tingebãtur itaqꝫ eodem lauacro, pueri, ſenes, diuites, pauperes, ſerui, liberi, uiri & mulieres, unde Gregorius Nazianzenus in oratione de baptiſmo, obiurgat opulentos quos pudebat

cum

cum tenuibus ſimul tingi. Hæc res animaduerſa lucem affert ad intelligẽdas ceremonias & cantica quibus adhuc in Paſchalibus ferijs ſolẽniter utimur (nā ipſe Paſchæ dies peculiariter reſurrectioni dicatus eſt) Qualia ſunt, Hymnus, Rex ſanctorum, Reſpōſorium, Vidi aquam, Hymnus, Ad cœnam agni prouidi. Introitus feriæ ſecūdæ, Introduxit uos dominus in terram fluētē lac & mel. Introitus feriæ tertiæ, Aqua ſapientiæ potauit eos, Et huius oratio, Deus qui eccleſiam tuam nouo ſemper fœtu multiplicas. Introitus feriæ quartæ, Venite benedicti patris mei. Introitus feriæ quintæ, Victricem manum tuam domine laudauerunt. Et oratio, Deus qui diuerſitatem gentium in confeſſione tui nominis adunaſti, da ut renatis fonte baptiſmatis una ſit fides mentium & pietas actionum. Secreta. Suſcipe quæſumus domine munera populorum tuorum propitius, ut in confeſſione tui nominis & baptiſmate renouati, ſempiternam beatitudinem cōſequantur. Introitus feriæ ſextæ, Eduxit eos dominus in ſpe. Secreta. Hoſtias quæſumus domine placatus aſſume, quas & pro renatorum expiatione peccati deferimus, & pro acceleratiōe cœleſtis auxilij. Introitus Sabbati. Eduxit dominus populum ſuum. Introitus deniq; dominicæ diei, Quaſi modo geniti. Quæ propterea pluribus indicaui, quo res apertius cognoſceretur. Simul ut oſtenderem totam Paſchalem hebdomadam à ueteribus fuiſſe feriando trāſactam. Quod etiam præcipiunt Impp. Charolus Magnus, Ludouicus & Lotharius in legibus ſuis quas modo citaui, capite de feriarum obſeruatione, quarum erat mira paucitas, uix tribus Apoſtolis hunc honorem ſortitis. Idem in decretis habes de baptiſmi temporibus de conſec. diſ. 4. c. Non ratione. Et in ſequentibus. Sed & nomen ſuum dabat, ad fontem ſacrum acceſſurus. 2. q. 1. c. legum. De baptiſmo meminit Tertullianus in primo libro Aduerſus Marcionem hijs uerbis. Sed ille quidem uſque nunc, nec aquam reprobauit creatoris qua ſuos abluit, nec oleum quo ſuos unguit, nec mellis & lactis ſocietatem qua ſuos infantat. Quorum hoc poſtremum ex ueteri inſtrumento deſumptum eſt, in quo ſubinde mentio fit terræ fluentis lacte & melle. Porrò lac infantibus cōuenit, quibus aſſimilantur, modo baptizati. Diuus Hieronymus exponens illud Eſaiæ, Venite emite abſq; argento & abſq; ulla cōmutatione uinum & lac, Prouocat nos Eſaias, inquit, nō ſolum ut uinum emamus, ſed & lac: quod ſignificat innocentiam paruulorum. qui mos ac typus in Occidentis eccleſijs hodie uſq; ſeruatur, ut renatis in CHRISTO uinum lacque tribuatur. Eodem autore, de baptiſmatis fonte ſurgentes dicere ſolebant in prima ſtatim dominici corporis communione, Et dimitte nobis debita noſtra.

Porrò Pontius Paulinus baptiſmum & Euchariſtiam his carminibus deſcribit,

Inde parens ſacro ducit de fonte ſacerdos
Infantes niueos corpore, corde, habitu,
Circundátq; rudes feſtis altaribus agnos
Cura ſalutiferis imbuit ora cibis.
Hinc ſenior ſociæ congaudet turba cateruæ,
Allelu ia nouis balat ouile choris.

Vnde etiam cognoſcere licet baptizatos albam ueſtem induere ſolitos, & cecinisse allelu ia. Quam rem Lactantius etiam docet in carmine, cuius initium, Salue feſta dies, cum ſit canit,

Rex ſacer ecce tui radiat pars magna trophæi,
Cum puras animas ſacra lauacra beant,
Candidus egreditur nitidis exercitus undis
Atq; uetus uitium purgat in amne nouo.
Fulgentes animas ueſtis quoque candida ſignat.
Et grege de niueo gaudia paſtor habet.

Ab albis baptizatorum ueſtibus, ſeptimanam in albis appellarūt ueteres eam quæ Paſchalem proxime ſequitur.

Paschatis Cantica ferialia antiquam usum baptismi illustrantia.

Conteſtamur nos renunciare diabolo) Hoc fiebat ad occidētem teſte Hieronymo. Exque ea die l.) Apud ueteres frequens erat lauandi conſuetudo, uerum recens baptizati per hebdomadam abſtinebant. Docet in Apologetico ſuo Tertullianus CHRISTIANOS etiam uſos lauacris, ſed tamen cauiſſe ne ethnicorum ceremonias obſeruare uiderentur: Non lauor, inquit, diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam. Attamen lauor honeſta hora & ſalubri, quæ mihi & calorem & ſanguinem ſeruet.

¶ Euchariſtiæ ſacramentum.) Mirum eſt quod hic dicit de Euchariſtia, ſed meminerimus eum antiquum eſſe & uicinum Apoſtolorum temporibus. Huc facit quod libro ſecundo Ad uxorem, de muliere loquens quæ gentili nupta ſit, Non ſciet, inquit, maritus quid ſecreto ante omnem cibum guſtes? Et ſi ſcierit, panem non illum credit eſſe qui dicitur. Et fortaſſis, quod in libro de Monogamia ſcribit, de preſbyteris & diaconis loquens, Et illi planè ſic dabūt uiros & uxores, quomodo buccellas. Diuus Hieronymus indicat ueteres etiam domi ſuæ ſolitos accipere Euchariſtiam, cum aduerſus Iouinianum inquit, Quare non ingrediuntur eccleſias? Quod in eccleſia non licet, nec domi licet. Vt idcirco Paulus dixiſſe uideatur, An domos non habetis ad manducandum? Veriſimile tamen eſt, CHRISTIANOS in die Cœnæ domini, conuiuium ſimul in templo celebraſſe, cuius rei ſunt adhuc certa apud nos ueſtigia. Nam Tertullianus in libro quem modo citauimus Ad uxorem, de ethnico uerba faciens cuius uxor ſit CHRISTIANA, Quis denique, inquit, ſolēnibus Paſchæ abnoctantem uxorem ſecurus ſuſtinebit? Quis ad conuiuiū dominicum illud, quod infamāt (.ſ. ethnici) ſine ſua ſuſpitione dimittet? Idem docet in Apologetico frequenter CHRISTIANOS ſimul cœnitare conſueſſe, quod cœnæ genus ἀγάπην uocatum tradit, à dilectione mutuato uocabulo, quod ibi ditiorum epulis pauperes reficerentur. Quid autem illic fieret, ibidem tradit. Scribit Plinius ad Traianum, CHRISTIANIS morem fuiſſe conueniendi ad capiēdum cibum, promiſcuum tamen & innoxium. Et Pontius Paulinus in libello de Gazophylacio docet mēſam in eccleſia poni ſolitam pro pauperibus cibo reficiendis, quam etiam domini menſam uocat, & à domino poſitam, adhortans ditiores, ut egentibus de ſuo libenter impertiant. Euchariſtiam quam omnes hodie bonam gratiam interpretantur, uidetur Tertullianus à gratiarum actione dictam putaſſe, quod dicat libro primo aduerſus Marcionem, Super alienum panem alij deo gratiarum actionibus fungitur. Vnde & ſacerdos conſecraturus CHRISTVM imitando dicit, Gratias agamus domino deo noſtro, & mox, Vere dignum & iuſtum eſt, æquum & ſalutare, nos tibi ſemper & ubique gratias agere. Quibus uerbis quidam putant Apoſtolos & antiquos λειτουργίαν auſpicari conſueſſe, quam nos miſſam uocamus, quaſi præmonito populo per præcedentem exhortationem, Surſum corda. Sed quoniam in miſſæ mentionē incidimus, operæprecium uidetur hic ſtudioſis aperire quid de hac compertum habeant, qui uetuſtos ſacrarum literarum interpretes uidelicet Origenem & ſimiles cū iudicio diligenter excuſſerunt. Et arbitrantur quidem illi miſſam incepiſſe, dicente ſacerdote, Dominus uobiſcum, & mox, Surſum corda, deinde, Gratias agamus domino deo noſtro, & iterum, Vere dignum & iuſtum eſt, æquum, & ſalutare, nos tibi ſemper & ubique gratias agere domine ſancte pater omnipotens æterne deus, per CHRISTVM dominum noſtrum. Poſt quæ uerba putant illū ſtatim ſubdidiſſe, Qui pridie quàm pateretur &c. Nam Canonem, Te igitur cl. à quodam conſcriptū aiunt cui Scholaſtico nomen fuerit, & indicat hoc diuus Gregorius paulo ante ſuam ætatem factum. Et alium habet Ambroſius. Quia uero pontifex quidam Romanus inſtituit ante conſecrationem Sanctus à populo cantari, fuit opus aliquid præfationi quam uocant, addere quod quaſi uiam pararet, & ad quod reſpōderet Canticum Sanctus, ſanctus. In hoc itaque poſt illa uerba, per CHRISTVM dominum noſtrum, adiectum uolūt. Per quem maieſtatem tuam, & quæ ſequuntur, Poſt conſecrationem

cratione dicebatur oratio dominica, quam CHRISTVS Apostolos (autore Hieronymo) docuit ut ea in corporis illius sacrificio cottidie uterentur. Deinde populus communicabat. Vnde adhuc in hunc usque diem ultimo cantico Communionis nomen mansit. Cæterum dum conueniret populus, uersus aliquot e Psalmis Dauidicis interim cantari cœperunt, tempori congruentes. Nos Introitum uocamus. Deinde legebatur aliquid ex instrumento Prophetico, uel epistolis Apostolorum accomodatum tempori, mox graduale succinebatur dum minister ascendit in locum æditiorem ad pronunciandum Euangelium. Post cuius lectionem fiebat uariarum rerum oblatio, quas sacerdos benedicebat, non tam in priuatum cuiusque usum quàm in comunem pauperum refocillationem. Vnde & mos aquam & salem benedicendi nobis etiamnum durat, sed extra sacrificium. Quæ omnia uideri queant ipsam λειτουργίαν antecessisse. Quando Rabanus etiam ipse, siue is Isidorus est, missam à sacrificio distinguit. Quanquam hæc apud uetustissimos quoque nostræ religionis in usu fuisse constat. Nam oblationem antiquam esse docet Tertullianus in lib. de cultu fœminarum, cum inquit, Aut sacrificium offertur. Atque hæc & hijs similia ex coiecturis colligere facile est, uerum certis argumentis astruere difficillimum, Kyrie eleison & Gloria in excelsis addiderunt Græci. Siquidem hij sacra sua solebant olim à kyrie eleison auspicari, qui mos adhuc obseruatur in ferijs Paschalibus. Tertullianus in Apologetico tametsi non describit missam, quod tum subinde communicarent priuatim & publice, nihilominus ostendit quid facerent Christiani, cum inquit, Coimus in cœtum & aggregationem, ut ad deum quasi manu facta precationibus ambiamus orantes, Hæc uis deo grata est. Ecce, hæc erat ecclesia. Quid agebant autem sic congregati? Oramus, inquit, etiam pro imperatoribus, pro ministris eorum & potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete, & mora finis. Hoc adhuc indicant precationes ex uetustate relictæ, quas uulgo collectas uocant. Legebatur ne aliquid ex sacris literis in congregatione Christianorum? etiam. Siquidem pergens, Coimus, inquit, ad literarum diuinarum comemorationem, si quid præsentium temporu qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere. Certe fidem sanctis uocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorum nihilominus inculcationibus densamus. ibidem etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere, ut apud certos de dei conspectu. Hactenus ille. Vides igitur aliquid legi solitum, uel ex ueteri instrumento, uel ex nouo, uidelicet Euangelijs & epistolis Apostolorum. O sanctum conuentum. Vtinã redeat ad nos ista consuetudo, CHRISTI præcepta frequenter mentibus hominum inculcandi. Idem ostendit Christianos super cœnam comunem cantilasse uel de piorum felicitate, uel de impiorum cruciatibus, cum inquit lib. secundo Ad uxorem, Quid maritus suus illi, uel marito quid illa cantabit? audiat sane, audiat aliquid dei cœna de taberna, de gehenna. Porrò non possum cælare studiosos antiquitatis Christianæ, laicos olim canna solitos haurire dominicum sanguinem è calice: quod pridem mihi indicauit Paulus Volzius Abbas Huccuriensis, uir pius & literatus, erutum ex libro signorum qui freques extat apud Benedictinos. Idem nuper reperit in primis Carthusiorum constitutionibus Chonradus Pellicanus homo miræ sanctitatis ac eruditionis, ubi prohibetur ne quicquam preciosorum uasorum possideat, præter calicem argenteũ & fistulam qua laici dominicum exorbeat sanguinem. Sed de his iam plus satis, quanquam meo iudicio pulchrum est in Christianismo pie curiosum esse, cũ alios uideamus in ethnicorum rebus ad unguem inuestigandis tam præpostere diligentes, ut de CHRISTO uix illis semel per omnem uitam cogitare uacet.

Etiam antelucanis cœtibus.) significat non modo uictus tempore solitos accipere Eucharistiam, sed etiam in congregationibus quæ nonnunquam ante exortum diem fiebant. Quod non à CHRISTO nec fortassis ab Apostolis, sed ab Apostolorum

lorum successoribus institutum innuit. De antelucano Christianorum conuentu sic Plinius ad Traianum, Adfirmabant autem, inquit, quod essent soliti stato die ante lucem conuenire carmenque CHRISTO quasi deo dicere, seque inuicem sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent. Itaque uocat antelucanos coetus, quod Plinius dixit ante lucem conuenire. Inuenio autem apud Tertullianum, in Christianorum studijs & officijs fuisse, Stationem, Ieiunia, Processionem, Visitationem fratrum hoc est Christianorum ægrotantium, Conuocationem nonnunquam nocturnam, Solennia Paschæ, Dominicum conuiuium, Consolationem martyrum in uinculis detentorum, Exosculatiōem fratrum hoc est Christianorum, Abluere pedes sanctorum, Egentibus Christianis cibum potumque elargiri, Peregre eosdem aduenientes hospitio suscipere, Se lectulosque suos cruce signare, Quod immundum esset per flatum expuere, Panem illum ante omnem cibum gustare. De quibus reperies in libro secundo ad uxorem, unde nos sumpsimus. Et quod de cultu fœminarum scribit, Vobis, inquit, nulla procedendi causa non tetrica, Aut imbecillis aliquis ex fratribus uisitandus, aut sacrificium offertur, aut dei uerbū administratur.

Obstringebant se sacramento Christiani.

¶ Nec de aliorum manu quàm præsidentium.) Præsidentes uocat presbyteros, etiā alibi. Sed & in Apologetico, sic scribit, Si quis, inquit, ita deliquerit, ut à cōmunicatione orationis, & conuentus, & omnis sancti commertij relegetur, præsident probati quique seniores honorem istū, non pretio, sed testimonio adepti. Neque enim pretio ulla res dei constat. Idem in libro de castitate tradit, ecclesiæ autoritatem constituisse differentiam inter ordinem & plebem, & honorem per ordinis consessum sanctificatum.

¶ Oblationes pro defunctis.) Hinc illud in libro de Monogamia. Enimuero pro anima eius orat, & refrigerium interim postulat, & in prima resurrectione consortium & offert annuis diebus dormitionis eius. Sed & in conciliatione matrimonij fiebat oblatio. Nam sic scribit in calce secundi libri ad uxorem suam. Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius matrimonij, quod ecclesia conciliat, & cōfirmat oblatio, & obsignatum Angeli renunciant, pater rato habet.

¶ Pro natalitijs.) Hoc tametsi ethnicum aliquandiu tolerauit ecclesia. Concilium Nicenum & sequentia aperte damnant, ut primorum conciliorum canones ostendunt, qui in compluribus adhuc bibliothecis extant digni qui in lucem emittantur. Autor est Pontius Paulinus, populum qui ad Natalem diui Felicis Nolam conflue bat, epulari solitum in æde sacra. Proinde ipse parietes templi picturis ex ueteri instrumento desumptis ornandos curauit, ut accumbentes in cōmuni mensa spectandis illis occupati, temperantius conuiuium exigerent. Id quod propterea duxi referendum, ut mos cōmessandi in dedicationibus templorum & Natalibus diuorum diebus, antiquus esse cognoscatur. Opus autem erat olim multa Christianis indulgere, qui plerunque iam senes de paganismo ad nostram religionem conuertebantur, difficulter ea relinquentes quibus per omnem uitam assueuerant. Secus est hodie.

¶ Die dominico.) Hoc etiamnum obseruatur.

¶ Geniculis adorare.) At hoc hodie tantum fit ad lectionem sacrosancti Euangelij, item in uespertino sacro Paschalis Hebdomadæ, ex uetustate relictum. Geniculari in adorando, uelut pœnitentis est. Qui stans adorat, tanquam iam ueniam consecutus gratias agit. Quidam propterea nos stare putant dum pronunciatur Euangelium, ut meminerimus id nobis etiam gladio defendendum, cui quibusdam in locis aiunt tum admoueri manum à laicis. Quasi uero CHRISTVS iusserit doctrinam suam armis uindicari.

¶ Eadem immunitate à die Paschæ) A Pascha usque in Pentecosten non geniculando precabantur sed stantes, ut qui deo pro peccatorum remissione & baptismatis

dono

dono gratias agerent. Testatur hoc & Hieronymus aduersus Montanum scribens, Non quo & per totum, inquit, annum, excepta Pentecoste Ieiunare non liceat. Accipit autem Hieronymus Pentecosten pro diebus interstitibus inter Pascha & Pentecosten, Sicut & aduersus Luciferianos, ubi totum hunc Tertulliani locum uidetur æmulatus, his quidem uerbis. Nam & multa alia quæ per traditionē, inquit, in ecclesijs obseruantur, autoritatem sibi scriptæ legis usurpauerunt, uelut in lauacro ter caput mergitare: deinde egressos, lactis & mellis prægustare concordiam, ad infantiæ significationem: die dominico & per omnem Pentecosten nec de geniculis adorare, & ieiunium soluere: multaque alia quæ scripta non sunt, rationabilis sibi obseruatio uindicauit.

¶ Calicis aut panis etiam nostri.) Propter crebram sacramentorum tractationem inolita fuit illis religio quædam, etiam uulgarem panem & uulgare poculū reuerenter tractandi.

¶ Dat & Priapo tænias.) Hic locus erat deprauatissime scriptus, ut sunt pleraque Tertulliani, sic uidelicet, Dat & priapotenia si demetarianne. Ego restitui. Dat & Priapo tænias idem, & Ariadnæ sertum ex auro & Indicis gemmis, Vulcani opus, Liberi munus, post Thesei, sic enim puto legendum pro Thesidus. Nam ex Indicarū gemmarum & auri splendore, ex quibus hæc corona cōstabat è Labyrinthi tenebris ad lucem emersit Theseus. Eam Ariadnæ dono datam à Baccho quidam scribunt, quam idem in cœlum postea transtulerit. Librarius Hesiodum pauloante commemoratum adhuc habuit in mente.

¶ Ab heluco defensare.) Hanc dictionem ideo duxi explicandam, quod sit antiqua paucisq; cognita, neq; enim commentarium in hunc librum scribere decreui. Significat helucus autore Sexto Pompeio, languidum & semisomnum & hesterno uino lāguentem, sic dictum ab hiatu oris & oscitatione. Quanquam Tertullianus pro ipsa potius affectione capitis uidetur usurpare, qua procliues in somnū reddimur, quam Græci καρηβαρίαν appellant. De hederæ ui frigorifica, multa sunt apud autores.

¶ Propria Osiridis ueste.) Autor est Herodotus, nephas apud Aegyptios fuisse laneas uestes in ædes sacras inferre. proinde lineis utebantur.

¶ Conq. an in totum Christiano militia.) Qui nō permittit ut Christianus ethnico belligeranti nauet operā, an permissurus est ut Christianus Christiano Christianos hoc est fratri fratres persecuturo se militem adiungat? Haud dubie nunquam credidit futurum Tertullianus, ut Christiani mutuis armis concurrerent. Sed ad hanc insaniam deuenimus. Belligerantur hodie non modo prophani, sed & ecclesiastici, CHRISTVM scilicet & Apostolos nobis repræsentantes.

¶ Iam & stationes.) Notæ sunt militum stationes. At Stationes apud Christianos conuentus erant, cum stantes precarentur. id quod fiebat dominico die. Nam addit, aut & dominico die, quando nec CHRISTO?

¶ Vbi Apostolo non placet.) Apud idola uidelicet.

Incumbens & r. super lumbos.) Lanceam intelligit,

¶ Mortuus etiam tuba.) Innuit morem castrensem, quo mortui milites tubicinis cantu, quem hic æneatorem uocat, deplorabantur. Nostrates milites ad caninæ pellis hoc est tympani pulsum efferuntur, ut habet uulgaris cantio iocans in milites.

¶ Per Iliam & Romulus Romam.) Locus hic male habet, sic in ueram lectionem restituendus. Per Iliam & Romulum Romani. Vult autem leuitatem Veneris ostēdere, quæ complureis adamarit, Anchisen, & Martem Romani generis autorē quatenus ex Ilia uirgine Vestali Romulum genuit Romæ postea conditorem. Cæterū salse iocatur se nō credere Venerem cum Marte Romanam esse, quod Venus Iliæ pellex sit, ueluti propterea Venus non ausit Romam uenire timens obiurgationem adamati Martis, Itaque sic leges. Sed & ego Venerem non credo ex hac parte cum

Marte Romanam, quâ pellicis dolor est. Exemplar habet Romana, sed male.

Sed & Paci.) Et hic locus deprauatus est. Quid si legas. Sed et Paci cum Neptuno inijcit ex hac arbore coronam. subintellige idololatria.

Hanc aduerbis lemniscis.) In autore tam mire corrupto quid agas nisi diuinans, si uacet. forte legendum, Triumphi laurea folijs struitur, hinc adnexis lemniscis inornatur, ambustis unguentis delibuitur. Angelus Politianus egregie cauit ne uerba poneret ex hoc loco, cuius meminit in Miscellaneis.

Misellus Archemorus.) Narrat quibus agones fuerint ab ethnicis instituti. Archemorus Lycurgi filius à serpente læsus adhuc infans perijt, ex incuria nutricis suæ Hypsipyles, quæ illum in graminibus reliquerat ostensura Græcis siti laborantibus Langiam fontem. In eius pueri memoriam annuus agon institutus est. Et quia perijt adhuc infans, misellum uocat, non miserum.

Et Antinous infelix.) Hunc Hadrianus Cæsar in delitijs habuit, & tam tenere dilexit, ut ab illo ciuitatem Aegypti cognominarit, ubi & agonem illi quotannis celebrandum instituit. Quam rem in litteras pulchre retulit Egesippus sic scribens referente Hieronymo, Tumulos, inquit, mortuis templáque fecerunt, sicut usque hodie uidemus. E quibus est & Antinous seruus Hadriani Cæsaris, cui & gymnicus agon exercetur apud Antinoin ciuitatem, quam ex eius nomine condidit, & statuit prophetas in templo. Hæc ille. Notat ἀποθέωσιν Antinoi Tertullianus in primo libro aduersus Marcionem, cum inquit, Alioqui si sic homo deum commentabitur, quomodo Romulus Consum & Tatius Cloacinam, & Hostilius Pauorem, & Metellus Alburnum, & quidam ante hoc tempus Antinoum, &c.

Et Carnam.) Puto legendum & Cardam. pro dea quæ Cardinibus præsideat.

Thyræum Apollinem.) Græci θυραῖον uocãt quicquid foribus obiacet, & extra fores est. unde & saxo Cyclopis quo speluncam suam occludebat, nomẽ. Siquidem θύραν illi ianuam dicunt.

Antelios dæmones.) Antelij dij Græcis sunt qui pro foribus dedicantur. Sic enim aras uel deorum statuas uocabant subdiales, ut quæ soli forent expositæ. Esychius, Ἀντήλιοι θεοὶ οἱ πρὸ τῶν πυλῶν ἱδρυμένοι. Et rursus. Ἀντήλιος, ὁ ἀντικρὺ ἡλίου ἱδρυμένος βωμὸς ἢ θεός.

Centaurijs quoque roris.) Inscitia librarij uerba hæc partim deprauauit, partim confudit. Forte legendum, Centaurijs quoque rosis ex horto Midæ lectis. Intelligit autem rosas quæ à multitudine foliorum Centifoliæ uocantur. Hortum Ilidæ, rosetum appellat, in libro de pallio, cum inquit, Alcinoi pometum, & Ilidæ rosetum.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI, DE CORONA MILITIS LIBER.

ROXIME factum est, liberalitate præstantissimorum imperatorum, expungebãtur in castris milites laureati. Adhibetur quidam illic magis dei miles, cæteris constãtior fratribus, qui se duobus dominis seruire posse præsumpserat, solus libero capite, coronamento in manu ocioso. Vulgata iam & ista disciplina Christianorum relucebat. Denique, singuli designare, eludere eminus, infrendere cõminus. Murmur Tribuno defertur. & persona iam ex ordine accesserat. Statim Tribunus cur, inqt, tam diuersus habitu? Negauit ille cũ cæteris sibi licere. causas expostulatus, Christianus sum, respõdit. O militem in deũ gloriosum. Suffragia exinde, & res apud acta, & reus apud præfectos, ibidẽ grauissimas penulas posuit releuari auspicatus, spiculator iam morosissimã pedibus absoluit: terræ sanctæ insistere incipiẽs, gladiũ nec dominicæ defensiõi necessariũ reddidit: laurea & de manu claruit, & nunc russatus sanguinis sui, spe calceatus, de Euãgelij paratura, succinctus acutiore uerbo dei, totus de Apostolo armatus, & de martyrij candida melius coronatus, donatiuũ CHRISTI in carcere expectat. Exinde sentẽtiæ super illo, nescio an Christianorũ, nõ enim aliæ Ethnicorum, ut de abrupto, & præcipiti, & mori cupido, qui de habitu interrogatus nomini negocium fecerit, solus scilicet fortis, inter tot fratres cõmilitones, solus Christianus. Planè superest ut etiam martyria recusare meditẽtur, qui prophetias eiusdem spiritus sancti respuerunt. Mussitant deniq; tam bonã & longam sibi pacẽ periclitari. Nec dubito quosdã scripturas emigrare, sarcinas expedire, fugæ accingi de ciuitate in ciuitatem. Nullam enim aliam Euãgelij memoriam curant. Noui & pastores eorum in pace leones, in prælio ceruos. Sed de quæstionibus confessionũ alibi docebimus. At nunc quatenus & illud opponunt, Vbi autẽ prohibemur coronari? Hanc magis localẽ substãtiã causæ præsentis aggrediar, ut & q ex solicitudine ignorãtiæ quærunt, instruãtur, & qui in defensione delicti cõtendunt, reuincãtur ipsius, uel maxime Christiani laureati qbus in solatiũ quæstio est, quasi aut nullũ aut incertũ saltẽ haberi posset delictũ quod patiatur quæstionẽ. Nec nullũ aũt

Fratribus hoc est Christianis.

Candida martyrij, uestis.

Paracletus Montanicus.

Fort. iuxta scripturas.

2 nec incertum, hinc interim ostendam. Neminem dico fidelium coronam capite nosse aliâs extra tempus tentationis eiusmodi. Omnes ita obseruant à catechumenis usque ad confessores, & martyres, uel negatores. Viderint unde autoritas moris de qua cummaxime quæritur. Porrò cum quæritur cur quid obseruetur, obseruari interim constat. Ergo nec nullum nec incertum uideri potest delictum, quoniam committitur in obseruationem suo iam nomine uindicandam, & satis autoratam consensus patrocinio. Planè, ut ratio quærenda sit, sed salua obseruatione, nec in destructionem eius, sed in ædificationem potius, quo magis obserues cum fueris etiam de ratione securus. Quale est autem ut tunc quis in quæstionem prouocet obseruationem cum ab ea excidit? & tunc requirat unde habuerit obseruationem cum ab ea desijt? quando & si ideo uelit uideri ad quæstionem uocare, ut ostendat se non deliquisse in obseruationis destitutione, nihilominus deliquisse eum constet retro in obseruationis præsumptione. Si enim nō deliquit hodie suscepta corona, deliquit aliquando recusata. Et ideo non ad eos erit iste tractatus quibus non competit quæstio, sed ad illos qui studio discendi, non quæstionem deferunt, sed consultationem. Nam & semper quæritur de isto, & laudo fidem quæ antecedit, obseruandum esse quam didicit. & facile est statim exigere, ubi scriptum sit, ne coronemur. At enim ubi scriptum est, ut coronemur? Expostulantes enim scripturæ patrocinium in parte diuersa, præiudicant suæ quoque partis scripturæ patrocinium adesse debere. Nam si ideo dicetur coronari licere, quia non prohibeat scriptura, æque retorquebitur ideo coronari non licere, quia scriptura non iubeat. Quid faciet disciplina? utrumque recipiet quasi neutrum prohibitum sit? An utrunque reiciet, quasi neutrum præceptum sit. Sed quod non prohibetur, ultro permissum est, imò prohibetur quod non ultro est permissum.

Aliâs quod cōm. (margin, beside "uideri potest delictum")

3 Et quamdiu per hanc lineam seram reciprocauimus habentes obseruationem inueteratam quæ præueniendo statum fecit? Hanc si nulla scriptura determinauit, certe consuetudo corroborauit, quæ sine dubio de traditione manauit. Quomodo enim usurpari quid potest, si traditum prius non est? Etiam in traditionis obtentu exigenda est, inquis, autoritas scripta. Ergo quæramus an & traditionis scripta non debeat recipi. Planè negauimus recipiendam, si nulla exempla præiudicent aliarum obseruationum quas sine ullius scripturæ instrumento solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio uindicamus. Denique ut à baptismate ingrediar. Aquam adituri, ibidem, sed & aliquanto prius in ecclesia sub antistitis manu contestamur nos renunciare diabolo & pompæ & Angelis eius. Dehinc ter mergitamur amplius non aliquid respondentes quàm dominus in Euangelio determinauit. Inde suscepti, lactis & mellis concordiam prægustamus: Exque ea die lauacro cottidiano per totam

Fort. reciprocabimus. (margin, beside "Et quamdiu")

Fort. negabimus. (margin, beside "gauimus recipiendam")

Baptisma. (margin, beside "grediar. Aquam adituri")

hebdomadam

hebdomadam abstinemus. Eucharistiæ sacramentũ & in tẽpore uictus,& omnibus mandatum à domino,etiam antelucanis cœtibus,nec de aliorum manu quàm præsidentium sumimus. Oblationes pro defunctis,pro natalitijs,annua die facimus. Die dominico ieiunium nefas ducimus,uel geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paschæ in Pentecosten usque gaudemus. Calicis aut panis etiam nostri, aliquid decuti in terram anxie patimur. Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum & exitum,ad uestitum & calceatum,ad lauacra,ad mensas,ad lumina,ad cubilia,ad sedilia,quacunque nos conuersatio exercet,frontem signaculo terimus. Harum & aliarum eiusmodi disciplinarũ si legem expostules scripturarum,nulla legis traditio tibi prætendetur. auctrix consuetudo,confirmatrix,& fidei obseruatrix. Rationem traditionis & cõsuetudinis fidei patrocinaturã aut ipse perspicies,aut ab aliquo qui perspexerit disces. Interim nonnullam esse credes cui debeatur obsequium. Adicio unum adhuc exemplũ, quatenus & de ueteribus docere conueniat. Apud Iudæos tam solenne est fœminis eorum uelamen capitis,ut inde noscantur. Quæro legem. Apostolum differo. Si Rebecca conspecto procul sponso uelamen inuasit,priuatus pudor legem facere non potuit,aut causæ suæ fecerit. Tegantur uirgines solæ, & hoc nuptum uenientes, nec antequam cognouerunt sponsos. Si & Susanna in iudicio reuelata, argumentum uelatæ præstat, possum dicere,& hic uelamen arbitrij fuit. Rea uenerat,erubescens de infamia sua,merito abscondens decorem,uel quia timens iam placere. Cæterum in stadio mariti non putem uelatam deambulasse, quæ placuit. Fuerit nunc uelata semper. In ipsa quoque lege habitum requiro,uel in quacunque alia. Si legem nusquam reperio, sequitur ut traditio consuetudini morem hunc dederit, habiturum quandoque Apostoli autoritatem ex interpretatione rationis. His igitur exemplis renunciatum erit, posse etiam non scriptam traditionem in obseruatione defendi, confirmatam consuetudine, idonea teste, probatæ tunc traditionis ex perseuerantia obseruationis. Consuetudo autem etiam in ciuilibus rebus pro lege suscipitur, cum deficit lex.nec differt scriptura an ratione consistat, quando & legem ratio commendet. Porrò si lex ratione constat, lex erit omne iam quod ratione constiterit, à quocunque productum. An non putas omni fideli licere cõcipere & constituere,duntaxat quod deo congruat, quod disciplinæ conducat,quod saluti proficiat, dicente domino: Cur autẽ nõ & à uobis ipsis quod iustũ est iudicatis? ut nõ de iudicio tantũ sed de omni sentẽtia rerũ examinãdarũ. dicit & Apostolus, Si quid ignoratis,deus uobis reuelabit, Solitus & ipse cõsilium subministrare,cũ præceptũ domini nostri habebat,& quædã edicere à semet ipso,sed & ipsum spiritũ dei habens deductorẽ omnis ueritatis. Itaq; consilium & dictum eius diuini iam præcepti instar obtinuit,de rationis diuinæ patrocinio

EVCHARISTIA.

Ceremoniæ ecclesiasticæ paulo post Apostolica tẽpora.

Consuetudo

patrocinio. Hanc nunc expostula saluo traditionis respectu quocunque traditore censetur:nec autorem respicias,sed autoritatem. Et in primis consuetudinis ipsius,quæ propterea colenda est,ne nō sit rationis interpres. Vt si & hanc deus dederit,tunc discas quod non obseruanda sit tibi consuetudo. Sed cur maior efficitur ratio CHRISTIANARVM obseruationum, cum illas etiam natura defendit,quæ prima omnium disciplina est? Ideóq; hæc prima præscribet coronam capiti non conuenire. Puto autem naturæ deus,noster est,qui figurauit hominem:& fructibus rerum appetendis,iudicandis,consequendis certos in eo sensus ordinauit,per propria membrorum quodammodo organa. Auditum in auribus fodit,uisum in oculis accendit, gustum in ore conclusit, odoratum in naribus uentilauit, contactum in manibus æstimauit. Per hæc exterioris hominis ministeria,interiori homini ministrantis,fructus munerum diuinorum ad animam deducuntur à sensibus. Quis igitur fructus ex floribus? (Substantia enim propria certe præcipua coronarum,flores agri,)aut odor,inquis,aut color,aut pariter utrunque. Qui erunt sensus coloris, odoris? uisus opinor & odoratus. Istos sensus æque membra sortita sunt:oculi nisi fallor & nares. Vtere itaq; floribus uisu & odoratu,quorum sensuum fructus est. Vtere per oculos & nares, quorum sensuum membra sunt. Substantia tibi à deo tradita est, habitus à seculo. quanquam nec habitus extraordinarius, ordinario usui obstrepit. Hoc sint tibi flores,& inserti & innexi,& in filo & in scirpo,quod liberi,quod soluti:spectaculi scilicet, & spiraculi res. Coronam si forte fascem existimas florum per seriem comprehensorum, ut plures semel fortes, ut omnibus pariter utaris:iam uero & in sinum conde,si tanta munditia est:in lectulum sparge si tanta mollitia est:in poculum crede, si tanta innocentia est. Tot modis fruere,quot & sentis. Cæterum in capite quis sapor floris? quis coronæ sensus,nisi uinculi tantum? Quia neque color cernitur, neque odor ducitur, nec teneritas commendatur. Tam contra naturam est florem capite sectari, quàm cibum aure, quàm sonum nare. Omne autem quod contra naturam est,monstri meretur notam penes omnes, penes nos uero etiam elogium sacrilegij,in deum naturæ dominum & autorem. Quærens igitur dei legem, habens communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis,ad quas & Apostolus solet prouocare, ut cum in uelamine fœminæ, Nec natura uos inquit docet, Vt cum ad Romanos: Natura facere dicens nationes ea quæ sunt legis, & legem naturalem suggerit & naturam legalem. Sed & in priore epistola, naturalem usum conditionis in non naturalem masculos & fœminas inter se demutasse affirmans, ex retributione erroris in uicem pœnæ, utique naturali usui patrocinatur. Ipsum deum secundum naturam prius nouimus, sed deum appellantes deorum, bonum præsumentes,& iudicem inuocantes,

Obseruationes Christianæ.

Fort. portes.

Fort. Quæres.

Tabulæ naturales.

1. Cor. 11. Rom. 2. & 1.

uocante,quæris an conditionis eius fruendæ natura nobis debeat præire, ne illa rapiamur,qua dei æmulus uniuersam conditionem certis usibus homini mancipatam,cum ipso homine corrupit. Vnde eam & Apostolus inuitam ait uanitati succidisse,uarijs plurimum usibus tunc turpibus & iniustis & impijs subuersam.Sic itaq; & circa uoluptates spectaculorũ infamata conditio est,ab eis,qui natura quidem omnia dei sentiunt ,ex quibus spectacula instruuntur ,scientia autem deficiunt.Illud quoque intellege omnia à diabolo esse mutata. Sed & huic materiæ propter suauiludios nostros Græco quoque stilo satisfecimus/Proinde dedecorari isti agnoscãt interim naturæ autoritatem ,communis patientiæ nomine , quâ homines , & propriæ religionis pignora , quâ deum naturæ proximo colentes ,atque ita uelut ex abundanti cæteras quoque rationes despiciant , quæ nostro priuatim capiti coronamentis & quidem omnibus interdicunt · Nam & urgemur à communione naturalis disciplinæ,conuerti ad proprietatem CHRISTIANAE totam iam defendendam , per cæteras quoque species coronarum , quæ alijs usibus prospectæ uidentur , ut ex alijs substantijs structæ, ne quia non ex floribus constant , quorum usum natura signauit ,ut ipsa hæc laurea militaris ,non credantur admittere sectæ interdictionem , quia euaserint naturæ præscriptionem.Video igitur & curiosius & plenius agendum ab originibus usque , ad profectus & excessus rei. Literæ ad hoc seculares necessariæ. De suis enim instrumentis secularia probari necesse est. quantulas attigi credo sufficient. Si fuerit aliqua Pandora quam primam fœminarum memorat Hesiodus. Hoc primum caput coronatũ est à Charitibus cum ab omnibus muneraretur.unde Pandora.Nobis uero Moyses Propheticus nõ poëticus pastor,principẽ fœminã Euam facilius pudenda folijs quàm tempora floribus incinctã,describit. Nulla ergo Pandora. Sed & de mendacio erubescenda est coronæ origo .Iã nũc & de ueritatibus suis. Certe enim cæteros fuisse cõstat autores rei uel illuminatores. Saturnũ Pherecydes ante omnes refert coronatum,Iouem Diodorus post deuictos Titanas hoc munere à cæteris honoratum:Dat & Priapo tenias idem:& Ariadnæ sertum ex auro & Indicis gemmis,Vulcani opus,Liberi munus,post Thesidus.Iunoni uitem Callimachus induxit.Ita & Argis signum eius palmite redimitum subiecto pedibus eius corio Leonino,insultantem ostentans nouercam de exuuijs utriusque priuigni. Hercules nunc Populum capite præfert , nunc oleastrum , nunc apium. Habes Tragœdiam Cerberi. Habes Pindarum,atque Callimachum,qui & Apollinem memorat interfecto delphine dracone , lauream induisse quâ supplicem.Erant enim supplices coronarij apud ueteres. Liberum ,eundem apud Aegyptios Osirin Harpocration industria hederatum argumentatur , quod hederæ natura sit cerebrum ab heluco defensare.Sed & aliâs Liberũ principem coronæ planè laureæ in qua ex Indis triumphauit , etiam uulgus agnoscit,cum dies in illum

Græce etiã scripsit Tertullianus.

Hesiodus.

Pherecydes.

Diodorus Sic.

Callimachus.

Harpocration.

Magna corona. in illum solennes Magnam appellat coronã. Si & Leonis Aegyptij scripta *Leo Aegyptius scriptor.* euoluas prima Isis repertas spicas capite circũtulit, rem magis uentris. Plura *Claudius Saturninus.* quærentibus omnia exhibebit præstantissimus in hac quoq; materia commentator Claudius Saturninus. Nam est illic de Coronis liber, & origines, & causas & species, & solennitates earum ita edisserens, ut nullam gratiam floris, nullam lætitiam frondis, nullum cespitem, aut palmitem, non alicui capiti inuenias consecratum: quo satis instruamur quàm alienum iudicare debeamus coronati capitis institutionem, ab eis prolatam & in eorũ deinceps honorem dispensatam, quos seculum deos credidit. Si enim mendatium diuinitatis diabolus operatur, in hac etiam specie, à primordio mendax, sine dubio & eos ipse prospexerat, in quibus id mẽdatium diuinitatis ageretur. *Fort. Quale igitur.* Qua igitur habendum est apud homines ueri dei, quod à candidatis diaboli introductum, & ipsis à primordio dicatum est, quodq; iam tunc idolo latriæ initiabatur ab Idolis, & in Idolis adhuc uiuis? non quasi aliquid sit idolum, sed quoniam quæ idolis alij fiunt, ad dæmones pertinent. Porrò si quæ alij idolis faciunt ad dæmones pertinent, quanto magis quod ipsa sibi *Fort. alij faciunt, aut alij, superest.* idola fecerunt cum aduiuerent? Ipsi scilicet sibi procurauerũt dæmones, per eos in quibus esurierant antequam procurauerant. Tene interim hanc fidem, dum incursum quæstionis excutio. Iam enim audio dici, & alia multa ab eis prolata, quos seculum deos credidit: tamẽ & in nostris hodie usibus, & in pristinorum sanctorũ, & in dei rebus, & in ipso CHRISTO deprehendi, nõ aliâs scilicet hominem functo quàm per cõmunia ista instrumenta exhibitionis humanæ. Planè ita sit, nec antiquius adhuc in originem disceptabo. Primus Mercurius literas enarrauerit, necessarias confitebor & cõmertij rebus, & nostris erga deum studijs. Sed & si neruos idem in sonum strinxit, *Fort. fecisse & ministrasse.* non negabo, & hoc ingenium cum sanctis fecisset & deo ministrasset, audiens Dauid. Primus medelas Aesculapius explorauerit: memini & Esaiã Ezechiæ languenti aliquid medicinale mandasse. Scit & Paulus stomacho uinum modicum prodesse. Sed & Minerua prima molita sit nauem: Uidebo nauigantem Ionam & Apostolos. Plus est quod & CHRISTVS uestietur: habebit etiam penulam Paulus. Si & uniuscuiusq; suppellectilis & singulorum uasculorum aliquem ex dijs seculi autorem nominaris, agnoscam necesse est & recumbentem in lectulo CHRISTVM, & cum peluem discipulorum pedibus offert, & cum aquam ex urceo ingerit, & cum linteo circumstringitur, ꝓpria Osiridis ueste. Huiusmodi quæstioni sic ubiq; respondeo, admittens quidem utensilium cõmunionem, sed prouocans eam ad rationalium & irrationalium distinctionem, quia passibilitas fallit obumbrans corruptelam conditionis, qua subiecta est uanitati. Dicimus enim ea demũ & nostris & superiorum usibus, & dei rebus, & ipsi CHRISTO competisse, quæ meras utilitates, & certa subsidia, & honesta solatia necessarijs necessitatibus uitæ humanæ procurent: ut ab ipso deo inspirata credantur propio re prospe-

re prospectore,& instructore,& oblectatore,si forte hominis sui. Quæ uero hunc ordinẽ excesserint,ea non conuenire usibus nostris,præsertim quæ propterea scilicet nec apud seculum,nec in dei rebus,nec in conuersationibus CHRISTI recognosci est. Quis deniq; Patriarches,quis Prophetes,qs Leuites, aut sacerdos,aut Archon,quis uel postea Apostolus,aut Euangelizator,aut Episcopus inuenitur coronatus? Puto nec ipsum dei templum, nec arca testamẽti,nec tabernaculum martyrij,nec altare,nec candelabrum: quibus utiq; & in prima dedicationis solẽnitate, & in secunda præstitutionis gratulatione competisset coronari,si dignum deo esset. Atquin si figuræ nostræ fuerunt,nos enim sumus & templa dei,& altaria,& luminaria,& uasa,hoc quoq; figurate portendebant homines dei coronari non oportere, imagini ueritas respondere debebit. Sed forsitan oppones ipsum CHRISTVM coronatum. Ad hoc breuiter interim audies. Sic & tu coronare,& licitum est. Tamen nec illam impietatis cõtumeliosæ coronam populus consciuit. Romanorum militum cõmentum fuit,ex usu rei secularis,quem populus dei nec publicæ unquàm lætitiæ,nec ingenitæ luxuriæ nomine admisit. Facilius cum tympanis & tibijs & psalterijs reuertens de captiuitate Babyloniæ,quàm cum coronis:& post cibum & potum exurgens ad ludendũ sine coronis. Nam neq; lætitiæ descriptio,neq; luxuriæ denotatio,de coronæ decore aut dedẽcore tacuisset:adeo & Esaias: Quoniam,inquit, cũ tympanis,& tibijs,& psalterijs bibunt uinum: dicturus esset etiam cum coronis,si unquàm hic usus fuisset & in dei rebus. Ita cum idcirco proponis deorum secularium cõmenta etiam apud deum deprehendi,ut inter hæc coronã quoq; capitis cõmuni usui uindices,ipse tibi iã præscribes non habendũ in cõmunione usus apud nos,quod inueniatur in rebus dei. Quid enim tã dignum deo,quàm quod indignum idolo? Quid autem tam dignum idolo,quàm quod & mortuo? Nam & mortuorum est ita coronari:uel quoniam & ipsi idola statim fiunt & habitu & cultu cõsecrationis,quæ apud nos secunda idololatria est. Igitur qui sensu careant,illorum erit proinde uti eare,cuius sensu carent,atq; si abuti uellent,si sensu non carerent. Nulla uero distantia est abutendi,cum ueritas cessat utendi, cessante natura sentiendi, qua uult quis abutatur,cum non habeat qua utatur:nobis autẽ abuti apud Apostolum non licet,facilius non uti docentem,nisi quod nec abutunť qui nihil sentiunt:sed uacat totum,& est ipsum quoq; opus mortuũ,quantum in idolis: uiuũ planè quantum in dæmonijs,ad quæ pertinet supstitio. Idola nationum,inquit Dauid,argentum & aurum. Oculos habent, nec uidẽt: nares habent,nec odorantur:manus,nec contrectabunt. Per hæc enim floribus frui est. Quod si tales edicit futuros,qui idola fabricantur,tales iã sunt qui secundum idolorũ ornatum quid utuntur. Omnia munda mundis,ita & immunda omnia immũdis:nihil autem immũdius idolis. Cæterum substantiæ mundæ ut dei res,& hac sua conditione communes usui:sed ipsius

Corona à Romanis militibus Christo imposita.

usus administratio interest. Nam & ego mihi gallinaceum macto, non minus quàm Aesculapio Socrates: & si me odor alicuius loci offenderit, Arabiæ aliquid incendo, sed non eodem ritu, nec eodem habitu, nec eodem apparatu, quo agitur apud idola. Si enim uerbo nudo conditio polluitur, ut Apostolus docet: Si quis autem dixerit, hoc idolothytũ est, non cõtigeris, multo magis cum habitu & ritu & apparatu idolothytorum cõtaminatur. Ita & corona idolothytorũ efficitur. Hoc enim ritu & habitu & apparatu idolis immolatur autoribus suis, quorum eo uel maxime proprius est usus ne in cõmunionem possit admitti, quod in dei rebus nõ inuenitur. Propterea Apostolus inclamat: Fugite idololatriam. In omnem utiq; & eo tam *recogita syluam & quantæ latitant spinæ. Nihil dandum idolo, sic nec sumendum ab idolo. Si in idolio recumbere alienum est à fide, quid in idoli habitu uideri? Quæ cõmunio CHRISTI & Beliæ? & ideo fugite. Lõgum enim diuortium mandat ab idololatria, ni in nullo proxime agendũ. Draco etiã terrenus de longinquo hominis spiritus absorbet. Altius Iohannes: Filioli, inquit, custodite uos ab idolis: non iam ab idololatria quasi ab officio, sed ab idolis, id est, ab ipsa effigie eorum. Indignũ enim ut imago dei uiui, imago idoli & mortui fiat. Vsq; adhuc proprietatem istius habitus & ex originis censu, & ex superstitionis usu idolis uendicamus, ex eo præterea, quod dũ in rebus dei nostri * infertur, magis magisq; illorũ deputat̃, in quorum & antiquitatibus & solẽnitatibus & officijs conuenitur. Ipsæ deniq; fores, ipsæ hostiæ, & areæ, ipsi ministri & sacerdotes eorum coronantur. Habes omniũ collegiorum sacerdotalium coronas apud Claudium. Sed & illã interstruximus distinctionem differentiæ rationalium & irrationaliũ, eis occurrentẽ qui cõmunionẽ in omnibus de quorundã exemplorũ occasione defendũt. Ad hanc itaq; partem causas iam ipsas coronarias inspici superest, ut dum ostendimus extraneas, imò & contrarias disciplinæ, nullam earum ratiõis patrocinio fultam probemus, quod posset habitus eiusmodi quoq; cõmunioni uindicari: sicut & quidam, quorum exempla nobis obiectãtur. Etenim ut ipsam causam coronæ militaris aggrediar, puto prius cõquirendũ, an in totum Christianis militia conueniat. Quale est alioquin de accidentibus retractare, cum à præcedentibus culpa sit? Credimus ne humanũ sacramentũ diuino superduci licere, & in alium dominũ respondere post CHRISTVM & eierare patrem ac matrem, & omnem proximũ? quos & lex honorari & post deum diligi præcepit. Hos & Euangelium solo CHRISTO *plure non faciens, sic quoq; honorauit. Licebit in gladio conuersari, domino pronunciãte gladio periturũ, qui gladio fuerit usus? Et prælio operabitur filius pacis, cui nec litigare conueniet? Et uincula & carcerem, & tormenta, supplicia administrabit, nec suarum ultor iniuriarũ? Iam et statiões; aut alij magis faciet q̃ CHRISTO? aut & dominico die quando nec CHRISTO? Et *excusabit pro templis quibus renunciauit? et cœnabit illic ubi Apostolo nõ placet? Et quos interdiu exorcismis fugauit, noctibus defensabit, incumbens et requiescẽs

For. *totã recog.

Aliàs refertur.

An Christianis militia conueniat.

Forte *pluris.

Forte *excubabit

BELLVM

requiescens super lumbos quo perfossum est latus CHRISTI? Vexillum quoque portabit æmulum CHRISTI? & signum postulabit à principe, qui iam à deo accepit? Mortuus etiam tuba inquietabitur æneatoris, qui excitari à tuba angeli expectat? Et cremabitur ex disciplina castrensi Christianus cui cremare non licuit, cui Christus merita ignis indulsit? Quanta alia in delictis circumspici possunt castrensium muniũ, trangressioni interpretanda? Ipsum de castris lucis in castra tenebrarum nomen deferre, transgressio est. Planè si quos militia præuentos fides posterior inuenit, alia conditio est, ut illorum quos Iohannes admittebat ad lauacrum, ut Centurionũ fidelissimorum, quem CHRISTVS probat, & quem Petrus catechizat, dum tamẽ suscepta fide atque signata aut deserendum statim sit, ut multis actum: aut omnibus modis cauillandum, ne quid aduersus deum cõmittatur, quæ nec ex militia permittuntur: aut nouissime perpetiendum pro deo, quod æque fides pagana condixit. Nec enim delictorum impunitatem, aut martyriorum immunitatem militia ꝓmittet. Nusquàm Christianus aliud est. Vnũ Euangelium, & idem IESVS, negaturus omnem negatorem & confessorẽ: & dei saluam facturus animã pro nomine eius amissam, perditurus autẽ de contrario aduersus nomen eius lucri habitam. Apud hũc tam miles est paganus fidelis, quàm paganus est miles fidelis. Non admittit status fidei, allegationem necessitatis. Nulla est necessitas delinquendi, quibus una est necessitas non delinquendi. Nam & ad sacrificandum & directio negandũ necessitate quis premitur tormentorum siue pœnarum, tamen nec illi necessitate disciplina conibet, quia potior est necessitas timendæ negatiõis & obeundi martyrij quàm euadendæ passionis & implendi officij. Cæterũ subuertit totam substantiam sacramenti causatio eiusmodi, ut etiam uoluntarijs delictis fibulam laxet. Nam & uoluptas poterat necessitas contendi, habes scilicet unde cogatur. Vel ipse hæc præstruxerim & cæteras officialiũ coronarum causas, quibus familiarissima ista ducatio necessitatis: cum idcirco aut officia fugienda sint, ne in delictis incidamus: aut & martyria tolerãda sint, ut officia rumpamus. De prima specie quæstionis etiam militiæ ipsius illicitæ plura non faciunt, ut secunda reddatur. Nisi omni ope expulero militiam frustra iam de corona militari prouocarim. Puta deniq; licere militiã usque ad causã coronæ. Sed & de corona prius dicã. Laurea ista Apollini uel Libero sacrata est. Illi ut deo telorum, huic ut deo triumphorum. Sic docet Claudius. Quãquàm ex myrto ait milites redimiri solere. Veneris enĩ myrtus matris Aeneæ, ad aurũ etiã amiculæ Martis per Iliam & Romulus Romã. Sed & ego Venerem nõ credo ex hac parte cum Marte Romana, qua pellicis dolor est. Cum & olea militia coronatur, à Minerua est idololatria, marmoreáq; dea. Sed & paci cum Neptuno ineite ex hac arbore coronatã. In his erit serti militaris superstitio ubique polluta, & polluens omnia, quæ iã polluãtur & causis. Ecce annua uotorum nuncupatio quid uidetur? Prima

Sed hoc est difficile

*Forte*cõniuet*

in principijs, secunda in Capitolijs. Accipe post loca & uerba, Hũc tibi Iuppiter bouem cornibus auro decoratis uouemus esse futurum. Cuius sententiæ uox est? utiq; negationis. Etiam si tacet *illi Christianus ore, coronat⁹ capite respondit. Eadem Laurea in donatiui dispensatione denunciatur. Plane non gratia idololatria, aliquibus aureis uenditās CHRISTVM, ut argẽteis Iudas. Hoc erit: Non potestis deo seruire & mammonæ. Mammonæ manũ tradere, & ab eo absistere: hoc est, Reddere quæ sũt Cæsaris Cæsari, & quæ dei deo. Nec hominem deo reddere, & denariũ Cæsari auferre. Triumphi laurea folijs struitur, hanc aduerbis lemniscis in ornatura ambustis unguentis delibuitur, à lachrymis coniugum & matrũ, fortasse quorũdam & Christianorũ, & apud Barbaros. CHRISTVS enim qui hanc portauerit in capite causam, nónne & ipse pugnauit? Est & alia militia regiarũ familiarum. Nam & Castrẽses appellantur munificæ & ipsæ solenniũ Cæsareanorum. Sed & tu proinde miles ac seruus alterius es: & si duorum, dei & Cæsaris, certe tunc nõ Cæsaris cũ te deo debes, etiam in cõmunibus credo potiori. Coronant & publicos ordines laureis publicæ causæ. Magistratus uero insuper aureis ut Athenis, ut Romæ. Superferunt enim illis & Ruscæ. Hoc uocabulũ est coronarũ, quas gemmis & folijs ex auro quercinis ob Iouem in signis ad deducẽdas tensas cũ palmatis togis sumunt. Sunt & prouinciales aureæ imaginũ iam numerũ capita maiora quærentes. sed tui ordinis & tui magistratus, & ipsum curiæ nomen, ECCLESIA est Christi. illius es, cõscriptus in libris uitæ. illic purpuræ tuæ sanguis domini, & clauus lat⁹ in cruce ipsius. illic securis ad caudices arboris posita. illic uirga ex radice Iesse. Viderint & publici & qui cũ coronis suis. Dominus tuus, ubi secũdum scripturam Hierusalem ingredi uoluit, nec asinũ habuit priuatũ. Isti in curribus, & isti in equis, nos aũt in nomine domini dei nostri inuocabimus. Ab ipso incolatu Babylonis illius in Apocalypsi Iohannis submouemur, nedũ ad suggestũ. Coronatur & uulgus nũc ex principaliũ proprietatũ exultatione, nũc ex municipaliũ solennitatũ proprietate: & est omnis publicæ lætitiæ luxuria captatrix. Sed tu peregrinus es mũdi huius, ciuis supernæ Hierusalẽ. Noster, inquit, municipatus in cœlis. Habes tuos census, tuos fastos, nihil tibi cũ gaudijs seculi, imò contrariũ debes. Seculũ enim gaudebit, uos uero lugebitis. Et puto, felices, ait, lugentes non coronatos. Coronant & nuptiæ sponsos: et ideo nõ nubimus ethnicis, ne nos ad idololatriã usq; deducant, à qua apud illos nuptiæ incipiunt. Habes legem à patriarchis quidẽ, habes Apostolũ in domino nubere iubentem. Coronat et libertas secularis. Sed tu iam redemptus es à Christo, et quidem magno. Seruũ alienũ, quomodo seculũ manu mittet? Et si libertas uidet, sed et seruitus uidebat. Omnia imaginaria in seculo, & nihil ueri. Nam & tunc liber homini eras redemptus à Christo, et nũc seruus es Christi, licet manu missus ab homine. Si uera putes seculi libertatem, ut et coronam consignes, redisti in seruitutem hominis, quam putas libertatem: amisisti libertatem Christi, quam putas seruitutem

Marginal notes: Forte *illic. — Tensæ. — Aliàs radices. — Romã significat. — Forte *ab suggestu.

ſeruitutem. Nunquid & agoniſticæ cauſæ diſputabuntur, quas ſtatim tituli ſui damnãt, & ſacras & funebres ſcilicet. hoc enim ſupereſt ut Olympius Iuppiter, & Nemæus Hercules, & miſellus Archimorus, & Antinous infelix in Chriſtiano coronentur: ut ipſe ſpectaculũ fiat, quod ſpectare non debeat. Vniuerſas (ut arbitror) cauſas enumeram9, nec ulla nobiſcũ eſt: omnes alienæ, prophanæ, illicitæ, ſemel iam in ſacramenti tentatione eieratæ. Hæ enim erant pompæ diaboli & angelorum eius, officia ſeculi, honores, ſolennitates, poſtularitates, falſa uota, humana ſeruitia, laudes uanæ, gloriæ turpes: & in omnibus iſtis idololatria in ſolo quoq; cenſu coronarum, quibus omnia iſta redimita ſunt. Præfabitur quidem Claudius etiam cœlum ſyderibus apud Homeri carmina coronatum, certe à deo, certe homini: igitur & homo ipſe à deo coronandus eſt. Cæterum à ſeculo coronantur & lupanaria, & latrinæ, & piſtrinæ, & carcer, & ludus, & ipſa amphitheatra, & ipſa ſpoliaria, ipſæq; libitinæ. Quàm ſacer ſanctus, quãq; honeſtus ac mundus ſit habitus iſte, noli de uno poëtico cœlo, ſed de totius mũdi cõmercijs æſtimare. At enim Chriſtianus nec ianuam ſuam laureis infamabit, ſi norit quantos deos etiam hoſtis diabolus finxerit, Ianũ à ianua, Limentinũ à limine, Forculũ & Carnã, à foribus & cardinibus, & apud Græcos Thyræũ Apollinem, & Antelios dæmones, tanto abeſt ut capiti ſuo manus inferat idololatriæ, imò iam dixerim Chriſto, ſiquidem uiri caput CHRISTVS eſt, tam liberũ quàm & Chriſtus, ne uelamento quidem obnoxium, nedum obligamento. Porrò & quod obnoxium eſt uelamento caput fœminæ, iam hoc ipſo occupatũ non uacat etiam obligamento. Habet humilitatis ſuæ ſarcinam. ſi nudo capite uideri nõ debet propter angelos, multo magis coronato: fortaſſe tunc illo coronato ſcandalizauerit. Quid enim eſt capite fœminæ corona, quàm formæ linea, quàm ſumma laſciuiæ nota, extrema negatio uerecundiæ, conflatio illecebræ. Propterea nõ coronabit' operoſius mulier ex Apoſtoli proſpectu, ut nec criniũ artificio coronet'. Qui tamẽ & uiri caput eſt, & fœminæ facies, ut eccleſiæ Chriſti IESV, quale oro te ſertũ ꝓ utroq; ſexu ſubijt? ex ſpinis opinor & tribulis, in figuram delictorum, quæ nobis protulit terra carnis, abſtulit autem uirtus crucis omnes aculeos mortis in dominici capitis tolerantia obtundens. Certe præter figuram contumelia in promptu eſt, & turpitudo, & dedecoratio, & his implexa ſæuitia, quæ tũc domini tempora & fœdauerũt & lancinauerũt: uti tu nunc laurea & myrto, & olea, & illuſtriore quaq; fronde, & quod magis uſui eſt, Centaurijs quoq; roris, & ortomi delectis, & utriſq; lilijs, & omnibus uiolis coroneris, etiam gemmis forſitan & auro: ut et illam Chriſti coronam æmuleris quæ poſtea ei obuenit: quia et fauos poſt fella guſtauit, nec ante rex gloriæ à cœleſtibus ſalutatus eſt, quàm rex Iudæorum proſcriptus in crucẽ, minoratus primo à patre modice quid citra angelos, et ita gloria et honore coronatus. Si ob hæc caput ei tuũ debes, tale ſi forte ei repende, quale ſuum pro

Renunciare diabolo & pompis eius.

Ianus, Limentinus, Forculus, Carda, Thyræus Apollo. Antelij dæmones.

Corona Chriſti ſpinea.

tuo obtulit: aut nec floribus coroneris, si spinis non potes: quia nō floribus potes. Serua deo rem suam inattaminatam. Ille eā si uolet, coronabit. Imò & uult. Deniq; inuitat, Qui uicerit, inquit, dabo ei coronam uitæ. Esto & tu fidelis, ad mortem: decerta & tu bonum agonem, cuius coronam & Apostolus repositam sibi merito confidit. Accipit & angelus uictoriæ coronam procedens in candido equo, ut uinceret. Et alius Iridis ambitu ornatur cœlesti. Protosedēt & Presbyteri coronati, eodemq; auro & ipse filius hominis supra nubem micat. Si tales imagines in uisione, quales ueritates in repræsentatione? Illas aspice, illas odorare. Quid caput strophiolo aut dracontario damnas, diademati destinatum? Nam & reges nos deo & patri suo fecit Christus IESVS. Quid tibi cum flore morituro? Habes florem ex uirga Iesse, super quem tota diuini spiritus gratia requieuit, florem incorruptū, immarcescibilem, sempiternum: quem & bonus miles eligēdo, in cœlesti dignatione, ordinatione profecit. Erubescite Romani cōmilitones eius, iā non ab ipso iudicandi, sed ab aliquo Mitræ milite: qui cum initiatur in spelæo in castris uere tenebrarum, coronam interposito gladio sibi oblatam quasi mimū martyrij, dehinc capiti suo accōmodatam, monetur obuia manu capite depellere, & in humerum si forte transferre, dicens mitram esse coronam suam. Atq; exinde nunquàm coronatur, idq; quod in signum habet adprobationē sui, sic ubi tētatus fuerit de sacramento: statimq; creditur Mitræ miles, si deiecerit coronam, si eam in deo suo esse dixerit. Agnoscamus ingenia diaboli idcirco quædam de diuinis* affectātem, ut nos de suorum fide confundat & iudicet.

Mitræ miles.

De probatione militum.

Forte* affectantis

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI DE CORONA MILITIS, FINIS.

¶ ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

HRISTIANAM religionem iam feliciter nascentem ethnici uarijs modis conati sunt opprimere, nullum persecutionis genus omittentes. Proscribebantur passim Christiani, deportabantur, necabantur. Delatoribus etiam erant constituta præmia. adeo nihil non ab impijs tentatum est, ut uera pietas extirparetur. Porrò mira tum flagrabat inter Christianos charitas. Si qui fuissent igitur in carcerem coniecti propter Christiani nominis professionem, quod accidebat cottidie, statim aderant qui uinctos consolarentur. præterea cibos mittebant. Quod si non admitterentur à custodibus ad colloquium, aut alioqui uenire non liceret, mittebant libellos cōsolatorios. Qualis est hic Tertulliani libellus, quo martyrum animos confirmat, quos alij missis cibarijs pascebant. Exhortatur autem futuros martyras, quos ipse eleganter designatos uocat, quemadmodum designatos Cōsules dicimus, quos uulgus electos appellat: exhortatur inquam ut alacres in Christianismo & gratia dei perseuerent, quā tantisper sint retenturi, donec patientiam & pacem coluerint. Deinde carcerem cum mundo cōmittit, & cōmoda carceris explicat. Mox adhortatur ut spiritu constantes sint & firmi: nihilo deiectiores animo, quod CHRISTVS aliquando dixerit, infirmam esse carnem, quando idem præmisit, Spiritum promptum existere. Postremò gentilium exempla cōmemorat, ob uanam dumtaxat gloriam, etiam ultima passorum. Erant autem inter captiuos istos Christianos & fœminæ, quas seorsim compellat benedictas uocans.

¶ Agonothetes est is, qui certamen instruit præmijs propositis. Latini Munerariū appellant.

¶ Xystarches xysti præsidem significat. Erat autem xystus locus in quo athletæ per hyemem exercebantur.

¶ Epistaten Græci uocāt etiā βραβευτὴν, hoc est, eū qui præmia certaminis dispensat.

¶ Scamma, Græcum est uocabulum, & stadium significat, ab effossa terra.

¶ Taureas Græci uocant tegmina, quibus caput & ceruix obuoluuntur, ex taurina pelle concinnata, quales apud nos sunt cuculli fratrum. Eas fortassis excalefactas quidam induebant.

¶ Et Peregrinus qui non olim.) Huius uitam descripsit Lucianus in libello cui titulus de morte Peregrini. Qui se dicit interfuisse spectaculo, cum in ignem se Proteus inijceret, hoc pacto gloriam aucupaturus: id enim uocabuli sibi indiderat impostor ille. Porrò Lucianum aiunt sub Traiano Cæs. uixisse: proinde rectè dicit, non olim, ad antiqua respiciens exempla.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, AD MARTYRES, LIBER.

NTER carnis alimenta benedicti martyres deſignati, quæ uobis & domina mater eccleſia de uberibus ſuis, & ſingula fratres de operibus ſuis proprijs in carcerem ſubminiſtrant, capite aliquid & à nobis quod faciat ad ſpiritum quoq; educãdum. Carnem enim ſaginari, & ſpiritum eſurire nõ prodeſt. Imò ſi quod infirmũ eſt, curatur: æque quod infirmius eſt, negligi non debet. Nec tantus ego ſum, ut uos alloquar, uerũtamen & gladiatores perfectiſſimos nõ tantum magiſtri & præpoſiti ſui, ſed etiam idiotæ & ſuperuacue quiq; adhortantur de longinquo, ut ſæpe de ipſo populo dictata, ſuggeſta profuerint. In primis ergo benedicti nolite contriſtare ſpiritum ſanctum, qui uobiſcum introijt carcerem. Si enim non uobiſcum nunc introiſſet, nec uos illic hodie fuiſſetis. Et ideo date operam, ut illic uobiſcum perſeueret: ita uos inde perducat ad dominũ. Domus quidem diaboli eſt & carcer, in qua familiam ſuã continet. Sed uos ideo in carcerem perueniſtis, ut illum etiam in domo ſua conculcetis. Iam enĩ foris congreſſi conculcaueratis. Non ergo dicat: In meo ſunt, tentabo illos uilibus inedijs, defectionibus, aut inter ſe diſſenſiõibus. Fugiat conſpectum ueſtrum, & in ima ſua deliteſcat, contractus, & torpẽs, tanquàm coluber excantatus aut effumigatus. Nec illi tam bene ſit in ſuo regno, ut uos cõmittat: ſed inueniat munitos, & concordia armatos: quia pax ueſtra bellum eſt illi. Quam pacem quidam in Eccleſia non habentes, à martyribus in carcere exorare conſueuerunt. Et ideo eam etiam propterea in uobis habere & fouere & cuſtodire debetis: ut ſi forte & alijs præſtare poſſitis. Cætera æque animi impedimenta uſq; ad limen carceris deduxerint uos, quouſq; & parentes ueſtri. Exinde ſegregati eſtis ab ipſo mundo, quanto magis à ſeculo rebuſq; eius. Nec hoc uos cõſternet, quod ſegregati eſtis à mundo. Si enim recogitemus ipſum magis mundum carcerem eſſe, exiſſe nos è carcere, quàm in carcere introiſſe intellegemus. Maiores tenebras habet mundus, quæ hominũ præcordia excæcant. Grauiores catenas imbuit mundus, quæ ipſas animas hominũ conſtringunt. Peiores immũdicias expirat mundus, libidines hominũ. Plures poſtremo mundus reos cõtinet, ſcilicet uniuerſum hominũ genus. Iudicia deniq; non Proconſulis, ſed dei ſuſtinet. Quo uos benedicti de carcere in cuſtodiarium ſi forte tranſlatos exiſtimetis. Habet tenebras, ſed lumen eſtis ipſi: habet uincula, ſed uos ſoluti deo eſtis. Triſte illic expirat, ſed uos odor eſtis ſuauitatis. Iudex expe

Parentes deducebant martyres uſque ad limen carceris.

MVNDVS

CARCER

ctatur

ctatur de iudicibus, sed uos estis de iudicibus ipsis iudicaturi. Contristetur illic, qui fructum seculi suspirat. Christianus etiam extra carcerem seculo renūciauit, in carcere autem etiam carceri. Nihil interest ubi sitis in seculo, qui extra seculum estis. Et si aliqua amisistis uitæ gaudia, negotiatio est aliquid amittere ut maiora lucreris. Nihil adhuc dico de præmio, ad quod de⁹ martyres inuitat. Ipsam interim cōuersationem seculi & carceris comparemus. Si nos plus in carcere spiritus acquirit, quàm caro amittit, imò & quæ iusta sunt caro nō amittit per curā ecclesiæ, & age per fratrum: & insup quæ semp utilia fidei, spiritus adipiscitur. Nō uides alienos deos, nō imaginibus eorū incurris, nō solennes nationum dies ipsa cōmixtione participas, nō nidoribus spurcis uerberaris, nō clamoribus spectaculorum, atrocitate, uel furore, uel impudicitia celebrātium cæderis: nō in loca libidinum publicarum oculi tui impingunt: uacas à scandalis, à tentationibus, à recordationibus malis, iam & à persecutione. Hoc præstat carcer Christiano, quod eremus Prophetis. Ipse dominus in secessu frequentius agebat, ut liberius oraret, ut seculo cederet. Gloriam deniq; suam discipulis in solitudine demonstrauit. Auferamus carceris nomen, secessum uocemus. Et si corpus includitur, & si caro detinetur, omnia spiritui patent. Vagare spirit⁹, spaciare spiritus, & nō stadia opaca aut porticus longas præponens tibi, sed illam uiā quæ ad deū ducit. Quotiens eam spiritu deambulaueris, totiens in carcere nō eris. Nihil crus sentit in neruo, cùm manus in cœlo est. Totum hominem animus circumfert, & quò uelit, trāsfert. Vbi autem erit cor tuum, illic erit & thesaurus tuus. Ibi ergo sit cor nostrum, ubi uolumus habere thesaurum. Sit nunc benedicti carcer etiam Christianis molestus. Vocati sumus ad militiam dei uiui iam tunc cum in sacramenti uerba respondemus. Nemo miles ad bellum cum delitijs uenit, nec de cubiculo ad aciem procedit, sed de papilionibus expeditis & substrictis, ubi omnis duritia & inbonitas & insuauitas cōstitit. Etiam in pace labor est. Et incōmodis bellum pati iam ediscunt, in armis deambulando, campum decurrendo, fossam moliendo, testudinē desiccando: sudore omnia constant, ne corpora atq; animi expauescant: De umbra ad solem, & sole ad cœlum, de tunica ad loricam, de silentio ad clamorē, de quiete ad tumultum. Proinde uos benedictæ, quodcunq; hoc durū est, ad exercitationem uirtutem animi & corporis deputate: Bonum agonem subituræ estis. in quo Agonothetes, deus uiuus est: Xystarches, spiritus sanctus: corona, æternitatis: brauium, angelicæ substantiæ politia in cœlis, gloria in secula seculorum. Itaq; Epistates uester CHRISTVS IESVS, qui uos spiritu unxit, & ad hoc scamma produxit, uoluit uos ante diē agonis ad duriorem tractationem à liberiore cōditione seponere, ut uires corroborarentur in uobis. Nempe enim & athletæ segregantur ad strictiorem disciplinā, ut robori ædificando uacent: cōtinentur à luxuria, à cibis lætioribus, à potu iocundiore. Coguntur, cruciantur, fatigantur: quanto plus in exercitationibus la-

Puto legen. & agapen fratrum. intelligit aūt eleemosynā, quod ex charitate proficiscatur. Cōuiuiola sua cōmunia Christiani uocabāt Agapas, ut in Apologetico refert. ἀγάπη Græcis dilectionem significat.

bus laborauerint, tanto plus de uictoria sperant. Et illi, inquit Apostolus, ut coronam corruptibilem cõsequantur, nos æternam cõsecuturi. Carcerem nobis pro palæstra interpretemur, ut ad stadium tribunalis bene exercitati incõmodis omnibus ꝓducamur: quia uirtus duritiã extruitur, mollitia uero destruitur. Scimus ex dominico præcepto, quod Caro infirma sit, spiritus promptus. Nõ ergo nobis blandiamur, quia dominus cõsensit, carnem infirmam esse. Propterea enim prædixit spiritum promptum, ut ostenderet quid cui debeat esse subiectum, scilicet, ut caro seruiat spiritui, infirmior fortiori, ut ab eo etiam ipsam fortitudinem assumat. Colloquatur spiritus cũ carne de cõmuni salute, nec iam incõmodis carceris, sed ipso agone & prælio cogitans. Timebit forsitan caro gladium grauem, & crucem excelsam, & rabiem bestiarum, & summã igniũ pœnam, & omne carnificis ingenium in tormentis. Sed spiritus cõtra ponat sibi & carni, acerba licet ista, à multis tamẽ æquo animo excepta, imò & ultro appetita, famæ & gloriæ causa: nec à uiris tãtum, sed etiam à fœminis, ut uos quoq; benedictæ sexui uestro respondeatis. Longum est si enumerem singulos qui se gladio cõfecerint, animo suo ducti. De fœminis ad manũ est. Lucretia quæ uim stupri passa est, cultrum sibi adegit in cõspectu propinquorum, ut gloriam castitati suæ pareret. Mutius manum suã dexteram in ara cremauit, ut hoc factum eius fama haberet. Minus fecerũt Philosophi, Heraclitus, qui se bubalo stercore oblitũ exussit, Itẽ Empedocles qui in ignes Aethnæi mõtis dissiliuit. Et Peregrinus qui nõ olim se rogo emisit: cum fœminæ quoq; cõtẽpserint ignes. Dido cum post uirum dilectissimũ nubere cogeretur. Itẽ Asdrubalis uxor, quæ iam ardente Carthagine maritum suum supplicem Scipionis uideret, cum filijs suis in incendium patriæ deuolauit. Regulus dux Romanorũ, captus à Carthaginensibus cum se unũ pro multis captiuis Carthaginẽsibus cõpensari noluisset, maluit hostibus reddi & in arcæ genus stipatus undiq; extrinsecus clauis transfixus, tot cruces sensit. Bestias fœmina libens appetijt, & utiq; horridiores aspides serpẽtes tauro uel urso, quas Cleopatra immisit sibi, ne in manus inimici perueniret. Sed mortis metus nõ tantus est, quantus tormentorum. Itaq; cessit carnifici meretrix Atheniensis, quæ conscia cõiurationis cum propterea torqueretur à tyranno, & nõ prodidit coniuratos, & nouissime linguam suam cõmestam in faciem tyrãni expuit, ut nihil agere se sciret in tormenta, & si ultra perseueraret. Nam quod hodie apud Lacedæmonas solennitas maxima est Diamastygosis, id est, flagellatio, nõ latet. In quo sacro ante aram nobiles quiq; adolescentes flagellis affliguntur astantibus parentibus & propinquis, & uti perseuerent adhortãtibus. Ornamentum enim & gloria deputabitur maiore quidem titulo, si anima potius cesserit plagis, quàm corpus. Igitur si tantum terrenæ gloriæ licet de corporis & animi uigore, ut gladium, ignem, crucem, bestias, tormẽta cõtemnant, sub præmio laudis humanæ, possum dicere, modicæ sũt istæ passiones

Peregrinus.

Leena.

Diamastygosis. Hæc etiam num durat apud Italos in Letanijs.

passiones ad consecutionem gloriæ cœlestis & diuinæ mercedis. Tanti ui-treum? quanti uerum margaritum? Quis ergo nõ libentissime tantum pro uero habeat erogare, quantum alij pro falso? Omitto nunc gloriæ causam. Eadem omnia sæuitiæ & cruciatus certamina, iam apud homines affectatio quoq; & morbus quidam animi cõculcauit. Quot otiosos affectatio armorum ad gladium locat? Certe ad feras ipsas affectatione descendunt, & de morsibus & de cicatricibus formosiores sibi uidentur. Iã & ad ignes quidam se autorauerunt, ut certum spacium in tunica ardente conficerent. Alij inter uenatorum taureas scapulis patientissimis inambulauerunt. Hæc benedicti nõ sine causa dominus in seculum admisit, sed ad nos & nũc exhortandos, & in illo die confundendos si reformidauerimus pati pro ueritate in salutem, quæ alij affectauerũt pro uanitate in perditionẽ.

Sed hæc exempla constantiæ omittamus de affectatione uenientis. Conuertamur ad ipsam conditionis humanæ contemplationem, ut & illa nos instruant, si qua constanter adeunda sint, quæ et inuitis euenire consueuerunt. Quotiens enim incendia uiuos cremauerunt? quotiens feræ & in syluis suis & in medijs ciuitatibus elapsæ caueis, homines deuorauerunt? quot à latronib9 ferro, ab hostibus etiam cruce extincti sunt? torti prius, imò & omni contumelia expuncti. Nemo non etiam hominis causa pati potest, quod in causa dei pati dubitat. Ad hoc quidem uel præsentia nobis tempora documenta sint, quantæ qualesq; personæ inopinatos natalibus, & dignitatibus, & corporibus, & ætatibus suis exitus referunt, hominis causa: aut ab ipso, si contra eum fecerint: aut ab aduersarijs eius, si pro eo steterint.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI AD MARTYRES, FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM SEQVENTIS LIBRI PER BEATVM RHENANVM.

DE POENITENTIA scripturus primum ethnicos notat, quos etiam recte factorum pœnitet, cum illa ad resipiscẽdum homini concessa, tantum in male gestis locum habeat. Itaq; distinguit peccata, quibus pœnitentia sit opus, quædam esse corporalia docens, quædam uero spiritalia. Deinde de præstantia ac utilitate pœnitentiæ differit, quæ uel hoc nomine nobis debebat plurimũ esse cõmendata, quod deus illam præceperit. Ac suadet, ut à flagitijs iterandis caueamus deo per pœnitentiæ beneficium iam semel reconciliati: nec rursus ad hostem diabolum deficiamus, quem deo præferre uidetur, quisquis ueniam admissorum consecutus, denuo se uitijs prioribus immergit. Mox eos taxat qui saluo metu & fide se peccare dicunt. Atq; ibi catechumenos, quos ipse eleganti uocabulo Auditores uocat, etiam ad pœnitentiam exhortatur. Siquidem illi cum Christianæ religionis mysterijs paulatim initiarentur, à peccatis interim sibi nõ temperabant, quæ scirent in baptismi susceptione penitus abolẽda. Deniq; explicata pœnitentiæ ratione, secundæ quoq; meminit, quæ toties est resumenda, quoties in uitia fuerimus relapsi. Quanquàm huic ipse tantum semel locum facere uidetur, aliquanto benignior Montano, Nouatoq;, qui pœnitentiam prorsus denegant, ijs qui post baptismũ lapsi fuerint. Sed nos orthodoxos scriptores sequamur. Quod autem ad ueniam propensus sit deus, Apocalypseos testimonio, & parabolis dominicis comprobat. Eam facillime consequetur homo, si peccata sua deo confiteatur, nec illa dissimulet. Nam dissimulatione summe deus offenditur. Ibi de publica Confessione siue Exhomologesi facit mentionem (cuius etiam meminit Leo papa de pœni. dis. 1.) qua maiores nostri multis seculis sunt usi, prius quàm ista secreta nasceretur, qua hodie conscientiam nostram sacerdoti detegimus, usq; ad circũstantiarum omniũ minutias: quam tamen saluberrimã esse nemo potest inficiari. Illa sumpsit originem ex ueteri instrumento. Hæc autẽ hinc nata uidetur, quod constitutis quibusdam pœnitentiæ legibus, quibus & tempus & modus singulis peccatis expiandis præstituebantur (Canones pœnitentiales uocant) opus fuit sacerdotem in consilium adhiberi, præsertim à laicis. Vnde Pipinus, Charolus Magnus, Ludouicus & Lotharius seuere iubent in legibus suis, ut sacerdotes Pœnitentialem librum bene calleant. Sed ut hoc apertius ostendam, proferam testimonium Theodulphi Aureliani Episcopi, qui mihi præstitit ansam de hac re exactius cogitandi. Is itaq; in libro de ecclesiasticis obseruationibus, qui insertus est lucubrationibus cuiusdã Otliberti & Hattonis Basiliensis antistitis de eadem re tractantibus, in hæc uerba scribit: In primis uidelicet esse confitendum deo, postea etiam sacerdoti: propterea quod cõfessio quæ fit sacerdoti, in hoc nobis adminiculum præbeat, ut accepto salutari ab eis consilio, saluberrimis pœnitentiæ obseruationibus, seu mutuis orationibus, peccatorum maculas diluamus. Atq; hoc nimirum est, quod Theodorus Archiepiscopus Cantuariẽsis in Pœnitẽtiario suo tradit: & citatur de pœni. dist. 1. cum inquit: Confessio quæ soli deo fit, purgat peccata. ea uero quæ sacerdoti fit, docet qualiter purgentur ipsa peccata. Enimuero Theodorus iste ueteres imitatus, præsertim Græcos: constitutiunculas ædidit expiandorum criminum, ut autor est in Chronicis Beda, cuius uerba subijciemus: Per idem, inquit, tẽpus, uidelicet Dagoberti, Theodorus Archiepiscopus, & Abba Hadrianus doctissimus, à Vitelliano Papa missi sunt in Britanniam, plurimasq;

másq; ecclesias Anglorum doctrinæ ecclesiasticæ fruge fœcundarũt. E quibus Theodorus Archiepiscopus peccatium iudicia quantis scilicet annis pro unoquoq; peccato quis pœnitere debeat, mirabili & discreta ratione describit. Hactenus ille. Pœnitentiariũ Theodori, imitati sunt Betanus presbyter, Rabanus, & alij ueteres, quorum lucubrationes in simili argumento passim extant in antiquis bibliothecis: nõ penitus indignæ, quæ legantur ab ijs præsertim qui sunt curiosi Christianæ uetustatis indagatores. Vides igitur necessarium fuisse sacerdotis uti consilio, quatenus institutis pœnitentiæ legibus fieret satis, quæ laicis non perinde cognitæ erant. Quam rem etiam Beda uidetur innuere, exponens illum Iacobi locũ: Cõfitemini alterutrũ peccata uestra. Iam alteram illam confessionis utilitatem, quæ ex mutuis precationibus oritur, etiam prodit diuus Basilius, cum inquit: Medicina una nobilis confessio fuerit, ac proximis ea palàm facere, ut per cõmunem eorum orationẽ huiuscemodi uitia facilius curentur. Atq; hoc est, quod Tertullianus iubet, presbyteris aduolui, & aris dei adgeniculari, omnibus fratribus, hoc est, Christianis, legatiões deprecatiõis suæ iniungere. Cæterum soli deo confitendum esse diuus Chrysostomus autor est, cum inquit homilia. 41. Non tibi dico, ostenta teipsum, nec apud alios accusa. & rursus homilia. 31. Non tibi dico ut te prodas in publicum, neq; ut te apud alios accuses, sed obedire te uolo Prophetæ dicenti: Reuela domino uiam tuam. Et item homilia. 2. in psalmũ Miserere mei deus: Si confunderis alicui dicere quia peccasti, dicito ea cottidie in anima tua. Non dico ut confitearis conseruo tuo ut exprobret, dicito deo qui curat ea. Docet idem Ambrosius, & alij ueteres, sed & Beda recentior autor in homilia de decem leprosis sic scribit, exponens Euangelica illa uerba: Ite & ostendite uos sacerdoti. Nullum, inquit, dominus eorum quibus hæc corporalia beneficia præstitit, inuenitur misisse ad sacerdotes, nisi leprosos: quia uidelicet sacerdotium Iudæorum, figura erat sacerdotij futuri regalis, quod est in ecclesia, quo consecrantur omnes pertinentes ad Corpus CHRISTI, summi & ueri principis sacerdotum. Et quisquis hæretica prauitate, uel superstitione gentili, uel Iudaica perfidia, uel etiam schismate fraterno quasi uario colore per CHRISTI gratiã caruerit, necesse est ad ecclesiam ueniat, coloremq; fidei uerum quem acceperit, ostendat. Cætera uero uitia tãquàm ualetudines & quasi membrorum animæ atq; sensuum, per semetipsum interius in conscientia & intellectu dominus sanat & corrigit. Hucusq; Beda. Nec aliud sentire uidetur Hesychius Leuitici interpres. Abrogauit confessionem Nectarius episcopus Constantinopolitanus ob matronam intra templum à diacono cõpressam, ut indicat tricesimũquintum caput historiæ, quam Tripertitam uocant: ex quo ueterem pœnitentium ritum libet referre, quando conferet id ad Tertullianum melius intelligendum, quanquàm nonnihil diuersum fuisse puto. Sunt autem hæc uerba. Stant enim rei, & uelut in lamentationibus constituti. Dum enim sacra celebratio fuerit adimpleta, illi cõmunionem nõ pcipientes, cum gemitu & lamentatione semetipsos in terram prosternunt. Ad quos concurrens episcopus & ipse cum lachrymis & gemitu spirituali prosternitur, & omnis ecclesiæ plebs fletibus inundat. Post hoc autem prior surgit episcopus, & eleuat iacentes à terra. Tunc competẽter pro pœnitentibus facta oratione dimittit omnes. At illi afflictionibus sponte uacantes, aut ieiunijs, aut abstinentia lauacri, aut suspensione ciborum, aut rebus alijs, quæ iubentur, expectant cõmunionis tempus quod decernit episcopus. Constituto uero tempore uelut quoddam debitum exoluentes, afflictione peccatorum curati cũ populo cõmunione participant. Hactenus illius historiæ uerba retulimus. Hic mos adhuc obseruatur in quibusdã ecclesijs in die dominicæ cœnæ, haud dubie natus ab illa exhomologesi, cuius Tertullianus meminit: imò fieri potest, ut ab illius ætate quasi per manus in hæc usq; tempora sit traditus, pauculis ceremonijs adiectis. Confessionem siue Exhomologesin Fabiolæ diuus Hieronymus his uerbis describit: Quis, inquit, hoc crederet, ut post mortem secundi uiri, in semet reuersa (quo tempore solent uiduæ negligentes, iugo seruitutis excusso agere se liberius, adire balneas, uolitare per plateas, uultus circumferre meretricis) saccum indueret: ut errorem

publice fateretur,& tota urbe spectante Romana ante diē Paschæ in basilica quondam Laterani,qui Cæsariano truncatus est gladio,staret in ordine pœnitētium,episcopo,presbyteris,& omni populo collachrymantibus,sparsum crinem, ora lurida, & squalidas manus,sordida colla submitteret? Quæ peccata fletus iste non purget? Quas inueteratas maculas hæc lamenta non abluant? Hæc Hieronymus. Itē Cyprianus de exhomologesi loquens: Orare,inquit,oportet impensius & rogare,diem luctu transigere, uigilijs noctes ac fletibus ducere,tempus omne lachrymosis lamentationibus occupare: stratos solo adhærere cineri,in cilicio uolutari & sordibus,post indumentum CHRISTI perditum,nullum iam uelle uestitum,post diaboli cibum malle ieiunium,iustis operibus incumbere,quibus peccata purgantur,eleemosynis frequenter insistere,quibus à morte animæ liberantur. Porrò non aliam ob causam complurium hic testimonijs usi sumus, quàm ne quis admiretur Tertullianum de clancularia ista admissorum confessione nihil locutum,quæ penitus id temporis ignorabatur. Nec est omittendum,quæ de confessione leguntur in Isidori lexico, partim ex hoc Tertulliani libello esse desumpta: siquidem talis fermè est apud Latinos Isidori rhapsodia,qualis apud Græcos Suidæ, undecunque à compluribus consarcinata. Referuntur aūt in hunc modum: Exhomologesis,inquit,Græco uocabulo dicitur,quod latine confessio interpretatur: cuius nominis duplex significatio est. Aut enim in laude intelligitur confessio,sicut est: Confiteor tibi pater domine cœli & terræ &c. Aut dū quisque confitet̄ sua peccata, & ab eo datur uenia,cuius indeficiens est misericordia. Ex hoc ergo, Græco uocabulo exprimit̄ & frequentat̄ exhomologesis,qua delictū nostrū domino cōfitemur nō quidem ut ignaro,cuius cognitiōi nihil occultū est. Sed cōfessio est rei scilicet eius quæ ignorat̄ professa cognitio. Vtile enim sibi ac iocundū quisque esse existimauerat,rapere,adulterari,furari: sed ubi hæc æternæ dānationi obnoxia esse cognouit,cognitis his confitet̄ errorē. Confessio aūt erroris,professio est desinendi: desinendū ergo à peccatis est,dū confessio est. Cōfessio aūt antecedit,remissio sequit̄. Cæterū extra ueniam est qui peccatū cognoscit,nec cognitū confitetur. Itaque Exhomologesis prosternendi & humilificandi hominis disciplina est,habitu atque uictu,sacco & cineri incubare,corpus sordibus obscurare,animū mœroribus deijcere,illa quæ peccauit,tristi tractatione mutare. Hactenus Isidorus. Cæterū Thomas ab Aquino & Scotus,homines nimiū arguti,confessionē hodie talē reddiderunt,ut Iohannes ille Geilerius grauis ac sanctus Theologus,qui tot annis Argentorati concionatus est, apud amicos suos sæpe testatus sit,iuxta illorum deuteroseis impossibile esse confiteri.

Q. SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, DE POENITENTIA, LIBER.

POENITENTIAM, hoc genus hominũ, quod & ipsi retro fuimus, cæci, sine domini lumine, naturatenus norunt passionem animi quandam esse, quæ ueniat de offensa sententiæ peioris. Cæterum à ratione eius tantum absunt, quantum ab ipso ratiõis autore: qppe res dei ratio. Quia deus omniũ conditor, nihil nõ ratione prouidit, disposuit, ordinauit: nihil nõ ratiõe tractari intelligiq; uoluit. Igitur ignorantes quiq; deum, rem quoq; eius ignorent, necesse est: quia nullus omnino thesaurus extraneis patet. Itaq; uniuersam uitæ conuersationẽ sine gubernaculo rationis transfretantes, imminentem seculo procellam uitare nõ norunt. Quàm autem in pœnitentiæ actu irrationabiliter diuersentur, uel uno isto satis erit expedire, cum illam etiam in bonis factis suis adhibent. Pœnitet fidei, amoris, simplicitatis, patientiæ, misericordiæ, pro ut qd in gratiam cecidit. Semetipsos execrantur, quia benefecerint, eamq; maxime patientiæ speciem quæ optimis operibus irrogatur, in corde figunt, meminisse curantes ne quid boni rursus præstent. Contra patientiæ malum leuius incubant. Deniq; facilius per eandem delinquunt, quàm per eandẽ recte faciunt. Quod si dei ac per hoc rationis quoq; compotes agerent, merita primo pœnitentiæ expenderent, nec unquàm eam ad augmentũ peruersæ emendatiõis adhiberent, modũ deniq; pœnitẽdi tẽparent, qa & delinquẽdi tenerent timentes dominũ scilicet. Sed ubi metus nullus, emendatio proinde nulla. Vbi emendatio nulla, pœnitentia necessario uana: quia caret fructu suo cui eam deus seuit, id est, hominis saluti. Nam deus post tot ac tãta delicta humanæ temeritatis à principe generis Adam auspicata, post cõdemnatũ hominẽ cum seculi dote, post eiectũ paradiso, mortiq; subiectũ, cum rursus ad suam misericordiam maturauisset, iã inde in semetipso pœnitentiam dedicauit, rescissa sententia irarum pristinarum ignoscere pactus operi & imagini suæ. Itaq; & populum sibi cõgregauit, & multis bonitatis suæ largitionibus fouit, & ingratissimũ totiens expertus, ad pœnitentiam semper hortatus est: & prophetando uniuersorum prophetarũ emisit ora, mox gratiam pollicitus, quam in extremitatibus temporum per spiritũ suũ uniuerso orbi illuminaturus esset, præire intinctionem pœnitentiæ iussit, si quos per gratiam uocaret ad promissionem semini Abraham destinatã, per pœnitentiæ subsignationem anteponeret. Non tacet Iohannes, pœnitẽtiam initote dicens: iam enim salus nationibus appropinquabit, dominus

Pœnitentia.

Forte *prioris.

Intinctionem uocat baptismũ. Idẽ facit Cyprianus, æmulus Tertulliani.

scilicet, afferēs secūdū dei ꝓmissū, cui præministrās, pœnitentiā destinabat purgādis mētibus præpositā, uti qcqd error uetus inqnasset, qcqd in corde hois ignorātia cōtaminasset, id pœnitētia auertēs & *radēs, & foras abijciēs mūdā pectoris domū superuenturo spiritui sancto paret, quo se ille cū cœlestibus bonis libēs inferat. Horū bonorū unus est titulus, salus hominis, criminum pristinorū abolitione præmissa. Hæc pœnitentiæ causa: hæc opera negocium diuinæ misericordiæ curās: quod homini proficit, deo seruit. Cæterum ratio eius quam cognito domino discimus, certam formam tenet, ne nobis unquàm factis cogitatisue quasi uiolentia aliqua manus inijciatur. Deus enim reprobationem bonorum ratam non habens, utpote suorum, quorum cum autor & defensor sit, necesse est proinde & acceptator. Si acceptator, etiam remunerator. Viderit ergo ingratia hominū, si etiam bonis factis pœnitentiam cogit. Viderit & gratia, si captatio eius ad benefaciēdum incitamento est, terrena, mortalis utraqꝫ. Quantulū enim compendij si grato benefeceris? uel dispendij, si ingrato? Bonum factum deum habet debitorem, sicuti & malum: quia iudex omnis remunerator est causæ. At cū iudex deus iustitiæ carissime sibi exigēdæ tuendæqꝫ præsideat, & in eā omnē summā disciplinæ sanciat, dubitandū est, sicut in uniuersis actibus nostris, ita in pœnitētiæ quoqꝫ causa iustitiam deo præstandam esse? quod quidē ita impleri licebit, si peccatis solūmodo adhibeatur. Porrò peccatū, nisi malum factum, dici non meretur: nec quisquam benefaciendo delinquit: quod si non delinquit, cur pœnitentiam inuadit delinquentium? Priuatū cur malitiæ officium bonitati suæ imponit? Ita euenit, ut cum aliquid ubi nō oportet, adhibetur, illic ubi oportet negligatur. Quorū ergo pœnitentia iusta & debita uideatur, id est, quæ delicto deputanda sint, locus quidem expostulat denotare, sed otiosum uideri potest. Domino enim cognito, ultro spiritꝰ à suo autore respectus, emergit ad noticiam ueritatis, & admissus ad dominica præcepta, ex ipsis statim eruditur, id peccato deputandum, à quo deus arceat. Quoniam cum deum grande quid boni constet esse, utiqꝫ bono nisi malum nō displiceret, quod inter contraria sibi nulla amicitia est. Perstringere tamen non pigebit, delictorum quædam esse carnalia, id est, corporalia, quædam uero spiritalia. Nam cum ex hac duplicis substantiæ congregatione confectus homo sit, nō aliunde delinquit, quàm unde cōstat. Sed nō eo inter se differūt, quod corpus & spiritus duo sunt: alioquin eo magis paria sunt, quia duo unum efficiunt: ne quis pro diuersitate materiarum peccata earum discernat, ut alterum altero leuius aut grauius existimet. Siquidem & caro, & spiritus, dei res: alia manu eius expressa, alia afflatu eius consummata. Cum ergo ex pari ad dominū pertineant, quodcunqꝫ eorū deliquerit, ex pari dominum offendit. An tū discernas actus carnis & spiritus? quorum & in uita, & in morte, & in resurrectione, tantum cōmunionis atqꝫ consortij est: ut pariter tunc aut in uitam aut in iudicium suscitētur: quia sci-

licet pari

Forte *radens

licet pariter aut deliquerint, aut innocenter egerint. Hoc eo præmiserimus, ut nō minorē alteri quàm utriq; parti, si quid deliquerit, pœnitentiæ necessitatem intelligamus impendere. Cōmunis reatus amborum est, cōmunis & iudex, deus scilicet: cōmunis igitur & pœnitentiæ medela. Exinde spiritalia & corporalia nominantur, quod delictum omne, aut agitur, aut cogitat: Vt corporale sit, quod in facto est: quia factum ut corpus & uideri & contingi habet. Spiritale uero, quod in animo est, quia spiritus neq; uidet, neq; tenetur: per quod ostenditur non facti solum, uerum & uoluntatis delicta uitanda, & pœnitentia purgāda esse. Neq; enim si mediocritas humana, factis solum iudicat, quia uoluntatis latebris par non est, idcirco crimina eius etiam sub deo negligamus. Deus in omnia sufficit. Nihil à conspectu eius remotum, unde omnino delinquitur. Quia non ignorat, nec omittit, quo minus in iudicium decernat. Dissimulator & præuaricator perspicaciæ suæ nō est. Quid quod uoluntas facti origo est? uiderint enim si qua casui, aut necessitati, aut ignorantiæ imputantur: quibus exceptis iam non nisi uoluntate delinquitur. Cum ergo facti origo est, non tanto potior ad pœnam est, quanto principalis ad culpam: quæ ne tunc quidem liberatur, cum aliqua difficultas perpetrationem eius intercipit. Ipsa enim sibi imputatur, nec excusari poterit per illam perficiendi infelicitatem, operata quod suū fuerat. Deniq; dominus quemadmodū se adiectionē legis supstruere demōstrat, nisi & uoluntatis interdicendo delicta? cum ad ultimū nō eum solum definit, qui cōminus in alienum matrimoniū cecidisset, uerum etiam illum, qui aspectus cōcupiscētia cōtaminasset: adeo quod prohibetur administrare, satis periculose animus sibi repræsentat, & temere per uoluntatē expungit effectum. Cuius uoluntatis cum uis tanta sit, ut nō solatium sui saturās pro facto cedat, pro facto ergo plectetur. Vanissimū est dicere uolui, nec tamen feci. Atquin perficere debes quia uis: aut nec uelle, quia nec pficis. Sed ipse cōscientiæ tuæ confessione pronuncias. Nam si bonū cōcupisceres, perficere gestisses: porrò sicut malum non perficis, nec concupiscere debueras. Quāq; te constitueris, crimine astringeris: quia aut malum uolueris, aut bonum nō adimpleueris. Omnibus ergo delictis, seu carne, seu spiritu, seu facto, seu uoluntate cōmissis, qui pœnam per iudicium destinauit, idem & ueniam per pœnitentiam spopondit, dicens ad populum: Pœnitere, & saluū faciam te. Et iterum: Viuo, inquit dominus, & pœnitentiam malo q̄ mortem. Ergo pœnitentia uita est, cum præponitur morti. Eam tu peccator, mei similis (imò me minor, ego enim præstantiam in delictis meam agnosco) ita inuade, ita amplexare, ut naufragus alicuius tabulæ fidem. Hæc te peccatorum fluctibus mersum, proleuabit, & in portum diuinæ clementiæ protelabit. Rape occasionem inopinatæ felicitatis, ut ille te nihil quondam penes deum, nihil stilla situlæ, & areæ puluis, & uasculum figuli, arbor exinde fias illa, quæ penes aquas seritur, & in folijs perennat, & tēpore suo fructus

Corporale delictū.

Spiritale.

Forte * ut ille qui nihil. & mox, nisi stilla sit.

agit,quæ nõ ignem, nõ ſecurem uidebit. Pœniteat errorũ reperta ueritate,
pœniteat amaſſe quæ deus nõ amat,quando ne nos quidem ipſi ſeruulis
noſtris ea quibus offendimur noſſe permittimus. Obſequij enim ratio in
ſimilitudine animorum conſtituta eſt. De bono pœnitentiæ enumerando,
diffuſa & per hoc magno eloquio cõmittẽda materia eſt. Nos uero pro no/
ſtris anguſtijs unum inculcamus,bonum atq; optimũ eſſe quod deus *præ
cepit. Audaciam exiſtimo de bono diuini præcepti diſputare. Neque enim
quia bonum eſt,idcirco auſcultare debemus,ſed quia deus præcepit:ad ex/
hibitionem obſequij, prior eſt maieſtas diuinæ poteſtatis:prior eſt autori-
tas imperantis,quàm utilitas ſeruientis. Bonum eſt pœnitere,an nõ? Quid
reuoluis,deus præcipit. At enim ille non præcipit tantum,ſed etiam hortat᷑.
Inuitat præmio ſalutem,iurans etiam uiuo dicens,cupit credi ſibi. O beatos
quorum cauſa deus iurat. O miſerrimos ſi nec iuranti domino credimus.
Quod igitur deus tantopere cõmendat,quod etiam humano more ſub de/
ieratione teſtatur,ſumma utiq; grauitate & aggredi & cuſtodire debemus,
ut in aſſeueratione diuinæ gratiæ permanẽtes,in fructu quoq; eius & emo
lumento proinde perſeuerare poſſimus. Hoc enim dico,pœnitentiam quæ
per dei gratiam oſtenſa & indicta nobis,in gratiam nos domino reuocat,
ſemel cognitam atq; ſuſceptam nunq; poſt hac iteratione delicti reſignari
oportere. Iam quidem nullum ignorãtiæ prætextum tibi patrocinat᷑,quod
domino agnito præceptiſq; eius admiſſis,deniq; pœnitentia delictorũ fun
ctus,rurſus te in delicta reſtitues. Ita inquantum ignorantia ſegregaris,in/
tantum contumaciæ adglutinaris. Nam ſi idcirco te deliquiſſe pœnituerat,
quia dominũ cœperas timere,cur quod metus gratia geſſiſti,reſcindere ma
luiſti,niſi quia metuere deſiſti? Neq; enim timorem alia res quàm cõtuma/
cia ſubuertit. Cum etiam ignorãtes dominũ nulla exceptio tueatur ad pœ/
nam:quia deum in aperto conſtitutum,& uel ex ipſis cœleſtibus bonis com
prehenſibilem,ignorari non licet,quãto cognitum deſpici periculoſum eſt?
Deſpicit porrò qui bonorum ac malorum intellectum ab illo conſecutus,
quod intellegit fugiendũ,quodq; iam fugit,reſumẽs,intellectui ſuo, id eſt,
dei dono contumeliam facit:reſpuit datorem cum datum deſerit,negat be/
neficium,cum beneficium non honorat. quemadmodũ ei poteſt placere cu
ius munus ſibi diſplicet? Ita in dominũ nõ modo contumax,ſed etiã ingra
tus apparet. Cæterum nõ leuiter in dominũ peccat,qui cum æmulo eius di/
abolo pœnitentia renunciaſſet:& hoc nomine illum domino ſubieciſſet,rur
ſus eundem regreſſu ſuo erigit,& exultationem eius ſeipſum facit,ut denuo
malus recuperata præda ſua aduerſus dominũ gaudeat. Nónne quod dice
re quoq; periculoſum eſt,ſed ad ædificationem præferendum eſt, Diabolũ
domino præponit? Cõparationẽ enim uidetur egiſſe,qui utrũq; cognoue/
rit,& iudicato pronunciaſſe,eum meliorem cuius ſe rurſus eſſe maluerit. Ita
qui per delictorum pœnitentiã inſtituerat domino ſatiſfacere, diabolo per

Alias *præcipit.

aliam

aliam pœnitentiæ pœnitentiā satisfaciat: eritq́ tāto magis posus deo, quā-
to æmulo eius acceptus. Sed aiunt quidam satis deū habere, si corde & ani
mo suspiciatur, licet actu minus fiat. Itaq; se saluo metu & fide peccare: hoc
est, salua castitate matrimonia uiolare, salua pietate parenti uenenū tempe
rare. Sic ergo & ipsi salua uenia in gehennam detrudentur, dum saluo me-
tu peccant. Primū exemplum peruersitatis, quia timent, delinquunt: opinor
nō delinquerent, si non timerent. Igitur qui deum nolit offensum, nec reue-
reatur omnino, si timor offendēdi patrocinium est. Sed ista ingenia de se-
mine hypocritarum pullulare consuerunt, quorum indiuidua cum diabo-
lo amicitia est, quorum pœnitentia nunquàm fidelis. Quicquid ergo me-
diocritas nostra ad pœnitentiam semel capessendam & perpetuo continē-
dā suggerere conata est, omnes quidē deditos domino spectat, ut omnis
salutis in promerendo deo petitores, sed præcipue nouitiolis istis imminet. *Nouitioli.*
Qui cūmaxime incipiunt diuinis sermonibus aures rigare, quiq́ catuli in-
fantiæ adhuc recentis, nec perfectis luminibus incerta reptant: & dicunt qui
dem pristinis renunciare, & pœnitentiam assumūt, sed includere eam negli-
gunt. Interpellat enim illos ad desiderandum ex pristinis aliquid, ipse finis
desiderandi: uelut poma cum iam in acorem uel amaritudinē senescere inci
piunt. Ex parte aliqua tamen adhuc ipsi gratiæ suæ adulantur. Omne præ
terea cunctationis & tergiuersationis erga pœnitentiam uitium, præsum-
ptio intinctionis importat. Certi enim indubitatæ ueniæ delictorum, me-
dium tempus interim furantur, & commeatum sibi faciunt delinquendi,
quam eruditionem non delinquendi. Quàm porrò ineptum, quàm pœni-
tentiam non adimplere, & ueniam delictorum sustinere? hoc est, precium
non exhibere, ad mercem manum emittere. Hoc enim precio dominus ue-
niam * adducere instituit: hac pœnitentiæ compensatione redimendā pro- *Forte *addicere.*
ponit impunitatem. Si ergo qui uenditant, prius nummū quo paciscuntur
examinant, ne scalptus, néue rasus, ne adulter etiam, dominum credimus,
pœnitentiæ probationem prius inire, tantam nobis mercedem perennis sci
licet uitæ concessurum? Sed differamus tantisper pœnitentiæ ueritatem.
Tunc opinor emendatos licebit cum absoluimur. Nullo pacto. Sed cū pen
dente uenia, pœna prospicitur, cum adhuc liberari non meretur: ut possim9
mereri, cum deus cōminatur, nō cum ignoscit. Quis enim seruus postea q̄
libertate mutatus est, furta sua & fugas sibi imputat? Quis miles postq̄
castris suis emissus, pro notis suis satagit? Peccator ante ueniam deflere se
debet: quia tempus pœnitentiæ, id est, quod periculi & timoris. Neq; ego re
nuo diuinum beneficium, id est, abolitionem delictorum inituris aquam
omni modo saluum esse: sed ut eò peruenire contingat, elaborandum est.
Quis enim tibi tam infidæ pœnitentiæ uiro, aspergineum unam cuiuslibet
aquæ cōmodabit? furto quidem aggredi, & propositum huius rei asseuera
tionibus tuis circūduci facile est. Sed deus Thesauro suo prouidet, nec sinit

obrepere indignos. qd deniq; ait: Nihil occultũ quod nõ reuelabit. Quantascũq; tenebras factis tuis superstruxeris, deus lumẽ est. Quidã autem sic opinantur, quasi deus necesse habeat præstare etiã indignis, quod spopondit: & liberalitatem eius faciunt seruitutem. Quod si necessitate nobis symbolum mortis indulget, ergo inuitus facit: quis enim permittit permansurũ id quod tribuerit inuitus? Non enim multi postea excidunt? non à multis donum illud aufertur? Hi sunt scilicet qui obrepunt, qui pœnitentiæ fidem aggressi, super arenas domũ ruituram collocant. Nemo ergo sibi aduletur,

Auditores, catechumeni. quia inter auditorum tyrocinia deputatur, quasi eo etiã nunc sibi delinquere liceat. Dominũ simul cognoueris, timeas: simul inspexeris, reuerearis. Cæterum quid te cognouisse interest, cũ ijsdem incubas quibus retro ignar9? Quid autem te à perfecto seruo dei separat? An alius est intinctis CHRISTVS, alius audientibus? Num spes alia, uel merces, alia formido iudicij, alia necessitas pœnitentiæ? Lauacrum illud obsignatio est fidei: quæ fides à

Baptismus. pœnitentiæ fide incipitur & cõmendatur. Non ideo abluimur, ut delinquere desinamus, sed quia desijmus, quoniam iam corde loti sumus. Hæc enĩ prima audientis intinctio est, metus integer. Exinde quoad dominũ senseris, fides sana conscientia semel pœnitẽtiam amplexata. Cæterũ si ab aquis peccare desistimus, necessitate nõ sponte innocentiã induimus. Quis ergo

Forte *uacare in bonitate præcellens? cui nõ licet, aut cui displicet malo esse? qui iubet, an qui delectatur à crimine *uocare? Ergo nec à furto manus auertamus, nisi claustrorum duricia repugnet: nec oculos à stupri cõcupiscentijs refrenem9, nisi à custodibus corporum obstructi, si nemo domino deditus delinquere desinet, nisi intinctiõe alligatus: quod si qui ita senserit, nescio an intinctus

Auditores. magis cõtristetur, quod peccare desierit, quàm lætetur quod euaserit. Itaq; Audientes optare intinctionẽ, nõ præsumere oportet. Qui enim optat, honorat: qui præsumit, superbit. In illo uerecundia, in isto petulantia apparet. Ille satagit, hic negligit. Ille mereri cupit, at hic ut debitum sibi repromittit: ille sumit, hic inuadit. Quem censeas digniorẽ, nisi emendatiorẽ? quẽ emendatiorem, nisi timidiorem, & idcirco uera pœnitentia functum? Timuit enĩ adhuc delinquere, ne nõ mereretur accipe. At ille præsumptor, cũ sibi repromitteret, securus scilicet, timere non potuit: sic nec pœnitentiam impleuit, qa

Præsumptio. instrumẽto pœnitentiæ, id est, metu, caruit. Præsumptio inuerecũdiæ portio est, inflat petitorem, despicit datorem. Itaq; decipit nonnunquàm. Ante enim quàm debeatur repromittit, quo semper is qui est præstaturus offenditur. Hucusq; CHRISTE domine de pœnitẽtiæ disciplina seruis tuis dicere uel audire cõtingat, quousq; etiam delinquere nõ oportet audientibus: uel nihil iam de pœnitẽtia nouerint, nihil eius requirãt. Piget secũdæ, imò iam ultimæ spei subtexere mẽtionem, ne retractãtes de residuo auxilio pœnitẽdi, spacium adhuc delinquẽdi demõstrare uideamur. Absit ut aliqs ita interpretetur, quasi eo sibi etiam nunc pateat ad delinquendum, quia patet ad

tet ad pœnitendum:& redundantia clementiæ cœlestis, libidinẽ faciat humanæ temeritatis. Nemo idcirco deterior sit, quia deus melior est, totiẽs delinquendo quotiens ignoscitur. Cæterum finem utiq; euadendi habebit, cũ offendendi nõ habebit. Euasimus semel. hactenus periculosis nosmetipsos inferamus, et si iterum euasuri uidemur. Pleriq; naufragio liberati exinde repudium & naui & mari dicunt, & dei beneficium, salutem suã scilicet, memoria periculi honorant. Laudo timorem, diligo uerecundiam, nolunt iterum diuinæ misericordiæ oneri esse: formidant uideri inculcare, quod consecuti sunt: bona certe sollicitudine iterum experiri uitant, quod semel didicerunt timere. Ita modus temeritatis, testatio est timoris. Timor autẽ hominis, dei honor est. Sed enim peruicacissimus hostis ille, nunq; malitiæ suæ otium facit. Atquin tunc maxime sæuit, cum hominem plene sentit liberatum: tunc plurimũ accenditur, dum extinguitur. Doleat & ingemiscat necesse est uenia peccatorum permissa, tot in homine mortis opera diruta, tot titulos damnationis retro suæ erasos. Dolet quod ipsum & angelos eius, CHRISTI seruus ille peccator iudicatur 9est. Itaq; obseruat, oppugnat, obsidet, si quâ possit aut oculos cõcupiscentia carnali ferire, aut animum illecebris secularibus irretire, aut fidẽ terrenæ potestatis formidine euertere, aut à uia certa peruersis traditionibus detorquere: nõ scandalis, non tentationibus deficit. Hæc igitur uenena eius prouidens deus, clausa licet ignoscentiæ ianua & intinctionis sera obstructa, aliquid adhuc permisit patere. Collocauit in uestibulo pœnitentiam secundam, quæ pulsantibus patefaciat: sed iam semel quia iam secundo. sed amplius nunquàm: quia proxime frustra. non enim & hoc semel satis est? Habes quod iam non merebaris. amisisti enim quod acceperas. Si tibi indulgentia domini accõmodat, unde restituas quod amiseras, iterato beneficio gratus esto nedum ampliato: maius est enim restituere, quàm dare: quoniam miserius est perdidisse, quàm omnino nõ accepisse. Verum nõ statim succidendus ac subruendus est animus desperatione, si secundæ quis pœnitẽtiæ debitor fuerit: pigeat sanè peccare rursus, sed rursus pœnitere nõ pigeat: pigeat iterum periclitari, sed non iterum liberari. Neminem pudeat. iteratæ ualetudinis, iteranda medicina est: gratus in domino extiteris, si quod tibi dominus offert, nõ recusaueris: offendisti, sed reconciliari adhuc potes. Habes cui satisfacias, & quidẽ uolentem, id si dubitas, euolue quæ spiritus ecclesiis dicat: Desertam dilectionem Ephesiis imputat, Stuprum & idolothytorum esum Thyatirenis exprobrat, Sardos non plenorum operum incusat, Pergamenos docentes peruersa reprehendit, Laodicenos fidentes diuitiis obiurgat: & tamen omnes ad pœnitentiam cõmonet, sub cõminationibus quidem. Non cõminaretur autem nõ pœnitenti, si nõ ignosceret pœnitenti. Dubium si nõ & alibi hãc clementiæ suæ profusionem demonstrasset. Non ait, qui ciciderit, resurget, & qui auersatus fuerit cõuertetur? Ille est scilicet, ille est qui misericordiam mauult quàm

Imò non solũ semel aut septies, sed etiã septuagies septies.

uult quàm

uult quàm sacrificia. Lætantur cœli, & qui illic angeli, pœnitentia hominis. Heus tu peccator bono animo sis, uides ubi de tuo gaudeatur. Quid illa similitudinũ dominicarum arguméta nobis uolunt. Quod mulier dragmã perdidit, & requirit, & repperit, & amicas ad gaudium inuitat, nónne restituti peccatoris exemplum est? Errat & una pastoris ouicula, sed grex una carior nõ erat: una illa cóquiritur, una pro omnibus desideratur, & tamẽ inuenitur, & humeris pastoris ipsius refertur: multum enim errando laborauerat. Illum etiam mitissimum patrem nõ tacebo, qui prodigum filiũ reuocat, & post inopiam pœnitentiæ libens suscipit, immolat uitulum præopimum, côuiuio gaudium suũ exornat. Quid ni? filium enim inuenerat quẽ amiserat, cariorem senserat quem lucri fecerat. Quis ille nobis intelligendus pater? Deus scilicet, tam pater, nemo: tam pius nemo. Is ergo te filium suũ, & si acceptum ab eo prodegeris, & si nudus redieris, recipiet, quia redisti: magisq; de regressu tuo quàm de alterius sobrietate lætabitur. Sed si pœniteat ex animo, si famem tuam cum saturitate mercenariorum paternorũ compares, si porcos immundũ relinquas pecus, si patrem repetas uel offensum, Deliqui dicẽs pater, nec dignus ego iam uocari tuus. Tantum releuat confessio delictorum, quantum dissimulatio exaggerat. Confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciæ. Huius igitur pœnitentiæ secundæ & unius, quanto in arto negotium est, tanto operosior probatio, ut non sola conscientia proferatur, sed aliquo etiã actu administretur. Is act⁹ qui magis Græco uocabulo exprimitur, & frequẽtatur exhomologesis est, qua delictum domino nostrum cõfitemur: nõ quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur. pœnitentia deus mitigatur. Itaque exhomologesis prosternendi & humilificandi hominis disciplina est, côuersationẽ *inunguens misericordiæ illicem. De ipso quoq; habitu atq; uictu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animũ mœrorib⁹ deijcere, illa quæ peccauit tristi tractatiõe mutare. Cæterum pastum & potum pura nosse, non uentris scilicet, sed animæ causa. Plerũq; uero ieiunijs preces alere, ingemiscere, lachrymari, & mugire dies noctesq; ad dominũ deum tuum, presbyteris aduolui, & aris dei adgeniculari, omnibus fratribus legatiões deprecatiõis suæ iniungere. Hæc omnia exhomologesis, ut pœnitentiam cõmendet, ut de periculi timore dominũ honoret, ut in peccatorem ipsa pronuncians pro dei indignatiõe fungatur, & temporali afflictatione æterna supplicia non dicã frustretur, sed *expugnat. Cum igitur prouoluit hominem, magis releuat: cum squalidũ facit, magis mundatum reddit: cum accusat, excusat: cum cõdemnat, absoluit. Inquantum nõ peperceris tibi, intantum tibi deus crede parcet. Plerosq; tamen hoc opus ut publicationem sui aut suffugere, aut de die in diem differre, præsumo, pudoris magis memores quàm salutis: uelut illi, qui in partibus uerecundioribus corporis contracta uexatione, conscientiã medentiũ uitant

For. * ertãdẽ

CONFESSIO

ἐξομολόγησις Exomologesis.

For. * iniũgẽs

Talis erat confessio apud ueteres.

For. * expungat.

uitant,& ita cum erubescentia sua pereunt. Intolerãdum scilicet pudori, domino offenso satisfacere, saluti prodactæ reformari. Næ tu uerecundia bonus, ad delinquendum expandens frontem, ad deprecandum uero subducens. Ego rubori locum non facio, cum plus de detrimento eius acquiro: cũ ipse hominem quodãmodo exhortatur: Ne me respexeris dicens, ꝑ te mihi melius est perire. Certe periculum eius tunc si forte onerosum est, cũ penes insultaturos in risiloquio consistit, ubi de alterius ruina alter attollitur, ubi prostrato superscenditur. Cæterum inter fratres atq; conseruos, ubi cõmunis spes, metus, gaudium, dolor, passio (quia cõmunis spiritus de cõmuni domino & patre) quid tuos aliud quàm te opinaris? Quid consortes casuũ tuorum, ut plausores fugis? Non potest corpus de unius membri uexatione lætum agere: condoleat uniuersum, & ad remedium conlaboret, necesse est. In uno & altero ecclesia est, ecclesia uero CHRISTVS. Ergo cũ te ad fratrum genua protendis, CHRISTVM contrectas, CHRISTVM exoras. Aeque illi cum super te lachrymas agunt, CHRISTVS patit᷑, CHRISTVS patrem deprecatur. Facile impetratur semper, quod filius postulat. Grande plane emolumentum uerecundiæ, occultatio delicti pollicetur. Videlicet si quid humanæ notitiæ subduxerimus, proinde & deum cælabimus. Adeó ne existimatio hominũ & dei conscientia cõparantur? An melius est dãnatum latere, quàm palàm absolui? Miserum est sic ad exhomologesin ꝑuenire. malo enim amans si peruenitur, sed ubi pœnitẽdum est deserit miserum: quia factum est salutare. Miserum est secari & cauterio exuri, & pulueris alicuius mordacitate anxiari: Tamen quæ per insuauitatem medent᷑, & emolumento curationis offensam sui excusant, & præsentem iniuriã superuenturæ utilitatis gratia cõmendant. Quid si præter pudorem quem potiorem putant, etiam incõmoda corporis reformident, quod inlotos, quod sordulentos, quod extra lætitiam oportet deuersari, in asperitudine sacci, & horrore cineris, & oris de ieiunio uanitate? Num ergo in coccino, & Tyrio pro delictis supplicare nos condecet? Cedo acum crinibus distinguendis, & pulucrem dentibus elimandis, & bisulcum aliquid ferri uel æris, unguibus repastinãdis. Si quid ficti nitoris, si quid coacti ruboris, in labia aut genas urgeat. Præterea exquiritò balneas lætiores hortulani maritimi ue secessus adijcito ad sumptum. Conquirito altilium enormem saginam, defecato senectutem: *quanq; uini quis interrogarit, cur animæ largiaris: Deliqui dicito in deum, & periclitor in æternum perire. Itaq; nunc pendeò, & maceror, & excrucior, ut deum reconciliem mihi quem delinquendo læsi. Sed enim illos qui ambitu obeunt capessendi magistratus, neq; pudet, neq; piget incõmodis animæ & corporis, nec incõmodis tantum, uerũ & contumelijs omnibus eniti in causa uotorum suorum. Quas non ignobilitates uestium affectant? quæ non atria nocturnis & crudis salutationibus occupãt? ad omnẽ occursum maioris cuiusq; personæ decrescentes, nullis cõuiuijs celebres, nullis come

ECCLESIA

Hic locus diu me torsit. Sic aũt legendũ puto, Malo enim et aniasi puenitur. sed ubi peruẽtũ est, &c. Est aũt ἀνίασις tristitiæ illatio, cum homo seipsum torquet, παρὰ τὸ ἀνιᾶν.

Fort. quũq; uicinus

Forte*idq; lis cõmessationibus cõgreges, sed exules à libertatis & lætitiæ felicitate. Itaq; totũ propter unius anni uolaticum gaudium. Nos quod securium uirgarũ ue petitio sustinet, in periculo æternitatis tolerare dubitamus? & castigatio nem uictus atq; cultus offenso domino præstare cessabimus, quæ gentiles nemine omnino læso sibi irrogant? Hi sunt de quibus scriptura cõmemo-
12 rat: Væ illis qui delicta sua uelut procero fune nectunt. Si de exhomologe-
Forte*considera si retractas, gehennam in corde* desidera, quam tibi exhomologesis extinguit: & pœnæ prius magnitudinem imaginare, ut de remedij adoptiõe nõ dubites. Quid illum thesaurũ ignis æterni æstimamus, cũ fumariola quædam eius tales flammarũ ictus suscitent, ut proximæ urbes aut iam nullæ extent, aut idem sibi de die sperent. Dissiliunt superbissimi montes ignis intrinsecus fœta: & quod nobis iudicij perpetuitatẽ probat, cũ dissiliant, cũ deuorentur, nunq̃ tamẽ finiuntur. Quis hæc supplicia interim montium nõ iudicij minantis exemplaria deputabit? quis scintillas tales non magni alicuius & inæstimabilis foci missilia quædam & exercitoria iacula cõsentiet? Igitur cum scias aduersus gehennam post prima illa intinctionis dominicæ monimenta, esse adhuc in exhomologesi secunda subsidia, cur salutẽ tuã deseris? Cur cessas aggredi, quod scias mederi tibi? Mutæ quidem animæ & irrationales, medicinas sibi diuinitus attributas in tẽpore agnoscunt. Ceruus sagitta transfixus ut ferrum & irreuocabiles moras eius de uulnere expellat, scit sibi dictamno medẽdum. Hirundo si excæcauerit pullos, nouit illos oculare rursus de sua chelidonia. Peccator restituendo sibi institutam à domino exhomologesin sciens, præteribit illam, quæ Babylonium regẽ in regna restituit? Diu enim pœnitentiam domino imolarat, septenni squalore exhomologesin operatus, unguium Leoninum in modum efferatiõe, & capilli incuria horrorem aquilinum præferente. Proh malæ tractatiõis. quẽ homines perhorrebant, deus recipiebat. Contra autem Aegyptius imperator qui populum dei aliquando afflictum diu domino suo denegatum p̃secutus, in prælio irruit, post tot documenta plagarũ, dissidio maris, quod soli populo peruium licebat, reuolutis fluctibus perit. Pœnitentiã enim & ministerium eius exhomologesin abiecerat. Quid ergo ultra de istis duab⁹ humanæ salutis quasi planè stili potius negotium quàm officium conscientiæ meæ curans: peccator enim omniũ notarum cum sim, nec ulli rei nisi pœnitentiæ natus non facile possum super illa tacere, quàm ipse quoq; & stirpis humanæ & offensæ in dominũ princeps Adam exhomologesin restitutus in paradisum suum non tacet.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE POENITENTIA LIBRI FINIS.

Argumentũ

¶ ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

MOS primum fuerat solennis apud Carthaginenses, ut non modo mulieres, sed & uirgines uelarentur. deinde res arbitrio cuiusque permissa est. Quibus maior probitatis cura, ueterem cõsuetudinem ultro obseruabant, quam cæteri negligebant uel ut non præceptam, uel ut suis moribus non conuenientem. Tertullianus cum cerneret quãtum mali nasceretur ex hoc quod uirgines aperto capite starent in cõgregationibus Christianorum, non secus atque in choreis solent, quæ maritum quærunt, docet hoc libro uirgines etiam esse uelandas: Quod quæ de uelandis mulieribus Paulus præcepit, etiam ad uirgines pertineant, quibus in mulierum ordinem transitus fit, non tam per concubitum, quàm per alia quæ mulieribus & uirginibus cõmuniter accidunt. Verisimile est etiam tum puellas aperto capite in congregationem uenire solitas, uolentibus sic parẽtibus, ut maritum ex Christianis inuenirent. At Tertullianus templum dei, domum precationis esse uult, non nundinationis puellaris.

¶ Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE VIRGINIBVS VELANDIS LIBER.

PROPRIVM iam negociũ passus meæ opinionis, Latine quoq; ostẽdam uirgines nostras uelari oportere, ex quo transitum ætatis suæ fecerint: Hoc exigere ueritatem, cui nemo præscribere potest, non spacium temporum, non patrocinia personarum, nõ priuilegium regionum. Ex hijs enim ferè consuetudo initiũ ab aliqua ignorantia uel simplicitate sortita, in usum per successionem corroboratur, & ita aduersus ueritatem uindicatur. Sed dominus noster CHRISTVS ueritatem se non consuetudinem cognominauit. Si semper CHRISTVS, & prior omnibus: æque ueritas sempiterna & antiqua res. Viderint ergo quibus nouum est quod sibi uetus est. Hæreseis non tam nouitas quàm ueritas reuincit. Quodcũq; aduersus ueritatem sapit, hoc erit hæresis, etiam uetus consuetudo. Cæterum suo uitio quis quid ignorat. Quod autẽ ignoratur, fuit tam requirẽdum, quàm recipiendum quod agnoscitur. Regula quidem fidei una omnino est, sola immobilis, & irreformabilis, credẽdi scilicet in unicum deum omnipotentẽ,

Consuetudo.

P mundi

mundi conditorem, & filium eius Iesum CHRISTVM, natum ex uirgine MARIA, crucifixum sub Pontio Pilato, tertia die resuscitatum à mortuis, receptum in cœlis, sedentem nunc ad dexteram patris, uenturum iudicare uiuos & mortuos, per carnis etiã resurrectionem. Hac lege fidei manente, cætera iam disciplinæ & conuersationis, admittunt nouitatẽ correctionis, operante scilicet & proficiente usq; in finem gratia dei. Quale est enim ut diabolo semper operãte & adijciente cottidie ad iniquitatis ingenia, opus dei aut cessauerit aut proficere destiterit, cum propterea Paracletũ miserit dominus ut quoniam humana mediocritas omnia semel capere non poterat paulatim dirigeretur & ordinaretur & ad perfectum perduceretur disciplina, ab illo uicario domini spiritu sancto. Adhuc, inquit, multa habeo loqui uobis, sed nõ dum potestis ea baiulare: Cum uenerit ille spiritus ueritatis deducet uos in omnem ueritatem, & superuenientia renũciabit uobis. Sed & supra de hoc eius opere pronunciauit. Quæ est ergo Paracleti administratio nisi hæc, quod disciplina dirigitur quod scripturæ reuelantur, quod intellectus reformatur, quod ad meliora proficitur? Nihil sine ætate est. omnia tempus expectant. Deniq; Ecclesiastes. Tempus, inquit, omni rei. Aspice ipsam creaturam paulatim ad fructum promoueri. Granum est primo, & de grano frutex oritur, & de frutice arbuscula enititur. Deinde rami & frondes inualescunt, & totum arboris nomen expanditur, inde germinis tumor, & flos de germine soluitur, & de flore fructus aperitur. Is quoq; rudis aliquãdiu & informis, paulatim ætatem suam dirigens, eruditur in mansuetudinem saporis. Sic & iustitia (nam idem deus iustitiæ & creaturæ) primo fuit in rudimentis, natura deum metuens. Dehinc per legem & prophetas promouit in infantiam. Dehinc per Euangelium efferbuit in iuuentutem. Nunc per Paracletum componitur in maturitatem. Hic erit solus à CHRISTO magister & dicendus & uerendus. Non enim ab se loquetur, sed quæ mandantur à CHRISTO. Hic solus antecessor, quia solus post CHRISTVM. Hunc qui receperunt, ueritatem consuetudini anteponũt. Hunc qui audierũt usq; non olim prophetantem, uirgines contegunt. Sed nolo interim hunc morẽ ueritatis deputare. Consuetudo sit, tantisper, ut consuetudini etiam consuetudinem opponam. Per Græciam & quasdam Barbarias eius, plures ecclesiæ uirgines suas abscõdunt. Est & sub hoc cœlo institutum istud alicubi, ne qui gentilitati Græcanicæ aut Barbaricæ cõsuetudinem illam ascribat. Sed eas ego ecclesias proposui quas & ipsi Apostoli uel Apostolici uiri condiderunt, & puto ante quosdam. Habent igitur & illæ eandem cõsuetudinis autoritatem, tempora & antecessores opponunt magis quàm posteræ istæ. quid obseruabimus, quid deligimus? non possumus respuere cõsuetudinẽ quam damnare non possumus, utpote non extraneam, quia non extraneorum cum quibus scilicet cõmunicamus ius pacis & nomẽ fraternitatis. Vna nobis & illis fides, unus deus, idem CHRISTVS, eadem spes, eadem lauacri

Montanizat.

Paracletus Montanicus.

sacramenta

sacramenta. Semel dixerim una ecclesia sumus. Ita nostrum est, quodcunque nostrorum est. Cæterũ diuidis corpus, tam hic sicut in omnibus uarie institutis & dubijs & incertis fieri solet. adhibenda fuit examinatio quæ magis ex duabus tam diuersis consuetudinibus disciplinæ dei cõueniret. Et utique ea deligẽda, quæ uirgines includit, soli deo notas, quibus præterea à deo nõ ab hominibus captanda gloria est, etiã ipsum bonũ suum erubescendũ est. Virginem magis laudando quàm uituperãdo confundas. Quia delicti durior frõs est, ab ipso & in ipso delicto impudentiam docta. Nam illã cõsuetudinem quæ uirgines negat, dum ostendit, nemo probasset, nisi aliquæ tales quales uirgines ipsæ. Tales enim oculi uolẽt uirginẽ uisam, quales habet uirgo quæ uideri uolet. Inuicem se eiusdem oculorũ genera desiderãt. Eiusdem libidinis est uideri, & uidere. Tam sancti uiri est subfundi, si uirginem uiderit, quàm sanctæ uirginis si à uiro uisa sit. Sed nec inter consuetudines despicere uoluerunt illi sanctissimi antecessores. Tamen tolerabilius apud nos ad usque proxime utrique cõsuetudini cõmunicabatur. arbitrio permissa res erat, ut quæque uoluisset aut tegi aut prostitui, sicut & nubere. Quod & ipsum neque cogitur neque prohibetur. Contenta erat ueritas paucis si cum consuetudine ut tacite sub consuetudinis nomine frueretur se uel ex parte. Sed quoniã cœperat agnitio proficere, ut per licentiam utriusque moris indicium melioris partis emergeret, statim ille aduersarius bonorũ multóque institutorum opus suum fecit. Ambiunt uirgines hominum, aduersus uirgines dei nuda planè fronte temerarie audaciã excitatæ, & uirgines uidentur quæ aliquid à uiris petere possunt, nedum tale factum, ut scilicet æmulæ earum, tanto magis liberæ, quanto CHRISTI solius ancillæ, dedãtur illis. Scandalizamur, inquiunt, quia aliter aliæ incedunt, & malunt scandalizari quàm prouocari. Scandalum nisi fallor non bonæ rei, sed malæ exemplũ est, ædificans ad delictum. Bonæ res neminem scandalizant, nisi malam mentem. Si bonum est modestia, uerecundia, fastidium gloriæ, soli deo captans placere, agnoscãt malũ suũ, quæ de tali bono scandalizantur. Quid enim si & incontinẽtes dicant se à cõtinentibus scãdalizari, continentia reuocanda est? & ne multi nobis scãdalizentur, monogamia recusanda est? Cur non magis hæ querantur scãdalo sibi esse petulantiã, impudentiã ostẽtaticiæ uirginitatis. Propter eiusmodi igitur capita nundinatitia, trahãtur uirgines sanctæ in ecclesiam, erubescentes quod cognoscãtur in medio, pauentes quod detegantur accersitæ quasi ad stuprũ. Nõ minus enim & hoc pati nolũt. Omnis publicatio uirginis bonæ, stupri passio est. & tamẽ uim carnis pati, minus est, quia de officio naturæ uenit. Sed cũ spiritus ipse uiolatur in uirgine, sublato uelamine, didicit amittere quod tuebatur. O sacrilegæ manus quæ dicatũ deo habitum detrahere potuerunt. Quid prius aliquis persecutor fecisset, si hoc à uirgine electum cognouisset. Denudasti puellam à capite, & tota iam uirgo sibi non est: alia est facta. Exurge igitur ueritas, & quasi de patientia

Aliâs aliqui tales.

Scandalum.

erumpe,nullam uolo consuetudinem defendas.nã iam & illa consuetudine sub qua te fruebaris expugnatur. Te esse demõstra quæ uirgines tegit. Ipsa scripturas tuas interpretare,quas cõsuetudo non nouit, Si enim nosset nun
4. quam esset. Quatenus aũt & de scripturis aduersus ueritatem argumentari consuetudo est, statim opponitur nobis nullã mentionem uirginũ ab Apostolo factam,ubi de uelamine præfinit,sed tantũ mulieres nominatas,cũ si uoluisset & uirgines tegi,de uirginibus quoq; cũ mulieribus nominatis pronunciasset. Quomodo illic inquit ubi de nuptijs tractat quid obseruãdum sit etiã de uirginibus, declarat:Itaq; non cõtineri eas lege uelandi capitis, ut non nominatas in hac lege,imò ex hoc uelari quã nõ iubentur,quæ nec nominantur. Sed & nos eãdem argumentationẽ retorquemus. Qui enim sciebat in alias utriusq; generis facere mentionẽ,uirginis dico,& mulieris,id est non uirginis,ex causa distinctionis,in his in quibus nõ nominat uirginem non faciens distinctionẽ,ostendit conditionis cõmunionem. Cæterũ potuit hic quoq; cõstituere differentiã inter uirginem & mulierem,sicut alibi dicit, diuisa est mulier & uirgo. Igitur quas nõ diuisit tacendo,in altera iniũt:nec tamen quia illic diuisa est & mulier & uirgo,hic quoq; patrocinabitur illa diuisio,ut quidam uolunt. Quanta enim alibi dicta non ualent,ubi dicta scilicet non sunt,nisi si eadem sit causa quæ alibi,ut sufficiat semel dictum. Illa autẽ causa uirginis & mulieris, longe diuisa est ab hac specie. Diuisa est,inquit, mulier & uirgo. quare? quoniam innupta,id est uirgo cogitat ea quæ sunt domini,ut sit sancta,& corpore & spiritu. Nupta autem,id est non uirgo,cogitat quomodo placeat uiro. Hæc erit interpretatio diuisionis illius, nullum habens locum,in isto capitulo,in quo neq; de nuptijs,neq; de animo & cogitatu muliebri,& uirginis,pronũciatum,sed de capite uelando. Cuius nullam uolens esse disceptationem, Spiritus sanctus uno nomine mulieris,etiã uirginem intelligi uoluit,quam proprie non nominando à muliere nõ separauit,& non separando coniunxit ei à qua non separauit. Nouũ est nunc ergo principali uocabulo uti,& cætera nihilominus in eo uocabulo intellegi ubi nulla est necessitas singillatim distinguendæ uniuersitatis. naturaliter cõpendium sermonis & gratum & necessarium est. Quoniam sermo laciniosus,& onerosus & uanus est. Sic & generalibus uocabulis contenti sumus cõprehendentibus in se specialiũ intellectũ. Ergo iam de uocabulo ipso. Naturale uocabulum est fœmina. Naturalis uocabuli generale mulier. Generalis etiam speciale,uirgo,uel nupta,uel uidua,uel quot etiam ætatis nomina accedunt. Subiectũ igitur est generali speciale,quia generale prius est,& subiectiuũ antecessiuo,& portionale uniuersali,in ipso intellegetur cui subijcitur, & in ipso significatur,quia in ipso cõtinetur. Sic nec manus,nec pes, nec ullũ membrorũ desiderat significari,corpore nominato. Et si mundũ dixeris,illic erit & cœlum, & quæ in eo, sol & luna, & sydera,& astra,& terra,& freta,& omnis census elementorũ. Omnia dixeris,cum id dixeris quod ex omnibus constat

Fœmina. Mulier.

constat. Sic & mulierem nominando, quicquid est mulieris nominauit. Sed quoniam ita mulieris nomen usurpant, ut nō putēt cōpetere illud nisi ei soli quæ uirū passa sit, probari à nobis oportet proprietatem eius uocabuli, ad sexum ipsum, nō ad gradum sexus pertinere, quo cōmuniter etiam uirgines censeantur. Cum hoc genus secundi hominis à deo factū est, in adiutorium hominis, fœmina illa, statim mulier est cognominata, adhuc felix, adhuc digna paradiso, adhuc uirgo. Vocabitur, inquit, mulier. Habes itaq; nomē nō dico iam uirgini cōmune, sed proprium, quod à principio uirgo sortita est. Sed ingeniose quidam de futuro uolūt dictū, Vocabitur mulier, quasi quæ hoc futura esset, cum uirginitatē resignasset: quoniā & adiecit, Propterea relinquet homo patrem & matrem, & cōglutinabitur mulieri suæ: & erūt duo in una carne. Ostēdāt igitur primo, ubi sit subtilitas ista, si de futuro mulier cognominata est, quod interea uocabulum acceperit. Non potest enim sine uocabulo præsentis qualitatis suæ fuisse. Cæterū quale est ut quæ in futurū uocaretur nomine designato, in præsenti nihil cognominaretur? Omnibus animalibus Adam nomina imposuit, & nemini ex futura cōditione, sed ex præsenti institutione, cui cōditio quæcūq; seruiret, hoc appellata quod à primordio uoluit. quid ergo tūc uocabatur? Atquin quotienscūq; in scriptura nominatur, mulier appellatur antequā nupta, & nunq; uirgo cū uirgo. Hoc nomē tum unū illi fuit & quādo nihil prophetico modo dictū est. Nā cum scriptura refert fuisse nudos duos Adam & mulierem eius, nec hoc de futuro sapit, quasi mulierem dixerit eius in præsagio uxoris. Sed quoniam & innupta illius mulier, ut de substantia ipsius: Hoc, inquit, os ex ossibus meis, & caro ex carne mea uocabitur mulier. Hinc ergo tacita cōscientia naturæ, ipsa diuinitas animæ in usū sermonis eduxit nesciētibus hominibus, sicut & alia multa quæ ex scriptura fieri & dici solere alibi poterimus ostēdere, uti mulieres nostras dicamus uxores, quāquā & improprie quædam loquamur. Nā & Græci qui magis uocabulo mulieris in uxore utūtur alia habent propria uocabula uxoris. Sed malo hūc usum ad scripturæ testimonium deputare. Vbi enim duo in unā carnem efficiūtur, per matrimonij nexū, caro ex carne & os ex ossibus uocatur, secūdum originem mulier eius, ex cuius substantia incipit censeri facta uxor. Ita mulier nō natura nomē est uxoris, sed uxor cōditione nomē est mulieris. Deniq; mulier & non uxor dici potest, nō mulier autem uxor dici nō potest, quia nec esse. Cōstituto igitur nomine nouæ fœminæ quod est mulier, & explicito quod prius fuit, id est nomine assignato, cōuertit iam ad Propheticā rationē uti diceret, Propter hāc relinquet homo patrem & matrē. Adeo separatū est nomen à Prophetia, quātum & ab ipsa persona, ut nō utiq; de ipsa Eua dixerit, sed in illas fœminas futuras quas in matrice generis fœminini nominarit. Alioquin non Adā relicturus erat patrem & matrem, quos nō habebat, propter Euam. Ergo nō ad Euam pertiner, quia nec ad Adam, quod prophetice dictum est. De maritorum enim

conditione prædictum, qui ob mulierem parentes suos erãt relicturi, quod in Euam cadere nõ potuit, quia nec in Adam. Si ita res est, apparet nõ propter futurũ, mulierem cognominatã, ad quam futurũ nõ pertinebat. Eò accedit quod ipse rationem eius nominis ædidit. Cũ enim dixisset uocabitur mulier, quoniã ex uiro suo sumpta est, & ipso adhuc uirgine. Sed dicemus & de uiri nomine suo loco. Nemo itaq; nomen ad Prophetiã interpretetur, quod ex alia significatione deductum est: præsertim cũ appareat, ubi de futuro nomen acceperit, illic scilicet, ubi Eua cognominatur personali iam uocabulo, quia naturale præcesserat. Si enim Eua mater uiuentiũ est, ecce ex futuro cognominatur, ecce uxor & nõ uirgo prænũciatur, hoc erit uocabulum nupturæ. Ex nupta enim mater: Ita hic quoq; ostẽditur nõ de futuro mulierem tũc nominatã, quæ postmodũ acceptura erat futuræ cõditionis suæ nomẽ. Respõsum satis est ad hãc partẽ. Videamus nũc si & Apostolus formã uocabuli istius secũdũ Genesim obseruat, sexui deputãs illuc, sic mulierẽ uocans uirginẽ MARIAM quẽadmodũ & Genesis Euã. Scribẽs enim ad Galatas, Misit, inquit, deus filiũ suũ factũ ex muliere. Quam utiq; uirginẽ constat fuisse, licet Hebion resistat: Agnosco & angelũ Gabrielem ad uirginem missum: sed cũ benedicit illã, inter mulieres nõ inter uirgines deputat: Benedicta tu inter mulieres. Sciebat & angelus mulierem etiã uirginẽ dici. Sed & ad hæc duo ingeniose quidã respõdisse sibi uisus est: quoniãquidem despõsata est MARIA, idcirco & ab Angelo & ab Apostolo mulierẽ pronũciatã. Desponsata enim, quodãmodo nupta. Tamẽ inter quodãmodo, & uerũ, satis interest dũtaxat hoc in loco. nã alibi ita sane habendũ est. Nũc uero nõ quasi iam nuptã mulierẽ MARIAM pronũciauerũt, sed quasi, nihilominus fœminã etiã si nõ sponsam, quasi hoc à primordio dictam. Illud enim præiudicet necesse est à quo forma descendit. Cæterũ quod pertineat ad hoc capitulum, si hic desponsatæ adæquatur, ut ideo mulier dicta sit MARIA nõ quæ fœmina, sed quâ maritata, iam ergo CHRISTVS nõ ex uirgine natus est, quia ex despõsata quæ uirgo esse desierit hoc nomine. Quod si ex uirgine natus est, licet ex despõsata tamẽ integra, agnosce mulierẽ etiã uirginem etiam integrã dici. Hic certe nihil prophetice dictum uideri potest ut futurã mulierem, id est nuptam Apostolus nominarit, dicẽdo factum ex muliere. Non enim poterat posteriorem mulierẽ nominare de qua CHRISTVS nasci nõ habebat, id est uirũ passam, sed illa quæ erat præsens, quæ erat uirgo, & mulier uocabatur post uocabuli huius proprietatẽ, secũdũ primordij formam uirginis, & ita uniuerso mulierũ generi defensã. Conuertamur ad ipsas iam rationes recensendas per quas Apostolus docet uelari fœminã oportere, an eadẽ etiã uirginibus cõpetãt, ut ex hoc quoq; uocabulo cõmunionis inter uirgines & non uirgines cõstet, dum eædem uelaminis causæ in utraq; parte deprehenduntur. Si caput mulieris, uir est: utiq; & uirginis, de qua fit mulier, illa quæ nupsit: nisi si uirgo tertiũ genus est mõstruosum aliquod sui capitis.

capitis. Si mulieri turpe est radi siue tonderi, utiq; & uirgini. Proinde uiderit seculum æmulũ dei, si ita uirgini cæsum capillum decori mentitur quẽadmodum & puero permissum. Ergo cui æque non cõuenit radi siue tonderi, æque conuenit operiri. Si gloria uiri est mulier, quanto magis uirgo, quæ & gloria sibi est. Si mulier ex uiro & propter uirum, costa illa Adæ uirgo primum fuit. Si mulier potestatem habere super caput debet, uel eo iustius uirgo, ad quam pertinet quod in causa est. Si enim ꝓpter angelos, scilicet quos legimus à deo & cœlo excidisse, ob concupiscentiam fœminarum, quis præsumere potest quales angelos, maculata iam corpora, & humanæ libidinis reliquias desiderasse, ut non ad uirgines potius exarserint, quorum flos etiã humanam libidinem excusat. Nam & scriptura sic suggerit, Et factum est, inquit, cum cœpissent homines plures fieri super terram, & filiæ natæ sunt eis. Conspicati autem filij dei, filias hominum, quod pulchræ essent, acceperunt sibi uxores ex omnibus quas elegerunt. Hic enim nomen mulierum Græcum, uxoris sapit: quia de nuptijs mentio est. Cum ergo filias hominum dicit, manifeste uirgines portendit, quæ adhuc apud parentes deputarentur. Nam nuptæ maritorum nuncupãtur, cum potuerit dixisse uxores hominũ æque, non adulteros nominans angelos, sed maritos, dũ innuptas sumunt filias hominum, quas natas supra dixit, sic quoq; uirgines significauit supra natas. At hic angelis nuptas aliud eas nescio quàm natas, & dehic nuptas. Debet ergo adumbrari facies tam periculosa, quæ usq; ad cœlũ scãdala iaculata est, ut cum deo assistens, cui rea est angelorũ exterminatorum, cæteris quoq; angelis erubescat, & malã illam aliquando libertatem capitis sui comprimat, iam nec hominũ oculis offerendam. Sed & si contaminatas iam fœminas angeli illi appetissent, tãto magis propter angelos uirgines uelari debuissent, quãto magis propter uirgines angeli deliquisse potuissent. Si autem & naturæ præiudiciũ adijcit Apostolus, quod honor sit mulieris redundãtia capillorũ, quia coma pro operimẽto est: utique hoc maxime uirgini insigne est: quare & ornatus ipse, proprie sic est, ut cõcumulata in uerticem, ipsam capitis arcem ambitu crinium contegat. Horum certe omnium contraria efficiunt, ne uir caput uelet: scilicet quia non sit naturaliter consecutus ambitionem capillorum, quia radi siue tonderi non sit turpe illi, quia non propter illum angeli exorbitarint, quia gloria & imago dei sit, quia caput eius CHRISTVS. Itaque cum de uiro & muliere Apostolus tractet, cur illam oporteat uelari, illum uero non, apparet cur & uirginis silentium fecerit: eadem ratione scilicet uirginem in mulierem intelligendam sinens, qua & puerum ut in uiro deputandum nõ nominauit, totum ordinem utriusq; sexus proprijs uocabulis complexus, mulieris & uiri. Sic etiam Adam adhuc integer, uir in Genesi est cognominatus, uocabit, inquit, mulier, quia de uiro suo sumpta est. Sic uir Adam ante nuptiarum congressum, quẽadmodum & Eua mulier. De utraq; parte satis ad uniuersam speciem cuiusq;

ſexus Apoſtolus pronũciauit,& breuiter & plene,tam inſtructa definitiõe,
Omnis,inquit,mulier. quid eſt omnis? niſi omnis generis, omnis ordinis,
omnis conditionis,omnis dignitatis, omnis ætatis.Siquidẽ omne,totũ eſt,
& integrum, & nulla ſui parte defectum. Pars autem mulieris & uirgo eſt.
Aeque & de uiro nõ uelando, Omnis,inquit. Ecce duo diuerſa nomina,uir
& mulier,omnis uterq;.duæ leges obnoxiæ inuicem,hinc uelandi,inde nu-
dandi.Igitur ſi eo quod dictum ſit omnis uir,cõmune eſt nomen uiri,etiam
nondum uiri,maſculi inueſtis:cõmune autem cũ ſit nomen ſecũdũ naturã,
cõmunis eſt & lex nõ uelandi eius,qui inter uiros uirgo eſt,ſecũdũ diſcipli-
nam,cur nõ præiudicatum ſit proinde & mulierem uirginẽ omnem muliere
nominata cõtineri conſortio nominis,ut contineatur & cõmunione legis.Si
uirgo mulier nõ eſt,nec uir inueſtis eſt.Si nõ operitur uirgo; quia mulier nõ
ſit,operiatur inueſtis quia uir nõ ſit.Eiuſdem uirginitatis æqua ſit uenia.Si
cut uirgines non cogũtur uelari,ita pueri nõ iubeãtur reuelari. Cur ex parte
Fort. retractamus. diffinitionem Apoſtoli agnoſcimus abſolutam,circa omnẽ uirũ? nec detra-
ctamus,quare non & puerum nominarit, ex parte autem præuaricamur,
æque abſoluta ea circa omnẽ mulierẽ? Si quis,inquit,cõtentioſus eſt,nos ta
lem cõſuetudinẽ nõ habemus,neq; eccleſia dei. Oſtendit cõtentionẽ aliquã
de iſta ſpecie fuiſſe,ad quã extinguendam toto cõpendio uſus eſt:neq; uir-
ginem nominans,ut oſtenderet dubitandum de uelanda non eſſe,& omnẽ
Corinthij. nominans mulierem cum nominaſſet uirginem. Sic & ipſi Corinthij intel-
lexerunt.Hodie deniq; uirgines ſuas Corinthij uelãt. quid docuerint Apo-
ſtoli,qui didicerunt approbant. Videamus nũc an ſicut naturæ & cauſæ ar-
gumẽta uirgini quoq; cõpetere mõſtrauimus,ita etiã diſciplinæ eccleſiaſticæ
Cur mulieri non liceat docere uel baptizare. præſcripta de muliere in uirginẽ ſpectant.Nõ permittitur mulieri in eccleſia
loqui,ſed nec docere,nec tingere,nec offerre,nec ullius uirilis muneris ne duo
ſacerdotalis officij ſortẽ ſibi uendicarẽt.Quæramus an aliquid horũ uirgini
liceat,ſi uirgini licet.Sed in omnibus eadẽ cõditione ſubijcitur,& neceſſitas hu
militatis cũ muliere cẽſetur.Vnde illi unũ hoc licebit quod omni fœminæ nõ
licet? Quid prærogatiuæ meretur aduerſus cõditionẽ ſuã,ſi qua uirgo eſt,&
carnẽ ſuã ſanctificare propoſuit? Idcirco uelaminis uenia ſit illi, ut in eccleſiã
notabilis & inſignis introeat,ut honorẽ ſanctitatis in libertate capitis oſtẽ-
dat? Potuit dignius honorari aliqua prærogatiua uirilis aut gradus aut offi
cij.Planè ſcio alicubi uirginẽ in uiduatu ab annis nõdum uiginti collocatã.
Cui ſi quid refrigerij debuerat epiſcopus,aliter utiq; ſaluo reſpectu diſcipli-
næ præſtare potuiſſet,ne tale nũc miraculũ ne dixerim mõſtrũ in eccleſia de
Viduæ. notaretur,uirgo uidua,hoc quidẽ portentuoſior,quod nec quâ uidua caput
texit,utrunq; ſe negans,& uirginem quæ uidua deputetur,& uiduã quæ uir
go dicatur.Sed ea autoritate illic ſedet contecta,qua & uirgo,ad quam ſedẽ
præter annos ſexaginta non tantum uniuiræ, id eſt nuptæ aliquãdo eligun
tur,ſed & matres & quidẽ educatrices filiorũ:ſcilicet,ut experimentis omniũ
affectuum

affectuũ ſtructæ,& facile norint cæteras & conſilio & ſolatio iuuare,& ut ni hilominus ea decucurrerint,per quæ fœmina probari poteſt. Adeo nihil uir gini ad honorẽ de loco permiſſum eſt. Sic nec de aliquibus inſignibus. Cæterum ſatis inhumanũ ſi fœminæ quidẽ per omnia uiris ſubditæ,honorigeram notã uirginitatis ſuæ præferant qua ſuſpiciãtur & circũſpiciãtur & magnificentur à fratribus: Viri autem tot uirgines,tot ſpadones uolũtarij,cæco bono ſuo incedant nihil geſtantes quod & ipſos faceret illuſtres. Debebunt etiã & ipſi aliqua ſibi inſignia defendere,aut pennas Garamãtũ,aut ſcrobulos Barbarorũ,aut Cicadas Atheniẽſiũ,aut Cirros Germanorũ,aut ſtigmata Brittonũ:aut ex diuerſo fiat,capite uelati in eccleſia lateant. Certi ſumus ſpiritum ſanctũ magis maſculis tale aliquid ſubſcribere potuiſſe,ſi fœminis ſubſcripſiſſet:cũ præter ſexus autoritatem,etiã ipſius cõtinẽtiæ nomine maſculos potius honorari oportuiſſet. Quorũ quãto ſexus auidior,& callidior in fœminas,tãto cõtinẽtia maioris ardoris laboratior,ideóq; dignior omni oſtentatione:ſi oſtẽtatio uirginitatis eſt dignitas. Nõ enim & cõtinentia uirginitatis antiſtat,ſiue uiduarũ,ſiue qui ex cõſenſu cõtumeliã cõmunem iam recuſauerunt. Nam uirginitas gratia conſtat:continentia uero uirtute. Non concupiſcendi cui concupiſcendo inoleueris grãde certamen eſt: Cuius autẽ cõcupiſcendi ignoraueris fructum facile nõ concupiſces,aduerſariũ non habens,concupiſcentiam fructus. Quomodo ergo nõ magis uiris aliquid tale deus in honorem ſubſcripſiſſet,uel quia familiariori ſcilicet imagini ſuæ,uel quia plus laboranti. Si autẽ nihil maſculo,multo magis fœminæ. Sed quod ſupra intermiſimus, ex parte ſubſecutæ diſputationis,ne cohærẽtiam eius diſpergeremus,nunc rẽſponſo expungemus. Vbi enim gradum fiximus de Apoſtoli abſoluta diffinitione,omnẽ mulierem etiã omnis ætatis intellegẽdam:reſponderi ex diuerſo habebat, ergo à natiuitate & à primo nomine ætatis,uirginem operiri oportere. Non ita eſt autẽ,ſed ex quo ſe intelligere cœperit,& ſenſum naturæ ſuæ intrare,& de uirginis exire.& pati nouũ illud quod alterius ætatis eſt. Nam & principes generis Adam & Eua quãdiu intellectu carebant,nudi agebant. At ubi de arbore agnitionis guſtauerunt, nihil primũ ſenſerũt quàm erubeſcẽdũ. Ita ſui quiq; ſexus intellectũ,tegmine notauerunt. Sed & ſi propter angelos uelanda eſt,ſine dubio ab ea ætate lex uelaminis operabitur,à qua potuerunt filiæ hominum cõcupiſcentiã ſui adducere,& nuptias pati. Ex illo enim uirgo deſinit,ex quo poteſt non eſſe. Et ideo penes Iſrahẽl illicitum eſt ad uirum tradere,niſi poſt conteſtatam ſanguine maturitatem:ita ante hunc indicem acerba res eſt. Igitur ſi tam diu uirgo quandiu acerba eſt,deſinit uirginem cum matura cognoſcitur,& ut non uirgo iam legi applicatur,ſicut & nũptijs. Et deſponſatæ quidem habent exemplum Rebeccæ, quæ cum ad ſponſum ignotum adhuc ignota perduceretur,ſimul ipſum cognouit eſſe quem de longinquo perſpexerat,non ſuſtinuit dexteræ colluctationem, nec oſculi congreſſionem,

nec

Germanorũ cirri.
Britonũ ſtigmata.

nec salutationis communicationem, sed confessa quod senserat, id est spiritu nuptam, negauit uirginem, uelata ibidẽ. O mulierem iam de CHRISTI disciplina. Ostendit enim etiam nuptias de aspectu & animo fieri, quemadmodum stuprum: nisi quod etiam Rebeccam quidam adhuc uelant. De cæteris uero, id est quæ desponsatæ non sunt, uiderint aut parentum procrastinatio ex angustijs uel scrupulositate descendens, Viderit & ipsum continentiæ uotũ. Nihil pertinet ad ætatem sua spacia currentem suáq; debita maturitati luentem. Alia in occulto mater, natura: & alius in latenti pater, tempus, filiam suam legibus suis maritarunt. Aspice nuptam iam in illam tuam uirginem & animam expectationem & carnem transfigurationem, cui tu secundum paras maritum. Iam & uox obsolefacta est, & membra completa sunt, & pudor ubiq; uestitur, & menses tributa defendunt: ac tu mulierem negas quam muliebria pati dicis. Si congressio uiri mulierem facit, non tegantur nisi post ipsam nuptiarum passionem. Atquin etiã apud ethnicos uelatæ ad uirum ducuntur. Si autem ad desponsationem uelantur, quia & corpore & spiritu masculo mixtæ sunt, ꝑ osculũ & dexteras, per quæ primũ resignarunt pudorẽ spiritu, per cõmune cõscientiæ pignus, quo totã cõdixerunt confusionem, quanto magis tempus illas uelabit sine quo sponsari nõ possunt & quo urgente sine spõsalibus uirgines desinũt esse? Tempus etiã ethnici obseruant, ut ex lege naturæ iura sua ætatibus reddant. Nam fœminas quidem à duodecim annis, masculum uero à duobus amplius ad negocia mittunt, pubertatem in annis non sponsalibus aut nuptijs decernentes. Mater familiæ uocatur licet uirgo, & pater familiæ licet inuestis. A nobis nec naturalia obseruantur, quasi alius sit deus naturæ quàm noster. Agnosce mulierem, agnosce nuptam, de testimonijs & corporis & spiritus, quæ patitur & in conscientia & in carne. Hæ sunt tabellæ priores naturalium sponsalium, & nuptiarum. Impone uelamen extrinsecus, habenti tegumen intrinsecus. Tegantur etiam superiora, cuius inferiora nuda non sunt. Vis scire quæ sit ætatis autoritas? Propone utranque immature compressam, in habitu mulieris, & quæ maturitate progressa in uirginitate duret cum suo habitu, facilius illa mulier negabitur, quàm ista uirgo credetur. Tanta est adeo fides ætatis ut nec habitu obstrui possit. Quid quod etiam hæ nostræ etiam habitu mutationem ætatis confitentur, simulque se mulieres intellexerunt, de uirginibus educantur, à capite quidem ipso deponentes quod fuerunt: uertunt capillum, & acu lasciuiore comam sibi inferunt, crinibus à fronte diuisis, apertam professæ mulieritatem. Iam & consilium formæ à speculo petunt, & faciem morosiorem lauacro macerãt, forsitan & aliquo eam medicamine interpolant, pallium extrinsecus iactant, calceum stipant multiformem, plus instrumenti ad Balneas deferunt. quid singula persequar? Solæ autem manifestæ paraturæ totam circumferunt mulieritatem. Sed uirginali uolunt sola capitis nuditate, uno habitu

Natura. *Tempus.* *Fort. Agnosce &*

comparatio. 12.

bitu negantes quod toto suggestu profitentur. Si propter homines habitu abutuntur, impleant illum etiam in hoc, ut & apud ethnicos caput uelēt. Certe in ecclesia uirginitatem suam abscondant, quam extra ecclesiam cælant. Timent extraneos, reuereantur & fratres: aut constanter audeant, & in uicis uirgines uideri, sicut audent in ecclesijs. Laudabo uigorem si aliquid & apud ethnicos uirginitatis nundinarint. Eadem natura foris quæ & intus, eadem institutio apud homines & apud dominum eadem libertate constat. Quo ergo foris quidem bonum suum abstrudunt, in ecclesia uero puulgant exposco rationem, utrū ne ut fratribus suis placeāt, an ut ipsi deo? Si ut ipsi deo: tam idoneus est ad cōspicienda quæq; in occulto fiunt, quàm iustus ad remuneranda quæ soli sibi fiunt. Denique præcipit, nihil debuccinemus eorum quæ apud illum mercedem merebuntur, nec ea ab hominibus compensemus. Quod si unius uictoriati, uel quamcunque eleemosynæ operationem, sinistra conscientia facere prohibemur, quantum tenebrarum circumfundere debemus cum tantam oblationem deo offerimus, ipsius corporis & ipsius spiritus nostri, cum illi ipsam naturā cōsecramus. Ergo quod non potest uideri propter deum fieri, quia sic fieri deus non uult, sequitur ut hominum gratia fiat: utique primo illicitum, ut gloriæ, libidinosum. Gloria enim illicitum est eis, quorum probatio in omni humiliatione constat. & si à deo confertur continentiæ uirtus, quid gloriaris quasi non acceperis? Si uero non accepisti, quid habes quod datum tibi non est? Hoc ipso autē cōstat à deo datum tibi non esse, quod illum nō soli deo præstas. Videamus ergo quod humanū est, an firmū & uerū. Referunt aliquando dictū à quodā cū primum quæstio ista tentata est, & quomodo cæteras sollicitabimus ad huiusmodi opus? scilicet felices nos facient, si plures erunt, & non dei gratia uel merita cuiusq;. Virgines ecclesiam, an ecclesia uirgines ornat deo siue cōmēdat? Cōfessus est igitur gloriā esse in causa. Porrò ubi gloria, illic sollicitatio. Vbi sollicitatio, illic coactio. Vbi coactio, illic necessitas. Vbi necessitas, illic infirmitas. Merito itaq; dum caput non tegunt ut sollicitentur gloriæ causa, uentres tegere coguntur infirmitatis ruina. Aemulatio enim illarum non religio producit. Aliquando & ipse deus uenter earum, quia facile uirgines fraternitas suscipit. Nec tantum autem ruunt, sed & funem longum delictorum sibi attrahunt. Prolatæ enim in medium, & publicato bono suo elatæ, & fratribus omni honore & charitate & operatione cumulatæ, dum nō latent, ubi quid admissum est, tātum dedecoris cogitantes quantum honoris habuerunt. Si intectum caput uirginitati asscribitur, si qua uirgo exciderit de gratia uirginitatis, ne prodatur, intecto permanet capite esse, & tunc iam alieno ambulat habitu, id est quem sibi uendicat uirginitas, permanet nihilominus in habitu uel tunc saltem alieno, ne scilicet mutatione prodatur, conscientiæ muliebritatis, iam indubitate audent nudo capite ad deum adire. Sed æmulator deus & dominus, qui dixit, Nihil occultum quod nō

reuelabitur

Victoriatus nummi genus erat.

Puto l. sinistra conscia.

Als in omni humilitate.

Fort. conscientia.

reuelabitur,plerasq; etiã in conspectum deducit. Non enim confitebuntur, nisi ipsorum infantium suorum uagitibus proditæ. Quantum autem plures,non etiam de pluribus sceleribus suspectas habebis? Dicam licet nolim, difficile mulier semel fit,quæ timet fieri, quæque iam facta potest uirginem mentiri sub deo. Quanta item circa uterum suum audebit,ne etiam mater detegatur? scit deus quod iam infantes & perfici & perduci ad partum integros duxerit,debellatos aliquandiu à matribus.facillime semper concipiunt & felicissime pariunt huiusmodi uirgines, & quidem simillimos patribus. Hæc admittit flagitia coacta & inuitata uirginitas.Ipsa concupiscentia non latendi non est pudica:patitur aliquid quod uirginis non sit,studium placẽdi utiq; & uiris.Quantum uelis bona mente conetur,necesse est publicatione sui periclitetur,dum percutitur oculis incertis & multis,dũ digitis demonstrantium titillatur,dum nimium amatur,dum inter amplexus & oscula assidua concalescit. Sic frons duratur,sic pudor teritur,sic soluitur,sic discitur aliter iam placere desiderare.

15. Sed enim uera,& tota,& pura uirginitas,nihil magis timet quàm semetipsam:etiã fœminarum oculos pati non uult,alios ipsa oculos habet:confugit ad uelamẽ capitis quasi ad galeam,quasi ad clypeum,qui bonum suum protegat aduersus ictus tentationum,aduersus iacula scandalorum,aduersus suspitiões & susurros,& æmulationem,ipsum quoq; liuorem.

Fascinum.

Nam est aliquid etiam apud ethnicos metuẽdum quod fascinum uocant,infeliciorem laudis,& gloriæ enormioris euentum. Hoc nos interdum diabolo interpretamur. Ipsius est enim boni odiũ. Interdum deo deputamus. Illius est enim superbiæ iudicium,extollentis humiles & deprimentis elatos. Timebit itaq; uirgo sanctior,uel in nomine fascini,hinc aduersarium,inde deum:illius liuidum ingenium, huius censorium lumen.& gaudebit,sibi soli & deo nota. sed & si cui innotuerit, sapit si tentationibus gradum obtraxerit. Quis enim audebit oculis suis premere faciem clausam, faciem non sentientem? faciem (ut dixerim) tristem? quicunq; malus cogitatus,ipsa seueritate frangetur. Iam se etiam mulierem negat,quæ uirginem cælat.

16. In his consistit defensio nostræ opinionis secundum scripturam,secũdum naturam,secundum disciplinam. Scriptura legem condit,natura contestatur,disciplina exigit. Cui ex his cõsuetudo opinionis prodest,uel qui diuersæ sententiæ color est? dei est scriptura,dei est natura,dei est disciplina. quicquid contrarium est istis,dei non est. Si scriptura incerta est,natura manifesta est. Et de eius testimonio,scriptura incerta non potest esse:si de natura dubitatur,disciplina quid magis deo ratum sit ostendit. Nihil est illi carius humilitate,nihil acceptius modestia,nihil operosius gloria,& studio hominibus placẽdi. Illud itaq; sit tibi & scriptura,& natura,& disciplina,quod ratum deo inueneris,sicut iuberis omnia examinare,& meliora quæq; sectari. Superest etiã ut ad ipsas conuertamur,quo libentius ista suscipiant. Oro te siue mater,siue soror,siue filia,uirgo,secundum annorũ nomina,dixerim,

uela

uela caput: si mater, propter filios: si soror, propter fratres: si filia, propter patres: omnes in te ætates periclitantur, induc armaturam pudoris, circumduc uallum uerecundiæ, murum sexui tuo strue qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos. Adimple habitum mulieris. Vt statũ uirginis serues, mentire aliquid ex his quæ intus sunt, ut soli deo exhibeas ueritatem, quãquam non mẽtiris nuptam. Nupsisti enim CHRISTO: illi tradidisti carnem tuã, illi sponsasti maturitatem tuam. Incede secundum sponsi tui uoluntatem. CHRISTVS est qui & alienas sponsas & maritas uelari iubet, utiq; multo magis suas. Sed & uos admonemus alterius pudicitiæ mulieres, quæ in nuptias incidistis, nec sic à disciplina uelaminis exolescatis, ne quidẽ in momento horæ, ut quia reicere illam nõ potestis alio modo destruatis, neq; tectæ, neq; nudæ incedentes. Mitris enim & lanis quædam non uelant caput, sed conligant, à fronte quidem protectæ, quâ proprie autẽ caput est, nudæ. Aliæ modice linteolis, credo ne caput premãt, nec ad aures usq; demissis cerebrotenus operiuntur. Misereor si tam infirmo auditu sunt, ut per tegmen audire non possint. Sciant quia totum caput mulier est. Limites & fines eius eo usq; porriguntur, unde incipit uestis: quãtum resoluti crines occupare possunt, tanta est uelaminis regio, ut ceruices quoq; ambiãtur. Ipsæ enim sunt quas subiectas esse oportet, ꝑpter quas potestas supra caput haberi debet. uelamen iugum illarum est. Iudicabunt nos Arabiæ fœminæ ethnicæ, quæ non caput, sed faciem quoq; ita totam tegunt, ut uno oculo liberato, contentæ sint dimidiam frui lucem, quàm totam faciem prostituere. Mauult fœmina uidere quàm uideri. Quas propterea infelicissimas ait Romana quædã regina quod adamare magis quàm adamari possint, cũ sint uel ex alterius felicitatis & quidem frequentioris immunitate felices, quia facilius adamari quàm adamare fœminæ possint. Et ethnicæ quidem disciplinæ meracior & (ut ita dixerim) barbarior modestia. Nobis dominus etiam reuelationibus uelaminis spacia metatus est. Nã cuidam sorori nostræ angelus in somnis ceruices quasi applauderet uerberans, elegantes, inquit, ceruices, & merito nudæ. Bonum est usq; ad lumbos à capite ueleris, ne & tibi ista ceruicum libertas nõ prosit. & utiq; quod uni dixeris omnibus dixeris. Quãta autem castigatione merebuntur etiam illæ quæ inter psalmos uel in quacunq; dei mentione retectæ perseuerant? merito ne etiã in oratione ipsa facillime fimbriam, aut uillũ, aut quodlibet filum cerebro superponũt, & tectas se opinãtur. Tãti caput suum mentiũtur. Aliæ quibus planè maior est palma omni fimbria & filo, non minus capite suo abutuntur, ut bestia quædam magis quàm auis licet pennata, breui capite, protracta ceruice, cætera altegrandia. Hanc aiunt cum delitescendum habet, caput solum planè totum in condensum abstrudere, reliquam se in aperto relinquere. Ita dum in capite secura est, nuda quâ maior est, capitur tota cum capite. Tales erũt & istæ minus quàm utile est tectæ. Oportet ergo omni tempore & omni loco memores

Q legis

Arabicæ mulieres.

Reuelatio.

Fort. Quamtam castigationem.

Fort. altegradia.

legis incedere, paratas & instructas ad omnem dei mentionem. qui si fuerit in pectore, cognoscetur & in capite fœminarum. Hæc cum bona pace legentibus, utilitatẽ consuetudini præponentibus, pax & gratia à domino nostro Iesu redundet, cum Septimio Tertulliano, cuius hoc opusculum est.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE VIRGINIBVS VELANDIS FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

MVLIERES Christianæ non cogitantes Christianismum esse modestiæ professionem, in seipsis uestiendis ornandisque nolebant inferiores uideri gentilibus matronis. Proinde eas admonet ut inuidiam humanæ perditionis, cuius autor fuit Eua, lugendo potius meminerint effugere quàm augere superbiendo. Deinde docet quicquid est istarum rerum quæ fucandæ formæ deseruiunt, id omne deberi malis angelis autoribus: Quam rem Enoch prodiderit. Mox de auro & argento præcipuis mundani cultus materijs differit, & de gemmis, concedens quidem ea à deo condita, sed non in istũ usum. Porrò uindicat Enoch prophetæ librum qui sub illius nomine extabat olim, cuius etiam testimonio Iudas Apostolus utitur in epistola sua quæ legitur inter Canonicas. tametsi quidam hanc noluerint agnoscere quod apocryphum autorem citet. Verum innuit diuus Hieronymus enarrans epistolam ad Titum, uti licere partẽ libri etiamsi totum librum non approbes, cum sic scribit, Qui autem putant totum librum debere sequi eum qui libri parte usus sit, uidentur mihi & apocryphũ Enoch de quo Apostolus Iudas in epistola sua testimoniũ posuit, inter scripturas Ecclesiæ recipe, & multa alia quæ Apostolus Paulus de reconditis est locutus. Idẽ alibi fatetur Paulum scriptis Apocryphis abusum, quæ tamen non comprobabat. Non negat etiam in apocryphis esse ueritatem Aur. Augustinus, sed quam ex fabulis admixtis difficile sit eruere. De habitu uirginum librum isti similem ædidit Cyprianus imitator Tertulliani.

ARGVMENTI FINIS.

Q·SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE HABITV MVLIEBRI LIBER.

SI TANTA in terris moraretur fides, quanta merces eius expectatur in cœlis, nulla omnino uestrũ sorores dilectissimæ ex quo deum uiuum cognouisset, & de sua, id est de fœminæ conditione didicisset, lætiorem habitum ne dicam gloriosiorem appetisset, ut nõ magis in sordibus ageret, & squalorem potius affectaret, ipsam se circumferens Euam lugentem & pœnitentem, quo plenius id quod de Eua trahit (ignominiam dico primi delicti & inuidiam perditionis humanæ) omni satisfactionis habitu expiaret. In doloribus & anxietatibus paris mulier, & ad uirum tuum conuersio tua, & ille dominabitur tui, & Euam te esse nescis? Viuit sententia dei super sexum istum, in hoc seculo: uiuat & reatus necesse est. Tu es diaboli ianua, tu es arboris illius resignatrix, tu es diuinæ legis prima desertrix, tu es quæ eum suasisti quem diabolus aggredi non ualuit. Tu imaginem dei hominem tam facile elisisti: propter tuum meritum, id est mortem, etiam filius dei mori habuit: & adornari tibi in mente est, super pelliceas tuas tunicas? Age nunc si ab initio rerum & Milesij oues tonderent, & Seres arbores nerent, & Tyrij tinguerent, & Phryges insuerent, & Babylonij intexerẽt, & Margarita canderent, & ceraunia coruscarent, si ipsum quoq; aurum iam de terra cum cupiditate prodisset, si iam & speculo tãtum mentiri liceret, & hæc Eua concupijt, de paradiso expulsa, iam mortua opinor. Ergo nec nunc appetere debet aut nosse, si cupit reuiuiscere, quæ nec habuerat nec nouerat, quando uiuebat. Ideo omnia ista damnatæ & mortuæ mulieris impedimenta sunt, quasi ad pompam funeris constituta. Nam & illi qui ea constituerunt, damnati in pœnam mortis deputantur: illi scilicet angeli, qui ad filias hominum de cœlo ruerunt, ut hæc quoq; ignominia fœminæ accedat. Nam cum & materias quasdam bene occultas, & artes plerasq; non bene reuelatas, seculo multo magis imperito prodidissent (siquidem & metallorum opera nudauerant, & herbarum ingenia traduxerant, & incantationum uires prouulgauerant, & omnẽ curiositatem usq; ad stellarum interpretationem designauerant) proprie & quasi peculiariter fœminis instrumẽtum istud muliebris gloriæ contulerũt:

Habitus satisfactionis.

 lumina

lumina lapillorũ,quibus monilia uariantur:& circulos ex auro,quibus brachia artantur:& medicamenta ex fuco,quibus lanæ colorãtur:& illũ ipsum nigrum puluerem,quo oculorum exordia producuntur. Hæc qualia sint,interim iam ex doctorum suorum qualitate & conditione pronunciari potest quod nihil ad integritatem pectoris,nihil ad castitatem adamatores ,nihil ad timorem dei desertores spiritus ,aut monstrare potuerunt aut præstare. Si doctrinæ dicendæ sunt:mali magistri male docuerint necesse est. Si mercedes pro libidine:nullius rei turpis merces decora est. Quid autem tãti fuit ista monstrare sicut conferre? utrum ne mulieres sine materijs splendoris ,& sine ingenijs decoris placere non possent hominibus ,quæ adhuc incultæ & incompositæ & (ut ita dixerim) crudæ ac rudes,angelos mouerant? An ne sordidi ,& per gratuitum usum contumeliosi amatores uiderentur ,si nihil fœminis in connubium allectis contulissent? Sed hæc non capita æstimare. nihil plus desiderare poterant quæ angelos possidebant.magno scilicet nupserant.Enimuero qui utiq; interdum cogitabant unde cecidissent ,& post libidinum uaporata momenta cœlum suspirabãt ,illud ipsum bonum fœminarum naturalis decoris ut causam mali,sic remunerauerunt ,ne eis profuisset felicitas sua , sed ut deuectum de simplicitate & synceritate unà cum ipsis in offensam dei peruenirent. Certi erant omnem & gloriam & ambitionem & affectionem per carnem placendi,deo displicere. Hij sunt nempe angeli quos iudicaturi sumus.hij sunt angeli quib⁹ in lauacro renũciamus. hæc sunt utiq; per quæ ab homine iudicari meruerunt. Quid ergo facient apud iudices suos,res eorum? quod est commertium damnaturis cum dãnandis? opinor quod CHRISTO & Beliæ. Qua constantia tribunal illud ascendimus,decreturi aduersus eos quorum munera appetimus? Nam & uobis eadem tunc substantia angelica repromissa , idem sexus qui & uiris, eandem iudicandi dignationem pollicetur, Nisi ergo hic iam præiudicauerimus res eorum prædamnando quas in illis tunc damnaturi sumus,illi potius nos iudicabunt atque damnabunt. Scio scripturam Enoch quæ hunc ordinem angelis dedit,non recipi à quibusdam , quia nec in armarium Iudaicum admittitur. Opinor non putauerunt illam ante cataclysmum æditam,post eum casum orbis omnium rerum abolitorem,saluam esse potuisse. Si ista ratio est,recordentur pronepotem ipsius Enoch fuisse superstitem cataclysmi Noe,qui utique domestico nomine & hæreditaria traditione audierat & meminerat de proaui sui penes deum gratia , & de omnibus prædicatis eius:cum Enoch filio suo Matusale nihil aliud mandauerit quàm ut notitiam earum posteris suis traderet. Igitur sine dubio potuit Noe in prædicationis delegatione successisse ,uel quia & aliàs non tacuisset tam de dei conseruatoris sui dispositione,quàm de ipsa domus suæ gloria. Hoc si non tam expedite haberet , illud quoq; assertione scripturæ illius tueretur. Proinde potuit abolefactam eam uiolentia cataclysmi , in spiritu rursus reformare,

Fort. ad integritatem peccatores.

Fort. siue con.

Fort. non capit æstimare.

3. Enoch liber apocryphus.

mare: quemadmodum & Hieroſolymis Babylonia expugnatione deletis, omne inſtrumentum Iudaicæ literaturæ per Eſdram conſtat reſtauratum. *Inſtrumentū Iudaicæ literaturæ.* Sed cum Enoch eadem ſcriptura etiam de domino prædicarit, à nobis quidem nihil omnino reiciendum eſt, quod pertinet ad nos. Et legimus omnē ſcripturam ædificationi habilem, diuinitus inſpirari, à Iudæis poſtea iam uideri propterea reiectam, ſicut & cætera ferè quæ CHRISTVM ſonant. Nec utiq; mirum hoc ſi ſcripturas aliquas non receperunt de deo locutas, quem & ipſum coràm loquētem nō erant recepturi. Eò accidit quod Enoch apud Iudam Apoſtolum teſtimonium poſſidet. *Iudas Apoſtolus uſus teſtimonio Enoch.* 14. Nulla nunc muliebris pompæ nota inuſta ſit prædamnationis de exitu autorum. Nihil angelis illis imputetur præter repudium cœli, & matrimonium carnis. Rerum ipſarum qualitates examinemus, ut conſilia quoq; concupiſcentiæ earum deprehendamus. Habitus fœminæ duplicem ſpeciem circumfert, cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem uocant: ornatum quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro, & argento, & gemmis, & ueſtibus deputatur: Iſte in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis quæ oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, alteri proſtitutionis: ut iam hinc proſpicias dei ãncilla quid ex his diſciplinæ tuæ conueniat, quæ de diuerſis inſtitutis cenſearis, ſcilicet humilitatis, & caſtitatis. 15. Aurum & argentum principes materiæ cultus ſecularis, aſſint neceſſe eſt, unde ſunt, terra ſcilicet planè glorioſior, quoniam in maledictorum metallorum ferialibus *Fort. feralibus.* officinis pœnali opere deplorata, nomen terræ in igni reliquit, atque exinde de tormentis in ornamenta, de ſupplicijs in delitias, de ignominijs in honores, metalli refuga mutatur. *Aurum & argētū.* Sed & ferri & æris & aliarum uiliſſimarum materiarum par conditio eſt, & terreni generis, & metallici operis: quo nihilo generoſior iudicari poſſit auri & argenti ſubſtantia penes naturam. Quod ſi de qualitate uſus, gloria eſt auro & argēto: atquin magis ferro, & æri: quorum ita diſpoſita eſt utenſilitas, ut & proprias operas plures & neceſſariores exhibeant rebus humanis, & nihilominus auri & argenti de ſua uice accommodent iuſtioribus cauſis. Nam & anuli ferro fiunt. quædam eſui & potui uaſcula ex ære adhuc ſeruat memoria antiquitatis. Viderit ſi etiam ad ſpurca inſtrumēta auri & argenti demens copia deſeruit. Certe nec ager auri opere paratur, nec nauis argenti uigore cōtexitur. Nullus uidens aurū demergit in terram. nullus clauus argentum intimat tabulis. Taceo totius uitæ neceſſitates ferro & æri innixas: cum illæ ipſæ diuites materiæ, & de metallis refodiendæ, & in quocunq; uſu producendæ, ſine ferri & æris operario uigore non poſſint. Iam igitur æſtimandum eſt unde obueniat tanta dignitas auro & argento, cum & conſanguineis quantum ad genus, & potioribus quantū ad utenſilitatem materijs præferantur. 16. Sed & lapillos iſtos qui cū auro ſuperbiā iungunt, quid aliud interpreter quàm lapillos & calculos, *Gemmæ.*

eiusdem terræ minutalia:nec tamen aut fundamentis demādandis,aut pa-
rietibus moliendis aut fastigijs sustinendis,aut tectis densandis necessaria?
Solum hunc mulierum stuporem ædificare nouerunt: quia tarde teruntur
ut niteant,& subdole substruuntur ut floreant,& anxie forantur ut pen-
deant,& auro lenocinium mutuum præstant. Sed si quid de mari Britanni
co aut Indico ambitio piscatur,conchæ genus est, non dico Conchylio aut
Ostreo sed nec Peloride gratius de sapore. Ad hoc enim conchas nouerim
maris poma. Quod si concha illa aliquid intrinsecus postulat,uitium eius
magis debet esse quàm gloria.Et licet Margaritum uocetur,non aliud tamē
intelligendum,quàm conchæ illius aliqua dura & rotunda uerruca. Aiunt
& de frontibus draconum gemmas erui,sicut & in piscium cerebris lapido-
sitas quædam est.Hoc quoque deerit Christianæ,ut de serpente cultior fiat.
Sic calcabit diaboli caput,dum de capite eius, ceruicibus suis aut ipsi capiti
7. ornamenta struit. Hæc omnia de raritate & peregrinitate sola gratiam pos-
sident. Denique intra terminos suos patrios, non tanti habentur.Semper
abundantia contumeliosa in semetipsa est. Apud Barbaros quosdam quia
uernaculum est aurum & copiosum, auro uinctos in ergastulis habent:&
diuitijs malos onerant,tanto locupletiores,quanto nocentiores. Aliquan-
do reuera inuentum est, quomodo & aurum non ametur. Gemmarum
quoq; nobilitatem uidimus Romæ de fastidio Parthorum & Medorum
cæterorumq; gentilium suorum,coram matronis erubescentem, nisi quod
nec ad ostensionem ferè habētur.Latent in cingulis Smaragdi,& cylindros
Fort. peronibus. uaginæ suæ solus gladius sub sinu nouit.& perionibꝰ uniones emergere de
luto cupiunt. Deniq; tam gemmatum habent quod gemmatum esse non
debet,si non comparet:aut ideo comparet, ut neglectum quoq; ostenda-
8. tur. Proinde & uestium de coloribus honorem serui etiam eorum terunt.
Sed & parietes Tyrijs & Hyacinthinis & illis regijs uelis,quæ uos operose
resoluta transfiguratis,pro pictura abutuntur. Vilior est apud illos purpu-
ra,quàm rubrica. Quis enim est uestium honor iustus de adulterio locorū
iniustorum? Non placet deo quod non ipse produxit.nisi si non potuit pur
pureas & earinas oues nasci iubere. Si potuit ergo iam noluit. quod deus
noluit,utiq; non licet fingi. Non ergo natura optima sunt ista,quæ à deo
non sunt autore naturæ.sic à diabolo esse intelleguntur,ab interpolatore na
turæ. Alterius enim esse non possunt,si dei non sunt: quia æmuli sint,neces-
se est,quæ dei non sunt.alius autem præter diabolum & angelos eius, æmu
lus dei non est. Cæterum materiæ ex deo sunt.nō statim & huiusmodi fru-
Fort. late uel licite. ctus latere in omnibus quæritur, & unde sint conchæ, & qua dispositione
decurrant, & ubi collocentur. Nam & omnes istæ prophanæ spectaculorū
Liber de spectaculis. secularium uoluptates,sicut de ipsis suū uolumen ædidimus,ipsa etiam ido-
lolatria ex rebus dei constat:non tamen ideo Circi furoribus, aut harenæ
atroc itatibus

atrocitatibus, aut scenæ turpitudinibus, Christianum affici oportet, quia deus & equum, & pãtheram, & uocem homini dedit: nec ideo idololatriam impune faciet Christianus, quia dei conditio est & thus, & merum, & ignis qui uescitur, & animalia quæ uictimæ fiunt, cum & ipsa materia quæ adoratur dei sit. Sic ego & circa actum materiarum census à deo descendens, propterea excusatus. deo extraneum ut reum scilicet gloriæ seculum. Nam ut quæque rerum, per singulas quasque terras & unamquamque regionem, materijs à deo distributa sunt, inuicem sibi peregrina apud exteros, mutuo rara apud uos, iure, si utique uel appetuntur, uel negliguntur, quia non tantus est in illis feruor gloriæ inter domesticos frigidæ. Sed enim ex possessionum distributione quam deus ut uoluit ordinauit, raritas & peregrinitas apud extraneos semper gratiam inueniens, de simplici causa non habendi quæ deus alibi collocauit concupiscentiam concitat habendi. Ex hac uitium aliud extenditur, immoderate habendi: quod & si forte habendum sit, modus tamen debetur. Hæc erat ambitio unde & nomen eius interpretandum est, quod concupiscentia apud animum ambigente nascatur ad gloriæ uotum, grande scilicet uotum quod (ut diximus) non natura, nec ueritas, sed uitiosa animi passio concupiscentia commendauit: & alia uitia ambitionis & gloriæ, sic & precia rebus inflãmauit, ut se quoque accenderent. Non tanto maior fit concupiscentia quanto magno fecit quod concupijt. Breuissimis loculis patrimonium grãde profertur. Vno lino decies sestertiũ inseritur. Saltus & insulas tenera ceruix fert. graciles aurium cutes calendarium ex pendunt, & in sinistra per singulos digitos de saccis singulis ludit. Hæ sunt uires ambitionis, tantarum usurarum substantiam uno & muliebri corpusculo baiulare.

Fort. sic nec. 19. *Modus.* *Ambitio.* *Fort. Nam tanto.* *Calendariũ et facci num mulariorum.*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE HABITV MVLIEBRI FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

SEXVS mulierum in luxum ualde propensus est. Viri Christiani frugaliter culti incedebant. at mulierum bona pars non minus ornamentis indulgebat quàm ethnicæ matronæ. Neque enim cõtemptum ferre potest muliebris animus. Et putabant quidem modo castæ forent, & à patratione criminum immunes, nihil referre si se uel operosius excolerent, uel formæ lenocinijs studerent. Prætexebant etiam affinitatum & communium officiorum rationem, quibus intercedentibus cogerentur cum ethnicis subinde congredi. Verum Tertullianus quemadmodum proximo libello ornamẽtorum & monilium usum peculiariter castigauit, sic hoc fucum & nitorem reprobat. Et docet quidem non esse satis ut mulier mala non sit, sed omnem etiam mali suspitionem euitandam illi iuxta Pauli doctrinam. Nec iubet ut mulier tota squaleat, sed huius cultum simplici constare uult mundicie. Quod si Gentiles adeundi sint, exigente hoc cognationis aut uulgarium officiorum necessitate, cur pudeat Christianam mulierem incedere frugaliter cultam, quæ possit hoc exẽplo alienos à pietate CHRISTO lucrifacere? Præcipua autem, inquit, causa Christianis mulieribus in publicum prodeundi est, si Christianus aliquis ægrotet, ut hunc inuisant uidelicet, & consolentur, ac officio lotionis ac mundationis prosequantur, Aut si res diuina fiat, Aut sacra ad populum concio. Adhortatur etiam ut uel hac de causa sibi temperent à nimio formæ cultusque studio, ne Gentilium suspicionem alant, quam quidam falso sparserat, de incestis Christianorum conuentibus, ut apud quos adulteria non essent prohibita, sed promiscuus uxorum affiniumq; usus locum haberet.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE CVLTV FOEMINARVM LIBER.

ANCILLAE dei uiui cõseruæ & sorores meæ, quo iure deputor uobiscũ, postremissimus omniũ, q de meo iure conseruitij & fraternitatis audeo ad uos uerba ista facere, non utiq; affectationi, sed affectioni procurans, in causa uestræ salutis. Ea salus nec fœminarum modo, sed etiam uirorum, in exhibitione præcipue pudicitiæ statuta est. Nam cum omnes templum dei simus illato in nos & conse- *Pudicitia.* crato spiritu sancto, eius templi æditu us & antistes pudicitia est, quæ nihil immundum nec prophanũ inferri sinat, ne deus ille qui inhabitat, inquinatam

tam sedē, offensus derelinquat. Sed modo nō de pudicitia, cui indicendæ & exigendæ sufficiunt instantia ubiq; diuina præcepta, uerum de pertinentibus ad eandem, id est qualiter uos incedere oporteat. Pleræq; enim (quod ipsum mihi reprehendendo in omnibus reprehendere deus permittat) aut ignorantes simpliciter, aut dissimulantes audacter, ita ingrediuntur quasi pudicitia in sola carnis integritate, & stupri auersione consistat, nec quicquā extrinsecus opus sit, de cultus dico & ornatus dispositione. Sed enim perseuerant in pristinis studijs formæ & nitoris, eandem sui circumferētes quam fœminæ nationum, à quibus abest conscientia ueræ pudicitiæ: quia nihil uerum in his quæ deum nesciunt præsidem & magistrum ueritatis. Nam & si qua in gentilibus pudicitia credi potest, us[ut]q; adeo eam imperfectam & inconditam constat, licet animo aliquatenus tenax sui agat, in habitus tamen licentia sese dissoluat, propter ueritatem gentilium, solatiū appetendo cuius rei deuitat effectum. Tota deniq; est quæ nec placere quidem extraneis cōcupiscat, quæ non uelit idcirco se expingere ut neget appetitum, quanquam & hoc gentili pudicitiæ familiare sit, non delinquere, Attamen uelle, uel etiā nolle, attamen non denegare, mirum: quia peruersa sunt omnia quæ à deo non sunt. Videant igitur quæ totum bonum non obtinendo, facile & quod obtinent malo permiscent. Vos ab illis, ut in cæteris, incessu quoq; deuertere necessarium est: quoniam perfectæ esse debetis, sicut pater uester qui est in cœlis perfectæ autem, id est Christianæ, pudicæ appetitionem sui non tātum nōn appetendā, sed etiā execrandam uobis sciatis: primò quod nō de integra conscientia uenit studium placendi per decorē, quem naturaliter inuitatorem libidinis scimus. quid igitur in te excitas malum istud? quid inuitas cuius te profiteris extraneam? tum quod tentationibus uiam aperire nō debemus, quæ nonnunquam (quod deus à suis abigat) instando perficiunt certe uel spiritu scādalum permouent. Debemus quidem ita sancte & tota fidei substantia incedere, ut confessæ & securæ simus de conscientia nostra, optantes perseuerare id in nobis, nō tamen præsumere. Nam qui præsumit, minus ueretur, minus præcauet, plus periclitatur. Timor, fundamētum salutis est. præsumptio, impedimentum timoris. Vtilius ergo si speremus nos posse delinquere: sperando enim timebimus, timendo cauebimus, cauendo salui erimus: contra si præsumamus, neq; timendo, neq; cauendo, difficile salui erimus. Qui securus agit non est sollicitus, non possidet tutam & firmam securitatem. At qui sollicitus est, is uere poterit esse securus. Et de suis quidē seruis dominus pro misericordia sua curet: etiā præsumere illi de bono suo feliciter liceat. Quid autem alteri periculo sumus? quid alteri concupiscentiam importamus? quam si dominus ampliando legem à facto stupri non discernit in pœna, nescio an impune habeat, qui alicui fuerit causa pditiōis, Perit eīm ille simul in tua forma si cōcupierit, & admisit iam in animo quod cōcupiuit, & facta es tu gladius illi, ut & si à culpa uaces ab inuidia non liberaberis

Fort. propter uanitatem.
Fort. l. Quota deniq;.
Tentationes.
Timor.
Præsumptio.

raberis. Vt cum in alicuius agro latrociniũ gestũ est, crimen quidẽ dominũ non constringit, dum res tamẽ eius ignominia notatur, ipse quoq; infamia aspergitur. Expingamus nos, ut alteri pereant. ubi est ergo, diliges proximũ tuum sicut te ipsum? Nolite uestra curare, sed alterius. Nulla enunciatio spiritus sancti, ad præsentem tantam materiam & nõ ad omnẽ utilitatis occasionem dirigi & suscipi potest. Cum igitur & nostra & aliorum causa uersetur in studio periculosissimi decoris, iam nõ tantũ confictæ & elaboratæ libidinis suggestum recusandũ à uobis sciatis, sed etiam naturalis speciositatis obliterandum, dissimulatione & incuria, ut proinde oculorum incursibus molestum. Nã & si accusandus decor non est, ut felicitas corporis, ut diuinæ plasticæ accessio, ut animæ aliqua uestitus bona, timendũ tamen est uel propter iniuriam & uiolentiã spectatorum, quæ etiam pater fidei Abraham in uxoris suæ specie pertimuit, & sororem mentitus Saram, salutem contumelia redemit. Nũc non sit timenda dignitas formæ, ut nec possidentibus grauis, nec appetentibus exitiosa, nec coniunctis periculosa, nec exposita tentationibus, non circũdata scãdalis existimetur: sufficit quod angelis dei nõ est necessaria. Nã ubi pudicitia, ibi uacua pulchritudo, quia proprie usus & fructus pulchritudinis corporis, luxuria, nisi si quis aliâs esse decorẽ arbitratur. Illæ sibi formositatẽ & datã extendãt & nõ datã cõquirãt, quæ quod ab illa flagitatur sibi quoq; præstare se putant, cũ alteri præstãt. Dicet aliquis, quid ergo non est exclusa luxuria admissa castitate? laude formæ sola frui, & de bono corporis gloriari licet. Viderit quem iuuat de carne gloriari. Nobis autem nullum gloriæ studium, quia gloria exaltationis ingenium est. Porrò exaltatio non cõgruit professionibus humilitatis ex præceptis dei. Dein si omnis gloria uana & stuporata, quanto magis quæ in carne? nobis dumtaxat. Nam & si gloriandum est, in spiritus bono, non in carnis placere uelle debemus, quia spiritualium sectatores sumus. in quibus operamur in illis & gaudemus. de his gloriam capimus de quibus salutem speramus. Planè gloriabitur Christianus in carne, sed cum propter CHRISTVM lacerata durauerit, ut & spiritus in ea coronetur, non ut oculos & suspiria adolescentium post se trahat. Ita quod ex omni parte in uobis uacat, merito & nõ habentes fastidiatis, & habentes negligatis. Sancta fœmina sit naturaliter speciosa, non adeo sit occasioni. Certe si fuerit, nõ ignorare, sed etiam impedire se debet. Quasi gentilibus dicam: Gentiles communionum præceptis alloquens, uos solis maritis uestris placere debetis. In tãtum autem placebitis eis, in quantum alteris placere non curaueritis. Securæ estote benedictæ, uxor nulla deformis est. marito suo satis placuit cum electa est, seu moribus seu forma commendata. Neque uestrum putẽt si temperauerint à cõpositione sui, odium & auersionem maritorum prosecuturam. Omnis maritus castitatis exactor est. formam uero fidelis non expectat, quia non isdẽ bonis que gentiles putant capimur. Infidelis contra etiã suspectã habet, uel propter

Marginalia: Fort. uestis. — Fort. professoribus — Fort. Neque aliquæ uestrum.

propter illam sceleratam in nos opinionem gentilium. Cui ergo pulchritu-
dinem tuam nutrias, si fidelis non exigit, si gentilis nō credit? quid gestias
aut suspecta, aut non desideranti placere? Hæc utiq; non ad crudam in totū
& ferinam habitudinem insinuandam uobis suggeruntur, nec de bono cor
poris squalorem sed de pudoris suademus, sed de modo & cardine & iusti-
tia corporis excolēdi. Nō supergrediendū ultra quàm quod simplices & suf
ficientes mūditiæ cōcupiscūt, ultra quàm domino placere. In illū enim delin
quunt, quæ cutem medicaminibus unguēt, genas rubore maculāt, oculos fu Fort. unguunt.
ligine colligunt. displicet illis nimirum plastica dei, in ipsis redarguūt, repre-
hendunt artificem omnium. Reprehendunt enim cum emendant, cū adij-
ciunt, utique ab aduersario artifice sumentes additamenta ista, id est diabo-
lo. Nam quis corpus monstraret mutare, nisi qui & hominis spiritū malitia
transfigurauit? ille indubitate huiusmodi ingenia concinnauit, ut in nobis
quodāmodo manus deo inferret. Quod nascitur, opus dei est. Ergo quod
fingitur, diaboli negocium est. Diuino operi, Satanæ ingenia superducere
quàm scelestum est. Serui nostri ab inimicis nostris nihil mutuātur, milites
ab hoste imperatoris sui nihil concupiscunt. De aduersario enim eius in cu-
ius manu sit, aliquid usui postulare transgressio est. Christianus à malo illo
adiuuabitur? nescio an hoc nomen ei perseueret. Erit enim eius de cuius do-
ctrinis instrui concupiscit. Quantū autem à uestris disciplinis & professioni
bus aliena sunt, quàm indigna nomine Christiano faciem fictam gestare,
quibus simplicitas omnis indicitur, effigiem mentiri quibus lingua nō licet
appetere quod datū nō sit: quibus alienū abstinentiā in specie exercere, qui-
bus studiū pudicitiæ est? Credite benedictæ, quomodo præcepta dei custo
dietis liniamēta non custodiētes? Video quasdā & capillū croco uertere. pu-
det eas etiā nationis suæ quod non Germanæ aut Gallæ sint procreatæ, ita
patriam capillo transferunt. male ac pessime sibi auspicantur flammeo capi
te. & decorum putant quod inquinant. Atq; & detrimentum crinibus medi
caminum uis inurit, & cerebro perniciem, etiam cuiuslibet synceri humoris
assiduitas reseruat, tum solis animando simul & siccādo capillo exoptabilis
ardor. quis decor cum iniuria? quæ cum immūditijs pulchritudo? Crocum
capiti suo mulier Christiana ingerit ut in aram. Quodcunque enim im-
mundo spiritui excremari solet, id nisi probis & necessarijs & salubribus
usibus adhibeatur ad quod creatura dei est prospecta, sacrificium uideri po
test. Sed enim dominus ait, quis uestrum potest capillum atrum ex albo fa-
cere, aut album ex atro? heæ quæ reuincunt deum, Ecce inquiunt pro albo
uel atro flauum facimus gratiæ faciliorem: quamuis & atrum ex albo co-
nantur facere, quas pœnituit ad senectam usque uixisse. Pro temeritate
erubescit ætas exoptata uotis. furtum confitetur, adolescentia in qua de-
linquimus suspiratur, occasio prauitatis interpolatur. Absit à sapientiæ filia
bus stultitia tanta. Senectus cum plus occultari studuerit, plus detegetur.

Hæc est

Hæc eſt æternitas noſtra,de capitis iuuentute.Hanc incorruptibilem habemus ſemper induere ad domum domini quam acacia pollicetur.Bene properatis ad dominũ,bene feſtinatis excedere de iſto iniquiſſimo ſeculo ,qui-
7./ bus in fine appropinquare deforme eſt.Quid enim tanta ordinandi capitis oneroſitas ſalutem ſubminiſtrat? Quid crinibus ueſtris quieſcere non licet. modo ſubſtrictis,modo relaxatis ,modo ſuſcitatis,modo eliſis.Aliæ geſtiũt in cincinnis cohercere ,aliæ ut uagi & uolucres elabantur,non bona ſimplici
Aliâs affigitis. tate* cuſtoditis.Præterea neſcio quas enormitates ſubtilium atq; textilium capillamentorum nunc in galeri modum quaſi uaginam capitis & operculũ uerticis,nũc in ceruicem retro ſuggeſtum.Mirũ quod contra domini præcepta contenditur.Ad menſuram neminem ſibi adijcere poſſe pronũciatum eſt.Vos planè adijcitis ad pondus colliridas quaſdam uel ſputorum umbilicos ceruicibus aſtruendo.ſi non pudet enormitatis,pudeat inquinamenti ne exuuias alieni capitis forſitan immundi,forſan nocentis & gehennæ deſtinati ſancto & Chriſtiano capiti ſuppares.Imò hanc ornatus ſeruitutem à libero capite ꝑpellite.Fruſtra laboratis ornatæ uideri,fruſtra peritiſſimos
1. cor. 11. x. quoſq; ſtructores capillaturæ adhibetis.Deus uos uelari iubet.credo ne quarundam capita uideantur.Atq; utinam miſerrimus ego in illo die Chriſtianæ exultationis ,uel inter calcanea ueſtra caput eleuem,uidere ,an cum ceruſſa,& purpuriſſo ,& croco ,& in illo ambitu capitis reſurgatis,an taliter expictam angeli in nebula ſubleuent obuiam CHRISTO. Si nunc bona & dei ſunt,tũc quoq; occurrent reſurgentibus corporibus & ſua loca agnoſcẽt. Sed non poteſt reſurgere niſi caro ,& ſpiritus ſolus ac purus.damnata ſunt igitur quæ in carne & ſpiritu non reſurgũt,quia dei non ſunt.Damnatis ho
8./ die abſtinete.Hodie uos deus tales uideat ,quales tunc uidebit.Videlicet nunc & uir & ſexu æmulus fœminas à ſuis depello.An & nobis quædam re-
Viri elegantiæ ſtudioſi. ſpectu obediendæ grauitatis propter metum debitum domino detrahuntur?Siquidẽ & uiris propter fœminas,& fœminis propter uiros uitio naturæ ingenita eſt placendi uoluntas.Propriaſq; præſtigias formæ,& hic ſexus ſibi agnoſcit,barbam acrius cædere,interuellere,circũdare capillum,diſponere,etiam colorare canitiem,primam quãque ſubducere totius corporis lanuginẽ,pigmento quoq; muliebri diſtinguere,cætera pulueris cuiuſdã aſperitudine leuigare ,tum ſpeculum omni occaſione conſulere ,anxie inſpicere, cum tamen cognito deo adempta placendi uoluntate,per luxuriæ uacationem,omnia illa ut ocioſa ut hoſtilia pudicitiæ recuſantur.Nam ubi deus ibi pudicitia,ibi grauitas adiutrix & ſocia eius. Quo ergo pacto pudicitiã ſine inſtrumento eius,id eſt ſine grauitate tractabimus?quomodo autem grauitatem adminiſtrandæ pudicitiæ adhibebimus? niſi & in facie & in cultu &
9./ in totius hominis cõtemplatione ſeueritas circũferatur.Quamobrem erga ueſtitum quoq; & reliqua compoſitionis ueſtræ impedimenta,proinde uobis curanda eſt amputatio ,& decuſſio redundantioris nitoris. Nam quid

prodeſt

prodest,faciem quidem frugi & expeditam & simplicitate cõdignam diui/ næ disciplinæ exhibere,cætera uero corporis,laciniosis pomparum & deliti/ arum ineptijs occupare? Hæ pompæ quàm de proximo curent luxuriæ ne/ gotium,& obstrepant pudicitiæ disciplinis,dinoscere in facili est,quod gra tiam decoris cultus societate prostituant:adeo si desint irritam & ingratam reddunt,uelut exornatam & naufragam. Cõtra si forma defecit, adminicu lum nitoris quasi de suo gratiam supplet. Aetates deniq; requietas iam, & in portum modestiæ subductas,splendor & dignitas cultus auocant, & se- ueritatem appetitionibus inquietant,compensantibus scilicet habitus irri- tamẽto pro frigore ætatis. Ergo benedictæ primo quidem ut lenones & p/ stitutores uestitus & cultus ne in uos admiseritis,tum si quas uel diuitiarũ suarum uel natalium,uel retro dignitatum ratio compellit,ita pompaticas progredi:ut sapientiam consecutæ,temperare saltem ab huiusmodi curate, ne totis habenis licentiã usurpetis prætexto necessitatis. Quomodo etenim humilitatem quam Christiani profitemur,implere poterimus non repasti nantes diuitiarũ uestrarũ uel elegantiarũ usũ,quæ ad gloriã faciunt? gloria autem reconsueuit. Non enim utemur nostris? quis autem prohibet uti. Se cũdum Apostolũ tamen,qui nos uti monet mundo isto,quasi non abuta/ mur. Præterit enim,inquit,habitus huius mundi. Et qui emunt, inquit,sic agant quasi non possidentes. Cur ita? quoniam præmiserat,dicens: Tẽpus in collecto est. Si ergo uxores quoq; ipsas sic habendas demonstrat, tanq; non habeantur,propter angustias temporum,quid de uanis his instrumẽ tis earum? Non enim & ita multi faciunt,& se spadonatui assignant,& pro pter regnum dei tam fortem & utiq; permissam uoluntatem sponte ponẽ/ tes? quidam ipsam dei creaturam sibi interdicunt,abstinentes uino,& ani- malibus exulantes,quorum fructus nulli periculo aut sollicitudini adiacẽt, sed humilitatem animæ suæ in uictus quoq; castigatione deo immolãt. Sa tis igitur usæ estis diuitijs atq; delicijs,satis dotum uestrarum fructum ceci/ distis. Vnde notitia salutarium disciplinarum, Nos sumus in quos decucur rerunt fines seculorum. Nos destinati à deo ante mundum in æstimationẽ temporum,tanquàm castigando & castrando (ut ita dixerim) seculo erudi mur à domino. Nos sumus circuncisio omniũ,& spiritalis & carnalis. nam spiritu & carne secularia circũcidimus. Nimirũ enim deus demõstrauit succ cis herbarum & concharum alueis,incoquere lanas. Exciderat illi cũ uniuer/ sa nasci iuberet,purpureas & coccineas oues mandare. Deus & ipsarum ue/ stium officinas cõmẽtus,quod leues & exiles,solo precio graues essent. De us & auri tanta opera produxit cõtemplandis & distinguendis lapillis: scru pulosa deus auribus uulnera intulit,& tanti habuit uexationem operis sui, & cruciatus infantiæ tunc primũ dolentis,ut ex illis ad ferrum nati corporis cicatricibus grana nescio quæ penderẽt,quæ planè Parthi per omnia quæq; sua, bullarum uice inserunt:quanquàm & aurũ ipsum,cuius uos gloria oc-

Christiani profiten tur humilitatem.

*Forte * Gloria autẽ regerere consueuit.*

1. cor. 7.

*Forte * uoluptatem.*

/10.

 cupat,

cupat, cuidam genti ad uincla seruire referunt Gentilium literæ: adeo nõ ueritate bona sunt, sed raritate: per angelos aũt peccatores demonstrata sunt, & ipsas materias prodiderunt: & operositas cum raritate cõmissa preciositate ex ea libidine possidẽdæ preciositatis fœminarum, quod idem angeli qui & materias eiusmodi illecebras detexerunt, aurum dico & argentum illustrium & opera eorum tradiderunt, etiam calliblepharum uel plerũq; tincturas inter cætera docuerũt, damnati à deo sunt, ut Enoch refert. Quomodo placebimus deo, gaudentes rebus illorum, qui iram & animaduersionẽ prouocauerunt? Nunc deus ista prospexerit, deus permiserit: nullam de cõchylio uestem Esaias increpet, nullas lunulas reprobet, nullum botronatũ retundat: tamen non ut gentiles, ita nos quoq; nobis adulemur, institutorẽ deum solũmodo existimantes, nõ etiam despectorem institutorũ suorum. Quanto enim melius & cautius egerimus, si præsumamus omnia quidem à deo prouisa tunc, & seculo posita, ut nunc esset in quibus disciplina seruorum eius probaretur: uti per licentiam utendi, continentiæ experientia procederet. Nónne sapientes patresfamiliæ de industria quædam seruis suis offerunt atq; permittunt, ut experiantur an æqualiter permissis utantur, si ꝓbe, si modeste? Quanto autem laudabilior qui abstinuerit in totum, qui timuerit etiam indulgentiam domini? Sic igitur & Apostolus: Omnia, inqt, licent, sed nõ omnia ædificant. quanto facilius illicita timebit, qui licita uerebitur? quæ autem uobis causa est structius prodeundi, cum remotæ sitis ab

11. his quæ ad aliud indigent. Nam nec templa circuitis, nec spectacula postulatis, nec festos dies gentilium nostis: propter ipsum enim cõuentus, & mutuum uidere ac uideri omnes pompæ in publicum proferuntur, aut ut luxuria negotietur, aut gloria insolescat. Vobis autem nulla procedẽdi causa nõ tetrica: aut imbecillis aliquis ex fratribus uisitandus, aut sacrificium offert, aut dei uerbum administratur. quamuis horum grauitatis & sanctitatis negotium, & si cui opus nõ sit habitu extraordinario & composito & soluto. ac si necessitas amicitiarum officiorumq; gentilium uos uocat, cur non uestris armis indutæ proceditis? tanto magis, quanto ad extraneas fidei? ut sit inter ancillas diaboli & dei, discrimen: ut exemplo sitis illis, ut ædificẽtur in uobis: ut (quomodo ait Apostolus) magnificetur deus in corpore uestro: magnificatur autem si per pudicitiam utiq;, & per habitum pudicitiæ competẽtem. Sed enim dicitur à quibusdam, ne blasphemetur nomen in nobis si quid de pristino habitu & cultu detrahamus. Non auferamus ergo nobis & uitia pristina, simus & moribus isdem si & superficie eadem: & tunc uere non blasphemabunt nationes. Grandis blasphemia si qua dicatur, ex quo facta est Christiana, pauperius incedit. Timebit pauperior uideri, ex quo locupletior facta est, & sordidior ex quo mundior: secundum gentiliũ, an secundum dei placitum incedere Christianos oportet? Et optemus tan-

12. tummodo ne iustæ blasphemationis causa simus. Quanto autem blasphemabile

Forte, quoduis horũ. & mox, & cui.

mabile est, si quæ sacerdotes pudicæ dicimini, impudicarum ritu proceda- | Aliàs sacerdotes pudicitiæ.
tis cultæ, aut expictæ: aut quid minus habent infelicissimæ illæ impudicarũ
libidinum uictimæ? quas si quæ leges à matronis & matronalibus decora
mentis cohercebant, iam certe seculi improbitas cottidie insurgens honestis
simis quibusque fœminis usque ad errorem dinoscendi coæquauit: quãquàm
lenocinia formæ nunquàm nõ prostituto corpori cõiuncta, & debita etiam
scripturæ suggerunt. Illa ciuitas ualida quæ super montes septem & pluri-
mas aquas præsidet, cum prostitutæ appellationem à domino meruisset,
quali habitu appellationis suæ comparata est? Sedet certe in purpura cum
coccino, & auro, & lapide precioso, quæ maledicta sunt, sine quibus non po
tuit maledicta & prostituta describi. Thamar illa quia se expinxerat & or-
nauerat, idcirco Iudæ suspitioni uisa est quæstui sedere, adeo quia sub uela-
mento latebat, habitus qualitate quæstuariam mentiente, & fecit ut quæ-
stuariam, & uoluit, & cõpellauit & pactus est. Vnde addiscimus aduersus
congressus etiam & suspitiones impudicas prouidẽdum omni modo esse:
quid enim castæ mentis integritas in alterius suspitiõe maculatur? quid spe
ratur in me quod auersor? cur non mores meos habitus pronunciat, ne spi-
ritus per aures ab impudentia uulneretur? liceat uideri pudicam, certe impu
dicam non licet, licet aliqua forsan dicam: Non est mihi necessarium homi-
nibus probari, nec enim humanũ testimoniũ requiro. Deus conspector cor
dis est. Scimus omnes, cum tamen quid idem per Apostolum dixerit recor
demur: Probum uestrum coram hominibus appareat. Ad quid? nisi mali-
tia ad uos accessum omnino non habeat, & ut malis & exemplo & testimo
nio sitis: aut quid est, luceant opera uestra? Aut quid nos dominus lumen
terræ uocauit, quid ciuitati supra montẽ constitutæ comparauit, si non relu
cemus inter tenebrosos, & extamus inter dimersos? Si lucernã tuã sub mo-
dium abstruseris, in tenebris relictæ à multis incuseris necesse est. Hæc sunt
quæ nos luminaria mundi faciunt, bona scilicet nostra. Bonum autem dũ-
taxat uerum & plenum non amat tenebras, sed gaudet uideri & ipsa deno-
tatione sui exultat. Pudicitiæ Christianæ satis non est esse, uerum & uideri. | Pudicitia Christiana.
Tanta enim debet esse plenitudo eius, ut emanet ab animo in habitum, &
eructet à conscientia in superficiem, ut & foris inspiciat quasi supellectilem
suam, ut conueniat fidei continendæ in perpetuum. Discutiendæ enim sunt
delitiæ, quarum mollitia & fluxu fidei uirtus effœminari potest. Cæterum
nescio an manus spatalio circũdari solita, in duritia catenæ stupescere susti-
neat. Nescio an crus de periscelio in neruũ se patiatur artari. Timeo ceruicẽ
ne margaritarum & smaragdorũ laqueis occupata, locum spatæ non det.
Quare benedictæ meditemur duriora, & non sentiemus: relinquamus læ-
tiora & non desiderabimus. Stemus expeditæ ad omnem uim, nihil habẽ-
tes quod relinquere timeamus. Retinacula ista sunt spei nostræ. proijciamus
ornamẽta terrena, si cœlestia optamus. Ne dilexeritis aurum, in quo prima
 delicta

delicta populi Israhelis denotatur. O disse debetis quod Iudæos perdidit, quod derelinquentes deum adorauerunt: iam tunc aurū ignis est esca. Cæterum tempora Christianorum semper & nunc uel maxime, non auro, sed ferro transiguntur. Stolæ martyriorum præparantur, angelis baiulis sustinentur. Prodite uos iam medicamentis & ornamentis extructæ Apostolorum, sumētes de simplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depictæ oculos uerecundia, & spiritus taciturnitate, inserentes in aures sermonē dei, annectentes ceruicibus iugum CHRISTI. Caput maritis subijcite, & satis ornatæ eritis. Manus lanis occupate, pedes domi figite, & plus quàm in auro placebunt. Vestite uos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpura pudicitiæ. Taliter pigmentatæ deum habebitis amatorem.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI DE CVLTV MVLIERVM, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEATVM RHENANVM.

TERTVLLIANVS humanæ fragilitatis memor, dum tēpestiue supremis consulit, non contentus testamētum condidisse in quo de facultatibus suis uxori prospexerat: etiā undiquaq; consultum illi uolens, librum hunc cōscripsit: quo admoneretur quidnam fieri cuperet ab illa, si prior ipse è uiuis excessisset. Itaq; dehortatur in primis, ne denuo cuipiam nubat, semel à matrimonio liberata. Nimirum quod uiduæ cōmodius deo seruire possint, coniugalibus officijs non obnoxiæ. Ibi de unis nuptijs loquitur secūdum Montani dogma: aliquanto tamen modestius quàm in posterioribus libris de Castitate & Monogamia: nō præcipiens uidelicet, sed suadens tantum. Ac respondet illis, qui nuptiarum aut ineundarum, aut iterandarum causas obijciebant, fragilitatem carnis & liberorum procreationem. Monetq; ut optimas mulieres imitari uelit. Atq; etiam Gētilium mulierum exempla profert, castitatem amplexarū. In fine de uiduali pudicitia recēset, hanc uirginitate non digniorē, sed operosiorem esse docens, quod non paulo difficilius sit à uoluptate in totum abstinere, quàm ab ea semel gustata temperare posse. Et uirginitatē gratiæ fert acceptam, castitatē uidualem, uirtuti. Postremo monet, ut probas sibi contubernales adiungat, uidelicet mulieres tacitas, amantes laboris, sobrias, ac sua tantum curantes, Menandri uersiculum citans, quē Diuus Paulus sanctissimis scriptis suis inserere non est dedignatus, nempe priori ad Corinthios epistolæ.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBER PRIMVS AD VXOREM.

DILECTISSIMA in domino conserua quid tibi sectandum sit post discessum de seculo meum, si prior te fuero uocatus, iam hinc prouidere ut puisum obserues mandare fidei tuæ. Nam secularibus satis agentes sumus, & utrique nostrum consultum uolumus, talibus ordinamus. Cur non magis de diuinis æque cœlestibus posteritati nostræ prospicere debeamus, sed legatum quodammodo prælegare admonitionem & demonstrationem eorũ quæ ex bonis immortalibus, & de hæreditate cœlorum deputãtur? Tu modo ut solidum capere possis hoc meæ admonitiõis fidei cõmissum, deus faciat: cui sit honor, gloria, claritas, dignitas, potestas, nunc & in secula seculorum, Amen. Præcipio igitur tibi quanta continentia potes, post excessum nostrum renuncies nuptijs: nihil mihi isto nomine collatura, nisi quod tibi proderis. cæterũ Christianis seculo digressis nulla restitutio nuptiarum in diem resurrectionis repromittitur, translatis scilicet in angelicam qualitatem & sanctitatem: proinde sollicitudo nulla, quæ de carnis zelo uel in sententiã illam quam septem fratribus per successionem nuptijs euoluere: neminẽ tot maritorũ resurrectionis die offendet, nec quisquàm illam cõfusurus expectat. quæstio Sadducæorum cessit sententiæ domini. Ne me putes propter carnis tuæ integritatem mihi reseruandam de contumeliæ dolore suspectum insinuare iam hinc tibi consilium uiduitatis: nihil tunc inter nos dedecoris uoluptuosi resumetur. Nec enim tam friuola, tam spurca deus suis pollicetur. Sed an tibi uel cuicũque alij fœminæ ad deum pertinentis proficiat quod suademus, licet retractare. Non quidem abnuimus cõiunctionem uiri ac fœminæ benedictã à domino, ut sciremus generi humano & replendo orbi & instruendo seculo excogitatam, atque exinde permissam, unam tamen. Nã & Adam unus Euæ maritus, & Eua una uxor illius, una mulier, una costa. Sanè apud ueteres nostros ipsosque Patriarchas non modo nubere, etiam plurifariam matrimonijs uti fas fuit. erant & concubinæ: sed licet figuratum in synagogam & ecclesiam cesserit, ut tamen simpliciter interpretemur, necessariũ fuit instituere, quæ postea aut amputari, aut temperari mererentur. Superuentura enim lex erat. oportebat legis adimplendæ causas præcucurrisse. Idem mox legi succurrere habebat, dei sermo circũcisionem inducens spiritalẽ. Igitur per licentiam tunc passiuam materiæ subsequentiũ emendationũ præministrabant, quas dominus Euangelio suo, dehinc Apostolus in extremitatibus seculi aut excidit redundantes, aut composuit inconditas. Sed non

For. prouide.

For. atque cœlesti.

For. & legatũ

For. nupturis euoluerunt.

Montanizat de unis nuptijs.

ideo præmiserim de libertate uetustatis & posteritatis castigationẽ, ut præstruam CHRISTVM separandis matrimonijs & delendis coniunctionib⁹ aduenisse, quasi iam hinc finem nubendi præscriptã uiderint, qui inter cætera peruersitatum suarum disiungere docent, carnem de duobus unam, negantes eum qui fœminã de masculo mutuatus, duo corpora ex eiusdẽ materiæ consortio sumpta, rursus in se matrimonij compactione compegit. Deniq; prohiberi nuptias nusquàm omnino legim⁹, ut bonũ scilicet: quid

1. Cor. 7. tamen bono isto melius sit, accipimus ab Apostolo, permittente quidẽ nubere, sed abstinentiam præferente: illud propter insidias tentationum, hoc propter angustias temporum: qua ratione utriusq; pronunciationis inspecta, facile dinoscitur necessitate nobis concessam esse nubendi potestatem: quod autem necessitas præstat, depreciat ipsa: quod deniq; scriptũ est, Melius est nubere, quàm uri. quale hoc bonum est, oro te, quod mali comparatio cõmẽdat? Vt ideo melius sit nubere, quia deterius est uri. At enĩ quãto melius est neq; nubere neq; uri. sed etiã in p̄secutiõib⁹ melius est ex p̄missu fugere de oppido in oppidum, quàm cõpressum & distortum negare, atq;

Forte* id est ne qui negent. isto beata est. Idém ue qui negent, beati testimonij cõfessione excidere, possum dicere quod permittitur nõ est bonum. quid enim necesse est mori mihi, si ploro: bonum est, si timeo. quod permittitur suspectam habet p̄missionis suæ causam: quod autem melius est, nemo permisit, ut indubitatũ & sua synceritate manifestum. Nã propterea appetẽda sunt quædã, quia nõ uetantur, & si quodammodo uetantur, cùm alia illis præferuntur: prælatio enim superior dissuasio est infirmorum. Non ideo quid bonum est, qa malum non est: ideo malũ non est, quia non obest. Porrò plene bonũ hoc an-

Forte. Itaq; malle. tecedet, quod non modo non obest, sed insuper prodest. Item qui malle debes quod prodest, quàm quod non obest. Ad primũ enim locum certamẽ omne contendit: secundus solatium habet, uictoriam non habet. Quod si Apostolo auscultamus obliti posteriorum extendamur in priora, & meliorum donationũ sectatores simus, si nobis laqueum non imponit, quid utilitatis sit ostendit, dicens: Innupta de dominicis cogitat, uti corpore & spiritu sancta sit. Nupta uero, sollicita est quomodo coniugi suo placeat. Cæterum nusquàm ita nuptias permittit, ut non potius ad suũ exemplum nos

4. eniti malit. Felicem illum qui Pauli similis extiterit. Sed carnem legimus infirmã, & hinc nobis adulamur impensius: legimus tamẽ & spiritum firmũ. Nam in uno sensu utrũq; positum est. Caro terrena materia est, spirit⁹ uero cœlestis. Cur ergo ad excusationem proniores, quæ in nobis infirmata sunt, opponimus: quæ uero fortiora nõ tuemur? Cur cœlestibus terrena nõ cedant? si spiritus carne fortior, quia & generosior. nostra culpa infirmiores sectamur. Nam disiunctis matrimonio duæ species humanæ imbecillitatis necessarias nuptias faciunt. Prima quidem potentissima, quæ uenit de concupiscentia carnis: sequens, de cõcupiscentia seculi. Sed utraq; repudianda

est à

est à seruis dei, qui & luxuriæ & ambitioni renunciamus. Carnis concupiscẽtia ætatis officia defẽdit, decoris messem requirit, gaudet de cõtumelia sua: dicit uirum necessarium sexui, ut autoritatis & solatij causa, uelut à malis rumoribus tuta sit. Et tu aduersus consilia hæc eius, adhibe sororũ nostrarum exempla, quarũ nomina penes dominũ, quæ nullam formã uel ætatis occasionem præmissis maritis sanctitatẽ anteponũt: malunt enim deo nubere. deo speciosæ, deo sunt puellæ: cum illo uiuunt, cum illo sermocinãtur: illũ diebus & noctibus tractãt: orationes suas uelut dotes domino adsignãt: ab eodem dignationem uelut munera maritalia quotienscũq; desiderant, consequuntur. Sic æternum sibi bonũ domini occupauerunt, ac iã in terris non nubendo de familia angelica deputantur. Taliũ exemplis fœminarum ad æmulationem te continentiæ exercens, spiritali affectiõe carnalem illam cõcupiscẽtiã humabis. Temporalia & uolatica desideria formæ uel ætatis inimicantium bonorum compensas delenda. Cæterum secularis concupiscentia, causas habet, gloriam, cupiditatem, ambitionẽ, insufficientiam, per quas necessitatem nubendi subornat: uidelicet cœlestia repromittẽs, dominari in aliena familia, in alienis opibus incumbere, cultum de alieno extorquere sũptu, quem non sentias cedere in te. Hæc procul à fidelibus, quibus nulla cura tolerandæ uitæ, nisi si diffidemus de promissis dei, & cura, & prouidẽtia: qui lilia agrestia uestit, qui uolatilia cœli nullo ipsorum labore pascit, qui ꝓhibet de crastino uictuq; curari, respondens scire se quid cuiq; seruorũ suorum opus sit. Non quidem monilium pondera, non uestiũ tædia, nõ Gallicos uultus, nec Germanicos baiulos, quæ nuptiarũ gloriam accendũt: sed sufficientia quæ modestiæ & pudicitiæ apta est. Præsume oro te, nihil tibi opus est, si domino appareas: imò omnia habere, si habeas dominũ: cuius omnia cœlestia recogita, & terrena despicies. Nihil uiduitati apud deũ subsignatæ necessariũ est quàm perseuerare. Adijciunt quidẽ sibi homines causas nuptiarũ de sollicitudine posteritatis, & liberorũ amarissima uoluptate. sed id quoq; penes nos odiosum est. Nam quid gestiamus liberos serere, quos cum habemus, præmittere optamus respectu scilicet imminentiũ angustiarũ, cupidi & ipsi iniquissimo isto seculo eximi & recipi ad dominum, quod etiã Apostolo uotũ fuit. Nimirũ necessaria soboles seruo dei. Satis enim desunt nostra: securi sumus ut liberis uacemus: quærenda nobis onera sunt, quæ etiã à gentiliũ prophanis uitantur, quæ legibus locuntur, quæ parricidijs expugnantur. Nobis quidem plurimũ importuna, quantum fidei periculosa. Cur enim dominus uæ prægnantibus & nutricãtibus cecinit nisi quia filiorum impedimenta testatur, in illa die expeditionis incõmodũ futura? utiq; nuptias imputaturus. Tum autem ad uiduas non pertinebit: ad primam angeli tubam expedite prosilient. Quamcunque pressuram persecutionémque libere perferent: nulla in utero, nulla in uberibus æstuante sarcina nuptiarum. Igitur siue carnis, siue seculi, siue

Fort. cõpensans uel compensabis.

Al's Gallicos mulos

Adhuc baiulos agũt Germani, hodie põtificij corporis gestatores.

Appareas, hoc est, inseruias. unde apparitores.

Amarissima liberorum uoluptas.

εἰρωνικῶς.

Fort. locantur.

Dies expeditionis, dies ultimi iudicij.

posteritatis gratia nubet, nihil ex istis necessitatibus dei seruis: ut nō satis habeam semel alicubi earum succubuisse, & uno matrimonio omnē concupiscentiā huiusmodi expiasse. Nubamus cottidie, & nubentes à die illo dephendamur, ut Sodoma & Gomorrha. Nam illic nō utiq; nuptias & mercimonia solūmodo agebant: sed cū dicit, nubebant & emebant, insigniora ipsa carnis & seculi uitia detinentes, quæ à diuinis disciplinis plurimū auocent. Alterum per lasciuiendi uoluptatem: alterum per acquirendi uoluntatem. Etenim illa tunc cæcitas longe à finibus seculi habebatur. Quid ergo si et, si quæ olim detestabilia sunt penes dominū, ab his nos nunc arceat. Tēpus, inquit, in collecto est. supest, ut qui matrimonia habent, tanquàm non habētes agant. Quod si habēt, obliterare debent quod habent: quāto magis non habentes, prohibentur repetere quod non habēt: ut cuius maritus de rebus habuit, exinde quietem sexui suo nubendi abstinentia iniungat: quam pleræq; Gentilium fœminarum memoriæ charissimorum maritorū parcant. Cum quid difficile uidetur, difficiliora alios obeuntes recenseam⁹. Quot enim sunt qui statim à lauacro carnē suā obsignant? Quot itē qui cōsensu pari inter se matrimonij debitū tollunt? Volūtarijs spadonibus ꝓ cupiditate cœlesti saluo matrimonio abstinētia toleratur, quāto magis adempto? Credo eñ difficilius saluū derelinqui, quàm amissum non desiderari. Durū planè & arduū satis cōtinētia sancta fœmina post uiri excessum dei causa, cū Gentiles Satanæ suo & uirginitatis & uiduitatis sacerdotia perferant? Romæ quidē quæ ignis illius inextinguibilis imaginē tractant, auspicia pœnæ suæ cū ipso dracone curantes, de uirginitate censentur. Aceæ Iunoni apud Aegium oppidū uirgo sortitur: & quæ Delphis insaniunt, nubere nesciunt. Cæterum uiduas Aphricanæ Cereri assistere scimus, durissima quidē obliuione matrimonio adlectas. Nā manentibus in æternum uiris nō modo thoro decedunt, sed & alias eis utiq; ridentibus loco suo insinuant, adempto omni cōtactu usq; ad osculū filiorū, & tamē durante usu pseuerant in tali uiduitatis disciplina, quæ pietatis etiam sanctæ solatia excludit. Hæc diabolus præcipit & auditur: prouocat nimirū dei seruos cōtinētia suorū, *quasi ex æuo cōtinentiā gehēnæ sacerdotē. Nam inuenit quomodo homines etiam bonis sectationibus perderet: & nihil apud eū refert, alios luxuria, alios cōtinentia occidere. Nobis cōtinentia ad strumentū æternitatis demōstrata est à domino salutis deo, ad testimoniū fidei, ad cōmendationē carnis istius exhibendæ supuenturo indumēto incorruptibilitatis ad sustinendā nouissime uoluntatē dei. Sup hæc enim recogites moneo, neminē ex dei uoluntate de seculo duci, si nec folium quidem ex arbore sine dei uoluntate dilabitur. Idem qui nos mūdo infert, idē & educat necesse est. Igitur defuncto per dei uoluntatē, etiā matrimoniū dei uoluntate defungitur. quid tu restaures, cui finē deus posuit? quid libertatē collatā tibi iterata matrimonij seruitute fastidis? Obligat⁹ es, inquit, matrimonio, ne quæsieris obligationē.

Nubebāt et emebāt.

For. habentes obliterare.

For. de rebus abijt.

Forte *parentant.

Acreæ Iunonis meminit Pausanias.

For. matrimonij, uel matrimoniorum.

Oscula.

Forte * quasi ex æquo cōtinentiū gehēnæ sacerdotum.

Fort. Abligat. pro solutus.

ligationem. Nam & si nõ delinquas renubendo, carnis tamẽ pressurã subse qui dicit. Quare facultatẽ cõtinentiæ, quantum possumus, non diligamus? quã primũ obuenerit imbibamus: ut quod in matrimonio non ualemus, in uiduitate sectemur. Amplectenda occasio est, quæ ademit quod necessitas imperabat. Quantũ detrahant, quantum obstrepant sanctitati nuptiæ secundæ, disciplinæ ecclesiæ, præscriptio Apostoli declarat, cũ digamos non sinit præsidere, cũ uiduã allegi in ordinationẽ nisi uniuiram nõ cõcedit: arã enim dei mundã proponi oportet. Tota illa ecclesia candida de sanctitate describitur. Sacerdotiũ uiduitatis, & celebratũ est apud natiões pro diaboli scilicet æmulatione. Regem seculi Pontificẽ maximũ rursus nubere, nefas est: quantũ deo sanctitas placet, cũ illũ etiam inimicũ adfectat: non utiq; ut alicuius boni adfinis, sed ut dei domini placita cũ cõtumelia adfectans. Nã de uiduitatũ honoribus apud dominũ uno dicto eius per prophetã expeditum: Iuste facito uiduæ & pupillo, & uenite disputemus, dicit dominus. Duo ista nomina inquantũ de spe qui humano, intantũ diuinæ misericordiæ exposita, suscepit tueri. Pater omniũ uide, quàm ex æquo habetur, qui uiduæ benefecit. quanti est uidua ipsa, cuius adsertor dominus disputauit? Non tantũ uirginibus datũ opinor, licet in illis integritas solida & tota sanctitas de proximo uisura sit faciem dei. Tamẽ uidua habet aliquid operosius: qa facile est nõ appetere quod nescias, & auersari quod desideraueris nunquàm. Gloriosior cõtinẽtia quæ ius suũ sentit: quæ quid uiderit, nouit. Poterit uirgo felicior haberi, at uidua laboriosior. Illa, quod bonũ semp habuit, ista quod bonũ sibi inuenit. In illa gratia, in ista uirtus coronat. Quædam enim sunt diuinæ liberalitatis, quædam nostræ operatiõis. Quæ à domino indulgentur, sua gratia gubernantur: quæ ab homine captantur, studio perpetrantur. Stude igitur ad uirtutem continentiæ, modestiæ, quæ pudori procurat: sedulitati, quæ nugas non facit: frugalitati, quæ seculũ spernit. Conuictum atq; cõmercia deo digna sectare, memor illius uersiculi, sanctificati per Apostolum:

Ordinatio.

For. cũ illã etiam inimicus

For. despectui humano.

Virgo.
Vidua.

Bonos corrumpunt mores congressus mali.

Menander, φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.

Loquaces, otiosæ, uinosæ, curiosæ cõtubernales, uel maxime proposito uiduitatis officiunt. Per loquacitatẽ inrepunt uerba pudoris inimica: p otium seueritate deducũt: p uinolentiã quiduis mali insinuant: p curiositatis æmulationẽ libidines cõuehunt. Nulla huiusmodi fœminarũ de bono uniuiratus loqui nouit: deus enim illis (ut ait Apostolus) uenter est, ita & quæ uentri propinqua. Hæc tibi iam hinc cõmendo cõserua carissima post Apostolum quidem ex habundanti retractata, sed tibi etiam solatio futura, quod meam memoriam, si ita euenerit, in illis frequentabis.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI PRIMI AD VXOREM, FINIS.

¶ ARGVMENTVM SEQVENTIS LIBRI PER BEATVM RHENANVM.

MVLIERES quædam Chriſtianæ præſertim locupletiores, defunctis maritis ſuis, ambitiōis ac gloriæ ſtudio, gentilibus nubebant, quas Chriſtianorum pudebat ut humilium & tenuiū. Nam tum rerum ſumma adhuc apud ethnicos erat. Illi regnabant, præſidebant, dominabantur. Chriſtiani alieni ab omni rei publicæ adminiſtratione uiuebant, imò uerius latebant ſola modeſtia noti. Itaqꝫ cum uideret indecens iſtud renubentium mulierum exemplum, hoc poſteriore libro præmoniturus uxorem ſuam, de mulieribus illis diſſerit, quæ ſibi Gentiles maritos iungebant, oſtendens hoc impie factū, & præter Pauli ſententiam, qua ſe tuebantur illæ. Mox cōmemorat impedimenta, quæ cōtingunt ex huiuſmodi coniugio, dum non libere licet obſeruationibus Chriſtianiſmi uacare. Quo loco præcipua noſtræ religiōis ſtudia ac officia recēſet, quibus illa ætas uſa eſt, de Statione, de Ieiunijs, de Proceſſione, que referebat Iudaicum populū obuium CHRISTO factum, & Apoſtolos exeuntes in montē, cum CHRISTVS in cœlos aſcenderet, De uiſitatione fratrum, hoc eſt, Chriſtianorum male affectorū, De peruigilio Paſchæ: quod propterea celebrari putat Hieronymus, quia Iudæorū traditio ſit, CHRISTVM media nocte uenturum in ſimilitudinem Aegyptij temporis. Vnde reor, inquit ille, & traditionem Apoſtolicam permanſiſſe, ut in die uigiliarum Paſchæ ante noctis dimidium populos dimittere non liceat, expectantes aduentum CHRISTI, & poſtquàm illud tempus tranſierit ſecuritate præſumpta, feſtum cunctis agentibus diem. Meminit præterea de dominico conuiuio, de uiſitandis captiuis, de exoſculatione fratrum, hoc eſt, Chriſtianorum: de ablutione pedum, de cōmunicatione cibi & potus & hoſpitij, de ſigno crucis, de precatione nocturna: de euchariſtia, quæ ante omnem cibum ſumebatur, de ſacra Chriſtianorum cantillatione. In fine matrimoniū laudibus uehit, quo Chriſtiana Chriſtiano copulatur. Nimirum quod tunc Chriſtianiſmo ſatiſfacere liceat, cum (ut ipſius utar uerbis) libere æger uiſitatur, indigens ſuſtentatur, eleemoſynæ fiunt ſine tormento, ſacrificia ſine ſcrupulo (uidelicet dum uxori ſuæ non timet præſens ipſe quoqꝫ in ſacrificio maritus.) Cottidiana diligentia ſine impedimento, Non furtiua ſignatio (nam mulier Chriſtiana non audebat Gentili marito ſpectante, ſe ſignare, ſed furtim hoc faciebat.) Non trepida gratulatio (quia mulier ſalutando Chriſtianum, adulterij ſuſpicionē mouebat gentili marito.) Non muta benedictio: nam apud maritum ethnicum non licebat prolata uoce CHRISTO gratias agere. Id quod ipſe exponit, cum ſubdit, Sonant inter duos pſalmi & hymni, & mutuo prouocant quis melius deo ſuo canat.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBER SECVNDVS AD VXOREM.

ROXIME tibi dilectissima in domino cōserua, quid fœminæ sanctæ matrimonio quacunq; forte adempto sectandū sit, ut potui prosecutus sum. Nunc ad secunda consilia conuertamur, respectu humanæ infirmitatis quorundam exemplis admonentibus, quæ diuortio uel mariti excessu oblata cōtinentiæ occasione, non modo abiecerūt oportunitatem tanti boni, sed ne in nubendo quidem rursum disciplinæ meminisse uoluerunt, ut in domino potissimum nuberent. Itaq; mihi confusus est animus, ne qui te nuper ad uniuiratus & uiduitatis perseuerantiam hortatus sum, nūc mentione nuptiarum, procliuum tibi labendi ab altioribus faciam. Quod si integre sapis, certes istud seruandū tibi esse, quod sit utilius: quod uero difficile est, & non sine necessitatibus: & hoc maximum propositum uitæ supremi præsidij: nec mihi de isto quoq; referendi ad te causæ fuissent, nisi grauiorem meam sollicitudinem comprehendissem. Nam quanto grandis est continentia carnis, quæ uiduitatē ministrat, tanto si non sustineatur, ignoscibilis uideri potest: difficilium enim facilis est uenia. Quanto autem nubere in domino perpetrabile est, uti nostræ potestatis, tanto culpabilius est non obseruare quod possis. Eò accedit quod Apostolus de uiduis quidem & nuptis, ut ita permaneant suadet, cū dicit: Cupio aūt omnes ex eo exemplo perseuerare. De nubēdo uero in domino, cum dicit tantum in domino, iam non suadet, sed exerte iubet. Igit̄ in ista maxime specie nisi hoc sequimur, periclitamur: quia suasum impune quid negligas quàm iussum. quod illud de consilio ueniat, & uoluntati proponatur: hoc autem de potestate descendat, & necessitate obligetur: illic libertas, hic contumacia delinquere uideatur. Igitur cum quædā istis diebus nuptias suas de ecclesia tolleret, id est, gentili cōiūgeretur: idque ab alijs retro factum recordarer, miratus aut ipsarum petulantiam, aut consiliariorū præuaricationem, quod nulla scriptura eius factam licentiā proferrēt, Nunquid, inquam, de illo capitulo sibi blandiuntur, primæ ad Corinthios, ubi scriptum est: Si quis frater infidelem habet uxorem, & illa matrimonio cōsentit, ne dimittat eam. Similiter mulier fidelis, infideli nupta, si cōsentanea maritum experitur, ne dimiserit eum. Sanctificatur enim infidelis uir à fideli uxore, & infidelis uxor à fideli marito: cæterum immūdi essent filij uestri. Hanc motionem fors fidelibus inuinctis simpliciter intelligendum, putent etiam infidelibus nubere licere, qui ita interpretantur. Absit ut sciens se circūscribat,

Margin notes: /1. — For. meo uel ex meo — /2. — 1. cor. 7. — Fort. inuentis.

cumſcribat. Cæterum manifeſtum eſt ſcripturam iſtam eos fideles deſigna
re, qui in matrimonio gentili inuenti à dei gratia fuerunt, ſecundum uerba
ipſa: Si quis, inquit, fidelis uxorem habet infidelem: nõ dicit uxorẽ duci infi
delem, oſtendit iam in matrimonio agentem mulieris infidelis, mox gratia
dei conuerſum perſeuerare cum uxore debere, ſcilicet propterea ne qui fidẽ
conſecutus putaret ſibi deuertendum eſſe ab aliena iam & extranea quodã
modo fœmina: adeo & rationem ſubijcit, in pace nos uocari à domino, &
poſſe infidelem à fideli per uſum matrimonij lucrifieri. Ipſa etiam clauſula
hoc ita intelligendum eſſe confirmat, ut quiſque, ait, uocatur à domino ita
perſeueret: uocantur autem gentiles, opinor, nõ fideles: quod ſi de fideli an-
te matrimoniũ pronunciaſſet, abſolute permiſerat ſanctis uulgo nubere: ſi
uere permiſerat, nunquàm tam diuerſam atq; contrariam permiſſui ſuo ꝓ
nunciationem ſubdidiſſet, dicens: Mulier defuncto uiro libera eſt, cui uult
nubat, tantum in domino. Hic certe nihil retractandum eſt: nã de eo quod
tractari potuiſſet, CHRISTVS cecinit: ne, quod ait, cui uelit nubat, male
uteremur, adiecit, tantum in domino, id eſt in nomine domini, quod eſt in-
dubitate Chriſtiano. Ille igitur CHRISTVS ſanctus, qui uiduas innuptas
integritati perſeuerare mauult, qui nos ad exemplum ſui hortatur, nullam
aliam formam repetũdarum nuptiarum niſi in domino præſcribit, huic ſo-
li conditioni continentiæ detrimenta concedit: tantum, inquit, in domino.
*Forte *adiecit* *Abiecit pondus legis ſuæ tantum. quo ſono & modo enunciaueris dictũ
iſtud: & oneroſum eſt, & iubet, & ſuadet, & præcipit, & hortatur, & rogat, &
cõminatur: detractata & experta ſententia eſt, & ipſa ſui breuitate fœcũda:
ſic ſolet diuina ũxor ſtatim obſerues. Quis enim intelligere poſſit pericula
multa & uulnera fidei in huiuſmodi nuptijs quas prohibet Apoſtolus ꝓ-
uidiſſe: & primo quidem carnis ſanctæ in carne gentili inquinamentũ præ-
cauiſſe. Hoc loco dicit aliquis, quid ergo refert inter eum qui in matrimonio
gentilis à domino allegitur, & olim id eſt ante nuptias fidelem, ut non ꝓin-
de carni ſuæ caueant: alter arceatur à nuptijs infidelis, alter in his perſeuera
re uideatur: cur ſi à gentili inquinamur, non & ille diſiungitur, quemadmo-
dum iſte nõ obligatur? Reſpondebo ſi ſpiritus dederit, ante omnia allegãs
dominũ magis ratum habere matrimoniũ nõ cõtrahi, quàm omnino diſ-
iungi: deniq; diuortium prohibet, niſi ſtupri cauſa, continentiã uero cõmẽ-
dat. Habet igitur ille perſeuerandi neceſſitatem, hic porrò etiam nõ nubẽdi
poteſtatem. Tunc ſi ſecundum ſcripturam qui in matrimonio gẽtilis à fide
deprehenduntur, erunt: ac propterea nõ inquinantur, cum ipſis alij quoque
ſanctificantur: ſine dubio iſti, qui ante nuptias ſanctificati ſunt, ſi extraneæ
carni cõmiſceantur, ſanctificare eam nõ ſint deprehenſi: dei autem gratia il-
lud ſanctificat, quod inuenit: ita quod ſanctificari nõ potuit, immundũ eſt:
quod immundũ eſt, cum ſancto non habet partem, niſi ut de ſuo inquinet
& occidat. Hæc tria ſunt fideles gentiliũ matrimonia ſubeuntes, ſtupri reos

eſſe cõſtat

esse cõstat, & arcendos ab omni cõmunicatione fraternitatis, ex literis Apo/
stoli dicentis, Cum eiusmodi nec cibum sumendum. At nunquid tabulas
nuptiales de illo apud tribunal domini proferemus? Et matrimonium rite
contractum allegabimus quod uetuit ipse? non adulterium est quod prohi
betur? non stuprũ est extranei hominis admissio? minus templum dei uio/
lat. minus membra CHRISTI cum membris adulteræ cõmiscet. Quod sciã,
non sumus nostri, sed precio empti. & quali precio? sanguine dei. Lædentes
igitur carnem istam, eum lædimus. De ꝓximo quid sibi uoluit ille qui dixit,
delictum quidem esse extraneo nubere, sed minimum, cum aliâs deposita
carnis iniuria ad dominum pertinentis. Omne delictũ uoluntarium in do-
mino grande est. Quanto enim potestas uitandi fuit, tanto contumaciæ cri
men oneratur. Recenseamus nunc cætera pericula & uulnera, ut dixit, fidei
ab Apostolo prouisa, non carnis tantũ uerum etiam ipsius spiritus molestis
sima. Quis enim dubitet obliterari cottidie fidem cõmercio infideli? bonos
corrumpunt mores confabulationes malæ. quanto magis cõiunctus & indi
uiduus usus? Quæuis mulier fidelis dominum obseruet necesse est. & quo-
modo potest duobus dominis deseruire domino & marito, adde gentili?
Gentilem enim obseruãdo gentilia exhibebit, formam, extructionem, mũ/
ditias seculares, blanditias turpiores, ipsa etiam matrimonij secreta maculo/
sa: nõ ut penes sanctos officia sexus, cum honore ipsius necessitatis, tanquã
sub oculis dei modeste & moderate transiguntur. sed uiderit qualiter uir of-
ficia pendat domino. Certe nõ potest pro disciplina satisfacere, habens in la
tere diaboli seruum, procuratorem domini sui ad impedienda fideliũ stu-
dia & officia: ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas: si
ieiunia obseruanda sunt, maritus eadem die conuiuium exerceat: si procedẽ
dum erit, nunquam magis familiæ occupatio adueniat. Quis enim sinat cõ/
iugem suam uisitandorum fratrum gratia, uicatim aliena & quidem paupe/
riora quæque tuguria circuire? Quis nocturnis conuocationibus, si ita opor-
tuerit, à latere suo eximi libenter feret? Quis denique solẽnibus Paschæ abno
ctantem securus sustinebit? quis ad conuiuiũ dominicum illud, quod infa-
mant, sine sua suspitione dimittit? quis in carcerẽ ad osculanda uincula mar
tyris reptare patietur? Iam uero alicui fratrum ad osculum conuenire, aquã
sanctorum pedibus offerre, de cibo, de poculo inuadere, desiderare, in men
te habere. si & peregre frater adueniat, quod in aliena domo hospitium? si
cui largiendum erit, horreum, poma præclusa sunt. Sed aliqui sustinent no-
stra nec obstrepunt. Hoc est igitur delictum, quod gentiles nostra nouerũt,
quod sub cõscientia iustorum sumus. quod beneficiorum eorum est si quid
operamur. Non potest se dicere nescire qui sustinet: aut si cælatur quia non
sustinet, timetur. Cum autem scriptura utrunque mandet, & sine alterius con-
scientia, & sine nostra pressura operari domino, nihil interest in qua parte
delinquas, aut in conscientia mariti si sit ut patiens in cõflictationẽ tui, dum

Statio.
Ieiunia.
Processio.
Visitatio fratrum.
Hoc est Christianorum ægrotantium.
Conuocationes.
Peruigilium noctis Paschalis.
DOMINICVM CONVIVIVM.
Visitatio captiuorum.
Exosculatio fratrũ.
Ablutio pedum.
Cõmunicatio cibi et potus et hospitij.
Fort. istorum.

S uitatur

uitatur impatiens. Nolite, inquit, margarita uestra porcis iactare, ne conculcent ea, & conuersi uos quoque euertant. Margarita uestra sunt cottidiana cõuersationis insignia. quãto curaueris ea occultare tanto suspectiora feceris, & magis cauenda gentili curiositati. Latebis ne tu cum lectulum, cum corpusculum tuum, signas, cum aliquid immundum flatu expuis, cum etiam per noctem exurgis oratum, & nõ Magiæ aliquid uideris operari? nõ sciet maritus quid secreto ante omnem cibum gustes, & si sciuerit panem, non illum credit esse qui dicitur. & hæc ignorans quisque rationem simpliciter sustinebit, sine gemitu, sine suspitione panis an ueneni? Sustinent quidem, sed ut inculcent, ut inludant huiusmodi fœminis, quarum arcana in periculum quod credunt seruent, si forte lædantur, ipsi sustinent: quarum dotes, obiectionem nominis, mercedem silentij faciant, scilicet apud arbitrum speculatorem litigaturi. Quod plerique non prouidentes aut re excrutiata, aut fide perdita recensuerunt. 6./ Moratur dei ancilla cum Laribus alienis, & inter illos omnibus honoribus dæmonium, omnibus solennibus regum, incipiente anno incipiẽte mense, nidore thuris agitabitur. Et procedit de ianua laureata & lucernata, ut de nouo consistorio libidinum publicarum: discumbit cum marito in sodalitijs, sæpe in opinionis. Et ministrabit nõnunquam iniquis, solita quondam sanctis ministrare: & non hinc præiudicium damnationis suæ adcognoscet: eos obseruabit quos erat iudicatura: de cuius manu desiderabit, de cuius poculo participabit. Quid maritus suus illi, uel marito quid illa cantabit? Audiat sanè audiat aliqd dei cœna de taberna, de gehenna. quæ dei mentio? quæ CHRISTI inuocatio? ubi fomenta fidei de scripturarum interfectiõe? ubi spiritus refrigerium? ubi diuina benedictio? omnia extranea, omnia inimica, omnia damnata, ad terrendæ salutis à malo immissa. 7./ Hæc si ei quoque euenire possint qui in matrimonio gentilis fidem adepti moratur, tamen excusantur, ut in ipsis deprehensi à deo, & iubentur perseuerare, & sanctificantur, & spem lucrationis accipiunt. Si ergo ratum est apud deum matrimonium huiusmodi, cur non prospere cedat, ut & à pressuris, & angustijs, & impedimentis, & inquinamentis non ita lacessatur, iam habẽs ex parte diuinæ gratiæ patrociniũ? nam & ad aliquam quæ uirtutem cœlestem documentis dignationis alicuius uocatus, terrori est gentili quo minus sibi obstrepat, minus sit & minus speculetur, sensit magnalia. uidit expedimenta. Scit meliorem factum, sic & ipse candidatus est timoris. ita facilius huiusmodi lucro fiunt, in quos dei gratia cõsuetudinem fecit. Cæterum aliud est intro & sponte in prohibita descendere. quæ domino non placent, utique dominum offendunt, utique malo se inferunt. Hoc signi erit ut solis, quod solis petitoribus placet nomen Christianum. deo inueniuntur qui tales nõ exhorreant, ut exerta eminent, ut arripiant, ut à fide excludant. Habes causam qua non dubites nullum huiusmodi matrimonium prospere decurri. à malo conciliatur, à domino uero damnatur.

Ad hoc

Signatio crucis.
Precatio nocturna
EVCHARISTIA.
Lares.
Fort. in cauponis.
Cantillabant Christiani de rebus sacris.
Nam & ad aliq.) videtur sensus esse Tert. Quod marit⁹ ethnicus uxori Christianismũ amplexæ hoc cõfert, ut tutior sit à calumnijs gẽtiliũ: & ipse interim uocatus ad uirtutẽ cœlestẽ propter cohabitationem uidelicet mulieris iã Christianæ, paulatim uitã ac mores suos in melius mutat. Et sic ex impari cõiugio sua cuique coniugũ oritur utilitas. Vxor fit tutior, maritus melior.
Fort. ultro et spõte.
Fort. Ideo inu.
Fort. exerte animẽt.
Proci mulierum Christianarũ, fingebant sibi placere Christianismum.

Adhoc quæramus an iure, quasi reuera despectatores diuinarum sententiarum, Nónne quique domini & disciplinæ tenacissimi seruis suis foras nubere interdicunt. scilicet ne in lasciuiam excedant, officia deserant, dominica extraneis promant. Nónne insuper censuerunt seruituti uindicandos, qui cum alienos seruos post dominorum denunciationem in consuetudinem perseuerauerunt. Seueriores habebuntur terrenæ disciplinæ cœlestibus præscriptis? ut gentiles quidem extraneis iuncti, libertatem suam amittant: nostræ uero diaboli seruos sibi coniungant & in statu suo perseuerent. scilicet negabunt sibi à domino per Apostolum eiusdem denunciatum. Quam huius amentiæ causam detineam, nisi fidei imbecillitatem pronam semper in concupiscentiam secularium gaudiorum? Quod quidem plurimum in lautioribus deprehensum est. nam quanto diues aliqua est commatrona nomine inflata, tanto capacem domum oneribus suis requirit, campum in quo ambitio decurrat. sordent talibus ecclesiæ. difficile in domo dei diues, ac si quis est, difficile cœlebs. Quid ergo faciāt? unde nisi à diabolo maritum petant? donum exhibendæ sellæ, & mulabus cinerarijs peregrinæ proceritatis? Christianus ista etiam diues fortasse non præstet. Quæso te gentilium exempla proponas tibi. pleræq; & genere nobiles & re beatæ, pessimis de ignobilibus & mediocribus simul coniungūtur, aut ad luxuriam inuentos, aut ad licentiam expectatos. Nonnullæ se libertis & seruis suis conferunt, omnium hominum existimatione despectandū, modo habeatur à quibus nullum impedimentum libertatis suæ timeant. Christianam fidelem fideli rerum minori nubere piget, locupletiorem fugam in uiro paupere. Nam si pauperum sunt regna cœlorum, quia diuitum non sunt, plus diues in paupere inueniet maiore dote. Sit illa ex æquo in terris, quæ in cœlis forsitan nō erit. Dubitandum & inquirendum & identidem deliberandum est, an ideo sit inuectis dotalibus cui deus censum suum credidit? Vnde sufficiam ad enarrandam felicitatem eius matrimonij quod ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum angeli renunciant, pater rato habet? Nam nec in terris filij sine consensu patrum rite & iure nubent. Quale iugum fideliū tuorum unius spei, unius uoti, unius disciplinæ, eiusdem seruitutis? ambo fratres, ambo conserui, nulla spiritus carnisue discretio. Atquin uere duo in carne una. ubi caro una, unus & spiritus. Simul orant, simul uolutātur, & simul ieiunia transigunt, alterutro ducentes, alterutro hortantes, in ecclesia dei pariter, in connubio dei pariter, in angustijs, in refrigerijs, neuter alterum cælat, neuter alterum uitat. neuter alteri grauis est. libere æger uisitatur, indigens sustentatur. Eleemosynæ sine tormento, sacrificia sine scrupulo, Cottidiana diligentia sine impedimento. Non furtiua signatio, non trepida gratulatio, non muta benedictio, sonant inter duos psalmi & hymni, & mutuo prouocant quis melius deo suo canet. Talia CHRISTVS uidens & audiens gaudet. his pacem suam mittit. ubi duo ibi & ipse. ubi & ipse, ibi

Fort. Adhuc.
Fort. alieno seruo.
Aliâs et matrona.
Fort. onerarijs.
Fort. inuentis & mox, expectatis.
Fort. futurā in uiro
Fort. inuestis pro carente.
Matrimoniū inter Christianos.
Oblatio fiebat in confirmationem matrimonij.
Visitatio ægrotantis.
Sustentatio indigētis.
Eleemosynæ.
Sacrificia.
Cottidiana diligentia.
Signatio.
Gratulatio.
Benedictio.

& malus non est. Hæc sunt quæ Apostoli uox illa sub benignitate intellegẽda nobis reliquit. Hæc tibi suggere, si opus fuerit, his te ab exemplis quorundam reflecte. Non licet aliter fidelibus nubere. & si liceret, nõ expediret.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI SECVNDI AD VXOREM FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

FABIVS presbyter cum persecutio quædam immineret Christianis, quæsiuit ex Tertulliano, num fugere liceret, & uitam precio redimere. nam uerebatur ne plebeculam suã conuocare non posset præsertim in Dominicis solẽnibus. Et iã quædã ecclesiæ Christianismũ redimẽdo tributũ numerarãt Beneficiario Cesaris, in rationariũ, quã ipse matricẽ appellat, inter uectigales relatæ. Ei quæstiõi respõdit obiter primũ uerbis breuibus, deinde de eadem re librum hunc paulo copiosius conscripsit. Asserit autẽ non fugiendum esse, sed fortiter pro CHRISTO moriendum, quando etiam tentationes & persecutiones à deo nobis immittantur. Et uult præceptum illud CHRISTI, Cum autem persequentur uos in ciuitate ista, fugite in aliam, omnino temporale fuisse. Concluditq; his uerbis. Si interdiu colligere non potes, inquit, habes noctem luce CHRISTI luminosam. Non potes discurrere per singulos, si tibi in tribus est ecclesia. Melius est turbas tuas aliquando non uideas, quàm addicas hoc est uendas. Meminit hic nimiũ magnifice Paracleti Montanici. Proinde diuus Hieronymus in catalogo scriptorum ecclesiasticorum Tertulliani uolumina censens, librum de persecutione nominatim aduersus ecclesiam scriptum testatur. Nam constat Christianos in persecutionibus passim fugisse.

ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE FVGA IN PERSECVTIONE LIBER.

VAESISTI proxime Fabi frater fugiendũ nec ne sit in persecutione, quod nescio quid annunciaretur. Ibidem ego oblocutus aliquid pro loco ac tẽpore & quarundam personarum importunitate, semitractatam materiam abstuli mecum, plenius eam de stilo nunc renunciaturus, utpote quam ei tua consultatio cõmendarat, & conditio temporũ suo iam nomine iniunxerat. Quãto enim frequẽtiores imminent persecutiones, tanto examinatio procuranda est, quomodo eas excipere fides debeat. Procuranda autem examinatio penes suos, si forte paracletum nõ recipiendo deductorem omnis ueritatis, merito adhuc etiam alijs quæstionibus obnixi estis. Igitur consultationi tuæ ordinẽ quoq; induimus, animaduertẽtes ante determinari oportere de statu ipsius persecutionis, utrum à deo obueniat an à diabolo, quo facilius de obitu eius cõstare possit. Omnis enim rei inspectio, autore cognito planior. Satis est quidem perscribere nihil fieri sine dei uoluntate. sed non statim hac sententia cæteris retractauimus. Locum dabimus ne à præsenti articulo auocemur. si qui responderit ergo & malum à deo & delictum à deo, nihil iam in diabolo, nihil etiam in nobis ipsis: De persecutione nunc quæritur. Circa hanc interim dixerim, nihil fieri, sine dei uoluntate, respiciẽs eam in primis dignam deo esse, & ut (ita dixerim) necessariam approbationem scilicet seruorum eius, siue reprobationem. Quis est enim exitus persecutionis? quis effectus alius, nisi probatio & reprobatio fidei? qua suos utiq; dominus examinauit. Hoc nomen iudicium est persecutio per quam quis aut probatus aut reprobatus iudicatur. Porrò iudicium soli deo competit. Hæc pala illa quæ & nunc dominicam aream purgat, ecclesiam scilicet, confusum aceruum fidelium euentilans, & discernens frumentum maturum & paleas negatorum. Hæ etiam scalæ quas somniat Iacob, alijs ascensum in superiora, alijs descẽsum ad inferiora demonstrantes. Sic & agonem intellegi capit persecutionem. A quo certamen edicitur, nisi à quo corona & præmia proponũtur? legis edictum agonis istius in Apocalypsi, quibus præmijs ad uictoriam inuitet

Paracletus Montani.
Fort. obnoxij estis.
Iudicium.
Fort. frumẽtũ martyrum & pal.

uitet uel maxime illos qui proprie uicerint in persecutione, uincendo luctati reuera non aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus spiritalia nequitiæ, ita agnosces ad eundem agonothetam pertinere certaminis arbitrium, qui inuitat ad præmium. Totum quod agitur in persecutione, gloria dei est probantis & reprobantis, imponentis & deponentis. Quod autem ad gloriam dei pertinet, utique ex uoluntate illius eueniet. Sed quando deus magis creditur, nisi cum magis timetur? nisi in tempore persecutionis? ecclesia in attonito est, tunc & fides in expeditione sollicitior, & disciplinatior in ieiunijs, & stationibus, & orationibus, & humilitate, in alterutra diligentia, & dilectione, in sanctitate, & sobrietate. Non enim uacatur nisi timori & spei. Adeo & ex hoc ipso ostenditur nobis, nō posse diabolo deputari eam quæ meliores efficit dei seruos. Si, quod iniquitas à deo nō est, sed à diabolo, persecutio autem ex iniquitate consistit (quid enim iniquius, quàm ueri dei antistites omnes sectatores ueritatis nocentissimorum more tractari?) ideo uidetur persecutio à diabolo euenire, à quo iniquitas agitur: ex qua constat persecutio: Scire debemus quatinus nec persecutio potest sine iniquitate diaboli, nec persecutio fidei sine persecutione, propter probationem fidei necessariam iniquitatem, non patrocinium præstare persecutionem, sed ministerium. Præcedere enim dei uoluntatem circa fidei probationem, quæ est ratio persecutionis. Sequi autem diaboli iniquitatem ad instrumentum persecutionis, quæ ratio est probationis. Nam & aliâs inquantum iustitiæ iniquitas æmula est, in tantum materia est ad testimonia eius, cuius est æmula, ut sic iustitia iniquitate perficiatur, quomodo uirtus in infirmitate perficitur. Nam infirma mundi electa sunt à deo, ut confundantur fortia, & stulta eius ut confundatur sapientia. Ita & iniquitas adhibetur, ut iustitia probetur confundens iniquitatem. Igitur quod ministerium, non est arbitrij, sed seruitij. Arbitrium enim domini persecutio, propter fidei probationem. ministerium autem iniquitas diaboli, propter persecutionis instructionem. Ita eam per diabolum, si forte non à diabolo euenire credimus. Nihil Satanæ in seruos dei uiui licebit, nisi permiserit dominus, ut aut ipsum destruat per fidem electorum, in tentationem uictricem: aut homines eius fuisse traducat, qui defecerint ad illum. Habes exemplum Iob, cui diabolus nullam potuit incutere tentationem, nisi à deo accepisset potestatem, nec in substantiam quidem eius, nisi dominus ecce, dixisset, omnia quæ sunt ei, in manu tua do, in ipsum autem ne extenderis manum. Denique nec extendit nisi postea quàm & hoc postulanti dominus & cæteris, Trado tibi illum, tantum animam eius custodi. Sic & in Apostolos facultatem tentationis postulauit, non habens eam nisi ex permissu. Siquidem dominus in Euangelio ad Petrum: Ecce inquit postulauit Satanas ut cerneret uos uelut frumentum, ne deficeret fides tua, id est ne tantum diabolo permitteretur, ut fides periclitaretur. Quo ostenditur, utrunque apud deum esse, & concussionem

Fort. præstare persecutioni.

Fort. tentatione uictrice.

& concussionem fidei & protectionem, cum utrunque ab eo petitur. Concussio à diabolo, protectio à filio. Et utique cum filius dei protectionem fidei habet in sua potestate, quam à patre postulat à quo omnem accipit potestatem in cœlis & in terris, quale est ut concussionem fidei diabolus in manu sua habeat? Sed in legitima oratione cum dicimus ad patrem. Ne nos inducas in tentationem (quæ autem maior tentatio quàm persecutio?) ab eo illam profitemur accidere, à quo ueniam eius deprecamur. Hoc est enim quod sequitur: Sed erue nos à maligno, id est ne nos induxeris in tentationem, permittendo nos maligno. Tunc enim eruimur diaboli manibus cum illi non tradimur in tentationem. Nec in porcorum gregem diaboli legio habuit potestatem, nisi eam de deo impetrasset. Tantam potestatem habet, ut in oues dei habeat? possum dicere porcorum quoque setas tunc numeratas apud deum fuisse, ne dum capillos sanctorum. Habere uidetur diabolus propriam iam potestatem, si forte in eos qui ad deum non pertinent, semel in stillam situlæ & in puluerem areæ & in saliuam nationibus deputatis à deo, ac per hoc diabolo expositis in uacuam quodammodo possessionem. Cæterum in domesticos dei nihil illi licet ex propria potestate, quia quando liceat, id est ex quibus causis, exempla in scripturis signata demonstrant. Aut enim ex causa probationis conceditur ei ius tentationis prouocato uel prouocanti uti superioribus. Aut ex causa probationis traditur ei peccator quasi carnifici in pœnam, ut Saul, & abcessit, inquit, spiritus domini à Saule, & concutiebat eum spiritus nequam à domino & suffocabat eum. Aut ex causa cohabitationis, ut Apostolus refert datum sibi sudem Angelum Satanæ ut colaphizetur: nec hanc speciem permitti diabolo in sanctos humiliandos per carnis uexationem, simul ut & uirtus tolerantiæ scilicet in infirmitate perfici possit. Nam & ipse Apostolus Phygelum & Hermogenem tradidit Satanæ uti emendentur, ne blasphement. Vides iam & à seruis dei facilius diabolum accipere potestatem, tanto abest ut eam ex proprietate possideat. Cum ergo & hæc exempla magis in persecutionibus eueniant, siquidem magis tunc probamur uel reprobamur, & magis tunc humiliamur uel emendamur, ab eo permittatur uel imperetur necesse est, catholice fieri hæc, à quo & ex parte, scilicet ab illo qui dicit, Ego sum qui facio pacem & condo mala, id est bellum. Hoc est enim contrarium paci. Nostræ autem paci quod est bellum, quàm persecutio? si persecutionis uel maxime exitus, aut uitam auferunt, aut mortem, aut plagam, aut sanationem: habes autorem eiusdem, Ego percutiam & sanabo, ego uiuificabo & mortificabo. Vram, inquit, illos sicut uritur aurum: & probabo, inquit, illos sicut probatur argentum. Cum enim exurimur persecutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore. Hæc erunt ignea iacula diaboli, per quæ fidei ustio & conflatio administratur ex dei tamen uoluntate. De isto quis dubitare possit ignoro, nisi planè friuola &

Legitima oratio, oratio dominica.

Fort. nisi ad sanctos

uola & frigida fides, deprehendens eos qui timide conueniunt in ecclesiam Dicitis enim, inquit, quoniam incondite conuenimus, & simul conuenimus, & complures cōcurrimus in ecclesiam, quærimur à natiōibus, & timemus ne turbentur nationes. Aeae non scitis quod deus omnium sit dominus? & si uelit deus, tūc persecutionem patieris. Si uero noluerit, silebūt nationes. credas utiq;, si tamen in eum deum credis sine cuius uoluntate nec passer unius

Aeae, interiectiones exprobrantis.

4 / assis cadit in terram. Nos autem puto multis passeribus antistamus. Igitur si constat à quo persecutio eueniat, possumus iam consultationem tuam inducere, & determinare ex hoc ipso prætractatu, fugiendum in persecutione non esse. Si enim persecutio à deo euenit, nullo modo fugiendum erit, quod à deo euenit: sicut duplex ratio dependit, quia nec debeat euadi, quod à deo euenit: nō debet deuitari, quia bonum. Necesse est enim bonum esse omne quod deo uisum est. & nunquid ideo in Genesi sic positum est & uidit deus quia bonum est, non quod ignoraret bonum esse nisi uidisset, sed ut hoc sono portenderet bonum esse quod deo uisum est? Multa quidem sunt quæ à deo eueniant & alicuius malo eueniant. Imò bonum est à deo, quia à deo euenit, ut diuinum rationale. Quid enim diuinum non rationale, non bonum? Quid bonum, non diuinum? Si autem sensui cuiusque uidetur, non sensus hominis præiudicat statui rerum, sed status sensui. Status enim unusquisque certum quid est, sed dat sensui legem, ita sentientis statum si est. Si autem statu quidem bonum quod à deo uenit, nihil à deo nō bonum, quia diuinum, quia rationale. sensui uero malum uidetur. erit status in toto. sensus in uitio. Statu optima res pudicitia, & ueritas, & iustitia, quæ à multorum sensu displicent. Nunquid ideo status sensus sui addicitur? Ita & persecutio statu bona est, quia diuina & rationalis dispositio. sensui eorum uero quorum malo uenit. Sed quid est, etiam illud malum rationale apud deum habere, cum quis in persecutione euertitur de salute, sicut & bonum illud ratione contingere, cum quis ex persecutione proficit in salute? nisi si irrationaliter quis aut perit apud dominum, aut saluus est: is non poterit persecutionem malum dicere, quæ etiam in malis par bonum est, dum ratione administratur. Ita si bonum persecutio quoquo modo, quia de statu constat, merito definimus quod bonum est uitari non oportere, quia delictum sit quod bonum est recusare, eo amplius quod deo uisum est. Iam uero nec posse uitari, quia à deo euenit cuius uoluntas non poterit eò adigitur qui putant fugiendum, aut malum exprobrant deo, si persecutionem uti malum fugiunt. Bonum enim nemo deuitat. Aut fortiores se deo existimant, qui putant se euadere posse, si deus tale aliquid uoluerit euenire. 5 / Sed quod meum est, inquit, fugio, ne peream si negauero. Illius est, si uoluerit etiam fugientem me reducere in medium. Hoc mihi prius responde, certus es negaturum si non fugeris, an incertus? si enim certus, iam negasti, quia præsumendo

Gen. 1.

Fort. sentienti.

Fort. sensus ui...

Fort. leg. quorū malo uenit, mala. Sed & mox, apud deum haberi.

Sic puto leg. cuius uoluntas non poterit euadi. Igitur qui putant.

mendo te negaturum, id despopondisti de quo præsumpsisti, & uane iam fugis ne neges, qui si negaturus, es iam negasti: si uero incertus es, cur non ex æqualitate incerti metus inter utrunque euentum etiam confiteri te posse præsumis, & saluū magis fieri quo minus fugias, si cum negaturum te præsumis ut fugias. Iam nūc aut in nobis est utrūque, aut totum in deo. Si in nobis est confiteri aut negare, cur non id præsumimus quod est melius, id est confessuros nos? nisi si uis confiteri, patiaris. Nolle autem confiteri negare est. Si uero in deo totum est, cur nō totum relinquimus arbitrio eius? agnoscentes uirtutem & potestatem quod possit nos sicut fugientes educere in medium, ita & non fugiētes imò & in medio populo cōuersantes obumbrare. Quale est ut ad fugiēdum, deo honorem reddas, qui possit te etiam fugientem producere in medium, aut constādum autem inhonores illum, desperans potentiam protectionis ab illo? quanto magis ex hac parte cōstātiæ & fiduciæ in deum, dicis, Ego, quod meum est, facio, non discedo. Deus si uoluerit, ipse me proteget. Hoc potius nostrum est, stare sub dei arbitrio, quàm fugere sub nostro. Rutilius sanctissimus martyr cum totiens fugisset persecutionem de loco in locum, etiā periculum (ut putabat) nummis redemisset, post totam securitatem quam sibi prospexerat, ex inopinato apprehensus & præsidi oblatus, tormētis dissipatus, credo pro fugæ castigatione, dehinc ignibus datus, passionē quam uitarat, misericordia dei retulit. Quid aliud uoluit dominus nobis demonstrare hoc documento quàm fugiendū non esse, quia nihil fuga prosit si deus nolit? Imò, inquit, quia præceptū adimpleuit, fugiens de ciuitate in ciuitatem. Sic enim uoluit quidam fiet ipse fugitiuus argumentari, & qui proinde nolunt intelligere sensum domini illius pronunciationis, ut eam ad uelamentum timiditatis suæ utantur, cum & personas suas habuerit & tempora & causas. Cum cœperint, inquit, perse qui uos, fugite de ciuitate in ciuitatē. Hoc in persona proprie Apostolorum & in tempora & in causas eorum pertinere defendimus, sicut subsequentes sensus probabunt qui non nisi in Apostolos competunt: In uia nationum ne ieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne introieritis, sed ite potius ad oues perditas domus Israhelis. Nobis autem & uia nationū patet, in qua & inuenti sumus, & usque in finem incedimus: & nulla ciuitas excepta est, quo per totum orbem prædicamus: sed nec cura nobis Israhelis iniuncta est extra ordinem, nisi quâ & omnibus gētibus prædicare debemus. Etiam si apprehendamur non in concilia eorum perducemur, nec in synagogis illorum flagellabimur, sed Romanis utique potestatibus & tribunalibus obijciemur. Si igitur & fugæ præceptū, Apostolorum cōditio desiderabat, quoniam primo prædicandum erat ad oues perditas domus Israhelis, ut ergo perciperetur prædicatio apud quos priores eam perfici oportebat, uti panem ante filij quàm canes sumerent, ideo illis fugere tunc ad tempus præcepit, non propter elidendum periculum proprio nomine persecutionis

Fort. ad constandū autem.

RVTILIVS.

Fort. quidam & ipse uel e:/ i.

Quoniā uel quâ per.

persecutionis.atquin persecutiones eos passuros prædicabat & tolerandas docebat,sed propter profectum annunciationis,ne statu oppressis Euangelij quoque disseminatio perimeretur. Neque enim quasi tacite in aliquam ciuitatem transfugiendum erat, sed quasi ubique annunciaturis, & ex hoc ubiq; persecutiones subituris,donec replerent doctrina sua.Deniq; nõ consumabitis,inquit,ciuitates Israhělis. adeo intra terminos Iudææ præceptũ fugæ continebatur. Nobis autem nulla Iudææ præfinitio competit,prædicationis,in omnem iam carnem effuso spiritu sancto.Itaq; Paulus & Apostoli ipsi,memores præcepti dominici ,cõtestantur illud apud Israhel quem iam doctrina sua impleuerant, Vobis oportuit in primis sermonem dei tradi,sed quoniam repulistis eum,nec dignos uos æterna uita existimastis,ecce conuertimus nos ad nationes.atque exinde cõuersi & ipsi sicut antecessores instituerant,& in uiam nationum abierunt & in ciuitates Samaritarum introierunt,ut in totam scilicet terram exiret sonus eorum , & in terminos orbis uoces eorum.Si ergo cessauit exceptio uiæ nationum,& in ciuitates Samaritanorum,cur nõ cessauerit & fugæ præceptũ pariter emissum? Deniq; ex quo saturato Israhěle Apostoli in nationes transierunt , & fugerunt de ciuitate in ciuitatem,nec pati dubitauerunt. Atquin Paulus qui se per murum concesserat expediri de persecutione,quâ ad hoc tempus erat præcepti, idem iam in clausula officij,& in cõsumatione præcepti discipulis magnopere deprecãtibus,ne se Hierosolyma committeret passurus illic quæ Agabus prophetauerat,sollicitudini eorum non subscripsit ,sed econtrario quid,inquit,facitis lachrymãtes & conturbãtes cor meũ? Ego enim non modo uincula pati optauerim,sed etiam mori Hierosolymis pro nomine domini mei IESV CHRISTI. Atq; ita omnes aierunt ,fiat uoluntas domini. Quæ erat uoluntas domini? utiq; nõ fugiendi iam persecutionem. Cæterum poterãt & priorem domini uolũtatem proposuisse,qua fugere mandauerat ,qui illum persecutionem uitasse maluerãt. Igitur cum etiam sub Apostolis ipsis temporale fuerit fugæ præceptum,sicut & reliquorũ præscriptorum ,non potest apud nos perseuerare quod apud doctores nostros cõcessauit,& si non ꝓprie ad illos fuisset emissum, Aut si perseuerare illud dominus,uoluit deliquerũt Apostoli qui nõ usq; in finẽ fugere curauerũt. Videamus nũc an & cætera domini edicta cõgruãt ꝑpetuo fugæ præcepto: primo quidẽ si à deo persecutio est,quale est ut idẽ fugiendam eam mãdet,qui & infert? quam si euadi uellet,melius nõ immitteret,ne uolũtatem suã alia uolũtate præuaricari uideretur, Aut pati enim nos uoluit persecutionẽ ,aut fugere. Si fugere, quomodo pati? si pati,quomodo fugere. Iam uero quãta inæqualitas sententiarum iubentis fugere,& inuitantis ad passionem contrariam fugæ. Quæ? Qui confessus fuerit me,& ego cõfitebor illũ coram patre meo. Quomodo confitebitur fugiens,quomodo fugiet confitens? Qui mei confusus fuerit,& ego confundar eius coram patre. Si *debito passionem,cõfundo cõfessionẽ.

Felices

Fort. statim.

act.

Temporale præceptum.

Debito pro deuito b pro u. Qui scribẽdi modus frequens est in hoc opere,nec semper animaduersus,aut iudicatus.

felices qui persecutionem passi fuerint causa nominis mei. Infelices ergo qui fugiendo ex præcepto nō erunt passi. Qui sustinuerit in finem, iste saluabitur? Quid ergo me iubens fugere, uis in finem sustinere? Tanta diuersitas sententiarum, si non congruit diuinæ grauitati, apparet ex his quoq; præceptum fugæ suam tunc habuisse rationem quam ostendimus. Sed infirmitatem, inquit, quorūdam prospiciens dominus, pro sua humanitate nihilominus & portum fugæ demōstrauit. Nō enim idoneus erat etiā sine fuga tam turpi & indigno & seruili præsidio saluos facere in persecutione, quos sciret infirmos. Atquin nō fouet, sed recusat semper infirmos, primū docens nō fugiendos esse persecutores, sed potius non timendos. Nolite timere eos qui corpus occidere possunt, animæ autem nihil ualent facere. sed timere eū qui & corpus & animam perdere potest in gehēnam. Atq; exinde quæ timidis præfinit? qui pluris fecerit animam suā quàm me, non est me dignus. Et qui non tollit crucem suā, & sequitur me, nō potest esse meus discipulus. Postremo in Apocalypsi nō fuagm timidis offert, sed inter cæteros reprobos particulā in stagnū sulphuris & ignis quod est mors secūda. Refugit & ipse uim interdū, sed eadem ratione qua Apostolis fugere præceperat, donec scilicet doctrinā suā impleret, qua cōsumata non dico stetit, sed nec auxiliū à patre angelorum exercituū desiderauit, increpito etiā Petri gladio. Professus quidem & ipse est animā anxiam usq; ad mortē, & carnē infirmā, ut tibi ostenderet primo in se utrāq; substantiā humanā fuisse ex propietate anxietatis animæ & imbecillitatis carnis, ne aliā ut quidam nūc induxerunt aut carnē aut animā CHRISTI interpretareris. dehinc ut demōstratis conditionibus earū, scires illos nihil ualere p̄ semetipsas sine spiritu: & ideo præponit spiritus promptus, ut utrāq; cōditionē substātiæ utriusq; respiciens intelligas interesse etiā fortitudinem spiritus quomodo & infirmitatē carnis: ac iā hinc scias quid unde facias, & quid cui subijcias infirmū scilicet forti, ne ut nūc facis de carnis quidem infirmitate causeris, de spiritus autē firmitate dissimules. Postulauit & ipse à patre, si fieri posset, transiret ab illo calix passionis. Postula & tu, sed stans ut ille, sed postulans tantum. sed subiungens & reliqua: Verum nō quod ego uolo, sed quod tu. fugiens autem quomodo hoc postulabis, ipse tibi præstans calicis translationem, nec quod pater uult, faciens, sed quod tu? Omnia Apostoli secundum deū utique docuerunt, omnia Euangelij reuoluerūt. Vbi illos ostendis præceptum fugiendi de ciuitate in ciuitatem restaurasse, quia nec potuissent tale quid constituere tam cōtrarium exemplis suis ut fugam mandarent. Qui cummaxime de uinculis uel insulis quibus ob confessionem non ob fugam nominis continebantur ad ecclesias scribebāt. Infirmos sustinere iubet Paulus, utiq; eñ nō fugiētes. Quomodo enim sustinebātur absentes, an patiētia dicti sustinēdos si cum per infirmitatē fidei suæ offenderint? sic & pusillanimes cōsolari, non tamen in fugam mitti. Sed cum admonet ne locum malo demus, non fugæ suggerit consilium

Marcionitæ.

rit consilium, sed iracundiæ docet temperamentum, & si redimendum tempus dicit, quia dies nequam sunt, non per fugam, per sapientiam conuersationis lucrari nos uult cõmeatum. Cæterum qui lugere nos iubet uelut filios lucis, non iubet fuga abscondi ut filios tenebrarum. stare immobiles præcipit utiq; nec fuga mobiles & accinctos in fugam. An in occursum euangelij arma quoque demonstrat, quæ fugituris non essent necessaria? inter quæ & clypeum quo possitis tela diaboli extinguere resistentes sine dubio & excipientes omnem uim illius. Proinde & Iohannes pro fratribus quoque animas ponendas docet, nedum pro domino. Hoc à fugientibus non potest adimpleri. Deniq; memor Apocalypsis suæ in qua timidorum exitum audierat, de suo sensu admonet & ipse timorem reiiciẽdum, Timor, inquit, non est in dilectione. Sed enim perfecta dilectio foras mittit timorem, quia timor supplicamentum habet utiq; ignem stagni. Qui autem timet, non est perfectus, in dilectione dei scilicet. Porrò quis fugiet persecutionem, nisi qui timebit? Quis timebit, nisi qui non amauit? Spiritum uero si consulas, quid magis sermones illos spiritus probat. Nam quod omnes penè ad martyrium exhortantur non ad fugam, ut & illius commemoremur: Publicaris, inquit, bonum tibi est. Qui enim non publicatur in hominibus, publicatur in domino. ne confundaris, iustitia te producit in medium. quid confunderis laudem ferens. potestas fit cum conspiceris ab hominibus. sic & alibi,

Fort. aborf. Nolite in lectulis nec in auorsibus & febribus mollibus optare exire, sed in martyrijs uti glorificetur qui est passus pro uobis. 10. Sed omissis quidam diuinis exhortationibus illum magis Græcum uersiculum secularis sententiæ sibi adhibent,

Qui fugiebat, rursus præliabitur,

Vt & rursus forsitan fugiat. Et quãdo uincet qui cum fugerit uictus est? Bonum militem CHRISTO imperatori suo præstat qui tam plene ab Apostolo armatus, ut tuba persecutionis audita, diem deserit persecutionis. Respondebo & ego de seculo aliquid,

Vsq; adeò ne mori miserum est?

Moriatur quoquo modo aut uictus aut uictor. nã & si negãdo ceciderit cũ tormentis, tamẽ præliatus. Malo miserandũ quàm erubescendũ. Pulchrior est miles in pugna prælio amissus, quàm in fuga saluus. Times hominem

Fort. quem tim. CHRISTI? neq; timeri oportet ab angelis, siquidẽ angelos iudicaturus es: quẽ timeri oportet à dæmonijs, siquidẽ & in dæmonas accepisti potestatẽ: quẽ timeri oportet ab uniuerso mũdo, siquidẽ & in te mũdus iudicat. Christũ indutus es, siquidẽ in Christum tinctus es: qui fugis diabolũ depreciasti Christũ qui in te est. Fugitiuũ cũ diabolo te reddidisti. sed dominũ fugiẽs, exprobras omnibus fugitiuis suis uanitatẽ cõsilij. Fugerat & qdã animosus Prophetes dominũ, traiecerat ab Iopen Tharsũ, quasi & à deo trãsfretaret, sed illũ nõ dico in mari & in terra, uerũ in uterũ etiã bestiæ inuenio, in q̃ nec

mori

mori per triduum potuit,nec uel sic deum euadere:quanto melius seruus,q siue iniquus deum timens nō fugit eum,sed potius contemnit,confidēs scilicet de tutela domini:siue deum reformidat,quanto magis sub oculis eius astitit,dicens:Dominus est,potens est:omnia illius sunt:ubi fuero,in manu eius sum: faciat quod uult:nō discedo,& si perire me uolet, ipse me perdat, dum me ego seruo illi. Malo inuidiam ei facere per uoluntatem ipsius pereūdo,quàm uelim per meam euadendo. Hoc sentire & facere omnē seruū dei oportet,etiam minoris loci, ut maioris fieri possit,si quem gradus in psecutionis tolerantia ascēderit secum ipsi actor,id est,ipsi diaconi & presbyteri & episcopi fugiunt,quomodo laicus intelligere poterit,qua ratione dictum,Fugite de ciuitate in ciuitatē? Itaq; cum duces fugiunt,quis de gregario numero sustinebit,ad gradum in acie fugiēdū suadere? Certe quidem bonus pastor animā pro pecoribus ponit:ut Moyses non domino adhuc CHRISTO reuelato,etiam in se figurato ait:Si perdis hunc populū,inquit, & me pariter cum eo disperde. Cæterum CHRISTO confirmāte figuras suas,malus pastor est qui uiso lupo fugit,& pecora diripienda derelinquit:,p ijcietur de uilla pastor huiusmodi:detinebūtur illi missionis suæ mercedes suæ in compensatione,imò & de priore peculio eius exigetur detrimēti dominici restitutio. Etenim qui habet,dabitur ei:ab eo autem qui non habet, etiam quod uidetur habere,auferetur. Sic Zacharias comminatur: Exurge romphea in pastores,& euellite oues,& superducam agnum meum in pastores. In quos & Ezechiel & Hieremias isdem minis perorant,quod nō tātum de pecoribus improbe uescantur pascentes potius semetipsos,uerū & dispersum gregem faciant,& in prædam esse omnibus bestijs agri,dū non est pastor illis. Quod nunquàm magis fit quàm cum in persecutiōe destituitur ecclesia à clero. Si & spiritum quis agnouerit,audiet fugitiuos denotantem. Porrò si eos qui gregi præsunt fugere cum lupi irruunt, nec decet, imò nec licet:qui enim talem pastorem malum pronunciauit,utiq; damnauit(omne autem quod damnatur,illicitum factū est sine dubio)ideo præpositos ecclesiæ in persecutione fugere nō oportebit. Cæterum si grex fugere deberet,non debere præpositos gregis stare,sine causa staturos ad tutelā gregis:quam grex nō desideraret ex licentia fugæ scilicet. Quod ptineat fratēr ad tuū problema,habes sententiæ nostræ responsionem & exhortationem. Porrò qui quærit, an persecutio fugienda sit,sequentem quoq; iā pspiciat necesse est:an si fugienda nō est,nō est redimenda,certe sit ultro. Igitur & de hoc tibi suggeram definiens persecutionem quam constat nō esse fugiendam,proinde nec redimendam. Precium interest. Cæterum sicut fuga redemptio gratuita est,ita redemptio nūmaria fuga est certe:& huius timiditatis consilium est:quod times,redimis,ergo fugis:pedibus stetisti, curristi nūmis curristi:hocipsum quod stetisti, ex redemptione fugisti. Vt autē redimas hominem tuū ,nummis ex sanguine suo redemit. quàm indignū

Fort. sed potius conuenit.

Fort. Sed cum ipse pastor.

Fort. sic ultro

deo & diſpoſitionis eius, qui filio ſuo non pepercit pro te, ut fieret maledictum pro nobis, quia maledictus qui pependerit in ligno: qui tanquã ouis ad uictimam ductus eſt, & tanquàm agnus ante tondentem, ſic non aperuit os: ſed poſuit dorſum ſuum in flagella, maxillas autem in palmas, & faciem non auertit à ſputaminibus, & inter iniquos deputatus eſt, & traditus eſt in mortem, mortem autem crucis. Totum hoc, ut nos à peccatis lucraretur. Sol ceſſit diem emptionis noſtræ: apud inferos remãcipatio noſtra eſt, & ſtipulatio noſtra in cœlis: ſubleuatæ ſunt portæ ſempiternæ, ut introiret rex gloriæ, Dominus uirtutum, hominem de terris, imò ab inferis, mercatꝰ in cœlos. Quis eſt nunc qui aduerſus illum reluctatur, imò de precio & mercedem eius tam magno comparatam precioſiſſimo ſcilicet ſanguine, cõmaculat? Iam ergo melius fugere quàm fieri uiliorem, ſi nõ tanto ſibi cõſtabit homo quanti conſtitit domino. Et dominus quidem illum redemit ab angelis munditenentibus poteſtatibus, à ſpiritalibus nequitiæ, à tenebris huius æui, à iudicio æterno, à morte perpetua. Tu autem pro eo paciſceris cũ delatore, uel milite, uel furunculo aliquo præſide, ſub tunica & ſinum (quod aiunt) ut* furtiuũ quoq; coram toto mundo CHRISTVS emit, imò & manu miſit. Hunc ergo liberum precio æſtimabis, & precio poſſidebis, niſi eodem quanto (ut diximus) domino conſtitit ſanguine ſuo ſcilicet? Vt quid ergo de homine CHRISTVM redimis, in homine in quo CHRISTVS eſt? Non aliter & Simon facere tentauit, cum pecuniam Apoſtolis obtulit pro ſpiritu CHRISTI. Audiet ergo & iſte qui ſe redimens, CHRISTI ſpiritum redemit: Pecunia tua tecum ſit in interitum: quoniã gratiam dei, precio conſequendam putaſti. Quis tamen abnegatorem ſpernat? Quid enim dicit ille concuſſor? Da mihi pecuniam, certe ne eum tradat: ſiquidem non aliud uenditat, quàm quod præſtaturus eſt præmio tuo. cum das utiq; ne tradaris uoluiſti: non traditus autem, traduci habebas. ergo dum nolendo tradi non ut traduci nolendo negaſti, te eſſe traduci noluiſti, imò inquis, dũ nolo traduci quod ſum, confeſſus id eſſe quod nolo traduci: id eſt, Chriſtianum. Poteſt itaq; te martyrẽ uendicare, conſtanter oſtendiſſe CHRISTVM. Redimens, nõ oſtendi, apud unum ſi forte cõfeſſus es, ergo & apud plures nolendo cõfiteri, negaſti. Ipſa ſalus iudicabit hominem excidiſſe, dum euadit. Excidit ergo qui maluit euaſiſſe. Negatio eſt etiam martyrij recuſatio. Chriſtianus pecunia ſaluus eſt: & in hoc nummos habet ne patiatur, dũ aduerſus deum erit diues. At enim CHRISTVS ſanguine fuit diues pro illo. felices itaq; pauperes, quia illorum eſt, inquit, regnum cœlorum, qui animam ſolam in confiſcato habent. Si non poſſumus deo ſeruire & mãmonæ, poſſumus & à deo redimi & à mammona. Quis enim magis ſeruiet mãmonæ quàm quem mãmonas redemit? Poſtremo quo exemplo uteris in redemptionem traditionis? Apoſtoli tractantes perſecutionibus agitati, quãdo ſe pecunia liberauerunt? quæ illis utiq; non deerat ex prædiorũ precijs ad pedes eorum

Delator
Miles.
Præſes furunculus.
Prouerb. ſub tunica et ſinu
Fort.* ut furtiuo, quem coràm.
Fort. abnegaturum ſperat?

des eorum depositis,certe multis locupletibus credentibus uiris ac fœminis qui his etiam refrigeria subministrabāt.quando Onesiphorus aut Aquila aut Stephanus hocmodo eis in persecutione succurrerunt? Paulus quidem cum Felix præses pecunias accepturū se pro eo à discipulis sperasset,de quo & ipse in secreto tractauit cū ipso,neq; ipse pro se,neq; discipuli pro eo numerauerūt: illi utiq; discipuli qui flentes quod neq; Hierosolymā tendere perseueraret,& persecutiones prædicatas illic non præcaueret,postremo,inquiunt,Fiat uoluntas dei. Quæ ista uoluntas? utiq; ut pateretur pro nomine domini, nō ut redimeretur. Oportet enim quomodo CHRISTVS animā suā posuit ꝓ nobis,ita fieri ꝓ eo & à nobis:nec tātum ꝓ ipso, imò etiā pro fratrib9 ꝑpter ipsū.quod Iohānes docēs,nō & ꝓ fratribus numerādū, sed moriēdū potius pronūciauit. Nihil interest si quē Christianū redimere nō debeas,aliū mēte,& adeo uolūtas dei sic est. Aspice regnorū & impiorū utiq; à deo dispositū statū,in cuius manu cor regis. Tāta cottidie ærario augēdo prospiciunt remedia censuū,uectigaliū,collationū,stipēdiorum: nec unquàm usq; adhuc ex Christianis tale aliquid prospectum est,sub aliqua redemptione capitis & sectæ redigendis,cū tātæ multitudinis nemini ignotæ fructus ingens metipsos:sed sanguine empti,sanguine numerati, nullū nummū pro capite debemus:quia caput nostrum CHRISTVS est. Nō decet CHRISTVM pecunia constare. quomodo & martyria fieri possent in gloriam domini,si tributo licentiam sectæ compensaremus? Itaq; qui eam præmio paciscitur,dispositioni diuinæ aduersatur. Cum igitur nihil nobis Cæsar indixerit in hunc mundum stipendiariæ sectæ,*sed nec indictū quā talem quid possit, antichristo iam instante, & in sanguinem non in pecunias hi ante Christianum,quomodo mihi proponere potest scripturam esse,Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari? Miles me uel delator uel inimic9 cōcutit,nihil Cæsari exigens,imò contra faciem faciens cum Christianū legibus humanis reum mercede dimittit. Alius est denarius quem Cæsari debeo,qui ad eum pertinet,de quo tunc agebatur,tributarius tributarijs scilicet,non à liberis debitus. Aut quomodo reddam quæ sunt dei deo,utiq; ꝓ inde imaginem & monetam ipsius inscriptam nomine eius: id est,hominē Christianū? Quid autem deo debeo sicut denariū Cæsari, nisi sanguinem quem pro me filius fudit ipsius? Quod si deo quidem hominem & sanguinem meum debeo,cum uero in eo sum tempore,ut quod deo debeo expostuler, utiq; fraudem deo facio, id agens ne quod debeo soluam. Bene obseruaui præceptum, Cæsari reddens quæ sunt Cæsaris, deo uero quæ sunt dei abnegans. Sed & omni petenti me dabo in causa eleemosynæ, nō incōcussuræ,petēti inquit. Porrò qui incutit,non petit: qui cōminatur,si non acceperit,non postulat,sed extorquet. Non eleemosynā expectat,qui non miserandus, sed timendus uenit. Dabo igitur misericordiam non timiditatis meæ nomine,ubi qui accepit,deū honorat,& benedictionē mihi reddit:nō

For.nō debeas aliū, nec te.

Christianismus non redimebatur pecunia.

Fort.in semetipso.

For.in hunc modū.
Forte *sed nec indici unquàm tale.

faciem.superest.

For.incussuræ.

Fort.leg.ubi amplius se benefactũ præstitisse credit.

ubi amplius & benefactũ præstitisset,& reddit,& prædã suã aspiciens dicit: De reatu irascar & inimicũ. Sed inimicitiæ & alios habent titulos, nõ tamẽ dixit traditorẽ,aut psecutorẽ,aut cõcussorẽ:nã huic quãto magis carbones aceruabo sup caput,si nõ me redemero? Proinde inquit, Qui tibi tunicã sustulerit,uel etiã palliũ cõcede,ad eum ptinet,qui rem,nõ qui fidẽ meã eripere quæsierit,concedã & palliũ nõ minanti traditionẽ,si minatus fuerit,etiam tunicã reposcã. Omniũ iã nunc dominicarũ suæ sunt & causæ & regulæ termini,nõ infinitũ,nec ad omnia spectãt. Atq; adeo omni petenti dari iubet, ipse signũ petentibus nõ dat:alioquin si omnibus passim petentibus dandũ putas,tu mihi uideris,nõ dico uinũ febricitanti,sed etiã uenenũ aut gladium mortẽ desideranti daturus. Facite aũt uobis amicos de Mammona, quomodo intelligendũ sit, parabola præmissa te doceat, ad populum Iudaicũ dictũ,qui cõmissam sibi rationẽ domini cũ male administrasset, debere de Mãmonæ hominibus,quod nos eramus,amicos sibi potius pspicere,quàm inimicos:& releuare nos à debitis peccatorũ,quibus deo detinebamur, si nobis id dominica ratione cõferrẽt:ut cũ cœpisset ab his deficere gratia,ad nostrã fidẽ refugiẽtes reciperent in tabernacula æterna. Quis nũc puta aliã interpretationẽ parabolæ & sententiæ istius,dum scias uerisimile non esse ut concussores nostri in amicitiã redacti p Mãmonã,recipiãt tunc nos in tabernacula æterna. sed quid nõ timiditas psuadebit,quasi & fugere scriptũ pmittat,& redimere præcipiat. Parũ deniq; est,si unus aut alius ita eruit massaliter. Totæ ecclesiæ tributũ sibi irrogauerunt. Nescio dolendum an erubescendũ sit,cũ in matricibus beneficiariorũ & curiosiorũ,inter tabernarios & ianios,& fures balnearũ,& aleones,& leones,Christianis quoque uectigales cõtinent. Hanc episcopatui formã Apostoli prouidentius cõdiderunt, ut regno suo securi frui possent,sub obtẽtu procurando? scilicet eñ talem pacem CHRISTVS ad patrem regrediens mandauit à militibus per Saturnalitia redimendã. Sed quomodo colligemus, inquis,quomodo dominica solẽnia celebrabimus? utiq; quomodo & Apostoli fide,nõ pecunia tuti:quæ fides si montem transferre potest,multo magis militem. Esto sapientia,non præmio cautus. Neq; enim statim & à populo eris tutus,si officia militaria redemeris. Vna ergo tibi & fides & sapientia ad tutelam opus est, quibus non adhibitis, & redemptionem tuam potes perdere,adhibitis *aut redemptionem desiderare. Postremo si colligere interdiu nõ potes,habes noctem,luce CHRISTI luminosi aduersus eam. Non potes discurrere per singulos,si tibi est in tribus ecclesia:melius est turbas tuas aliquãdo nõ uideas quàm addicas. Serua CHRISTO uirginem sponsam:nemo quæstũ de ea faciat. Hæc tibi frater dura forsitan & intolerabilia uidentur:sed recitata deum dixisse, Qui capit,capiat:id est,qui non capit,discedat. non potest qui pati timet,eius esse qui passus est. At qui pati non timet,iste perfectus erit in dilectione,utiq; dei. Perfecta enim dilectio foras mittit timorem: & ideo

Omniũ dominicarũ s.sententiarum.

Forte *scriptura

For. Lanios,et mox et lenones,Christiani quoq;.

14.

Dominica solennia.

Fort.haud redemp.

Fort.lucem

ideo multi uocati, pauci electi. Non quæritur qui latam uiam ſequi parat⁹ ſit, ſed qui anguſtam. Et ideo paracletus neceſſarius deductor omniũ ueritatum, exhortator omniũ tolerantiarum: Quem qui receperunt, neq; fugere perſecutionem neq; redimere nouerunt, habentes ipſum qui pro nobis erit, ſicut locutus in interrogatione, ita iuuaturus in paſſione. *Paracletus Montanicus.*

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI LIBRI DE FVGA IN PERSECVTIONE, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEATVM RHENANVM.

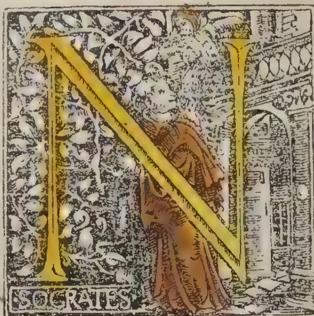

CVM Scapula præſes Carthaginis Chriſtianis ultima minaretur ni CHRISTVM eiurarent, & nõ tam confeſſos dãnaret, aut torqueret negãtes, quàm confeſſos negare cogeret, Tertullianus nomine Chriſtianorũ, hunc libellum uelut deprecatoriũ ad illum ſcripſit: non quod ſibi timerent, quibus nihil erat optatius, quàm pro CHRISTO mortem oppetere: ſed ut illum admonerent, ne pgens exequi quod inſtituerat, iram dei mereretur, imò tota Carthago cœleſti uindictæ fieret obnoxia: quando pſecutoribus Chriſtianorũ ultio diuina ſæpe præſto fuit. Itaq; de diſciplina noſtræ religionis meminit, & quid quibuſdam præſidibus acciderit in Chriſtianos graſſatis, etiam commemorans quàm clementer quidam cum Chriſtianis egerint. Græca uerba quibus Arrius Antoninus uſus eſt condemnatis Chriſtianis, tam ſunt corrupta, ut nequierim reſtituere. Diuino tamẽ hunc eſſe ſenſum: Arrius Antoninus cum ad tribunal ipſius Chriſtiani cõfluxiſſent, de paucis ſumi ſupplicium iuſſit, ad reliquos conuerſus dixit: Qualis turba (hoc eſt ſtultorum & deſperatorũ) ad moriendum in præcipitia uel laqueos ducta eſt? Vt ſint uerba quaſi miſerentis illorũ inſaniæ, qui nullo ſupplicij genere quãlibet atroci uel infami poſſent à Chriſtianiſmo auelli, & cæteris qui incolumes manſiſſent metum incutientis ut reſipiſcerent. Forte legendum igitur ἴδε ποίη ἴλη ἀποθνήσκειν εἰς κρημνοὺς ἢ βρόχους ἤχθη. Sic tantiſper legã donec melius inuenero. Si cui copia fieri poterit, uel Fuldenſis codicis, uel Gorzienſis, uel Romani, inſpiciat ſi quid aptius diuinare poſſit. In hac præcipiti æditione quod mihi in mentem uenit, nolui ſtudioſos latere, etiamſi mihi non ſatiſfacit. Poſſem uariam lectionem oſtendere, niſi ſcirem huiuſmodi coniecturas magis inuoluere lectorem quàm expedire. Reliquimus autem uerba Græcanica quemadmodũ reperimus in exemplari, ut hic etiam alij ſe exerceant.

ARGVMENTI FINIS.

Q. Septimij

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTULLIANI, AD SCAPULAM, LIBER.

Os quidem neq; expauescimus, neq; pertimescimus ea quæ ab ignorantibus patimur: cũ ad hãc sectam, utiq; suscepta conditione eius, pacti ante cum anima nostra, & autorati in has pugnas accedimus, ea quæ deus repromittit consequi optãtes, & ea quæ diuersæ uitæ cõminatur pati timentes. Deniq; cum omni sæuitia uestra cõcertamus, etiã ultro erumpentes, magisq; damnati quàm absoluti gaudemus. Itaq; hunc libellum non nobis timentes misimus, sed uobis & omnibus inimicis nostris necdũ amicis: ita ẽm disciplina iubemur diligere inimicos quoq;, & orare pro eis qui nos persequuntur: ut hæc sit pfecta & propria bonitas nostra, nõ cõmunis. Amicos enim diligere omniũ est, inimicos autem solorum Christianorum. Qui ergo dolemus de ignorãtia uestra, & miseremur erroris humani, & futura prospicimus, & signa eorum cottidie intentari uidemus, necesse est uel hoc modo erumpere ad proponenda uobis ea, quæ palàm non uultis audire. Nos unum deũ colimus, quem omnes naturaliter nostis: ad cuius fulgura & tonitrua cõtremiscim9: ad cuius beneficia gaudetis. Cæteros & ipsi putatis deos esse, quos nos dæmonas scimus: tamẽ humani iuris & naturalis potestatis est unicuiq; quod putauerit colere: nec aliĳ obest, aut prodest, alterius religio: sed nec religionis est cogere religionem, quæ sponte suscipi debeat, non ui: cũ & hostiæ ab animo libenti expostulentur. Ita & si nos compuleritis ad sacrificandum, nihil præstabitis dĳs uestris: ab inuitis enim sacrificia non desiderabunt, nisi si cõtentiosi sunt. cõtentiosus autem deus non est. Deniq; qui est uerus, omnia sua ex æquo & prophanis & suis præstat. Ideóq; & iudicium cõstituit æternum de gratis & ingratis: tamen nos quos sacrilegos existimatis, nec in furto unquàm deprehẽdistis, nedum in sacrilegio. Omnes autem qui templa despoliant, & per deos iurant, & eosdem colunt, & Christiani non sunt, & sacrilegi tamen deprehẽduntur. Longum est si retexamus quibus aliĳs modis & derideantur & contemnãtur omnes dĳ ab ipsis cultoribus suis. Sic & circa maiestatem Imperatoris infamamur, tamẽ nunquàm Albiniani, nec Nigriani, uel Cassiani inueniri potuerũt Christiani: sed idem ipsi qui p genios eorum in pridie usq; iurauerant, qui pro salute eorum hostias effecerant & uouerant, qui Christianos sæpe damnauerãt, hostes eorum sunt reperti. Christianus nullius est hostis nedum imperatoris: quem sciens à deo suo constitui, necesse est ut & ipsum diligat, & reuereatur, & honoret, & saluum uelit, cum toto Romano imperio, quousq; seculum stabit. tãdiu enim stabit

Magis gaudemus dãnati, q̃ absoluti.

Disciplina Christianorũ

CHRISTIANI.

Clod. Albinus & Pescennius Niger, aduersus Seuerũ Cæsarẽ tumultuãdo multa tẽtarũt, à quo sũt etiam occisi: Cassius Iulij Cæsaris trucidator, notissimus est.

ſtabit. Colimus ergo & imperatorem ſic, quomodo & nobis licet, & ipſi expedit, ut hominem à deo ſecundũ: & quicquid eſt, à deo conſecutũ, ſolo deo minorem. Hoc & ipſe uolet. ſic enim omnibus maior eſt, dũ ſolo uero deo minor eſt: ſic & ipſis dijs maior eſt, dum & ipſi in poteſtate ſunt eius. Itaq; & ſacrificamus pro ſalute imperatoris, ſed deo noſtro & ipſius: ſed quomodo præcepit deus, pura prece. Non enim eget deus conditor uniuerſitatis odoris, aut ſanguinis alicuius. Hæc enim dæmoniorũ pabula ſunt. Dæmones autem nõ tantum reſpuimus, uerum & reuincimus, & cottidie traducimus, & de hominibus expellimus, ſicut plurimis notum eſt. Ita nos magis oramus pro ſalute imperatoris, ab eo eam poſtulãtes, qui præſtare poteſt. Et utiq; ex diſciplina patientiæ diuinæ agere nos ſatis manifeſtũ eſſe uobis poteſt, cum tanta hominũ multitudo pars penè ciuitatis cuiuſq;, in ſilentio & modeſtia agimus, *ſingulis forte noti magis quàm omnes: nec aliũde noſcibiles quàm de emendatione uitiorũ priſtinorum. Abſit enim ut indigne feramus ea nos pati quam optamus, aut ultionem à nobis aliquã machinemur, quã à deo expectamus, tamẽ (ſicut ſupra diximꝰ) doleamꝰ neceſſe eſt, quod nulla ciuitas impune latura ſit ſanguinis noſtri effuſionẽ, ſicut & ſub Hilariano, cum de areis ſepulturarũ noſtrarum adclamaſſent: Areæ nõ ſint areæ ipſorum, non fuerunt. meſſes enim ſuas nõ egerunt. Cæterũ & imbres anni præteriti quid cõmemorauerint genus humanũ (apparuit cataclyſmũ ſcilicet & retro fuiſſe propter incredulitates & iniqtates hominũ) & ignes q ſuper mœnia Carthaginis proxime pependerunt per noctem. Qui mirati ſunt ſciunt quid uiderunt, & priſtina tonitrua quid ſonauerint ſciunt q obduruerũt. Omnia hæc ſigna ſunt imminentis iræ dei, quam neceſſe eſt, quoquomodo poſſumus, ut & nunciemus, & prædicemus, & deprecemur, interim localem eſſe. Vniuerſalem enim & ſupremam ſuo tempore ſentiẽt, qui exempla eius aliter interpretantur. Nam & ſol ille in conuentu Vticenſi extincto penè lumine adeo portentum fuit, ut nõ potuerit ex ordinario deliquio hoc pati, poſitus in ſuo hypſomate & domicilio. Habetis Aſtrologos. Poſſumus æque & exitus quorundam præſidum tibi proponere, qui in fine uitæ ſuæ recordati ſunt deliquiſſe quod uexaſſent Chriſtianos. Vigellius Saturninus qui primus hic gladium in nos egit, lumina amiſit. Claudius Lucius Herominianus in Cappadocia cum indigne ferens uxorem ſuam ad hanc ſectam trãſiſſe, Chriſtianos crudeliter tractaſſet, ſolo prætorio ſuo uaſtatus peſte, cum uiuis uermibus ebuliſſet: Nemo ſciat (aiebat) ne gaudeant Chriſtiani, aut ſpe Chriſtianæ. Poſtea cognito errore ſuo quod tormẽtis quoſdam à propoſito ſuo excidere feciſſet, penè Chriſtianus deceſſit. Cecilius Capilla in illo exitu Byzantino, Chriſtiani gaudete, exclamauit. Sed q uidentur ſibi impune tuliſſe, ueniẽt in diẽ diuini iudicij. Tibi quoq; optamꝰ admonitionem ſolam fuiſſe, quod & Adrymeticum Mauilum ad beſtias *damnaſſet, ſtatim & uexatio ſubſecuta eſt: & nunc ex eadem cauſa inter-

Sacrificandũ pura prece.

*Fort. *ſinguli.*

Fort. quæ optamus.

Gẽtiles meſſibus caruerunt ob uexatos Chriſtianos.

Fort. cõmemorauerim.

Cecilius Capella.

Fort. quod ut.

Forte damnaſſes.*

pellatio sanguinis. & memento de cætero) Non te terremus, qui nec timemus: sed uelim, *& omnes saluos facere possimus monẽdo, μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio iuris dictiõis tuæ fungi, & humanitatis meminisse: uel quia & uos sub gladio estis. quid enim amplius tibi mandatur, quàm nocentes cõfessos damnare, negantes autem ad tormenta reuocare? Videtis ergo quomodo ipsi uos contra mandata faciatis, ut confessos negare cogatis. Adeo confitemini innocentes esse nos, quos damnare statim ex confessione non uultis. Si autem contenditis ad elidendos nos, iam ergo innocentiam expugnatis. Quanti autem præsides & constantiores & crudeliores, dissimulauerunt ab huiusmodi causis? ut Cincius Seuerus qui Thistri, ipse dedit remedium quomodo responderent Christiani ut dimitti possent, ut Vespronius Candidus qui Christianum quasi tumultuosum ciuibus suis satisfacere dimisit, ut Asper qui modice uexatum hominem, & statim deiectum, nec sacrificium compulit facere, ante professus inter aduocatos & adsessores se incidisse in hanc causam. Pudens etiam missum ad se Christianum in elogio concussione eius intellecta dimisit, scisso eodem elogio, sine accusatore negans se auditurum secundum mandatum. Hæc omnia tibi & de officio suggeri possunt, & ab eisdem aduocatis qui & ipsi beneficia habent Christianorum, licet acclament quæ uolunt. Nam & cuiusdam notarius cum à dæmone præcipitaretur, liberatus est: & quorundam propinquus & puerulus. & quanti honesti uiri (de uulgaribus enim nõ dicimus) aut à dæmoniis aut ualetudinibus remediati sunt? Ipse etiam Seuerus pater Antonini, Christianorum memor fuit. Nam cum Proculum qui Torpacion cognominabatur, Euhodeæ procuratorẽ, qui eum per oleum aliquando curauerat requisiuit, & in palatio suo habuit usque ad mortẽ eius: quẽ & Antoninus optime nouerat lacte Christiano educatus. Nõ enim & clarissimas fœminas, & clarissimos uiros Seuerus sciens huius sectæ esse, nõ modo nõ læsit, uerum & testimonio exornauit, & populo furenti in os palàm restitit? Marcus quoque Aurelius in Germanica expeditione Christianorũ militum orationibus ad deũ factis, imbres in siti illa impetrauit. Quando nõ geniculationibus & ieiunationibus nostris etiam siccitates sunt depulsæ? Tunc & populus acclamans deo deorum, & qui solus potens, in Iouis nomine deo nostro testimoniũ reddidit. Propter hæc depositum non abnegamus, matrimoniũ nullius adulteramur, pupillos pie tractamus, indigentibus refrigeramus. Nulli malũ pro malo reddimus. Viderint qui sectam mentiunt, quos & ipsi recusamus. Quis denique de nobis alio nomine queritur? quod aliud negotium patitur Christianus, nisi suæ sectæ? quam incestam, quam crudelem, tanto tempore nemo probauit. Pro tanta innocentia, pro tanta probitate, pro iustitia, pro pudicitia, pro fide, pro ueritate, pro deo uiuo, crematur. Quod nec sacrilegi, nec hostes publici ueri, nec tot maiestatis rei pati solent. Nam & nunc à præside Legionis, & à præside Mauritaniæ uexatur hoc

Margin notes: Forte *ut omnes — Pudens — Aduocati. — Forte *Euboeæ — Antoninus Caracalla, Christiano lacte educatus. — M. Aurelius Cæs. — Officia Christianorum.

hoc nomen, sed gladio tenus, sicut & à primordio mandatũ est animaduerti in huiusmodi. Sed maiora certamina, maiora præmia, crudelitas uestra gloria est nostra. Vide tantũ ne hoc ipso, quod talia sustinemus, ad hoc solum uideamur erumpere, ut hoc ipsum probemus, nos hæc non timere, sed ultro uocare. Arrius Antoninus in Asia cum persequeretur instãter, omnes illius ciuitatis Christiani tribunalia eius se manu facta obtulerunt, tum ille paucis duci iussit, reliquis ait, Ω ΔΙ ΠΩ ΙΗ Ω ΗΛΗΘΗ Α Π Θ ΩΝΗΣ ΚΗΙΝ ΚΡΗΜΝΩΥΣ Η ΒΡΩΧΩΥΣ ΗΧ ΘΗ. Hoc si placuerit & hic fieri qd facies decem milibus hominũ, tot uiris ac fœminis, omnis sexus, omnis ætatis, omnis dignitatis, offerẽtibus se tibi? Quãtis ignibus, quãtis gladijs op⁹ erit? quod ipsa Carthago passura est decimata à te, cũ propinquos, cũ contubernales suos illic unusquisq; cognouerit, cũ uiderit illic fortasse & tui ordinis uiros & matronas, & principales quasq; personas, & amicorũ tuorũ uel ꝑpinquos uel amicos. Parce ergo tibi si nõ nobis, parce Carthagini si nõ tibi, parce prouinciæ, quæ uisa intẽtione tua obnoxia facta est cõcussionib⁹ & militum & inimicorum, cuius, quorum cuiusq;. Magistrũ neminem habemus nisi deum solum. Hic ante te est, nec abscondi potest, sed cui nihil facere possis. Cæterum quos putas tibi magistros, homines sunt & ipsi morituri quandoq;: nec tamen deficiet hæc secta, quã tunc magis ædificari scias cum cædi uidetur. Quis enim tantam tolerantiam expectans, in aliquo scrupulo percussus, & inquirere accenditur, quid sit in causa, & ubi cognouerit ueritatem, & ipse statim sequitur.

Fort. tribunali eius, & mox, duci iussis.

ω δειλοι, ει θελετε αποθνησκειν κρημνους η βροχους εχετε.

Hæ duæ dictiões, cuius quorũ, uidentur mihi superesse. Nisi uelis legere quorum cuiusq; magistrum.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI AD SCAPVLAM, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEATVM RHENANVM.

SVADET amico cuidam qui uxorem amiserat, ut à secũdis nuptijs sibi temperet. Atq; inter disputandum eò prouehĩt, ut tandem secundas nuptias damnare incipiat. Dissuadens utcunque ferri poterat, at damnans ipse quoq; damnari meruit. In hac re deceptus est peruerso Montani dogmate, secundas nuptias ꝓ stupro habentis. Autor est diuus Hieronymus, librũ de Castitate aduersus ecclesiam scriptum. Quãquàm ueteres omnes atq; adeo Hieronymus ipse, matrimonio parum æqui fuerint, uirginitatem & castitatẽ maximi facientes: cum quot putabant ultimum illum diem non procul abesse, memores illius Paulinæ sententiæ, Tempus in collecto est. Tum quod uidebant ex cõiugijs multa nasci impedimenta, quæ puritatem Christianismi uiolarent, id temporis præsertim cum inter ethnicos agerent Christiani, & ethnicis per matrimonium copularentur. Certe constat Hieronymum hac de causa Romæ male audisse.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI DE EXHORTATIONE CASTITATIS, LIBER.

NON dubito frater te post uxorem in pace præmissam ad compositionem animi conuersum, de exitu singularitatis cogitare. Et utiq; cõsiliũ digere. quanquàm & huiusmodi cũ fide sua cõloqui debeat unusquisq;, eiúsq; uires consulere: tamen quoniam in ista specie carnis, necessitas cogitatum mouet, quærere apud eandẽ conscientiam quæ fidei resistit, opus est fidei extrinsecus cõsilium, tanquàm aduocatum aduersus carnis necessitatem. Quæ quidem necessitas circumscribi potest, si uoluntas potius dei quàm indulgentia consideretur. Nemo indulgentiam audendo promeretur, sed uoluntati obsequẽdo. Voluntas dei est sanctificatio nostra. Vult enim imaginem suam nos etiam similitudinem fieri, ut simus sancti, sicuti & ipse sanctus est, inquit. Id bonum, sanctificationem dico, in species distribuit complures, ut in aliqua earum deprehẽdamur. Prima species est, uirginitas à natiuitate. Secunda uirginitas, ut ex arbitrio suo uidua maneat, cum alibi dicas damnandã si nupserit: id est, lauacro aquæ, aut in matrimonio purificat ex compacto, aut in uiduitate perseuerat ex arbitrio. Ter-

tius grad⁹

tius gradus superest monogamiæ, cū post matrimoniū unū interceptū, exinde sexui renūciatur. Prima felicitas, prima uirginitas est, non nosse à quo postea optabis liberari, in totum. Secundæ uirginitatis est, contemnere uim quam optime noris. Reliqua species hactenus nubendi, post matrimoniū morte disiunctū, præter uirtutes etiā modestiæ laus est. Modestiæ em̄ laus est ablatū non desiderare, & ablatū à deo domino, sine cuius uoluntate nec folium de arbore labitur, nec passer assis unius ad terrā cadit. quàm deniq; modesta illa uox est, Deus dedit, dominus abstulit: ut domino uisum est, ita factū est. Ideo si nuptias ablatas restauremus, sine dubio cōtra uolūtatem dei nitimur, uolentes habere rursus quod habere nos noluit. si em̄ uoluisset, nō abstulisset: nisi & in hoc uoluntatem dei interpretamur, quasi rursus uellet in nos, quod iā noluit deus. Nō est bonæ & solidæ fidei, sic omnia ad uoluntatē dei referre, Et ita adulari unumquemq;, dicendo, nihil fieri sine iussione eius: ut nō intelligamus aliquid esse in nobis ipsis. Cæterū excusabitur omne delictū si continuerimus, nihil fieri à nobis sine dei uoluntate, & ibi definito istam destructionē totius disciplinæ etiam ipsius dei, si & quæ nō uult de sua uoluntate producit, aut nihil est quod deus nō uult. sed quomodo uetat quædam, quibus etiam suppliciū æternū cōminatur, utiq; etiam quæ uetat nō uult, à quibus & offenditur: sicuti & quæ uult, præcipit, & accipit, & æternitatis mercede dispungit. Itaq; cum utrunq; ex præceptis eius didicerimus, quid uelit, & quid nolit, iam nobis est uoluntas eligēdi alterum, sicut scriptum est: Ecce posui ante te bonum & malum: gustasti enim de arbore agnitionis: & ideo nō debemus quod nostri expositum est arbitrio, in deum referre uoluntate, nos quos uult ipse & uelle est, qui malū non uult: ita nostra est uoluntas, cum malū uolumus aduersus dei uoluntatem, qui bonū uult. Porrò si quæris, unde ueniat ista uoluntas, qua quid uolumus aduersus dei uolūtatem. Vt dicā, ex nobis ipsis, nec temere semini tuo respondeas necesse est. Siquidem ille princeps generis & delicti Adam uoluit quod deliquit: neq; enim diabolus uoluntatem eius imposuit delinquēdi, sed materiam uoluntatis subministrauit. Cæterum uolūtas dei in obaudientiam uenerat. Proinde & tu si nō obaudieris deo, qui te proposito præcepto liberæ potestatis instituit, per uoluntatis libertatem uolens te uergi sinit quod deus noluit: ita deputat diabolo subuersum, qui & si uult te uelle quod deus nō uult, nō tamen facit ut & uelis: quia nec tunc inuitos protoplastos ad uoluntatem delicti subegit. imò neq; inuitos neque ignorantes quid deus nollet, utiq; enim nolebat fieri, cui admisso mortem destinabat: ita diaboli opus unū est tēperare quod in te est an uelis. At ubi uoluisti sequitur ut te sibi subigat, nō operatus in te uoluntatem, sed nactus possessionem uoluntatis. Igitur cum solum erit in nobis uelle, in hoc probat nostra in deum mens, an ea uelimus quæ cum uolūtate eius sapiant. Alte impresse recogitandam esse dico dei uolūtatem, quid etiam in occulto uelit, quæ em̄

Forte, in dei referre uoluntatē nos, q. u. i. & uelle qui mal.

manifesto

manifesto,scimus omnes, eáque ipsa qualiter in manifesto sint perspiciendum est:nam si quædam uidentur uoluntatem dei sapere dum à deo permittuntur,nō statim omne quod permittitur,ex mera & tota uolūtate procedit eius qui permittit:ex indulgentia est quodcunq; permittitur. Quæ & si sine uoluntate non est,quia tamen aliquam habet causam in loco cui indulgetur,quasi de inuita uenit uoluntate passa causam sui,quæ cogit uolūtatem. Vide qualis sit uoluntas eius,cuius altera sit causa. Secunda iterum species consideranda est puræ uoluntatis. Vult nos deus sibi placita in quibus nō indulgentia operatur patrocinatur,sed disciplina dominatur. Si tamen alia, ista proponit utique quæ magis uult,dubium ne est ea nobis taxanda esse, quæ mauult,quàm ea, quæ minus uult, qui alia magis uult, proinde habenda sunt. nam ostendendo quæ magis uelit, minorem uoluntatem maiore deleuit. Quantóq; notitiæ tuæ utranq; proposuit, tanto definiuit id te sectari debere quod parauit te magis uelle. Ergo si ideo declarauit uti secteris quod magis uult,sine dubio nisi ita facis,contra uoluntatem eius sapis,sapiendo contra potiorem eius uoluntatem,magisq; offendis q̄ promereris. Quod uult quidē faciendo,mauult, respuendo,ex parte delinquis,non tamen promereris. Porrò & promereri nolle delinquere est. Secundum itaq; matrimoniū si ex illa dei uoluntate quæ indulgētia cogit, negauimus meram,cui indulgenda est causa,si ea cui potior alia præponit continentiæ magis appetendæ didicerimus non potiorem à potiore scindi. Hæc præstruxerim,ut iam Apostoli uoce decurram. In primis autem non uidebor irreligiosus,si quid ipse profitetur cōtinentiæ magis appetendæ dicerim. Iam animaduertā omnem illam indulgentiam nuptiarum de suo, id est,de humano sensu,non de diuino præscriptū induxisse. Nam & cū debuisset innuptis definiuit uti nubant, si continere nō possunt, quia melius est nubi,quàm uri,conuersus ad aliam speciem,nuptis autem denuncio,inquit,non ego,sed dominus: ita ostēdit extra rationem personæ suæ in deū id quod supra dixerat,id non ex persona domini,sed ex sua pronunciasse, melius esse nubi quàm uri. Quæ uox licet ad eos pertineat, qui sunt nupti, uel uiduæ,qui tamen nubendi licentiā amplectunt,uelim retractare,quale bonum ostendat quod melius est pœna,quod non potest uideri bonū,nisi pessimo comparatū,ut ideo bonū sit nubere,quia deterius est ardere. Bonū ita & si per se nomen hoc obtinet sine cōparatione nō dico mali,sed etiā boni alterius: ut & si bono alij comparatur,& ab alio adumbratur, nihilominus remaneat id boni nominis. Cæterū si per mali collationem cogitur dici,non tam bonum est quàm genus mali inferioris,quod à superiore malo obscuratum ad nomen boni impellitur,auferendiq; *dictionem comparationis:ut nō dicas,melius est nubere quàm uri:& quæro,an dicere audeas melius est nubere,nō adijciens quid sit fieri,melius est ergo fieri. Quod nō melius utiq; nec bonum,quia abstulisti & remouisti inditionem compara-

Fort. quod mauult.

For. īdulgētia

1. cor. 7.

Fort. ita est.

For. cōdic. uel indictionem.

tionis quæ

tionis quæ dum melius illud facit ita bonum, ita habere cogit. Melius esse nubi quam uri sic accipiendum est ac si melius uno oculo quàm duobus carere, si tamen à comparatione discedas non erit melius unum oculum nõ habere quàm & bonum. Nemo igitur captet ex hoc capitulo defensionẽ quod proprie ad nuptos & uiduas spectat, quibus nulla adhuc cõiunctio numeratur. Quanquam ostenderim etiam illis numerandam esse permissi conditionem. Cæterum de secũdo matrimonio scimus tamen Apostolum pronunciasse: Solutus es ab uxore ne quæsieris uxorẽ. sed & si duxeris nõ delinques. proinde tamen & huius sermonis ordinem consilio suo nõ de diuino præcepto introducit. Multũ autem interest inter dei præceptum & consiliũ hominis. Præceptum dei, inquit, non habeo, sed consilium do, quasi misericordiam cõsecutus fidelis esse. quoniam neq; in Euangelio neq; ipsius Pauli Epistolis ex præcepto dei inuenias permissam matrimonij separationem. Vnde unum habendũ confirmatur, quia quod à domino permissum non inuenitur, id agnoscitur interdictum. Adde quod & hæc ipsa huius consilij interiectio quasi inrecogitationem excussus sui passa, statim se refrenat & reuocat cum subiũgit. Verumtamen huiusmodi pressurã carnis habebunt, cum parcere se eis dicit, cũ tempus in collecto esse adijcit, quo oporteat etiã habentes matrimonia pro nõ habentibus agere, cum sollicitudinem nuptorum committit. Per hæc enim docens cur nõ expediat nubere, dissuadis ab eo quod supra indulserat: & hoc ne primo matrimonio, quanto magis secũdo. Cum nos uero ad exemplũ suũ hortatur utiq; ostendens quid nos uelit esse, id est continentes, pariter declarat quid nos esse nolit. id quod nõ uult, nec sponte nec ueritate permittit, Si enim uellet, non permisisset imò imperasset. Sed ecce rursus, mulierẽ defuncto marito dicit nubere posse, si cui uelit, tantum in domino. At enim felicior erit inquit si sic perseuerauerit secũdum meum cõsilium. Puto autem & ego spiritũ dei habeo. Videmus duo consilia quo supra nubendi ueniam facit, & quo postmodum cõtinentiam nubendi indicit. Cui ergo, inquit, consilio adsentabimur? Inspice & lege. Cũ ueniam facit, hominis prudentis consiliũ allegat. cum cõtinentiam indicit, spiritus sancti cõsilium adfirmat. Sequere admonitionem cui diuinitas patrocinatur. Spiritũ quidem dei etiam fideles habent, sed nõ omnes fideles. Apostolicum ergo quod fidelem dixerit. adijcit postea spiritum se dei habere quod nemo dubitat etiam de fideli. Idcirco hoc dixit ut sibi Apostoli fastigium redderet. Proprie enim Apostoli spiritum sanctum habent, qui plene habent in operibus prophetiæ efficaciam uirtutum, atq; documẽtorum linguam, non quasi ex parte quod cæteri: Ita spiritum sanctũ autoritate ad eandem speciem adire fecit, cui nos magis obsequi uoluit. & factum est iam nõ consilij diuini spiritus, sed pro eius maiestate præceptum. Ad legẽ semel nubendi dirigam. Ipsa origo humani generis patrocinatur, cõtestans quid deus ab initio cõstituerit in formam posteritatis recensendam. Nam cũ hominem

Fort. dissuadet.

Fort. inquis.

V minem

minem figurasset, eicꝗ parem necessariā prospexisset, unā de costis eius mutuatus, unā illi fœminam finxit, cum uticꝗ nec artifex, nec materia defecisset. plures costæ in Adam, & infabricabiles manus in deo, sed non plures uxores apud deum: & ideo homo dei Adam, & mulier dei Eua unis inter se nuptijs defuncti sunt. Formam hominis dei de originis autoritate, & primam dei uoluntatem sanxerunt. Erunt duo, inquit, in una carne: non tres, neque quatuor. Alioquin iam non una caro, nec duo in una carne. tunc erunt, si cōiunctio & concretio dum in unitate semel fiat. si uero rursus, aut sæpius, iam una esse desijt. & erunt iam non duo in una carne, sed una planè caro in plures. At cum Apostolus in ecclesiam & CHRISTVM interpretatur, erūt duo in una carne, secundum spiritales nuptias ecclesiæ & CHRISTI, unus CHRISTVS & una eius ecclesia; agnoscere debemus duplicatam & exaggeratam esse nobis unius matrimonij tam secundum generis fundamentum, quàm secundum CHRISTI firmamentum. Vno matrimonio censemur utrobiꝗ, & carnaliter in Adam, & spiritaliter in CHRISTO. duarum natiuitatū unum est monogamiæ præscriptum. utraꝗ degenerat, qui de monogamia exorbitat. Numerus matrimonij à maledicto uiro cœpit. Primus Lamech duabus maritatus, tres in unam carnem effecit. Sed & benedicti, inquis, Patriarchæ non modo pluribus uxoribus, uerum etiam concubinis coniugia miscuerūt. Ergo propterea nobis quoꝗ licebit in numerum nubere. Sane licebit si qui adhuc typi alicuius futuri sacramēti supersunt, quos nuptiæ tuæ figurent. quod si etiam nūc locus est uocis illius, Crescite & multiplicamini, id est si nondum alia uox superuenit, Tempus iam in collecto esse, restare ut & qui uxores habent tanꝗ nō habentes agant, Vtiꝗ enim continentiā indicens, & compescens concubitum seminarium generis, absolescit Crescite illud & multiplicamini. Vt opinor autem unius & eiusdem dei utraꝗ pronūciatio, & dispositio est. qui tunc quidem in primordio sementem generis emisit indultis coniugiorū habenis, donec mūdus repleretur, donec nouæ disciplinæ materia proficeret. Nūc uero cum extremitatibus temporū compressit quod emiserat, & reuocauit quod indulserat, nō sine ratiōe propagationis in primordio, & repastinationis in ultimo. semper initia laxātur, fines contrahūtur. Propterea syluam quis instituit, & crescere sinit, ut tēpore suo cædat syluā. Erat uetus dispositio quæ in euāgelio nouo deputatur, in quo & securis ad radicem arboris posita est. Sic & oculum pro oculo, & dentem pro dente, iam senuit, ex quo iuuenuit. Malum pro malo nemo reddat. Puto autem etiam humanā constitutionem atꝗ decretū, postea pristinis præualere. Cur autem de pristinis exemplis nō ea potius agnoscamus quæ cū posteris cōmunicant disciplinæ, formam uetustatis ad nouitatem transmittunt. Ecce enim in ueteri lege animaduerto castratam licentiam sæpius nubendi. cautum est in leuitico, Sacerdotes mei nō plus nubent. possum dicere etiam illud, plus esse quod semel non est. quod non unum est, numerus est.

deniꝗ

deniq; post unum incipit numerus. Vnũ autem omne quod semel est. Sed in CHRISTO seruabatur, sicut in cæteris, ita in isto quoq; legis plenitudo. Inde igitur apud nos plenius atq; structius præscribitur, unius matrimonij esse oportere quos alleget in ordinem sacerdotalem usq; ad quosdã memini dicamus loco deiectos. Sed dices ergo cæteris licet, cum quibus nõ liceat excipit. Vani erimus si putauerimus quod sacerdotibus nõ liceat, laicis licere. Nónne & laici sacerdotes sumus? scriptum est laici sacerdotes sumus, regnum quoq; nos & sacerdotes, deo & patri suo fecit. Differentiam inter ordinem & plebem constituit ecclesiæ autoritas, & honor per ordinis consessum sanctificatus àdeo. ibi ecclesiastici ordinis nõ est consessus? Et offert & tinguit sacerdos. Est ibi solus. Sed & ubi tres, ecclesia est. licet laici. unusquisq; enim de sua fide uiuit. nec est personarum acceptio apud deũ. Quoniam nõ auditores legis iustificabũtur à deo, sed factores, secundum quod, & apostolus dicit. Igitur si habes ius sacerdotis in temetipso, ubi necesse est habeas. Oportet etiam disciplina sacerdotis. necesse sit habere ius sacerdotis. Digamus tinguis, digamus offers. quãto magis laico dicat quo apud salutem erit agere pro sacerdote, cum ipsi sacerdoti dicitur, quó ue facto cõmicatur actione sacerdotis. Sed necessitati inquis indulserit. Nulla necessitas excusatur, quæ potest non esse necessitas. Deniq; dicamus deprehẽdi & necessitate administrandi quod nõ licet. Dicam omnes nos deus ita uoluit dispositos esse, & ubiq; sanctionis eius obeũdis si disciplina. Vsq; adeo nisi laici ea obseruent per quæ presbyteri allegantur, quomodo erunt presbyteri qui de laicis alleguntur? Ergo perferre debemus ante laicum iussum à secundo matrimonio retinere, dum presbyter esse non alius potest quàm laicus semel fuerit maritatus. Liceat nunc denuo nubere, si & omne quod licet, bonum est. idem Apostolus exclamabat, Omnia licent: sed nõ omnia pro salute. quod non prodest, oro te potest bonum dici? Si licita sunt & quæ nõ pro salute, ergo & quæ non bona sunt, licita sunt. Quid autem magis uelle debebis quod ergo bonũ est, quia licet, an quod ergo quia prodest. Multũ existimo esse inter licentiam & salutem. De bono nõ uincis, licet quia bonũ permittit non expectat, sed adsumi permittitur aut quod, an bonum sit in dubium est, quod potest etiã nõ permitti, si nõ habeat aliquam sui causam primam, quia propter incontinentiæ periculum permittitur nubere secũdũ; quia nisi licentia alicuius nõ bonæ rei subiaceret, nõ esset in quo probaretur qui diuinæ uoluntati & qui suæ potestati obsequatur, quis nostrum utilitatis præsentiam sectetur, & quis occasionem licentiæ amplexetur, quis diuinæ uoluntati, & quis suæ uoluntati obsequatur. Licentia plerunq; tentatione disciplinæ quoniam disciplina per tentationem probatur, tentatur per licentiam operatur. Ita fit ut omnia liceant, sed non omnia expediant, dum tentatur cui permittatur, & uincatur dum in permissione tentatur. licebat, & Apostolis nubere, & uxores circumducere. Licebat & de Euangelijs uiuere.

Fort. Memini digamos.

ORDO.

Fort. digamos.

Fort. quod nõ licet digamo. Omnes.

Fort. et ubiq; sanctiones e. obeundis disciplina.

Fort. adsumi permittit. Permittitur autem q. a. b. si in dubio est.

Fort. tentatio est.

Fort. qui tentatur.

Fort. ut uincatur.

Fort. lic. experimento abstinētiam præ.

Sed quibus reus non est in occasionem, ad exemplum nos suum prouocat docens in eo esse probationem, in quo licentiæ experimentum. Abstinentiæ præstruxerit superiorem, ne sensus eius interpretemur. non illud dicendum erit secundum matrimonium quasi speciem stupri? Cum enim dicat maritos hoc in sollicitudinem habere quonammodo sibi placeant. nō utiq; de moribus, nam ut bonam sollicitudinem, non subleuare, sed de cultu & ornatu & omni studio formæ ad illecebras mouendas sollicitos iungi uelit, de forma & cultu placere carnalis concupiscentiæ ingenium sit, quæ etiam stupri causa est, eo quod uidetur tibi stupri adfine esse matrimonium. Quoniam ea in illo reprehendo quæ stupro competunt. Interim dominus ipse dicit, qui uiderit, inquit, mulierem ad concupiscendum eam, iam stuprauit eam in corde suo. Qui autem ad ducēdum uiderit, minus par fecit? quid si etiam duxerit? quod nō faceret, nisi ad ducendum cōcupisset. Nisi potest duci uxor, quam & si non uideris, at concupieris saltem cum ipsam ducere ceperis. Multum sane abest maritos apud cœlū nō concupiscentes. Omnis mulier cœli uia est quandiu aliena, nec per alium fit marita nisi per quem & adultera legis. Videtur matrimonij & stupri differentia? Alioquin res & uiris & fœminis eādem bonitatem ad matrimonium & stuprum commixtio carnis. scilicet certandum cuius concupiscentiā non stupro adæquauit. Ergo inquis iam & primas, id est unas nuptias destruis, nec immerito: quoniā & ipsæ ex eo constāt quod est stuprum. Et ideo optimum est homini mulierem iungere, quia cara est stupri affinitate. Sed cum hæc etiam de primis & unis nuptijs prætendi ad causam continentiæ possint, quanto magis secundo matrimonio recusando præuidebuntur? Gratus esto si semel tibi deus indulsit nubere. Gratus enim eris si & iterum indulsisse tibi nescias. Cæterum uteris indulgentiam cum nec modestiam uteris. modestia ammodo iungitur. Non tibi sufficit de summo illo iunxere etiam uirginitatis gradu in secundum deliquisse nubendo, sed in tertium adhuc deuolueris & futuris impellis, post, qui in secunda statione continens non fuisti, quia nec prohibere plures nuptias uoluit qui de secundis prouocandis retractauit. Nubamus igitur cottidie & nubentes ab ultimo die deprehēdamur, tanquam Sodoma & Gomorra: quo die adimplebitur uæ illud super prægnantes, & lactantes, id est maritos incontinentiæ. de nuptijs enim uteri & ubera infantis. Et quando finis nubendi? credo post finem nubendi renūcient tandem carnalibus fructibus, ut aliquādo spiritalia retractemus. Rape occasionem & si non exhortatissimam, attamen desisti habere cui debitum solueres. O te felicem. amisisti debitorem. simile damnum. quod si non diximus damnum lucrum sentientem. Per cōtinentiam enim negociauerimus magnam substātiam necessitatis parcimonij carni sæuientis adquirens. Recogitemus enim ipsam conscientiam nostram, quàm alius alium se homo sentiat, cum sua fœmina cessat. si orationem facit ad dominum, in prope est cœlo. si scripturæ

Fort. species.

Fort. aut bonam.

Fort. eo quo uidetur mihi.

Fort. mulierem non contingere.

Fort. syncera etiam

Fort. impelleris.

Fort. quod simile damnum.

Fort. patrimonij carnis si adquirentes.

pturæ incumbit, totus illic est. si psalmum canit, placet sibi. Ideo Apostolus purificationi orationem commendauit, causantes id quod ad tempus permiserat semper nobis exercere esse quod semper prosit. Si cottidie omni momento oratio hominibus necessaria, utiq; & continentia quæ orationi necessaria sit. Oratio de conscientia procedit, si conscientia erubescit, erubescat oratio. Spiritus ducit orationē ad deum. Si spiritus reus apud se sit, conscientia erubescit, quomodo audebit orationem ducere ad altare? sic etenim est prophetica uox ueteris testamenti: Sancti erimus, quia & deus sanctus. & rursus. Cum sancto sanctificaris, & cum uiro innocente innocens eris, & cū electo electus eris. Debemus enim ita ingredi in disciplina domini, ut deo dignum fructum non secundum carnis ex squalentiæ concupiscentia. Ita enim & Apostolus dicit, quod sapere secundum carnem, mors est. secūdum spiritum uero sapere, uita æterna sit in CHRISTO IESV domino nostro. Si hæc obtusio etiam cum in unis nuptijs in nos carnis exercetur, spiritum sanctum auertit, quanto magis cum in secundo matrimonio agitur? Duplex enim est rubor est: quia in secundo matrimonio duæ uxores eundem circumstant maritum. una spiritu, alia carne. Nec enim pristinā poteris odisse, cui etiam clariorem reseruans affectionem, etiam repete apud deum pro cuius spiritu postules, pro qua oblationes annuas reddas. Stabis ergo ad deum, cum tot uxores quot illas orationi commemoras, & offers pro duabus, & commemorabis illas duas, & per sacerdotem de monogamia ob pristinum de uirginitate sancitum, circumdatum uirginis uniuiris, & ascendit sacrificium tuum libera fronte & inter cætera uoluntas bonæ mentis. Postulabis tibi & uxoris castitatem. Scio quibus excusationibus coloremus insatiabilē carnis cupiditatē. Ex quibus necessitates adminiculorum descendunt administrandam familiam regendam, loculos, claues custodiendas, lanificandis pensandum, uictum procurandum, curas domesticas scilicet solis maritorum dominibus bene est. perierūt cœlestibus familiares spadonum famulæ militum, aut peregrinantium sine uxoribus. Non enim & nos milites sumus, eo quidem maioris disciplinæ quo & tanti imperatoris? Non & nos peregrinantes in isto seculo sumus? cur autem ita dispositus est Christianus ut sine uxore non possis? Nunc & consortium onerum domesticorum necessarium est. Habe aliquam uxorem spiritalem, adsume de uiduis, fide pulchram, paupertate dotatam, ætate signatam. bonas nuptias feceris huiusmodi uxor. has te plures habere deo gratum est. Sed de posteriori tēpore cogitant Christiani, quibus crastinum nō est. Hæredes dei seruus desiderabit, qui semetipsum de seculo exhæredauit. Vt ergo quis repetis matrimonium de pristino nō habeat liberos. Itaq; hoc primum diutius uti uolunt ipso Apostolo festinante ad dominum in persecutionibus, constantissimum in martyrijs, promptissimum in communicationibus rerum, tempe- ratissimum

Rom. 8.

Oblationes annuæ.

Fort. domibus, & mox, perierunt cœlibibus.

Consortium onerū domesticorum.

Fort. Vt ergo quid, & mox, cum de pristino nō habeas, uel non habēs, & mox constantissimo.

ratiſſimum in adquiſitionibus. poſtremo uſuris morte relinquendis filijs, forſan reipublicæ proſpectu aguntur ne diui tes deficiant, ſi ſoboles non habent: ne leges, ne iura, ne commertia delabantur, nec templa derelinquantur ne non modo ſint qui exclament, Chriſtiani illius neſcio. Hæc enim audire deſiderant, qui filios quærunt. Sufficiat conſilium uiduitatis uel iſta præcipua aut nos importunitas liberorum, ad quos ſuſcipiendos legibus compelluntur homines. Quia ſapiens quiſq; nunquam libens filios deſideraſſet. Quid ergo facies ſi noles uxorem de tua cõſcientia impleueris, diſſoluturus es medicamine conceptum? Puto nobis non licere naſcentem necare, quam & natum, ſeu forte illo tempore prægnantis uxoris remedium. tantam ſolitudinem à deo petere audebis quid interpoſitum recuſaſti? Opinor aliqua ſterilis proſpicietur uel etiam anus quis enixa. quod à domino magis euenire poteſt. Si quis præſumptionem eius pro dei æmulatione prouocaret. Scimus denique quendam ex patribus cum propter familiam ſuam ſecundo matrimonio ſterilem captaſſet uxorem, tam iterum patrem factum quàm & iterum maritum. Ad hanc meam contentionem frater dilectiſſime uidemus etiam ſeculi exempla, quæ ſæpe nobis etiam in teſtimonio poſita ſunt, cum quod bonum & deo placitum uidetur, teſtimonio oneratur. Monogamia apud ethnicos in ſummo honore eſt, ut & uirginibus legitime nubentibus uniuira pronuba adhibeatur, & ſi auſpici initium eſt. Item in quibuſdam ſolennibus & auſpicijs, ut prior ſit uniuiræ locus. certe Flaminia non niſi uniuira eſt, quæ flaminia lex eſt. Nã quod ipſi Pontifici Maximo iterare matrimonia nõ licet, quod monogamiæ gloria eſt. Cum autem deus ſummus, tãtum Satanas ad perficiendum, prouocatio eſt noſtra imò ſubfuſo ſi pigriſſimũ ad cõtinentiam deo exhibendam, quã diabolo quidam ſtant. Nunc uirginitate, nunc uiduitate periurant. Noueram uirgines Veſtæ apud Achanum, Et atrocis apud Delphos, & Mineruæ & Dianæ, quibus locis noueram cõtinentiæ uiros. Et quidem tauri illius Aegyptij antiſtites: Fœminas uero Cereris Aphricanæ, cui etiam, & ſpõte abdicato matrimonio, adſeneſcunt. Exinde quo pacto maſculorum uſq; ad oſcula filiorum inuenit diabolus, poſt luxuriam caſtitatẽ perditricem, quomodo reus ſit Chriſtianus, qui caſtitatem recuſauerit cõſeruatricem. Erunt nobis in teſtimonium & fœminæ quædam ſeculares, ob uniuiratus obſtinationem, fœmina conſequetur. Aut diuino quæ profuga in alieno ſolo, ubi nuptias regis ſolo ultro optaſſe debuerat, ne tamen ſecundas experiretur maluit cõtrario nubere. Vel illa Lucretia, quæ & ſemel per uim & inuita aliũ uirũ paſſa eſt, ſanguine ſuo maculata carnem abluit, ne uiueret iam nõ ſibi uniuira: Plura exempla certa de noſtris inueniam, & quidem aliter potiora quàm in anima eſt uiuere in caſtitate quàm pro ea mereri, in cuius animam id bonum amiſeris: quam uiuendo ſeparati omnia malo. Quanti igitur & quæ in eccleſijs

Marginal notes: Fort. in nos. | Fort. tam non. | 13. | Fort. ſubfuſio pigriſſimorum. | Fort. perdurãt. | Hæc citat diuus Hieronymus ad Gerontiam. | p. 527. | Puto l. Aut dido.

in ecclesijs ordinari in ecclesia solent, qui deo nubere maluerunt, qui carnis suæ honorem instituerunt, quicq; se iam illius pudoris filias dicauerunt, occidentes in se concupiscentiam libidinis, & totum illud quod inter paradisum non potuit admitti. Vnde præsumendum est hos qui intra paradisum recipi uolunt, tandem debere cessare ab ea re à qua paradisus instructus est. Gratia ergo cum indulgenti hæc. memento orationibus tuis Tertullianum ad hæc exercentes. For. intelligēti hæc: & mox. exercites.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE EXHORTATIONE CASTITATIS, FINIS.

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

QVOD alibi suadere tantum uisus est, hic tanquam dogmatistes præcipit, secundas nuptias aperte damnans, & in Monogamia persuadenda egregie ineptiens. Standum est nobis ab orthodoxorum patrum sententia, nec sinistræ Paulinorum uerborum interpretationi ullo modo adhærendum. Diuus Hieronymus epistolam ad Titum enarrans, Montanus, inquit, & qui Nouati schisma sectantur, nomen sibi munditiæ præsumpsere: putantq; secunda matrimonia ab ecclesiæ cõmunione prohibenda, cum Apostolus de episcopis & presbyteris hoc præcipiens, utiq; in cæteris relaxarit: non quod hortetur ad secunda matrimonia, sed quod necessitati carnis indulgeat. Scripsit & Tertullianus de monogamia librum hæreticum, quem Apostolo contraire, nemo qui Apostolum legerit, ignorabit. Idem in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum refert hunc librum aduersus ecclesiam scriptum. Quæ uerba uelut antidotum libuit præmittere, quo lectoris animus præmunitus, absq; detrimento uerioris sententiæ tutus transcurrat.

ARGVMENTI FINIS.

Q·SEPTIMII FLOREN TIS TERTVLLIANI, DE MONOGAMIA, LIBER.

1.) HAERETICI nuptias auferunt, Physici ingerunt. Illi nec semel, isti non semel nubunt. quid agis lex creatoris? inter alienos spadones & aurigas tuos tantũdem quereris de domestico obsequio, quã tum de fastidio extraneo. Proinde te lædunt qui abutuntur, queadmodum qui non utuntur. uerũ neq; continentia eiusmodi laudanda, quia hæreti ca est, neq; licentia defendenda, quia Physica est. Illa blasphemat, ista luxuriat. illa destruit nuptiarum deum, ista confundit. Penes nos autem quos spiritales merito dici facit spiritalium charismatum continentia religiosa est, cum licentia uerecunda, uerecũda continentia, am bæ cum creatore sunt. Continentia legem nuptiarum honorat, licentia tem perat. illa non cogitur, ista regitur. illa arbitrium habet, hæc modum. unum matrimonium nouimus, sicut unum deum. Magis honorem refert lex nu ptiarum ubi habet & pudorem. Sed Physicis nõ recipientibus spiritũ, ea quæ sunt spiritus non placent. ita quæ sunt spiritus nõ placent ea quæ sunt carnis placebunt contraria spiritus. Caro, inquit, aduersus spiritũ cõcupiscit, & spiritus aduersus carnem. Quid autem cõcupiscet caro quàm quæ magis carnis sunt? Propter quod & in primordio extranea spiritus facta est, Non inquit permanebit spiritus meus in istis hominibus in æuũ, eo quod caro sint. 2.) Itaq; monogamiæ disciplinã in hæresim exprobant. nec ulla magis ex causa paracletum negare coguntur, quàm dum existimant nouæ disciplinæ institutorem, & quidem dirissimæ illis, ut iam de hoc primum cõsistendũ sit ut generali retractatu, an capiat paracletũ aliquid tale docuisse, quod aut nouum deputari possit, aduersus Catholicam traditionem, aut onerosum aduersus leuem sarcinam. De utroq; autem ipse dominus pronunciauit: di cens enim adhuc multa habeo quæ loquar ad uos, sed nondũ potestis por tare ea, cum uenerit spiritus sanctus ille uos ducet in omnem ueritatem. Sa tis utiq; prætendit ea acturum illum quæ & noua existimari possint, ut nũ quam retro ædita, & aliquanto onerosa ut idcirco non ædita. Ergo, inquis, hac argumentatione quid uis nouum & onerosum paracleto adscribi po terit

terit, etsi aduersario spiritu fuerit non utiq;. aduersarius enim spiritus ex diuersitate prædicationis apparet, primo regulam adulterans fidei & ita ordinem adulterans disciplinæ: quia cuius gradus prior est, eius corruptela antecedit, id est fidei, quæ prior est disciplina. ante quis de deo hæreticus sit necesse stet, tunc de instituto. Paracletus autem multa habens edocere quæ in illum distulit dominus secūdū præfinitionem, ipsum primo CHRISTVM contestabitur, qualem credimus, cum toto ordine dei creatoris, & ipsum glorificabit & de ipso commemorabit: & sic de principali regula illa, multa quæ sunt disciplinarum reuelabit, fidem dicente pro eis integritate prædicationis, nouis, quia nunc reuelantur: licet onerosis, quia nec nunc sustinentur, nō alterius tamen CHRISTI quàm qui habere se dixit, & alia multa quæ à paracleto edocerentur: non minus istis onerosa quàm illis à quibus non dum tunc sustinebantur. Sed onerosam monogamiam uiderit adhuc impudens infirmitas carnis. an autem noua, de hoc interim constet. Illud enim amplius dicimus, etiam si totam & solidam uirginitatem siue continentiam paracletus hodie determinasset, ut ne unis quidem nuptijs feruorem carnis de spiritu manare permitteret, sic quoque nihil noui inducere uideretur, ipso domino spadonibus aperiente regna cœlorum: ut & ipso spadone quem spectasset Apostolus, propterea & ipse castratus continentiam mauult, sed saluo inquis iure nubendi. planè saluo. & uidebimus quousque. Nihilominus tamen ex ea parte destructo qua continentiam præfert: bonum, inquit, homini mulierem non contingere. Nihil enim bono contrarium nisi malum, ideóque superesse ut & qui habeāt uxores sic sint quasi non habentes: quo magis qui non habent habere non debeant. reddit etiam causas cur ita suadeat, quod innupti de deo cogitent: nupti uero quomodo in matrimonio quis suo placeat. Et possum contendere non mere bonum esse quod permittitur. Quod enim mere bonum est, non permittitur, sed ultro licet. Permissio habet causam aliquando, & necessitas. Denique in hac specie non est uoluntas permittentis nubere. Aliud enim uult, Volo uos, inquit, omnes sic esse quomodo & ego. & cum ostendit melius esse quod utique se uelle confirmat, quàm quod melius esse præmisit. & ita si aliud quàm quod uoluit permittit, non uoluntate, sed necessitate permittens, nō mere bonum ostendit, quod inuitus indulsit. Deniq; cum dicit melius est nubere quàm uri, quare id bonum intellegendum quod melius est, & pœna quod non potest uideri melius nisi pessimo comparatū? Bonum illud est quod per se hoc nomē tenet, sine cōparatione nō dico mali, sed etiā boni alterius: ut & si alio bono comparatum adumbretur, remaneat nihilominus in boni nomine. Cæterum si per mali cogitationem cogitur bonum dici, non tam bonum est quàm genus mali inferioris, quod ab altiore malo obscuratum ad nomen boni impellitur. Aufer deniq; conditionem ut dicas melius est nubere, quàm uri, & quæro an dicere audeas, melius nubere, non

adijciens

adijciens quo melius fit. ergo iam non melius. & dum nõ melius, nec bonũ, sublata cõditione, quæ dum melius illud facit alio, ita bonum haberi cogit. Melius est unum oculum amittere quàm duos. Si tamen discedas à comparatione utriusq;, non erit melius unum oculum habere, quia nec bonum. Quid nunc, si omnem indulgentiam nubendi de suo, id est de humano sensu accommodat ex necessitate qua diximus, quia melius sit nubere quàm uri. Deniq; conuersus ad alteram speciem dicendo, Nuptis autem denuncio, non ego, sed dominus: Ostendit illa quæ supra dixerat non dominicæ autoritatis fuisse, sed humanæ æstimationis. At ubi ad continentiam reflectit animos, Volo autem uos sic esse omnes. Puto autem, inquit, & ego spiritum dei habeo, ut si quid indulserat ex necessitate, id spiritus sancti autoritate reuocaret. Sed Iohannes monens sic nos incedere debere quemadmodum & dominus, utiq; etiam secundum sanctitatem carnis admonuit incedere, adeo manifestius & omnis, inquit, qui spem istam in illo habet castificat se, sicut & ipse castus est. Nam & alibi, Estote sancti, sicut & ille sanctus fuit, scilicet carne. De spiritu enim non dixisset, quia spiritus ultro sanctus agnoscitur, nec spectat sanctitatis admonitionem quæ propria natura est eius. Caro autem docet sanctitatem, quæ & in CHRISTO fuit sancta. Igitur si omnia ista obliterant licentia nubendi, & cõditione licentiæ inspecta, & prælatione continentiæ imposita, cur non potuerit post Apostolos idem spiritus superueniens ad deducẽdam disciplinam in omnem ueritatem, per gradus temporũ (secũdũ quod Ecclesiastes, Tempus omni rei, inquit, super terram) iam carni fibulam imponere, iam nõ oblique à nuptijs auocans, sed exerte, cum magis, nunc tempus in collecto factum sit, annis circiter CLX. exinde productis? non ne ipse apud te retractare suetus, Hæc disciplina sit præmonstrata, iam tunc in carne domini, & in uolũtate, deh inc in Apostolorum eius tam consilijs quàm exemplis. Olim sanctitati huic destinabamur. Nihil noui paracletus ĩducit. quod præmonuit, definit. quod sustinuit exposcit. Et nunc recogitans ista, facile tibi persuadebis multo magis unicas competisse paracleto prædicare qui potuit & nullas. magisq; credendum temperasse illum quod & abstulisse docuisset, si quæ uelit CHRISTVS intellegas. In hoc quoque paracletum agnoscere debes aduocatum, quod à tota continentia infirmitatem tuam excusat. Secedat nunc mentio paracleti ut nostri alicuius autoris. Euoluamus communia instrumenta scripturarum pristinarum. Hoc ipsum demonstratur à nobis, neque nouam, neque extraneam esse monogamiæ disciplinam, imò & antiquam & propriam Christianorum, ut paracletum restitutorem potius sentias eius quàm institutorem. Quod pertineat ad antiquitatem, quæ potest antiquior forma proferri, quàm ipse census generis humani? Vnam fœminam masculo deus finxit, una costa eius decerpta & utique ex pluribus. Sed & in præfatione ipsius operis, Non est, inquit, bonum homini, solum eum esse.

Fort. conditio & prælatio, Nisi legere malis, obliterantur.

Anno à Christo CLX. uidetur hæc scripsisse Tertullianus. Sed puto numerat à Christo nõ nato, sed passo.

faciamus

faciamus adiutorium illi. Adiutores enim dixiſſet, ſi pluribus eum uxoribus deſtinaſſet. Adiecit & legem de futuro. Siquidem prophetiæ dictum eſt, & erunt duo in unam carnem, non tres, neque plures. Cæterum iam nõ duo ſi plures: ſtetit lex. Deniq; perſeuerauit unio coniugij in autoribus generis ad finem uſq;, non quia non erant fœminæ aliæ, ſed quia ideo non erant, ne primitiæ generis duplici matrimonio contaminarentur. Alioquin ſi deus uoluiſſet, & eſſe potuiſſet: certe de filiarum ſuarum numeroſitate ſumpſiſſet, non minus ex oſſibus & ex carne ſua haue ſeuam ſibi hoc pie fieret. At ubi primum ſcelus homicidium in fratricidio dedicatum, tam dignum ſecundo loco ſcelus non fuit, quàm duæ nuptiæ. Neque enim refert duas quis uxores ſingulas habuerit, an pariter ſingulæ duos fecerint. Idem numerus coniunctorum & ſeparatorum. Semel tamen uim paſſa inſtitutio dei per Lamech, conſtitit poſtea in finem uſque gentis illius. Secundus Lamech nullus extitit, quomodo duabus maritus. negat ſcriptura quod nõ notat. Aliæ diluuium iniquitates prouocauerunt, ſemel defenſæ quales fuerunt, non tamen ſeptuagies ſepties: quod duo matrimonia meruerunt. Sed & reformatio ſecundi generis humani monogamia matre cenſetur. Iterum duo in unam carnem creſcere & redundare ſuſcipiunt, Noe & uxor, filijq; eorum in unicis nuptijs. Etiam in ipſis animalibus monogamia recognoſcitur, ne uel beſtiæ de mœchia naſcerentur. ex omnibus, inquit, beſtijs ex omni carne duo induces in arcam, ut uiuant tecum maſculus & fœmina. erunt de animalibus uolatilibus ſecundum genus, & de omnibus ſerpentibus terræ ſecundum genus ipſorum: duo ex omnibus introibunt ad te, maſculus & fœmina. eadem forma et ſeptena ex binis adlegi mandat ex maſculo & fœmina uno & una. quid amplius dicam? immundis quoque alitibus cum binis fœminis introire nõ licuit. Hæc quantum ad primordiorum teſtimonium & originis noſtræ patrocinium, & diuinæ inſtitutionis præiudicium. quæ utique lex eſt non nomine tunc, quoniam ſi ita factum eſt à primordio, inuenimus nos ad initium dirigi à CHRISTO, ſicut in quæſtione repudij, dicens, illud propter duriciam ipſorum à Moyſe eſſe permiſſum, ab initio coniunxit in unam carnem duos. Hodie homo non ſeparabit. Dicit & Apoſtolus ſcribens ad Epheſios, deum propoſuiſſe in ſemetipſo ad diſpenſationem adimpletionis temporum, ad caput, id eſt ad initium reciprocare uniuerſa in CHRISTO. quæ ſunt ſuper cœlos & ſuper terras in ipſo. ſic & duas Græciæ (ſumma litera & ultima) ſibi induit dominus, initij & finis concurrentium in ſe figuras: uti quemadmodum α & ω replicatur, ita oſtenderet in ſe eſſe & initij decurſum ad finem, & finis recurſum ad initium: ut omnis diſpoſitio in ω deſinens per quem cœpta eſt, per ſermonem ſcilicet dei quia caro factus eſt, proinde deſinat quẽadmodum & cœpit: & à deo in CHRISTO omnia reuocarentur ad initium, ut & fides reuerſa ſit à circumciſione ad integritatem illius, ſicut ab initio fuit, & ſanguinis ſolius

abſtinentia

Duo in unã carnẽ.

Fort. habens Euam, ſi hoc.

abstinētia, sicut ab initio fuit: & matrimonij indiuiduitas, sicut ab initio fuit, & repudij cohibitio, quæ ab initio nō fuit. Et postremo totus homo in paradisum reuocat, ubi ab initio fuit. cur ergo uel monogamū illū debeat Adā referre, qui nō potest tam integrum quàm inde demissus est? Quantū pertinet, itaq; ad initij restitutionem, id ad te exigit & dispositionis & spei tuæ ratio, quod ab initio fuit secundum initium quod tibi & in Adam censetur. elige in quo eorum initium tuum deputes. in ambobus te sibi monogamiæ censura defendit. Sed & si initium transmittit ad finem, ut Alpha & ω quomodo finis remittit ad initium, atq; ita census noster transfertur in CHRISTVM, animalis in spiritalem, quia non primo quod spiritale est, sed quod animale dehinc quod spiritale. proinde uideamus an id ipsum debeas huic quoq; cēsui secūdo, an in eadem te forma cōueniet nouissimus quoq; Adā in quam & CHRISTVS in nuptijs in totū quod etiam primus Adam ante exilium. Sed donato infirmitati tuæ carnis suæ exemplo perfectior Adam, id est CHRISTVS eo quoq; nomine perfectior: quā integrior, uolenti quidem tibi spado occurrit in carne. si uero non sufficis, monogamus incurrit in spiritu, unam habens ecclesiam spōsam secūdum figuram quam Apostolus illud magnum sacramentum interpretatur in CHRISTVM & ecclesiam cōpetentes carnali monogamiæ per spiritalem. Vides igitur queādmodum etiam in CHRISTO nouas censum nō possis eum sine monogamiæ professione deferret nisi carnis is quodquod spiritus ille est, licet & quod fuit in carne æque esse debuerit. Sed adhuc nobis quæramus aliquos originis principes. Non placent enim quibusdam monogami parentes Adam & Noe, fortasse nec CHRISTVS. Ad Abraham deniq; prouocant prohibiti patrem alium præter deum agnoscere. Sit nunc pater noster Abraham, sic & Paulus In euāgelio, inquit, ego uos generaui. etiam Abrahæ te filium exhibe. Non enim passiuus tibi census est in illo. Certum tempus est, quo tuus pater est. Si enim ex fide filij deputemur Abrahæ ut Apostolus docet, dicēs ad Galatas, Cognoscitis nēpe, quia qui ex fide, isti sunt filij Abrahæ, quando credidit Abraham deo, & deputatum ei in iustitiam? Opinor adhuc in monogamia, quia in circumcisione nondum. quod si postea in utrunq; mutatus est & in digamiam, per ancillæ concubinatum, & in circumcisionē per testamenti signaculum, non potes illum patrem agnoscere, nisi tunc cum deo credidit, siquidem secundum fidem filius eius es, non secundum carnem. Aut si posteriorem Abraham patrem se quæri sat est, digamum recipe & circumcisum. Si reicis circumcisum, ergo recusabis & digamum. duas dispositiones eius binis inter se modis diuersas miscere non poteris. digamia circumcisione seorsus est, & monogamia cum præputiatione. recipis digamiam, admitte & circumcisionem. Tueris præputiationem, teneris & monogamiæ. Adeo autem monogami Abrahæ filius es sicut & præputiati, ut si circumcidaris, iam non sis filius, quia non

Fort. innuptus.

Fort. nouaris, & mox, deferre, nisi carne sis quod spiritu ille est, & esse debueris.

Fort. sequi.

eris ex fide, sed ex signaculo fidei in præputiatione iustificatæ. Habens Apostolum disce cum Galatis proinde & si digamiã iam tibi intuleris, non es illius, cuius fides in monogamia præcessit: nam & si postea pater multarum nationum nuncupatur, sed earum quæ ex fide digamia præcedente filij habeant deputari Abrahæ. exinde res uiderint. Aliud sunt figuræ, aliud formæ. aliud imagines, aliud definitiones. Imagines transeunt adimpletæ, definitiones permanent adimplendæ: imagines prophetant, definitiões gubernant. Quid digamia illa Abrahæ portendat, idem Apostolus edocet interpretator utriusq; testamenti, sicut idem semen nostrum in Isaac uocatũ determinat. Si ex libera es, ad Isaac pertines, hic certe unũ matrimoniũ pertulit. Isti itaq; sunt (ut opinor) in quibus censeor. cæteros nescio. quorum si exempla circũspicio alicuius dabit etiam per sanguinem nescias sibi ingerentis alicuius Salomonis etiam uxoribus diuitis meliora sectari iussus, habes & Ioseph monogamum, & hoc nomine audeo dicere patre meliorem. Habes Moysen dei de proximo arbitrum. Habes Aaronem principalẽ sacerdotem. Secundus quoq; Moyses populi secundi, qui imaginem nostrã in promissionem, in imaginẽ domini dedicatus est, non fuit digamus. Post uetera exempla originalium personarum, æque ad uera transeamus instrumenta regalium scripturarum, ut per ordinem per omnia nostra paratura retractemus. Et quoniam quidam interdum nihil sibi dicunt esse cum lege, quam CHRISTVS non dissoluit, sed adimpleuit: interdum quæ uoluit legis arripiunt: Planè & nos sic dicimus decessisse legem, ut onera quidẽ eius secundum sententiam Apostolorum, quæ nec patres sustinere uoluerũt, cõcessarint: quæ uero ad iustitiam spectant, non tantum reseruata permaneant, uerum & ampliata: ut scilicet redũdare possit iustitia nostra super Scribarum & Pharisæorum, iustitia iusti utiq; & pudicitia. Si ergo quoniam in lege præcipitur, ut quis fratris sui uxorem sine liberis defuncti in matrimonium adsumat, ad suscitandum fratri suo semen: idque sæpius euenire in unam personam potest secundum callidam illam quæstionem Sadducæorum: ideo & aliâs putant perm issam frequẽtiam nuptiarum: Intelligere debebunt, primo rationem ipsius præcepti, & ita scient illam rationem iam cessantẽ ex eis esse quæ euacuata sint. Necessario succedendum erat in matrimoniũ fratris sine liberis defuncti, primũ quia adhuc uet⁹ illa benedictio decurrere habebat: Crescite & redundate. dehinc, quoniam patrum delicta etiam de filijs exigebantur: tertio quoniam spadones & steriles ignominiosi habebantur. Itaq; ne proinde maledicti iudicarentur, qui nõ naturæ reatu & mortis præuentu orbi decessissent, ideo illis ex suo genere uicaria, & quasi posthuma soboles supparabatur. At ubi & Crescite & redundate euacuauit extremitas temporum, inducẽte Apostolo: Superest, ut & qui habẽt uxores, sic sint, ac si non habeant: quia tempus in collecto est, & desijt uua acerba à patribus manducata filiorum dentes obstupefacere. Vnusquisq;

Fort. per sangui. ne phas sibi.

Fort. imagine nostra

Fort. ad uetera trã.

Fort. quæ uolunt.

enim in suo delicto morietur: & spadones non tantū ignominia caruerunt, uerum & gratiam meruerūt, inuitati in regna cœlorum. Sepulta lege, succedendi in matrimonium fratris, contrarium eius obtinuit non succedendi in matrimonium fratris. Et ita ut prædiximus quod cessauit ualere, cessante ratione, non potest alij argumentationem accōmodare. Ergo nō nubet defuncto uiro uxor fratri, utiq; nuptura, si nupserit. Omnes enim nos fratres sumus: & illa nuptura in domino habet nubere, id est, non ethnico, sed fratri: quia & uetus lex adimit coniugium allophylorum. Cum autem & in Leuitico cautum sit, Quicūq; sumpserit fratris uxorem, inmundicia est, turpitudo, sine liberis morietur: sine dubio dum ille prohibetur denuo nubere, & illa prohibetur, non habens nubere nisi fratri. Quomodo ergo Apostolo cōueniet & legi, quam non in totum impugnat? cum ad epistolam ipsius ueneris, ostendetur. Interim quod pertineat ad legem, magis nobis competūt argumentationes eius: deniq; prohibet eadem, sacerdotes denuo nubere: filiam quoq; sacerdotis iubet uiduam uel eiectam, si semen non fuerit illi in domū patris sui regredi, & de pane eius ali. Ideo si semen non fuerit illi, non ut si fuerit, denuo nubat: quāto magis enim nō nubet, si filios habeat? Sed & si habuerit, à filio potius alatur quàm à patre, quo & filius præceptū dei exequatur: Honora patrem & matrem. Non autem is summus sacerdos & magnus patris de suo uestiens: quia qui in CHRISTO tinguntur, CHRISTVM induerunt, sacerdotes deo patri suo fecit, secundum Iohannē. Nam & illum adolescentem festinantem ad exequias patris ideo reuocat, ut ostēdat sacerdotes nos uocari ab eo, quos lex uetabat parentum sepulturæ adesse: Super omnem, inquit, animam defunctam sacerdos non introibit, & super patrem suum, & super matrem suam non contaminabitur. Ergo & nos hoc interdictum obseruare debemus. non utiq;. Viuit enim unicus pater noster deus, & mater ecclesia, & neque mortui sumus qui deo uiuimus: neq; mortuos sepelimus, quia & illi uiuunt in CHRISTO. Certe sacerdotes sum⁹ à CHRISTO uocati monogamiæ debitores, ex pristina dei lege quæ nos tunc in suis sacerdotibus prophetauit. Nunc ad legem proprie nostrā, id est, Euangelium conuersi, qualibus excipimur exemplis dum ad sententias peruenimus? Ecce statim quasi in limine duo nobis antistites Christianæ sanctitatis occurrunt monogamia & cōtinentia: alia pudica in Zacharia sacerdote: alia integra in Iohanne antecursore. Alia placans deum, alia prædicans CHRISTVM: alia totum prædicans sacerdotem, alia plus præferens quàm prophetans, scilicet eum qui non tantum prædicauerit aut demonstrauerit coràm, uerum etiam baptizauerit CHRISTVM. Quis enim corpus domini dignius initiaret, quàm eiusmodi caro, qualis & concepit illud & peperit? Et CHRISTVM quidē uirgo enixa est, semel nuptura post partum, ut uterq; titulus sanctitatis in CHRISTI censu dispungeretur, per matrem & uirginem & uniuiram. At ubi infans templo exhibetur, quis illū

Fort. nos autē

For. nos utiq;

in manus

in manus suscipit? qs in spiritu primus agnoscit? uir iustus, & caut9, & utiq; nō digamus. uel ne dignius mox CHRISTVS à fœmina prædicaretur ue-tere uidua & uniuira, quæ & templo dedita satis in semetipsa portendebat quales spiritali templo, id est, ecclesiæ debeant adhærere. Tales arbitros infans dominus expertus, nō alios habuit & adultus. Petrum solum inuenio maritum per socrum, monogamū præsumo per ecclesiam, qua super illum omnem gradum ordinis sui de monogamis erat collocaturus. Cæteros cū maritos nō inuenio, aut spadones intellegam necesse est, aut cōtinētes. Nec enim si penes Græcos cōmuni uocabulo censentur mulieres & uxores pro consuetudinis facilitate (cæterum est proprium uocabulum uxorum) ideo Paulum sic interpretabimur, quasi demōstrasset uxores Apostolos habuisse. Si enim de matrimonijs disputasset, quod in sequētibus facit, ubi magis Apostolus aliquod exemplum nominare potuisset, recte uideretur dicere: Non enim habemus potestatē uxores circūducendi, sicut cæteri Apostoli & Cephas? At ubi ea subiungit, quæ de uictuaria exhibitione abstinētiam eius ostēdūt, dicētis? Nō enim potestatem habemus manducādi & bibēdi, nō uxores demonstrat ab Apostolis deductas: quas & qui nō habent, potestatem tamē manducādi & bibendi habēt: sed simpliciter mulieres, quæ illis eodem instituto quo & dominum comitantes ministrabant. Iam uero si CHRISTVS reprobat Scribas & Pharisæos, sedentes in cathedra Moysi: nec faciētes quæ docerēt, quale est ut & ipse sup cathedram suam collocaret, qui sanctitatem carnis præcipere magis nō etiam obire meminissent, quam illis omnibus modis insinuarat & docendam & agēdam? in primis suo exēplo, tūc de cæteris argumētis: Cum puerorum dicit esse regnum cœlorū: cū consortes illis facit alios post nuptias pueros: cum ad simplicitatem columbæ prouocat, auis nō tātum innocuæ, uerum & pudicæ, quam unam unus masculus nouit: cum Samaritanæ maritum negat, ut adulterum ostendat numerosum maritum: cum in reuelatione gloriæ suæ de tot sanctis & prophetis Moysen & Heliam secum mauult: alterum monogamū, alterū spadonem: nō enim aliud fuit Helias, quàm Iohannes, qui in uirtute & spiritu uenit Heliæ: cum ille uorator & potator homo prandiorum & cœnarum cū publicanis & peccatoribus frequentator, semel apud unas nuptias cœnat multis utiq; nubentibus. Totiēs enim uoluit celebrare eas, quotiens & esse. Sed hæ argumētationes potius existimentur de coniecturis coactæ, si non & sentētiæ astiterint, quas dominus emisit in repudij retractatu, quod permissum aliquando iam prohibet: in primis, quia ab initio nō fuit, sicut matrimonij numerus: tunc quia quos deus cōiunxit, homo nō separabit: nō autem per duriciam repudij, quam & exprobrat, compescit, sed per debitum mortis. Si quidem unus ex passeribus duobus non cadit in terram sine patris uoluntate, igitur si quos deus cōiunxit, homo nō separabit repudio, & quid cōsentaneū est, ut quos deus separabit morte, homo nō cōiungat ma-

Fort. dū de cæteris.

Fort. equidē cōsen.

Fort. atq; quasi

trimonio, proinde contra dei uoluntatem iuncturus, separationem atq; si
separationem coniunctionem. Hoc quantum ad dei uoluntatẽ nõ destruẽ-
dam, & initij formam restruendam. Cæterum & alia ratio cõspirat, imò nõ
alia, sed quæ initij formã imposuit, & uoluntatem dei, mouit & prohibitio-
nem repudij: quoniam qui dimiserit uxorem suam, præterquàm ex causa
adulterij, facit eam adulterari. Et qui dimissam à uiro duxerit, adulteratur
utiq;: nam & nubere legittime non potest repudiata, & si quid tale cõmise-
rit, sine matrimonij nomine, nõ capit elogium adulterij, quã adulterium in
matrimonio criminis deus aliter censuit, citra quã homines ut in totũ siue ꝑ
nuptias, siue uulgo alterius uiri admissio adulteriũ ꝓnunciet. Imò ideo. ui-
deam⁹ enim quid sit matrimoniũ apud deum: & ita cognoscemus quid sit
æque adulterium. Matrimoniũ est cum deus iungit duos in unam carnem,
aut iunctos deprehendens in eadem carne, cõiunctione signauit. Adulteri-
um est cum quoquo modo disiunctis duobus, alia caro, imò aliena misce-
tur, de qua dici nõ possit, Hæc est caro ex carne mea, & hoc os ex ossib⁹ me-
is. Semel enim hoc factum & pronunciatũ sicut ab initio, ita & nunc in aliã
carnem non potest conuenire. Itaq; sine causa dices deum uiuo marito nol-
le repudiatã alij uiro iungi, quasi mortuo uelit, quando si mortuo nõ tene-
tur, proinde nec uiuo, tam in repudio matrimoniũ dirimente, quàm morte
non tenebit' ei cui quod tenebatur abreptũ est. de eo interest uiuo an mor-
tuo à uiro nubat. Neq; enim illo delinquat, sed in semetipsam. Omne deli-
ctum quod admiserit homo extra corpus est: qui autem adulteratur, in cor
pus suum delinquit. Adulteratur autem sicut supra præstruximus, quia ui-
uam carnem sibi immiscet super uiuam pristinam, quã deus aut coniunxit
in duos, aut coniunctam deprehendit. Ideóque abstulit repudiũ quod ab
initio nõ fuit: quod ab initio fuit, muniat duorum in unam carnem perseue
rantiam, necessitas uel occasio tertiæ concarnationis irrumpat, & soli causæ
permittẽs repudium, si forte præuenerit cui præcauetur. Adeo autem repu-
dium à primordio non fuit, ut apud Romanos post annũ sexcentesimum
urbis conditæ id genus duritiæ cõmissum denotetur. Sed illi etiam nõ repu
diantes adulteria cõmiscent, nobis & ni repudiemus ne nubere quidem lice
bit. 10. Video iam hinc nos ad Apostolum prouocantem, ad cuius sensum fa-
cilius perspiciendum tanto instantius præculcandum est, mulierem magis
defuncto marito teneri, quo minus alium uirum admittat. Recogitemus
enim repudium aut discordia fieri, aut discordiam facere: mortem uero ex
lege non ex hominis offensa euenire, idq; omniũ esse debitum etiam non
maritorum. Igitur si repudiata quæ per discordiam, & iram, & odiũ, & cau
sas eorum iniuriam uel cõtumeliam, uel quamlibet querelam & anima &
corpore separata est, tenetur inimico ne dicã marito, quanto magis illa quæ
neq; suo neq; mariti uitio, sed dominicæ legis euentu, matrimonio nõ sepa-
rata, sed relicta eius erit etiam defuncti, cui etiam defuncto concordiam de-
bet? A

Margin notes: Fort. ex uolũtate dei. — 1. Cor. 6. c. — Fort. ut quod.

bet. A quo repudiũ non audijt, nõ diuertit: cui repudiũ nõ ſcripſit, cum ipſo eſt: quem amiſiſſe noluit, retinet: habet ſecũ animi licentiã, qui omnia homini quæ non habet imaginario fructu repræſentat. Ipſam deniq; interrogo fœminã: Dic mihi ſoror, in pace præmiſiſti uirum tuũ? Quid reſpondebit? An in diſcordia? Ergo hoc magis euincta eſt, cũ qua habet apud deũ cauſam: non diſceſſit, quæ tenetur, ſed in pace: ergo perſeueret in ea cum illo neceſſe eſt, quẽ iam repudiare non poterit: nec ſic quidem nuptura, ſi repudiare potuiſſet. Enimuero anima eius orat, & refrigeriũ interimat: poſtulat enĩ & in prima reſurrectione conſortium, & offert annuis diebus dormitionis eius. Nam hæc niſi fecerit, uere repudiauit quantum in ipſa eſt: & quidem hoc iniquius, quãto quomodo potuit: quia nõ potuit & hoc indignius, quãto iam indignius ſi quia non meruit: aut nunquid nihil erimus poſt mortẽ ſecundum aliquem Epicurum, & non ſecũdum CHRISTVM? Quod ſi credidimus mortuorum reſurrectionem, utiq; tenebitur, cũ quibus reſurrecturi ſumus rationem de alterutro reddituri. Si autem in illo æuo neq; nubent neq; nubent, ſed erunt æquales angelis: non ideo non tenebimur coniugibus defunctis, quia nõ erit reſtitutio coniugij. Atquin eo magis tenebimur quia in meliorem ſtatum deſtinamur, reſurrecturi in ſpiritale conſortium, agnituri tã noſmetipſos quàm & noſtros. Cæterũ quomodo gratias deo in æternum canemus, ſi non manebit in nobis ſenſus & memoria debiti huius? Subſtantia non conſcientia reformabimur? Ergo qui cum deo erimus, ſimul erimus, dum omnes apud deum unũ, licet mercedes uaria, licet multæ manſiones penes patrem eundem, uno denario eiuſdẽ mercedis operati, id eſt, uitæ æternæ: in qua magis non ſeparabit, quos cõiunxit deus, q in iſta minore uita ſeparari uetat. Cũ hæc ita ſint quomodo alij uiro uacabit, quæ ſuo etiam in futurũ occupata eſt? Vtriq; autem ſexui loquimur, & ſi ad alterum ſermo eſt, quia una diſciplina præeſt. Aliud habebit in ſpiritu, aliud & in carne: hoc erit adulteriũ, unius fœminæ in duos uiros conſcientia. Si alter à carne diſiunctus eſt, ſed in corde remanet, illic ubi etiã congregatus ſine carnis congreſſu & adulteriũ ante perficitur ex concupiſcentia, & matrimoniũ ex uoluntate. Vſq; adhuc maritus eſt, ipſum illud poſſidẽs p quod & factus eſt, id eſt animũ in quo ſi & alius habitauit, hoc erit crimẽ. Cæterũ nõ eſt excluſus ſi à uiliore cõmercio carnis diſceſſit. Honoratior maritus eſt, quanto mundior factus eſt. Vt igitur in deo nubas ſecundũ & Apoſtolũ, ſi tamen uel hoc curas qualis es, id matrimoniũ poſtulans, quod eis à qbus poſtulas nõ licet habere ab Epiſcopo monogamo, à preſbyteris & diaconis eiuſdem ſacramenti, à uiduis, quarũ ſectã in te recuſaſti: & illi planè ſic dabũt uiros & uxores quomodo buccellas. Hoc enim eſt apud illos, omni pe tenti te dabis, & cõiungent uos in eccleſia uirgine, unius CHRISTI unica ſponſa, & orabis pro maritis tuis nouo & uetere. Elige cui te adulterã præſtes, puto ambobus. Quod ſi ſapias, taceas defuncto, repudium ſit illi ſilen

Fort. coniuncta.

For. pro anima eius & mox, & refrig. interim poſtulat, & in prima. Niſi uelis legere, intimat.

Forte. credimus, & mox, tenebimur.

Fort. habitabit. b p u.

Nota de buccellis

tium tuum: alienis iam dotalibus ſcriptum. hoc modo nouũ promereberis maritũ ſi ueteris obliuiſcaris. debes magis illi placere, propter quẽ deo non maluiſti. Hæc Phyſici uolunt Apoſtolũ probaſſe, aut in totum nõ recogitaſſe, cum ſcriberet Mulier iuncta eſt inquantũ temporis uiuit uir eius: ſi autem mortuus fuerit, libera eſt: cui uult, nubat: tantũ in domino. Ex hoc eñ capitulo defendunt licentiam ſecundi matrimonij, imò & plurimi, ſi ſecundi: quod enim ſemel eſſe deſijt, omne obnoxium eſt numero. Quo autẽ ſenſu Apoſtolus ſcripſerit, ita relucebit, ſi prius conſtet, non hoc illũ ſenſu ſcripſiſſe, quo Phyſici utuntur. Cõſtabit autem ſi quis ea recordetur, quæ huic capitulo diuerſa ſunt & apud doctrinã, & apud uoluntatẽ, & apud propriã ipſius Pauli diſciplinã. Si enim ſecũdas nuptias *remittit, quæ ab initio nõ fuerũt, quomodo affirmat oĩa ad initiũ recolligi in Chriſto? Si uult nos iterare coniugia, quomodo ſemen noſtrũ in Iſaac ſemel marito autore defendit? quomodo totũ ordinem eccleſiæ de monogamis diſponit? Si non hæc diſciplina præcedit in laicis, ex qbus eccleſiæ ordo proficit, quomodo in matrimonio adhuc poſitos à fructu matrimonij auocat? dicẽs: In collecto eſſe tempus, ſi per mortem matrimonio elapſos iterum in matrimonium reuocat? Hæc ſi diuerſa ſunt ei capitulo de quo agitur, conſtabit (ut diximus) nõ hoc illum ſenſu ſcripſiſſe, quo Phyſici utuntur. Quia facilius eſt ut aliquã rationem habeat unum illud capitulum, quæ cum cæteris habeat, quàm ut Apoſtolus diuerſa inter ſe docuiſſe uideatur. Eam rationem in ipſa materia poterimus recognoſcere, qua iſta materia Apoſtolo fuit ſcribenda. Italia tirocinium nouæ & quàmmaxime oriẽtis eccleſiæ, quã lacte ſcilicet educabat, nondum ſolido cibo ualidioris doctrinæ, adeo ut præ illa infantia fidei ignorarent adhuc quid ſibi agendũ eſſet circa carnis & ſexus neceſſitatem: cuius etiam ipſas ſpecies ex reſcriptis intellegimus, cum dicit: De his autem quæ ſcribitis: Bonũ eſt homini mulierẽ non attingere. propter fornicationes autem unuſquiſq; uxorem ſuã habeat. oſtendit fuiſſe qui in matrimonio à fide deprehenſi, uerebantur, ne non liceret eis matrimonio ſuo exinde uti: quia in carnem ſanctã CHRISTI crediidiſſent. & tamen ſecundum ueniam concedit, non ſecundum imperium: id eſt, indulgens, non præcipiẽs ita fieri. Cæterum malebat omnes id eſſe quod & ipſe. Proinde & de repudio reſcribens, demonſtrat quoſdam de iſto quoq; cogitaſſe: uel maxime, quia & in ethnicis matrimonijs non putabant poſt fidem perſeuerãdum: quærebant & de uirginibus cõſilium. Præceptum enim domini nõ erat, bonum eſſe homini ſi ſic pmaneat, utiq; quomodo à fide fuerit inuẽtus. Vinctus es enim uxori, ne quæſieris ſolutionẽ. Solutus es ab uxore, ne quæſieris uxorẽ. Si aũt acceperis uxorẽ, nõ deliquiſti: quia ante fidẽ ſoluto ab uxore nõ numerabit poſt fidẽ ſecunda uxor, quæ poſt fidẽ prima eſt: à fide eñ etiã ipſa uita noſtra cenſet: ſed hic parcere ſe dicit illis. Alioqn preſſurã carnis ſubſequuturã præ anguſtijs temporũ impedimẽta matrimonij recuſantibus

Margin notes: 1. Co. 7. 39. — Aliàs *admittit — Eph. 1. c. — Ordo eccleſiæ — Italia. — Pro domini nõ, puto legẽ. dominicum.

tibus. quin potius de domino sollicitudinẽ habendã ꝓmerendo, quàm de
merito. Et ita reuocat quod ꝑmisit. Sic ergo in eodẽ ipso capitulo, quo defi
nit unũquẽq; , in qua uocatiõe uocabit͛, in ea ꝑmanere debere: adijciẽs Mu
lier uincta est q̃diu uiuit uir ei⁹: si aũt dormierit, libera est: cui uolet nubat,
tantũ in domino, hanc quoq; eã demonstrat intelligendã, quæ & ipsa sic
fuerit inuẽta, soluta à uiro, quomodo & uir solutus ab uxore: ꝑ mortẽ uti-
q;, nõ ꝑ repudiũ facta solutione: quia repudiatis non ꝑmitteret nubere ad-
uersus pristinũ præceptũ. Itaq; mulier si nupserit, nõ delinquet: quia nec hic
secũdus maritus deputabit͛, qui est à fide primus. & adeo sic est, ut ꝓpterea
adiecerit tantũ in domino. Quia de ea agebat͛ quæ ethnicum habuerat, &
amisso eo crediderat, scilicet etiã post fidẽ ethnico se nubere posse præsume
ret: licet nec hoc Physici curent. Sciamus planè nõ sic esse in Græco autenti
co, quomodo in usum exigit ꝑ duarũ syllabarũ aut callidam aut simplicem
euersionẽ: Si aũt dormierit uir eius, quasi de futuro sonet: ac ꝑ hoc uideatur
ad eã ꝑtinere, quæ iã in fide uirũ amiserit. Hoc quidẽ si ita est, & in infinitũ
emissa licentia, totiens uirũ dedisset, quotiẽs amissus esset, sine ullo pudore
nubendi etiã ethnicis cõgruentes: sed si ita esset quasi de futuro, si cuius ma-
ritus mortuus fuerit tantundẽ & futurũ ad eã ꝑtineret, cuius ante fidẽ mo-
riet͛ maritus, nõ euertas. Nã cũ & illa sentẽtiæ cedant, Seruus uocatus es, ne
curaueris: impræputiat⁹ es, ne circũcidaris, circũcisus uocatus es, ne adduxe-
ris: quibus cõcurrit, Vinctus es uxori, ne quæsieris solutionẽ: solutus es ab
uxore, ne quæsieris uxorẽ: satis manifestũ est ad eos hæc ꝑtinere, qui in no-
ua & recenti uocatione cõstituti de his cõsulebãt, in quibus à fide fuerãt de-
prehensi. Hæc erit interpretatio capituli istius de hoc examinãda, an & tẽpo
ri & causæ, & tã exẽplis & argumẽtis præcedẽtibus, q̃ & sentẽtijs & sensib⁹
subsequentibus: & in primis an ipsius Apostoli & consilio proprio congru-
at & instituto: nihil em̃ custodiendũ est qua diuersus sibi deprehẽdat͛. Au-
di & subtilissimã ecõtrario argumẽtationẽ. Adeo, inquiũt, ꝑmisit Aposto-
lus iterare cõnubiũ, ut solos qui sunt in clero monogamiæ iugo astrinxerit.
Quod em̃ qbusdã præscribit, id nõ omnibus præscribit: nunqd ergo & qđ
omnibus præcipit, solis episcopis nõ præscribit: si quod episcopis p̃scribit, nõ
& oib⁹ p̃cipit: an ideo oib⁹ qa & episcopis? & ideo episcopis, qa & oib⁹? Vn
de em̃ episcopi & clerus. Nõne de oib⁹? si nõ oẽs monogamiæ tenẽt͛, unde
monogami in clerũ? An ordo aliqs seorsũ debebit institui monogamorũ,
de quo allectio fiat in clerũ? Sed cũ extollimur & inflamur aduersus clerũ, «
tũc unũ oẽs sum⁹, tũc oẽs sacerdotes: qa sacerdotes nos deo & patri fecit. Cũ «
ad ꝑæquationẽ disciplinæ sacerdotalis ꝓuocamur, deponimus infulas, & «
pares sum⁹. De ecclesiasticis ordinibus agebat͛, quales ordinari oporteret. «
Oportebat igitur omnem cõmunis disciplinæ formam sua fronte propo-
ni, edictum quodammodo futurum uniuersis impressione, quo magis sci
ret plebs eum ordinem sibi obseruandum, qui faceret præpositos: & ne uel
ipse honor aliquid sibi ad licentiam, quasi de priuilegio loci blandiatur,

 Prospiciebat

Proſpiciebat ſpiritus ſanctus dicturos quoſdam, Omnia licent epiſcopis, ſi
Scantinia lex. cut ille ueſter Vthineſis, nec Scantiniam timuit. Quot enim & ex digamia
præſident apud uos, inſultantes utiq; Apoſtolo: certe nõ erubeſcentes, cum
hæc ſub illis legũtur? Age iam qui putas acceptionem monogamiæ de epi-
ſcopis factã: recede à reliquis tuis titulis diſciplinæ, qui cũ monogamia epi-
ſcopis aſcribuntur. Noli eſſe irreprehenſibilis, ſobrius, bene moratus, orna-
tus, hoſpitalis, docibilis: quin uero & uino deditus, & manu promptus ad
cædendũ & pugnas, & pecuniæ amans, & domũ nõ regens, nec filiorũ curãs
diſciplinam, ſed nec ab extraneis bonã famã ſectans. Si enim ſuam habent
Epiſcopi legem circa monogamiã, etiam cætera quæ monogamiæ accedere
oportebit, Epiſcopis erunt ſcripta. Laicis uero quos monogamia non cõue-
nit cætera quoq; aliena ſunt. Euaſiſti phyſice, ſi uelis, uincula diſciplinæ toti
us, præſcribe conſtanter, nõ omnibus præcipi quæ quibuſdam ſint præce-
pta: aut ſi cætera quidẽ cõmunia ſunt, monogamia uero ſolis Epiſcopis im-
poſita eſt, nunquid illi ſoli Chriſtiani pronunciandi, in quos tota diſcipli-
na collata eſt? Sed & Timotheo ſcribens, uult iuuenculas nubere, filios ſuſci
pere, matres familiæ agere, ad eas dirigit quales ſupra denotat, iuuẽculas ui-
duas quæ in uiduitate deprehenſæ & aliquãdiu affectatæ, poſtquàm in de
litijs habuerunt CHRISTVM, nubere uolunt, habentes iudicium quod pri
mam fidem reſciderunt, illam uidelicet à qua in uiduitate inuentæ & profeſ
ſæ eam, non perſeuerant. Propter quod uult eas nubere, ne primam fidẽ ſu-
ſceptæ uiduitatis poſtea reſcindant: nõ ut totiẽs nubant, quotiens in uidui-
tate tentanda, imò & in delitijs habita noluerint perſeuerare. Legimus eum
& ad Romanos ſcribentẽ: Quæ aũt ſub uiro eſt mulier, uiuenti uiro uin-
cta eſt: ſi autem obierit, euacuata eſt à lege uiri. Nempe ergo uiuente uiro
adulterare putabitur, ſi iuncta fuerit alteri uiro. Si uero obierit uir, liberata
eſt à lege, quod nõ ſit adultera facta alij uiro. Sed & ſequentia recognoſce,
Fort. ſenſus iſte. quo ſenſu iſte qui tibi blanditur, euadat. Itaq;, inquit, fratres mortificamini
& uos legi per corpus CHRISTI, ut efficiamini aliter ei, ſcilicet qui à mortu
is reſurrexit, uti fructũ feramus deo. Cũ enim eramus in carne paſſiones de
lictorum, quæ per legem, efficiebantur in membris noſtris ad fructũ feren
Fort. mortis. dũ morti: nũc autem euacuati ſumus à lege mortui, in quo tenebamur ad
ſeruiendũ deo in nouitate ſpiritus, & nõ in uetuſtate literæ. Igitur ſi mortifi
cari nos iubet legi per corpus CHRISTI, quod eſt eccleſia, quæ ſpiritu noui
tatis conſtat, non per literam uetuſtatis, id eſt, legis auferens te à lege, quæ
tenet uxorem marito defuncto, quo minus alij uiro fiat, ad contrariã te re-
digit conditionem, ne amiſſo uiro nubas: quantumq; nõ deputareris adul
tera facta alteri uiro poſt mortem mariti, ſi adhuc in lege agere deberes, tã-
to ex diuerſitate cõditionis adulterij te præiudicat poſt mortẽ mariti alij nu
For. mortificata bentem: quia iam mortificatæ legi non poteſt tibi licere, cum receſſiſti ab ea
lege. apud quã tibi licebat. Nunc & abſolute Apoſtolus ꝑmiſiſſet in fide amiſſo

matrimonio

matrimonio nubere:proinde feciſſet quemadmodũ & cætera quæ aduer-
ſus formã regulæ ſuæ pro conditione temporum geſſit,circũcidens Timo-
theum propter ſupductitios falſos fratres:& raſos quoſdam inducens in tẽ
plum propter obſeruationem Iudæorum,ille qui Galatas in lege uolentes
agere caſtigat.ſed ita res exigebãt,ut omnibus omnia fieret,quo omnes lu/
crifaceret:parturiens illos donec formaretur CHRISTVS in ipſis, & calefa-
ciens tanquàm nutrix paruulos fidei,docendo quædam per ueniam,non ꝑ
imperium. Aliud eſt enim indulgere,aliud iubere:proinde temporalẽ licen
tiam permittens denuo nubendi propter infirmitatem carnis,quemadmo/
dum Moyſes repudiandi propter duritiã carnis.Et hic itaqꝫ reddemus ſup
plementum ſenſus iſtius.Si enim CHRISTVS abſtulit quod Moyſes præ
cepit,quia ab initio non fuit ſic,nec ſic ideo ab alia ueniſſe uirtute reputabi/
tur CHRISTVS:cur non & Paracletus abſtulerit,quod Paulus indulſit:qa
& ſecundum matrimoniũ ab initio non fuit,nec ideo ſuſpectus habendus
ſit,quaſi ſpiritus alienus:tantum ut deo & CHRISTO dignum ſit quod ſu-
perducitur? Sed deo & CHRISTO dignum fuit duritiam cordis tẽpore ex-
pleto compeſcere:cur non dignius ſit & deo & CHRISTO infirmitatem car
nis tempore iam collectiore diſcutere? ſi iuſtum eſt matrimoniũ non ſepa-
rari,utiqꝫ & non iterari honeſtum eſt. Deniqꝫ apud ſeculum utrũqꝫ in bo-
na diſciplina deputatur,aliud cõcordiæ nomine,aliud pudicitiæ. Regnauit
duritia cordis uſqꝫ ad CHRISTVM:regnauerit & infirmitas carnis uſqꝫ ad
Paracletum. Noua lex abſtulit repudium,habuit quod auferret. Noua ꝓ-
phetia ſecundum matrimoniũ,non minus repudium prioris. Sed facilius
duritia cordis CHRISTO ceſſit,quàm infirmitas carnis:plus hæc ſibi Pau/
lum defendit quàm illa:non ſenſi tamen defendit quam indulgentem eum
captat,præſcribentem recuſat:quæ potiores ſententias & perpetuas uolun-
tates eius,uelut id quæ non ſinit nos hoc Apoſtolo præſtare quod mauult.
& quouſqꝫ infirmitas iſta impudentiſſima in expugnando meliora perſe-
uerabit? Tempus eius donec Paracletus operatur fuit,in quem dilatata ſũt
à domino, quæ tunc ſuſtineri non poterant,quæ iam nemini competit por
tare nõ poſſe,nõ deeſt. q̃diu cauſabimur carnem? quia dixit dominus, Ca
ro infirma.ſed præmiſit,& ſpiritus promptus:ut uincat ſpiritus carnem, ut
cedat quod infirmũ eſt fortiori. Nam & qui poteſt capere,capiat,inquit:id
eſt, qui non poteſt diſcedat. Diſceſſit & ille diues qui non ceperat ſubſtãtiæ
diuidendæ egenis præceptum,& dimiſſus eſt ſententiæ ſuæ à domino. Nec
ideo duritia imputabitur CHRISTO de arbitrij cuiuſcunqꝫ liberi ſeruitio.
Ecce,inquit,poſui ante te bonum & malũ. Elige quod bonum eſt:ſi non po
tes,quia non uis(poſſe enim te ſi uelis oſtendit)quia tuo arbitrio utrũqꝫ ꝓ
poſuit,diſcedas oportet ab eo cuius non facis uoluntatem. Quæ igiť hic du
ritia noſtra,ſi non facientibus uoluntatem dei,renunciamus? quæ hæreſis,
ſi ſecundas nuptias ut illicitas iuxta adulterium iudicamus? Quid eſt enim
adulteriũ

Noua prophetia Montani.

Sic lege, quàm illa Moyſen: ſi tamen. Fort. uolũtates eius reputat, quæ non.

adulterium, quàm matrimoniũ illicitum? Notat Apostolus eos, qui in totũ nubere prohibebant, qui & de cibis interdicebant, quos deus cõdidit. Nos uero non magis nuptias auferimus, si secundas recusamus, quàm cibos reprobamus, si sæpius ieiunamus. Aliud est *referre, aliud tẽperare: aliud est legem non nubendi ponere, aliud est modum nubendi statuere. Planè qui exprobrant nobis duritiam uel hæresim in hac causa, si intantũ fouent carnis infirmitatem, ut in nubendo frequenter sustinendam putent, cur illam in alia causa neq; sustinent, neq; uenia fouent, cũ tormentis expugnata est in negationem? Vtiq; enim illã magis excusari capit, quæ in prælio cecidit, quàm quæ in cubiculo: quæ in eculeo succubuit, quàm quæ in lectulo: quæ crudelitati cessit, quàm quæ libidini: quæ gemẽs deuicta est, quàm quæ subans. Sed illam quidem à cõmunicatione depellunt, quia nõ sustinuit in finẽ: hanc uero suscipiunt, quasi & hæc sustinuerit in fine. Propone qd utraq; nõ sustinuerit in finẽ, & inuenies eius causam honestiorẽ, quæ sæuitiam, q̃ quæ pudicitiam sustinere non potuit: & tamẽ nec cruentam defectionẽ infirmitas carnis excusat, nedum impudicam. Rideo autem cũ infirmitas carnis opponitur, quæ summa fortitudo dicenda est. Iterum nubere est res uirium: resurgere in opera carnis de cõtinentiæ otio, substantia est laterũ: talis infirmitas & tertio & quarto & usque septimo, forsitan matrimonio sufficit: ut quæ totiens fortior, quotiens fuerit infirmior, habitura iam nõ Apostolum autorem, sed Hermogenẽ aliquem plures solitum mulieres ducere, quàm pingere: materia enim in illo abundat, unde & animã esse præsumẽs multo magis spiritum à deo nõ habet iam nec Physicus. Quid si inopiam quis causetur, ut carnem suam aperte prostitutam profiteatur, exhibitionis causa nubẽtem, oblitus de uictu & uestitu nõ esse cogitandum. Habet deũ etiam corporum educatorem, etiam florum excultorem. Quid si solitudinẽ domus ostendat, quasi una mulier frequentiam præstet, homini ad fugam proximo: habet uiduam utiq; quam assumat, licebit: nõ unam generis huius uxorem, sed iam plures habere concessum est. Quid si de posteritate qs cogitetis de minimis, quib⁹ oculis uxor Loth, utiq; deo quis repetat matrimoniũ, quia de priore liberos nõ habuit: hæredes scilicet Christianus quæret seculi totius exhæres. Habet fratres, habet ecclesiam matrẽ. Aliud est si & apud CHRISTVM legibus Iulijs agi credunt, & æstimant cœlibes & orbos ex testamento dei solidum non posse capere. Nubant igitur huiusmodi in finem usq;: ut in ista confusione carnis, sicut Sodoma & Gomorrha & diluuij dies, ab illo ultimo exitu seculi deprehendantur. Adijciant tertiũ dictum: Manducemus, & bibamus, & nubamus, cras enim moriemur: nõ recogitantes uæ illud prægnantibus & lactãtibus multo grauius, & amarius euenturum in concussione totius mundi, quàm euenit in uastatione unius particulæ Iudææ. Satis oportunos nouissimis temporibus fructus iteratis matrimonijs colligant, ubera fluitantia, & uteros nauseantes, & infantes pipantes

Fort. auferre, aliud.

Negatores depellebantur à cõmunicatione.

16.

Hermogenes polygamus & pictor, aduersus quem librum edidit.

For. cogitet isdẽ animis, q.o.u.L. ut ideo quis.

Iuliæ leges.

pantes. Paret antichristo in quo libidinosius sæuiat. adducet illis carnifices obstetrices. Habebunt plane CHRISTO quod legent, speciosum priuilegium, carnis usquequaque imbecillitatem. Sed hanc iudicabunt tam non Isaac monogamus pater noster, nec Iohannes aliqui CHRISTI spadone, nec Iudith, nec filia Merari, nec tot alia exempla sanctorum. Solent ethnici iudices destinari. Exurget regina Carthaginis, & decernet in Christianas, quæ profuga, & in alieno solo, & tantæ ciuitatis cum maxime formatrix, cũ regis nuptias ultro optasse debuisset, ne tamen secũdas eas experiretur, maluit ecõtrario uri quàm nubere. Assidebit & illi matrona Romana, quæ & si per uim nocturnam nihilominus experta alium uirum, maculam carnis suo sanguine abluit, ut monogamiam in semetipsam uindicaret. Fuerũt & quæ post uiros nuberent idolis. certe & in monogamia & uiduitas apparet. Fortunæ muliebri coronam non imponit, nisi uniuira, sicut matri Matutæ. Pontifex maximus & Flaminica nubunt semel. Cereris sacerdotes uiuentibus etiam uiris & consentientibus amica separatione uiduantur. Sunt & qui de tota continentia iudicent nos, uirgines Vestæ, & Iunonis Achaicæ, & Dianæ Scythicæ, & Apollinis Pythij, etiam bouis illius Aegyptij antistites de continentia infirmitatẽ Christianorum iudicabunt. Erubesce carõ quæ CHRISTVM induisti. Sufficiat tibi semel nubere, in quod à primordio facta es, in quo de finiri uocaris. Redi in Adam uel priorem, si in nouissimũ non potes. Semel gustauit ille de arbore, semel concupijt, semel pudenda protexit, semel deo erubuit, semel ruborem suum abscondit, semel de paradiso sanctitatis exulauit, semel exinde nupsit. Si in illo fuisti, habes tuam formam: si in CHRISTVM transisti, melior esse debebis. Exhibe te tertium Adam & hunc digamũ, & tunc poteris esse quod inter duos nõ potes.

Fort. quod allegent.

Fort. nec aliqui spadones.

Hunc totum locum usurpat Hieronymus ĩ libello de Monogamia ad Gerontiam. Atq; hinc succurri poterit duobus locis deprauatis alteri in libro de exhortatiõe castitatis circa finẽ, alteri in priori lib. ad uxorẽ, ubi Aceæ Iunoni legitur pro Achææ, siue Achiuæ.

Fort. in quod & fi.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE MONOGAMIA, FINIS.

¶ ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS PER BEATVM RHENANVM.

SVB tempore Apostolorum, uerisimile est Christianos simplici cultu fuisse usos. Id quod etiam multis seculis obseruatũ constat. Nam ueterum monachorum uestes qualibus Benedictini utuntur, cõmunes omnibus olim Christianis ætate diui Benedicti quidam fuisse putant. Itaq; cum Tertullianus reiecta toga pallio uestiretur, ut simplicitati religionis responderet simplicitas cultus, à quodam inconstantiæ notatus est Proinde hac oratione pallij uetustatem & cõmodum usum edocet, non esse mirandum, dicens, si dimissa toga pallium assumpserit, quando totus hic orbis mutationi sit obnoxius, Tẽpora, Stellæ, Cœlum, Mare, Terra, Regna, Populi, Bestiæ, ut Pauus, Serpẽs & Chamæleon, etiam homo ipse. Pallium porrò uestem augustam appellat, super omnes exuuias & peplos, superq; omnes apices & titulos, postquàm Christianam sapientiam quæ uanissimis superstitionibus renuit, primum cœpit uestire. Hic liber tam est corruptus, ut nulla propemodum sententia citra offensam legi queat. Nec quisquàm credet hic aliquid à nobis restitutum, nisi qui Hirsaugiensem codicem inspexerit. Ineptum autem censuimus, marginem chartarum conie cturis opplere, in quibus plerunq; nihil est certitudinis. Consulãtur antiqua exemplaria, quæ scimus extare Romæ, Fuldæ, & Gorziæ propè Metensem urbem. Maluissem illorum sequi consilium, qui suam lectionem seorsim annotant, sed non uacabat.

¶ ARGVMENTI FINIS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, DE PALLIO LIBER.

RINCIPES semper Aphricæ uiri Carthaginenses, uetustate nobiles, nouitate felices, gaudeo uos tam prosperos temporum, cum ita uacat ac iuuat habitus denotare pacis. Hæc & annona & ocia ab imperio & à cœlo. Bene est. Tamē & uobis habitus aliter olim tunicæ fuere, Et quidē infama de subtegminis studio, & luminis consilio, & mensura & tēperamento, quod neq; trās crura prodige, nec intra genua uerecūde, nec brachijs pare, nec manibus arte, sed nec cingulo sinus diuidere expeditum beate quadrata iustitia. In uiris stabant pallij extrinsecus habitus & ipse quadrangulis ab utroq; laterum regestus, & ceruicibus circūstructus, in fibulæ morsu humeris acquiescebat. instar eius hodie Aesculapio iā uestro sacerdotium est. Sic & in proximo soror ciuitas uestiebat, & sicubi alibi in Aphrica Tyros. ad cum secularium sortiū uauia uiturna, & Romanis deus maluit, soror quidem ciuitas suapte arbitrio mutare properauit, ut adpulsum Scipionem ante iam de habitu salutasset Romanū præcoca. Vobis uero post iniuriæ beneficium ut senium non fastigium exemptis, post Gracchi obscœna omina, & Lepidi uiolēta ludibria, post trinas Pompei aras, & longas Cæsaris moras, ubi mœnia Statilius Taurus imposuit, Solennia Sentius Saturninus enarrauit, cū cōcordia iuuat, toga oblata est. Prò quantū circūmeauit à Pelasgis ad Lydos, à Lydis ad Romanos ut ab humeris sublimiores populi Carthaginenses complecteretur. Exinde tunicā longiorem cinctu arbitrantes suspenditis, & pallij iam teretis redūdantiam tabulata congregatione fulcitis, & si quid præterea conditio uel dignitas, uel temporalitas uestit. Pallium tamē generaliter uestrum immemores etiam denotatis. Equidem haud miror præ documēto superiore. Nam & arietem (nō quem Laberius reciprocicornē, ut lanicutem & testitrabum, sed trabes machina est quæ muros frangere militat) nemini unquam adhuc libratum, illa dicitur Carthago studijs asperrima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus, commentata uim tormenti, debile pecoris caput uindicātes. Cum tamen ultimant tempota patriæ, & aries iam Romanus in muros quondam suos audet, stupuere illico Carthaginēses ut nouum extraneum ingenium.

Aliâs intra crura.

Fort. At cum, & mox, è Romanis deos.

Tātum æui longinqua ualet mutare uetuſtas. Sic deniq;,nec pallium agno-
2. ſcitur. Sit nunc aliunde res,ne Pœnicum inter Romanos ,aut erubeſcat ,aut
doleat. Certe habitum uetera naturæ totius ſolennem unus eſt ,fungitur &
ipſe mundus interim iſte quem incumbimus. Viderit Anaximander ſi plu-
res putat,uiderit ſi quis uſpiam alius ad Meropas ut Silenus penes aures
Midæ blatit,aptas ſane grādioribus fabulis. Sed & ſi quem Plato æſtimat,
cuius imago hic ſit,etiam ille habeat neceſſe eſt. Proinde mature , quippe ſi
mundus ex diuerſis ſubſtātijs officijſque cōſtabit ad formā eius quod mū
dus hic eſt. Neq; enim mūdus ſi non ut mundus. Proinde diuerſa in unum
ex demutatione diuerſa ſunt. Deniq; diuerſitatis diſcordiam uices fœderāt,
ita mutando erit mūdus omnis qui ex diuerſitatibus corporatus & uicibus
Fort.mutatio. temporatus. Noſtra certe metatio (quod clauſis uel in totū Homericis ocu-
lis liquet)totum uerſiforme eſt , dies & nox inuicem uertunt ſolſtitionibus
annuis,Luna modulationibus menſtruis uariat ,ſyderum diſtincta cōfuſio
Fort.ſudo ſplēdidus interdum reijcit quid,interdum res uitiat.cœli ambitus nunc ſub diuo ſplen
didus,nūc nubilo ſordidus.aut imbres ruunt,& ſi qua miſſilia cū imbribus.
dehinc ſubſtillū,& denuo ſudum. Sic & mari fides infamis ,dum & flabris
æque mutantibus de tranquillo probum,de fluſtris temporatum,& extem
plo de decumanis inquietat. Sic & terram recenſeas tēporatim ueſtiri,amā
tem propeſſis eadem negare , memor uiridem cum conſpicis flauam mox
uiſurus & canam. Cæteri quoq; eius ornatus quid nō aliud ex alio mutāt?
& mōtium ſcopulæ decurrendo & fontium uenæ cauillādo,& fluminū uiæ
obumbrando. Mutauit & totus orbis aliquando aquis omnibus obſitus,
adhuc maris conchæ,& buchinæ peregrinantur in montibus,cupientes Pla
toni probare etiam ardua fluitaſſe ,ſed & enatādo rurſus infirma mutauit.
rurſus orbis alius.idem , mutat & nunc localiter habitus,cum ſitus læditur,
cum inter inſulas nulla iam Delos,harenæ,Samos ,& Sibylla non mendax
Aeon in Atlantico Lybiam aut aſtam adæquās. Nam quæritur cum Italiæ
quondam latus,Hadria Tyrrhenoq; quaſſantibus mediotenus interceptū
reliquias Siciliam facit,cū tota illa plaga diſcidij cōtentioſos equorum coi-
tus,anguſtis retorquēs nouum uitij mari imbuit non expuentis naufragia,
ſed deuorantis. Patitur & continens de cœlo aut de ſuo. Aſpice ad Palæſti-
nam quâ Iordanis amnis finium arbiter , uaſtitas ingens ,& orba regio , &
fruſtra ager. Et urbes retro ,& populi frequentes,& ſolus audiebat. Dehinc
ut deus cēſor eſt ,& impietas ignium meruit imbres ,hactenus Sodoma,&
nulla Gomorra,& cinis omnia ,& propinquitas maris iuxta cū ſolo mortē
bibit. Ex huiuſcemodi nubilo & Tuſcia Vulſinios priſtinos deuſta,quo ma
gis de montibus ſuis Campania ſperet erepta Pompeios. Sed abſit.utinā
& Aſia ſecura iam ſit ,de ſoli ingluuie. Vtinam & Affrica ſemel uoraginem
pauerit Tunicis caſtris fraudatis expiata. Multa & alia huiuſmodi detrimē
ta habitum orbis nouauere ſituſq; mouere. Bellis quoq; plurimum licuiſſe
& piget

& piget tristitia non minus quàm regnorum uices recensere, quotiẽs & ista mutauerit, iã inde à Nino Beli progenie, si tamẽ Ninus regnare primus ut autumant superiorum prophanitas. fermè apud uos ultra stilus non solet ab Assyrijs si forte æui historiæ patescunt. Qui uero diuinas lectitant, ab ipsius mundi natalibus compotes sumus. sed læta iam malo quippe & læta mutant. Denique si quid mare diluit, cœlum texit, terra subduxit, gladius detotondit, alias uersura compensito redit. Iam & primicijs maiorem ambitum terra cassa & uacans hominum, & sicubi aliqua gens occuparat, sibimet soli erat. Itaque colares omnia si domum intelligis alibi stipantem copiam alibi deserentem runcare atque ruspare consuluit, ut inde uelut ex surculis & propaginibus populi de populis, urbes de urbibus, per ubique urbes pangerentur. Transuolauere redundantium gentium examina, in aschite exuberant Persas, Phœnices in Affricam eructant, Romanos Phryges pariunt, Chaldæum semen in Aegyptum educatur. Dehinc cum inde transducitur Iudæa gens est. Sic & Herculea posteritas quæ Temeno pariter Peloponesum occupando producunt. Sic & Iones Nili comites Asiam nouis urbibus instruunt. sic & Corinthij cum Archia muniunt Syracusas. Sed uanum iam antiquitas, quando curricula nostra coràm. Quantum reformauit orbis seculum istud? quantum urbium aut produxit, aut anxit, aut reddidit præsentis imperij triplex uirtus, deo tot Augustis in unum fauente? quot census transcripti? quot populi repugnantes, quot ordines illustrati? quot barbari exclusi? Reuera orbis cultissimum huius imperij rus est era dicato omnia condito hostilitatis & coacto, & rubo subdolæ familiaritatis consultus & amœnusci paralcimij pometum, & Midæ rosetum. Laudans igitur orbem mutantem, quid denotas hominem? Mutant & bestiæ pro ueste formam, quanquam & Pauo pluma uestis, & quidem de cataclitis, imò omni conchylio depressior, quâ colla florent, & omni patagio inauratior quâ terga fulgent, & omni syrmate solutior quâ caudæ iacent, multicolor, & discolor, & uersicolor, nunquam ipsa, semper alia, & si semper ipsa, quando alia, totiens denique mutanda quotiens mouenda. Nominandus est & serpens licet pene pauum. nam & iste quod sortitus est conuertit corium & æuũ. siquidem ut seniũ persensit, in angustias stipat, pariterque specum ingrediens, & cute egrediens, ab ipso statim limine erasus exuuijs ibidem relictis nouus explicat. cum squamis & anni recursantur. Hyænam si obserues sexus annalis est, marem & fœminam alternat. Taceo ceruum quod & ipse ætatis suæ arbiter, serpente pastus, ueneno languescit in iuuentute. Est & quadrupes, tardigrada, agrestis, humilis, aspera, testudinem Pacuuianam putas. Non est. capit & talis bestiola uersiculum de mediocribus oppido, sed nomen grande, chamæleontem qui audieris, aut ante gnarus iam timebis aliquid amplius cum Leone. At cum offenderis apud uineam

Fort. licuit. sed piget tristia.

Fort. examina Scythæ.

Aliâs quot populi regnati.

Fort. familiaritatis cõsumpto, amœnus cipar, Alcinoi pometum.

Fort. haud ante.

fermè eſt ſub pampino totum. ridebis illico audaciam & Græci iam nominis. quippe nec ſuccus eſt corpori, quo minutioribus multo licet chamæleon pellicula uiuit, capitulum ſtatim à dorſo (nam deficit ceruix). Itaque durum reflecti, ſed circumſpectu hiemis ſic ocelli imò luminis puncta uertiginant. hebes, feſſus, uix à terra ſuſpendit, molitur inceſſum ſtupens, & promouet, gradum magis demonſtrat quàm explicat, ieiunus ſcilicet ſemper & indefectus, oſcitans ueſcitur, follicans ruminat, de uento cibus, tamen & chamæleon mutare totus, nec aliud ualet. Nam cum illi coloris proprietas una ſit: ut quid acceſſit, inde ſuffunditur, hoc ſoli chamæleonti datum, quod uulgo dictum eſt, de corio ſuo ludere. Multa dicendum fuit, ut ad hominem præ-

Fort. poſt deum. ſtrictim perueniretur. hunc quoquo primordio accipitis, nudus certe & in-

ADAM. Gen. 3. c. ueſtis figulo ſuo conſtitit, poſt demum ſapientiam haud dum licitam præreptam potitur. ibidem quod in nouo corpore indebitum adhuc pudori erat, protegere feſtinans, ficulneis folijs interim circundat. Dehinc cum de originis loco exterminat, quippe deliquerat, pellitus orbi ut metallo datur. ſed arcana iſta, nec omnium noſſe. Cedo iam de ueſtro, quod Aegyptij narrant, & Alexander digerit, & mater legit, ea tempeſtate Oſiridis qua ad illum ex Libya Ammon facit ouium diues. Denique cum ipſis Mercurium autumant forte palpati arietis mollitie delectatũ, dilabaſſe ueculandumq; pertentat quod facilitas materiæ ſuadebat, tractu proſequente filum eliquat, & in tetis priſtimi modum quam phyliræ tenus iunxerat, exiſſe ſuos

Fort. Vos omnem. omnem lanitij diſpenſationem ſtructuramq; telarum Mineruæ maluiſtis, cum penes Arachnen diligẽtior officina exinde materia, nec de ouilibus di-

Fort. aut quis Tarentum. co Mileſijs & Selgicis & Altinis, aut quiſta renitum, uel Betica cluet natura colorante. Sed quoniam & arbuſta ueſtiunt, de lini herbida, poſt uirorem lauacro niueſcunt. Nec ſi ut ſatis tunicam pangere, & ſerere ni etiam piſcari

Nec ſit ſatis. ueſtitum contigiſſet. Nam & de mari uellera quæ muſcoſæ lenoſitatis plautiores conchæ comant, prorſus haud latet bombicem (uermiculi genus eſt) quæ per aerem aliquando araneorum Horoſcopis idonius diſtendit dehinc deuorat, mox à quo reddere, perinde ſi necaueris animata iam ſtamine uolues. Tantam igitur materiam materiarum ingenia quoque ueſtificinæ proſecuta, primum tegendo homini quâ neceſſitas præceſſit, dehinc & ornando imò & inflando, quâ ambitio ſucceſſit, uarias indumentorum formas promulgauere. quarum pars gentilitus inhabitantur, cæteris incommunes. pars uero paſſiuitus omnibus utiles, ut hoc pallium, & ſi Græcum magis, ſed lingua iam penes Latium eſt. cum uoce ueſtis intrauit. atq; adeo ipſe qui Græcos præter urbem cenſebat in terras, eorum uocem quæ ſenex iam eruditus idem Cato iuridicinæ ſuæ intemporeum, uerum exertus, aut

4. / minus palliato habitu Græcis fauit. Quid nunc ſi & Romanitas omni ſalus, nec honeſtis tamen admodis gratis eſtis, aut ne ita eſt. Vnde gentium in prouintijs

in prouintijs melius exercitus, quas natura agro potius eluctando commodauit studia, palæstræ male senescentia & cassum laborantia, & lutea unctio, & puluerea uolutatio, arida saginatio. Vnde apud aliquos Numidas etiam equis cæsareatos iuxta cutem tonsor, & cultri uertex solus immunis. Vnde apud hirtos & hirsutos tam rapax atalores si natam furax amēto uel sella prodigium est. Hæc sine pallio fieri illius est. Hæc tota res Asiæ. Quid tibi Libya & Europa cum rusticis mundicijs quas uestire non nosti? Reuera enim quale est Græcatim depalari magis quàm amiciri, habitum transferre ita domunculæ prope est, si non consuetudo, sed natura mutetur: sat refert inter honorem temporis & religionem dei. consuetudo fidem tempori, natura deo. Naturam itaque concussit Larisseus Heros in uirginem mutando, ille ferarum medullis educatus, unde & nominis consilium. quandoquidem labijs uacuerat ab uberum gustu. ille apud rupicem & syluicolam & monstrorū eruditorem scrupea schola eruditus. Feras si in puero matri sollicitudinem. patiens certe iam ustriculus, certe iam uirum alicuius clanculos functus, adhuc sustinet stolam fundere, comam struere, cutem fingere, speculum consulere, collum demulgere, aurem quoque foratu effœminatus, quod illi apud Sigæum stagila seruat. Planè post eam miles est. Necessitas enim reddidit sexum. de prælio sonuerat, nec arma longe. ipsum, inquit, ferrum uirum attrahit. Cæterum si post incentiuum quoq; puella perseuerasset, potuit & nubere. Ecce itaque mutatio monstrum equidem geminum, de uiro fœmina, mox de fœmina uir. quando neque ueritas negari debuisset, necq; fallatia confiteri. Vterque habitus mutandi malus, alter aduersus naturam, alter contra salutem. Turpius adhuc libido uirum cultu transfigurauit, quàm aliqua materna formido, quam et si adoratur à uobis qui erubescendus est ille Scytalo Sagittipelliger leui totam ephiteti sui sortem cum muliebri cultu compensauit. Tantum Lydiæ clanculariæ licuit ut Hercules in Omphale & Omphale in Hercule prostitueret. ubi Diomedes & cruēta præsepia? Vbi Busiris & bustuaria altaria? Vbi Gerion unus cerebris. Adhuc eorum claua fœtere malebat cum unguentis offenderetur. Vetus iam hydræ Cētaurorū æque sanguinis in sagittis, pumice speculi excludebatur, insultante luxuria, ut post monstratas fixa coronant forsitan fuerent ne sobriæ mulieris quidem aut uiraginis alicuius scapulæ sub exuuias bestiæ & antea introire potuissent, nisi diu mollitas & euigoratas & exodoratas, quod apud Omphalen balsamo aut pelino spero factum. Credo & iubas pectinem passas, ne ceruicem eneruem inureret, & stiria leonina hiatus crinibus infersus genuina inter antias adumbrati, tota oris contumelia mugiret, si posset Nemea certe si quis logis genuis ingemebat. Tunc enim se circūspexit leonem perdidisse qualis ille Hercules in Sericho Omphales fuerit. iam Omphales in Herculis scorto designata descripsit. Sede

Achilles.

Patiens ustriculas.

Hercules.

Fort. trinis cerebris

Fort. post monstra transfixa coronam

Pugil Cleomachus. qui arte Tyrinthiũ accesserat pulige leomachus post olympiæ cũ incredibi/le mutatu de masculo fluxisset, inter cutem cæsus, & ultra inter fullones iam Sic lege. coronãdus, meritoq; Mimo/grapho Lentulo. nouianos coronandus merito, quem imagrafolentulo in Chatiniensibus commemoratus, utiq; sicut uestigia cæstuum uirus occupauit, ita & endro-midis solocem aliqua multicia synthesi extruxit. Phiconem & Sardanapa-lum tacendum est, qui nisi insignes libidinum, aliâs reges nemo nosset. Ta/cendum autem ne quid & illi de Cæsaribus quibusdam uestris obmussitẽt, pariter propudiosisse ne cane & forte constantiæ mandatum sit impuriorẽ physcon & molliorem Sardanapalo cæsarem designare & quidem subne-ronem. Nec tepidior uis uanæ quoq; gloriæ mutandis indubijs. etiam ui/ro saluo calor est omnis affectus. Verum cum in affectationem flabellatur, iam de incendio gloriæ ardor est. Habes igitur ex isto fomite æstuante ma-gnum regem, sola gloria minorem. Vicerat Medicam gentem & uictus est Medica ueste. triumphalem catapharacten amolitus, in captiua sarabara decessit, pectus squamarum signaculis disculptum, textu per ludicum tegen do nudauit, anhelum adhuc ad opere uelli, & ut mollius uentilantes serico extinxit. Non erat satis animi tumens Macedo ni illum etiam uestis infla/tior delectasset, nisi quod & philosophi puto ipsi aliquid eiusmodi affe-ctant. Audio enim & in purpura philosophatum. Si philosophus in pur-pura, cur non & in baxa tyrium caltiari: nisi auro minime Græcatur decet. Atquin alius & sericatus & crepidam mercatus incessit, digne quidem bac-chantibus indumentis aliquid subtinniret, cimbalo incessit. Quod si iam tunc locorum Diogenes de dolio latraret, non cœnulentis pedibus ut thori Platonici sciunt, sed omnino totum Empedoclen in adyta cloacinarum detulisset ut qui se cœlitem delirarat, sorores prius suas dehinc homines de-as salutaret. Tales igitur habitus qui de natura & modestia transferunt, & acie figere, & digito destinare, & nutu tradere, merito sit. prsus si quis Me/nandri confluxu delicatam uestem humi protrahat, audiat pone se quod & Comicus, Qualem demẽs iste chlamydem disperdit? Enimuero iam du-dum censoriæ intentionis epischynio disperso, quantum denotatui passiui/tas offert, libertinos in equestribus, subuerbustos in liberalibus, dedititios in ingenuis, rupices in urbanis, scurras in forensibus, paganos in militari-bus, uespillo, leno, lanista, tecum uestiuntur. Conuerte & ad fœminas. Ha-bes spectare quod Cecinas euertis grauiter senatui impressit, matrona sine stola in publico, denique Lentuli Auguris consulitis quæ ita sese exautoras set pro stupro erat pœna. quoniamquidem indices custodesq; dignitatis habitus ut lenocinij iactitandi impedimento sedulo quædam de suo fece-rant. At nunc in semetipsas lenocinando quod planitus adeãtur, & stolam, & supparum, & crepidulum, & calliandrum, ipsas quoque iam lecticas ad Fort. eierauere. stellas quis in publico quoq; domestice adsecrete habebantur & ierauere. Sed

Sed alius extinguit sua lumina,alius non sua accendit. Aspice lupas popularium libidinum nundinas,ipsas quoq; frictrices,& si præstat oculos abducere ab eiusmodi propudijs occisæ in publico castitatis. Aspice tamen uel sublimis iam, matronas uidebis & cum latrinarum antistes sericum uentilat,& immundiorem loco ceruicem monilibus consolatur,& armillas quas & uirorum fortium donis ipsæ quoque matronæ temere usurpassent, omnium pudendorum conscias manus inserit, impuro crure purum aut malleolum includit calceum. Cur istas nō spectas? uel illos item habitus,qui nouitatis uestitus religione mentiuntur,cum occultum omnia candidatum,& ob notam uittæ,& priuilegium galeri, Cereri initiantur:cum ob diuersam affectionem tenebricæ uestis,& trici super caput uelleris in Bellonæ montes fugantur:cum latioris purpuræ ambitio,& galatici ruboris superiectio, Saturnum commendat:cum ipsum hoc pallium morosius ordinatum,& crepidæ Grecatæ græcatim Aesculapio adulantur. Quanto tunc magis arguas illud,& urges oculis etiam simplicis & inaffectatæ tamen superstitionis reum. Enimuero cum hanc primum sapientiam uestit, quæ uanissimis superstitionibus renuit,tūc certissime pallium super omnes exuuias & peplos augusta uestis supérque omnes apices,& titulos sacerdos suggestus deducit oculos. suadeo reuerere habitum,unius interim erroris tui renunciatorē. *Hanc sapiētiā uidelicet Christianam.*

Tamen inquis ita à toga ad pallium? Quid enim si & à diademate,& à sceptro? an aliter mutabit Anacharsis cum regno Scythice philosophiam præuertit. nulla in melius trāsgressi sint digna est habitus iste quod faciat,prius etiam ad simplicem captat telam eius. nullo tædio constat. adeo nec artificem necesse est qui pridie rugas ab exordio formet,& inde deducat i tillius totumq; cōtractum bonis figmentū custodibus forcipibus assignet,dehin diluculo tunica prius cingulo correpta,quam præstabat moderationem texuisse recognito rursus umbonem ut si quid exorbitauit reformato quidem partem de leuo promittat uero ambitu,uero eius ex quo sinus nascitur iam deficientibus tabulis retrahat à scapulis, & exclusa dextera in læuam adhuc congerat cum alio pari tabulato in tergo deuoto atq; ita hominem sarcinā uestiat. Cōscientiam deniq; tuā perrogabo,quid te prius in toga sentias indutum,an ne onustum? habere uestem, an baiulare? Si negabis, domum consequar. uidebo quid statim à limine properes. nullius profecto alterius indumenti expositio quàm togæ gatulatur. Calceos nihil dicimus,propriū togæ tormentum,immūdissimam pedum tutelam,uerum & falsam. quem enim non expediat in algore & ardore rigere nudipedem quàm in calceo? hunc pedem magnum incessu munimentum sutrinæ uenetiæ prospexere perones effœminatos. At enim pallio nihil expeditius,etiā si duplex quod Cratetis moram, nusquam uestiendo componitur. quippe tota molitio eius operire est solutim id uno circumiectu,licet equidem nusquam inhumano,

ita omnia hominis simul contegit. humerum uælans exponit, uel includit, cætero qui in uberum adhæret nihil circũfulcit, nihil circumstringit, nihil de tabularum fide laborat, facile sese regit, facile reficit. etiam cum exponitur, nulli ceuo in crastinum dimandatur. si quid interulæ superest, uacat zonæ tormentum. si quid calceatus inducitur mundissimum opus est, aut pedes nudi magis certe uiriles, magis quàm in calceis. Hæc pro pallio interim, quantum nomine comitasti. Iam uero & de negocio prouocas. Ego, inquit, nihil foro, nihil campo, nihil curiæ debeo, nihil officio aduigilo, nulla rostra præoccupo, nulla prætoria obseruo, cancellos non adoro, canales non adoro, subsellia non contundo, iura non conturbo, causas non elatro, non iudico, non milito, non regno, secessi de populo, imò unicum negocium mihi est, nisi aliud non curo quàm ne curem. uitæ muliere magis in secessu fruare quam in promptu, sed ignaua infama ius scilicet patriæ, & imperio rei quæ uiuendum est, errat olim ista sententia, Nemo alij nascitur moriturus sibi, Certe cum ad Epicuros & Zenonas uentum est, sapientes uocas, totum quietis magisterium, qui eam summæ atque unicæ uoluptatis nomine conseruauere. Tamen pel propemodum mihi quoque licebit in publicum prodisse; soleo de qualibet margine uel ara medicinas moribus dicere, quæ felicius publicis rebus & ciuitatibus, & imperijs bonas ualitudines conferent, quàm tuæ operæ. Quippe si pergam ad acuta tecum, plus togæ læsere rempub. quàm loricæ. Atquin nullis uitijs adulor, nullis ueternis parco, nullum petigini adulor, adigo cauterem ambitioni, quanquam Tullius quingentis milibus nõ unum orbem citri emit, qua bis tantum Asinius Gallus pro menda eiusdem Mauritaniæ numerat. Hem quantis facultatibus æstimauere ligneas maculas? item quà lances centenarij ponderis Sylla molitur. Vereor sanè ne parua sit ista trutina cum Rusilianus equidem seruus Claudij quingenaria promulsidem ædificat suprascriptis fortasse an mensis necessaria cui si officina extructa est, debuit & triclinium in mergo æque scalpellum acerbitat ei: qua Vedius Pollio seruos murenis inuadendos obiectabat noua scilicet sæuitia à delectato terrenæ bestiæ exedentulæ & exungues & excornes de piscibus placuit feras cogere, utique statim coquendis ut in uisceribus earum aliquid de seruorum suorum corporibus & ipse gustaret. Præcidam gulam qua Hortensius orator primus pauum cibi causa potuit occidere, qua Aufidius lurcho primus sagina corpora uitiauit, & coactis alimentis in adulterium prouexit saporem, qua Asinius cetus mulli unius obsonium sexis detulit, qua Aesopus histrio ex auibus eiusdem preciositatis ut canoris, & loquacibus quibusque centum millium patinam confiscauit: qua filius eius post tale pulpamentũ potuit aliquid sumptuosius esurire margarita. Namq; uel ipso nomine preciosa dehausit, credo ne menditius patre cœnasset. Taceo Nerones & Apitios

Fort. humerum adhæret.

Fort. nulli impe.

Fort. milibus nummûm.

& Apitios, Rufos. dabo Catharcicum impuritatis Scauri, & aleæ Curij, & uinolentiæ Antonij. Et memẽto istos interim ex multis togatos fuisse, quales apud pallium haud facile. Has purulentias ciuitatis quis eliciet & exuaporabit ni sermo palliatus? & sermone, inquit, me suasisti medicamine sapientissimo. Verum & si eloquium quiescat aut infantia subductum, aut uerecundia retentum. Nam & elingua philosophia uita contenta est, ipse habitus sonat. Sic deniq; auditur Philosophus dum uidetur. de occursu meo uitia sui fundo. Quis non æmulum suum cum uidet patitur? quis oculis in eum potest in quem mentibus non potest? grande pallij beneficium est, sub cuius recogitatu improbi mores uel erubescunt. Viderit nunc Philosophia quid prosit. Nec enim sola mecum est. Habeo & alias artes in publico utiles. De meo uestiuntur & primus informator literarum, & primus edonator uocis, & primus numerorum Harenarius, & grammaticus, & rhetor, & sophista, & medicus, & poeta, & qui musicam pulsat, & qui stellarum cõiectat, & qui uolaticam spectat. Omnis liberalitas studiorum quatuor meis angulis tegitur. Planè post Romanos equites, uerum & accedonis & omnis gladiatorum ignominia togata producitur. Hæc nimirum indignitas erit à toga ad pallium. Sed ista pallium loquitur. At ego iam illi etiam diuinæ sectæ ad disciplinæ commertium confero. Gaude pallium & exulta, melior iam te Philosophia dignata est, ex quo Christianum uestire cœpisti.

Impuritas Scauri. *Alea Curij.* *Vinolentia Antonij.*

Fort. suffundo.

Diuinam sectã, uocat Christianam.

Pallium uestis Christianorũ.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, LIBRI DE PALLIO, FINIS.

Argumentum

ARGVMENTVM LIBRI SEQVENTIS, PER BEAT. RHENANVM.

QVIS innocens eſſe poterit ſi accuſaſſe ſufficiet, dixit olim Iulianus Cæſar. Gentiles cum uera crimina non poſſent intentare Chriſtianis, obijciebant falſa, quod uidelicet infantulũ nuper natum in ſacris ſuis iugularent, & illius ſanguine panẽ (euchariſtiam uidelicet) imbuerent quo ueſcerẽtur, ac deinde candelabris & lucernis per canes euerſis quos in hunc uſum offulis quibuſdam alere dicebantur, cũ matribus & ſororibus inceſtũ cõmitterẽt. Quale quid de Cataphrygibus refert Aur. Auguſtinus. Præterea obijciebãt caput alininũ à Chriſtianis adorari, unde aſinarij dicti Chriſtiani, quidã crucẽ, quod uerũ erat, quidã ſolẽ, quod ad orientẽ precarẽtur & ſolis diẽ feſtũ agerent. Adhæc inceſſebãtur, ut infructuoſi in negocijs, & qui nihil cõferrent in fiſcũ tẽplorũ. Nã apud ethnicos quoque βωμολόχοι ſacerdotes pro tutela ſacrarũ ædiũ pecuniã à plebe extorquebant, quam ipſi priuatim inſumerent. Nec hij tantum ob detrimentum quæſtus de Chriſtianis conquerebantur, ſed & lenones, perductores, aquarioli, tum ſicarij, uenenarij, magi, item aruſpices, arioli, mathematici, graues ſcilicet uiri ac ſancti, quod ad ipſos à Chriſtianis nihil lucri rediret. Sed iſtis ĩfructuoſos eſſe, magnus fructus eſt. Appellabantur inſuper deſperati & perditi, quod tam fortiter pro CHRISTO morerentur, & Sarmentitij & Semiſſij, quia ad ſtipitem dimidij aſſis reuincti, ſarmentorum ambitu exurerentur. Itaque cauſam Chriſtianorum agit hoc Apologetico, cum uiua uoce nõ liceret, calumnias ethnicorum refutans, ac in ipſos retorquens: quos abſque negocio ſuperſtitionis conuincit, Chriſtianis illibatam pietatem uindicando. Eſt autem Apologeticus libellus defenſorius. Opuſculi ſummam clarius indicabit elenchus qui ſequitur.

INDEX EORVM QVAE IN APOLOGETICO CAPITATIM TRACTANTVR.

De Laribus

FINIS.

Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, APOLOGETICVS ADVERSVS GENTES.

DE IGNORANTIA. CAPVT PRIMVM.

I NON licet uobis Romani Imperij Antistites in aperto,& ipso ferè uertice ciuitatis præsidentibus, ad iudicandum palàm dispicere, & coràm examinare, quid sit liquido in causa Christianorum: sed ad hãc solam speciem autoritas uestra de iustitiæ diligentia in publico aut timet, aut erubescit inquirere: Si deniq; , quod proxime accidit, domesticis indicijs nimis onerata sectæ huius infestatio obstruit uiam defensioni, liceat ueritati uel occulta uia tacitarum literarum ad aures uestras peruenire. Nihil illa de causa sua deprecatur, quia nec de conditione miratur. scit se peregrinam in terris agere, inter extraneos, facile inimicos inuenire. Cæterum genus, sedem, spem, gratiã, dignitatem in cœlis habere. unum gestit interdum ne ignorata damnetur. Quid hinc deperit legibus in suo regno dominantibus, si audiatur? An hoc magis gloriabitur potestas earum, quod etiam inauditam damnabunt ueritatem? Cæterum inauditam si damnent, præter inuidiam iniquitatis, etiam suspicionem merebuntur alicuius conscientiæ, nolentes audire, quod auditum damnare non possint. Hanc itaq; primã causam apud uos collocamus iniquitatis odium erga nomen Christianum. Quam iniquitatem idem titulus & onerat, & reuincit, qui uidetur excusare, ignorantia scilicet. Quid enim iniquius, quàm ut oderint homines quod ignorant: etiam si res meretur odium? Tunc etenim meretur, cum cognoscitur an mereatur. uacante autem meriti notitia, unde odij iustitia defenditur? quæ non de euentu, sed de conscientia ꝓbanda est. Cum ergo propterea oderint homines, quia ignorant quale sit, quod oderunt, cur non liceat eiusmodi illud esse, quod nõ debeant odisse? Ita utrũq; ex alterutro redarguimus, & ignorare illos, dum oderunt, & iniuste odisse, dum ignorant. Testimonium ignorãtiæ est, quæ iniquitatem dum excusat, condemnat, cũ omnes, qui retro oderant, quia ignorabant quale esset, quod oderant, simul ut desinant ignorare, cessent & odisse. Ex his fiunt Christiani utiq; de comperto, & incipiũt odisse, quod fuerãt, & profiteri quod oderant, & sunt

& sunt tanti, quanti & denotantur. Ciuitatē obsessam uociferant. in agris, in castellis, in insulis ob Christianos: omnem sexum, ætatem, conditionem, & dignitatem transgredi ad hoc nomen quasi detrimēto mœrēt, nec tamē hoc ipso modo ad æstimationē alicuius latentis boni promouent animos. Non licet rectius suspicari. non libet propius expediri. Hic tantum urbana curiositas torpescit. amant ignorare, cum alij gaudeant cognouisse. Quanto magis hos Anacharsis denotasset, imprudentes de prudentibus iudicantes, quàm non musicos de musicis? Malunt nescire, quia iam oderunt. adeo quod nesciunt, præiudicant id esse. quod si sciant, odisse non poterant. quādo si nullum odij debitum deprehendatur, optimum utiq; sit desinere iniuste odisse. Si uero de merito constet, nō modo nihil odij detrahatur, sed amplius acquiratur. Ad perseuerantiam, etiā iustitiæ ipsius autoritate abutuntur. Sed non ideo, inquiunt, bonum, quia multos conuertit. quāti enim ad malum præformantur? quanti trāsfugæ in peruersum? Quis negat? Tamen quod uere malum est, ne ipsi quidem, quos rapit, defendere pro bono audent. omne malum aut timore, aut pudore natura perfudit. Deniq; malefici gestiunt latere, deuitant apparere, trepidant deprehensi, negant accusati, ne torti quidem, facile, aut semper confitentur: certe condemnati mœrent: dinumerant in semetipsos mentis malæ impetus: uel fato, uel astris imputant: nolunt enim suū esse, quia malum agnoscunt. Christianis uero quid simile? neminem pudet, neminem pœnitet, nisi planè retro non fuisse. Si denotatur, gloriatur: si accusatur, non defendit. Interrogatus, uel ultro confitetur: damnatus, gratias agit. Quid hoc mali est, quod naturam mali non habet? Timorem, pudorem, tergiuersationem, pœnitentiam, deplorationem? Quid hoc mali est, cuius reus gaudet? cuius accusatio uotum est, & pœna felicitas? non potes dementiam dicere, qui reuinceris, ignorare. Si certū est, deniq; nos nocentissimos esse, cur à uobis ipsis aliter tractamur, quàm pares nostri, id est, cæteri nocentes, cum eiusdem noxæ eadem tractatio deberet prouenire? Quodcunq; dicimur, cum alij dicūtur, & proprio ore, & mercenaria aduocatione utuntur ad innocentiæ suæ cōmendationē: respondendi, altercandi facultas patet: quādo nec liceat indefensos, & inauditos omnino damnari. Sed Christianis solis nihil permittit loqui, quod causam purget, quod ueritatem defendat, quod iudicem nō faciat iniustū. Sed illud solum expectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, nō examinatio criminis: quando si de aliquo nocente cognoscitis, non statim confessio eo nomine homicidæ, uel sacrilegi, uel incesti, uel publici hostis (ut de nostris elogijs loquar) contenti sitis ad pronunciandum, nisi & cōsequētia exigatis, qualitatem facti, locum, modum, tempus, conscios socios.

Anacharsis.

Accusatio Christianorū, uotum est, & pœna felicitas.

Fort. confesso nomine, uel cōfessiōe ho. Elogia Christianorum. Nā horū criminum à gentilibus insimulabantur.

Z Quod

¶QVOD NOMEN IN CHRISTIANIS DAMNETVR, NON CRIMEN. ¶CAPVT II.

DE nobis nihil tale,cũ æque extorquere oporteret,cum falsò iactatur,quot quisq; iam infanticidia degustasset, quot incesta cõcelebrasset,qui coci,qui canes affuissent? O quãta illius præsidis gloria,si eruisset aliquem,qui centum iam infantes comedisset. Atqui inuenimus inquisitionem quoq; in nos prohibitam. Plinius enim Secundus,cum prouinciam regeret,damnatis quibusdam Christianis,quibusdam gradu pulsis,ipsa tamen multitudine perturbatus,quid de cætero ageret,consuluit tunc Traianum imperatorem,allegans præter obstinationem nõ sacrificandi,nihil aliud se de sacris eorum comperisse,quàm cœtus antelucanos ad canendum CHRISTO & deo,& ad confœderãdam disciplinam:homicidium,adulterium,fraudem,perfidiam, & cætera scelera prohibentes. Tunc Traianus rescripsit,hoc genus inquirendos quidem nõ esse,oblatos uero puniri oportere. O sententiam necessitate confusam. negat inquirendos,ut innocentes:& mandat puniri,ut nocentes. Parcit,& sæuit:dissimulat,& animaduertit. Quid temetipsum censura circumuenis? Si damnas,cur nõ & inquiris? Si nõ inquiris,cur non & absoluis? Latronibus uestigandis per uniuersas prouincias militaris statio sortitur. in reos maiestatis,& publicos hostes omnis homo miles est:ad socios,ad conscios inqsitio usq; extenditur. solum Christianum inquiri non licet:offerri licet. quasi aliud esset actura inquisitio,quàm oblatio. Damnatis ergo oblatum, quẽ nemo uoluit requisitum,qui puto iã non meruit ideo pœnam,quia nocens est,sed quia nõ requirendus,inuentus. Itaq; nec in illo*ex forma malorum iudicandorum agitis erga nos,quod cæteris negantibus adhibetis tormenta ad cõfitendum,solis Christianis ad negandum:cum si malum esset, nos quidem negaremus, *nõ uero cõfiteri tormentis compelleretis. Neq; enim ideo nõ putaretis requirenda quæstionibus scelera,quia certi essetis admitti ea ex nominis confessione,qui hodie de confesso homicida,scientes homicidium quid sit,nihilominus ordinem extorquetis admissi. Quo peruersius, cum præsumatis de sceleribus nostris ex nominis cõfessione,cogitis tormẽtis de cõfessione decedere,ut negantes nomẽ pariter utiq; negemus & scelera,de quibus ex cõfessione nominis præsumpseratis. Sed,opinor,non uultis nos perire,quos pessimos creditis. Sic enim soletis dicere homicidæ, nega:laniari iubere sacrilegum,si cõfiteri perseuerauerit. Si non ita agitis circa nos nocentes,ergo nos innocentissimos iudicatis,cum quasi innocẽtissimos nõ uultis in ea confessione perseuerare,quam necessitate,nõ iustitia damnãdam à uobis sciatis. Vociferatur homo,Christianus sum:quod est, dicit: tu uis audire quod nõ est. ueritatis extorquendæ præsides de nobis solis mendacium elaboratis audire. Hoc sum,inquit, quod quæris, an sim. quid me torques in peruersum? confiteor,& torques:quid faceres,si negarem? Planè

alijs

Marginalia: Plinius Secundus. — quia lib. X. — Cœtus antelucani. — Forte* ex formula reorum. — Forte*uos uero. — Christianus sum.

aliis negantibus nō facile fidem accōmodatis:nobis,si negauerimus,statim creditis. Suspecta fit nobis ista peruersitas,ne qua uis lateat in occulto,quæ nos aduersus formam,aduersus naturam iudicandi,contra ipsas quoq; leges ministret. Nisi enim fallor,leges malos erui iubent,nō abscondi:confessos damnari præscribūt, nō absolui, Hoc senatusconsultum,hoc principum mandata definiūt,hoc imperium,cuius ministri estis:ciuilis,nō tyrānica dominatio uestra est. Apud tyrannos enim tormenta etiam pro pœna adhibentur,apud uos solos quæstioni temperatur. Vestram illis seruire legē usq; ad cōfessionem necessarium:& si cōfessione præueniantur, uacabūt. sententia opus est.debito pœnæ nocens expungendus est,non eximendus.denicq; illum nemo gestit absoluere:nobis nō licet hoc uelle. Ideo nec cogitur quisquàm negare. Christianum hominem omniū scelerum reum,deorum, imperatorum,legum,morum,naturæ totius inimicum existimas: & cogis negare,ut absoluas,quem non poteris absoluere,nisi negauerit. Præuaricaris in leges. Vis ergo neget se nocentem,ut eum facias innocentem : equidē inuitum nō de præterito reum? Vnde ista peruersitas? ut etiam illud nō recogitetis,sponte confesso magis credendum esse,quàm per uim negāti: uel ne compulsus negare,nō ex fide negarit:& absolutus,ibidem post tribunal de uestra rideat æmulatione iterum Christianus. Cum igitur in omnibus in nos aliter disquiratis,quàm in cæteros nocentes,id unum contendendo, ut de eo nomine excludamur(excludimur enim,si facimus quæ faciūt non Christiani)intelligere potestis,non scelus aliquod in causa esse,sed nomen, quod quædam ratio æmulæ operationis insequitur. Hoc primum agentes homines,ut nolint scire pro certo,quod se nescire pro certo sciunt. Ideo & credūt de nobis quæ nō probantur:& nolunt inquiri,ne probentur nō esse, quæ malunt credidisse:ut nomē illius æmulæ rationis inimicum, præsumptis nō probatis criminibus de sua sola confessione damnetur. Ideo torquemur confitentes,& punimur perseuerantes,& absoluimur negātes,quia nominis prælium est. Deniq; quid de tabella recitatis illum Christianum, cur nō & homicidam? Sed homicida Christianus,cur nō & incestus? uel quod cūq; aliud nō esse creditis? In nobis solis pudet,aut piget ipsis nominibus scelerum pronūciare? Christianus,si nullius criminis reus est:nomen ualde infestum, si solius nominis crimen est.

ODIOSISSIMVM SINE CAVSA CHRISTIANVM ESSE NOMEN. CAPVT III.

Quid,quod ita pleriq; clausis oculis in odiū eius impingūt, ut bonum alicui testimonium ferentes,admisceant nominis exprobrationem. Bonus uir Caius Seius,sed malus tantū quod Christianus. Item alius:ego Lucium sapientem uirum repente factum Christianū defero:nemo retractat,nō ideo bonus Caius,& prudens Lucius, qa Christianus? aut ideo Christianus,quia prudens,& bonus? Laudant,quæ sciūt: Nō pro nōne

 uituperant

uituperant, quæ ignorant: & id quod sciunt, eo quod ignorant, corrumpũt: cum sit iustius occulta de manifestis præiudicare, quàm manifesta de occultis prædãnare. Alijs, quos retro ante hoc nomen uagos, uiles, improbos nouerant, ex ipso denotant, quod collaudant: cæcitate odij in suffragiũ impingunt, quod mulier, quod lasciua, quod festiua, quod iuuenis, quod Lucius, quàm Amasius facti sunt Christiani. Ita nomẽ emendationi imputat. Nõnulli etiam de utilitatibus suis cum odio isto paciscuntur, contenti iniuria, dum ne domi habeãt, quod oderunt. Vxorem iam pudicam maritus, iam nõ zelotypus: filium subiectum pater retro patiens abdicauit: seruũ iam fidelem dominus olim mitis ab oculis relegauit. Vt quisq; hoc nomine emẽdatur, offendit. tanti non est bonum esse, quanti odiũ Christianorũ. Nunc igitur, si nominis odium est, quis nominis reatus? quæ accusatio uocabulorum? nisi aut barbarum sonat aliqua uox nominis, aut infaustum, aut maledicum, aut impudicum. Christianus uero quantum interpretatio est, de unctione deducitur. Sed & cum perperam Christianus pronunciatur à uobis, nam nec nominis est notitia penes uos. de suauitate, uel benignitate cõpositum est. oditur ergo in hominibus innocuis, etiam nomẽ innocuũ. At enim secta oditur in nomine utiq; sui autoris. Quid noui, si aliqua disciplina de magistro cognomẽtum sectatoribus suis inducit? nónne philosophi de autoribus suis nuncupãtur Platonici, Epicurei, Pythagorici? etiam à locis cõuenticulorum, & stationum suarũ Stoici, Academici? atq; Medici ab Erasistrato, & Grãmatici ab Aristarcho, Coci etiam ab Apicio? nec tamẽ quẽquam offendit professio nominis cum institutione trãsmissa ab institutore. Planè si qui probant malam sectam, & ita malum, & autorem is probabit, & nomẽ malum dignum odio de reatu sectæ & autoris. Ideóque ante odium nominis competebat prius de autore sectam recognoscere, uel autorem de secta. At nũc utriusq; inquisitione, & agnitione neglecta, nomẽ detinetur, nomẽ expugnatur: & ignotam sectam, ignotum & autorem uox sola prædamnat, quia nominantur, nõ quia reuincuntur. Atq; ideo quasi præfatus hæc ad sugillandam odij erga nos publici iniquitatẽ, iam de causa innocentiæ cõsistam, nec tantum refutabo, quæ nobis obijciũtur: sed etiam in ipsos retorquebo, qui obijciunt: ut ex hoc quoq; sciant omnes in Christianis nõ esse, quæ in se nesciũt esse: simul uti erubescant accusantes nõ dico pessimi optimos, sed iam, ut uolunt, compares suos. Respondebimus ad singula, quæ in occulto admittere dicimur, quæ illos palàm admittentes inuenimus, in quibus scelesti, in quibus uani, in quibus damnandi, in quibus irridendi deputamur. Sed quoniam, cũ ad omnia occurrit ueritas nostra, postremo legum adstruitur autoritas aduersus eam: ut aut nihil dicatur retractãdum esse post leges, aut ingratis necessitas obsequij præferatur ueritati, de legibus prius concurram uobiscũ, ut cum tutoribus legum.

Fort. Alij.

For. quod Amasius.

Christianus.

Nã ethnici Chresti-anos uocabant, & Chrestũ. Χρηστὸς autẽ Græcis uel suauẽ sonat uel bonum.

De legibus

DE LEGIBVS ROMANORVM, QVOD QVOTIDIE VETERES ABROGANTVR, ET NOVAE FERVNTVR. CAPVT IIII.

Am primum, quàm dure definitis dicendo. Non licet esse uos: hoc si sine ullo retractatu humaniore præscribitis, uim profitemini: & iniquam ex arce dominationem, si ideo negatis licere, quia uultis, nō quia debuit nō licere. Quod si quia non debet, ideo nō uultis licere: sine dubio id non debet licere, quod male fit: & utique hoc ipso præiudicatur licere, quod bene fit. Si bonum inuenero esse, quod lex tua prohibuit, minime ex illo præiudicio prohibere me potest, quod si malum esset, iure prohiberet. si lex tua errauit, puto ab homine cōcepta est. neq; enim de cœlo ruit. Miramini hominem aut errare potuisse in lege condenda, aut resipuisse in reprobanda: non enim & ipsius Lycurgi leges à Lacedæmonijs emendatæ, tantum autori suo doloris incusserunt, ut in secessu inedia de semetipso iudicarit? Nónne & uos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totam illam ueterem, & squalentem syluam legum nouis Principalium rescriptorum, & edictorum securibus truncatis, & cæditis? Nónne uanissimas Papias leges, quæ ante liberos suscipi cogūt, quàm Iuliæ matrimoniū contrahi, post tantæ autoritatis senectutem, heri Seuerus constantissimus Principum exclusit? Sed & iudicatos in partes secari à creditoribus leges erant: cōsensu tamen publico crudelitas postea erasa est, & in pudoris notam, capitis pœna conuersa est, bonorū adhibita proscriptione: suffundere maluit hominis sanguinem, quàm effundere. Quot adhuc uos repurgandæ leges latent, quas neq; annorum numerus, neq; cōditorum dignitas cōmēdat, sed æquitas sola? & ideo, cum iniquæ recognoscuntur, merito damnantur, licet damnent cum iniquas dicimus, imò si non puniunt, etiā stultas. Si uero facta, cur de solo nomine puniunt facta, quæ in alijs de admisso, non de nomine probata defendunt? incestuosus sum, *cur non requirunt infanticidia? cur non extorquent? in Deos, in Cæsares aliquid committo: cur non audior? quid habeo, quo purger? nulla lex uetat discuti, quod prohibet admitti: quia neq; iudex iuste ulciscitur, nisi cognoscat admissum esse, quod non licet: neq; quis fideliter legi obsequitur, ignorans quale sit, quod ulciscitur lex. Nulla lex sibi soli conscientiā iustitiæ suæ debet, sed eis, à quibus obsequium expectat. Cæterum suspecta lex est, quæ probari se non uult. Improba autem, si non probata dominetur.

Secures edictorum.

Sub Seuero floruit Tertullianus.

*Forte sic *cur nō requirunt: Infanticida*

QVOD ROMANI PRINCIPES CHRISTIANVM NOMEN probarint, & qui oderint: & Tiberij decretū de Christo adorādo. Ca. V

T de origine aliquid retractemus eiusmodi legum. Vetus erat decretum, ne qui deus ab imperatore consecraretur, nisi à senatu probaret: ut M. Aemilius de deo suo Alburno. Facit & hoc ad causam nostram, quod apud uos de humano arbitratu di-

uinitas penſitatur. Niſi homini deus placuerit, deus non erit. Homo iã deo propitius eſſe debebit. Tiberius ergo, cuius tempore nomen Chriſtianũ in ſeculum introiuit, annunciatam ſibi ex Syria, Palæſtináq; ueritaté illius diuinitatis reuelarat, detulit ad ſenatum cum prærogatiua ſuffragij ſui. Senatus, quia non ipſe probauerat, reſpuit. Cæſar in ſententia manſit, comminatus periculum accuſatoribus Chriſtianorũ. Conſulite cõmentarios ueſtros, illic reperietis primum Neronem in hanc ſectam tum maxime Romæ orientem cæſariano gladio ferociſſe. Sed tali dedicatore damnationis noſtræ etiam gloriemur: qui enim ſcit, illum, intelligere poteſt non niſi aliquid bonum grande à Nerone damnatum. Tentauerat & Domitianus prænomine Neronis de crudelitate, ſed quia & homo, facile cœptum repreſſit, reſtitutis etiã quos relegauerat. Tales ſemper nobis inſecutores iniuſti, impij, turpes, quos & ipſi dãnare cõſueſtis, à quibus damnatos reſtituere ſoliti eſtis. Cæterum de tot exinde principibus ad hodiernũ, diuinum, humanumq; ſapientibus ædite aliquem debellatorem Chriſtianorum. At nos contrario ædimus protectorem, ſi literæ Marci Aurelij grauiſſimi imperatoris requirantur, quibus illam Germanicam ſitim, Chriſtianorum forte militũ precationibus impetrato imbri diſcuſſam cõteſtatur. Qui ſicut palàm ab eiuſmodi hominibus pœnam dimouit, ita alio modo palàm diſperſit, adiecta etiã accuſatoribus damnatione, & quidem tetriore.

Fort. reuelatæ

Huius rei meminit etiã in libro ad Scapulam.

¶ QVANTVM A PIETATE, ET MAIORVM SVORVM MORIBVS ROMANI DESCIVERINT. ¶ CAPVT VI

Vales ergo leges iſtæ, quas aduerſus nos ſoli exercent impij, iniuſti, turpes, dementes, uani? quas Traianus ex parte fruſtratus eſt, uetãdo inquiri Chriſtianos: quas nullus Hadrianus, quanquàm curioſitatum omnium explorator: nullus Veſpaſianus, quanquàm Iudæorum debellator: nullus Pius, nullus Verus impreſſit. Facilius utiq; peſſimi ab optimis quibuſq;, ut ab æmulis, quàm à ſuis ſocijs eradicandi iudicarentur.

6. Nunc religioſiſſimi legum, & paternorum inſtitutorum protectores, & cultores, reſpondeãt uelim de ſua fide, & honore, & obſequio erga maiorum conſulta, ſi à nullo deſciuerũt? ſi in nullo exorbitauerũt? ſi nõ neceſſaria, & aptiſſima quæq; diſciplinæ obliterauerũt? Quò nam illæ leges abierunt, ſumptum, & ambitionẽ comprimentes? quæ centum æra nõ amplius in cœnam ſubſcribi iubebãt, nec amplius quàm unam inferri gallinam, & eam nõ ſaginatã? quæ patritium, quod decem pondo argenti habuiſſet, pro magno titulo ambitionis ſenatu ſummouebant? quæ theatra ſtuprandis moribus orientia ſtatim deſtruebant? quæ dignitatem, & honeſtorum natalium inſignia non temere, nec impune uſurpari ſinebãt? Video enim & centenarias cœnas à centenis iam ſeſtertijs dicendas: & in lances parum eſt, ſi ſenatorum, & nõ libertinorum uel adhuc flagra rumpentium argentaria metalla producta uideo: &

theatra

theatra, nec singula satis esse, nec nuda. Nam ne uel hyeme uoluptas impudica frigeret, primi Lacedæmonij penulam ludis excogitarunt. Video & inter matronas, atque prostibulas nullum de habitu discrimen relictum. Circa fœminas quidem etiam illa maiorum instituta ceciderunt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinabantur: cum aurum nulla norat præter unico digito, quem sponsus oppignorasset pronubo annulo: cum mulieres usque adeo uino abstinerent, ut matronam ob resignatos cællæ uinariæ loculos sui inedia necarint. Sub Romulo uero quæ uinum attigerat, impune à Mecenio marito trucidata est. Idcirco & oscula propinquis offerre necessitas erat, ut spiritu indicarentur. Vbi est illa felicitas matrimoniorum de moribus utique prosperata, qua per annos fermè sexcentos ab urbe condita nulla repudiũ domus scripsit? Nunc in fœminis præ auro nullum leue est membrum: præ uino nullum liberum est osculum: repudium uero iam & uotum est, quasi matrimonij fructus. Etiam circa ipsos deos uestros, quæ perspecte decreuerant patres uestri, ijdem uos obsequentissimi rescidistis. Liberum patrem cum mysterijs consules senatus autoritate nõ modo urbe, sed uniuersa Italia eliminauerunt. Serapidem, & Isidem, & Harpocratem cum suo Cynocephalo, Capitolio prohibitos inferri, id est, curia deorum pulsos, Piso & Gabinius Coss. non utique Christiani, euersis etiam aris eorũ abdicauerũt turpium & otiosarum superstitionũ uitia cohibẽtes: his uos restitutis summam maiestatem contulistis. Vbi religio? ubi ueneratio maioribus debita à uobis? habitu, uictu, & instructu, sensu, ipso denique sermone proauis renũciastis. Laudatis semper antiquitatem, & noue de die uiuitis. Per quod ostẽditur, dum à bonis maiorum institutis deceditis, ea uos retinere, & custodire, quæ non debuistis, cum quæ debuistis, non custoditis. Adhuc quod uidemini fidelissime tueri à patribus traditum, in quo principaliter reos trãsgressionis Christianos destinastis, studium dico deorum colendorum, de quo maxime errauit antiquitas, licet Serapidi iam Romano aras restruxeritis, licet Baccho iam Italico furias uestras immolaritis, suo loco ostendam, proinde despici & negligi, & destrui à uobis aduersus maiorum autoritatem. Nunc enim ad illam occultorum facinorum infamiam respondebo, ut iam inde ad manifestiora pergam.

Felicitas matrimoniorũ apud ueteres Romanos.

QVOD GRAVISSIMIS ACCVSATI SCELERIBVS CHRISTIANI, NVNQVAM TAMEN CONVICTI SVNT. CAPVT VII.

Dicimur sceleratissimi de sacramẽto infanticidij, & pabulo Iudæ, & post conuiuium incesto, quod euersores luminũ canes, lenones scilicet, tenebrarum, & libidinum impiarum inuerecũdiam procurent. Dicimur tamen semper, nec uos quod tandiu dicimur, eruere curatis. Ergo aut eruite, si creditis: aut nolite credere, qui nõ eruistis. de uestra nobis dissimulatione præscribitur non esse, quod nec ipsi audetis

Hæc crimina Christianis obijciebãtur

detis eruere. Longe aliud munus carnificij in Christianos imperatis: nõ ut dicant quæ faciunt, sed ut negẽt quod sunt. Census istius disciplinæ, ut iam ædidimus, à Tiberio est. cum odio sui cœpit ueritas, simul atq; apparuit ini mica esse. Tot hostes eius, quot extranei: & quidem proprij, ex æmulatiõe: Iudæi, ex concussione: milites, ex natura. Ipsi etiam domesticis nostris quotidie obsidemur, quotidie prodimur: in ipsis plurimũ cœtibus, & congregationibus nostris opprimimur. Quis unquàm taliter uagienti infanti superuenit? quis cruenta, ut inuenerat Cyclopum, & Sirenarum ora iudicij reserauit? quis uel in uxoribus aliqua immũda uestigia deprehendit? quis talia facinora, cum inuenisset, cælauit, aut uendidit, ipsos trahens homines? Si semper latemus, quando proditum est, quod admittimus? Imò à quibus prodi potuit? Ab ipsis enim reis nõ utiq;, cum uel ex forma omnibus mysterijs silentij fides adhibeatur. Samothracia, & Eleusinia reticentur: quãto magis talia, quæ prodita magis humanam animaduersionẽ prouocabunt, quàm diuina seruantur? Si ergo non ipsi proditores sui, sequitur, ut extranei. Et unde extraneis notitia? cum semper etiam, impiæ initiationes arceãt profanos, & arbitris caueatur, nisi si impij nimis metuunt.

Fort. iudici.

Fort. tradens.

Fort. minus metuunt.

NON ESSE CREDENDVM FAMAE. CAPVT VIII.

FAMA

Natura famæ omnibus nota est, utrum est fama malum, quo non uelocius ullũ? Cur malum fama? quia uelox? an quia plurimũ mendax? quæ ne tunc quidem, cum aliquid ueri affert, sine mendacij uitio est, detrahens, adijciens, demutans de ueritate. Quid, quod ea illi conditio est, ut nõ, nisi cum mentitur, perseueret: & tan diu uiuit, quàmdiu non probat. Siquidem ubi probauit, cessat esse, & quasi officio nunciãdi functa, rem tradit: & exinde res tenetur, res nominat̃. Nec quisquàm dicit uerbi gratia, fama est hoc Romæ factum, aut fama est illũ prouinciam sortitum: sed sortitus est ille prouinciam, & hoc factũ Romæ. Fama incerti est: locum nõ habet, ubi certum est. An uero famæ credat, nisi inconsideratus? quia sapiens nõ credit incerto. Omniũ est existimare quãtacũq; illa ambitione diffusa sit, quantacũq; asseueratione cõstructa, quod ab uno aliquando principe exorta sit, necesse est exinde in traduces linguarum, & aurium serpat: & ita modici seminis uitium cætera rumoris obscurat, ut nemo recogitet ne primum mendacium seminauerit: quod sæpe fit aut ingenio æmulationis, aut arbitrio suspicionis, aut nõ noua, sed ingenita quibusdam mentiendi uoluptate. Bene autem, quod omnia tempus reuelat testibus etiam uestris prouerbijs, atq; sententijs ex dispositione naturæ: quæ ita ordinauit, ut nihil diu lateat, etiam quod fama nõ distulit. Merito igitur fama tandiu conscia sola est scelerum Christianorum. Hanc indicem aduersus nos profertis: quæ, quod aliquãdo iactauit, tantóq; spatio in opinionem corroborauit, usq; adhuc probare non ualuit.

Quod

QVOD QVAE DE INFANTICIDIIS OBIICIVNTVR nobis, falsa omnino sint, & quod sacra humano sanguine ipsi potius polluant. Caput IX

T fidem naturæ ipsius appellem aduersus eos, qui talia credenda esse præsumunt, ecce proponimus horum facinorum mercedē uitam æternam. repromittunt: credite interim. De hoc enim quæro an & qui credideris, tanti habeas ad eam tali conscientia peruenire? Veni, demerge ferrum in infantem nullius inimicum, nullius reum, omniū filiū: uel si alterius officium est, tu modo assiste morienti homini ante quàm uixit: fugientem animam nouam expecta: excipe rudem sanguinem, eo panem tuū satia, uescere libenter. Interea discumbens dinumera loca, ubi mater, ubi soror, nota diligenter: ut cū tenebræ ceciderint caninæ, non erres: piaculum enim admiseris, nisi incestum feceris. Talia initiatus, & cōsignatus uiuis in æuum. Cupio respondeas, si tanti æternitas, aut si non, ideo nec credēda. Etiam si credideris, nego te uelle: etiam si uoluer is, nego te posse. Cur ergo alij possunt, si uos non potestis? cur nō possitis, si alij possunt? Alia non, opinor, natura Cyno*penæ, aut *Sicapodes, alij ordines dentium, alij ad incestam libidinem nerui. Qui ista credis de homine, potes & facere. Tu homo es & ipse, quod & Christianus. Qui non potes facere, non debes credere. homo est enim & Christianus, quod & tu. Sed ignorantibus subijcitur, & imponitur. nihil enim tale de Christianis asseuerari sciebant, obseruādū utiq; sibi, & omni uigilantia inuestigandum. Atqui uolentibus initiari moris est (opinor) prius patrem illum sacrorum adire, quæ præparanda sint describere. tum ille infans necessarius adhuc tener, qui nesciat mortem, qui sub cultro tuo rideat. Item panis, quo sanguinis uirulentiam colligas, præterea candelabra, & lucernæ, & canes aliqui, & offulæ, quæ illos ad euersionem luminū extendāt. ante omnia cum matre, & sorore tua uenire debebis. quid si noluerint, uel nullæ fuerint? qd deniq; singulares Christiani? non erit (opinor) legitimus Christianus, nisi frater, aut filius. quid tum? & si ista omnia ignaris præparantur, certe postea cognoscunt, & sustinent, & ignoscunt. Timent plecti, si proclament, qui defendi merebuntur, qui etiam ultro perire malint, quàm sub tali conscientia uiuere. Age nunc timeant, cur etiam perseuerent? Sequitur enim ne ultra uelis id te esse, quod si prius scisses, nō fuisses. Hæc quo magis refutauerim, à uobis fieri ostēdam, partim in aperto, & partim in occulto, per quod forsitan & de nobis credidistis. Infantes penes Africam Saturno immolabantur, palàm usq; ad proconsulatum Tiberij, qui eosdem sacerdotes in eisdem arboribus templi sui obumbratricibus scelerū, uotiuis crucibus exposuit, teste militia patriæ nostræ, quæ idipsum munus illi proconsuli functa est. Sed & nunc in occulto perseuerat hoc sacrum facinus. nō soli uos contemnunt Christiani. nec ullum scelus in perpetuum eradicatur, aut mores suos aliquis deus cum proprijs filijs mutat. Saturnus

Pater sacrorum.

18. 19.

turnus non pepercit extraneis: utiq; non parcendo perseuerabat, quos qui-
dem ipsi parentes sui offerebant, & libentes exponebãt, & infantibus blan-
diebantur, ne lachrymantes immolarentur. & tamen multũ homicidio pa-
ricidiũ differt. Maior ætas apud Gallos Mercurio prosecatur. remitto Tau-
ricas fabulas theatris suis. Ecce in illa religiosissima urbe Aeneadarum pio-
rum est Iupiter quidam, quem ludis suis humano proluunt sanguine: sed

Fort. bestiari orum.

bestiarũ inquitis. opinor hoc minus quàm hominis. an hoc turpius, quod
mali hominis? certe tamen de homicidio funditur. O Iouem Christianum,
& solum patris filium de crudelitate. Sed quoniam de infanticidio nihil in-

For. cõuertar ad pop. quot ut pronuncie-tur interrogatiue.

terest, sacro an arbitrio perpetretur, licet paricidium homicidio intersit, con-
uertat ad populum quod uultis ex his circumstantibus, & in Christianorũ
sanguinem hiantibus ex ipsis etiam uobis iustissimis, & seuerissimis in nos
præsidibus apud conscientias pulsem, qui natos sibi liberos enectent. Siqui
dem & de genere necis differt, utiq; crudelius in aqua spiritum extorquetis,
aut frigori, & fami, & canibus exponitis. ferro enim mori ætas quoq; ma-
ior optauit. nobis uero homicidio semper interdicto, etiam conceptũ ute-
ro, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, dissoluere non licet. homici-
dij festinatio est prohibere nasci. nec refert natam quis eripiat animam, an
nascẽtium disturbet. homo est & qui est futurus. etiam fructus omnis iam
in semine est. De sanguinis pabulo, & eiusmodi tragicis ferculis legite: nec

Est apud Herodotũ. uidetur in contextũ è margine relatum.

ubi relatum sit, est apud Herodotum (opinor) diffusum brachijs sanguinẽ
ex alterutro degustatum nationes quasdam fœderi comparasse. Nescio qđ
& sub Catilina degustatum est. Aiunt apud quosdam gentiles Scytharum
defunctum quenq; à suis comedi. Longe excurro: hodie istic Bellonæ sacra-
tus sanguis de femore proscisso in palmulam exceptus, & suis datus signa-
tis. Item illi, qui munere in arena noxiorum iugulatorum sanguinem recen
tem de iugulo decurrentem exceptum auida siti comitiali morbo medẽtes
auferunt: ubi sunt itẽ illi, qui de arena ferinis obsonijs cœnãt? qui de Apro,
qui de Ceruo petunt? Aper ille, quem cruentauit, luctando detersit: Ceruus
ille, in gladiatoris sanguine iactauit. Vrsorum aluei appetuntur trucidanti-
bus adhuc se uisceribus humanis. Ructatur proinde ab homine caro pasta

τοὺς λεσβιάζοντας notat, seu λαιχάζοντας.

de homine. Hæc qui editis, quantum abestis à conuiuijs Christianorũ? Mi
nus autem & illi faciũt, qui libidine fera humanis membris inhiant, quia ui
uos uorant? minus humano sanguine ad spurcitiam consecrantur, quia fu-
turum sanguinem lambunt? non edunt infantes planè, sed magis puberes.
Erubescat error uester Christianos, qui ne animalium quidem sanguinẽ in
epulis esculẽtis habemus: qui propterea quoq; suffocatis, & morticinijs ab-

Non diu est quod Christiani suffocato uescimur & morticina car

stinemus, ne quo sanguine contaminemur uel intra uiscera sepulto. Deni-
q; inter tentamenta Christianorum, botulos etiam cruore distentos admo-
uetis, certissimi scilicet illicitum esse penes illos, per quod exorbitare eos uul
tis. Porrò quale est, ut quos sanguinem pecoris horrere * cõfiditis, humano

Forte * conspicitis.

inhiare

inhiare credatis? nisi forte suauiorem eum experti. Quem quidem ipsum proinde examinatorem Christianorum adhiberi ut foculũ, ut acerrã oportebat: proinde enim probarentur sanguinem humanum appetendo, quẽadmodum sacrificium respuendo: alioquin necandi si non gustassent, quẽadmodum si immolassent. Et utiq; nõ deesset uobis in auditione custodiarum, & damnatione, sanguis humanus. Proinde incesti, qui magis quàm quos ipse Iupiter docuit? Persas cum suis matribus misceri Ctesias refert. Sed & Macedones suspecti. quia cum primum Oedipum tragœdiam audissent, ridentes incesti dolorẽ eme*ne dicebant. Iam nunc recogitate quantum liceat errorib9 ad incestas miscere materias pessumitate luxuriæ? In primis filios exponitis suscipiẽdos ab aliqua prætereunte matre extranea, uel adoptandos melioribus parentibus emancipatis. Alienati generis necesse est quandoq; memoriam dissipari: & simul error impegerit, exinde iam tradux proficiet incesti, serpente genere cum scelere. Tunc deinde quocunq; in loco domi, peregre, trans freta comes est libido: cuius ubiq; saltus facile possunt alicubi ignaris filios pangere, uel ex aliqua seminis portione uti asperſum genus per commercia humana concurrat in memorias suas: neq; eas cœtus incesti sanguinis agnoscat. Nos ab isto euentu diligentissima & fidelissima castitas sepsit: quantumq; ab stupris, & ab omni post matrimoniũ excessu, tantum & ab incesti casu tuti sumus. Quidam multo securiores totam uim huius erroris uirginea cõtinentia depellunt. Senes, pueri, si hæc in uobis esse consideraretis, proinde in Christianis nõ esse perspiceretis. ijdem oculi renuntiassent utrunq;. sed cæcitati duæ species concurrũt, ut qui nõ uident, quærant, & uidere uideantur quæ nõ sunt. Sic per omnia nũc de manifestioribus dicam.

ne. Nã Betanus presbyter, & itẽ Rabanus in pœnitẽtiario, sed & quotquot de hac re supra. 400. annos tradiderunt, certũ pœnitentiæ tẽpus præscribunt, si quis Apostolicã hãc legẽ fuerit præuaricatus. Extat ĩ Actis. Sed & cadauer animalis tãgere, piaculum erat.

For. *ἔμηνε, seu potius μέμηνε, hoc est insanijt, ut sit sensus Oedipũ uisum Macedonibus insania non carere, qui tantopere doleret de incesto cum matre Iocasta cõmisso, quã imprudens uxorem duxerat.

Castitas Christianorum.

DEOS, QVOS COLVNT, NON ESSE DEOS. CAP. X.

Deos, inquitis, nõ colitis, & pro imperatoribus sacrificia non impenditis. Sequitur, ut eadem ratione pro alijs nõ sacrificemus, quia nec pro nobis ipsis. scimus deos nõ colendos. Itaq; sacrilegij, & maiestatis rei cõuenimur. Summa hæc causa immota est, & utiq; digna cognosci, si nõ præsumptio, aut iniquitas iudicet: altera quæ desperet, altera quæ recusat ueritatẽ. Deos uestros colere desinimus, ex quo illos nõ esse cognoscimus. Hoc igitur exigere debetis, uti probemus nõ esse illos deos, & idcirco nõ colendos, quia tunc demum coli debuissent, si dij fuissent. Tunc & Christiani puniendi, si quos nõ colerent, quia putarent nõ esse, cõstaret illos deos esse. Sed nobis, inquitis, dij sunt. Appellamus, & prouocamus à uobis ad conscientiam uestram, illa nos iudicet, illa nos damnet, si poterit negare omnes istos deos uestros homines fuisse. Sed & ipsa inficias si ierit, de suis antiquitatum instrumentis reuincetur: de quibus dicit testimonium perhibentibus ad hodiernũ: & ciuitatibus, in quibus nati sunt: & regionibus, in quibus aliquid operati, uestigia reliquerunt, in quibus etiã

sepulti

sepulti demonstrantur. Nunc ergo per singulos decurram, tot ac tantos, nouos, ueteres, seruos, barbaros, Græcos, Romanos, peregrinos, captiuos, adoptiuos, proprios, cõmunes, masculinos, fœminas, rusticos, urbanos, nauticos, militares (otiosum est etiam titulos persequi, ut colligam in compẽdiũ) & hoc non quo cognoscatis, sed recognoscatis. certe enim oblitos agitis.

¶ QVOMODO VETERVM DII PLANE MORTALES fuere, & quare, cum homines essent, facti sint ab hominibus Dij. ¶ Caput XI.

A Nte Saturnum Deus penes uos nemo est. ab illo census totius uel potioris, uel notioris diuinitatis. Itaq; quod de origine constiterit, id & de posteritate conueniet. Saturnũ itaq;, quantum literæ docent, neq; Diodorus Græcus, aut Tallus, neque Cassius Seuerus, aut Cornelius Nepos, neq; ullus cõmẽtator eiusmodi antiquitatum aliud quàm hominem promulgauerũt. Si quæras rerum argumenta, nusquàm inuenio fideliora, quàm apud ipsam Italiam, in qua Saturnus post multas expeditiones, postquàm Attica* hospitia consedit, exceptus ab Iano, uel Iane, ut Salij uolunt, Mons quem coluerat, Saturnius dictus: ciuitas, quam debellauerat, Saturnia usq; nunc est. Tota deniq; Italia post Oenotriam, Saturnia cognominabatur. Ab ipso primum tabula, & imagine signatus numus, & inde ærario præsidet. Tamen si homo Saturnus, utiq; ex homine: & quia ab homine, non utiq; de cœlo, & terra. Sed cuius parentes ignoti erant, facile fuit eorum filium dici, quorum & omnes possumus uideri. Quis enim non cœlum, & terram, matrem, ac patrem uenerationis, & honoris gratia appellet, uel ex cõsuetudine humana, qua ignoti, uel ex inopinato apparentes de cœlo superuenisse dicuntur? Proinde Saturno repentino aduentu ubiq; cœlitem contigit dici. Nã & terræ filios uulgus uocat, quorum genus incertum est. Taceo quod ita rudes adhuc homines agebant, ut cuiuslibet noui uiri aspectu, quasi diuino cõmouerentur. Cũ hodie iã politi, quos antè paucos dies luctu publico mortuos sint confessi, in deos cõsecrent. Satis iã de Saturno, licet paucis. etiã Iouẽ ostẽdemus tã hominẽ q̃ ex homine, & deinceps totũ generis examẽ tã mortale, q̃ seminis sui par est: quoniam sicut homines fuisse nõ audetis negare, ita post mortẽ Deos factos instituistis asseuerare. causas, quæ hoc exegerint, retractemus. In primis quidẽ necesse est, cõcedatis esse aliquẽ sublimiorẽ deũ, & mancipem quendã diuinitatis, qui ex hominibus deos fecerit. nã neq; sibi illi potuissent sumere diuinitatẽ, quam nõ habebant, nec alijs præstare eam nõ habentibus, nisi qui proprie possidebant. Cæterũ si nemo esset, qui deos faceret, frustra præsumitis deos factos auferendo factorem. certe quidem si ipsi se facere potuissent, nũquàm homines fuissent, possidentes scilicet melioris cõditionis potestatẽ. Igit' si est, q faciat deos, reuertor ad causas examinãdas faciendorũ ex hominibus deorũ. nec ullas inuenio, nisi si ministeria & auxilia officijs diuinis desiderauit ille magn⁹ deus. Primo indignũ est, ut

De cœlo uenit Terræ filius.

alicuius

alicuius opera indigeret,& quidem mortui,cum dignius ab initio Deus aliquem fecisset,qui mortui erat operam desideraturus. Sed nec operi locum uideo. Totum enim hoc mundi corpus siue innatum ,& infactum secundũ Pythagoram,siue natum,& factum secũdum Platonem,semel utiq; in hac constructione dispositum,& instructum,& ordinatũ,cum omni rationis gubernaculo inuentum est. imperfectũ non potuit esse, quod perficit omnia. Nihil Saturnum,& Saturniam gentem expectabat. Vani erunt homines, nisi certi sint à primordio,& pluuias de cœlo ruisse,& sydera radiasse ,& lumina floruisse,& tonitrua mugisse,& ipsum Iouem,quæ in manu eius ponitis fulmina,timuisse. Item omnem frugem ante Liberũ,& Cererem,& Mineruam.imò ante illum aliquem principem hominem de terra exuberasse, quia nihil cõtinendo,& sustinendo homini prospectum post hominem potuit inferri.deniq; inuenisse dicũtur necessaria ista uitæ ,nõ instituisse.quod autem inuenitur,fuit:& quod fuit,nõ eius deputabitur,qui inuenit,sed eius, qui instituit. Erat enim ante,quàm inueniretur. Cæterũ si propterea Liber Deus , quod uitem demonstrauit,male cum Lucullo actum est,qui primus cerasa ex Ponto Italiæ promulgauit ,quod non est propterea cõsecratus,ut nouæ frugis autor,quia inuentor ,& ostensor. Quam ob rem si ab initio & instructa,& certis exercendorum officiorum suorum rationibus dispensata uniuersitas cõstitit,uacat ex hac parte causa allegandæ humanitatis in diuinitatem.quia quas illis stationes,& potestates distribuistis ,tam fuerunt ab initio,quàm & fuissent,etiam,si deos istos non creassetis.Sed conuertimini ad causam aliam,respondentes collationem diuinitatis meritorum remunerandorum fuisse rationem. & huic concedetis opinor illum deum deificum iustitia præcellere,qui nec temere,nec indigne ,nec prodige tantum præmiũ dispensarit. Volo igitur merita recensere,an eiusmodi sint , ut illos in cœlum extulerint,& non potius in imum Tartarum merserint ,quem carcerem pœnarum infernarum cum multis affirmatis.Illuc enim abstrudi solent impij, quiq; in parentes,& in sorores incesti , & maritarum adulteri ,& uirginum raptores,& puerorum contaminatores,& qui sæuiunt,& qui occidũt ,& qui furantur,& qui decipiunt,& quicunq; similes sunt alicuius dei uestri.Quem hominem integrum à crimine,aut uitio probare poteritis,nisi hominem negaueritis? Atqui ut illos homines fuisse nõ possitis negare,etiam istæ notæ accedunt,quæ nec deos postea factos credi permittunt. Si enim talibus uos puniendis præsidetis,si cõmertium,colloquium,conuictum malorum,& turpium probi quiq; respuitis,horũ autem pares Deus ille maiestatis suæ consortio abstruit,quid ergo dãnatis quorum collegas adoratis? Sugillatio est in cœlo uestra iustitia. Deos facitis criminosissimos quosq;,ut placeatis dijs uestris.illorum est honor,consecratio coæqualiũ.Sed,ut omittã huius indignitatis retractatum,probi,& integri,& boni fuerunt,quod tamen potiores uiros apud inferos reliquistis,aliquem de sapiẽtia Socratem,de iustitia Aristidem

Fort.allegendæ

Fort.adstruit.

Fort.boni fuerint.

Fort.quid uel quur.

ſtidem, de militia Themiſtoclem, de ſublimitate Alexandrum, de felicitate Polycratē, de copia Craſſum, de eloquentia Demoſthenē. Quis ex illis dijs ueſtris grauior, & ſapientior Catone? Iuſtior, & militarior Scipione? Quis ſublimior Pompeio? Felicior Sylla, copioſior Craſſo, eloquentior Tullio? Quāto dignius iſtos deos ille aſſumendos expectaſſet, præſcius utiq; potiorum. properauit, opinor, & cœlū ſemel cluſit, & nunc utiq; melioribus apud inferos muſſitantibus erubeſcit.

12./ QVAM VANA DEORVM SIMVLACHRA. CAP. XII.

Eſſo iam de iſtis, ut qui ſciam me ex ipſa ueritate demonſtraturum quid non ſint, cum oſtendero quid ſint. Quātum igitur de Dijs ueſtris, nomina ſolūmodo uideo, quorum ueterū mortuorum, & fabulas audio, & ſacra de fabulis recognoſco. Quātum autem de ſimulachris ipſis, nihil aliud reprehendo, quàm matres, ſorores eſſe uaſculorū, inſtrumentorumq; cōmuniū, uel ex ijſdem uaſculis & inſtrumentis quaſi fatum cōſecratione mutantes licentia artis transfigurante, & quidem contumelioſiſſime, & in ipſo opere ſacrilege, ut re uera nobis, maxime qui propter deos ipſos plectimur, ſolatiū pœnarū eſſe poſſit, q̄d eadē & ipſi patiūtut, ut fiāt. Crucibus, & ſtipitibus imponitis Chriſtianos. Quod ſimulachrū non prius argilla deformat, cruci & ſtipiti ſuperſtructa? in patibulo primū corpus Dei noſtri dedicatur. Vngulis deraditis latera Chriſtianorum. At in deos ueſtros per omnia mēbra ualidius incūbunt aſciæ, & rūcinæ, & ſcobinæ. Ceruices ponimus ante plumbū, & glutinū, & gomphos. Sine capite ſunt dij ueſtri. Ad beſtias ipellimur, certe, quas Libero, & Cybele, & Cereri applicatis. Ignibus urimur. hoc & illi à prima quidem maſſa. In metalla dānamur. inde cēſentur dij ueſtri. In inſulis relegamur. ſolet & in inſula aliquis Deus ueſter aut naſci, aut mori. Si per hæc cōſtat diuinitas aliqua, ergo cū, qui puniuntur, cōſecrantur, & numina erunt dicenda ſupplicia. Sed planè nō ſentiūt has iniurias, & cōtumelias ſuæ fabricationis dij ueſtri, ſicut nec obſequia. O impiæ uoces, O ſacrilega cōuitia, infrēdite, inſpumate, ijdē eſtis, qui Senecā aliquē pluribus, & à maioribus de ueſtra ſuperſtitione perorantē reprehēdiſtis. Igitur ſi ſtatuas, & imagines frigidas mortuorum ſuorū ſimillimas nō adoramus, quas Milui, & Mures, & Araneæ intelligūt, nónne laudē magis, quàm pœnā merebatur repudiū agniti erroris? Poſſumus enim uideri lædere eos, quos certi ſumus omnino non eſſe? Quod nō eſt, nihil ab ullo patitur, quia nō eſt. 13./ Sed nobis dij ſunt inquis. Et quomodo uos è contrario impij, & ſacrilegi, & irreligioſi erga Deos noſtros deprehendimini? qui quos præſumitis eſſe, negligitis: quos timetis, deſtruitis: quos etiam iudicatis, illuditis. Recognoſcite, ſi mentiar, primo, quia cum alij alios colitis, utiq; quos non colitis, offenditis. prælatio alterius, ſine alterius contumelia non poteſt procedere, quia nec electio ſine reprobatione. iam ergo cōtemnitis, quos reprobatis, quos reprobādo offendere non timetis. Nam ut ſupra

Fort. aliquorum uel quorūdam ueterū.

Seneca uolumē ſcripſit de ſuperſtitiōe Gentiliū, cuius meminit Aur. Auguſtinus.

Fortaſ. inquitis, & mox, Deos ueſtros.

ſupra perſtrinximus ,ſtatus dei cuiuſq; in ſenatus æſtimatione pendebat. Deus non erat,quem homo conſultus noluiſſet ,& nolendo damnaſſet.

DE LARIBVS. CAPVT XIII.

DOmeſticos Deos,quos Lares dicitis,domeſtica poteſtate tractatis,pignerãdo,uenditando,demutãdo ,aliquando in cacabulũ de Saturno,aliquãdo in trullã de Minerua , ut quiſq; cõtritus,atque concuſſus eſt.dum diu colitur,& quiſq; dominũ ſanctiorẽ expertus eſt,domeſticã neceſſitatem.Publicos æque publico iure fœdatis ,quos in haſtario uectigales habetis.Sic Capitoliũ,ſic Olitorium forũ petitur , ſub eadẽ uocẽ præconis,ſub eadẽ haſta,ſub eadẽ annotatiõe quæſtoris diuinitas addicta cõducitur.Sed enim agri tributo onuſti uiliores.hominũ capita ſtipẽdio cẽſa ignobiliora, Nã hæc ſunt notæ captiuitatis.Dij uero,qui magis tributarij, magis ſancti.Imò qui magis ſancti ,magis tributarij. Maieſtas quæſtuaria efficitur.Circuit cauponas religio mẽdicãs.exigitis mercedem pro ſolo tẽpli, pro aditu ſacri.nõ licet deos noſſe gratis.uenales ſunt.Quid omnino ad honorandos eos facitis,quod nõ etiã mortuis ueſtris cõferatis? ædes proinde, aras proinde:idem habitus , & inſignia in ſtatuis. ut ætas, ut ars,ut negotiũ mortui fuit ,ita Deus eſt.quo differt ab Epulo Iouis Silicerniũ? à Simpulo Obba? ab aruſpice Pollinctor? Nã & aruſpex mortuis apparet. Sed digne imperatoribus defunctis honorẽ diuinitatis dicatis ,quibus & uiuẽtibus eũ addicitis. accepto ferrent dij ueſtri ,imò gratulabũtur,quod pares ei fiãt domini ſui.Sed cum Larentiã publicũ ſcortũ,uelim ſaltem Laidem,aut Phrynen inter Iunones,& Cereres,ac Dianas adoretis. cũ Simonem magũ ſtatua,& inſcriptione ſancti dei inauguratis,cum de pædagogis,aut aulicis neſcio quẽ Cinædum deũ facitis,licet nõ nobiliores dij ueteres,tamen cõtumeliam à uobis deputabunt hoc & alijs licuiſſe,quod ſolis antiquitas cõtulit.

Fort. ſi Capit. ſi olit

Notæ captiuitatis.

Fort. ferẽt, & mox pares eis.

Simon Magus.

Antinoum uidetur intelligere, quẽ Hadrianus Cæſ. in delitijs habuit.

DE SACRIFICANDI RITV, ET QVID POETAE DE DIIS FABVLATI SINT. CAPVT XIIII.

VOlo & ritus ueſtros recenſere,nõ dico quales ſitis in ſacrificando, cum enecta,& tabidoſa,& ſanioſa quæq; mactatis.cũ de opimis, & integris ſuperuacua quæq; truncatis,capitula , & ungulas,quæ domi quoq; pueris,uel canibus deſtinaſſetis. Cum de decima Herculis,nec tertiam partẽ in aram eius imponitis,laudo magis ſapientiã,quod de perdito aliquid eripitis.Sed cõuerſus ad literas ueſtras , quibus informamini ad prudentiã,& ad liberalia officia,quãta inuenio ludibria? Deos inter ſe propter Troianos,& Achiuos,ut gladiatorũ paria cõgreſſos depugnaſſe. Venerem humana ſagitta ſauciatam , quod filium ſuũ Aeneam penè interfectum ab eodem Diomede rapere uellet.Martem tredecim mẽſibus in uinculis penè conſumptum. Iouem ne eandem uim à cæteris cœlitibus experiretur,opera cuiuſdam monſtri liberatum , & nunc flentem Sarpedonis caſum,nunc fœde ſubantem in ſororem ſub commemoratione non ita dile-

ctarum iam pridem amicarum. Exinde quis non Poeta ex autoritate principis sui dedecorator inuenitur Deorũ? Hic Apollinem Admeto Regi pascendis pecoribus addicit. Ille Neptuni structorias operas Laomedonti locat. Est & ille de Lyricis (Pindarum dico) qui Aesculapium canit auaritiæ merito, qua medicinã nocenter exercebat, fulmine uindicatũ. malus Iupiter, si fulmen illius est. impius in Nepotem. inuidus in artificem. Hæc neq; uera prodi, neq; falsa cõfingi apud religiosissimos oportebat. Nec Tragici quidẽ, aut Comici parcunt, ut nõ erumnas, uel errores domus alicuius dei præferãt. Taceo de philosophis Socrate cõtentus, qui in cõtumeliã deorum, Quercũ, & Hircum, & Canem deierabat. Sed propterea dãnatus est Socrates, quia deos destruebat. Planè olim, id est semper, ueritas odio est. Tamen cũ pœnitentia sententiæ Athenienses, & criminatores Socratis postea afflixerint, & imaginem eius auream in templo collocarint, rescissa damnatio testimonium Socrati reddidit. Sed & Diogenes nescio quid in Herculem ludit, & Romanus Cynicus Varro trecentos Ioues, siue Iupiteres dicendum, sine capidibus introduxit.

QVAM SINT FOEDA QVAE IN THEATRIS, AC SCENA DE DIIS REPRAESENTANTVR. CAP. XV.

15.

Lentulus & Hostilius, Mimographi.

Caetera lasciuiæ ingenia etiam uoluptatibus uestris per deorum dedecus operãtur. Dispicite Lentulorum, & Hostiliorũ uetustates, utrum mimos an deos uestros in iocis & strophis rideatis. Mœchum Anubim, & masculum Lunam, & Dianam flagellatam, & Iouis mortui testamentum recitatum, & tres Hercules famelicos irrisos. Sed & histrionum literæ omnem fœditatem eorũ designãt. Luget Sol filium iactatum de cœlo lætãtibus uobis, & Cybele pastorem suspirat fastidiosum non erubescentibus uobis. & sustinetis Iouis eulogia cantari: & Iunonem, Venerem, Mineruã, à pastore iudicari. Quid, quod imago dei uestri ignominiosissimũ caput, & famosũ uestit: quod corpus impurũ, & ad istã artem effœminatione productum Mineruam aliquã, uel Herculem repræsentat? nónne uiolatur maiestas, & diuinitas constupratur laudantibus uobis? Planè religiosiores estis in cauea, ubi super sanguinem humanũ, super inquinamenta pœnarum proinde saltãt dij uestri, argumenta, & historias noxijs ministrantes, nisi quod & ipsos deos uestros sæpe noxij induũt. Vidimus aliquando castratum Atyn illum deũ ex Pessinunte, & qui uiuus ardebat, Herculem induerat. Risimus & inter ludicras meridianorũ crudelitates, Mercurium mortuos cantherio examinãtem. Vidimus & Iouis fratrẽ gladiatorum cadauera cũ malleo deducentem. Singula ista quæq; adhuc quis posset inuestigare, si honorẽ inquietant diuinitatis, si maiestatis uestigia absoletãt, de cõtemptu utiq; censentur, tam eorũ, qui eiusmdio factitãt, quàm eorũ, quibus factitãt. sed ludicra ista sint. Cæterũ, si adijciam quæ nõ minus cõscientiæ omniũ recognoscent, in templis adulteria componi, inter

Quidam hic legũt cucterio.

aras

aras lenocinia tractari,in ipsis plerūq; æditorum,& sacerdotum tabernaculis,sub ijsdem uittis,& apicibus,& purpuris thure flagrante libidinem expūgi.nescio ne plus de uobis dij uestri,quàm de Christianis querantur. Certe sacrilegi de uestris semper apprehenduntur.Christiani templa nec interdiu norunt.spoliarent forsitan ea & ipsi,si & ipsi ea adorarent.Quid ergo colūt, qui talia non colunt? Iam quidem intelligi subiacet ueritatis esse cultores,q mendacij nō sint. Nec errare amplius in eo,in quo errasse se recognoscendo cessauerint.Hoc prius capite,& omnem hinc sacramenti nostri ordinē hau rite,repercussis tamen opinionibus falsis.

DE CAPITE ASININO, ET CAETERIS INSIGNIBVS, QVORVM CVLTVRA CHRISTIANIS OBIICIEBATVR. CAPVT XVI.

Am quidā somniastis caput asininum esse deū nostrum. hanc Cornelius Tacitus suspitionē eiusmodi inseruit.Is enim in quarto historiarū suarum bellū Iudaicum exorsus ab origine gētis etiā de ipsa tam origine quàm de nomine,& religione gentis, quæ uoluit,argumentatus,Iudæos refert Aegypto expeditos,siue ut putauit,extorres uastis Arabiæ in locis aquarū egentissimos,cū siti macerarētur, Onagris,qui forte de pastu potum petituri æstimabantur,indicibus,fontibus usos,ob eam gratiam cōsimilis bestiæ effigiem cōsecrasse. Atq; ita inde (opinor)præsumptum,nos quoq;,ut Iudaicæ religionis propinquos,eidem simulachro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus,sanè ille mēdaciorum loquacissimus in eadē historia refert Cn.Pompeium,cū Hierusalē cepisset, propterea quod templū adisset speculandis Iudaicæ religionis arcanis,nullum illic reperisse simulachrum. Et utiq; si id colebatur, quod aliqua effigie repræsentabatur,nusquā magis quàm in sacrario suo exhiberetur,eo magis quia nec uerebantur extraneos arbitros,quāquam uana cultura.Solis enim sacerdotibus adire licitum,& cōspectus cæterorum uelo oppanso interdicebatur. Vos tamen nō negabitis & iumēta omnia,& coctos cantherios cum sua Hippona coli à uobis.Hoc forsitan improbandum,quod inter cultores omnium pecudum,bestiarūq; asinarij tantum sumus.Sed & qui crucis nos religiosos putat,consectaneus noster erit. Cum lignum aliquod propitiatur. uiderit habitus.cum materiæ qualitas eadem sit,uiderit forma,dū id ipsum dei corpus sit.& tamen quāto distinguitur à crucis stipite Pallas Attica? & Ceres farrea,quæ sine effigie rudi palo,& informi ligno prostat? Pars crucis est omne robur,quod erecta statione defigitur,nos sic forte integrum,& totum deo colimus. Diximus originem deorū uestrorum à plaustris de cruce induci. Sed & uictorias adoratis,cum in trophæis cruces intestina sint trophæorum. Religio Romanorum tota castrensis,signa ueneratur,signa iurat.omnibus dijs præponit.omnes illi imaginum suggestus insignes,monilia,crucium sunt. Sypara illa uexillorum,& Labarorum stolæ crucium sunt. Laudo diligentiam,noluistis nudas,& incultas cruces consecrare. Alij planè

Cor. Tacitus.

Asinarij uocati Christiani.

Religiosi crucis.

DE CRVCE.

Solem quidam putabant Christianorũ esse deum.

humanius,& uerisimilius Solem credunt deum nostrum. Ad Persas si forte deputabimur, licet solem non in linteo depictũ adoremus, habentes ipsum ubiq; in suo clypeo. deniq; inde suspicio, quod innotuerit nos ad orientis regionem precari. Sed & pleriq; uestrum affectatione aliquando,& cœlestia adorandi ad solis ortum labia uibratis. Aeque si diem Solis lætitiæ indulgemus, alia longe ratione quàm religione Solis, secũdo loco ab eis sumus, qui diem Saturni otio,& uictui decernunt, exorbitantes & ipsi à Iudaico more, quem ignorãt. Sed noua iam Dei nostri in ista ciuitate proxime æditio publicata est. Ex quo quidam in frustrandis bestijs mercenarius noxius pictuꝛam proposuit cũ eiusmodi inscriptione. DEVS CHRISTIANORVM ONONYCHITIS. erat auribus asininis, altero pede ungulatus, librũ gestãs & togatus. Risimus & nomen,& formam. Sed illi debebant adorare statim biforme nomen, quia & canino,& leonino capite cõmistos,& de capro,& de Ariete cornutos,& à lumbis hircos,& à cruribus serpentes,& planta, uel tergo alites deos receperunt. Hæc ex abundanti, ne quid rumoris inrepercussum quasi de conscientia, præterissemus. quæ omnia conuersi iam ad demõstrationem religionis nostræ repurgabimus.

QVOD VNVS SIT DEVS, ET VERVS, MVLTIS ARGVMENTIS PROBARI POSSE. CAP. XVII.

Vod colimus & nos, deus unus est, qui totam molem istam cũ omni instrumento elemẽtorũ, corporum, spirituum, uerbo, quo iussit, ratiõe, qua disposuit, uirtute, qua potuit, de nihilo expressit in ornamentum maiestatis suæ, unde & Græci nomen mundo κόσμον accomodauerũt. Inuisibilis est,& si uideatur. incõprehensibilis,& si per gratiã repræsentetur. inæstimabilis,& si humanis sensibus æstimetur. Ideo uerus,& tantus est. Cæterum quod uideri cõmuniter, quod cõprehendi, quod æstimari potest, minus est,& oculis, quibus occupatur,& manibus, quibus contaminatur,& sensibus, quibus inuenitur. Quod uero immẽsum est, soli sibi notum est. hoc quod est deum æstimari facit, dũ æstimari nõ capit. ita enim uis magnitudinis,& notum hominibus obiecit,& ignotum.& hæc est summa delicti nolentium recognoscere, quẽ ignorare non possunt. Vultis ex operibus ipsius tot, ac talibus, quibus continemur, quibus sustinemur, quibus oblectamur, etiã quibus exterremur, uultis ex animæ ipsius testimonio cõprobemus? quæ licet carcere corporis pressa, licet institutionibus prauis circũscripta, licet libidinibus & cõcupiscentijs euigorata, licet falsis dijs exancillata, cũ tamẽ resipiscit, ut ex crapula, ut ex somno, ut ex aliqua ualetudine,& sanitatem suã patitur,& deum nominat solum, quia proprie uerus hic unus deus, bonus,& magnus,& quod deus dederit omnium uox est. Iudices quoq; cum testatur, illum deus uidet,& deo commendo,& deus mihi reddet. O testimoniũ animæ naturaliter Christianæ. Deniq; pronuntians, hæc non ad Capitolium, sed ad cœlum respicit. Nouit enim se dem dei uiui

Deus dedit. Deum testor. Deus uidet. Deo cõmendo. Deus mihi reddet.

uiui.ab illo,& inde descēdit. Sed quo plenius,& impressius tam ipsum, quā dispositiones eius,& uolūtates adiremus, Instrumentum adiecit literaturæ, siquid uelit de deo inquirere,& inquisito inuenire,& inuento credere,& credito deseruire. Et uiros enim iustitia,innocentia dignos deum nosse & ostēdere,à primordio in seculum emisit spiritu diuino mundatos,quo prædicarent deum unicum esse,qui uniuersa condiderit,qui hominem de humo instruxerit. Hic enim est uerus Prometheus,qui seculū certis temporū dispositionibus,& exitibus ordinauit.exinde quæ signa maiestatis suæ indicantis ædiderit per imbres,per ignes.quas demerendo sibi disciplinas determinauerit.quæ ignoratis,& deseritis,sed obseruantibus his præmia destinarit,& qui producto æuo isto iudicaturus sit suos cultores in uitæ æternæ retributionem,profanos in ignem æque perpetem,suscitatis omnibus ab initio defunctis,& reformatis,& recensitis ad utriusq; meriti dispunctionem. Hæc & nos risimus aliquando. de uestris fuimus. fiunt,non nascuntur Christiani.

Instrumentum literaturæ. *PROPHETAE.* *Verus Prometheus*

QVOD PTOLEMAEI PHILADELPHI OPERA SACRAE LITERAE IN GRAECAM LINGVAM SVNT TRALATAE CAPVT XVIII.

QVos diximus prædicatores, Prophetæ de officio prophetandi uocantur.uoces eorū,itemq; uirtutes,quas ad fidem diuinitatis ædebant,in thesauris literarum manent,nec istæ latent. Ptolemæorū eruditissimus, quem Philadelphum supernominant, & omnis literaturæ sagacissimus, cum studio bibliothecarum Pisistratum (ut opinor) æmularetur,inter cætera memoriarum,quibus aut uetustas, aut curiositas aliqua ad famam patrocinabatur,ex suggestu Demetrij Phalerei grammaticorū tūc probatissimi,cui præfecturam mandauerat,libros à Iudæis quoq; postulauit.proprias scilicet atq; uernaculas literas,quas soli habebāt. Ex ipsis enim & ad ipsos semper Prophetæ perorauerant,scilicet ad domesticam dei gentem ex patrum gratia. Hebræi retro,qui nunc Iudæi.

Prophetæ. *Ptolemæus Philadelphus.* *Demetrius Phalereus.* *Hebræi Iudæi.*

QVANTA SIT SACRAE SCRIPTVRAE ANTIQVITAS, ET DE MOSIS, CAETERORVMQVE PROPHETARVM AETATE. CAP. XIX.

IGitur & literæ Hebrææ,& eloquium. Sed ne notitia uacaret,hoc quoque Ptolemæo à Iudæis subscriptum est septuaginta & duobus interpretib9 indultis.quos Menedemus quoq; philosophus prouinciæ Iudææ de sententiæ cōmunione suspexit. Affirmauit hæc uobis etiā Aristæas,ita in Græcū stylū ex aperto monimēto reliquit. Hodie apud Serapæū Ptolemæi bibliothecæ cū ipsis Hebraicis literis exhibētur. Sed & Iudæi palàm lectitāt. Vectigalis libertas uulgo aditur Sabbatis omnibus. qui audierit,inueniet deum.qui etiā studuerit intelligere,cogetur & credere.

LXXII. duo interpretes. *Menedemus.* *Aristæas.* *Vectigalis iudæorum libertas.*

hic multa addita in modernis editionibus.

19./ Primam instrumentis istis autoritatem summa antiquitas uendicat. Apud uos quoq; religionis est instar, fidem de tẽporibus asserere. Omnes itaque substãtias, omnesq; materias, origines, ordines, uenas ueterani cuiusq; styli nostri, gentes etiã plerasq;, & urbes insignes, historiarũ, & causas memoriarum, ipsas deniq; effigies literarũ indices, custodesq; rerum & (puto adhuc minus dicimus) ipsos inquam deos uestros, ipsa templa, & oracula & sacra, unius interim prophetæ scrinium seculis uincit. in quo uidetur thesaurus collocatus totius Iudaici sacramenti, & inde etiam nostri. Siquidem audistis interim Moysen Argiuo Inacho parem ætate octingentis penè annis ante Vrbem Con. Cẽtum septuaginta Danaum ipsum apud uos uetustissimũ præuenit. trecentos circiter cladem Priami antecedit. possem etiã dicere quingentis, & Homerũ habens, quos sequar. Cæteri quoq; prophetæ, & si Moysi posthumant, extremissimi tamen eorum nõ retrosiores deprehenduntur primoribus uestris sapientibus legiferis, & historicis.

INSTRVMENTA. Fort. uestri, gentes. PROPHETICA. MOYSES.

¶ QVOD ET VETVSTISSIMIS SCRIPTORIBVS, ET RERVM PRAEDICTARVM EVENTV VERITAS PROBETVR. ¶ CAPVT XX.

HAEc quibus ordinibus probari possint, nõ tam difficile est nobis exponere, quàm enorme, & arduũ. Sed interim lõgũ multis instrumẽtis cum digitorũ supputarijs gesticulis assidendũ est. Reserãda antiquissimarũ etiã gentium archiua, Aegyptiorum, Chaldæorũ, Phœnicum. aduocãdi eorũ municipes, per quos notitia subministrata est, aliqui, Manethon Aegyptius, & Berosus Chaldæus, sed & Hieronymus Phœnix Tyri rex, Sectatores quoq; eorũ Mẽdesius Ptolemæus, & Menander Ephesius, & Demetrius Phalereus, & rex Iuba, & Appion, & Tallus, & qui istos aut probat, aut reuincit, Iudæus Iosephus antiquitatum Iudaicarũ uernaculus uindex, Græcorum etiã censuales conferendi, & quæ quãdo sint gesta, ut cõcatenationes tẽporum aperiãtur, per quæ luceant annalium numeri. Peregrinãdum est in historias, & literas orbis. Et tamẽ quasi partem iam probationis intulimus, cum per quæ probari possint, aspersimus. Verũ differre præstat, ne uel minus ꝑsequamur festinãdo, uel diutius euagemur persequendo.

Iosephus.

20./ Plus iam offerimus pro ista dilatione, maiestatem scripturarũ, si nõ uetustate diuinas ꝓbamus. Si dubitatur ãtiquitas, ne hoc tardius, aut aliũde discendũ. Coràm sunt quæ docebũt, Mũdus, & Seculũ, & Exitus. Quicquid agitur, prænuntiabatur. quicquid uidetur, audiebatur. Quod terræ uorant urbes, quod insulas maria fraudãt, quod externa, atq; interna bella dilaniant, quod regnis regna, cõpulsant, quod fames, & lues, & locales quæq; clades, & frequentiũ plerũq; mõtium uastant, quod humiles sublimitate, sublimes humilitate mutantur, quod iustitia rarescit, & iniquitas increbrescit, bonarum omnium disciplinarum cura torpescit, quod etiam officia temporum, & elementorum munia exorbitantur, quod & monstris, & portentis naturalium forma turbatur, prouidentei scripta sunt. Dum

patimur

patimur, leguntur, dum recognoſcimus, probantur. idoneum (opinor) teſtimonium diuinitatis ueritatem diuinationis. Hinc igitur apud nos futurorum quoq; fides tuta eſt iam ſcilicet probatorum, quia cum illis, quæ quotidie probantur, prædicebantur, Eædem uoces ſonant, eædem literæ notant, idem ſpiritus pulſat. unum tempus eſt diuinationi futura præfari. apud homines, ſi forte diſtinguitur, dum expũgitur: dum ex futuro præſens, dehinc ex præſenti præteritũ deputatur. Quid delinquimus (oro uos) futura quoq; credentes, qui iam dicimus illis per duos gradus credere? Fort. didicimus.

QVID CHRISTIANI DIFFERANT AB HEBRAEIS, ET QVISNAM CHRISTVS, QVOMODOVE PASSVS. CAP. XXI.

Ed quoniam ædidimus antiquiſſimis Iudæorum inſtrumentis ſectam iſtam eſſe ſuffultam, quam aliquãdo nouellã, ut Tiberij temporibus pleriq; ſciunt, profitẽtibus nobis quoq; fortaſſe, an hoc nomine de ſtatu eius retractetur, quaſi ſub umbraculo inſigniſſimæ religionis, certæ licẽtiæ aliquid, & ꝓpriæ præſumptionis abſcõdat, uel quia præter ætatẽ neq; de uict⁹ exceptionibus, neq; de ſolẽnitatibus dierum, neq; de ipſo ſignaculo corporis, neq; de cõſortio nominis cum Iudæis agimus, quod utiq; oporteret ſi eidẽ deo mãciparemur. Sed & uulgus iã ſcit CHRISTVM, ut aliquẽ hominum, qualẽ Iudæi iudicauerunt. quo facilius, qui nos hominis cultores exiſtimauerint. Verũ neq; de CHRISTO erubeſcimus, cũ ſub nomine eius deputari, & dãnari iuuat: neq; de deo aliquid præſumimus aliter. Neceſſe eſt igitur pauca de Chriſto, ut de deo totũ. Iudæis erat apud deũ gratia, ubi & inſignis iuſtitia, & fides originaliũ autorũ. unde illis & generis magnitudo, & regni ſublimitas floruit, & tanta felicitas, ut de dei uocibus, quibus edocebantur, de promerendo deo, & non offendendo, præmonerentur. Sed quanta deliquerint, fiducia patrum inflati, ad declinãdum deriuantes à diſciplina in profanum modum, & ſi ipſi non confiterentur, probaret exitus hodiernus ipſorum. Diſperſi, palabundi, & cœli & ſoli ſui extorres uagantur per orbem ſine homine, ſine deo rege, quibus nec aduenarum iure terram patriam ſaltem ueſtigio ſalutare conceditur. Cum hæc illis ſanctæ uoces præminarentur, eadem ſemper omnes ingerebant fore, uti ſub extimis curriculis ſeculi, ex omni iam gente, & populo, & loco cultores ſibi allegeret deus multo fideliores, in quos gratiam tranſferret pleniorem quidem ob diſciplinæ, & autoris capacitatem. Venit igitur, qui ad reformandã, & illuminandã eam uenturus à deo prænuntiabatur CHRISTVS ille filius dei. Huius igitur gratiæ, diſciplinæque arbiter, & magiſter illuminator, atque deductor generis humani filius dei annunciabatur. non quidem ita genitus, ut erubeſcat in filij nomine, aut de patris ſemine. non de ſororis inceſto, nec de ſtupro filiæ, aut coniugis alienæ Deum patrem paſſus eſt, ſquamatum, aut cornuũ, aut plumatũ amatorem in auro cõuerſum

Ceremoniæ Iudaicæ. *CHRISTVS.* *Fort. cornutum.*

Danaẽs

Danaës Iouis.& ista sunt numina uestra. Cæterũ dei filius nullã de impudicitia habet matrem, etiã quam uidetur habere, nupserat. Sed prius substã tiam edisserã, & iam natiuitatis qualitas intelligitur. Iam ediximus Deum uniuersitatẽ hãc mũdi Verbo, & Ratione, & Virtute molitũ. Apud uestros

λόγος quoq; sapientes λόγον, id est sermonem, atq; rationẽ cõstat artificem uideri

Fort. factitatorem. uniuersitatis. Hũc enim Zenon determinat factitorẽ. qui cũcta in dispositione formauerit, eundẽ & fatũ uocari, & Deũ & animũ Iouis, & Necessitatem omniũ rerum. Hæc Cleanthes in Spiritu cõgerit, quẽ permeatorẽ uniuersitatis affirmat. Et nos etiã Sermoni, atq; rationi, itẽq; Virtuti, per quæ omnia molitũ Deum ediximus, propriã substantiã spiritus inscribimus, cui & sermo insit prænuntiãti, & ratio adsit disponenti, & uirtus præsit perficienti. Hũc ex Deo prolatum didicimus, & prolatione generatũ, & idcirco filiũ, & Deum dictũ ex unitate substantiæ. nam & Deus spiritus. Etiã cũ radius ex sole porrigitur, portio ex summa. Sed Sol erit in radio, quia Solis est radius, nec separatur substãtia, sed extẽditur. Ita de spiritu spiritus, & de Deo Deus. Vt lumẽ de lumine accẽsum manet integra, & indefecta materiæ matrix: & si plures inde traduces qualitatũ metueris, ita & quod de deo pfectũ est, Deus est, & Dei filius, & unus ambo. Ita de spiritu spiritus, & de deo de9 modulo alternũ numerũ gradu nõ statu fecit, & à matrice nõ recessit, sed excessit. Iste igitur dei radius, ut retro semper prædicabat, delapsus in Virginẽ quandã, & in utero eius caro figuratus nascitur homo Deo mistus. Caro spiritu instructa nutritur, adolescit, affatur, docet, operatur, & CHRISTVS, est. Recipite interim hãc fabulã, similis est uestris, dũ ostẽdim9 quomodo Christus probet, & qui penes nos eiusmodi fabulas æmulas ad destructionẽ ueritatis istiusmodi præministrauerint. Sciebãt & Iudæi uenturũ esse Christũ, scilicet qbus prophetæ loquebãtur. nã & nunc aduentũ eius expectant. nec alia magis inter nos, & illos cõpulsatio est, quã quod iam uenisse nõ credũt. Duobus enim aduẽtibus eius significatis, primo, qui iã expunctus est in humilitate cõditiõis humanæ, Secũdo, q cõcludẽdo seculo imminet in sublimitate diuinitatis exertæ, Primũ nõ intelligẽdo, Secũdũ, quẽ manifestius prædicatum sperãt, unũ existimauerunt. Nec enĩ intelligerẽt pristinũ, crediturĩ si intellexissent, & cõsecuturi salutẽ, si credidissent meritũ fuit delictũ eorum. Ipsi legunt ita scriptum. multatos se sapientia, & intelligẽtia, & oculorum, &

L. magnum æsti. & mox cum illo. aurium fruge. Quem igitur solũ hominem modo præsumpserant de humilitate, sequebatur uti magnũ æstimarent de potestate, cũ illo uerbo dæmonia de hominibus excuteret, cæcos illuminaret, leprosos purgaret, paralyticos restringeret, mortuos deniq; uerbo redderet uitæ, elemẽta ipsa famularẽt, cõpescens ꝓcellas, & freta ingrediẽs, ostendẽs sese uerbũ dei, id est λόγον, illud primordiale primogenitum uirtute, & ratione comitatum, & spiritu instructum eundem, qui uerbo omnia & faceret, & fecisset. Ad doctrinã uero eius quia reuincebantur magistri, primoresq; Iudæorũ, ita exasperabãtur,

maxime

maxime quod ad eum ingens multitudo deflecteret, ut postremo oblatum Pontio Pilato Syriam tunc ex parte Romana procuranti uiolentia suffragiorum in crucem Iesum dedi sibi extorserint. Prædixerat & ipse ita facturos. Parum hoc, si nõ & prophetæ retro etiam. Tamen suffixus multa mortis illius propria ostendit insignia. Nam spiritum cũ uerbo sponte demisit præuento carnificis officio. Eodem momento dies medium orbem signãte Sole subducta est. Deliquium utiq; putauerunt, qui id quoq; super CHRISTO prædicatũ non scierunt: & tamẽ eum mũdi casum relatum in archiuis uestris habetis. Tunc Iudæi detractum, & sepulchro cõditum magna etiam militari manu custodiæ diligentia circũsederunt, ne quia prædixerat tertia die resurrecturum se à morte, discipuli furto amoliti cadauer fallerent suspectos. Sed ecce die tertia cõcussa repente terra, & mole reuoluta, quæ obstruxerat sepulchrum, & custodia pauore disiecta, nullis apparentibus discipulis, nihil in sepulchro repertum est, præterq̃ exuuiæ sepulti. Nihilominus tamen primores, quorũ intererat & scelus diuulgare, & populum uectigalem, & famularem sibi à fide reuocare, surreptum à discipulis iactitauerũt. Nam nec ille se in uulgus eduxit, ne impij errore liberarẽtur, ut & fides nõ mediocri præmio destinata difficultate constaret. Cũ discipulis autem quibusdam apud Galilæã Iudææ regionem ad LX. dies egit, docens eos quæ docerent. Dehinc ordinatis eis ad officiũ prædicandi per orbem circũfusa nube in cœlũ est receptus, multo melius quàm apud uos asseuerare de Romulo Proculi solent. Ea omnia super CHRISTO Pilatus, & ipse iam pro sua conscientia Christianus, Cæsari tunc Tiberio nuntiauit. Sed & Cæsares credidissent super CHRISTO, si aut Cæsares non essent seculo necessarij, aut si & Christiani potuissent esse Cæsares. Discipuli quoq; diffusi per orbem ex præcepto magistri Dei paruerũt, qui & ipsi à Iudæis insequẽtibus multa perpessi, utiq; pro fiducia ueritatis libenter, Romæ postremo per Neronis sæuitiam sanguinem Christianum seminauerunt. Sed mõstrauimus uobis idoneos testes CHRISTI ipsos illos, quos narratis. Multum est, si eos adhibeam, ut credatis Christianis, propter quos non creditis Christianis.

DE CHRISTO, ET DAEMONIBVS, EORVMQVE VIRIBVS, ET ACTIONIBVS. CAP. XXII.

INterim hic est ordo nostræ institutiõis. hunc ædidimus & sectæ, & nominis censum cũ suo autore. Nemo iam infamiam incutiat, nemo aliud existimet, quia nec fas est ulli de sua religione mẽtiri. Ex eo enim, quod aliud à se coli dicit, quàm colit, negat q̃d colit: & culturã, & honorẽ in alterũ trãsfert: & transferẽdo iã nõ colit, quod negauit. Dicimus & palàm dicimus, & uobis torquẽtibus lacerati, & cruẽti uociferamur: Deũ colimus, per CHRISTVM. illũ hominem putate. per eum, & in eo se cognosci uult Deus, & coli. Vt Iudæis respondeamus, & ipsi Deum per hominem Moysen colere didicerunt. Vt Græcis occurram, Orpheus Pieriæ, Musæus

Athenis

Athenis, Melampus Argis, Trophonius Bœotiæ initiationibus homines obligauerunt. Vt ad uos quoq; dominatores gentium aſpiciam, homo fuit Pompilius Numa, qui Romanos operoſiſſimis ſuperſtitionibus onerauit. Licuerit & CHRISTO cõmentari diuinitatem rem propriã. nõ quia rupices, & adhuc feros homines multitudinem tot numinũ demendorũ, attonitos efficiendo ad humanitatem temperaret, quod Numa. Sed qui iam expolitos, & ipſa urbanitate deceptos in agnitionem ueritatis ocularet. Quærite ergo, ſi uera eſt iſta diuinitas CHRISTI. Si ea eſt, qua cognita, quis reformetur ad bonum, ſequitur, ut falſe renũcietur: cõperta in primis illa omni ratione, quæ deliteſcens ſub nominibus, & imaginibus mortuorum, quibuſdam ſignis, & miraculis & oraculis fidẽ diuinitatis operatur. Atq; adeo dicimus eſſe ſubſtantias quaſdam ſpiritales, nec nouum eſt nomen. Sciũt dæmones philoſophi, Socrate ipſo ad dæmonij arbitriũ expectante. Quidni? cum & ipſi dæmonium adhæſiſſe à pueritia dicatur, dehortãdo planè à bono. Omnes ſciunt, Poëtæ. Etiam uulgus indoctum in uſum maledictis frequentant Satanam principem huius mali generis, proinde de propria cõſcientia animæ, eadem ex ſacramenti uoce pronunciat. Angelos quoq; etiam Plato nõ negauit. Vtriuſq; nominis teſtes eſſe, uel magos aſſerunt. Sed quomodo de angelis quibuſdam ſua ſponte corruptis corruptior gens dæmonum euaſerit damnata à deo cum generis autoribus, & cum eo, quem diximus, principe, apud literas ſanctas ordine cognoſcitur. Nunc de operatione eorum ſatis erit exponere. Operatio eorum eſt hominis euerſio. ſic malitia ſpiritalis à primordio auſpicata eſt in hominis exitium. Itaq; corporibus quidem & ualetudines infligũt, & aliquos caſus acerbos. animæ uero repẽtinos, & extraordinarios per uim exceſſus. Suppetit illis ad utrãq; ſubſtantiam hominis alendam ſubtilitas, & tenuitas ſua multum ſpiritalibus uiribus. licet & inuiſibiles, & inſenſibiles in affectu potius quàm in actu ſuo appareant. Si poma, ſi fruges neſcio quod auræ latens uitium in flore præcipitat, in germine exanimat, in pubertate cõuulnerat, ac ſi cæca ratione tentatus aër peſtilẽtes hauſtus ſuos effundit: eadem igitur obſcuritate cõtagionis, aſpiratio dæmonũ, & angelorũ mentis quoq; corruptelas agit furoribus, & amentijs fœdis, ac ſæuis libidinibus cum erroribus uarijs, quorum iſte potiſſimus, quod eos ipſos captis, & circũſcriptis hominũ mentibus comedat, ut & ſibi pabula propria nidoris, & ſanguinis procuret ſimulachris, imaginibus oblata, & quæ illi accuratior paſcua eſt, qua hominem è cogitatu ueræ diuinitatis auertat præſtigijs falſis, quas & ipſas quomodo operetur, expediam. Omnis ſpiritus ales eſt. Hoc angeli & dæmones. Igitur momento ubique ſunt. Totus Orbis illis locus unus eſt. quid ubique geratur, tam facile ſciunt quàm enunciant. uelocitas, diuinitas, creditur. quia ſubſtantia ignoratur. Sic & autores interdum uideri uolunt eorum, quæ annuntiant. & ſunt planè malorum nonnunquam, bonorum tamen nunquam. Diſpoſitiones

etiam

Fort. multitudinẽ t. r. demendo.

22.

Sic puto legendum. Multũ ſpiritalibus uiribus licet. & mox, in actu ſuo apparent. Ac ſi poma.

etiam dei,& nunc prophetis concionantibus excerpunt, & nunc lectióibus resonantibus carpunt. Ita & hinc sumentes quasdam temporũ sortes æmulantur diuinitatem, dum furantur diuinationem. In oraculis autem quo ingenio ambiguitates temperent in euentus, sciunt Crœsi, sciuntq; Pyrrhi. Cæterum testudinem decoqui cum carnibus pecudis, Pythius eo modo renuntiauit, quo supra diximus, momento apud Lydiam fuerat. Habens de incolatu aëris, & de uicinia syderum, & de cõmertio nubium cœlestes sapere paraturas, ut & pluuias, quas iam sentiunt, repromittant: beneficij planè, & circa curas ualetudinum. lædunt enim primo, dehinc remedia præcipiunt ad miraculũ noua, siue contraria: postquàm desinunt lædere, & curasse creduntur. Quid ergo de cæteris ingenijs, uel etiam uiribus fallaciæ spiritalis edisseram? Phantasmata Castorum, & aquam cribro gestatam, & nauem cingulo promotam, & barbam tactu irrufatam, & ut numina lapides crederent, & deus uerus non quæreretur.

Fort. habent.

Fort. benefici

DE PHANTASMATIBVS MAGICAE, ET DAEMONIIS, CAPVT XXIII.

Porrò si & Magi phantasmata ædũt, & iam defunctorũ inclamant animas, si pueros in eloquium oraculi eliciunt, si multa miracula circulatorijs præstigijs ludunt, si & somnia immittũt, habentes semel inuitatorum angelorum, & dæmonũ assistentem sibi potestatem, per quos, & capræ, & mensæ diuinare consueuerunt, quanto magis ea potestas de suo arbitrio, & pro suo negotio studeat totis uiribus operari, quod alienæ præstant negotiationi? aut si eadem & angeli, & dæmones operantur, quæ & dij uestri, ubi est ergo præcellentia diuinitatis, quam utiq; superiorem omni potestate credendũ est? Non ergo dignius præsumetur ipsos esse, qui se deos faciant, cum eadem ædant, quæ faciãt deos credi, quàm pares angelis, & dæmonibus, deos esse? Locorum differẽtia distinguitur (opinor) ut à templis deos existimetis, quos alibi deos non dicitis. ut aliter dementare uideatur, qui sacras turres peruolat, aliter qui tecta uiciniæ transilit, & alia uis pronuncietur in eo, qui genitalia, uel lacertos, alia, qui sibi gulam prosecat, cum par exitus furoris, & una ratio est inuestigationis. Sed hactenus uerba, iam hinc demonstratio rei ipsius. qua ostendemus unã esse utriusq; nominis qualitatẽ. Aedatur hic aliquis sub tribunalibus uestris, quem dæmone angi constet, iussus à quolibet Christiano loqui spiritus ille tam se dæmonem confitebitur de uero, quàm alibi deum de falso. Aeque producatur aliquis ex ijs, qui de deo pati existimantur, qui aëris maleficum numen de nidore concipiunt, qui ructando curantur, q anhelando profantur. Ista ipsa uox cœlestis pluuiarum pollicitatrix, iste ipse Aesculapius medicinarum demõstrator alia de morituris Socordio & Denatio, & Asclepiodoto sumministratur, nisi se dæmones confessi fuerint, Christiano mentiri non audentes, ibidem illius Christiani procacissimi sanguinẽ

Magi.

Cõijcio alia de morituris in contextũ, ex margine relatũ, cũ quispiã annotasset pro demõstrator aliás posse legi demorituris, hoc ut opinor modo, Aesculapius medicinarũ demorituris Socordio, & Denatio, & Asclepiodoto sumministrator.

guinem fundite.quid iſto opere manifeſtius?quid hac probatiõe fidelius?
ſimplicitas ueritatis in medio eſt.uirtus illi ſua aſſiſtit.nihil ſuſpicari licebit
magia,aut aliqua eiuſmodi fallacia fieri.Dictis non ſtetis,ſi oculi ueſtri, &
aures præmiſerint uobis.quid autem inniti poteſt aduerſus id,quod oſten
ditur nuda ſynceritate?ſi altera parte uere dei ſunt,cur ſeſe dæmonia menti
untur?an ut uobis obſequantur?Iam ergo ſubiecta Chriſtianis diuinitas
ueſtra.nec diuinitas deputãda eſt,quæ ſubdita eſt homini,& ſiquid ad de-
cus facit æmulis ſuis.Si altera parte dæmones ſunt,uel angeli,cur ſe alibi ꝓ
dijs agere reſpondent?Nam ſicut illi,qui dij habẽtur,dæmones ſe dicere no-
luiſſent,ſi uere dij eſſent,ſcilicet ne de maieſtate ſe deponerẽt.Ita & iſti,quos
directo dæmones noſtis,non auderent alibi pro dijs agere,ſi aliqui omni-
no dij eſſent,quorum nominibus utuntur.Vererentur enim abuti maieſta
te ſuperiore ſine dubio,& timendorum.Ideo nulla eſt diuinitas iſta,quam
tenetis,quia ſi eſſet,neq; à dæmonijs affectaretur in confeſſione,neq; à dijs
negaretur.Cum ergo utraq; pars concurrit in confeſſionem deos eſſe ne-
gans,agnoſcite unum genus eſſe,id eſt,dæmonas.Verum utrobiq; iã deos
quærite:quos cum præſumpſeratis,dæmonas eſſe cognoſcitis.Eadem uero
opera noſtra ab eiſdem dijs ueſtris non tantũ hoc detegentibus,quod neq;
ipſi dij ſint,neq; ulli alij,etiam illud in continenti agnoſcitis,qui ſit uere de-
us,& an ille,& an unicus,quem Chriſtiani profitemur.& an ita credendus,
colenduſq;,ut fides,ut diſciplina diſpoſita eſt Chriſtianorum.Dicent ibidẽ
ecquis ille Chriſtus cum ſua fabula?Si homo cõmunis conditionis,ſi ma-
gus,ſi poſt mortem de ſepulchro à diſcipulis ſurreptus,ſi nunc deniq; pe-
nes inferos,ſi non in cœlis potius,& inde uenturus cum totius mũdi motu,
cum horrore orbis,cum planctu omniũ,non Chriſtianorum,ut dei uirtus,
& dei ſpiritus,& ſermo,& ſapientia,& ratio,& dei filius:quod cum ridetis,ri
deant & illi uobiſcum.Negẽt CHRISTVM omnem ab æuo animam reſti
tuto corpore iudicaturum.Dicant hoc pro tribunali,ſi forte Minoën,& Ra
damanthum ſecundum cõſenſum Platonis,& poëtarum hoc eſſe ſortitos,
ſuæ ſaltem ignominiæ,& damnationis notã refutent.Renuntiẽt ſe immũ-
dos ſpiritus eſſe,quod uel ex pabulis eorum ſanguine,& fumo,& putidis
rogis pecorũ,& impuratiſſimis linguis ipſorum uatum intelligi debuit.Re
nuant ob malitiam prædamnatos ſe in eundẽ iudicij diem cũ omnibus cul
toribus,& operationibus ſuis.Atqui omnis hæc noſtra in illos dominatio,
& poteſtas dominatione CHRISTI ualet,& de cõminatione eorũ,quæ ſi-
bi à deo per arbitrũ CHRISTVM imminentia expectant.CHRISTVM ti
mentes in deo,& deum in CHRISTO,ſubijciuntur ſeruis dei,& CHRISTI.
ita de contactu,déq; afflatu noſtro,contemplatiõe & repræſentatiõe ignis
illius correpti,etiam de corporibus noſtro imperio excedunt inuiti,& dolẽ-
tes,& uobis præſentibus erubeſcentes.Credite illis,cum de ſe loquũtur, qui
mentientibus creditis.Nemo ad ſuum dedecus mentitur,quin potiꝰ ad ho
noré,

norem. Magis fides prona est aduersus semetipsos confitentes, quàm pro semetipsis negantes. Hæc deniq; testimonia deorum uestrorum Christianos facere consueuerunt. quia plurimũ illis credendo, in CHRISTO domino credimus. Ipsi literarum nostrarum fidem accendunt. Ipsi spei nostræ fiduciam ædificant. Colitis illos, quos scitis esse de sanguine Christianorum. Nollent itaq; uos, tam fructuosos, tam officiosos sibi admittere, uel ne à uobis quandoq; Christianis fugentur, si illis sub Christiano uolente uobis ueritatem probare, mentiri liceret. Omnis ista confessio illorũ, qua se deos negant esse, quàq; non alium deum respondent præter unum, cui nos mancipamur, satis idonea est ad depellendum crimen læsæ maxime Romanæ religionis. Si enim non sunt dei pro certo, nec religio pro certo est. Si religio non est, nec pro certo rei sumus læsæ religionis. At econtrario in uos exprobratio resultauit, qui mendacium colentes ueram religionem ueri dei non modo negligendo, quin insuper expugnando deum uerum, cõmittitis crimen ueræ irreligiositatis. Nam ut constaret illos deos esse, nónne cõceditis de æstimatione cõmuni aliquem esse sublimiorem, & potẽtiorẽ, uelut principem mundi perfectæ peritiæ, & maiestatis? nam & sic pleriq; disponũt diuinitatem, ut imperiũ summæ dominationis, esse penes unũ, officia eius penes multos uelint. ut Plato Iouem magnũ in cœlo comitatũ exercitu describit deorum pariter, & dæmonũ. Itaq; oportere & procurantes, & præfectos & præsides pariter suscipi. Et tamẽ quod facinus admittit, qui magis ad Cæsarem promerendũ & operam, & spem suam trãffert, nec appellationẽ dei, ita ut imperatoris in aliquem principem confitetur, cum capitale esse iudicetur alium præter Cæsarem & dicere, & audire? Colat alius deum, alius Iouẽ, alius ad cœlum supplices manus tendat, alius ad aram Fidei manus, alius, si hoc putatis, nubes numeret orans, alius lacunaria, alius suam animã deo suo uoueat, alius hirci. Videte enim, ne & hoc ad irreligiositatis elogium cõcurrat, adimere libertatem religionis, & interdicere optionem diuinitatis, ut non liceat mihi colere quem uelim, sed cogar colere, quẽ nolim. Nemo se ab inuito coli uellet, ne homo quidẽ. atq; ideo & Aegyptijs permissa est tã uanæ superstitionis potestas auibus, & bestijs consecrandis, & capite damnãdi, qui aliquem huiusmodi deum occiderit. Vnicuiq; etiam prouinciæ, & ciuitati suus deus est, ut Syriæ Astartis, ut Arabiæ Diasares, ut Norico Tibilen⁹, ut Africæ Cœlestus, ut Mauritaniæ reguli sui. Romanas (ut opinor) prouincias ædidi, nec tamẽ Romanos dominos earũ, quia Romæ non magis coluntur, quàm qui per ipsam quoq; Italiam municipali cõsecratiõe censent, Crustuminiensiũ Deluentinus, Narniensiũ Viridianus, Aesculanorũ Ancaria, Volsiniensiũ Nursia, Otriculanorũ Valentia, Sutrinorũ Nortia, Faliscorũ in honorẽ est pater Curis, unde accepit cognomen Iuno. Sed nos soli arcemur à religionis proprietate. Lædim⁹ Romanos, nec Romani habemur, quia non Romanorũ deũ colimus. Bene quod omniũ deus est,

Tibilenus Noricorũ deus, der teuffel.

124.

cuius uelimus, aut nolimus, omnes sumus. Sed apud uos quoduis colere ius est, præter deum uerum, quasi non hic magnus omnium sit deus, cuius omnes sumus.

DE RELIGIONE ROMANORVM. CAP. XXIIII

Atis mihi quidem uideor probasse de falsa & uera diuinitate, cum demonstraui, quemadmodum probatio consistat non modo disputationibus, nec argumentationibus, sed ipsorum etiam testimonijs, quos deos creditis, ut nihil iam ad hanc causam sit retractandum. Quoniam tamen Romani nominis proprie mentio occurrit, non omittam congressionem, quam prouocat illa præsumptio dicentium, Romanos pro merito religiositatis diligentissimæ in tãtum sublimitatis elatos, ut orbem occuparint, & adeo deos esse, ut præter cæteros floreant, qui illis officium præter cæteros faciãt. Si ista merces Romanis à dijs pro gratia expensa est, Sterculius, & Mutinus, & Larentia prouexit imperium. Peregrinos enim deos non putem extraneæ genti magis fautũ uoluisse quàm suæ. & patrium solũ, in quo nati, adulti, nobilitati, sepultiq́ꝫ sunt, transfretanis dedisse. Vnde Cybele, si urbẽ Romã, ut memoriã Troiani generis adamauit, uernaculi sui scilicet aduersus Achiuorum arma protecti, si adulteros transire prospexit, quos sciebat Græciam Phrygiæ debellatricem subacturos? Itaqꝫ maiestatis suæ in urbem collatæ grande documentũ nostræ etiam ætati proposuit, cum M. Aurelio apud Syrmiũ reip. exempto die. XVI. Calend. Aprilis, Archigallus ille sanctissimus die. IX. Calend. earundẽ, quo sanguinẽ impurum lacertos quoqꝫ castrãdo libabat, pro salute imperatoris Marci, iam interpreti solita æque imperia mandauit. O nuntios tardos, ó somniculosa diplomata, quorum uitio excessum imperatoris non ante Cybele cognouit. Næ deam talem riderent Christiani. Sed nõ statim & Iupiter Cretam suam Romanis fascibus concuti sineret, oblitus antrũ illud Idæum, & æra Corybantia, & iucundissimũ illic nutricis suæ odorem. nónne omni Capitolio tumulũ suũ præposuisset, ut ea potius orbi terra præcelleret, quæ cineres Iouis texit? Vellet Iuno Punicã urbem posthabita Samo dilectam ab Aeneadarum utique genere deleri? quod si

Quid si legas pro s. imp. M. iã interempti.

Hic illius arma,
Hic currus fuit, hoc regnum dea gentibus esse,
Siqua fata sinant, iam tum tenditq́ꝫ, fouetq́ꝫ.
Misera illa coniux Iouis, & soror aduersus fata non ualuit, planè
Fato stat Iuppiter ipse.

Nec tantum tamen honoris Romani dicauerũt Fatis dedentibus sibi Carthaginem aduersus destinatum, uotumq́ꝫ Iunonis, quantum prostitutissimæ lupæ Larentiæ.

De regno

DE REGNO DEORVM. CAPVT XXV.

Lures deos uestros regnasse certum est. Igitur si conferendi Imperij tenent potestatem, cum ipsi regnarent, à quibus acceperāt eam gratiam, *quam coluerat Saturnus & Iupiter aliquem opinor Sterculium, sed Romani postea cum indigenis cultoribus suis. Etiam siqui non regnarunt, tamen regnabatur ab alijs non dum cultoribus suis, ut qui non dum dij habebantur. Ergo aliorum est regnum dare, quia regnabatur multo ante, quàm isti dij inciderentur. Sed quàm uanum est fastigium Romani nominis religiositatis meritis deputare, cum post imperium, siue adhuc regnum, religio profecerit. Age iam rebus religio profecerit. nam & si à Numa concepta est curiositas superstitiosa, non dū tamen aut simulachris, aut templis res diuina apud Romanos constabat: frugi religio, & paupes ritus, & nulla capitolia certantia cœlo, sed temeraria de cespite altaria, & uasa adhuc Samia, & nidor ex illis, & deus ipse nusquam. Non dum enim tunc ingenia Græcorum, atq; Tuscorum fingendis simulachris urbē inundauerant. Ergo non ante religiosi Romani, quàm magni. Ideóq; non ob hoc magni, quia religiosi. Atqui quomodo ob religionem magni, quibus magnitudo de irreligiositate prouenit? Ni fallor enim omne regnū uel imperium bellis quæritur, & uictorijs propagatur. Porrò bella, & uictoriæ, captis & euersis plurimū urbibus constant. Id negotium sine deorum iniuria non est. cædes, strages mœnium, & templorum, pares cædes ciuium, & sacerdotum, Nec dissimiles rapinæ sacrarum diuitiarum, & profanarū. Tot igitur sacrilegia Romanorum, quot trophæa. tot de dijs, quot de gentibus triumphi. tot manubiæ, quot manent adhuc simulachra captiuorū deorum. Et ab hostibus ergo suis sustinent adorari, & illis imperium sine fine decernunt, quorum magis iniurias, quàm adulationes remunerasse debuerant. Sed qui nihil sentiunt, tam impune læduntur, quàm frustra coluntur. Certe non potest fidei conuenire, ut religionis meritis excreuisse uideantur, qui ut suggessimus religionē, aut lædēdo creuerunt, aut crescendo læserunt. Etiam illi, quorum regna conflata sunt in imperij Romani summā, cum ea amitterent, sine religionibus non fuerunt.

Forte* Quē coluerat Sat. et Iupiter?

DE REGNO DEI. CAPVT XXVI.

Idete igitur ne ille regna dispenset, cuius est & orbis qui regnatur, & homo ipse, qui regnat. ne ille uices dominationū ipsis tēporibus in seculo ordinauerit, qui ante omne tempus fuit, & seculum corpus temporum fecit. ne ille ciuitates extollat, aut deprimat, sub quo fuit aliquando sine ciuitatibus genus hominū. Quid erratis? prior est quibusdam dijs suis syluestris Roma. ante regnauit, quàm tātum ambitum capitolij extrueretur. Regnauerunt & Babylonij ante pontifices, & Medi ante XV. uiros, & Aegyptij ante Salios, & Assyrij ante Lu-

126.

percos,& Amazones ante Virgines Vestales. Postremo si Romanæ religiones regna præstant, nunquàm retro Iudæa regnasset despectrix communium istarum diuinitatum, cuius & Deum uictimis, & templum donis, & gentem fœderibus aliquandiu Romani honorastis. nunquàm dominaturi eius, si Deo non deliquisset, ultimo in CHRISTVM. Satis hæc aduersus intentionem læsæ diuinitatis, quod non uideamur lædere eam, quam ostēdimus non esse.

27.

DE SPIRITV DAEMONIACO. CAPVT XXVII.

IGitur prouocati ad sacrificandum obstruimus gradum pro fide conscientiæ nostræ, qua certi sumus, ad quos ista perueniant officia, sub imaginum prostitutione, & humanorum nominum consecratione. Sed quidam dementiam existimant, quod cum possimus & sacrificare in præsenti, & illæsi abire manente apud animū proposito, obstinationem saluti præferamus. Datis scilicet consilium, quo uobis abutamur. Sed agnoscimus unde talia suggerantur, qui totum hoc agitent, & quomodo nunc astutia suadendi, nunc duritia sæuiendi ad constantiam nostram deijciendam operetur. Ille scilicet spiritus dæmoniacæ, & angelicæ paraturæ, qui noster ob diuortium æmulus, & ob dei gratiā inuidus, de mentibus uestris aduersus nos præliatur, occulta inspiratione modulatis, & subornatis ad omnem, quam in primordio exorsi sumus, & iudicandi peruersitatem, & sæuiendi iniquitatem. Nam licet subiecta sit nobis tota uis dæmonum, & eiusmodi spiritus, ut nequam, tamen serui metui nonnunquàm cōtumaciam miscent, & lædere gestiunt, quos aliâs uerētur. odiū enim etiam timor spirat. Præterquàm & desperata conditio eorum ex prædamnatione, solatium reputat fruendæ interim malignitatis de pœnæ mora. & tamen apprehensi subiguntur, & conditioni suæ succidunt, & quos de longinquo oppugnant, de proximo obsecrant. Itaq; cum uice rebellantium ergastulorum, siue carcerum, uel metallorum, uel hoc genus pœnalis seruitutis erumpunt aduersum nos, in quorum potestate sunt, certi impares se esse, & hoc magis perditos, ingratis resistimus, & æquales repugnamus, perseuerantes in eo, quod oppugnant. & illos nunquàm magis detriumpham⁹, quàm cum pro fidei obstinatione damnamur.

Satan.

Odiū timor spirat.

28.

QVOD PLVS HONORIS IMPERATORIBVS SVIS EXHIBEANT QVAM DEIS. CAP. XXVIII.

QVoniam autē facile iniquū uideretur liberos homines inuitos urgeri ad sacrificandum (Nam & aliâs diuinæ rei faciendæ libens animus inducitur) certe ineptum existimaretur, si quis ab alio cogeretur ad honorem deorum, quos ultro sui causa placare deberet, ne præ manu esset iure libertatis dicere, nolo mihi Iouem propitium. Tu qui es? me conueniat Ianus iratus, ex

qua uelit

qua uelit fronte. Quid tibi mecum est? formati estis ab ijsdem utique spiritibus, ut nos pro salute imperatoris sacrificare cogatis. & imposita est tam uobis necessitas cogendi, quàm nobis obligatio periclitandi. Ventum est igitur ad secundũ titulum læsæ augustioris maiestatis. Siquidem maiore formidine, & callidiore timiditate Cæsarem obseruatis, quàm ipsum de Olympo Iouem etiam merito si sciatis. Quis enim ex uiuẽtibus non cuilibet mortuo potior? Sed nec hoc uos ratione facitis, potius quàm respectu præsentaneæ potestatis. Adeo & in isto irreligiosi Deos uestros erga deprehendimini, cum plus timoris humano dominio dicatis. In ciuitatibus denique apud uos per omnes deos, quàm per unũ Genium Cæsaris peieratur. Per Genium Cæs.

AN POSSINT PRODESSE IDOLA. CAP. XXIX.

Onstet igitur prius, si isti, quibus sacrificatur, salutem imperatoribus, uel cuilibet homini impertiri possunt, & ita nos crimini addicite. Si angeli, aut dæmones substantia pessimi spiritus, beneficium aliquod operantur, si perditi conseruant, si damnati liberant, si denique, quod conscientia nostra est, mortui uiuos tuentur, iam utique suas primo statuas, & imagines, & ædes tuerẽtur, quæ (ut opinor) Cæsarum milites excubijs salua præstãt. Puto autem hæ ipsæ materiæ de metallis Cæsarum ueniunt, & tota templa de nutu Cæsaris constant. multi denique dij habuerunt Cæsarem iratum. Facit ad causam, si & propitius illis aliquid liberalitatis, aut priuilegij confert. Itaque sunt in Cæsaris potestate, cuius & toti sunt. quomodo habebũt salutem Cæsaris in potestate, ut eam præstare posse uideantur, quam facilius ipsi à Cæsare consequuntur?

IMPERATORES A DEO ESSE, QVORVM SALVTEM CHRISTIANI A DEO VERO SVPPLICES PETANT, QVI EAM DARE SOLVS POTEST. CAPVT XXX.

Deo ergo cõmittimus in maiestatem Imperatorum, quia *illos nos subijcimus rebus suis? quia non ludimus de officio salutis ipsorum? qui eam non putamus in manibus esse plumbatis? Sed uos religiosi, qui eam quæritis ubi non est: petitis, à quibus dari non potest: prætereito eo, in cuius est potestate. Insuper eos debellatis, qui eam sciunt petere, qui etiam possint impetrare, dum sciunt petere. Nos enim pro salute Imperatorũ Deum uocamus æternũ, Deum uerũ, & Deũ uiuum, quem & ipsi Imperatores propitium sibi præter cæteros malũt. Sciunt quis illis dederit imperiũ. sciũt qui homines, qui & animas sentiũt, eum deum esse solum, in cuius solius potestate sunt, à quo sunt secũdi, post quẽ primi ante omnes, & super omnes deos. Qui diu cũ super omnes homines, qui utique uiuũt, & mortuis antistãt, recogitãt quousque uires imperij ualeãt, & ita

Leg. *illos non.

deum intelligunt, aduersus quem ualere non possunt, per eum ualere se cognoscunt. Cœlum denique debellet Imperator, cœlum captiuum triumpho suo inuehat, cœlo mittat excubias, cœlo uectigalia imponat. Non potest. ideo magnus est, quia cœlo minor est. Illius enim est ipse, cuius & cœlū est, & omnis creatura. Inde est imperator, unde & homo ante quàm imperator. inde potestas illi, unde & spiritus. Illuc suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis, capite nudo, quia non erubescimus, denique sine monitore, quia de pectore oramus, precantes sumus omnes semper pro omnibus imperatoribus, uitam illis prolixam, imperium securum, domum tutā, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietū, & quæcunque hominis, & Cæsaris uota sunt. Hæc ab alio orare non possum, quàm à quo scio me consecuturum, quoniam & ipse est, qui solus præstat, & ego sum, cui impetrare debetur, famulus eius. qui eum solum obseruo, qui ei offero opimam, & maiorem hostiam, quam ipse mandauit, orationem de carne pudica, de anima innocenti, de spiritu sancto profectam. Nō grana thuris unius assis, nō à radice arboris lachrymas, nec duas meri guttas, nec sanguinem reprobi hominis mori optantis, & post omnia inquinamenta, etiā conscientiam spurcam. ut mirer, cum hostiæ probentur penes uos, à uitiosissimis sacerdotibus, cur præcordia potius uictimarum, quàm ipsorum sacrificantium examinantur? Sic itaque nos ad deum expansos ungulæ fodiāt, cruces suspendant, ignes lambant, gladij guttura detruncent, bestiæ insiliāt: paratus est ad omne supplicium ipse habitus orantis Christiani. Hoc agite boni præsides. extorquete animam deo supplicantem pro imperatore. Hic erit crimen, ubi ueritas & dei deuotio est.

Expāsis manibus & nudo capite precabantur Christiani.

Opima ac maior hostia, oratio de anima innocenti profecta.

DE ORATIONE PRO INIMICIS. CAPVT XXXI.

31.

ADulati nunc sumus Imperatori, & mentiti uota, quæ diximus ad euadendam scilicet uim. Planè proficit ista fallacia. Admittitis enim nos probare quodcunque defendimus. Qui ergo putas nihil nos de salute Cæsarum curare, inspice dei uoces, literas nostras, quas neque ipsi supprimimus, & plerique casus ad extraneos transferunt. Scitote ex illis præceptum esse nobis ad redundantiam benignitatis, etiam pro inimicis deum orare, & persecutoribus nostris bona precari. Qui magis inimici, & persecutores Christianorum, quàm de quorum maiestate conuenimur in crimen? Sed etiam nominatim, atque manifeste, orate, inquit, pro regibus, & pro principibus, & potestatibus, ut omnia tranquilla sint. Vobiscum enim cōcutitur Imperium, cōcussis etiam cæteris membris eius. Vtique & nos, licet extranei à turbis æstimemur, in aliquo loco casus inuenimur.

Quare

QVARE ETIAM PRO IMPERII RO. SALVTE CHRISTIANI ORENT. CAP. XXXII.

St & alia maior necessitas nobis orãdi pro imperatoribus, etiã pro omni statu imperij, rebusq; Romanis, quod uim maximã uniuerso orbi imminentem, ipsamq; clausulam seculi acerbitates horrendas cõminantem, Romani imperij cõmeatu scimus retardari. Itaq; nolumus experiri, & dum precamur differri, Romanæ diuturnitati fauemus. Sed & iuramus sicut non per Genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est augustior omnibus genijs. Nescitis Genios dæmonas dici, & inde diminutiua uoce dæmonia? Nos iudicium dei suspicimus in imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. id in eis scimus esse, quod deus uoluit, & pro magno adiumento habemus. Cæterum dæmonas, id est, genios adiurare consueuimus, ut illos de hominibus exigamus, non deierare, ut illis honorem diuinitatis conferamus. Genij.

IMPERATOREM HOMINEM ESSE, NON DEVM. CAPVT XXXIII.

Ed quid ego amplius de religiõe, atq; pietate Christiana in Imperatorem quàm necesse est? Suspiciamus, ut eum, quẽ dominus noster elegerit, ut merito dixerim noster est magis Cæsar, ut à nostro deo constitutus. Itaq; ut in eo, plus ego illi opor in salutẽ. Siquidẽ nõ solũ ab eo postulo eam, qui potest præstare, aut quod talis postulo, qui merear impetrare, sed etiã, quod temperãs maiestatẽ Cæsaris infra deũ, magis illũ cõmẽdo deo, cui soli subijcio. Subijcio autẽ cui non adæquo. Non enim deum imperatorem dicam: uel quia mentiri nescio, uel quia illum deridere non audeo, uel quia nec ipse se deum uolet dici, si homo sit. interest homini deo cedere. Satis habeat appellari imperator. Grãde & hoc nomẽ est, quod à deo traditur. negat illum imperatorem, qui deũ dicit. nisi homo sit, nõ est imperator. Hominem se esse etiam triumphãs in illo sublimissimo curru admonetur. Suggerit enim ei à tergo. Respice post te. Hominem memẽto te. Etiam utiq; hoc magis gaudet, tanta se gloria coruscare, ut illi admonitio conditionis suæ sit necessaria. Minor erat, si tunc deus diceretur. Maior est, qui reuocatur, ne se deum existimet.

NEC DOMINVM NISI MORE COMMVNI, IMPERATOREM ESSE APPELLANDVM. CAP. XXXIIII.

Vgustus Imperij formator ne dominum quidem dici se uolebat. & hoc enim dei est cognomen. Dicam planè imperatorem dominum, sed more cõmuni, sed quando non cogor, ut dominum dei uice dicam. Cæterũ liber sum illi. Dominus enim meus unus est deus omnipotens, æternus, idem qui & ipsius. Qui pater patriæ est, quo

est,quomodo dominus est? Sed & gratius nomen est pietatis quàm potestatis.etiam familiæ magis patres,quàm domini uocantur. tanto abest, ut impator deus debeat dici,quod non potest credi,non modo turpissima,sed & perniciosa adulatione. Tanquàm si habens imperatorem,alterum appelles,nónne maximam,& inexorabilem offensam contrahes eius,quem habuisti,etiam ipsi timendam,quem appellasti? Esto religiosus in deũ,qui uis illum propitium imperatori. Desine alium deum credere,atque ita & hunc deum dicere,cui deo opus est. Si non de mendacio erubescit adulatio, eiusmodi hominem deum appellans,timeat saltem de infausto. Maledictũ est ante ἀποθέωσιν deum Cæsarem nuncupare.

Deificationē relationē inter Deos

35.

¶ DE SOLENNIBVS CAESARVM. ¶ CAP. XXXV.

PRopterea igitur publici hostes Christiani,quia imperatorib⁹ neqꝫ uanos,neqꝫ mentientes,neqꝫ temerarios honores dicant, quia ueræ religionis homines etiam solennia eorum,conscientia potius quàm lasciuia celebrant. Grande uidelicet officium focos,& choros in publicum educere,uicatim epulari,ciuitatem tabernæ habitu abolefacere,uino lutum cogere,cateruatim cursitare ad iniurias,ad impudentias,ad libidinis illecebras.siccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus? Hæccine solenneis dies principum decent,quæ alios dies non decent? Qui obseruant disciplinam de Cæsaris respectu,ij eam propter Cæsarem deserunt, & malorum morum licentia pietas erit, occasio luxuriæ religio deputabitur. O nos merito damnãdos.cur enim uota, & gaudia Cæsarum casti,& sobrij,& probi expungimus? cur die læto non laureis postes obumbramus? nec lucernis diem infringimus? Honesta res, & solennitate publica exigente inducere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris. Velim tamen in hac quoqꝫ religione secundæ maiestatis(de qua in secũdum sacrilegium conuenimur Christiani,non celebrando uobiscum solennia Cæsarum,quo more celebrari,nec modestia,nec uerecundia,nec pudicitia permittũt,sed occasio uoluptatis magis,quàm digna ratio persuasit) fidem,& ueritatem nostram demonstrare,ne forte & istic,deteriores Christiani deprehendãtur. Qui nos nolunt Romanos haberi, sed hostes principum Romanorum: Ipsos quirites,ipsam uernaculam septem collium plebem cõuenio,an alicui Cæsari suo parcat illa lingua Romana? Testis & Tyberis,& scholæ bestiarum. Iam si pectoribus ad translucendum quandam specularem materiam natura obduxisset,cuius nõ præcordia inscalpta apparerent? ac noui Cæsaris scenam congiario diuidendo præsidentis, etiam illa hora,qua acclamant, de nostris annis,

Hæc hodie dici possint, in dies festos Christianorũ

Augeat tibi
Iuppiter annos.

Hæc Christianus tã enũtiare nõ nouit,q̃ꝫ diu de nouo Cæsare optare. Sed

uulgus

uulgus, inquis, ut uulgus, tamē Romani. nec illi magis depostulatores Christianorum quàm uulgus. Planè cæteri ordines pro autoritate religiosi ex fide, nihil hosticum de ipso senatu, de equite, de castris, de palatijs ipsis spirant. Vnde Cassij, & Nigri, & Albini, unde qui inter duas lauros obsident Cæsarē? unde qui fascibus eius exprimendis palæstricam exercent? unde q armati palatium irrumpunt, omnibus tot Sigerijs, atq; Parthenijs audaciores? de Romanis (nisi fallor) id est, de nō Christianis. Atq; adeo omnes illi sub ipsa usq; impietatis eruptione, & sacra faciebant pro salute imperatoris, & Genium eius deierabant, alij foris, alij intus, & utiq; publicorū hostium nomen Christianis dabant. Sed qui nunc scelestarum partium socij, aut plausores quotidie reuelantur? Post uindemiam paricidarum racematio superstes. quàm recentissimis, & ramosissimis laureis postes præstruebant? quàm elatissimis, & clarissimis lucernis uestibula enubilabant? quàm cultissimis, & superbissimis toris forum sibi diuidebant? non ut gaudia publica celebrarent, sed ut uota propria iam ediscerent, & in aliena solennitate exemplū, atq; imaginem spei suæ inaugurarent, nomen principis in corde mutantes. Eadem officia dependunt, & qui Astrologos, & Aruspices, & Augures, & Magos de Cæsarum capite consultant. quas artes ut ab angelis desertoribus proditas, & à deo interdictas, ne suis quidē causis adhibent Christiani. Cui autem opus est perscrutari super Cæsaris salute, nisi à quo aliquid aduersus illam cogitatur, uel optatur? aut post illam speratur, & sustinetur? Non enim ea mente de charis cōsulitur, qua de dominis. Aliter curiosa est solicitudo sanguinis, aliter seruitutis.

QVOD CHRISTIANI AEQVE OMNES AMANT. CAPVT XXXVI.

SI hæc ita sunt, ut hostes deprehendantur, qui Romani uocabātur, cur nos, qui hostes existimamur, Romani negamur? Non possumus & Romani non esse, & hostes esse, cum hostes reperiantur, qui Romani habeantur? adeo Pietas, & Religio, & fides imperatoribus dedita non in huiusmodi officijs consistit, quibus & hostilitas magis ad uelamentum sui potest fingi, sed in ijs moribus, quibus diuinitas imperat, tam uere, quàm circa omnes necesse habet exhiberi. neque enim hæc opera bonæ mentis solis imperatoribus debentur à nobis. Nullum bonum sub exceptione personarum administramus, quia nobis præstamus, qui non ab homine, aut laudis, aut præmij expensum captamus, sed à deo exactore & remuneratore indifferentis benignitatis. Iidē sumus imperatoribus, qui & uicinis nostris. Male enim uelle, male facere, male dicere, male cogitare de quoquam, ex æquo uetamur. Quodcunque non licet in imperatorem, id nec in quēquam. quod in neminem, eo forsitan magis, nec in ipsum, qui per deum tantus est.

/36.

Ne malū

¶ NE MALVM CONTRA MALVM.
¶ CAPVT XXXVII.

37

I inimicos,ut ſupra diximus,iubemur diligere,quem habebimus odiſſe? Item ſi læſi uicem referre prohibemur,ne de facto pares ſimus,quem poſſimus lædere? Nam de iſto ipſi recognoſcite.quoties enim in Chriſtianos deſæuitis partim animis ꝓprijs,partim legibus obſequentes? Quoties etiam præteritis uobis,ſuo iure nos inimicum uulgus inuadit lapidibus,& incendijs ipſi Bacchanalium furijs? Nec mortuis parcũt Chriſtianis,quin illos de requie ſepulturæ,de Aſylo quodam mortis,iam alios,iam nec totos auellant,diſſecent,diſtrahant. Quid tamen de tam cõſpiratis,tamq́ denotatis,de tam animatis ad mortem uſq; pro iniuria repenſatis? quando uel una nox pauculis faculis largitatem ultionis poſſet operari,ſi malũ malo diſpungi penes nos liceret. Sed abſit,ut aut igni humano uindicetur diuina ſecta,aut doleat pati,in quo ꝓbatur. Si enim hoſtes extraneos,non tantum uindices occultos agere uellemus,deeſſet nobis uis numerorum,& copiarum? Plures nimirum Mauri,& Marcomani,ipſiq́ Parthi,uel quantæcunq; unius tamen loci & ſuorum finium gentes,quàm totius orbis. Externi ſumus,& ueſtra omnia impleuimus,urbes,inſulas,caſtella,municipia,conciliabula,caſtra ipſa,tribus,decurias,palatium,ſenatum,forum. Sola uobis relinquimus templa. Cui bello non idonei,non prompti fuiſſemus? etiam impares copijs,qui tam libenter trucidamur? Si non apud iſtam diſciplinam magis occidi liceret,quàm occidere? Potuimus & inermes nec rebelles,ſed tantummodo diſcordes ſolius diuortij inuidia,aduerſus uos dimicaſſe. Si enim tanta uis hominum in aliquem orbis remoti ſinum abrupiſſemus à uobis,ſuffudiſſet utique damnationem ueſtrã,tot qualiumcũq; amiſſio ciuiũ,imò etiam & ipſa deſtitutione puniſſet. Proculdubio expauiſſetis ad ſolitudinem noſtram,ad ſilẽtium reorum,& ſtuporem quendam,quaſi mortuæ urbis reliquias quæſiſſetis. quibus in ea imperaretis. Plures hoſtes,quàm ciues uobis remãſiſſent.nũc enim pauciores hoſtes habetis præ multitudine Chriſtianorũ penè omniũ ciuium,penè omnes ciues Chriſtianos habendo. Sed hoſtes maluiſtis uocare generis humani. Quis autem uos ab illis occultis,& uſq;quaq; uaſtantibus mentes,& ualetudines ueſtras hoſtibus raperet? A dæmoniorum incurſibus dico,quæ de uobis ſine præmio,ſine mercede depellimus. Suffeciſſet hoc ſolum noſtræ ultioni,quod uacua exinde poſſeſſio immundis ſpiritibus pateret. Porrò nec tanti præſidij compenſationem cogitantes nõ modo non moleſtum uobis genus,uerum etiam neceſſarium hoſtes iudicare maluiſtis,quia ſumus planè non generis humani,ſed potius tamen erroris.

A Gentilibus Chriſtiani male accipiebantur.

Chriſtianis magis occidi licet,quàm occidere.

Chriſtiani uocabantur hoſtes hũani generis.

De cœtu

DE COETV. CAPVT XXXVIII.

Roinde nec paulo leuius inter licitas factiones sectam istã deputari oportebat, à qua nihil tale cõmittitur, quale de illicitis factionibus timeri solet. Nisi fallor enim prohibendarũ factionum causa de prouidentia constat, ac modestia publica, ne ciuitas in partes scinderetur: quæ res facile comitia, consilia, curias, conciones, spectacula, etiam æmulis studiorum compulsationibus inquietaret, cum iã & in quæstu habere cœpissent uenalem & mercenariam homines uiolẽtiæ suæ operam. At enim nobis omni gloriæ, & dignitatis ardore frigentibus nulla est necessitas cœtus: nec ulla magis res aliena, quàm publica. Vnam omnes rẽpublicã cognoscimus mundũ. Aeque spectaculis uestris intãtum renuntiamus, inquantum originibus eorum. quas scimus de superstitione conceptas, cum ipsis rebus, de quibus exiguntur, præterimus. Nihil est nobis dictu, uisu, auditu, cũ insania Circi, cũ impudicitia theatri, cũ atrocitate arenæ, cum Xysti uanitate. Quo uos offendimus, si alias præsumimus uoluptates? Si oblectari nouisse nolumus, nostra iniuria est, si forte nostra nõ uestra. Sed reprobamus quæ placent uobis. nec uos nostra delectant. Sed licuit Epicureis aliquam decernere uoluptatis ueritatem, id est, animi æquitatem, & ampla negotia. /38.

DE DISCIPLINA CHRISTIANORVM. CAP. XXXIX. /39.

Edam iam nunc ipse negotia Christianæ factionis: ut qui mala refutauerim, bona ostendam. Corpus sumus de consciẽtia religionis, & disciplinæ ueritate, & spei fœdere. Coimus in cœtũ, & aggregationẽ, ut ad deũ quasi manu facta precatiõibus ambiamus orantes. Hæc uis deo grata est. Oramus etiam pro imperatoribus, pro ministris eorum, ac potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete, pro mora finis. Coimus ad literarũ diuinarũ cõmemorationẽ, siquid præsentiũ temporũ qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere. Certe fidem sanctis uocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus. disciplinam præceptorũ nihilominus inculcationibus densamus. Ibidẽ etiam exhortationes, castigationes, & censura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere, ut apud cæteros de dei conspectu, summũq; futuri iudicij præiudicium est. Si quis ita deliquerit, ut à cõmunicatione orationis, & cõuentus, & omnis sancti cõmertij relegetur, præsident probati quiq; seniores honorem istum nõ pretio, sed testimonio adepti. neq; enim pretio ulla res dei constat. Etiam si quod artis genus est, non de oneraria summa quasi redẽptæ religionis congregatur. Modicam unusquisq; stipem mẽstrua die, uel cum uelit, & si modo possit, apponit. Nam nemo cõpellitur, sed sponte confert. Hæc quasi deposita pietatis sunt. nã inde non epulis, nec potaculis, nec in gratijs uoratrinis dispensatur, sed egenis alendis, humandisq;, & pueris, ac pupillis re ac parentibus destitutis, ætatéq; domitis senibus, itẽ naufragis, & siqui in me-

Christianorũ ueterũ cõuentus qualis.

Fort. certos.

EXCOMMVNICATIO.

Presbyteri.

Deposita pietatis.

Fort. ingratis.

tallis,& ſiqui in inſulis,uel in cuſtodijs duntaxat ex cauſa dei ſectæ,alumni
confeſſionis ſuæ ſunt. Sed eiuſmodi uel maxime dilectionis operatio,notã
nobis meruit penes quoſdam. Vide,inquiũt,ut inuicem ſe diligant.ipſi em̃
inuicem oderunt. Et pro alterutro mori ſunt parati. Ipſi enim ad occidendũ
alterutrũ paratiores erunt. Sed & quod fratres nos uocamus,nõ aliâs(opi-
nor)inſaniunt,quàm quod apud ipſos omne ſanguinis nomen de affecta-
tione ſimulatum eſt. Fratres etiam ueſtri ſumus iure naturæ matris unius,
& ſi parum homines uos,quia mali fratres. At quanto dignius fratres & di
cuntur,& habentur,qui unum patrem deum agnouerunt,qui unum ſpiri-
tum biberunt ſanctitatis,qui de uno utero ignorantiæ eiuſdem ad unã lu-
cem expirauerint ueritatis.ſed eo fortaſſe minus legitimi exiſtimamur,quia
nulla de noſtra fraternitate tragœdia exclamat,uel quia ex ſubſtãtia fami-
liari fratres ſumus,quæ penes uos ferè dirimit fraternitatem. Itaq; qui ani-
mo,animáq; miſcemur,nihil de rei cõmunicatione dubitamus.omnia indi-
ſcreta ſunt apud nos,præter uxores. In illo loco cõſortium ſoluimus,in quo
ſolo cæteri homines conſortium exercent.qui non amicorum ſolummodo
matrimonia uſurpant,ſed & ſua amicis patientiſſime ſubminiſtrant. ex il-
la(credo)maiorum,& ſapientiſſimorum diſciplina, Græci Socratis, & Ro-
mani Catonis,qui uxores ſuas amicis cõmunicauerunt, quas in matrimo-
nium duxerant,liberorum cauſa,& alibi creandorum,neſcio quidem an in-
uitas.quid enim de caſtitate curarent,quam mariti tam facile donauerant?
O ſapientiæ Atticæ,O Romanæ grauitatis exemplum. Leno eſt Philoſo-
phus,& Cenſor.quid ergo mirum,ſi tanta caritas conuiolatur? Nam & cœ-
nulas noſtras præter quàm ſceleris infames,ut prodigas ſugillatis.de nobis
ſcilicet Diogenis dictum eſt,Megarenſes obſonant,quaſi craſtina die mori
turi. Sed ſtipulam quis in alieno oculo facilius perſpicit,quàm in ſuo trabẽ.
Tot tribubus,& curijs,& decurijs ructãtibus aceſcit aër. Alijs cœnaturis cre-
ditor erit neceſſarius Herculanarum decimarũ,pollinctorum ſumptus ſta-
bularij ſupputabunt. Apaturijs Dionyſij myſterijs Atticis coquorum dele
ctus indicitur. Ad fumũ cœnæ Serapicæ ſparteoli excitabuntur. De ſolo tri
clinio Chriſtianorũ retractatur. Cœna noſtra de nomine rationẽ ſuã oſten
dit,uocatur ἀγάπη id,quod dilectio penes Græcos eſt.quantiſcũq; ſumpti
bus cõſtet,lucrum eſt pietatis nomine facere ſumptũ.ſiquidẽ inopes quoſq;
refrigerio iſto iuuamus,non quâ penes uos paraſiti affectant ad gloriã fa-
mulandæ libertatis ſub autoramento uentris inter contumelias ſaginandi,
ſed quâ penes Deum maior eſt contemplatio mediocrium. Si honeſta cau
ſa eſt conuiuij,reliquum ordinem diſciplinæ æſtimate,quid ſit de religionis
offici o. Nihil utilitatis niſi modeſtiæ admittit.nõ prius diſcumbitur, quàm
oratio ad deum prægustetur.editur quantũ eſurientes capiũt. Bibit̃ quãtũ
pudicis eſt utile.ita ſaturant̃,ut qui meminerint etiã ꝑ noctẽ adorandũ de-
um ſibi eſſe. Ita fabulantur,ut qui ſciant dominũ audire. Poſt aquã manua
lem,&

FRATRES ſe uocabant Chriſtiani.

Cœnæ Chriſtianorũ, & luxus, & inceſti traducebãtur.

Ἀγάπη, Cœna Chriſtianorum.

lem,& lumina, ut quisque de scripturis sanctis,uel de proprio ingenio potest,prouocatur in medium deo canere. Hinc probatur quomodo biberit. Aeque oratio conuiuium dirimit,Inde disceditur non in cateruas censionũ, neq; in classes discursationũ,nec in eruptiones lasciuiarum,sed ad eandẽ curam modestiæ,& pudicitiæ,ut qui nõ tam cœnam cœnauerint,quàm disciplinam.Hæc coitio Christianorum merito sanè illicita,si illicitis par,merito dãnanda,si quis de ea queritur,eo titulo,quo de factionibus querela est. In cuius perniciem aliquando conuenimus? Hoc sumus cõgregati,quod & dispersi.hoc uniuersi,quod & singuli,neminem lædẽtes, neminem cõtristãtes. Cum probi,cũ boni coeunt,cum pij,cum casti cõgregantur,non est factio dicenda,sed curia. At è contrario illis nomen factionũ accõmodandũ est,qui in odium bonorũ,& proborũ conspirant,qui aduersum sanguinem innocẽtium cõclamant,prætexentes sanè ad odij defensionem illã quoq; uanitatẽ, quod existimẽt omnis publicæ cladis,omnis popularis incõmodi Christianos esse causam.si Tyberis ascendit in mœnia. si Nilus nõ ascendit in arua, si cœlũ stetit,si terra mouit,si fames,si lues,statim Christianus ad Leonem acclamatur,tantos ad unum. Oro uos ante Tiberiũ,id est ante CHRISTI aduentũ,qãntæ clades orbem,& urbem ceciderunt? Legimus Hierapolim, & Delon,& Rhodon,& Con,insulas,multis cũ millibus hominum pessum abijsse.Memorat,& Plato maiorem Asiæ,& Africæ terram Atlantico mari ereptam.Sed & mare Corinthium terræmotus ebibit,& uis undarum Lucaniã Italiæ abscissam in Siciliæ nomen relegauit. Hæc utiq; nõ sine iniuria incolentium accidere potuerunt.Vbi uero tunc nõ dicam deorũ uestrorum contemptores Christiani? sed ipsi dij uestri,cum totum orbem catadysmus aboleuit? uel,ut Plato putauit,campestre solũmodo? Posteriores enim illos clade diluuij contestãtur ipsæ urbes,in quibus nati,mortuiq; sunt,etiã quas cõdiderũt.Neq; enim aliàs in hodiernum manerent,nisi & ipsæ posthumæ cladis illius. Nondũ Iudæũ ab Aegypto examen Palæstina susceperat,nec iam illic Christianæ sectæ origo cõsederat,cum regiones,ac fines eius Sodoma,& Gomorra igneus imber excussit.Olet adhuc incendio terra,& si quã illic arborum poma oriantur oculis tenus, cæterum contacta cinerescunt. Sed nec Tuscia iam tuuc,atq; Campania de Christianis querebantur,cum Vulsinios de cœlo,Pompeios de suo monte profudit ignis. Nemo adhuc Romæ deum uerum adorabat,cum Annibal apud Cannas per Romanos annulos cædes suas modio metiebatur.Omnes dij uestri ab omnibus colebantur,cum ipsum Capitolium Senones occupauerunt.

Cœna Christianorũ,potius disciplina dici merebatur quàm cœna.

140.

Fort.Christianos.

Fort.exussit.

Galli Semnones.

DE ADVERSIS VRBIVM. CAP. XL.

T bene.quod si quid aduersi accidit urbibus,ædium clades,templorumq;,& mœnium,fuerũt(ut iam hoc reuincam non à deis euenire,quia & ipsis euenit) semper. Et humana gens male de deo meruit,primo quidẽ ut inofficiosa eius, quẽ cũ intelligeret

Fort. cõmentaretur uel commenta est.

ex parte,nõ requisiuit,sed & alios insuper sibi cõmentaret. Dehinc quod nõ inquirẽdo innocentiæ magistrũ,& nocentiæ iudicẽ & exactorẽ,omnibus ui tijs,& criminibus incoluit.Cæterũ si requisisset,sequebatur,ut cognosceret re quisitum,& recognitũ obseruaret,& obseruatũ magis propitiũ experiretur, quàm iratũ.Eundẽ ergo nũc quoq; scire debet iratũ,quem & retro semper, prius quàm Christiani nominarentur, quibus bonis utebatur ante æditis quàm deos sibi fingeret,cur nõ ab eo etiã mala intelligat euenire, cuius bo-na esse nõ sensit? Illius rea est,cuius & ingrata.Etiã tamen si pristinas clades cõparemus,leuiora nũc,accidũt,ex quo Christianos à deo orbis accepit. Ex eo enim & innocentia seculi iniquitates temperauit,& deprecatores dei esse cœperũt.Deniq; cũ ab imbribus æstiua hyberna suspẽdũt,& annus in cura est,uos quidẽ quotidie pasti,statimq; prãsuri balneis,& cauponis,& lupa-naribus operati Aquilicia Ioui immolatis,Nudipedalia populo denũtiatis cœlũ apud Capitoliũ quæritis,nubila de laquearibus expectatis,auersi ab ipso & deo,& cœlo.Nos uero ieiunijs aridi, & omni continentia aspersi,ab omni uitæ fruge dilati,in sacco,& cinere uolutãtes inuidia cœlũ tundimus, deum tangimus:& cum misericordiã extorserimus,Iupiter honoratur.

Fort. cuius bonis.

Fort. inedia.

¶QVOD DEVS SPERNITVR, ET STATVAE ADORANTVR. ¶CAPVT XLI.

41.

VOs igitur importuni rebus humanis,uos rei publicorũ incõmo-dorũ,uos malorũ illices.semper apud uos spernitur.statuæ ado-rantur.Etenim credibilius haberi debet eũ irasci, qui negligatur, quàm q colũtur.An ne illi iniqßimi,si ꝓpter Christianos,etiã cultores suos lædũt,quos separare deberẽt à meritis Christianorũ? Hoc inqtis,& in deũ uestrũ repercutere est.siquidẽ,& ipse patiatur,propter profanos,etiã culto-res suos lædi.admittite prius dispositiões eius,& nõ retorquebitis. Qui eñ semel æternũ iudiciũ destinauit,post seculi finẽ,nõ præcipitat discretionem, quæ est cõditio iudicij ante seculi finẽ.Aequalis est interim super omne ho-minum genus,& indulgens,& increpans.cõmunia uoluit esse cõmoda pro-fanis.& incõmoda suis,ut pari cõsortio omnes & lenitatem eius,& seuerita-tem experiremur. Quia hæc ita didicimus apud ipsum,diligimus lenitatẽ, metuimus seueritatẽ.uos cõtra,utranq; despicitis.Etiã sequitur,ut omnes se culi plagæ,nobis forte in admonitionẽ,uobis in castigationẽ à deo obueni-ant. Atqui nos nullo modo lædimur,in primis,qa nihil nostra refert in hoc æuo nisi de eo quàm celeriter excedere.Dehincquia si quid aduersi infligit, uestris meritis deputatur.Sed & si aliqua nos quoq; perstringunt,ut uobis cohærentes,lætamur magis recognitione diuinarũ prædicationũ confirmã tium scilicet fiduciã,& fidem spei nostræ.Si uero ab eis,quos colitis,omnia uobis mala eueniũt nostri causa,quid colere perseueratis tam ingratos,tam iniustos? qui magis uos in dolorem Christianorum iuuare,& asserere de-buerant,quos separare deberent à meritis Christianorum.

Vnũ hoc Christia-norũ refert,de hoc mundo quàm celer-rime excedere.

Contra

CONTRA EOS, QVI INFRVCTVOSOS DICEBANT CHRISTIANOS. CAPVT XLII.

Ed alio quoq; iniuriarũ titulo postulamur,& infructuosi in negotijs dicimur. Quo pacto, homines uobiscum degẽtes, eiusdẽ uictus, habitus, instructus, eiusdem ad uitam necessitatis? Neq; enim Brachmanæ, aut Indorum Gymnosophistæ sumus syluicolæ,& exules uitæ. Meminimus gratiã nos debere domino deo creatori. nullũ fructũ operum eius repudiamus. planè tẽperamus, ne ultra modum, aut perperam utamur. Itaq; nõ sine foro, non sine macello, nõ sine balneis, tabernis, officinis, stabulis, nũdinis uestris, cæterisq; cõmercijs cohabitamus in hoc seculo. Nauigamus & nos uobiscum,& militamus, & rusticamur,& mercamur, proinde miscemus artes, opera nostra publicamus usui uestro. Quomodo infructuosi uideamur negotijs uestris, cũ quibus,& de quibus uiuimus, nõ scio. Sed si cerimonias tuas nõ frequento. Attamen illa die homo sum. Nõ lauor diluculo Saturnalibus, ne & noctem,& diẽ perdã. Attamẽ lauor honesta hora,& salubri, quæ mihi,& calorem, & sanguinẽ seruet, Rigere,& pallere post lauacrũ mortuus possum. Nõ in publico Liberalibus discumbo, quod bestiarijs suprema cœnãtibus mos est. Attamen ubi de copijs tuis cœno. Non emo capiti coronã. quid tua interest emptis nihilo minus floribus quomodo utar? puto gratius esse liberis,& solutis,& undiq; uagis. Sed & si in coronam coactis, non coronam naribus admouimus, uiderint qui per capillum odorantur. Spectaculis non conuenimus. quæ tamen apud illos cœtus uẽditãtur, si desiderauero libentius de ꝓprijs locis sumere, planè nõ emimus? Si Arabiæ querũtur, sciant Sabæi pluris,& carioris suas merces Christianis sepeliendis profligari, quàm dijs fumigandis. Certe inquitis templorum uectigalia quotidie decoquunt. stipes quotus quisq; iam iactat. Non sufficimus & hominibus, & dijs uestris mendicantibus opem ferre. Nec putamus alijs quàm petentibus impertiendum. Deniq; porrigat manum Iupiter, & accipiat. cum interim plus nostra misericordia insumit uicatim, quam uestra religio templatim. Sed cætera uectigalia gratias christianis agent ex fide dependentibus debitum, qua alieno fraudando abstinemus, ut si ineatur quantum uectigalibus pereat fraude,& mendacio uestrarum professionum, facile ratio haberi possit, unius speciei querela compensata pro commodo cæterarum rationum.

Apparet Christianorũ corpora unguentis perfundi solita.

Hinc uides etiam apud Gentileis pecuniã colligi solitã pro instauratione templorum.

QVI DE CHRISTIANIS CONQVERANTVR. CAP. XLIII.

Lanè cõfitebor, qui cõquerũtur. Nã siqui forte uere de sterilitate Christianorũ conqueri possunt, primi erũt Lenones, perductores, aquarioli, tum sicarij, uenenarij, magi, itẽ aruspices, arioli, mathematici. His infructuosos esse magnus fructus est. & tamen quodcunq; dispendium est rei nostræ, per hanc sectam cũ aliquo præsidio compensari potest. Quantos habetis non dico, qui iam de uobis dæ-

monia excutiant,nō dico iam qui pro uobis quoq; uero deo preces sternāt, quia forte non creditis,sed à quibus nihil timere possitis?

QVANTVM INCOMMODI RESP. PATIATVR EX MORTE INNOCENTIVM CHRISTIANORVM. CAPVT XLV.

44. T enim illud detrimentum reipublicæ tam grande quàm uerū nemo circunspicit.Illā iniuriā ciuitatis nullus expendit,cum tot iusti impendimur,cū tot innocentes erogamur. Vestros enim iam cōtestamur actus,qui quotidie iudicandis custodijs præsi detis,qui sententijs elogia dispūgitis,tot à uobis nocentes uarijs criminū elogijs recēsentur,quis illic sicarius? quis manticularius? quis sacrilegus? aut corruptor? aut lauantiū prædo? quis ex illis etiā Christianus ascribitur? aut cū Christiani suo titulo offeruntur,quis ex illis etiam talis,quales tot nocentes de uestris semper æstuat carcer? De uestris semper metalla suspirant.de uestris semper bestiæ saginantur.de uestris semper munerarij noxiorum greges pascunt.Nemo illic Christianus,nisi planè tantum Christianus:aut si & aliud,iam non Christianus.

45. DE INNOCENTIA CHRISTIANORVM. CAP. XLVI.

Os ergo soli innocentes.Quid mirum ,si necesse est? Enimuero necesse est.innocentiā à deo edocti,& perfecte eam nouimus,ut à perfecto magistro reuelatam,& fideliter custodimus,ut ab inconceptibili dispensatore mandatā. Vobis autem humana æstimatio innocentiā tradidit,humana item damnatio imperauit.Inde nec plene adeo timendæ estis disciplinæ ad innocentiæ ueritatem.Tāta est prudentia hominis ad demōstrādum bonum ,quanta autoritas ad exigendū.tam illa facilis,quàm ista cōtemni. Atq; adeo quid plenius dicere nō occides,an docere ne irasceris quidē? Quid perfectius ,prohibere adulteriū ,an etiā ab oculorum solitaria concupiscentia arcere? quid eruditius de maleficio,an de maliloquio interdicere? quid instructius iniuriam nō permittere ,an nec uicem iniuriæ sinere? dum tamen sciatis ipsas quoq; leges uestras,quæ uidentur ad innocētiā pergere,de diuina lege,ut antiquiore fermè mutuatas? Diximus iam de Mosis ætate.Sed quāta autoritas legū humanarum ,cū istas euadere homini contingat,& plerūq; in admissis delitescere,& aliquādo cōtemnere? in uoluntate,uel necessitate delinquendi recogitat etiā pro breuitate supplicij cuiuslibet,non tamē ultra mortē remāsuri.Sic & Epicurus omnē cruciatū,doloremq; depretiat,modicū quidem cōtemptibilem pronūtiādo magnum uero nō diuturnū.Enimuero nos,qui sub deo omniū speculatore dispungimur,quiq; æternā ab eo pœnā prouidemus ,merito soli innocētiæ occurrimus,& pro sciētiæ plenitudine,& pro latebrarum difficultate , & pro magnitudine cruciatus nō diuturni,uerum sempiterni,eū timentes,quem timere debebit & ipse,qui timentes iudicat ,deum nō proconsulem timentes.

Constituimus

Constituimus (ut opinor) aduersus omniũ criminũ intentionem, quæ Christianorum sanguinem flagitat. Ostendimus totũ statum nostrum, & quibus modis probare possimus ita esse, sicut ostendimus, ex fide scilicet, & antiquitate diuinarũ literarũ. Itẽ ex confessione spiritaliũ potestatũ. Quis nos reuincere audebit, nõ arte uerborũ, sed eadẽ forma, qua probationem constituimus de ueritate? Sed dũ unicuiq; manifestatur ueritas nostra, interim incredulitas dum de bono sectæ huius obducitur (quod usu iam & de commertio innotuit) nõ utiq; diuinũ negotiũ existimat, sed magis philosophiæ genus: eadem, inquit, & philosophi monent, & profitentur, innocentiam, iustitiam, patientiam, sobrietatem, pudicitiã. Cur ergo quibus cõparamur de disciplina, proinde illis nõ adæquamur ad licentiã, impunitatemq; disciplinæ? uel cur & illi, ut pares nostri, non urgentur ad officia, quæ nos obeuntes periclitamur? Quis enim philosophum sacrificare, aut deierare, aut lucernas meridie uanas proferre cõpellit? Quinimmo & deos uestros palàm destruunt, & superstitiones uestras cõmentarijs quoq; accusant laudãtibus uobis. Pleriq; etiam in principes latrant sustinẽtibus uobis. & facilius statuis, & salarijs remunerãtur, quàm ad bestias pronunciãtur. Sed merito philosophi, non enim Christiani cognominãtur. Nomen hoc philosophorũ dæmonia non fugat. quidni? cum secũdum deos philosophi dæmonas deputent. Socratis uox est, si dæmonium permittat. Idem & cum aliquid de ueritate sapiat deos negans, Aesculapio tamen gallinaceum prosecari iam in fine iubebat, credo ob honorem patris eius, quia Socratem Apollo sapientissimum omnium cecinit. O Apollinem inconsideratum. sapientiæ testimonium reddidit ei uiro, qui negabat deos esse. In quantum odium flagrat ueritas, intantum qui eam ex fide præstat, offendit. qui autem adulterat, & affectat, hoc maxime nomine gratiam pangit, apud insectatores ueritatis qua illusores, & corruptores. Mimice Philosophi affectant ~~ueritatem~~, & affectando corrumpunt, ut qui gloriam captant. Christiani eam necessario appetunt, & integre præstant, ut qui saluti suæ curant, adeo neq; de scientia, neq; disciplina, ut putatis, æquamur. Quid enim Thales ille princeps physicorum sciscitanti Crœso de diuinitate certum renuntiauit, commeatus deliberandi sæpe frustratus? Deum quilibet opifex Christianus & inuenit, & ostendit. & exinde totum, quod in deo quæritur, re quoque assignat. licet Plato affirmet factitatorem uniuersitatis, neque inueniri facilem, & inuentum enarrari in omnes difficilem. Cæterum si de pudicitia prouocemur, lego partem sententiæ Atticæ in Socratem corruptorem adolescentium pronũciatam. Sexum nec fœmineum mutat Christianus. noui & Phrynen meretricem Diogenis, supra recubantis ardorem subantem. Audio & quendam Speusippũ de Platonis schola in adulterio perijsse. Christianus uxori suæ soli masculus nascitur. Democritus excæcando semetipsum, quod mulieres sine concupiscentia aspicere nõ posset, & doleret, si non esset potitus, incontinentiam

si dæmonium permittat.

PHI LO SO PHI.

tinentiam emendatione profitetur. At Christianus saluis oculis fœminam uidet, animo aduersus libidinē cæcus est. Si de probitate defendam, ecce lutulentis pedibus Diogenes superbos Platonis toros alia superbia deculcat. Christianus, nec in pauperem superbit. Si de modestia certem, ecce Pythagoras apud Thurios, Zenon apud Prienenses tyrānidem affectant, Christianus uere nec ciuitatem. Si de æquanimitate congrediar, Lycurgus ἀποκαρτερήσειν optauit, quod leges eius Lacones emendassent, Christianus etiam dānatus gratias agit. Si de fide cōparem, Anaxagoras depositum hostibus denegauit, Christianus etiā extra fidelis uocatur. Si de simplicitate cōsistā, Aristoteles familiarem suū Hermiam turpiter loco excedere fecit, Christianus nec inimicum suum lædit. Idem Aristoteles tam turpiter Alexandro regendo potius adulatur, quàm Plato à Dionysio uentris gratia uenditatur, Aristippus in purpura sub magna grauitatis superficie nepotatur, & Hippias, dum ciuitati insidias disponit, occiditur. Hoc pro suis omni atrocitate dissipatis, nemo unquam tentauit Christianus. Sed dicet aliquis etiā de nostris excedere quosdam à regula disciplinæ. desinunt tum Christiani haberi penes nos. Philosophi uero illi cum talibus factis in nomine, & in honore sapientiæ perseuerant. Adeo quid simile Philosophis, & Christianis? gratiæ discipulus, & cœli. famæ negotiator, & uitæ uerborum, & factorū operator. & rerum ædificator, & destructor. Amicus, & inimicus erroris. ueritatis interpolator, & integrator, & expressor. & furator eius & custos. Antiquior omnibus ueritas (ni fallor) & hoc mihi proficit antiquitas præstructa diuinæ literaturæ, quo facile credam thesaurum eam fuisse posteriori cuiq; sapiētiæ. Et si non onus tamen uoluminis temperarem, etiā excurrerē in hanc quoq; probationem. Quis poëtarum, quis sophistarum, qui non omnino de prophetarum fonte potauerit? Inde igitur philosophi sitim ingenij sui rigauerunt, ut quæ de nostris habēt, ea nos cōparent illis. Inde (opinor) & à quibusdam quoq; eiecta philosophia, à Thebanis dico, à Spartiatis, & Argiuis, dū à uestra conantur. Et homines gloriæ (ut diximus) & eloquētiæ solius libidinosi, si quid in sanctis scripturis offenderunt, digestis, ex improstituto curiositatis ad propria uerterunt, neq; satis credentes diuina esse quo minus interpolarent, neq; satis intelligentes, ut adhuc tunc sub nubilo etiam ipsis Iudæis obumbrata, quorum propria uidebantur. Nam & si qua simplicitas erat ueritatis, eo magis scrupulositas humana fidem aspernata mutabat. per quod incertum miscuerunt etiam quod inuenerant certum. Inuentum enim solummodo deum, non ut inuenerant, disputauerunt, ut & de qualitate, & de natura eius, & de sede disceptent. Alij incorporalem asseuerant, alij corporalem, ut tam Platonici quàm Stoici. alij ex atomis, alij ex numeris, sicut Epicurus, & Pythagoras. alij ex igne, qualiter Heracleto uisum est. & Platonici quidem curantem rerum, contra Epicurei otiosum, & inexercitum, &, ut ita dixerim, neminem humanis rebus, positum uero extra mundum:

Quid si legas Græciæ discipulus.

VERITAS, *Antiquitas diuinæ literaturæ.*

A Prophetis acceperunt Philosophi, si quid recte præcipiunt.

mundum:

mundũ. Stoici, qui figuli modo extrinsecus torqueat molẽ hãc intra mũdũ. Platonici, qui gubernatoris exẽplo ĩtra illud maneat, quod regat. Sic & de ipso mundo natus, innatusue sit, decessurus mansurusue sit uariãt. Sic & de animæ statu, quam alij diuinã & æternã, alij dissolubilẽ cõtẽdũt, ut quis sensit, ita intulit, aut reformauit. Nec mirũ si uetus instrumentũ ingenia philosophorũ interuerterũt, Ex horũ semine, & nostrã hãc nouitiolã paraturam uiri quidã suis opinionibus ad philosophicas sentẽtias adulterauerũt, & de una uia obliquos multos tramites, & inexplicabiles sciderunt. Quod ideo suggesserim, ne cui nota uarietas sectæ huius, in hoc quoq; nos philosophis adæquare uideatur, & ex ueritate defẽsionũ uindicet ueritatẽ. Expedite aũt præscribimus adulteris nostris, illã esse regulã ueritatis, quæ ueniat à CHRISTO, transmissa per comites ipsius, quibus aliquãto posteriores diuersi isti cõmentatores probabũtur. Omnia aduersus ueritatẽ de ipsa ueritate constructa sunt, operãtibus æmulationem istã spiritibus erroris. Ab ijs adulteria huiusmodi salutaris disciplinæ suborta, ab his quædã etiã fabulæ immissæ, quæ dissimilitudine fidẽ infirmarẽt ueritatis, uel etiã, si possent, euincerẽt: ut quis ideo nõ putet Christianis credendũ, quia nec poëtis, & philosophis, uel ideo magis poëtis, & philosophis existimet credendũ, quia nõ Christianis. Itaq; & ridemur deũ prædicãtes iudicaturũ. Sic enim & poëtæ, & philosophi tribunal apud inferos ponũt. Si gehẽnam cõminemur, quæ est ignis arcani subterraneus ad pœnã thesaurus, proinde decachinamur. Sic enim & Pyriphlegethon apud mortuos amnis est. Et si paradisum nominemus locũ diuinæ amœnitatis recipiendis sanctorũ spiritibus destinatũ, materia quadã igneæ illius Zonæ à notitia orbis cõmunis segregatũ, Elysij cãpi fidem occuparunt. Vnde hæc oro uos, philosophis, aut poëtis tam cõsimilia? non nisi de nostris sacramentis, ut de prioribus. Ergo fideliora sunt nostra magisq; credenda, quorum imagines quoq; fidem inueniunt de suis sensibus. Iam ergo sacramenta nostra imagines posteriorum habebuntur, quod uerum forma nõ sustinet. nũquam enim corpus umbra, aut ueritatẽ imago præcedit. Age iam si quis philosophus affirmet, ut ait Laberius de sententia Pythagoræ, hominem fieri ex mulo, colubrum ex muliere, & in eã opinionem omnia argumẽta eloquij uirtute detorserit, nónne & sensum mouebit, & fidem infiget etiam ab animalibus abstinendi? Propterea persuasum quis habeat, ne forte bubulã de aliquo proauo suo obsonet. At enim Christianus, si de homine hominẽ, ipsumq; de Caio Caium reducere repromittat, lapidibus magis, nec saltem cædibus à populo exigetur? Si quæcunque ratio præest animarum humanarum reciprocandarum in corpora, cur non in eandem substantiã redeant, cum hoc sit restitui, id esse, quod fuerat? Iam non ipsæ sunt, quæ fuerant, quia non potuerunt esse quod non erant, nisi desinant esse quod fuerant. Multis etiam locis exoptio opus erit, si uelimus ad hanc partẽ lasciuire. quis inquam bestiam reformari uidit? Sed de nostra

Vetus instrumentũ à philosophis interpolatum.
Ex horum semine, De philosophis intelligit.
Nost. hanc nouitiolam paraturã uocat nouũ instrumentũ.
Gehenna.

DE RESVR RECTIONE.

148

ſtra magis defenſione, qui ꝓponimus multo utiq; dignius credi hominem ex homine rediturũ, quẽlibet pro quolibet, dũ eadẽ qualitas animæ in eãdẽ reſtauretur cõditionem, & ſi nõ effigiem. Certe quia ratio reſtitutionis deſtinatio iudicij eſt, neceſſario idẽ ipſe, qui fuerat, exhibebitur, ut boni, ſeu cõtrarij meriti iudiciũ, à deo referat. Ideoq; repræſentabũtur, & corpora, quia neq; pati quicquã poteſt anima ſola ſine materia ſtabili, id eſt carne, eo quod omnino de iudicio dei pati debẽt. Animæ nõ ſine carne meruerũt, intra quã omnia egerunt. Sed quomodo inquis, diſſoluta materia exhiberi poteſt? Conſidera temetipſum ó homo, & fidem rei inuenies. Recogita quid fueris ante quàm eſſes, utiq; nihil. meminiſſes enim, ſi quid fuiſſes. Qui ergo nihil fueras, prius quàm eſſes, idem nihil fueris, cũ eſſe deſieris, cur nõ poſſes eſſe rurſus de nihilo eiuſdẽ autoris uoluntate, qui te uoluit eſſe ex nihilo? Quid noui tibi eueniet? qui nõ eras, factus es. cũ iterum nõ eris, fies. Redde rationem, ſi potes, qua factus es, & tunc requires, qua fies. Et tamen facilius utiq; fies, quod fuiſti aliquãdo, quia æque nõ difficile factus es, quod nunquã fuiſti aliquãdo. Dubitabitur, credo, de dei uiribus, qui tãtum corpus hoc mundi de eo, quod nõ fuerat, nõ minus quàm de morte uacationis, & inanitatis impoſuit animatũ ſpiritum omniũ animarum animatiõe ſignatũ, & ipſum humanæ reſurrectionis exemplum in teſtimoniũ nobis. Lux quotidie interfecta reſplendet, & tenebræ pari uice decedendo ſuccedunt, ſydera defuncta uiueſcunt, tẽpora ubi finiũtur, incipiũt. fructus cõſumantur, & redeunt. certe ſemina nõ niſi corrupta, & diſſoluta fœcũdius ſurgũt. omnia pereundo ſeruantur. omnia de interitu reformãtur. Tu homo tãtum nomen, ſi intelligas te, uel de titulo Pythiæ, dicens dominũ omniũ moriẽtium, reſurgentiumue ad hoc morieris, ut pereas. ubicunq; reſolutus fueris, quæcũq; te materia deſtruxerit, hauſerit, aboleuerit, in nihilũ prodegerit, reddet te. Eius eſt nihilũ ipſum, cuius & totum. Ergo inquitis, ſemper moriendũ erit, & ſemper reſurgendum. ſi ita rerũ dominus deſtinaſſet, ingratis experieris cõditionis tuæ legem. At nũc non aliter deſtinauit, quàm prædicauit, quæ ratio uniuerſitatem ex diuerſitate cõpoſuit, ut omnia æmulis ſubſtãtijs ſub unitate cõſtarẽt ex uacuo, & ſolido, ex animali, & inanimali, ex comprehẽſibili, & incomprehenſibili, ex luce, & tenebris, & ipſa uita, & morte. eadem æuũ quoq; iſta deſtinata diſtincta conditione cõſeruit, ut prima hæc pars, ab exordio rerum quam incolimus, temporali ætate ad finem defluat. Sequẽs uero, quam expectamus, in infinitam æternitatem ꝓpagetur. Cũ ergo finis, & limes medius, qui interhiat, affuerit, ut etiam mundi ipſius ſpecies transferatur æque temporalis, quæ illi diſpoſitioni æternitatis aulæi uice oppanſa eſt, tunc reſtituetur omne humanum genus ad expungendum, quod in iſto æuo boni, ſeu mali meruit, & exinde deprehendendum immenſam æternitatis perpetuitatẽ. Ideoq; nec mors iã, nec rurſus, ac rurſus reſurrectio. Sed erimus ijdẽ, qui nunc, nec alij poſt, Dei quidem cultores apud deum ſemper ſuperinduti

Exemplum humanæ reſurrectionis.

ſubſtantia

ſubſtantia propria æternitatis. Profani uero, & non integre ad deũ, in pœna æque iugis ignis, habentes ex ipſa natura eius diuinam ſcilicet ſubminiſtrationem incorruptibilitatis. Nouerunt & philoſophi diuerſitatem arcani, & publici ignis. Ita longe alius eſt qui uſui humano, alius, qui iudicio dei apparet. ſiue de cœlo fulmina ſtringens, ſiue de terra per uertices montium eructans. Non enim aſſumit, quod exurit: ſed dũ erogat, reparat. adeo manent montes ſemp ardentes, & qui de cœlo tangit̃, ſaluus eſt, ut nullo iam igni decinereſcat. Et hoc erit teſtimoniũ ignis æterni, hoc exemplũ iugis iudicij, pœnã nutrientes montes urunt̃, & durant. Quid nocentes, & dei hoſtes? Hæc ſunt, quæ in nobis ſolis præſumptiones uocant̃, in philoſophis, & poëtis ſummæ ſcientiæ, & inſignia ingenia. Illi prudentes, nos inepti. Illi honorandi, nos irridendi. imò eo amplius & puniendi. Falſa nunc ſint, quæ tuemur, & merito præſumptio. Attamen neceſſaria, inepta, attamen utilia. Siquidẽ meliores fieri coguntur, qui eis credũt metu æterni ſupplicij, & ſpe æterni refrigerij. Itaq; non expedit falſa dici, nec inepta haberi, quæ expedit uera præſumi. Nullo titulo dãnari licet, quæ proſũt omnino. In uobis itaq; præſumptio eſt hæc ipſa, quæ dãnat utilia. Proinde nec inepta eſſe poſſunt. Certe & ſi falſa, & inepta, nulli tamẽ noxia, nã & multis alijs ſimilia, quibus nullas pœnas irrogatis, uanis, & fabuloſis inaccuſatis, & impunitis, ut innoxijs. Sed in eiuſmodi, ſi utiq; irriſioni adiudicãdũ eſt, nõ gladijs, & ignibus, & crucibus, & beſtijs. de qua iniquitate ſæuitiæ non modo cæcũ hoc uulgus exultat, & inſultat, ſed & quidã ueſtrũ quibus fauor uulgi de iniquitate captat̃, gloriant̃, nõ quaſi totũ, quod in nos poteſtis, noſtrũ ſit arbitriũ. Certe, ſi uelim, Chriſtianus ſum. tunc ergo me damnabis, ſi damnari uelim. Cũ uero quod in me potes, niſi uelim, nõ potes, iam meæ uoluntatis eſt, qđ potes nõ tuæ poteſtatis. Proinde & uulgus uane de noſtra uexatiõe gaudet. proinde enim noſtrũ eſt gaudiũ, quod ſibi uindicãt, qui malunt dãnari, q̃ à deo excidere. Cõtra illi, q nos oderũt, dolere nõ gaudere debebãt cõſecutis nobis quod eligimus. Ergo, inqtis, cur querimini, quod uos inſequamur, ſi pati uultis, cũ diligere debeatis, p quos patimini? Quod uultis planè uolumus pati, uerũ eo more, quo & bellũ miles. nemo quippe libens patit̃, cũ & trepidare, & periclitari ſit neceſſe: tamẽ & prœliatur omnibus uiribus, & uincens in prælio gaudet, qui de prælio querebat̃, quia & gloriam cõſequitur, & prædam. Prælium eſt nobis, quod prouocamur ad tribunalia, ut illic ſub diſcrimine capitis pro ueritate certemus. Victoria eſt autem pro quo certaueris, obtinere. Ea uictoria habet & gloriã placendi deo, & prædam uiuendi in æternum. Sed obducimur certe, cum obtinuimus: ergo uicimus, cũ occidimur: deniq; euadimus, cũ obducimur. Licet nunc ſarmenticios, & ſemiſſios appelletis, quia ad ſtipitẽ dimidij aſſis reuincti ſarmentorũ ambitu exurimur. Hic eſt habitus uictoriæ noſtræ. Hæc palmata ueſtis. tali curru triũphamus. merito itaq; uictis nõ placemus. propterea ẽm deſperati, & pditi exiſtimamur. Sed hæc deſperatio, & pditio penes uos in cauſa gloriæ & famæ uexillũ

Dogmata Chriſtianæ fidei, ethnici appellabant præſumptiones.

Sarmenticij. ſemiſſij.

mæ uexillũ uirtutis extollũt. Mutius dextrã suã libens in ara reliqt. O subli mitas animi. Empedocles totũ sese Catanensiũ Aetneis incendijs donauit. O uigor mentis. Aliqua Carthaginis cõditrix rogo se secundum matrimoniũ dedit. O præconiũ castitatis. Regulus ne unus ꝑ multis hostibus uiueret, toto corpore cruces patit̃. O uirũ fortẽ, & in captiuitate uictorem. Anaxarchus cũ in exitiũ, ptisanæ pilo cõtunderet̃, tunde, tunde aiebat Anaxarchi follẽ: Anaxarchũ em̃ nõ tundis. O philosophi magnanimitatẽ, qui tali de suo exitu etiã iocabat̃. Omitto, qui cũ gladio, ꝓprio, alióue genere mortis mitiore de laude pepigerũt. Ecce em̃ & tormẽtorũ certamina coronant̃ à uobis. Attica meretrix carnifice iã fatigato, postremo linguã suã comestã in faciẽ tyrãni sæuientis expuit, ut expueret & uocem, ne cõiuratos confiteri posset, si etiã uicta uoluisset. Zeno Eleates cõsultus à Dionysio, quid nam philosophia præstaret, cũ respondisset cõtemptũ mortis, impassibilibus flagellis tyrãni obiectus sententiã suã ad mortẽ usq; signabat. Certe Laconũ flagella sub oculis etiã hortantiũ propinquorũ acerbata. tantum honor est tolerantiæ. deinde cõferũt, quantũ sanguinis fuderint. O gloriã licitã, qa humanã, cui nec præsumptio ꝑdita, nec ꝑsuasio desperata reputat̃. In cõtẽptu mortis, & atrocitatis omni modo animi tantũ pro patria, pro imperio, pro amicitia pati ꝑmissum est, quantũ pro deo nõ licet. Et tamẽ illis omnibus & statuas diffunditis, & imagines inscribitis, & titulos inciditis. æternitatem quantũ de monimẽtis potestis, scilicet præstatis, & ipsis quodãmodo mortuis resurrectionẽ. Hanc qui uerã à deo sperat, si pro deo patiat̃, insanus est. Sed hoc agite boni præsides meliores multo apud populũ, si illis Christianos imolaueritis. cruciate, torquete, dãnate, atterite nos. Probatio est em̃ innocẽtiæ nostræ iniquitas uestra. Ideo nos hæc pati deus patitur. Nam & proxime ad lenonẽ damnãdo Christianã, potius q̃ ad leonẽ, confessi estis labẽ pudicitiæ apud nos atrociorẽ omni pœna, & omni morte reputari. nec quicq̃ tamẽ profuit. Exquisitior quæq; crudelitas uestra, illecebra est magis sectæ. Plures efficimur, quoties metimur à uobis. semẽ est sanguis Christianorũ. Multi apud uos ad tolerantiã doloris, & mortis hortantur, ut Cicero in Tusculanis, ut Seneca in fortuitis, ut Diogenes, ut Pyrrhon, ut Calinic⁹. Nec tamẽ tantos inueniũt uerba discipulos, quãtos Christiani factis docendo. Illa ipsa obstinatio, quã exprobratis, magistra est. Quis em̃ nõ contemplatione eius cõcutit̃ ad requirendũ quid intus in re sit? Quis nõ, ubi requisiuit, accedit? ubi accessit, pati exoptat? ut dei gratiã redimat, ut omnem ueniã ab eo cõpensatione sanguinis sui expediat? omnia enim huic operi delicta donant̃. Inde est, quod ibidẽ sententijs uestris gratias agimus. Vt est æmulatio diuinæ rei, & humanæ, cũ dãnamur à uobis, à deo absoluimur.

Leæna. *Hippias.* *Διαμαστίγωσις. Lacedæmoniorum.* *Martyrium.*

¶Q. SEPTIMII FLORENTIS TERTVLLIANI, APOLOGETICI ADVERSVS GENTES, FINIS.

BEATVS B. RHENANVS LECTORI S.

DMONVIMVS in operis initio, quibus in libris præcipue sit caute legendus Tertullianus, nunc eidem rei consulturi, libellum hunc adiecimus, cui titulus, Definitiones ecclesiasticorum dogmatũ, qui nonnullos Tertulliani lapsus indicat. id quod in illo mirum uideri non debet, quando nõ lõgo interuallo post Apostolorum tempora uixit, An. post Christum CL. & ante, cum nihildum esset à Concilijs definitum, quæ nulla adhuc fuerant, Apostolico illo excepto, cuius Acta faciunt mẽtionem. Siquidẽ mirum in modum illorum mihi consilium probatur, qui scriptoribus è quibus lectori sit periculum, uelut antidota quædam apponunt. Sic quidam Philostrati libris de uita Apollonij impostoris, libellum Eusebij ἐλεγκτικὸν addiderũt. Eas definitiones cum nuper Strazeburgi reperissem in uetustissimo codice, libenter describẽdas suscepit Lucas ille Bathodius non minus bonarum literarum studio, quàm inculpatis moribus spectabilis. Deinde cum diligentius perlegerem quas ante degustaram tantum, uidebar mihi illas aliâs uidisse. Excutio bibliothecam meam, & cum Augustini Tomum decimũ forte sumpsissem in manus, inuenio quod quærebam. Mirabar illic extare titulo Augustini. sed eam admirationem mihi statim ademit aliorũ aliquot libellorum falsa inscriptio, quos idem tomus complectitur. Mox cœpi conferre, & inueni XXX. capita addita, nimirũ decreta Mileuẽtani concilij, quod contra Pelagium coactum fuit, diui Augustini præsentia nobile & Anselmi Romanæ ecclesiæ legati. quorũ capitum adiectitiorum primũ est XXIJ. ultimum uero LI. Porrò pergens conferre, cum ad LXXX. caput uenissem, quod de peccatorum uenia tractat, eò loci, ubi publica lamentatione peccata prodenda docet, cuius publicæ confessionis seu contestationis, Tertullianus, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, & omnes ueteres meminerunt, secreta ista admissorum cõfessione quæ in aurem fit sacerdoti prorsus adhuc ignota, sunt autem hæc dogmatis illius uerba: Pœnitẽtia aboleri peccata indubitanter credimus, etiamsi in ultimo uitæ spiritu admissorum pœniteat, & publica lamentatione peccata prodantur: ibi quidã in codice typis excuso post publica adiecerat uel supplici, cum uetustũ exẽplar ante D. annos scriptum, tantum publica habeat. Et in eodẽ capite paulo post, ubi legitur: Et ideo quia uoluntas eius non mutatur, siue emendatione uitæ, si tempus conceditur, siue publica confessione si cõtinuo uita excedetur, uenia peccatorum fideliter præsumatur, rursus quispiam recentioris istius Theologiæ studiosus, cui publica ueterum confessio, uel non erat

L. Batodius.

Definitiones ecclesiasticorũ dogmatum quæ extãt inter opera Diui Augustini, à gemio errore indicantur.

cognita, uel non placebat, ut confirmaret receptam scholarum opinionem, ex publica confessione supplicem fecerat. Exemplar uetustum extat Strazburgi in bibliotheca maioris templi: qui uolet, inspiciat, si mihi forte diffidit. Quod idcirco censui indicandum, ut appareat etiam grauium receptorumq; scriptorum libros etiam atq; etiã inspiciẽdos excutiendosq;. Si hoc cõtigit in hoc loco, quis neget alibi quoq; potuisse accidere? Proinde quoties dubitatum fuerit, exemplaria uetusta consuli debent, quæ expedit in bibliothecis asseruari propter falsarios coarguendos. Hunc libellum de Definitionibus ecclesiasticorum dogmatum citat Isidorus in opere quodam, nullã Augustini faciens mentionem. Videtur tamen ea natus ætate, quandoquidem Iouiniani meminit & Vigilantij. quanquàm hunc arbitror cottidiana accessione locupletatum, ut quidque decretum aut damnatum fuit. qua ratione etiam ista xxx. capita in medio addita uideri queant, loco conuenientissimo, post caput uidelicet quod de libero arbitrio tractat. quemadmodũ & caput xviij. adiectum apparet, cum non habeat in uetusto codice, ut nec LX. nec LXI. nec LXII. Certe Petrus Lombardus Theologicarũ sententiarum coaceruator, hunc libellum Gennadij nomine citat. quem ego crediderim postremo quædam adiecisse, & hinc autoris emeruisse titulũ. id quod in Etymologiarum libris Isidoro contigit, in Sententijs Petro Lombardo, & apud Græcos Suidæ. Sed & apud Gratianum ex his dogmatibus nonnulla leguntur, quædam Celestini nomine, quædam Gregorij Romanorũ pontificum, quædam Augustini titulo. In summa liber non est unius autoris, nedum Augustini, definitiones complectens diuersis tẽporibus factas, proinde à compluribus consarcinatus. Constat tamen lectu dignissimum esse. quem euoluens cogitare potest quàm expeditior fuerit olim Christianismus, ac est hodie, nõdum tot legibus natis, quarum adhuc nullus finis est. Paucæ tum & breues regulæ erant, nunc multo plures & inuolutiores. Quod si dogmata scholasticæ Theologiæ qs numerare conet, intra CCC. annos ex magna parte cum monachis istis quos à mendicando cognominant in orbem ingressa, quorum est tanta fœcunditas, ut adhuc se cottidie multiplicent, si quis inquam numerare uelit, is undas (quod aiunt) numeret, & harenam metiatur. Ea uidemus hodie minis principum & suppliciorum intentatione defendi, procurantibus ijs, qui rationibus suis diffidunt.

Bene Vale.

FINIS.

DEFINITIONES ECCLESIASTICORVM DOGMATVM. DE FIDE. CAP. I

PATREM credimus, eo quod filium habeat. Filium, eo quod patrem habeat. Spiritum sanctũ, eo quod sit ex patre & filio. Pater ergo principium deitatis: qui sicut nunquàm fuit non deus, ita nunquàm fuit non pater: à quo filius natus, à quo spiritus sanctus non natus, quia non est filius: neq; ingenitus, quia non est pater: neq; factus, quia non est ex nihilo, sed ex deo patre & deo filio deus procedens. Pater æternus, eo quod æternum habeat filium, cuius æternus sit pater. Filius æternus, eo quod sit patri coæternus. Spiritus sanctus æternus, eo quod sit patri & filio coæternus. Nõ confusa in una persona trinitas, ut Sabellius dicit: neq; separata, aut diuisa in natura diuinitas, ut Arrius blasphemat: sed alter in ꝑsona pater, alter in ꝑsona filius, alter in ꝑsona spiritus sanctus. Vnus natura in sancta trinitate deus pater, & filius, & spiritus sanct⁹.

Et deo filio. nõ erat in uetusto codice. Vnde colligitur dogmatis antiquitas.

DE INCARNATIONE CHRISTI. CAPVT II.

NOn pater carnem assumpsit, neq; spiritus sanctus, sed filius tantum: ut qui erat in diuinitate dei patris filius, ipse fieret in homine hominis matris filius: ne filij nomen ad alterum trãsiret, qui non esset æterna natiuitate filius. Dei ergo filius factus est hominis filius, natus secundum ueritatem naturæ ex deo dei filius, & secundum ueritatem naturæ ex homine hominis filius: ut ueritas geniti non adoptione, non appellatione, sed in utraque natiuitate filij nomen nascendo haberet, & esset uerus deus, & uerus homo unus filius. Non enim duos Christos, neque duos filios fatemur, sed deum & hominem unum filium. Quem propterea & unigenitum dicimus, manentem in duabus substantijs sicut ei naturæ ueritas contulit, non confusis naturis, neque immixtis sicut Thimotiani uolunt, sed societate unitis. Deus ergo hominem assumpsit, homo in deum transiuit, non naturæ uersibilitate, sicut Apollinaristæ dicunt, sed dei dignatione: ut nec deus mutaret̃ in humanam substantiam, assumendo hominem, nec homo in diuinam glorificatus in deum: quia mutatio uel uersibilitas naturæ & diminutionẽ & abolitionem substantiæ facit. Creditur à nobis sine confusione coniuncta sancta trinitas, sine separatione distincta. Natus est ergo dei filius ex homine & non per hominem: id est, nõ ex uiri coitu, sicut Ebion dicit, sed carnem ex uirginis corpore trahens, & non de cœlo secum afferens: sicut Marcion, Origenes, & Euthyces affirmant. Neq; in phantasia, id est, absq; carne, sicut Valentinus, à sole, id est, neq; putatiue imaginatum, sed corpus uerũ. Nõ tantum carnem ex carne, sicut Marcianus, sed uerus deus ex diuinitate, & uerus homo ex carne: unus filius in diuinitate uerbum patris, & deus in homine anima

Matris. adiectũ est.

*Aliâs * in deo.*

Creditur. additũ est.

Origenes. additũ ẽ.

Euticius

Sic lege, sicut Valẽtinus. Neq; δοκήσει id est, putatiue. Sic lege etiam in principio libri de carne Coristi, ꝑ tocoxin.

ne anima & caro. Anima non absq; sensu & ratione, ut Apollinaris: neq; caro absq; anima, ut Eunomius: sed anima cum ratiōe sua, & caro cum sensibus suis: per quos sensus ueros in passione, & ante passionem carnis suæ dolores sustinuit.

QVOD AETERNVS DEVS EX VIRGINE NATVS SIT. CAPVT III.

Eq; sic est natus ex uirgine, ut & diuinitatis initium homo nascẽdo acceperit: quasi ante quàm nasceretur ex uirgine, deus nō fuerit: sicut Arthemon, & Berillus, & Marcellius docuerunt: sed æternus deus & homo ex uirgine natus est.

DE TRINITATE PERFECTA. CAPVT IIII.

Ihil creatum aut seruiens in trinitate credamus, ut uult Dionysius fons Arrij: nihil inæquale, ut uult Eunomius: nihil inæquale gratiæ, ut uult Aetius: nihil anterius posteriusue, aut minus, ut Arrius: nihil extraneum aut officiale alteri, ut Macedonius: nihil persuasione aut surreptione insertum, ut Manicheus: nihil corporeū, ut Melito & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, ut Anthropomorphus & Vadianus: nihil sibi inuisibile à creaturis, ut Origenes: nihil creaturis uisibile, ut Fortunatus: nihil moribus uel uoluntate diuersum, ut Marcion: nihil ex trinitatis essentia ad creatarum naturam deductum, ut Plato & Tertullianus: nihil officio singulare, nec alteri cōmunicabile, ut Origenes: nihil confusum, ut Sabellius: sed totum perfectum, quia totum ex uno, & unū ex toto: non tamen solitarium: ut præsumunt Praxeas & Syluanus Pentapolitana damnabilis illa doctrina.

*Al's *Nibil æquale gratia, ut uult Etius.*

Tertullianus.

Tertullianus.

DE HOMOVSION. CAPVT V.

Omousius ergo, id est, coëssentialis in diuinitate patri filius: homousius patri & filio spiritus sanctus, homousiu deo & homini unus filius manens deus in homine suo in gloria patris, desiderabilis uideri ab angelis, sicut pater & spiritus sanctus adoratur ab angelis & ab omni creatura: nō homo factus præter deū, uel CHRISTVS cum deo, sicut blasphemat Nestorius: sed homo in deo, & deus in homine.

1. Petri. 1.

DE RESVRRECTIONE. CAPVT VI.

Rit resurrectio mortuorū omniū hominū, sed una & in simul & semel. Non prima iustorum, & secunda peccatorū: ut fabula est somniatorum, sed una omniū. Et si resurgere dicitur quod cadit, caro ergo nostra in ueritate resurgit, sicut in ueritate cadit. Et non secundum Origenem immutatio corporum erit: id est, aliud nouum corpus pro carne, sed eadem caro corruptibilis quo cadit, tam iustorū quàm iniustorum, incorruptibilis resurget: quo uel pœnam sufferre possit pro peccatis, uel in gloria æterna manere pro meritis.

Hominuū. additum est.

Quod

QVOD OMNIVM HOMINVM ERIT RESVRRECTIO, & de his qui uiui reperientur. Caput VII.

Mnium enim hominũ erit resurrectio. Si omniũ erit, ergo oẽs moriuntur, ut mors ab Adam ducta omnibus filijs eius dominetur: & maneat illud priuilegium in domino quod de eo specialiter dicitur: Non dabis sanctum tuum uidere corruptionẽ. *Psal.15. Act.2.d.* Eius enim caro non uidit corruptionem. Hanc rationem maxima patrum turba tradente suscepimus. Verum quia sunt & alij æque catholici & eruditi uiri, qui credunt, anima in corpore manente immutandos ad incorruptionem & immortalitatẽ eos qui in aduentu domini uiui inueniendi sunt: & hoc eis reputari pro resurrectione ex mortuis, quod mortalitatem immutatione deponant, non morte: quolibet quis acquiescat modo, non est hæreticus, nisi ex contentione hæreticus fiat. Sufficit enim in ecclesiæ lege carnis resurrectionem credere futuram de morte.

DE IVDICIO VIVORVM ET MORTVORVM. CAP. VIII.

Vod autem dicimus in symbolo, in aduentu domini uiuos ac mortuos iudicandos, non solum iustos & peccatores significari, sicut Diodorus putat, sed & uiuos eos, qui in carne inueniendi sunt credimus: qui adhuc morituri creduntur, uel immutandi sunt, ut alij uolunt: ut suscitati continuo uel reformati cum ante mortuis iudicentur. *Alias* Theodorus.*

QVOD NVLLA POST RESVRRECTIONEM ET IVDIcium futura sit restitutio. Caput IX.

Ost resurrectionem & iudicium nõ credamus restitutionẽ futuram, quam Origenes delirat: ut dæmones uel impij homines post tormenta quasi supplicijs expurgati, uel illi in angelicam qua creati sunt redeant dignitatem, uel isti iustorũ societati donentur: eo quod hoc diuinæ conueniat pietati, ne quid ex rationalibus pereat creaturis, sed quolibet modo saluetur. Sed nos credamus ipsi iudici omniũ & retributori iusto, qui dixit: Ibũt impij in supplicium æternũ, iusti autem in uitam æternam, ut percipiant fructum operum suorum. *Matth.25.d.*

QVOD ANGELI ANTE MVNDVM FACTI SINT. CAPVT X.

N principio creauit deus cœlum, & terram, & aquam ex nihilo. *Genе.1.a.* Et cum adhuc tenebræ ipsam aquam occultarent, & aqua terrã absconderet, facti sunt angeli & omnes cœlestes uirtutes: ut nõ esset ociosa dei bonitas, sed haberet in quibus per multa ante spacia bonitatem suam ostẽderet. & ita hic uisibilis mũdus ex materia quæ à deo facta fuerat, factus est & ornatus.

QVOD SOLVS DEVS SIT INCORPOREVS. CAP. XI.

NIhil incorporeum & inuisibile natura credendum, nisi solum deũ: id est, patrem, & filium, & spiritum sanctũ. Qui ideo recte incorporeus creditur, quia ubiq; est: & omnia implet atq; constringit: ideo & inuisibilis omnibus creaturis, quia incorporeus est.

QVOD OMNIS CREATVRA SIT CORPOREA. CAP. XII.

CReatura omnis corporea est: angeli & omẽs cœlestes uirtutes corporeæ, licet non carne subsistant. Ex eo autem corporeas esse credimus intellectuales creaturas, quod localiter circumscribũtur, sicut & anima quæ carne clauditur, & dæmones, qui per substantiam angelicæ naturæ sunt.

QVOD INTELLECTVALES NATVRAE IMMORTALES SINT. CAPVT XIII.

IMmortales esse credimus intellectuales naturas, quia carne carẽt. nec habent quo cadant, ut resurrectione egeant post ruinam necessaria.

QVOD ANIMAE HOMINVM NON SINT SIMVL creatæ, nec per coitum seminatæ. Caput XIIII.

ANimas hominum non esse ab initio inter cæteras intellectuales naturas: nec simul creatas, sicut Origenes fingit: neq; cũ corporibus per coitum seminantur, sicut Luciferiani, Cyrillus, & aliqui Latinorum præsumentes affirmant, quasi naturæ cõsequẽtiam seruantes. Sed dicimus creationem animæ solum creatorem omnium nosse, & corpus tantum per coniugij copulam seminari: dei uero iudicio coagulari in uulua, & compingi atq; formari: ac formato iam corpore animã creari & infundi, ut uiuat in utero homo ex anima constans & corpore: & egrediatur uiuus ex utero, plenus humana substantia.

Hæc sũt addita.

QVOD DVAE ANIMAE NON SINT IN HOMINE. CAP. XV.

Exẽp. antiq. habet, sicut quidã Syrorum.

NEq; duas animas esse dicimus in uno homine, sicut Iacobus & alij Syrorum scribunt, unam animalem qua animetur corpus, & immixta sit sanguini: & alteram spiritalem, quæ rationẽ ministret: sed dicimus unam esse eandemq; animam in homine: quæ & corpus sua societate uiuificet, & semetipsam sua ratiõe disponat: habens in se libertatem arbitrij, ut in sua substãtia eligat cogitatione quod uult.

QVOD SOLVS HOMO IMMORTALEM HABET ANIMAM. CAPVT XVI.

SOlum hominem credimus habere animam substantiuam, quæ exuta corpore uiuit, & sensus suos atque ingenia uiuaciter tenet. Non cum corpore moritur, sicut *Aratus asserit: neq; *post modicum interuallum, sicut Zenon dicit, quia substantialiter uiuit.

Al's Arabs. Al's* postmodum.*

Quod animæ

QVOD ANIMAE ANIMALIVM SINT MORTALES. CAPVT XVII.

ANimalium uero animæ non ſunt ſubſtantiuæ, ſed cum carne ipſa carnis uiuacitate naſcuntur, & cum carnis morte finiuntur & moriuntur, & ideo nec ratione reguntur, ſicut Plato & Alexander putant: ſed ad omnia naturæ incitamenta ducuntur.

QVOD ANIMA HOMINIS FORMATO CORPORE INSERITVR. CAPVT XVIII.

ANima humana, non cum carne moritur: quia non cum carne, ut ſuperius diximus, ſeminatur: ſed formato in uentre matris corpore, dei iudicio creat̃ & infundit̃, ut uiuat homo intus in utero, & ſic procedat natiuitate in mundum. *Hoc nõ erat in exẽplari uetuſto.*

QVOD DVABVS SVBSTANTIIS CONSTET HOMO. CAPVT XIX.

DVabus ſubſtantijs tantum conſtat homo, anima & corpore. Anima cum ratione ſua, & corpore cum ſenſibus ſuis. Quos tamen ſenſus abſq; animæ ſocietate non mouet corpus. Anima uero & ſine corpore rationale ſuum tenet.

QVOD SPIRITVS IN HOMINE VNVM SIT CVM ANIMA. CAPVT XX.

NOn eſt tertius in ſubſtantia hominis ſpiritus, ſicut Didymus contendit: ſed ſpiritus ipſa eſt anima pro ſpiritali natura, uel pro eo quod ſpiret in corpore ſpiritus appellata. Anima uero ex eo uocatur, quod ad uiuendum uel ad uiuificandum animet corpus. Tertium uero qui ab Apoſtolo cum anima & corpore inducitur ſpiritum, gratiam ſancti ſpiritus eſſe intelligamus: quã orat Apoſtolus, ut integra perſeueret in nobis, ne noſtro uitio aut minuatur, aut fugetur à nobis: quia ſpiritus ſanctus effugiet fictum. *1. Theſſal. 5. b.* *Sap. 1. a.*

DE LIBERO ARBITRIO. CAPVT XXI.

LIbertati arbitrij ſui cõmiſſus eſt homo ſtatim in prima conditiõe, * ut ſalua uigilantia mẽtis, adnitente etiam præcepti cuſtodia pſeueraret, ſi uellet in eo quod creatus fuerat permanere. Poſtquàm uero ſeductione ſerpẽtis per Euam cecidit, naturæ bonũ perdidit, pariter & uigorem arbitrij: non tamen electionem, ne non eſſet ſuum quod *euitaret peccatum: nec merito indulgeretur quod nõ arbitrio diluiſſet. Manet itaq; ad quærendam ſalutem arbitrij libertas, id eſt, rationalis uoluntas: ſed admonente prius deo & inuitante ad ſalutem: ut uel eligat, uel ſequatur, uel agat occaſione ſalutis, hoc eſt, inſpiratione dei. Vt autem conſequat̃ quod eligit, uel quod ſequitur, uel quod occaſione agit, dei eſſe libere confitemur. Initium ergo ſalutis noſtræ deo miſerante habemus: Vt acquieſcamus ſalutiferæ *Aliàs * ut ſola uigilantia.* *Gene. 3. a* *Aliàs * emendaret.*

tiferæ inſpirationi, noſtræ poteſtatis eſt: ut adipiſcamur quod acquieſcẽdo admonitioni cupimus, diuini eſt muneris: ut non labamur in adepto ſalutis munere, ſollicitudinis noſtræ eſt, & cœleſtis pariter adiutorij: ut labamur, poteſtatis noſtræ eſt & ignauiæ. Nõ tamen ad obtinẽdam ſine illo, q quærentes facit inuenire, qui pulſantibus aperit, qui petentibus donat. Sicut ergo initium ſalutis noſtræ deo miſerante & inſpirante habere nos credimus, ita arbitrium naturæ noſtræ ſequax eſſe diuinæ inſpirationis libere, cõfitemur. Igit ut nõ labamur à bono uel naturæ uel meriti, ſollicitudinis noſtræ eſt & cœleſtis pariter adiutorij: ut labamur, poteſtatis noſtræ & ignauiæ.

Matth. 7. a

Hæc ſunt addita.

¶ QVOD ADAM OMNES HOMINES LAESERIT, NEC quenquàm niſi CHRISTI gratia poſſe ſaluari. ¶ Caput XXII.

Hæc triginta capita quæ ſequũtur, decreta putauerim eẽ Mileuẽtani Concilij cui interfuit Au. Auguſtinus. Nec erant in exẽplari uetuſto.

IRMISSIME credendum eſt, in præuaricatiõe Adæ oẽs homines naturalem poſſibilitatem & innocentiam perdidiſſe: & neminem de profundo illius ruinæ per liberũ arbitrium poſſe conſurgere, niſi eum gratia dei miſerantis erexerit. liberum enim arbitrium ille perpeſſus, dum ſuis inconſultius utitur bonis, cadens in præuaricationis profunda demerſus eſt. Et nihil quemadmodum exinde ſurgere poſſet, inuenit, ſuáq; in æternum libertate deceptus, huius ruinæ latuiſſet oppreſſu, niſi eum poſt CHRISTI pro ſua gratia releuaſſet aduentus: qui per nouæ regenerationis purificationem, omne præteritum uitium ſui baptiſmatis lauacro purgauit.

¶ QVOD NEMO SIT BONVS SVIS VIRIBVS, NISI participatione eius qui ſolus eſt bonus. ¶ Caput XXIII.

NEminem eſſe per ſemetipſum bonum, niſi participationem ſui ille donauerit, qui ſolus eſt bonus.

¶ QVOD NISI GRATIA DEI CONTINVA IVVEMVR, inſidias diaboli deuitare non poſſumus. ¶ Cap. XXIIII.

NEminem etiam baptiſmatis gratia renouatum idoneum eſſe ad ſuperandas diaboli inſidias, & ad uincendas carnis cõcupiſcentias, niſi per quotidianum adiutorium dei perſeuerantiam bonæ conuerſatiõis accepit.

¶ QVOD PER CHRISTVM LIBERO BENE VTAMVR arbitrio. ¶ Caput XXV.

QVod nemo niſi per CHRISTVM libero bene utatur arbitrio, idẽ magiſter in epiſtola ad Mileuentanum Concilium data prædicat, dicẽs:

Aduerte

Aduerte tandem ó prauissimarum mentium doctrina,quod primum hominem ita libertas ipsa decepit,ut dum indulgentius frenis eius utit',in præuaricationem præsumptione*concideret. Nec ex hac potuit erui,nisi ei prouidentia regenerationis,statũ pristinæ libertatis, CHRISTI domini reformasset aduentus. Aliàs*incideret.

QVOD OMNIA SANCTORVM MERITA, DONA SINT DEI. CAPVT XXVI.

Qvod omnia studia & omnia opera ac merita sanctorum ad dei gloriam laudemq; referenda sint.quia nemo ali unde ei placeat nisi ex eo quod ipse donauerit.in quam nos sententiã dirigit beatæ recordationis papæ Zozimi regularis autoritas,cũ scribẽs ad totius orbis episcopos ait: Nos autem instinctu dei(omnia enim bona ad autorem suum referenda sunt unde nascũtur)ad fratrum & coëpiscoporum nostrorum consciẽtiam uniuersa retulimus. Hunc autem sermonem syncerissimæ ueritatis luce radiantem tanto Aphri episcopi honore uenerati sunt, ut ita ad eũdem uirum scriberent. Illud uero quod in literis,quas ad uniuersas prouincias curasti esse mittendas posuisti,dicens: Nos tamen instinctu dei, & cætera: sic accipimus dictum,ut illos qui contra dei adiutorium extollũt humani arbitrij libertatem,districto gladio ueritatis uelut cursim transiẽs amputares. Quid enim tam libero fecisti arbitrio,quàm quod *uniuersam nostræ humilitatis conscientiam retulisti,& tamen instinctu dei factum esse fideliter sapienterq; uidisti,ueraciter fidenterq; dixisti? Ideo utiq, qa præparatur uoluntas à domino: Et ut boni aliquid agãt,paternis inspirationibus suorum ipse tangat corda filiorum. Quotquot enim spiritu dei aguntur,hi filij dei sunt: ut nec nostrum deesse sentiamus arbitrium, & in bonis quibusq; uoluntatis humanæ singulis motibus,magis illius ualere non dubitemus auxilium.

Aliàs* uniuersa in

Roma.8.a.

QVOD OMNIS SANCTA COGITATIO ET MOTVS PIAE VOLVNTATIS, EX DEO SIT. CAP. XXVII.

ITa deus in cordibus hominum,atq; in ipso libero operatur arbitrio,ut sancta cogitatio,pium consiliũ,omnisq; motus bonæ uoluntatis ex deo sit: quia per illum aliquid boni possumus,sine quo nihil possumus.

QVOD GRATIA DEI NON SOLVM PECCATA DIMITTIT,sed etiam adiuuat ne cõmittantur. Caput XXVIII.

Qvicunq; dixerit gratiã dei,qua iustificamur per IESVM Christum dominum nostrum,ad solam remissionẽ peccatorum ualere,quæ iam cõmissa sunt,nõ etiam ad adiutoriũ gratiæ, ut nõ committantur,anathema sit.

De conse.dist. 4.c. placuit ut quicunq; dixerit.

Quod per

QVOD PER CHRISTI GRATIAM, NON SOLVM adiuuamur ad non peccandum, sed etiam reueletur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetendum, quidue uitandum. Caput XXIX.

De conse. dist. 4. c. quisquis dixerit.

Visquis dixerit gratiam dei per IESVM Christum propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandũ, quia per ipsum nobis reuelatur & aperitur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetere, & quid uitare debeamus: nõ autem per illã nobis præstari, ut quod faciẽdũ cognouimus, etiam facere diligamus atq; ualeamus, anathema sit.

QVOD OMNES ORATIONES ECCLESIAE CHRISTI gratiam reformant, qua genus reparatur humanum ab æterna damnatione. Caput XXX.

Bsecrationum quoq; sacerdotalium sacramẽta respiciamus, quæ ab Apostolis tradita, in toto mundo, atq; in omni catholica ecclesia uniformiter celebrantur: ut legem credẽdi, lex statuat supplicãdi. Cum enim sanctarum plebium præsules mandata sibimet legatiõe funguntur, apud diuinam clementiam humani generis agunt causam: & tota secum ecclesia congemiscente postulant & precantur, ut infidelibus donetur fides: ut idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus: ut Iudæis ablato cordis uelamine, lux ueritatis appareat: ut hæretici catholicæ fidei ꝑceptiõe resipiscãt: ut schismatici spiritũ rediuiuæ charitatis accipiãt: ut lapsis pœnitẽtiæ remedia conferantur: ut deniq; catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis, cœlestis misericordiæ aula reseretur. Hæc autem non perfunctorie neq; inaniter à domino peti, rerum ipsarum monstrat effectus: quandoquidem ex omni errorum genere plurimos deus dignatur attrahere, quos erutos de potestate tenebrarum transferat in regnum filij claritatis suæ: & ex uasis iræ, faciat uasa misericordiæ. Quod adeo totũ diuini operis esse sentitur, ut hæc efficienti deo gratiarum semper actio, laudisq; confessio pro illuminatione talium uel correctione referantur.

QVOD GRATIAM DEI ETIAM BAPTIZANDORVM testetur insti tuta propagatio, cum exorcismis & exufflationibus spiritus ab eis expelluntur immũdi. Cap. XXXI.

De cõse. dis. 4. c. siue paruuli.

Llud etiam quod circa baptizandos in uniuerso mũdo sancta ecclesia uniformiter agit, non otioso contemplemur intuitu. Cum siue paruuli, siue iuuenes ad regenerationis ueniunt sacramentũ: non prius fontem uitæ adeant, quàm exorcismis & exufflationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur: ut tunc uere appareat quãdo princeps mundi huius mittatur foras: & quomodo prius alligetur fortis, & deinceps uasa eius diripiantur, in possessionem translata uictoris: qui captiuã ducit captiuitatem, & dat dona hominibus.

Iohan. 12. c. *Matth. 12. c.* *Psal. 67.*

Quod omniũ

QVOD OMNIVM BONORVM AFFECTVVM ATQVE operum,& omnium studiorum,omniumq; uirtutum,quibus ab initio fidei ad deum tenditur,deum profitemur autorem:nec ideo tamen aufertur liberum arbitrium, sed liberatur. Caput XXXII.

Mnium bonorum affectuum atq; operum,& omniũ studiorum,omniũq; uirtutum,quibus ab initio fidei ad deum tenditur,deum profitemur autorẽ.Et non dubitamus ab ipsius gratia omnia hominis merita præueniri:per quem fit ut aliqd boni & uelle incipiamus & facere.Quo utiq; auxilio & munere dei non aufertur liberum arbitrium,sed liberatur:ut de tenebroso lucidum,de prauo rectum,de languido sanum,de imprudente sit prouidum.Tanta enim est erga omnes homines bonitas dei,ut nostra uelit esse merita,quæ sunt ipsius dona:& pro his quæ largitus est,æterna præmia sit donaturus. Agit quippe in nobis,ut qd uult,& uelimus,& agamus:nec otiosa esse in nobis patit quæ exercenda,non negligenda donauit,ut & nos cooperatores sim⁹ gratiæ dei:ac si quid in nobis ex nostra uiderimus remissione languescere,ad illum sollicite recurramus,qui sanat omnes languores nostros,& redimit de interitu uitam nostram:& cui cottidie dicimus:Ne nos inducas in tentationem,sed libera nos à malo. *Psal.102.* *Matth.6.b*

QVOD ADAM NON SIT FACTVS A DEO MORTALIS. CAPVT XXXIII.

QVicunq; dicit Adam primũ hominem mortalem factum, ita ut siue peccaret,siue non peccaret,moreretur in corpore hoc,id est,de corpore exiret,non peccati merito,sed necessitate naturæ,anathema sit.

QVOD PARVVLI IN REMISSIONE PECCATORVM BAPTIZENTVR. CAPVT XXXIIII.

Vicunq; paruulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat,aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari,sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lauacro regenerationis expietur:unde sit cõsequens,ut in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non uera,sed falsa intelligatur, anathema sit.quoniam non aliter intelligendum est quod ait Apostolus: Per unum hominem peccatum intrauit in mundum,& per peccatum mors: & ita in omnes homines pertransijt,in quo omnes peccauerunt,nisi quemadmodum ecclesia catholica ubiq; diffusa semper intellexit. Propter hanc eñ fidei regulã etiã paruuli qui nihil peccatorũ in seipsis adhuc cõmittere potuerunt,ideo in peccatorum remissionem ueraciter baptizantur,ut in eis regeneratione mundetur,quod generatione traxerunt. *De conse. dist.4.c. placuit ut quicũq;* *Ro.5.b.*

¶QVOD NON SOLVM HVMILIS, SED ET VERAX sanctorum uox est: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus. ¶ Caput XXXV.

1.Ioha.1.c. Vod ait sanctus Iohannes apostolus: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus, & ueritas in nobis non est: quisquis sic accipiẽdum putauerit, ut dicat propter humilitatem non oportere dici nos non habere peccatũ, nõ quia ueritas est, anathema sit. Sequitur enim Apostolus & adiungit: Si autẽ cõfessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & iustus, qui remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Vbi satis apparet, hoc non tantũ humiliter, sed etiã ueraciter dici. Poterat enim Apostolus dicere: Si dixerimus non habemus peccatum, nosipsos extollimus, & humilitas in nobis nõ est. Sed cum ait: Nosipsos decipimus, & ueritas in nobis non est: satis ostendit, eum qui dixerit se non habere peccatum, non uerum loqui, sed falsum.

¶QVOD IN ORATIONE DOMINICA SANCTI PRO se dicant: Dimitte nobis debita nostra. ¶ Caput XXXVI.

Matth.6.b. Vicunq; dixerit in oratione dominica ideo dicere sanctos: Dimitte nobis debita nostra, ut non pro seipsis hoc dicant, qa nõ est eis iam necessaria ista petitio, sed pro alijs qui sunt in suo populo peccatores, & ideo non dicere unumquẽq; sanctorum: Dimitte mihi debita mea, sed dimitte nobis debita nostra: ut hoc pro alijs potius quàm pro se iustus petere intelligatur, anathema sit. Sanctus enim & iustus erat apostolus Iacobus, cũ dicebat: In multis enim offendimus oẽs. (Iaco.3.a) Nam quare additum est, omnes, nisi ut ista sententia cõueniret, & psalmo ubi legitur: Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quoniam non iustificabit in conspectu tuo omnis uiuens? (Psal.142.) Et in oratione sapientissimi Salomonis: Non est homo qui non peccet. (Eccs.7.c) Et in libro sancti Iob: In manu omnis hominis signat, ut sciat omnis homo infirmitatem suam. (Iob.37.b) Vnde etiam Daniel sanctus & iustus, cum in oratione pluraliter diceret: Peccauimus, iniquitatẽ fecimus. (Daniel.9.d) & cætera, quæ ibi ueraciter & humiliter confitetur, ne putaretur quẽadmodum quidam sentiunt, hoc non de suis, sed de populi sui dixisse peccatis, postea dixit: (Ibidem.e.) Cum orarem & confiterer peccata mea, & peccata populi mei domino deo meo: noluit dicere, peccata nostra, sed, populi sui dixit, & sua: quoniam futuros istos, qui tam male intelligerent tanquàm propheta præuidit.

¶QVOD VERACITER DICATVR A SANCTIS, Dimitte nobis debita nostra. ¶ Caput XXXVII.

Matth.6.b QVicunq; ipsa uerba dominicæ orationis ubi dicimus, Dimitte nobis debita nostra, ita uolunt à sanctis dici, ut humiliter non ueraciter hoc dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orantem nõ hominibus, sed ipsi domino

mino mentiẽtem, qui labijs sibi dicit dimitti uelle, & corde dicit, quæ sibi dimittantur debita non habere?

QVOD PER OFFENSAM PRAEVARICATIONIS Adæ totus homo secundum corpus & animam in deterius cõmutatus sit. Caput XXXVIII.

SI quis per offensam præuaricationis Adæ non totum, id est secundum corpus & animam in deterius dicit hominem cõmutatum: sed animæ libertate illæsa durante, corpus tantũmodo corruptioni credit obnoxium, Pelagij errore deceptus aduersatur scripturæ dicenti: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et, Nescitis quoniam cui obeditis, & à quo quis superatur eius seruus addicitur? Ezech.18.a Roma.6.c 2.Petri.2.d

QVOD NON SOLI ADAE, SED ETIAM EIVS PROpagini præuaricatio sua nocuit: nec tantum mortem corporis, sed etiam animæ intulit. Caput XXXIX.

SI quis soli Adæ præuaricationem suam, non etiam eius propagini asserit nocuisse: aut certe mortem tantum corporis, quæ pœna peccati est, non autem & peccatum quod mors est animæ p unũ hominem in omne genus humanum transisse testatur, iniustitiam deo dabit, contradicens Apostolo dicenti: Per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransijt, in quo omnes homines peccauerunt. Roma.5.b

QVOD NON TANTVM INVOCATIONE HVMANA, gratia dei confertur, uerum etiam ipsa gratia facit ut inuocetur. Caput XL.

SI quis inuocatione humana gratiam dei dicit posse conferri, non autem ipsam gratiã facere ut inuocetur à nobis, contradicit Esaiæ prophetæ, uel Apostolo idem dicenti: Inuentus sum à non quærẽtibus me, palàm apparui his qui me non interrogabant. Esa.65.a. Roma.10.d

VTRVM VT PVRGEMVR A PECCATO VOLVNtatem nostram deus expectet. Caput XLI.

SI quis ut à peccato purgemur, uoluntatem nostram deum expectare contendit, non autem ut etiam purgari uelimus, p sancti spiritus infusionem & operationem in nobis fieri cõfitetur, resistit ipsi spiritui sancto per Salomonem dicenti: Præparatur uoluntas à domino, Et Apostolo salubriter prædicanti: Deus est qui operatur in nobis & uelle & proficere pro bona uoluntate. Philip.2.b

 Sicut au-

SICVT AVGMENTVM, ITA ETIAM INITIVM FIDEI, qua ad regenerationem sacri baptismatis peruenimus, gratiæ donum est, non naturæ. Caput XLII.

Ro.4.d.

I quis sicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipsumq; credulitatis affectum, quo in eum credimus, qui iustificat impium, & ad regenerationem sacri baptismatis peruenimus, nō gratiæ donum, id est, per inspirationem spiritus sancti corrigentem uoluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse dicit, apostolicis dogmatibus aduersarius approbat, beato apostolo Paulo dicente: Confidimus, quia qui cœpit in uobis bonum opus pficiet usq; in diem Christi Iesu. Et illud: Vobis datum est pro Christo, nō solum ut in eum credatis, uerum etiam ut pro illo patiamini. Et, Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex uobis: dei enim donum est. Qui enim fidem qua in deum credimus, dicunt esse naturalem, omnes eos qui ab ecclesia Christi alieni sunt, quodāmodo fideles esse definiunt.

Philip.1.a.
Ibidem g.
Ephe.2.b.

VT CREDENTES, OBEDIENTES ET HVMILES simus, ipsius gratiæ donum est. Caput XLIII.

I quis sine gratia dei credentibus, uolentibus, desiderantibus, conantibus, studentibus, petentibus, quærentibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit conferri diuinitus: non autem ut credam⁹ uelimus, uel hæc omnia sicut oportet agere ualeamus, per infusionē & inspirationē sancti spiritus in nobis fieri confitetur: & aut humilitati, aut obedientiæ humanæ subiungit gratiæ adiutorium, nec ut obedientes & humiles simus ipsius gratiæ donū esse consentit: resistit Apostolo dicenti: Quid enim habes, quod non accepisti? Et, Gratia dei sum id quod sum.

QVOD PER VIGOREM NATVRAE ET ABSQVE illuminatione & inspiratione spiritus sancti non possumus bonum aliquid quod ad salutem pertinet uitæ æternæ, cogitare ut expedit, aut eligere, aut consentire. Caput XLIIII.

I quis per naturæ uigorem bonum aliquid quod ad salutē ptinet uitæ æternæ, cogitare ut expedit, aut eligere, siue salutari, id est, euangelicæ prædicationi consentire posse confirmat, absq; illuminatione & inspiratione spiritus sancti, qui dat omnibus suauitatem, in consentiendo & in credendo ueritatem, hæretico fallitur spiritu, non intelligens uocem dei in euangelio dicentis: Sine me nihil potestis facere. Et illud Apostoli: Non quod idonei simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est.

Qui alios

QVI ALIOS PER MISERICORDIAM, ALIOS VERO per liberum arbitrium ad gratiam baptiſmi poſſe uenire contendit, à recta fide probatur alienus. Caput XLV.

SI quis alios per miſericordiam, alios uero per liberũ arbitriũ, quod in omnibus qui de præuaricatione primi hominis nati ſunt conſtat eſſe uitiatum, ad gratiam baptiſmi poſſe uenire contendit, à recta fide probatur alienus. Ille enim non omniũ liberum arbitrium per peccatum primi hominis aſſerit infirmatum, aut certe ita læſum putat, ut tamẽ quidam ualeant ſine reuelatione dei miniſteriũ ſalutis æternæ per ſemetipſos conquirere. Quod quàm ſit contrarium, ipſe dominus probat: qui non aliquos, ſed neminem ad ſe poſſe uenire teſtatur, niſi quẽ pater attraxerit. Iohan.6.e. Sicut & Petro dicit: Beatus es Simon Bariona, Matth.16.c. quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cœlis eſt. Et Apoſtolus: Nemo poteſt dicere, dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto. 1.Cor.12.a.

LIBERVM VOLVNTATIS ARBITRIVM IN PRIMO homine amiſſum, non poteſt reddi, niſi à quo potuit dari. Caput XLVI.

ARbitrium uoluntatis in primo homine infirmatum, niſi per gratiam baptiſmi nõ poteſt reparari. Quod amiſſum, niſi à quo potuit dari, non poteſt reddi. Vnde ueritas dicit: Si uos filius liberauerit, tunc uere liberi eritis. Iohan.8.e

QVOD SICVT SINE GRATIA DEI HVMANA NAtura non potuit cuſtodire ſalutem acceptam, ſic ſine ea non poteſt reparare perditam. Caput XLVII.

NAtura humana etiam ſi in illa integritate in qua eſt condita pmaneret, nullo modo ſeipſam creatore ſuo non adiuuante ſeruaret. unde cum ſine dei gratia ſalutem non poſſit cuſtodire quam accepit, quomodo ſine dei gratia poterit reparare quod perdidit?

SICVT IN LEGE NON EST IVSTITIA, ITA nec per naturam. Caput XLVIII.

SIcut eis qui uolentes in lege iuſtificari à gratia exciderunt, ueriſſime dicit Apoſtolus: Si in lege iuſtitia eſt, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt: Galat.2.d. ſic eis qui gratiam quam cõmendat & percipit fides Chriſti putant eſſe naturam, ueriſſime dicitur: Si per naturam iuſtitia eſt, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt. Iam hic enim erat lex, & non iuſtificabat: iam hic erat & natura, & non iuſtificabat. ideo Chriſtus non gratis mortuus eſt, ut & lex per illum impleretur, qui dixit: Non ueni Matth.5.b. ſoluere legem, ſed implere: & natura per Adam perdita, per illum repararetur, Lucæ.19.b qui dixit, ueniſſe ſe quærere & ſaluare quod perierat.

EPILOGVS QVID SECVNDVM SVPRADICTA SCRIpturarum testimonia, uel antiquorum patrum definitiones prædicare debeamus & credere. Caput XLIX.

Secundum suprascriptas sanctarum scripturarum sententias, uel antiquorum patrum definitiones, hoc deo propitiante & prædicare debemus & credere, quod per peccatum primi hominis ita genus humanum sit inclinatum, ut nullus postea aut diligere deum, sicut oportuit, aut credere in deum, aut operari propter deũ quod bonum est possit, nisi eum gratia misericordiæ diuinæ præuenerit. Vnde & Abel iusto, & Noë &, Abrahæ, & Isaac, & Iacob, omniq; antiquorum sanctorum multitudini illam præclaram fidem, quam in ipsorum laude prædi-
Heb.11.a. cat apostolus Paulus, non per bonum naturæ, quod prius in Adam datũ fuerat, sed per gratiam dei credimus fuisse collatam. Quam gratiam etiam post aduentum domini omnibus qui baptizari desiderant, nõ in libero arbitrio haberi, sed Christi nouimus simul & credimus largitate cõferri, secundum illud quod iam sæpe dictum est & prædicat Paulus apostolus: Vobis
Philip.1.d donatum est pro Christo non solum ut in eum credatis, sed etiam ut ꝓ eo patiamini. Et illud: Deus qui cœpit in uobis bonum opus, perficiet usque in
Philip.1.a
Ephe.2.b. diem domini nostri. Et illud: Gratia salui facti estis per fidem, & hoc nõ ex
1.Cor.7.c uobis, dei enim donum est. Et quod de seipso ait Apostolus: Misericordiã consecutus sum, ut fidelis essem. Non dixit quia eram, sed ut essem. Et illud
1.Cor.4.b Quid habes quod non accepisti? Et illud: Omne datum bonum, & omne
Iaco.1.c. donum perfectum desursum est, descendens à patre luminũ. Et illud: Ne-
Iohan.3.d mo habet quicquàm, nisi illi datum fuerit desuper.

QVOD POST ACCEPTAM BAPTISMI GRATIAM OMNES baptizati Christo auxiliante & cooperante, quæ ad animæ salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare uoluerint, adimplere. Caput L.

Hoc etiam secundum fidem catholicam credimus, quod post acceptam baptismi gratiam, omnes baptizati Christo auxiliante & cooperante quæ ad salutẽ animæ pertinẽt, possint & debeãt, si fideliter laborare uoluerint adimplere. Aliquos uero ad malũ diuina potestate prædestinatos esse, non solũ non credimus, sed etiam si sunt qui tantum mali credere uelint, cum omni detestatione illis anathema dicimus.

QVOD DEVS NVLLIS PRAECEDENTIBVS BONIS MERItis, & fidẽ & amorẽ sui prius inspirat. Caput LI.

In omni opere bono non nos incipimus, & postea per dei misericordiam adiuuamur, sed ipse nullis præcedentibus bonis meritis & fidem, & amorem sui prius inspirat: ut & baptismi sacramenta

fideliter

fideliter requiramus, & post baptismum cum ipsius adiutorio ea quæ sibi
sunt placita implere possimus. Vnde manifestissime credendum est, quod Luc.23.f.
& illius latronis, quem dominus ad paradisi patriam reuocauit, & Corne- Actu.10.a.
lij Centurionis, ad quem angelus domini missus est, Zachæiq; qui ipsum Luc.19.a.
dominum suscipere meruit, illa tam admirabilis fides non fuerit de natura,
sed diuinæ gratiæ largitate donata.

Hoc est ultimũ caput horũ triginta, quæ mihi uidentur addita ex cõcilio Mileuentano. Nã quædã citat Gratianus. Quæ sequũtur erãt in uetusto codice.

DE SACRAMENTO BAPTISMI. CAPVT LII.

BAptisma unum est: sed in ecclesia, ubi una fides est: ubi in Ephe.4.b.
nomine patris & filij & spiritus sancti datur. Et ideo si qui Matth.28.d.
apud illos hæreticos baptizati sunt, qui in sanctæ trinitatis De cõse dist.4.c. hi qui apud.
confessione baptizant, & ueniunt ad nos, recipiantur qui-
dem quasi baptizati, ne sanctæ trinitatis inuocatio uel con
fessio annulletur: sed doceantur ante & instruantur, quo sensu sanctæ trini
tatis mysterium in ecclesia teneatur: & si consentiunt credere, uel acquiescũt
confiteri, purgati iam fidei integritate confirmentur manus impositione. Si
uero paruuli sunt, uel hebetes, qui doctrinam non capiant, respondeãt pro
illis qui eos offerunt iuxta morem baptizandi: & sic manus impositione, &
chrismate cõmuniti, eucharistiæ mysterijs admittantur. Illos autem qui nõ
sanctæ trinitatis inuocatione apud hæreticos baptizati sunt, & ueniunt ad
nos, baptizari debere pronunciamus, non rebaptizari. Neq; enim creden-
dum est eos fuisse baptizatos, qui nõ in nomine patris & filij & spiritus san
cti iuxta regulam à domino positam tincti sunt, ut sunt Pauliani, Proclia-
ni, Borboritæ, Siphori, qui nunc uocantur Bonosiani, Fotiniani, Montani,
& Manichæi, uariata impietatis germina: uel cæteræ istorum originis siue
ordinis pestes, quæ duo principia sibi ignota introducunt, ut Cerdon &
Marcion: uel contraria, ut Manichæus: uel tria & barbara, ut Fetianus &
Theodosius: uel multa, ut Valẽtinus: uel Christum hominem fuisse absq; Aliás Theodotus.
deo, ut Cerinthus, Hebion, Arthemon & Fotinus. Ex istis inquam si
qui ad nos uenerint, non requirendum ab eis utrum baptizati sint an non,
sed hoc tantũ, si credãt ecclesiæ fidem. Et baptizent' ecclesiæ baptismate.

DE EVCHARISTIA. CAPVT LIII.

QVotidie eucharistiæ communionem percipere, nec laudo, nec re- De cõse.dist.2.c quotidie.4.sentẽ.dist.12 c.institutum est.
prehendo. Omnibus tamen dominicis diebus communicãdum
suadeo & hortor, si tamen mens in affectu peccandi nõ sit. Nam
habentem adhuc uoluntatem peccandi, grauari magis dico euchari-
stiæ perceptione quàm purificari: & ideo quamuis quis peccato mordea-
tur, peccandi non habeat de cætero uoluntatem, & communicaturus satis-

Lachrymis & orationibus satisfaciendum.

PVBLICA POENITENTIA.

SECRETA SATISFACTIO.

faciat lachrymis & orationibus, & confidens de domini miseratiōe, qui peccata piæ confessioni donare consueuit, accedat ad eucharistiam intrepidus & securus. Sed hoc de illo dico, quem capitalia & mortalia peccata non grauant. Nam quem mortalia crimina post baptismū cōmissa premunt, hortor prius publica pœnitentia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatum cōmunioni sociari, si uult non ad iudicium & condemnationem sui eucharistiam percipere. Sed & secreta satisfactione solui mortalia crimina nō negamus: sed mutato prius seculari habitu, & cōfesso religionis studio p uitæ correctionem, & iugi imò ppetuo luctu miserante deo: ita dumtaxat, ut contraria pro his quæ pœnitet, agat: & eucharistiā omnibus dominicis diebus supplex & submissus usq; ad mortem percipiat.

DE POENITENTIA. CAPVT LIIII.

4. sentē. dis. 14. c. 1. & dis. 15. c. his respondere.

Oenitentia uera, est pœnitenda non admittere, & admissa deflere. Satisfactio pœnitentiæ, est causas peccatorum excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere.

DE DIVINIS PROMISSIONIBVS. CAP. LV.

Meletiani. Tertullianus.

N diuinis repromissionibus nihil terrenū uel transitoriū expectamus, sicut Melitani sperant. Non nuptiarum copulam, sicut Cerinthus & Marcus delirant. Nō quod ad cibū uel ad potum ptinet, sicut Papia autore, Irenæus, & Tertullian⁹, & Lactantius acquiescunt. Neq; post mille annos post resurrectionē regnū Christi in terra futurū, & sanctos cum illo in delitijs regnaturos speramus, sicut Nepos docuit, qui primā iustorum resurrectionem, & secundā impiorum confinxit: Et inter has duas mortuorum resurrectiones, gentes ignorātes deum in angulis terrarum in carne seruandas: quæ post mille annos regni in terra iustorum instigante diabolo mouendæ sunt ad pugnam contra iustos regnantes, & domino pro iustis pugnante imbre igneo cōpescendas, atq; ita mortuas cum cæteris in impietate ante mortuis ad æterna supplicia in incorruptibili carne resuscitandas.

QVOD NVLLVS SALVETVR, NISI DEO AVTORE. Caput LVI.

Vllum credimus ad salutem nisi deo inuitante uenire. Nullum inuitatum salutem suam nisi deo auxiliāte operari. Nullum nisi orantem auxilium promereri. Nullū dei uoluntate perire, sed per seipsum pro electione arbitrij, ne ingenuitatis libertas atq; potestas semel homini attributa ad seruilem cogatur necessitatem.

QVOD MALVM NON SIT A DEO. CAP. LVII.

Alum uel malitia non est à deo creata, sed à diabolo inuenta: qui & ipse bonus à deo creatus est. Sed quia libero arbitrio utpote rationalis creatura à deo commissus est, & cogitandi acceperat facul

rat facultatem, scientiā boni uertit ad malum, & multa cogitando factus est inuentor mali, & quod in se perdiderat, inuidit in alijs: nec contentus solus perire, suasit alijs: ut qui esset suæ malitiæ inuentor, fieret & aliorum autor: & ex eo malum uel malitia *percucurrit in cæteras rationales creaturas. Al's *peruenit.

QVOD NIHIL SIT IMMVTABILE NISI SOLVS DEVS. Caput LVIII.

Nde cognoscimus nihil esse natura immutabile, nisi solum deum patrem, & filium, & spiritum sanctum: qui mutari nō potest à bono: quia natura possidet bonū, nec potest aliud quid esse quàm bonus.

DE ANGELICA SANCTITATE. CAP. LIX.

Ngeli uero qui in illa qua creati sunt beatitudine perseuerāt, nō natura possident bonum ut non mutarentur cum cæteris, sed arbitrio seruantes bonam uoluntatem, & bonum conditionis, & fidē suo domino. Propter quod & merito ab ipso domino sancti angeli uocantur, quod tenuerunt arbitrio sanctitatem, nec sociorum exemplo deuiauerunt à bono.

QVOD OMNIVM CREATVRARVM SIVE SPIRITAlium, siue corporalium bona est substantia, & mali nulla natura. Caput LX.

Ides uera quæ est catholica, omniū creaturarum siue spiritalium, siue corporalium bonam confitetur substantiam, & mali nullam esse naturam: quia deus qui uniuersitatis est conditor, nihil nō bonum fecit. Vnde & diabolus bonus esset, si in eo quod factus est permaneret. Sed quia naturali excellentia male usus est, & in ueritate non stetit, non in contrariam substantiam transijt, sed à summo bono cui debuit adhærere, discessit. Hoc nō erat in uetusto codice.

QVOD VIRTVTES ANGELICAE, LAPSIS SVPERbientibus angelis in contemplatione conditoris æterna stabilitate subsistunt. Caput LXI.

Irtutes angelicæ, quæ in diuino amore fixæ perstiterunt lapsis superbientibus angelis, hoc munere retributionis acceperūt, ut nulla iam rubigine surrepentis culpæ mordeantur: ut & in cōtemplatione conditoris sine felicitatis fine permaneant: & in hoc sic conditæ æterna stabilitate subsistunt. Nec hoc.

QVOD PER LIBERVM ARBITRIVM ANGELI STARE aut cadere poterant, sed post malorum casum boni confirmati sint. Caput LXII.

Ales creati sunt angeli, ut si uellēt in beatitudinis luce persisterēt: si autem uellent, etiam labi potuissent. Vnde & satan cū sequenti- Nec hoc.

bus legionibus cecidit. Sed post eius lapsum ita confirmati sunt angeli qui perstiterunt, ut cadere omnino non possint: quia ne omnino iam caderẽt, uirtutem incõmutabilitatis acceperunt.

QVOD NVPTIAE BONAE SINT. CAPVT LXIII.

BOnæ sunt nuptiæ, sed causa filiorum & compescendæ fornicationis obtentu.

QVOD NON SVFFICIAT CONTINENTIA SIBI ad beatitudinem sine uacatione. Caput LXIIII.

MElior est continentia, sed non sibi sufficit ad beatitudinem, si pro solo amore pudicitiæ retinetur, sed si & cum affectu causa uacandi domino eligatur: alioquin diuortium magis coniugij uidebitur esse, quàm appetitio castitatis.

QVOD VIRGINITAS ET NVPTIIS ET CONTINENTIÆ præcellit. Caput LXV.

VIrginitas utroq; bono præcelsior est: quia & naturã uincit & pugnã: Naturam, corporis integritate: pugnam, pace castimoniæ, quæ pro solo amore pudicitiæ in pace est.

DE CIBORVM ACCEPTIONE. CAPVT LXVI.

1. Timo. 4. d BOnum est cibum cũ gratiarum actione sumere: & quicquid deus præcepit edendum est. Abstinere autem ab aliquibus nõ quasi à malis, sed quasi non necessarijs, non est malum. Moderari uero eorum usum pro necessitate & tempore, proprie Christianorum est.

QVOD NVPTIAE NON SINT MALAE. CAP. LXVII.

MAlas uero dicere nuptias uel fornicationi comparandas, aut stupro, cibos quoq; credere malos, uel malicias causare percipientibus, nõ est Christianorum, sed proprie Hierarchitarum & Manichæorum.

Encratitarũ puto legendum.

QVOD NON SINT NVPTIAE VIRGINITATI COAEQVANDAE. CAP. LXVIII.

Aliàs Sacratæ deo uirg.

SAcratæ uero uirginitati nuptias coæquare, aut pro amore castigãdi corporis, abstinentibus à uino uel carnibus nil credere meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Iouiniani est.

BEATAM VIRGINEM SEMPER FVISSE VIRGINEM. CAPVT LXIX.

INtegra fide credendum est, beatam Mariam dei Christi matrẽ, & uirginem concepisse, & uirginem genuisse, & post partum uirginem permansisse. Nec est blasphemiæ Heluidij acquiescẽdum, qui dixit: Fuit uirgo ante partum, non uirgo post partum.

De elemẽtis

DE ELEMENTIS MVNDI. CAP. LXX.

Elementa, id est, cœlum & terram non credamus abolenda per ignem, sed in melius cōmutanda, figurā quoq; mundi, id est, imaginem, non substantiam transituram.

DE FACVLTATIBVS EROGANDIS. CAP. LXXI.

Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare. Melius est pro intentione sequendi dominum in simul donare, & absolutum sollicitudine, cum Christo egere. *Matt. 19. c.*

QVAE SINT ILLA QVAE CLERICATVM IMPEDIVNT. CAPVT LXXII.

Maritum duarum post baptismum matronarum clericum nō ordinandum: neq; eum qui unam quidem, sed concubinam, non matronam habuit. Nec illum qui uiduam, aut repudiatam, uel meretricem in matrimoniū sumpsit. Neque eum qui semetipsum quolibet corporis sui membro indignatione aliqua uel iusto iniustóue timore superatus truncauerit. Neque illum qui usuras accepisse conuincitur, aut in scena lusisse dinoscitur. Neque eum qui publica pœnitētia mortalia crimina deflet. Neque illum qui aliquando in furiam uersus insaniuit, uel * afflictione diaboli uexatus est. Nec eum qui per ambitionem ad imitationem Simonis magi pecuniam offert. *Al's concubinam immatronalem.* *Al's uel iuste uel iniuste uel timore.* *Dist. 50. c. ex pœnitentibus.* *Al's * afflatione.* *Act. 8. d*

DE RELIQVIIS SANCTORVM. CAP. LXXIII.

Sanctorum corpora, & præcipue beatorum martyrum reliquias, ac si Christi membra syncerissime honoranda, & basilicas eorum nominibus appellatas uelut loca sancta diuino cultui mancipata, affectu piissimo & deuotione fidelissima adeundas credimus. Si quis cōtra hanc sententiam uenerit, non Christianus, sed Eunomianus & Vigilantianus creditur.

DE CATECHVMENIS DEFVNCTIS, ET MARTYribus non baptizatis. Caput LXXIIII.

Baptizatis tantum iter esse salutis credimus. Nullum catechumenum, quamuis in bonis operibus defunctum uitam æternam habere credimus, excepto martyrio ubi tota baptismi sacramenta cōplentur. Baptizandus confitetur fidem suam coram sacerdote: & interrogatus respondet, hoc & martyr coram persecutore facit, qui & cōfitetur fidem suam, & interrogatus respondet. Ille post confessionem uel aspergit͛ aqua uel intingitur. & hic uel aspergitur sanguine, uel cōtingitur igne. Ille manus impositione pontificis accipit spiritum sanctum. hic habitaculum efficit͛ spiritus sancti *De conse. dist. 4. c. chatecumenum. 4. sent. dist. 4. c. his autem.*

Matth.10.c. ritus sancti, dum non est ipse qui loquitur, sed spiritus patris qui loquitur in illo. Ille cõmunicat eucharistiæ in cõmemoratiõe mortis domini. hic ipsi Christo cõmoritur. Ille confitetur se mundi actibus renunciaturum, hic ipsi renunciat uitæ. Illi peccata omnia dimittuntur. in isto extinguuntur.

Cõmunicat euch. in commemoratione mortis domini.

QVALITER EVCHARISTIA OFFERATVR. CAPVT LXXV.

IN eucharistia non debet pura aqua offerri, ut quidam sobrietatis falluntur * imagine, sed uinum cum aqua mixtum: quia & uinum fuit in redemptionis nostræ mysterio, cum dixit: Non bibã amodo de hoc genimine uitis: Et aqua mixtum, non quod post cœnam da batur, sed quod de latere eius lancea perfosso aqua cum sanguine egressa, uinum de uera eius carnis uite cum aqua expressum ostendit.

*Al's * causa, Matth.26.c. Iohan.16.c*

DE HVMANA CARNE. CAPVT LXXVI.

BOna est caro nostra, & ualde bona, utpote à bono solo deo condita: & non est mala, ut uolunt Sethianus, & Ophianus, & Patricianus: nec mali causa, ut docuit Florianus: nec ex malo & bono compacta, ut Manichæus blasphemat. Sed cum sit creatiõe bona, arbitrio animæ efficitur nobis uel bona uel mala: non immutatione substantiæ, sed executionis mercede. Ipsa enim est quæ stabit ante tribunal Christi: in qua perferat anima propria corporis, prout gessit, siue bonum siue malum.

Aliâs referat anima 2. Cor.5.b.

QVOD IN RESVRRECTIONE, SEXVS NON IMMVTABITVR. CAPVT LXXVII.

IN resurrectione ex mortuis sexus forma nõ mutabitur, sed uir mortuus resurget in forma uiri, & fœmina in forma fœminæ, carens tantum sexuum in hac uita conditione, non specie naturali: ne non sit uera resurrectio, si non id resurgit quod cadit.

QVOD ANTE PASSIONEM DOMINI, SANCTORVM animæ in inferno detinebantur. Cap. LXXVIII.

ANte passionem domini omnes animæ sanctorum in inferno sub debito præuaricationis Adæ tenebantur, donec autoritate domini per indebitam eius mortem à seruili conditione liberarentur.

QVOD POST ASCENSIONEM, SANCTORVM ANImæ cum Christo sint. Caput LXXIX.

POst ascensionem domini ad cœlos, omnium sanctorum animæ cum Christo sunt, & exeuntes de corpore ad Christum uadunt, expectãtes

expectantes resurrectionem corporis sui, ut ad integram & perpetuam beatitudinem cum ipso pariter immutentur: sicut & peccatorum animæ in inferno sub timore positæ, expectant resurrectionem corporis sui, ut cũ ipso ad pœnam detrudantur æternam.

DE PECCATORVM VENIA. CAPVT LXXX.

POenitentia aboleri peccata indubitanter credimus, etiam si in ultimo uitæ spiritu admissorum pœniteat, & publica lamentatione peccata prodantur: quia propositũ dei, quo decreuit saluare quod perierat, stat immobile: & ideo quia uoluntas eius non mutatur, siue emendatione uitæ si tempus conceditur: siue publica confessione, si continuo uita exceditur, uenia peccatorum fideliter præsumatur ab illo, qui nõ uult mortem peccatoris, sed ut conuertatur à perditione pœnitendo, & saluatus miseratione domini uiuat. Si quis aliter de iustissima dei pietate sentit, non Christianus, sed Nouatianus est.

Publica lamẽtatio. Hunc locum & eũ qui sequitur, quidã deprauarat. Luc.19.b. PVBLICA CONFESSIO. *Ezech.18.g. & c.33.c.*

QVOD DIABOLVM LATEANT COGITATIONES. CAPVT LXXXI.

INternas animæ cogitationes diabolum non uidere, certi sumus: sed motibus eas corporis ab illo & affectionum indicijs colligi experimento didicimus. Secreta autem cordis solus ille nouit, ad quem dicitur: Tu solus nosti corda filiorum hominum.

2.Para.6.f.

QVOD NON SEMPER MALAE COGITATIONES à diabolo emergant. Caput LXXXII.

NOn omnes malæ cogitationes nostræ semper diaboli instinctu excitantur, sed aliquotiens ex nostri arbitrij motu emergunt. Bonæ autẽ cogitationes semper à deo sunt.

QVOD DAEMONES ANIMABVS HOMINVM NON immisceantur, sed applicentur. Caput LXXXIII.

Aliàs per energiam non cred.

DAemones per energicam operationem non credimus substantialiter illabi animæ, sed applicatione & oppressione uniri. Illabi autem menti, illi soli possibile est qui creauit: qui natura subsistens incorporeus, capabilis est facturæ suæ.

2.sen.dis.8.c.illud.

DE SIGNIS ET VIRTVTIBVS. CAP. LXXXIIII.

SIgna & prodigia & sanitates etiam peccatores in nomine domini facere ab ipso deo didicimus: & cum alios hac præsumptione iuuent, sibi pro ambitionem humanæ gloriæ nocent: quia gloriantur in dato falso, nõ meritis debito.

Matth.7.c

Quod nul-

QVOD NVLLVS SIGNIS SANCTVS SIT. CAPVT LXXXV.

SIgnis & prodigijs clarum posse fieri Christianum, non tamen sanctũ, si intemperatis & asperis moribus agat: Temperatis autẽ & placitis moribus, etiam absq; signorum efficacia, & sanctum & perfectum & dei hominem fieri recte credimus.

QVOD NVLLVS SANCTORVM CARET PECCATO, licet affectu teneat sanctitatem. Caput LXXXVI.

NVllus sanctus & iustus caret peccato, nec tamen ex hoc desinit esse iustus uel sanctus, cum affectu teneat sanctitatem. Nõ enim naturæ humanæ uiribus, sed propositi adiumento per dei gratiam acquirimus sanctitatem. Et ideo ueraciter se omnes sancti pronunciant peccatores, quia in ueritate habent quod plangant, etsi non reprehensione conscientiæ, certe mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ.

DE PASCHALI SOLENNITATE. CAP. LXXXVII.

PAscha, id est, dominicæ resurrectionis solennitas, ante trãsgressum uernalis æquinoctij & quartædecimæ lunæ perfectionem, non potest celebrari, in eodem mense natæ.

QVOD ANIMA AD IMAGINEM DEI creata sit. Caput LXXXVIII.

PRopter nouellos legislatores, qui ideo animam tantum ad imaginem dei creatam dicunt, ut quia deus incorporeus recte creditur, etiã incorporea anima esse credatur: libere confitemur imaginem in æternitate, similitudinem in moribus inueniri.

In uetusto codice hæc erant in fine, sed ut appareret aliquid omissum uitio scriptoris. Censuimus apponendum, ut à studiosis inquiratur.

nostrum spirare uiuere est, ita & dei spirare uiuificare est. Substantia itaq; animæ quadri moderatione subsistit, Sensu, uoluntate, cogitatione, sapientia. Sensus pertinet ad uitam, cogitatio ad consilium, sapiẽtia ad intellectũ, uoluntas ad definitionem. Hac substantia ueluti pelle, creatoris sui dispositione, uestitur.

DEFINITIONVM ECCLESIASTICORVM DOGMATVM, FINIS.

TANDEM in portum delati, ueluti respicientes quantũ maris essemus emẽsi, sumpto in manus opere, errata hæc primo statim obtutu deprehendimus. Nam hic quærere quod emendes, est ἐν θαλάσσῃ ζητεῖν ὕδωρ. Folio.14.uersu.12.pro tocoxin, lege τῶν δοκεῖν. Fol.107.uersu.8.forte legendum Abraxan, è quo mentem.
Fol.110.uer.34.pro & sua charitate, lege, è sua Charite.
Fol.202.uer.30.fort.expungendam, in margine scriptũ, dele. nam bene habet lectio. Fol.210.uers.19.panis quidam ultima litera spoliarat, pani legens. Nobis prior lectio magis arridebat. Fol.293.uers.25.pro tamen ipsam, lege crucem ipsam, & dele quod est asscriptum in margine. Fol.298.uers.21.lege docet. Amplectimur enim omnem. Fol.359.uers.19.pro Sed deus composite, materia. lege, Sed dicis compositæ materiæ intẽd. & mox uers.28.pro labores, non iusti igitur. lege laborasset. Finisti igitur. Fol.414.uers.penultimo pro Hortum Ilidæ. lege, Hortum Midæ. & ulti. uersu Midæ rosetum. Fol.528.uer.4.pro Sub tempore, lege. Sub tempora. Bene uale lector, & operam nostram boni consule.

BASILEAE APVD IO. FROBENIVM MENSE IVLIO. AN. M. D. XXI.

CHONRADVS PELLICANVS MINORITA LECTORI SALVTEM.

On te lateat candide lector, nos quàm fieri potuit succinctissime, non insigniter modo dictorũ sentẽtiarũq; celebriũ in hoc Tert. indice summã esse cõplexos, sed & dogmata quædã, nobis, qui hactenus in recẽtiorum istorũ collectaneis, quos scholasticos uocãt, tantum uersati sumus, paradoxorũ loco futura. Quæ mi lector rogo nolis ante reijcere detestariue quã ipsius autoris libellos perlegeris, obseruaturus quis scripserit, quo tẽpore, & qua motus ratione. Literas sacras tractat mira grauitate & eruditione absq; argutijs sophisticis & curiosis quæstionibus, quibus à tẽporibus Petri Langobardi Euangelica doctrina miserandũ in modũ, non modo obruta sed fermè extincta est. Quanti uero religionem Christianam fecerit, uel hinc colligere licet, quod tantũ laboris subierit pro hac asserenda aduersus hæreticos: nisi docte scribere non est laborare. Sed tamẽ ut nihil ex omni parte beatum, notatus est in libello de Monogamia uelut aduersans apostolicæ doctrinæ, quæ secũdas nuptias permittit. Verũ ipse fortassis non tam ad Montani dogma respexit quàm ad suum seculum, in quo propter continuas persecutiones & aduentũ Christi qui in horas à ueteribus expectabatur, non admodum uacabat implicari matrimonio rei negociosissimæ. Vnde etiã in persecutione nõ esse fugiẽdum solidis scripturæ locis probauit, ad ea potissimũ tempora respiciens. Cõmentitium Montani Paracletum quanquam passim admiratur, nihil tamen est ab illo periculi in hijs saltem libris qui nunc inuulgati sunt. Aeditionem utriusq; testamenti Græcam suo more passim interpretatur, quam consuetudinem ueteribus fuisse Theologis uidemus. At nos hodie propensi sumus ad damnãdum, nihil ipsi interim præstantes, quo uel pilo homines reddantur meliores. Temere definimus absq; scripturarum testimonijs presertim si quis commodo nostro priuato uel ceremonijs quibus præstigiæ uulgo ob oculos offundũtur, instigãte diabolo tentet obstrepere. Et dogmatũ quidem nostrorũ numero indies aliquid accedit, at mores Christiani quotidie magis ac magis degenerant, in Iudaicos planè & Ethnicos & utinam non deteriores. Quin potius igitur sic nobis in mentem uenit, de Tertulliano, Antiquissimus est omnium Theologorum Latinorum, Apostolorũ tempori uicinus, ab horum discipulis mysteria religionis didicit. Condonemus uti sui seculi more loquatur aliquando. Remittamus hic nostrã austeritatẽ, quem rigorem Theologicũ schola uocat. Sed hauddubie ut quisq; est optimus, ita minime offendetur, uetustissimum scriptorem cum reuerẽtia lecturus, & Beato Rhenano, cui hæc æditio magnis sudoribus constitit, gratiam habiturus minime uulgarem. Vale.

Carthago

Ceremoniæ

Christianorũ

Deus

Deus po/

Gehenna

Ab impatien

Maria

Mores

Nicolaitæ

Solis

FINIS.

Pagina .291 uersu.36 uno recognoscas, lege uino recognoscas.

